تصوير ابو عبد الرحمن الكردي
قاموسی رسته
منتدى اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
بەرگی یەکەم
خ • د • ذ • ر • ز • س • ش
نووسینی :
مەلا مەحموودی گەلالەیی
٢
١٤٣١ك
٢٠١٠ز
www.iqra.ahlamontada.com

قامووسی
رسته

ناوی کتێب: «قامووسی رستە»

دانراوی: مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

تیراژ: ٢٠٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ژمارەی سپاردنی (   ) ساڵی (٢١٠)ی دراوەتێ.

تایپ و دیزاینی: (روبار حسین)

ساڵی چاپ: ١٤٣١ ك - ٢٠١٠ ز

قامووسی

رسته

بەرگی دووەم

خ • د • ذ • ر • ز • س • ش

نوسینی:

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

٢

دار المعرفة
بەیرووت

١٤٣١ك ٢٠١٠ز

(خ)ێ پیتی حەوتەمی پیتەکانی هیجایە ٥ شوێنی لێدەرهاتنی لای سەروی قورگە بەلای بنکی زمانەوە.

الخاتون: ئافرەتی شەریفو رەسەن ٥ شوێنی موراقەبەو خودا پەرستی صۆفیەکان.

خَبَأَه خَبْأً: پەنهانی کرد ٥ پاراستی.

أخْبَأه: بەمانا (خَبَأَه) دێ.

خَبَّأَه: بەمانا (خَبَأَه) دێ.

خَابَأَه: کەوتە مونازەعەو بەبەریەك دا هەڵگوتنو بەڵگە هێنانەوە بەمەبەستی بۆردانی یەکتری.

إخْتَبَأ: خۆی حەشاردا (اختَبَأ الشَّيْءَ) شتەکەی پەنهان کرد ٥ پەزمەندەی کردو هەڵی گرت ٥ ئیمامی عوسمان دەفەرموێ: (اختَبَأتُ عن الله خصالاً).

إختَبَأ له خبيئاً: شتێکی لێ هەڵەوگێڕو موعامماکرد ئەمجار پرسیاری لێ کرد.

تَخَبَّأ خِبَاءً: مەلجەئوپەناگای بۆخۆی دروست کرد.

الخابِيَة: کوندەی ئاو، دێمکە، جەوەندە (ك: الخوابي).

الخَبَاءُ: پەزمەندە، پەزمەندەکراوو شێراوە ٥ هەندێك پێیان وایە (الخَبْء) لەزەوی دا مەبەست رووەکە پێش ئەوەی سەر دەربێنێ ٥ لەئاسمانیش دا مەبەست بەو وشەیە بارانە.

الخِبَاءُ: رەشماڵ (خانووی لەکوڵكو مودروستکراو)، خێوەت کە کۆڵەکەی ژێر دەدرێ ٥ توێکڵو پەردەی دەنکە جۆو گەنم کەلەناو گوڵەکەی دابێ ٥ هەروا ئەو پەردەو توێکڵەی کەبەسەر خونچەی گوڵەوەیە پێش ئەوەی بپشکوێ.

اَلْخُبْأَةُ: هەڵگیراوو پەزمەندەکراو.

الخُبَأةُ: ئافرەتێکە گۆشەگیر ٥ دەگوترێ: (إمرأة خُبَأَةٌ) ئافرەتێکە لەماڵەوە خزاوەو خۆی دەشێرێتەوەو دەرناکەوێ، (إمْرَأة خُبَأةٌ طُلَقَةٌ) ئافرەتێکە ناوەناوە دەردەکەوێو ناوە ناوەش خۆ گوم دەکا، دەگوترێ: (خُبَأة خير من يفعة سوء) کچێکی ماڵەوە زۆرباشترە لەکوڕێکی خراپی بێ خێر.

اَلْخَبِيءُ: بەمانا (اَلْخُبْأَةُ) دێ بەشتێکیش دەگوترێ: کرابێتە موعەمماو بەپرسیار ئاراستەی یەکێکی تر بکرێ.

اَلْخِبِيئَةُ: بەمانا (اَلْخُبَأةُ) دێ (ك:خبايا) لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (أُطْلُبُوا الرزق في خبايا الأرض) مەبەست بە (خبايا الأرض) تۆوی دانەویلەیە ٥ یان کانە کانی ژێر زەوییە.

اَلْمَخْبَأُ: پەناگایەکە ئادەمیزاد لەترسی هێرشی ئاسمانی پەنای بۆدەبا.

اَلْمُخْبَأَةُ: ئافرەتێکە کەژاوەنشین‌و شوی نەکردبێ.

اَلْمُخَبَّأَةُ: بەمانا (اَلْمُخْبَأَةُ) دێ.

خَبَّ الفرسُ: ئەسپەکە لەراکردن دا جارێك دەست‌و پاشوی راست‌و چەلێك هی چەپی بەیەکەوە هەڵدەهێنێ.

خَبَّ فلان في الأمر: فلانکەس لەکارەکەی دا پەلەی کرد.

خَبَّ النبات: ڕووەکەکە بەرزبۆوەو درێژ بوو.

خَبَّ البحرُ خَبّاً وخِباباً: دەریا تێکیەوە هاوێشت‌و شەپۆلەکانی توند بوون.

خَبَّ خِبّاً: فێڵ‌و فەجەری کردو لەکارەکەی دا غەشی کرد ٥ دەگوترێ: (هو خِبٌّ) لەحەدیثدا هاتووە (لايدخل الجنة خِبٌّ ولاخائن) لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (ليس أمير القوم بالخِبِّ الخَدِع).

أَخَبَّ الدابةَ: وڵاخەکەی والێکرد لەرۆین دا خێرابێ.

خَبَّبَهُ: فێڵی لێ کردو توشی فەسادی کرد ٥ خوی خراپ کرد ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (من خَبَّبَ امرأةً أو مملوكاً على مسلم فليس منا).

إختَبَّ: پەلەی کرد ٥ دەگوترێ: (اختَبَّت الدابة) وڵاغەکە خێرا رۆیی.

اَلْخابُ: دەشتێکە لەنێوان دوو تەپۆڵکە دا کەقاچێکی تێدا هەبن ٥ رێگای لمبەلان ٥ (ك: أخباب).

اَلْخَبُّ: پەڕۆیەکی درێژکۆڵەیە وەکوو فەقیانە وایە لەپۆشاکەکە دەردەهێندرێ قۆڵ‌و مەچەکی پێ دەبەسترێ ٥ تویێکلی درەخت ٥ شوێنی نادیارو پەناو قوژبن ٥ (ك: خبوب وأخباب) دەگوترێ: (ثوب أخباب) پۆشاکێکی دراوو شرە.

اَلْخَبَّةُ: پارچە پەڕۆیەکی درێژکۆڵەیە وەکوو فەقیانە مەچەکی خۆتی پێ دەبەستی (ك: خَبَبٌ) دەگوترێ: (ثوب خَبَبٌ) کراسێکی دڕاوو شڕو ونجڕ ونجڕە.

اَلْخِبَّةُ: بەمانا (الخِبَّةُ) دێ ٥ (ك: خَبَبٌ).

اَلْخُبَّةُ: ناو شیوو دۆڵ ٥ زەوییەکی مام ناوەندی نەزۆر بەپیت نەزۆر خراپ‌و بێ خێر ٥ شوێنێکە ئاوی تێدا کۆببێتەوەو بەدەوری دا گیاو کژ بڕوێ ٥ (ك: خُبَبٌ).

اَلْخَبِيبُ: ناوی شیوو چاڵایی یەکەی ٥ چاڵی درێژوتەسك.

الخَبِيبَةُ: بەمانا (الخِبَّةُ) دێ ٥ قوڵایی شیوو دۆڵ ٥ بەشێك لەگۆشت ٥ هەرپارچە گۆشتێك کۆببێتەوەو درێژبێ ٥ (ك: خبائب) دەگوترێ: (ثوب خبائب) کراسێکی شڕو وڕە.

خَبَتَ المکان خبتاً: زەوییەکە تەخت بوو پەستێورایەوە.

خَبَتَ ذِكْرُهُ: ناوی گوم بوو.

أخْبَتَ: شوێنی چاڵێ ویست ٥ هەوڵی دا بچێتە جێگای نزمایی‌و بەرفراوان ٥ دایبەزاند ٥ خۆی بەکەم زانی‌و تەواضوعی نواند ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَخْبَتُواْ إِلَى رَبِّهِمْ﴾.

أخْبَتَ اليه: دڵنیا بوو ٥ (أخْبَتَ ذِكْرُهُ) بەمانا (خبت) دێ.

اَلْخَبْتُ من الأرض: ئەوەیە زەوییەکە نزم‌و بەرفراوان بێ ٥ زەوی نزمی لمبەلان ٥ دۆڵ‌و شیوی قوڵ‌و درێژ کەگیاو گژی تێدابێ ٥ (ك: خبوت، أخبات).

اَلْخَبْتَةُ: تەوازوع‌و خۆم بەکەم زانین.

خَبُثَ الشَّيْءَ خُبْثاً وخَبَاثَةً: شتەکە فاسیدو بێ کەڵك‌و خراپ بوو.

خَبُثَ فلان: فلان ڕەوشتی ناشیرینی لێ پەیدا بوو، هەڵس‌و کەوتی ناشیرینی کردن ٥ (هو خبيث) (ك: خُبَثاء وخُبُثٌ وخَبَثَةٌ وأخباث) (وهي خَبِيثَةٌ) (ك: خبائث)، قورئان دەفەرموێ: ﴿الَّتِي كَانَت تَّعْمَلُ الْخَبَائِثَ﴾.

خَبُثَ نفسه: دەروونی تێکچو شێوا.

أخْبَثَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَبُثَ) دێ.

أخْبَثَ فلان: فلانکەس کاری ناشیرینی ئەنجام دا ٥ هاوەڵ‌و منداڵ‌و کەس‌وکاری خراپ بوون ٥ منداڵی ڕەوشت ناشیرینی لێ کەوتنەوە.

أخْبَثَ فلاناً: فلانکەسی فێری ڕەوشتی ناشیرین کرد.

أخْبَثَ فلان القول: فلانکەس قسەی ناشیرینی گوتن ٥ شتی ناشیرینی پاڵ داو بەخراپی لەقەڵەم دا.

تخابث: بەڕواڵەت و ظاهیری خۆی بەخراپ نیشان دا

اسْتَخْبَثَهُ: بەپیس‌و خراپی دانا.

الأَخْبَثَان: میزو گو ٥ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (لا يصلي أحدكم وهو يدافع الأخبثين) هیچ کامێ لەنێوە بانوێژنەکا لەکاتێکی وەهادا ئەو دووشتە پیسە تینیان بۆهێنابێ ٥ هەروا (الأخبثان) ناوە بۆ شەو بەخەبەری و نارەحەتی.

خَبَاثِ: شێوە جنێوێکە ئاراستەی ئافرەت دەکرێ دەگوترێ: (ياخَبَاثِ) ئەی داوێن پیس!.

الْخَبِيثُ: کەسێك رەوشتی ناشیرینی زۆربن، (صيغة موبالەغەیە).

خُبَثُ: بەشێوەی جنێو ئاراستەی پیاو دەکرێ، دەگوترێ: (يا خُبَثُ).

اَلْخَبَثُ: ئەوچڵك و ژەنگەیە کەبەهۆی ئاگرو گەرمکردنی زۆرو کوتانەوە لەئاسن دەبێتەوە ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (ان الحُمىَّ تنفي الذنوب كما ينفي الكير الخَبَثَ) لەرزو تا تاوان هەڵدەوەرێنێ وەکوو چۆن کورەی ئاسنگەر چڵك و ژەنگ لەئاسن دەکاتەوە ٥ هەروا وشەی (اَلْخَبَثُ) بەمانا پیسی دێ ٥ لەحەدیثدا هاتووە: (اذا بلغ الماء قلتين لم يحمل خَبَثاً)، (ك: أخْبَاث) لەزانستی کیمیاگەری دا (خَبَثَ) بریتیە لەو چڵك و کەفو ژەنگ و خشت و خاڵەی کەلەکاتی ئاسن توانەوەدا سەردەکەوێ و دەتواندرێ جیابکرێتەوە ٥ (خَبَثُ البركان) ئەو ئاگرو دوکەڵ و حیمەمەیە بورکان فڕێی دەدا.

الخِبْثَةُ: حەرام و یاساغ، دەگوترێ: (سَبْيٌ لا خِبْثَةَ فيه) ئەو رفێندراوە لەهۆزو خێڵێکە ناگونجێ بکرێتە کۆیلە ٥ زیناو داوێن پیسی ٥ دەگوترێ: (هو ابن خِبْثة) ئەو وەلەدی زیناو داوێن پیسی یە.

اَلْمَخْبَثَةُ: مەفسەدەو گەندەڵی ٥ پیس و پۆخەڵێ ٥ دەگوترێ: (طعام مَخْبَثَةٌ) خواردنێکی پیس و پۆخەڵ کەنەفس قێزی لێ بکاتەوە.

مَخْبَثَان: دەگوترێ:(يا مَخْبَثان!) بەئافرەتی خراپ و پیاوی خراپ.

خَبْخَبَ الشَّيْئَ خَبْخَبَةً خَبْخَاباً: کشاو شێواو تێکچوو.

خَبْخَبَ فلان: فلانکەس سکی شل بوو سکی چوو.

خَبْخَبَ من الظهيرة: وازی لەرۆیشتنی نیوەڕۆژان هێناو لەسێبەردا مایەوە.

تَخَبْخَبَ: بەمانا (خَبْخَبَ) دێ ٥ (تَخَبْخَبَ بَدَنُهُ) جەستەی دوای قەڵەوی لاواز بوو (تَخَبْخَبَ الحرُّ) گەرما دوای تەوژمی بێ هێزبوو.

خَبَرَت الناقةُ خبوراً: حوشترەكە شیری زۆربوو.

خَبَرَ الشَّیْئَ خُبْراً وخُبْرَةً ومَخْبَرَةً: شتەكەی بەتاقی كردەوە لەبۆتەیدا ٥ هەواڵەكەی لەسەر حەقیقەتی خۆی زانی ٥ دەگوترێ:(لأخبُرَنَّ خُبْرَك): بێگومان هەرچی زانیاری تۆهەیە من دەیزانم‌و پێت دەڵێم.

خَبَّرَ الطعامَ: خواردنەكەی چەور كرد.

خَبَّرَ الأرضَ: زەوییەكەی كێڵا.

خَبِرَت الأرضُ: زەوییەكە گڵی زۆر بوو ٥ دەگوترێ:(خَبِرَ المكان) ئەوشوێنە گڵی زۆر بوو.

خَبِرَ الشَّیْئَ: شتەكەی زانی، هەواڵ‌و كرۆكی شتەكەی زانی.

خَبُرَت الناقةُ خبوراً: حوشترەكە شیری زۆربوو.

خَبُرَ الرجلُ: پیاوەكە بوو بەپسپۆڕ.

خَبُرَ الأمرَ خُبْراً وخِبْرَةً: لەئیشەكەی كۆڵییەوەو سەروناوی كرد.

أخْبَرَهُ بكذا: هەواڵی دایە.

اخْبَرَ الناقَةَ: حوشترەكەی بەشیر زۆری دەست كەوت.

خابَرَهُ: كشتوكاڵی بەشێوەی موخابەرەكرد ٥ هەواڵەكانیان ئاڵ‌و گۆڕكردو رووداوەكانیان بۆیەكتر باس كرد.

خَبَّرَهُ بكذا: هەواڵی بەو ڕوداوە پێدا.

اخْتَبَرَ الشَّیْئَ: شتەكەی بەتاقی كردەوە.

تَخَبَّرَ القومُ خُبْرَةً (شاةً): خەڵكەكە مەڕێكیان كڕی‌و سەریان بڕی‌و گۆشتەكەیان دابەش كرد.

تخَبَّرَ الخَبَرَ: دەربارەی هەواڵەكە پرسیاری لێ كرد.

تَخَبَّرَ الشَّیْئَ: شتەكەی وەكوو حەقیقەتی خۆی ناسی ٥ لەحەدیثدا دەربارەی حودەیبیەدا هاتووە دەفەرموێ: (أنه بعث عيناً من خزاعة يَتَخَبَّرَله خَبَرَ قريش).

اِسْتَخْبَرَهُ: پرسیاری لێ كرد دەربارەی هەواڵەكەو داوای لێ كرد بۆی باس بكا ٥ دەشگوترێ (اسْتَخْبَرَ الخَبَرَ).

الأخباري: مێژوو نووس ٥ ئەوكەسەی ڕوداوەكانی ڕابردوو دەگێڕێتەوەو دەنووسێتەوە.

الخابور: ڕوەكێكە گوڵێكی زەردی جوانی هەیە، بۆنی خۆشە.

اَلْخَبَارُ: گڵی زۆر كەبە ڕەگ‌و بنكی درەختەوە دەبێ.

اَلْخَبَار من الأرض: ئەو زەوییەی نەرمەڵان بێ‌و قاچی وڵاخی تێ بچەقێ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە (من تجنب الخبار أمن العثار).

اَلْخَبَرُ: ئەوەی دەگێردرێتەوە یان دەنووسرێتەوە ٥ هەواڵێکە خۆی لەخۆی دا وێدە چێ راست بێ وێدەچێ درۆبێ ٥ (ك: أخبار وأخابير).

اَلْخِبْرُ: کشتو کاڵ کردن بەشێوەی موخابەرە ٥ حوشتری بەشیر.

الخَبْرُ: دڵۆپە ئاوو تکەی ئاو لەشاخو کەژدا ٥ کشتو کاڵ ٥ درەختی سیدرو دار سیواكو ئەو گیاوگژەی کەبەدەورییان دا رواوە.

اَلْخَبْراءُ: دەشتێك کە درەختی سیدرو ئەراکی لێ بڕوێ.

اَلْخُبْرَةُ: ئەوشتەی پێشکەشی میوان دەکرێ لەپسکیتو چاو ئاوو شتی وەها ٥ بەشە خۆراك کە ئادەمیزاد وەری دەگری ٥ ئەوەی ئادەمیزاد دەیکڕێ بۆماڵو منداڵی ٥ خواردەمەنیەکە رێبوار لەگەڵ خۆی هەڵی دەگرێ (واتە تێشوو) ٥ تێکوشراوی زۆرو چەور ٥ پێخۆر ٥ مەڕێك کۆمەڵێك بیکڕنو سەری ببڕنو گۆشتەکەی بەگوێرەی ئەوپارەی داویانە لەناو خۆیان دا بەشی بکەن.

الخُبُورُ: ئەو هەواڵەی لاتەو ئاگات لێیە، دەگوترێ:(اَخبَرَ خُبُورَةُ) ئەو هەواڵەی لای بوو پێی راگەیاند ٥ لەپەنددا هاتووە (اخبرته خُبُوری وشتوری وقفوری).

الخبیر: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا، واتە ئاگاداری هەموو شتێك لەوەی بووەو لەوەی دەبێ ٥ لێزانو ئەهلی کار ٥ ئاگاداری شت بەهۆی زانایی تایبەتی خۆیەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا﴾

اَلْمُخْبِرُ: هەواڵدەر، جوتیار، گیاوگژ، کوڵكو موو، کەفی دەمی حوشتر.

اَلْخَبِيَةُ: مەڕێك کۆمەڵێك بیکڕنو سەری ببڕنو گۆشتەکەی لەنێو خۆیان دا دابەش بکەن هەرکەسە بەگوێرەی پارەی خۆی ٥ خوری چاكو پەسەند.

المخابرة: ئەوەیە خاوەن زەوی زەوییەکەی دەدا بەسەپانێك زەوییەکە بکاتە کشتو کاڵو بەشێکی دیاریکراو وەکوو سێیەكو چواریەك بۆخاوەن زەویو ئەوی تری بۆ سەپانەکە بێ.

اَلْمِخْبَارُ: ئامێرێکی تاقیکردنەوەیە، بۆ لێکۆڵینەوەی زانستی بەکاری دەهێنن.

اَلْمَخْبَرُ: پێچەوانەی دیمەنە، دەگوترێ:(طابَقَ مَخبَرَهُ مَنظَرَهُ).

اَلْمُخْبِرُ: هەواڵ نێری رۆژنامەو ئاژانسەکانی دەنگو باس ٥

ئاسایش‌و چاودێر بۆ سەلامەتی ولآت‌و گەل.

اَلْمَخْبَرَانِيّ: کەسێکە بەباشەو چاکە ناوی بلآوبێتەوە.

المَخْبَرَةُ: بەمانا (اَلْمَخْبَرُ) دێ.

اَلْمِخْبَرَةُ: ئامێرێکە بۆ بەتاقی کردنەوەی شوحنەی کارەبا بەکاردەهێندرێ.

اَلْمُخْتَبَرُ: تاقیگە، ئەوشوێنەی ئەزمونەزانستیەکانی تێدا ئەنجام دەدرێ.

خَبَزَ اَلْخُبْزَ خَبْزاً: نانی کرد.

خَبَزَ القومَ: نانی دەرخواردی خەڵکەکەدا.

خَبَزَ البعيرُ الأرضَ: حوشترەکە خێراخێرا قاچی بەزەوی دەکێشا، پێ کوڵی کرد.

خَبَزَ فُلَانٌ الشيءَ: فلآن بەدەست لەوشتەی دا لێدانێکی توند.

خَبَزَ فلان الدابَّةَ: فلآنکەس ولآخەکەی بەتوندی لێ خوڕی.

خَبِزَ خَبَزاً: گوشتی شل بوو تەندروستی تێك چوو.

اخْتَبَزَ الخُبْزَ: نانی کرد.

اِنْخَبَزَ المكانُ: شوێنەکە نرم بوو.

تَخَبَّزَهُ: بەقاچی لێی دا بەر پێلەقەی دا.

الخَابِزُ: نانەوا، نان فرۆش.

الخَبازى: رودکێکە لەپێری (الخُبازية) جۆرێکی گەلآکەی دەکوڵێندرێ‌و دەخورێ.

الخِبازة: پێشەی نانەوایی.

الخَبَّازُ: نانکەر، نانەوا.

الخُبَّازُ: روەکی خوبازی

الخُبَازِيُّ: (کەلەبواری رەسم‌و رەنگ دا هات) ئەوە مەبەست رەنگی روەکی خوبازێیە.

الخبازيات: زاراوەیەکی زانستی ڕووەك ناسییە.

الخُبْزُ: نان‌و کولێرەو لەواشەو خەپلە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا﴾.

الخَبِيزُ: بەمانا (اَلْخُبْزُ) دێ.

اَلْمَخْبِزُ: شوێنی نانکردن، نانەوەخانە (فرن) ٥ (ك: مَخَابِز).

خَبَسَ الشَيءَ خبساً: شتەکەی گرت، هەڵیگرت، بووبەدەسکەوتی.

خَبَسَ فلاناً حَقَّهُ أو مالَه: ستەمی لەفلآن کردو بەناڕەوا ماڵەکەی برد ٥ (هو خابس و خباس وخبوس).

اختَبَسَ الشيئ: بەمانا (خَبَسَهُ) دێ.

اخْتَبَسَ فلاناً حَقَّهُ: مافی فلآنی داگیرکردو ماڵەکەی برد.

تَخَبَّسَ الشيئ: بەمانا (اِخْتَبَسَهُ) دێ.

الخُباساءُ: دەسکەوت‌و ماڵی تالآنی.

الخُباسة: بەمانا (الخباساء) دێ.

خَبَشَهُ خَبْشاً: کۆی کردەوە ٥ لەملاوئەولا

هێنایو گردی کردەوە بەدەستی هێنا ٥ (هو خابش وخبّاش).

تَخَبّشَهُ: بەمانا (خَبَشَهُ) دێ.

الخُبَاشَةُ: ئەوخۆراكو شتانەیە كۆدەكرێتەوە ٥ كۆمەڵێكی پێكهاتە لەچەند هۆزو نەتەوەیەكی جیاجیا.

خَبَصَهُ خَبْصاً: تێكەڵاوی كرد، تێكی هەڵدا (هو مخبوص وخبیص).

خَبَّصَ الخَبِیصَ: حەڵوای دروست كرد.

اخْتَبَصَ: كردی بەحەڵوا، حەڵوای خوارد.

اخْتَبَصَ الضَّيْفُ: میوانەكە داوای حەڵوای كرد.

تَخَبَّصَ: كردی بەحەڵوا.

اَلْخَبِيصُ: حەڵوای دروستكراو لەدۆشاوی خورماو رۆن.

الخَبِيصَةُ: پارچە حەڵوایەك.

المِخْبَصَةُ: ئەوقاپەی حەڵواكەی تێدا تێك هەڵدەدرێ، (ك: مخابص).

خَبَطَ خَبْطا: چۆنی بۆلوا راكشاو نوست، گوێی بەوەندەدا ئاخۆ شوێنەكە گونجاوە یان نا.

خَبَطَ علی الباب: لەدەرگای دا ٥ (خَبَطَ الشيئَ) بەتوندی پێلەقەی بەشتەكەدا دا.

خَبَطَ فلاناً: بەتوندی لەفلانی دا.

خَبَطَ اللیلَ: بەنەشارەزایی بەشەو رۆیشت، ملی رێگای گرتەبەر ٥ دەگوترێ: (فلان يخبط في عمياء، وفلان يخبط خَبَطَ عشواء): واتە هەرچی دەیكا بەنەزانی پری دەداتێ.

خَبَطَ فلاناً: بەبێ ئەوەی بیناسێ، خزمایەتیو كەسایەتیان بەسەریەكەوە هەبێ داوای پیاوەتی لەفلان كرد.

خَبَطَ فيهم بخير: سودی پێگەیاند.

خَبَطَ الشيطان فلاناً: شەیتان دەستی لەفلان وەشاند ٥ توشی شێتیو فێوپەركەمی كرد.

خَبَطَ البعیرَ: بەداخ حوشترەكەی نیشانەكرد.

خَبَطَ القومَ بسيفه: بەشمشێر كەوتە وێزەی ئەوخەڵكە.

خَبَطَ الشجرةَ: لەدرەختەكەی دا بۆئەوەی گەڵاكەی هەڵوەرێ.

خُبِطَ فلان: فلان توشی نەخۆشی بوو، هەلامەتی گرت.

اختَبَطَت البلاد: فیتنەوناشوب كەوتە ناو وڵاتەوە.

اِخْتَبَطَ الشجرةَ: بەمانا (خَبَطَهَا) دێ ٥ لەحەدیثەكەی عومەردا هاتووە دەفەرموێ: (لقد رأيتني بهذا الجبل احتطِبُ مرة وأختبطُ أخرى).

اختَبَطَ فلاناً: بەبێ ناسیاوێو هەبوونی

پەیوەندییەك داوای چاكەو دالْدەدانی لەفلان كرد.

تَخَبَّطَت البلاد: فیتنەو ئاشووب كەوتە ولاتەوە، ولات شێوا.

تَخَبَّطَ الشیئَ: شتەكەی ژێرپێدا.

تَخَبَّطَ الشیطانُ فلاناً: شەیتان دەستی لەفلان وەشاند شێتی كرد

اَلْخَابِطُ: سەر سوڕان و گێژی ٥ هەروا بەمانا حوشتریش دێ دەگوترێ: (مالە خابط ولا ناطح) نەحوشتری هەیە نەرەشە ولاخ.

الخَبَاطُ: تەپو تۆز.

الخِبَاط: داخ و نیشانە لەسەردەم و چاو ٥ داخ لەسەر ڕان.

الخُبَاطُ: فێ و پەركەم ٥ هەلامەت.

الخُبَّاطُ: بێچوی ماسی كەنعەد (جۆرە ماسییەكە).

الخَبَطُ: ئەوگەلاو گوڵەی لەدرەخت دەكەوێتە خوارەوە.

الخِبْطُ: ئاوێكی كەم كەلەبنكی حەوزدا دەمێنێتەوە.

الخَبْطَةُ: چاوگە یەكجار دەگەیەنێ ٥ هەلامەت ٥ جۆر جۆرەی ئاو كەلە زلكاوو چالایی دا مابێتەوە یان لەبنكی بەرمیل و شتی وادا ٥ شتی كەم ٥ بارانی بەرفراوان و فەترەورد.

الخِبْطَةُ: چاوگی شێوازە ٥ (مصدر الهیئة) ٥ ئاوی كەم كەلەچالایی یان بنكی بەرمیل و شتی وادا بمێنێتەوە ٥ شتی كەم ٥ شتی كەم لەهەرشتێك بێ ٥ كۆمەڵ، تاقم ٥ دەگوترێ:(جاءوا خِبطة خِبْطةً) تاقم تاقم هاتن.

اَلْخُبطَةُ: باقی ماندەی ئاو لەچالایی یان بنكی بەرمیل و شتی وادا.

الخُبُوطُ: پێ بەزەوی دادان ٥ دەگوترێ: (فرس خبوط) ئەسپێكی پێكوڵ كەرە ٥ (حاكم خبوط) دادوەرێكی ستەمكارە.

اَلْخَبِيطُ: شیر پێش ئەوەی بكرێ بەماست، كە هەوێنی تێ بكرێ بۆ ئەوەی ببێتە ماست ٥ حەوزێك ئەسپ پێكوڵی لەسەر لێوارەكەی كردبێ و تێكی روخاندبێ ٥ حەوزی بچوك ٥ ئاوی كەم لە چالایی و بنكی حەوزدا بمێنێتەوە.

المِخْبَطُ: ئەو شتەی گەلای پێ دەوەرێنن (ك: مَخَابِطَ).

اَلْمَخْبَطَةُ: بەمانا (اَلْمِخبَط) دێ.

خَبَعَ الصَّبِيّ خُبُوعاً: مندالەكە هەناسەی لێ برا ٥ هێند گریا هەنسكی هەڵدان.

خَبَعَ بالمكان خَبْعاً: لەو شوێنە مایەوە.

خَبَعَ في المكان: چووە ناو ئەو شوێنە.

خَبَعَ الشَّيْئَ: شتەكەی شاردەوە.

اَلْخُبَعَةُ: پارچەیەك لۆكە ٥ دەگوترێ:

(امـرأة خبعـه طلعـة) ئافرەتێـكە سەرتاسكەدەكا خۆ نیشان خەڵـكی دەداو خۆدەشێرێتەوە.

خَبَـقَ فلانـاً خَبْقـاً: فلانـی لەپێش چاوی خۆی پچوك كردەوە؟

تَخَبَّقَ: بەرز بووە.

اَلْخَبْقَةُ: زەوی پانو پۆڕ.

الخَبِيقُ: درێژ (جا چ بۆ ئادەمیزاد یان گیانلەبەری تر بەكاربێ) باز هاوێژو هەنگاو پانو درێژو خۆشڕەو.

الخِبِقّـی: ڕۆیـشتنی خێـرا ٥ ئـاژەڵی خۆشــڕو ٥ هـــەنگاو درێـــژو پان ٥ دەگوترێ: (هو يمشي الخِبِقّي).

اَلْخِبِقَّاءُ: ئافرەتی بەدڕەوشت.

اَلْخِبِقَّةُ: ئاژەڵی خۆشڕو ٥ گیانلەبەری باز هاویـژ ٥ گیانلەبـەری كـورت چ نێر چ مێ.

خَبَـــلَ: كەمتەرخـەمیكرد ٥ دەگـوترێ: (خَبَلَ عـن فعـل أبيـه) لـە ئیشەكەی بـاوكی دا كـــەمو كـــورتی هێنـــا، نەیتوانی وەكوو ئەو بكا.

خَبَـلَ الانـسانَ أو الحيـوان: ئەندامێـكی ئادەمیزادەكە، یان هی حەیوانەكەی لەكار خست.

خَبَـــلَ فلانـــاً: فلانكەســـی شـــێتو شـــــەیداكرد ٥ عـــــــەقڵی برد ٥ دەگوترێ: (خَبَلَهُ الحزن والحب والدهر والشيطان).

خَبَلَ فلانـاً عـن كـذا: فلانكەسـی لـەوكارە مەنع كرد.

خَبِلَ خَبَلاً وخبـالاً: شـێتی كـرد ٥ عـەقڵو هۆشی برد ٥ ئەندامێكی جەستەی لەكار خست، بڕیەوە.

خَبِلَتْ يَـدُهُ: دەستی توشی شـەلەل بـوو (هو خَبِلٌ وَأخْبَلُ) (وهى خَبْلاء) (ك: خُبْلٌ).

أخْـبَلَهُ: حوشترێـكی دایـە بـۆ ئـەوەی سودی لێ وەربگرێ.

خَبَّلَهُ: بەمانا (خَبَلَهُ) دێ.

اخْتَبَلَ: بەمانا (خَبِلَ) دێ.

اخْتَبَلَ الدابَّةُ: وڵاخەكە لەشوێنی خۆی نەیتوانی بوەستێ.

اخْتَبَلَ فلاناً: فلانكەسی شێت كرد.

أُخْتُبِلَ: شێت بوو.

تَخَبَّلَ: بەمانا (خَبِلَ) دێ.

اسْتَخْبَلَهُ ناقَةً: حوشترێكی بەئەمانەت لێ وەرگرت.

الخابلان: شەوو ڕۆژ.

الخَبَـالُ: كـەمو كـوڕی ٥ تێـدا چـونو فەوتان ٥ ژەهـری كوشـندە ٥ كێمو زوخاوی دۆزەخییان ٥ لـە حـەدیثی پێغەمبـەردا (د.خ) هـاتووە: (مـن شرب الخَمْرَ سقاه الله من طينة الخبال) هـەروا بـەمانا (كـۆڵو مانـدو بـونو خێزانداری دێ.

الخَبْـــلُ: بـــڕین ٥ فیتنـــەو ئاشـوب لـە

حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (بین یدی الساعة خبل) ٥ هەروا بەمانا قـەزرکردنو خواستن دێ ٥ دەگوترێ: (وقع في خَبْلِه) سەرگەردان بوو ماتو حەیران کەوت ٥ لەزاراوەی زانستی عروزدا لابردنی (س و ت) لە (مُسْتَفْعِلن)دا هەروا لابردنی (ف)و (و) لە (مفعولات)دا.

الخُبْلُ: نەمانو تێکچونی عەقڵ ٥ سەر لێ شێوانو سەرگەردانی.

اَلْخَبَلُ: ئادەمیزاد ٥ جندۆکە ٥ برین ٥ مەشکەو کوندە ٥ کوندەی پڕ ئاو ٥ باڵندەیەك شەو بخوێنێ ، وەکوو کوندەبوو.

اَلْخُبْلَةُ: نەمانو تێکچونی ئەندامێك یان نەمانی عەقڵو هۆش.

الخُبُولُ: بەمانا (اَلْخَبْلَةُ) دێ.

خَبَنَ: وێکی هێنایەوەو دروی ٥ دەگوترێ: (خَبَنَ الثوبَ خَبْناً وخِبَاناً) لوێکی قوماشەکەی نوشتاندەوەو دروی.

خَبَنَ الشَّيْئَ: شتەکەی شاردەوە ٥ بەری دایەوە.

خَبَنَ الطعامَ: خۆراکەکەی هەڵگرت بۆ کاتی قاتو قڕی.

اَخْبَنَ: لەژێر دەرپێکەیدا شتی شاردەوە.

الخَبْنُ: لە عیلمی عەروزدا بریتییە لە لابردنی پیتی دووەم کە بزوێنی نەبێ لە تەفعیلەدا.

اَلْخُبْنَةُ: لە کراسو دەرپێ بەو بەشەیان دەگوترێ بەسەر یەکدا هێندرابێتەوەو دوروابێ ٥ هەروا ئەو شتەی ئادەمیزاد لەکۆشی دا یان لە بنهەنگڵی دا هەڵی گرێ ٥ تورەکە یان قاپێکە شتی تێ دەکرێو هەڵدەگیرێ، لەکۆڵ دەدرێ.

الخُبُنُ: بۆ پیاو بەکەسێك دەگوترێ تێکسمراوو کوڵەبنە بێ.

خَبَتِ النار خَبْواً وخُبُـوّاً: ئاگرەکە دامرکاو بڵێسەی نەما ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مَّأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا﴾.

خَبَتَ الحربُ: شەڕ کوژایەوە ٥ دەگوترێ: (خبا لَهَبُهُ) کلپەی رقو قاری دامرکایەوە.

اَخْبَى: رەشماڵی دروست کرد.

اَخْبَى خِبَاءً: رەشماڵی دروستکردو هەڵی دا.

اَخْبَى الكِسَاءَ: قوماشەکەی کرد بە خێمەو رەشماڵ.

اَخْبَى النارَ: ئاگرەکەی کوژاندەوە.

خَبَّى خباءً وكساءً: رەشماڵی دروست کرد.

استَخْبَىَ خِباءً: رەشماڵی هەڵداو چووە ناوی.

خَتَأه خَتْأً: مەنعی کرد ٥ گێڕایەوەو نەیهێشت.

اخْـتَتَأ: چەوسایەوە ٥ زەلیل بوو ٥ لەترسی شتێك رەنگی گۆڕا.

إخْـتَتَأ لفلان: خۆی لەفلان شاردەوە لەترسا یان لە شەرما نەیویست فلان کەس بیبینێ.

اخْتَتَأ الشَيْئَ: شتەکەی ڕفاند.

اَلْمُخْـتَتِئَةُ: دورو درێژ ٥ دەگوترێ: (مفَازة مُخْـتَتِئَةٌ) سارایەکی دورو درێژە ، دەنگێکی تێدا نابیسترێو رێبازێکی دەرەتانو قوتار بوونی تێدا بەدی ناکرێ.

خَتَّ خَتّاً: خوێڕی بوو ، بەدرەوشت بوو.

خَتَّ فلاناً خَتّاً: بەرمب لەفلانی دا ، لێکدان لێکدان بەرمب لێی دا.

خَتَّ خَتَتاً: جەستەی تێکچوو.

أخَتَّ: گەردنکەچ بوو ، کەناوی باوکیان هێنا شەرمی بەخۆی داهات.

أخَتَّ القولُ فلاناً: قسەکەی فلانکەسی خەجاڵەت کرد نەزیەتی داو بێ دەنگی کرد.

أخَتَّ حظ فلان: بەشی فلانکەسی پوچ کرد.

خَتَرَتْ نَفْسُهُ خَتْراً وختوراً: نەفسی خۆی هیچو پوچ کرد.

خَتَرَ فلاناً: ستەمی لەفلان کەس کرد ستەمێکی زۆر ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (ما ختر قوم بالعهد الا سُلِطَ عليهم العَدُوّ) ٥ دەگوترێ: (هو خاتر وختير وختور وختّار وخِتيرٌ) لەقورئاندا هاتووە: ﴿وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ﴾.

خَتِرَ خَتَراً: جەستەی خاوو خلیچك بوو بێهێزو لاواز بوو، جا یان بەهۆی نەخۆشی یان مەی خواردنەوە یان دەرمان.

خَثَّرَهُ الشرابُ وغيره: شەرابەکە باری تەندورستی شێواندو لەپەلو پۆی خست.

تَخَتَّرَ: جەستەی تێکچو خاو بۆوە ٥ تەمبەڵو لاواز بوو ٥ زیهنی شێوا شتی تێکەڵو پێکەڵ کرد ٥ بەشێوەی تەمبەڵو بێهێز کەوتە رۆیشتن.

خَتَعَ خَتعاً وختوعاً: هەڵات.

خَتَعَ في الأرض: رۆیشتو لەولات دوور کەوتەوە.

خَتَعَ علی القوم: هێرشی کردە سەر خەڵکەکە ٥ بەمەبەستەوە بەتاریکی شەو کەوتەڕێ.

انْخَتَعَ في الأرض: بەمانا (خَتَعَ) دێ.

اَلْخَتِعُ: ئەو شارەزاو چاوساغەیە کە هەرگیز لەرێگاو رۆیشتندا دانامێنێو رێگای لێ هەڵە نابێ.
الْخُتَعُ: بەمانا (اَلْخَتِعُ) دێ.
اَلْخُتَعَةُ: بەمانا (اَلْخَتِعُ) دێ.
اَلْخَتِيعُ: بەڵاو كارەسات.
اَلْخَتِعَـةُ: پێستۆکێکە تیر هاویز لەپەنجەی دەکا لەکاتی تیر هاویشتندا.
الْخَوْتَـعُ: بـەمانا (الخَتِـعُ) دێ ٥ بێچوی کەروێشك ٥ جۆرێکە لە مێشی گەورە مێشە سەگی پێ دەگوترێ.
الْخَوْتَعَةُ: پیاوی کورتە باڵا.
خَتْعَرَ: پوچایەوە ٥ توایەوە.
اَلْخَيْتَعُورُ: هەرشتێك گۆڕانی بەسەردا بێو زوو بپوکێتەوەو لەسەر شێوازێك بەردەوام نەبێ ٥ تراویلکەیەك زوو زوو بپوکێتەوە ٥ جیهان بەو مانایە کە زوو زوو چەرخو دەورەکانی دەگۆڕێن ٥ شتێکی تەنك وەکوو تەونی جاڵجاڵۆکە وایە لەکاتی گەرمادا رایەڵەکانی دەبیندرێن پێی دەڵێن لیکی خۆر: (لعاب الشمس) ٥ هەروا بەدەعبایەکی بچوکی ڕەش دەگوترێ لەسەر روی ئاو دەبیندرێو هەمیشە وەکوو کێچ هەڵبەزو دابەز دەکاو
داناسەکنێ ٥ هەروا ناوە بۆ گورگ، لەم روەوە کە زۆر بێوەفایە ٥ ناوێکیشە بۆ غولی بیابان ٥ دەشگوترێ: (امرأة خيتعور) ئافرەتێکە خۆشەویستی بەردەوام نییە ٥ ستەمکار ٥ بەڵاو كارەسات.
خَتَلَهُ خَتلاً وخَتَلاناً: فێڵی لێ کردو بەبێ ئاگایی لەخشتەی برد ٥ دەگوترێ: (ختلـه في الحـرب) لەشەڕا فێڵی لێکردو لەشوێنێکەوە هێرشی بۆ کرد چاوەڕوان نەدەکرا لەوێوە پەلامار بدا ٥ (هو خاتِلٌ وختول وختّال).
خاتَلَـهُ: بـەمانا (خَتَلَـهُ) دێ ٥ فێڵی لێکردو چاووراوی کرد.
اخْتَتَلَ: گوێی هەڵخست گوێی کلۆرکرد بۆ ئەوەی قسەی خەڵکی تر ببیستێ.
تَخاتلوا: فێڵیان لەیەکتر کرد.
اَلْخِتْـلُ: ئەو شوێنەی پیلانی تێدا دادەڕێژرێ ٥ کونە کەروێشك.
الْخَوْتَـلُ مـن الرجـال: ئەو کەسەیە عاقڵمەندو زەریف بێ.
خَتَمَ النحلُ خَتماً وختاماً: هەنگەکە شانە هەنگوێنەکانی پڕکرد لە هەنگوین.
خَتَمَ على الطعام والشراب: سەری قاپو مەنجەڵو زەرفو تورەکەی

خۆراكەكەی بەستو داپۆشی بۆ ئەوەی پیس نەبێو شتی تێ نەچێ ٥ یان بەقورو مێوو ئەو جۆرە شتانە زاركی قاپوو دیزەو زەرفی خواردنەكەی سواغ داو گرتی ٥ بۆ ئەوەی هیچی تێنەچێو هیچی لێ دەرنەیە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ﴾.

خَتَمَ على فمه: قسەی لێ قەدەغەكرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ﴾.

خَتَمَ على قلبه: وای لێ كرد لەشت تێنەگا.

خَتَمَ الشَّيْءَ وعليه: شتەكەی چاپ كرد ٥ مۆری كرد ئیمزای كرد ٥ دەگوترێ: (ختم الكتابَ ونحوه) كیتابەكەی ئیمزا كرد، مۆری كرد ٥ كیتابەكەی تەواو كردو هەمووی خوێندەوە.

خَتَمَ بابه على فلان: روی لەفلانكەس وەرگێراو پشتی تێكرد.

خَتَمَ الزَّرْعَ وعليه: دوای كێلانو تۆو كردن یەكەمجار گشتوكاڵەكەی ئاودا.

خَتَّمَهُ: شتەكەی مۆر كرد، لۆكی كرد، ئیمزای كرد.

خَتَّمَ صاحِبَهُ: ئەنگوستیلەی لەقامكی هاوەڵەكەی كرد.

اخْتَتَمَ الشَّيْءَ: شتەكەی تەواو كرد.

تَخَتَّمَ: ئەنگوستیلەی لەقامك كرد ٥ دەگوترێ: (تَخَتَّمَ بە).

تَخَتَّمَ بعمامته: مێزەرەكەی خۆی كرد بە پەردەو لەمپەر.

تَخَتَّمَ بأمره: كارەكەی ئەوی شاردەوە.

تَخَتَّمَ عن الشَّيْءَ: خۆی لە شتەكە غافڵكردو لێی بێدەنگ بوو.

الخاتامُ: ئەو شتەی مۆری پێ دەكەی ٥ ئەڵقەیەكە دەكرێتە پەنجەوە ٥ (ك: خواتيم)٥.

الخاتَمُ: بەمانا (الخاتام) دێ ٥ كچێتیو دەست لێنەدراوی، دەگوترێ: (زفت اليه بخاتِمها) ٥ گرێیەكە لە پشتی مل ٥ دەگوترێ: (احتجم فلان في خاتم القفا) ٥ تاڵەمووی سپی لەقاچی ئەسپدا دیار دەكەوێ ٥ هەروا وشەی (خاتم) بەكۆتاییو دواهینی شت دەگوترێ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَـكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾.

الخاتِمَةُ من كل شيئ: سەرەنجامو كۆتایی شتەكە.

الخاتيام: بەمانا (الخاتامُ) دێ.

الخِتامُ: قور یا مێو كەدەمی كوڵەسەهەنگی پێ دەگیرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿خِتَامُهُ مِسْكٌ﴾ ٥ كچێتی ٥ دەستەگوڵو

سەرەتای شت ٥ دەگوترێ: (زفت الیه بختامها) ٥ هەروا بەمانا سەرەتاو کۆتایی شت دێ.

الْخَــتْمُ: شــوێنی مــۆر ٥ شــوێنکەی مۆر ٥ دەمەکۆڵەسی هەنگ ٥ زارکی کۆڵەسی میشە هەنگوین.

اَلْخَــتَمُ: بـەمانا (الخاتـام) دێ ٥ بـەمانا ســـەرمۆردێ ٥ لـــۆککراو ســـەر قەباتکراو.

اَلْخِیْتامُ: بـەمانا (الخاتـام) دێ ٥ بـەمانا نۆبەرەو تازە پەیدابوو دێ ٥ بەمانا کچێتی دێ ٥ دەگوترێ: (زفّت الیه بخَیْتامها).

اَلْمُختَّمُ مِن الخیل: ئەو ئەسپەیە نێوان سمیو زەنگی مووەکانی سپیبن.

اَلْمَختُومُ: پێوەر وەکوو قسناغو ربەو تەنەکەو تەغارو عەربە.

خَــتَنَ خُتونــاً وختونــةً: هاوســەرگیری ئەنجامدا ٥ ژنی هێنا.

خَــتَنَ الـصَّبِيَ خَتْنــاً وختِانــاً: مندالەکـەی خەتەنەکرد.

خاتَنَ فُلاناً: ژنی بۆ فلان هێنا.

اِخْتَتَنَ الصَّبِيُّ: مندالەکە خەتەنەکرا.

الختــانُ: ئـەو شـوێنەی لـەهینی نێـرو وانێـــــکی مێینـــــە دەبـــــڕدرێ ٥ دەگوترێ: (بـرِئ ختانُـهُ) شوێنی خەتەنە کردنەکەی مندالەکە چاك بۆتــەوە ٥ هــەروا بــە ئاهــەنگی خەتەنە سورانیش دەگوترێ:

الخِتانَةُ: پیشەی خەتەنە سوران.

اَلْخَتَنُ: باوكو برای خێزان ٥ مێردی کچ مێـردی خوشـك واتـە: زاوا ٥ بۆیـە لەحـەدیـثدا هـاتووە: (علـي خَـتَنُ رســـــول الله): عــــەلی زاوای پێغەمبەرە ٥ (ك: أختان)٥.

خَتاخَتـْواً: ترساو دڵشکاو بـوو بـەهۆی نەخۆشیو خەمو خەفەتەوە.

ختا اللیلُ: تاریکایی شەوەکە زۆر پـەرەی سەند.

ختـا العقـابُ وغـیره: هەڵۆکـە یـان هـەر باڵندەیەکی تر کەوت.

ختَا فلاناً عن الأمـر: فلانکەسـی لەکارەکە مەنع کرد.

ختَا الثوبَ: پرزی قوماشەکەی بادا، لولی دا.

أخـتی: کاڵاکـانی یـەك لەدوایـەك فرۆشت.

إخْتَتی: بەمانا (ختا) هاتووە.

الخَتـيُ: زەبرەلێـدانی زۆرو یـەك لـەدو یەك.

خَثّـهُ: کـۆی کـردەوە ٥ پینـەی کـردو چاکی کردەوە.

اَلْخُثُّ: کەفو خشتوخاکی لافاو پاش نیـــــــشتنەوەی لافاوەکـــــــەو وشـکبوونەوەی ٥ (ك: أخثـــاث)٥.

اَلْخَثْـةُ: گورزەیـەك لەشـوڕكی شـكاوە ئـاگری پـێ گوێزراوەتـەوە (دەستـە چیلە).

اَلْخِثْـةُ: بەمانا (اَلْخَثْـةُ) دێ.

خَثَرَ اللبنُ ونحوه: (خثراً وخثوراً وخَثَرَاناً): شیرەكە مەیی‌و توندبوو.

خَثَرَ نفسُهُ: دەرونـی شكاو رەنجا ٥ باری دەروونی تێـك شكا.

خَثَـرَ فـلان: فلانكـەس هەسـتی بـەبێ تاقـــەتیكردو تەندورســـتی تێكچوو ٥ دەگوترێ: (خـاثر النفس خاثر العظام).

خَثَرَ اللَّبنُ ونحوه والنَفسُ خثارةً وخثورةً: شـیرەكە مـەیی ، بزرکـاو تونـد بوو ٥ دەگوترێ: (هو خثیر النفس)، (ك: خثراء) (وخثری).

أخثَرَ فلان: بەمانا (خَثَرَ) دی.

أخثَرَ الزُّبَدَ: رۆنە كەرەكـەی واز لێهێنـا نەیتواندەوە ٥ لەپەنـدی پێشینانـدا هاتووە (مـا یدری أیخثـرُ أم یـذیب) نازانـــێ چ بكـــا رونەكەرەكـــە بەنـــەتواوەیی بهێڵێتـــەوە یـــان بیتوێنێتەوە.

خثَّـــرَ اللَّـــبَنَ: شـــیرەكەی مەیاند ٥ بزركاندی.

التَّخَثُّرُ التاجی: خەستبوونەوەی خوێن لـەناو دەمارەكـانی جەسـتەی دا بەهۆی نەخۆشی.

اَلْخُثَـارُ مـن كـل شـیئ: بـەرماوەو پاشەڕۆكی هەموو شتێكە.

الخُثارَةُ: بەمانا (الخثار) دێ.

اَلْخَثارِمُ: لێو ئەستور ٥ رەشبین.

الخِثْرِمَـةُ: نـەرمانی لا لـوت كـە ئەسـتور ببـێ ٥ كەوانـەیی ناوەراسـتی لێـوی سەرو ٥ (ك: خَثَارِم).

خَثْعَمَهُ: بـەخوێن رەنگیكـرد ٥ خـوێنی تێهەڵسوو ٥

خَـثْعَمَ القَــوْمُ: پــەیمانیان بەیەكـدا كەپشتی یـەكتر بگـرن دەسـت لێـك بەرنـەدەن ٥ دابو نـەرێتی هەنـدێ كۆمەڵـگای عـەرەب وەهـابوو كـۆ دەبوونـەوە ئاژەڵیـان سـەردەبڕین‌و گۆشـــــتیان دەبرژانـــــدو دەخوارد ٥ خـوێنی كوشتییەكانیان لەگـەڵ زەعفـەران‌و بـۆنی خـۆش دەكـــردە مەنجەڵێـــكەوە ئـــەمجار دەستیان دەخستە نـاو خوێنەكـەوەو پـــەیمانیان بەیـــەكتر دەدا كــــە پشتگیریی یەكتر بكەن.

تَخَثْعَمَ: بەخوێن خۆی رەنگ كرد.

خَثِمَ خَثَماً: پان بووە ٥ لوتی پان بووە.

خَثَمَةُ: پانی كردەوە.

خَثَـى البَقَـرُ أو الفیـل خَثْیـاً: مانگاكـەیان فیلەكـــە ناوســـكی خـــۆی دانـا ٥ توڕانـدی ٥ هەرچـی ریخـی لەسـكی دا هـەبوو هـەمووی دەردا.

أخــثَى: تەپاڵەی داگیرساند ئـاگری بەتەپاڵە کردەوە.

اَلْخَثْوُ: خوار ناوك كە داكەوێ وشك ببێ.

اَلْخَثْــواءُ: ئافرەتێــك لای خــواروی گەدەی داكەوێو شل ببێ.

اَلْخَثَــى: ریـخو پیـسایی ڕەشــە وڵاخو فیل ٥ (ك: اخثارء)

اَلْخِثْي: بـەمانا (اَلْخَثَـى) دێ ٥ (ك: أخثـاء وخثيّ).

خَجَأَ خُجُوأً: دڵشکاو تێـك شکاو بوو.

خَجَا الليلُ: شەوەکە ڕۆیی‌و کۆتایی هات.

خَجَا فلانـاً: خجئـا: لـە فلانکەسـی دا تێـی سرەواند.

خَجِـئَ خَجَـأً: قـسەی ناشـیرین‌و جنێـوی دان ٥ شەرمیکرد.

أَخجَأَه: زۆری داوا لێـکرد تـاوای لێـکرد بێتاقەت ببێ.

تَخَاجَأَت المرأةُ: ئافرەتەکە سمتـی خـۆی دەرپەڕاند.

تَخَاجَـأَ فـلان: بەهێواشـی‌و مەیلـەو خـۆ بادان ڕیشت.

اَلْخَجَـــأَةُ: ئــادەمیزادی قەڵـــەوی قـونگران ٥ ئەحمـەق‌و خـراپ ڕاڕاو بێ بەڵێن.

خَــــجَّ خُجوجـــــاً: وێـــــك هاتـــــەوە نوشـــتایەوە ٥ دەگــوترێ: (خَـــجَّ ساعدُهُ).

خَـجَّ برجلـه: لـە ڕۆیـیشتنا تـەپو تـۆزی بەرپاکرد.

خَـــجَّ الـــشَّيْءَ: پـــاڵی بەشـــتەکەوە نـــا، دەگـوترێ: (خَجَّـت الـريحُ الـسفينة) بایەکـــە پـــاڵی بەکەشـــتییەکەوە نـــا ٥ لـــەپڕێ‌ڕەوی خـــۆی لای دا ڕەشـــەباکە بەتـــەوژمی خـــۆی کەشتییەکەی لادا.

خَـــجَّ الـــشَّيْءَ: شـــتەکەی شـــەق کرد ٥ دەگوترێ:

خَجَّ العود: دارەکەی قڵیشاند.

اخْتَجَّ في سيره: بەخێرایی‌و پێچاو پێچ ڕۆیشت.

اَلْخَجِيجُ: (خجيج الريح) دەنگی ڕەشەبا.

خَجْخَـجَ: خـۆی شـاردەوە ٥ دەگـوترێ: (خَجْخَـجَ الرجـل) پیاوەکـە ئـەوەی لەدڵیدابوو دەری نەخست.

خَجْخَـجَ الـريحُ: ڕەشـەباکە بەشـێوەی پێچاو پێچ‌و گێژەڵۆکەیی ڕۆیی.

اَلْخَجْخَاجَةُ: ئەحمەق‌و گێل.

خَجِـلَ خَجَـلاً وخَجْلَـةً: شـەرمی کـردو بەخۆی دا شکایەوە.

خَجِلَ الحَيَوانُ: گیانلەبەرەکە واقـی وڕمـاو حەوق‌و بوو نەیزانی بـەچ لایـەك دا بڕوا.

خَجِلَ فلان بأمره: فلان بەکارەکەیـەوە زۆر مانــدوو بــوو بــۆی ئــەنجام نــادرێ نازانێ چی بکا.

خَجِلَ فلان: فلان دلْنارەحەتو جارِز بوو ٥ تەمڕ دەماخ بوو ، کەیف خۆش بوو.

خَجِلَ النباتُ: گیاو گژەکە چرو پرو تێك چرژا ٥ دەگوترێ:

خَجِلَ الوادی: دۆڵەکە بەگیاوو گژی زۆر رازایەوە.

خَجِلَ بالحِمل: بارەکەی قورسو گران بوو.

خَجِلَ علی فرسه: لەسەر ئەسپەکە نەیتوانی دامەزراو بێ چونکە بچکۆلەبوو زینەکەی بۆ پرنەکرا.

خَجِلَ الثوبُ ونحوه: کراسەکەی لەبەر پانو پۆڕی چاك چاك لە جەستەی دا دەگەڕا ٥ هەروا دەگوترێ: (ثوب خَجِلُ وجُلٌّ خَجِلٌ) هەروا دەگوترێ: (خَجَ الثوبُ) واتە: کراسەکە کۆن بوو رزی.

أخْجَلَ النَّبَاتُ: بەمانا (خَجِلَ) دێ.

أخْجَلَ الثوبَ ونحوه: کراسەکەی درێژکرد یان پانی کرد تا بەتەواوی لەبەریا بگەڕێ.

خَجَّلَهُ: وای لێکرد تەریق بێتەوە.

اَلْخَوْجَلَی: رۆیشتنی ئافرەتە بەلارو لەنجە.

خَدَبَ خَدْباً: درۆیکرد.

خَدَبَ فلاناً: پێستو گۆشتی فلانکەسی هەڵدڕی ٥ دەگوترێ: (خَدَبَهُ بالسیف) ٥ (خَدَبَتْهُ الحَیَّةُ) مارەکە تێکی شکاند.

خَدِبَ الشَّیْئَ خَدَباً: شتەکە درێژو پان بوو ٥ دەگوترێ: (خَدِبَتِ الضربَةَ أو الطعنة وخدبت الدرعُ).

خَدِبَ اللسانُ: زمان درێژ بوو.

خَدِبَ السیفُ: شمشێرەکە بڕی.

خَدِبَ فلان: فلانکەس خوارو خێچ بوو هەر بەهەواو هەوەسی خۆی دەڕوا بەگوێی کەس ناکا (هو أخدب وهی خدباء)

تَخَدَّبَ: بەمانا (خَدِب) دێ ٥ دەگوترێ: (تَخَدَّبَ اللسانُ وتَخَدَّبَ السیف).

تَخَدَّب فلان: فلان بەرۆیشتنی مام ناوەندی رۆیی.

الخِدَبُّ: گەورەو دڵڕەق ٥ کەتەو زەبەللاح لە هەموو شتێك ٥ دەگوترێ: (رَجُلٌ خِدَبُّ) و(سنام خِدَبٌّ وجمل خِدَبٌّ) بەهێزو پتەوو کەتەو زەبەللاح.

الْخَیْدَبَةُ: رێگای ئاشکرا (ك: خیادِبَ) ٥ رێبازو دابو نەریتو پەیڕەوو پرۆگرام ٥ دەگوترێ: (اقبل علی خَیْدَبَتِهِ) بەهەمان دابو نەریتی خۆی هاتە پێشەوە.

خَدَجَ خِداجاً: کەم بوو کەمی کرد.

خَدَجَ الحامِلُ: ئافرەتە دووگیانەکە سکەکەی لەبار چوو پێش ئەوەی

کاملّ ببیّ ٥ (هی خادِج) (ك: خوادج)، (وهی خدوج)، (ك: خدائج)٥، بەمندالە فریّ دراوەکە دەگوتریّ: (مخدوج) و(خدوج) و(خدیج).

خَدَجَ الزند: چەرخەکە ئاگری لیّ دەرنەچوو.

أخدَجَتِ الْحَامِلُ: بەمانا (خدجت) دیّ.

أخدجت الشتوةُ: زستانەکە بارانی کەم بوو.

أخْدَجَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەم کردەوە ٥ دەگوتریّ: (اخدَجَ التحية): بەتەواوی وەلامی سلاوەکەی نەدایەوە.

أخدَجَ أمْرَهُ: کارەکەی بەباشی بنبەست نەکرد.

خَدَّجَتِ الحاملُ: بەمانا (خَدَجَتْ) دیّ.

الْخَديجُ: لقی روەکیّك یان ئەندامی جەستەی گیانلەبەریّك کە ناکاملّ بیّ.

المِخْـدَاجُ: ئافرەتیّکە مندالّی بوّ رانەوەستیّ ٥ پیّش ئەوەی سکەکەی کاملّ بیّ لەبەری بچیّ ٥ (ك: مخادیج)٥.

خَدَّ الأرضَ: زەوییەکەی هەلّکەند.

خَدَّ السيلُ الأرض وفي الأرض: لافاوەکە زەوی دادری ٥ (وخَدَّ فلان أخدوداً) فلانکەس چالّیّکی دریّژی هەلّکەند.

خَدَّ جسمَهُ بنابه: بەکەلّبەی پیّستی هەلّدری.

خَدَّ البعيرَ: لا شەویلەی حوشترەکەی داخ کرد.

خَدَّ الفرسُ الأرضَ بحوافره: ئەسپەکە بەسمەکانی شویّنی لە زەوییەکە کرد.

خَادَّهُ: بەربەرەکانی کرد لە ئیشەکەی دا.

خَدَّدَ لَحْمَ الفرس: گۆشتی ئەسپەکەی لەرولاواز کرد ٥ دەگوتریّ:

خَدَّده الفقرُ وسوءُ الحال: هەژاریو باری نالەبار لەرو لاوازی کرد.

خَدَّدَ السَّيْرُ لحمَ الفرس: رۆیشتن گۆشتی ئەسپەکەی لاواز کرد.

تَخَادَّا: بەرامبەر یەك وەستان.

تَخَدَّدَ لَحْمُهُ: بەمانا (خَدَّدَ) دیّ.

تَخَدَّدَ القومُ: خەلّکەکە بوون بەچەند تاقمو پیّرِیّك.

الأخدود: کەندری دریّژو قولّ.

ضربة أخدود: لیّدانیّك شویّنکەی لەجەستەو پیّستی کرد ٥ دەگوتریّ: (في ظهره أخاديد السياط) ٥ بەپشتیەوە شویّنکەی شۆرِكو قەمچی دیارە.

الخدُّ: کولّم لا رومەت ٥ هەروا ناوە بوّ لایەنیّکی شت.

خَدَّ الهودجَ: لاتای کەژاوە ٥ هەروا ناوە بۆ کۆمەڵێك خەڵك دەگوترێ: (مضی خَدٌّ من الناس) تەمەنی چینێك لەنادەمیزاد تێپەڕی ٥ هەروا بەمانا ڕێگاش دێ.

الخُدَّةُ: کوڵم ٥ کەندڕی درێژ ٥ چاڵ ٥ (ك: خدد).

المِخَدُّ: کەڵبە.

المِخَدَّةُ: سەرین، بالیف کە لەکاتی نوستندا لاڕومەتی دەخرێتە سەر ٥ ئاسنێکە زەوی پێ هەڵدەدڕێ وەکوو پێمەڕە ٥ (ك: مخادٌّ).

خَدَرَ خَدْراً: خۆی شاردەوە ٥ خۆی تاقەت کردو، خۆی حەشاردا، دەگوترێ: (خَدَرت المرأة ٥ وخدر الأسدُ) ئافرەتەکە چووە ناو کەژاوەوە ٥ شێرەکە چۆوە ناو لانەکەیەوە.

خَدَرَ بالمکان: لەو شوێنە مایەوە ٥ سەری لێشیوا ٥ لە گەلە رەوەکە دواکەوت.

خَدَرَ الشَّيءَ: شتەکەی شاردەوە.

خَدَرَ الهودجَ: پەردەی بەسەر کەژاوەکەدا دا.

خَدَرَ المرأةَ: ئافرەتەکەی خستە ناو کەژاوەوەو پارێزگاری کردو پێداویستییەکانی بۆ دابین کرد.

خَدِرَ خَدَراً: لەش داهێزان و بێ هێزی سواری سەروملی بوو ٥ دەگوترێ: (خدِرَ من الشَّراب أو الدواء) بەهۆی مەیەوە یان بەهۆی دەرمانەوە گێژو لەش داهێزاو بوو ٥ دەگوترێ: (خدِرَ جسمه، وخدِرَت عظامُهُ، وخدِرَتْ يدُهُ أو رجله، وخدرت عينه).

خَدِرَ اليومُ: ئەمڕۆ گەرماکەی توند بوو بای نەسیم و شەماڵی تێدا هەڵنەبوو.

خَدِرَ الليلُ والمکانُ: شەوەکە تاریك بوو شوێنەکە تاریك بوو ٥ (هو خَدِرٌ وأخدر، وهي خَدْراء)، (ك: خُدرٌ).

اخدَرَ: لەناو کەژاوەدا مایەوە ٥ دەگوترێ: (اخدرت المرأةُ) (أخدر الأسدُ).

أخدَرَ: کەوتە ناو شەوەوە ٥ هەروا باران دایپۆشی.

أخدَرَ بالمکان: لەو شوێنە مایەوە ٥ دەگوترێ: (أخدر في أهله)

أخدَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی شاردەوە ٥ دەگوترێ:

أخدر المرأةَ: لەناو کەژاوەکەدا ئافرەتەکەی هێشتەوە.

خَدَّرَهُ: دایپۆشی ٥ دەگوترێ: (خدَّر المرأة) ئافرەتەکەی لەناو کەژاوەکەدا هێشتەوە.

خَدَّرَ الهَوْدَجَ: كەژاوەكەی داپۆشی.
خَــدَّرَت الظَبيــةَ ولــدها: ئاسـكەكە بێچووەكەی شاردەوە.
خَــدَرَهُ: دای هێـــزان تێـــكی شـــكاند ٥ دەگـــوترێ: (خَـــدَّرَهُ الـــشّرابُ) ٥ مـــەیو عـــەرەق دایوەشـــاند ٥ (خَـــدَّرَهُ المـــرضُ) نەخۆشی گێژو وێژی كرد.
خَدَّرَتـهُ المَقاعِـدُ: دانیـشتن قاچی گۆجو ئیفلیج كرد.
إخْتَدَرَ: خۆی شاردەوە.
اخْـتَدَرَت المرأةُ: ئافرەتەكە كەژاوە نشین بوو.
تَخَدَّرَ: خۆی حەشاردا.
تَخَدَّرَت المرأة: ئافرەتەكـە خـۆی خـستە كـــەژاوەوە ٥ بـــاری تەندروســـتی تێكچوو لەشی داهێزا.
الأُخْـدورُ: كەژاوە ٥ (ك: أخادير)٥.
التخـدير الكوكـاييني: لـەكار خـستنی هەستەكان بەهۆی كۆكایینەوە.
الخُـدارِيُّ: رەشو تاریـك ٥ دەگـوترێ: (لیـــل خـــداريُّ) شەوێـــكی تاریكـــە ٥ (وســـحاب خـــداريٌّ) هەورێكی رەشە.
الخِـدرُ: هەرشتێـك تـۆ بگرێتـە خـۆی لەخیوەتو خانوو ٥ پەردەیەكە بۆ ئـــافرەت لـــە گۆشـــەیەكی هۆڵـــدا دادەدرێتـــەوە ٥ لانـــەی شـــێر ٥ (ك: خدور وأخدار).
الخَـــدَرُ: شـــوێنی تاریـــكو چەواشە ٥ هەور ٥ باران ٥ لەزاراوە ی فەلسەفەدا لـە دەسـتدانی هەست بەگشتی یان شوێنێكی تایبەتی.
الْخَدِرُ: شەوی تاریك.
الخَـدَرَةُ: دەنكـە خورمـای نەگـەییو كـە بكەوێتە خوار ٥ هەروا ناوە بۆ ئـەو دەنكـە خورمایـەی ناوەكـەی رەش بووبێو بۆگەنی كردبێ.
الخَدْرةُ: باران ؛ دڵۆپە باران.
اَلْمُخَدِّرُ: دەرمانێـكە بـەكار هێنـانی بـۆ ئـادەمیزادو حـەیوانات بـەئاگایی لێ زەوت دەكـا، وای لێـدەكا وەعیـــ نەمێنێ.
خَــدَشَ الجِلْـدَ ونَحــوه خَدْشــاً: پێـستی جەستەی رنی دایماڵی.
خــادش فـلان فلانــاً مُخادشَــةً وخداشــاً: هەریەكـە لـەو دوو كەسـە پێـستی ئەوی تریانی دارنی.
خَدَّشَهُ: پێستی رنی پێستەكەی داماڵی
الْخَــدْشُ: شـوێنكەی رنــینو دامـاڵینی پێست.
الخُدُوشُ: كێچ ٥ مێش ٥ ریوی.
اَلْمُخَادِشُ: پشیلە.
اَلْمُخــدِشُ: پـــشیلە ٥ باریكـــایی

مل ٥ باریکایی زەندی ولاخ ٥ (ابنا مُخدّش) ئەملاو ئەولای شان.

خَدَعَ خَدْعاً: حاڵو وەزعی گۆڕا ٥ هەر ڕۆژە لە حاڵێکدایە.

خدع فلان: فلانکەس ڕەوشتی تری پەیڕەوکرد بەئەخلاقو ڕەوشتی تر پەروەردە بوو.

خادع الرأي: هەرساتەو رایەکی هەیەو هەرگیز لەسەر راو بۆچونێکی تایبەتی پایەدار نابێ.

خَدَعَ الضَّبُّ: سوسەمار چووە ناو کونی خۆیەوە.

خَدَعَ الظَّبْيُ: ئاسکەکە چووە ناو کولانەکەی خۆی.

خَدَعَ الثَّعْلَبُ: ڕێوییەکە فۆرتو پێچی کردن.

خَدَعت الشمسُ: خۆر ئاوا بوو.

خَدَعت العينُ: چاوەکە بەقوڵداچوو، یان خەوی لێ نەکەوت.

خَدَعَ الشَّيْءُ: شتەکە خراپ بوو کەڵکی نەما.

خَدَعَ الطعامُ وخَدَع الريق: بۆگەنی کرد.

خَدَعت السوقُ: بازاڕ کەوتو کڕینو فرۆشتن کەمە.

خَدَعَ الرجلُ: پیاوەکە ماڵو سامانی کەم بوو.

خَدَعَ الزمان: وەرزەکە بارانی کەم بوو.

خَدَعَ فلاناً خَدْعاً وخُدْعة: ئەوەی بۆ فلانی دەرخست پێچەوانەی ئەوە بوو کە لەناو دڵی دابوو ویستی بەبێ ئەوەی بەخۆی بزانێ زەبرێکی لێدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِن يُرِيدُواْ أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللّهُ﴾.

خَدَعَ الشَّيْءَ خَدْعاً: شتەکەی شاردەوەو ونی کرد.

خَدَعَ الدابة: وڵاغەکەی بەستەوەو هیچ لەوەڕو ئالفی نەدایە.

خَدَعَ الثَّوْبَ: قوماشەکەی نوشتاندەوە.

أَخْدَعَهُ: شاردییەوەو پەنهانی کرد.

أَخْدَعَ فلاناً: فلانکەسی هەڵنا بۆ فێڵکردنو چاوراو.

خادعه مُخْدَعَةً: بەمانا (خَدَعه) دێ.

خُدْعَةُ: بەمانا (خَدَعَهُ) دێ.

خُدَعَةُ: بەمانا (خَدَعَهُ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ﴾.

اِنْخَدَعَ: فێڵی لێکرا هەڵخەڵەتێندرا ٥ وای دەرخست هەڵخەڵەتێندراوە وەهاش نەبوو.

اِخْدَعَ الشَّيْءُ: شتەکە خۆی حەشارداو لەبەرچاو گوم بوو.

اخدع السوقُ: بازاڕ کەوت ٥ کڕینو فرۆشتنی تێدا نەما.

٦

تَخادَعا: هەریەکە لەو دوانە فێڵیان لەیەکتر کرد.

تَخادع فلان: فلان وای نیشاندا فێڵی لێکراوە.

تَخَدَّعَ: فێڵکردنی بەسەر خۆیدا هێنا.

الأخْدَعَ: رەگی لامل ٥ بەهەردوو رەگی لامل دەگوترێ: (الأخدعان).

الخادع من الطريق: ئەو رێگەیەیە هەندێ دیارەو هەندێکی کوێر بۆتەوە ٥ دەگوترێ: (دینار خادع) دینارەکە کەمە ٥ کێشی تەواو نییە.

خوادع (سنون خوادع): ددانی بێ خێرو کلۆر.

الخادعة: دەرگای بچوك کە دەبێتە بەشێك لە دەرگای گەورە ٥ ژوری بچکۆلە لەناو خانوودا، (ك: خوادع)ە.

الخَدِعُ: زۆر فێڵبازو پاشقولگر.

الخُدْعَةُ: فێڵو پیلان:

اَلْخَدْعَةُ: یەکجار فێڵکردن ٥ دەگوترێ: (الحرب خَدْعة) شەڕ فێڵێکی بەسە ٥ بەیەك فێڵ بەلایەکا دەگەڕێ.

الخُدَعة: زۆر فێڵباز ٥ دەگوترێ: (الحرب خُدَعة) واتە شەڕ زۆر فێڵو پیلانی گەرەکەو ئەوانەی شەڕدەکەن دەبێ زۆر فێڵو تەڵەکە بزانن.

الخدوع: ئەو ئاژەڵە شیردەرەیە جار جار شیر دەداو جار جاریش دەیگرێتەوە ٥ رێگایەك هەندێکی کوێر بوبێتەوەو هەندێکی دیار بێ.

الخَیْدَعُ: زۆر فێڵباز، دەگوترێ: (رجل خیدع) و(ذِئب خیدع) و(طریق خیدع) ٥ هەروا ناوە بۆ تراویلکە (سەراب).

اَلْمُخَدَّع: ئەو کەسەی زۆری فێڵ لێکرابن و چەقاوە سوو بوبێ.

اَلْمِخْدَعُ: ژوور لەناو خانوودا ٥ گەنجینە (ك: مخادع).

خَدَف خدفاً: رۆییشت بەخێرایی بەهەنگاوی کورت ٥ کەوتە نازو نیعمەتەوە ٥ دەگوترێ: (خَدَف في الخِصب).

خَدَف الشَّيءَ: شتەکەی بڕییەوە.

خَدَف الثوبَ: قوماشەکەی بڕیو پارچە پارچەی کرد.

اخْتَدَفَهُ: بەمانا (خدفَهُ) دێ ٥ هەروا بەمانا رفاندن دێ.

اَلْخَدَفُ: سەرنشینانی ناوکەشتی ٥ کلکی کەشتی کە بەهۆی ئەو کلکەوە ڕێڕەوی کەشتییەکە دیاریی دەکرێ.

الخِدْفَةُ: پارچەی شت ٥ کۆمەڵێك لە ئادەمیزاد دەگوترێ: (کنا في خِدْفة من الناس) و (مرّت خدفة من الليل)

سەعاتێك لەشەو رۆیی.

خَدِلَ خَدَلاً وخدالةً وخدولةً: پڕ بوو ، تەواو بوو ، بالغ بوو ٥ دەگوترێ: (خَدِلَ الغلامُ وخَدِلَتِ المرأةُ وهكذا).

اَلْخَدْلُ: تێرو پڕو تەواوو بێکەمو کوڕی ٥ (غلام خدل) گەنجێکی تەواوو ڕێکو پێکە ٥ (وإمرأة خدلة) ئافرەتێکی تەواو جەستە ڕێكو پێکە ٥ بۆڵەترێی وردو بیزۆك کە بەهۆی خزمەت نەکردنو دەردو بێ ئاوی باش هێشوەکەی هەڵنەپێچابێ.

اَلْخَدْلَجُ: ئادەمیزادی دەستو پەلو قلو قاچ ئەستورو گۆشتن ٥ (چوار پەل قەوی).

خَدَمَهُ خدمةً: پێداویستی ئەوی دابین کرد (فهو وهي خادم) (ك: خَدَمٌ وخدّام) (وهي خادمة).

أَخْدَمَهُ: خزمەتکاری بۆ دانا.

خَدَّمَهُ: بەمانا (أَخْدَمَهُ) دێ.

خَدَّمَ البعير: پێوەندی لەقاچی حوشترەکە کرد.

تَخَدَّمَ خادماً: خزمەتکاری ڕاگرت.

اِخْتَدَمَ: خزمەتی خۆی کرد.

اِخْتَدَمَ فلاناً: داوای لەفلانکەس کرد خزمەتی بکا.

استخدَمَهُ: کردی بەخزمەتکار ٥ داوای لێکرد خزمەتی بکا ٥ خزمەتکارێکی پێشکەش کرد.

اَلْخَدَّامُ: ئەو کەسەی زۆر خزمەت بکا.

اَلْخَدْمَةُ: ساتێك لەشەو یان لە ڕۆژ.

اَلْخَدَمَةُ: ئەڵقەیەکی پتەوی ئاسنە دەکرێتە قاچی حوشترەوە ٥ شورای قایمو پتەو ٥ کۆڕو کۆمەڵ ٥ دەگوترێ: (فَضَّ الله خَدَمَتَهُمْ): خودا کۆڕو کۆمەڵیان لێك هەڵوەشێنێ ٥ سیرمەیەکی قایمو پتەوە دەکرێتە زەندی حوشترەوە واتە: باریکایی پشت سمی ٥ کەلەبچە ٥ خرخاڵ.

اَلْخَدُومُ: زۆر خزمەتچی.

اَلْمُخَدَّمُ: ئەو کەسەی زۆری خزمەتکار هەبن‌و دەوڵەمەندبێ ٥ شوێنی تێکردنی حەلقەو خرخاڵ لەقاچی ئافرەت یان هی حوشتر.

اَلْمُخْدَمُ: کەسێك ئیشی ئەوە بێ خزمەتکار پێشکەش بەکەسانی تر بکا.

اَلْمُخَدَّمَةُ: شوێنی ئەلقە یان پێوەند لە قاچدا ٥ واتە: باریکایی قاچ پشت قاپە ڕەقە بۆ ئادەمی‌و پشت زەنگ بۆ ولاخ.

اَلْمُستخدم: ئەو کەسەی لەفەرمانگەیەکی دەوڵەت کاربکا بەموچەیەك.

خادَنَهُ: پشتگیری قسەکەی کرد، تەصدیقی کرد ٥ (هو مخادِن وخَدين).

الخِدْنُ: دۆست و برادەر ٥ هاوەڵ ٥ دۆستی دڵداری و نهێنی چ پیاو بێ چ ئافرەت بێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلاَ مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ﴾.

اَلْخُدْنَةُ: ئەو کەسەی دۆست و هاوڕێی زۆر دەگرێ.

الخِديو: ناز ناوی فەرمانڕەوای میصر بووە لەژێر دەسەڵاتی تورکە عوسمانییەکانداو ئەو سەردەمانەی رابردو تا سەردەمی کۆماریی.

خَذَأ خَذْءاً: گەردن کەچ بوو ژێر بار بوو.

خَذِئَ لە خَذَءاً وخذوءاً وخذاءةً: بەمانا (خذأ) دێ.

أخْذَأهُ: زەلیل و گەردنکەچی کرد.

استَخْذأَ لە: بەمانا (خذِئَ) دێ.

خَذَّ الجرح خَذّاً: برینەکەی کێم و زوخاوی لەبەر رۆیی.

أخذَّ الجرحُ: بەمانا (خَذَّ) دێ.

خَذْرَفَ الحيوان: گیانلەبەرەکە پەلەی کرد ٥ قاچی کەوانەیی کرد.

تَخَذْرَفَ الثوبُ: قوماشەکە دڕا.

اَلْخَذْرِفَةُ: پارچەیەک لەقوماش.

الخذروف: دەسکی دەستاڕ پارچە دارێکە دەخرێتە کونی دەستاڕی سەرەوە دەستی پێ دەگیرێ پێی دەخولێندرێتەوە.

خَذَعَ اللحم خَذْعاً: گۆشتەکەی پارچە پارچەی کردو ئەنجن ئەنجنی کرد.

خَذَّعَهُ: بەمانا (خَذَعَهُ) دێ ٥ دەگوترێ: ٥ (خذّعته السيوف) شمشێر هەموو جەستەی ئەنجن ئەنجنکردووە چونکە ئەوەندەی شەڕو هەراکردووە.

خَذَّعَ الشيئَ: ئەملاو ئەولای شتەکەی بڕی ٥ دەگوترێ:

خَذَّع الشجرة: لق و پۆپی درەختەکەی بڕین.

تَخَذَّعَ اللحمَ ونحوه: گۆشتەکە یا شتێکی تری لەو جۆرە ئەنجن ئەنجن کرد بەبێ ئەوەی پارچە پارچەی بکا.

خِذَعٌ: پەرت و بڵاو ٥ دەگوترێ: (ذهبوا خِذَع مِذَع).

اَلْخَذْعَةُ: پارچە گۆشتێک یان شتێکی تری لەو جۆرە.

اَلْمُخَذَّعُ: برژاو.

اَلمِخْذَعة: کێرد (ك: مخاذع)٥.

خَذَفَت الدَابَّةُ خذفاً وخذفاناً: وڵاخەکە پەلەی کرد لە رۆیشتنەکەیدا بەردو چەوی لەژێر قاچی دەرپەڕین.

خَذِف بالحصا: بە پەلەپیتکە بەردۆچکەی هاویشتن.
خَذَف الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوە (هو وهي خذوف).
المِخــــــذَفَةُ: قۆچــــەقاینی ٥ دار لاستێـــك ٥ ئامێرێـــکە منـــدالْ بەردوچکەی پێ دەگرێتە بالّندە.
خَذَقَ خَذْقاً: جیقنەی فرێدا.
خَـذَقَ الدابَّـةَ: لەولاخەکەیـەوە ژەنـی بـۆ ئەوەی باش بڕوا ٥ ولاخەکە بـەهۆی تێوە ژەنینەوە باش ڕۆیی.
خَــــذَلَ خَـــذْلاً وخِـــذلاناً: جیــا بـــــووە ٥ گۆشـــــــەگیر بـــوو ٥ لاکـــەوت ٥ هـــەڵبڕاو تـــەرەبوو ٥ دەگـــوترێ: (خَـــذَلت الظبیـــة)، دەگـــوترێ: (فـــلان خـــذول الرِّجـــــل) فلانکـــەس قاچـــی عەرزناگرێ.
خَـذَل فلانـاً وعنـه: دەسـتی لەفلانکـەس بـەرداو چـیدی پـشتی نـاگرێو یارمەتی نادا ٥ ریسوای کرد.
خَذَلَه اللّه: خودا ریسوای کـرد لەلۆمـەو چاو بەرەوژێری نەیپاراست.
أخْذَلت الظبية ونحوها: ئاسکەکە بەسەر بێچووەکەیەوە مایەوە.
خَذَّلَـهُ: هـەڵێنا بـۆ ئـەوەی نەچـێ بـۆ شەڕو فەشەل بێنێ.
خَـذَّل عنــه أصـحابَه: هاوەڵـەکانی وا لێکردن ریسوای بکەن.
تخاذلت الظبيةُ: بەمانا (أخذلت) دێ.
تخـــاذل القـــوم: هەنـــدێ لەخەڵـــکەکە هەندێکی تریانی ریسواکرد.
تخاذلت رجلاه: قاچەکانی بێهێـز بـوون‌و رۆیینی بۆ ناکرێ.
اَلْخُذَلَـةُ: کەسێـك زۆر خەڵـك ریـسوا بکا.
اَلْخَـذُولُ: دوگیانێـــکە کـەزانی هاتـێ لەشوێنی خۆی نەمێنێ لەتاوان ئـەم دیوو ئەو دیوبکا.
خَذَمَ الحيوان ونحوه: پەلـەی کـرد خێـرا رۆیشت.
خَـــذَم الـــصقرُ: هەڵۆکـە بەدەنـــدوك لەکوشتییەکەی دا.
خَذَم الـشَّيْءَ خَـذماً: شـتەکەی بـەخێرایی پارچە پارچەی کرد.
خَـذِم: خێـرا رۆیـشت، دەگـوترێ: (خَذِم الفرسُ).
خَـــذِم فـــلان: فلانکـــەس دڵپـــاك‌و بەخشندەبوو خێرخوایە.
خَذِم السيفُ: شمشێرەکە بڕندە بوو.
خَذِم فلان خَذْماً: فلانکەس دابڕا، هـەواڵی نەما، دیارنەما.
أخْذَمَ: دانی بەزەلیلی‌و ژێر باری خۆی دانا ٥ داسەکنا.
اخْذَمَ الشراب: مەییەکـە سەرخۆشـکەر بوو سەرخۆشیکرد.

أخْذَمَ النعل: پشتێنی نەعلەکەی چاك کردەوە.
خَذَمَهُ: پارچە پارچەیکرد ٥ بڕی.
خَذَّم أذنَهُ: گوێچکەی بڕی.
تَخَذَّمَ: بۆ موطاوەعەی(خذَّمه) هاتووە.
تَخَذَّم فلان: فلانکەس دابڕاو هەوالی نەما.
تَخَذَّمَ الشجرةَ: درەختەکەی بڕییەوە.
الخُذامَةُ: پارچەیەك لەشت.
الخَذْماءُ: (شاة خذماء) مەڕێك قەراخی گوێچکەی بڕابێ.
المِخْذَمُ: شمشێری بڕندە (ك: مخاذم)٥.
خذا خُذواً: شل‌و شەوێل بوو.
خذا لَحْمُهُ: گۆشتی جەستەی توندو پڕ بوو.
خذی خَذیً: بەمانا (خذا) دێ.
خَذِی الرجلُ: پیاوەکە زەعیف‌و بێ وەج بوو.
أخذاه: ژێرباری کرد ٥ زەلیل‌و داماوی کرد.
الْخَذَا: شۆڕ بوونەوەی گوێچکەیە بەسەر لاڕومەتدا ٥ کرمێکە لەگەڵ پیسایی ئاژەڵدا دێتەدەر.
الخُذاویّةُ من الآذان: گوێچکە سوك.
خَرِئَ خرءاً وخراءةً وخِراءاً: پیسایی کرد.
الخُرْءُ: ریخ‌و قشپل، پیسایی ئادەمیزاد (ك: خُرُءٌ)
المَخْرَأَةُ: شوێنی پیساییکردن، ئاودەست (ك: مخاری)
الْمَخْروءَةُ: بەمانا (المَخْرَأَةُ) دێ.
خَرَبَ خَرْباً: بوو بەدزو جەردە ٥ (هو خارب) (ك: خُرّاب)٥.
خَرَّبَ الشَّیْءَ: شتەکەی کونکرد دڕاندی.
خَرَبَ دینه: ئاینی خۆی شێواند شك‌و گومانی تێدا پەیداکرد.
خَرَّبَ الشَّیْءَ: شتەکەی سەقەت کرد بێ سودی کرد لەکاری خست.
خَرَّب فلاناً: لەکلۆتی دا.
خَرَّبَ الشَّیْءَ خرباً وخرابةً: شتەکەی دزی.
خَرِبَ خرباً وخراباً: شتەکە لەکار کەوت‌و سودی نەما.
خَرِبَ المکان: شوێنەکە چۆڵ بوو کەسی تێدانەما.
خَرِبَ الحیوانُ: ئاژەڵەکە گوێچکەی هەڵدڕا ٥ (هو أخرب وهی خرباءُ)
أخْرَبَهُ: وێرانی کرد.
أخربه فلاناً: فلانکەسی بەدز هاتە بەرچاو.
خَرَّبَهُ: بەمانا (أخْرَبَهُ) دێ.
خَرَّبَ المزادة ونحوها: دەسکی بۆ تێشودانەکە دروست کرد.
استخرَبَ: بەمانا (خَرِبَ) دێ ٥ دەگوترێ: (إستخرب فلان): فلانکەس بەهۆی کارەساتێکەوە تێك شکاو نەهامەتی بەسەردا هات.

استَخــــرَبَ الى فــــلان: ئـــارەزوّی لای فلاّنکەسی کرد.
الأخرَبُ: گویّ هەڵدڕاو.
الخرابَـــــةُ: کـــونی پـــانو پـــۆڕی کەوانـــەیی ٥ حەبلێـــك لـــە پـــڕژی دارخومـا ٥ تاتـە بەردێـك کونێـکی لەناوەراسـتی دا هـەبیّو حەبلێـکی تێخرابیّ.
خُرابة الأبرة: کونی دەرزی.
خُرابة الوَرِك: سەری ئێسقانی ران لـەناو قەپۆڵکی حەوزی دا.
الخَرْبُ: تورەکەیەکە شوان تێشووی خـۆی تێـدا هەڵـدەگریّ ٥ (زاراوەیـــەکی زانایانی عوروزە).
الخُرْبُ: بـەمانا (الخَـرْب) دیّ ٥ شوێنێـك درەختی (غەضای) لیّ بڕویّ.
الخَـرَبُ: کەوانەیەکـە لەسـەروی ورگـی ئەسـپەوەیە ٥ تـوکی خـوار ئـەژنۆی ئەسـپ ٥ نێرینـەی حوبـارا ٥ (ك: خِراب وأخـراب) دەگـوتریّ: (فـلان خَرَبٌ) فلاّنکەس ترسنۆکە.
الخَـوبُ: قـەراخی کێـو؛ دەرەوەی سـنوری کێو.
الخَرْبَاءُ من المعز: ئەو بزنەیە گوێچکەی هەڵدڕابیّ.
اَلْخِرِبَّانُ: تـرسنۆك.
الخَرَبَـــــــةُ: بێـــــژینك ٥ عــــەیبو لەککـــە ٥ شـــەرمگا ٥ هەڵـــە ٥ حەیاچوون ٥ قسەی ناشیرین.
اَلْخُرْبَةُ: کونی گەورەو کەوانەیی.
خُرْبَـــةُ المـــزادة: قڵفـــەی تێـــشودانی شـوان ٥ سەرەئێـسقانی ران ٥ ئـەو قروێلکـــــەی دەچـــــێتە نـــــاو حـــــــەوزەوە ٥ عــــــــەیبو رەخنــە ٥ گومــان ٥ تورەکەیەکــە شـــوان تێـــشوی خـــۆی تێـــدا هەڵدەگریّ ٥ (ك: خُـرَبُ، أخـراب، وَخَرَب).
الخِرْبَةُ: شوێنی وێرانە؛ کاولەکۆن.
اَلْخَرَبَـــــةُ: بـــەلاّو کارەســـــات ٥ تاوان ٥ عەیب.
اَلْخَرِبَةُ: شوێنی وێرانـە، کاولـەکۆن (ك: خَـرِب) دەگـوتریّ: (وقعـوا في وادی خَرِبـــات) واتـــە: کەوتنـــە شـــیوی فەوتێنەرو ترسناکەوە.
اَلْخَرّوبُ: خڕنوك ٥ روەکێکە بـەخۆی‌و بەبەرەکەشـــــــی دەگـــــــوتریّ: خڕنوك ٥ بەرێکی درێژکۆڵەی هەیە لەشـێوەی گورچیلەدایە ٥ بەرەکـەی تفتــە، لەگــەڵ زەردینــەی هێلکــەدا دەکرێتە دەرمانی چاو ئێـشە بـۆ زۆر دەرمــانی تــریش بەکاردەهێنــدریّ ، بەرەکەی دەخوریّ، ئاڵفێکی باشیشە بۆ ئاژەڵ.

الخُرُوبة: (لەزاراوەی ئاڵتونچیەکاندا) دەنکە دانەوێڵەیەکە زێڕی پێ دەکێشرێ.

الخِرْبِزُ: کاڵەك لە پەندی پێشینانْدا هاتووە دەڵێ: (دوو خەربوز بەدەستێك هەڵناگیرێ) ٥ لە حەدیثی ئەنەس دا هاتووە دەڵێ: دیتم پێغەمبەر (يجمع بين الرطب والخِربز) خورماو کاڵەکی پێکەوە دەخوارد.

خَربَشَ الشَّيْءَ: شتەکەی تێکدا لەکەڵکی خست ٥ یان شتەکەی قایمو قۆڵو رێكو پێك نەکرد ٥ دەگوترێ: (خَربَشَ الكتاب): کتێبەکەی تێكو پێك دا، یان کتێبەکەی جوان رێك نەخست.

الخَرْبَاشُ: تێکەڵیو پێکەڵیو هەراو هۆریا ٥ (ك: خرابیش)٥.

خَربَصَ الأشياءَ: شتەکانی لێك هەڵاوارد.

خَربَصَ الدابَّةُ الزرعَ: وڵاخەکە زۆری لەکشتوکاڵەکە خوارد هیچی نەهێشتەوە.

خَرْبَقَ في مشيه خربقةً وخِرْباقاً: پەلەی کرد لە رۆیشتندا.

خَرْبَقَ النبتُ: گژو گیاکە تێك هاڵا.

خَربَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوە، شتەکەی دڕاند.

خَربَقَ العملَ: کارەکەی تێکدا.

اخْرَنْبَقَ: بەزەوییەوە نووساو جوڵەی بۆ نەکرا، تەمبەڵ بوو کاروکاسبی نەکرد ٥ سەرکوت کرا وەکوو سەرکوتکردنی گومانکار ٥ سەری خست بەبێ دەنگی.

الخِرْيَاق: ئافرەتی درێژی کەتەو زەبەللاح ٥ ئافرەتی خۆشرۆ.

الخِرِيقُ: حەوزێکە ئاوی تێدا کۆ دەکرێتەوە ٥ تەنکی گەورە.

خرتَ الطريقُ به الى كذا: رێگاکە بەرەو ئەوێی برد.

خَرَأَ الشَّيْءَ: شتەکەی شەق کرد دایدڕی ٥ کونی کرد.

خَرَتَ الأرضَ: رێگاو کونو قوژبنی زەوی شارەزا بوو.

الخرتُ: کون؛ کونی بچکۆلە، دەگوترێ: (وقعوا في مضايق مثل أخرات الإبر) ٥ کەوتنە کێشەو تەنگژەی وەها لێ رزگار بوونیان نەبێ.

أخرات المفاوز: رێچکەو تولەرێی چۆڵەوانیو کێوو کەژ.

الخُرْتُ: کونو کەلەبەر ٥ سمگو گورگی گورجو گۆڵ.

الخُرتَةُ: کون ٥ ئەڵقەو قوڵفە، (سەرە قەپاسەو گوریس).

الخِريت: چاوساغی شارەزا بەرێگای بیابان ٥ لێزان لەکاروباردا ٥ لەسیرەی پێغەمبەردا هاتووە لەباسی کۆچدا دەڵێ: (فاستأجر رجلاً من بني الدّيل هادياً خريتاً، (ك: خراريت).

اَلْمَخْرَتُ: رێگای راستو ئاشکرا (ك: مخارت).

خَرِثَت المرأة خرثاً: ئافرەتەکە هەردوو کەلەکەی قەڵەو فش بوونو گۆشتی شۆڕبووەوەمو شل بوو ٥ (هي خرثاء)، (ك: خُرْث).

الخِرثاءُ: مێرولەیەکی مەیلەو سوورە.

الخُرْثِيُّ: شتومەکی ناوماڵ ٥ یان خراپترینو بێ کەڵک ترین شتی ناوماڵ ٥ قسەی پڕو پوچ.

خَرَجَ: لە شوێنی خۆی چووە دەر یان لەو بارو دۆخەی تێیدا بوو ڕزگاری بوو ٥ چووە ناو حاڵەتێکی ترەوە.

خَرَجَت السماءُ: ئاسمان هەوری نەماو بوو بەساو.

خرجت خوارج فلان: پیاوەتیو نەجیبزادەیی فلان دەرکەوت.

خَرَجَ من الأمر أو الشدة: لەوکارە یان لەو ناخۆشییە رزگاری بوو.

خَرَجَ على السلطان: لەپاشا قاچاخ بوو.

خَرَجَ في العلم: لەزانیاری دا پێشکەوتو ناوی کرد.

خَرَجَ السحابُ: هەورەکە بەرفراوان بوو بڵاو بووەوە.

خَرِجَ خرجاً: بوو بە دورەنگ ٥ رەنگاو رەنگ ٥ دەگوترێ: (خَرَجَت الأرضُ): زەوی رەنگاو رەنگ بوو هەندێ شوێنی گیای لێ رواو هەندێکی روتەن.

خَرِجَ العام: ساڵەکە هەندێکی هەرزانیو هەندێکی گرانی بوو.

خَرِجَ النعام: نوعامە بەڵەك بوو هەندێکی رەشو هەندێکی سپی.

خَرِجَ الشاة: مەڕەکە کەلەکەو قاچەکانی سپیو باقی جەستەی رەش، (هو أخرج وهي خرجاء).

أخْرَجَ فلان: فلانکەس خەراجو سەپانانەی خۆی دا ٥ نوعامەیەکی بەڵەکی گرت.

اخرجت الراعية: مەڕەکە هەندێ لەپاوانەکەی خواردو هەندێکی جێ هێشت.

أخْرَجَ الناسُ: خەڵکەکە ساڵێکیان بەسەردا تێپەڕی نیوەی هەرزانیو نیوەی گرانی بوو.

أخرج الحديث: فرمایشتەکەی پێغەمبەری بەرشتەی ڕاستو دروستەوە ریوایەت کرد.

أخرج الشَّيْءَ: شتەکەی دەرکرد.

أخرج الرواية أو المسرحية: لەسەر شاشە یان لەسەر شانۆ بەشێوەی فەنی مەسرەحییەکەی رانواند (هو مُخرِج)

خارَجَ عَبْدَهُ: لەگەڵ عەبدەکەی دا رێکەوت هەموو مانگێك شتێکی بۆ بگێرێتەوە.

خَرَّجَهُ في العلم والصناعة: فێری زانیاریو پیشە سازی کردو کارامای کردو زانیاری پێدا ٥ قوتابییەکەی پێگەیاند.

خَرَّجَ خَيْلَهُ: ئەسپو ولاخەکەی رامکرد.

خَرَّجَ الأرضَ: زەوییەکەی خەرساندو خەراجو عوشری بۆ دیاری کرد.

خَرَّجَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەدوو رەنگ رەنگ کرد.

خَرَّجَ الغلامُ لوحَهُ: قوتابییەکە لەوحەکەی هەندێکی رەنگ کردو هەندێکی رەنگ نەکرد.

خَرَّجَ فلان عملَه: فلانکەس کارەکانی جۆراو جۆرکردن.

اخْتَرَجَ: شتەکە دوو رەنگ بوو.

اخترجَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەرخست، دەری هێنا ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا (د.خ) (فاخترجَ تمرات من قربة) ٥ هەروا بەمانای (إستنباط) و لێوەرگرتنو لێتێگەیشتن دێ.

اخترج فلاناً: داوای لەفلان کرد بێتە دەر بۆلای.

تخارج القومُ: هەریەکێ لەو خەڵکە بە ئەندازەی هاوەڵەکەی بژێوی دابین کردو هاوبەشی لەکۆمەکییەکەدا کرد.

اخْتَرَجَ الشركاءُ: هەریەکێ لەهاوبەشەکان بەشەکەی خۆی بۆ هاوەڵەکەی بە فرۆشتن دیاریکرد ٥ لەحەدیثی ئیبنو عەباسدا هاتووە (لا بأس أن يتخارجَ القومُ في الشركة تكون بينهم).

تخرّج في فن كذا: لەو فەنەدا دەرچوو، فێری بوو.

إخْرَجَّ النعامُ: نوعامەکە بەڵەك بوو.

إخْراجَّ النعامُ: نوعامەکە بەڵەك بوو.

استخرجَهُ: داوای لێکرد بێتە دەر بۆلای.

استخرجَ الشَّيْئَ من المعدن: شتەکەی لەکانزاکە دەرهێناو لەقوڕو تەپو تۆز پاکی کردەوە.

أُستُخرِجَتِ الأرضُ: زەوییەکە چاکرا بۆ کشتوکاڵو رواندن.

اَلتَّخريجُ: یارییەکی منداڵی عەرەبە، کە تێیدا هاواردەکەن ٥ (خَراجِ خراجِ) یەکێکیان شتێك دەخاتە مشتی خۆیەوەو بەوانی تر دەڵێ: وەرن

هەڵی هێنن چیم لەدەست دایە دەری بێنن.

الخارجُ مِن كل شيئ: دیوی دەرەوەی شتەکەو بینراوەکەیە.

الخارجِيّ: ئەوشتەی بەسەر هاو وێنەکانی دا بالادەست بێ ٥ کەسێك ببێتە گەورەو بنەماو وەجاخزادە نەبێ ٥ کەسێك لەپاشاو فرمانڕەوا یاخی ببێ، یان بەگوێی نەکا ٥ هەروا ناوە بۆ تاکی خەواریجەکان.

وزارة الخارجية: داەو دەزگایەکە کاروباری دەرەوەی وڵات جێبەجێ دەکا.

الخراجُ: ئەو بەرو بوومەیە لەزەوی کشتوکاڵی دەردەهێندرێ ٥ تام خۆش؛ دەگوترێ: (هذه التفاحةُ طيّب ريحها طيبٌ خراجها) لەم رستەدا (خراج) بەمانا تام خۆشییە ٥ هەروەها:

الخَراجُ: باجو گومرگو سەرانەو مەرانەو ئەم شتانەش دەگرێتەوە.

البلاد الخراجية: ئەو وڵاتەیە سوپای ئیسلام بەناشتی دەستی بەسەردا گرتووە بەصوڵحو ڕێککەوتن ئەرزەکە دراوەتەوە بە خاوەنەکانیان لەبەرامبەر ئەندازەیەکی دیاریکراو کە بیدەن بەحکومەتی ئیسلامی ٥ (ك: أخراج، أخرجة)٥.

الخُراجُ: بەمانا (الخَراج) دێ ٥ هەروا بەمانا ئەو کێمو زوخاوو شتە دی کە لەبرین دەردێ.

الخَرْجُ: ئەوشتەی لەزەویو شتی تر وەبەرهەم دێو دەبێتە واریدات.

خَرْج السحاب: ئەو بارانەیە بەهێواشی لەهەور دێتە خوارەوە ٥ هەروا وشەی.

المَخْرج: پێچەوانەی (الدخل) دێ ٥ گومرگو باجی ساڵانە.

الخُرْجُ: خوێدانو تورەکەو جەواڵە بچکۆلەیەکە لە مو یان لەچەرم دروست دەکرێ دوتایە بەئەم دیوو ئەودیوی پشتی وڵاخدا شۆڕدەکرێتەوەو شتی تێ دەکرێ تێرەو هۆرپیشی پێ دەگوترێ، (ك: خِرَجَة واخرِجَة).

الخُرْجَةُ: کەسێك زۆر لەماڵ دەربچێتە دەرەوە.

الخَرُوجُ: ملدرێژ ٥ دەگوترێ: (فرس خروج).

الخُرُوجُ: لەزانستی (سەرەوادا) بریتییە لە حەرفی (مەد) بەشوێن (هاء الوصل)دا بێ لەسەرەوای ڕەهادا.

يوم الخُرُوج: ڕۆژی قیامەت ٥ ڕۆژی جەژن.

الخَوارجُ: پێڕێکن لەپێرە ئیسلامییەکان

لەسەردەمی ئیمامی عەلی دا لەئیمام هەڵگەڕانەوەو لەژێر بەیعەتو وەلاء بۆ ئیمامی عەلی چونەدەرو دژی وەستان.

اَلْمَخْرَجُ: شوێنی لێ هاتنە دەرەوەی شت، (ك: مَخَارِجْ)ە، لەلای زانایانی (علوم قرآن)و تەجویدو صەرفییەکان شوێنی هاتنە دەرەوەی دەنگی پیتێکە لە پیتەکانو جیاکردنەوەی لەوانی تر بەهۆی دەنگەکەوە.

خَرْخَرَ الماءُ: ئاوەکە خورە خوری دێ.

خَرْخَرَ النائم: خەوتوٚکە پرخەپرخی دێ ە پرخەی هات.

تَخَرْخَرَ بطنُهُ: سکی چوو، سکی قوڕە قوڕی لێ هات.

تخرخر الرجل: پیاوەکە لەبەر بێ هێزی لاژە لاژیەتی.

تخرخرت المرأةُ: ئافرەتەکە دوای قەڵەوی زەعیفو لاواز بوو.

اَلْخِرْخِرُ: حوشتری شیر زۆر ە پیاوی ژیان نەرمو نۆڵ.

الخُرْخُور: بەمانا (الخِرخِرُ) دێ، (ك: خراخير)ە.

خَرِدَ خَرداً: بێ دەنگییەکەی درێژەی کێشا.

خَرِدت اللؤلؤةُ: مرواریەکە بەکون تێنەکراوی مایەوە.

خَرِدت الفتاة: ئافرەتەکە بەکچی مایەوەو بوو بەقەیرەو شوی نەکرد.

خَرِد فلان: فلانکەس زۆر بەشەرمو حەیا بوو.

خَرِد صوته: دەنگی نزمو لەسەرە خۆ بوو نیشانەی شەرمی پێوە بوو ە بێدەنگییەکەی درێژەی کێشا ە (هو خارد) (هی خريد وخريدة).

أخرد الفَتى: لاوەکە لەشەرمان بێدەنگ بوو.

اخرد الرجل الى اللهو: پیاوەکە بەلای لەهوو لەعەبدا چوو حەزی لەوە بوو.

تَخَرَّدَت الجارية: بەمانا (خَرِدَتْ) دێ.

الخُرْدَةُ: هەرماڵێك وردو پارچە پارچەبێ.

الخَرُودُ: ئافرەتی بەزەوقو زیندو گەشەدار ە کچی دەست لێ نەدراو.

الخريد: بەمانا (اَلْخَرُود) دێ، دەگوترێ: (لە صوت خريد) دەنگێکی نزمو نەرمی هەیە لە شەرما دەنگی هەڵنابڕێ.

الخريدةُ: بەمانا (الخريد) دێ، هەروەها دەنکە لوئلوئی کون نەکراو.

اَلْخُرْدِيقُ: شورباوی بەگۆشتەوە.

خَرْدَلَتِ النخلةُ: دراخورماکە زۆری

لەبەرەکەی بەنەکاملی هەڵوەراندو ئەوی مایەوە دەنکەکانی گەورە بوون.

خَرْدَلَ اللحمَ: گۆشتەکەی پارچەپارچەکردو لێکی جیاکردەوە.

خردلَ الطعامَ: خوراکە باشەکەی خوارد ئەوی دی وەلانا.

خَرْدَلَ فلاناً: فلانکەسی بەعەردی داداو رەمی کرد.

الخَرْدَلُ: گیایەکە لە حەقلو دەورو بەری رێگاکاندا دەڕوێ تۆوەکەی بۆ دەرمان بەکاردێ ە بەنموونەی بچوکی دەهێندرێتەوە، دەگوترێ: (ما عندي من كذا خردلة).

الخُرْدُولَةُ: هەرئەندامێکی جەستە کە گۆشتن بێ.

خَرْذَلَ: بەمانا (خَرْدَلَ) دێ.

خَرَّ الماءُ والريحُ: ئاوەکە خوڕەی هات ە رەشەباکە وژەی هات.

خَرَّ البناءُ خَرّاً وخرُوراً: بیناکە روخاو هاڕەی کرد.

خَرَّ الشَّيْءَ: شتەکە کەوتە خوارێ.

خَرَّ ساجداً: کەوتە سوژدە ە چووە سوژدە بردن.

خَرَّ فلانٌ: فلانکەس کەوتە نازو نیعمەتەوە ە مرد ە تێپەڕی.

خَرَّ فلان على فلان: فلانکەس هێرشی کردە سەر فلان.

خَرَّ القومُ: خەڵکەکە لەشوێنێکەوە گواستیانەوە بۆ شوێنێکی تر، (فهم الخُرّارُ والخرارة).

خَرَّ الماءُ الأرض خرّاً: لافاوەکە زەوییەکەی هەڵدڕیو پێیدارۆیی.

أَخَرَّهُ: خستیە خوارێ.

انْخَرَّ: کەوتە خوار.

انْخَرَّ الرجلُ: پیاوەکە شلو شێواو شلەپەتە بوو.

الخَرَّارَةُ: سەرچاوەی کانی ە دارێکی بچکۆلەیە منداڵ پەتێک لەسەرێکیانی دەخا، سەرەکەی تری پەتەکە دەگرێو هەڵیدەخولێنێ دەنگێکی لێدێ . باڵندەیەکە لەسوڕەد گەورەترە، (ك: خَرّارَة).

الخُرُّ: بنکی گوێچکە، گەروی بەرداشی ئاش ئەو شوێنەی لە دۆێڵەکەوە گەنمەکەی تێدەڕژێ ە زەوییەک لافاو هەڵیدڕیبێ.

الْخَرِيرُ: دەنگێکە پەیدا دەبێ لەتیژ رۆیشتنی ئاو یان لەباڵی باڵندەی کەخێرا دەفرێ ە شوێنی نزمایی نێوان دوو گردۆڵکە.

الخِرِّيَانُ: ترسنۆک.

خَرَزَ الجلد ونحوه: پێستەکەی دروەوە.

خَرِزَ خَرَزاً: کاری خۆی قایمو پتەو کرد.

خَرَّزَهُ: پەراوێزی چنی، بەمیروو شەرازە چنی کرد.

الخِرازة: پیشەی میرو هۆنینەوە.

اَلْخَرَّازُ: میرو دروستکەر ◦ زیندرو ئەوکەسەی چەرم دەدروێ.

الخَرَزَة: میروی ملوانکەو تەزبیح.

اَلْخُرْزَةُ: هەموو کونێکو پەتێک کە لەچەرم بێ.

اَلْمِخْراز: ئەو شتەی پێستی پێ دەدورێتەوە (درێوشە).

المِخْرَزُ: بەمانا (اَلْمِخْراز) دێ.

خَرَسَ النُّفَسَاءَ خَرْساً: خۆراکی خورسەی بۆ ئافرەتە زەیستانەکە دروستکرد خۆراکی خورسە خواردەمەنییەکە بۆ ئافرەتی زەیستان لێ دەنرێ ◦ خۆراکی خورسەی دەرخوارد دا.

خَرِسَ خَرَساً: زمانی گیراو قسەی بۆ نەکرا.

خَرَسَتِ الكتيبةُ: هێزە سەربازەکە زۆر بەویقارو لەسەرەخۆبون دەنگی تەقەو رەقەو بگرەو بردەیان نەبوو.

خَرَسَ اللبنُ: شیرەکە خەست بوو کەرۆیان کردە ناوشتی ترەوە خورەی نەهات.

خَرَسَ السحابُ: هەورەکە گرمەو بروسکەی نەبوو.

خَرَسَ الماءُ: ئاوەکە لەرۆیشتنی دا خۆرەی نەهات.

خَرَسَ الجبلُ: کێوەکە دەنگی نەدایەوە.

خَرَسَت الأرضُ: زەوییەکە بەکەڵکی کشتوکاڵ نەهات، (هو أخرس وهي خرساء) (ك: خَرْسٌ وخرسان).

خَرَسَ فلان: بەکوپە ئاوی خواردەوە ◦ شەونەنوست بێدار بوو.

أخرست الأرضُ: زەوییەکە بەکەڵکی کشتوکاڵ نەهات.

أخرَس الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی کەڕی کرد.

خَرَّسَ على النفساء: حەڵوای بۆ ئافرەتە زەیستانەکە کرد حەڵوای دەرخواردا.

تخرست المرأةُ: ئافرەتەکە حەڵوای بۆ خۆی دروست کرد ◦ لە پەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (تخرّسي يانفسُ لامحرسة لك)، واتە: بۆ خۆت بەدەستی خۆت کاری خۆت ئەنجام بدەو پشت بەکەس مەبەستە.

استخرسَت الأرض: زەوییەکە بەکەڵکی کشتوکاڵ نەهات.

الخِراسُ: خواردەمەنییەکە بۆ ئافرەتی زەیستان دروست دەکرێ ◦ یان بەبۆنەی منداڵبوونەوە دروست دەکرێو خەڵکی بۆ بانگ دەکرێ.

الخَرَّاسُ: کوپەو کۆڵینە دروست کەر وەستای کۆڵینەو کوپە ◦ فرۆشیاری کوپەو کۆڵینە ◦ عەرەق دروستکەر.

الخَرْسُ: کوپەی گەورە ، کۆڵینە، دەگوترێ: (سَمِن حتى صار كالخَرْسِ)

قەڵەو بوو تاوەكوو كوپەی لێهات.

الخُرْسُ: بەمانا (اَلْخِراس) دێ.

الخِرْسُ: بەمانا (الخَرْس) دێ ٥ زەوییەك بەكەڵكی كشتوكاڵ بێ.

اَلخِرْسَاءُ: ماری گەورە ٥ بەڵاو كارەسات.

الخُرْسَةُ: ئەو خواردەمەنییەیە بۆ ئافرەتی زەیستان دروست دەكرێ ، حەڵواو شیرینی بۆ ئافرەتێك تازە منداڵی بووبێ.

الخَرُوسُ مِن النساء: ئەو ئافرەتەیە لەدوای ئەوەی منداڵی دەبێ حەڵوای بۆ دروست دەكرێ بۆ ئەوەی تا چەند رۆژێك ئەو خواردنە شیرین تامەبخوا ٥ ئافرەتێك یەكەمجار بێ منداڵی ببێ ٥ ئافرەتێك شیری كەم بێ.

تَخَرْسَنَ: هاتە خوراسان، لە خوراساندا مایەوە ٥ دابو نەریتی دنیشتوانی ئەهلی خوراسانی وەرگرت.

الخَرْسانَة: چیمەنتوو بەردو چەوو لمبو ئاو تێكەڵ دەكرێ بەزۆری بۆ بناغەی بینا بەكاردەهێندرێ، وادەبێ شیشی تێكەڵ دەكرێ.

خَرَشَ مِن الشَّيْئِ خَرشاً: لەشتەكەی وەرگرت ٥ دەگوترێ: (فلان يَخرِشُ من فلان الشَّيْئَ): فلانكەس لەفلان شت وەردەگرێ.

خَرَشَ لأهله: كاروكاسبی بۆ ماڵو منداڵی خۆی كرد.

خَرَشَ الْجَسَدَ: پێستی لەشی رنیو روشاندی بەنینۆك.

خَرَشَ البعيرَ: حوشترەكەی بەگۆچان بۆلای خۆی كێشكرد.

خَرَشَ الغُصْنَ: لقەدارەكەی بە قەلانگ داهێناو لەخۆی نزیك كردەوە.

خَرَشَ الدابَّةَ: وڵاخەكەی داخ كرد.

خَرَشَ الذُّبَابُ فلاناً: مێشەكە، زەردەواڵەكە فلانكەسی گەست.

خارَشَهُ مُخارشةً: جەستەی یەكتریان روشاند.

خَرَّشَ الزرعُ: سەرێكی دەنكە میوەكە لەگوڵەكەی دەركەوت.

خَرَّشَ الجَسَدَ: بەمانا (خَرَشَهُ) دێ.

اختَرَشَ لأهله: كاسبی بۆ ماڵو منداڵی كرد.

اختَرَشَ الجَسَدَ: بەمانا (خَرَشَهُ) دێ.

اِختَرَشَ الشَّيْئَ: شتەكەی وەرگرتو بەدەستی هێنا.

تَخارشت الكلاب والسنانِر: سەگەكان پشیلەكان یەكتریان شرو وڕ كرد.

الخِراشُ: داخێكە لاكێشەییە پێستی ئاژەڵی پێ داخ دەكرێ ٥ (ك:أخرِشة).

اَلْخُرَاشَةُ: ئەو وردەو پرژو پاڵەی لەكاتی برینەوەو شكاندنی شتدا

دەکەوێتـە خـوار ٥ دەگـوترێ: (لی عنده خُرَاشَةٌ) مافێکی کەمم لایەتی.

الخَرْشُ: شتی پـڕو پوچی ناومـاڵ؛ کەلو پـەلی بـێ نـرخو لەکارکـەوتووی ناومـاڵ ٥ پیاوێـك لەترسـان یـا لەبرسـان خـەوی کـەم بـێ ٥ یـان ئـەرکی سەرشـانی بـێ ئەونـەنوێ حەرەسی شتێك بێ.

الخُرَشُ: شتی خـراپو بێ نرخـی نامـاڵ، (ك: خُرُوش).

الخِرْشـاءُ: توێـکڵی سـەرەوەی هێلکـە توێـکڵە تەنکەکــە ٥ توێــزی مــار ٥ ســەرتوێژی ماســتو شیر ٥ مێـوو کەرەشـانی هـەنگوێن یـان ئـەو هەنگانــەی لـــەناو هەنگوینەکەدا مردون.

خِرشاء الصدرِ: ئـەو بەلغـەمو لینجاییە کـە لەسـینگ دێتـەدەر ٥ تـەپو تۆز ٥ دەگـوترێ: (طلعت الشمس في خِرشـاء) خـۆر لـەناو تـەمو غـارو تـەپو تـۆزو تـەم مـزدا هەڵهات ٥ هەروەها وشـەی (خِرشـاءَ) نـاوە بـۆ هەرشتێـك کلۆربـێو هاوسانو کونو شیتاڵی تێدابن، (ك: خراشيّ).

الْخَرَشَةُ: مێش (ك: خَرَش).

اَلْمِخْرَاشُ: دارێکە پێستی پـێ نیشانە دەکـرێ ٥ گۆچـان (دارێـکە لایـەکی کەوانەیی دادێنـرێ (ك: مخاريش)٥.

المِخْــرَشُ: بــەمانا (أَلْمِخـــرَاشِ) دێ ٥ لەحەدیـشدا هـاتووە: (ضـرب رأسة بِخِرْشٍ) ٥ (ك: مخاريش).

المِخْـرَشَةُ: بەمانا (المِخـراش) دێ، (ك: مخارش).

خَرْشَبَ عَمَلَـهُ: ئێشەکەی بـاش ئـەنجام نەدا.

الخُرْشُبُ: درێژو قەڵەو.

خَرْشَفَ القوم: خەڵکەکە کەوتنـە جـەو جوڵو هەراو هۆریا.

الخِرْشـافُ: زەوی رەقـەڵانو پتـەو کـە نەتواندرێ رۆیـیشتنی لەسەر بکرێ.

الخَرْشَفَةُ: بەمانا (الخرشاف) دێ.

اَلخُرشُـوفُ: روەکێـکی وەرزانەیــە گوڵەکـەی ئونبوبییــە بەرەکــەی بەگــەڵا داپۆشــراوە دەکوڵێنــدرێ دەخورێ.

خَرْشَمَ الرجلُ: دەمو چاوی دزێوبوو.

اخرَنْشَمَ: خۆی بـەزلزانیو لـەدڵی خۆی دا خـۆی پـێ پەسـەند بـوو ٥ ڕەنگـی گۆڕاو گۆشتی پێوەنەما.

الخِرْشِمُ: (جبل خِرشـم) کێوێـکی وشـكو رەقو تەق.

الخِرْشِـمَةُ: ئەوەیـە کـەزەوی پتـەو بـێ وەکـوو بــەردە زرویێ، رەقــەڵانو سەخت بێ وشكو بێ ئاوبێ.

الخُرْشُـومُ: دونـدی کێـو، لوتکـەی

کەژ ٥ بەرزایی کێو کە بەسەر دۆڵو شیوو دەشتایی دا بڕوانێ ٥ کێوی گەورەو بەرز ٥ پارچەیەك لە زەوی کەسەختو پتەو بێ.

خَرَصَ خرصاً: درۆی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُتِلَ الخَرّاصُونَ﴾.

خَرَصَ الشَّيْءَ: لەخۆیەوە شتەکەی مەزندە کرد، دەگوترێ: (خَرَصَ النَّخلَ والكرمَ): باخە خورماکە یان ڕەزەکەی خەرساند ٥ لەلایەن خۆیەوە بەرو بوومی باخە خورماکە یان رەزەکەی مەزندەکرد.

خَرّاص: زۆر مەزندەکارو لێزان لەخەرساندنی باخە خورماو باخە مێودا.

خَرَصَ النَّهرَ: بەری چەمەکەی گرت.

خَرَصَ الشَّيْءَ خِراصةً: شتەکەی چاك کردەوە.

خَرِصَ خَرَصاً: برسیایەتیو سەرمای توش بوو (هو خَرِصٌ)

اختَرَصَ: درۆی کرد ٥ دەگوترێ: (اختَرَصَ القولَ) قسەکەی هەڵبەست ٥ بەویستی خۆی مەزندەی کرد هیچ یاساو ڕێسایەکی بەرچاو نەگرت.

تَخَرَّصَ: بەناڕەواو بەتاڵ درۆی هەڵبەست.

تَخَرَّصَ القولَ: بەمانا (اخترصه) دێ.

الخِراصُ: رمب، سەرە رمب.

الخُرصُ: بەمانا (الخِراص) دێ ٥ ئەڵقەی زێڕ یان هی زیو ٥ گوارەی یەك گۆ ٥ کوپەو کۆڵینە ٥ زەنبیلەی دوو قوڵفە ٥ حوشتری بەهێز ٥ (ك: أخراص وخِرصان).

الخُرْصُ: بەمانا (اَلْخِراص) دێ ٥ هۆرو جەوالو خەرار ٥ لقی درەخت ٥ ئەڵقەی زێڕو زیو ٥ بۆیە لە حەدیثدا هاتووە ڕۆژێك پێغەمبەر (د.خ) ئامۆژگاری ئافرەتانی کردو هەڵینان بۆ بەخشینو خێرو صەدەقە، (فجعلت المرأة تلقي الخرصَ والخاتمَ) ٥ گوارەی یەك گۆ ٥ دارێکە هەنگوینی پێ لەکۆڵەس دەردەهێنرێ.

اَلْخُرْصَةُ: خواردەمەنییەکە بۆ ئافرەتی زەییستان ئامادە دەکرێ.

اَلْخَرِيصُ: بەمانا (الخِراص) دێ ٥ ئەستێرە ئاوێکە لەرووبارەوە ئاوی تێ دێو پاشان دەگەڕێتەوە بۆ ناو ڕووبارەکە ٥ ئاوی سارد، دەگوترێ: (ماء خريص)، کەناری ڕوبارو کەناری دەریا ٥ دورگەی ناودەریا.

اَلْمِخْـــرَصُ: بـــه‌مانا (الخِـــراصُ) دێ، خه‌نجـه‌ر ٥ دارێــكه هـه‌نگوێنی پـێ له‌كۆڵــه‌س ده‌ر ده‌هێنـــدرێ، (ك: مخارص)٥.

خَرطـــت الدابّـــةُ خِراطـــا: وڵاخه‌كـــه سه‌ركه‌ش بـوو رێشمه‌كه‌ی له‌ده‌ست خاوه‌نه‌كه‌ی ساندو رۆیی.

خَرَطتِ المرأةُ: ئافره‌ته‌كه سه‌ركه‌ش بـوو قسه‌ی ناشـیرین‌و جوێنی ئاڕاسته‌ی به‌رامبه‌ره‌كه‌ی كردن.

خَرط في حديثه: له‌قسه‌كانی دا درۆی كرد.

خَـرّط في الأمـر: لـه ئیشه‌كه‌دا پێكیـشی لـه‌راو بۆچـونی خـۆی كـرد ٥ قـسه‌ی كه‌سی قبوڵ نه‌بوو ، هه‌ر قسه‌ی خۆی به‌لاوه په‌سه‌ند بوو.

خَرَط الشَّجَرَ: گه‌ڵای دره‌خته‌كه‌ی رنی.

خَرَط العنقـودَ: هێـشوی میوه‌كـه‌ی خـسته ناو چنگی خۆیه‌وه.

خَـرَط الـدَّواءُ فلانـاً: ده‌رمانه‌كـه سـكی فلانكه‌سی چواند.

خَـــرَط الابـلَ في المرعـــى: حوشـتره‌كه‌ی بـــــه‌ره‌ڵای نــــاو له‌وه‌ڕگاكـــــه كــرد ٥ ده‌گـوترێ: (خَـرَط البـازي): بازه‌كه‌ی ئاڕاسته‌ی نێچیره‌كه كرد.

خَرَط تابعـه علـى النـاس: رێـگای به‌هـه‌وا خواهــانی خـۆی دا زیـان به‌خه‌ڵــك بگه‌یه‌نن.

خَـــرَط العـــودَ: داره‌كـــه‌ی سـپی كـــرد توێكڵه‌كه‌ی لێكردەوەو رێكی خست.

خَـــرَط الأشــــياءَ: شـــته‌كانی هــــه‌موو له‌خه‌ریته‌یه‌كدا كۆكرده‌وه.

خَرَط الحديدَ: ئاسنه‌كه‌ی وه‌كوو ته‌زه درێژ كرده‌وه.

خَرِطت اللبونُ خَرَطا: حوشـتره‌كه شـیری به‌ناخۆشـی هاتـه‌ده‌ر یـان شـیره‌كه‌ی هاتــه ده‌رو ئاوێـكی زه‌ردی له‌گه‌ڵـدا بوو.

خَـــرّط فـــلانٌ: فلانكـه‌س خواردنه‌كـه‌ی له‌قورگ گیرا.

اخْـرَطت اللبونُ: به‌مانا (خرطت) دێ.

خَرِط الخريطةَ: نه‌خشه‌كه‌ی كێشا.

خَرَّط الدواءُ فلانا: به‌مانا (خَرَطَهُ) دێ.

اخْتَرَطَ في البكاء: كه‌وته گریـان‌و ژیـر نه‌بووه‌وه.

اخـــتَرَطَ العنقـــودَ: هێـشوه میوه‌كــه‌ی خسته ده‌میه‌وه‌و لاسكه‌كه‌ی به‌روتی له‌ده‌م هێنایـه ده‌رو بۆڵـه‌كانی لـه‌ناو ده‌می دا مانه‌وه.

إختَـرَط الـسيفَ: شمـشێره‌كه‌ی لـه‌كالان ده‌ركێشا.

إنْخرَطت الدابّةُ: به‌مانای (خَرَطَتْ) دێ.

انْخَرَط الصقرُ: بازه‌كه كه‌وته خوار.

انْخَرَط جسمُهُ: جه‌سته‌ی لاواز بوو.

انْخَرَط الفرسُ وغيره في العدو: ئه‌سپه‌كه

یا وڵاخەکە لە غاردان تیژڕۆ بوو.

اَفْـرَط في الأمـر: لـە ئیـشەکەدا هـەر بەقسەی خۆی کردو گوێی نەدایە راوو بۆچوونی کەسانی تر.

انخَرَط علیه بالقبیح: بەقسەو ئوسلوبی ناشیرین روی تێکرد.

تَخَرَّطَ في الأمـر: لەکارەکـەدا هـەر رای خۆی پێ پەسەند بوو گوێی نەدایە راوو بۆچوونی کەسانی تر.

استَخـْـرَطَ في البکـاء: دەسـتی دایـە گریان‌و ژیر نەبووەوە.

الاِخـْرِیطُ: روەکێـکە لەخۆشـترین گیا ترشـۆکەکانە، حوشـتر حـەزی لێ دەکا.

الخُرَاطَـةُ: ئـەو وردەو پـرژو پاڵەیـە لـەئاکامی بڕینـەوەو تاشـینی شـت دەکەوێتـە خـوار ٥ ئاوێـکی کـەم لەگواندا.

خراطـة الامعـاء: ئـەو شـتەیە لـەکاتی سکـچونی بەردەوامـدا لـە ریخۆڵـە دێتە دەر.

الخَرَّاط: کارتیخ؛ ئەو ئاسنە گرگرناوییە یە دارو ئاسن دەڕنێ.

الخِرْطُ: شیری مەیی‌و کە ئاوێکی زەردی بکەوێتە سەر.

الخریطة: تورەکێـکە لـە پێـست دروست دەکـــــــرێ دەمەکـــــــــەی دەبەسـترێ ٥ لـەزاراوەی زانایـانی سـەردەمدا بریتییـە لـەو شـتەی روبەری زەوی یان هەندێکی لەسەر نەخش دەکرێ، (ك: خرائط).

اَلْمِخـْرَاطُ: لـەئاژەڵی شـیردەردا بەوانـە دەگوترێ شیرەکەی خەست بێ یان ئاوێـکی زەردی تێـکەڵاوبێ بـەهۆی نەخۆشـییەوە ٥ هـەروا ئـاوە بـۆ ئـامێری رنـین وەکـوو کـارتێخ‌و برمەند ٥ (ك: مخاریط).

اَلْمِخْرَطُ: ئـامێری رنـین‌و هەڵـکڕاندن وەکـــوو برمەنـــدو کـــارتێخ (ك: مخاریط).

المِخرَطَة: بەمانا (المِخـْرَطُ) دێ.

المَخـرُوطُ: شتێـك وەکـوو مـزراح وابـێ سـەرەوەی پـان بـێ‌و وردە وردە باریك بێتەوە تا دەگاتە خاڵی سفر یان روبەرێکی بچوك تر.

الخَرْطُـوشَ: ئـاواخنی چـەکی ئـاگرین واتە: باروت.

خَرْطَمَهُ: لەلوتی دا ٥ لوتی خوارکرد.

اِخـْرَنطَمَ: لوتبـەرزیی نوانـد ٥ خـۆی بەزلزانی، لوتی خۆی وەرگێڕاو رق‌و کینەی خۆی خواردەوە.

الخُراطِمُ: لەئافرەتـدا بەوانـە دەگوترێ: بەساڵاچووبێ.

الخُرْطـــومُ: لـوت، کـەپو ٥ سـەری لـوت ٥ دەگـوترێ: (خرطـوم الفیـل)

(خرطوم الخنزير)، دەگوترێ: (وسَمَهُ على الخرطوم) زەلیلو ڕیسوای کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ شەرابێك كەزوو سەرخۆش بكا ٥ (ك: خراطيم).

خراطيم القوم: گەورەو پیاو ماقوڵانی خەڵك.

اَلْخُرْطُمانِيُّ: لوت زل، کەسێك کەپوی زۆر گەورەبێ.

الخراطين: کرمی درێژ لەناو قوڕو لیتەی روبارەکاندا.

خَرَعَ الشَّيْءَ خَرْعاً: شتەکەی شەقکرد.

خَرِعَ الشَّيْءُ خَرَعاً وخُراعةً: شتەکە نەرم بوو داچۆڕا بێ هێز بوو.

خَرِعَ فلان: فلاّنكەس دەهشەت گرتی ٥ لە حەدیثی ئەبو سەعیدی خودری دا هاتووە: (لوسمع أحدكم ضَغْطَةِ القبر لَخَرِعَ) ٥ (هو خرِع وخريعٌ وهي خرعة وخريعة).

خَرُعَ خَراعةً وخروعةً: بەمانا (خَرِعَ) دێ.

خُرِعَ خُراعاً: ساغو سەلیم بوو کەوتو مرد ٥ شێت بوو.

خَرَّعَ الثوبَ: کراسەکەی بەتۆو زەعفەران رەنگ کرد.

اخْتَرَعَهُ: بەمانا (خَرَعَهُ) دێ ٥ شتێکی تازە قەلاّی داهێنا؛ دروستی کرد ٥ بەسەر پێو گۆزو گوممەتو بێ لێورد بوونەوە وتارەکەیدا ٥ قەصیدەی دانا.

اخترع فلاناً: فلاّنکەسی هەڵخەڵەتاند ماڵەکەی برد.

اخْتَرَعَ الدابَّةَ: ولاغەکەی هەوسارکرد ٥ دای بەیەکێکی تر سودی لێ وەربگرێ، دوایی لێی وەرگرتەوە.

انْخَرَعَ: دولەت بوو، قلّیشا ٥ نەرم بوو داچۆڕا، شۆڕ بووەوە.

انْخَرَعَ الرجلُ: پیاوەکە زەلیلو لاواز بوو، دەگوترێ: (إنْخَرَعَ له) ملکەچی بوو.

انْخَرَعَ العضوُ: ئەندامێکی جەستەی لەجێ چوو لەشوێنی خۆی خزا.

تَخَرَّعَ: بەمانا (إنْخَرَعَ) دێ.

الخُراعُ: دابڕانێك لە پشتی حوشتردا پەیدا دەبێ.

الخَراعَةُ: بێ حەیایی و روتو قوتیو سفوریو بەدڕەوشتی.

الخِرِّيعُ: دەنکە تۆوی گیازەعفەران.

الخَروعُ: نیشانەو داخێکە لەگوێی مەڕ دەکرێ ، سەری گوێچکەی دەکرێ بەسێ تلّیش، تلّیشی ناوەڕاست بۆ دیوی ناوەوە خوار دەکرێتەوە.

الخِروَعُ: ئافرەتی بێ شەرمو حەیا تکاو ٥ ئافرەتی نەرمو نۆڵو شلك.

الخِروعَةُ: دەگوترێ: (امرأة خِروعة)

ئافرەتێکی جوانو نەرمو بارخۆشو ڕەت نەکەرەوەیە.

اَلْخَرِيعُ: بەمانا (الخِرِّيع) دێ، ئافرەتی بێحەیا ٥ هەرشتێك خێرا بشکێ ، لیچی حوشتر کە شۆڕ بوبێتەوە.

الخَرِيعَةُ: بەمانا (الخَرُوعُ) دێ.

الخَرْعَبُ: تولە داری درێژو نەرمو تازە ڕواوو شوورك ٥ تووڵە نەمام ٥ ئافرەتی جوانی ڕەوشت بەرزی نەرمو نیانو شلك ٥ (ك: خَراعِبٌ).

الخُرعُوبُ: بەمانا (الخَرْعَبُ) دێ ٥ قاشە خەیارو ترۆزی ٥ پارچە بەز (ك: خراعیب).

خَرَفَ في بستانه: لەوەرزی پایزدا لەناو باخەکەی مایەوە بۆ ئەوەی میوەکەی بچنێ.

خَرَفَ الثَّمَرَ خَرْفاً وخِرافاً: لەوەرزی پایزدا میوەکەی چنی، ڕنی، دەگوترێ: (خرف النخلَ).

خَرَفَ الماشيةَ: گیاو گژێکی بۆ ئاژەڵەکان رواند تا لەپایزدا بیخۆن.

خَرِف خَرَفاً: عەقڵی تێکچوو ، شێت بوو لەبەر پیریو کەنەفتی، (هو خرِف وهی خَرِفةٌ).

خَرُفَ الرجلُ خَرَفاً: بەمانا (خَرِفَ) دێ.

خُرِفَ: بارانی پایزی لێباری، دەگوترێ: (خُرِف القومُ)، (خُرِفت الأرضُ).

أخْرَفَ: چووە ناو وەرزی پایزەوە، (أخرفت الدابةُ) ولاخەکە یان حەیوانەکە لە پایزدا بێچوی بوو ٥ (هي مُخْرِفٌ).

أخْرَفَ النخلُ: کاتی ئەوە هات خورماکە بەرەکەی لێبکرێتەوە.

أخرفت الذُّرَةُ: زوراتەکە زۆر درێژ بوو.

أخْرَفَ القومُ بمكان كذا: خەڵکەکە وەرزی پایز لەو شوێنە مانەوە.

أخْرَفَ الكِبَرُ الرجلَ: پیریو تەمەندرێژی پیاوەکەی تێك داوە.

أخْرَفَ فلاناً نخلةً: دارخورمایەکی بۆ فلانکەس دیاری کرد تا لە وەرزی پایزدا میوەکەی بچنێ.

خارَفَهُ مُخارَفَةً وخِرافاً: سەراپای وەرزی پایز مامەڵەی لەگەڵداکرد ٥ لەپایزدا بەکرێی گرت.

خَرَّفَهُ: بەعەقڵ تێکچوو خەرەفاوی لەقەڵەم دا.

اخترف الثمر: بەمانا (خَرَفَهُ) دێ.

الخارِف: چاو دێری باخە خورما (ك: خُرافٌ).

الخِراف: کاتی ڕنینو چنینی مێوە لەوەرزی پایزدا.

الخُرافَةُ: ئەو بەرو بومەی لەپایزدا دەچندرێو دەڕندرێ ٥ قسەی

خـوّش‌و درۆ؛ کـه بـۆ پێـکه‌نین ده‌گـوترێ: (الخُرَفَـةُ): میوه‌و بـه‌رو بوومی چندراو له‌وه‌رزی پایزدا.

اَلْخَرُوفُ: شه‌که به‌ران.

خروفة: کاورِ ◦ (ك: خِراف وأخـرِفَةٌ) ◦ له‌په‌نـدی پێشینانـدا هـاتووه ده‌ڵـێ: (فلان کالخروف أینما اتّکأ اتّکأ علی صـوف): فـلان وه‌کـوو کـاورِ وایـه چونێـك ئه‌مـدیو ئـه‌و دیـو بکـا راخه‌ری خورییه.

الخروفَةُ: دارخوما پیاو هه‌ڵیده‌بـژێرێ‌و هـه‌ڵی ده‌گـرێ بـۆ ئـه‌وه‌ی هـه‌رکاتێ ویـستی خورماکـانی لێبکاتـه‌وه بـۆ خواردنی خۆی‌و ماڵ‌و منداڵی ◦ (ك: خَرائِف).

الخریـف: وه‌رزی پـایز ◦ بـارانی وه‌رزی پـایز ◦ (بـارانی پـه‌ڵـه) ◦ سـه‌رمتای بـارانی وه‌رزی زسـتان ◦ خورمـاو روتابی چندراوی وه‌رزی پایز.

لبن خریف: شیرِی تازه دۆشراو.

الخریفة: به‌مانا (الخَرُوفَةُ) دێ.

اَلْخَرْف: شوێنی مانه‌وه له‌کاتی وه‌رزی پـایزدا ◦ بـاخ‌و کۆمه‌ڵـه دره‌ختـی میوه.

اَلْمِخْرَفُ: زه‌مبیله‌ی بچوك کـه میـوه‌ی هه‌ڵبژارده‌ی به‌تامی له‌وه‌رزی پایزدا تێدا ده‌چندرێ ◦ (ك: مَخارِف).

اَلْمَخـرَفَةُ: بـاخ‌و کۆمه‌ڵـه دره‌ختـه خورما ◦ رێگای ئاشکراو رون ◦ (ك: مخارف).

خَرْفَجَهُ: پان‌و فراوانی کرد ◦ ده‌گوترێ: (عـیش مُخَـرْفَجٌ) ژیانێـکی خـۆش‌و هـه‌رزانی بـه‌رفراوان‌و بـێ تـه‌نگ‌و چه‌ڵه‌مه.

سـرابیل مُخرفَجَـةٌ: (سـراویل مخرفجـة) ده‌رپێی پان‌و پۆرِ.

خَرفج فلاناً: خۆراکی باشی بۆ فلانکه‌س دابین کرد.

خـرفج الـشَّیْئَ: شـته‌که‌ی زۆر وه‌رگـرت زۆری لێ هه‌ڵگرت.

الخُـرافِجُ: ژیـانی خـۆش‌و نـه‌رم‌و نـۆڵ ◦ قه‌ڵـه‌وو گۆشـتن، ده‌گـوترێ: (نبـت خـرافج): روه‌کێـکی ناسـك‌و ته‌رِو تازه‌یه.

الخِرْفاجُ: ژیانی خۆش‌و نه‌رم‌و نۆڵ.

الخُرْفُجُ: به‌مانا (الخِرفـاجُ) دێ، (خـروف خُرْفُجُ) به‌رخێکی قه‌ڵه‌وه.

اَلْخَرفیجُ: به‌مانا (الخِرْفاجُ) دێ.

الخُرْفُـقُ: پـه‌مو کـه بـه‌روه‌کی خۆیـه‌وه بێ‌و که‌ڵکی نه‌مابێ.

الخَرْفَـقُ: خـه‌رده‌لی فارسـی ◦ لـه‌وڵاتی میـصر به‌حه‌شیـشه‌ی سـوڵتان بـه‌ناو بانگه.

خَرَقَ في البیت خروقـاً: له‌ماڵه‌وه مایـه‌وه‌و ده‌رنه‌چوو.

خَـرَقَ الـشَّيْءَ خَرَقـاً: شـتـەكەی قەڵشاند دڕاندی.

خَرَقَ الأرضَ: زەوی دابڕی تا گەیشتە ئەو پەڕی ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولاً﴾.

خَرَقَ الكذبَ: درۆی هەڵبەست ◦ قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَخَرَقُواْ لَهُ بَنِينَ وَبَنَـاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ﴾.

خَرِقَ خَرَقاً: ئەحمەق بوو ◦ لەكارەكەی دا نـەرم نیان نـەبوو ◦ دەهـشەت گرتـیو سەرسام بوو (هو خَرِقٌ).

خَرِقَ الظَبْيَ وخـرق الطـائر: ئاسكەكە یـان باڵندەكە راوكەرەكـەی بینـی سـەری لێ شـێوا لـە شـوێنی خـۆی جوڵـەی نـەكرد ◦ ترسـاو هـیچ پەلـەقاژەی راكردن یان فرینی نەكرد.

خَرِقَ بالشَّيْ: شتەكەی نەزانیو نەیتوانی ئەنجامی بدا.

خَرِقَ في البيت: بـەمانا (خَرَق) دێ ◦ (هـو أخرق وهي خرقاء).

خَرُقَ خُرْقاً: ئەحمەق بوو.

خَـرُقَ بالـشَّيْءَ: شـتـەكەی نـەزانیو بـۆی ئەنجام نەدرا.

أخْرَقَهُ الفَزَعُ: ترس سەری لێ شێواند.

خَرَّقَ الثَّوْبَ وغَيْـرَهُ: دڕاویـی قوماشـەكەی زیادكرد.

خَرَّقَ الكذبَ: درۆی زۆری هەڵبەست.

اخـْـتَرَقَ الـثـوبَ ونحـوه: قوماشـەكەی دڕاند.

اخـــْتَرَقَ القـــومَ: بـــەناو ئـــاپوڕای خەڵكەكەدا ڕۆیی.

اختَرَقَ دار فلان: مـاڵی فلانكەسـی كـرد بەرێـــگای خـــۆی بـــۆ پێداویستییەكانی.

اختَرَقَ الأرضَ: قەد بڕ بەناو ئەرزەكەدا ڕۆیی گوێی بەرێگانەدا.

اختَرَقَ الخيل مابين القرى والشجر: ڕەوە ئەسپەكە بەناو گوندو درەختەكاندا بڵاو بوونەوە.

انْخَرَقَ الشَّيْءُ: شتەكە قڵشا دادڕا.

اِنْخَرَقَـتِ الـريحَ في الأرض: ڕەشـەباكە پێـچاو پـێچ هـاتو هـەڵی كرد ◦ ڕەشەباكەی توند بوو چووە هەموو كونو قوژبنێكەوە.

تَخَرَّقَ: بۆ موطاوەعەی (خرَّقه) هاتووە.

تَخَرَّقَ في الكَرَمِ: لەبەخشیندا زۆر زێدە ڕەوی كرد.

تَخَرَّقَ في الكَذِبِ: درۆی هەڵبەست.

الخـارق: (سـیف خـارق) شمـشێرێكی بڕندەیـە ◦ ڕوداوێـكە ◦ شتێـكە پێچەوانەی یاسای سروشتە ئەگەر بەشـێوەی تەحـەددا بـوو دەبێتـە موعجیزە.

الخُرَيْقُ: جۆرە چۆلەكەیەكە.

الخِرِّيـقُ: جوانمـەردی سـەخی سروشـتو بـەهانا هـاتووی لێقەوماوانـەوە.

الخَرْق: كونی دیوارو شتی تر ٥ دەشتو سارا ، سارای بەرفراوانو دورو درێژ کەرەشەبا پێیدا بڕوا ٥ (ك: خُرُوقٌ).

الْخُرق: نەزانیو نەفامی ٥ ئەحمەقی.

الخرق: بەمانا (الخريق) دێ.

الخَرِقُ: تەپو تۆز.

الخَرْقاءُ: زەوی پانو پۆڕ کەرەشەبا تەی بکا ٥ رەشەبای تیژڕۆ، کەهەردەم بەلایەکا دەڕوا ٥ ئافرەتی گێلۆکەی شت نەزان کە دەست رەنگین نەبێ.

أذن خَرْقـاءُ: گوێچکەیەك ئەمدیو ئەو دیو کونبێ.

شاةٌ خرقاءُ: مەڕێکە گوێچکەی کونبێ کونەکە کەوانەیی بێ ٥ یان لەناوەڕاستی گوێچکەی دا کونەکە هاتبێ تا قەراخی گوێچکەکە.

الخِرْقَةُ: پارچە پەڕۆی شڕو وڕ.

الخُرُوقُ: رەشەبای سارد.

الخَرِيق: چاڵو نزمایی زەوی کە گیای لێراوبێو کەوتبێتە نێوان دوو پارچە زەوی بێ گیاو گژ ٥ رەشەبای سارد ٥ بای شەماڵو هەوای ساردو فێنك کە کەمکەم هەڵبکاو بووەستێتەوە ٥ دەراوی دۆڵو شیو ٥ رێڕەوی ئاو، کەزۆر قوڵ نەبێ، بێ دارو درەختیش نەبێ ٥ یان منداڵدانی ئافرەت کە بەهۆی منداڵ هاتنە دەرەوە هەڵدرابێو گۆشتەوەزونی نەهێنابێتەوە، (ك: خرائق وخُرُقٌ).

اَلْمُخْتَرَقُ: رێڕەوی هەوا شوێنی هەڵبوونیو رێڕەوی رۆیشتنی.

المِخْرَاقُ: پیاوی شۆخو شەنگو قەدو باڵا جوانو بەژن رێکو پێك ٥ کارو ئیشی ئەنجامدراو ٥ کارو ئیش ئەنجامدەر (ئیش لەدەست هاتوو).

مِخراق حرب: شەرەنگێزو تێ هەڵاتوو لەشەڕاندا ٥ پیاوی سەخیو رێزدار ٥ شمشێر ٥ میزەرو پارچە پەڕۆیەك لول دەدرێو بۆ ترساندن پێی لەمنداڵ دەدرێ ٥ کەڵەکێوی.

اَلْمَخْرَقُ: دەشتی پانو بەرین کە رەشەبای تێدا هەڵبکا.

اَلْمَخْرُوقُ: بێکەسو هەژارێك شتێکی دەست ناکەوێ بێ ئاتاجی بکا ٥ دەگوترێ: (هو مخروق الكف بالنوال) بەهۆی سەخاوەتەوە هیچی بەدەستەوە نەما.

خَرْقَلَ: تیرەکەی لەکەوانەوە هاویشت.

خَرْقَلَ في رميه السهمَ: زۆر تفەنگچییانە تیرەکەی هاویشت.

خَـرَمَ الشَّيْءَ خَرْماً: شتەکەی کون کرد ٥ لەتی کرد ٥ قەڵاشتی، بڕیەوە.

خَـرَمَ فلاناً: نێوانی دوو کونەلوتی هەڵدڕی ٥ قەراخی لوتی دادڕی.

ماخَرَمَ من الحديث حرفاً: پیتێکی لەقسەکە کەم نەکردەوە.

خَرَمَ الوباءُ القومَ: تاعونەکە خەڵکەکەی لەبێخ دەرهێناو لەناوی بردن.

خَرَمَ الرامي القرطاسَ: هاوێژەرەکە کاغەزەکەی هەنگاوت بەڵام کونی نەکرد ٥ دەگوترێ: (ماخَرَمَ الدليل عن الطريق)، چاو ساغو شارەزا کە لەرێگاکە لای نەدا.

خَرِمَ خَرَماً: نێوان دوو کونە لوتی شەق بوو ٥ گوێچکەی قەڵشاو هەڵدڕا، (هو أخرم وهي خرماء).

خَرُمَ خرامةً: توندو پتەو بوو ٥ بێ شەرمو بێ حەیا بوو.

خَرَّمَ الشَيْءَ: شتەکەی شەق کرد ٥ بڕییەوە ٥ لەحەدیثدا هاتووە: (نهى النبيّ أن يضحي بالمخَرَّمَةِ الأذن) پێغەمبەر (د.خ) نەی لەوەکرد کە ئاژەڵی گوێ بڕاو بکرێتە قوربانی.

اخترمته المنيةُ: مردن تێکیەوە پێچا.

إخْتَرَمَهُ الوباء: تاعون لەناوی برد.

انْخَرَمَ: شەق بوو ، دابڕا گۆشە گیر بوو.

انْخَرَمَ العامُ: ساڵەکە تێپەڕیو رۆیی.

انْخَرَمَ القومُ: خەڵکەکە فەوتانو تێدا چون.

انْخَرَم الكتابُ: کتێبەکە کەمی هەبوو هەندێکی لێفەوتا.

تَخَرَّمَ: شەقار شەقار بوو، درزی برد قەڵشا.

تَخَرَّمَ فلانٌ: فلانکەس چووە سەر رێبازی خورەمییەکان.

تَخَرَّمَ زَنْدُ فلان أو زيده: فلانکەس رقەکەی نیشتەوە.

يَتَخَرَّمُ زنده: دەیەوێ لەڕێی زۆرو ستەمەوە خۆی فەرزبکا خۆی بسەپێنێ.

تَخَرَّمَ الوباءُ القومَ: تاعونەکە خەڵکەکەی لەناو برد.

الأَخْرَمُ: گردۆڵکەی ناو بانوو دەشتایی ٥ زلکاوو گەڕاو.

أخْرَمُ الرأي: کەسێك راو بۆچونی زەعیف بێ.

الأخرمان: دوو ئێسقان لەم لاو لەولای مەلاشوی سەرو

أخرما الكتفين: شەپیلکی هەردوشان ٥ هەروا لای خواروی شان.

الخرامَة: ئامێرێکە کاغەزی پێ کون دەکرێ.

الخُرُمُ: بەناز پەروەردە ٥ روەکێکە وەکوو لۆبیا رەنگی وەنەوشەیی هەیە.

الخُرَّمية: شوێنکەوتوانی بابەکی خورەمی، رێبازێکە رێڕەوانی بڕوایان بەتەناسوخو گواستنەوەی گیان

لەیەکێکەوە بۆ یەکێکی تر هەیە، هەوڵی لابردنی لەمپەڕەکانی نێوان نێرو مێ دەدەن‌و ئیباحی ڕەهایان گەرەکە ○ (الخَرَمُ) لوتکەی کەژ.

الخَرْمَاءُ: گردۆڵکەیەکە لەناو دەشتایی یەك دا ○ قەڵاو شوورایەك نەتواندرێ لەم لاو ئەولای بچێتە ناوی ○ بزن پانەوپان گوێچکەی ببڕدرێ ○ درۆزن، (الخُرمانُ) بەمانا درۆزن دێ.

الخَرَمَةُ: شوێنی کونە لوت.

الخَوْرَمَةُ: پێشی لوت ○ نێوان دوو کونە لوتی ○ بەردێك کونکون بێ، (ك: خَوْرَمٌ).

المخرِمُ: ڕێگای ناو کێوو کەژ، یان ڕێگای ناولەبەلان، (ك: مخارم) لەباسی کۆچی پێغەمبەردا هاتووە کەلەگەڵ ئەبوبەکردا بەلای ماڵی ئەسلەمی ئەشجەعی دا ڕۆیشتن وشترێکی پێدان چاوساغی لەگەڵ ناردن پێی گوت (أسلك بهما حيث تعلم من مخارم الطرق).

مَخْرَم الجبل: لوتکەی کێو.

مخارم الليل: سەرەتای شەو.

خَرْمَدَ: لەماڵی خۆی دا مایەوە، سەری لەکۆشی خۆی ژەنی‌و بێدەنگ بوو.

أخرَمَّسَ: بێدەنگ بوو، زەلیل‌و گەردن کەچ بوو.

الخِرْمِسُ: شەوی تاریك.

خَرْمَشَ العملَ أو الكتابَ: کارەکەی تێك دا، کتێبەکەی شێواند.

إخْـرَنْمَصَ: بەمانا (إخـرَمَّسَ) دێ، دەشگوترێ (إخْرَلَمَصَ).

خَرْمَلَ وَبَـرُ البعير: توکی حوشترەکە لەقەڵەویان بەری دا.

تَخَرْمَلَ الثوبُ: قوماشەکە ونجڕ ونجڕ بوو.

الخِرْمِلُ: خەڵکی زۆر ○ ئافرەتی دەنگ‌و دۆرە ناخۆش ○ پیرێژنی پەککەوتە ○ ئافرەتی بەدکارو ئەحمەق ○ حوشتری پیر (ك: خرامِلَ).

خَرْنَفَهُ بالسيف: بەشمشێر لێی دا.

الخرانِفُ: درێژ داوەڵ

الخِرنِفُ: حوشتری بەشیرو قەڵەو ○ لۆکە، (ك: خرانف)

الخِرْنِفَةُ: بەروبومی درەختی (غەضاء) ○ (ك: خرانِف)

خَرْنَفَتِ الأرضُ: لەو دەفەرە کەروێشك پەیدا بوو، کەروێشك زۆر بوو لەو زەوی‌و زارەدا.

خَرْنَقَتِ الناقةُ: پیوو بەز لەسەنامی حوشترەکە لۆلۆ وەستا.

الخِرْنِقُ: بێچووە کەروێشك، کەروێشکی گەنج.

اَلْخَوَرْنَقُ: باڵە خانەیەك بوو لەعێراق موڵکی نوعمان بوو.

خَزِب الجلدُ خَزَباً: پێستەکە بەبێ ئەوەی ئازاری هەبێ هاوسا، قەڵەو بوو تاواتدەزانی هاوساوە.

خَزِبَت الناقةُ والشاةُ: گوانی حوشترەکە یان هی مەڕەکە هاوسا ٥ کونی گوانەکانی تەسك بونەوە ٥ گوانی وشك بوون‌و شیری کەم بوو (هو أخزب وهي خزباء).

تَخَزَّب الجلدُ: بەمانا (خزِبَ) دێ.

الخَزَبُ: سواڵەت

الخِزْباءُ: مێشێکە بەزۆری لەناو باغ دا دەژی.

الخُزَيْبَةُ: کانی زێڕ.

اَلْخَـوزَبُ: هاوسانی گوانی ئاژەڵ (حوشترو مەڕ)

اَلْخَيْزَبـان: بەمانا (الخَيـزَب) دێ ٥ بێچوە نوعامەی نێر.

اَلْمِخْزابُ: حوشترێك کەعادەتی وابێ پێستی ئەستور ببێ یان هێندە قەڵەو ببێ وابزانێ هاوساوە.

تَخَزَّبَ علينا: تەکەببوری بەسەرا کردین‌و لوتبەرزی نواند.

اَلْخازِبـاز: مێشێکە بەزۆری لەباغ دا دەژی ٥ لاسایی کردنەوەی دەنگە دەنگ‌و وێزە وێزەکەیەتی ٥ دەردێکە توشی قورگی حوشتر دەبێ ٥ پشیلە.

الخِزْباز: بەمانا (الْخازباز) دێ.

خَزِجَ خَزَجاً: زل بوو، جەستەی زەبەلاح بوو (هو خَزِجٌ)

المِخزاجُ: حوشتری زۆر قەڵەو.

الخُزاخِزُ: پیاوی بەهێزو چوارپەل قەوی‌و شان‌و مل پان.

خَزَر خَزْراً: خۆی بەشارەزا دەرخست ٥ پیاو بەقولینچکی چاوی بەتیلەی چاوی بڕوانێ.

خَزِرت العينُ خَزَراً: چاوی بچوك بون‌و تەنگ بوونەوە ٥ خێل بوو.

خَزِرَ فلان: فلانکەس چاوێکی هەڵێناو لێکی نایەوە ٥ وای ڕوانی دەتگوت بەتیلەی چاوی شت دەبینێ.

خَزَّرَ الشيخ عينيه: پیرەمێردەکە پێڵوی چاوی بچوك بوونەوە هەتاوایان لێهات دەتگوت دوروان ٥ دەگوترێ: (خَزَّرَ الشابُ عينيه) گەنجەکە پێڵوی چاوی خۆی بچوك کردنەوە بەمەبەستی فەنن‌و لێزانی.

خَزَّرَ الشيئ: شتەکەی تەنگەبەر کردەوە.

تَخازَرَ: چاوی خۆی بچوك کردنەوە بۆنەوەی چاوی تیژ ببن‌و باش شت

ببينێ ٥ بەتیلەی چاوی روانی.

اَلْخَزَرُ: شۆرباى چەور.

اَلْخَزَرَةُ: دەردێکە توشی باریکایی پشت دەبێ.

اَلْخُزَرَةُ: بەمانا (الخَزَرة) دێ.

اَلْخُـزَرَةُ: هەڵـگەڕانەوەی بیلبیلـەی چاو بـۆلای پێڵـوی چـاو ٥ ئـەم جـۆرە خێلییــە ناشــیرین تــرین شــێوەی خێلییە.

اَلْخَزیـرُ: گۆشتێـکە دەکرێتـە کوتکوتی بـچوك ئـەمجار بـەئاوو خـوێی زۆر دەکوڵێنـدرێ، کەتـەواو کـولا ئـاردی بەســەردا دەکــرێو دەکوڵێنــدرێ، ئەمجار دەکرێـتە پێخۆر ٥ شۆرباى ئاوو رۆنو ئارد واتە: پەلۆی چەور ئەگەر شیرینی تێکەڵ بکرێ دەبێتە حەلْوا.

اَلْخَزیرَةُ: بەمانا (الخَزیر): دێ.

اَلْخَوزَرِیُّ: رۆیشتنی لارولەنجە ئامێز.

اَلْخَیْزُرانُ: هەرچڵەدارو شورکێـك نـەرم بێ ٥ دارێکە قەد لوسو بـێ گـرێو گۆڵ ٥ بەنموونـەی راستیو نـەرمو شـلی دەهێنـدرێتــەوە ٥ قەفــەزاز: دانیشتوانی ناوکەشتی کەدەکەوێتـە بەشی دواوەی.

خَـزْرَبَ الکـلامُ: قسەکان تێـکەڵاوو بـێ سەروبەر بوون.

خَزَجت الشاةُ: مەڕەکە شەل بوو.

اَلْخَزْرَجُ: بای باشور (ریح الجنـوب) بـای ســـارد ٥ (شـــێر)؛ بەشێـــکی یاریـدەدەرانی پێغەمبـەر بـوون کـە هۆزێکی سەرەکی ناومەدینە بوون.

الخِزْرَافَـــةُ: پیـــاوی زەعیـــفو بـــێ ورە ٥ کەسێـك نەتوانێ یان نـەزانێ بەرێـکو پێـکی لـەکۆڕو مەجلیـسدا دابنیـــشێ ٥ کەسێـــك زۆر قـــسەی سوکانەو نەفامانە بکا.

خَـزَّهُ بـسهم خَـزّاً: تیرێـکی پێوەنـاو هــەنگاوتی ٥ دەگــوترێ: (خَـــزَّهُ بصره): بەچاو هەنگاوتێ.

خَزَّ الحائِطَ: لای سەروی دیوارەکەی بەتەلی درِك گــــرت بـــۆ ئــــەوەی کـــەس ســەردیوارەکە نەکــەوێ ٥ دەگــوترێ: (خَزَّ الحائط بالشوك).

خَزَّ التمرُ خَزّاً: خورماکە هێشتا کەمێـك مـزری تێـدا مـاوەو بەتـەواوی شـیرین نەبووە.

اخْـتَزَّهُ بسهم: بـەمانا (خَـزَّهُ بـه) دێ ٥ دەگوترێ: (إخـتَزَّهُ ببـصره)، بەچاو هەنگاوتی.

اخْـتَزَّ فلانـاً: هاتـە لای فلانکـەس کـە لـەنێو کۆمـەڵدا بـوو شتێـکی لــێ وەرگرت.

اَلْخَزُّ: قوماشێـکە لەخوریو ئاوریشم پێـك

دەهێنـدرێ ٥ یـان هـەموو رایـەڵو تێوەدانەکەی لەئاوریشم دەبێ.

اَلْخُــزَزُ: کەروێـشکە نێرینـە ٥ بێـچووە کەروێشك ٥ (ك: خِزاز وأخزة).

الْخَــزّازُ: ئاوریـشم فـرۆش ٥ ئاوریـشم رێس.

الخَزِيـزُ: هـەموو روەکێـك چقڵاوی بـێ بەرەکەی زۆر وشك بێ.

اَلْمَخَزَّةُ: زەوییەك کەروێشکی زۆر بێ.

خَزَع عن أصـحابه خَزْعـاً: لەرێـگا لەگەڵ هاوەڵەکانی بوو لێیان دواکەوت.

خَــزَع مــن فــلان: فرسـەتی لێ هێنـاو لەفلانکەسەوە شتی دەسکەوت.

خَزَع الشَّيْءَ: شـتەکەی بڕیـەوە ٥ پارچـە پارچەی کرد.

خَزَع اللَّحْـمَ: گۆشـتەکەی پارچـە پارچـە کرد.

خَزَع فلاناً: نەیهێشت فلانکەس بەئاسایی بڕوا، لەمپەڕی خستە بەردەم.

اخْتَزَعــه عــن القــوم: شــتەکەی لەخەڵکەکە بڕی.

اخْــتَزَعَ فلانــاً عِــرق ســوءٍ: رەوشــتە ناشـیرینەکانی بـەفلان تـەرك کـرد وازی پێ لێ هێنا.

اخْتَزَع منه شيئاً: شتەکەی لەفلانکەس وەرگرت.

انْخَـزَعَ الـشَّيْءُ: شـتەکە کۆتـایی هـاتو نەما ٥ بڕایەوە.

انْخَزَعَ الْحَبْـلُ: لەناوەڕاسـتدا حەبلەکـە پچڕا.

انْخَزَعَ متن الرجل: پشتی پیاوەکە لەبەر پیری یان لاوازی چۆمایەوە.

انْخَزَعَ العود: دارەکە شـکاو بـوو بـەدوو لەت.

تَخَــزَعَ عــن أصــحابه: لــەهاوەڵانی دواکەوت.

تَخَزَع اللحمَ: گۆشتەکەی کوتکوت کرد.

تَخَزَّعَ منه شيئاً: شتەکەی لێ وەرگرت.

تَخَــزَّعَ القــومُ الــشَّيْءَ: خەڵــکەکە شتەکەیان لەناو خۆیاندا بەشکرد.

الخُزَاعُ: مردن.

الخُزاعة: پارچەی شتێـك کـە لێـی جیـا بوبێتەوە.

الخِزْعَةُ: پارچەی گۆشت.

الخَزُوعُ: بەکەسێـك دەگوترێ کە لەماڵو سـامانی خەڵـك بەشێـك بـۆ خـۆی دابڕێ.

المِخْزَاعُ: بەمانا (الخَزُوعُ) دێ.

الْمُخَــزَّعُ: کەسێــك کێـشەو نیزاعــی زۆربێ ٥ بەسروشت گێچەڵاوی بێ.

الخَزَعْبَـلُ: قـسەی خـۆشو نەسـتەق کـە ببێتە هۆی پێکەنین.

الخُزَعْبِلُ: شتی بەتاڵو پوچ:

الخُوزَعْبِلَـةُ: گاڵتــەو گــەپ ٥ قـسەیەك ببێتە هۆی پێکەنین.

خَزَعلت الضَّبُعُ: کەمتیارەکە وا ڕۆیشت

شەلی پێوە دیاربوو.

خَزْعَلَ الماشى: ڕۆیشتوەکە قاچی خۆی ڕاتەکاند لەبەر زۆر ماندوو بوون.

الخُزْعالَةُ: گاڵتەو گەپ.

الخَزْعَلُ: کەمتیار.

خَزَفَ في مشيه خَزْفاً: لە ڕۆیشتندا دەستی بەرز کردنەوە.

خَزَفَ الثوبَ: قوماشەکەی دادڕی دڕاندی.

الخَــزّاف: گــۆزەو کیتەڵــە فــرۆش، دروستکاری گۆزەو کیتەڵە.

الخَـزَف: هەر قــاپو قاچاخێــك لــە قوڕ دروســت بکــرێو ســور بکرێتــەوە، بخرێتە ناو کلەوەو ببێتە سواڵەت.

خَـزَقَ الـسهمُ خَزْقـاً وخُزُوقـاً: تیرەکـە لـە کەوانەکەوە دەرچوو.

خَــزَقَ الرجــل أو الطــائِرُ: پیاوەکـە یـان باڵندەکە ئـەوەی لـە سکیدا بـوو داینـا، ناوسکی خۆی دانا.

خَزَقَ السهمُ القرطاسَ: درێوشەکە، تیرەکە لــە کاغەزەکــەوە چــووە ئــەو دیــو ئەمدیوو ئـەودیوی کـرد، (هـو خـازق) (ك: خوازق).

خَــزَقَ فلانــاً بالنبــل: بەســەرە تیرەکــە فلانکەسی هەنگاوت.

خَـزَقَ فلانـاً بـالرمح: فلانکەسی بـە ڕمـب کەمێ برینندار کرد (برینەکەی سوکە).

خَزَقَ فلاناً بعينه: چاوی لە فلانکەس بڕیو هەنگاوتی، چاوەزاری لێکرد.

انْخَــزَقَ اَلــشَّيْئُ: شــتەکە بــە زەویــدا ڕۆچــوو، دەگــوترێ: (انْخَـزَقَ اَلـشَّيْئُ الحادُّ في الشَّيْئَ).

الخـازق: ســوژن، درێوشــە، ســەرەتیر کــە شت کون بکا ٥ لە پەندی پێشیناندا هاتووە: (لأَنْفَذُ من خازق) ٥ ئەمە بۆ کەسێــــك بــــەکار دەهێنــــدرێ کــــە ئیشەکانی باش بڕوا هەرگیز کێشە نەیەتە ڕێگای.

الخـازوق: عەمودێــك کەســەرەکەی تیــژ بێ ٥ لە ڕۆژگاری کۆندا ئـەو جۆرە عــەمودەیان چــەقاندوەو زەلامیــان لەســەر دانــاوە بۆئــەوەی عەمودەکە لە کۆمیەوە بڕواو لـە تـەپلی سـەری دەرچێ.

الخُزُقُ (أرض خُزُقٌ): زەوییەك کە ئـاوی تێدا نەوەستێ هەڵۆڵ بێ.

الخَزوقُ: حوشترێـکە بە قـەراخی سمـی زەوی کــون دەکــا ٥ یــان کــە دەڕوا سمی لاوو نیـو دادەنـێو شـوێنکە لـە زەوی دەکا.

المِخْـزَقُ: دارێــکە ســەرەکەی بزمارێــکی تیژی پێوەیە (نەقیزە).

المِخْـزَقَةُ: حەربە.

خَزَلَ اَلشَّيْئَ خزلاً: شتەکەی بڕی، بڕی دا، لێی کردەوە دەگوترێ: (ضَرَبَهُ فَخَـزَ لَـهُ نصفين).

خَزَلَ فلاناً عن حاجتـه: فلانکەســی عــەوق

كردو نەيهێشت جووڵە بكا.

خَزَلَ الشَّيْءَ: ڕەخنەی لە شتەكە گرت، عەيبداری كرد.

خَزِلَ الرجلُ خَزَلاً: ناوقەدی پشتی هەنگاوت، گازەرەی پشتی شكاند، (هو أخزل).

خَزِلَت المرأةُ في مشيتها: ئافرەتەكە لە ڕۆيشتندا لارو لەنجەی كرد بە عاستەم سەری پەنجەی دەخستە سەر زەوی، (هي خزلاءُ) ٥ (ك: خُزْلٌ).

اخْتَزَلَ: لەنگی، شەل بوو.

اخْتَزَلَ برأيه: تاكڕەوانە جولآيەوە هەر ڕای خۆی بەلاوە پەسەند بوو، شتەكەی دابڕی، بڕيدا.

إنْخَزَلَ: دابڕا، گۆشەگیربوو.

إنْخَزَلَت المرأة في مشيتها: بەمانا (خَزِلَت) دێ.

إنْخَزَلَ فلان عن الأمر: فلآنكەس لە كارەكە هەڵگەڕايەوەو زەعيف بوو.

إنْخَزَلَ عن جواب ماقلت له: گرنگی بە وەلآمی قسەكەی من نەدا.

تَخَزَّلَ السحابُ: هەورەكە وا دەركەوت وەكوو ئەودی بگەڕێتەوە دواوە.

تَخَزَّلَت الْمَرأةُ مَشْيَتَهَا: ئافرەتەكە لە ڕۆيشتندا لارو لەنجەی نواند بە عاستەم سەری پەنجەی دەخستە سەر زەوی.

الأخْزَلُ: شەل، حوشترێك دوگی نەمابێ.

الخُزْلُ: زاراوەيەكی زانستی عورووزە.

الخُزْلَةُ: كەسرێكە شكاوييەكە لە پشتدا، زاراوەيەكی عوروزيشە.

الْخُزَلَةُ: ئەوەی دەتەوێ لێت مەنع دەكا، كۆسپو تەگەرە دەخاتە پێش كارەكەتەوەو ناهێڵێ بە مراد بگەی.

الْخَوْزَلَى: ڕۆيشتنێكە لارو لەنجەی تێدايە دەگوترێ: (هو أو هي تمشي خَوْزلى).

الْخَيْزَلُ: بەمانا (الخوزلى) دێ.

خَزْلَبَ الحَبْلَ أو اللحمَ: بە خێرايی حەبلەكەی پساند هەڵی بڕی، گۆشتەكەی پارچە پارچە كرد.

خَزَمَهُ خَزْماً: شتەكەی ڕيز كرد، كونی كرد، بنكی كتێبەكەی كون كرد.

خَزَمَ شِراكَ النَّعْل: شيراكی نەعلەكەی كون كردو توند بەستی.

خَزَمَ البَعيرَ: لوتی حوشترەكەی كون كرد، كونی لە لالوتی كردو لوتەوانەی تێكرد.

خَزَمَ أنفَ فلان: فلآنكەسی زەليل كردو ژێرباری كرد.

خَزَمَ الجراد في العود: كوللەكانی بە شيشەكەوە كرد بۆ برژاندن.

خازمَهُ الطريق مخازمةً وخِزاماً: هەریەکە لەو دوو کەسە پێچەوانەی یەکتر هەڵس و کەوتیان کرد، هەریەکەو ڕێبازێکی گرتە بەر بۆئەوەی لە ئاکامدا لەیەك شوێندا یەکتر بگرنەوە.

خَزَّمَهُ: بەمانا (خَزَمَهُ) دێ ٥

تَخَازَمَ الجيشان: هەردوو سوپاکە روبەڕوی یەکتر بوونەوە.

تَخَزَّم الشوك في رجله: چقڵ بەقاچیدا چوو.

الأخْزَم: نێرە مار.

الخِزامُ: لێك چوون، دەگوترێ: (لقيته خِزاماً) توشی بووم روبەڕو.

الْخُزام: رووەکێکی بۆنخۆشە لە پێڕی (الشفويات) عەتری لێ دروست دەکرێ.

الخُزامَى: رەگەزی رووەکێکە لە پێڕی (الفصيلة الشفوية) جۆرەکانی بۆندارو عەتر ئامێزن، وەکوو سمڵ و مێخەك ٥ بەزۆری لە وڵاتی هۆڵندا زەرع دەکرێ.

الخِزامة: پەتێکی کەوانەییە، دەکرێتە ئەو کونە سماوەی لە لوتی حوشتردایە واتە: لوتی حوشتر دەسمرێ و ئەو پەتەی تێدەکەن وەکوو لوتەوانە بۆئەوەی زیاتر هەوسارو جڵەوی نەرم بێ، دەگوترێ: (جعل في أنف فلان الخِزامة) لوتەوانەی لە لوتی فلانکەس کردوە واتە: ژێر باری کردوەو بە ئارەزووی خۆی کاری پێ دەکا.

خِزامة النعل: ئەو تیلمە چەرمەیە دەکرێتە نێوان دوو شیراکی نەعلەکەوە.

الْخَزَّامُ: فرۆشیاری درەختی خەزمە درەختێکە لە توێکڵەکەی حەبل و گوش دروست دەکرێ.

الْخَزْمُ: لە زاراوەی شیعریدا زیادەیەکە لە سەرەتای شیعرەکەوەیە لە تەفعیلەی عوروزیدا حیسابی بۆ ناکرێ، وا دەبێ یەك پیت دەبێ وا دەبێ تا چوار دەڕوا.

الْخَزَمُ: درەختێکە لە توێکڵەکەی حەبلی گوش دروست دەکرێ، لە رۆژگاری کۆندا صندوق و بەغدانی کەل و پەلی تایبەتی ئافرەت لەو جۆرە دارە دروست کراوە.

الْخَزومَةُ: لە زاراوەی هۆزی هوزەیلدا بە مانگا دەگوترێ، یان مانگای پیرو کورتە بنە، (ك: خَزَائم، خُزُم، خَزُومٌ).

الْمُخَزَّمُ: باڵندەو نوعامە (چونکە ئەوانە لوتیان کونی تێدایە).

خَـزَنَ اللّحْـمُ والطعـامُ خَزْنـاً وخزونـاً: گۆشتەکە یان خۆراکە بۆگەنی کرد.

خَزَنَ الـشّيْءَ خَزْنـاً: شـتەکەی خستە نـاو گەنجینەوە.

خَـزَنَ عنـه العطـاءَ: بەخششی لێ گرتـەوە هیچی نەدایە.

خَزَنَ لسانَه: زمانی خۆی پاراست.

خَزَنَ السِرَّ: نهێنییەکەی شاردەوە بڵاوی نەکردەوە، (هو خازِن)، (ك: خوازِن).

مَخْزُون: لە گەنجینەدا هەڵگیراو.

أخزَنَ: دوای هەژاریی دەوڵەمەند بوو.

اخْتَزَن الـشّيْءَ: شـتەکەی خـەزن کـرد، هەڵیگرت.

اخـْتَزَن الطريـقَ: رێـگاکەی کـورت کردەوە.

اخْتَزَن السِرَّ: نهێنییەکەی شاردەوە.

استَخْزَنَهُ الشّيْءَ: داوای لێـکرد شـتەکە خەزن بکا، هەڵی بگرێ.

الخِزانـةُ: گەنجینـە، شـوێنی شـت تێـدا هەڵـگرتن، (ك: خَـزَائن)ە پیـشەی گەنجینە داریی.

خِزانة الانسان: دڵی ئادەمیزاد.

خِزانة الاحتراق: لـە زاراوەی ئەنـدازیاری میکـانیکی دا ئـەو بەتاڵاییـە کـە سوتانی تێدا دروست دەبێ.

الْخَـزّان: زمـان، خورمـا کـە ناوەکـەی بـەهۆی نەخۆشـییەوە رەش ببـێ، شـوێنی کۆبونـەوەی ئـاو (دەریاچـە، ئەستێر، تەنکی، حەوز).

الْمَخْـزَنُ: شوێنی شت تێدا هەڵگرتن.

خزا فلاناً: فلانکەسی ژێـر بـارکردو خۆی بەسەردا سەپاند.

خَزَا الدابة: ولاخەکەی ژێربار کرد.

خَـزَا الـنفسَ: نەفـسی خـۆی گرتـەوەو نەیهێـشت بەهەوەسـی خـۆی بـەل بهاوێ.

خَزَا الشّيْءَ: شتەکەی کردە مڵکی خۆی.

خَـزَا الفـصيلَ: زمـانی بێـچوە ئاژەڵەکـەی دەرهێناو قەڵاشتییەوە.

خَزِيَ خِزيـةً: ریـسوا بـوو کەوتـە تەنگـژەو ناخۆشییەوە.

خَـزِيَ فـلان خَـزَىً وخَزايـةً: فلانکـەس شەرمی کرد، بەخۆیدا شکایەوە، تەریق بۆوە.

أخْزاهُ: سوکایەتی پێکرد، ریسوای کرد، خەڵـەت بـوو، قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَاتَّقُواْ اللّهَ وَلاَ تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي﴾.

خَـازَىَ فـلان فلانـاً: فلانکـەس بەسـەر فلانـدا سەرکەوتوو بوو.

الخِزْيَةُ: بەڵاو کارەسات، ڕەوشتێك کە شەرم ئاوەر بێ ٥ هەڵس و کەوتێك ببێتە هۆی ڕیسوا بوون.
اَلْمَخـــْزَاةُ: زەلیلــیو ژێــر دەســتیو سوکایەتی، (ك: مَخَازِی).
اَلْمُخْزِيَةُ: دەگوترێ: (قصيدة مُخـْزِية) چامەیەکە لەوپەڕی جوانیو ڕەوانی دایە ٥
خَسَأَ البَصَرُ خَسْئاً وخُسُوءاً: چاو ماندوو بوو نەیتوانی درێژە بە ڕوانینەکەی بدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِأً وَهُوَ حَسِيرٌ﴾.
خَسَأَ الكلبُ وغيره: سەگەکە چفەی لێکرا دوور خرایەوە هەیدی کرا، تەکێندرایەوە.
خاسَأَ القَوْمُ: خەڵکەکە بەردیان بۆیەکتر هاویشت، کەوتنە بەردە فڕکێی یەکتری.
إنْخَسَأَ البَصَرُ: بەمانا (خَسَأَ) دێ.
تَخَاسَأَ القومُ: خەڵکەکە شەڕە بەردیان کرد بە بەردە فڕکێ کەوتنە وێزەی یەکتری.
الخاسِئُ من الكلاب: سەگێك کە نەهێڵدرێ لە ئادەمیزاد نزیك بێتەوە ٥ زەلیلو ژێر دەستە.
اَلْخَسِيئُ: خوری خراپو بێ کەڵك.
خَسَرَ التاجِرُ في معاملتە: بازرگانەکە لە مامەڵەکەیدا زیانی پێ گەیو زەرەر مەند بوو.
خَسَرَ التجارة: لە بازرگانیکردنەکەیدا زەرەرمەند بوو ماڵو سامانەکەی کەم بووە.
خَسَرَ فلان: فلانکەس فەوتا، لەناو چوو ٥ گومڕا بوو، سەری لێ شێوا.
خَسَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی فەوتاندو لە کیس خۆی دا.
أخْسَرَ فلانٌ: فلانکەس کەوتە ناو زیانو زەرەر مەندییەوە.
أخْسَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەم کردەوە.
أخْسَرَهُ في تجارته: لە مامەڵەو بازرگانی کردنەکەیدا توشی زیانی کرد.
خَسَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەم کردەوە ٥ خەسارەت مەندی وە پاڵدا.
خَسَّرَ فلاناً: فلانکەسی لە خێرو بێر دوور خستەوە ٥ فەوتاندی.
خَسَّرَهُ سوءُ عملە: کردارە خراپەکانی فەوتاندیان.
الخَنَاسِيرُ: گومڕایی، فەوتاندن، غەدر ٥ لۆمەو تانەو تەشەر.
الخَنْسَرَى: بەمانا (الخناسير) دێ ٥
اَلْخَيْسَرَى: گومڕایی ٥ فەوتانو تێدا چوون ٥ لۆمە ٥ غەدر ٥ پیاوێك نەچێ بۆ دەعوەتو نانخواردن لە ترسی ئەوەی ئەویش دەعوەتی ئەوان بکاتەوە.

خَسَّ الرجلُ خسّاً: پیاوەکە کاری پرو پوچی ئەنجام دا.

خَسَّ النصیبُ: بەشەکە کەم بوو.

خَسَّ نصیبه: بەشەکەی کەم کردەوە.

خَسَّ الرجلُ خَسّاً: پیاوەکە بێ ڕێز بوو کەس بە هیچی نەزانی، دەگوترێ: (خَسَّ فعله وقوله ورأیه).

خَسَّ الشَّیْءُ خَسَاسَةً: شتەکە کێشی کەم بوو، هاوکێشی بەرامبەری نەهاتەوە، رەزیلو بێ نرخ بوو، (هو خسیس) (ك: أخِسَّاء وخِسَاسٌ) (هي خسیسة) (ك: خسائس).

أخَسَّ فلانٌ: فلانکەس کردەوەیەکی ناشیرینی ئەنجام دا.

أخَسَّ فلاناً: فلانکەسی بە هیچو پوچ هاتە پێش چاو.

أخَسَّ نصیبَهُ: بەشەکەی کەم کردەوە.

الخُسَاسُ: بێ نرخو هیچو پوچ.

خَسَّسَ نصیبَهُ: بەشەکەی کەم کردەوە.

اسْتَخَسَّهُ: بە هیچو پوچی لە قەڵەم دا.

الخِسَاسُ: دەگوترێ: (هذه الأمور خِسَاسٌ بینهم) ئەو کارو پیشانە، ئەو راوو بۆچونە لە ناویاندا باوە ٥

اَلْخَسَاسَةُ: ئەو حاڵەتو بارو دۆخەی پیاوی پرو پوچ تێیدایە.

الخُسَاسَةُ: ماڵو سامانی کەم، ماڵو سامانی بێ بایەخ ٥ یالّی ئەسپ.

اَلْخَسُّ: کاهو، روەکێکی گەڵا پانە بە کاڵی دەخورێ ٥ زۆر جۆری هەیە.

اَلْخُسَّانُ: ئەو ئەستێرانەن کە هەرگیز ئاوا نابن وەکوو ئەستێرەی جەدیو فیرقەدانو ئەو ئەستێرانەی ناویان (بنات النَّعْش)ە بە دەوری قوتب دا سوڕ دەخۆن.

اَلْخَسِیسُ: شتی کەم، شتی بێ نرخ.

اَلْخَسِیسَةُ: نزمی قەدرو رێز دەگوترێ: (رفع من خَسِیسَتِهِ) لە نابودی خۆی کەم کردەوە.

خَسِیسَةُ الناقةِ: ددانی حوشتر پاش ئەوەی شیلەکانی لە ساڵی شەشەمیدا دەکەون.

اَلْمُسْتَخِسُّ: روخسار ناشیرین.

خَسَفَتِ الأَرْضُ خَسْفاً وخسوفاً: زەوییەکە رۆچوو ئەوەی لەسەری بوون قوتی دان، دەگوترێ: (خَسَفَ اللهُ بهم الأرض) خودا بەناخی زەویدا بردنیە خوارێ.

خَسَفَت عینُ الماءِ: سەرچاوەی ئاوە (کانیاوەکە) رۆچووە خوار.

خَسَفَتْ عینُ فلان: چاوی فلانکەس دەرهات.

خَسَفَ القمرُ: مانگ گیرا، روناکی نەما یان روناکییەکەی کەم بووە.

خَسَفَ الشَّيْءُ: شتەکە درا، (خَسَفَ الشَّيْءَ) شتەکەی دڕاند.

خَسَفَ الشَّيْءَ خَسْفاً: شتەکە کەم بۆوە.

خَسَفَ بَدَنُهُ: جەستەی لاواز بوو.

خَسَفَ فلان: فلانکەس برسی بووە، نەخۆشی چاك بووە ٥ (هو خاسف) (ك: خُسُفٌ) ٥ (هي خاسفة) (ك: خواسِف).

خَسَفَ فلاناً: فلانکەسی زۆر بارکردو ناچاری کرد ئەوکارە بکا.

خَسَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕیەوە.

خَسَفَ البِئرَ: بیرەکەی لە بەرد هەڵکەند شاخەکەی بڕی ئاوی زۆری لێ هەڵقوڵاو وشکی نەکرد.

خَسَفَ للشعراء عن الشعر: ڕێگەی بواری شیعر بۆ شاعیرەکان ئاسان بوو، شارەزایی فونونو مەبەستەکانی شیعر بوون.

أخْسَفَتِ العينُ: چاوەکە کوێر بوو، دەگوترێ: (حَفَرَ فأخْسَفَ): بیرەکەی وای لێهات ئاوی تێدا نەبێ.

انْخَسَفَتِ الأرض: بەمانا (خَسَفَتْ) دێ.

انْخَسَفَتِ العين: چاوەکە کوێر بوو.

الأخاسيفُ: زەوی نەرمەلان.

الخاسِفُ: منداڵی قالب سوکی بە جمو جوڵ.

الخَسْفُ: زەلیلیو زێر دەستەیی، برسیەتی، ستەم، کەمبونی ماڵو سامانو نەمانی خێرو بەرەکەت، ئەو شوێنەی ئاوی بیری لێوە دەردەهێندرێ.

خَسَقَ السهمُ خَسْقاً وخُسُوقاً: تیرەکە نیشانەکەی پێکاو تێیدا مایەوە، یان ئەمدیوو ئەودیوی کرد.

خَسَقَت الناقةُ الأرضَ: حوشترەکە بە قەراخی سمی شوێنی لە زەوییەکە کرد (هي خَسُوقٌ).

الْخَسَّاقُ: درۆزن.

الْخَسْقَةُ: زێوان بوونەوە لە مامەڵەو وادەو بەڵێندا.

الخَيْسَقُ: بیری قوڵ، گۆڕی قوڵ.

خَسَلَهُ خَسْلاً: دووری خستەوە، نەفی کرد.

الْخُسالَةُ: هەموو شتێکی خراپ.

الْخَسِيلُ: شتی پڕوپوچ لەهەر جۆرێك بێ (ك: خسائل).

الخَسِيلُ من القوم: کەسانی پڕوپوچ لەناو کۆمەڵگەدا.

الْخَسِيلَةُ: بەمانا (الْخَسِيلُ) دێ.

أخْسَاهُ: بە بەردە وردە یاری لەگەڵ کرد (هەڵماتێنی لەگەڵ کرد).

تَخاسَى اللاعبان: دوو یاری چییەکە یاریان کرد، بە بەردە وردە یارییان کرد (واغ واغێنیان کرد).

تَخاسَى القومُ: خەڵکەکە بە بەردوچکە

يەكتريان بەرد باران كرد بەردوچكەيان بەيەكتردا دان.

تخاست الدابّةُ بالحصى: ولاغەكە بەهۆی رۆيشتن بەسەر زيخو بەردە وردەدا قاچی هاوسا.

الْخَسَا: تاك، دەگوترێ: (خساً أوزكاً) تاك يان جوت.

الْخَسِيُ: پۆشاك، رەشماڵو خێمە كە لە خوری چنرابێ.

خَشَبَهُ خَشْباً: تێكەڵاوی كرد دەگوترێ: (خَشَبَ ألشَّئَ بالشيء) ئەو شتەی تێكەڵاوی ئەو شتە كرد ٥

خَشَبَ السيف: شمشێرەكەی مشتو ماڵ كردو تيژی كردەوە، (هو مخشوب وخشيب).

خَشَبَ النَّبلَ والقَوْسَ: بە ناشيەتی تيرو كەوانی دروست كرد چ كارامايیو دەست رەنگينيەكی تێدا نەبوو.

خَشَبَ الشعرَ أو الكلامَ او العملَ: چۆنی بۆ رێكەوت ئاوا شيعرەكەی نووسی يان پەخشانەكەی دانا يان كارەكەی كرد هيچ وردەكارييەكی تێدا نەبوو.

خَشِبَ خَشَباً: زبرو ئەستورو رەق بوو، دەگوترێ: (خَشِبَ العَيْشُ): ژيانەكە زبرو پڕ تەنگژەو ناخۆشی بوو.

إخْتَشَبَ السيفُ: شمشێرەكە تيژ بوو.

إخْتَشَبَ الشعرَ: شيعری دانا بەبێ وردەكاری، كاڵو كرچ بوو.

تَخَشَّبَت الابلُ: حوشترەكە ئالفی وشكی خوارد.

اخْشَوْشَبَ: وشكو رەق بوو لە دينداریو پۆشاكو خواردنو خۆراكيدا، لە هەموو هەڵسو كەوتێكيدا.

اخْشَوْشَبَ في عيشه: لە ژيانيدا زبر بوو، بە ئەنقەست ئەو جۆرە ژيانە زبرە پەيرەو دەكا بۆئەوەی بەرامبەر رووداوەكانی رۆژگار پشوو درێژ بێ.

الخَشّابُ: (أرض خشابٌ): زەوييەكە وشكو هەڵۆڵەو ئاو راناگرێ.

الْخَشْبَاءُ: (أرض خشباء) بەمانا (خَشاب) دێ، لە پەندا هاتووە (لسان من رطب ويد من خشب) زمانی شيرينو دەستی بێ خێرو قوچاو.

الْخَشَبُ: دار، بەتايبەتی (بنكو قەدو لقو پەلەكانی).

الخشّابُ: دار فرۆش.

ئەو كەسەی بە بەرد شەڕ دەكا.

الْخَشِيبُ: لە هەموو شتێكدا رەق

زبـرو وشـك، لـه پيـاوو حوشـتردا: درێـــز داوەڵـــی لـــەرو ئێـــسقان دەركـەوتوو، بـەهۆی ئـیش كـردن‌و ماندوبوونەوە.

اَلْخَـشِيبَةُ: كۆكـه كـوك كـەر، لێـدراوو جەسته كوتراو.

اَلْمُخَـشَّبُ: خـانوی بـه دار دروسـتكراو دەگوترێ: (بيت مُخَشَّبُ).

خَشْخَشَ السلاحُ وغـيره: چەكەكه خـرو وڕی هـــات كـــه چـــەخماخەكانيان راكێشان خرە خرپان هات.

خَشْخَشَ الثوبُ الجديـد: پۆشاكه تازەكه خشەی دێ.

خَـــشْخَشَ فِي اَلـــشَّيْئِ: چـــووه نـــاو شتەكەوەو تێيدا هون بوو.

خَـشْخَشَ الـسلاح وغـيره: چـەكەكەی جولاندو خرەی هات.

خَـشْخَشَ اَلـشَّيْئَ فِي اَلـشَّيْئِ: شـتەكەی خسته ناو شتەكەوە.

تَخَشْخَشَ: چووه ناويەوەو هون بوو.

تَخَـــشْخَشَ فِي اَلـــشَّيْئَ: چـــووه نـــاو شـتەكەوەو هـون بـوو، دەگـوترێ: (تَخَشْخَشَ فِي الشجر).

اَلْخَشْخَاش: كۆمەڵێك به چەك‌و زرێوه ◊ كۆمەڵێـــكی زۆری ئـــادەميزاد ◊ هـەر شتێـكی وشـك كـه لێـسكيان بخشێنی دەنگی لێوه بـێ ◊ هـەروا وشەی (الخشخاش) ناوه بۆ روەكێـك حەشيشەو ئەفيونی لێ بەرهـەم دێ ◊ تاكەكەی (خشخاشة).

خَـشَرَ فـلانٌ: فلانكـەس چـلێس بـوو ◊ لەسـەر سـفرەو خوانەكـه شـتی بـێ كەڵكی هێشتەوە.

خَشَرَ اَلـشَّيْئَ: سۆو خـشت‌و خاڵەكـەی لـه شتەكه دوور خستەوە ◊ پاكی كرد.

خَـــشِرَ خَـــشَراً: چـلێس بـوو ◊ لەترسـا هەڵات‌و قاچاندی.

اَلْخُشَارَةُ: ئـادەميزادی خـوێڕی‌و هـەتيو مـچه ◊ كـەف‌و زبـڵ‌و زاڵـی سـەر دەريـا ◊ جـۆی بـێ نـاوك كەهـەر سۆيەكەی مابێ ◊ شتی خـراپ‌و بـێ كەڵك لەهەر جۆرێـك بێ.

اَلْخُشَارَةُ: بەمانا (اَلْخُشَارُ) دێ.

خاشر المِنْجَل: دەمی داس، لا تيژەكەی.

خَـشْرَمَت الـضَّبُعُ: كەمتيارەكـه لـەكاتی شت خواردندا دەنگی لێوه هات.

اَلْخَشْرَمُ: كۆمـەڵی هـەنگ‌و زەردەواڵـەو شـــامه ترينكـــه ◊ تاكەكـــەيان (خَشْرَمَةٌ) ◊ هەروا ناوه بۆ مـەليكی هەنگـــەكان (شـــاژن) ◊ كۆڵـــەس‌و هێلانەكـەيان ◊ ئێـسقانه نەرمـەی لـوت ◊ بـەردە قـسڵ ◊ يـان ئـەو بەردەی دەكـرێ بـه گـەچ ◊ كێـوی پچوك (گرد) ◊ (ك: خشارم).

خَشَّ السحابُ خَشاً: هەورەکە بارانێکی کەمی پێوە بوو باراندی.

خَشَّ الرجُلُ: پیاوەکە رۆیشتو کارەکەی جێبەجێ کرد.

خَشَّ في الشَّيْءِ: چووە ناو شتەکەوە.

خَشَّ في الدار: چووە ناو خانوەکەوە.

خَشَّ البَعيرَ: لوتەوانەی کردە لوتی حوشترەکەو مەهاری کرد؛ (دارێکە بە ئەندازەی دوو پەنجە درێژە دەکرێتە لوتی حوشترو بە هەوسارەوە قایم دەکرێ، بەوە حوشترەکە جڵەوی خۆش دەبێ).

خَشَّ فلاناً: فلانکەسی بریندار کرد، زەبرێکی کوشندەی لێدا.

أَخَشَّ البعيرَ: بەمانا (خَشَّهُ) دێ.

إِخْتَشَّ من الأرض: جرو جانەوەری زەوی خوارد، کرمو کوللەی خوارد، گوێچکە نانو میوە رزیوی خوارد.

انْخَشَّ في الشَّيْءِ: چووە ناو شتەکەوە، دەگوترێ: (انْخَشَّ في القوم) چووە ناو خەڵکەکەوە، (وانخشَّ في الشَّجرِ) چووە ناو درەختەکەوە.

الخَشاشُ: جرو جانەوەری ناو زەوی ◊ باڵندەو زیندەوەری پەلەوەر ◊ تاکەکەی (خَشاشة) ◊ بوردەی تەنك (عەبای سوکەڵە) ◊ ئادەمیزادی روح سوکی زیرەك ◊ هەر شتێك ناسكو جوانو دڵگیربێ.

الخِشَاشُ: دارێکە بە ئەندازەی دوو پەنجە درێژە دەکرێتە لوتی حوشترەوەو بە رێشمەکەیەوە دەبەسترێتەوە بۆئەوەی جڵەوی خۆش بێ ◊ ماری کێو ◊ ئەژدیها ◊ جرو جانەوەری ناو زەوی ◊ باڵندەو پەلەوەر ◊ پیاوی رۆح سوکی زیرەكو کار لەدەست هاتوو ◊ جەواڵ ◊ (ك: أخِشة) ◊

الخُشَاشُ: باڵندەو پەلەوەر ◊ جرو جانەوەری ناو زەوی ◊ پیاوی ئازاو ورە بەرز ◊ شتی خراپ.

الخِشَاشَةُ: لوتەوانەی حوشتر، مەهاری حوشتر.

الخَشُّ: پیادە، پیرۆ ◊ رەشماری گەورە ◊ شتی زبر ◊ بارانی کەم.

الخُشُّ: گردۆڵکە، تەپۆڵکە ◊ (ك: أخشاش).

الخَشاءُ: کۆلەس، هەنگەلان هیلانەی هەنگو ژەنگە سورەو زەردەواڵە ◊ زەوییەك گڵو چەو بێ، (ك: خشاوات وخشاشيُّ).

الخُشَاءُ: ئەو ئێسقانە باریکەی پشتی گوێچکە کە مووی لێ ناروێ.

الْخُشَيْشُ: ئاسکی بچوك ◊ گردۆڵکە.

الْمِخْشُ: پیاوی ئازا، ئیش لەدەست هاتوو ◊ دەگوترێ: (هو مَخِشُ اللیل) چاو نەترسەو دەچێتە ناو تاریکایی شەوەوە ◊ کەسێك زۆر تێکەڵاوی خەڵك ببێ‌و ئاخاوتنیان لەگەڵ بکا ◊ ئەسپی چاو نەترس.

خَشَعَ خشوعاً: گەردن کەچ بوو، زەلیل‌و داماو بوو ◊ ترسا ◊ دەنگی نزم کردەوە ◊ چاوی بە دەورو بەردا گێڕاو ئەمجار چاوی لێك نا.

خَشَعَ ببصره: چاوی داخست، چاوی لێك نا.

خَشَعَ لربه: گەردن کەچی خودا بوو سەری دانەواند ◊ (هو خاشع) (ك: خُشَّعٌ).

خَشَعَ صوتهُ: دەنگی نزم بووە بە عاستەم سرتەی هات ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾.

خَشَعَ بَصَرُهُ: چاوی شکایەوەو نەیتوانی سەیری بکا.

خَشَعَ الشَّيْئُ: شتەکە ئارامی گرت.

خَشَعَ الوَرَقُ: گەڵاکە سیس بوو.

خَشَعَتِ الأرضُ: زەوییەکە وشکەڵ بوو لەبەر بێ بارانی ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾.

خَشَعَ الكوكبُ: ئەستێرەکە نزیك بە ئاوابوون بۆوە.

خَشَعَتِ الشمسُ: خۆر گیرا، خۆر روناکییەکەی نەما.

خَشَعَ السنامُ: دوگەکە پچوك بووە کەمێکی پیو پێوەما.

إخْتَشَعَ: گەردن کەچ بوو، چاوی بە زەویدا گێڕا، دەنگی نزم بۆوە ◊ دەنگی نزم کردەوە.

تَخَشَّعَ: خۆی زەلیل کرد ◊ پاڕایەوەو لاڵایەوە ◊ بە زۆر خشوع‌و گەردن کەچی بەسەر خۆیدا هێنا ◊ چاوی بە زەویدا گێڕاو چاوی نوقاند ◊ دەنگی نزم کردەوە.

الْخاشِعُ: ئەو کەسەی بچێتە روکوع ◊ ئەو شوێنەی خاکەکەی لمبەڵانە رەشەبا لێی هەڵدەگرێ‌و شوێنەوارەکەی کوێر دەکاتەوە ◊ شوێنێك کە نادۆزرێتەوە ◊ شوێنی تەپو تۆزاوی کە کەسی تێدا نەبێ.

الْخِشْعَةُ: بێچوێك سکی دایکی هەڵبدڕێ‌و بهێندرێتەدەر بە زیندویی‌و دایکەکەی بمرێ ◊ (ك: خِشَعٌ).

الخُشعَةُ: پارچە زەوی پتەو ە گردۆڵکەی وەها بە زەوییەکەوە پان بوبێتەوە.

خَشَفَ خُشفاً وخشوفاً وخَشَفاناً: دەنگی هات، خشەی هات ە لە زەویدا هون بوو، بەشەو گەڕا ە بەناو زەویدا هاتوو چوو.

خَشَفَ في الشَّيْءِ: چووە ناو شتەکەوە.

خَشَفَ في السير: بە خێرایی رۆیی.

خَشَفَ البردُ: سەرماکە توند بوو پەرەی سەند.

خَشَفَ الماءُ: ئاوەکە بەستی، بوو بە سەهۆڵ.

خَشَفَ الثلجُ: لەکاتی بەناو رۆیشتنی بەفردا دەنگی لێوە هات خشەی هات ە وژەی هات.

خَشَفَ الدليل بالقوم: چاو ساغەکە بە باشی خەڵکەکەی گەیاندە شوێنی مەبەست ە شارەزای کردن.

خَشَفَتِ المرأة بالولد خَشْفاً: ئافرەتەکە منداڵەکەی لەبارچوو، منداڵەکەی فڕێ دا.

خَشَفَ رأسه بالحجر: سەری بە بەرد بریندار کرد.

خَشِفَ البعيرُ: حوشترەکە هەموو جەستەی گروێ بوو، لەبەر گروپی جەستەی پێستی وشکەڵ هەڵگەڕا.

خَشِفَ الشَّيْءُ: شتەکە وشك بوو (هو أخْشَفُ) (ك: خُشُفاً)ە.

أخْشَفَتِ الظبيةُ: ئاسکەکە بێچوەکەی لە تەکدا بوو.

خاشَفَ السهمُ: تیرەکە لەکاتی هەنگاوتنی نیشانەکەدا دەنگی لێ هات.

خاشَفَ الى كذا: پەلەی کرد بۆلای ئەو شتە.

خاشَفَ في ذمته: خێرا وادەو بەڵێنەکەی هەڵوەشاندەوە.

خَشَّفَ الدليل بالقوم: چاو ساغەکە بە باشی شارەزایی خەڵکەکەی کردو رێگای نیشاندان.

الخُشَّاف: شەربەتی ترێو مێوژ یان هی هەنجیر یان هی هەر میوەیەکی تر دوای ئەوەی دەپاڵێودرێ (بەکورتی خۆشاو).

الْخَشْفُ: جمەوجوڵ، دەنگ (ك: أخشاف وخشف).

الْخُشْفُ: بێچوی ئاسك لە سەرەتای لە دایکبوونیدا چ نێرو چ مێ ە (ك: خُشُوفٌ وخِشَفَةٌ).

الْخَشَفُ: بەفری زبر.

الْخَشْفَةُ: جمەوجوڵ، دەنگەدەنگی کەمتیار، خشەی رۆیشتنی مار ورشەی مار.

اَلْخُشُوف: کەسێك بچێتە ناو کارو پیشەوەو چاو نەترس بێ ٥ کەسێك ئازابێ بۆ شەو ڕەوی ٥ شمشێری بڕندە ٥ (ك: خُشُفٌ).

اَلْخَشِيفُ: سەهۆڵ ٥ شتی فش‌و نەرم وەکوو ئیسفنج ٥ بەفری زبر کە بەهۆی ساردی کەش‌و هەوا زبر بووبێ کە بەناویدا دەڕۆی خشە خشی لێ دێ.

اَلْمِخْشَفُ: چاو ساغی شارەزاو کارا، بەڵگەی بەهێز ٥ شێر ٥ ئازا بۆ شەو ڕەوی ٥ کەسێك بچێتە ناوکارو پیشەوە بە چاو نەترسی ٥ (ك: مَخاشِف).

اَلْخُشْكار: نانی گەنمی پاك نەکراو (وشەیەکی فارسییە).

اَلْخُشْكنان: نانێکە لە ئاردی گەنمی پاك کراوی بێ سۆ دروست دەکرێ شەکرو بادام‌و گوێزو فستەقی تێ دەکرێ ئەمجار دەبرژێ، سور دەکرێتەوە.

خَشَلَهُ خَشْلاً: ڕەزیلی کرد.

خَشَلَ الشرابَ: شەرابەکەی پاڵفتە کردو پالاوتی.

خَشِلَ الثَوْبُ خَشَلاً: قوماشەکە ڕزی.

خَشِلَ الرجلُ: پیاوەکە لە شەڕدا لاواز بوو فاشیل بوو دەگوترێ: (رجل خَشِلٌ فَشِلٌ).

خَشَّلَهُ: ڕەزیلی کرد ٥ خشڵ داری کرد بە بازنەو خلخال.

تَخَشَّلَ: تەوازوعی نواند گەردن کەچ بوو.

اَلْخَشَلُ: ڕەزیلی خراپ ٥ هێلکە کە زەردێنەکەی دەربهێندرێ ٥ ئەمسەرو ئەوسەری بازنەو خرخاڵ ٥ یان ئەوەی شکاوە لە ئەمسەرو ئەوسەری بازنەو خرخاڵ ٥ بەری درەختی (الدوم) جۆری خراپی، وشکی، تەڕی وردی یان دەنکەکەی.

اَلْخَشِيلُ: پوش‌و پەلاشی وشك.

اَلْمِخْشَلَةُ: پالاوگە ٥ (ك: مخاشيل).

خَشَمَهُ خَشْماً: لوتی شکاند.

خَشِمَ الانسانُ خَشَماً: ئادەمیزادەکە دەردێك لە لوتیدا پەیدا بوو بۆنی بۆ ناکرێ ٥ بۆنی لوتی ناخۆش بوو، بۆنی ناخۆش دەکا ٥ لوت کە بەهۆی نەخۆشییەوە بۆگەن بکا.

خَشِمَ اللَّحْمُ وغيره: گۆشتەکە یان هەرشتێکی تر بۆنی گۆڕا.

خُشِمَ فلانٌ: فلانکەس کەپووی گەورە بوو، خەیشومی داکەوتو کونی لوتی گیرا، هەناسەی لە لوتەوە بۆ نادرێ ٥ (هو أخشم) و (هی خشماء) (ك: خُشْمٌ).

خُشِمَ: توشی دەردی لوت بوو

بـۆنكردنی نـەما، یـان بۆنەكـە دەگۆڕێ.
أخْشَمَ: بۆنی گۆڕا.
خَشِمَ اللَّحْمَ ونحوه: بەمانا (خَشِمَ) دێ ٥
خَشَمَ الشرابُ فلاناً: بـۆنی شـەرابەكە لـە رێـگەی لوتیـەوە دای لـە دەمـاغیو خێرا سەرخۆشی كرد.
تَخَشَّمَ فلان: فلانكەس بەهۆی هەڵچونی شـەرابەكە لـە قورگیـدا دای لـە دەماغیو سەرخۆشی كرد.
تَخَشَّمَ اللحمُ: گۆشـتەكە بۆگـەنی كـرد بەهۆی تێكچونیەوە.
الْخُشامُ: دەردێـكە توشـی لـوت دەبـێ هەسـتی بـۆنكردنی نامێنـێ ٥ لـوتی گەورە، كێوی گەورە، پیاوی لـوت زل ٥ شێر لەم روەوە كە لوتی زلە.
الْخَشَمُ: دەردێـكە توشـی لـوت دەبـێ هەستی بـۆنكردنی نامێنـێ ٥ لـوت ٥ چڵم كە لە لوتەوە دێتە دەر.
الْخَيْشُومُ: لای سەروی لوت.
خَشُنَ خشونةً وخَشَناً وخشانة: زبـرو گـڕن گڕناوی بـوو (هو خَشِنٌ) (ك: خُشُنٌ) و (هـو خَـشِنٌ) (ك: خُـشُنٌ وخِـشانٌ وهـو أخـشَن وهـی خـشناء) (ك: خُشْنٌ).
خاشَنَهُ: پڕی دایە ٥ قسەی زبـرو رەقـی لەگەڵدا كرد.
خَشَّنَهُ: زبری كرد.
خَشَّنَ صَدْرَهُ: دڵی تێـكدا، دڵی رەنجانـد شتێـكی وای خستە دڵەوە هەڵوێستی گۆڕی.
تَخاشَـنوا: لـە قـسەو كـردەوەدا زبـرو رەقییـان نوانـد، قسەی ناشـیرینیان بەیەكتر گوت.
تَخَـشَّنَ: زبرییەكـەی زۆر بـوو ٥ زۆر زبـرو گـڕن گڕنـاوی بـوو ٥ پۆشـاكی زبری لەبەركرد ٥ شتی زبری خوارد ٥ یان باری بە وتنـی قـسەی زبـرەوە گرت ٥ یان ژیا بە ژیانێـكی زبر.
اسْتَخْشَنَهُ: بە زبری هاتە بەر چاو.
اخْشَوْشَنَ: بەمانا (تَخَشَّنَ) دێ.
الْخَـشِنُ: قـورسو گرانـە بـە ئاسـانی بەیەدەست نایێ.
الْخَشْناءُ: پڕچەك ٥ دەگوترێ: (كتيبـة خـشناء) كەتیبەكـە پـڕ چـەكو تەقەمەنییـە ٥ پـەیكوڵ بـەرە روەكێـكی زبـرو گـڕن گڕناوییـە ٥ (ك: خُشْنٌ).
خَـشَتِ النَّخـلَةُ: دار خورماكە بەرەكـەی خورما وشكەڵە بوو.
الْخَشَا: كـشتو كـاڵ كـە بـە سـەرما رەش ببێ.
الْخَشَاءُ: زەوییـەكی پتـەو چـەقەن كـە گیای لێ نەڕوێ.

الْخَشْوُ: خورما وشکەڵ.
أَلْخَشِيُّ: گیاوو گژی رزیوو بۆگەن بوو.
خشاه خَشْياً: ئەو زیاتر دەترسا تا ئەم.
خَشِيَ خَشْيَةً: ترسا.
خَشِيَ فلاناً ومنه خشْيَةً: لە فلانکەس ترسا ٥ لە روی رێزو هەیبەتەوە لێی ترسا وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾.
خاشاهُ: وازی لێ هێنا ٥ لە لێ ترساندا کێ برکێی لەگەڵدا کرد.
خشّاهُ: ترساندی.
تَخشّى فلان: فلانکەس ترسا ٥ (تَخَشّى فلاناً) فلانکەسی ترساند.
الأخْشَى: دەگوترێ: (هذا المكان أخشَى من غيره) ئەم شوێنە لە شوێنێکی تر ترسناك ترە.
خَصِبَ خِصْباً: شوێنەکە گیاوو گژو لەوەڕی زۆر بوو ٥ (هو خَصِبٌ وخصيب هو أو هى مخصاب).
أخْصَبَ المكانُ: بەمانا (خَصِبَ) دێ ٥ دەگوترێ: (أخْصَبَ القومُ): وڵاتی ئەو خەڵکە لەوەڕگای باشی هەیە، خــــواردن خواردنـــــەومیان زۆرو زەبەندەیە.
أخْصَبَ جناب فلان: فلانکەس خێرو بێری زۆرە.
أخْصَبَ فلان: فلانکەس هەرزانی روی تێکردو کەوتە خێرو خۆشی ژیانەوە.
أخْصَبَ الله الموضعَ: پەروەردگار لەو شوێنەدا گژوگیاو لەوەڕی زۆری رواند.
الأخْصَابُ: تێکەڵبوونی خانەی نێرینەو خانەی مێینە.
الخِصَابُ: دارخورمایەك زۆری بەر گرتبێ.
الْخِصْبُ: بەمانا (الخِصاب) دێ ٥ پرژی دار خورما ٥ تۆوی تەلقیح کردن.
الخِصبُ: گەشەو نماو خێرو بێر ٥ ژیانی نەرمو نۆڵ ٥ (ك: أخصاب).
الْخصيبُ: خێرو بێر، دەگوترێ: (رجل خصيبٌ) پیاوێکی خێرەو مەندە، پیاوەتیو پارمەتیدانی بۆ ئاتاجان زۆرە.
الْمُخْصِبُ: زبڵی کیمیاویو هەرشتێکی تر کە بکرێتە ناو زەوییەوە بۆئەوەی بەهێز ببێو کشتو کاڵەکەی باش پێبگا.
الْمُخَصِّبُ: مادەیەکی سروشتییە یان دروست دەکرێو تێکەڵ بەخاك دەکرێ بۆئەوەی هێز بداتە خاکەکە بۆ گەشە پێدانی کشتوکاڵ.

خَصَرَهُ: لە کەلەکەی دا ٥ زەبری لە کەلەکەی دا.

خَصِرَ خَصَراً: سەرمای بوو یان سەرماکەی زیادی کرد ٥ سەرما دەستو قاچی ئەزیەت دا.

خُصِرَ: کەلەکەی توشی ئازار بوو.

أخْصَرَهُ: ساردی کردەوە.

خاصَرَهُ: دەستی لەسەر کەلەکەی دانا ٥ هەریەك لەو دوو کەسە رێبازێکیان گرتە بەر بۆئەوەی لە شوێنی تایبەتیدا بەیەك بگەنەوە.

خَصَّرَ الثوبَ أو النعلَ: ئەملاو ئەولای قوماشەکە یان نەعلەکەی باریك کردەوە.

اخْتَصَرَ فلان: فلانکەس دەستی خستە سەر کەلەکەی ٥ عەصای بەدەستەوە گرتو خۆی بەسەردا دا.

اخْتَصَرَ الْمِخْصَرَةَ: عەصای وەرگرتو توند گرتی بەدەستەوە ٥ شتەکەی بڕییەوە بەڵام دولەتی نەکرد.

اخْتَصَرَ الطريقَ: نزیکترین رێگای گرتە بەر.

اخْتَصَرَ الكتابَ: چەند باسو شتی زیادەی لەکتێبەکە لابردن.

اخْتَصَرَ الشَّيْءَ: زێدەی شتەکەی لابرد.

تَخاصَرَ: هەریەکە لەو دوانە دەستی خستە کەلەکەی.

تخاصَرَ الشخصان: ئەو دوو کەسە بە رێگادا رۆیشتنو دەستی هەریەکەیان لە ئاستی کەلەکەی ئەوی تریان بوو.

تَخَصَّرَ: دەستی خستە سەر کەلەکەی.

تَخَصَّرَ بالازار: دەرپێکەی خستە سەر کەلەکەی.

تَخَصَّرَ بالمِخْصَرَة: عەصاکەی بەدەستەوە گرت.

الأخْصَرُ: کورت تر ٥ دەگوترێ: (هذا أخصر من ذاك).

الخاصرة: کەلەکە (نێوان ئێسقانی سەری رانو پەراسوی لای خوارو).

الخِصارُ: دەرپێ یان هەر شتێك لە ناوکەوە بۆ خوارەوە جەستە داپۆشێ، پشتێن.

الْخَصْرُ من الانسان والحیوان: ناوقەد، ئاستی سێبەندەو ناوك ٥ باریکایی پشت کلۆت.

خَصْرُ القدم: بەری پێ (نێوان سینگی پێو پاژنە پێ).

خَصْرُ السهم: ناوەراستی تیر.

الخصیری: کورتکردنەوە ٥ لابردنی شتی زیادە.

المِخْصَرَة: عەصاو گۆچان هەر شتێك

خۆی بەسەردا بدرێ ٥ دارێکە لە شێوەی شمشێردا وتار خوێن بە دەستییەوە دەگرێ ئاماژەی پێ دەکا لەکاتی وتارەکەیدا ٥ لە کۆنداو تا ئێستاش پاشاو خەلیفەکانو وتار خوێنەکان ئەو جۆرە دارە بە دەستەوە دەگرنو ئاماژەی پێ دەکەن ٥ (ك: مخاصر).

مخاصِر الطريق: نزیکترین رێگا.

اَلْمُخَصَّرَةُ: بەری پێ ئەو بەشەی دەکەوێتە سەر زەوی سنگی پێو پاژنە پێ.

اَلْمَخْصُور: قەد باریك، قاچو قول پچوك ٥ دەگوترێ: (رجل مخصور البطن، مخصور القدم).

خَصّ: تایبەت پێچەوانەی گشتو رەها.

خَصَّ فلاناً: شتی زۆری دا بە فلانکەس ٥ ئەوی تایبەت کرد بەو شتەوە، شتەکەی دا بە ئەو.

خَصَّ خصاصاً وخصاصة: هەژار کەوت.

أَخَصَّهُ بِه: بەمانا (خَصَّهُ) دێ.

اختصَّ الشَّيْءُ: بەمانا (خَصَّ) دێ.

اخْتصَّ فلان: فلانکەس هەژار بوو.

اخْتصَّ بِه: تایبەت بوو بەو شتەوە، تاکە کەسە لەو بوارەدا.

اخْتَصَّ الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵبژاردو پەسەندی کرد.

اخْتَصَّ فلاناً بكذا: فلانکەسی تایبەت کرد بەو شتەوە.

اخْتَصَّ الشَّيْءَ لنفسه: شتەکەی تایبەت کرد بەخۆیەوەو بۆ خۆی دانا.

تَخَصَّصَ: فاڵ بوو لەو شتەداو تایبەت بوو پێیەوە ٥ هەروا بۆ موطاوعەی (خَصَّصَ) هاتووە دەگوترێ: (خَصَّصَهُ فتخصَّصَ) ٥

تَخَصَّصَ بِه ولَه: تایبەت بوو بەو شتەوەو پێی تایبەت بوو.

تَخَصَّصَ في علم كذا: لێکۆڵینەوەو خوێندنەوەو نووسینەکانی تایبەت کرد بەو بوارەوە.

اسْتَخْصَّهُ: بە تایبەتی لەقەڵەم دا، هەڵی بژاردو پەسەندی کرد.

الاخْتِصَاصُ في القضاء: بریتییە لەو دەسەڵاتەی دادگا هەیەتی بە گوێرەی شوێنو جۆری رووداوەکە.

الخاصة: تایبەت پێچەوانەی وشەی (عامّة)یە ٥ هەروا ئەو شتەی تایبەتی دەکەی بە خودی خۆتەوە.

خاصة الشَّيْءِ: تایبەت مەندی شت، ئەوەیە تایبەت بێ بەو شتەوەو بۆ شتی تر نەبێ ٥ (ك: خواص).

خواص العقاقير: کاریگەریی دەرمانو تایبەت مەندییەکانی لەسەر جەستە.

الخَصاصَةُ: فەقیری و پێداویستی و حاڵ و وەزعی خراپ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ ٥ بۆشایی و خەلەل و درزو کون لە دەرگاو شتی وا ٥ لە حەدیثدا هاتووە (أن أعرابياً أتى باب النبي فألقم عينه خصاصة الباب) ٥ (ك: خصاص وخصائص).

الخُصَاصَةُ: تولە مێو ئەگەر تێر ئاو نەبێ و هێشو ترییەکانی دەنك وردو بڵاوو لاوازبن ٥ ئەو تولە مێوەی دوای برین بە دار مێوەوە دەمێنێتەوە.

الخُصُّ: کەپر یان کوخ کە بە کەرەستەی قەفەزاز دروست کرابێ ٥ خانوێك هەڵاشەکەی دارو شتی وا بێ ٥ دوکانی مەی فرۆش یا بەکەرەستەی تریش دروست کرابێ ٥ (ك: أخصاص، خِصاص، خصوص).

الخِصِّيصُ: تایبەت مەندتر لە تایبەت.

الخِصِّيَّةُ: بەمانا (الخاصة) دێ.

الخُصُوصُ: پێچەوانەی (العموم) ٥ مانای (بە تایبەتی) دەگەیەنێ.

الخُصُوصَةُ: حاڵەتی تایبەت.

الخُصُوصِيَّةُ: (خُصُوصِيّة الشَّيْءِ) تایبەت مەندییەکەی.

الخَصِّيصَةُ: ئەو صیفەت و چۆنیەتییەیە کە شتەکە جیا دەکاتەوەو سنوی دیاری دەکا.

خَصَفَت الناقَةُ خَصْفاً وخِصافاً: حوشترەکە بێچووەکەی دوای نۆ مانگ بوو، لە مانگی نۆیەمی سکەکەی دا زا، یان دوای تەواو بوونی ساڵ بەچەند مانگێك.

خَصَفَ النَّعْلَ: نەعلەکەی بە درێوشە دوورییەوە.

خَصَفَ العريانُ الورقَ على بدنه: پیاوە روتەکە گەڵا داری بە جەستەی خۆیەوە نوساند.

خَصَفَ على نفسه ثوباً: قوماشێکی لەخۆ هاڵاندو ئەمسەرو ئەوسەری بە چیلکەیەك یان بەهۆی درونەوە لیك بەستن.

خَصَفَ الشَّيْءَ الى الشَّيْءِ: شتەکەی خستە پاڵ شتەکەی ترەوە.

خَصَفَ الكتيبةَ: پەلە سەر بازەکەی قەرەباڵغ کردن.

خَصِفَ خَصَفاً: رەنگی لە رەنگی خۆڵ دەچێ.

خَصِفَت الشاةُ والفرسُ: لا کەلەکەی مەڕەکە یان ئەسپەکە سپی بوو (هو أخصَفُ وهي خَصْفَاء) ٥ (ك: خُصْفٌ).

أخْصَفَ العريان الورق على بدنه: بەمانا (خَصَفَهُ) دێ.

خَصُفَ: ڕەوشتی ناشیرین بوو، تەنگە تاو بوو ٥ جنێوی زۆری پێدا.

خَصَفَ الشيبُ فلاناً: مووی ڕەش‌و مووی سپی فلانکەس بەرامبەر بوون.

خَصَفَ العريان الورقَ على بدنه: بەمانا (خَصَفَهُ) دێ.

اختَصَفَتِ الناقة: حوشترەکە بە نۆ مانگی سکەکەی دانا.

اخْتَصَفَ العريانُ بالورق على بدنه: بەمانا (خَصَفَهُ) دێ.

تَخَصَّفَ العريانُ الورق على بدنه: بەمانا (خَصَفَهُ) دێ.

خِصَافٌ: ناوی ئەسپێکی بەناو بانگە.

الخَصَّاف: پینەچی ٥ درۆزن ٥ لەم ڕووەوە قسەی درۆ دەخاتە سەر قسەی درۆ، قسەیەکی درۆی بە درۆیەکی تر پینەدەکا.

الْخَصْفَةُ: پارچەیەك کە دەکرێ بە پینە.

الْخُصْفَةُ: درزو کونی نەعل ٥ (ك: خُصَفٌ).

الْخَصَفَةُ: بەر چنەیەك، زەرفێکە لە لقی دار خورما دروست دەکرێ‌و خورمای تێدا هەڵدەگیرێ ٥ قوماشی ئەستوورو زبر ٥ (ك: خَصَفٌ، خِصافٌ).

الخَصِيفُ: گڵ‌و خۆڵ ٥ ڕەنگێك وەکوو ڕەنگی خاك ٥ هەر شتێك دوو ڕەنگ‌و زیاتری هەبێ وەکوو تێکەڵاو بوونی ڕەنگی ڕەش‌و سپی دەگوترێ: (حبل خصيف ورماد خصيف) گوریسی بەڵەك ٥ گڵی سوورو سپی، ڕەش‌و سوور ٥ هەروا ناوە بۆ شیری مەییو ٥ نەعلی پینە کراو.

الْخَصِيفَةُ: هەرشتێك بەڵەك بێ دوو ڕەنگ بێ، هەموو توییەکی نەعل ٥ شیری مەییو (فرۆ).

المِخْصَفُ: درێوشە، سوژن ٥ هەر شتێك نەعلی پێ کون بکرێ.

خَصَلَ السَّهمُ خصلاً وخِصَالاً وخَصلة: تیرەکە لە تەنیشت نیشانەکەی دا.

خَصَلَ الهدف أو الغَرَضَ أو القِرطاسَ: نیشانەکەی هەنگاوت.

خَصَلَ الشَّيَ: شتەکەی بڕییەوە، پارچە پارچەی کرد.

خَصَلَ غَيْرَهُ: لە تێکۆشان‌و بەرەنگاری کردندا بەسەر بەرامبەرەکەیدا زاڵ بوو.

أخْصَلَ: نیشانەکەی هەنگاوت ٥ دەگوترێ: (رمى فأخْصَلَ) دوو جار لەسەر یەك کاغەزەکەی هەنگاوت.

خاصَلَهُ خِصالاً ومُخاصَلَةً: بەرمنگاری بووە، روبەڕوی وەستا.

خَصَّلَ الشَّيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.

خَصَّلَ الشَّجَرَ: لق‌و پۆپی درەختەکەی بڕی‌و ئەملاو ئەولای هەڵپاچی ٥ پرژو پاڵی لێ کردنەوە.

خَصَّلَ البعيرَ: توکی حوشترەکەی لێکردەوە.

تخاصَلَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە پێشبڕکێ‌و کێ بڕکێ لە تفەنگ چییەتی‌و تێکۆشاندا.

الخَصْلُ: ئەوەی گرەوی لەسەر دەکرێ.

الْخَصْلَةُ: رەوشتێکە لە ئادەمیزاددا وادەبێ رەوشتی بەرزە وا دەبێ رەوشتی ناشیرینە ٥ هێشوی میوە ٥ چڵە دارێکە دڕکی پێوەبن ٥ سەرێکی شوڕکی تەڕو نەرم ٥ (ك: خِصال).

الْخُصْلَةُ: موی کۆمەڵ‌و پڕ بەسەر ئاژەڵەوە ٥ هێشووی میوە ٥ چیلکە دارێکی چقڵاوی، هەموو شوڕکە دارێکی نەرم ٥ سەرو پرچی شۆڕەوەبووی درەخت، لق‌و پۆپی شۆڕەوە بوو ٥ پارچە گۆشت ٥ (ك: خُصَلٌ).

الْخَصَلَةُ: سەرێکی لقە داری تەڕ ٥ شوڕکە داری (عرفسوط) ٥ چیلکە داری چقڵاوی ٥ (ك: خَصَلٌ).

الخصيلُ: تاوان‌و گوناه.

الخصيلةُ: هەر پارچە گۆشتێك پچوك یا گەورە ٥ پرچی بادراوو هۆندراوە ٥ کوڵك‌و موی بادراو ٥ (ك: خصيل وخصائِلُ).

خَصَمَهُ خَصْماً: لە کێشەو نیزاعدا بەسەریدا زاڵ بوو.

خَصِمَ خَصَماً: کێشەو نیزاعەکەی توندکرد ٥ کێشەی لەگەڵدا کرد ٥ (هو خصيم).

أَخْصَمَ فلاناً: بەڵگەو نیشانەی فێری فلانکەس کرد بۆئەوەی لە کێشەکەیدا باڵا دەست بێ.

خاصَمَهُ مُخاصَمَةً: کێشەی لەگەڵدا کرد (هو مُخاصِم وخصيم).

اخْتَصَمَ القومُ: خەڵکەکە کێشەو نیزاعیان لەگەڵ یەکتر کرد ٥ هەندێکیان لەگەڵ هەندێکیان کێشەیان بەرپا کرد.

تَخاصَمُوا: بەمانا (إخْتَصَمُوا) دێ.

الأُخْصُومُ: قوڵفەی جەواڵ‌و تێرەو هۆر ٥ یان تایەکی بار ٥ (ك: أخاصِيمَ).

الْخَصْمُ: دژ ٥ بەرامبەر ٥ کێشەکار ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ﴾.

الخُصْمُ: لایەن‌و دەفەر ٥ قەراخی شت ٥

ئەمـــسەرو ئەوســـەری شـــت ٥ قولینـچکی هـۆرو شـریفـو تـەغار ٥ درزو بـەتالایی ٥ دەراوی شـیوو دۆڵ ٥ کونو کەلەبەر ٥ لەپەنـدا هاتووە دەڵێ: (لایـسدّ منـه خُـصْمٌ الا انفـتح علینـا منـه خُـصْمٌ) کونێـکمان پینـه ناکرێ کونێـکی ترمـان تـێ دەبـێ ٥ (ك: خُصُومُ وأخصام).

أخـصام العـين: ئەوبەشـەی بـرژانگ دایدەپۆشێ ٥

الْخَصِمُ: لێزانو کاراما لە کێشەو نیزاعـدا وریاو زانا بۆ بردنەوەی کێشەکەی ٥ ئاشـوب گێـرو کێـشە دروسـتکار بەناحەق ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾.

الْخَصِيُ: پاچە کۆڵە ٥ پاچی پچوك ٥ (ك: خُصُنٌ وأخصُنٌ).

خَصَاهُ خَصْياً وخِصَاءً: خەساندی ٥ گونی دەرهێنان ٥ کێری بڕی.

خُصِيَ: گونی ئازاری لێ پەیدا بوو ٥ هەژار بوو.

اختصاه: بەمانا (خَصَاهُ) دێ.

الخُـــصِيُ: هێلکـــە گـــون (هێلکـــەی کۆئەندامی زاوزێ) ٥ پێستی گون.

الْخَصِي: گون هێشاو، ئـەو کەسـەی گونی ئازاری هەبێ.

الْخُـصِيَةُ: هێلکـەی گـون ٥ (هێلکـەی کۆئەندامی زاوزێ).

خُصَى الثعلـب وخُـصى الكلـب: رەگـەزی ئـەو روەکـە بەتەمەنانـەن کـە لـە پێـڕی (الـسُّحلبیە)نو سـەحلەب کـە مادەیـەکی سـڕکەرە لـەو بەرهـەم دەهێندرێ.

اَلْمَخْصَى: شوێنی بڕاوی گون.

خَضَبَ خَضْباً وخُضُوباً: رەنگاو رەنـگ بـوو، خەناوی بوو.

خَـضَبَ الـشجرُ: درەختەکـە سـەوز بـوو، گەڵای دەرکرد.

خَـضَبَت الأرض: زەوی گـژوگیای رواو سەوز بوو.

خَضَبَت الماشـيةُ: ئاژەڵەکـە گـەڵای تـازە پشکوتوی درەختەکەی خوارد.

خَـضَبَ الـشَّيْءَ خَـضْباً وخِـضاباً: رەنگـی شتەکەی خەناوی کرد.

خَضِبَ الشَّجَرُ ونحوه خَضْباً وخُضُوباً: بەمانا (خَضَبَ) دێ.

أخْضَبَتِ الأرض: بەمانا (خَضَبَتْ) دێ.

خَضَّبَهُ: بەمانا (خَضَبَهُ) دێ.

اخْتَضَبَ: بە خەنە رەنگی کرد.

تَخَضَّبَ: بـە خەنـەو شـتی لـەو جـۆرە رەنگی کرد.

تَخَضَّبَ بالدماء: بەخوێن ڕەنگی کرد.

تَخَضَّبَتِ الأرض: بەمانا (خَضَبَتْ) دێ.

اخْـضَوْضَبَ: بـەمانا (خَـضَبَ) دێ.

الخاضِبَ مِن البهائم: ئەو ئاژەڵەیە گەڵای تازە پشکوتوی درەخت بخوا ◦ بۆ مێینە دەگوترێ: (اَلْخاضِبةُ) ◦ (ك: خَواضِبّ).

الخِضاب: خەنەو هەرشتێ لەو جۆرە بێ بۆ رەنگ کردن.

اَلْخَضْبُ: گەڵای درەخت کە تازە دەپشکوێ ◦ رووەکی تازە شین بوو کە بە باران زۆر سەوز دەبێ ◦ (ك: خُضُوبٌ).

الخُضَبَةُ: ئافرەتێك زۆر خەنە بەکاربێنێو لەخۆی بدا.

الخضیب: دەستی خەناوی ◦ ئەستێرەیەکە.

اَلْمِخْضَبُ: ئینجانە، سوێنە، تەشت، کە جلی تێدا دەشۆرێ.

اَلْمِخْضَبَةُ: بەمانا (اَلْمِخْضَبُ) دێ ◦ (ك: مَخَاضِبٌ)ە ◦ پەرۆی خەناوی ◦ پەرۆێی کە ئافرەت لەکاتی عادەی مانگانەیدا بەخۆی هەڵدەگرێ.

خَضْخَضَ اَلشَّیْءَ: شتەکەی جوڵاندو رای تەکاند.

خَضْخَضَ الأرض: زەوییەکەی کێڵاو هەڵەو گێری کرد بۆئەوەی نەرم بێو کە ئاودرا بە باشی رووەکی لێ بڕوێ.

تَخَضْخَضَ: بۆ موطاوەعەی (خَضْخَضَهُ) دێ.

الخُضَاخِضُ: شوێنێك ئاوو درەختی زۆر بێ، ئاودارو چڕبێ ◦ قەڵەوی ورگن ◦ (ك: خَضَاخِض).

اَلْخَضْخَاض: جۆرە قەترانێکی رەش‌و روونە حوشتری گروێی پێ چەور دەکرێ.

اَلْخُضْخُضُ: بایەکە لە نێوان شەماڵ‌و رەشەبا دایە.

الخُضْخِضُ: بەمانا (الخُضْخُضُ) دێ.

خَضَدَ خَضْداً: شتێکی تەڕی خوارد وەکوو گێزەرو خەیار.

خَضَدَ اَلشَّیْءَ: شتەکەی شکاند بەڵام لێکی جیا نەکردنەوە ◦ بڕیەوە ◦ خواری کرد.

خَضَدَ الشَّجَرَ: چڵ‌و چاڵی لە درەختەکە دەرهێناو پاکی کردەوە.

خَضَدَ الشوكَ: چڵەکەی لە درەختەکە داماڵی لێی کردنەوە.

خَضَدَ شوكة فلان: توندو تیژی فلانکەسی شکاندو هێواشی کردەوە.

خَضِدَ خَضْداً: نەرم بوو.

خَضِدَ الثمرُ: میوەکە لاوازبوو سیس هەڵگەڕا.

خَضِدَ النَّبتُ: رووەکەکە لاواز بوو سیس بوو.

اَخْضَدَ اَلْمُهْرُ: جوانوەکە ئاسنی

لغاوەکـەی دەجـوو لەبـەر تـەڕ دەماخیو سرکی خۆی.

خَضَّدَهُ: بەمانا (خَضَدَهُ) دێ.

اخْتَضَدَ الشَّيْءَ: شتەکە دولا هاتەوە، چەمایەوە.

اخْتَضَدَ البَعيرَ: لوتەوانەی لە لوتی حوشترەکە کرد بۆئەوەی سەر نەرم بێ لغاوی خۆش بێ.

انْخَضَدَ: شکا، چەمایەوە.

انْخَضَدَ الثمرُ: میوەکە شکا، درزی تێ بوو.

تَخَضَّدَ: بەمانا (انْخَضَدَ) دێ.

اَلْخَضَادُ: درەختێکە نەرمو شلكو بێ چقڵو درکە ٥ ئازارێکە توشی ئەندامەکانی جەستە دەبێ بەلام ناگاتە ئازاری شکان.

اَلْخَضَدُ: ئەو لقو پۆپە بڕاوو شکاوانەن کە بە درەختەکەوە دەشکێنەوە ٥ یان دەبڕێنەوە ٥ درەختێکی نەرمو شلكو بێ چقڵو درکە ٥ ئازارێکە تووشی ئەندامی جەستە دەبێو ناگاتە ئازاری شکان.

اَلْمِخْضَدُ: ئامێری گەلا بڕی، تەورداس، یان هەرشتێکی تر کە لقو پۆپی درەختی پێ ببڕدرێتەوە ٥ (ك: مخاضِدَ).

اَلْمَخْضُودُ: کەسێك نەتوانێ هەڵسێو ڕاپەڕێ ٥ یان کەسێك لە کێشەو دانوساندا بەڵگەی پێ نەبێو دۆش دابمێنێ.

خَضَرَ الرجلُ النَخلَ خَضراً: پیاوەکە دار خورماکەی بڕیەوە.

خَضِرَ خَضَراً وخُضرةً: سەوز بوو.

خَضِرَ الزرعُ: کشتو کاڵەکە راساو پێگەییو سەوز بوو ٥ (هو خَضِرٌ وأخضَرُ وهي خَضْراءُ).

أخْضَرَهُ: سەوزی کرد.

اخْضَرَ الرَيّ الزرعَ: ئاودێر کردنەکە کشتو کاڵەکەی وا لێکرد لەخۆ بکەوێو گەشە بکا.

خاضَرَهُ: بەروبومەکەی بە سەوزی فرۆشت (شین دروی کرد).

خَضَّرَهُ: وای لێکرد سەوز بێ.

خَضَّرَ الأرضَ: گەنم یان زوڕاتی بەناو زەوییەکەدا چاند.

اخْتَضَرَهُ: بە سەوزیو نەکاملی بڕیەوە ٥ دەگوترێ: (اخْتَضَرَ الشجرَ واخْتَضَرَ الكلأ) بۆیە ئەگەر گەنجێك بمرێ دەڵێن: (أُختُضِرَ).

إخْتَضَرَ: بڕیەوە، لە بێخ هەڵی کەند ٥ بە سەوزیو کاڵی خواردی، دەگوترێ: (إختَضَرَ الفاكهة) میوەکەی خوارد پێش ئەوەی پێ بگا.

إخْتَضَرَ الحِملَ: بارەکەی هەڵگرتو توانی.

إخْضَرَّ الشَّيْئَ: بەمانا (خَضِرَ) دێ.
إخْضَرَّ الكلأُ: لەوەڕەکە دورایەوە.
إخْضَرَّ الليلُ: شەوەکە تاریك بوو دونیا ڕەش داگەڕا.
اخْضَارَّ: وردە وردە سەوز هەڵگەڕا.
إخْضَوْضَرَ: بەمانا (إخْضَرَّ) دێ.
الأخاضِرُ: زێڕ، گۆشت، بادە ٥ دەگوترێ:
مـاء أخْـضَرُ: هـەرکاتێ ئاوەکـە لەبـەر زۆر رونی سەوز بنوێنێ.
شـاب أخْـضَرُ: گەنجێـك کـە مـووی لا روومـــەتی ســـەریان دەرهێنابـــێ ٥ سەرەتای هاتنی ریشی دیاریدا.
أخْضَرَ الجناحين: شەو ٥ دەگوترێ: (جَنَّ علينا اخضر الجناحين).
فـلان أخْـضَرُ: فلاَنکەس خێـرو بێـری زۆرە.
أخْـضَرُ القفـا: بـە کەسێـك دەگـوترێ دایکی قولە رەش بێ.
أخْضَرَ البطن: نازناوی جوڵایە.
أخْضَرَ النواجذ: نازناوی فەلاو وەرزێرە ٥ دەگـوترێ: (هـم خُـضْرُ المناكـب) واتـە: لـە هـەرزانیو خێـرو خۆشـی دان.
الأُخَيْضِر: مێشی رەنگ سـەوز قـەبارەی وەکوو مێشی ڕەش وایـە ٥ دەردێـکە تووشی چاو دەبێ.
الْخَـضَار: ســەرەتای ســەوزەوات ٥ ماستاوێــك ئــاوی زۆری تێــکرابێ رەنگی سەوز بووبێ.
خُضَارَة: بـەبێ وشـەی (أل) واتـە دەریـا لەو روەوە کە سەوز دەنوێنێ.
الْخُضَارَةُ: گیاو گژی سەوز.
الْخُضَارِی: باڵندەیەکی رەنگ سەوزە بە عــەرەبی نــاوێی تریـشی هەیـە کـە (القارِيــــة)یــە ٥ هــەروا نــاوە بــۆ باڵندەیەکی تر کە ناوی (الأخْيَل).
الْخَـضْرُ: ئـەو لـقو پۆپەیـە بـە تـەڕی ببڕدرێ.
الْخِضْرُ: بـەفیڕۆ چـون، دەگـوترێ: (ذهـب دمُــهُ خِــضْراً): خوێنەکـەی بـەفیڕۆ چوو.
الْخَضَرُ: لقو پۆپی دار خورما بـە سـەوزو تەڕی.
الخَـضِرُ: زەرعـاتی تـەڕو تـازەی سـەوز ٥ شوێنێــك ســەوزایی زۆربــێ ٥ درەختی خورما.
الخَضْراءُ: سەوزە بەهەموو جۆرێـکیەوە ٥ بنەچــەو نەصــڵو فەســڵ ٥ هـەرزانیو ژیـانی خـۆش ٥ ئـافرەتی رەش پێست (قولە رەش) ٥ ئاسمـانی شــین ٥ دەســتە ســەربازی زۆر ٥ دۆڵــچە کــە زۆر ئــاوی پــێ هەڵێجیندرێ قەوزە بکا ٥ دەگـوترێ: (المحبـــة بيننـــا خَـــضْراءُ) دۆستایەتیەکەمان درێژ خایەنە.

خَضْراء الدمن: بە ئافرەتێك دەگوترێ روخساری جوان بێ‌و رەوشتی ناشیرین بێ ۰ پێغەمبەر فەرمویەتی (ایاکم وخَضْراء الدمن) عەرزیان کرد کێیە؟ فەرمووی: ئافرەتی روخسار جوانی شۆخ‌و شەنگ بەلام لە خێزانێکی بەد رەوشتدا پەروەردە بووبێ‌و خوی ئەوانی گرتبێ.

الْخُضْرَةُ: رەنگی سەوز (ك: خُضَرٌ وخُضَرٌ) ۰ نەرم‌و نیان‌و بەناز پەروەردە ۰ ئادەمیزادی گەنم رەنگ ۰ ئەسپی رەنگ خاکی بۆر (شێ).

الخُضَّارُ: رەگەزی بالندە لە پێری (الخضارية) ۰ ئەو بالندانەی پەنجەیان پێکەوە نووساون.

الخُضَّاري: زەرعات (کشت‌و کاڵ) لە کاتی سەوزیدا.

الخَضُورُ: بەمانا (الأخْضَر) دێ.

الخَضِيُّ: بەمانا (الأخضر) دێ ۰ روەکی سەوز ۰ دەریا.

الخَضِيرَةُ: دار خورمایەکە خورماکەی هێشتا سەوزە کەمی تامی شیرینی تێدەکەوێ ۰ (ك: خضائر) ۰ ئافرەتێك کە سکی بۆڕانەگیرێ، هەر منداڵی لەسکی کەوت پێش کامڵ بوونی سکی لەبەر بچێ.

الخُضَيْري: باڵندەیەکە لە پێری (الشرشوريات) دەندوکی مەخروطییە، واتە: سەر دەندوکی تیژو بنەکەی ئەستور.

المِخْضَارُ: بەمانا (الخضيرة) دێ ۰ (ك: مخاضير).

المِخْضَرُ: چنگ‌و نینۆك، بۆ باڵندەو درندە ۰ (ك: مخاضر).

الْمَخْضَرَةُ: شوێنێك سەوزایی زۆر بێ ۰ (أرض مخضرة) زەوی سەوز.

الْيَخْضُورُ: مادەی سەوزی گیاو گژ.

اللايَخضور: ئەو روەکەی رەنگی سەوز نەبێ.

خَضَرَبَ الماءُ ونحوه: ئاوەکە شڵەقا.

الخُضَارِبُ: ئاوێك شەپۆلەکانی تێکەوە بهاون.

الْمُخَضْرَبُ: زمان پاراوی قسە زان‌و کاراما لە وتارداندا.

الخِضْرِيجُ: شوێنێك کاڵەکی زۆر بێ ۰ (ك: خضارِج).

خَضْرَعَ البخيلُ: پیاوە رژدو چروکەکە بە زۆر خۆی سەخی کرد رەوشتی دەستبلاوی بەسەر خۆیدا هێنا.

خَضْرَفَ: پیری لێی دیاری داو پێستی چرچ‌و لۆچی تێکەوت‌و داچۆڕا.

خَضْرَمَ الأذنَ: قەراخی گوێچکەی بری یان نیوەی بری‌و لێی کردوە، یان بە گوێچکەیەوە هێشتییەوەو لەرە لەریەتی.

تَخَضْرَمَ الزُّبدُ: رۆنەکە لەبەر ساردی

دانار دانار بوو پرژا.

اَلْخُضَارِمُ: ناوی زۆر ٥ پیاو ماقوڵی سەخی سروشتو بەخشندە.

اَلْخَضَارِمَةُ: خێڵێکن لە وڵاتی شام دەژین لە وڵاتی بێگانەوە هاتوونە ئەو دەڤەرە ٥ تاکەکەی (خَضْرَمِيّ)ە.

الخِضْرِمُ: هەر شتێك پانو پۆرو گەورە بێ ٥ (ك: خضارم)ە.

اَلْخُضَرِمُ: ناوێك لەنێوان شیرینیو سوێریدا بێ ٥ سوسە مار یان بێچووەکەی ٥ (ك: خَضَارِمَ).

اَلْمُخَضْرَمُ: کەسێك خەتەنە نەکرابێ ٥ کەسێك لەسەردەمی نەزانیو سەردەمی ئیسلامی دا ژیابێ ٥ بەزۆری بۆ ئەو شاعیرانە بەکاردێ کە لەسەردەمی نەزانیو ئیسلامیدا شیعری گوتبێ ٥ وەکوو (حسان)ی کوڕی ثابیت ٥ هەروا بە کەسێك دەگوترێ بۆ خۆی قوله رەش بێو باوکی سپی پێست بێ ٥ کەسێك باوکی نەزانرێ کێیە ٥ گۆشت کە نەزاندرێ گۆشتی ئاژەڵی نێرە یان هی مێیە ٥ خواردنێك نە شیرین نە تاڵ.

اَلْمُخَضْرِمُ: کەسێك سەردەمی نەزانیو ئیسلامی دیبێ ٥ هەروا کەسێك دوو سەردەمی دیبن وەکوو سەردەمی شۆڕشی ئەیلولو شۆڕشی گوڵان ٥ یان سەردەمی بەعسو سەردەمی فیدراڵی لە عێراق.

خاضَّهُ: کاڵا بە کاڵا مامەڵەی لەگەڵدا کرد.

خَضَّضَ المرأةَ: ئافرەتەکەی بە میروی سپی بچوك رازاندەوە.

الخَضَاضُ: ئادەمیزادی ئەحمەق ٥ خشڵی کەمو بچوك ٥ بۆ کەسێك: خشڵی پێوە نەبێ ٥ قڵێتەی ملی ئاسكو پشیلە ٥ پێوەندی دیلو شێت.

الخَضَاضَةُ: ئادەمیزادی ئەحمەق ٥

الخُضَضُ: میروی سپی بچوك ٥ خواردنی جۆراو جۆر، قسەی پروپوچ.

اَلْخَضِيضُ: شوێنی قوڕاوی ٥ شوێنێك ئاوو درەختی زۆر بێ.

خَضَعَ خُضُوعاً خَضْعاً وخضعاناً: گەردن کەچ بوو، مەیلی کردو نەرم بوو بەقسەی کرد.

خَضَعَ لە: قسەی نەرمی لەگەڵدا کرد ٥ بە ناسکیو نازەوە قسەی لەگەڵ کردو ئامـاژەی خۆ بەدەستەوەدانی تێدا بوو.

خَضَعَ في سَيْرِهِ: لە رۆیشتنەکەی کۆشش کردو ملی درێژ کردو بە

وریاییەوە هەنگاوی هەڵدەهێنان.
خَضَعَهُ الكِبَرُ: پیری پشتی چەماندۆتەوە.
خَضِعَ خَضَعاً: مەیلی کرد، ژێر بار بوو، پشتی کۆمایەوە ٥ رازی بوو بە ژێر دەستەیی ٥ (هو أخضع وهی خضعاء).
أخْضَعَ فلان: فلانکەس قسەی نەرمی لەگەڵ ئافرەتەکە کرد.
أخْضَعَ الشَّيْئَ: بەمانا (خَضَعَهُ) دێ.
خاضَعَهُ: قسەی نەرمو نیانی لەگەڵ کرد.
خَضَّعَ اللحمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد.
اخْتَضَعَ: بەمانا (خَضَعَ) دێ.
اخْتَضَعَ الصَّقْرُ ونحوه: سەری شۆڕکردەوە بۆئەوەی نێچیر بگرێ.
تَخَضَّعَ: بەزۆر گەردن کەچی بەسەر خۆیدا هێنا.
الْخَضْعَةَ: دەنگی لێدانی قامچیو کێپاڵ ٥ دەگوترێ: (سمعت للسياط خَضْعَةً، وللسيوف بَضْعَةً) دەنگی وێ کەوتن ٥ دەنگی برین.
الْخُضَعَةُ: کەسێك کە ژێر باری هەموو کەس ببێ ٥ کەسێك خەڵکانی تر ژێر بار بکاو بیانچەمێنێ ٥ درەختی خورما کە بەدەنك روابێ نەك بە نەمام ٥ (ك: خُضَعٌ).
الخضوع: بەمانا (الخاضع) دێ ٥ کەسێك زۆر ژێر بار ببێو زەلیلی قبوڵ بکا ٥ (ك: خُضَّعٌ).
الْخضيعَةُ: دەنگێکە لە گەدەی ئاژەڵ دەبیسرێ، قۆرەی سك، خورەی لافاوو شتی وەها.
الْخَيْضَعَةُ: ژاوە ژاوو غەڵبە غەڵب لە شەڕو شتی وادا ٥ شەڕو هەرا ٥ تەپو تۆز.
خَضَفَ الطعامَ خَضْفاً: خۆراکەی خوارد.
الْخَضَفُ: کاڵەك.
خَضِلَ خَضَلاً: شەی هێنایەوەو تەڕ بوو، نازو نیعمەتی دەست کەوت.
الْخُضْلُ: دوڕی صافو بێگەرد وەکوو دڵۆپە ئاوی رون.
أخْضَلَ: بەمانا (خَضِلَ) دێ.
أخْضَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی تەڕکرد، تماوی کرد لە حەدیثی (الأنصار)دا هاتووە دەڵێ: (فبكوا حتى أخضلوا لحاهم).
خَضَّلَهُ: بەمانا (أخْضَلَهُ) دێ ٥ لە حەدیثی سولەیمدا هاتووە: (خضّلی قنازِعَكِ): قژەکانت بە ئاوو رۆن نەرم بکە شەداریان بکە.
إخْضَلَّ: بەمانا (خَضِلَ) دێ ٥ لە

حەدیثی عومەردا هاتووە (فبکی حتی إخضَلّت لحیته) ئەوەندە گریا تا ریشی تەڕ بوو.

إخضَلَّ اللیلُ: شەوەکە زۆر تاریك بوو، هەوای فێنکی شەو هەڵیکرد.

إخضَالَّ: بەمانا (خَضِلَ) دێ.

إخضَالّت الشجر: درەختەکە لق و پۆپی زۆر بوون.

إخضَالٌ: بەمانا (إخضَالٌ) دێ.

اخضَوْضَلَ: بەمانا (خَضِلَ) دێ.

الخَضْلُ: لوئلوئی باش ◦ دوڕی صاف و رون وەکو قەترەی ئاوی صاف.

الخُضُلَّةُ: هەرزانی و ئاو داری ◦ نازو نیعمەت و خۆشگوزەرانی ◦ ژن و هاوسەر ◦ شۆقە زێڕینە.

خُضْلات: شتی پڕو پوچ.

الخضیلَةُ: باغچەی فێنك و شێدار ◦ (ك: خضائل).

خَضَمَهُ خَضْماً: بڕیەوە، پڕ بەدەمی خواردنەکەی خوارد یان بە خڕییەکانی دواوەی ناودەمی خواردنەکەی کەرت کرد.

خَضَمَ له من ماله: لە ماڵ و سامانی خۆی بەشی دا.

خَضِمَهُ خَضْماً: بەمانا (خَضَمَهُ) دێ.

أخضَمَ الماءُ: ئاوەکە شیرین نەبوو تاڵیش نەبوو.

أخضَمَ له من العطاءِ: بەشی زۆری پێدا.

أخضَمَ فلاناً: رزق و رۆزی زۆری دا بە فلان.

اختَضَمَهُ: بەمانا (خَضِمَهُ) دێ.

الخُضَامُ: شتی بڕدراوە لە گیاو گژو دارو دەوەن.

الخُضَامَةُ: شتی دروەوە و بڕدراو لە گیاو دارو درەخت.

الخُضَمَةُ: لوش دەر، کەسێك خێرا شت بخوا، ئاژەڵێك خێرا ئالف بماشێتەوە.

الخِضَمُّ: دەریای پان و پۆڕ ◦ کۆمەڵی زۆر ◦ شمشێری بڕندە ◦ ئەسپ و ماینی کەتەو ناوقەد ئەستور.

الخُضُمَّةُ: زۆرینەی هەموو شتێك ◦ باسك و قۆڵ ئەستور ◦ ناوەندو میانە (فلان في خُضُمَّةِ قومه) فلان لە ناوەندەی کۆمەڵی خزمەکانیدایە.

الخَضِیمَةُ: چڵە گیای سەوزو تەڕ ◦ زەوییەك گیاو گژی نەرمی لێ بڕوێ ◦ چێشتی گەنمە کوتاو، چەمسوتەکە.

خَضَنَ الجَمَلَ ونحوه خَضْناً: باری لە حوشترەکە نا ولاغەکەی بارکرد ◦ ژێر باری کرد.

خَضَنَ الشَّيءَ: شتەکەی صەرف کرد.

خاضَنَ القوم مخاضنةً وخِضاناً: خەڵکەکە

جنێوو قسەی ناشیرینیان بەیەکتر گوتن.

خاضَنَ المرأةَ: مێ بازی لەگەڵ ئافرەتەکەدا کرد.

اَلْمِخْضَنُ: کەسێك وڵاخ دەعاملێنیٚ و ژێرباری دەکا.

خَطِئَ خطا وخطْئاً: تاوانی کرد ٥ یان بە ئەنقەست گوناهی ئەنجامدا.

خَطِئَ السهمُ الهَدَفَ: تیرەکە نیشانەکەی نەهەنگاوت.

أخْطأ: بەمانا (خَطِئَ) دیٚ ٥ هەڵەی کرد، لە ڕێبازی ڕاست لایدا ٥ بە ئەنقەست یان بە سەهو تاوانی لیٚ رودرا.

أخْطأ الهَدَفَ: نیشانەکەی نەپێکا.

خَطأهُ تخطِئَةً: بە هەڵەکارو تاوانباری لە قەڵەم دا ٥ یان بە قسە پێی گوت هەڵەت کرد.

تَخاطأ لە: بە ڕواڵەت خۆی بە هەڵەکار دانا.

تَخاطأ الشَّيْئَ: شتەکەی نەپێکا.

تَخَطأهُ: بەمانا (أخْطاهُ) دیٚ.

اسْتَخْطَأت الأنثى: مێیەکە ئاوس نەبوو، کەڵی نەگرت.

اَلْخِطْءُ: تاوان، یان تاوانی بە ئەنقەست.

اَلْخَطاءُ: کردەوەیەك بە هەڵە نەکرابیٚ ٥ پێچەوانەی (ألصواب)ە.

الخَطأ: بەمانا (اَلْخَطاءُ) دیٚ ٥ پێغەمبەر فەرمویەتی (رفع عن أمتی الخَطا والنسیان).

اَلْخَطاءُ: کەسێك زۆر هەڵەو تاوان بکا.

اَلْخَطيئةُ: تاوانو هەڵە.

خَطَبَ الناسَ وفيهم وعليهم خطابةً وخُطبةً: وتاری بۆ خەڵکەکە دا.

خَطَبَتْ فلانةَ خَطباً وخِطبَةً: خوازبێنی ئافرەتەکەی کرد، داوای لە فلان ئافرەت کرد هاوسەرگیری لەگەڵدا ئەنجام بدا.

خَطَبَها الى أهلها: داوای لە کەسو کاری ئافرەتەکە کرد رازی بن بەوەی هاوسەرگیری لەگەڵ ئافرەتەکەدا ئەنجام بدا ٥ دەشگوتریٚ:

خَطَبَ ودَّهُ: هەوڵی دا خۆشەویستی ئەو بەدەست بێنیٚ.

خَطِبَ خَطَباً وخُطبَةً: ڕەنگی مەیلەو خۆڵاوی بوو.

خَطُبَ خَطابةً: بوو بە وتاربێژ.

أخْطَبَ: بەمانا (خَطِبَ) دیٚ.

أخْطَبَ فلاناً: وەڵامی خوازبێنی فلانی دایەوە.

أخْطَبَ الشَّيْئَ فلاناً: شتەکەی لە فلان کەس نزیك کردەوەو وای لێکرد دەستی بیگاتیٚ ٥ دەگوتریٚ: (أخْطَبَهُ الصيدُ).

خاطَبَهُ مُخاطَبَةً وخِطاباً: قسەی لەگەڵدا

کرد ٥ قسەی ئاراستە کرد لە بارەی شتێکەوە لەگەڵی دوا.

خَطَّبَهُ: بەمانا (اخْتَطَبَهُ) دێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە (انه لَحَرِيٌّ ان خَطَبَ ان يُخَطَّبَ).

اخْتَطَبَ المرأةَ: خوازبێنی ئافرەتەکەی کرد.

اخْتَطَبَ فلاناً: داوای لە فلان کەس کرد ژن بهێنێ (ژن مارە بکا).

تَخاطَبَا: بەیەکەوە قسەیان کرد.

الخِطابُ: قسەی رێک و پێک ٥ بەڵگەو شارەزایی لە ئاخاوتندا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ﴾: نامەو تەوجیهات٥ (فصل الخطاب) قسەی یەکالا کەرەوە، بڕیاردانی دادوەر لە ئاکامی سوێند یان شایەت ٥ تێگەیشتن و لێزانین لە قەزاوەت و دادوەریدا ٥ جیاکەرەوەی نێوان حەق و بەتاڵ ٥ دەقێک ئەوەندە کورت نەکرابێتەوە مانا نەگەیەنێ، یان ئەوەندە درێژ بێ بێ تام و چێژبێ.

الخطابة: لە زاراوەی مەنتیقیەکاندا قیاس و بەراوردێکە پێک هاتبێ لەشتی ظەنی یان شتی مەقبول.

الخَطْبُ: ئیش و کار ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ ٥ بەڵاو کارەسات و کێشە کە پێویستی بە زۆر لەسەر گوتن هەبێ.

الخِطْبُ: دەسگیران، ئافرەتی خوازبێنی کراو ٥ یان پیاوێک کە خوازبێنی دەکا ٥ (ك: أخْطابٌ).

خِطْبٌ: وشەیەکە عەرەبەکان لەپێش هاتنی ئیسلام بۆ ژن مارەکردن بەکاریان هێناوە ٥ پیاوەکە وتویەتی: (خِطْبٌ) لە وەڵامدا پێیان گوتووە (نِكْحٌ) واتە: لە شوێنی نیکاح و تەزویج بەکاریان هێناوە.

الْخَطْبَاءُ: دەستێک خەنەی تێگیرابێ و رەنگەکەی نەمابێ.

الْخُطْبَةُ: بۆ رەنگ بوترێ: مەبەست رەنگێکە کە خاکی یان زەردێک بێ سەوز یان سوری تێکەڵ بێ ٥ پەخشانێک بە شێوەیەکی تایبەتی یەکێکی زمانرەوان بۆ کۆمەڵی خەڵکی بخوێنێتەوە بە مەبەستی ئەوەی گوێگرەکان کار بە ناوەڕۆکی بکەن ٥ دیباچەی کتێب ٥ (ك: خُطَبٌ).

الْخِطْبَةُ: خوازبێنی ئافرەت بۆ هاوسەرگیری ٥ دەسگیران.

الخَطابُ: کەسێک زۆر خوتبە بداو وتار وەخوێنێ.

الخَطابية: پێرێکن له شیعەی رافزی شوێن رێبازو بیرو بۆچوونی ئەبولخەتابی ئەلئەسەدی کەوتوون.

الخطیبُ: ئەوکەسەی لێزانو کارامەیە له خوتبە خوێندنەوەدا له مزگەوت یان له شوێنی تر ○ وته بێژی رەسمی گەلو هۆز ○ خوازبێنی کەری ئافرەت (زاوا).

الخطیبة: دەسگیران ○ ئافرەتی خوازبێنی کراو.

خَطَرَ في مشيه خَطْراً وخَطَراناً: خۆی باداو لارو لەنجەی کرد.

خَطَرَ بذنبه: کلکی هەڵسوراند جارێك بەرزی دەکردەوەو دەمێك شۆڕی دەکردەوە ○ یان بەملاو ئەولادا هەڵی دەسوڕاند.

خَطَرَ باله وفيه وعليه خَطْراً وخطوراً: شتەکەی کەوتە دڵەوە، بە خەیاڵیدا هات.

خَطَرَ الشيطان بين الانسان وقلبه: شەیتان ختوکەو وەسوەسەی گەیاندە ناو دڵی ئادەمیزادەکە.

خَطُرَ خَطَراً وخُطوراً: گەورەبوو رێزی زیادی کرد.

أخْطَرَ: خۆی کردە رەفیق هاوشانی فلانو بۆی چووە مەیدانو شەڕی لەگەڵدا کرد.

أخْطَرَ فلان لي وأخْطَرْتُ له: منو فلان گرەومان کرد.

أخْطَرَ فلاناً: ئەوەندەی باربەهادا بە فلان تا رازیی کرد.

أخْطَرَ المرض فلاناً: نەخۆشیەکە فلان کەسی خستۆتە حاڵەتی مانو نەمانەوە ○ دەشگوترێ: (بادیة مُخْطِرَة) سەحرایەکی ترسناکە.

أخْطَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی کردە گرەو لەسەر کراو.

خاطَرَ به: خۆی خستە گۆڵمەزێکەوە نزیکی لێواری مەرگ بۆوە.

خاطَرَ فلاناً: لەگەڵ فلان کەسدا گرەوی کرد ○ (خَاطَرَ عليه) گرەوی لەسەر کرد.

خَطَّرَ: بەشی وەرگرت.

خَطَّرَ الشَّعْرَ: مووەکەی تێکەڵ بە میزو قشپڵی ئاژەڵەکان کرد.

تَخاطَرَ: گرەویان کرد ○ دەگوترێ: (تخاطر على كذا) لەسەر ئەوشتە گرەویان کرد ○

تخاطر الفحولُ بأذنابها: ئەسپەکان کوێیان جوت کردن بە مەبەستی ئامادە بوون بۆ هەڵمەتو بازدان.

الْخاطِرُ: ئەوشتەی بە دڵدا هات، ئەو فکرەو بیرو بۆچونەی دێتە ناودڵو مێشکەوە ○ دڵو دەرون ○ (ك: خواطر)ە.

اَلْخَـاطِرَةُ: بـەمانا (اَلْخَـاطِرُ) دێ ٥ (ك: خواطر).

اَلْخَطْـرُ: هـەوری گـەوالْ گـەوالْ، هـەوری بارانـاوی ٥ حوشـتری زۆر ٥ کـەمێلْ ئەو ریخو قشپڵو گەمرەی بە قلو قاچی حوشترەوە تـەبار دەبەستێ ٥ هـەروا نـاوە بـۆ ئامێرێـکی پێوانـە وەکـوو تـەغارو عەربـە دانیـشتوانی شام بەکاری دەهێنین.

اَلْخِطْـرُ: روەکێـکە دەستو پەنجەی پـێ خـەناوی دەکرێ ٥ ماستاوێـك ئـاوی زۆر بـێ ٥ لقـەدار ٥ حوشـتری زۆر ٥ ئـەو کـەمێڵو گەمرەیـەی لەسـەر دەسـتو پـەلی حوشـتر تـەبار دەبەستێ، ئەو ریخو پیسایيە کە بە جەستەیەوە رەق دەبێ.

اَلْخَطَرُ: نزیك بوونەوە لە لێواری مردن ٥ گـرەو ٥ باربـەهاو بارتـەقاو بەشوبار.

اَلْخَطِرُ: ئادەمیزادی بە فیزو ترزل.

اَلْخَطْـرَةُ: ئەوەیـە بـە دڵو مێـشکدا رادەبووری ٥ کاتو سات ٥ دەگوترێ: (ما ألقاه الاخطرَةً بعد خَطْرةٍ) بـەین بەین نەبێ نای بینم ٥

اَلْخَطـارُ: ئەوشـتەی شـتی تـری پـێ هەڵدەکێـشی ٥ گـازو پلایـس ٥ قۆچـەقاینی ٥ زەمبەلـەك ٥ شـێر ٥ عەتارو بۆن فرۆش ٥ رەمب ٥ زەبری رەمب.

اَلْخَطـارَةُ: گـەووڕی حوشـتر ٥ ئاغـەڵی حوشتر.

اَلْخَطِیـرُ: هاوشـان لـە شـەرەفو وەجـاخزادەیی دا ٥ لغاوو رێـشمە ٥ حـەبلو پـەت ٥ هێڵەکانی خۆر لـە جەنگەی گەرمادا ٥ تاریکایی شەو.

خَطَّ الوجهُ خَطّاً: دەمو چاوی چرچو لۆچی تێدا پەیدا بـوون ٥ لاجـانگی مـووی لێ دەرهات (ریشی هات).

خَطَّ علی الشَّیءِ: نیشانەو ئـارمی لەسـەر شت وێنە کرد.

خَـطَّ الخِطَّـةَ: پلانەکـەی دیـاری کـردو نیـشانەی لەسـەر دانـا بۆئـەوەی بزانـرێ کـە ئـەوە هەڵبـژاردەی خۆیەتی.

خَطَّ الـشَّيءَ: شـتەکەی هەڵـکۆڵیو شـەقی کرد.

خَـطَّ الکتـابَ: کتێبەکـەی نووسـیەوە ٥ دەگوترێ.

خَطَّــهُ بِقَلَمِــهِ: بــە قەڵــەمی خــۆی نووسیەوە.

خَطَّطَـهُ: بـەمانا (خَطَّـهُ) دێ، دەگـوترێ: (خَطَّـطَ الأرض والـبلاد): زەوییەکـە یـان وڵاتیـان سـنوردار کـرد سنوورەکانی دیاری کردن.

خطَّطَ المكانَ: شوێنەکەی دابەشکردو ئامادەی کرد بۆ دروستکردنی تەلارو باڵە خانە لەسەری.

خطَّطَ الحواجبَ: بەقەڵەم بڕۆی خۆی کێشاو ڕێکی خست.

اختَطَّ الوَجْهُ: دەمو چاوی چرچی تێکەوت.

اختَطَّ الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵکۆڵیو شەقی کرد.

التخطيط: پلان دانانو نەخشە کێشان ٥ لە زاراوەی فەنو ڕەسم چییەتیا بریتییە لە چەسپاندنی فکرەو بۆچونێك بە ڕەسم وێنە کردن ٥ یان نووسین کە ئامازە بکات ئەو وێنەیە چ دەگەیەنێ.

الْخَطُّ: دێڕ ٥ نووسین ٥ هەرشوێنێك ئادەمیزاد سنووری بکێشێو سنوورەکانی بە هەڵکەندنی کانگەو ڕوشاندنی زەوییەکە ئەنجام بدرێ ٥ ڕێگای ڕاستی درێژو لاکێشەیی ٥ لە زاراوەی حوکەما ئیغریقیەکاندا بە خەتێك دەگوترێ تەنها لە باری درێژییەوە قبوولی کەرتکردن بکاو کۆتاییەکەی خاڵێك بێ ٥ لە زاراوەی ماتماتیکدا هێڵێکە دوو شتی جیا یا زیاتر پێکەوە دەبەستێ.

خط الاستواء: لە زاراوەی جوگرافیدا ئەو کەوانەیە سفرەیە زەوی دەکاتە دوو بەش ٥ لە ناوەڕاستی مەسافەکەدا درێژ دەبێتەوە بۆ ناو جەمسەرەکان.

خطُّ الرجعة: ئەو ڕێگایەیە سوپا دەبەستێتەوە بە مەرکەزەوە.

الْخَطُّ الامامي: هێڵی پێشەوەی گۆڕەپانی شەڕ.

فن الخط: دەست ڕەنگینی لە خۆش نووسیدا.

علمُ الْخَطِّ: زانیاری ڕەملێ هاوێژی.

الْخُطُوطُ البريّة: ئەو ڕێگاو بانانەی ترومبیلو شتی وایان پێدا دەڕوا.

الْخُطُوطُ الجوية: ڕێبازی تەیارە لە هەوادا.

الْخُطُوطُ المائية: ڕێگای کەشتیو گەمی لەناو ئاودا.

الْخُطُّ: ڕێگای درێژەوەبوو ٥ شوێنی گەڕەك لەناو شاردا.

الْخِطّ: ئەو شوێنەی ئادەمیزاد بۆخۆی بڕەدەدا لە زەوی بۆ جێگای خانوو کردن یان بەکارهێنانی بۆ باغو شتی تر.

الْخَطّاطُ: خۆشنووس.

الْخُطَّةُ: نەخشەو پلان، ئیشو کار، بڕیارێك لێکۆڵینەوەی تێداکرابێو هەڵبژێردرابێ بۆ تەنفیز.

子曰。學而時習之。不亦說乎。有朋自遠方來。不亦樂乎。人不知而不慍。不亦君子乎。南海

الخط الصيني

በስመ፡እግዚአብሔር፡ሥሉስ፡በኢተሌልዮ፤ዋሕድ፡በኢተፋልዮ፤ክዱን፡መለኮት፡እምተሐልዮ፤ወኅሩመ፡ሥልጣን፡

الخط الحبشي

الخط المسماري

الخط الهيروغليفي

落下傘は高所から人員乃至物質を緩速度で比較的安全に地上に降下させるための救命具の一種。取って

語學は好きなもので フランス語を見たが割合に好く出來タ、カア。たゞ。そろ〳〵。

الخط الياباني

خطوط شرقية

جمعت الطبيعة عبقريتها فكانت الجمال

الثلثي

وكان أحسنه وأشرفه ما حلّ في الهيكل الآدمي وجاور العقل الشريف والنفس اللطيفة والحياة الشاعرة

النسخي

فالجمال البشريّ سيّد الجمال كلّه

الفارسي

لا المثال البارع استطاع أن يخلعه على الدمى الحسان ولا النيرات الزهر في ليالي الصحراء ما له من لمحة وبهاء

الريحاني

ولا لبديع الزهر وغريبه في شباب الربيع ما له من بشاشة وطيب

الرقعي

وليس الجمال بلمحة العيون ولا ببريق الثغور ولا بهيف القدود ولا أسالة الخدود

الديواني

ولا بلألاء الثنايا وعقيق الشفاه ولكن شعاع علوي يسطع ما بين الربيع على بعض الهياكل البشرية

الديواني الجلي

يكسوها روعة ويجعلها سحرًا وفتنة للناس

الكوفي

بيروت في ١٥ تموز ١٩٥٤

فؤاد نوفل طفاه

الْخِطَّةُ: بەمانا (الْخِطُّ) دێ.
الْخِطِّيُّ: شمشێرێك لە ولاتی (الخَطْ) كە شوێنێـــكە لـــە بـــەحرەین دروستكرابێ، یان لەوێ دەفرۆشرێ و رەواجی هەیە.
الْخَطُّـوطُ: ئەوكەسـەی بـە رۆیـشتن بـە نـاوی زەویـدا هـێڵ دروسـت دەكـا ○ مادەیەكە بڕۆی پێ رێك دەخرێ.
الْخَطِيطَةُ: لەبەلان ○ زەوییەك هەندێكی بارانی لێ درابێ و هەندێـكی بـارانی لێ نەباری بێ.
المِخْـطَاطُ: هەرشتێـك هێڵـی پـێ رێـك بخرێ.
الْمِخَـــطُّ: هەرشتێـــك شـــتی پـــێ بدورێتـەوە ○ وەكـوو سـوژن و دەرزی ○ شیـــشی گـــۆرەوی چـنین و شـــتی لەوجۆرە.
المخطـــوط: هـــەر شتێـــك بەدەســـت نووسرابێ ○ كتێبی دەستنووس.
الْمَخْطُوطَةُ: ئەو نوسـخەیەی بەدەست نووسراوە.
خَطَفَ خَطفاً وخَطَفَانـاً: بـەخێرایی رۆیـی و تیژ تێپەڕی ○ فڕاندی، هەڵی گـرت و بـردی ○ دەگـوترێ: (خَطَـفَ الـبرقُ البَصَرَ) بروسكە روناكی چاوی برد ○ (خَطَفَ السمع) قسەكەی دزی ○
خَطِفَ خَطْفاً: بەمانا (خَطَفَ) دێ.

خُطِفَ: كزو لاواز بوو.
خَطِفَ الشَّيْئَ: شتەكەی رفاند، فڕاندی.
أَخْطَفَ: كـەمێ نـەخۆش كـەوت و زوو چاكبۆوە.
أخـطَفَ الـسهمُ: تیرەكـە نەیپـەنگاوت، هەڵەی كرد.
أخـــطَفَ الحُمَّـــى المَـــريضَ وعنـــه: نەخۆشـــــییەكە لەجەســـــتەی نەخۆشەكە لاچوو ئەما چاكبۆوە.
أخـطَفَ المرضُ فلانـاً: نەخۆشییەكەی لەسەر سووك بوو بۆی نەكەوت.
أخـطَفَ الـشَّيْئَ: شـتەكەی هەڵـە كـرد بۆی نەچوو.
أخْطَفَ لي من حديثه شيئاً: كـەمی لـە قـسەكەی بـۆ دەرخـستم و بێـدەنگ بوو.
أخْطَفَهُ: بەمانا (خَطَفَهُ) دێ.
تَخطَّفَهُ: بەمانا (خَطَفَهُ) دێ.
الأخـطَفُ: قـەدبارێك، كەسێـك ورگ و ریخۆڵەی پچووك بن.
الخاطفِ: تیرێك نیشانەكە نەهەنگێوێ.
خاطِف ظله: باڵندەیەكە سێبەری خۆی لێ دەبێتە نێچیرو پەلاماری دەدا.
الخاطوف: ئامێری شت فڕاندن.
الخَطـــافُ: كەسێـــك زۆر رفێنـــەر بـــێ، دەگوترێ: (لِصٌّ خطاف).

الخُطاف: بەمانا (الْخَاطُوف) دێ ٥ هەر ئاسنێــك سـەرەكەی چـۆمابێتەوە وەكــوو قــولاپ، دەنــدوكی باڵنــدە، باڵنــدەی ســینونو كــە جــۆرە باڵندەیەكـە دەنـدوك پـان باڵـەكانی باریك‌و درێژ ٥ كلكی فشەڵۆك ٥ (ك: خطاطيف).

الْخُطْفَـةُ: پارچـەی بـڕاو لـە ئـاژەڵ بـە زینـدویی ٥ لـە حـەدیثـدا هـاتووە: پێغەمبـەر (د.خ) (نهى عن الْخَطْفَـةِ) نەهی كردووە لەوەی پارچەیەك لـە جەســتەی مەڕێــك بزنێــك بـبڕێ پـێش سـەر بـڕین ٥ قومـە شیرێـك منـداڵ لـە مـەمكی دایكی دەیگرێ‌و بەرەلای دەكا.

الْخَطَفَى: ڕۆیشتنی خێراو بەپەلە.

الْخَطِيفَةُ: بەمانا (المخطوفَةُ) دێ ٥ پەڵو، كاســتەر ٥ شــیرو ئــاردی بەســەردا دەكرێ‌و دەكوڵێنـدرێ‌و بـە كەوچك دەخورێ.

المِخْطَفُ: بەمانا (الْخَاطِفُ) دێ ٥ هەروا بەمانا (الخاطوف) دێ.

خَطِـلَ خَطَـلاً: جەسـتەی داهێـزاو بـاری تەندروسـتی خـراپ بـوو ٥ پەلـەی كـردو لـە ڕێبـازی ڕاسـت لایـدا ٥ نەحمەق بوو ٥ هەڵەی كردو قسەی ناشیرینی كردن ٥ دەگوترێ: (خَطِـلَ كلامُهُ).

خَطِـلَ في مـشيه: لـە ڕۆیـشتنەكەیدا لارو لەنجەی كرد ٥ (هو خَطِلٌ وأخـْطَلٌ، هي خطلاء).

أخْطَلَ في كلامه: بەمانا (خَطِلَ) دێ ٥

تَخَطَّلَ: خۆی باداو لارو لەنجەی كرد.

الْخَطَـالُ: جـوێن فـرۆش‌و قـسە تـڕن ٥ گوما ناوی.

الْخَطَـــلُ: قــسەی پڕوپــوچ‌و خــراپ‌و ئاشـوباوی ٥ قـسەی بـێ سـەروبەرو وێ نەچوو.

الْخَطِلُ: نەحمەق‌و ناكەس بەچە ٥ ڕمب وەشێنی گورج‌و گۆڵ.

خَطَمَهُ خَطْماً: لە لوتەوانەكەی سرەواند ٥ لوتەوانەی لە لوتی كرد.

خَطَمَ أَنفَ فلان: داخی عـەیب‌و عـاری بـە لوتیەوە نا، سەری لوتی ڕەش كرد.

خَطَـمَ فلانـاً بـالكلام: بەقـسەی كاریگـەر دەمی فلانكەسی بەسـت‌و نەیهێشت دەم بكاتەوە.

خَطَمَ الجِلْدَ ونَحوَه: دەوروبەری پێستەكەی دوریەوە.

خَطَـمَ القَـوْسَ بـالْوَتَرِ: قەوسـەكەی بـە ژێیەكە هەڵواسی، هەڵیواسی.

خَطَّمَهُ: بەمانا (خَطَمَهُ) دێ.

الأخطم: لوت درێـژ، ڕەش پێسـت ٥ (ك: خُطْمٌ).

اَلْخَاطِمُ: دەگوترێ: فلان خَاطِمُ بنی فلان: فلانکەس ریش سپی خێڵەکەیەتی و تەگبیر کەرو را دروستی بنەماڵەکەیانە.

الخِطَامُ: هەوسار، رێشمە و ئەو دارەی دەکرێتە لوتی حوشترەوە بۆئەوەی جڵەوی خۆش بێ و دەگوترێ: (وَضَعَ الخِطَامَ علی أنف فلان) فلانکەسی ژێر بار کردو کۆنترۆڵی کرد.

منع خِطامَهُ: کابرا رازی نەبوو بە چەوسانەوەو ژێر بارکردن و ژێ قەوس و (ك: خُطُمٌ وأخْطِمَةٌ).

اَلْخِطَام: دەگوترێ: (مسك خَطَامٌ) میسکێکە پڕ بە لووت، بۆنی ئەوەندە زۆرە لووت پڕدەکا.

اَلْخَطْمُ: لووت، پێشی لووت و دەندوك و (ك: خطوم وأخطام).

اَلْخِطْمِيُّ: روەکێکە لە پێری (الخبازية)یە سوودی زۆرە بۆ ئادەمیزاد گەڵاکەی وشك دەکرێ‌و دەکوترێ‌و دەکرێ بە شامپۆی سەر شتن باش پاکی دەکاتەوە.

اَلْمُخَطَّمُ: ئەو شوێنەی لووتی حوشتر کە دارەکەی تێدەکرێ و ئەسپێك لبۆزی تادەگاتە شەویلەی خوارووی نزیك قورگی سپی بێ.

اَلْمَخْطِمُ: بەمانا (اَلْخَطْمُ) دێ.

خَطَا خطواً: رۆیی.

أخْطَاه: وای لێکرد بڕوا و هەڵی نا بۆئەوەی هەنگاو هەڵێنێ.

خَطَّاهُ: بەمانا (أخطاه) دێ.

خَطَّى عنه الشَّيْئَ: شتەکەی لێ دوور خستەوە، پاڵی پێوە نا.

إخْتَطَى: بەمانا (خَطا) دێ.

إخْتَطَى الشَّيْئَ: شتەکە بواردی لێی تێپەڕی.

تَخَطَّاهُ واليه: بەمانا (إختطاه) دێ.

اَلْخَطْوَةُ اَلْخُطْوَةَ: هەنگاو، شەقاو مەسافەی نێوان دووقاچی لەکاتی رۆیشتندا و دەگوترێ: (اتَّبعَ خُطاهُ) شوێن پێی ئەوی هەڵگرت و رێگەی ئەوی گرتەبەر قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَتَّبِعُواْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ﴾.

اَخْطَّ الرجلُ: پیاوەکە سکی شل بوو، گەدەی داچۆڕا شۆڕەوە بوو.

خَظَا لَحْمُهُ خُظواً: قەڵەو بوو، گۆشتی گرت.

أخْظَى الرجلُ: پیاوەکە قەڵەو بوو.

أخْظَى الحَيْوانَ: ئاژەڵەکەی قەڵەو کرد.

خَظَّاهُ: کەتەی کردو گەورەی کرد تا زەبەللاح بوو.

اَلْخَاظِي: ئەستورو پتەوو رەق و دەگوترێ: (قدح خاظٍ) پیاڵەیەکی ئەستورو پتەوە.

الخَطَاةُ: تێرو پڕ لەهەموو رویەکەوە.

الخَطَوانُ: (رجل خَطَوَان) پیاوێکی گۆشتنو قەڵەوە.

الْخَظِيُ: تێکسمراوو گۆشتن، نەرمو شل ٥ دەگوترێ: (امرأة خظية بظية).

خَفُتَ خَفْتاً وخفوتاً وخفاتاً: دامرکا، هێدی بوو، بێهێز بوو.

خَفُتَ المريضُ: نەخۆشەکە لە قسە کەوت، زمانی شکا ٥ لە ناکاو مرد، کتو پڕ مرد ٥ دەنگی نزم بۆوە.

خَفُتَ بصوته: دەنگی خۆی نزم کردەوە، بەسرتە قسەی کرد.

خافَتَ بصوته: دەنگی خۆی نزم کردەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَجْهَرْ بِصَلاَتِكَ وَلاَ تُخَافِتْ بِهَا﴾.

تَخافَتا: ئەو دوو کەسە بەیەکەوە سرکەیان کرد.

تَخافَتَ فلان: فلانکەس خوستی لەخۆی بڕی جوڵەی نەکرد.

الخافِتُ: هەوری بێ باران ٥ کشتو کاڵی تەمەن کورت.

الْخَفُوتُ من النساء: ئافرەتی رەقەڵەو کزو لاواز.

خَفِجَ خَفَجاً: نەخۆشێ قاچ لەرزینی توش بوبێ، دەگوترێ: (خَفِجَت رجلُه): قاچی فەیزەن بوو خوار بوو، قاچی لەکاتی هەڵسانو رۆیشتندا توشی لەرزین بون (هو أخفج وهي خَفْجاء) (ك: خُفْجٌ).

تَخَفَّجَ: خوار بوو.

الْخَفَجُ: دەردێکە توشی حوشتر دەبێ ٥ روەکێکی بەهارییە لە پێری (المركبة)یە رەنگاو رەنگە گەڵاکەی پانە.

الْخَفِيجُ: لاوازو باریك یان قاچ باریك ٥ ئاوێك نەگاتە ئاستی شیرینیو گوارایی.

خَفْخَفَ: قیژاندی، هاواری کرد (خَفْخَفَ الشيْئَ) شتەکەی جوڵاند دەنگی لێوە هات.

الْخَفْخافُ: گن، کەسێکە کە قسە دەکا دەنگی لە لوتیەوە دێتە دەر ٥ دەگوترێ: (هو خفخاف الصوت) دەنگی گنە.

خَفَدَ خَفْداً وخَفَدَاناً: خۆی سوك کردو لە رۆیشتندا پەلەی کرد.

أخْفَدَت الناقةُ: حوشترەکە وای لێ دەرکەوت ئاوس بێ وەلێ وانەبوو ئاوس نەبوو.

أخْفَدَت الْحَاملُ: ئافرەتەکە سکەکەی لەبار چوو پێش ئەوەی کامڵ بێ ٥ (هي مَخْفِد وخفود).

خَفَرَهُ وبه وعليه خَفْراً وخِفَارَةً: پەنای داو پارێزگاری لێکرد.

خَفَرَ بالعهد: پابەندی بەڵێنەکەی خۆی بوو.

خَفَرَ العَهْدَ: پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

خَفِرَت خَفَراً: شەرمو حەیای زۆر بوو.

أخْفَرَهُ: پاسەوانی بۆ گرت ◦ حەرەسی لەگەڵ نارد ◦ پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

أخْفَرَ العهدَ: پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

خَفَّرَ: بەمانا (خَفَرَهُ) دێ ◦ شورای بۆکرد.

تَخَفَّرَ: بەمانا (خَفِرَ) دێ ◦ خۆی خستە پەنایەوە، داوای پارێزگاری لێکرد.

إستَخْفَرَهُ: داوای لێکرد ببێتە پاسەوانو خەفەری.

اَلْخَفَارةُ: وادەو بەڵێن ◦ دڵنیایی ◦ پاسەوانی.

اَلْخُفَارَةُ: بەمانا (اَلْخَفَارة) دێ ◦ کرێی پاسەوانی.

اَلْخِفَارَةُ: بەمانا (اَلْخَفَارَةُ) دێ ◦ پیشەی پاسەوانی.

اَلْخَفِيرُ: حەرەسو پاسەوان.

اَلْمَخْفِرُ: شوێنی حەرەسیو خەفەر ◦ (ك: مَخَافِر).

خَفَسَ خَفْساً: قسەی ناشیرینی کرد.

خَفَسَ الشرابَ: زۆری ئاو کردە ناو شەرابەکەوە.

خَفَسَ البِناءَ: خانوەکەی روخاند.

خَفَسَ فلاناً: فلانکەسی لە عەرزدا ◦ گاڵتەی پێکرد.

أخْفَسَ: بەمانا (خَفَسَ) دێ ◦

أخْفَسَ الشرابُ: شەرابەکە خێرا سەرخۆشی کرد.

إنْخَفَسَ: بۆ مطاوعەی (خَفَسَهُ) دێ ◦ راکشا، لەسەر پشت راکشا.

خَفَشَهُ وبه خَفْشاً: هاویشتی.

خَفَشَ الانسانَ وغَيرَهُ: مرۆڤەکەی لە عەرز دا، خستی.

خَفِشَ خَفَشاً: چاوی کزبوو ◦ دەگوترێ: (خَفِشَتْ عينهُ) (هو أخْفَشَ وهي خَفْشاءُ) (ك: خُفْشٌ) ◦

خَفَّشَ: زەعیف بوو ◦ (خَفَّشَ بالأرض) بە زەوییەکەوە نووسا.

خَفَّشَ البناءَ: خانوەکەی روخاند.

خَفَّشَ الانسانَ وغيرَهُ: ئادەمیزادەکەی خست، شێرەکەی بەزاند.

اَلْخَفَشُ: چاو کزی کەلەکاتی روناکی زۆردا شت نابینێ.

اَلْخُفَّاشُ: شەمشەمە کوێرە: باڵندەیەکی مەمکدارە دەتوانێ بفرێ وەڵێ تەنها بەشەو دەفرێ.

خَفَضَ العيشُ: ژیانی ئاسان بوو، باری گوزەرانی سوك بوو.

خَفَضَ بالمكان: لەو شوێنەدا جێگیر بوو مایەوە.

خَفَضَ الشَّيءَ: شتەکەی نزم کردەوە، دوای بەرزبوونەوەی خستیە خوار، دایگرت ٥ لێی کەمکردەوە.

خَفَضَ الطائر جناحَهُ: باڵندەکە باڵی لێکنان بۆئەوەی لە فڕین بکەوێ.

خَفَضَتْ المرأةُ صَوْتَها: ئافرەتەکە دەنگی خۆی نەرم کردو بە سرتەوە کەوتە ئاخاوتن.

خَفَضَ فلان جناحَهُ للناس: فلانکەس خۆی تەرخان کرد بۆ خزمەتی خەڵك‌و سوك کردنی کێشەکانیان.

خَفَضَ الصَبِيَّةَ خِفاضاً: کچەکەی خەتەنە کرد.

خَفُضَ العَيْشُ خَفْضاً: ژیانی فراوان بوو پێداویستی ژیانی بۆ دەستەبەر بوو، کەوتە خۆشی‌و ژیانی نەرم‌و نۆڵەوە.

خَفَّضَ الشَّيْءَ: شتەکەی کەم کردەوە ٥ ئاسانی کرد ٥ گیرو گرفتەکانی لابردن ٥ دەگوترێ: (خَفِّضْ عليك أمرَك) کارەکەی خۆت لەسەر خۆت ئاسان بکە ٥

اخْتَفَضَ الشَّيْءَ: شتەکە دوای ئەوەی بەرز بۆوە دابەزی.

اخْتُفِضَتْ الصَبِيَّةُ: کچەکە خەتەنە کرا.

انْخَفَضَ الشَّيْءُ: بەمانا (اخْتَفَضَ) دێ.

الخافِضُ (خافض الجناح): بە ئەدەب‌و بێدەنگە.

الخافِضَةُ: (أرض خافضة السُقْيا): زەوییەکە بەئاسانی ئاو دەدرێ.

ليلة خافضة: شەوێکە بۆ شەو ڕەوی خۆشە ٥ دەشتاییەکی پڕ بەرەکەت ٥ ئەو کەسەی خەتەنەی منداڵ دەکات.

الْخَفْضُ: ژیانی خۆش‌و بەناز پەروەردەیی ٥ دەشتایی پڕ خێرو بێر ٥ بەلای نەحوییەکانەوە بەمانا (الْجَرّ) بزوێنی ژێر لەدواپیتی وشە دا.

خَفَعَ فلان خَفْعاً وخفوعاً: بەهۆی نەخۆشی یان برسییەتی لاواز بوو، یان بێ هۆش بوو لەخۆ بووە ٥ دەگوترێ:

خَفَعَ علی فراشه: لەسەر جێگای پاڵکەوتنی لەهۆش خۆی چوو.

خَفَعَ مفاصِلُهُ: جومگەکانی جەستەی شل‌و بێ هێز بوون.

خَفِعَ خَفْعاً: لە برسا یان بەهۆی نەخۆشی سکی بە پشتییەوە نووسا ٥ (هو أخْفَعُ وهي خَفْعاء) (ك: خُفُعٌ).

أخْفَعَهُ المرضُ أو الجوع: نەخۆشی یان برسیایەتی برستی لێ بری.

اِنْخَفَعَتِ النخلة: دار خورماكه له ریشەوە هەڵكەندرا.

اِنْخَفَعَ فلان: فلاّنكەس لاواز بوو تەندروستی تێك چوو.

اِنْخَفَعَ علی فراشه: بەهۆی نەخۆشی یان برسییەتی له جێگادا كەوتو توانای هەڵسانی نییه.

اَلْخُفَاعُ: نەخۆشییەكه تووشی سییەكان دەبێ لەتلەت دەبن.

خَفَّ اَلشَّيْئُ: شتەكه كێشی كەم بوو.

خَفَّ الميزانُ: تەرازووەكه سەری كرد.

خَفَّ المطرُ: بارانەكه كەم بوو هەڵی بروكاند.

خَفَّ القومُ خفوفاً: خەڵك كەم بوو.

خَفَّ فلان علی القلوب: فلاّنكەس روح سوكه له دڵدا شیرینه ٥ خۆشەویسته.

خَفَّ عقلهُ: بێ عەقڵو نەحمەقه.

خَفَّتْ حالُهُ: باری ژیانی سوك بوو نارەحەتی نەما.

خَفَّ عن المكان: لەو شوێنه باری كردو بەپەله رۆیی ٥ دەگوترێ: (فلان خِفٌّ): فلاّنكەس ئازاو بەجەرگه ٥

أَخَفَّ الرجل: پیاوەكه له سەفەردا كۆڵو باری سوك بوو ٥ یان له ماڵەوە بار گران نییه لەهەموو شوێنێك جێی دەبێتەوە ٥ حاڵو گوزەرانی خۆش

بوو ٥ وردە ئاژەڵی هەن رەشه ولاّخو
حوشتری نییه.

أَخَفَّ فلاناً: حیلمو لەسەره خۆیی
فلاّنی نەهێشتو وای لێكرد تورە
بێ.

تَخَافَّ: كۆڵی خۆی گران نەكرد ٥ كەمی
له شتەكەی هەڵگرت.

خَفَّفَ اَلشَّيْئَ: شتەكەی سوك كرد
دەگوترێ:

خَفَّفَ الثوبَ: قوماشەكەی شاشو تەنك
چنی.

خَفَّفَ ما بهِ: خەمو خەفەتی له كۆ
داماڵی، قورسایی ژیانی لەسەر سو
كرد، ئازاری لەسەر سوك كرد.

تَخَفَّفَ اَلشَّيْئُ: شتەكه سوك بو
قورسایی نەما.

تَخَفَّفَ مِن اَلشَّيْئِ: له شتەكەی ك
كردەوە بۆئەوەی كێشی سوك بێ.

تَخَفَّفَ خُفّاً: خوففی لەپێ كرد.

اِسْتَخَفَّهُ: داوای سوكیو بێ كێشی كرد
بە سوكی زانی ٥ جاڕزی كرد
سوكایەتی پێكرد.

اَلتَّخْفِيفُ: له زاراوەی سەرفییەكا
بریتییە له حەزفكردنی هیت
هەمزه له وشەدا جیا بنووسرێ یان
٥ یان بگۆڕدرێ بە پیتێكی تر.

الخُفّاف: زیرەك و وریا.

الْخَفّاف: فرۆشیاری خوف، یان خوف دروستکەر.

الْخُفُّ: سمی حوشتر، ئەو شوێنەی لە دەست و قاچی حوشتر کە نزیك زەوییەو توکی لێ ناڕوێ ٥ بەری پێی ئادەمیزاد ٥ گۆرەوییەك کە بتوانی ماوەیەك لەسەری بڕۆی ٥ کاڵە ٥ لە پەندا هاتووە: (رجع بخفي حنين) بە کەسێك دەگوترێ: هەوڵی بۆ کارێك دابێ و بۆی نەکرابێ و ناهومێد بووبێ.

الْخِفُّ: هەر شتێك هەڵگرتنی خۆش بێ ٥ کۆمەڵی کەم.

الْخَفِيفُ: دەگوترێ: (هو خفيف الروح) ئەو کابرایە روح سوك و قسە خۆشە ٥ زیرەك و رەزا سوکە ٥ دەست کورت و کەم دەرامەتە ٥ هەژارو بێ بەختە ٥ جۆرێکە لە بەحری عروزی شیعر.

خَفَقَتِ النعلُ خَفْقاً: نەعلەکە دەنگی لێ هات لەکاتی لەپێ کردن و پێ رۆیشتنیدا.

خَفَقَ الشَّيْءُ خفقاً وخفوقاً وخفقاناً: شتەکە کەوتە پەلە پەل و جم و جوڵ ٥ دەگوترێ: (خَفَقَ القلبُ) دڵی کەوتە پەلە پەل و لێدانی خێرا ٥ (خَفَقَ الطائرُ) باڵندەکە لە شەقەی باڵیداو فڕی.

خَفَقَ: مەیلی کرد، بەلای ئاوا بووندا رۆیی، خەریکە ئاوابێ ٥ دەگوترێ: (خَفَقَ النجمُ) (خَفَقَت الشمس).

خَفَقَ فلان: فلانکەس نووست.

خَفَقَ الليلُ: شەوەکە زوربەی رۆیی.

خَفَقَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە لاواز بوو.

خَفَقَ المكانُ: شوێنەکە خاڵی بوو.

خَفَقَ السهمُ: تیرەکە بە تیژی رۆیی.

خَفَقَ فلان في البلاد: فلانکەس بەناو وڵاتدا رۆیی.

خَفَقَ فلاناً بالسوط: بەهێواشی بە شوڕك لە فلانکەسی دا.

أخْفَقَ: کەوتە جم و جوڵ و پەلە پەل.

أخْفَقَ الطائر: باڵندەکە لە شەقەی باڵی داو فڕی.

أخْفَقَ النجومُ: ئەستێرەکە نزیك ئاوابوون بۆوە.

أخْفَقَ القومُ: خەڵکەکە خواردەمەنی نەما.

أخْفَقَ فلان: فلانکەس ماڵ و دارایی کەم بوو ٥ هەوڵی کارێکی داو بۆی جێبەجێ نەکرا.

أخْفَقَ فلاناً: فلانکەسی لە عەرزداو خستی.

أخْفَقَ نعليه: نەعلەکانی بەیەك کێشان.

اخْتَفَقَ الشَّيْءُ: شتەکە کەوتە پەلە پەل‌و جم‌و جوڵ.

الخافِقُ: ئالاّ ○ ئاسو، ئاسۆی خۆرهەڵات‌و ئاسۆی خۆر ئاوا ○ (ك: خوافِق).

خوافق السماء: ئەو دەڤەرو لایەنەی بای لێوە دێ.

الْخَفّاقُ: پیاوی پێ پان ○ شتێك زۆر جم‌و جوڵ بکا.

الخفاقةُ: ئافرەتی ورگ پچکۆلە ○ قەد باریك.

الخَفَقان: زێدە لێدانی دڵ بەهۆی ماندو بوونی زۆر یان نەخۆشی.

الْمَخْفَقُ: دەشتی کاکی بەکاکی کە تراویلکەی تێدا بدرەوشێتەوە.

الْمِخْفَقُ: شمشێری پان.

الْمِخْفَقَةُ: قەمچی‌و شورکی لێدان.

خَفَا البرقُ خَفْواً وخُفُوّاً: بروسکەی دا.

خفا الشّيْءُ: شتەکە دەرکەوت.

خَفِيَ له: خِفوةً: خۆی حەشاردا.

خَفِيَ البرق خَفْياً: بروسکەکە بەکەمی بروسکەی دا.

خَفِيَ الشّيْءَ: شتەکەی ئاشکرا کردو دەری هێنا.

خَفِيَ الشَّيْءُ خَفَاءً وخِفْيةً: خۆی شاردەوە، خۆی حەشاردا.

خَفِيَ البطنُ: گەدەی پچوك بووە.

أخْفَى الشَّيْءَ: شتەکەی شاردەوەو پەنهانی کرد.

اخْتَفَى الشَّيْءُ: شتەکە خۆی شاردەوە، لەپێش چاو گوم بوو.

اخْتَفَى الْمَيِّتَ: گۆڕی مردوەکەی هەڵدایەوەو کفنەکەی دزی.

اخْتَفَى البِئرَ: بیرەکەی هەڵکەند.

تَخَفّى: خۆی شاردەوەو هون بوو.

اسْتَخْفَى: بەمانا (تَخَفّى) دێ.

الْخافِي: جندۆکە.

الخافِية: بەمانا (الخافي) دێ ○ دەگوترێ: (أرض خافية) زەوییەکە جندۆکەی لێیە ○ یەکێ لەو چوار پەڕەی باڵی باڵندەیە کە باڵەکانی وێك نان دیار نامێنن ○ (ك: خَوَاف).

الْخَفَاءُ: نزمایی لە زەویدا ○ دەگوترێ: (بَرِحَ الخفاءُ) ئیشەکە دەرکەوت.

الخِفَاءُ: پۆشاك‌و پەردە ○ عەبای ئافرەت (ك: أخفِية).

أخفِية النَّوْرِ: توێکڵی چرۆو خونچە.

أخفِية الكرى: چاو.

الخَفِية: بیری هەڵنەچندراو ○ روەکێك گەڵاکانی تێکەوە پێچرابن وەکوو کاهوو کەلەرم.

خلخل الفارُ: دیزەکە قلّپە قلّپی کوڵانی هات.

خَقَّ القارُ: دیزەکە دەنگی کوڵانی هات.

خَـقَّ في الأرض: لـە زەوییەکـە بیرێـکی قوڵی هەڵکەند.

الأخقـوقُ: کەنـدڕی درێـژو قـوڵ (ك: أخاقيق).

الْخَقُّ: کەندڕی هەڵکەندراوی درێژو قوڵ ◦ شیوو دۆڵ.

خَقَّـنَ القـومُ الخاقـانَ علـی أنفـسهم: خەڵـکەکە خاقانیـان کـردە مـەلیکی خۆیـان، پیاوێـکیان کـردە خاقـانی خۆیان.

الخاقان: نازنـاوی پاشا تورکـەکان بـووە (ك: خواقين).

خَـلأت الناقـة خَلْئـاً وخِـلاء وخلـوءاً: خوشترەکە یخی خوارد، کە دەنگیـان دا بۆئـەوەی بـڕوا ئـەو وەستـاو یخـی خوارد.

خَـلأَ الانـسانُ خلـوءاً: ئـادەمیزادە کـە لەشوێنی خۆی نەجولا.

خـالأَ القـومُ مُخـالاةً وخِـلاءً: خەڵـکە وازیـان لـە شتێـك هێنـاو دەستیان دایە شتێـکی تر.

خالأَ الْقَـوْمَ: خەڵـکەکەی دوور خـستەوەو کەنار گیری کردن.

خَلَـبَ الـشَّيءُ خَلْبـاً: بەچـنگـو نینـۆك شتەکەی گرت.

خَلَـبَ النَّبَــاتَ: ڕوەکەکـەی هـەڵبڕی ◦ دوورییەوە.

خَلَـبَ الجِلـدَ: پێـستەکەی ڕوشـاند، یـان بەنینۆك هەڵیدڕی.

خَلَبَـتِ الحَيَّـةُ فلانـاً: مـار فلانکەسـی گەست، پێوەی دا.

خَلَبَ فلاناً خَلْباً وخلاباً وخَلَبَـةً: فێڵی لێ کردو دڵی کرمی کرد ◦ (هو خالِـبٌ) (ك: خُلَبَاءُ وخَلَبَـةٌ وخَلَبـوت) (وهـی خالبة)

خَلِبَ خَلَبـاً: ئەحمـەق بـوو، لەکارەکەی دا سـەرکەوتوو نـەبوو ◦ (هـو أخلـب وهي خلباء) ◦ (ك: خُلْبٌ).

أخْلَبَ الماءُ: ئاوەکە قوڕاوی پەیدا کرد.

خالب فلاناً: بەمانا (خَلَبَهُ) دێ.

خَلَّبَ الشَّيْئَ: پەراوێزی بۆ شتەکە کـرد بە وێنەی نینۆك ◦ قوڕاوی کرد.

اخْتَلَبَ فلاناً: بەمانا (خَلَبَهُ) دێ.

استَخْـلَبَ الـشَّيْئَ والنَّبَـاتَ: بـەمانا (خَلَبَهُمَا) دێ.

الْخِلابَـةُ: فـێڵ کـردن هەڵخەڵەتانـدن بەقسەی خۆش.

الْخُلْـبُ: ئـاوکی خورمـا ◦ توێـکڵی ئـەو درەختـەی دەکـرێ بـە گوش ◦ حـەبلی باریـكو پتـەو کـە لەتوێـکڵی درەخـت یـان لۆکـە یـان هـەر شتێـکی تـر دروستکرابێ ◦ قوڕ ◦ گلامێوی پان.

الخِلْبُ: بەمانا (اَلخُلْبُ) دێ ◦ نینۆك ◦ پەردەیەكە لە نێوان جەرگو دڵدایە ◦ پیاوی مێبازە.

هو خِلْبُ النساء: بەقسەی نەرمو نیان قسە لەگەڵ ئافرەت دەكاو مێبازییان لەگەڵ دەكاو هەڵیان دەخەڵەتێنێو دەكەونە داویەوە.

اَلخُلَّبُ: هەور كە بروسكەی دەداو هومێدی ئەوەی لێ دەكرێ بارانی لێ ببارێ، دوایی دەڕەوێتەوەو نامێنێ.

المِخْلَبُ: چنگو نینۆكی هەموو درندەو باڵندەیەكی گۆشتخۆر ◦ (ك: مخالب ومخاليب).

اَلخُلْبُوبُ: فێڵبازو ساختەچی.

خَلْبَسَهُ: عەقڵی تێك داو شێتو هاری كرد.

الخُلاَبِسُ: قسەی مێبازانەو درۆو دەلەسە.

اَلخَلاَبِسُ: شتی پڕو پوچو بێ بناغە ◦ شتی هەرچیو پەرچیو بێ بەرنامە ◦ خەڵكی خوێڕیو هەتیومچە.

خَلْبَصَ: هەڵاتو قاچاندی.

اَلخَلَبُوصُ: باڵندەیەكی بچكۆلەیە لە چۆلەكە بچوكترەو ڕەنگی وەك ڕەنگی ئەو وایە ◦ دزو جەردە.

خَلَجَ الشَّيْءَ خَلْجاً وخُلُوجاً وخَلَجاناً: جەمو جوڵی كردو كەوتە پەلە پەل.

خَلَجَتْ عينى: چاوم كەوتە پرتەپرت.

خَلَجَ فِي مشيتِهِ: لە ڕۆیشتندا لارو لەنجەی كرد،(هو خالج وهي خلوج).

خَلَجَ الشَّيْءَ خَلْجاً: ڕایتەكاندو دەری كێشا.

خَلَجَ الرضيعَ: منداڵە شیرەخۆرەكەی لەشیر بڕیەوە.

خَلَجَهُ أمرٌ: كارێك مەشغوڵی كرد ◦ خستیە جەمو جوڵ.

خَلَجَ عينيه وبعينيه: چاو بڕكێی كرد ◦ چاوی بروكاندن.

خَلَجَ رمحَهُ: ڕمبەكەی لە تەنیشت خۆیەوە ڕاكێشا.

خَلِجَ خَلَجاً: ئازاری ماسولكەو گۆشتی هەبوو، ئێسقانی جەستەی ئازاریان هەبوو بەهۆی ئیشكردنی زۆر یان زۆر ڕۆیشتن.

خَلِجَ الخِباءُ: لایەكی كەزاوەكە، خێمەكە خراپ بوو ◦ (هو أخلج هي خلجاء)

أَخْلَجَ الشَّيْءُ: شتەكە كێش بوو بۆی كشا.

أَخْلَجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَهُ) دێ.

خالَجَ الأمرُ فلاناً: شتەكە فلانی خستە بیركردنەوە ◦ لەبارەی فلانكەسەوە بیرو بۆچونێكی هەیە.

خالَجَ فلاناً الشَّيْءَ: ئەو شتەی خستە بیرو بۆچونی فلانەوە.

تَخَلَّجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَ) دێ، (تخلج من الشيء): لەو شتە بووەوە.

تَخَلَّجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَهُ) دێ.

اخْتَلَجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَ) دێ، دەگوترێ: (اختَلَجَ في صدري كذا)، ئەوەم بەدڵداهات.

اخْتَلَجَ لَحْمُهُ: گۆشتی لاواز بوو.

اخْتَلَجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَهُ) دێ، دەگوترێ: (اختَلَجَ خليجاً): چاڵێکی هەڵکەند ٥ (اختلج رمحَهُ) بەمانا (خَلَجَهُ)دێ.

تَخالَجَهُ: کێشی کردو دیقە دیقەی دا ٥ دەگوترێ: (تخالجته الهمومُ): خەمو خەفەت هێنایانو بردیان.

الخليج: قۆڵێکی دەریا کەبکشێ بۆ ناو وشکانی ٥ جوگەلەیەك لە دەریا هەڵبگیرێ بەمەبەستی سود لێ وەرگرتن بۆ ناو دێری یان بۆ هەرشتێکی تری بەسود ٥ گوریسو حەبل، (ك: خُلُجٌ وخلجان).

اَلْمَخْلَجُ: رێچکەیەك کە لەرێگای گشتییەوە هەڵبگیرێ.

خَلْخَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی وا لێ کرد رێكو جوت نەبن.

خَلْخَلَ المرأةَ: خرخاڵی لە قاچی ئافرەتەکە کرد.

خَلْخَلَ العظمَ: گۆشتی سەر ئێسقانەکەی لابرد.

تَخَلْخَلَ: بۆ مطاوەعەی (خَلْخَلَهُ) دێ.

اَلْخَلْخالُ: خشڵێکە وەکوو بازنە ئافرەت دەیکاتە قاچی ٥ (ك: خلاخيل)، دەگوترێ: (ثوب خلخال) پۆشاکێکی تەنکە.

اَلْخَلْخَلُ: بەمانا (الخَلخال) دێ.

خَلَدَ خُلْداً وخلوداً: مایەوە، نەفەوتا ٥ تەمەنی درێژ بوو نیشانەی پیری لێ دەرنەکەوت ٥ لەو شوێنەدا مایەوە.

أَخْلَدَ فلان: تەمەنی درێژ بوو وەلێ نیشانەی پیری لێ دەرنەکەوت ٥ لەو شوێنە جێگیر بوو درێژەی بەمانەوەی خوی دا.

أَخْلَدَ بفلان: وەگری فلانکەس بوو هەر لەگەڵی بوو.

اخْلَدَ اليه: دڵی پێوە نووساو جێگیر بوو.

خَلَّدَهُ: بەمانا (أخلده) دێ ٥ دەگوترێ: (خَلَّدَه في السجن) لە بەندیخانەدا هێشتییەوە.

خَلَّدَ الفتاةَ أو الفَتَى: بە بازنەو گوارەو خشڵی تر کچەکەی رازاندەوە، یان کوڕەکەی بەشتی تر رازاندەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَطوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدانٌ مُخَلَّدُونَ﴾.

اَلْخُلْدُ: بالّندەی قوببەرە ٥ مشکە کوێرە ٥ بازنەو خلخاڵ ٥ گوارە ٥ (دار الخُلْد): بەهەشت.

اَلْخَلَدُ: دڵو دەرونو خەیاڵ، دەگوترێ: (لم یَدُرْ في خَلَدي كذا).

اَلْخَلَدَة: گوارە ٥ (ك: خِلَدَة).

الخلودُ: (دار الخلود) بەهەشت.

الخَوالِدُ: کێوو کەژ ٥ درکە شاخو بەردی زل ٥ سێ کوچکەی ئاگردان.

اَلْمُخلِدُ من الرجال: پیاوێکە تەمەنی درێژ بێو نیشانەی پیری پێوە دیار نەبێ ٥ ددانی نەکەوتبن بەهۆی پیری.

خَلَسَ خَلْساً: شتەکەی بەپڕ تاوو غافڵگیری لێ فڕاند، لێی ستاند، دەگوترێ: (هو رجل خلاس) ٥ پیاوێکی بەهەڵمەتو چاونەترسە، ئازایە.

خَلِسَ خَلَساً: گەنم رەنگ بوو (هو أخلس وهی خلساءُ).

اَخْلَسَ شَعْرُهُ: قژی ماشو برنج بوو ٥ بۆزبوو موی سپی کەوتە ناو مووە رەشەکانییەوە، (هو مُخلِسٌ وخلیس).

أخْلَسَت الأرض والنباتُ: گیاو گژی تازەیان تێکەڵ بۆشو بەلاشی ساڵی رابردوو بوو.

أخْلَست الارضُ: زەوییەکە کەمێ گیاو گژی رواند.

خَلَسَ الشَّيْءُ مخالسةً وخلاساً: شتەکەی لێ دزی غافڵگیری کردو لێی فڕاند.

خَالَسَ فلاناً: فرسەتی لەفلانکەس هێناو دزی لێکرد.

اخْتَلَسَ الشَّيْءُ: بەمانا (خلسه) دێ.

تخالَسَ القَومُ الشَّيْءَ: خەڵکەکە شتەکەیان لەیەکتر دزی ٥ هما یتخالسان أنفسَها: هەریەکێ لەو دوانە دەیەوێ فرسەت لەوی تریان بێنێ.

تَخلَّسَ الشَّيْءُ: بەمانا (خَلَسَهُ) دێ.

اَلْخالِسُ: (موت خالِسٌ) مردنی ناگەهان ٥ کوتو پڕ ٥ کابرا بەخۆی نازانێ ناگەهان مردن یەخەی دەگرێ.

الخِلاسيُّ: منداڵێك دایكو باوکی یەکێکیان سپی پێست بێو ئەوی تریان رەش پێست بێ ٥ (دجاج خلاَسِيٌّ) مریشکێکە لەکەڵە بابێکی هیندیو مریشکێکی فارسی پەیدا بووبێ.

اَلْخَلَسُ: گژو گیایەکە تەڕو وشکی تێکەڵاو بێ.

اَلْخُلْسَةُ: ئەو شتەی دەدزرێ؛ ئیختیلاس دەکرێ ٥ هەلو فرسەت.

اَلْخَلِيسُ: (طعنة خليس) زەبرێكی گورچكبڕە بەلێزانی لێی داوە ٥ (هو خَلِيس:) ئەو پیاوێكی ئازاو چاونەترسە ٥ (ك: خُلُسٌ).

اَلْخَلِيسَةُ: نێچیرێك لەدەست دڕندە رزگار بكرێو پێش ئەوەی سەرببڕدرێ مندار ببێتەوە ٥ هەرشتێك داگیر بكرێ.

خَلَصَ خلوصاً خلاصاً: صاف بوو خشتوخاڵو پوشو پەلاشی لێ جیاكرایەوە، دەگوترێ: (خَلَصَ من ورطته): لە چورتمو گێژاوەكەی رزگاری بوو.

خَلَصَ من القوم: لەخەڵكەكە پەناگیر بوو لێیان دوور كەوتەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا﴾.

خَلَصَ بنفسه والى الشَّيْئُ: پێی گەیی.

خَلِصَ العَظْمُ خَلَصاً: ئێسقانەكە پارچە پارچە بوو لەناو گوشتەكەدا.

أخْلَصَ العظمُ: ئێسقانەكە مۆخی زۆر بوو.

اخْلَصَ الشَّيْئَ: شتەكەی پاك كردو بژاردیو پوشو پەلاشی لێ دوور خستەوە، رزیوو كرمۆڵی لێ لابرد، دەگوترێ: (أخلَصَهُ النصيحةَ والحُبَّ): ئامۆژگاریو خۆشەویستی فلان، بۆ ئەو پاڵفتەو راستاڵانەیە، بێ ریاو بەرژەوەندییە.

أخْلَصَ لله دينه: بەخاڵصیو راستی ئایینداری بۆ خودا كرد.

أخْلَصَ فلاناً: فلانكەسی هەڵبژارد بۆ ئەوەی كاری تایبەتیو گرنگی پێ بسپێرێ.

أخْلَصَ السَّمْنَ: رۆنەكەی قاڵ كرد پاڵفتەكەی گرد.

خَالَصَهُ: دڵسۆزانە هەڵسو كەوتی لەگەڵدا كرد.

خالَصَهُ الوُدُّ: بەراستی خۆشی ویست.

خالص لله دينَهُ: بۆ خودا صولحاو بەراستی فەرمانبەرداری بوو.

خالَصَ الدائن المدينَ: خاوەن قەرز قەرزدارەكەی بەری كرد لە قەرزەكەی خۆش بوو.

خلَّصَ الشَّيْئَ: شتەكەی پاك كردو رزیوو كرمۆڵو پوچو پوشو پەلاشی لێ جیاكردەوە، دەگوترێ: (خَلَّصَهُ الله): خودا لەتەنگانەو چورتمەكە رزگاری كرد.

تخالَصَ القومُ: خەڵكەكە پێكەوە ئاشتبوونەوەو دەستیان خستە ناو دەستی یەك.

تَخَلَّصَ: بو موطاوعەی (خَلَّصَهُ) دێ.

اِسْتَخْلَصَهُ: بەمانا (أخلَصَهُ) دێ ٥ هەڵی بژاردو متمانەی پێ کردو کاری تایبەتیو گرنگی پێ سپارد.

الإخلاص: وشەی (لا الـه الا الله محمد رسول الله)یە ٥ ناوی سورەتێکە لەقورئان بەسورەتی (قل هو الله...) مەشهورە.

الخالِصُ: حەلاڵو رەوا: دەگوترێ: (هو خالص لك) ئەوە تایبەتیو دیاری کراوە بۆ تۆ ، رەوایە بۆ تۆو هی خۆتە ٥ هەروا بە رەنگی رۆنو ورشە داریش دەگوترێ:

الخالِصَةُ: دەگوترێ: (هذا الشيءُ خالصة لك) ئەو شتە تایبەتە بەتۆو بۆ تۆدانراوە.

اَلْخَلاَصُ: پوختەی رووداوو ئەوەی لەکێشەو نیزاعەکە پەیدا دەبێ ٥ کرێی کرێکار ٥ حەقی ئیش کردن.

الخِلاصُ: دۆشاوی خورما ٥ جۆرێکە لە دۆشاوی خورما ٥ رۆنی قاڵکراو ٥ زێرو زیوی لەبۆتەدراو.

الخُلاَصَةُ: پاڵفتە کراوی شت.

خلاصة الكلام: کورتەو پوختەی قسە بەلابردنی وشەی بێ ماناو زیادە ٥ هەرشتێك لە شتێك بەرهەم بهێنرێو تایبەتمەندییەکانی ئەو شتەی تێدابن.

اَلْخِلْصُ: دۆستی گیانی بەگیانی، دەگوترێ: (هو خلصي).

اَلْخُلْصَانُ: دۆستی تایبەتیو دڵسۆز.

اَلْخَلَصَةُ ذو الْخَلَصَةُ: خانوێك بووە هی خێڵی خوثعەم پێیان گوتووە کەعبەی یەمەنییەکان؛ بتێکی تێدابووە ناوی (اَلْخَلَصَة) بووە.

الخُلُوصُ: جۆرە دۆشاوێکە لەخورما بەرهەم دەهێنرێ ٥ خڵتەو پڵتە کە دەکەوێتە بنکی رونو شیرو شتی وەهاوە.

اَلْخَلِيصُ من الألوان: رەنگی تۆخو پاڵفتەکراو.

اَلْمُخَالَصَةُ: چەکێکە خاوەن قەرز دانی پێدادەنێ بەوەی کە قەرزدارەکەی قەرزەکەی لەسەر نەماوە.

خَلَطَ الشَّيْءَ بالشَّيْءِ خَلْطا: شتەکەی تێکەڵ بەشتەکەی ترکرد جا وادەبێ دوایی لێك جیادەکرێتەوە واش دەبێ لێك جیاناکرێنەوە.

خالَطَهُ مُخالَطةً وخِلاطا: تێکەڵاوی کردو تێکی هەڵدا.

خالَطَهُ الداءُ: دەرمانەکە تێکەڵ بەخوێنی بوو ٥ یان کاریگەری لەسەر داناو سەرخۆشی کرد.

خُولِطَ في عَقلِهِ: عەقڵی تێك چوو شێوا.

اختَلَطَ عَقْلُهُ: عەقڵی شێوا.

إختَلَطَ الشَّيْئُ بالشَّيْئِ: بەمانا (خَالَطهُ) دێ.

اختلطوا في الحديث: خەڵکەکە قسەیان تێك گیراو کەوتنە دەمە دەمێ.

تَخالَطَ الشَّيْئَان: بەمانا (اختَلَطا) دێ.

تخالَطَ القومُ في الحرب: خەڵکەکە لەشەڕەکەدا تێك ڕژان.

اَلخِلطُ: ئەومیە تێکەڵاو شت بێ ٥ شتێك لەگەڵ شتی تردا تێکەڵ بکرێ ٥ ئەحمەق و گێل ٥ کەسێك خۆلەلای خەڵك خۆشەویست بکا ٥ ماستاو چی و خۆلەبەرکەربێ ٥ کەسێك نەسەبی تێکەڵاوبێ.

أخلاط الانسان: لە پزیشکی کوندا بریتییە لە زەرداوو بەڵغەم و خوێن و ڕەشاو.

اَلخَلِطُ: کەسێکە خۆلەلای خەڵك خۆشەویست بکا.

اَلخُلطَةُ: هاوبەشی و شەراکەتی.

اَلخَلیطُ: ئەومیە لەدو جۆرو زیاتر تێکەڵاو کرابێ ٥ هاوبەش، هاوڕێ، جیران.

اَلمِخلاطُ: ئەو کەسەیە شت تێکەڵاوو چەواشە بکاو بەسەر خەڵکی تردا تێی بپەڕێنێ و نەهێڵێ بیسەرو بینەر بەخۆیان بزانن.

اَلمِخلَطُ: بەمانا (اَلمِخلاط) دێ.

خَلَعَ الزرعُ خلاعةً: کشتوکاڵەکە گەڵای کردو دانەوێڵەی هەڵپێچا ٥ گەڵاکەی هەڵوەری.

خَلَعَ الشَّيْئَ خَلعاً: شتەکەی داکەند ٥ دەری هێنا.

خَلَعَ عليه ثوبَهُ: کراسەکەی پێدا.

خَلَعَ الوالي العاملَ: پاشا کاربەدەستەکەی عەزڵ کرد.

خَلَعَ الشعبُ الملكَ: جەماوەر پاشایان لەسەر کورسی هێنایە خوارێ.

خَلَعَ فلان إبنَهُ: فلانکەس تەبەڕای لە کوڕی خۆی کردو وتی: کوڕی من نیە، بۆ ئەوەی لە تاوانەکانی بەرپرسیار نەبێ.

خَلَعَ دابَّتَهُ: ولاغەکەی بەرەڵلاکرد.

خَلَعَ الرِّبقةَ من عنقه: وادەو پەیمانی خۆی هەڵوەشاندەوە.

خَلَعَ يدَه من طاعته: لەژێر فەرمانی ئەو چووە دەرێ.

خَلَعَ عِذارَهُ: شەرم و حەیای ئەماو بەهەموسی خۆی هەڵس و کەوت دەکا.

خَلَعَ إمرأتَهُ: ژنەکەی تەڵاق دا لەبارتەقای ئەوەدا ژنەکەی وازی لەمارەییەکەی

هێنا؛ یا هەندێکی پارە دایە.

خَلِعَ: دەماری پاژنەپێی خواربوو.

خَلُعَ: حەیای تکاو پەردەی ناموسی فڕێدا.

خالَعَتْ زوجُها: ژنەکەی داوای لێکرد تەڵاقی بدا بەپارە واتە: ژنەکە پارەبدا بۆ ئەوەی پیاوەکە تەڵاقی بدا.

خالَعَ فلانٌ فلاناً: فلانکەس قوماری لەگەڵ فلانکەس کرد.

خَلَعَهُ: بەمانا (خَلَعَهُ) دێ.

تَخالَعَ الزوجان: ژنو مێردەکە رێك کەوتن کە دەست بەرداری یەکتربن و پیاوەکە برێ پارەبدا بەژنەکە.

تَخالَعَ القومُ: خەڵکەکە وادەو پەیمانی خۆیان هەڵوەشاندەوە.

تَخَلَّعَ: لێکو پێك بووە ٥ دەگوترێ:

تَخَلَّعَ في مشيه: لە رۆیشتندا شانی هەڵتەکاندن دەستی راوەشاندن.

تَخَلَّعَ القوم: خەڵکەکە چوونە ناوەوە بەدزەدزە رۆیشتن.

تَخَلَّعَ في الشراب: وەگری مەی خواردنەوە بوو وازی لێ نەهێنا.

اختَلَعَ الشيْئُ: بەمانا (خَلَعَهُ) دێ.

اختَلَعَ مالَ فلان: ماڵی فلانکەسی دەس بەسەراگرت.

اختَلَعَت الزوجةُ: ئافرەتەکە بەپارەی خۆی تەڵاق درا ٥ پارەی داو تەڵاقیان دا.

اِنْخَلَعَ: بۆ موطاوعەی (خَلَعَهُ) هاتووە.

اَنْخَلَعَ من الشيْئِ: لەشتەکە دەرچوو.

الخالِعُ: ئافرەتێکە بە پارەی خۆی تەڵاقی لەمێردەکەی وەرگرتبێ ٥ (ك: خوالِع) ٥ هەروا بە کەسێك دەگوترێ شادەماری پاژنەی پێی خواربووبێ.

جبن خالع: پەنیرێکی توندو جیڕە ٥ (شجر خالع) درەختێکی گەندەڵەو کەوتووە.

الخُلاَعُ: شێوە شێتییەکە ٥ جۆرێکە لە شێتی ٥ ترسێکە ئادەمیزاد توشی رارایی و وەسوەسە دەکا.

اَلْخَلْعُ: دەرچوونی جومگەیە لەشوێنی خۆی، بەبێ ئەوەی بەچاوی ئاسایی ببیندرێ ٥ گۆشت ئێسقانەکەی لێ دەربهێندرێ و بکوڵێندری و پاشان بکرێتە ناو پێستەوەو بۆ سەفەر هەڵبگیرێ.

اَلْخُلْعُ: ئەوەیە مێرد ژنەکەی تەڵاق بدا لەبارتەقای ئەوەدا برێ ماڵ لەژنەکە وەربگرێ.

اَلْخُلْعَةُ: ماڵی باش و بەنرخ ٥ بەمانا (اَلْخُلْعُ) دێ ٥ زەعیفی و لاوازی.

الخِلْعَةُ: ئەوەی دایدەکەنی لە پۆشاك و شتی وا، دەگوترێ:(خَلَعَ علیه خِلْعَةً):

پۆشاکی پێدا یان لەبەری کرد ٥ ماڵو سامانی باش.

اَلْخَلِيعُ مِن الثيابِ ونحوها: پۆشاکی کۆنو رزیو ٥ داکەندراو ٥ کەسێك خزمو کەسو کاری خۆیان لێ بێ بەری کردبێ بۆ ئەوەی بەرپرسیاری تاوانەکانی نەبن ٥ کەسێك لەقورمارکردندا دۆڕابێ.

اَلْخَوْلَعُ: جۆرە شێتییەکە ٥ قومارچی بەشانسو بەخت ٥ لاوی زێنە خرۆ ٥ تاوانکار ٥ گورگ ٥ ئادەمیزادی ئەحمەقو گێل ٥ گۆشتێك لەناو سرکەدا بکوڵێندرێو لە سەفەردا هەڵبگیرێ ٥ نەخۆشییەکە توشی جومزکە دەبێ.

اَلْمُخَلَّعُ: زەعیفو لاواز ٥ شێت ٥ گۆشت ئێسقانی لێ دەرهاتبێ.

اَلْمَخْلُوعُ: ترساو ، ترسنۆك.

خَلَفَ الشَّيْءُ خُلُوفاً: شتەکە گۆڕاو بۆگەنی کرد، کەڵکی نەما ٥ دەگوترێ: (خَلَفَ الطعامُ) خۆراکەکە بۆگەنی کرد ٥ (خَلَفَ فَم الصائم) دەمی رۆژوە وانەکە بۆنی لێ دێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (لخلوفُ فم الصائم أطيب عند الله من ريح المسك).

خَلَفَ فلان: فلانکەس ئەحمەق بوو.

خَلَفَ عن الشَّيْءِ: روی لەشتەکە وەرگێڕا.

خَلَفَتْ نَفْسُهُ عن الطعام: لەبەر نەخۆشی خواردنی پێش چاوکەوت.

خَلَفَ عن خلق أبيه: شوێن رێبازی باوکی نەکەوت.

خَلَفَ فلاناً خَلْفاً: دوای فلانکەس کەوت. لەدواوەی شتی وەرگرت ٥ بوو بەجێگیری فلان.

خَلَفَهُ بخير أو شر: باسی چاکەی یان خراپەی فلانی کرد.

خَلَفَ لە بالسيف: لە دواوە بۆی هاتو بەشمشێر لێی دا.

خَلَفَ الثوبَ: ناوەڕاستی کراسەکەی بڕیو ئەم لاو ئەولاکەی پێکەوە بەست.

خَلَفَ فلاناً خَلَفاً: لەدواوە هاتو بوو بەجێگیری فلان.

خَلَفَ على فلانة: دوای مێردە کۆنەکەی ئەم مارەی کرد.

خَلِفَ خَلَفاً: لاخواربوو ٥ هەردوو چاوی خێل بوون، (هو أخلفُ وهي خَلْفاءُ).

خَلِفَت الناقةُ: حوشترەکە ئاوس بوو (هي خَلِفَةٌ) ٥ (ك: خَلِفَات).

أخلَفَ الزرعُ والشَّجَرُ: ڕوەكو درەختەکە دوای هەڵوەرینی گەڵاکانیان گەڵای تریان دەرکرد.

أخْلَفَ الطائر: بالّندهكه پهڕی لێ روان دوای ئهوهی پهڕو بالّی تری لێ روا بوون.

أخْلَفَ فلان لنفسه: فلاّنكهس لهباتی شتێك كه لهكیسی چووه شتێكی تری ههڵبژاردووه.

أخْلَفَ الله لك وعليك خيراً: خودا خێرو بێرت بداتێ.

اخْلَفَت الشجرُ: درهختهكهی بهری نهگرت.

اخْلَفَ الغيْثُ: خهریك بوو باران بباریْ ٥ ههموو بهتهمای بارینی باران بوون كه چی ههورهكان رهوینهوهو نهباری.

أخْلَفَ الشَّيْئُ: شتهكه گوڕاو كهڵكی پێوه نهما.

أخْلَفَ يَدَهُ الى الشَّيْئُ: دهستی برد بۆشتهكه بۆ ئهوهی لهدواوه بیگرێ.

خالَفَ عنه مخالفةً وخلافاً: دواكهوت.

خالَفَ الى الشَّيْئ: لهدواوه بۆشتهكه هات.

خالَفَ عن الأمر: له فهرمانهكه دهرچوو.

خالَفَ الشَّيْئَ: دژی شتهكه وهستا.

خلَّفَ فلاناً: فلاّنكهسی دوا خست ٥ خستیه دوا خۆیهوه ٥ كردی به جێنشینی خۆی.

تخالَفَا: دژی یهكتر وهستانو بهرامبهری یهكتریان كرد.

تخلَّفَ: بۆ موطاوهعهی (خَلَّفَهُ) دێ.

تَخلَّفَ القَومَ: بهلایاندا تێپهڕیو خستنیه دووا خۆیهوه.

اخْتَلَفَ الشيئان: ئهو دوو شته پێكهوه نهگونجاوو هاوتای یهكتر نهبوون.

اختلف فلان: فلاّنكهس توشی نهخۆشی ههیضه بوو.

اخْتَلَفَ الى المكان: جار جار سهردانی ئهو شوێنهی كرد.

اخْتَلَفَ الشَّيْئَ: شتهكهی خسته دوا خۆیهوه، لهدواوه گرتی.

اخْتَلَفَ فلاناً: فلاّنكهس بوو بهجیگری فلاّنو لهشوێنی ئهو دانیشت.

اِسْتَخْلَفَهُ: كردی بهجێ نشینی خۆی.

التَّخَالِيفُ: رهنگی جۆراو جۆر، ههمهڕهنگ.

التَخلُّفُ: دواكهوتویی ٥ سستی گهشهكردنو پێگهیشتن چ لهروی عهقڵهوه چ لهروی زیرهكیو بوارهكانی ترهوه بێ.

الخَالِفُ: كهسێك نیشتیهای خواردنی نهمێنێ ٥ كهسێك زۆر كێشهو نیزاع دروست بكا.

اَلْخَالِفَةُ: كۆڵهكهی دواوهی خانووه ٥ نافرهتی دانیشتو

لەماڵەوە ٥ کەسێک لە غەزا دوا بکەوێ ٥ کەسێک زۆر کێشەو نیزاع بنێتەوە ٥ پیاو خراپ؛ کەسێک هیچ خێرو بێرێکی لێ چاوەڕوان نەکرێ.

الخِلاف: درەختی صەفصاف ٥ دوایین ، پاش ئەو ٥ دەگوترێ: (جاءَ خِلافَهُ) دوا ئەو هات.

الخِلافة: فەرمانڕەوایی، رابەرایەتی.

اَلْخَلْفُ: ئامێرێکە داری پێ کون دەکرێ ٥ تیزایی پاچ یان سەری پاچ ٥ موس‌و تەراش ٥ چەرخ‌و رۆژگار دوا چەرخ‌و رۆژگار ٥ قسەی پرو پوچ ٥ دەگوترێ: (سکت دهراً ونطق كفراً) ٥ تەویلەو ئاغەڵی وڵاخ لە دواوەی خانوو.

اَلخُلْفُ: بەمانا (الإخلاف) دێ ٥ لە زاراوەی مەنطیق دا بەشتێک دەگوتر: کە محاڵ بێ‌و عەقڵ وەری نەگرێ.

اَلْخِلْفُ: دژو ناتەبا ٥ کورترین پەراسوو لاواز ترینیان ٥ سەری گۆی مەمک‌و گوان ٥ گۆی گوانی حوشتر.

اَلْخَلَفُ: بارتەقاو قیمەت ٥ منداڵی صالح.

الخِلْفَةُ: ناتەبایی دژایەتی ٥ دەگوترێ:(القومُ خِلْفَةٌ) خەڵکەکە ناتەباو ناڕێکن ٥ (وأبناؤه خِلَفَةٌ) منداڵەکانی نیوەیان کوڕو نیوەیان کچن ٥ ئەوەی لەدوا سوارەوە هەڵدەواسرێ ٥ چەروزەی درەخت کە لەجێی پەلی شکاوەو هەڵدەداتەوە ٥ پینەی جل ٥ بەرماوەی شت ٥ پاشماوەی شت ٥ مەعیدە ترشان ٥ نەخۆشی هەیضە.

الخُلْفَةُ: بەمانا (الخِلاف) دێ ٥ عەیب‌و بێ کەڵکی ٥ دواتامی خواردەمەنی.

اَلْخَلْفِیَّةُ: پاشینە ٥ ئەوەی لەدوا پەردەوە ئەنجام دەدرێ لە بواری رەسم گرتن‌و شانۆدا.

اَلْخَلِیفُ: رێگا ٥ یان رێگای نێوان دوو کێو ٥ خوار ناوکی حوشتر ٥ کراس ناوەڕاستی بڕزێ‌و بدڕێ‌و پینەبکرێ ٥ هەروا بەمانا (المُتخلِّفُ) دێ ، بەمانا (المستخلف)یش دێ.

الخَلیفَةُ: ئەو کەسەی دەکرێتە جێنشین‌و فەرمانڕەوا ٥ سوڵتانی گەورەو فەرمانڕەوای گشتی موسوڵمانان.

المُخالَفَةُ: سەرپێچی‌و تاوان کە بەیاساو شەریعەت شیاوی سزادان بێ بەمەرجێ سزاکە لە حەفتەیەک زیاتر نەبێ.

اَلْمِخْـلاَفُ: کەسێـك (إخـلاف)ی زۆری بـیّ ٥ لـە دواوە بـۆ شـت بـچیّو بیگـریّ ٥ ناوچـەو هەرێمێـکی بچوك.

اَلْمَخْلَفَةُ: زەوییەکە درەختـی خیلافی تێدا بیّ.

خَلَـقَ الثـوبُ والجِلـدُ وغيرهمـا خلوقـا: قوماشەکە پشتەکەی رزی.

خَلَـقَ الثـوبَ والجِلـدَ ونحوهمـا خَلْقـاً: ئەندازەی گرت بۆ ئەوەی بەگوێرەی پێویـست بـی بـبـڕیّو بیدرویّ، دەگـوتریّ: (فلان يخلق ثـم يفـري) فلاّنکـەس ئەنـدازە دەگـریّ ئەمجار ئیشەکە دەکا

خلـق الله العـالَم: خـودا بونـەوەری بـەدی هێنـاوەو هێناویەتـە وجـود لەسـەر ئەو شێوە جوانو رەنگینە.

خلـق فـلانٌ القـولَ: فلاّنکـەس قـسەکەی هەڵبەست.

خَلَقَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی لوسکردو نـەرمی کردەوە.

خَلِـقَ الثـوبُ والجِلْـدُ خلاقـةً: کراسـەکە، پێستەکە رزی.

خَلِقَ الشَّيْءُ: لوس بوو نەرم بوو.

أخْـلَقَ الثـوبُ والجِلْـدُ وغيرهمـا: رزيـن، کراسەکە رزی، پیستەکە رزی.

اخْـلَقَ فـلان: فلاّنکـەس پوشـاکەکانی رزین.

أخْلَقَ شبابُ فلان: گەنجیەتی فلاّنکەس بەسەر چوو.

أخْلَقَ الشيْءُ: شتەکەی رزاند.

أخْلَقَ فلانـاً: پۆشـاکی کۆنو رزیوی دا بەفلاّنکەس.

أخْلَقَ السائلُ مـاءَ وجهـه: سوالّـکەرەکە حـەیاو ناموسـی خـۆی لەرێـگەی سوالّ کردندا بەفیڕۆدا.

خَالَقَـهُ مُخالقَـةً وخلاقـاً: هاوڕێیـەتی لەگەلّدا بەست لەروی رەوشتەوە.

خَلَّقَـهُ: لوسـی کـردو رێـکی خـست ٥ دروستکردنەکەی تەواو کرد.

اخْـتَلَقَ الشَّيْءَ: دروسـتکردنی شـتەکەی ئەنجامدا.

اخْـتَلَقَ القولَ: قسەکەی هەڵبەست.

تَخَلَّقَ بِخُلُقٍ: باری بەو رەوشتەوە گرتو لێی بوو بەسروشت.

تَخَلَّقَ القولَ: قسەکەی هەڵبەست.

اِخْـلَوْلَقَ الثـوبُ والجِلـدُ: کراسـەکە، پێستەکە رزی.

اخْـلَوْلَقَ الـشَّيْءُ: شـتەکە لـوس بـوو نـەرم بـوو راسـتەو پاسـتە بـوو ٥ شـتەکە نزیـك بـوو ٥ دەگـوتریّ: (اخلولقت السماءُ أن تمطر) ٥ ئاسمان خەریك بوو باران ببارێنیّ.

اِخْـلَوْلَقَ بعـد تفـرقٍ: دواى لێـك

جیابوونەوەو لێك دابڕان خەریكن كۆببنەوە.

الأخـلاق: (علـم الاخـلاق) بـاس‌و خواسەكانی بریتین لە چەند یاساو رێسایەك كە بەچاك یان خـراپ جوان یان ناشیرین ناو زەد دەكرێن.

الأخلاقـي: هەرشتێـك لەگـەڵ یاساو ریسای ئـەخلاقی جوان‌و پەسـەندی كۆمەڵ یەك بگرێتەوە.

الأخـلَقُ: دەگـوترێ: (شـيْئُ أخلـق) شتێكی پتەوە هیچ شتێك كاری تێ ناكا.

أخلَقُ بكذا: شیاوی ئەوەیە.

الخـالِقُ: ناوێـكە لـەناوە جوانـەكانی پەروەردگار ٥ بەدیهێنەری بونەوەر لەسەر شێوەیەك كە نمونـەی نـەبێ ٥ دەشـگوترێ: (رجـل خـالق): پیاوێكی دەست رەنگین‌و كارامایە.

الخَـلاَقَ: بـەش‌و بـار لـەخێرو بێـر، دەگـوترێ: (فـلانٌ لاخَـلاَقَ لـه): فلانكەس ئارەزۆی لەخێر نیە.

الخِـلاَقَ: جۆرێـكە لەشـتی بۆنخـۆش‌و ئـامێری پـاك‌و خـاوێنی، وەكـوو زەعفەران.

الخَلْقَاءُ: پارچە زەوییەك كە كژو گیای تێدا نەڕوێ.

خلقاءُ الشَّيْئِ: شتی راستەو پاستەكراوو لوس كراو، دەگوترێ: (خَلْقَاء الجَبْهةِ) و(خَلْقَاءُ الظهر).

الخَلَقُ: خەڵـك ٥ دروسـتكراو ٥ هـەموو شتێـك رێـكخرابێ‌و لـوس‌و پـوس كرابێ.

الخَلَقُ: پێست‌و پوشاكی رزیو.

ثوب أخلاق: پۆشاكی رزیو.

الخُلُقُ: رەوەشت؛ حاڵەتێـكی دەروونییـە كردەوەكـان بەچـاك‌و خراپیانـەوە لـەوەوە سەرچـاوە دەگـرن ٥ (ك: أخلاق).

خِلقَـةٌ: دەگـوترێ: (سَـحَابَة خَلِقَـة) هەورەكـە ئیقلـیم گـیرەو بـەری ئاسمانی گرتووە چاوەڕوانی بارانی لێ دەكرێ.

الخِلْقَةُ: فیطـرەت‌و پێـكهاتە، دەگوترێ: (عَيْـبٌ خِلْقـيٌ) ئـەوە عەیبێـكی ئەصـڵی‌و بنەرەتییـە، لـە پێـكهاتەكەیدایەو تـازە پەیـدا بـوو نیە.

الخُلُـوقُ: بـەمانا (الْخِـلاَقُ) دێ، واتـە: جۆرە بۆنێـكی خۆشە.

الخَلِيقَةُ: هەموو دروستكراوێك ٥ ئەو سروشـتەی ئـادەمیزادی لەسـەر دروست كراوە ٥ خودی ئادەمیزاد ٥ (ك: خليق وخَلاَئِق).

المَخْلَقَةُ: شیاو، دەگوترێ: (هو مَخلَقَةٌ للخير) ئەو شیاوی خێركردن‌و خێر لێ وەشانەوەیە.

الَمخـلُوقَة: دەگوترێ: (قـصيدة مخلوقـة) چامە شیعری یەکە پاڵ شاعیرەکەی خۆی نەدراوە.

خَـلَّ خَـلاً وَخلـولاً: خەلـەلی تێـکەوت، دەگـوترێ: (خَـلَّ العَسْكَرُ) سەربازەکان رێـکو پێـک نەبون.

خَلَّ لَحمُهُ: گۆشتی کەم بوو، زەعیف بوو.

خَلَّ فلانٌ: فلانکەس هەژار کەوتو ئاتاج بوو.

خَـلَّ في دعائـهِ: لـە دوعاکـەی دا تایبـەتی کرد.

خَلَّ الإبـلَ خَـلاً: حوشترەکەی بـردە نێـو لـەوەری شـیرین تـام بـۆ ئـەوەی بلەوەڕێ.

خَلَّ الـشَيْئ: شـتەکەی کـون کـردو لێوەی دەرچوەدەر.

خَـلَّ أسـنانَهُ: ددانـی هاژنینـەوە ئـەو پاشمـاوەی خواردنـەی کەوتۆتـە نێوانیانەوە دەری هێنان.

خَـلَّ الكـساءَ: ئەمـسەرو ئەوسـەری چـارەکەکەی بەدارەکـە خـستەوە سەریەك.

خَلَّ فلاناً بالرُمْحِ: بەرمب لە فلانکەسی دا، بەرمب برینداری کرد.

خَلَّ الفـصيلَ: لوتەوانـە يـان دەمبێنـی لـە لوتو دەمی بێچوەکە کرد بۆ ئەوەی شیری دایکی نەخوا.

أخَـلَّ: لـەوەڕی شـیرین تامیـدا بەناژەڵەکەی.

أخَلَّ الأرضُ: زەوییەکە لەوەڕی شیرینی تێدا زۆر بوو.

أخلَّتِ النَخـلَةُ: خورماکـە ئـاڵو بـۆڵی تێکەوت، خورمای مـزری دەرخـست ٥ بەرەکەی خراپ بوو؛ خورماکانی وەکوو پێویست هەڵنەپێچا.

اخلَّ بالمكان: شوێنەکەی جێ هێشتو ئاگای لێ نەبوو.

أخلَّ بالشيئ: کەمتەرخەمی لەشتەکەدا کردو لێی بێ خەم بوو.

أخلَّ بفلان: پابەندی ئەو وادەو بەڵێنـە نەبوو کە بە فلانی دابوو، یارمـەتی نەدا.

أخلَّ فلانٌ: فلانکەس هەژار بوو.

أخَـلَّ الإبـلَ: حوشـترەکەی بـردە نـاو لـەوەڕی شـیرین تـامو لـەوێ لەوەڕاندی ٥ لە پەنـدی پێـشینانـدا هاتووە (جاءوا مُخِلِّينَ فلاقَوْ حَمضاً) ئـەم پەنـدە بـۆ کەسێـك دەگوترێ: هەرشـە بکـا وەلێ توشـی گونرەشـی خۆی ببێ.

أخـلَّ فلانـاً الی کـذا: فلانکەسـی موحتاجی فلان شت کرد.

خالَّـهُ مُخالَـةً وخـلالاً: دۆسـتایەتی لەگەڵدا کرد ٥ دەشگوترێ (خَاللَـهُ) واتە: (لامە) گوشراوەکە بکەینەوە.

خَلَّـلَ الـشرابُ: شـەرابەکە فاسـیدبوو

ترشاو بووە بەسرکە.

خَلَّلَ الخمر: شەرابەکەی کردەوە بەسرکە.

خَلَّلَ البُسْرَ وغيره: خورما مزرەکەی لەبەر خۆر هەڵخست ئەمجار بەسرکە پرژاندیو خستیە ناو جەرەو کوپەوە.

خَلَّلَ فلان: فلانکەس سرکەی دروست کرد.

خَلَّلَ بين الشيئين: بۆشایی لەنێوان دوشتەکەدا دروست کرد.

خَلَّلَ اللحيةَ والأصابعَ: پەنجەکانی بەتەری وەکوو شانە بەناو ریشی دا هێناو برد بۆ ئەوەی بنکی مووەکانی ریشی تەربێ ٥ یان پەنجەکانی تێك نا.

خَلَّلَ أسنانَهُ: ددانی هاژنینەوە بۆ ئەوەی چی خواردنو پلو پۆش لەناو ددانەکانی دا هەیە دەریان بێنێ.

خَلَّلَ الزَّرْعَ: بەناوکشتوکاڵەکەدا گەراو هەرچی نەرِوابوو سەرلەنوێ لە شوێنەکەی شەتڵی تری لێ دا.

اختَلَّ العصيرُ: تریێ گوشراوەکە بوو بەسرکە.

اختَلَّ فلانٌ: فلانکەس سرکەی دروست کرد ٥ هەژار بوو، زۆری تینوو بوو.

اختَلَّ الإبلُ: حوشترەکە لەوەرِی شیرین تامی خوارد، یان لەناو لەوەرِی شیرین تام دا بەستیەوە.

اختَلَّ العقلُ: عەقڵی تێك چوو سەنتەری تێك چوو.

اختَلَّ جسمُ فلان: جەستەی فلان لاواز بوو.

اختَلَّ الأمرُ: کارەکە پوچو بێ کەڵك بوو.

اختَلَّت النخلةُ: دارخورماکە خورمای مزری دەرخست (ئاڵو بۆڵی تێکەوت).

اختَلَّ فلاناً: بسهمٍ: تیرێکی بەفلانکەسەوە ناو ئەمدیو ئەو دیوی کرد.

تخَلَّلَ الشيءُ: شتەکە کونی کرد ئەمدیواو دیوی کرد.

تخَلَّلَ الثوبُ: کراسەکە رزی، تەسك بوو.

تخَلَّلَ فلان بعد الأكل: فلانکەس دوای نان خواردن ددانەکانی هاژنینەوە ٥ بۆ ئەوەی پاشماوەی خواردن لە بنکی ددانەکانی دەربهاوێ.

تخَلَّلَ المطر: بارانەکە گشتگیر نەبوو لەچەند شوێنێکی تایبەتی باری.

تَخَلَّلَ في وضوئه: بە پەنجە تەرەکانی ویستی بنکی مووەکانی ریشی تەربکا ٥ یان پەنجەکانی تێك کردن بۆ ئەوەی ناوان پەنجەکانی تەربن.

تَخَلَّلَ الشَّيْئَ: شتەکەی کون کرد.

تَخَلَّلَ فلاناً: زەبر دوا زەبر لەفلانەکەسی دا.

تَخَلَّلَ الديارَ: بەناو خانوەکاندا گەڕاو کوچەو کۆڵانەکانی پشکنین.

تَخَلَّلَ القومَ: چووە ناو نەتەوەکەوەو لەناویاندا مایەوە.

تَخَلَّلَ الرُّطَبَ: بەدوا دەنکە خورمای شیرین دا گەڕا لەناو لقەکانی دا.

تَخَلَّلَ البعيرُ الكلأ بلسانه: حوشترەکە بەزبانی خواردنەکەی لولدا ٥ دەگوترێ: (فلان يَتَخَلَّلُ الكلام بلسانه) فلانکەس قسەی قەوی دەکاو وشەکانی دەگوشێ.

اَلْخَلاَلُ: خورمای مزر لەسەرەتای ئاڵو بۆڵ تێکەوتنندا.

اَلْخِلالُ: بۆشایی نێوان دوشت ٥ هەروا ناوە بۆ دارێك كە دەخرێتە لوتی بێچوە ئاژەڵ بۆ ئەوەی شیری دایكی بۆ نەخورێ ٥ داروچكەی ددان هاژنینەوە ٥ پاشماوەی خۆراك لەبنكی ددانەكان ٥ قەفەزاز یان داری بارێك كە لەسەر دارە رای سەقفی خانوو دادەنرێ بۆ ئەوەی گڵو خۆڵ دانەدا.

اَلْخُلاَلُ: خورمای تازە گەییوو شیرین كە بۆیان بگەڕێی لە نێوان لقە دارخورما كۆكراوەكاندا، (پاشەڕۆك چنین) ٥ هەروا ناوە بۆ دیاردەیەك كە بەسەر شتی تام مزرو ترشدا دێو شیرین دەبێ.

اَلْخَلاَلَةُ: دۆستایەتی راستەقینە كە هیچ بۆشایی‌و گەندەڵی تێدا نەبێ.

الخُلاَلَةُ: بەمانا (اَلْخَلاَلَةُ) دێ ٥ بنكی لقەدارخورما ٥ پاشماوەی خۆراك لە نێوان ددانەدا ٥ ئەو پارچەو وردە خواردنانەی دوای نان خواردن لە نێوان ددانەكان دەر دەهێندرێن ٥ دەگوترێ: (فلان يأكُلُ خُلاَلَتَهُ) بەكەسێك دەگوترێ رژدو بەخیل بێ.

اَلْخَلَلُ: بۆشایی نێوان دوشت، كوچەو كۆڵان، دەگوترێ: (جاسَ خِلالَ الديار) ٥ بەناو كۆڵانەكانی خانوەكاندا گەڕا ٥ فەسادو گەندەڵی دەگوترێ: (في رأيه خَلَلٌ)

اَلْخَلاَّلُ: سركە فرۆش ٥ ئەو كەسەی سركە دروست دەكا.

اَلْخَلُّ: گوشراوی ترێ یا شتی تر كە ترش‌و مزربێ.

اَلْخَلُّ والخمرُ: خێرو شەڕ دەگوترێ: (ما عند فلان خلٌّ ولا خمر)

اَلْخَلُّ: رێگایەك دەربچێ بەناو لمی كۆمەڵ بوودا ٥ دڕاوی لە

پۆشـاكدا ٥ كـون و قـەڵپری جـل و بەرگ ٥ پۆشاكی رزیوو خەتخەت ٥ رەگێكە لەملدا پەیوەستە بەسەر ٥ باڵندەی روتەڵەو كەم پەرو پۆڵ ٥ حەیوانی كزو لاواز.

أم الخلّ: عەرەق.

الخِلُّ: دۆستی راستەقینە ٥ (ك: أخلال)٥.

اَلخَلّةُ: كون و كەلەبەری كەپرو ساباتو كۆخ ٥ كونی پچكۆلە ٥ پێویستیو هەژاریی ٥ كاتێ دوعا بۆ مردو دەكرێ دەگوترێ: (اللهم أسُدُّ خُلّتَهُ) ٥ دەگوترێ: (فلان ذوخُلّةٍ) ٥ فلانكەس ئاتاجەو پێویستی هەیە بۆ دابینكردنی ژیانی ٥ رێگا ٥ رەوەشت ٥شەرابی ترش ٥ ترشاو تام گۆڕاوو بۆن كردو ٥ هەروا بەمانا زەعیفو لاواز دی دەگوترێ: (إمْرَأةٌ خُلّةٌ) ئافرەتێكی زەعیفەو رەقەڵەیە.

اَلخِلّةُ: پاشماوەی خۆراك كە لەبنكی ددانا دەمێنێتەوە.

كالانی شمشێر كە بە ئاڵتون نەخشێندرابێ ٥ هەموو چەرمێك كە نەخشێندرابێ.

اَلخُلّةُ: هەموو گیاوو گژێكی شیرین تام ٥ دۆستایەتیو خۆشەویستی كە چوبێتە ناخی دەروونەوە ٥ دۆستی راستەقینە ٥ خێزان و هاوسەر.

اَلخُلُولُ: (أمُّ الخُلُولُ): گیاندارێكی دەریاییە سوێردەكرێو دەخورێ.

الخليل: دۆستی راستەقینە ٥ ئامۆژگاریی كەر ٥ جەستە لاواز ٥ هەژارو بێ نەوا.

اَلمُخَلّلُ: خەیارو زەیتون و ئەو جۆرە شتانە خوێیان پێ دەكرێو هەندێ سركەیان بەسەردا دەكرێو دەخورێن.

خَالّهُ: هاورییەتی لەگەڵدا بەست.

خَالّم المرأةَ: مێبازی لەگەڵ ئافرەتەكەدا كرد.

خَلّمَهُ: هەڵی بژارد.

اختَلّمَهُ: بەمانا (خَلّمَهُ) دێ.

اَلخَالِمُ: شتێكی راستو رێكی وەها كە گرێو گۆڵی تێدا نەبێ.

اَلخِلْمُ: لانەی ئاسك ٥ پیوو بەزی دەوروبەری ورگی مەڕ ٥ دۆستی راستەقینە ٥ پیاوی ژنانی.

اَلخِلْمَةُ: دەگوترێ:(إبلٌ خِلْمَةٌ) حوشترێكە بە ئارەزۆی خۆی دەلەوەڕێ.

خلا: خاڵی بوو، هیچی تێدا نەما، كەسی تێدانەما.

خلا فلانٌ من العيب: فلانكەس عەیبی تێدا نیە ٥ پیربوو زوربەی تەمەنی

رۆیی ٥ (خلا فلان): فلان مرد ٥ بێ تاوان دەرچوو ٥ بەتەنیا لەگەڵی دا کۆبوەوە.

خلا علی طعام: بەتایبەتی ئەو خواردنەی خواردو هیچی تری لەگەڵ تێکەڵ نەکرد.

خلا علیە وبە: گاڵتەی پێکرد، هەڵی خەڵەتاند.

أخْلَی المکانُ والإناءُ: بەمانا (خلا) دێ.

أخْلَی الرجُلُ: پیاوەکە کەوتە شوێنێکی چۆڵەوانییەوەو کەس تەنگی پێ هەڵناچنێ.

أخْلَت المرأةُ: ئافرەتەکە بێ مێرد بوو.

أخْلَی لە الشَّیْئُ: شتەکە بۆ ئەو کۆنترۆڵ بوو.

أخلی بفلان: بە تایبەتی بەتەنها لەگەڵ فلانکەسدا کۆبوەوە.

أخْلَی بنفسە: خۆی گۆشەگیرکرد.

أخْلَی علی بعض الطعام: یەکجۆر خواردنی خوارد.

أخلی المکانَ والإناءَ: شوێنەکە یان زەرفەکەی خاڵی کرد ٥ ئەوەی تێیدا بوو وەدەری نا ٥ دەگوترێ: (لا أخلی اللە مکانَكَ) خودا شوێنەکەت چۆڵ نەکاو تەمەن درێژت بکا.

خَالَی القومُ: خەڵکەکە خانووەکانیان چۆڵ کردو رویان کردە چۆڵو بیابان ٥ کەوتنە ناو ماڵو سامانی زۆرو گیاوو گژی زۆرو زەبەندە.

خَالَی فلاناً: وازی لە فلان هێنا ٥ سەرپێچی فلانی کرد ٥ زۆرانبازی لەگەڵا کردو بەسەریدا زاڵ بوو ٥ خودا حافیزی لێکرد.

خَالَی العَدُوَّ: ئەوەی لەنێوان ئەوو خۆیدا بوو وازی لێ هێنا.

خَلَّی الأمر: وازی لە کارەکە هێنا.

خلَّی سَبِیلَهُ: وازی لێ هێناو بەرەڵای کرد.

خلَّی بَیْنَهُمَا: لێیان گەڕاو ویستی بۆخۆیان پێکەوە بژین.

خلَّی فلان: فلانکەس مرد.

تَخَالَی القومُ: خەڵکەکە یەك هەڵوێستیان هەبوو وەلێ دوایی کێشەیان تێکەوت.

تَخَلَّی عن الأمر ومنە: وازی لێ هێنا.

تَخَلَّی فلانٌ: فلانکەس خۆی تەرخانکرد بۆ ئەو کارە ٥ چوو بۆ سەرئاودەست.

تَخَلَّی خَلِیَّةً: خەلییەیەکی بۆ خۆی دانا.

اسْتَخْلَی المکان والإناءَ: بەمانا (خَلاَ) دێ.

اسْتَخْلَی فلان: فلانکەس چووە خەڵوەتخانە بۆ خودا پەرستی ٥ داوای کرد لەگەڵی دا

بچێته شوێنی پەناوەو کۆببنەوە.

اِسْتَخلی بە: بۆی تاق بووە، بۆ ئەوە خۆی تەرخان کرد.

استخلی فلاناً: پێی گوت لەگەڵمدا کۆببەرەوە.

اِسْتَخْلی فلاناً مَجلِسَهُ: داوای لێ کرد مەجلیسەکەی بۆ چۆڵ بکا.

اِخلَولی: بەردەوام بوو لە سەر خواردنەوەی شیر.

اَلتخـلاءُ الشحماتی: نەخۆشییەکی منداڵانەیە.

الخالی من الرجال: پیاوێکە عازەب بێ ژنی نەبێ.

اَلْخَلاَ: دەگوترێ: (انه لَحُلُو الخَلاَ): قسە شیرینە.

الْخَلاَءُ: چۆڵی بەرفراوان، دەشتی کاکی بەکاکی ٥ شوێنی دەست نوێژگرتن ٥ هەروا دەگوترێ: (انا منه خلاءُ) ٥ من لێی بێ بەریم و چیم بەسەریەوە نیە.

الخِلالَةُ: ئامێرێکە بنکی کاغەز پێکەوە دەبەستێ بە تەل یان بەدەزو.

اَلخِلْـوُ: ئادەمیزادی بێ خەم و خەیاڵ ٥ پیاوێک بێ ژن بێ.

اَلْخَلْوَةُ: شوێنی کۆبونەوە لەگەڵ یەکێکی تردا ٥ یان خەڵوەتخانەی خودا پەرستی و بیرکردنەوە.

اَلْخَلْوَةُ الصحیحة: لە زاراوەی شەرع و یاسادا ئەوەیە پیاوو ژن لە ژورێکدا بن و دەرگایان لەسەر خۆ داخستبێ و کەسیان لەگەڵ نەبێ.

اَلْخَلِـيّ: هەنگەڵان ٥ کۆڵەسی هەنگ ٥ شانەی هەنگوین ٥ ئەو شوێنەی هەنگ هەنگوینی تێدا دروست دەکا.

اَلْخِلِيُّ مِن الرجال: پیاوی بێ خەم و خەیاڵ ٥ بێ ژن، بێ هاوسەر.

اَلْخَلِیَّةُ: هەنگەڵان، کۆڵەس ٥ شانە هەنگوین ٥ حوشترێک تاقی کرابێتەوە بۆ دوشین ٥ حوشترێک بێچوی خۆی نەمابێ بێچوی تری بەریخەن بۆ ئەوەی شیربدا ٥ ئاژەڵی بەرەڵڵا کراو بۆ ئەوەی لە کوێی حەزلێیە بلەوەڕێ ٥ کەشتییەک کەشتیەوانی تێدا نەبێ و بڕوا ٥ کەشتی گەورە ٥ کەشتییەک کەشتی بچوکی بەدواوەبێ ٥ ئافرەتێک نە مێردی هەبێ و نەمنداڵ ٥ وشەیەکە کینایەیە بۆ تەڵاق، ئەگەر پیاوێک بەژنەکەی بڵێ (اَنتِ خلیةٌ) بە وشەی (خلیه) مەبەستی تەڵاق بێ، تەڵاقەکەی دەکەوێ.

الخَلِیَّةُ: لە زانستی (الأحیاء)دا بریتییە لە (خانە) جا خانەی رووەکی بێ یان خانەی حەیوان بێ ٥ خانە زۆر

پـــــچوكەو بەچـــاوى ئاســــايى نابيندرێ ٥ پێكهاتەى خانـە (سيتو بـــــلازم)و پەردەيـــەكى بلازمـــى بەدەوردا ٥ خانەى روەك ديوارێكى نەرمى هەيە زوربەى لە سليلۆزە.

اَلْمُخَالِي: كەسێك وادەو بەڵێنى نەبێ.

المِخْلاَةُ: حوشترێكە بێچوەكەى لێ دور خرابێتەوە.

خَلَى خَلْياً: بڕيەوە، پارچە پارچەى كرد.

خَلَـــى الفَـــرَسَ: لغـاوى كـردە دەمـــى ئەسپەكە.

خَلَى اللجام عـن الفـرس: لغاوى لـەدەمى ئەسپەكە دەرهێنا.

خَلَى القِدرَ: دارى خستە ژێر مەنجەڵەكە.

خَلَى الماشِيةَ: گياوگژى تـەڕى بۆ درون‌و خستيە بەردەمى ئاژەڵەكان.

أخـلَت الأرض: زەوييەكـە گيـاوو گـژى تەڕى زۆر بوو.

أخْلَى القِدْرَ: ئاگرى بە قشبل‌و تەپاڵە لەژێر مەنجەڵەكەدا كردەوە.

أخلى الدابةَ: گياو گـژى تـەڕو تـازەى دا بە ئاژەڵەكە.

أخلَـى اللهُ الماشـيةَ: خـودا گيـاوو گـژى تازەى بۆ ئاژەڵەكان رواند بۆ ئـەوەى بيخۆن.

أخلـى الفَـرَسَ: لغـاوى خـستە دەمـــى ئەسپەكە.

اخْتَلَى السيفُ: شمشێرەكە بڕى.

اخـــتَلى الْخَلَـــى: گيـــاوو گژەكـــەى درونەكرد.

اخْتَلَى رأسَهُ: سەرى بڕى.

اَلْخَلَـى: حەشيش‌و گيـاو گـژ ٥ گيـاى تەڕ.

خَمِـجَ خَمَجـاً: لەبـەر زەعيفـى‌و لاوازى تواناى نـەماو نـەيتوانى جم‌و جوڵ بكا.

خَمِجَ اللحمُ: گۆشتەكە بۆگەنى كرد.

خَمِجَ التَمْرُ: خورماكە خراپ بوو.

خَمِجَ دينهُ وخُلُقُهُ: ئايين‌و رەوشتى خـراپ بوو.

اَلْمُخمَّـــــجُ: پيــــاوى رەوشـــــت ناشيرين ٥ دەگوترێ: (رجل مُخَمَّجُ الأخلاق)

خَمِـدَت النـــار خَمْـداً وخُمـوداً: بلێسەى ئاگرەكە دامركايەوە بەڵام پشكۆكەى نەكوژاونـــەوە ٥ مـــردو گيـــانى تێدانەما.

خَمِدَ فلان: بێـدەنگ‌و ئـارام بـوو ٥ (خَمِدَ المـــريضُ): نەخۆشـــەكە بێهـــۆش بوو ٥ مرد.

خَمِـدَت الْحُمـىُّ: لـەرزو تاكـەى هێـواش بووە ٥ هەڵچونەكەى دامركايەوە.

أخْـمَدَ الرجـلُ: جوڵـەى لـەخۆى بـڕى‌و بێـدەنگ بـوو، خـۆى بـەو كـارەوە راهێنا.

الخامِدُ: راوەستاو بێ جمو جوڵو بێدەنگ.
دەگوترێ:(قوم خامِدون) گەلو نەتەوەیەکی بێ جمو جوڵن هەموویان مردونو بون بەخۆڵەمێش ٥ قورئان دەفەرموێ ٥ ﴿إن كانتْ إلاّ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإذا هُمْ خَامِدُونَ﴾.
اَلْخُمُودُ: چاڵو قوڵکەیەکە ئاگری تێدەکەن بۆ ئەوەی دابمرکێ.
خَمَرَ منه خَمراً: شەرمی کرد ٥ (خَمَرَ الشَّيْءَ) شتەکەی داپۆشی ٥ شاردیەوە ٥ (خَمَرَ العجين) خەمیرەی کردە ناو هەویرەکەوە بۆ ئەوەی باش هەڵبێ.
خَمِرَ خَمَراً: تووشی سەر هێشە بوو لەئاکامی شەرابخواردنەوە ٥ بەهۆی عەرەق خواردنەوە نەخۆش کەوت ٥ دەردو ئازار چووە ناو جەستەیەوە.
خَمِرَ المكانُ: شوێنەکە شەرابی تێدا زۆر بوو.
خَمِرَ الشَّيْءُ: شتەکە لەو حاڵەی لەسەری بوو گۆڕاو چووە سەرحاڵێکی تر.
خَمِرَ عنه: خۆی هون کردو لەبەرچاو نەما.
خَمِرَ عنه الخَبَرَ: هەواڵەکەی نەزانی.
خەبەرەکەی لێ شێوا.
خَمِرَ على فلان: رقی لە فلانکەس هەڵسا.
خُمِرَ خَمْراً: بەعەرەق خواردنەوە تووشی سەرئێشە بوو.
أَخْمَرَ: لەناو دارو درەختو جەنگەڵدا گوم بوو ٥ شەراب لەلای ئەو زۆر بوو.
أَخْمَرَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە میکیاجی کردو خۆی بۆنخۆشکرد.
أخمرت الجارية: کچەکە کاتی ئەوەی هاتووە خۆی بالا پۆشبکا.
أَخْمَرَتِ الارضُ: زەوییەکە دارو درەختی زۆر بوو.
أَخْمَرَ على فلان: کینەو رقی لەفلان هەڵگرت.
أَخْمَرَ الْخَمْرَ: شەرابی دروست کرد.
أَخْمَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی داپۆشی ٥ شاردیەوە ٥ پاشگوی خست.
أَخْمَرَ العَجِينَ: خەمیرەی کردە ناو هەویرەکەوە.
خامَرَ به: شاردیەوە ٥ (خامَرَ الشَّيْءَ): تێکەڵاوی شتەکەی کرد ٥ (خامَرَ المكانَ): لە شوێنەکە مایەوە تێیدا جێگیربوو.
خَمَّرَ: شەرابی دروستکرد ٥ (خَمَّرَ الشَّيْءَ): شتەکەی داپۆشی.

خَمَّرَت المرأةُ رأسَها بالخمار: ئافرەتەكە بە سەرپۆش سەری خۆی داپۆشی ٥ (خَمَّرَ المكانَ): لەو شوێنە مایەوەو تێیدا نیشتەجێ بوو.

خَمَّرَ العجينَ: خەمیرەی كردە ناو هەویرەكەوە ٥ هەویرەكەی شێلاو ماوەیەك لێی گەڕا بۆ ئەوەی هەڵێ.

إِخْتَمَرَت المرأةُ: ئافرەتەكە سەرپۆش‌و چارەكەی پۆشی.

اخْتَمَرَ الخمرُ: عەرەقەكە پێگەیی‌و وەختی كولاندنی هات.

اخْتَمَرَ العجينُ: هەویرەكە هەلات بوو بە خەمیرە.

تَخَمَّرَت المرأةُ الخِمارَ: ئافرەتەكە سەرپۆش‌و چارەكەی بەخۆی دادا.

تَخَمَّرَت المرأةُ بالخُمْرةِ: ئافرەتەكە میكیاجی دەم‌و چاوی بە خومرەكە كرد.

اسْتَخْمَرَ الرجلَ: پیاوەكەی كرد بە كۆیلە.

الخُمَارُ من الناس: كۆمەڵ‌و دەستەو دایەرمیان.

اَلْخُمارُ من الخمر: ئەو شەرابەیە بخۆرەوەكەی توشی سەرهێشە بكا ٥ ئەو مادە سەرخۆشكەرەیە كە تێكەڵی خوێنی ئادەمیزاد دەبێ.

الخِمارُ: پەردەو سەرپۆش‌و چارەكەو مێزەر.

الخَمْرُ: هەر شتێك سەرخۆشكەربێ لە گوشراوی تری‌و خورماو شتی تر ٥ تری ٥ هەر شەرابێك سەر خۆشكەر بێ ٥ (ك: خُمور).

اَلْخِمْرُ: حیقدو كینە.

اَلْخَمَرُ مِنَ الناس: پێرو كۆمەڵی خەڵك ٥ هەرشتێك شت داپۆشێ لە دارو دەوەن‌و گژو گیاو كێو ٥ درەختی پرگەڵاو لق‌و پۆپ ٥ غافڵگیری‌و نهێنی دەگوترێ:(جاء نا علی خَمَر).

الخَمْرَةُ: بەمانا (اَلْخَمَرُ) دێ ٥ كۆمەڵ‌و قەرەباڵغی ئادەمیزادان.

اَلْخَمْرَةُ: بۆنی خۆش.

الخُمْرَةُ: ئەو مادە بێهۆشكەرانەی تێكەڵاوی خوێندەبێ ٥ كۆمەڵێك داوو دەرمان ئافرەت میكیاجی پێ دەكاو خۆی پێ ئارایش دەدا ٥ خومرە كە دەكرێتە ناو هەویرەوە بۆ ئەوەی هەویرەكە هەڵبێ ٥ بیرەی لێڵ‌و تەڵخ ٥ بیرەی بۆنخۆش ٥ حەصیرو بەرماڵ كە لەلقی دارخورما بتەندرێ‌و بەبەن‌و گوش رایەڵبەند بكرێ.

اَلْخِمْرَةُ: بۆنی خۆش ٥ دەگوترێ: (امرأة طيبة الخِمْرَةِ) ٥ ئافرەتێكی بۆنخۆشە ٥ لەبەركردنی خیمار.

اَلْخَمْرِيّ من الألوان: ئەوەی رەنگی شەرابی بێ.

الخَمَّارُ: مەیفرۆش.

اَلْخَمَّارَةُ: دوکانی مەیفرۆشی.

الخِمِيـرُ: ئـەو کەسـەی زۆر شـەراب بخواتەوە ٥ (موردمین).

اَلْخَمِيرُ: جۆرە هەویرێکی تایبەتییە.

اَلْخَمِيرَةُ: روەکێکە تاکخانەیەو لەجۆری (فیطریـات)ە ٥ شکڵی هێلکەیی یان خڕە بەشەتڵ دەبێ بۆ هەڵهێنانی هـەویر بـەکاردێ، هـەروا بـۆ ئامـادەکردنی مادەسـپرکەرەکانو فیتامینات بەکاردێ.

خَمِيرَةُ اللبن: هەوێنی ماست دەگرێتە ناو شیرەوە بۆ ئەوەی بمەیێ.

اَلْمُخْـتَمِرَةُ: مـەڕی سپی یان ئەسپی سپی.

اَلْمُخَمَّرَةُ من الـشياه: مـەڕی سەر سپی باقی جەستەشی هەر رەنگێك بێ.

اَلْمُـسْتَخْمِرُ مِن الرجـال: پیاوێـك زۆر مەی بخواتەوە.

خَمَسَ المالَ خَمْساً: پێـنج یـەکی ماڵەکـەی هەڵگرت.

خَمَسَ فلاناً: پێنج یەکی ماڵی فلانەکەسی هەڵگرت.

خَمَـسَ القَـومَ: بـوو بـە پێنجـەمی خەڵکەکە ٥ پێنجەم کەسیان بوو.

خَمَسَ الحَبْلَ: بەپێنج تاڵی حەبلەکەی بادا.

أخْـمَسُوا: بوون بە پێنج.

أخْـمَسَ فـلانٌ: فلانکـەس حوشـترەکانی پێنج پێنج هاتن بۆ ئاو خواردنەوە.

خَمَّسَ الشَّيْئَ: شتەکەی کـرد بـەپێنج روکـن بـەپێنج لایـەن بـەپێنج گۆشە ٥ دەگـوترێ: (خَمَّـسَ الـشِّعْرَ) شیعرەکەی کرد بەپێنج خشتەکی.

خَمَّسَ الأرْضَ: زەوییەکـەی دوای رۆژی پێنجـەم ئـاودا، واتـە: لـەئاودانی پێشوووەوە.

الأخْمـاسُ: کـۆی (خِمْـسَ) ٥ دەگـوترێ: (همـا في بـردة أخماس) کاتێـك ئـەو دووە تەبابن‌و لێك نزیك بن.

خُمَاسَ: (جاءوا خُماسَ) خەڵکەکە پێنج پێنج هاتن.

الخُمَاسِيُّ: بایەکی گەرم‌و وشك‌و تـەپ‌و تۆزاوییـە ٥ لـە مانگـەکانی بـەهاردا بـەزۆری‌و لـەمانگی تـردا بەکـەمی هەڵدەبێ.

الخُمَاسِـيُّ: منداڵێـك یـان پۆشاکێـك درێژییەکەی پێنج گەزبێ.

اَلْخَمْـسُ: ژمـارەی پێنجـە بـۆ مێینـە دەگوترێ:(خَمْسُ نِسوة).

اَلْخِمْـسُ: بەشێـك لـە پێـنج ٥ جـۆرە قوماشێـکی یەمەنییـە ٥ نـاوە بـۆ سـارایەکی بـەرفراوانی وەهـا ئـاوی دووربێ حوشـتربە پێنج رۆژ بگاتـە سەرئاوەکەی.

اَلخُمُسُ: بەشێك لەپێنج بەش ٥ پێنج یەك.

اَلْخَمْسَةُ: ژمارەی پێنجە بۆ نێرینە، دەگوترێ:(هم خَمْسَةُ رجال).

الخَمِيس: بەشێك لەپێنج بەش ٥ ناوی رۆژی پێنج شەممە ٥ سوپای زۆر کەپێك هاتبێ لەپێنج بەش (پێشە تاو پاشەتا لای راستو لای چەپ، ناوەڕاست) ٥ پۆشاك یان رمبو هەر شتێکی تر کە درێژییەکەی پێنج بست بێ.

اَلْمخمَسُ: پێنج پێنج دەگوترێ:(جاءوا مَخْمَسَ).

اَلْمُخَمَّسُ: لە زاراوەی هەندەسەدا بەشتێك دەگوترێ پێنج گۆشە بێ.

اَلْمَخْمُوسُ: رمبێکە پێنج زیراع درێژبێ.

خَمَشَ وَجهَهُ خَمْشاً وخُمُوشاً: پێستی دەمو چاوی بریندارکرد.

خَمَشَ فلاناً: پێستی جەستەی فلانکەسی بریندارکرد.

خَمَّشَهُ: بەمانا (خَمَشَهُ) دێ.

تَخَمَّشَ: بۆ موطاوەعەی (خَمَّشَهُ) دێ.

تَخَمَّشَ القومُ: خەڵکەکە جمو جوڵیان زۆر بوو.

الخامِشَةُ: ناوەڕۆی بچوك ٥ (ك: خَوامِش).

الخُمَاشَةُ: برینێکە خوێنی دیاریکراوی لەشەرعدا بۆ دانەنرابێ.

اَلْخَمْشُ: ناوە بۆ برینی پێست (ك: خُمُوشٌ).

خَمَصَ البطنُ خَمصاً وخُموصاً: گەدەکە خاڵی بوو، سکی پچوك بۆوە ٥ سکی قبوت، سکی چووە ناوەوە ٥ (هو خَمِيص، ك: خِماص) و(هي خَمِيصة، ك: خِماص وخمائص).

خَمِصَ بَطنُهُ: بەمانا (خَمَصَ) دێ ٥ (هو خَمصان وهي خَمْصَانة)

خَمِصَ القدمُ: چاڵایی بەری پێی زۆر بەرز بۆنەوە لەزەوی ناکەوێ ٥ (هو أخمص وهي خَمصاء).

خَمُصَ البَطْنُ خُمْصاً وخَماصةً: گەدەی خاڵی بوو، سکی بچوك بووە.

تَخَامَصَ عنه: لێی دوور کەوتەوە.

تَخَامَصَ له عن حقه: وازی لەمافی خۆی هێنا بۆئەوەی مافەکە بدا بەئەو.

تَخَامَصَ الليلُ: تاریکایی شەو کە مێ رەوییەوە لە دەمەوبەیاندا.

إنْخَمَصَ الجرحُ: برینەکە هاوساوییەکەی رەوییەوە.

الأَخْمَصَ: چاڵایی بەری پێ؛ ئەوەی لە زەوی ناکەوێ.

اَلْخُمْصَان: بەمانا (الخَمْصَان) دێ.

اَلْخَمِيصَةُ: کراسێکی رەش یان سور

وێنەو نیشانەی تێدابن.

اَلْمَخْمَصَةُ: برسییەتی (رب مَخْمَصَةٍ شرّ من التخم).

خَمَطَ اللَّبَنُ والخَمْرُ والوعاءُ خَمْطاً وخُموطا: بۆن خۆش بوو.

خَمَّطَ اللَّبَنَ والخَمْرَ: شیرەکە یان شەرابەکەی کردە مەنجەڵەکەوە.

خَمَطَ اللحمَ: گۆشتەکەی برژاند ٥ باش نەیبرژاند.

خَمَّطَ الحَمَلَ والجديَ: کاوڕەکە یان گیسکەکەی گروو گۆشتەکەی برژاند.

خَمِطَ اللبنُ والخمرُ: بەمانا (خَمَطَ) دێ ٥ دەگوترێ:

خَمِطَت الأرضُ: زەوی بۆنی خۆش بوو.

خَمِطَ الرجلُ: پیاوەکە فیزی کردو خۆی بەزل زانی ٥ رقی هەڵساو توورە بوو.

تَخَمَّطَ الرَّجُلُ: پیاوەکە تەکەبوری کرد، فیزی نواند ٥ زۆری رق هەڵساو توورە بوو ٥ رکەبەرەکانی خۆی ملکەچ کردن و بەسەریاندا زاڵ بوو.

تَخَمَّطَ الفحلُ: دەنگی خۆی خواردەوە، حیلکەی لە قورگی دا دوبارە کردەوە.

تَخَمَّطَ البَحْرُ: دەریا شەپۆلەکانی تێکیانەوە هاویشت و ئارامی نەما.

اَلْخَمْطُ: شتی بۆنخۆش ٥ جۆرێکە لە درەختی (الأراك) بەرەکەی دەخورێ ٥ بەری کەم لەهەر درەختێك بێ ٥ شیرو ماستی ترش ٥ شتی تاڵ ٥ هەرگیاوو گژێك تامی تاڵی گرتبێ.

اَلْخَمْطَةُ: بۆنی زەوی ٥ بۆنی تولەمێوو بەرسیلە لەسەرەتای پەیدابوون و هەڵپێچانی دا ٥ بۆنی کوندەو مەشکە ٥ بۆنی شەراب پێش ئەوەی بترشێ، لەسەرەتای ترشبونی دا.

الخَمْطَةُ من السقاء: بۆنی کوندەو مەشکە.

الخَمَّاطُ: برژاو، برژاندن.

خَمَلَ المنزلُ: خانوەکە شوێنەواری نەما ٥ مەکۆکە لابراو هیچی نەما.

خَمَلَ الرجلُ: پیاوەکە گوم بوو نەناسراو کەس باسی ناکا.

خَمَلَ ذِكْرُهُ: ناوی ونەو کەس باسی ناکا.

خَمَلَ الصوتُ: دەنگەکە نزم بوو.

خَمَلَ الرجلُ صوتَهُ خَمْلاً: پیاوەکە دەنگی نزم کردوە ٥ دەنگی بەرز نەکردەوە.

خَمَلَ البُسْرَ: خورما مزرو کاڵەکەی خستنە جەرەوە بۆ ئەوەی نەرم بن.

خَمِلَ: دەردە چومزگەی توش بوو (الخمال): نەخۆشییەکە توشی چومزگە دەبێ.

أخـمَلَت الأرضُ: زەوییەكـە گوڵەخەمائیلی زۆر بوو.

أخمَلَ الحائكُ الثوبَ: جۆلاكە گوڵی بۆ قوماشەكە دروست كرد.

أخـمَلَ الله فلانـاً: خـودا نـاوو شـۆرەتی فلانـی كـوێر كـردەوە، كـەس نایناسیٖ‌و كەس باسی ناكا.

اِخْتَمَلَ: لەناو خەمائیلەكاندا لەوەڕا.

الخامِلُ: ئـادەمیزادی هیـچ‌و پـوچ‌و بـیٖ ناوونیشان.

اَلْخُمَالُ: نەخۆشییەكە توشی جومگە دەبیٖ‌و توشی قاچی ئـاژەڵ دەبیٖ‌و فەیزەنی دەكا.

اَلْخُمَالَةُ: پەرو پۆڵی نوعامە.

اَلْخَمْلُ: بەمانا (اَلْخَمَالَةُ) دیٖ ٥ برژو پاڵی قوماشی قەدیفە یـان خـوری قەدیفە ٥ ئەو چەرمە پرژ پرژەی روی ناوەوەی مەعیدەی داپۆشیوە.

الخَمِلُ: دۆستی باش.

اَلْخَمْلَةُ: قەدیفە.

اَلْخِمْلَةُ: قەدیفە ٥ نهێنییەكانی پیاو.

اَلْخَمِيـلُ: قەدیفـە ٥ تـشریب‌و تێـگوشراو ٥ هـەوری پـڕو تاریك ٥ پۆشاكی گوڵـگوڵاوی ٥ یان پۆشـاك لـە قەدیفـە ٥ قەدیفـەی رەش.

اَلْخَمِيلَـةُ: پـەرو بـاڵی نوعامـە ٥ قەدیفـە ٥ درەختـی پـڕ لق‌و پـۆپ‌و گـەڵا بەجۆرێـك زەلام بـچێتە ناویـەوە دیارنـەبیٖ ٥ هەرشوێنێـك نـەرمان بـیٖ‌و بـەگیاو گـوڵ‌و گـوڵزار برازێتـەوەو بـشوبهێتە پارچـە قەدیفە.

خَمَّ اللحمُ خماً وخموماً: گۆشتەكەی بۆگەن بوو بـەبرژاوی یـان كوڵاوی ٥ بۆنی كردبیٖ‌و بەتەواوی فاسیدنەبووبیٖ.

خَمَّ اللبنُ: شیرەكە گۆڕاو بزركاو بۆنەكەی ناخۆش بوو.

خَـمَّ فـلانٌ: فلانكـەس زۆر گریـاو دادو فیغانی كرد.

خَمَّ البَيْـتَ: ماڵەكەی ماڵی ٥ (خَـمَّ البئـرَ) بیرەكەی پاك كردەوە.

خَـمَّ قَلْبَـهُ: دڵـی پـاككردەوە لـە حیقـدو كینـە ٥ (المخمـوم القلـب): دڵپاك‌و بیٖ حیقدو كینە.

خَمَّ النَاقَةَ: حوشترەكەی دۆشی.

خَمَّ الشَّيْءَ: شتەكەی بڕیەوە.

خَـمَّ فلانـاً بثنـاء حـسن: بەباشـی باسـی فلانكەسی كرد.

خَـمَّ فـلان يَخُـمُّ ثيـاب فـلان: فلانكـەس بەباش‌وچاك ناوی فلان دێنیٖ.

خُمَّ الدجاجُ: مریشكەكە كرایە كولانەوە.

خُمَّ الخُمُّ: كولانەكە پاك كرایەوە.

أَخمَّ للحمُ واللَّبَنُ: گۆشتەکەو شیرەکە بۆگەنی کرد.

إخـتمّ البيـتَ والبئـرَ: ماڵەکـەی مـاڵی، بیرەکەی پاك کردەوە.

تَخمّمَ مـا علـى الخوان: ئـەوەی لەسـەر سفرەکە بوو خواردی.

الخُمامَـةُ: ئـەوەی بماڵـدرێ لـەبیرو لـە خـانوو ٥ کەسـکی مـاڵین ٥ ئـەو خواردن‌و خوراکەی دەکەوێتـە سـەر سفرەو دەپرژێ.

اَلخمُّ: باغێکە بێ درەخت‌و بێ میوە.

اَلخُـمُّ: کولانـەی مریـشك ٥ قەرتاڵـەو سـەبەتەیەکە لـە قەفـەزاز، کـاو وردەپوش دەکرێتـە تەختەکـەی بۆ ئەوەی مریشك هێلکەی تێدا بکا یان جوچکی تێدا هەڵبێنێ.

اَلخَمِيمُ: رەزاگران‌و نەکلەوەت ٥ شیری تازە دۆشراو ٥ وەسپ دراو.

اَلمِخمَّةُ: کەسك، ئاڵەتی ماڵماڵین.

خَمَـنَ الـشَّيءَ خَمْنـاً: بـەگۆترەو مەزنـدە شتەکەی هەڵسەنگاند.

خَمَّنَ الشَّيءَ: بەمانا (خَمَنَ) دێ.

اَلخَمَنُ: بۆگەن.

اَلخُمَّـانُ مـن النـاس: ئـادەمیزادی پـڕو پوچ‌و خوێڕیلە ٥ رەبی زەعیف.

اَلخُمَّانةُ: شمشێری زەعیف.

خَنِـبَ فـلانٌ خَنَبـاً: توشـی لـوت گنـی بوو ٥ مردو فەوتا ٥ شەل بوو.

أَخـنَبَ: بـەهیلاك چـوو (أَخـنَبَهُ) بەهیلاکی برد.

أَخنَبَ رجلَهُ: قاچی سڕکرد ٥ بڕیەوە.

اِختَنَبُوا: تێداچون، لەناو چون.

تَخَنَّـبَ: دیمـەنی ناشـیرینی سـەرلوتی لابـردو نەشـتەرگەری بـۆ کرد ٥ تەکەبووری کرد.

اَلخَنَابُ من الرجـال: پیـاوی گەڵەگـەتی کەتـەو زەلام ٥ پیـاوی نەحمـەق‌و گێل‌و هەردەمە خەریکی شتێکە.

اَلخَنَابَـةُ: شـوێنکەی ناشـیرین لەسـەر جەستە ٥ شەڕو نەگبەتی.

اَلخِنبُ: شوێنی بەیەك گەیشتنی ئێسقانی ران‌و ئێـسقانی لـولاك (ئـەژنۆو رەفیـچك) ٥ بـۆ شـایی نێـوان پەنجـەکان ٥ بۆشـایی نێـوان دوو گۆشە.

اَلخَنَّـبُ: دەردێـکە توشـی لـوت دێ‌و ئادەمیزاد کە قسەدەکا وشەکان گن دەبن.

اَلخَنَبَاتُ: غەدرو درۆ ٥ دەگوترێ:(هـو ذوخَنَبَاتٍ) ئـەو کابرایـە میزاجییـەو هەرجارە رولەلایەك دەکا ٥ جارێـك باش دەکاو جارێك خراپ.

اَلخُنُباتُ: بەمانا (اَلخَنَبات) دێ.

اَلخُنبَـةُ: فەسادو داوەشان‌و گەندەڵی.

اَلخِناب مِـن الرجـال: پیاوی کەڵەگـەتی زەلام‌و کەتــە ٥ پیــاوی لــوتزل‌و کەپوگەورە.

اَلْخِنَابـةُ: نـەرمایی لـوتی زل، نـەملاو ئــەولای لــوت لــەلای ســەروی لوت ٥ لوتبەرزی‌و تەکەببورکردن.

الخِنَّبُ: بەمانا (اَلْخِنَبُ) دێ.

اَلْمَخْنَبَةُ: دەنـگ لێـدابڕان‌و پـچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی.

خَنبَسَ: تالانییەکەی دابەشکرد.

اَلْخُنَــابِسُ: شـــتی کـــۆنی پتـــەوی جێــگیر ٥ شـێر ٥ پیـاوی کەتـەی ناشیرین‌و رەزاگران ٥ شەوی تاریکی هەنگوستە چاو.

اَلْخُنَابِسَةُ: مێینە لەسەرەتای ئەوەدا کە دەردەکەوێ سکی هەیە.

اَلْخَنْبَسُ من الرجال: بەمانا (اَلْخُنـابِسُ) دێ.

اَلْخَنْبَـسَةُ: (خَنْبَــسَةُ الأســد) شـێوە رۆیشتنی شێر ئازایەتی‌و هەڵمەتی.

اَلْخَنْبُوسُ: بەردە ئەستێ بەردێـکە کە بەئاســـن لێــی دەی ئــاگری لێ دەبێتەوە.

خَنَـــثَ الــسقاءَ خَنْثـاً: دەمـی کونـدەو مەشـکەکەی هەڵـگێڕایەوە بـەدیوی دەرەوەداو دەمـــی پێوەنـــاو لێـــی خواردەوە.

خَنَثَ فلاناً: گاڵتەی پی کـرد ٥ دەگـوترێ: (خَنَـــث لــــه بأنفــــه): لــوتی لێ هەڵقرچاند، لوتی لێ بادا.

خَنِثَ الرجل خَنَثاً: پیاوەکە هەڵس‌و کەوتی ژنانەی کردن.

خَنِثَ فلان: شلە پەتـەبوو ٥ لارو لەنجەی کرد خۆی بادا.

خَنَّثَـهُ: وای لێـکرد وەکـوو (خـــونثی) هەڵس‌وکەوت بکا.

خَنَّثَ کلامَهُ: ئاخاوتنی وەکوو ژنی نازو نوزکەر کرد، ژنانە دوا.

خَنَّـثَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی چـەماندەوەو دولای کردەوە.

خَنَّثَ السقاءَ: بەمانا (خَنَثَهُ) دێ.

اختَنَثَ الرجلُ: بەمانا (خَنَثَهُ) دێ.

اخْـنَثَ الـسقاءُ: کوندەکـە، مەشـکەکە نوشتایەوە.

انْخَنَثَ العنقُ: ملەکە خوار بوو.

تَخَنَـــثَ الرجـــلُ: بــــەمانا (خَنِــــثَ) دێ، دەگــوترێ:(تَخَنَّـــثَ في کلامـــه) لەقسەکردندا ژنانە دوا.

تَخَنَّثَ الشَّيْئُ: شتەکە چەمایەوە.

خَنَـــاثِ: وتەیـــەکی جینـــو ئـــامێزە ئاڕاستەی ئافرەت دەکرێ.

اَلْخُنَاثَـــةُ: پیاوێـــك ئاکـــارو گوفتـــاری ژنانەبێ.

اَلخِنْـثُ: کۆمـەڵی پەرتـەوازە ٥ لویـەکی

قوماشی پێچراوە ٥ چرچو لۆچی قوماشی پێچراوە، دەگوترێ: (طوى الثوبَ على أخنائه وخِنْثائه) ٥ دیوی ناوەوەی شەویلە ئاستی ددانی دواوە (ددانی خرێ) چ لای خوارو چ لای سەرو.

خُنَثُ: وشەیەکی جنیو ئامێزە ئاراستەی پیاو دەکرێ، دەگوترێ: (یا خُنَثُ) هۆی نێرەموك.

اَلْخُنْثی: نێرەموك ٥ کەسێك کۆئەندامی زاوزێی نە نێرینەی تەواوبێ نە مێینەی تەواو بێ ٥ روەکێك خانەی مێینەو خانەی نێرینەی تێدابن (ك: خناثیَ).

اَلْخُنُوثَةُ: نێرەموکی ٥ (الخُنُوثَةُ الكاذبة): ئەوەیە ئادەمیزادەکە لەراستیدا رەگەزی نێرینەبێ یا رەگەزی مێینەبێ وەڵێ هەندێ دیاردەی رەگەزەکەی تری پێوە دیار بێ.

اَلْمِخْنَاثُ: ئافرەتی چاو نەرمو لارو لەنجەکەر لەرۆیشتندا.

اَلْخَنْجَرُ: خەنجەر، کێرد، کێردی گەورە (ك: خناجر).

اَلْخِنْجَرُ: بەمانا (اَلْخَنْجَرُ) دێ.

اَلْخَنْجَرَةُ: حوشترێك شیری زۆربێ.

اَلْخَنْجَرِیرُ مِنَ المیاه: ئاوی قورس بەمەرجێ نەگاتە ئاستی سوێری.

خَنْخَنَ فلان: قسەی بەلوت کرد، لەقسەدا گنە.

اَلْخُنْدُبُ من الرجال: پیاوی بەدرەوشت.

اَلْخَنْدَرِیسُ: شەراب، شەرابی کۆن ٥ (تمر خندریس): خورمای کۆن ٥ (حِنطَةٌ خندریس) گەنمی کۆن.

اَلْخُنْدُعُ: جۆرێکە لە کوللە باز دەهاوێ.

اَلْخُنْدُعُ: کەسێك نەفس نزم بێ ٥ بەسروشت ناکەس بەچەبێ.

خَنْدَق: کانگەی هەڵکەند.

اَلْخَنْدَق: چاڵێکە بەدەوری شتێکدا هەڵدەکەندرێ ٥ شەقە جۆگایەکی درێژە لە گۆڕەپانی شەڕدا هەڵدەکەندرێ بۆ پارێزگاری لەسوپاو سەربازەکان.

تَخَنْذَذ: بێ حەیابوو خۆی سفورکرد دەستی دایە بەدرەوشتی ٥ یان شەڕەنگێزو ئازاو جەربەزە بوو.

الخِنْذِیذُ: شاعیری چاك‌و شیعر رەوان ٥ وتاربێژی زمانرەوان‌و قسەکاریگەر ٥ پیاو ماقوڵی هێدی‌و هێمن ٥ شارەزا لەبەسەرهات‌و مێژووی رۆژگاری عەرەب، هۆزو شیعرو هونەرو کەلەپوریان ٥ پیاوی ئازای کە زەفەری پێ نابرێ‌و دوژمن نازانێ لەکوێوە بۆی بچێ ٥ پیاوی

سەخیو دەستو دڵ فراوان، پیاوی جنێو فرۆشو زمان پیس ○ نێری، بەران، ئەسپەنێر ○ هێسترو بارگینی درێژو کەتە ○ کێوی بەرزوگەورە کە بەسەر دەشتایی دا بڕوانێ ○ (ك: خنازید).

خَنِزَ اللَّحْمُ وغیره: گۆشت بۆنی کرد بۆگەن بوو.

اَلْخُنْزَوانُ: مەیمون ○ نێرە بەراز.

اَلْخُنْزَوانُ: تەکەبورو خۆبەزلزانی.

اَلْخُنْزُوانَةُ: بەمانا (الخُنزُوان) دێ.

اَلْخُنْزُوانِیة: بەمانا (الخُنزُوان) دێ.

الخُنْزُوَةُ: بەمانا (اَلْخُنْزُوان) دێ.

اَلْخُنَّازُ: سەرمازەڵە (ئەو جۆرەیان کەبەڵەكو خاڵخاڵاوین) ○ ئەو جولەکانەی گۆشتیان پەزمەندە کرد تا بۆگەنی کرد.

اَلْخَنُّوز: ریزی دواوەی سوپا لەشەڕدا ○ کەمتیار.

اَلْخَنِیزُ: تێکۆشاو تریت، تشریب.

خَنْزَرَ: کارو پیشەی بەرازی ئەنجامدا ○ بەتیلەی چاوی روانی.

خَنْزَرَ الشَّيْءُ: شتەکە ئەستور بوو.

اَلْخَنَازِیرُ: زیبکەی رەقو برینۆکەیەکە لەملدا پەیدا دەبن.

الخَنْزَرَةُ: پاچێکی گەورەیە بەردی پێ دەشکێندرێ.

اَلْخِنْزِیرُ: بەراز، (ك: خنازیر)○.

خَنَسَ خَنساً وخُنُوساً خِناساً: دواکەوت.

خَنَسَ الطریقَ عنهم: لەرێگەکە تێپەڕینو خستیانە پشتی خۆیان.

خَنَسَ فلاناً: فلانکەسی دواخست.

خَنَسَ الرجلُ: پیاوەکە دواکەوتو گوم بوو.

خَنَسَ الکوکبُ: ئەستێرەکە شۆڕ بۆوەو گوم بوو.

خَنَسَت النَّخْلَةُ: ماوەیەکی پێ چو تا دارخورماکە تەلقیحەکەی وەرگرت.

خَنَسَ من ماله: لەماڵەکەی هەڵگرت.

خَنَسَ إصبَعَهُ: قامکی وێك نا.

خَنِسَ خَنَساً: نیرگەی لوتی کەمێ نزم بوو ئەملاو ئەولاشی کەمێ بەرز بوونەوە.

خَنِسَتِ القدمُ: پاژنەپێیەکەی پان بووە (هو أخنس) (هی خنساء).

أَخْنَسَهُ: دوای خستو بۆخۆی رۆیی ○ دەگوترێ:

أَخْنَسَ عنی حقی: ماڵەکەی دوا خستمو لەکاتی خۆیدا نەیدامەوە.

خَنَّسَهُ: بەمانا (أخنَسَهُ) دێ.

إخْتَنَسَ: دواکەوت.

إنْخَنَسَ: بەمانا (اختَنَس) دێ ○ گەڕایەوە.

تَخَنَّسَ: بۆ موطاوەعەی (خَنَّسَهُ) دێ.

الأَخْنَسُ: شێر ٥ مەیمون.

اَلْخُنَّاسُ: نەخۆشییەکە توشی زرعات دەبێو زۆر پایە دار نابێ.

اَلْخَنْسَاءُ: گاکێوی.

اَلْخُنُسُ: ئاسك ٥ لانەی ئاسك.

اَلْخَنَّاسُ: شەیتان.

اَلْخُنَّسُ: ئەستێرە گەڕۆکەکان ٥ پێنج ئەستێرە شۆقدارەکان (زوحەل، موشتەری، میریخ، الزهرە، عطارد) ٥ هەموو ئەستێرە ٥ (اللیالی الخُنَّسُ): سێ شەوی کۆتایی مانگ کەلەو سێ شەوەدا مانگ دەرناکەوێ.

اَلْخِنَّوْصُ: شێر ٥ پێچوە بەراز، کودەڵە بەراز.

اَلْخُنُوسُ: (فرس خنوس) ئەسپێکە لەبازدانەدا راست دەڕواو دوایی راستو چەپ دەکا هەردەڵێی پاشەو پاش دەکشێتەوە ٥ (ك: خُنَّسَ).

اَلْخِنْسِرُ: بەد رەوشت، بێ وەفاو وادەو بەڵێن ٥ کارەسات.

اَلْخَنْسَرَی: بەدرەوشتی ٥ غەدرو ستەم ٥ گومڕایی ٥ فەوتان.

اَلْخِنْسِيُّ: پیاوی بێ وردو ترسنۆك ٥ بەڵاو کارەسات.

الخِنَّوصُ: هەرشتێك پچوك بێ ٥ کودەڵە بەراز، پێچوی بەور.

اَلْخِنْصَرُ: قامکە بچکۆلە.

خَنَعَ فلان خَنْعاً: کارێکی ناشیرینی کرد روی نایە سەر هەڵبڕێ.

خَنَعَ للمرأة: چو بۆلای ئافرەتەکە بۆ کاری بەدڕەوشتی.

خَنَعَ له والیه: زەلیلی بوو ملکەچی بوو.

خَنَعَ الی الشَّيْئِ: مەیلی ئەو شتەی کرد.

خَنَعَ فلانٌ النساءَ: فلانکەس کەوتە قسەو یاریکردن لەگەڵ ئافرەتەکاندا بەمەبەستی مێبازیو دڵداری.

أخْنَعَتْهُ الیه الحاجة: پێداویستیو ناعیلاجی وای لێکرد ملکەچ بێ.

خَنَعَهُ: بەپاچ بڕیو پارچە پارچەی کرد.

خَنَّعَ الْجَمَلَ: حوشترەکەی ژێر بارکرد.

اَلْخَنَاعَةُ: ژێر دەستەییو چاوبەرەوژێری.

اَلْخُنْعَةُ: ناعیلاجی، خراپکاری ٥ غەدروستەم.

اَلْخُنْعَةُ: شكو بەدرەوشتی ٥ شوێنی چۆڵ، دەگوترێ: (لقیته بِخَنْعَةِ فقهرتُهُ) لەشوێنی چۆڵ توشی بومو لێمدا.

خَنَفَ خَنَفاً وخنوفاً: لوتبەرزی نواندو خۆی بەزل زانی.

خَنَفَ بأنفه عنه: لوتی لێ بادا و روی لێ وەرگێڕا.

خَنَفَتَ المرأةُ: ئافرەتەکە بەدەستی خۆی لەسنگی خۆیدا.

خَنَفَ الرجلُ: پیاوەکە رقی هەڵسا.

خَنَفَ الفرسُ خَنفاً: ئەسپەکە لەکاتی بازهاویشتندا ملی خۆی بۆلای کابرای کەسوارییەتی وەرچەخاند ٥ لەبەر نیشاتو تەڕدەماخی خۆی خڕکردەوە.

خَنَفَ البعيرُ: لەبەر نیشاتو تەڕدەماخی حوشترەکە لوتی خۆی لەناو لغاوەکەدا بادا ٥ زەنگی قاچی شلو نەرمەلیقەن.

خَنَفَ فلان الناقةَ: بەچوار پەنجە حوشترەکەی دۆشیو پەنجە گەورەشی خستە پاڵیان.

خَنَفَ الأترجَ ونحوه: نارنجەکەی پارچە پارچەکرد.

خَنِفَ الصدر أو الظهر: لایەکی سینگی یان پشتی قبوتو چووە ناوەوە.

الخِناف: نەخۆشییەکە توشی دەستو پەلی ئەسپ دەبێ.

اَلخَنفَةُ: پارچە نارنج ٥ پارچە سێوو پرتەقاڵ.

اَلخِنفَةُ: بەمانا (الخِنفَةُ) دێ.

اَلخَنِيفُ: کەتانی خراپ ٥ کراسێکی سپی ئەستورە لەکەتان ٥ حوشترێک شیری زۆربێ ٥ رێگا ٥ (ك: خُنُفٌ).

المِخناف من الرجال: پیاوێکە کشتوکاڵی باش بەدەست نەیە.

المخناف من الجمال: حوشتری نەزۆك.

خَنَفَ عن القوم: خەڵکەکەی ناخۆشویست

اَلخُنفُسَاءُ: حەشەرەیەکی رەشکەڵەیە، باڵەکانی دەچنە ناو یەکەوە، لەقالۆچە پچکولەترە بۆگەنی لێ دێ.

اَلخُنفُسُ: خونفوسی نێر، خونفوسی گەورە.

الخُنفُسة والخنفساء: خونفوسی مێ.

خَنَقَهُ خَنقاً: قوڕگی بادا تا خنکاندی.

خَنَّقَ الوقتَ: کاتەکەی دواخست ٥ کاتەکەی تەسك کردەوە.

خَنَّقَهُ: بەمانا (خَنَقَهُ) دێ.

خَنَّقَ فلانٌ الأربعين: فلانکەس نزیکە تەمەنی بگاتە چل ساڵ.

خَنَّقَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

خَنَّقَ السّرابُ الجبالَ: سەرابو سیخوار سەری کێوەکانی داپۆشی.

اختَنَقَ: ملی گوشی تا هەناسەی لێ براو مرد.

اختنق الفرسُ: سپیایی ناوچەوانو شەویلەو بناگوێی ئەسپەکەی گرتنەوە.

اَنْخَنَقَ: ملی گوشی تا گیانی دەرچوو.

اَلْخانِقُ: شیوو دۆڵی تەنگ کە دکەوێتە نێــوان دوو کێـــوەوە ٥ کــــۆڵانو دەربوونە.

خـانِق النّمـر: جـۆرە روەکێـکە وەکـوو کلکـی دوپـشك وايـە بـە ئەنـدازەی بـــــــستێك لــــــــــەزەوی بەرزدەبێتـەوە، پەلکە گـەڵاکانی لـە پێنج پەلك تێناپـەڕن، ئـاژەڵ بیخـوا پێی دەمرێ.

خانِق الذئب: روەکێـکە سەر بەڕەگـەزی (الشقیقە)یـە، مـاددەی سـرکەری لـێ دەردەهێنــدرێ، ژاراوییـــەکی زۆری هەیە.

الخانِقاه: شوێنی تاعـەتو خوداپەرسـتی سوفییەکان.

اَلْخُنَاقُ: نەخۆشییەکە ناهێڵێ بەباشی هەناسە بگاتە سییەکان.

الخِنَاق: ملوانکەو بەرمۆر ٥ هەرشتێـك ئــــادەمیزادی پـــێ بخنکێنــــدرێ، دەگـوترێ:(أخَـذَ بخناقـه): دەسـتی خستە بینە قاقای.

الخِناقَةُ: حەبلێـکە دەکرێتە مل ئـاژەڵو ئەو جۆرە شتانە ٥ دەگـوترێ: (أخذ بِخَنَاقِهِ).

الخُنَاقِيَةُ:دەردێکە یان بایەکە کاردەکاتە سـەر قـورگو گـەروی ئـادەمیزادو حـــەیوانات ٥ وا دەبـــێ ئـــەو نەخۆشــییە توشــی ســەرو قــورگی باڵندەش دەبێ، بەزۆری کۆتر توشی ئــەو نەخۆشــییە دەبــێ ٥ هــەروا ئەسپیش توشی دەبێ.

اَلْخَنّـــاقُ: هەرشتێـــك ببێتـــە هـــۆی خنکان.

الخُنّـاقُ: هـەر نەخۆشـییەك نـەهێڵێ هەناسە بەباشی بگاتە سییەکان.

اَلْمُخْتَنَقُ: دەربەند.

اَلْمِخْنَقَةُ: ملوانکەو بەرمور

اَلْمُخَنَّقُ: شوێنی حەبلی سێدارە لەملدا ئـــەو شـــوێنەی لـــەمل دا پـــەتی ســێدارەی تێــدەخرێ، دەگــوترێ: (غـلام مُخَنَّــقُ الخـصر) گەنجێــکی قەدباریکە.

خَنَّ فلان خنيناً: فلان دەنگی گریانی یان پێـــــکەنینی لـــــە لوتیـــــەوە دەرچوو ٥ لەسەرخۆ گریا.

خَـنَّ فـلانٌ القـومَ خَنـاً: فلانکـەس چـووە ناوەڕاستی ماڵی قەومەکە چووە نـاو حەرەمسەرایانەوە.

خَنَّ مَالَهُ: ماڵەکەی برد.

خَنَّ وعـاءَ التمـر: لـە هەمبانـە خورماکـە یەکە یەکە خورماکانی دەرهێنان.

خَـنَّ خَنَنـاً وخَنينـاً وخُنَّـةً: قـسەکانی لـە مەلاشــــوو لوتیـــەوە دەهاتنــــە دەرێ ٥ (هو أخنّ وهي خَنّاء).

مخلاة
مخمس
خرزة البئر
خلخال
خنصر
أخمص القدم
خنجر
خليج
خماسي او مخمس
خوذة
خليتا نحل
خوخة
اختلاف المنظر
خوان
خف
خيمة
خيميات (بقدونس)
خيار شنبر
خوخ
خالدة
خلنج
خنشار
خيار
مخلب
خفاش
خنازيرية
خلد
خيط
خنزير الهند
خنفساء
خف البعير
خنفساء البطاطس
خنزير
خنزير بري
خنزير البحر
خلد الماء

أَخَنَّهُ: عەقڵی برد، شێتی کرد.

اِسْتَخَنَّتِ البِئْرُ: بیرەکە بۆگەنی کرد.

اَلْخَنَانُ: خۆشگوزەرانیو ژیانی نەرمو نۆڵ.

اَلْخُنَانُ: دەردێکە توشی لوت دەبێ وەکوو هەڵامەت ◦ دەردێکە توشی قورگی باڵندە دەبێ هەروا توشی چاویشی دەبێ ◦ هەڵامەتو کۆکەی حوشتر.

الخُنُّ: بەمانا (اَلْخَمُّ) دێ.

الْخِنُّ: کەشتی بەتاڵ.

اَلْخُنَّةُ: جۆرێکە لە مینگەو غوننەو بەلوت دەربڕی ◦ وەکوو ئەوە قسەکە لە لوتەوە دەربچێ.

الْخنِينُ: دەنگێکە لە پەردەکانی ژوروی لوت دا.

اَلْمَخَنَّةُ: دەربڕینی دەنگ لەلوتدا ◦ دەراوی شیوو دۆڵ ◦ لوت ◦ ئەملاو ئەولای لوت ◦ دەراوی ئاوو، بەڵگەی ئاشکرا، ناوەندی خانوو ◦ حەوشەو بەردەرگای ماڵ.

اَلْمِخَنَّةُ: غوننەو بەلوت قسەکردن ◦ (سنة مِخَنَّةٌ): ساڵێکی هەرزانیو پڕ خێرو بێرە.

خنا فلان: فلانکەس لە قسەکردندا ناشیرین دوا قسەی ناشیرینی وتن.

خنا الجِذْعَ: لقەکەی بڕیەوە.

خَنِيَ على فلان في منطقِهِ: قسەی ناشیرینی لەسەر فلان کردن.

أَخْنَى: خراپیکرد دای وەشاندو گەندەڵی کرد.

أخنى الجرادُ: کوللە هێلکەو گەرای زۆر بوو.

أخنى المرعى: پاوانەکە لەوەڕی زۆری هەبوو.

أخْنَى عليه الدهرُ: ڕۆژگاری زۆری بەسەردا تێپەڕی ◦ فەوتاندیو لەناوی برد.

أخنى به: پابەندی وادەو بەڵێنی خۆی بوو.

اَلْخَنَا: قسەی ناشیرین ◦ (خنا الدهر) بەڵاو کارەساتی ڕۆژگار.

الخَنْوَةُ: غەدر، بۆشایی.

خاب خَوْباً: هەژار کەوت.

الخَوْبَةُ: زەوییەك لەنێوان دوو زەوییدا بارانی لێ نەباری ◦ برسیایەتی ◦ لە حەدیثدا هاتووە: (أصاب رَسُولُ اللّهِ (صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) خوبةً فاستقرض مني طعاماً).

خَاتَ البازي أو العقابُ خوتاً: بازەکە یان هەڵۆکە خۆی دانەواندو پەلاماری نێچیرەکەی دا ورشەی باڵەکانی هات.

خات فلانٌ: فلانكەس وادەو بەڵێنی خۆی هەڵوەشـــاندەوە ٥ ئــــەو خواردەمەنییـــەی پەزمەنـــدەی کردبوو، بۆنی کرد، ئاوەکە بۆگەن بوو.

خـات الـشَّيْئُ: شـتەکەی فڕانـد ٥ (خـات فلاناً) فلانی دەرکرد.

خات مَالَهُ: ماڵەکەی کەم کرد.

خاوت طرفه دونی: بەدزییەوە تەماشای کرد.

خَوَّتَ البازي: بەمانا (خاوت) دێ.

خــوَّت الطـــائر: باڵندەکــە دەنگــی هات ٥ دەگوترێ:(خَوَّتَ الشَّيْئَ)

اخْتَاتَ الحديثَ: قسەکەی لێ وەرگرت‌و دوایی وشە وشەو کەم کەم قسەکانی گێڕانەوە.

إنَّهُمْ يختـاتون اللَّيْـلَ: ئەوانـە شـەوڕەوی دەکــەن‌و هێــدی هێـدی ڕێــگەکە دەبڕن.

اختـــات الـــذِئبُ الـــشاةَ: بەدزییـــەوە گورگەکە پڕی دایە مەڕەکەو بردی.

اختات البازي أو العقابُ: بەمانا (خَتَّ) دێ.

تَخـــــوَّتَ الــــــشَّيْئَ: شــــتەکەی فڕانـد ٥ (تَخـوّت الحـديث): بـەمانا (إخْتَاتَهُ) دێ.

تَخَوَّتَ مالَهُ: بەمانا (خَتَّهُ) دێ.

الْخَائِتَةُ: هـەڵۆو بـازو واشـە کـە دادێتـە نێچیرو ورشەی باڵی دێ.

الْخُوتَعُ: بڕوانە وشەی (خَتَعَ).

اَلْخُوتَلُ: بڕوانە وشەی (خَتَلَ).

خَوِثَ خَوَثاً: ورگی زل بوو گەدەی داچۆڕا (هو أخْوَثُ وهي خَوْثاءُ).

خَوِثَ البطنُ والصدرُ: سك‌و سینگی نەرم‌و شل بوو، گۆشتن بوو.

الْخَوْثـاء مــن النـسـاءِ: ئـافرەتی تـازە پێگەیشتوی نەرم‌و شل‌و گۆشتن.

الخَوْجَلي ٥ بڕوانە وشەی (خَجَلَ).

أخـاخَ العُـشْبُ: گیـاو گژەکـە فـەوتا دیارنەما ٥ کەم بوو.

الْخَوْخُ: قۆخ، درەختی قۆخ درەختێکە لە پێـڕی دارە گوڵدارەکانــە، درەختــی بەرە.

اَلْخَوْخَةُ: کونێـکە لـە بینـا دەکـرێ بـۆ ئــەوەی رونــاکی لێــوە بــچێتە ژورێ ٥ دەرگایـــەکی پــــچکۆلە لەناوەڕاستی دەرگایەکی گەورە بۆیە دروسـتکراوە تابێتــە لەمپــەڕ لــە نێوان دوو ماڵدا.

خَوَّدَ: کەمێ خۆراکی دەست کەوت.

خَـوَّدَ الـبعيرُ وغـيره: حوشـترەکە لــە ڕۆیشتندا پەلەی کرد.

تَخـــوَّدَ الغُـــصْنُ: لقــە درەختەکــە چەمایەوە، ڕاژا .

اَلْخَـوْدُ: كـچۆڵەی جـوانی نـەرمو شـلی رەوشـت جـوان ٥ (ك: خَـودٌ وخَوْدات).

خَاوَدَ عنه مُخاوَدَةً وخِواداً: دورکەوتەوە، لێی دورکەوتەوە.

خَاوَدَ فلاناً الى الشَّيْئَ: لەدواوە فلانی نارد بۆشتەکە.

خَاوَدَ الحُمیّ فلاناً: لەرزو تا توشی فلان بوو دوایی لەکۆڵی کەوتو پاش ماوەیەك تووشی هاتەوە.

تَخاوَدُوه: وادەو بەڵێنیان دا بەیەکتری.

تَخَوَّدَهُ: وادەو پەیمانی دایە.

اَلْخُـوذانُ: هـەتیو مـەچەو خـوێری ٥ دەگـوترێ: (فـلان مـن خـوزان القـوم:) فلان لە پرو پوچ ترین خێزانی نەتەوەیە.

اَلْخُـوذَةُ: کلاو خـوذە کلاوێـکی پتـەوە دەکرێتـە سـەر بـە زۆری سـەرباز لەسـەری دەکـەن هـەروا ئەنـدازیارو کرێکاری بیناسازی.

خارَ الثورُ خُوَراً وخواراً: گایەکە بۆڕاندی

خارَ فلانٌ خُؤُراً: فلانکەس لاوازو جەستە تێك شکاو بوو لەپەلو پۆکەوت.

خـارَ الحَـرُّ: گـەرما شکا ٥ (خـار البـرد): سەرما کز بوو نەما.

خارَ فلاناً خَوْراً: قنگی فلانکەسی پێکاو هەنگاوتی.

خَوِرَ الرجلُ خَوَراً: پیاوەکە هاواری کرد.

خَوَّرَ فلاناً: بەمانا (خارَ) دێ.

خَـوَّرَ فـلان: فلانکـەس زەعیـفو بـێ دەسەڵات بوو.

تَخاوَرَت الثیران: دوگاکە بۆڕاندیان.

اِسْتَخار الرجـلَ: داوای عـەطفو سۆزی لە پیاوەکە کرد.

استخارَ الـضَّبُعَ: دارێـکی خـستە کونی لانـەی کەمتیارەکـەوە بـۆ ئـەوەی لەلایەکی ترەوە بێتە دەر.

اَلْخُوارُ: بۆڕەی رەشە وڵاخ، بارەی مەڕو بزنو ئاسك.

اَلخَوْرُ: کۆتایی روبارو جۆگا کە دەڕژێنە دەریـاوە ٥ نزمـایی زەوی لـە نێـوان دوو بەرزایی دا ٥ کەنداو.

اَلْخَـوْرُ مِـنَ النـساء: ئـافرەتی دڵ پـیسو بەدرەوشتو بێ عەقڵ.

اَلْخَوّار من الجِمـال: حوشـتری پەچکۆلەی جوانوو ٥ دەگـوترێ: (فَـرَس خَـوّارَ) ئەسپێـکی لغـاو نـەرمو جڵـەو خۆشە ٥ خۆشڕۆو بەرەوتە ٥ رمبی نەرم ٥ چەرخو شخارتە.

الخَـوّارَة: حوشـتری شـیر زۆرو خـۆش دۆش ٥ دارخورمـای بـەرداری زۆر ٥ زەوی نەرمەڵان.

الخَوْرَمَة: بروانە (خَرَم).

الخَوْرَنَق: بروانە (خَرْنَق).

خـازه خـوْزاً: گـهورهیی فرمـانڕهوایی کرد ◦ دژی وهستا.

الخازِباز: بڕوانه (خَزْبَز).

الخَوْزَبُ: بڕوانه (خَزَب).

الخَوْزَرَى: بڕوانه (خَزَرَ).

الخوزلى: بڕوانه (خَزَل).

خاش فـلان: فلاّنکـهس چووه قـهرهباڵغی خهڵکهوه ◦ گهڕایهوه.

خاش فلاناً بالرمح: بهڕمب لـه فلاّنکهسـی دا.

خاش الشَّيْءَ: شتهکهی کرده ناو زهرفـهوه ناو تورهکهو جانتاوه.

خاش منه كذا: ئهوهی لێ وهرگرت.

خاش التراب وغـيره في الوعـاء: گڵـهکهی کرده ناو گوێنیهوه.

خاش الـترابَ في الجوالـق: گڵی کـرده نـاو جهوالّهوه.

خاوش الشَّيْءَ: شتهکهی بهرز کردهوه.

خاوش جَنْبَهُ عن الفـراش: کهلهکـهی لـه جێگاکه بهرز کردهوه.

خَوَّش فلاناً حقه: مـافی فلاّنکهسـی کـهم کردهوه.

تَخـوَّشَ بَدَنُـهُ: جهسـتهی دوای قهڵـهوی کزبوو.

اَلْخَوْشُ: کهلهکه، تهنیشت.

اَلْخَوْشان: رووهکێـکه وهکوو پاقلـه وهڵ گهڵاکانی نهرم تـرن تامێـکی تفـتو مزرێ ههیه بۆ خواردن دهبێ.

اَلْخَوْشَـقُ: ئـهوهی بهلقـهدار خورمـاوه دهمێنێتـهوه دوای چـنینی، (واتـه پاشـهڕۆك) ◦ شـتی خـراپ لههـهر شتێـك بێ.

خَاصَ العطاءَ: بهخششهکهی کهم کردهوه.

خَوِصَ خَوَصـاً: چاوی بـهقوولاّ چوونو بـچوك بوونـهوه، یـان چاوێـکی لـه چـاوهکهی تـری بـچوکتره ◦ (هــو أحوص ، هي خوصاء).

خوِصَتِ البئرُ: بیرهکه ئاوهکهی داچوو ئاژهڵی لێ ئاو نادرێ.

خوِصت الشاةُ: مهڕهکه چاوێـکی رهشـو ئهوی تری سپییه ◦ باقی جهستهی ههموو سپییه.

أخْـوَصَت النخلةُ: خورماکه چرۆی کرد، فهریکهکـهی کرایـهوه، دهگـوترێ: (أخْـوَصَ الخُوصُ) (وأخوص الشجرُ).

أخاصَتِ النَّخْـلَةُ: بهمانا (إخوصت) دێ.

خـاوَصَ مُخاوَصَـةً: کهمێـك چـاوی داخست.

خـاوَصَ فـلان فلانـاً: لهکڕینـدا فـلان بهربـهرهکانی فلاّنـی کـرد زهمـی بهسهرهوه کرد.

خوَّصَـت الفـسيلةُ: چـرۆکانی کرانهوه ◦ گهڵاکهی دهرکهوت.

خوَّصَـتِ النَخْـلَةُ: درهختـی خورماکـه گهڵای کرد.

خَوَّصَتِ الأرْضُ: چرووزەو گوێکی دەرەختی ئەرطای زۆر بوو.

خَوَّصَ الشَجَرُ: درەختەکە وردە وردە گەڵای دەرکرد.

خَوَّصَ رأسُهُ: مووی سپی کەوتە سەری ٥ دەگوترێ:

خَوَّصَ فيه الشَيبُ: مووی سەری ماش‌و برنج بوو نیوەی رەش‌و نیوەی سپی.

خَوَّصَ فلان: فلان سەرەتا رێزی پیاوی پیاوانەی گرت پاشان بەخێرهاتنی هەتیومچەکانی کرد.

خَوَّصَ التاجَ: تاجەکەی بەزێر زەرکەفت کرد.

خَوَّصَ العَطاءَ: بەخششەکەی کەم کردەوە ٥ دەگوترێ:

خَوِّصْ ما أعطاك: ئەوەی ئەتداتێ لێی وەربگرە با کەمیش بێ.

تَخاوَصَ: بەمانا (خاوَصَ) دێ.

خاوَصَ النجُومُ: ئەستێرەکان بچوك بوونەوە.

تَخَوَّصَ منه: شتەکەی وردە وردە لێ وەرگرت ٥ هەرچەندە بەخششەکەی کەم بوو هەر لێی وەرگرت.

إخْواصّتِ الشاةُ: بەمانا (خَوِصت) دێ.

الخُوْصُ: شتی کەم.

الخُوصُ: گەڵای دارخورماو درەختی ئەرجیل‌و ئەو جۆرە درەختانە.

الخَوْصاءُ: (ريح خَوصَاءُ): رەشەبای گەرم، ئادەمیزاد لە حەیفا چاوی بۆ هەڵنایە ٥ (ظهيرة خَوْصاءُ) لە هەموو نیوەرۆژەکان گەرمتر بوو.

الخوصاءُ: فرۆشیاری خوص ٥ ئەو کەسەی شت لە لقە خورما دروست دەکا.

الخِياصَةُ: پیشەی خۆص فرۆشی.

المخوَّصُ: ئەو شتەی لەسەر شێوەی خۆص دروست کرابێ.

خاضَ القومُ في الحديث خوضاً: خەڵکەکە بەقسە گەرم بوون‌و چوونە ناو قسەو گفتوگۆوە.

خاضَ فلان بالفرس خوضاً وخياضاً: فلانکەس ئەسپەکەی بردە سەر ئاو.

خاضَ الماءَ: چووە ناو ئاوەکەو بەناویدا رۆیشت.

خاضَ الأمْرَ والباطِلَ: چووە ناوکارەکەوە، دەستی کرد بەشتی پرو پوچ، خۆی تێ فرێدان.

خاضَ الشراب في الاناء: شەرابەکەی کردە ناوقاپەکەو تێکەڵاوی کردو تێکی هەڵدا.

خاضَ فلاناً بالسيف: بەشمشێر زەبری لە فلانکەس دا، لەسەرەتاوە لە خوار

ورگـی داو ئـەمجار بـۆ سـەرەوە هەڵیدڕی.

أخاض القومُ: خەڵکەکە ئەسپەکانیان بەناو ئاودا ڕۆیشتن.

خاوضَهُ في البيع: لـە فرۆشـتن دا بەربەرەکانی کرد.

خاوض الفَرَسَ: ئەسپەکەی بـردە سەر ئاوەکە.

خوَّض الماءَ والشراب في الاناء: ئـاوو شـەرابەکەی لـەناو قاپەکـەدا تێـك هەڵداو تێکەڵاوی کرد.

خوَّضَ بالسيف في بطن فلان: بـەمانا (خَاضَهُ) دێ.

اختاض المرعى: پاوانەکە لەوەڕو گژو گیای زۆرو چڕو پڕ بوو.

اختاضَ بالفرس: ئەسپەکەی بـردە سەرئاو.

اختاضَ الماءَ: بەمانا (خَاضَهُ) دێ.

تخاضوا في حديث: لە قسەو گفتو گۆدا ڕۆچون‌و کەوتنە دان‌و سان.

تخوَّض: بەناچاری‌و زۆر لـەخۆکردن چووە ناو ئەو شتە.

تخوَّضَ الماءَ: بەمانا (خَاضَهُ) دێ.

الخَوْضَةُ: مرواری.

اَلْخَيضُ: (سيف خيّض) شمشێرێکە لـە ئاسنێکی نەرم دروستکروە.

اَلْمَخَاضُ: بـواری چـەم؛ تـەنکاو؛ ئـەو شـوێنەی لـەناو روبـاردا ئـادەمیزاد دەتوانێ بە پیادەیی یان بەسواری پێیـدا بپەڕێتـەوە ٥ پیرەمێـرد بەبۆنەی پەڕینەوەی مەلامستەفای بـارزانی لـەڕوباری ئـاراس لەگـەڵ هەڤاڵەکانی دا ئـەو شیعرەی ساڵی پێـشوو (١٩٤٥) بـڵاوی کردبـوەوە سـەرلەنوێ سـاڵی (١٩٤٦) بـڵاوی کردەوە:

عەشرەت هاوارە عەشرەت هاوارە
هام لەسەر ئاراس چەم بێ بوارە.

المِخاضَةُ من النهر الكبير: بوار بەناوی روباری گەورەدا.

اَلْمِخْوَضُ: ئامێرێکە شەراب‌و ماستاوو شتی وای پێ تێك هەڵدەدرێ.

تَخوَّطَ فلاناً: جار دواجار هاتـە لای فلانکەس.

الخُوطُ: لقە درەختی نـەرم (شۆرك) پیاوی کەتـەو زەلام‌و ڕۆح سـوك‌و رەوشـت جوان (ك: خيطان).

خوَّعَ مَالَهُ: ماڵەکەی کەم بوو.

خوَّعَ فلاناً بالضرب: بەلێدان‌و پێدادان فلانکەسـی شـلەپەتە کـردو تێـکی شکاند.

خوَّعَ دَيْنَه: قەرزەکەی دایەوە.

خوَّع السيلُ الوادي: لافاوەکە قـەراخی چەمەکەی داڕوخاند.

تَخوَّعَ الشَّيْءَ: شتەکەی کەم کردەوە.

الخُوَّاعُ: پرخەو لرخە.

اَلْخُوَاعَةُ: چڵم.

الخَــوْعُ: حەبلێــکی سـپییە دەکرێتــە نیشانە بۆ نێوان دوو کێوو نزمایی شــیوو دۆڵ ٥ هــەموو دەشــتو مەزرایــەك گیــاوو گــژی باشــی لێ بڕوێ ٥ (ك: أخواع).

خــاف خَوْفــاً ومخافَــةً وخيفَــةً: چاوەڕوانی پەیــدا بــوونی بــەڵاو کارەساتێــکی ترسناکی کرد، دەگوترێ:(خافَه علی کذا) (خاف منه) (خــاف علیــه) (هــو خائف).

خــــاف: زانــی، بــۆی دەرکــەوت قوئــان دەفەرموێ: ﴿وَإِنِ امْــرَأَةٌ خَافَــتْ مِـن بَعْلِهَــا نُــشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًــا فَــلاَ جُنَــاْحَ عَلَيْهِمَا﴾.

أخــافَ الطريــقُ أو الثغــرُ اخافــةً واخافــاً: ڕێگاکە یان سەنگەرەکە ترساندی.

أخافَهُ الأمرَ: لەکارەکە ترساندی.

أخافَ فلانــاً أو الــشَّيْئَ: فلاَنکەســی والێ کرد ترسی لێ بکرێ، لێ ترساو بێ.

خاوَفَـــهُ: هەریــەك لــەو دوو هاوەڵــە یەکتریان تـرساند.

خَوَّفَهُ: تـرساندی (خَوَّفَهُ الأمرَ) لەکارەکـە تـرساندی.

تَخَوَّفَ: بۆ موطاوعەی (خَوَّفَه) دێ.

تَخَوَّفَ علیه شیئاً: ترسا لێی، ترساندی.

تَخَـــوَّف الـــشَّيْئَ: شــتەکەی کــەم کردەوە ٥ دەگوترێ:(تَخَوَّفه حَقَّهُ).

تَخَــوَّفَ فلانــاً: فلاَنکەســی والێ کــرد لێ ترساوبێ ٥ خەڵك لێی بترسێ.

اَلْخَافُ: زۆر ترسنۆك.

اَلْخَــوْفُ: حاڵەتێــکە بەســەر نەفــسدا دێ چاوەڕوانی ناخۆشییەك دەکا ٥ یــان مردنــی خۆشەویــستێك ٥ شــەڕو هــەرا ٥ قورئــان دەفــەرموێ: ﴿فَــإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ﴾ کەشــەڕ نــەماو کۆتــایی هــات دەســت دەکــەن بەقــسەی زلو دەمتــان تــێ دەژەنن.

خَوَِقَ المکــانُ خَوْقــاً: شــوێنەکە بــەرفراوان بوو.

خَوِقَتِ المرأة: ئافرەتەکە درێــژو باریــك بوو ٥ ئەحمەقو ناکەس بەچەبوو.

خَوِقَ فلان: فلاَنکەس کوێربوو.

خَوِقَ البعیرَ: حوشترەکە گرِوێ بوو.

أخــاقَ الرجــلُ: پیاوەکــە بــەناو زەویــدا ڕۆیی.

خــوَّقَ القــرطَ: گوارەکــەی فــراوان کــرد، گەورەی کرد.

إخاق المکانُ: بەمانا (خَوِقَ) دێ.

تَخَــوَّقَ القــرط: گوارەکــە پــانو فــراوان بــوو ٥ (تَخَـــوَّقَ عنـــه): لێـــی دور کەوتەوە.

الخَوْقُ: ئەڵقەی زێــڕ یــان زیــو ٥ ئەڵقــەی گوێچکە.

خالَ فلان علی أهلـه خَـوْلاً وخِيـالاً: فــلان

کارو باری ماڵو منداڵی خۆی ڕێك خستو پێداویستیەکانی دابین کردن.

خالَ الماشية: جوان ئاژەڵەکانی چاودێری کردنو بەخێوی کردن.

خال فلان خولاً: فلانکەس خۆی بەزل زانیو تەکەببوری نواند.

خالَ خَوْلاً: لەوەپێش بەتەنیا بوو ئێستا بۆتە خاوەن کەسو کارو دەسو پێوەندو نازو نیعمەت.

أخالَ فيه خالاً من الخير: چاوەڕوانی خێرو بێری لێ کرد.

أخْوَلَ: خاڵی زۆری هەبوون دەگوترێ:(رجل مُعِمّ مُخْوِلَ) پیاوێکە ماموخاڵی باشی هەن ٥ هەموویان پیاو ماقوڵن.

خَوَّلَهُ الشَّيْءَ: بە پیاوەتی ئەوەی پێدا پیاوەتی بەسەرەوە کرد.

تَخَوَّلَ خالاً: خاڵی بۆ خۆی پەیداکرد، فلانی کردە خاڵی خۆی.

تَخَوَّلَ فلاناً: فلانکەسی کردە خاڵی خۆی، بە خاڵە بانگی لێکرد ٥ بەرعۆدە بوو، شتەکەی خستە ئەستۆی خۆی.

تَخَوَّلَت الريحُ الأرض: با ئەو زەوییە دەگرێتەوەو هەمیشە لەو دەڤەرەی باهەڵدەبێ.

تَخَوَّلَ في بني فلان خالاً من الخير: چاوەڕوانی خێر بوو لە فلان خێڵ.

اِسْتَخْوَلَ في بني فلان: خێڵی فلانی بەخاڵی خۆی زانین، خۆی کردە خوشکەزای فلان هۆز.

الأخْوَلَ: دەگوترێ:(جاءوا الأول الأول ثم تفرقوا أخْوَلَ أخْوَلَ) یەك یەك هاتنو دوایی بڵاو بوونەوەو ڕۆیشتن.

الْخَائِلُ: ئەو کەسەی شت لە خۆ دەگرێو خەمریکی چاکسازیو پەروەردەکردنیەتی.

الْخالُ: برای دایك، (ك: أخوال وخؤول) ٥ شتێك چاوەڕوانی خێری لێ بکرێ ٥ لیوایەك سەربازی سوپا.

الخُؤُولَةُ: خاڵو خوارزایی، دەگوترێ:(بيني وبين فلان خؤولة).

الْخَوَلُ: نازو نیعمەتی خودا بەسەر بەندەی خۆی دا لەماڵو سامانو بەندەو کارەکەرو دەستو پێوەند.

الْخَوْلَةُ: ئاسك.

الْخَوْلِي: ئەو کەسەی فەرمانڕەوایەو کاروباری گەلو نەتەوەی لە ئەستۆیە ٥ شوانی دڵسۆزو چاودێری باش ٥ سەرۆکی کرێکارو وەرزێران ٥ (ك: خَوَلٌ).

الْخَوَلِي: شوانی باشو دڵسۆز بەناژەڵەکانی.

الخولَعُ: بڕوانە: (خَلَعَ).

خـامَ خَوَمانـاً: كۆئەنـدامی هـەزمكردنی تێك چوو، گەدەی ترشا ٥ نەخۆش كەوت.

أخامَ الفَرَسُ: ئەسپەكە قاچێكی هەڵنا، تەنها نوكی سمی خستە سەر زەوی.

خَـوَّمَ علـى فرسـه: سـەرجلی زینەكـەی هەڵدایــــەوە بــــۆ ســـــەرەوەو بەسوارەكەوە قایمی كرد.

الخامُ من الأمكنة: شوێنی دەرداویو هەوا ناساز.

الخام مـن النبـات: رووەكـی ناسكو تـەڕو تازە رسكاو.

الخـام مـن الثيـاب: پۆشـاكی نـەبڕدراو نەدرواو.

الخـام: هەرشتێـك دەسـتی پیـشەسازی نەگەیشتبێتیو لەسەر شێوەی خۆی مابێتەوە بە تازەیی.

الخامَـةُ: مـاددە سروشـتیەكان پـێش ئەوەی پیشەسازی كاریان تێدا بكا.

خـان فلانـاً: غـەدری لـە فلاّنكـەس كـرد، مافی خۆی نەدایە.

خـان النـصيحةَ: بەدڵـسۆزی ئامۆژگـاری نەكرد.

خان السيف: شمشێرەكە وەكوو پێویست نەیبڕی.

خانته رجلاه: قاچەكانی نـەخۆش بـونو نەیتوانی لەسەریان بڕوا.

خانَهُ الدهرُ: رۆژگار لێی هەڵگەڕایەوەو لـــە حـــاڵی خۆشـــییەوە خـــستیە ناخۆشییەوە.

خانَتْـهُ عينُـه: بەچـاوی پڕگومانـەوەو بەدزییەوە سەیری كرد ٥ (هو خائن وخائنة) ٥ (وهو وهي خَوُون).

خـوَّنَ الـشَّيْءَ: شـتەكەی كـەم كـردەوە، دەشكـوترێ، (خَـوَّن منـه): لێـی كـەم كردەوە.

خَوَّن فلاناً: نیسبەتی بـۆلای خیانەتـدا؛ بەخائینی لەقەڵەمدا.

اختانـه: بـەمانا (خانَـهُ) دێ ٥ ویـستی خیانەتی لەگەڵ بكا.

تَخوَّن: بوو بە خائین.

تَخـــوَّنَ الـــشَّيْءَ: شـــتەكەی كـــەم كردەوە ٥ دەگوترێ.

تَخوَّن فلان حقي: فلاّنكەس حەقی منی كەم كردەوە.

تَخـوّنني حقـي: وردە وردە مـافی منـی كەمكردەوەو حەقی خواردم.

تَخَوَّنَهُ الدهرُ: بەمانا (خانَهُ) دێ.

تَخوَّن فلانـاً: فلاّنكەسـی تۆمـەتبار كـرد بەخائین ٥ خییانەتی لێ بینی.

الخائنـةُ: ئیـسمێكە بـەمانا (الخِيَانَـةُ) دێ ٥ مەصدەرێـكە لـە سـەر كێـشی (الفاعلة) دێ وەكوو وشەی (العاقبة).

خائنـةُ الأعيـنِ: ڕوانینـی گومانـاوی ٥

تەماشاکردنی بەدزییەوە.

الخانُ: ئوتێل، کاروانسەرا، دوکان، شوێنی بازرگانی کردنو مامەڵە ٥ بەگو ئاغاو فەرمانڕەوا.

الخانة: پلەو پایە ٥ دەگوترێ:(خانة العشرات وخانة المئات).

الخُوَانُ: سفرە، ئەو شتەی خواردەمەنی لەسەر دادەنرێ بۆ خواردن.

الخَوَّانُ: کەسێك لە خیانەتدا رۆچوبێو سووربێ لەسەری ٥ رۆژگارو زەمانە ٥ رۆژی برانەوەی ئازوقەو بژێوی ٥ لەسەردەمی پێش ئیسلامدا ناو بووە بۆ مانگی (ربیع الأول).

اَلْخَـوُّ: برسییەتی ٥ هەنگوین ٥ شیوی بەرفراوان لەناو سارادا.

اَلْخُوُّ: هەنگوین.

الخُوَّةُ: زەوی چۆڵو بەتاڵ

خَوَى المكان أو البيت وغيرهما: ئەو شتەی تییاندا بوو نەما ٥ بەتاڵو خاڵی بوو ٥ دەگوترێ:(خوى بطنه من الطعام) ٥ (وخوى راسُه من الدم).

خَـوِيَ فـلان: فلانکەس برسییەتی دوا برسییەتی بەسەری دا هاتو هەمیشە هەژارو نەدار بوو.

خَوَى البَيـتُ: خانوەکە دانیشتوانی ناوی فەوتاونو کەسیان نەما، خانوەکە بەچۆڵو هۆڵی ماوەتەوە.

خَوى السحابُ: هەورەکە بێ باران بوو.

خَـوت الحامـلُ: ئافرەتە حامیلەکە منداڵەکەی بووسکی هیچی تێدانەما ٥ یان لەکاتی منداڵبوونی دا هیچی نەخوارد.

خَوَى الزندُ: چەرخو شخارتە کە، ئاگریان نەکردەوە.

خَـوَى الـشَّيْئَ خَيَـاً: شتەکەی فڕاند ٥ دەگوترێ:(خواه السبعُ)

خَوِيَ فلاناً: قەصدی فلانکەسی کرد چو بۆ لای.

خَوِيَ المكانُ والبيت: بەمانا (خَوَى) دێ.

أخْـوَى: برسی بوو.

أخْوَى السحابُ والزندُ والنجومُ: بەمانا (خَوَى) دێ.

أخْـوَت المَاشِـيَةُ: ئاژەڵەکە گەیشتە کۆتایی تەمەنی.

أخْوَى الشَّيْئَ: بەمانا (خَواه) دێ.

أخْـوَى مـا عنـد فـلان: هەرچی لای فلانکەس بوو هەموی برد.

خَوَّى: خاڵی بوو ٥ گەدەی پچوك بۆوە برسی بوو.

خَـوَّى الـسَّحابُ: هەورەکە بارانی نەباراند.

خَوَّى البعيرُ: حوشترەکە لەکاتی پیخ دا ورگی بەرزکردەوە.

خَـوَّى الطـائِرُ: باڵندەکـە باڵـەکانی کردنـەوەو قاچـەکانی درێـژکردن لەکاتی نیشتنەوەدا.

خَـوَّ المـصلّي في سـجوده: نوێژکەرەکـە لـەکاتی سـوژدەبردندا ورگـی لەرانـەکانی بـەرزکردەوە، قۆڵـەکانی لە کەلەکە دوور خستنەوە.

خَـوّت النجـومُ: بـەمانا (خَـوَت) دێ ٥ بەرەو ئاوا بوون رۆیی.

خَوّیَ الْمَرْأةَ: خواردەمـەنی (خەوییـە)ی بـۆ ئافرەتەکـە دروسـت کـرد ٥ خەوییـە: جـۆرە خواردەمەنییەکـە بـۆ ئـافرەتی زەیستان دروست دەکرێ.

خَـوَّى المریـضةَ: چاڵێـکی هەڵـکەندو ئـاگری تێـدا کـردەوە بـۆ ئـەوەی ناوچـاڵەکە گـەرم بـێ، ئـەمجار نەخۆشەکەی بـردە نـاو چاڵەکە بۆ ئـەوەی نەخۆشـییەکەی لێ دوور کەوێتەوەو لەرزو تاکەی نەمێنێ.

اِخْتَوى فـلان: عـەقڵو هۆشـی لەدەست دا.

اخْتَوَى الشَّيْءَ: شتەکەی فڕاند.

إخْـتَوَى مـا عنـد فـلان: هەرچـی لای فلانکەس بوو بردی، هەڵی گرت.

اخـْتَوَى الفـرسَ: ئـاوزەنگی ئەسپەکەی دا.

الْخَاوِیَةُ: بەڵاو کارەسات.

الخَوَاءُ من الأرض: زەوی چۆڵو بێ دارو درەخـت ٥ بۆشـایی نێـوان ئاسمـانو زەوی ٥ بۆشایی نێوان دوو شت.

الخَـوَاءُ مـن الفـرس: بۆشـایی نێـوان دەستو قاچی ئەسپ.

الخُوَاءُ: هەنگوین.

اَلْخَـوَاةُ: دەنـگ ٥ دەگـوترێ: (سمعـت خَوَاةَ الریح) گوێم لە دەنگی با بوو.

اَلْخَوَایَـةُ: دەنـگ ٥ دەگـوترێ: (سمعـت خَوَایة الطائر) گوێم لـە ورشـەی باڵی باڵندەکە بوو (وسمعتُ خَوَایة المطر). (سمعـتُ خَوَایَـةَ الخیـل) گـوێم لـە خرمـەی قاچـی ئەسـپەکە بوو ٥ بۆشایی نێوان دەستو قاچ.

اَلْخَوِيُّ: زەوی نەرمەڵان ٥ زەوی نزمی نێوان دوکێو ٥ شیوی پانو پۆڕ.

اَلْخَوِیَّةُ: خواردەمەنییەکە بۆ ئافرەتی زەیستان دروست دەکرێ.

خـابَ خَیْبَـةً: ناهومێـد بـوو، شتەکەی لێ قەدەغەکرا.

خابَ سَعْیُهُ: کۆششی بەفیڕۆ چوو.

خـاب أمَلُـهُ: هەولەکـەی بـێ هـودە بـوو، هیـواو ئاواتـەکانی پوکانـەوە، هیـوا بڕاوبوو هیچی دەست نەکەوت.

خَیَّبـهُ: ناهومێـدی کـرد، نەیهێـشت بـە مرازبگا.

الأخْیَبُ: ناهومێدو بێ هیوا ٥ ناوە بۆ یـەکێ لـە قوداحـەکانی

قومار ٥ دەگوترێ: (بـاءَ بالقـدح الأخيب).

الخَيْبَةُ: بـێ هیـوایی ناهومێدی ٥ دوعاکردنه له یەکێکی تر دەگوترێ: (خَيْبَةً لَهُ).

الخَيَّابُ: چـەرخو شـخارتەی چروك ٥ دەگوترێ: (قـدح خيّـاب) چەرخێکە ئاگر هەڵناکا.

خَاتَ خَيْتاً وخيوتاً: دەنگی لێوە هات.

خَاتَ مَالَهُ: ماڵو سامانەکەی کەم کردەوە.

اخـتَاتَهُ: فڕانـدی، ڕفانـدی ٥ دەگوترێ:(إختَاتَهُ الصَقْرُ): هەڵۆکە فڕاندی.

الخَيْتَامُ: بڕوانه (ختم).

الخَيْدَعُ: بڕوانه (خَدَعَ).

خار خَيْراً وخَيَارَةً: بوو به خاوەنی خێرو بێر.

خار له في الأمر: لەکارەکەدا خێرو سودی بۆ بەرچاو گرت.

خار فلاناً: لەچاکیەتیو باشی دا بەسەر فلاًندا سەرکەوت.

خَارَ الشَّيْئَ على غيره: پاساوی ئەو شتەی دا بەسەرشتی تردا، بەباشتری زانیو پەسەندی کرد.

خَيَّرَهُ في كذا: پێشبڕکێو بەرامبەری لەگەڵدا کرد بۆ ئەوەی دەربکەوێ کامەیان لەوی تر باشترە.

خَيَّرَ بين الأشياء: هەندێ شتی لەناو شتەکاندا پەسەند کرد.

خَيَّرَ الشَّيْئَ على غيره: ئەو شتەی لەوانی تر بە باشتر زانی ٥ پاساوی دایەوە بەسەریاندا.

خَيَّرَ فلاناً: ئیختیاری دا بەفلاًن سەرپشکی کرد لەوەی کام لەو شتانە هەڵدەبژێرێ.

اختاره: هەڵی بژاردو پەسەندی کرد.

اختار الشَّيْئَ على غيره: ئەو شتەی پەسەندکردو بەسەر شتی تردا پاساوی دایەوە.

تَخَايَرُوا: کەوتنە پێشبڕکێ بۆ ئەوەی دەربکەوێ کێیان باشو پەسەندە.

تَخَيَّرَهُ: هەڵی بژارد.

استخاره: داوای خێرو چاکەی لێکرد.

استَخَارَ الشَّيْئَ: شتەکەی پەسەند کردو هەڵی بژارد.

الإستِخَارَةُ: ئیسمێکە بەمانا ئەوەیە داوای خێربکەی لە شتێکدا.

الخِيَارُ: ئیسمێکە بەمانا ئەوەیە لەو دووو شتە لەو دوو ڕێگایە کامەیان بەباش بزانی بۆ خۆتی هەڵبژێری.

المختار: هەڵبـژێراو، پەسەنکراو ٥ جۆرێکە لە سەوزەوات وەکوو خەیار.

خيار شنبر: خەیار چەمبەر (جۆرێکە لە خرنوب).

اَلْخَيْرُ: باشترو پەسندتر ٥ سودو خێرو بێر ٥ بەختەوەری ٥ ماڵو سامانی زۆر حەلاڵو پاك.

اَلْخَيْرُ: كەرەمو سەخاوەت ٥ شەرەفو وەجاخزادەیی ٥ ئەصڵو رەسەن ٥ سروشت.

اَلْخَيْرَةُ: پەسندكراو ٥ شتی باش لەهەرشتێك بێ.

اَلْخِيَرَةُ: ئیختیارو سەرپشكی.

اَلْخِيرَةُ: بەمانا (اَلْخِيَرَةُ) دێ.

اَلْخِيرِيُّ: روەكێكە گوڵی هەیە، بەزۆری ئاوە بۆ ئەو جۆرەی كە گوڵەكەی زەردە، پێی دەگوترێ: خوزامی بۆن خۆشترین روەكی كێوو دەشتە.

اَلْخَيِّرُ: خاوەن خێری زۆر.

اَلْخَيْزَبُ: بروانە (خَزَب).

الخَيْزَبان: بروانە (خَزَب).

الخَيْزَران: بروانە (خَزَر).

الخَيْزَلَى: بروانە (خزل) ٥

خَاسَ الشَّيْءَ خَيْساً: شتەكە گۆڕاو تێك چوو كەڵكی نەما ٥ بۆگەنی كرد.

خَاسَ فلانٌ: فلانكەس زەلیلو ژێردەستە بوو.

خَاسَ فلاناً: فلانكەسی زەلیل كرد، كەمتر لەوەی وادەی پێدابوو دایە.

خَاسَ الدابةَ: ولاخەكەی ژێر باركرد.

خَاسَ العهدَ خيساً وخَيَسَاناً: وادەو پەیمانی خۆی هەڵوەشاندەوە دەشگوترێ: (خاس بالعهد).

خَيَّسَ: كەیپشتە ئەو پەڕی زەلیلیو ژێر دەستەیی.

خَيَّسَ الشَّيْءَ: شتەكەی نەرم كرد.

خَيَّسَ الدابَةَ وفلاناً: ولاخەكەی ژێر باركرد، فلانكەسی زەلیل كرد.

خَيَّسَ الابلَ: حوشترەكەی دابەستو بەستیەوە بۆ سەربڕین.

خَيَّسَ فلاناً: فلانكەسی بەندكرد لە شوێنێك داینا بۆ ئەوەی نەجوڵێ: دەگوترێ:(خَيَّسَهُ في السجن) لە بەندیخانەدا شوێنێكی بۆ دیاریی كرد كە تێیدابێو نەجوڵێ.

تَخَيَّسَ: پیوو گۆشتی لە قەڵەویانا لێ دەركەوت.

الأخْيَسُ: پتەو، دەگوترێ: (خيس أخيس) دارێكی پتەوە ٥ ژمارەو كۆمەڵی زۆرو قەرەباڵغ ٥ (جاء في عدد أخيس).

اَلْخَيْسُ: خێرو بەرەكەت.

اَلْخِيسُ: درەختی پڕگەڵاو تێك چڕژاو ٥ لانەی شێر.

الخِيسَةُ: بەمانا (اَلْخِيس) دێ.

المُخَيَّسُ: بەندیخانە ٥ شوێنی راهێنانو ژێر باركردن.

اَلْخَيْسَرى: بروانە (خَسَرَ).

خَاشَ خُيُوشةً: نەرم بوو، ملكەچ بوو.

خَيَّشَهُ: بە ئالتون دايپۆشیو زەركەفتی كرد.

خَيَّشَ الشَّيْءَ بالخيش: شتەكەی داپۆشی، قوماشی پێدادا ٥

اَلْخَيْشُ: قوماشێكە لە بنەشەو پرژو پاڵی كەتان دروست دەكرێ ٥ پیاوی خوێڕیو نەفس نزم ٥ پیاوی ئازاو كار لەبەر رۆیشتوو، دەگوترێ: (رجل خَيْشُ العمل).

اَلْخَيَّشُ: شتی بەئالتون روكەشكراو.

الخَيْشوم: بڕوانە: (خَشَمَ).

خَاصَ الشَّيْءُ خَيْصاً: شتەكە كەم بوو (هو خائص).

خَيِصَ خَيْصاً: چاوێكی پچوك بوو ئەوی تری گەورە ٥ گوێچكەیەكی شۆڕو تەپ ئەوی تری قیت.

خَيِصَ الكَبشُ: بەرانەكە شاخێكی شكا، یان شاخەكانی گێرو هێس بوون یەكیان بۆ پێشەوەو ئەوی تری بۆ دواوە (هو أخيص وهي خيصاء).

اَلْخَنِصُ: بەخششی كەم.

الخِياصَةُ: بڕوانە (خَوَصَ).

اَلْخَيِّصُ: بەمانا (الخائص) دێ ٥ دەگوترێ: (نلت منه خيصاً خائصاً) ٥ بەخششێكی كەمم لێی دەست كەوت.

الخَيْصَاءُ: بەخششی كەمو بێ نرخ.

اَلْخَيْصَى: نموونە لە هەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (في المكان خيصى من الرجال) لەو شوێنە نمونەی پیاوی لێیە.

الخَيْصَان من المال: ماڵی كەم.

اَلْخَيِّصُ: بڕوانە (خَوَصَ).

خاطتِ الحية خَيْطاً: مارەكە بەخێرایی بەسەر زەویدا كشاو رۆیی.

خاط فلان: فلانكەس بەپەلە رۆیی.

خاط في السير: بەردەوام بوو لەرۆیشتندا، درێژەی بەرۆیشتن داو ملی رێگای گرت بەهیچ لایەكدا ئاوڕی نەدایەوە.

خاط اليه: بەلایدا رۆیی.

خاط الثوبَ خَيْطاً: قوماشەكەی درو پارچەكانی پێكەوە نان.

خاط الدِرعَ: زەرییەكەی چنی.

خَيِطَ خَيَطاً: پشتی درێژ بوو ملی درێژ بوو ٥ رەشو سپی تێكەڵاو بوو بەڵەك بوو (هو أخيط وهي خيطاء).

خَيَّطَ الثوبَ: بەمانا (خَاطَهُ) دێ.

خَيَّطَ الشَّيْبُ رَأسَهُ وفي رأسه: موی سپی كەوتە ناو سەریەوە سەری ماشو برنج بوو.

اختَاطَ الثَّوْبَ: بەمانا (خَاطَهُ) دێ ٥ دروی.

تَخَيَّطَ رأسُهُ: سەری مووی سپی تێدا دەرکەوتن وەکوو دورمان.

الخِيَاطُ: ئامێری دورین، دەرزی شوژن.

سِمِ الخياط: کونی دەرزی.

الخِيَاطَةُ: پیشەی خەیاتی؛ جل دورین.

اَلْخَيْطُ: داوەدەزو، کندرو بەکرە ٥ رەنگ وەکوو.

اَلْخَيْطُ الأبيض: رەنگی سپی.

خَيْطُ الباطل: ئەو تەپو تۆزو گەردیلانە کە کاتێك خۆر لەکونی پەنجەرەوە دێتە ژورەوە چەند وردیلەو گەردیلە دەبیندرێن ٥ یان ئەو داوە باریکەیە لەدەمی جاڵجاڵۆکە دێنەدەر.

خيط البناء: تەنافی دیوار ٥ وەستای دیوارو کاشی پەتێك رادێڵی بۆ ئەوەی ریزە دیوارەکانی راست بن.

الخيَاط: خەیات؛ بەرگدروو.

اَلْخَيَّاطِيَّةُ: رێبازی شوێنکەوتوانی ئەبولحەسەنی کوڕی ئەبو عەمری (الخياط) پێیان وایە: قەزاو قەدەر هەیەو نەبووشتە.

اَلْمَخيطُ: رێرەوی دەرزیو شوژن.

مَخيطَ الحَيَّةِ: شوێن خشکەی مار.

اَلْمِخْيَطُ: ئالەتی درومان؛ دەرزی، سوژن.

خِيفَ الانسان وغيره خَيَفاً: ئادەمیزادەکە چاوێکی شینو ئەوی تری رەش.

خَيِفَتِ النَاقَةُ: پێستی گوانی حوشترەکە بەرفراوان بوو ٥ (هو أخيف وهي خيفاء).

أخَافَ: لەنزمایی خوار میناوە دابەزی، نیشتەجێ بوو ٥ هاتە دامێنی مینا.

أخْيَفَ: بەمانا (أخاف) دێ.

أخْيَفَ السيلُ الحَيَّ: لافاوەکە خێڵەکەی رادایە دامێنی کێوەکە.

خَيَّفَ: لە شوێنێك دابەزی.

خَيَّفَ عن القتال: لەشەڕ خۆی بوارد هەڵات.

خُيِّفَ الْمَالُ: ماڵو سامانەکە دابەشکرا.

اختاف: بەمانا (أخاف) دێ.

تَخَيَّفَتِ الدواب في المرعى: ئاژەڵەکان لەناو لەوەڕگادا هەریەکەیان روی لەلایەك بوو.

تَخَيَّفَ الشَّيْئُ ألواناً: شتەکە گۆڕاو رەنگاو رەنگ بوو.

الأخياف من الناس: چینو توێژی جیاجیای ئادەمیزاد، دەگوترێ: (الناس أخياف).

اَلْخَيْفُ: دامێنی کێوو کەژ کە پاشماوەی لافاوی تێدا کۆ بووبێتەوە ٥ پێستی گوان کەشیری تێدا نەمێنێ.

الخَيْفَانة من الجراد: ئەو کوللانەیە کە خەتی سپیو زەردی

تێدابێ ○ ئەوانەیە باڵەکانیان رێك نەبن ○ هەروا وشەی.

اَلْخيفانَة: حوشتری کزو لاوازە کە بێچوی ساڵەوەختینەبێ ○ حوشتری خۆشڕەو ○ ئەسپی قەدبارێك و گورج و گۆڵ.

اَلْخِيْفَةُ: کێرد ○ لانەی شێر.

خَالَ فلانٌ خَيْلاً: فلاّنکەس تەکەببوری کرد ○ وای تێڕابینی و هومیدی ئەوەی پێ بوو.

خَالَ الفَرَسُ: لەغارکردن و رۆشتندا ئەسپەکە لارو لەنجەی کرد.

خَالَ الشَّيْءَ: وا بۆ شتەکە چوو ○ واگومانی برد.

أخالت السَّماءُ: ئاسمان هەوری لێ پەیدا بوو خەریکی بارانبارینە.

أخالت النّاقَةُ: حوشترەکە شیر لەگوانەکانی دا کۆبۆوە.

أخال فلان للخير: فلاّن نیشانەکانی خێرو چاکەی تێدا دەرکەوت.

أخالت الأرض بالنبات: زەوی بەگیاو گژو گوڵ و گوڵزار رازایەوە.

أخال عليه الشيئ: شتەکەی لێ شێواو نازانێ چۆنە.

أخال السحابة: وایزانی هەورەکە بارانی پێوەیە.

أخيلت السماءُ: ئاسمان خۆی بۆ بارانبارین ئامادەکرد، خەریکە باران بباڕێنێ ○ هەور بەری گرت هەورەکان دەستیان کرد بە بروسکە هاویشتن و گۆڵەگۆڵ.

اَخْيَلَ فلان للذئب: فلاّن داوەڵی دانا لەنزیك ئاژەڵەکانیەوە بۆ ئەوەی گورگ سڵ بکاتەوەو نەوێرێ توخنیان بکەوێ.

أخْيَلَ السحابةَ: بەمانا (أخالَها) دێ.

خايلت السماءُ: بەمانا (أخيَلت) دێ.

خايلت السحابة: هیوای باران بارین لەهەورەکە کرا.

خَايَلَ فلان فلاناً: فلاّنکەس شانازی بەسەر فلاّن دا کرد.

خَيَّلَت السماءُ: بەمانا (أخيَلَت) دێ.

خَيَّلَت السَّحابَةُ: هەورەکە بەتەواوی بەری عاسمانی گرت وەلێ بارانی نەباراند.

خَيَّلَ على الليت: مردووەکەی بەقوماش داپۆشی.

خَيَّلَ عليه: لێی شێواندو سەری لێ تێك دا.

خَيَّلَ فلان على فلان: فلاّن فلاّنکەسی تۆمەتبار کرد، تۆمەتی پاڵدا.

خَيَّلَ عنه: لێی گێڕایەوەو مەنعی کرد نەیهێشت توخنی بکەوێ.

خَيَّلَ الشَّيْئَ: لەدڵ و دەروونەدا

وێنەیەکی بۆدانا.

خُيِّلَ الخيرُ في فلان: تێبینی خێرو بێری لەفلانکەس کرد.

خُيِّلَ اليه أنه كذا: وا چووە خەیاڵیەوە کە ئەو شتە وەهایە.

أختالت السَّحابةُ: بەمانا (أخالَت) دێ.

اختالَ فلان: فلانکەس خۆی بەمزلزانیو تەکەببوری کرد.

اخْتَالَ في مشيه: لەرۆیشتندا فیزی کرد خۆی بەمزلزانی.

اختالت الأرض بالنبات: زەوی بەگیاو گژو گوڵو گوڵزار رازایەوە.

تخايَلَ لـه الشَّيْءُ: شتەکەی لێ تێك چوو.

تخايَلت الأرض: گژو گیای زەوی پێکەیی‌و گوڵی کردو بەکەڵکی ئاژەڵ تێدا لەوەڕان دێ.

تخايَلَ فلانٌ: فلانکەس تەکەببوری کردو لەخۆی رازی بوو.

تخايَلَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیاندا شانازییان کردو خۆیان هەڵنایەوە.

تخيَّلَت السماءُ: بەمانا (أخيلت) دێ.

تخيَّلَ الشَّيْءُ: شتەکە رەنگاو رەنگ بوو.

تخيَّلَ الشَّيْءُ لـه: شتەکە بەشێوەو وێنەیەك هاتە بەرچاوی.

تخيَّلَ لي خَيالُـهُ: لەخەیاڵی خۆمدا شێوەیەکم بۆ ئەودانا.

تخيَّلَ الرجل: پیاوەکە تەکەبوری کرد.

تخيَّلَت الأرض: بەمانا (تخايلت) دێ.

تخيَّلَ الخيرُ في فلان: خێرو بەرەکەتی لەفلاندا بەدی کرد.

تخيَّلَ الشَّيْءُ: تەمثیل‌و وێنەی فلان دەکا.

تخيَّلَ الرجل في مِشيته: پیاوەکە فیزی کرد لە رۆیشتندا.

استخالَ السحابَ: سەیری هەورەکەی کرد گومانی ئەوەی لێکرد باران ببارێنێ، بارانی پێوەبێ.

الأخْيَلُ: لەخۆ رازیو فیزکەر ٥ کەسێك جەستەی خاڵی زۆری پێوەبن ٥ باڵندەیەکی سەوزە باڵەکانی بریسکەیەکیان پێوە دیارە جودایە لەگەڵ باقی جەستەی ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەکی تر پێی دەگوترێ (شقراق) ئەوباڵندەیە شومە خەڵك رەشبینی لێ دەکەن ٥ عەرەب دەڵێن: (أشأم من أخيل) ٥ هەروا ناوە بۆ بازو هەڵۆ.

اَلْخائِلُ: گەنجی لەخۆرازیو تەکەبورکەر.

رجل خائلُ مالٍ: پیاوێکە زۆر باش سەرپەرشتیماڵەکەی دەکا.

اَلْخالُ: نەخۆشییەکە بەزۆری توشی ئاژەڵ دەبێ ٥ هەورو هەلا ٥ هەورە بروسکە ٥ تەکەبورو فیز.

رجل خالٌ: پیاوێکە لەخۆی رازییەو تەکەبورکەرە ٥ هەورێکە بارانی پێوەنەبێ ٥ پیاوێکی لیبوردەو دلفراوانە ٥ (رجل خال مال) پیاوێکە جوان سەرپەرشتی ماڵو سامانەکەی دەکا ٥ قوماشێکی یەمەنییەو تەختەکەی سوورەو گوڵی رەشی تێدان ٥ ولاتێکی چۆڵی کەس تێدا نەماو ٥ ئالای فەرمانڕەواو مەلیك ٥ خاوەنی شت؛ دەگوترێ:(مَنْ خال هذا الفرس؟) ٥ شتی تایبەتمەند بەشتی ترەوە ٥ خالێکی رەش لە جەستەدا بەسەر پێستەوە ٥ پیاوی لەرو لاوازو بێ ورەو ترسنۆك ٥ لانەی پچوك ٥ کێوی گەورە ٥ حوشتری کەتەو زەبەللاح.

اَلْخَلَةُ: ئافرەتی لەنجەو لارکەرو بەفیز.

الخيال: کەس، خەیاڵ ٥ داوەڵ دارێکە لەسەر زرعات دەچەقێندرێ ٥ یان لەنزیك گەوو گەورێ ئاژەڵەوە دەچەقێندرێو کراسێك یا پالتۆیەکی رەشی پێدا دەکرێ بۆ ئەوەی تەیرو دەعبای زێنە خرۆ تۆخنی کشتوکاڵەکە نەکەون ٥ یا گورگو درندەی تر بترسنو نەیەنە نزیك ئاژەڵ ٥ یان دارێکە دەچەقێندرێ لەسەر هەندێ پارچە زەوی قوماشێکی پێدا دەدرێ نیشانەی ئەوەیە ئەو شوێنە تایبەتییەو تۆخنی مەکەون ٥ بەنموونە زەوییەك مینی تێدا چێندرابێ ٥ یەکێکە لە هێزەکانی عەقڵو بێ سنورەو مەودای پانو پۆرە شتی سەیرو دوور لە عەقڵ وێنا دەکا.

اَلْخَيَالَةُ: کەس، حاڵەتێکە لەکاتی بەخەبەر بووندا بەسەر ئادەمیزاددا دێ وەکوو حاڵەتی خەون بیسنین لەکاتی نووستندا.

اَلْخَيْلاءُ: ئافرەتێك خاڵی زۆر بەجەستەوە هەبن.

اَلْخُيَلاءُ: تەکەبورو لەخۆرازی بوون ٥ رەوە ئەسپ.

اَلْخِيلُ: رووەکێکی تامو بۆنخۆشە.

اَلْخِيلَةُ: تەکەبورو لەخۆرازی بوون.

اَلْخَيَّالُ: خاوەنی رەوە ئەسپو هێستر ٥ ئەسپ سوار.

اَلْمَخِيلُ من الرجال: پیاوێکە زۆری خاڵ بەجەستەوە هەبن ٥ لایەقو شیاو ٥ دەگوترێ: (فلان مَخيل الخير).

اَلْخِيلَـةُ: شـوێنی ئەسـپ، تەویلـەی ئەسـپ ٥ شك‌و گومـان، دەگـوترێ: (أخـطات فيـه مخيلتـی) خـەیاڵم دەربـارەی ئـەو هەڵـەی كـرد ٥ هەورێـك كـە بـەپێی گرمـەو بروسـكەی بـێ دەبـێ بـارانی پـێ بـێ ٥ تەكـەبورو خۆبـەزل زانـین، دەگوترێ: (فـلان ذو مَخِيلَـة) هـەروا دەگـوترێ: (ظهـرت فيـه مخايـل النجابة).

اَلْمَخْـيُولُ مـن الرجـال: پیاوێـكە زۆری خـاڵ بەجەسـتەوە هەبن ٥ حوشترێك هەڵۆ نیشتبێتە سەر كە فەڵی‌و لێی بخوا.

اَلْمُخَيِّلُ: كەسێك لەسەر خـەیاڵ بـژی‌و بەخەیاڵ هەڵس‌و كەوت بكا.

اَلْمُخَيِّلَـةُ: ئـەو هێـزە ناوەكییـەی شـت كەمەندكێش دەكاو ناوێنەی عەقڵە.

خَامَ فـلانٌ خَيْمـاً: فلانكـەس لـەو شوێنە مايـەوە ٥ پیلانـی دارشـت بـۆ یەكێكی ترو سەركەوتوو نەبوو.

خام الأرض خَيَمَاناً: زەوییەكـە بـو نیشتە جێ بون گونجاو نەبوو.

خام عـن القتـال: لەشـەڕ ترسـاو هـەڵهات نەیوێرا بچێتە پێشەوە.

خامَ رِجْلَهُ: قاچی هەڵبڕی.

اخامـت الدابـةُ: وڵاخەكـە قاچێـكی هـەڵناو لەسـەر سـێ قـاچ وەسـتا ٥ بـەحاڵ قـەراخی قاچـە هەڵناوەكـەی لـەزەوی چـەقاندبوو ٥ دەشـگوترێ: (أخـام الرجلُ والدّابة إحدى رجليه).

أخَامَ الخيمة: خێمەكەی هەڵدا.

خَيَّمَ القومُ: خەڵكەكە خێمەیان هەڵداو چونە ناو خێمەكانیانەوە.

خَيَّمَ فلانٌ: فلانكەس لەو شوێنە جێگیر بوو تێیدا مایەوە.

خَـيَّمَ الليـلُ: شـەو دایپۆشـی‌و لـەخۆی گرت.

خَـيَّمَ الرائحـةُ بالمكـان وبـالثوب: بۆنەخۆشـەكە لـەو شـوێنەدا بـڵاو بۆوە.

خَـيَّمَ الوحـشيّ في كناسـه: دەعبـا كێوییەكـە چـووە لانەكەیـەوەو بەجێی نەهێشت.

خَـيَّمَ الـشَّيْئُ: شـتەكەی وەكـوو خێمـە لێكرد.

خَيَّمَ المسك ونحوه: میسكەكەی داپۆشی بۆ ئەوەی زیاتر بۆنی كەسكون بێ‌و داپۆشەرەكەش بۆن بگرێ.

تَخَـيَّمَ القـومُ: خەڵـكەكە چـونە نـاو خێمەكانیانـەوەو لەناویانـدا نیشتەجێ بوون.

تَخَـيَّمَ الـسريحُ الطيبـةُ في الثـوب: بۆنەخۆشەكە مایەوەو چەسپا.

تَخَيَّمَ مكان كذا: خێمەی لەفلان شوێن هەڵدا.

الخام: بڕوانە (خَوَمَ).

الخامَةُ: بڕوانە (خَوَمَ).

اَلْخِيمُ: سروشتو تەبیاتو بنەماو ئەصڵ.

اَلْخَيْمَةُ: هەر خانوێك كۆڵەكەی داری بۆبچەقێندرێو گەڵاو گیاو گژی بۆ بكرێ بەسەقفو سێبەرو بتەوێ خۆ لەگەرما بپارێزی ٥ هەرخانوێك لەبەرەو جەواڵو خەراربێ كۆڵەكەی بۆ بچەقێنیو بەحەبل ببەسترێتەوەو قایم بكرێ ٥ واتە: (رەشماڵ).

اَلْخِيمِيُّ: خێمە دروستكەر.

الخيام: خێمە دروستكەر.

اَلْمُخَيَّمُ: ئەو شوێنەی خێمەی تێدا هەڵدراوە ٥ هۆبەو گەرەكە رەشماڵ نیشینەكان.

پیتی دال هەشتەم پیتی هیجایە، مەخرەجەکەی کەناری زمانو بنکی ددانی پێشینی سەرەوەیە.

دَأَبَ في العمل وغيره دَأْباً ودَأَباً ودؤوباً: . بەردەوام بوو لەو کارەداو وازی لێ نەهێناو بەجیدی گرتی.

دَأَبَ الشَّيْءَ دَأْباً: شتەکەی بەهەند وەرگرتو پێیەوەپابەندبوو بەردەوام لەگەڵیدا خەریکە بەبێ دابڕان.

دَأَبَ الدابةَ: بەخێرایی وڵاخەکەی لێخوڕی

أدْأَبَ فلاناً: فلانکەسی ناچارکرد بەردەوام بێ لەسەر کارەکەی.

أدْأَبَ الدابةَ: وڵاخەکەی بەخێرایی لێخوڕی.

الدَّأْبُ والدَّأَبُ: عادەتو دابو نەریت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ﴾.

الدائبان: شەوو رۆژ ٥ خۆرو مانگ.

دَأَثَ دَأْثاً: پیس بوو، قورسو گران بوو.

دأثَ الشيءَ: شتەکەی پیسکرد.

الدَّأْثُ: رقو قینی بەردەوام.

الدَّأْثاءُ: گەلو نەتەوەی ئەحمەقو گێل ٥ بۆیە بەناسەمیزادی ئەحمەق دەگوترێ: (ابن دأثاء).

الدِئثانُ: گەرو.

الدُؤثِيُّ: پیاوێك بزانێ ماڵو منداڵی بێ رەوشتن‌و لێیان بێ دەنگ بێ.

دَأْدَأَ: پەلەیکرد ٥ بازی بەهێزی هاویشت.

دَأْدَأَ في أثره: شوێن پێی هەڵگرتو بەشوێن هەنگاوەکانی ئەودا رۆیی.

دَأْدَأَ القَوْمُ: خەڵکەکە کردیە پاڵەپەستۆو شان لێك ترنجکردن.

دأدأ الشَّيْءَ: شتەکەی راتەکان‌و خستیە جم‌و جوڵ، داپۆشی.

تَدَأْدَأَ: بۆ موطاوەعەی (دأدأ) هاتووە ٥ لە ئەسپ کەوتەخوار مەیلی بۆ لاکرد ٥ لەرۆیشتندا بەلای ئەودا مەیلی کرد.

الدَّأْداء: دوا رۆژی مانگ ٥ دەگوترێ:(ليلة دأداء) شەوەکەی زۆر تاریکە.

دَأَظَ داظاً: پڕبوو ٥ قەڵەو بوو.

دَأَظَ الوعاءَ: قاپەکەی پڕکرد.

دأظَ فلاناً: زۆری لە فلانکەس کرد کە بەتێری خواردن بخوا ٥ رقی لێ بۆوە ٥ ناخۆشی ویست.

دَأَظَ القرحةَ: برینکەی گوشی‌و کرایەوە.

دَأَلَ دَأْلاً ودَأَ لاناً: بەهێواشی ڕۆیی ٥ بەتەمبەڵی ڕۆیی ٥

دَأَلَ الصيدَ: فێڵی لە نێچیرەکە کردو خستیە داوەوە.

دَاءَلَهُ: فێڵی لە نێچیرەکە کرد.

الدَّأْلُ: گورگ ٥ دەعبایەکە وەکوو ڕیوی.

الدُئِلُ: ئیبن ئاوی، (چەقەڵ).

الدأْلانُ: گورگ: چەقەڵ.

الدُؤْلول: بەڵاو کارەسات

دَأَمَ الحائِطَ دأماً: کۆڵەکەی بەر دیوارەکەداو پاڵی پێوەنا خستی.

تداءَمَ عليه الشَّيْئَ: شتەکان کەوتنە سەر یەك.

تداءَمَ الشَّيْئُ فلاناً: شتەکەی بەسەر فلانکەس دا کەوت‌و لەسەری کۆبووە تەنگی پێ هەڵچنی، پاڵە پەستۆی دا.

تداءَمَهُ الشَّيْئُ تداءَمَةً: شتەکە کەوتە سەری‌و لەسەری کۆبووە.

الدَّأَمُ: شتێك شتێکی تر داپۆشێ.

الدَّأْماءُ: دەریا.

دَءَا دَأْواً: بە تەمبەڵی‌و قونگرانی ڕۆیشتن.

دَأَيَ دأياً: بەهێواشی پاریزی بردە نێچیرەکە ویستی هەڵی بخەڵەتێنێ.

دَأَيَ دأياً: بەتەمبەڵی‌و قونگرانی ڕۆیشت.

الدَّأْيَةُ: ئێسقانی شان، پشت ٥ یان دەفەی سنگ ٥ یان پەراسو کە بەئێسقانی سنگەوە پەیوەست دەبن ٥ دایەنی منداڵ ٥ شوێنی تیر لەقەوسدا ٥ کەفەڵی حوشتر ٥ (ابن دایە): قەلەڕەشە.

دَبَا دَبْئاً: داسەکناو ئارامی گرت.

دَبَأَ فلاناً بالعصا: بەعەصاو گوچان لەفلانی دا.

دَبَأَهُ وعليه: داپۆشی‌و ژێرخاکی کرد.

دَبَّ دبّاً: بەهێواشی ڕۆیی.

دبَّ الشَّيْئَ في الشَّيْئَ: تێی گەڕاو بەناوی دا بڵاو بۆوە دەگوترێ:(دبَّ الشراب في الجسد): شەرابەکە بەناو جەستەی دا بڵاو بۆوە.

دبَّ الإنسان والحيوانُ دَبَباً ودبابـاً: ئادەمیزاد مووەکانی زۆربوون، ئاژەڵەکە خوری‌و کوڵك‌و موی زۆر بوو، دەگوترێ:(دَبَّ وجهه) و (ودَبَّ جسمُهَ) (هو أدبُّ وهي دبَّاءُ).

أدَبَّهُ: وای لێ کرد خل خل بڕوا، دەگوترێ: (أدبَّ الى أرضه جدولاً) وردە وردە جۆگایەکی بەرەو زەوییەکەی ئەوبرد ٥ هەروەها دەگوترێ: (أدبَّ الحاكمُ البلاد) فەرمانڕەوا وای کرد خەڵکەکە

هێـــواش بێتـــه ژێـــر ســـێبەری دادپەروەری.

دَبِّبَهُ: بەمانا (أدَبَّهُ) دێ.

اَلدَّابَّةُ: هەرچی بەسەر زەویدا بڕوا، دوایـی سـەپێنراوە بەسـەر وڵاخـی بارە بەردا.

الـدُّبَبُ: بێـچوی مانگـا لـە سـەرەتای لەدایکبوونی دا (گۆلکەڵە).

الـدُّبُّ: ورچ (ورچ دەعبایـەکی کێوییـەو دڕەندەیەو گۆشتنە گەورەو کەتەیە، لەســەر پاژنـــە پێـــی قاچـــەکانی دەڕوا ٥ هـەروا بـەرێبازو ڕێـڕەویش دەگوترێ.

الـدُّبُّ الأصــغر: حەوتەوانـە، کۆمەڵـە ئەســــــتێرەیەکە چـــــــواریان چوارگۆشەیی دەوەستن‌و سێی تریان دەبنـە کلـك بۆیـان لـە کۆتاییانـەوە ئەستێرەی قوتبی هەیە.

الدُّبُّ الأکبر: حەوت ئەستێرەی لەوێنـەی حەوتەوانە بەڵام لەوان گەورەترن.

الدُّبَّاءُ: کولەکە.

الدبابـــة: زرێ پـــۆش، ئامێرێـــکی جەنگییە تـۆپو ڕەشاشی لەسەرن‌و تایەکانی زنجیرن، لە پلێتی ئەستور دروسـت کـراوە بـۆ هێـرش کردنـی سەر ڕیزەکانی دوژمن بەکاردێ.

الدُّبَّةُ: شوێنێـك لەبەلان بێ، لەبی زۆر لێ هـــەبێ ٥ تەنگـــژەو ناخۆشـــی، دەگوترێ: (فلان وقع في دُبَّةٍ) ٥ هەروا نـاوە بـۆ گـۆزەی زەیـت‌و کۆڵێنـەی دوشاو.

الدُّبَّــةُ: ورچـە مـێ ٥ دێڵـە ورچ ٥ ڕێ‌و شوێن‌و ڕێباز.

الـــــدُّبُوبُ: شتێـــــك زۆر زەوی بکـوتی ٥ فیتنـەو دوو زمـان ٥ هـەر شتێك قەڵەوبێ ٥ برینێـك خوێنی زۆر لێ بێ.

الـدبیبُ: هـەر شتێـك بەسـەر زەویـدا بڕوا (پێڕۆ)

الدیبوب: فیتنەو دوزمان.

اَلْمَدَبَّةُ: زەوییەك ورچی زۆر بێ.

دَبَـجَ الـشَّيءَ دبجـاً: شـتەکەی ڕازانـدەوەو نەقش‌و نیگاری تێدا دروستکرد.

دبج المطـر الأرضَ: بارانەکە زەوی ئـاوداو سەوزو جوان بـوو بـەگوڵ‌و گـوڵزار ڕازایەوە.

دُبِّجَهُ: ڕازاندییەوە.

الـدیباج: جۆرێـکە لـە پۆشـاك ٥ تـان‌و پۆی لە ئاوریشمە.

دیباج الوجه: جوانی پێستی دەم‌وچاو.

دیباجة الکتاب: پێشەکی کتێب.

دیباجة حسنة: ئوسلوبی جوان.

الـــدیباجتان: دوکـولمو (ڕومـــەت)، دەگـوترێ: (هـــو یـــصون دیباجتـــه).

الديباجـة في القـضاء: ئـەو شـوێنەی حوكمەكـەی لێ دەركـراوە، نـاوی دادگـاو شـوێنو مێـژوو ژمـارەی قەرارو ئەم جۆرە شتانە.

ديباجة القانون الدولي: هۆكارو مەبەست لە دەركردنی ئەو قانوونە.

المُدَبَّجُ: لـە زاراوەی زانايانی فـەرمودەدا ئەوەيـە هـاو تەمـەن لـە يـەكترەوە ريوايـەت بكـەن ە تەمـەنو سـەنەدو رشتەيان يەك بێ.

دَبَّجَ: زەليلو سوك بوو، چاو بەرەو ژێر بوو روی نايـە چاو هـەڵبڕێ ە پشتی چـۆمايەوە لـە رۆيـشتندا سـەری دانەواند

دَبَّجَ في ركوعه: لە ركوعدا پـشتی رێـك راگرتو سەری دانەوانـد لای سـەری لەلای سمتی نزم تربوو.

دَبَّجَ في البيت: لەماڵەوە خـزاو نەهاتـە دەرێ.

دَبَّجَ ظَهْرَهُ: پشتی خۆی دوولا هێنايەوەو ناوقـەدی بـەرز كـردەوە تـاوەكوو سەنامی حوشتری لێ هات.

إندَبَجَ: بەمانا (دَبَّجَ) دێ.

دَبَّـخَ: پـشتی خـۆی كـوڕكردو سـەری دانەواند.

دُبَّاغُ: جۆرە يارييەكی منداڵی عەرەبە.

دَبْدَبَ: هەراو هۆرياو بەزمو رەزم.

الدُبَادِبُ: كەسێك هەر هاوارو قێـڕەو دەنگە دەنگی بێ.

الدَبْدَابُ: تەپڵ، دومبەڵەك.

الدَّبْدَبَـةُ: هـەر دەنگێـك وەكـوو دەنگی كـەوتنی سمی وڵاخ لـە شـوێنی رەق وابێ.

دبرت الريحُ دبوراً: بايەكـە بـوو بـەبای دەبوور.

دَبَّــرَ الــسهمُ: تيرەكـە لەنيـشانەی ئاراستەكراو لایدا نەی پێكا.

دَبَّـرَ الـشيءَ: شـتەكە تێپـەڕیو رۆيـیو بەسەرچو.

دبر فلان: فلانكەس فەوتاو مرد.

دَبَرَ الـسهمُ الْهَـدَفَ: تيرەكە نيشانەكەی نەپێـكاو لەودیوی كەوت.

دَبِرَ: بای دەبوور لێی دا.

دُبِـرَ الحيـوانُ: ئاژەڵەكـە توشـی دەردە برينـداری ئاژەڵانـە بـوو، پـشتو جەمەوی برينداد بوون.

أدبَــرَ: كەوتــە نــاو رەشــەباو زريانــــەوە ە لـــەكۆتايی رۆژی چوارشەممەدا سەفەری كرد ە پاشو پـێشی خـۆی ناسـين، زانـی كارەكـە چۆن بووەو چۆن دەبێ ە وڵاخەكـەی پشتی برينـدار بوو.

أدبَــرَ الـشَّيءَ: شـتەكەی خـستە دوا خۆيەوە.

أَدْبَرَ القَتَبُ البعيَ: کورتان یان زینەکە پشتی حوشترەکەی بریندار کرد.

أَدْبَرَ أمر القوم: سەروکاری خەڵکەکەی کرد لەبەر گەندەڵی.

دابَرَ فلانٌ: فلان مرد.

دابَرَ الأذنَ: لەدواوە گوێی هەڵدڕی.

دابَرَ فلان فلاناً: فلان پشتی لەفلان کردو روی لێ وەرگێرا.

دَبَّرَ الأمرَ: لەکارەکە ورد بووەوە سەرەنجامو ئاکامی لێك دایەوە.

دَبَّرَ الحديثَ: حەدیسەکەی لەکەسانی دیکەوە ریوایەت کرد.

دَبَّرَ العبدَ: بەکۆیلەی خۆی گوت: کە مردم تۆ ئازادیە.

تدابر القوم: خەڵکەکە کەوتنە دژایەتیکردنی یەکتریو دەنگیان لێك دابڕیو زویربوون.

تَدَبَّرَ الأمرَ: لە کارەکە ورد بووەو ویستی بزانێ سەرەنجامی چۆنە.

استَدبَرَهُ: لەدواوە بۆ شتەکە هات و پەسەندی کرد هەڵی گرت.

استدبرَ الأمرَ: لەکۆتایی دا کارەکەی بۆ رون بووە، ئەوەی دوای کارەکە بۆی دەرکەوت لە پێشدا نەیدەزانی.

التدبیر: رێکخستن (التدبیر المنزلی) رێکخستنی ناومالو سەرو کاری کردنی بەشێوەیەکی باش.

الدّابِرُ: شوێنکەوتە، کۆتایی هەرشتێك، دەگوترێ: (قطع الله دابِرَهُمْ): خودا دوا وەچەو ئاخر کەسیانی بڕییەوە، دوابڕاوی کردن، هەروا دەگوترێ: (ما في الكنانة الا الدابرُ): لە تیردانەکەمدا دواتیرم پی ماوە.

الدابِرَةُ: شوێنکەوتە، لە هەموو شتێکدا کۆتاییو دوایی یەکەی.

دابِرُ الحَیْوان: شا دەماری قاچی.

دابِرَةُ الطائر: نینۆکی پاشینی قاچی بازو هەڵۆ کە بەونینۆکە زەبر دەوەشێنن، ئافرەتی پێو قەدەم نەگبەت، تێ شکان.

دَبَار: رۆژی چوار شەممە یان شەوەکەی.

الدَّبارُ: تێداچونو فەوتان.

الدِّبَارُ من كل شيئ: لە هەموو شتێك کۆتاییو دواییەنی، دەگوترێ: (هو لایدری قبالَ الأمر من دباره) هەروا دەگوترێ: (أتی الصلاة دِباراً) دوای تێپەڕبوونی کات نوێژی کرد.

الدَّبَارَةُ: پارچە زەوییەك بۆ کشتوکاڵ چاك بکرێ.

الدَّبور: جۆر، دەگوترێ: (لیس من دبور فلان) فلانکەس لەجۆری فلان نیە.

الدَّبْرُ: ماڵو سامانی زۆر، پورە هەنگو کۆمەڵە زەردەواڵە ٥ لە هەموو شتێك دواوەی ٥ دەگوترێ: (جعلت کلامه دَبْرَ أذني) قسەکەی فلانکەسم پاشگوێ خست.

الدُّبُرُ: پشت: سمتو کەفەڵ ٥ لە هەموو شتێك کۆتاییو دوایینی.

الـدَّبَرَانُ: لـە زاراوەی ئاسمانـشوناسی دا پێنج ئەستێرەن لە بورجی ئەور، ئـەور بـۆ خـۆی گەورەکەیانـــە، کەلوێـــکی مانگـــە ٥ هەندێـــکیش دەڵـــێن: ئەســـتێرەیەکە کەوتۆتـــە نێوان ثورەییاو جەوزاوە.

الدَّبْرَة: پارچـە زەوییەکـە چـاك کرابـێ بۆ کشتوکاڵ.

جۆگـــای ئـــاو لـــەنێو زەوییـــە گـــــشتوکاڵیەکاندا ٥ تێـــــشکان لەشەڕدا ٥ دەگوترێ: (جعل الله علیهم الــدبرةَ) خــودا شــکانو سەرشــۆڕی بەســـەردا هێنـــان، (جعـــل الله لهـــم الـــدَّبْرَة) خـــودا ســـەرکەوتنی بـــۆ مەیـــسەر کـــردن بـــە تێـــشکانی دوژمنەکەیان.

الـــدَّبرَةُ: داهـــاتوو، دواوە پێـــچەوانەی رابردوو پیش وەخت.

الدَّبَرَة: برینی ولاخ ٥ تێشکان لەشەڕدا.

الـــدَّبرِيُّ: ئـــەو کەســـەی دوادەکـــەوێ لەهاتنـــدا دواکەســـی هـــاتوو ٥ پـــاش تێپـەڕبوونی کـات دەگـا ٥ نوێـژکردن لەدوا کاتی دا.

الـــدُّبور: رەشـــەبایەکە لـــەخۆر ئـــاواوە هەڵدەبێ پێچەوانەی بای شەماڵ.

الْمُدَابَرُ: وەجاخزادەو رەسەن.

الْمُـدَابِرُ: ئـەو کەسـەی لـە قورمـاردا لـە قوداحەکە دەدا.

الْمُسْتَدْبِرُ: کەسێـك بەرەو بەختەوەریی بچێ.

أدبـــــست الأرضُ: زەوی گیـــاو گـــژی دەرکـــردو رەشو ســـەوزی تێـــکەڵاو بوو.

دَبَّسَهُ: دایپۆشیو شاردییەوە.

دَبَّسَ الخُفَّ: گۆرەوییەکەی پینەکرد.

دبّـــسَ الورقـــة ونحوهـــا: کاغـــەزەکانی بەدەمبوس لێکدا.

اِدْبَسَّ: رەنگـی سـور بـوو کـەمی رەنگـی رەشی تێکەڵ بوو.

الدِّبْسُ: ئەوەیە رەنگی سوربێو رەشـی تێـکەڵ بـێ ٥ (هـــي دَبْـــسَاءُ)٥ (ك: دُبْسٌ).

الـــدِّبسُ: دۆشـاوی تـرێ دوای ئـەوەی دەکوڵێندرێ.

الـدِّبِسُ: دۆشـاوی خورمـا یـان شـیلەی خورما.

الدُّبْـــسَةُ: شـــتی رەنـــگ ســـوری رەش

تێگەڕاو ٥ جۆرە کۆترێکە.

السَّدَّباسُ: دۆشاو دروستکەر، دۆشاوچی ٥ دۆشاو فرۆش.

الدِّبْسُ: خەڵکی زۆرو هەمە جۆر.

الدَّبُّوسُ: گۆچانی دار یان ئاسن.

الدَّبُّوس: دەمبوس ٥ کەرەستەیەکی بچوکە لە ئاسن یان مەعدەنی تر وەکوو بزمارو دەرزی، سەرێکی خڕو ئەوی تری تیژ شتی پێ لێك دەبەستڕێ.

دَبَشَهُ دَبْشاً: تویکڵەکەی لێ کردەوە سپیکرد ٥ خواردی ٥ دەگوترێ: (دَبَشَ الجرادُ الأرضَ وفيها) کوللە گیاوگژی ناو زەوی خواردو روتاندییەوە.

الدَّبَّاشُ: لافاوی گەورەو سامناكو رادەر، رامالەر.

الدَّبَشُ: کەرەستەو شتو مەکی ناومالْ کە بێ کەڵك بوبن.

دَبَغَ الجلدَ: پێستەکەی لەدەباغدا، خاراندی، تاڵی گزگلكو شتی وای لێ دا ٥ پارچە گۆشتو رزیوی لێ کردەوە.

دَبْغَهُ: بەمانا (دَبَغَهُ) دێ.

إنْدَبَغَ: بۆ موطاوعەی (دَبَغَهُ) دێ.

الدِباغ: ئەو کەرەستەو مادانەن کە پێستی پێ دەباغ دەکرێ بۆ ئەوە پێستەکە بخارێو کەڵکی لێ وەربگیرێ ٥ (ك: دُبُغ).

الدِّباغة: بەمانا (الدَّبَاغ) دێ ٥ پیشەی دەباغچییەتی.

ألدَّبَّاغُ: کاری دەباغچییەتیو خاراندنی پێست بۆ ئەوەی کەڵکی لێ وەربگیرێ.

الدِّبْغُ: ئەو مادانەی پێستی پێ دەباغ دەکرێ ٥

الدِّبْغَةُ: بەمانا (الدِّبْغُ) دێ ٥ (ك: أدباغ).

الدُّبُوغ: ئەو بارانەیە زەوی لە پیسو پۆخەڵی پاك دەکاتەوە.

الْمَدْبَغَةُ: شوێنی دەباغکردن، دەباغ خانە ٥ ئەو پێستەی دەخرێتە ناو دەباغەوە ٥ (ك: مَدابِغ).

دَبِقَ الطائِرَ: بەدەبکە باڵندەکەی گرت.

دَبِقَ دبقاً: پێوەی نووسا ٥ (دَبِقَ بالشيء) بەشتەکەوە نووساو لێی نەبووەوە.

دَبَّقَ الطائِرَ: بەمانا (دَبِقَهُ) دێ.

تَدَبَّقَ: بۆ موطاوعەی (دَبَّقَهُ) دێ.

تَدَبَّقَ الشَّيْءَ: شتەکە پێوەی نووسا.

الدَّابُوقُ: هەر شتێك لینج بێو لەزگە ئاسابێ؛ باڵندەو مێشی پێ بگیرێ.

الدُّبُوقُ: یاری منداڵان.

الدُّبُوقَةُ: موی بادراوی چندراو، یان موی شی کراوە.

الدِّبْقُ: بەمانا (الدابُوقُ) دێ (ك: أدباق).

الدُّبيقيَّةُ: قوماشێکە لە شاروچکەی (دبيق)ی میصری دروست دەکرێ.

المُدبَّقُ: دەگوترێ: (عيش مُدَبَّقٌ) ژیانێکی تەواو نیە زۆری کەم و کوڕی تێدا هەن.

دَبَلَ الشيءَ دبلاً ودبولاً: شتەکەی هەنگوك هەنگوككرد دەگوترێ: (دَبَلَ العجينَ) هەویرەکەی هەنگوك هەنگوككرد ٥ پارچە پارچەی کرد خڕی هەڵدان هەروا دەگوترێ.

دبل الأرضَ: زەوییەکەی بەزبڵ تێکردن بەهێزکرد.

دَبَلَ فلاناً بالعصا: لێکدان لێکدان بە گۆچان لە فلان کەسی دا.

دَبَلَ دَبَلاً: قەڵەو بوو خۆی دارشت و گۆشتن بوو.

دَبَّلَ الشيءَ: شتەکەی خڕهەڵداو کردی بەگۆ.

الدُّبالُ: زبڵ و زاڵ ٥ مەوادی عوضوی یان نەباتی کەمێك رزی بێ یان بەتەواوی پۆڵکابێ و هێزبدا بە خاکەکە بۆ کشتوکاڵ.

الدَّبْلُ: جۆگا ٥ تاعون و پەتا.

الدِّبْلُ: گریان ٥ بەڵاو کارەسات ٥ (ك: دُبولٌ).

الدُّبْلَةُ: هەنگوتکە هەویری زل ٥ تەشتە هەویر ٥ پاروی گەورە ٥ دوومەڵێکە لەناو سکدا پەیدا دەبێ و کوشندەیە ٥ کونی پاچ و تەشوی ٥ ئەڵقەی زێڕ و زیو بەشێوەی سادە دەکرێتە پەنجە.

الدَّبُولُ: ئافرەتی کۆست کەوتوو کە شین و شەپۆڕ بکا ٥ بەڵاو کارەسات ٥ دەگوترێ: (دبلته الدَّبول).

الدُّبَيْلَةُ: بەڵاو کارەسات ٥ دەگوترێ: (دبلته الدُّبيلة).

الدَّوْبَلُ: کودەڵە بەراز (ك: دوابل).

الدِّبلوم: بڕوانامەیەکە لە بڕوانامەی زانکۆ لەژوور بەکالۆریوس و خوار دکتوراوەیە ٥ وەکوو ماجستێر وایە.

الدِّبْنُ: کەوو پەرچی ئاژەڵ لە قەفەزاز (چندرابێ) تەندرابێ ٥ (ك: أدبان ودبون).

الدُّبْنَةُ: پاروی گەورە.

دَبِيَ دَبًا ودَبٌّ: بەمانا (دبَّ) دێ.

دُبِيَتِ الأرضُ: کوللە بێستان و گیاو گژی ناو زەوییەکەی خوارد.

أدْبَتِ الأرضُ: زەوییەکە کوللەی زۆر بوو.

الدَّبَى: کوللە پێش ئەوەی بتوانێ بفڕێ ٥ هەنگ.

المَدْبَاةُ: زەوییەك کوللە بێتانی زۆر بێ.

دَثَّتِ السماءُ دَثاً: ئاسمان بارانێکی کەمی باراند.

دَثَّتِ السماءُ الأرضَ: ئاسمان بارانێكی كەمی باراندە سەر زەوی.
دَثَّ الشَّيْءَ: شتەكەی پاڵ پێوەنا.
دثّ فلاناً: پاشباش لەفلانكەسی دا.
دثّ فلاناً بالحجر: بەردی لەفلان گرت بەردی پێ دادا.
دثّ فلاناً بالعصا: بە گۆچان لەفلانی دا.
دُثّ فلان دَثّاً وَدَثّةً: ئەندامێكی جەستەی فلان بەسروشت خواربوو.
الدَّثُّ: تەنیشت ٥ بارانی كەم ٥ (ك: دِثاث).
الدَّثّاثُ: كەسێكە بە قۆچەقانی راوی باڵندە بكا (ك: دُثّاثٌ).
الدَّثَّةُ: هەلامەتی سوك، پەسیویەكی كەم ٥ (ك: دُثَثٌ).
دَثَرَ الشَّيْءَ دُثوراً: كۆن بوو رۆژگاری زۆری بەسەردا تێپەڕی.
دَثَرَ المَنْزِلُ: خانووەكە كۆن بوو روخا.
دَثَرَ الثوبُ: قوماشەكە چڵكن بوو.
دَثَرَ السيفُ ونحوه: شمشێرەكە ژەنگی هێنا چونكە لەمێژە مشتو ماڵ نەكراوە.
دَثَرَ القلبُ: دڵەكە غافڵ بوو ژەنگی گرت.
دَثَرَ فلان: فلان پیر بوو كەوتە ساڵەوە.
دَثَرَ الشجرُ: درەختەكە گەڵای كردو لق‌و پۆپی زۆر بوون.
دَثَرَ الطائِرُ: باڵندەكە هێلانەكەی خۆی رێك‌و پێك كرد.
دَثَّرَ على الميت: گۆڕی مردووەكەی هەڵچنی.
دَثَّرَ فلاناً: جوببەو عەبای لەبەر فلانكەس كرد.
تَداثَرَ: بەمانا (دَثَرَ) دێ.
تَدَثَّرَ: عەبای پۆشی ٥ خۆی بەعەباو جوببە داپۆشی.
تَدَثَّرَ الشَّيْءَ: سەرشتەكە كەوت‌و بەسەری دا زاڵ بوو.
إِدَّثَرَ: بەمانا (تَدَثَّرَ) دێ.
انْدَثَرَ: بەمانا (دَثَرَ) دێ.
الأدْثَرُ: بێ ئاگا.
الداثِرُ: بێ ئاگا ٥ كەسێك زۆر گرنگی بەخۆ رێكخستن نەداو پۆشاك چڵكن‌و سەرو ریش ژاكاوبێ.
الدِّثارُ: پۆشاكێكە لەسەر پۆشاكی پێویست لەبەر دەكرێ.
الدَّثارِيُّ: پیاوی تەمبەڵ‌و كارنەكەر.
الدَّثْرُ: زۆرو زەبەندەی هەموو شتێك ٥ دەوڵەمەندو ساماندار ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (ذهب أهل الدثور بالأجور).
الدِّثْرُ: كەسێك بزانێ جوان سەرو كاری ماڵی خۆی بكا.
الدَّثَرُ: چڵك ٥ (ك: أدثار).
الدَّثُور: بەمانا (المتدثِر) دێ ٥ هەروا بەمانا (الدِّثاری) دێ.
دَجَّ دَجّاً ودجيجاً: كەوتە رۆیشتن ٥ بەلەی

کرد، بازرگانی کرد، بۆیه دەگوترێ: (ما حَجَّ ولكن دَجّ) فلانکەس بەمەبەستی حەج و عیبادەت نەچووە بۆ مەککە بەڵکوو بە مەبەستی بازرگانی چووە.

دَجَّ السَّطحُ: بانەکە دڵۆپەی کرد.

دَجَّ الليلُ: شەوەکە زۆر تاریك بوو.

دَجَّ السِترُ دجاً: پەردەکەی دادایەوە.

دجَّجَتِ السماءُ: ئاسمان هەوراوی بوو.

دجَّجَ فلان: فلانکەس خۆی بەست و چەکی هەڵگرت.

دَجَّجَ فلاناً: چەکی لەفلان بەست و پڕچەکی کرد.

تَدَجَّجَ: بۆ موطاوەعەی (دَجَّجَهُ) هاتووە دەشگوترێ: (تَدَجَّجَ في سلاحه) بەچەکەوە خۆی رانواند.

الدّاجُّ: ئەو چاو ساغ و حەماڵ و خزمەتکارانەن کە لەگەڵ حاجیاندان، دەگوترێ: (أقبل الحاجُّ والداجُّ) حاجی و خزمەتکار و چاوساغ و چاپەز و حەماڵ و قەتارچی هەموویان گەڕانەوە.

الداجَّة: بەمانا (الداجُّ) دێ.

الدَّجَاجَة: مریشك بە نێر و مێیەوە واتە: مریشك و کەڵەشێر ئەو بەرزاییەی لە بەرسنگی ئەسپ پەیدا دەبێ

سەرەتەشی (ك: دَجاح ودُجَجٌ).

الدُّجاجِيّ: تاریك دەگوترێ: (أسود دجاجيٌّ)، (ليل دجاجيّ وشعر دجاجيٌّ).

الدُّجَة: ئەوپەڕی تاریکی (ك: دُجَجٌ).

الدُّجُوجُ: بەمانا (الدُّجاجي) دێ، دەگوترێ: (ليل دجوجيّ وشعر دجوجيّ).

الدَّجِيجُ: بەمانا (الدُّجاجيّ) دێ.

الدَّيْجُوجُ: شەوی زۆر تاریك واتە: هەر بەمانا (الدّجاجي) دێ.

المُدَجَّجُ: کەسێك پڕ چەك بێ چەکی تەواوی لەخۆ بەستبێ ژیشك.

دِجْ دِجْ: دەنگێکە مریشك و کەڵەشێری پێ بانگ دەکرێ.

دجْدَجت الدجاجة: مریشکەکە بازی دا هەڵفڕی.

دَجْدَجَ فلان: فلانکەس بانگی مریشکەکانی کرد و وتی (دج دج).

دَجْدَجَ الليلُ: شەوەکە تاریك بوو.

الدَّجْداجُ: رەش و تاریك لە هەرشتێك بێ زۆر تاریك.

دَجِرَ دَجَراً: سەرسام بوو، سەرخۆش بوو.

دَجِرَ الناسُ: خەڵکەکە توشی ئاژاوەو گێرەوەژ بوو (هو دَجَرٌ ودجران وهي دجرى) (ك: دُجرى).

داجَرَ: هەڵهات.

اندجر الحبل والوتر ونحوها: حەبلەكە یان ژێیەكە شل بۆوە.

الدُّجر: لۆبیاء ٥ لە حەدیثی عومەردا هاتووە: (اشترلنا بالنوی دجراً) ٥ لوتی هەوجار؛ ئەودارەی گاسنەكەی پێوە قایم دەكرێ.

الدّجران: ئەو دارەی رادەنگێودرێ بۆ كەپرو سابات.

الدیجور: تاریكو رەش ٥ دەگوترێ:(لیل دیجور ودیمة دیجور وتراب دیجور).

الدَّیجوريُّ: تاریكایی‌و رەشایی.

دَجَلَ: درۆو چاوو راوی كرد.

دَجَلَ الشَّيْءَ: شتەكەی داپۆشی ٥ (دَجَلَ السیفَ) شمشێرەكەی زەڕكەفت كرد.

دَجَلَ الحقَ: حەق‌و راستی تێكەڵ بە درۆو ستەم كرد.

دَجَلَ الأرضَ: زەوییەكەی بەزبڵ تێكردن بەهێزو پیت داركرد.

الدُّجَالُ: زبڵ‌و شیاكە.

الدجالة: قەتران.

الدَّجَّالُ: ناوی زێڕ ٥ دروزن‌و ساختەچی‌و چاوو راوكەر ٥ جەجاڵ.

الدَّجَّالـة: هاوەڵی زۆرو باركرانو بەئەرك‌و ئورك.

الدُّجَیْلُ: بەمانا (الدُّجالة) دێ.

دَجَمَ اللیلُ دجماً ودُجْمَةً: شەوەكە تاریك بوو.

دَجِمَ: غەمناك بوو.

دُجِمَ: بەمانا (دَجِمَ) دێ.

الدَّجْمُ: جۆر، دەگوترێ: (أمن هذا الدَّجْم أنت): ئەوە تۆ لەم جۆرەكەسانەی؟

الدَّجْمُ: هاوڕێی نزیك ٥ رەوشت ٥ (ك: دجوم)

الدُّجْمَةُ: رێبازو پەیڕەوو پرۆگرام ٥ هاوڕێی نزیك.

دَجَنَ الیومُ: ئەمرۆ هەمووی هەورو تەم‌و غاربوو.

دَجَنَ السماءُ: ئاسمان بارانی باران.

دَجَنَ بالمكان: لەو شوێنە نیشتەجێ بوو، وەگری بوو پێوەی راهات دەگوترێ: (دَجَنَ الحیوان، ودَجَنَ الطیر).

أدجَنَ: چووە ناو هەورو تەمو مژەوە.

أدجَنَ الیومُ والسحابُ: بەمانا (دَجَنَ) دێ.

أدجن السماءُ: ئاسمان بارانەكەی درێژەی كێشا.

أدجن علیه الحُميّ: لەرزو تای توشبووە لەكۆڵی نابێتەوە.

داجَنَه: بەباشی تێكەڵاوی كرد.

الدّاجِنُ: هەر ئاژەڵ‌و باڵندەو دەعبایەك ماڵی ببێ‌و رام ببێ لەگەڵ ئادەمیزاددا هەڵبكا ٥ (ك: دَواجن).

الدَّجْنُ: ئەو حاڵەتەیە هەور سەرانسەر وڵات دابگرێ.

الدُّجْنَةُ: رەشایی، تاریکی، (ك: دُجَنُ).

المِدْجَانَ: ئەو حەیوانەیە ماڵی بێ لەهەر جۆرێك بێ ٥ (ك: مداجين)٥.

دَجَا دجْواً ودُجُوّاً: تەواو بوو پێکەیی.

دجا السَّحَابُ: هەورەکە بڵاو بووە.

دجا الليل: شەوەکە بەتاریکی خۆی دونیای داگرتو هەموو شتێکی داپۆشی.

دَجَا الشَّيْءَ دَجْواً: شتەکەی داپۆشیو پەردەی پێدادا.

أدْجى: بەمانا (دَجَا) دێ.

أدْجى الشَّيْءَ: بەمانا (دَجَاهُ) دێ.

داجَاهُ: رقو کینی خۆی لێ شاردەوە دوژمنایەتی بۆ دەرنەخست.

تَدَجَّى: بەمانا (دَجَا) دێ.

الدَّاجِيَةُ: تاریکی ٥ (ك: دَوَاجٍ) ٥ دەگوترێ: (نعمة داجية) نیعمەتێکی زۆرو زەبەندە.

الدُّجى: رەشایی شەو تاریکو تونەکی ٥ دەگوترێ: (ليلة دَجىً).

الدُّجَةُ: قوپچەی کراس ٥ (ك: دُجى).

الدُّجِيَّةُ: تاریکایی ٥ کۆختەی راوچی (سەنگەری راوچی)

الدَّيَاجِي: تاریکیەکان.

دَحَبَهُ دحْباً: پاڵی پێوەنا.

دَحَجَهُ: سویەوە، خورانـدی، قاڵی کردو هێنایو بردی رایکێشا.

دَحَّ في قفاه دحاً ودحوحاً: پاڵی پێوەنا.

دَحَّ فلاناً: دەستی بڵاو کردەوەو پیاماڵی، دەستی بڵاو کردەوەو کێشای بەجەستەی فلانکەسدا ٥ پاڵی بەفلانکەسەوەنا.

دَحَّ الشَّيْءَ: شتەکەی پانو پۆڕ کرد هاوساندی ٥ دەگوترێ: (دَحَّ الطعامُ بَطْنَهُ) خواردنەکە ورگی لێك کشاندەوە.

دَحَّ الشَّيْءَ في الأرض: شتەکەی بەزەویدا پان کردەوە تا چاك چاك بەزەوییەکەدا نووسا.

إنْدَحَّ: بۆ مطاوعەی (دَحَّهُ) دێ.

الدُّحُوحُ: بەرفراوانو پانو بەرین ٥ ئافرەتی گەورە ٥ حوشتری زەلامو کەتە ٥ (ك: دَحَحٌ).

دِحْ دِحْ: وشەیەکە کە ئاڕاستەی ئەو کەسە دەکرێ کە دان دەنێ بەکردارەکەی، مەبەست لێی بێدەنگ بەوچی دی درێژە بەدان پیانانەکەت مەدە.

الدَّحَادِحُ من الرجال: پیاوی کورتە باڵای ورگ زل (ك: دَحادِح).

الدَّحْداحُ: بەمانا (الدَّحَادِحُ) دێ.

الدِّحْدِحُ: ئافرەتی کورتە باڵای ورگ زل.

الدحيْحَةُ: بەمانا (الدَّحادِحُ) دێ.
دَحْدَرُهُ: خولاندییەوە.
دَحَرَهُ دَحْراً ودُحوراً: پاڵی پێوەناو دوری خستەوە.
انْدَحَرَ: بۆ موطاوەعەی (دَحَرَهُ) دێ.
دَحْرَجَهُ دَحْرَجَةً دِحْراجاً: خستیە جمو جوڵو بەرەو خوار پاڵی پێوەنا ٥ بەدەوری خۆی دا خولاندییەوە.
تَدَحْرَجَ: بۆ موطاوەعەی (دَحْرَجَهُ) دێ.
الدُّحْروجَةُ: خولخولۆکە ئەوەی دەیخولێنیتەوە ٥ ئەوەی قالونچە لەزبڵو زاڵو پیسایی کۆی دەکاتەوەو خڕی هەڵدەدا ٥ (ك: دَحاريج).
الدُّحْرُجُ: دانەوێڵەیەکی خڕی پچکۆلەو رشکەڵەیە تێکەڵ بەگەنم دەبێ وەکوو گژنیژە.
الْمُدَحْرَجُ: خڕو خولاوە.
الْمُدَحْرِجُ: قالۆنچە.
دَحَسَ السُّنْبُلُ دَحْساً: گوڵە گەنمو جۆکە خۆی پڕ کردو کامڵ بوو، دەشگوترێ: (دَحَسَ الزَّرْعُ).
دَحَسَ الْبَيْتُ: خانووەکە بەخاوەن ماڵو منداڵی خاوەنەکەی ئاوەدان بووە.
دَحَسَ بيده في الذبيحة: پەنجەکانی خستە نێوان پێستو گۆشتی کوشتییەکە بۆ ئەوەی بیگروێ.
دَحَسَ بِرِجْلِهِ: بەقاچی شتەکەی سەرو ناوکرد بۆ ئەوەی بزانێ چییەو چی نییە.
دَحَسَ بالشَّرِّ: پێی رێکخستو پانی کردەوە بەجۆرێك نەزاندرێ چۆن بووە.
دَحَسَ بين القوم: فیتنەو ئاشوبی لەناو خەڵکەکە نایەوە.
دَحَسَ بين الصفوف: کەلو کونی ناو ڕیزەکانی پڕکردەوە.
دَحَسَ الإِناءَ: زەرفەکەی پڕکرد.
دَحَسَ ما في الإِناء: ئەوەی لەقاپەکەدا بوو هەڵیلوشی لستیەوە.
دَحَسَ الشَّيْءَ في الشَّيْءِ: شتەکەی خستە ناو شتەکەی ترەوە.
دَحَسَ الحديثَ عنه: قسەکەی لێ شاردەوە.
دُحِسَتِ الأَصابِعُ: پەنجەکان توشی زیپکەو بالوکە بوون، نێوان نینۆكو گۆشتی پەنجەکانی جۆرە نەخۆشییەکیان لێ پەیدابوو.
أَدْحَسَ السُّنْبُلَ: گەنمو جۆ دووروەوەکەی گێرەکرد.
الدّاحِسُ: جۆرە زیپکەو برینداربیەکە لەنێوان نینۆكو گۆشتی پەنجەکان پەیدا دەبێ دەبێتە هۆی دەرهاتنی نینۆکەکان ٥ جۆرهاوساوی‌و گرێ

پەیدا بوونێکە لە پەنجەکاندا پەیدا دەبێ.

الدَّاحُوسُ: بەمانا (الداحِسُ) دێ.

الـدِّحاسُ: پڕبوون و پاڵەپەستۆو قەرەباڵغی ٥ دەگوترێ: (بیت دحاسٌ) ماڵێکی خێزانداروو قەرەباڵغە.

الـدُّحَاسُ: پیرۆیەکە، خشۆکێکە، کرمێکە زەردە لەژێر زەویدا دەری دێنن و دەیکەنە کەپک و داو بۆ چولەکە گرتن ٥ (ك: دَحَاحِيس).

الدّحاسَة: بەمانا (الدّحاسُ) دێ.

الدَّحْسُ: کشتوکاڵ: کە گوڵەکانی پڕبن و کامڵ بێ.

الدَّيْحَسُ: شتی زۆرو زەبەندە.

دَحَصَ دَحْصاً: پەلەی کرد.

دَحَصَ الأرضَ برجلـه: بەقاچی گڵەکەی پشکنی و ئەمدیوو ئەودیوی کرد ٥ دەشگوترێ: (دَحَصَ المذبوحَ برجلـه)٥ بەقاچ کوشتییەکەی ئەمدیوو ئەودیووکرد.

دَحَضَتْ رِجلُـه دَحْضاً ودحوضـاً: قاچی هەڵخلیسکا.

دَحَضَت الشّمسُ: خۆر بەلای ئاوابوون کلابوو.

دَحَضَت الحجةُ: بەڵگەکە پوچایەوە.

دَحَضَ برجلـه دحـضاً: بەقاچی شتەکەی پشکنی.

دَحَضَ عن الأمر: لەکارەکەی کۆڵییەوە.

دَحَضَ رجله: قاچی هەڵخلیسکاند.

دَحَضَ المـاءُ الأرضَ: ئاوەکە وای لە زەوییەکە کرد قاچی لێ هەڵبخلیسکێ.

دَحَضَ الحُجَةَ: بەڵگەکەی پوچ کردەوەو رەتی کردەوە.

ادْحَضَهُ: پاڵی پێوەناو لەشوێنی خۆی لەقی کرد ٥ هەڵیخلیسکاند دەگوترێ: (ادْحَضَ القَدَمَ).

ادْحَضَ الحجّةَ: بەڵگەکەی پوچ کردەوە.

الـدَّاحِضُ: دەگوترێ: (فلان داحِض) فلانکەس رارایەو هەردەم لەسەر بارێك و لەهەوایەك لێ دەدا.

الدَّاحِضَةَ: دەگوترێ: (حُجَـة داحضة) بەڵگەیەکی پوچەڵ کراوەیە ٥ بەڵگەیەکی بێ بنەماو پوچە.

الـدَّحْضُ: خلیسکان ٥ خلیسکاوی، دەگوترێ: (مکان دَحْضٌ).

الـدَّحَضُ: دەگوترێ: (مکان دَحَضٌ) شوێنێکی خلیسکە.

الدُّحوضُ: بەمانا (الدَّحَضُ) دێ.

المِدْحَاضُ: شوێنی هەڵخلیسکان.

المدْحَضَةُ: شوێنی هەڵخلیسکان ٥ (ك: مداحِض).

دَحَقَتْ يـدُهُ عـن الشَّيْئِ دَحْقاً ودحوقـاً ودحاقاً: دەستی نەگەیشتە شتەکە،

دەستی کورتی هێنا.

دَحَقَتِ الحامِلُ بـالجنين: ئافرەتـه سـك پڕەکـــــــه منداڵەکــــــەی لەبارچوو ٥ (دَحقت الحامِلُ بِرَحِمِهـا) ئافرەتەکـــه منداڵـــدانی خـــۆی دەرهێنا.

دَحَقَ الشَّيءَ: شتەکەی پاڵ پێوەنا ٥ دوری خـستەوە، دەری کـرد، دەگـوترێ: (دَحَـقَ النـاسُ فلانـاً) خەڵـکەکە چ گرنگێکیان بەفلاّن کەس نەدا.

أدْحَقَـهُ: دوری خـستەوەو دەری کـرد، دەگوترێ:

أدْحَقَـهُ الله: خـودا لـه هـەموو خێـرو بێری بێ بەشی کرد.

اِنْدَحَقَ: لەشوێنی خۆی راساو رۆیی.

اِنْدَحَقَ بطنُه: ورگی زل بوو.

الـداحِقُ: ئافرەتێــکه دوای منــداڵبون منداڵدانی بێتەدەر ٥ (ك: دواحِق).

الدُّحاق: هاتنه دەرەوەی منداڵدان دوای مناڵبون.

الـدُّحُوقُ: کەسێـکه زۆر چـاوی جـمو جـــــوڵ بکـــــاو نـــــەتوانێ رابیگرێ ٥ ئافرەتێك دوای منداڵبون رەحەمی بێتەدەر ٥ هەروا ئافرەتێـك بەسکێـك زیاد له منداڵێـکی ببێ.

الـدَّحِيقُ: دەرکـراو ٥ دەگـوترێ: (فـلان دحيـق القـوم) فلاّنکەس دەرکـراوو رەتێنـــــد راوی گەلـــــه ٥ هـــــەروەها بەئافرەتێـك دەگـوترێ: بەسکێـك زیاد له منداڵێکی ببێ ٥ چاو که زۆر جـمو جـوڵ بکـاو خاوەنەکـەی نەتوانێ بیوەستێنێ.

دَحْقَبَهُ: لـەدواوە بەتونـدی پـاڵی پێوەنـا پاڵەپەستۆی دا.

الدُّحقُومُ: کەتەو زەبەلاح ٥ ورگ زل.

دَحَـــلَ دخـــلاً ودحلانـــاً: چـووە نـاو پەناپەسـیو ٥ دابو نـەریتی عـەرەب وەهابوو لەناو ماڵەکەیانـدا ژورێـکی پـچکۆله پەناپەسێوێـك شوێنێـکی بەلاوە یان دروست دەکرد بۆ ئەوەی که میوانیان هات ئافرەتیـان خۆیـان بخزێننه ئـەو پـەنا پەسـیوەو میوان نـەیان بینـێ ٥ بـەو شـێوێنه پەنایـه دەگوترێ: (الدَّحْلُ).

دَحَلَ دحلاً: چووە پەنا رەشماڵەکە، چووە دوا خێوەتەکـــه ٥ ترســـاو خـــۆی شاردەوە ٥ هەڵهات.

دَحَـــلَ الأرضَ دَحْـــلاً: لـه زەوییەکـەدا چاڵێـــکی هەڵـــکەند ســـەرەوەی تەسكو بنکی پان.

دَحَـلَ البئـرَ: ئـەملاو ئـەولای بیرەکـەی هەڵکۆڵی.

دَحِلَ دَحلاً: کورتـه بـالا بـوو قەڵەو بـوو، ورگـــی گـــەورە بـــوو شـــۆڕ

بۆوە ٥ ڕەوشتی ناشیرین بوو فێڵباز بوو ٥ لەماڵەکەدا خۆی گرت تا بەویستی خۆی شتەکەی گرێ ٥ زۆرو زەبەندە بوو.

أدْحَلَ: چوونە ناو پەنا پەسێوەوە، چووە ژوری کەنارەوە.

داحَلَهُ مُداحلةً ودحالاً: چاوو راوی لێکرد ٥ زانیارییەکەی لێ شاردەوەو بەکەسانی تری گوت.

الدَّاحِلُ: دڵ پیس‌و کیناوی.

الدَّاحُولُ: تەڵەو کەپکە بۆ گرتنی ناسک‌و ڕێوی‌و دەعبای لەو جۆرە ٥ (ك: دواحیل).

الدَّحَّالُ: نێچیرەوان کە نێچیر بەتەڵە بگرێ.

الدَّحْلُ: چاڵێکە لەزەوی هەڵدەکەندرێ لای سەرەوەی تەسک‌و لای خواروی پان‌و پۆڕ: پەنا پاسارێکە عەرەب لەناو خانوودا دروستی دەکەن بۆ ئەوەی کە میوانیان هات خێرا ئافرەتیان بچنە ئەوێ‌و میوانەکە نەیانبینێ ٥ شوێنێك ئاوی تێدا کۆبێتەوە ٥ (ك: أدحُل وأدحال ودِحال).

الدَّحْلاءُ: بیر سەرەکەی تەسک‌و ژێرەوەی پان‌و پۆڕبێ.

الدَّحْلَةُ: بەمانا (الدَّحْلاء) دێ.

الدُّحُولُ: بەمانا (الدحلاء) دێ ٥ ئەبانی حوشتر لەیەکتر.

الدَّحِيلَةُ: چاڵێکە لەناو زەویدا سەرەوەی تەسک‌و ژێرەوەی پان.

دَحْلَقَ بَطْنُهُ: گەدەی هەوای کرد (سکی فش بوو).

دَحَمَهُ دحْماً: بەتوند پاڵی پێوەنا.

الدَّاحُومُ: تەڵەو کەپك بۆ گرتنی ڕێوی‌و ناسك‌و کەروێشك.

الدِّحْمُ: بنەماو بنیچە، دەگوترێ: (هو من دِحم فلان) ئەوە لەنەوەی فلانە.

دَحْمَرَ القِرْبَةَ: دیزەکەی پڕکرد.

دَحْمَسَ اللَّيلُ: شەو تاریك بوو، تاریکییەکەی پەرەی سەند.

الدَّحَامِسُ: ڕەش‌و زۆر تاریك ٥ ئازاو کەتەو زەبەللاح.

الدَّحْمَسُ: تاریك: زۆر تاریك: هێزەی سرکە.

الدُّحْمَسُ: بەمانا (الدَّحْمَس) دێ.

الدِّحْمِسُ: بەمانا (الدَّحْمَس) دێ ٥

الدُّحْمُسَانُ: ڕەشی زۆر کەتەو زەبەللاح ٥ لە حەدیشدا هاتووە: (كان يُبايع الناسَ وفيهم رجل دُحْمُسان) هەروا بەمانا ئادەمیزادی ئەحمەقی کەتەو زەبەللاح دێ ٥ دەگوترێ: (رَجُلٌ دحمساني).

الدُّحْمُسَةُ: تاریك، زۆر تاریك ٥ (ك: دحامس).

الدُّخْمُسَةُ: تاريك، زۆر تاريك، دەگوترێ: (ليلة دخمسة).

دَخْمَلَةُ ريه: خولاّنديەوەو بەراكشاوىو فڕێدراوى لەسەر زەوى بەجێى هێشت كوژرا بوو پێى لێ دەنرا.

الدُّحامِلُ: ئادەميزادى كەتەو گۆشتن.

الدَّحْمَلُ: ئەو كەسەى پێستى شۆڕ بوبێتەوە.

الدَّحْمَلَةُ: ئافرەتى كەتەى زەلام.

دَحِنَ دَحَناً: قەڵەو بوو بووە كوڵەبنە، ورگى زل بوو داچۆڕا و رەوشت ناشيرين بوو.

الدَّحَنُ: زەلامى ورگ شڕى گەدە زلى كورتە بالاّ.

الدَّحِنَةُ: بەمانا (الدَّحَنُ) دێ و ئەستورو خەپلەو پان، تەپۆڵكە.

الدَّحُونَةُ: بەمانا (الدَّحَن) دێ.

الدَّيْحَانُ: كوللە.

دحا البَطْنُ دَحْواً: ورگى لەبەر گەورەيى داچۆڕاوە.

دَحَا الفرسُ: ئەسپەكە دەستەكانى بەسەر زەويدا ڕادەكێشێ و سمەكانى لەزەوى بەرز نەكردەوە.

دَحَا الشَّيْءَ: شتەكەى راخستو بلاّوى كردەوە و دەگوترێ:

دَحَا اللهُ الأرضَ: خودا زەوى راخست پانى كردەوە و پاڵى پێوەنا.

وَحَا الماشِيةَ: ئاژەڵەكانى رادان لێى خوڕين.

تَدَحَّى: بلاّو بۆوەو بەرفراوان بوو.

تَدَحَّت الإبِلُ في الأرض: حوشترەكە پێكۆڵى كرد و زەوييەكەى ژێر خۆى چاڵكرد و كاتێك حوشتر ئەم پێكۆڵە دەكا كە قەڵەو دەبێ.

الأُدْحُوَّةُ: شوێنى هێلكەكردنى نوعامەو بێچو هەڵهێنانى.

الأُدْحِيةُ: بەمانا (الأُدحوة) دێ و بۆيە بەنوعامە دەگوترێ: (بنت أُدحيه).

الدَّحِيةُ: مەيمون.

الدِّحْيةُ: سەرۆكى عەسكەر.

المِدْحَاةُ: دارێكە منداڵ يارى پێ دەكا و يارييەكە دانيشتوانى مەككە لەناوياندا باوە، ئەم يارييە بريتييە لەچەند بەردوچكەيەك وەكو حەب، چەند كونێكى بچكۆلە هەڵدەكەنن ئەنجار كەمێك لێيان دوردەكەونەوە بەردەكان ئاراستەى كونەكان دەكەن، جا ئەگەر بەردەكە يەكە يەكە چوونە كونەكانەوە ئەوە براوەيە، ئەگينا دۆڕاوە.

الدُّحُونةُ: بڕوانە (دَحَنَ).

دَخُهُ دَخّاً: زەليلو ژێردەستەى كرد.

دَخَّ دَخْخاً ودُخَّةً: رەنگى رەش و لێڵ بوو و دەگوترێ: (هو أَدَخ وهي دَخَّاءُ).

الدَّخُ: دوکەڵ (الـدُّخُ) دوکـەڵ ە روەکێـکە لەناو باخدا.

دُخْ دُخ: وشـــــەیەکە دەگـــــوترێ: بەمەبەسـتی بـۆڕدانی کەسێـك‌و بێدەنککردنی.

دَخْـدَخَ: پەلـەی کـرد، خێـرا خێـرا هـەنگاوی هـەڵێنا ە هـەنگاوەکانی کورت کردنەوە ە ماندوبوو.

دَخْدَخَ عن كذا: وازی لێ هێنا (دَخـدَخَ عنه كذا): فلان شتی لێ مەنعکرد.

دَخْـدَخَ القـومَ: سـەری لەخەڵـکەکە شـێواندو زەلیلـی کـردن‌و ولاتـی داگیرکردن.

تَدَخْـدَخَ: بـۆ موطـاوەعـەی (دَخـدَخَهُ) دێ ە وێـکهاتەوە کرژ بوو.

تَدَخْدَخ اللّيل: تاریکی شەو تێکەڵاو بـە بونەوەربوو.

الدُّخادِخ: کورتە بالا.

الدَّخْدَخُ: پێرۆیەکی زەردە قاچی زۆرن (هەزارپێ).

الدُّخدُخ: بـەمانا (الدُّخادِخ) دێ ە هـەروا بەمانا (الدَّخداخ) دێ.

دَخْدَرَهُ: زەرکەفتی کرد.

الدَّخْـدارُ: ئـاڵتون ە جـۆرە قوماشێـکی بەنرخ بووە.

دَخَرَ دخُـوراً: بـچوك بـوو زەلیـل‌و ملکـەچ کەوت.

دَخِرَ دَخَراً: بـەمانا (دَخَرَ) دێ ە سـەری لێ شێوا، سەر سام بوو.

أَدْخَـرَهُ: ژێـر بـاری کـرد، زەلیلـی کـرد، ملکەچی کرد.

إدَّخَرَهُ: بږوانە وشەی (إدَّخَرَ).

الادّخار: پەزمەنـدەکردنی بڕێ داهاتـە بۆ دوا ڕۆژ.

دَخْرَصَ الأمرَ: کارەکەی ئاشکرا کرد.

الدِّخْرِصُ: تیرۆژو ئـەو پارچـە قوماشـە درێژکۆڵەیـە کـە دەخرێتـەوە سـەر کـراس‌و شـتی وا بـۆ ئـەوەی پـان بـێ ە ئـەو کەسـەی خۆدەخاتـە نـاو کـارو بـارەوەو لێیـان دەزانـێ ە (ك: دخاريص).

الدِّخْـرِصةُ: ئـەو پارچـە قوماشـە درێژکۆلەیـە کـە دەخرێتـەوە سـەر کـراس‌و شـتی وا بـۆ ئـەوەی پـان بێ ە تاقم‌و کۆمەڵ.

دَخَسَ دخوُساً: قەڵەو بوو، خۆی داڕشت، گۆشت‌و بەزی سەریەك نا.

دَخَـسَ في كـذا: دزەی کـردە نـاو فـلان کۆمەڵ، چووە ناو فلان شتەوە.

دَخَسَ الشّيءَ دَخساً: شتەکەی شاردەوە.

دَخِسَ لَحْمُهُ دَخساً: گۆشتی جەستەی زۆر بوو کۆبۆوە، پڕبوو.

دَخِسَ عَظْمُهُ: ئێسقانی پڕ بوو لە مۆخ.

دَخِسَ الحافِرُ: دەوروبەری سمـی ولاخەکە

هاوساﻩ دەگوترێ: (فرس دَخِسٌ) ئەسپێکی عەیبدارە.

أدخسَ: بەمانا (دَخَسَ) دێ.

أدخسَ الشَّيْءَ في كذا: شتەکەی لەوێدا شاردەوە.

الدِّخاسُ: زۆر زەبەندەﻩ پڕو لێوان لێوﻩ دەگوترێ: (عدد دخاس) ژمارەیەکی زۆرﻩ (بيت دخاس) ماڵێکی پڕﻩ

درع دِخاسٌ: زرێیەکی حەڵقەپچوکە.

الدَّخسُ: قەڵەوو تێکسمڕاو . جوانە ورج (ورچی گەنج) . جۆرە ماسییەکە.

الدَّخسُ: هاوساوییەکە لە دوربەری سمی وڵاخ.

الدُّخسُ: جینسی گیانداراني دەریا لە پێڕی ماسی لەوێنەی دۆلفین.

الدَّخُوسُ: ئافرەتی کەتەو قەڵەو

الدَّخيسُ: زۆرو چڕو لێك هاڵاو . گیاو گژی تێکچڕژاو . گۆشتی توندو پتەو، زەندی قاچی وڵاخ . گۆشتی بەری دەست.

الدَّيْخَسُ: کەسێك خێرو پیاوەتی تێدا نەبێ . گیاو گژی زۆرو تێکچڕژاو

اَلْمُداخِسُ: گیانلەبەری گوشتنی ئێسقان پڕ لە مۆخ، دەگوترێ: (جَمَلٌ مداخِسٌ).

دَخَلَ المكانَ ونحوه وفيه دُخُولاً: چووە ناو شوێنەکە.

دَخَل بالعروس: چووە پەردەی زاوابیەوە.

دَخَلَ في الأمر: دەستی بەکارەکەی کرد.

دَخِلَ دَخَلاً ودَخْلاً: ناوەوەی داوەشا وێران بوو، ناوەوەی عەیبدار بوو، دەگوترێ: (دَخِلَ أمْرُهُ) کارەکەی گەندبوو.

دُخِلَ: بەمانا (دَخِلَ) دێﻩ کزو لاواز بوو.

دُخِلَ الحبُ: دانەوێڵەکە سوێ زۆر بوو.

دُخِلَ على فلان: فلانکەس خەیاڵی بۆ شتێك چوو وانە بوو بەخۆی نەزانی کەوتە هەڵەوە.

أدخَلَهُ المكانَ ونحوه: خستیە ناو ئەو شوێنەوە.

داخلت الأشياء: شتەکان چونە ناو یەکەوە، تێك گیران،

داخَلَ فلاناً في أموره: هاوکاری فلانکەسی کرد لەکارەکانی دا.

دَخَّلَهُ: بەمانا (أدخَلَهُ) دێ.

دَخَّلَ التمرَ: خورماکانی خستنە ناو زەمبیلەکەوە.

إدَّخَلَ: بەمانا (دَخَلَ) دێﻩ زۆری هەوڵدا بۆ چوونە ناو.

تداخلت الأشياءُ: بەمانا (داخلت) دێﻩ

تداخلت الأمور:کارەکان تێکەڵاو بوونو لێك جیاناکرێنەوە.

تَدَخَّلَ: بۆ موطاوعەی (دخَلَه)
دێ ٥ کەم کەم چووە ناو ٥ بەناچاری
چووە ناو کارەکەوە.
تَدَخَّلَ في الخصومة: لەخۆیەوە چووە
ناو کێشەکەوە بۆ ئەوەی بەرگری لە
بەرژەوەندییەکی خۆی بکا، بێ
ئەوەی لایەنێک بێ لەلایەنەکانی
کێشەکە.
الداخل: لە هەموو شتێک دا دیوی
ناوەوەیەتی.
الداخلة من الأزار: دیوی ناوەوەی
دەرپێ کە لەجەستە دەکەوێ.
الداخلة من الأرض: زەوی بێ سەرو
بەرو نەپشکندراو.
الداخلة من الإنسان: نییەتو نیازی
ئادەمیزاد.
الداخليّ: شتێک پاڵ داخل بدرێ،
ناوخۆیی.
الدِّخالُ في الورد: ئەوەیە حوشترەکەی
بخاتە نێوان دوو حوشترە ناو
هەڵێنجەرەکانەوەو ناوی بدا،
دەگوترێ: (سقى إبلَهُ دِخالاً) ٥ یالی
ئەسپ.
الدِّخالُ: دەگوترێ: (فلان دخالٌ في
الأمور) فلانکەس زۆر خۆ لەکارو
بار هەڵدەقورتێنێو دەچێتە ناو
رووداوەوە.

الدُّخَّلُ: جەستە گەورەو تێکسمڕاو ٥
جۆرە باڵندەیەکە بەتۆپەڵاکی
درەختی بەرزەوە دەنیشێ.
الدُّخَّلُ من الكلأ: ئەو گیاو گژەیە کە
لەناو بنکی درەختەکان رواوبێو
بەناویان دا بڵاو بوبێتەوە.
الدُّخَّلُ من اللحم: ئەو گۆشتەیە
بەئێسقانەوە نوسابێ
الدُّخَّلُ من الإنسان: ناوەڕۆکو دەرونی
ئادەمیزاد ٥ (ك: دخاخيل).
الدُّخَّلَةُ: هەموو گۆشتێکی کۆبووەوەی
توندو پتەو.
الدَّخْلُ: داهاتو واریاتی تاکەکەسو
خێزان ٥ دەردی ناوقوڵایی
جەستە ٥ فەسادو گەندەڵی ٥ شکو
گومان ٥ دڵو دەرونی ئادەمیزاد.
الدَّخْلُ القومي: لەزاراوەی زانستی
ئابوری دا کۆمەڵێک نرخو بەهایە
بۆ هەموو جۆرە کاڵاو
خزمەتگوزارییە پێشکەشکراوەکان
لەماوەی ساڵێکدا هی دەوڵەتێک لە
دەوڵەتەکان.
الدَّخَلُ: فەسادو گەندەڵی . عەیبو
لەککە ٥ دەرد ٥ شکو گومان ٥
درەختی چڕو تێکچڕژاو ٥ خێزانو
بنەماڵەیەک بچنە ناو بنەماڵەیەکی
ترەوەو خۆیان بە بەشێک لەوان
بزانن لە راستیشدا لەوان نەبن.

الدَّخَلَــةُ: شــوێنی هــەنگوین كردنــی هــەنگ، (شانه هــەنگوین) نـاوەوەی جەستە.

الدَّخَــلَةُ: شــەوی بــووكو زاوایــی ٥ ناوەوەی جەستە.

الدِّخْلَةُ: ناوەڕۆكی شتو ڕوداو ٥ دیوی ناوەوەی ئادەمیزاد، دەگوترێ: (هـو عفیــف الدِّخلــة) ئـەو دڵو دەرون پاكـە ٥ (هـو خبیـث الدِّخلـة) ٥ دڵو دەرون پیـــسە ٥ تێـــكەڵاوكردنی دورەنگـە بـۆ ئـەوەی ڕەنگێـكی تـر دەربچێ.

الـدَّخیلُ: كەسێـك بـچێتە نـاو قـەومو خێڵێكەوەو خۆ بداتـە پاڵ ئـەوانو خۆیەیــەكێ لـەوان حیـساب بكـاو لــەوانیش نــەبێ ٥ میــوان ٥ هــەر وشــەیەك چــوبێتە نــاو زمــانی عەرەبییـــــەوەو لــــەو زمانــــە نەبێ ٥ ئەسپێك بكەوێتە نێوان دوو ئەسـپی پێـشبڕكێوە ٥ بێـگانە كـە دەچێتە وڵاتێكەوە بۆ ئەوەی سودی لێ وەرگرێ ٥ (ك: دُخَلاءَ).

الدَّوْخَلَةُ: زەمبیلەیەكی پوشینەخورمای تێ دەكرێ.

الدَّوْخَلَّةُ: بەمانا (الدَّوْخَلَةُ) دێ.

الْمَـدْخَلُ: چـونە نـاو شتەوە ٥ شـوێنی چـونە نـاو باڵەخانـەوە ٥ دەگـوترێ: (هــو حـــسن المَـــدْخَلِ) پلانــی بــەڕێوەبردنی كارەكــانی ڕێــكو پێـكە ٥ باش كارەكانی ئەنجام دەدا ٥

الْمُــدَّخَلُ: جــۆرە ئەشــكەوتو پــەنا پاسارێكە شتی تێ دەكرێ.

الدُّخْــلُلُ: كەسێــك خـۆ لـەكارو بـاری خەڵـــك هـــەڵقورتێنێ ٥ نـــاخو نـاوەڕۆكی ئـادەمیزاد ٥ باڵندەیـەكی بۆرەقنەیە.

الدِّخْلَلُ: بەمانا (الدُّخْـلُلُ) دێ ٥

الدِّخْـلِلُ: ئـەو بـەزەی دەچـێتە نـاو گۆشتەوە.

دَخْـمَسَ علیـه: ئـەوەی دەیویـست پێـی بڵێ پێی نەگوتو لێی شاردەوە.

دَخْمَسَ الشَّیْئَ: شتەكەی لێ شاردەوە.

الـــدُّخامیسُ: ئـــادەمیزادی ڕەشـــی كەتە ٥ شتی خراپ.

الـدِّخْماسُ: شـتی شـاردراوە، داپۆشـراو، ڕوكەشو تـەزویر ٥ دەگـوترێ: (ثناء دخمـــاس) پیاهەڵـــدانو مـــەدحی ڕوكەشو ناواقیعی.

الدَّخْـمَسُ: ئەو كەسەی ئەوەی دەتـەوێ بۆت ڕون بكاتەوە ئەنجامی نادا.

الدَّخْـمَسَةُ: بەمانا (الدَّخْمَسُ) دێ.

الْمُدَخْـمَسُ: ڕوكـەش ٥ دەگـوترێ: (ثناء مُدَخْـمَسُ).

دَخَنَــت النــار دخنــاً ودخونــاً ودخانــاً: ئاگرەكە دوكەڵی كرد.

دَخَنَتْ الوَقود: سوتەمەنییەکە دوکەڵی کرد.
دَخَنَ الغبار: تەپو تۆز بەرپابوو.
دَخِنَتْ النار دخناً: بەمانا (دَخَنَتْ) دێ.
دَخِنَتِ الفِتْنَةُ: فیتنەو ئاشوب دەرکەوت.
دَخِنَ الطعامُ والشرابُ: خواردەمەنییەکە دوکەڵاوی بووە بۆنی دوکەڵی لێ دێو تامو بۆنو بەرامی تێکداوە.
دَخِنَ الخُلُقُ والعقلُ والدينُ: رەوشتو عەقڵو دین گەندەڵ بوو، تێك چوو.
دَخَنَ الشَيْءَ دُخْنةً: بەمانا (دَخِنَ).
أدخَنَت النارُ: ئاگرەکە دوکەڵی کرد.
دَخَّنَتْ النارُ: بەمانا (دَخَنَتْ) دێ ە
دَخَّنَ الوقود: سوتەمەنییەکە دوکەڵی کرد.
دَخَّنَ على الشَيْءَ: وای کرد دوکەڵەکەی بگاتە شتەکە.
دَخَّنَ على الشجر أو على الثوب: درەختەکە یان قوماشەکەی بەبخورێکی تایبەتی پاك کردەوە ە نەخۆشیو بەکتریای پێوە نەهێشت.
دَخَّنَ التَبْغَ: ئاگری بەتوتنەکەوە ناو دوکەڵەکەی هەڵمژی.
أدخَنَتِ النارُ: بەمانا (دَخَنَتْ) دێ ە

أدْخَنَ فلانٌ: فلانکەس دوکەڵی مێشوولە کوژوشتی وای بەرپاکرد بۆ پاککردنەوەی دەوروبەرو بۆنخۆشکردنی.
ادْخَنَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە پێگەیی‌و رەنگی وەکوو رەنگی دوکەڵی لێ هات.
تَدَخَّنَ: بۆ موطاوەعەی (دَخَنَهُ) دێ.
تَدَخَّنَ القِدرُ: دیزەکە دوکەڵی لێ بەرز بووە دوکەڵ دایپۆشی.
تَدَخَّنَ فلان: فلان جگەرەی خوارد، دوکەڵی کرد.
الداخِنَةُ: دوکەڵکێش بۆ کورەخانەو تەندورو سەماوەرو ئەو جۆرە شتانە.
الدخان: دوکەڵ ە ئەو شتە وردیلانە لەئاگر بەرز دەبنەوەو دوکەڵ پێك دەهێنن . توتن.
الدُّخّان: بەمانا (الدُّخان) دێ ە واتە: دوکەڵ.
الدُّخْنُ: روەکێکە لە پێری (النجلّيات)ە بەرەکەی بچووك‌و لووسە وەکوو کونجی لەناو زەوی کشتوکاڵدا دەروێندرێ‌و خۆرسکیشە.
الدُّخْنُ: دوکەڵ، حیقدو کینە، دەگوترێ: (بينهما دَخَنٌ) ە لە نێوانیاندا حیقدو کینە

هەیە ٥ هەروا دەگوترێ: (هدنة على دَخَنٍ) رێك كەوتنو ئاشتەوایی لەسەرشتی بێ بنەماو فەسادو داوەشاوی نێوان ٥ هەروا دەگوترێ: (في متن السيف دَخَنٌ) شمشێرەكە ئەوەندە صافو پاكە رەش دەنوێنێ ٥

الدُّخْنانُ: ئەوەیە دوكەڵاوی بێو دوكەڵ دایپۆشیبێو رەنگی دوكەڵی گرتبێ، تەپو تۆزاوی ٥ دەگوترێ: (یوم دَخْنان) رۆژێكی تەپو تۆزاویو گەرمە.

الدُّخنان: جۆرە چۆلەكەیەكە.

الدُّخْنَةُ: ئەو شتەی كە عەترو قۆلۆنیای پێ دەپرژێنرێ ٥ دوكەڵو پف كراوێكی تایبەتییە دەرشێنرێ بۆ لەناوبردنی بەكتریا.

أبو دُخْنَةُ: باڵندەیەكە رەنگی وەكو رەنگی دوكەڵ وایە.

المِدْخَنَةُ: كورەخانە، دوكەڵ كێش ٥ (ك: مَدَاخِن).

الدَّخْنَسُ: ئادەمیزاد یان ئاژەڵی قەڵەوو بەهێز.

الدَّاخي: تاریك ٥ دەگوترێ: (لیل داخٍ) شەوێكی تاریك.

الدُّخي: تاریكایی.

الدَّخْیاء من اللیالي: شەوی تاریكو تونەك.

الدَّیْدَبُ: چاودێر، سیخوڕ ٥ پیشەنگ ٥ كەرەكێوی.

الدَّیْدَبانُ: چاودێر، جاسوس پێشەنگ.

الدَّدان: چاو چنۆكو تێر نەخۆر ٥ شمشێر.

الدَّدَنُ: گاڵتەو گەپ.

الدّیدان: دابو نەریت.

الدَّیْدَنُ: بەمانا (الدَّیدان) دێ ٥ دەگوترێ: (فلان دیدنه أن یفعل كذا).

الدَّدا: گاڵتەو گەپ.

الدَّدُ: بەمانا (الدَّدا) دێ ٥

دَرَأَ دَرْءاً ودُرُوءاً: لاربوو، خواربوو.

دَرَأَ البعیرُ: حوشترەكە توشی نەخۆشی غوددە بوو ٥ غوددەی حوشترەكە هاوسا.

دَرَأَ السیلُ: لافاوەكە هەڵسا ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (صادف درأ السیل درء یدفعه) شەڕو نەگبەتییەكە تووشی شەڕو نەگبەتیەكی تر بوو (ماری مارخۆر پەیدا بوو) توشی گونرەشی خۆی بوو.

دَرَأَ علیه: لەناكاو لێی پەیدا بوو هێرشی كردە سەر

دَرَأَ الكوكبُ: ئەستێرەكە لەخۆر هەڵاتەوە بەرەو خۆرئاوا كەوتەرێ ٥ درەوشایەوەو پرشنگی دا.

دَرَأت النارُ: ئاگرەکە روناکی دا.

دَرَأ فلان درءاً: فلانکەس شتێکی کردە بیانوو خۆی شاردەوە ٥ دێوجامەی گرتەوە.

دَرَأ الشَيْءَ وبه: شتەکەی رەتکردەوە، پاڵی پێوەنا ٥ لێی دورخستەوە لە حەدیثدا هاتووە: (إدْرَءُوا الحدودَ بالشبهات) بیانوو بۆ ئەنجام نەدانی حەد بدۆزنەوەو حەدەکە ئەنجام مەدەن.

دَرَأت المرأةُ زَوْجَها: ژنەکە بەکەیفو شادی هەڵسو کەوتی لەگەڵ مێردەکەی نەکرد ناچیزەیی کرد.

دَرَأ الدريئةَ نحو الصيد: دیوجامەی خستە پێش خۆیو خۆی لەدواوە حەشاردا بۆ ئەوەی نێچیرەکە نەیبینێ.

دَرَأ الشَيْءَ: شتەکەی رەت کردەوە ٥ بلاوی کردەوە.

أدرأت الناقةُ: حوشترەکە گوانی خۆی شلکردن بۆ ئەوەی شیریان لێ بێتە خوار ٥ شیری دا.

دَارَأَه: تەنگی پێ هەڵچنی ٥ پشی پشی کرد بۆ ئەوەی زیانی پێ نەگەیەنێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە ٥ (کان یصلی فجاءت بهیمةٌ تمرُّ بین یدیه فمازال یدارئها).

إدَّرَأ: بیانووی پەیداکرد، دیوجامەی گرتەوە بۆ ئەوەی نێچیرەکە بگرێ.

انْدَرَأ: بۆ موطاوعەی (دَرَأ) هاتووە.

إنْدَرَأ الحريقُ: ئاگر کەوتەوەو بلاوەی کرد.

إنْدَرَأ علیه: لەنکاو لێی دەرکەوت.

تَدَارَءَا: کەوتنە بەربەرەکانی یەکتری ٥ کێشەیان تێکەوت.

إدَّارَأ: بەمانا (تَدَارَأ) دێ.

تَدَرَّأ: بیانوی بۆ خۆی دۆزییەوە ٥ زێدەرۆیی کرد، خۆی بەزل زانیو تەکەببوری کرد.

التَّدَرُّأ: پاراستنو پارێزگاری.

التُّدَرَأةُ: بەمانا (التَّدرأ) دێ.

الدَّرْأ: لوتکەو دوندی کێو ٥ درزو کەندری رێگا ٥ خوارو خێچی رێگا.

الدُّرِيُّ: ئەستێرەی خۆشەرەو لە خۆرهەڵاتەوە بەرەو خۆر ئاوا بە پرشنگو پرتەوەو دەروا.

الدريئة: دێوجامە، کەپکو کۆختە ٥ بازنەیەکە تێیدا فێری تیر هاوێژیو سەیارە لێخورینو شتی وا دەبێ.

المِدْرَأ: مەتاڵ، ئامێری بەرگری کردن.

الدَّرابزین: موحەجەرەی ئەملاو ئەولای پلیکان بۆ ئەوەی ئەو کەسە پێیدا سەردەکەوێو دێتە خوار دەستی پی بگرێو لەکەوتنە خوارەوەش بی پارێزێ.

دَرِبَ بـه دَرَبـاً ودُرِبَـةً: خـۆی پێوەگرتو تێیدا راهات.

دَرِبَ على الشَّيْءَ: بەشتەکە راهاتو فێری بووە (هو دارب، ودَرِبٌ هي داربة ودَرِبة وهو وهي دروب).

أدْرَبَ: چـووە نـاو کـوڵانو گـەرەكو هۆبەوە.

أدرَبَ في الغــزو: چـــووە ســـنوری دوژمنەوە تەپڵی لێ دا.

دَرَّبَ فلانــاً بالـشَّيْءَ وعليــه وفيــه: فلانکەسی فێرکـردو لەسـەر شتەکە رایهێنا.

دَرَّبَ البعيرَ: حوشترەکەی فێـری نـەوەکرد بەناو کوڵانو کونو کەلەبەردا بڕوا.

تَدَرَّبَ: بۆ موطاوەعەی (دَرَّبَهُ) دێ.

تَدَرَّبَ بالشَّيْءَ: بەمانا (دَرِبَ) دێ.

الدّارِبُ: تەپڵ لێدەر (الدّارِبة:) ئافرەتی تەپڵ لێدەر.

الدَّرْبُ: تەنگەبەرو رێـگای تەسك لەناو کێـــوو شـــاخدا، مەدخـــەلی تەنگەبـەر، هـەر رێـگایەکی چوونە ژورەوەبـێ بـۆ نـاو وڵاتـی رۆم، هـەر رێـــگایەك بـــۆ دەرەوەی شـــار بچێ، ئـەو شـوێنەی خورمـای تێـدا هەڵـدەخرێ بـۆ وشـکبونەوە (ك: دُرُوب وأدراب ودِرابٌ).

الـدُّرْبُ: ماسـی زەردی ئـاڵتونی وەکـوو ئەوە بە ئاڵتون روکەش کرابێ.

الدُّرْبَةُ: پڕکێشکردنی هەر کارێك بێتە پێشەوە، ناوەراستی پشتی گاکێوی.

اَلْمُـــــدَرَّبُ: راهێنـــــراوو مەشـــــق پێکراو، توشبوو بەکارەسات.

تَدَرَبّاً: خولایەوە.

دَرْبَجَ: دوای رەقبونو سەرکێشی نـەرمو نیانی نواند، لارو لەنجەی کرد.

الـدُّرابِجُ: خـۆ بـادەرو فێزکـەرو لارو لەنجەکەر لە رۆیشتنی دا.

دَرْبَـحَ: سـەری شـۆڕکردو پـشتی کـۆم کردەوە، لەترسا بازی هاویشت.

دَرْبَحَ لە: ملکەچی بوو، ژێربار بوو.

دَرْبَخَ: سەری شۆڕکردو پشتی کۆم کرد.

دَرْبَخَ لە: ژێرباری بوو، ملی کـەچ کـرد، بـەزەلیلیو ملکەچییەوە گوێی بـۆ راگرت.

تَدَرْبَسَ: چووە پێشەوە.

الدُّرابِسُ: ئادەمیزادی کەتەو زەبەللاح، ئاژەڵی گەورە.

الدِّرْباسُ: شێر، سەگی مێنگر.

دَرْبَصَ: لەترسا خۆی ماتدا.

الدُّرابُكَةُ: تەپڵی پچوك.

الدَّرْبُكَــةُ: تێــکەڵاویو پاڵەپەســتۆو قەرەباڵغی.

دَرْبَلَ: لەتەپڵی دا.

دَرْبَلَ في مشيه: بەئەسپایی و تەمبـەڵی جوڵایەوە.

الدِّرْبانُ: دەرگەوان ٥ (ك: دَرَابِنة).

الدِّرْبانيـــةُ: جـۆرە مانگایەکـە دوگـی هەیە.

دَرَجَ دَرْجـــاً ودُرُجـــاً وَدَرَجانـــاً: جـۆرە رۆیشتنێکی ئەنجامدا وەکوو ئـەوەی بەپەیـژەدا سـەر بکـەوێ ٥ بەســەر زەویدا رۆیی.

دَرَجَ الصَّبِيُّ: منداڵەکە کەوتـە گاگۆڵـکێو دەستی کرد بەرۆیشتن.

دَرَجَت الريحُ: بایەکە بەهێواشـی هـەڵی کرد ٥ تەپو تۆزی هەڵساندو شوێنی لەلمبەلأن کرد.

دَرَجَ فـــلان: فلأنکـــەس رێــگای خــۆی گرتەبـەرو ملـی لـەنیش نـا ٥ مـرد، لەپەنـدی پێشیناندا هـاتووە دەڵـێ: (أكذب مـن دبّ ودَرَجَ) درۆزنتریـن زیندوو مردووە.

دَرَجَ القـــومُ: نەتەوەکــە بنــەبڕبوون‌و کەسیان نەما.

دَرَجَ بينهم بالنمائم: فیتنەیی‌و دوزمانی لە نێوان کردن.

دَرَجَ الشَّيْءَ في الشَّيْءِ: ئەو شتەی کردە ناو کون‌و کەلەبەری ئەو شتەوە.

دَرِجَ دَرَجاً: بەردەوام بوو لەسەر خواردنی گۆشــت کــەو ٥ پابەنـــدی بەڵــکەو رێبازی خۆی بوو لە بواری ئاییندا. بەپەیــژەدا ســەرکەوت ٥ بــەرێبازی خۆیـــدا رۆیـــی‌و کاروبـــاری خــۆی لەئەســتۆ گــرت ٥ مــردو دونیـــای لەدەست چوو.

أَدْرَجَ الـــشَّيْءَ: بـــەمانا (دَرَجَـــهُ) دێ ٥ فەوتانــــدی‌و لــــەناوی بـــرد، دەگوترێ: (أدرجَهُ اللهُ) خودا لەناوی برد.

أَدْرَجَ الـــدَّلْوَ: لەســەرەخۆ دۆڵـچەکەی داهێشتە خوار.

أَدْرَجَ فلاناً: فلأنكەسی نارد.

دَرَّجَهُ: شتەکەی پلە پلەکرد.

دَرَّجَ البنـــاءَ: پەیــژەی بــۆ باڵەخانەکــە دروست کرد.

دَرَّجَ فلاناً: پلە پلە فلأنکەسـی لـەخۆی نزیك كـردەوە ٥ فلأنكەسـی راهێنـاو وردە وردە کەوی کرد.

دَرَّجَ العليـــلَ: وردە وردە نەخۆشـەکەی هێنایەوە سەر خواردن‌و کـەم کـەم خـواردنی دایــە تــا هاتــەوە تــایمی خۆی.

دَرَّجَ الطعـامُ والأمـرُ فلانـاً: خواردنەکـە بەجۆرێك بوو یان کارەکە وەهابوو دەبوایە فلأن وردە وردە دەستی بۆ ببردنایە.

إنْـــدَرَجَ: بـــۆ مـوطـاوەعـەی (دَرَّجَـــهُ) هاتووە.

إنْـدَرَجَ عليـه: لـەخۆی گـرت، ئەویـشی

گرتەوە ٥ دەگوترێ: (اندرج تحته كذا أو فيه كذا) چووە ژێر خێمەی ئەوەوە چووە خانەی ئەوەوە.

تَدَرَّجَ: بۆ موطاوەعەی (دَرَّجَهُ) دێ.

تَدَرَّجَ اليه: وردە وردە چووە پێشەوە ٥ پلە پلە سەرکەوت.

اسْتَدْرَجَهُ: لە پلەیەکەوە بۆ پلەیەکی تر بەرزی کردەوە ٥ وای لێ کرد هەنگاو هەنگاو زەوی ببڕێ.

اسْتَدْرَجَ فلاناً: فلاّنکەسی لەخشتە بردو هەڵی نا ئەوکارە بکا.

استَدْرَجَ الريحُ الشَّيْئَ: هەوا وای لەشتەکە کرد بۆ خۆی ڕابدرێ بەبێ ئەوەی بەرزی کاتەوە بۆ حەوا.

استَدْرَجَ اللهُ العَبْدَ: پەروەردگار بەندەی خۆی مۆڵەت داو گوزوگومەمەت لەسەر تاوانەکەی نەیگرت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لاَ يَعْلَمُونَ﴾.

استَدْرَجَ الشَّيْئَ الى الشَّيْئَ: وردە وردە شتەکەی لەو شتە نزیك کردەوە.

الأُدْرُجَة: بەرزکەرەوە، پەیژە.

الدَّارِجَ: دەگوترێ: (ترابٌ دارِجٌ) گڵێکە شوێنەواری خانووەکەی دادەپۆشێ.

الدَّارِجَةُ: دوا بڕاو، دەگوترێ: (قبيلة دارِجَةٌ) هۆزو خێڵێکی دوابڕاوو ڕیشەکێشکراوە.

الدَّارِجَة من الدابة: قاچەکانیەتی ٥ دەگوترێ: (هو قصير الدَّوارج) ئەوگیانلەبەرە قاچ کورتە.

الدَّرْجُ: دەگوترێ: (نحن درج يديك) ئێمە لەژێر دەستی تودایین ٥ هەروا دەگوترێ: (أنفذتُهُ في درج كتابي) ئەو شتەم خستۆتە ناو دوتوێی کتێبەکەمەوە.

الدُّرْجُ: صندوقێکە شتی تێدا دادەنرێ پێی دەگوترێ پەغدان ٥ لەئەصڵدا ئەم جۆرە صندوقە تایبەتە بە ئافرەتەوە هەندێ جلو شتومەکی تایبەتی خۆی وەکوو خشڵو شتی پێداویستی مەکتەبی تێدەخرێ.

الدُّرَجُ: بەمانا (الدُّرْج) دێ ٥ رێگا ٥ دەگوترێ: (رَجَعَ فلان دَرَجَهُ وأدْراجَهُ) فلاّنکەس بەرێگای خۆی دا گەڕایەوە، چۆن هاتبوو ئاوا ڕۆیشتەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (ذهب دمُهُ دَرَجَ الرياح): خوێنەکەی بەفیڕۆ چوو ٥ (هو درج بين المتخاصمين): ئەو شالیارو ناوەندە لە نێوان ئەو دوو کەسەی کێشەیانە ٥ (ك: أداج).

الدُّرَجَةُ: بەمانا (الدُّرْجُ) دێ.

الدَّرجة: پلەی سەرکەوتن، پلەو

پایە ، دەگوترێ: (لە علیە دَرَجَةٌ) پلەو پایەی لەو بەرزترە ، وشەی (دَرَجَة) لە زاراوەی ئاسمانـشوناسی دا بەشێکە لەسێ سەدو شەصت بەشی سوڕانەوەی فەلەك ، لەزاراوەی ماتماتیکدا بەشێکە لەنەوەد بەش.

دَرَجَة الحرارة: بەشێکە لە بەشەکانی پێـومری تایبـەتی بەکـەش‌و هەوا ، (ك: دَرَجٌ ودَرَجان).

الدُّرَجَة: کورکی: جۆرە باڵندەیەکە دیوی دەرەوەی باڵەکانی خاکییە، دیوی ناوەوەی رەشە، لەقەتی دەچێ وەلێ لەو جوانترە.

الدَّرَّاجُ: فیتنەو دوزمان ، ژیشك.

الدُّرَّاجُ: کەو ، جۆرە باڵندەیەکە لەرۆیشتنی دا خۆی دەلەنگێنێ.

الدَّرَّاجَةُ: بایسکیل‌و رەورەوەی منداڵ کە لەسەرەتای فێرەرۆیشتنی دا بەکاری دەهێنێ ، پایسکیل کە دوتایەی لەژێردایە بە جوڵاندنی قاچ هەڵدەسورێ یان بەھوزەو سوتاندن دەڕوا ئەوکاتە پێی دەگوترێ ماتۆڕ.

الدُّرْجُ: تەنگو چەڵمەی وەها ئادەمیزاد لە پەل‌و پۆ بخا، دەگوترێ: (وقع فلان في الدُّرْج) فلانکەس کەوتۆتە ناو تەنگانەیەکەوە لێی رزگار نابێ.

الدُّرَيْجُ: ئامێرێکی موسیقایە وەکوو تەنبور.

الدَّرُوج: خۆشڕەوو تیژڕەو، دەگوترێ: (سهم دروج) و(ريح دروج).

المِدْراجُ: ئەو شتەی زۆر شت لەناو بەری.

المَدْرَجُ: رێبازو مەسلەك ، بیرو بۆچون.

مَدْرَج النمل: رێچکەی مێرو ، رێگای پێچاو پێچ ، (ك: مَدَارج).

المُدْرَجُ: لە زاراوەی عیلمی حەدیثدا بە حەدیسێك دەگوترێ: وشەیەك یان رستەیەك بخرێتە ناو دەقی حەدیسەکەوە، راوییەکە ئەو تێهەڵکێشییە دەکاو ئەو کەسەی دەی بیسی وا دەزانی حەدیسی مەرفوعە.

المَدْرَجة: رێرەوی شتەکان لەسەر رێگا ، خودی رێگا ، سەرەرێگا، دەگوترێ:(اتخذوا دارَةَ مدرجة)، زوربەی رێگا، دەگوترێ: (هذا الأمر مَدْرَجة لذاك) ئەم کارە زۆرینەی رێگای ئەو شتە نزیك دەکاتەوە. ، ئەو پەرەی نامەی تێدا دەنووسرێ ، یان ناوی کتێبی تێدا تۆمار دەکرێ.

الْمَدْرَجَةُ مِنَ الأرض: زەوییەك كەوی زۆر تێدابێ.

اَلْمُدَرَّجُ: شوێنێك كورسی دانیشتنەكەی خوارو ژووربێ واتە: تا كورسییەكان زیاتر لە دواوەبن شوێنەكەیان بەرزتربێ.

دَرَجَهُ دَرْجاً: پاڵی پێوەنا.

دَرِجَ دَرَجاً: پیر بوو، بەتەواوی پیر بوو ٥ (فهو وهي دَرِح).

دَرِدَ دَرَداً: هەموو ددانەكانی كەوتن.

دَرِدَت الناقة: حوشترەكە بەهۆی پیری هەموو ددانەكانی كەوتن ٥ (هو أدْرَدُ وهي دَرْدَاءُ) (ك: دُرْدٌ).

أدْرَدَهُ: ددانەكانی خستن.

الدُّرْدِيُّ: ئەو خڵتەو پڵتەی دەكەوێتە بنەوەی جامە هەنگوین و تەنەكە رۆن و هەر شلەمەنییەكی تر.

هەروا خەمیرە كە لەسەر میوە گوشراوەكە دەهێڵرێتەوە بۆ ئەوەی بەتەواوی گۆڕانی بەسەردا بێ.

دَرْدَبَ الطبلُ: تەپڵەكە دەنگی لێوە هات.

دردَب فُلان: فلانكەس بازی ترسنۆكانەی هاویشت، هەر دەڕواو باز دەهاوێ و بەحەزەرەوە سەیری ئەم لاو ئەولای خۆی كرد ٥ زەلیل و گەردنكەچ بوو.

الدَرْدَابُ: دەنگی تەپڵ.

الدَرْدَبُ: دەگوترێ: (إمرأة دَرْدَبٌ) ئافرەتێكە بەشەو دێ و دەچێ.

الدَّرْدَبِيُّ: تەپڵ كوت ٥ ئەو كەسەی تەپڵی بچووك لێ دەدا.

الدَّرْدبيسُ: پیرەمێردو پیرەژنی كۆنە ساڵ و پۆڵكاوو كەنەفت ٥ بەڵاو كارەسات ٥ میرویەكە ژنە عەرەب پێیان وابوو بەكار هێنان و لەملكردنی دەبێتە هۆی دەستەبەر بوونی خۆشەویستی مێردەكانیان بۆیان.

الدَّرْدِحُ: پیرەژن و پیرەمێردی پۆڵكاو كە ددانیان نەمابن ٥ كەسێك زۆر خوبداتە شتێك و حەزی لێ بكا ٥ (ك: دَرَادِحُ).

الدَّرْدِحَةُ: ئافرەتێك درێژی و پانی وەك یەك بن.

دَرْدَرَ الماءُ: ئاوەكە هەڵقوڵاو كفەی كرد.

دَرْدَرَ التَمْرَةَ وغيرها: بە پوكەكانی خورماكەی سووەوەو جوی.

تَدَرْدَرَ: بۆ موطاوعەی (دَرْدَرَهُ) دێ ٥ كەوتە جەو جوڵ و راتەكان.

الدَّرْدارُ: دەنگی تەپڵ ٥ درەختێكی گەورەیە گوڵێكی زەردو بەریشی هەیە، بۆ جوانی لەمبەرو ئەوبەری رێگا دەروێندرێ سێبەری باشیشی هەیە.

الدُّرْدُرُ: پوك، شوێنی ددان كه ددانەكان نەمابن.

الدُّرْدَرِي: كەسێك هەر بێ‌و بچێ‌و كارێكی دیاریكراوی نەبێ.

الدُّرْدُورُ: شەپۆلی دەریا كە ترسی ئەوەی لێ بكرێ ببێتە هۆی خنكاندنی ئەوانەی لەناویدان.

الدُّرْدَشَةُ: غاڵ‌و بوغڵ‌و هەراو هۆریای خەڵك‌و قسەی زۆر.

الدُّرْدَاق: تەپۆڵكەیەكی بچوك‌و رەقەڵانە كە هەڵیدەكەنی لەبەلان دەردەكەوێ.

الدُّرْدَقُ: شتی بچوك لە هەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (وِلدان دَرْدَق ودرادق).

الدِّردِمُ: ئافرەتێك بەشەو هەر بێ‌و بچێ ٥ حوشتری پیر ٥

دَرَّ: زۆر بوو، دەگوترێ: (دَرَّ الدَّمْعُ والبولُ) زۆری فرمێسك هەڵڕشت ٥ زۆری میزكرد.

دَرَّ الدنیا علی أهلها: خێرو بێری دونیا زۆربوو.

دَرَّ الخراجُ: دەیەك‌و خەراجی ئەو وڵاتە زۆر بوو.

دَرَّ كل حلوب باللبن: شیردەرەكە شیری زۆری دا ٥ دەگوترێ: (دَرَّت حلوبة البلد): خەراج‌و دەیەكیان زۆربوو.

دَرَّ النبات: گیاو گژەكە تێك چرژا.

دَرَّ العرقُ دَرّاً ودروراً: عەرەقەكە رەوان بوو ٥ فوارەی كردو هەڵچوو.

دَرَّ السماءُ بالمطر: ئاسمان بارانی زۆری باراند.

دَرَّ العِرْقُ: رەگەكە پڕبوو لە خوێن.

دَرَّ الضِرعُ: گوانەكە پڕبوو لە شیر.

دَرَّ باللبن: شیری زۆری دا.

دَرَّ السوقُ: بازاڕ برەوی پەیدا كردو مامەڵەی زر تێداكرا.

دَرَّ السراجُ: چراكە روناكایی دا.

دَرَّ جِسْمُهُ: جەستەی نەخۆشی پێوە نەماو جوان بۆوە.

دَرَّ الفرسُ: ئەسپەكە بازێكی بەتەوژمی هاویشت یان چەند بازێكی یەك لە دوای یەكی بەشێنەیی هاویشتن.

دَرَّ وجهه دَرَراً: دوای نەخۆشی جەستەی جوان بۆوە.

أدَرَّ: شیری زۆر بوو، كاری باشی زۆر بوو.

أدرّت الناقةُ بلبنها: حوشترەكە شیری زۆری دا.

أدَرَّ الفرسُ: بەمانا (دَرَّ) دێ.

أدَرَّ الشَّيْئَ: شتەكەی وەجم‌و جوڵ خست ٥ دەگوترێ: (بین عینیه عِرْقٌ یُدِرُّهُ الغَضَبَ) لەنێو چاوانی دا رەگێك هەیە رق هەڵسان دەیهێنێ‌و دەیبا.

أدَرَّ المِغْـزَلَ: تەشـییەکەی بـاداو سـوڕی پێـداو بینـی پـێ گـرت بەجۆرێـك هەردەڵێی راوەستاوە.

أدَرَّ الناقـةَ ونحوهـا: دەسـتی بـەگوانی حوشـترەکەدا هێنا بـۆ ئـەوەی شیر بدا.

أدَرَّ الـریحُ الـسحابَ: بایەکـە هـەوری کوکردنەوە.

أدَرَّ الدواءُ البـولَ: دەرمانەکـە وای کـرد زۆر میزبکا.

أدَرَّ فلان حاجته: فلانکەس زۆر هـەوڵی دا بـۆ ئیـشەکەی تـا دەسـتەبەری کـرد ٥ (فهـو وهـی مِـدرّ وهـی مَـدِرَّة ایضا).

اسْـتَدَرَّ اللـبن والـدمع ونحوهمـا: بـەمانا (دَرّ) دێ، واتە: زۆر بوو.

اسْـتَدَرَّ الناقـةُ: حوشـترەکە حـەزی لـە کەڵدان بوو، فەوچاندی.

اسـتَدَرَّ الحلـوبَ: داوای شـیری لێ کـرد، ویستی بیدۆشێ.

استدرَّ الريحُ السحابَ: بەمانا (أدرّته) دێ.

اسـتدرَّ البـولَ: شتێـکی خـوارد زوو میزبکا، زوو میزی بێ.

الدَّارُّ: بەردەوام ٥ دەگوتریّ: (رزق دارّ) رزق و رۆزییـەکی بەردەوامـە نـابڕێ (ك: دُرّار، ودُرُرّ، ودَرّر).

الـدَّرُّ: شـیر، یـان شـیری زۆر ٥ نەفس ٥ کاری باش لـە مـەدحکردنی کەسێـك دەگوتریّ: (لله درّهُ) هەر بۆ خودایە پاداشی چاکەی ئەو بداتەوە بەکەسـی تـر نـاکریّ ٥ هـەروا دەگـوتریّ: (دَرّ درُّهُ) خێـرو بێـری زۆر بوو.

الـدَّرَرُ: دَرَر الـريح: بـەرەو بـا، شـوێنی هەڵکردنی با.

دَرَرُ الطريـق: ئامـانجو مەبەسـتی رێـگا، دەگـوتریّ: (هـم علـى دَرَرٍ واحـد) ئەوانـە یـەك مەبەسـتو نیازیـان هەیـە ٥ (داری بـدرر دارك) ماڵەکەم بەرامبەر ماڵی تۆیە.

الـدُّرَارُ: تـاکی (الـدُّرّ)ە ٥ واتـە دەنکـە لوئلوئی گەورە ٥ بەبـەغای پچوك ٥ (ك: دُرَرٌ).

الدِّرَّةُ: شیر یـان شـیری زۆر ٥ دەگوتریّ: (للـسحاب دِرَّة) هەورەکـە رێژنـەی بارانی هەیە ٥ ئاو زەنگـی ٥ رەواجـی کالا، دەگوتریّ: (للسوق دِرَّة)٥ هەروا دەگـوتریّ: (مـرّ علـى دِرَّتِـهِ) راسـت رۆیـیو لای نـەدا هـیچ شتێـك نەیگێڕایـەوە ٥ هـەروا بـەمانا (قەمچی) دێ.

الـدُّرِّي: دوڕ ئاسـا وەك دوڕ وایـە لـە جوانیو درەوشاوەیی دا ئەستێرەی گەشە داری روناك ٥ (ك: دُراری).

الـــدَّرِيرُ: جەســـتەو ئەنــدام رێـــكو پێك ٥ خێراو خۆشڕو روناككەرەوەو شوعلەدەر.
المِـــدْرارُ: زۆر رژێنـــەر، پڕخێـــرو بێـر ٥ دەگـوترێ: (سـحاب مِـدْرارٌ) هەوری بەریژنە باران ٥ (عين مدرار) چـاوی فرمێـسكاوی فرمێـسك رێـژ بەزۆری.
المِدَرّة: تەشی ٥ (ك: مَدَارٌ).
دَرِزَ دَرَزاً: نـــازو نیعمـــەتی دونیـــای بـــۆ دەستەبەر بوو.
الـــدَّرْزُ: شـــوێنی دورمـــانكردن ٥ نـــازو نیعمەتی دونیا ٥ (ك: دروز) (أم دُرْز) كونیەی دونیایە.
الـــدَّرْزَةُ: (أولاد درزه) خـەیاتـــەكان (بەرگـــدرووەكان) ٥ هەتیومـــچەو خوێڕیو باوك نەناسراو.
الدَّرْزِيُّ: بەرگدرو.
الدَّرْزِيـــة: تـــاقمو پێرێـــكن لەشـیعەی ئیـسماعیلی خۆیـان پـاڵ (أبـو محمـد عبد الله الفاطمي) دەدەن.
دَرَسَ درســاً ودروســاً: پوكایـەوەو نـەماو شوێنەواری گوم بوو، زەمـەنو كـاتی بەسەر چوو.
درس الثـــوبُ: پۆشـــاكەكە كـــۆن بـــوو داڕزا ٥ رۆژگـــاری زۆری بەســـەردا تێپەڕی.

دَرَسَ البعيرُ: حوشترەكە گروێ بوو.
درست المرأة: ئافرەتەكـە كەوتـە عـادەی مانگانـــەی خۆیـــەوە، (فهـــي دارس) ٥ (ك: دُرَسٌ ودوارسُ).
دَرَسَ الـشَّيْءَ درســاً: شـتەكەی گـۆڕیو شوێنەوارەكەی نەهێشتەوە.
دَرَسَ الثَّــوبَ: پۆشـاكەكەی كـۆن كـردو رزاندی.
دَرَسَ الدابَّــةَ: وڵاخەكـەی ژێـر بـاركردو زەلیلی كرد.
دَرَسَ الفِــراشَ: جێـگای داخـستو چـووە سەری نوست.
دَرَسَ الكتـــابَ ونحـــوه درســـاً ودراســـة: كتێبەكـەی خوێنـدەوەو هـەوڵی دا لەبەری بكاو فێری ببێ ٥ دەگـوترێ: (درس العلم والفَنَّ).
دَرَسَ الحنطةَ: گەنمەكەی گێرەكرد.
دَرَسَ الطعـــامَ: بـــەخێرایی خواردنەكـــەی خوارد.
أدْرَسَ الكتابَ ونحوه: بەمانا (دَرَسَهُ) دێ.
أدْرَسَ فلانـــاً الكتـــابَ ونحـــوه: وای لـــە فلانكـــەس كـــرد كتێبەكـــە بخوێنێتەوەو دیراسەی بكا.
دارَسَ الكتـــابَ ونحـــوه مدارَسَـــةً ودراســـاً: بەمانا (دَرَسَهُ) دێ.
دارَسَ فلانـــاً: شـــتەكەی بـــۆ فلانكـــەس خوێنـــدەوەو ئـــەویش بـــۆ ئـــەوی

خوێنـدەوەو وەبـیری یـەکتریان هێنایەوە.

دارَسَ الذنوبَ: تاوانەکانی ئەنجام دان.

درَّسَ الکتابَ: بەمانا (دَرَسَهُ) دێ.

درَّسَ البعیرَ: حوشترەکەی رامکـردو رایهێنا، دەگوترێ: (بعیر لم یدرَّس) حوشترێکە ژێربار نەکراوە، رانە هێنراوە، سواری نەبوون.

دَرَسَتِ الحوادثُ فلاناً: روداوەکان فلانکەسیان لەبۆتە داوە.

دَرَّسَ الکتابَ فلاناً: ناوەڕۆکی کتێبەکەی بۆ فلانکەس شی کردەوەو تێی گەیاند.

إنـدَرَسَ: بۆ موطاوەعەی (دَرَسَ) هاتووە.

تدارَسَ الکتابَ ونحوَهُ: کتێبەکەی خوێندەوەو پێی داچۆوەو لێی ورد بۆوە هەوڵی دا لەبەری بکاو لەیادی نەچێتەوە.

تدارسَ الطلبةُ الکتابَ: هەریەك لەقوتابییەکان کتێبەکەیان بۆ یەکتر خوێندەوەو بۆ ئەوەی تێی بگەن و لەبیریان نەچێتەوە.

ادَّرَسَ الکتابَ ونحوه: بەمانا (تَدارَسَهُ) دێ.

تَدَرَّسَ: بۆ موطاوەعەی (درَّسَهُ) دێ.

تَدرَّسَ فلان: فلانکەس پۆشاکی کۆنی پۆشی.

الدَّرْسُ: رێگای کوێرەوەبوو، بەشێك لە زانیاری لەکاتێکی دیاریکراودا دەخوێندرێ، (ك: دروس وأدراس).

الدِّرْسُ: پۆشاکی رزیوو کۆن، کلکی حوشتر (ك: أدراس، درسان).

الدُّرسةُ: وەرزش و پێداچونەوەی وانە.

الدِّرْواسُ: کەللەزل، سەگی سەرزل، حوشتری رامکراوی مل ئەستور، پیاوی ئازا، شێر.

الدِّرْیاسُ: بەمانا (الدِّرواسُ) دێ.

الدَّرِیسُ: شتی لێکۆڵینەوە لەسەرکراو، خوێندراو، پۆشاکی کۆنی رزیو، کلکی حوشتر، (ك: أدراس، ودرسان).

الدَّرِیسَةُ: چاککردنەوەی رێگای شەمەندەفەر، کرێکاری چاککردنەوەی رێگای شەمەندەفەر.

الْمِدْراسُ: ئەو شوێنەی لێکۆڵینەوەی نامە ئاسمانییەکانی تێدا ئەنجام دەدرێ، ئەو شوێنەی ناوەڕۆکی تەوراتی تێدا شی دەکرێتەوە ناوی (مِدْرَاس)ە (مِدْرَاس الیهود)، ئەو کەسەی شەرحی تەورات دەکا بۆ جولەکەکان، بۆیە لە حەدیثی ئەو جولەکەی زینای کردبوو هاتووە دەڵێ: (فَوَضَعَ مِدْراسُها کَفَّهُ علی آیة الرجم)، (ك: مداریس).

اَلْمُــدَّرِسُ: ئــەو كەســەی زۆر دەرس بلێتــەوەو زۆر بخوێنێتــەوە زۆر لــە كتێبان بڕوانێ، مامۆستاو وانە بێژ.

اَلْمَــدْرَسُ: شــوێنی دەرس گوتنــەوەو دەرس خوێندن.

اَلْمَدْرَسَــةُ: خوێنــدنگاو قوتابخانــە، شــــوێنی خوێنــــــــدن‌و فێربــوون ٥ كۆمەڵێــك فەیلەســوف، یــان رۆشــنبیرو بیرمەنــد یــان لێــكۆڵەرەوە كــە بــیرو رایــەكی تایبــەتییان هــەبێ‌و بۆچــونیان هاوبــەش بــێ، دەگــوترێ: (هــو مــن مدرسة فلان) ئەوە لەسەر مەزهەب‌و ڕێبازی فلانە.

اَلْمَدْرُوسُ: شێت.

دَرْوَشَ: كرداری دەروێشانەی كرد.

تَدَرْوَشَ: بەمانا (دَرْوَشَ) دێ.

الدرويش: لەزاراوەی صۆفیاندا كەسێكە دونیا نەویست‌و خودا پەرست بێ‌و كەشــكۆڵ هەڵــگرێ بەجیهانــدا بگەڕێ ٥ (ك: دراويش).

دَرِصَت الناقةُ ونحوها دَرَصاً: حوشــترەكە پیربــوو لەبــەر پیری ددانــی شــكاون (هی درصاء)٥ (ك: دُرصٌ).

الــدِّرْصُ: بێــچوە مــشك، بێــچو جــرج، بێچوە ژیشك، بێچوە پشیلە، بێــچوە كەروێــشك، توتەڵــە ســەگ، بێــچوە گورگ ٥ (ك: ادراص ودروص).

الدِّرْصُ: بەمانا (الدَّرصُ) دێ.

أم أدراص: كونــــە مـــــشك‌و كونـــــە جــرج ٥ بــەڵاو كارەســات ٥ حوشــتری خێرارۆ ٥ (ك: ادراص ودروص).

الدَّروصُ: حوشتری خێرارۆ.

دَرَعَ الذبيحة درعــاً: گوشــتییەكەی لــەلای ملییەوە گرو.

دَرَعَ الرقبــة: گــردە ملی گوشــتی یەكــەی هەڵكەند.

دَرَعَ في عنقــه حــبلاً: پەتێــكی لــەملی خست‌و خنكاندی‌و خنكا.

دَرِعَــت الفَــرَسُ والــشاةُ ونحوهــا دَرَعــاً ودُرْعَــةً: ئەســپەكە، مەرەكــە لای پێــشەوەی رەش‌و دواوەی ســپی یــان بــە پێــچەوانەوە (هــو أدرع وهــي درعاء) ٥ (ك: درع) دەگــوترێ: (ليلــة درعاء) سەر لەئێوارەی تاریك دوایی مانگەشەو (ئەمە ئەگەر لە كۆتایی مانگــدابێ) یــان بــە پێــچەوانەوە ســەرلەئێوارە رونــاك‌و مانگەشــەو، دوایی تاریــك تونــەك (ئەمــە ئەگەر لەسەرەتای مانگ دابێ).

دَرِعَ الزرعُ: زرعاتە كە نیوەی خورا.

دُرِعَ الماء: هــەموو لەوەڕو پاوانی دەوری ئاوەكە خورا.

أدْرَعَ الشهرُ: مــانگ لــە چواردەو پانزە

تێپەڕی کەشەوەکانی سەر لە ئێوارە تاریك دەبن.

أدْرَعَ الزرعُ والماءُ: بەمانا (دَرِعَ) دێ.

أدْرَعَ القومُ: لەوەڕو پاوانی دەوروبەری ناوەکانی ئەو خەڵکە دەرکەوت.

أدْرَعَ الشَّيْئَ: شتەکەی خستە کلۆرایی شتێکی ترەوە.

دَرَّعَ في السيرِ: لە ڕۆیشتندا پێشکەوت.

دَرَّع فلاناً: فلانکەسی خنکاند، یان ملی خستە نێوان قۆڵو باسکی خۆیەوەو خنکاندی ٥ پۆشاکی زرێی لەبەرکرد..

دَرَّع المرأةَ: پۆشاکی ناومالّی بەئافرەتەکە پۆشی.

دَرَّعَ الرجلُ: پیاوەکە زرێی لەئاسن چندراوی لەبەرکرد.

ادَّرعَت المرأةُ: ئافرەتەکە پۆشاکی ناومالّی پۆشی، دەشگوترێ: (ادَّرَعَ الدِرْعَ).

إدَّرَعَ الليلَ: چووە ناو تاریکایی شەوەوە ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتووە (شَمِّرْ ذيلا وادَّرع ليلا) ٥ بڕیاری داو قۆڵی لێ هەڵکردو شەوی کرد بە قەڵاو زری بۆ ئەنجامدانی کارەکەی.

إنْدَرَعَ البطنُ: ورگی پڕ بوو.

إندَرَعَ العظم من اللحم: ئێسقانەکە لە گۆشتەکە دامالّدرا.

إندرع القمرُ من السحاب: مانگ لەهەورەکان دەرچوو.

إندَرَعَ فلان في السير: فلانکەس لە ڕۆیشتندا پێش کەوت ٥ دەشگوترێ: (اندرع يفعل كذا) لێبڕا بۆ کردنی ئەو کارەو سوورە لەسەر ئەوەی بیکا.

تَدَرَّع الدِرْعَ: زرێی پۆشی.

تَدَرَّعَ الليلَ: چووە ناو تاریکایی شەوەوە.

تَمَدْرَعَ: فەرمنجی لەبەر کرد؛ پۆشاکێکە لە خوری دروست دەکرێ.

الدَّارِعُ: ئەو کەسەی زرێی پۆشیبێ.

الدُّراعَةُ: پۆشاکێکە لەخوری دروست دەکرێ، جبەیەکە لای پێشەوەی کراوەیە.

الدِّرْعُ: زرێ لە شێوەی کراسدا لە ئەڵقە ئەڵقەی ئاسن دەچندرێو بۆ خۆپارێزی لە بریندارببوون بەچەك لەبەردەکرێ ٥ هەروا ناوە بۆ کراسی ئافرەت کە لەماڵەوە لەبەری دەکا ٥ (ك: أدراع وأدْرُع ودروع).

الدُّرَعُ: شەوانی شانزەو حەفدەو هەژدەی مانگی قەمەری ٥ لەم ڕوەوە ئەم شەوانە سەر لە ئێوارەیان

تاریکـــــــەو کۆتاییەکـــــــەیان مانگەشـەوە ٥ هـەرواناوە بـۆ درەختـی خورما کە جوممارەکەی دەربکەوێ.

الدُرْعَـةُ: دەگـوترێ: (هـم في دُرْعـة) کاتێـك لـەوەڕی دەوری ئاوەکانیـان دەرکەوت.

الدُرْعِيَّة: تیرێکە لە زرێیە کە تێپـەڕی کردبێ ٥ تاکەکەی (دِرعِيّ).

اَلْمُـدَرَّعُ: دەگـوترێ: (نبـت مُـدَرَّعٌ) گیایەکـە خـوراوە شوێنەکەی سپی هەڵگەڕاوە.

اَلْمُدَرَّعَةُ: زرێپۆش.

المِدْرَعَةُ: فەرەنجی: پۆشاکێکە لە خوری دروسـت دەکـرێ ٥ لای پێـشەوەی کراوە دەبێ ٥ (ك: مَدَارِعُ).

دَرْفَسَ: سـواری خوشتری خۆشـڕۆ بـوو، ئاڵای گەورەی هەڵگرت.

الـدِّرْفاسُ: ئـادەمیزادی زەبـەڵلاحو کەتـە ٥ هـەروا گیانلەبـەری گـەورەو کەتە (ك: درافیس).

الـدِّرَفْسُ: بـەمانا (الـدِّرفاسُ) دێ ٥ بـۆ نێرومـێ ٥ بـەکاردێ، حوشـتری خۆشـڕۆو، کەلەکـە گۆشـتن ٥ ئـاڵای گـەورە، قوماشـی ئاوریـشم ٥ (ك: دَرافِس).

الدِّرَفْسَةُ: بەمانا (الدِّرفس) دێ.

الدَّرْفَلَـــــةُ: شـــێوەو چـــۆنیەتی پێـــــکەوەنوساندنو پێـــــکەوە گونجاندنی مەعدەنەکان.

دَرِّقَهُ: نەرمی کردو چاکی کرد.

تَـدَرَّق بالدَّرَقَـة: بەدێوجامـەو مـەتاڵ خۆی پاراست.

الدَّرْقُ: هەر شتێك رەق بێ.

الدَّرقاءُ: هەور.

الدَّرَقَةُ: مـەتاڵ لـە پێـست دروستکرابێ دەســـکی پێـــوە نـــەبێ ٥ پارچـــە لەوحێکە لە ماددەی شاخە حەیوان یـان ئێـسقان لـە پێـستی هەنـدێ حەیواناتدا دروست دەبێ وەکوو ئەو پارچـە رەقـەی کیـسەڵ ٥ (ك: أدراق ودراق).

الدَّرَقِيـــــة: غوددەیەکـــــە دەکەوێتـــــە پێشەوەی مل.

الدِّرياق: بڕوانە (درياق).

الدِّرياقَةُ: بروانە (درياقة).

الدَّوْرَق: قاپێـکی شوشـەی گەورەیە لـە شـــێوەی گـــۆزە شـــەرابی تـــێ دەکـرێ ٥ ئامێرێـکە شـەرابی پـێ دەپێـورێ ٥ جـۆرە کـڵاوو مێزەرێـکە پیـاوە ئایینییـەکان بـۆ ئـەوەی لـە کەسانی دێ جیابکرێنەوە لەسەریان نـــاوە، بـــەزۆری کـــاهینو پیـــاوە ئایینیـــەکانی بـــوزیو مەســـیحی بەکاریان هێناوە ٥ دەگـوترێ: (فـلان

دورق) فلان كەس زاهیدو رەبەنو خەلْوەنشینە.

دَرْقَعَ: بەخێرایی رۆیی ، لەترسانا رایکردو هەلات.

دَرْقَعتِ الماشِيَةُ: ئاژەلەکە پەلە پەلی کرد لە لەوەڕان دا.

إدْرَنْقَعَ: بەمانا (دَرْقَعَ) دێ.

الدُّرْقُعُ: بەمانا (الراوية) دێ.

الدُّرقوعُ: ترسنوك ، بڕست لێ بڕاو دەگوترێ: (جوع دُرقُوعٌ) برسیارتیەکی بڕست بڕە.

دَرْقَلَ: بەخێرایی رۆیی، یاری هەلْپڕکێو حیلۆکێی ئەنجامدا.

الدِّرَقْلُ: جۆرە پۆشاکێکی ئەرمینییە.

الدِرَقْلَةُ: یارییەکە سەماو هەلْپەڕینی تێدایە.

الدُّراقِنُ: قۆخ.

أدرك الشَّيْئَ: شتەکە کاتی خۆی هات.

أدرك الثمرُ: میوەکە پێگەیشت.

أدرك الصبيُ: منداڵەکە بالْغ بوو.

أدرك فلان: زانیاری فلان گەییشتە ئاستێکی بەرز.

أدْرَكَ ماء البئرِ: ئاوی بیرەکە دابەزی بۆ بنکەکەی.

ادرك الشَّيْئَ: بەشتەکە گەیشت، دەستی گەیشتێ.

أدرك الشَّيْئَ ببصره: شتەکەی بەچاوی خۆی بینی.

أدرك الشَّيْئَ بعقله: لەشتەکە حالْی بوو تێی گەیی.

دَارَكَهُ مَداركة ودراكاً: پێی گەیی، هەندێکی بەشوێن هەندێکی تردا هات ، دەگوترێ: (سير دِرَاكٌ) رۆیشتنێکی بەردەوامو بێ راوەستانو پشودانە.

دَرَكَ الْمَطَرُ وغيرُهُ: بارانەکە لێکدان لێکدان باری، دلْۆپە دوا دلْۆپە دەکەوتە سەرزەوی.

إدّرَكَ القومُ: خەلْکەکە بەشوێن یەکدا هاتن بێ پچڕانەوە یەك بەدوا یەکدا هاتن.

تدارك القومُ: بەمانا (إدَّرَكَ) دێ ، هەوالْەکان یەك بەدوای یەکدا هاتن.

تدارك الشَّيْئَ: گەیشتە شتەکە ، ئەوەی لەکیسی چوو بوو ویستی بەدەستی بێنێتەوە.

تدارك الشَّيْئَ بالشَّيْئَ: شتەکەی بەدوا ئەو شتەدا هێنا ، دەگوترێ: (تدارك الخطأ بالصواب وتدارك الذنب بالتوبة)

إدّارك القومُ: خەلْکەکە پێی گەیشتن.

إدّرَكَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەست کەوت.

استَدْرَكَ مافات: ئەوەی لەکیس چو بوو دەستی کەوتەوە.

استدرك الشَّيْءَ بالشيء: بەشوێن ئەو شتەدا شتەکەی هێنا.
استدرك عليه القولَ: قسە هەڵەکەی بۆ راست کردەوە ٥ یان کەم‌و کورییەکەی بۆ تەواو کرد کون‌و کەلەبەری بۆ پڕکردنەوە.
دَراكِ: (اسم فعل)٥ بەمانا (أدْرِك) دێ.
الدَّرْك: (اسم فعل)٥ لە(إدْراك) وەرگیراوە ٥ تاوان‌و گوناه ٥ بنکی هەرشتێك قوڵی هەبێ وەکوو بیرو چاڵ‌و شتی وا ٥ دەگوترێ: (بَلَغَ الغواص درك البحر) مەلەوانەکە گەیشتە قوڵایی دەریاکە ٥ چینێکە لە چینەکانی دۆزەخ ٥ پۆلیس‌و زێرەڤان.
الدَّرَكَةُ: ئەڵقەی ژێ ٥ تیلمە چەرمێکە دەکرێ بەژێی کەوانەوە ٥ پارچە خستنە سەر دوخین‌و پیشتێنی کورتە.
الدَّرَكَةُ: مەنزڵی پایین‌و قاتی ژێرەوەی شتی قاتقاتە.
الدَّرَكَات: کۆمەڵە شتێکی قاتقات چین لەخوار چین بە پێچەوانەی (الدرجات) قات لەسەر قاتە.
الْمَدارِكُ: پێنج هەستەکان.
دَرَمَت الإرْنَبُ والفأرةُ والقُنْفُذُ درماً وَدَرَماناً: کەروێشکەکە یان ژیشکەکە هەنگاوەکانی نزیك کردنەوەو کەوتە پەلە پەل لەرۆیشتندا.
دَرِمت الارنب والفأرة والقُنْفُذُ دَرَماً: لاسایی کردنەوەی رۆیشتنی ئەم گیانلەبەرانە، دەگوترێ: (دَرِم الصبيّ والشيخ) منداڵەکە یان پیرەمێردەکە وەکوو کەروێشك یان وەکوو مشك یان وەکوو ژیشك رۆیشتن.
دَرِم الكعب والعظم: گۆشت قاپەرەقەی یان ئێسقانی داپۆشی‌و لەگۆشتدا هون بون.
دَرِمَ المكانُ: شوێنەکە تەخت بوو بەرزی‌و نزمی تێدا نەما.
دَرِمَ الأسنانُ: ددانەکان کەوتن.
دَرِمَ البعيرُ: حوشترەکە ددانی کرمۆڵ بون‌و نزیکە بکەون.
دَرِمت الشفتان: دوو لێوی سور بون بەهۆی سیواك کردن بەدرەختی (دارم).
أدْرَمَ: ددانەکانی کەوتن چونکە لەژێریانەوە ددانی تری دێن ٥ دەگوترێ: (أدْرَمَ الصَّبِيُّ وأدْرَمَ الفصيلُ).
أدْرَمت الأرضُ: زەوی درختی دەرمای رواند.
دَرَّمَهُ: رێکی خست ٥ دەگوترێ: (دَرَّمَ

أظفاره) نینۆکەکانی ڕێك کردن دوای ئەوەی قرتاندنی ئەمجار ڕێکی کردن.

الأَدْرَمُ: پیاوێکە ددانی نەمابن.

الدارِمُ: درەختێکە دەشوبهێتە درەختی غەضا، ئافرەتان کە سیواکی پێ دەکەنەوە لێوو پوکیان زۆر سور دەبن.

الدّراما: جۆرێکە لە شانۆ، چەندکەسێك لاسایی کەسانی دیکە دەکەن قسەو کردەوەو پۆشاکیان وەکوو ئەوان رادەنوێنن.

الدُّرّامُ: ناشیرین و ڕەوت ناشیرین ٥ ژیشك.

الدَّرماءُ: دەگوترێ: (امرأة درماءُ): ئافرەتێکە قاپەرەقەو ئێسقانی لەگۆشت دا شارابنەوەو دیارنەبن ٥ ڕوەکێکە گەڵاکەی سووره نەدرەختەو نەگیایە لەشێوەی جەرگ دایەو لەپێری (حُمْض)٥.

الدِّرمَةُ: کەروێشك ٥ (درع دَرِمَةٌ) زرییەکی لووسە.

الدِّرمَةُ: منداڵی قەڵەوی گۆشتن.

درمَجَ في مشيه: بەگاگۆلکێ ڕۆیی.

دَرمَجَت الناقةُ وَلَدَها: حوشترەکە سۆزی بۆ بێچوەکە نواند.

إِدْرَمَّجَ عليهم: بەبێ پرس خۆی بەماڵەکەیاندا کرد.

إِدْرَمَّجَ في الشَّيْئ: چووە ناو شتەکەوەو خۆی تێدا حەشاردا.

الدُّرامِجُ من الرجال: پیاوی لارو لەنجەکەرو خۆبەزلزان لە ڕۆیشتندا.

دَرْمَكَ: بازی دا، پەلەی کرد یان خەریك بوو هەنگاو بهاوێ.

دَرْمَكَ الشَّيْئَ: شتەکەی ورد کردو هاڕی.

دَرْمَك الابلُ الحَوْضَ: حوشترەکە حەوزەکەی شکاند.

دَرْمَكَ البناءَ: باڵەخانەکەی لوس کردو ڕاستەو پاستەی کرد.

الدَّرْمَكُ: کوتانی هەموو شتێك وردکردنی ٥ گڵی نەرم و بێ بەردو چەو ٥ ئاردی سپی.

دَرِن دَرَناً: چڵکن بوو، دەگوترێ: (دَرِن الثوبَ) و (دَرِنَت يده بكذا).

دَرِن الإِنسانُ: ئادەمیزادەکە سییەکانی توشی نەخۆشی سیل بوو (هو دِرِن وأدْرَنُ وهي درناء).

أدْرَنَ الثوبُ: پۆشاکەکە چڵکن بوو.

أدرنت الماشية: ئاژەڵەکە پل و پوشی کۆنی رزیوی ساڵی پێشوی خوارد، ئەمەش بەهۆی قات و قڕی و گرانی.

أدرنَ الحَطَبُ: دارەکان وشك بون.

أدرَنَ الثوبَ: کراسەکەی چڵکن کرد.

الإدْرَوْنُ: ئـالَفو ئاليـك ٥ نيـشتمان ٥ ئەصلْو بنەما.

الدُّرَانـةُ: پـلو پوشـی رزیـوی سـالّی پێشوو.

الدَّرَنُ: نەخۆشييەكە توشی سييەكانی ئادەميزاد دەبێ . سيل.

أم دَرَن: جيهان، (دونيا).

الدَّرَنَةُ: له زانياری پزيشكيدا تەلّخايیو گۆڕانكارييەكـه لەسی سيل گرتـودا دەردەكەوێ ٥ لەزانياری روەكناسی دا بريتييه له رەگی روەكێ يـان قـەدی روەكێ كەبهاوسێو مادە بژيويەكانی تێدا كۆببنەوە.

الدَّرِينُ: پلو پوشی پاوانو لەوەڕگا كـه هــی سـالّی پێـشووبێو رزی بن ٥ پۆشاكی رزيو ٥ (أم درين) زەوی روتو بێ گژو گياو درەخت.

المُـدْرانُ: كەسێـك نەخۆشـی سـيلی كوشندەی هەبێ.

دَرَهَ علـيهم دَرْهــاً: لێيـان دەركـەوتو هێرشی كردنـه سـەر بـەبێ ئـەوەی بەخۆيان بزانن.

دَرَهَ عـنهم وَلَــمْ: قـسەی لێـوەكردنو بەرگری لێ كردن.

دَرَهَ فلاناً: خۆی له فلان نەناسكرد.

دَرَّهَ على كذا: لەسنور تێپەڕ بوو زيادی كرد.

تَدَرَّهَ: هەڕەشەی لێ كرد.

الـمِـدْرَهُ: پەيامبـــەر راســپاردەو رەوانـــەكراو ٥ لاپرەســـەنگ خـۆ هەلْواسەر.

الدَّارِهَـةُ دارهـةُ الـدهر: هێرشـكردنی رۆژگار.

الدِّرِيَةُ، دِرِيَة القوم: سەرەك خێلْ، ريش سپی گەل.

المِدْرَهُ: پيـاو مـاقولْو ريـش سـپی هـۆزو خێلْ ٥ سەرۆكی گەلو وتەبێژ بـەناو يانــەوە ٥ پـارێزەرو داكوكيكـەر (ك: مَدَارُهُ).

دَرْهَمَــت الخُبّــازى: درەختـی خوببـازا گەلاكانی وەكوو دیرهەميان لێ هات.

إِدْرَهَمَّ: لەبەر پيری كەوتە سەر زەویو جيتر خۆی بۆ ڕانەگيرا.

إِدْرَهَمَّ بَصَرُهُ: چاوی نابينابوو.

الـدِّرْهَمُ: بەشێـك لـه دوانـزه بەشـی ئوقيەيـه ٥ پارچـه زيوێـكی سكه لێ دراوه بــۆ مامەلْــەپێوەكردن ٥ (ك: دَرَاهِم).

الْمُدَرْهَمُ: پاره زۆر، (ديرهەم زۆر)

دَرَى الشَّيءَ وبِهِ دَرْياً ودرايةً ودَرَياناً: پێـی زانـی بـەجۆره فێلْێـك فێـری ئـەو شته بوو.

دَرَى الصَّيْدَ: بـۆ گرتنـی نێـچيرەكه خۆی خـسته پـەنا ولاخێــك بۆئــەوەی نێـچيرەكه هەسـت بـه ڕاوكەرەكـه نـەكا تـادەيگرێ، دەگـوترێ: (دری

فلانا) فێڵی لە فلانکەس کردو هەڵی خەڵەتاند، (دری الرأسَ) سەری بەشانە داهێنا.

أدْرَاهُ بە: پێی زاناند، فێری کرد.

دَارَاهُ: نەرمی لەگەڵ نواندو بەهێدی‌و لەسەرخۆیی لە گەڵی جولایەوە، خۆی لەشەڕی پاراست.

إدَّرَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە بەشانە قژەکانی داهێنان.

إدَّرَتِ الصَّيدَ: موداراتی نێچیرەکەی کرد.

إدَّرَت فلاناً: لەگەڵ فلانکەسدا هەڵیکردو خۆی لەگەڵ گونجاند.

الدَّرِيَّةُ: ئەو جەستە وەهمییەی کە لەسەری فێری شیر وەشاندن دەبێ، یان لەسەری فێری مستە کۆڵە وەشاندن (ملاکمة) دەبێ، ولاخێکە راوکەر خۆی لە پەنادا حەشار دەدا بۆ ئەوەی هەل لەنێچیرەکە وەرگرێ‌و بتوانێ گوللەی تێگرێ یان بیگرێ، بەتایبەتی نەچیری وەحشی.

اللا أدرية: بیرۆکەیەکی فەلسەفییە پێی وایە عەقڵ چ نرخێکی نیەو ناتوانێ شت بزانێ، بەلای زانا عەرەبەکانەوە بە تاقمێکی سۆفسطائی دەگوترێ.

المِدْرَیَ: شانەی گەورە چ لە دار یان لە ئاسن یان لەهەر مەعدەنێکی تر دروستکرابێ قژی ئاڵۆزکاوی پێ شانە دەکرێ، شاخە حەیوان، دەگوترێ: (نَطَحَهُ الثورُ بالمِدْرى) کەڵەگا کێوییەکە شاخی تێهەڵدا، (ك: مَدَارِ ومداری).

الدِّرياق: تریاق، شەراب.

الدِّرياقَةُ: بەمانا (الدِّرياق) دێ.

الدَّسْتُ: دەستەجل، سەرۆکی ئەنجومەن، پلەی وەزیری، یاری؛ دەگوترێ: (فلان حسن الدست) فلانکەس شەترەنج زانێکی باشە، بردنەوەی یاری شەترەنج، لە زانیاری هەندەسەدا، بریتییە لە ئوسطوانەیەك دیوی ناوەوەی مادەیەکی زۆر گەرمی تێدابێ بۆ تواندنەوەی ئاسن.

الدَّسْتَةُ: گورزە شت، بریتییە لە گورزەیەکی دوانزە پارچەیی وەکوو دەستە قەڵەم دەستە گورەوی دەستە پیل.

الدَّسْتَجَة: گورزە شت، دەستە شت، وەکوو دەستە قەڵەم، گۆزەو کوپەیەکی گەورە بەدەست دەگوێزرێتەوە.

الدستور: یاسایەکی سەرەکیو بنەڕەتییە بۆ بەڕێوەبردنی وڵات دادەڕێژرێ بۆ ئەوەی بکرێتە سەرچاوەی یاساکانو یاسا ناسان لەژێر رۆشنایی ئەو دەستورەدا قانونەکان دارێژن ٥ دەفتەرێکە ناوی سەربازو موچەو ناونیشانیانی تێدا تۆمار دەکرێ ٥ بەڵام لەسەردەمی تازەدا بەکۆمەڵە یاسایەکی بنەرەتی دەگوترێ کەشێوەو شێوازی حکومەتو فەرمانڕەوایی دیاری دەکاو دەسەڵاتەکان سنوردار دەکا.

دَسَرَ الدِّسَار في الشَّيْءِ: بزمارەکەی بەزەخت بەشتەکەدا داکوتا.

دَسَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی قایم کرد بەبزمار ٥ بەتوندی پاڵی پێوەنا.

دَسَرَ السفينةَ: کەشتییەکەی بە بزمار چاك کردو بەزەخت بزماری پێدا کوتا.

دَسَرَ فلاناً بالرمح: بەرمب زەبری کوشندەی لە فلانکەس دا ٥ دەگوترێ:

دَسَرَت السَّفينةُ الماءَ: کەشتییەکە بەهێز ئاوەکەی دڕدا ٥ هەروا دەگوترێ: (دَسَرَهُ البحرُ) ٥ دەریا پاڵی پێوەناو خستیە ناو شتەوە.

الدِّسَارُ: بزمار. ٥ هەروا حەبلێکە لە تویکڵی دار دروست دەکرێ پێی دەگوترێ: گوش ٥ لەو حەو پارچەی کەشتی پێ لێك دەبەسرێ، (ك: دُسُرٌ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ﴾.

الدَّوَاسِرُ: شتی گەورەو زەبەللاحو بەهێز.

الدَّوْسَرُ: بەمانا (الدَّواسِر) دێ ٥ دەگوترێ: (رجل دَوْسَرٌ وَجَمَل دَوْسر وَأسرٌ دَوْسَرٌ).

الدَّوسَرُ: شتی کونو عەنتیکە ٥ دانەوێڵەیەکە گەنم رەنگە دەنکەکانی وردن تێکەڵاوی گەنم دەبێ ٥ پێشی دەگوترێ: (الدُّحرج).

الدَّوسَرَة: تاکی (الدَّوسَر) دەگوترێ: (كتيبة دَوْسَرَةٌ).

الدَّوْسَرِي: بەمانا (الدُّواسِر) دێ ٥

الدَّوْسرانيُّ: بەمانا (الدُّواسر) دێ ٥

دَسَّهُ دَسّاً ودَسِيساً: شتەکەی شاردەوە دەگوترێ: (دسَّ الشَّيْءَ في التراب)٥

دَسَّ المكرَ: فێڵەکەی شاردەوە.

دَسَّ نَفْسَهُ في الأخيار وليس منهم: خۆی بەباش لەقەڵەم دا بەڵام وانەبوو.

دَسَّ الْبَعيرَ: حوشترەکەی بەقەتران رەنگ کرد بەڵام تۆخ نەبوو.

دَسَّسَهُ: بەمانا (دَسَّهُ) دێ.

إندَسَّ فلان الى فلان: بۆ موطاوەعەی (دَسَّهُ) دێ.

اندسّ فلان إلى فلان: فلان دێته لای فلان بۆ دووزمانی.
الدَّسَّاسُ: مارێکی کورتی سورباوه سەرو کلکی وەکوو یەك وایە نازانرێ لای سەری کامەیە، دەچێته ژێر گڵەوەو نایەوێ هەتاو لێی بدا ٥ دەگوترێ: (العِرْقُ دسّاس) واته: رەوشتی باوکان دەگوێزرێتەوە بۆ منداڵەکانیان بەنهێنی دزە دەکەن بۆیان ٥ فیتنەو دووزمان ٥
الدَّسَاسة: کەرە مار رەقە مار حەزی لەومیە لەژێر گڵدا خۆی حەشاربدا.
الدُّسَّة: یارییەکی منداڵە عەرەبە.
الدَّسِيسُ: شتی بڕژاو لەناو ئاگردا ٥ کەسێك خۆ هەڵکێشێ و بەشانازییەوە باسی کردەوە باشەکانی خۆی بکا ٥ کەسێك بکرێ بەسیخوڕو بەشەو بنێردرێ بۆ ئەوەی هەواڵ بزانێ بیانهێنێ ٥ دەگوترێ: (فلان دسيس قومه) فلانکەس جاسوسی گەلەکەیەتی.
الدَّسِيسُ: بۆگەنێك کە دەرمان لای نەبا ٥ (ك: دُسُسٌ).
الدَّسِيسةُ: فیتنەیی دوو زمانی ٥ رقو کینەی شاراوە دژی کەسانی تر.
دَسَعَ البَعيرُ بجِرّته دسعاً ودسوعاً: حوشترەکە کاوێژی کرد، خۆراکی ناوگەدەی هێنایەوە ناو دەمی و سەرلەنوێ جویەوە ٥
دَسَعَ الرجلُ بقَيْئِهِ: پیاوەکە ڕشایەوەو رشوەکەی فڕێ دا.
دَسَعَ فلانٌ: فلان رشایەوە.
دَسَعَ العِرقُ في اللحم: رەگەکانی جەستەی لەگۆشت دا گوم بوون.
دَسَعَ الشَّيْءَ دسْعاً ودسيعة: پاڵی بەشتەکەوەنا.
دَسَعَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.
دَسَعَ فلاناً: فلان بەخشیشێکی بەنرخی دا بەفلان.
دَسَعَ فلان: بەخشیشی باشی پێ دا.
دَسَعَ الجُحْرَ: شتێکی هەڵگرت بەئەندازەی زارکی کونەکەو بەو شتە زارەکەی هاخنی.
ادّسَعَ البعيرُ: بەمانا (دَسَعَ) دێ ٥
الدَّسيعُ مِنَ الانسان: ئەو ئێسقانە گرێی گەردنی تێدایە ٥ شوێنی جیابوونەوەی مل لەشان.
الدَّسِيعَةُ: پێڵوی گەورە ٥ سفرەی پڕ خواردەمەنی ٥ بەخشش باش و چاك ٥ هێزو توانا ٥ سروشت و ئەخلاق ٥ بنکی ملی ئەسپ ٥ (ك: دسائع).
المَدْسَعُ: دەربەند، بۆری خواردن و

خواردنەوە لە قورگی ئادەمیزاد.

اَلْمِدْسَعُ: چاو ساغو شارەزا بۆ ڕێگا.

دَسِقَ الحَوضُ دَسَقاً: حەوزەکە پڕبوو تا لە چواردەوریيەوە ئاوەکە سەرڕێژی کرد.

الدَّسَقُ: سپیایەتی.

الدَّسْقانُ: ڕەوانەکراوو پەیامبەر، شالیار.

الدَّيْسَقُ مِن كُلِ شيئٍ: سپی بریسکەدار ٥ دەگوترێ: (غدير ديسق، وسراب ديسق وخبز ديسق). ئاوی کەم کە قوڵایی نەبێ ٥ هەموو خشڵێکی زیوی سپی ٥ سینی زیو. ڕوناکی ٥ دەشتو سارای بەرین ٥ گڵ ٥ پیرەمێرد ٥ قاپێکە، جامێکە کاتی خۆی عەرەب بەکاریان هێناوە ٥ جوانو شۆخو شەنگ ٥ سپییەتی ٥ ڕێگای درێژ ٥ حەوزی پڕ لە ئاو.

الدَّسْكَرَةُ: زەوی دەشتو تەختایی ٥ باڵەخانەی گەورە: کەبەدەورو بەریدا چەند خانوێکی خێزانی ناعەرەبی لێبێ ٥ لەو خانووە گەورەو باڵەخانەدا شەرابو شوێنی رابواردنی لێ بێ کە بەرواڵەت ئەو جۆرە باڵەخانانە پاشاو فەرمانڕەوای تێدا نیشتەجێ دەبێ ٥ شارەدێو گوندی گەورە ٥ (ك: دساكرة).

دسم الأثرُ دَسَماً: شوێنەوارەکە پێخوست کراو گوم بوو.

دَسَمَ الشَّيْئَ: زارکی شتەکەی بە تۆپەوانە بەست ٥ دەگوترێ: (دَسَمَ القارورة ونحوها): بەتۆپەوانە دەمی گۆزەکەی هاخنی.

دَسَمَ البابَ: دەرگاکەی داخست.

دَسَمَ الجُرْحَ: پلیتەی خستە ناو برینەوە.

دَسَمَ المطرُ الأرْضَ: بارانەکە کەمێک زەوييەکەی تەڕکرد.

دَسَمَ البعيرَ دَسْماً: بە ڕەنگی ڕەشی قەترانی حوشترەکەی ڕەنگکرد.

دَسَمَ الشَّيْئَ دَسَماً: شتەکەی چەور کرد ٥ پیسیوپۆخەڵی دایپۆشی ٥ تۆزو خۆڵ دایپۆشی بەجۆرێك ڕەنگی ڕەش بێ، دەگوترێ: (فلان دِسمَ الثياب) فلانکەس پۆشاکی ڕەشە ٥ (وأدسم الثوبِ) عەیبو لەککە لەناپاینو پیاوەتی دا هەیە.

أدْسَمَ القارورَةَ: دەمی گۆزەکەی هاخنی.

دَسَمَ الطَّعامَ: چەوری کردە ناو خواردەمەنییەکەوە.

دَسَمَ اللُقمةَ: پاروەکەی لە ڕۆنەکە هەڵسو.

دَسَمَ المطرُ الأرضَ: زەوییەکەی کەمێ تەڕکرد.

دَسَمَ ثيابَهُ: بەچەوری پۆشاکەکەی چڵکن کرد.

تَدَسَّمَ: چەوری خوارد.

تَدَسَّمَ الطعامُ: خۆراکەکە چەور بوو.

تَدَسَّمت الثيابُ: پۆشاکەکە چڵکن بوو.

الدَسَّام: تۆپەوانە؛ زارکی گۆزەو کۆڵینەی پێ دەهاخندرێ.

الدُسْمُ: لایەنێکی شت، دەگوترێ: (هو علی دسم الأمر) ئەو لەسەر لایەنێکی ئەو شتەیە.

الدَّسَمُ: ڕۆنو چەوری گۆشتو پیو ◊ گۆشتو پیو ◊ چڵکو پیسی.

الدُسْمَةُ: ئەوشتەی کونی کوندەو شتی وای پێ دەگیرێ ◊ ڕەنگی بۆر بەلای ڕەشی دا بڕوانێ ◊ پیاوی خوێڕیو هەتیو مچە ◊ زلی بێ هونەر ◊ دەگوترێ: (ماهو إلا دسمة لاخير فيه).

الدَسيم:کەسێك زۆر یادی خودا بکا.

الدَيْسَمُ: ڕەش ◊ تاریکی ◊ هاوڕێی دڵسۆز لەکارو پیشەدا ◊ ورج ◊ بێچووە ورج ◊ ڕێوی.

الدَيْسَمة: گەردیلەو زەرە.

دَسَا دسْوَةً: کەم بوو، بچوك بووە (پێچەوانەی گەشەکردنو زۆربون).

دَسَا الرجلُ: پیاوەکە خۆی شاردەوە.

دَسَا فلان: فلانکەس گومڕاو فاسید بوو لەرێی ڕاست لای دا.

دَسّى نفسَهُ: نەفسی خۆی ئیهمال کردو خۆی شاردەوە خۆی دەرنەخستو بەهرەکانی خۆی نەنواندن نەوەکوو پێی بزانن‌و کاری شیاوی بخەنە ئەستۆ ◊ نەفسی خۆی گومڕا کردو سەری لەخۆی شێواند.

دَسَّى غيرَهُ: کەسانی دیکەی گومڕاکردن‌و سەری لێ شێواندن.

دسّى عنه حديثاً: حەدیثی لێ وەرگرت‌و ڕیوایەتی کرد.

تدسّى: گومڕابوو، فاسید بوو.

الدَشْتُ: سارا ◊ کۆمەڵە کاغەزێك نارێكو پێك بن ◊ پەڕەکاغەزی ئیهمال کراو.

دَشَّ فلان في كلامه دشّا: زۆری قسەکرد.

دَشَّ في الارض: بەناو زەوی دا گەڕا.

دشَّ الدَشيشةَ: پەڵوی دروستکرد (خواردنێکە لەئارد دروست دەکرێ).

دَشَّ الحَبَّ: دانەوێڵەکەی هاڕی.

الدُّشُّ:دۆش، شتێکە زۆر کونی تێدان دەکرێ بە بۆری حەمامو شوێنی ترەوە بۆئەوەی ئاوەکە لەکونەکانەوە بەبڵاوی بێتەدەرێ. بەعەرەبی دوناوی تری هەن: (المِشَنُّ، الثّجّاجُ).

الدَّشيشة: پەڵو، چێشتی گەنمە کوتاو.
دَعَبَ دَعْباً: قسەی سوعبەتی کردن، قسەی خۆش‌و پێکەنین هاوەری کرد.
دَعَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی پاڵنا، پاڵی پێوەنا، دەگوترێ: (ريح داعِبَةً): ڕەشەبایەکی بەهێزە هەموو شتێك رادەدا ٥ دەگوترێ: (رياح دواعِب).
دَعَبَ: ئەحمەقی کرد، (هو أدعب وهي دعباء).
أدْعَبَ: لەقسەکانی دا قسەی گاڵتەو سوعبەتی کردن.
داعَبَهُ: قسەی خۆش‌و سوعبەتیان بۆیەکتری کردن.
تداعَبَ القومُ: قسەی خۆش‌و سوعبەت ئامێزیان بۆیەکتری کردن. هەروا دەگوترێ: (إنه ليتداعب على الناس): ئەوبەقسەی خۆش‌و سوعبەت‌و خۆ بەزلزانی سواری ملی خەڵك بووەو خۆی بەسەردا سەپاندون.
تدعَّبَ عليه: نازو نوزی بەسەردا کرد.
الداعِبُ: فیچقەکەر ٥ دەگوترێ: (ماء داعب): ئاوێکی فیچقەکەرە ٥ بەتەوژم دەردەچێ.
الداعِبَةُ: راماڵەر، ڕادەر ٥ دەگوترێ: (ريح داعبَةً): ڕەشەبایەکی بەهێزە هیچ شتێك خۆی لەبەرناگرێو رایدەدا.
الدُّعابَةُ: یاری‌و سوعبەتکردن ٥ ئەحمەقی کردن‌و گێلی نواندن.
الدَّعّابُ: پیاوی سوعبەتچی‌و دەم بەپێکەنین ٥ دەگوترێ: (رجل دَعّابٌ): پیاوێکی قسە خۆش‌و سوعبەتچی یە.
الدَّعّابَةُ: بەمانا (الدَّعاب) دێ.
الدُّعْبُبُ: یاری ٥ کەسێك زۆر سوعبەت‌و یاری بکا ٥ کوڕی گەنجی تازە پێگەیشتوی پێست تەڕو تازە ٥ گۆرانی بێژی چاك ٥ ترێ ڕێویلکە.
الدُّعْبُوبُ: پیاوی گورج‌و گۆڵ‌و بەنیشات ٥ ئەحمەق‌و گێل ٥ کورتە باڵاو ناشیرین‌و خوێڕی، ئادەمیزادی لاوازو هیچ‌و پوچ: کە بوبێتە گاڵتەچی خەڵك ٥ ئەسپی درێژ ٥ جۆرێکە لەمێروی ڕەش باو ٥ ڕێگای تەختکراو ئاشکراو ئاوەدان ٥ شەوی تاریك‌و نوتەك.
دَعَثَ التراب في الأرض دعثاً: گڵەکەی بەقاچ وردو هارکردو کردییە خۆڵەپەتە.
دَعَثَ به الأرْضَ: بەزەوی دا کێشا.
دَعِثَ دَعَثاً: گرژی‌و لەش داهێزاوی‌و سەرئێشەو نارەحەتی سەرەتای نەخۆشی بوو.

دُعِثَ: بەمانای (دَعِثَ)دێ ○ (هو مَدْعُوث).

أدْعَثَ فِي الشرِّ وغيره: لە شەڕەکەوە گلاو تێیدا ڕۆچو.

أدْعَثَ الشَّيْءَ: شتەکەی هێشتەوە.

إنْدَعَثَ: بۆموطاوەعەی (دَعَثَ)دێ.

تَدَعَّثَتْ صدورهم: دوژمنایەتیو رقو کینەی خۆی شاردەوە.

الدَّعَثُ: بەمانا (الدَّعْثُ)دێ.

الدِّعْثُ: رقو کینە ○ داواکاری ○ تۆڵەسەندنەوە ○ پاشماوەی ئاو، (ك: أدعاث ودِعاثٌ).

دَعْثَرَهُ: بەزەوی دا داو کوشتی ○ لەحەدیث دا هاتووە: (انه ليدرِكُ الفارسَ فيدعثره).

دَعْثَرَهُ: شکاندی.

دَعْثَرَ الحوضَ وغيره: حەوزەکەی روخاند.

الدُّعْثُرُ: ئەحمەقو گێل.

الدِّعْثَرُ مِن الجِمال: حوشتری ئازاو بەهێز.

الدُّعْثُورُ: چاڵو کەندەلان ○ حەوزێك قەراخەکانی جوانو رێكو پێك هەڵنەچنرابێ ○ حەوز یان خانوی روخاوو کەلاوە.

الدُّعْثُورُ من النِّعم: نازو نیعمەتی زۆر، (ك: دعاثير).

دعِجَتِ العَيْنُ دَعَجاً ودُعْجَةً: ڕەشێنەی چاوی زۆر ڕەشو سپێنەکەی زۆر سپیو چاوگەورە ○ (هو أدعج وهي دعجاء).

الأدْعَجُ: دەگوترێ: (ليل أدعج) شەوێکی زۆر تاریكو بەیانیەکەی روناك بێ ○ (رجُلٌ أدعج): پیاوێکی رەش پێست ○ دەگوترێ: (رجل أدعج اللون).

الدَّعجاءُ: دەگوترێ: (شفة دعجاء ولِثة دعجاء): لێوێکی رەشباو، پوکی رەشباو ○ ناوێکە لەناوەکانی شێت ○ هەروا وشەی (الدعجاء) بەیەکەم شەوی شەوەکانی مەحاقی مانگ دەگوترێ واتە: شەوی بیستو هەشتی مانگ ○ نالی دەڵێ:

لەدەوری تۆیە ئەی خورشیدی پرتەو بەخشی شەوگەردان
کە نالی وا لەحالەتی مەحاقی ماهی ئەو دایە

المَدْعُوجُ: شێتو کاڵفام.

داعْ داعٍ وداعٍ داعٍ: وشەیەکە بۆ بانگکردنی مەڕو بزن یان بۆ دەرکردنو ڕاونانیان.

دُعْ دُعْ: فەرمانکردنی شوانە بە مەڕەکانی کە چیتر بارەبار نەکەن.

دَعْ دَعْ: وشەیەکە بەماندوو شەکەت دەگوترێ مەبەست ئەوەیە هەڵسە توزی هەوا هەڵمژە ئارامی بدەرە گیانت.

دَعْـدَعَ دَعْدَعَـةً ودعـداعاً: بـازى داو كەوتـە راكـردن بـەلاّم بەهێواشـیو پێچاو پێچ.

دَعْدَعَ بالغنم: بانگی لەمەڕو بزنـەكانی كـــرد، یـــان ڕاوی نـــانو دەری پەڕانـــدن٥ دەنگـــی لـــێ كـــردن بەوشەی (دَاغ دَاغ).

دَعْـــدَعَ الوعـــاءَ: تەنەكەكـــە یـــان قسناغەكەی راوەشاند بۆئەوەی شتە پێوراوەكـەی نـاوی بـاش پـاڵ لێـك بـدا، بیەسـتێورێو زۆرتـر لەوشـتە بگرێ.

دَعْـدَعَ الـشَّيْءَ: شـتەكەی پڕكـرد٥ دەگوترێ: (دَعْدَعَ السیلُ الـواديَ): لافاوەكە دۆڵەكەی پڕكرد.

تَدَعْدَعَ: وەكوو پیرەمێرد رۆیی، وەكوو پـیری لەرزۆك‌وپـشت كۆمـاوە بەرێگادا رۆیی.

الدَّعْـداعُ مـن الرجـال: پیـاوی قـەزەمو كوڵەبنە٥ هـەروا دەگوترێ: (سَعْيٌ دعـداع): رۆیـشتنێكە تەمبـەڵیو قۆرتو پێچی تێدایە.

الدَّعْدَعُ من الأرض: زەوی روتـەنو بـێ درەختو گیا، (ك: دعادع).

دَعَرَ دعارةً: فاسقو بێ ڕەوشت بـوو، (هـو داعِرٌ ودَعَّار).

دَعِـرَ العـودُ: چـڵەدارەكە دوكـەڵی كـردو نـاگری لـێ نـەبووەوە٥ (فهـو دَعِـرٌ ودُعَرٌ).

دَعِـرَ الزَّنْـدُ: چـەند جارێـك دەنكـە شقارتەكەی لێداو سەرەكەی سوتاو گڕی نەگرتو هەڵنەگیرسا.

تَـدَعَّرَ وَجْهُـهُ: دەمو چـاوی پەڵـە پەڵـە بونو ڕەنگی پێستی گۆڕا.

الـدَّاعرة: ئـافرەتی بەدڕەوشـتو داوێـن پـیس٥ دارخورمـا كـە قبـوڵی موتوربەكردن نەكا، (ك: مَدَاعِر).

الدَّعَارةُ: فیسقو فوجورو بەدڕەوشتی.

الدِّعارَةُ: دەگوترێ: (في خلقه دِعَارَة): لەڕەوشتی دا خراپیو پیسی هەیە.

الـدُّعْرُ: مۆرانـە، كرمێـكە دار دەخـوا، خـم خۆركە.

الدُّعَرُ: (رجل دُعَرٌ): پیاوێـكی خائینو دڵ پیـسە ڕەخنـەی روخێنـەر لەهاوەڵـەكانی دەگـرێ٥ پیاوێـكە بێ‌خێرو بێرە.

الدُّعَرَةُ من الرجال: بەمانا (الدُّعَرُ) دێ.

المَدَاعِيُ: كۆمەڵی بەد ڕەوشتان.

الـدُّعْرورُ: دەرون پیـسی ناكـەس بەچـە كـە هەمیـشە ڕەخنـەی بـێ جـێ لەهاوەڵانی دەگری.

دَعْرَمَ: هەنگاوی كورتو خێـرا خێـرای هاویـشتن٥ ڕەخنـەی بـێ جـێ لەهاوەڵانی دەگرێ.

الدِّعْرِمُ مِن الرِّجَال وغيرهم: پیاوی کولەبنەی ناشیرین ٥ ناپیاوی خوێڕی دەمپیس.

دَعَسَهُ دَعْساً: بەرمب لێی داو ونجڕ ونجڕی کرد.

دَعَسَ الشَّيْءَ: شتەکەی ژێر قاچی داو پانی کردەوە.

دَعَسَ الوعاءَ: زەرفەکە یان قاپەکەی پڕکرد.

دَعَسَ القصابُ الشاةَ: قەسابەکە لەکاتی گورینی کوشتییەکەدا دەستی بەنێوان پێستو گۆشتی دا بردو پێستەکەی لەگۆشتەکەی جیا کردەوە.

أَدْعَسَهُ الحرُّ: گەرما کوشتی.

داعَسَهُ: رمبی لێ دا.

الدَّعْسُ من الطرق: ئەو رێگایەیە کە زۆر ئاوەدان بێو ئادەمیزادو ئاژەڵی پێدا بڕۆنو بەهۆی زۆر پێدا رۆیشتنەوە خۆڵە پەتەی لێ پەیدا بووبێ.

الدِّعْسُ: لۆکە ٥ کڵۆ لمب کە یەکتری گرتبێوخڕبێ.

الدَّعِيس من الرجال: پیاوی ئازاو چاو نەترس لەشەڕو تەنگانەدا.

الْمُدَّعَسُ: (مُدَّعَسُ القوم): شوێنی نانکردنو چێشت لێنانی هۆزو خێڵ لەساراو لادێکان دا.

المِدْعاسُ من الطرق: بەمانا (الدعْسُ)دێ.

المِدْعاسُ من الرماح: شمشێری ئەستور کە چەمانەوەی نەبێ.

الْمَدْعَسُ: بالّندەیەك خرابێتە نێو قەفەزو تۆڕەوە بۆئەوەی بالّندەی تری پێ هەڵخەڵەتێو بکەونە ناو تۆڕەکەوە.

المِدْعَسُ: بەمانا (المِدْعاس) دێ.

الْمِدْعَسُ من الرجال: پیاوی ئازاو رمب وەشێن ٥ هەروا بۆ ئافرەتیش دەگوترێ: (امرأة مِدْعَسٌ)، (ك: مداعس).

الْمَدْعوسُ من الطرق: بەمانا (الدَّعْسُ) دێ.

دَعَصَ برجله دعصاً: قاچی لەرزینو شەپلەی لێدا.

دَعَصَ فلاناً: فلانکەسی کوشت.

دَعَصَ بالرمح: بەرمب لێی دا.

أَدْعَصَ: قاچی بلۆقیان کرد بەهۆی گەرمی لمبەلانەوە.

أَدْعَصَ فلاناً: فلانکەسی کوشت.

ادعص حَرُّ الرمضاء فلاناً: گەرمای لمبەلانەکە تینی بۆ فلانکەس هێناو لەناوی برد.

ادعص الموتُ فلاناً: مردن لەناکاو

پەخەی فلانکەسی گرت‌و مۆلەتی نەدا.

داعَصَهُ: لەناکاو پەلاماری دا.

تَدَعَّصَ اللحمُ: گۆشتەکە ڕزی‌و هەڵوەری.

إندَعَصَ الميتُ: مردوەکە بۆگەنی کردو ڕزی.

الدِّعْصُ: کلۆ لمبێکی خڕە کە یەکتری گرتبێ، (ك: دِعْصة وأدعاص).

الدَّعْصاءُ: زەوییەکی دەشتە کە هەندێ شوێنی لمبەلان بێ بەخۆر سور ببێتەوەو لمبەلانەکەی لەشوێنەکانی تری گەرمتر بێ.

الدِّعْصَةُ: بەمانا (الدِّعْصُ) دێ، (ك: دِعَصٌ).

المِدْعَصُ: دەگوترێ: (رجل مِدعَصٌ بالرمح): پیاوێکی ڕمب وەشێنی ئازایە ٥ هەروا وشەی (مِدْعص) بەخودی ڕمبەکەشی دەگوترێ، (ك: مُداعِص).

دَعَّهُ دعّاً: بەتەوژم پاڵی پێوەنا، بەشێوەی ڕەق‌و ناشیرین بەرەو ڕوی بۆوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ﴾.

أدَعَّ: خێزانی وردەی زۆر بوو.

الدَّعاع: خێزانی وردەی پیاو کە جگە لە خواردن هیچ ئیشێکی تریان پێ نەکرێ.

دَعَقَت الدوابُ الطريقَ دَعْقاً: ئاژەڵ‌و وڵاخەکان هێندە بەو ڕێگایەدا ڕۆیشتن شوێن پێی خۆیان لە ڕێگاکەدا دەرکەوت‌و خۆڵە پەتەیان لێ پەیدا کرد.

دَعَقت الإبلُ الحَوْضَ: حوشترەکە چەپۆکی لەحەوزەکە دا کەلی تێکرد ٥ یان حوشترەکان هاتنە سەر حەوزەکەو پاڵە پەستۆیان کرد.

دَعَق الفارسُ الفَرَسَ: سوارەکە ئاوزەنگی لەئەسپەکە دا بۆ ئەوەی خێرا بڕوا، غار بکا ٥ یان کەمێ لغاوی گرتەوە ئەمجار بۆی شل کرد بۆئەوەی بکەوێتە غاردان.

دَعَق عليهم الخَيلَ: لەهەڵمەت‌و پەلامارەکەدا بەسواری ئەسپ هێرشی کردە سەریان.

دَعَق الماءَ: ئاوەکەی هەڵقوڵاند.

دَعَق الغارةَ: هێرشەکەی بەرفراوان کردو پێشی خست.

أدْعَقَ: هەڵات‌و بازی هاویشت.

أدْعَق الفَرَسَ: ئاوزەنگی لەئەسپەکەدا بۆئەوەی خێرا بڕواو غاربدا.

أدْعَق إبِلَهُ: حوشترەکەی بەرێ کرد بۆ لەوەڕگا.

الدعْقَةُ: کۆمەڵە حوشتر سوارێ ٥ پەلامارو هاوارو هەراو هۆریا ٥ ڕێژنەبارانی بەتەوژم.

اَلْمَداعِقُ مَداعِقُ الوادي: سەرانسەری شیوو دۆڵ.

اَلْمَداعِيقُ خَيْل مداعيق: كۆمەڵە ئەسپ سوار كەدەچنە ناو دوژمنەوەو دوژمن دەخەنە ژێر پێی ئەسپەكانیان.

اَلْمَدْعَقُ، مَدْعَقُ الماء: شوێنی هەڵقولانی ئاو.

اَلْمَدْعُوقَةُ: دەگوترێ: (أرض مدعوقةٌ): زەوییەكە رێژنە بارانێكی گەورەی بەتەوژمی لێ درا.

دَعَكَ الجلدَ دَعْكاً: پێستەكەی شێلاو دەستی رێ خستو نەرمی كرد.

دَعَكَ الثَوْبَ باللبس: پۆشاكەكەی ئەوەندە لەبەركرد تا دەقی شكاندو زبرییەكەی نەماو نەرم بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (دَعَك الخَصْمَ): دوژمنەكەی مل كەچو زەلیل كرد.

دَعَكَ فلاناً في التراب: فلانكەسی لەگڵو خۆڵەكە وەردا، لە قوڕاوی وەردا.

دَعَكَ بالقول: بەقسەی ناخۆش ئێشی پێ گەیاند.

دَعِكَ دَعَكاً: گێلو ئەحمەق بوو، رەوشتی ناشیرینی نواند ٥ (هو داعك، وداعكة): بۆ زێدە رەوی.

داعَكَهُ: ماتلی كرد ٥ كێشەیەكی دژواری بۆنایەوە.

تَداعَكَ القومُ في الحرب: خەڵكەكە لەشەڕو هەرادا شارەزا بون ٥ كێشەو نیزاع لەناویان دا پەرەی سەند.

الدِّعِكُ: نوزە درێژو ریخۆڵە بەكێشو فیرسیچمە.

الدُّعَكُ: قالۆنچە ٥ دەگوترێ: (رجل دُعَك): پیاوێكی زەعیفو هیچو پوچو گاڵتە چییە.

الدُّعْكَةُ: كۆمەڵە حوشتر سوار، گاڕانە حوشتر.

المِدْعَكُ: ماتڵ كەرو كێشە خەرەوە.

اَلْمَدْعُوكُ من الأراضي: ئەو زەوییەی زۆری حوشترو خەڵك لێ بوو بەهۆی فەرمباڵغییەوە زەوییەكە وێران بووبێو كەڵكی كشتو كاڵی پێوەنەمێنێ.

دَعَلَهُ دَعْلاً: بەنەخافڵ فێڵی لێ كرد.

دَاعَلَهُ: هەڵی خەڵەتاندو فێڵی لێ كرد.

الدَّاعِلُ: هەڵهاتوو فیرار.

دَعْلَجَ: رارا بوو لەهاتوو چون، زۆر هاتوو چوی كرد.

دَعْلَجَ الجُرَزُ: جرجەكە هاتوو چۆی كرد.

دَعْلَجَ الصَبيُّ: مناڵەكە هاتووچۆی كرد ٥ دەگوترێ: (فلان يُدَعِلجُ إلى دار فلان بالليل): فلان شەوانە زۆر هاموشۆی ماڵی فلان دەكا ٥ یاری مناڵانە (چاوشاركێ)ی كرد.

دَعْلَجَ اللَّيلُ: شەو تاریك بوو.

دَعْلَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی زۆر خولاندەوە، زۆری لێ وەرگرت.

دَعْلَجَ الماءَ في الحَوضِ: ئاوەکەی لە حەوزەکەدا کۆکردەوە.

الدُّعْلَجُ: ئەوکەسەی بەبێ ئیش‌وەمەبەست دێو دەچێ ٥ زۆرخۆر چ ئادەمیزاد بێ چ گیانلەبەری تر ٥ گەنجی قۆزی شۆخ‌و شەنگ‌و نەرم‌و نۆڵ ٥ رووەکێک بەسەر یەکدا تێک چرژابێ‌و تێك هاڵابێ ٥ گوێدرێژ ٥ گورگ ٥ حوشترێک لێی خوڕی نەڕوا ٥ تاریکی ٥ جەواڵی پڕ.

الدَّعْلَجَةُ: تاریکایی ٥ یاری منداڵان (چاوشارکێ)و تێکەوە هاویشتن.

دَعَمَهُ دَعْماً: پاڵپشتی کردو کۆڵەکەی بەردا بۆئەوەی نەهێڵێ بکەوێ ٥ دەگوترێ: (دَعَمَ فلاناً): پشتگیری فلانی کرد.

دَعَّمَهُ: بەهێزی کردو جێگیری کرد.

ادَّعَمَ: پشتی بەکۆڵەکەوە دا ٥ دەگوترێ: (ادَّعَمَ على العصا): خۆی بەسەر عەصاکەدا دا.

تداعَمَتْهُ الأمور: کارەکانی زۆر بوون‌و شان‌و ملیان گرت‌و گەلەکۆمەکیان لێ کرد.

الأدْعَمُ: ئەوەیە بەسنگییەوە یان بە گەردنییەوە خاڵێکی سپی هەبێ ٥ دەگوترێ: (فَرَسٌ أدعم): ئەسپێکی مل بەڵەکە یان سینگ بەڵەکە.

الدُّعامُ: کۆڵەکە ٥ داری رایەڵکراو بۆ کەپرە مێو.

الدُّعامَةُ: کۆڵەکەی خانوو، ئەوەی قورسایی خانوەکەی لەسەرە ٥ دەشگوترێ: (هو دعامة الضيف) پارمەتیدەری میوان ٥ (دِعامة القوم): سەرەك خێڵ‌و پشت‌و پەنای هۆز ٥ (هو من دعائم الأمور): هەموو کارەکان بەوەوە پەیوەستن ٥ (الدّعام والدعامتان): ئەو دوو دارەی کە چەرخە (بەکرە)کەی پێوەیە.

الدُّعْمُ: هێز ٥ ماڵی زۆر ٥ رۆن ٥ دەگوترێ: (لفلان دعم ولا دعم بفلان) فلانکەس نە هێزەی هەیە نە رۆن ٥ (فلانة ذات دعم): فلان هەر بەزو گۆشتە.

الدُّعْمَةُ: بەمانا (الدّعام) دێ.

الدُّعْمِيُّ: شتێک کە قورسایی زۆری قەبارەیەکی لەسەر بێ ٥ دارتاش.

الأدْعَمُ من الطريق: زوربەی رێگا یان ناوەراستی رێگا.

المُدَّعَمُ: پشت‌و پەنا ٥ دەگوترێ: (لا مُدَّعَمَ لفلان): فلانکەس هیچ پشت‌و پەنای نییە ٥ هەروا دەگوترێ:

(بيــت مــدعوم): خانوێــكه خەریكــه بكەوێو كۆڵەكەی بەردراون بۆئەوەی نەڕوخێ.

دَعَــنَ دَعَانَــةً: رایبــوارد، سەیرو سەفای كرد.

أدْعَنَ الدَّابَّةَ: هێند سواری وڵاخەكه بوو تا بەهیلاكی برد.

الدَّعِنُ: بەدڕەوشت ٥ بەدخۆراك.

الدَّعَنُ: ئەوكەسەی سەرگەرمی گاڵتەو گەپو رابواردنە.

المُدْعَنُ: بەمانا (الدَّعِنُ) دێ.

دَعَا بالشَّيْءِ دعـواً ودعـوة ودعـاءً: داوای ئامادە بـوونی شتەكه (كەسەكە)ی كـرد ٥ دەگـوترێ: (دعـا بالكتـاب): داوای كرد كتێبەكەی بۆ بهێنن.

دَعَـا الشَّيْءُ إلى كـذا: ئەوشتە پێویستی بەوە هەیە وەكوو بڵێی ئەو خۆراكە پێویـستی بـەئاوی زۆرە ٥ هـەروا دەگـوترێ: (دَعَت ثِيابُه) پۆشاكەكەی كۆن بوو رزی پێویست بوو جلی تـر بكرێ لەبەری بكا.

دَعَا الطِّيـبُ أنفَـهُ: بـۆنی كـردو هەوڵی دا بەدەستی بێنێ.

دَعَــا فلانــاً: بـانگی فلانكەســی كـرد ٥ دەگـوترێ: (دَعَـا الميـتَ): باوكـه رۆ، برا رۆ، رۆڵە رۆی كرد.

دَعَــا اللهَ: هیـوای خێـرو لێخۆشـبوونی لەخودا هەبوو.

دَعَـا لفـلان: هیـوای خێـرو خۆشـی بـۆ فلانكەس خواست.

دَعَـا علـى فـلان: داوای شـەڕو بـەڵای بـۆ فلانكەس كرد.

دَعَا بزيدٍ وزيداً: منداڵەكەی بەناوی زەید ناوزەد كرد.

دَعَـا إلى الـشَّيْ: بانگەوازی بۆئـەو شـتە كــردو هــەوڵی دا ئــەنجامی بــدا ٥ دەگوترێ: (دعـا إلى القتـال) و (دعـا إلى الـصلاة) و (دعــاه إلى الإنــضمام للحـــزب) هــەڵینا پەیوەنــدی بــە پارتــەوە بكـاو خـۆی بكـا بـە یـەكێ لەئەندامانی پارت.

دَعَا القومَ دعـاءً: بـانگی خەڵـكەكەی كـرد كەلای ئەونان بخۆن.

داعى البناءَ: باڵەخانەكەی روخاند.

دَعَـا فلانـاً: دەمـەدەمێو كێشەی لەگـەڵ فلان دا كرد.

دَعَّى في الضرع: هەندێكی شیر لەگوانی ئاژەڵەكــە دا هێــشتەوە هــەمووی نەدۆشی، چۆڕ بڕی نەكرد.

ادَّعى في الحرب: لەشـەڕدا نـاوی خـۆیو بـاوكو بـاپیری راگەیانـد وتـی: مـن فلانی كوڕی فلانم!.

ادَّعى الشَّيْءَ: ئاواتە خوازی فـلان شـت بوو بۆی ببێ.

إدّعى فلاناً: فلاّنكەس واى لەفلاّنكەس كرد پاڵ باوكى خۆى نەدرێ.

ادّعى على فلان كذا: شتى پاڵ فلاّنكەس داو كێشەى لەگەڵ نايەوە ٥ لە حەديثدا هاتووە (البينة على من إدّعى واليمين على من انكر).

اندعى: وەلاّمى بانگكردنەكەى دايەوە ٥ دەگوترێ: (لو دُعِينا لا ندعينا): ئەگەر دەعوەت بكرێين دەچين.

تداعى القومُ: خەڵكەكە يەكتريان بانگ كرد تا هەموويان كۆبونەوە.

تداعى القومُ على فلان: خەڵكەكە گەلەكۆمەكيان لەفلاّن كردو يەكتريان گرت دژى ئەو.

تداعى القومُ بالرحيل: خەڵكەكە بانگى يەكتريان كرد بەوەى خۆ ئامادەكەن بۆ بەرێ كەوتن‌و گواستنەوە.

تداعى الناسُ بالألقاب: خەڵكەكە هەندێكيان بەنازناوو لەقەب بانگى يەكتريان كرد.

تداعى القومُ بالأحاجي: خەڵكەكە هەندێكيان لەگەڵ هەندێكيان كەوتنە بەڵگە هێنانەوەو قسەو باس.

تداعى الشَّيْئُ: شتەكە درزى بردو خەريكە بڕۆخێ‌و وەرگەرێ ٥ دەگوترى: (تداعى البناءُ بالسقوط) باڵەخانەكە خەريكە بكەوێ ٥ (تداعى الحائط) ديوارەكە شەقى بردوە خەريكە بكەوێ.

تداعَتْ ابلُ بني فلان: گارانە حوشترى فلاّن هۆز كزو كۆڵەوار بون‌و خەريكە لەناو بچن.

تداعى الثوبُ: پۆشاكەكە كۆن بوو.

تداعى في الحَرْب: لەشەڕا نەڕاندى‌و وتى من فلاّنى كوڕى فلاّنم ٥ من مەمەنده ڤيتم، من سەليم شيوەكەڵيم.

تَدَعَّتِ النائحة: ئافرەتە شين گێڕەكە لەكاتى لاواندنەوەو پێدا هەڵدانى مردووەكە دەنگى خۆى لەرانەوەو پێى لێ هەڵبڕى.

استدعاهُ: بانگى كرد، داواى لێ كرد ئامادەبێ، ئەركى خستە سەرشانى ٥ داواى كرد بۆى بانگ بكەن ٥ يان كارێكى كرد شياوى ئەوەبێ داواى لە دژ تۆمار بكرێ.

الأُدْعُوَّةُ: بەڵگەو دەليل.

الأُدعِيَّةُ: بەمانا (الأُدْعُوَّةُ)دێ ٥ دەگوترێ: (بينهم أدعية يتداعون به): بەڵگەيەكيان پێيە كە بۆ داواكەيان بيخەنە كار هەروا لەخۆوە ئەو قسەيە ناكەن.

الإدّعاءُ: لەزاراوەى ياسادا

ئاراستەکردنی داوایە دژی بەرامبەر لەبەردەم دادوەرو قەضادا.

الدّاعي: هۆکار ٥ (داعي اللبن): ئەوەیە هەندێك شیر لەگوانی ئاژەڵەکەدا بهێڵیتەوە بەتەواوی جۆرە بڕی نەکەی بۆئەوەی شیری تری بێتەوە.

الدّاعِیَةُ: بانگخواز، ئەوکەسەی بانگەوازی دەکا بۆ ئاینێك خەڵکی هەڵدەنێ بۆئەوەی بێنە ژێر خێمەی ئەو ئاینەوەو پابەندبن پێیەوە (پیتی (ت) کە بە پیتی هێ نوسراوە بۆ موبالەغەیەو بۆ تەئنیث نییە) ٥ کەسێك بانگەشەی سەروەری بۆخۆی بکاو لەڕاستی دا گەندەڵو پڕو پوچ بێ ٥ سەبەبو هۆکار ٥ دەگوترێ: (هو داعیة إلی کذا): ئەوە هۆکارە بۆ ئەو ٥ ئەو بڕە شیرەی لەگوانی ئاژەڵدا دەهێڵرێتەوە بۆئەوەی شیری تری بێتە پاڵ، (ك: دواع) ٥ هەروا دەگوترێ: (أصابته دواعي الدهر): بەڵاو کارەساتی رۆژگار لێی دا ٥ بەمانا خودی بانگەوازیش دێ وەکوو دەگوترێ: (دعاه بداعیة الإسلام): واتە: (بدعوة الإسلام).

الدُّعاءُ: پاڕانەوەو لاڵانەوە لەخودای مەزن، (ك: أدعیة).

الدّعاوَةُ: بەمانا (الإدّعاء)ە.

الدِّعایَةُ: بانگەوازیو بانگەشە بۆ مەذهەبو پارتێك بەنوسینو وتاردانو ئەوجۆرە شتانە.

الدَّعّاءَةُ: کەسێك زۆر دوعابکاو پاڕانەوەو لاڵانەوەی لەخودا زۆر بێ.

الدَّعْوَةُ: بانگ کردن بۆنانخواردن ٥ بانگکردن بۆ وەرگرتنی بەخشیش ٥ بەمانا (الإدّعاء)یش دێ.

الدّعوی: داوا ٥ ناوی ئەوشتەی داوای دەکەی وەکوو (دعوی تخلیة البیت) و(دعوی الطلاق) و(دعوی النفقة والحضانة و....)، (ك: دعاوی، دعاو)٥ لەزاراوەی یاسادا بریتییە لە قسەیەك ئادەمیزاد بەهۆیەوە بتوانێ مافێکی خۆی لەسەر یەکێکی تر بچەسپێنێ.

الدُّعْوِيُّ: بانگ لێ کراو، دەگوترێ: (ما بالدار دُعويٌّ): لەخانوەکەدا کەسێك نییە بانگی لێبکەی.

الدَّعِيُّ: زۆڵ، کەسێك باوکی نەزانراوبێ ٥ بەکوڕی باوکی خۆی بانگی لێنەکرێ، (ك: أدعیاء) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ﴾ ٥ بانگکراو بۆنان خواردن.

اَلْمَـدْعَاةُ: دەعـوەتو بـانگ کـردن بـۆ نانخواردن، دەگـوترێ: (نحن في مدعاة فلان): ئێمە داوەتـی فلانکەسین بـۆ نـانخواردن ٥ هـەروا دەگـوترێ: (لـه مَدَاعِ ومساعٍ): فلانکەس لـە شـەڕدا مەردایەتیو نەبەردی هەیە.

اَلْمُدَّعي والمدَّعَى عليه: لەزاراوەی یاسادا داواکارو داوا لەسەر تۆمارکراو.

المدَّعِي: لەیاسادا دژ رکەبەر.

دَغْدَغَ فلاناً: لـە کەلەکەیـەوە ژەنـی یـا لەورگییـەوە ژەنـی قەنەقەنـەی دا دیقە دیقەی دا. دەگـوترێ: (دَغْدَغَ فلانـــاً بكلمـــة): تانـــەو تەشـــەری لەفلانکـەس دا ٥ (دَغْـدَغَ عِرضَـــهُ) تانـــەی لـــەناموسو شـــەرەفی دا ٥ تانەی لەبنەچەو نەسەبی دا.

الدَّغْدَغَـــةُ: ختوکـــەدانو قەنەدانـــە لەکەلەکـــەو دەورو بـــەری نـــاوكو بەری قاچ کەبەهۆی ئەو ختۆکەدانە ئادەمیزاد توشی هەڵچونو ئینفیعال دەبێ.

اَلْمُدَغْـدَغُ: ئـادەمیزادی ختوکـەدراو ٥ هـەروا دەگـوترێ: (فـلان مُدَغْـدَغُ): فلانکـــەس لەککـــەو پەڵـــەی بەنەسـەبو بنەچـەوە هەیـە، یـان رەوشتی لەکەدارە.

دَغَـــرَ في البيـــت دَغْـــراً: چـووە نـاو خانوەکەوە.

دَغَـرَ عليـه: بـەزۆر چووە نـاو خانوەکە، هەڵمـــەتی بـــۆ بـــرد ٥ هێرشـــی کردەسەر ٥ قورسایی خستە سەر تـا گیـــانی دەرچـــوو ٥ خواردەمـــەنی خراپـی دایـە ٥ شـیری دایـەو تێـری نەکرد.

دغَرَ الشَّيءَ: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

دَغَرَتَ المرأةُ الصَّبيَّ: ئافرەتەکە قامکی خـــستە نـــاو قـــورگی منداڵەکـــەوە بۆئەوەی ئاڵوی بێنێتەوە.

تَـدَغَّرَ: بـاری پێـوەگرتو بـوو بـە رەوشتی.

الدَّاغرُ: پیاوی هیچو پوچو ناڕەسـەنو زەلیـل، دەگـوترێ: (ذهـب صـاغراً داغـــراً): رۆیـــی بـــە بەملکەچـــیو زەلیلی ٥ هەروا بەمانا دەرون پیسو ئاشوبگێڕ دێ، (ك: دُغَار).

الـــدُّغْرَةُ: هەڵـــگرتنی شـــتە بـــەدزیو ئیختـــیلاس ٥ لەحـــەدیثـی عـــەلی دا هـــاتووە: (لا قطـــع في الـــدّغرة): کەسێـــك بـــە ئیختـــیلاس پـــارە هەڵبگرێ دەستی نابڕدرێ.

الدَّغْرى: دەگـوترێ: (دَغْـرى لاصـفَى): واتە پەلاماریان بدەنو ئاشتەواییان لەگەڵ مەکەن.

اَلْمَـــدْغَرَةُ: شـــەڕی درێژخایـــەنو

مالۆیرانکەر کە وشەی نهێنی لەنێوان شەرکەرو هاوەڵەکەی دا ئەم وشەی (دَغْرَىْ) یە.

الدُّغرورُ: درێژ داوەڵی نەکلەومت.

دَغْرَقَ الماءَ: ئاوەکەی هەڵقوڵاند ٥ ئاوەکەی بە تەوژم بەسەردا رژاند ٥ دەگوترێ: (دَغْرَقَ علیه الماءَ): هەروا دەگوترێ: (دَغْرَقَ مَالَهُ): ماڵو سامانی خۆی پەخشانو تەخشان کردو دەستبلاوی تێدا ئەنجام دا ٥ ئاوەکەی لێڵ کرد.

دَغْرَقَ الشَّیْئَ: پەردەی بەسەر شتەکەدا دا دایپۆشی.

الدَّغْرَقَ: ئاوی لێڵ ٥ ئاوی زۆر ٥ دەگوترێ: (عیشٌ دغرق): ژیانێکی خۆشو فەرەحی یە ٥ (عام دغرق): ساڵێکی هەرزانیو خۆش.

دَغَشَ دَغشاً: چووە ناو تاریکییەوە ٥ (دَغَشَ علیه): هێرشی کردەسەر.

أدْغَشَ: بەمانا (دَغَشَ) دێ.

داغَشَ: بەدەوری ئاوەکەدا هاتوچو لەتینوان ٥ داوای ئەوشتەی کردو سور بوو لەسەر بەدەست هێنانی.

دَغَشَ الظُّلْمَةَ: خۆی خستە ناو تاریکیو بێ‌لێوردبونەوە ملی لێ نا.

دَغَشَ الماءَ: ئاوەکەی بەپەلە خواردەوە ٥ کەمی خواردەوە.

دَغَشَ فلاناً: پاڵەپەستۆی فلانکەسی کرد لەسەر ئەوشتە.

تداغَشَ القومُ: خەڵکەکە لەشەڕدا یان لەهەراو ڤاوو ڤیزدا تێک چرژانو یەکتریان هێناو برد.

الدَّغْشُ: تاریکی.

الدُّغشَةُ: بەمانا (الدَّغْشُ)دێ.

الدُّغشَةُ: بەمانا (الدَّغْشُ) دێ.

دَغِصَ دَغَصاً: پڕبوو لە خواردەمەنی ٥ دەگوترێ: (دَغِصَ فلانٌ): فلان رقی هەڵسا خەریك بوو بتەقێ.

دَغِصَتْ الدابَّةُ: ولاخەکە زۆر قەڵەو بوو ٥ (هو دغصان وهي دغصی).

أدْغَصَهُ: پڕی کرد لەقینو ڤارو بەتەواوی رقی هەڵساند.

أدْغَصَ الموتُ فلاناً: مردن بەسروشتی یەخەی فلانی گرت.

داغَصَهُ: پەلەی لێکرد ٥ دەگوترێ: (داغصَ في الأمر): لەکارەکەدا پەلەی کرد ٥ هەروا دەگوترێ: (أخذتُهُ مداغصةً): بەهێزو تواناو بالادەستی گرتم.

الدَّاغِصَةُ: کلاوە ئەژنۆ، ئەو ئێسقانە خڕەی سەرکەشکە ئەژنۆ کە دێو دەچێ ٥ بەزو پیوی ژێر پێست کە دەکەوێتە پشت ئەژنۆوە ٥ گۆشتی کۆبۆوە ٥ دەگوترێ: (سَمِنَ حتی کأنه

داغصة): هەروا بەئاوی رون و صاف دەگوترێ، (ك: دواغِصَ).

دَغَفَ الشَّيْءَ دَغْفاً: زۆری لەوشتە هەڵگرت.

دَغَفَ الحَرُّ فلاناً: گەرما فلانکەسی نارەحەت کرد.

دَغْفاءُ: (أبو دَغْفاء): کونیەی ئادەمیزادی گێل و ئەحمەق.

دَغْفَقَ المَطَرُ دَغْفَقَةً ودغْفَاقاً: بارانەکە لەسەرەتادا زۆر بەتەوژم و رێژنە ئامێز بوو.

دَغْفَقَ الماءَ: ئاوەکەی هەڵرشت بەتەوژم و رێژنەو ئەندازەی زۆر ٥ دەگوترێ: (دَغْفَقَ مالَهُ): ماڵ و سامانی خۆی تەخشان و پەخشان کرد بەرەهایی بەخشی.

الدَّغْفَقُ: ئاوی رژێندراو ٥ دەگوترێ: (عَيشٌ دغفقٌ): ژیانێکی فەرەحی و هەرزانی یە ٥ (عام دَغْفَقٌ): ساڵێکی هەرزانی و خۆشە.

الدَّغْفَلُ: بەرفراوان و هەرزانی ٥ دەگوترێ: (عيش دَغْفَلٌ) و (عام دَغْفَلٌ) ژیانێکی خۆش و ساڵێکی هەرزانی ٥ هەرزانی و هاتی رۆژگار ٥ (عام دغفليٌّ): ساڵێکی هەرزانییە.

دَغَلَ القانِصُ دَغْلاً: تفەنگچییەکە خۆی هاویشتە کۆختەو شوێنێکی نادیار بۆئەوەی نێچیرەکە هەڵبخەڵەتێ و پێوە ببێ.

دَغَلَ فيه: وەکوو کەسێکی کە لەخۆی بەگومان بێ ئاوا چووە ناو کۆختەو سەنگەرەکەوە.

دَغَلَ في الريبة: چووە ناو دەریای شك و گومانەوە.

أدْغَلَ المكانُ: شوێنەکە زۆر روەکی پوچ و درەختی بەرنەگری لێ‌ڕوا.

أدْغَلَ الأرضُ: زەوییەکە روەکی دەغەڵ و پوچی زۆر بوو.

أدْغَلَ فلان: فلان لەدەغەڵی دا گوم بوو.

أدْغَلَ بفلان: خیانەتی لە فلانکەس کردو تیرۆری کرد ٥ فیتنەیی بەدەم ئەوەوە کرد.

أدْغَلَ الأمْرَ: کارەکەی تێك دا، یان شتێکی خستە ناو کارەکەو گەندەڵی تێدا دروست بێ و پێچەوانەی سروشتی ئەوشتەبێ.

الدَّاغِلُ: کەسێکە شەڕو ناخۆشی بۆهاوەڵەکانی بوێ لەگەڵیان دا راست نەبێ، ئەوان وابزانن دڵسۆزە بۆیان و بەڵام لەواقیع دا دوژمنیان بێ ٥ دەشگوترێ: (مكان داغِل): واتە شوێنێکی هون و نادیار.

الداغِلَةُ: خەڵکانێکە دەگەڕێن بەدوای

عەیبو عاری پیاودا هەوڵ دەدەن خیانەتەکانی بدۆزنەوە ٥ رقو کینەی شاراوە.

الدَّغَلُ: عەیبو عارێکە کارتێك بدا ٥ درەختێکی چڕو پڕە کە لقەکانی تێك چڕژابن، زەلام خۆی تێدا حەشاربدا بۆ دزیو راوو روت ٥ شوێنێك ترسی دزیو تیرۆری لێ بکرێ ٥ هەڵاشو سەقفی بەرز ٥ شیوو دۆڵ ٥ چاڵو نزمایی زەوی، (ك: أدغال ودِغال).

المَدْغَلُ: دۆڵی دارستاناویو چڕو پڕ، (ك: مَداغِل).

دَغَمَ الحَرُّ والبَرْدُ دَغْماً: گەرما یان سەرما هەریەکەیان لەکاتی خۆی دا ولاتی گرتەوە.

دَغَمَ الحرُّ والبردُ القوم دغماً ودغماناً: گەرما خەڵکەکەی هەموو گرتەوە هەموویان هەستیان پێ کرد.

دَغَمَ الغَيْثُ الأرضَ: بارانەکە زەوی بەئاو داپۆشی.

دَغَمَ أنْفَهُ: لوتی شکاند، وردو هاری کرد.

دَغَمَ الإناءَ: قاپەکەی داپۆشی.

دَغِمَ الحرُّ والبردُ: بەمانا (دَغَمَ)دی.

دَغِمَ الحرّ والبردُ القومَ: گەرماکە یان سەرماکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

دَغِمَ الفَرَسُ وغيره دَغَماً ودُغمة: ئەسپەکە لوتو لمبۆزی رەش بوو ٥ سەرو کەللەو دەمو لمبۆزی بەلای رەشی دا چوو بە پێچەوانەی باقی جەستەی ٥ (هو أدغم وهي دغماء).

أدْغَمَ فلانٌ: فلانکەس دەست پێشخەری کرد، فلان لەترسی ئەوەی خەڵکەکە پێشی بکەون بۆیە بەبێ جوین خواردنەکەی قوت دا.

أدْغَمَ الطعامَ: خواردەمەنیەکەی قوت دا.

أدْغَمَ الحرُّ والبردُ القومَ: گەرماو سەرماکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

أدْغَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی رەش کرد ٥ دەگوترێ: (أدغمه الله): خودا رووی رەش کردو زەلیلو ملکەچی کرد.

أدغَمَ الشَّيْئُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی نارەحەت کرد.

أدْغَمَ الشَّيْئَ في الشَّيْئِ: شتەکەی خستە ناو شتەکەی ترەوە ٥ دەگوترێ: (أدغم اللجامَ في فم الدابّة): لغاوەکەی خستە دەمی ولاغەکەوە.

إدَّغَمَهُ: بەمانا (أدْغَمَهُ)دێ ٥ هەروەها دەگوترێ: (إدَّغَمَ الحرف في الحرف): پیتەکەی خستە ناو پیتەکەی ترەوە ٥ (رَدَدَ)ەی کرد بە (رَدَّ).

إدغامُ الفَرَسُ: ئەسپەکە سەرو کەللەی

رەش بوو باقی جەستەی رەنگێکی تری هەبوو.

الأدْغم: لوترەش، لمۆز رەش ٥ کەسێک گن بێو بەلوت قسە بکا، (ك: دُغْمٌ ودُغْمَان).

الـدُّغامُ: ئازارێکە لەقورگ دا پەیدا دەبێ.

الـدُّغْمَانُ: رەش ٥ یان رەش‌و گەورەو کەتە.

دَغْمَـرَهُ: تێکەڵی کرد، لێی تێک دا، دەگوتری: (دَغمَـرَ علیـه الخَبَـرَ): هەواڵەکانی لێ‌شاردەوە ٥ (وفي خلقه دَغْمَرَةٌ): لەرەوشتی دا بەدی‌و پیسی هەیە ٥ (خلق دُغمَريٌّ): رەوشتێکی ناشیرین‌و ناپەسەندی هەیە.

الـدُّغمورُ: هون‌و نادیار ٥ دەگوترێ: (رجـل مـدَغْمَرُ الخلـق): پیاوێکی رەوشـت ناشیرینە ٥ رەوشتەکانی ئاشکراو رون نین.

المَدَغْمَسُ مِن الأمور: کاری شاردراوە، دەگوترێ: (حَسَب مـدغمس) بنەچەو نژادێکی پاکی نیە، رەخنەو لەککەی پێوەیە.

دَغَنَ اليومُ دَغْناً ودغونا: تاریک‌و لێڵ بوو.

الدُّغْنَةُ: لێڵی‌و تاریکی.

دُغَيْنَةُ: ناوە بۆ ئەحمەق‌و گێل.

دَفِيٌّ من البرد دَفَأً و دفاءً ودفاءةً: گەرمی هاتەوە یان شتێکی کردەبەر کە گەرمی بکاتەوە.

دَفِيٌّ دَفْأً: شانی کورپبون‌و بەسەر سینگی دا دەرپوانێ ٥ (فهو أدْفأوهي دَفْأى).

دَفُؤَ من البرد دفاءةً: بەمانا (دَفِيٌّ) دێ ٥ دەگوترێ: (دَفُؤَ يومُنا ودفُؤت ليلتنا).

أدفأت الإبل على مائة: ژمارەی حوشترەکان لەسەد تێپەڕی.

أدفأ فلاناً: شتێکی لەبەر فلان کرد بۆئەوەی گەرمی بێتەوە.

أدفأ الثَّوْبُ: کراسەکە سەرما بووەکەی گەرم کردەوە ٥ بەخشش‌و پاداشی باشی پێدا.

أدْفَأ القومَ: خەڵکەکەی گرد کردەوە.

أدْفأ الجَريحَ: برینداره‌کەی کوشت.

دافَأ الجريح: برینداره‌کەی گەرم کردەوە.

دَفّأهُ: بەمانا (أدفأهُ)دێ ٥ بەخششی زۆری پێدا.

إدَّفَـأ: شتێکی لەبەرکرد گەرمی بکاتەوە ٥ دەگوتری: (إدَّفَأ بالثَّوْبِ): بە پۆشاکەکە گەرمی هاتەوە.

تَدَفَّأ: بەمانا (إدَّفَأ) دێ.

الـدِّفاءُ: ئەوشتەی خۆی پێ گەرم بکەیەوە.

الـدِّفْءُ: پێچەوانەی سەرمایە ٥ ئەوشتەی خۆتی پێ گەرم

دەکەیتەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾.

دِفْءُ الحائط: گوێسەبانەو کۆڕنیشی دیوار ٥ دەگوترێ: (أُقْعُدْ دِفْءَ الحائط): لە سێبەری گوێسەبانەی ئەو دیوارە دابنیشە ٥ هەروا وشەی (دِفْء) بەمانا بەروبومی حوشترە، ئەوەی سودی لێ وەردەگیرێ ٥ هەروا بەمانا (بەخشش دێ).

الدَّفِيئة: ژورێکی لەشوشە دروستکراوە روەکی تێدا بەخێو دەکرێ.

الْمَـدْفَأَةُ: (أرض مَـدْفَأَةٌ): زەوییەکـە گەرمایی هەیە.

الْمِـدْفَأَة: زۆپـا، ئـامێری خۆگەرمکردنەوە، (ك: مَدَافِئ).

الْمُدْفِئَـةُ: حوشترێـك کولـكو بـەزو پیـوی زۆر بـێ، یـان حوشـترەکان زۆربـن بەهەناسـەیان ئاغەڵەکـەیان گەرم بکەن.

الدَّفْتَرُ: دەفتەر، (ك: دفاتر).

الـدَّفتردار: کارمەنـدی تایبـەتی دارایـی، ئەوکەسـەی ئـەرکی رێکخـستنی داهـاتو خـەرجی حکوومـەتی لەئەستۆدایە، وشەکە لە بنەڕەتـدا تورکییە.

دَفْدَفَ: پەلەی کرد.

دَفْـدَفَ الطـائرُ: باڵندەکـە بەهێواشـی فڕی.

دَفْدَفَ الدُّفُوفَ: بـەخێرایی لەدەفەکـەی دا.

الدَّفَادِفُ، دَفَادِفُ الأرض: ئەو گردۆڵکەو بەرزاییانـە یـە کەلـەدەورو بـەری دایە، تاکەکەی (دَفْدَفَةٌ).

دَفَـرَهُ دَفْـراً: لـە پـشتیەوە پـاڵی بـە پشتەملیەوە نا، یان لەپێشەوە پاڵی بەسنگیەوە نا.

دَفِرَ دَفَراً: زەلیل کەوت.

دَفَـرَ اللحـمُ أو الطعـامُ: گۆشـتەکە یـان خواردەمەنییەکە کرمی هەڵێنا.

دَفَـرَ الـشَّيْءُ: شـتەکە پـیس بـوو بۆگـەنی کرد ٥ (هو أَدْفَرُ وهي دَفْراءُ).

أدفَرَ: بۆنی بنباخەڵی بڵاو بۆوە.

دَفَـارِ: لەسـەر شـێوەی (فَعـالِ) بـەمانا دونیایـە یـان چـەتیوو کارمکـەرە ٥ هـەرکاتێ جنێـوی ئاراسـتە دەکـرێ پێی دەگوترێ: (يا دَفَارِ)، (يا مُنتِنة) ٥ بەزۆری لەکاتی بانگکردن بەکاردێ.

أم دَفــار: نازنـاوی دونیایـە ٥ بـەلاو کارەساتە.

الـدَّفْرُ: بـەلاو کارەسـات ٥ (أم دَفـر): دونیایە.

دَفَعَ إلى فلان دفعاً: گەیـشتە فلانکـەس ٥ دەگـوترێ: (طريـق يـدفع إلى مكـان

كـذا): رێـگەیەکە دەچێتە سـەرفلان شوێن‌و بەوێ کۆتایی دێ.

دَفَـعَ عَـنْ الموضـع: لەوشـوێنە رۆیـی، ئەوشوێنەی جێ هێشت.

دَفَعَ القَومُ: خەڵـکەکە تێـکڕا بەکۆمـەڵ هاتن.

دَفَـعَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی دوور خـستەوەو بەهێز لایـبرد ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِـبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الأَرْضُ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (دفَعْتُهُ عني، ودفع عنـه الأذى) واتـە: لـەخۆم دوور خـستەوە، لێـی پـاك کردەوە.

دَفَعَ اليه الشَّيْءَ: رەتی کردەوە ٥ دەگوترێ: (دفع القـولَ): بەبەڵـگەو بەتونـدی قسەکەی رەتکردەوە.

دَفَعَ فلاناً إلى كذا: فلانکەسـی ناچار کـرد بەوە.

دافَـعَ عنـه مدافعـةً ودفاعـا: بـەرگری لـێ کردو هەوڵی دا لە کێشەکەدا بەسەر رقەبەرەکەی دا سەربکەوێ.

دَفَعَ عنه الأذى: ئەزیەت‌و پیسی لـێ دوور خستەوە.

دَفَعَ فلاناً في حاجته: فلانکەسـی خافلانـدو پێداویـستییەکەی بـۆ جێبـەجێ نـەکرد ٥ پاڵەپەسـتۆی لەگـەڵ دا کردو ویستی لەگۆڕەپانەکە لایبەرێ ٥ دەگـوترێ: (هـو سـيد قومـه غـير مــدافع): ئـەو گـەورەی هـۆزو خێڵەکەیـەتی‌و کـەس ناتوانـێ بەربەرەکانی بکا ٥ هەروا دەگوترێ: (دافـع الرجـلُ أمْـرَ كـذا): پیاوەکـە چووە ناو ئەو کارەو وەگری بوو.

دُفَّعَـهُ: بـەمانا (دُفَعَـهُ) دێ ٥ دەگـوترێ: (رجـل مُـدَّفَعٌ): پیاوێـکە لەنەسـەب‌و بنەچـەی خـۆی وەدەر نـراوەو دوور خراوەتەوە ٥ پیاوێکی هیچ‌و پوچـە ٥ ئەگـەر میوانـداری کـراو زیافـەت رازایـەوە ئـەوبانگ نـاکرێ‌و کـەس بەهیـچی نازانـێ ٥ هیـچی دەسـت ناکەوێ ئەگەر هەوڵی بەدەستهێنانی شتی دا ٥ (هـو مُـدَّفع): ئـەو هێنـدە هیچ‌و پوچـە هـەموو کـەس لـەخۆی دوور دەخاتـەوە کـەس نایـەوێ لـێی نزیك بکەوێتـەوە ٥ (ضـيف مُـدَّفَعٌ): میوانێـکە گەڕەکەکـە یـان گوندەکـە کەسـیان دایناکـاو هەریەکـەیان دەینێرێ بۆلای یەکێکی تر.

اِنْدَفَعَ: بۆ موطاوەعەی (دفعه) هاتووە.

اِنْدَفَعَ في الأمر: دەستی بەکارەکە کـردو پێیدا رۆیی.

اِنْدَفَعَ في الحديث: درێژەی بەقسەکانی دا.

اِنْـدَفَعَ الفرسُ: ئەسـپەکە بـەگورجی رۆیی.

إِنْدَفَعَ السيلُ: لافاوەکە هەندێکی پاڵی بەهەندێکیەوە نا.

إِنْدَفَعَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکی پاڵە پەستۆی هەندێکی دا.

إِنْدَفَعَ القومُ الشَّيْءَ: هەریەك لەوخەڵکە شـــــتەکەی لەهاوەڵەکـــــەی دوورخستەوە.

تَدَافَعَ السيلُ: بەمانا (اندفع) دێ.

استدفَعَ الله السوءَ: داوای کـرد لـەخودا کە خراپەی لـێ دوور بخاتەوە.

الدَّفْعُ: لەزاراوەی قانون دا ئەوەیە داوا لەسـەر تۆمـارکراو ئیدیعای شتێـك بکـا کـە ئـەو حوکمـەی بەسـەریا دەدرێ یـــان دراوە لــــەخۆی برەوێنێتەوە، (ك: دفوع).

الدُّفعَةُ مـن المطـر: رێژنـە بـاران ٥ ئـەو رێژنــە ئــاوەی لەکونـدەو دەبــەو بــەرمیل بەیــەکجار هەڵــدەرژێ ٥ هەروا دەگوترێ: (أعطاه الفا دُفعَةً): بەیەکجار هەزاری پێ بەخشی.

الـدَّفَاعُ: ئەوەیـە بـەهێز بـێ بـۆ شـت رەتکردنەوە.

الدُّفاع: خەڵـکی زۆر ٥ لافـاوی گـەورەو بەهێز.

الدِّفاعُ الشرعي: مافێـکە قـانون دەیـدا بــەنادەمیزاد کــە پەنابــەری بــۆ بــەکارهێنانی ئەنــدازەی پێویــست لەهێز بۆ رەتکردنەوەی دەستدرێژی کردن بۆسەر خـودی خـۆی یـا مـاڵو سامانی یـان نـەفسو مـاڵی کەسـانی تـر ٥ (وزارة الـدفاع): وەزارەتێـکە ئەرکی پارێزگـاری لـەوڵات دەگرێتـە ئەستۆی.

الدُّفوعُ: زۆر هاوێژەربێ، زۆر پاڵنـەربێ ٥ حوشترێــك لــەکاتی دۆشـینی دا لەقە بهاوێ.

أَلْمَدْفع: دەراوی ئاو، رێڕەوی ئاو.

أَلِمدْفَعُ: تۆپ هاوێژ، ئامێرێکە بـۆ شـەڕ بــەکاردێ گوللــەی گــەورەی پــێ دەهاوێـژرێ، (ك: مَـدافِع) ٥ (رجـل مِـدفَعٌ): پیاوێـکە پـاڵ پێومنـانی، هاویشتنی بەهێزە).

دَفَّـت الجماعَـةُ أو الإبـلُ دفّـاً ودفيفـاً: کۆمەڵەکـــە رۆیـــی بەهێواشـــیو لەسەرە خۆیی.

دَفَّ له الأمرُ: کارەکەی بۆ ڕەخسا.

دَفَّ الطائر دفّاً ودفيفاً: باڵندەکە باڵەکانی لێـك دانو فـڕی، لەشـەقەی بـاڵی دا، یـــان لەســـەر زەوی باڵـــەکانی جوڵاندنو بەقاچ رۆیی ٥ لەحەدیـث دا هـاتووە ٥ (كُلْ ما دفّ ولا تأكل ما صَفَّ): ئـەو باڵندەیـەی لـەفڕینی دا بـــاڵی لێـــك دان بیخـــۆ، ئـــەوەی باڵەکانی صاف بکا مەیخۆ.

دَفَّتِ العقـابُ: هەڵۆکە لـەزەوی نزیـك بۆوە.

دَفَّ الشَّيْءَ: شتەکەی تەقاندەوەو تارو

ماری كردو لەبێخەوە دەری هێنا.

أدفَّ الطائرُ: بەمانا (دَفَّ)دێ.

أدَفَّ عليه الأمور: ئیشەكانی یەك لەدوا یەك هاتن.

دافَّهُ مُدافَّةً ودفافاً: كوشتی، هێرشی كردە سەرو لەناوی برد.

دَفَّفَ: پەلەی كرد.

دفَّفَ فلاناً: هێرشی كردە سەر فلانو كوشتی.

دفَّف الدفوف: دەفی دروست كرد.

تداف القومُ: خەڵكەكە پاڵەپەستۆی یەكتریان كرد.

استدفَّ الطائرُ: بەمانا (دَفَّ) دێ.

استدفَّ له الأمرُ: كارەكەی بۆ سەقامگیر بوو، ئیشی بۆ راست بوو، كارەكەی سەری گرت.

استدفَّ الأمرُ: كارەكە جێ بەجێ بوو.

استدفَّ بالموس: بەتەراش مووەكانی تاشین.

الدافَّةُ: سوپا كە بەرەو دوژمن هێرش بەرێ ٥ كۆمەڵێك لەئادەمیزاد كەلەشارێكەوە بڕۆن بۆ شارێكی تر، (ك: دَوّاف).

الدَّفُّ: لاتەنیشتو روی شت، دەگوترێ: (بات يتقلب على دَفَّيهِ): واتە: ئەمشەو تا بەیانی ئەمدیوو ئەو دیوی كردوە ٥ تەمبارە گەلێو تەمبارە لەب كەلەزەوی بەرز بووبنەوە.

الدَّفَّافُ: دەف دروستكەر، دەف فرۆش.

الدَّفَّةُ: لاتەنیشتو روو لەهەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (بات يتقلب على دفَّتيه): هەر لەم مەعنایەدا یە دەگوترێ: (دَفَّتا المصحف): دوو تەنیشتی موصحەف، دوو لای موصحەف.

دَفَّتَا الطَّبل: ئەو دوپێستەی دەوری تەپڵەكە كەلێیان دەدرێو دەنگی لێ دێ.

الدَّفَّةُ من السفينة: سوكانی كەشتییەكە، ئامێرێكە لەدواوەی كەشتییەكە بەلای راستو چەپ دا جوڵەی پێ دەكرێ.

الدَّفُوفُ من الطير: ئەو باڵندەیە كەویستی دابێتە نێچیر لەزەوی نزیك دەبێتەوە ٥ دەگوترێ: (عقابٌ دَفُوفٌ).

دَفَقَ الماءَ ونحوهُ دفقاً: ئاوەكەی رژاند، ئاوەكەی بەتەوژم رشت ٥ (هو مدفوق ودافق) ٥ هەروا دەگوترێ: (دَفَقَ اللهُ روحَهُ): خودا گیانی لێ وەرگرتەوە ٥ مراندی.

دَفَّقَ الكوزَ: چی ئاوی لە گۆزەكەدا بوو بەیەكجار رشتی.

دَفِقَ دَفَقاً: پشتی کوڕ بوو ە حوشترە کە ئەژنۆی سوڕاوە.

دَفِقَ الفَمُ: ددانەکانی بەرەو پێش هاتوون.

دَفِقَ الهلالُ: مانگ وەکوو دەمە داسی لێ هات ئاوا خوار بووە.

دَفِقَ النهرُ أو الوادي: روبارەکە یان شیوەکە پڕ بوو لەئاوو لێوان لێوان بوو لەقەراخەکانیەوە ئاوسەر ڕێژی کرد. (هو أدفق وهي دَفْقاءُ)، (ك: دُفق).

أدْفَقَ الكوز: بەمانا (دَفَقَهُ) دێ.

دَفَّقَ الماءَ ونحوه: بەمانا (دَفَقَهُ) دێ ە دەگوترێ: (دَفَّقَتْ كفاه النَّدى): دو دەستی بەخششیان ڕژاند ە (إنْدَفَقَ الماءُ ونحوُهُ): بۆ موطاوەعەی (دَفَقَهُ) دێ.

تَدَفَّقَ الماءُ ونحوه: بۆ موطاوەعەی (دَفَقَهُ) دێ.

تَدَفَّقَ فلانٌ: فلان پەلە پەلیەتی بۆشتی پڕو پوچ.

تَدَفَّقَ حلم فلان: خەوو خەیاڵی فلان ڕۆیی.

استَدْفَقَ الكوزُ: گۆزەئاوەکە قلپ بووە هیچی تێدانەما.

الأدْفَقُ: (سير أدْفَقُ): ڕۆیشتنێکی خێرایە.

الدُّفْقَةُ: دەگوترێ: (جاءوا دُفْقَةً) بەیەك کۆمەڵ هاتن.

الدَّفوقُ: حوشتری خۆشڕۆ.

الدَّفْلُ: قەطران و زفتی تۆخ و خەست.

الدِّفْلَى: روەکێکی تام تاڵە، گوڵەکەی وەکوو گوڵە سوورە وەهایە بەرەکەی وەکوو بەری درەختی خەڕوب وایە.

دَفَنَت الإبلُ دفْناً: حوشترەکە بەرەو پێشەوە ڕۆیی.

دَفَنَت النّاقةُ: حوشترەکە بەبێ مەبەست ڕۆیی.

دَفَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی شاردەوەو ژێر گڵی دا.

دَفَنَ الميتَ: مردوەکەی شاردەوە ە روبەڕوی ئادەمیزادی خەمۆك دەگوترێ: (دَفَنْتَ نفسك في حياتك): بەزیندویی خۆت مراندوە.

دَفَنَ الحَديثَ: قسەکەی شاردەوە.

إدَّفَنَ العبدُ: کۆیلەکە لەترسی خاوەنەکەی هەڵات، یان لەبەر زۆر کارپێکردن خۆی شاردۆتەوە لەناو ماڵ و هۆبەکان دا.

إدَّفَنَ الشَّيْءَ: بەمانا (دَفَنَهُ) دێ.

إنْدَفَنَ: بۆ موطاوەعەی (دَفَنَهُ) دێ.

تدافَنَ القَوْمُ: خەڵکەکە قسەکانیان لەیەکتر شاردەوە.

تَدَفَّنَ: بەمانا (إندفَنَ) دێ.
دافِنُ الأمرِ: ناوەوەی کار.
الدِّفْنُ: پیاوی خەمۆك‌و خەفۆك.
الــدِّفْنُ: شــاردراوە، ژێــر گــڵ دراو ٥ بەشیعری مانا چەواشە دەگوترێ ٥ (أبیاتُـهُ دِفْــنٌ): شیعرەکانی مانایـان چەواشـــەو تـــەمو مـــزاوین ٥ هەرواوشەی (الدِّفن) بەمانا بیر یان حەوز یان پلوسکی ئاودێ.
الدَّفُونُ من النـاس والأبـل: ئەومیە کە بەبێ مەبەست دێو دەچێ ٥ کۆیلەی هــەڵاتو لەترسـی خاوەنەکـەی یـان لەترسـی کارپێـکردن ٥ حوشترێـك عـــادەتی وابـــێ لەســـەر دوێڵـــی ئاوخواردنـەوە خۆبخاتـە ناوەڕاستی حوشـــــترەکانەوە ٥ بنەچـــــەو رەگەزێـــکی نادیـــار، دەگـــوترێ: (حَسَبٌ مدفون).
الدَّفِینُ: شاردراوە، (ك: دُفَنَاءُ، ودُفُنٌ).
دَّفـــینٌ: گۆشتێـــك لـــەناو بـــرنج دا بـشاردرێتەوەو بکوڵێنـدرێ ٥ هـەروا دەگـوترێ: (فِي فــلان داءٌ دفــینٌ): فلانکەس دەردێکی تێدایە نازانـدرێ هەتا شەڕو ئازارەکانی دەردەکەون.
دفـینُ المـروءة: کەسێــکە مەردایــەتی تێدانەبێ.
امـرأة دفـین: ئافرەتێـکی بەحـەیاو رو سوورە، (ك: دفنی).
الدفینة: هەرشتێـك ژێرخـاك بکـرێ ٥ گەنج‌و خەزێنەی پێشینان کەلـەناو خاك دایە، (ك: دفائن).
المَدفِنُ: گۆڕستـان ٥ ئەوشـوێنەی شـتی تێدا دەشاردرێتەوە، (ك: مَدافِن).
دَفَا الجَریحَ دَفْواً: بریندارەکەی کوشت.
دَفِيَ دَفاً: پشتی کوڕ بوو، (هو أدْفی وهـي دفواء).
دَفِـــي الوَعِـــلُ: کەڵـەکێوی یـان هــەر ئاژەڵێـکی تـری شـاخدار شاخەکانی رویـان بـەرەو دواوە بـوو ٥ هەڵۆکـە دەندوکی خواربووە.
دَفِي الطائر: باڵندەکە باڵی درێژ بوو.
دَفِیـت الـشجرة: درەختەکـە لقـەکانی گەورەبون‌و شۆڕابەیان کـرد ٥ (فهـي دفواءُ): لەحـەدیـث دا هـاتووە: (أنـهُ أبْــصَرَ شــجرةً دَفْــواءَ تــسمی ذات أنواط).
أدفـی الظَّبْـيُ: ئاسکەکە شـاخەکانی درێــــژبوون تالــــەدواوە بەســــەر گوێچکەکانی دا هاتنەوە.
أدفی الجَریحَ: بریندارەکەی کوشت.
دفيَ الجَریحَ: بریندارەکەی کوشت.
تدافی البعیر: حوشترەکە بەشێوەیەکی نارێك رۆیشت.
الدَّفواءُ: حوشتری رەسەنی مل درێژ.

دَقْدَقَ القومُ: خەڵکەکە قەرەباڵغیان کردو کۆبوونەوە بۆ شەڕکردن.

دَقْدَقَت الدَّوابُ: خرمەی سمی وڵاخەکان بیسترا.

دَقْدَقَ الشَّيْئَ: زێدەڕۆیی کرد لە کوتانی شتەکەدا.

دَقِرَ المكانُ دَقَراً: شوێنەکە بوو بە باغستانو درەختو ڕوەکی جوانی تێدا ڕوا.

دَقِرَ النَّباتُ: ڕوەکەکە زۆر بوو پێگەییو گەشەی کرد.

دَقِرَ فلان من الطعام: فلانکەس ورگی پڕبوو لەخواردن.

الدَّقَرُ والدَّقرى: باغی جوانو ڕازاوەو بەشۆقو پڕگوڵو گوڵزار.

الدَّقَارَةُ: دابو نەریتی ناشیرین ٥ فیتنەییو دوزمانی ٥ (رجل دِقْرارة): پیاوێکی زۆر دوو زمانو فیتنەیە ٥ کێشەو نیزاع ٥ قسەی ناشیرین، دەگوترێ: (جاء بالدقارير): هات کۆمەڵێك فیتنەییو دوزمانی هەڵڕشت ٥ بەڵاو کارەسات ٥ پیاوی کوڵەبنە.

الدُّقْرَان: دارێکە دەکرێتە کەپری مێو ٥ تاکەکەی (دُقْرَانَة).

دَقَسَ الوترُ في الأرض دَقْساً ودقوساً: سنگەکە بەزەوی دا داکوتراو ڕۆیشتە خوار ٥ هەروا دەگوترێ: (دَقَسَ فلان في البلاد): فلانکەس چووە قوڵایی وڵاتەکەوە.

دَقِسَ خَلْفَ العَدُوِّ: شوێن دوژمن کەوتو ڕاوی نا.

دَقِسَ الجَرادُ النَّباتَ: کوللە بێتانەکە چووە کشتوکاڵەکەوەو سەر لەبەری خوارد.

دَقِعَ دَقَعاً: زەلیلو ملکەچ بوو ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (إنّكنَّ اذا جُعْتُنَّ دَقِعْتُنَّ): ئێوە برسیتان بوو توشی زەلیلیو ملکەچی دەبن ٥ بەژیانی کوڵەمەرگی ڕازی بوو ٥ زۆر بەنارەحەتی توانی لەگەڵ حاڵەتی هەژاری دا هەڵبکا ٥ نارەحەت بوو بەدوا بەدەستهێنانی بژێو دا.

دَقِعَ الفصيلُ: بێچووەکە زۆری شیرخواردو قەڵەو بوو ٥ (هو أدقع وهي دَقْعَاء).

أدْقَعَ: لەناو خۆڵەپەتەدا کەوت، هیچ کارو کاسبی نەکرد ٥ زەلیلو ژێردەستە بوو، زۆری هەڵپەکرد بەشوێن دابینکردنی بژێودا نارەحەتی چەشت.

دَقِعَ له واليه في الشتم: زێدەڕەوی کرد لەجنێوپێدانو قسەی ناشیرین هیچ نەما پێی نەڵێ.

دَقِعَ الرَّجُلَ: پیاوەکەی زەلیلو ناچارکرد.

الأَدْقَعُ: گڵو خۆڵ، دەگوترێ: (جوع أَدْقَعُ): برسییەتی توندو تیژو برست بڕ.

الدَّقِعُ: کەسێك زێدەڕۆیی بکا لەکار کردنی نزمو سوکایەتی دا ئەوکارانەی لەڕوانگەی دیدی کۆمەڵگاوە کاری ڕێزدار نین وەکوو ناتری حەمامو ئیشی جادەو کۆڵان پاك کردنەوە.

الدُّقَاعُ: گڵ.

الدَّقْعَاءُ: گڵ ٥ زەوی بێ ڕوەكو درەخت (سوتەمەڕۆ).

الدَّقْعَى: دەگوترێ: (رأيت القوم دَقْعى): خەڵکەکەم بینی تەمبەڵو بێکار لەماڵەوە دانیشتون، لەسەر زەوی دانیشتون.

الدَّوْقَعَةُ: هەژاریی ٥ زەلیلیو ملکەچی، بەڵاو کارەسات، دەگوترێ: (رماه الله بالدّوقعة).

الدَّيْقُوعُ: برسیایەتی برست بڕو توندوتیژ.

الْمُدْقِعُ: (فقر مُدْقِعٌ): هەژاریی زۆر توندو ملکەچ کەر ٥ حوشترێك کە ڕوەكو گیاوگژ بخوا تاسەر ڕەگەو شینایی پێوە نەهێڵێ، (ك: مداقيع).

دَقَّ الشَّيْءُ دِقَّةً: شتەکە بچوك بوو، هیچو پوچ دەرچوو بەکەڵکی هیچ نەهات ٥ ماناکەی نادیارو نارۆشن بوو ئادەمیزادی زیرەك نەبێ لێی حاڵی نابێ.

دَقَّ القلبُ: دڵەکە لێی دا.

دَقَّتِ الساعةُ: سەعاتەکە لێی دا، جەڕەسی لێ دا ٥ کاتەکانی دیاری کردن بەوردی.

دَقَّ الشَّيْءَ دقًّا: شتەکەی کوتاو وردو هاڕی کرد، یان بەچەکوشو پیك لێی داو شکاندی وردی کرد.

دَقَّ الشَّيْءَ: شتەکەی دەرخست ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (دَقُّوا بينهم عِطرَ مَنْشِمِ): هەموو عەیبو عاری یەکتریان دەرخست.

دَقَّ البابَ والطَّبْلَ ونحوهما: لەدەرگای دا ٥ تەپڵەکەی کوتا.

أدَقَّ: شوێن وردەکاری ئیشەکان کەوتو لێکۆڵینەوەی لەشتە بێنرخەکانیش دا کرد.

أدقَّ الشَّيْءَ: شتەکەی واڵێ کرد وردبێ.

دَاقَّهُ في الحساب: بەوردی حیسابی لەگەڵ دا کرد.

دَقَّقَ في الشَّيْءِ: وردەکاری لەشتەکەدا کردو وردبینی تێدا بەکار هێنا.

دَقَّقَ الشَّيْءَ: شتەکەی ورد کرد.

تَدَاقًّا: ڕکەبەرییان کرد لەوردەکاری دا.

استدق الشَّيئُ: شتەکە ورد بوو.
استدق الشَّيئَ: شتەکەی بە بچوك زانی.
الدُّقّاقُ والدُّقاقَةُ: وردەو پرپوڵەی شت.
الـدِّقُّ: باریك، ورد، بچوكو کەم نمود، دەگوترێ: (أخَذَت دِقّه وجِلّهُ): وردو گەورەی شتەکەم هەڵگرت ٥ (وحمی الدِّق): بەلەرزو تایەك دەگوترێ رۆژانە دوبارە بێتەوە.
الدُّقّةُ والدُّقّاقَةُ: داوو دەرمانی هاڕدراو ٥ خوێی هاڕاوو وردکراو.
الدُّقّاق: دەرمانکوت.
الدُّقّاقَةُ: ئاشی برنج هاڕین، ئەوشتەی چەڵتوکی پێ کرەدەکرێ.
الدُّقَقَـةُ: ئەوکەسانەی عەیبو عاری خەڵك دەردەخەن.
الدُّقوق: جۆرە کلێکە دەگوترێو لەچاو رادەدرێ ٥ دەرمانێکە دەگوترێو دەکرێتە چاو.
الدُّقوقـة: گاگێرە، کە گیاو کرشەی گەنمو جۆو شتی تری پێ گێرە دەکرێ.
الـدَّقيق: پێچەوانەی ئەستورە، واتە باریك . وردەئارد ٥ پیاوی بێ خێرو بێر، کاری بچوكو هیچو پوچ ٥ کاری چەواشەو تەماوی، (ك: أدِقّـة، وأدِقّاء ودقاق ودقائق).
الدقيقـة: چرکەسات کە بەشێکە لەشەست بەشی سەعات ٥ یەکەیەکە بۆ ئەندازە گرتنی هێڵەکانی (الطول) یان (العرض) کە پلەیەکە لەشەست پلە، (ك: دقائق).
الدَّقيقي: ئارد فرۆش.
الدِّقِّيَّـةُ: مەنجەڵێکی بچکۆلە لەمس دروست کراوە.
المِدَقّ والمُدُقّ: ئەو ئامێرەیە کەشتی پێ دەکوتێ، جا داری حل کوتان بێ یان دەسکەوانی دەرمان کوتان بێ یان شتی تر.
المُستَدَقّ: لەهەموو شتێك کەبێ ئەمودو باریك بێ ٥ باریکایی مەچەك.
دَقِلَ جِسمُهُ دقلاً: جەستەی لاواز بوو.
دَقَـلَ فلانـاً: فلانکەسی مەنع کردو نەیهێشت بەمراد بگا.
أدقلت الشاةَ: مەڕەکە لاواز بوو.
أدقـل النَّخـلُ: دارخورماکە خورمای خراپی لێ وەبەرهات خراپترین خورمای گرت.
أدقـل فـلان: فلانکەس منداڵێکی جەستە بچوکی هەبوو.
دَوْقَـلَ فـلان: فلانکەس خوی گرت بەخواردەمەنیەکی تایبەتییەوە.
دَوْقَـلَ الشَّيئَ: شتەکەی وەرگرتو خواردی ٥ دەگوترێ: (دَوْقَلَـهُ): خواردەمەنییەکەی بۆ خۆی قۆرغ کرد.

الـدَّقَلُ: خـراپترین جـۆری خورمـا ٥ دارێکی درێژه لەناو قـەدی کەشتی دەبەسـترێ، سـەوڵەکانی بەسـەردا ڕەتدەکرێ.

الدَّقَلَةُ: (شاة دقلة): مەرێکی کزو لەڕه.

الدَّقِيلَةُ: مەڕه لەڕ، (ك: دِقال ودقائل).

الـدَّوقَلُ: دارێـکی درێـژه بەناوڕاستی بەلەمـەوه قـایم دەکـرێ سـەوڵەکانی بەسەردا ڕەتدەکرێ، (ك: دواقِلَ).

دَقَمَـهُ دَقْمـاً: لـەنكاو پـاڵی پێـوه نـا ٥ بەرسنگی گـرتو پاشـەو پاش پاڵی پێـوه نـا ٥ ددانـی شـكاندن ٥ (هـو أدقَمُ).

أدقَمَ فاهُ: ددانی پێشەوەی شکاند.

الـدُّقْمُ: غـەمی زۆرو نارەحـەت بـەهۆی قەرزدارییەوه.

الدُّقْمَةُ: پێشەوەی دەمو ددان.

دَقَـنَ فِي لَحْيِـهِ دَقْنـاً: شـەپلاغەیەکی بـەهێزی لـەلا چـاوی دا ٥ مـەنعی کردو نەیهێشت بەمراز بگا.

الدَّيْقَانُ: سێ کوچکەی ئاگردان.

دقِيَ الفصيلُ دَقًى: زۆری شیرخوارد، ورگی تێك چوو، سکی چوو ٥ (فهـو دقـيٌ ودقوان وهي دقوى).

الدِّكتاتورية: دەسەڵاتگرتنە دەستی تاك یان تاقمێـك بەبێ ڕەزامەندی ڕەشە خەڵکەکەی حوکمیان دەکەن واتـە: یەکێـك یـان تاقمێـك بـەخۆ سـەپاندنو کێـزری حـوکم بگرنـە دەسـتو تاکڕەوانـە فـەرمانڕەوایی گـەل بکـەن هـیچ ڕێو شوێنێـکی دیمـوقراطـیو عەداڵـەتکاری ڕەچاونەکەن.

دَكْدَكَ الحفرة: چاڵەکەی پڕکرد لەگڵ.

تَدَكْدَكت الجبال: کێوەکە روخا.

الدَّكداك والدِكداك: زەوییەك هەنـدێ شوێنی پتـەوو زڕوێو توتمان بێ ٥ لمبەلانێـك لـەناوی دا پارچـە گڵـی ڕەقبوی تێدابێ.

إدَّكرَ: بڕوانه وشەی (إذ كَرَ).

دَكَسَ التراب: گڵەکەی پڕکرد.

دَكَـسَ الوِعَـاءَ: قاپەکـه یـان گونیەکـەی پڕکرد لەگڵو کەبسی کرد.

دَكِـسَ دَكَـساً: گڵەکـه هەندێکی سواری هەندێکی بوو.

تداكَسَ: زۆر بوو.

تـداكس فـلان: فلانکـەس تونـدو تیـژو سەر ڕەقو بێ گوێ بـوو ٥ ڕەوشـتی ناشیرینی نواندن.

الدَّاكِسُ: ئاسکی پاڵ کەوتوو.

الـدُّكاسُ: هـەنۆز، ونـەوز ٥ (دُكـاس الـشحم والتمـر): بـەزی قاتقـاتو گردەوەبـوو خورمـای یـەك لەسەریەكو تەبار بەستو.

الدَّكيسةُ: کۆمەڵە ئادمیزاد.

الدَّوْكَسُ: زۆرو زەبەنـدە ٥ دەگـوترێ: (نِعم دوكس) و (مال دوكـس) نـازو نیعمەتی زۆر ماڵو سامانی زۆر.

دَكِـعَ الحيـوانُ: ئاژەڵەکـە پـزمیو توشـی کۆکە بوو.

الـدُّكاعُ: کۆکەیەکـە توشـی حوشـترو ئەسپ دەبێ.

دَكَّهُ دكّاً: کوتای وردو هاڕی کرد ٥ پاڵی پێوەنا.

دكَّ البنـاءَ ونحـوه: باڵەخانەکەی روخانـد تاله بێخ دەری هێنا.

دَكَّ الأرْضَ: زەوییەکـەی تـەخت کـرد، تەپۆڵـکەکانی تـەخت کـردنو چـاڵەکانی پڕکردنـەوە ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّـا دَكًّـا﴾ ٥ دەگـوترێ: (دَكَّـه المرضُ): نەخۆشی لاوازی کرد.

دَكَّـت الدابَّـةَ: ولاخەکـەی لێخـوڕیو زەختـی لـێ کـرد زۆر بـڕوا خێـرا بڕوا.

دَكَّ البئرَ: بیرەکەی پڕکـردەوەو ژێرخـاکی کرد.

دَكَّ الـتـرابَ: گڵەکـەی ڕێکخـستو پەستاوتی.

دَكَّ التّرابَ على الميت: گڵی بەسـەر گۆڕی مردوەکـەدا کـردو کوتایـەوەو پەستاوتی.

دَكَّ الفـرسُ: ئەسـپەکە خڕبـووەو پـشتی گەورە بوو ٥ (فهو أدَكُّ وهي دكّاء).

تَـداكَّ عليـه القـومُ: خەڵـکەکە گەلەکۆمەکێیان لەسـەر کـردو لـێی کۆبونـەوە ٥ دەشـگوترێ: (تَـداكَّت عليهم الخيـلُ): ئەسـپ سوار هـەڵیان کوتایە سەریانو دەورەیان گرتن.

إنْدَكَّ: بۆ موطاوەعەی (دَكَّ) دێ.

إنـدَكَّ الرَّمْـلُ: لمبەکە بۆتـە کەمـسەكو یەکتری گرتووە.

إنْـدَكَّ الـسنام: دوگەکـە بەسەرپـشتی حوشترەکەوە پان بۆتەوە.

الـدَّكّاء: زەوی تـەختکراو ٥ تەپۆڵـکەی گـڵ کەلـە گڵەنەرمـە پێـك هاتبـێ توتمانی تێدا نەبێ.

الدَّكُّ: روبەری تەخت لە لمبەلانو زەوی ٥ دەگوترێ: (هـذا مكـان دَكٌّ)، (ك: دكوك ودِكاك).

الـدُّكُّ: شـتی زەبـەلاحی بـەهێز، (ك: دِكَكة).

الدُّكّانُ: بڕوانە وشەی (دَكَنَ).

الدَّكَّـة: لمبـەلانی تـەخت ٥ سـەکۆی ئامـادەکراو بـۆ دانیـشتن ٥ کورسـی درێژو کەڕەویتە کـە بـەزۆری لـەدار دروست دەکرێ، (ك: دِكاك).

المِدَكُّ: جادەکوت، زەوی کـوت ٥ هـەروا

ئەوکەسەی کە بەهێز قاچی بەزەوی دا دەدا ٥ دەگوترێ: (رجل مِدَكٌ وأمَةٌ مِدَكَةٌ): پیاوێکی ئازایە بۆکار عەرزی لەبەر دەلەرزێ ئافرەتێکی ئازایە بۆ ئیش.

المِدَكُّ والمِدَكَّةُ: خەرماشە ٥ رۆڵە ٥ باگردێن، هەرشتێك زەوی پێ تەخت بکرێ.

دَكَلَ الطينَ دَكْلاً: بەدەست قورەکەی تۆپەڵ کرد بۆئەوەی دیوارەکەی پێ سواغ بدا.

دَكَّلَ الشيْءَ: شتەکەی بەقاچ پان کردەوە.

دَكَّلَ الدابَّةَ: وڵاخەکەی لەخۆڵەپەتەدا گەوزاند.

تَدَكَّلَ علينا فلان: فڵانکەس نازی بەسەردا کردین‌و خۆی بەعەزیزو بەرز خستە بەرچاو.

تدكَّلَ عنه: گوێی پێ نەداو خۆی خافڵاند.

الدَّكْلَةُ: کۆمەڵە خەڵکێکن بەهۆی خانەدانی‌و جێگەو رێگەی خۆیانەوە گوێ بۆفەرمانی سوڵتان شل ناکەن‌و گەردنکەچی نابن ٥ قوری تەنك، بەشێك لەو قورە.

دَكَمَهُ دكماً: شتەکەی بەسەریەك دا کوتاو وردو هاڕی کرد ٥ هەندێکی بەسەر ئەوی تردا هەڵدایەوە.

دَكَمَ أنف فلان: لوتی فڵانکەسی شکاند.

دَكَمَ فلاناً: تەنگی بە فڵانکەس هەڵچنی.

دَكَمَ فلاناً في صدره: دەستی بە سنگی فڵانکەسەوە ناو پاڵەپەستۆی دا.

تَداكَمَ القومُ: خەڵکەکە پاڵەپەستۆی یەکتریان کرد.

دَكَنَ المتاعَ دكناً: کاڵاکەی بەریێك‌و پێکی لەسەریەك ریز کرد.

دَكِنَ دَكناً ودُكنةً: شتەکە مەیلەو رەش بوو.

دَكِنَ الثوبُ: کراسەکە چڵکن بوو ٥ رەنگی تۆزاوی بوو، (هو أدكن وهي دكناء) ٥ دەشگوترێ: (ثريدةٌ دكناءُ): تێکوشاوێکە زۆری داوو دەرمان تێکراوە، (ك: دُكْنٌ).

أدْكَنَ: بەمانا (دِكِنَ) دێ.

دَكَّنَ المتاعَ: بەمانا (دَكَنَهُ) دێ.

دَكَّنَ الدُّكانَ: دوکانی دروستکرد.

دَكَّنَ الشيْءَ: شتەکەی والێ کردمەیلەو رەش بنوێنێ.

الدُّكانُ: شوێنی بازرگانیکردن، (ك: دكاكين).

الدَّالِبُ: پشکۆ ئاگرێك نەکوژابێتەوە.

الدُّلْبُ: هەر درەختێك بروێندرێ بۆ جوانی‌و رازاندنەوە ٥ لەپێری (الدُّلْبِيَة) یە درەختێکی گوڵدارەو زۆری حەز لەئاوە.

الدّولابُ: دۆڵاب.

اَلْمَدْلَبَةُ: زەوییەك كە درەختی دولبی زۆر بێ.

الدَّلْتا: روبەرێکە لەزەوی پێکهاتووە لە پاشماوەی لافاوو لیتەی روبار کە لەبناوان‌و دەراوەکان دا جێی دێڵێ.

دَلَثَ دليثاً: هەنگاوەکانی خێرا خێراو لێك نزیك هاویشتن.

إدَّلَثَ الشَّيْئَ: شتەکەی داپۆشی.

إدَّلَثَ القطيفةَ: بەقەدیفە جەستەو سەری خۆی داپۆشی.

إنْدَلَثَ: پەلەی کرد ٥ بە پەلە رۆیی‌و ئاوڕی لەهیچ نەدایەوە ٥ بەبێ لێکۆڵینەوەو وردبونەوە چووە پێشەوە.

إنْدَلَثَ علينا يشتم: بە تورە بوونەوە بۆلامان هات‌و هێرشی هێنایە سەرمان.

تَدَلَّثَ: خۆی تێ فڕێ دا.

الدِّلاَثُ: حوشتری خۆشڕو یان هەرشتێك خێرا بڕوا.

اَلْمَدالِثُ: شوێنی شەڕو پێکدادان لەسەر سنورو بەرەی جەنگ دا.

مَدَالِثُ الوادي: شوێنی هەڵسانی لافاو لەسەرانسەری شیوەکان دا.

دَلَجَ الساقي دُلُوجاً: ئاوگێڕەکە دۆڵچەکەی لەبیرەکە هەڵێنجاو هەڵی رشتە ناو حەوزەکەوە ٥ شیرە دۆشراوەکەی حوشترەکەی گواستەوە بۆناو مەنجەڵە گەورەکە، (ك: دُلَجٌ).

دَلِجَ بحمله دَلْجاً ودُلُوجاً: ئاوگێڕەکە زۆر بەنارەحەتی ئاوەکەی لەبیرەکەوە گواستەوە بۆناو حەوزەکە.

أدْلَجَ القومُ: خەڵکەکە سەر لەئێوارە بەرێ کەوتن.

إدَّلَجَ القومُ: خەڵکەکە لەکۆتایی شەودا (لەبەرە بەیان دا) بەرێ کەوتن ٥ هەموو شەوەکە بەرێوە بوون.

الدُّلْجان: کوللە بێتان، کوللەی زۆر.

الدُّلْجَةُ: رۆیشتنی سەر لەئێوارە ٥ شەوڕەو ٥ لە حەدیث دا هاتووە: (عليكم بالدُّلجة فان الأرضَ تطوى بالليل).

الدَّوْلَجُ: خانوێکە لەزەوی دا بێ پەنجەرەو دەرگا بێ ٥ ژوری بچکۆلە لەناو خانووی گەورەدا ٥ حەشارگەی ئاژەڵی کێوی لەبن درەخت‌و پەنا پاساردا، (ك: دوالج).

اَلْمُدْلِجُ: ژیشك، پێشی دەگوترێ (أبو مُدْلِج).

اَلْمَدْلَجَةُ: بەمانا (اَلْمُدْلَج) دێ ٥ حەشارگەی ئاژەڵی کێوی لەبن درەخت‌و پەنا پاساردا ٥ قاپی گەورە کە شیری تێدا دەگوێزرێتەوە وەکوو تەنەکەو دەبە.

دَلَحَ دَلْحاً ودَلَحاناً: بەكۆڵبارەوە ڕۆيشت كۆڵەكەی هێنا، كۆڵەكەی گران بوو كە نەيتوانی هەنگاو بەفراوانی بهاوێ.

دَلَحت السَّحابةُ: هەورەكە بەهۆی بارگرانی‌و پڕلەبارانی يەوە بەهێواشی ڕۆيی ٥ (هي دالِحٌ)، (ك: دُلَحٌ و دوالِحٌ).

تَدالَحَ الرجلان الشَّيْئَ بينهما: ئەو دوكەسە شتەكەيان بەدارێكەوە بەست‌و هەريەكەيان لايەكی دارەكەيان هەڵگرت ٥ لەحەديث دا هاتووە: (أن أبا سلمان وأبا الدّرداءَ اشتريا لحماً فتدالحاه بينهما على عود).

دَلِخَ دَلَخاً: قەڵەو بوو (فهو دلوخ ودَلِخٌ).

دَلِخَ الإناءَ: قاپەكە لێوان ڕێژ بوو.

الدّالِخُ من الرجال: پياوی پڕخێرو بێرو بەسود بۆ كۆمەڵ.

الدُّلاَخ من النساء: ئافرەتی سمت قەڵەوو گەورە، (ك: دِلاخ).

الدُّلَخَةُ من النساء: بەمانا (الدُّلاَخُ) دی.

الدَّلوخُ: درەختی خورمای بەروبوم زۆر.

دَلْدَلَ اعضاءَهُ: لەڕۆيشتن دا ئەندامی لەشی جوڵاندن خۆی باداو لارو لەنجەی كرد.

تَدَلْدَلَ الشَّيْئَ: شتەكە شۆڕبووەوە شۆڕابەی كرد ٥ لەڕۆيشتن دا خۆی ڕاوەشاندو شانی هەڵتەكاندن.

الدُّلْدُلُ: گيانلەبەرێكی چقڵاوی ددان تيژە، مێش‌و مەگەزو كوللەو كرم‌و مارمێلكە و ئەوجۆرە گيانلەبەرانە دەخوا.

أدلَسَ القومُ: خەڵكەكە چونە ناو پەرێزی سەرلەنوێ شين بووەوە.

أدلَسَ الأرضُ: زەوييەكە بەگياوگژی سەرلەنوێ شين بۆوە سەوز هەڵگەڕا.

دالَسَهُ مدالسة ودِلاساً: فێڵی لێكردو ستەمی لێ كرد ٥ دەگوترێ: (هو لايُدالس ولا يوالِسُ) ئەو نەستەم دەكاو نە خيانەت دەكا.

دَلَّسَ البائعُ: فرۆشيارەكە عەيبی كاڵاكەی لەكڕيارەكە شاردەوە.

دَلَّسَ المُحَدِّثُ: ڕاوييە كە حەديثی لەهاوچەرخی خۆی ڕيوايەت كردو هيچيشی لێ نەبيستبوو ٥ وای نيشان دا حەديثەكەی لێ بيستوە، يان ناوی مامۆستاكەی بە ناوێك هێنا كە پێی نەناسرابوو.

دَلَّسَ الإبلُ: حوشترەكە بەشوێن گيای سەر لەنوێ شين بووەی پاوانی خوراو دا گەڕا.

إنْدَلَسَ: گوم بوو.

تَــدَلَّسَ الرجــلُ: پیاوەکــە عەیبەکــەی شاردەوە پەردەپۆشی کرد.

تَدَلَّسَ الشَّيْئُ: شتەکە گوم بوو.

تَدَلَّسَت الدابّةُ: وڵاخەکە شتێکی کەمی لە لەوەڕگاکە دەست کەوت.

تَــدَلَّسَ فــلان الطعــامَ: فــلان کەمکــەم لەخواردنەکەی هەڵگرتو خواردی.

الــدَّلْسُ: فــێڵو فەجــر ◊ دەگــوتری: (مــالي فيــه وَلْــسٌ ولادَلْــسٌ) مــن نــە خیانــەتم لەوشــتەدا کــردوە نــەفێڵو فەجر.

الدَّلَسُ: زەوییــەك گیــای لــێ بڕوێتــەوە دوای ئەوەی گیای پێشووی خورابوو ◊ گیــاو گــژ کەدەمــەو پــایز شــین دەبێتــەوە ◊ بــەرماوەو گیاوگــژی کەلەپاشەڕۆك مابێتــەوە ◊ تاریکایی شەو، (ك: أدلاس).

الدُّلْسَةُ: تاریکی.

دَلَصَت الدِّرعُ دلاصةً: زرێکە نەرم بوو.

دَلِصَ الشَّيَ: شتەکەی مشتو ماڵ کردو بریقەی دایەوە.

دَلَصَت المرأةُ جبينها: ئافرەتەکە زوڵفی لاداو روخساری جوان دەرکەوت.

دَلَصَ دَلَصاً: هەڵخلیسکا.

دَلِــصَ الــشَّيْئُ: شــتەکە بروســکەی داوپرتەوی دەرکەوت ◊ (هــو أدْلَــص وهي دَلْصاء)، (ك: دُلْصٌ).

دَلِصَتْ الناقة: حوشترەکە لەبەر پیریو کۆنــە ســاڵی ددانــەکانی کــەوتن ◊ لەبــەر قەڵــەوی کوڵــەکەی بــەرداو تــوکی پێوەنــەما ◊ (فهــي دَلِــصَة ودَلْصاءُ).

أدْلَصَت الحاملُ الجنين: ئافرەتە سکپڕەکە منداڵەکەی لەبارچوو.

دَلَّــصَ الــشَّيْئَ: شــتەکەی ســفتو لــوس کــرد ◊ دەگــوتری: (دَلَّــصَ الــسيلُ الحجــرَ): لافاوەکــە بەردەکــەی لــوس کردو سوییەوە.

دَلَّصَ الدِّرْعَ: زرێکەی نەرم کرد.

دَلَّصَت المرأة جبينها: ئافرەتەکە زوڵفی لاداو روخساری دەرکەوت.

إنْدَلَصَ الشَّيْئُ مِنْ يده: شتەکە لەدەستی فلانکەس کەوتە خوار.

إنــدَلَصَ الــشَّيْئُ عَــنْ الــشَّيْئ: شــتەکە لەشتەکەی تر جیا بۆوە.

الــدِّلاّصُ: نــەرم، بروســکەدار، لــووس‌و صاف ورشــە بــەخش ◊ (دِرْعٌ دِلاّص) زرێیەکی نەرمە.

الدَّلِصُ: شتی نەرمو شوعلەدارو لوس‌و صاف.

الــدُّلَيصُ: نــەرمو بریقــەدارو لــوس ◊ ناوی ئاڵتون، (ك: دُلَصٌ).

دَلَظَ في سَيْرِهِ دَلْظاً: بەخێرایی رۆیی.

دَلَظَت الهَضبةُ بالماء: گردۆڵکەکە ئاوی لــێ هەڵقوڵا.

دَلَظَ فلانــاً: دەســتی بەســنگیەوە نــاو پــاڵی

پێومنا ٥ لەفلانکەسی دا.
دَالَظَهُ مدالَظَةً ودلاظاً: پالی پێومنا.
انْدَلَظَ الماءُ: ئاوەکە هەڵقولا.
الدِّلَظی: کەسێك لەشەڕدا خۆنەگرێو هەڵبێ.
اَلدَّلَظُ: کەسێك بەهێز پالْ بنی.
الدِّلیظُ: کەسێکە زۆر پالْ بەدەرگای فەرمانڕەواو بەرپرسەوە بنی.
دَلَعَ اللِّسانُ دُلوعاً: زمانەکە لەدەم هاتە دەرەوەو بەسەر چەناگەی دا شۆڕ بۆوە بەهۆی تینوایەتی یان ماندوبونەوە.
دَلَعَ لِسانَهُ: زمانی دەرهێنا.
إدْلَعَ لِسانَهُ: زمانی دەرکێشا ٥ دەشگوترێ: (أدلعه العطشُ) تینوایەتی زمانی پێدەرکێشا.
إدْلَعَ اللِّسانُ: زمانی دەرکشا لەتینوان یان لە ماندویی یا.
إنْدَلَعَ اللسانُ: بەمانا (إدْلَعَ) دێ ٥ دەگوترێ: (إندلَعَ السيف من غمده): شمشێرەکە لەکالان هاتەدەر.
إدْلَعَ بطنُ فلان: فلانکەس سکی چوو کۆمی هاتەدەر ٥ سکی هاوساو شۆڕ بۆوە ٥ هەروا دەگوترێ: (إنْدَلَعَتْ نارُ الحرب): ئاگری شەڕ لەناکاو هەڵگیرساو شەڕ گەرم بوو.
إنْدَلَ بطنُ المرأة: سکی ئافرەتەکە گەورە بوو شۆڕ بۆوە.
الأدْلَعُ: ئەسپێ زمانی دەربکێشێ لەغاردان دا.
الدّالِعُ: پیاوی گێلو ئەحمەق ٥ دەگوترێ: (أحمقُ دالِعٌ): ئەوپەڕی گێلو نەفامە.
الدَّليعُ: رێگای بەرفراوان ٥ دەگوترێ: (طريق دليع): رێگایەکەی تەختو بێ هەورازو نشێوی یە، (ك: دلائِعَ) ٥ دەشگوترێ: (طريق دَوْلَعُ) رێگایەکی تەختو بێ هەورازو نشێوی یە، (ك: دوالِعُ).
دَلَفَ دَلْفاً ودلوفاً ودَلفاناً: بەهێواشی رۆیی‌و هەنگاوی کورتی هەڵهێنان ٥ دەگوترێ: (دلف الشيخ ودلف الحامل بحمله).
دَلَفَ اليه: روی تێکرد.
أدْلَفَ لـه القولَ: قسەکەی بۆجەخت کردەوە.
أدْلَفَ الكِبَرُ فلاناً: پیری وای لە فلانکەس کرد هەنگاوی کورت بهاوێ.
إنْدَلَفَ اليه: رۆیشت بۆلای.
تَدَلَّفَ اليه: بەمانا (إندلف) دێ.
الدّالِفُ: پیرەمێردێك کە رۆژگاری درێژ لەپەلو پۆی خستبێ ٥ کۆڵ هەڵگرێك کەبەهۆی گرانیی

کۆڵەکەیەوە هەنگاوی کورت بهاوێ ٥ تیرێك کورت بکاو لەخوار نیشانەکەوە بداو شوێنەکە نەبڕێ هەڵبەزێتەوە، (ك: دُلُفٌ ودُلُفٌ).

الدُّلُفُ: پیاوی ئازاو چاونەترس.

الدُّلُفُ: حوشترێك کە بەبارەکەیەوە هەڵسێ و بڕوا.

الدُّلُوفُ: هەڵۆی گورج ٥ حوشتری قەڵەو کەلەبەر قەڵەوی هەنگاوی کورت بهاوێ ٥ دارخورمای بەبەروبومی زۆر، (ك: دُلُفٌ).

الدُّلفينُ: دۆلفین جۆرە ماسییەکە زۆر لەناو دەریادا مەلەوان سواری پشتی دەبێ.

دَلَقَ دُلوقاً: بەگورجی رۆیشتە دەر ٥ دەگوترێ: (دَلَقَ السيفُ من غِمدِه): شمشێرەکە نەچووەوە نێو کالانەکەی.

دَلَقَ الخيلُ: ئەسپەکان یەك بەدوای یەك دا هاتنە دەر.

دَلَقَ الشيءَ: شتەکەی دەرهێنا.

دَلَقَ الغارَةَ عليهم: هێرشی کردەسەریان.

دَلَقَ بابَهُ: بەتوندی دەرگاکەی کردەوە.

أدْلَقَهُ: بەمانا (دَلَقَ).

إنْدَلَقَ الشيءُ: شتەکە لەشوێنی خۆی بەتەوژم دەرچوو ٥ دەگوترێ: (طعنه فاندلَقَتْ أحشاء بطنه): زەبرێکی لێ دا ریخۆڵەی هەڵڕژانە دەر.

إنْدَلَقَ السيلُ: لافاوەکە بەتەوژم هەڵساو هێرشی هێنا.

إنْدَلَقَ البابُ: دەرگای ئوتوماتیك یان هەردەرگایەك بۆخۆی بکرێتەوەو پێوە بدرێتەوە.

تَدَلَّقَ: راجمی، هەڵسا ٥ دەگوترێ: (تدلَّقَ السيلُ وتدلَّقت الخيلُ).

استدلَقَ السيف من غمده: بەمانا (دَلَقَهُ) دێ.

الأدْلَقُ: کەسێك بەهۆی پیری ددانی لەدەما نەمابێ ولیك لەدەمی بێتە دەر ٥ (هي دَلْقاءُ).

الدَّالِقُ: پێشکەوتوو ٥ یان شمشێرێك کەبەخۆشی لە کالان بێتە دەر.

الدُّلَقُ: دەعبایەکە لەشێوەی پشیلە، پشتی درێژە لە پێستەکەی فەروە دروست دەکرێ واتە دەڵەك.

الدَّلِقُ من السيوف: بەمانا (الدَّالِقُ) دێ.

الدُّلُوقُ: بەمانا (الأدلق) دێ ٥ هێرش و هەڵکوتانە سەر.

دَلَكت الشَّمْسُ دلوكاً: خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لای دا بەرەو خۆرئاوا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَقِمِ الصَّلاَةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ﴾.

دَلَكَ السنبلُ دَلْكاً: دانەوێڵەکە یان بەرە درەختەکە توێکڵەکەی قەڵشاو

دەمی کردەوەو دەنکەکەی دەرکەوت.
دَلَكَ الشَّيْءَ: شتەکەی جولاند شێلای ◊ دەستی پێدا هێنا.
دَلَكَ الجَسَدَ: جەستەکەی شێلا ◊ سفت‌و لوسی کرد ◊ مشت‌و ماڵی کردو تیفتیفەی دا.
دَلَكَ الثَّوبَ: کراسەکەی بەدەست هەڵگلۆفت بۆئەوەی بیشوا.
دَلَكَ الوَجْهَ ونحوه بالطيب: دەم‌و چاوی خۆی ئارایش دا.
دَلَكَ الدَّهرُ فلاناً: رۆژگار فلانکەسی لەبۆتە داو تەربیەی دا دا.
دَلَكَ عَقِبَيْهِ للأمر: لەسەر پێ بوو بۆ ئەنجامدانی کار.
دُلِكَتِ الأرضُ: زەویەکە گژوگیاکەی خورا.
دالَكَ فلاناً: لەگەڵ فلان دا هەڵیکردو بەصەبرو پشوو درێژبوو.
دالَكَ غريمه: خاوەن قەرزەکەی ماتڵ کردو لەکاتی خۆی دا قەرزەکەی بۆ نەگێڕایەوە.
دَلَّكَ الشَّيْءَ: زێدەرۆیی کرد لەشێلانی شتەکەدا.
دالَكَ المريضَ: نەخۆشەکەی ورد ورد شێلا بۆ ئەوە لەشی نەرم بێ.
دالَكَ الجَسَدَ: دەستی بە جەستەدا هێناو زۆری دەست ڕێ خست بۆئەوەی پاك بێتەوە.
تَدَلَّكَ الرجلُ: پیاوەکە لەکاتی خۆشتن دا زۆری دەست ڕێ جەستەی خۆی خست.
تَدَلَّكَ بالطيب: داوو دەرمانی لەدەم‌و چاوی هەڵسو.
الدَّلْكُ: ناوە بۆکاتی ئاوا بوونی خۆرو لادانانی لە نیوەراستی ئاسمان بۆلای خۆرئاوا ◊ نەرمایی ئەژنۆی حوشتر.
الدلاّك: کەسێك جەستەی یەکێکی تر دەشێلێ بۆ لابردنی ئازارو نەخۆشی یان بۆ نیشات پەیدا کردن، هەروا موتاشین بۆ پاك‌و خاوێنی.
الدَّلُوك: ئەوشتەی بۆ شێلان بەکاری دەهێنن وەکوو بۆدرەو مەڵهەم‌و شتی وا.
الدليك: خشت‌و خۆڵ کە ڕەشەباو بای بەهێز دەیبەن ◊ خواردەمەنییەکە لەرۆن‌و شیرو پەنیر دروست دەکرێ وەکوو تریت ◊ پیاوی دونیا دیدەو کاراماو لێزان لەنیش، (ك: دلك).
المُدالِكُ من الرجال: پیاوێکە خوی بەبێناموسییەوە گرتووەو وازی لێ ناهێنێ.
المُدَلَّكُ: بەمانا (الدَّلاّك) دێ.
دَلَّ عليه واليه دِلالةً: شارەزایی کرد.

دَلَّتِ المرأةُ على زوجها: ئافرەتەکە لەڕوی نازەوە سەرپێچی مێردەکەی کردو وای خۆپیشان دا نارازییە وەلێ لەواقیع دا وانییە ○ دەگوترێ: (ما دَلُّكِ عليَّ) چی وای لەتۆکرد نازو نوزم بەسەرابکەی.

أدَلَّ عليه: بتمانەی بەخۆشەویستی ئەو کردو ئەویش زۆری ئەو خۆش ویست.

أدَلَّ عليه بصحبته: تینی دایە خۆیو لەخۆی رابینی هاوەڵی بکا.

أدَلَّ الرجل على أقرانه: لەناکاو پیاوەکە هاوەڵەکانی گرتنو بەسەریان دا چوو ○ دەگوترێ: (أدلّ البازی علی صیده) بازەکە لەناکاو نێچیرەکەی خۆی راوکرد.

أدَلَّ الذِئبُ: گورگەکە کزکرا.

أدَلَّ بالطريق: رێگاکەی زانیو شارەزای بوو.

دلَّلَهُ: نەرمو نیانی لەتەربیەکەی دا نواند بەجۆرێك گوێڕایەڵی نەکردو لەڕوی هەڵگەڕایەوە.

دَلَّلَ على المسألة: بەڵگەی لەسەر مەسەلەکە هێنایەوە.

دَلَّلَ على السلعة: کالاکەی هەڕاج کرد ○ بانگەشەی فرۆشتنی کرد.

إنْدَلَّ الماءُ: ئاوەکە هەڵڕژا.

تدلَّلَت المرأةُ على زوجها: بەمانا (دلت علیه) دێ، واتە: چاوی لەمێردەکەی کرایەوە.

استدلَّ عليه: داوای لێ کرد بەڵگەی لەسەر بێنێتەوە.

استدلَّ بالشَّيْئ على الشَّيْئ: ئەوشتەی کرد بە بەڵگە لەسەر شتەکە.

الأدَلُّ: ئەوکەسەی ئیشەکانی خۆی دەکاتە منەتو بار بەسەر خەڵکەوە.

الدَّالَّةُ: ئەوشتەی کە دەیکەیە بەڵگە لەسەر دۆستایەتیو خزمایەتی ○ ئەو هەڵوێستو ئاکارەی دەیکەیە نیشانەی دڵسۆزی خزمو دۆست ○ نازایەتی.

الدَّلاّل: نازو نوز ○ (الدَلاّل من المرأة): قسە خۆشی ئافرەتو نازکردنو سوعبەتچییەتی.

الدِّلالة: شارەزایی کردن ○ ئەومانایەی رستەو وشە دەیگەیەنن لەکاتی گوتنی دا، (ك: دلائل دلالات).

الدَّلالة: بەمانا (الدِلالَة) دێ ○ ناوە بۆ ئەو هەوڵدانو ماندو بوونەی کە دەلاڵ دەیکا ○ کرێی دەلاڵی.

الدَّلُّ: ئەو حالاتو دیاردەیە کە ئادەمیزاد خۆی پێ دەرازێنێتەوە وەکوو لەسەرەخۆیی و شکۆمەندی

لەئاكارو رەفتاردا ٥ دەگوترێ: (إمرأة ذات دِلٍّ): ئافرەتێكە شێوە روخساری نەجیبیو وەجاغزادەیی پێوە دیارە.

الـدَّلاَّلُ: ئەوكەسـەیە دەبێتـە بریكاری كڕیـارو فرۆشیار، كڕیـارو فرۆشـیار یەكـدەخاو مامەڵەكـە سـازدەكا ٥ ئەوكەسـەی بانگەشـە بـۆ كاڵاكـەی دەكـاو دەیـەوێ بەپیاهەڵـدانو وەسفكردن بیفرۆشێ.

الدِّلِیلَی: بەمانا (الدَّلیلُ) دێ.

الدَّلیلُ: چاو ساغو شارەزایی كەر، (ك: أدلـة وأدلاء) ٥ ئـەوەی دەكرێتـە نیشانە، (ك: أدلة).

الدَّلیلَةُ: بەمانا (الدَّلیل) دێ.

دَلِـمَ الـشَّیْئُ دَلَمـاً: شـتەكە زۆر رەشو لووسو پوس بوو.

دَلِمَ الرجلُ: پیاوەكە رەشو درێژ بوو.

دَلِمَتْ شِفَاهُهُ: لچی شۆڕ بوونەوە ٥ (هو أدْلَمُ، هي دَلْماءُ).

إدْلاَمَّ الشَّیْئُ: بەمانا (دَلِمَ)دێ.

دَلِمَ اللَّیـلُ: شـەوەكە تاریكییەكـەی تـەواو چڕ بۆوە.

الدَّلاَمُ: رەشو رەشایی.

الدُّلَمُ: فیل

الدُّلْمُ: بێچوە مار، (ك: أدلام).

الدَّلْماءُ: شەوی كۆتایی مانگی عـەرەبی (قەمەری).

الدُّلْمَةُ: رەنگی فیل.

الـدَّیْلَمُ: تاقمێـك خەڵـكانی نـا عـەرەب بـوون كـە دانیـشتوی دەورو بـەری وڵاتـی ئازربایجـان بـوون ٥ بـەڵاو كارەسات ٥ دوژمنو ناحەز.

إدْلَمَّسَ اللیلُ: شەوەكە تاریكی زۆر چڕ بووە ٥ دەگوترێ: (هو مُدْلَمِّسٌ).

الـدُّلامِسَ: زۆر رەشو تاریـك ٥ بـەڵاو كارەسات.

الدِّلْمِسُ: بەڵاو كارەسات.

دَلْمَـصَ الـشَّیْئ: شـتەكەی بریـسكە دار كرد.

تَدَلْمَصَ رأسُهُ: سەری روتایەوە.

الدُّلاَمِصُ: شتی بـروسكەدارو بریقـاوی ٥ دەگوترێ: (ذَهَبٌ دُلاَمِصٌ).

دَلَهَ دَلْهاً: تەسەلای هات ٥ خوێنی بـەفیڕۆ چوو.

دَلِـهَ دَلْهـاً ودَلَهـاً ودُلُوهـاً: دڵـی لەسـۆزو عیشق دا توایەوە.

دَلِهَتْ فلانَةُ علی ولـدها: فـلان ئـافرەت سـوێی بـۆوە بـۆ منداڵەكـەی ٥ (فالرَّجُلُ دَلِهٌ وهي دِلِهَةٌ).

دَلِهَـتِ النَّاقَـةُ عَـنْ إلفِهـا وَوَلَـدِها: حوشـترەكە بـروی هاوڕێیەكـەی یـان بێچوەكەی نا.

دَلَّهَهُ الحُبُّ والعِشْقُ: خۆشەویستیو سۆز ماتو حەیرانی كرد.

تَدَلَّهَ: سەرسام بوو.

الدَّالِـهُ والدالِهـةُ مـن الرجـال: ورەنـزمو نەفس زەعیف.

المُدَلَّـهُ مـن الرجـال: پیاوێـك بـەهۆی عەشقەوە عەقڵی تێك چوبێ.

إدْلَهَمَّ الظلامُ: تاریکایی چڕ بووە.

إدْلَهَمَّ الليلُ: تـاریکی شـەو چڕ بـۆوە ٥ (فهو مُدْلَهِمٌّ).

إدْلَهَـمَّ الرجُـلُ: پیاوەکـە پـیرو کەنـەفت بوو.

الدُّلْهَامُ: شێر ٥ پیاوی ورە بەرزو ئـازاو چاو نەترس.

المُدْلَهِمَّـةُ: (فـلات مُدْلَهِمَّـةٌ): دەشتێـکی کاکی بە کاکیو بێ گردوتەپۆڵکە.

دلا الدَّلْوَ وبها دَلْـواً: دۆڵچەکەی داهێشتە خوار بۆ نـاو بیرەکـە بۆئـەوەی پـڕی بکـا لـەئاو، یـان لـەئاو بیرەکـەوە هەڵیکێشایەوە بە پڕی.

دلا فلانـاً: لەگـەڵ فلانکـەس دا هێـدیو هێمن بوو، لەگەڵی هەڵکرد.

دلا بفـلان إلى فـلان: فلانکەسـی کـردە تکاکار بۆلای فلان.

دلا النَاقَـةَ: لەسـەرە خـۆ حوشـترەکەی لـێ خوڕی.

دلا حاجَتَـــــــهُ: داوای دابینکردنـــــی پێداویستییەکی خۆی کرد.

دَلِيَ دَلَىً: سەرسام بوو.

أدْلَـى: دۆڵچەکەی شۆڕکردوە بۆنـاو بیرەکـە بۆئـەوەی پـڕی بکـا لـەئاو ٥ دەشکوترێ: (أدلی الشَّيْءَ في المهـواة): شتەکەی بەرەڵلای سارا کرد.

أدْلَى فـلان بحجتـه: فلانکـەس بەڵـگەی خـۆی ئامـادەکردو هێنایـە رو بـۆ چەسپاندنی داواکەی، یان فلانکـەس بەڵـگەی خـۆی چەسپاندو داواکـەی بردەوە.

أدْلَى فلان بِرَحِمِهِ: فـلان کـەس رەحـمو خزمایـــەتی کـــردە تکاکـــار بـــۆ بەجێهێنانی ئامانجەکەی.

أدْلَى فلان إلى الحاكم برشـوة: فلانکـەس بەرتیلی دا بەحاکم.

أدْلَى فلان إلى الميت بالبنوة: فلانکـەس بەکوریـــەتی دەگاتـــە مردوەکـــەو نەوەی ئەوە.

دالاه: نـەرمو نیـانی لەگـەڵ دا نوانـدو خۆی لەگەڵ گونجاند.

دلَّى الدَّلْوَ: بەمانا (دلاها) دێ.

دلَّـى الـشَّيْءَ في المهـواة: شـتەکەی بەرەڵلای ساراکرد.

دلَّـــى فلانـــاً بغـــرور: فلانکەســـی هەڵخەڵەتانـــــدو خـــــستیە داوی خۆیەوەو ویستی خۆی بەجێهێنا.

تَدَلَّى: شۆڕبۆوە، لەبەرزییەوە دابەزی ٥

قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ ٥ دەگوترێ: (تدلّى من الجبل).

تدلّى: نزیك بووە لەشتەكە.

تدلّى الثمر من الشجر: میوەكە بەدرەختەكەوە شۆڕابەی كرد.

تدلّى عليهم من أرض كذا: لەفلان شوێنەوە هاتەلایان ٥ دەگوترێ: (من أين تدلّيت علينا؟).

إدْلَوْلَى: پەلەی كرد.

الدّالي: دابەزیو ٥ یەكێك لەهۆزی (الدُّلاة) ئەمانە هۆزێكی كورد نەژادن ٥ خورمایەك كە هێشتا شیرین نەبووبێ كاتێ شیرن دەبێ دەخورێ.

الدّالية: دۆڵچەو شتی لەو جۆرە ٥ دارێكە لەسەر شێوەی صەلیب دروست دەكرێ لەزاركی دۆڵچەكە قایم دەكرێو سەرێكی حەبلەكەی لێ دەبەسترێ، سەرەكەی تری حەبلەكە لەسەر لێواری بیرەكە بەشتێكەوە دەبەسترێ ٥ ناعور كە بەولاخ هەڵدەسوڕێندرێو لەنزماییەوە ئاوی پێ هەڵدەهێنجندرێ ٥ زەوییەك بە دۆڵچەو ناعور ئاو بدرێ، (ك: الدّوالي).

الدّوالي: ترێ رەشكە كە زۆر رەشنەبێ ٥ هێشوەكانی لەهێشوی هەموو ترێیەكی تر گەورە ترە، ترێكەشی زۆر ئاودار نییە، دەشكرێ بەمێوژە هەروا ئاوە بۆ دەردێك توشی قاچو قول دەبێ رەگەكانی دەهاوسێن.

الدِّلاة: دۆڵچەی بچوك ٥ دۆڵچەی گەورە ٥ گوانی زل ٥ بەشێك لەشت.

الدُّلُوْ: زەرفێكە ئاوی پێ لەبیر هەڵدەگوازرێ ٥ بورجێكە لە بورجەكانی ئاسمان.

دَمِثَ المكان وغيره دَمَثاً: ئاسان بوو نەرم بوو ٥ (هو دَمِث وهي دمثه).

دَمُثَ الرجلُ دماثةً ودموثةً: رەوشتی نەرمو نیانە.

دَمَّثَ الشَّيْءَ بيده: بەدەستی خۆی شتەكەی نەرم كرد.

دَمَّثَ المَضْجَعَ: شوێنی نوستنی رێك خستو چاكی كرد.

دَمَّثَ الحديث لفلان: سەرەتای قسەكەی بۆ كابرا گێڕایەوە یان سەرەتای قسەی بۆ فلان دەرخست بۆئەوەی مەبەستەكە بزانێو لەوبارەوە بكەوێتە قسە.

دَمَجَ الليلُ دُموجاً: شەو تاریك بوو.

دَمَجَ الحيوان: پێرۆكە خێرا رۆیشتو هەنگاوەكانی خێرا خێرا هەڵێنان.

دَمَجَ الشَّيْءُ في الشَّيْءِ: شتەكە چووە

شتەکەوەو تێیدا جێگیر بوو ٥ دەگوترێ: (دمج في البيت) چووە ناو خانوەکەوەو تێیدا جێگیر بوو.

دَمَجَ الأمْرُ: کارەکە راست بوو، جێ بەجێ بوو.

دَمَجَ على القَومِ: چووە دیوەخان‌ومالی خەڵك بەبێ ئەوەی ئیزنی چونە ژورەوە بخوازێ.

دَمَجَت الماشِطَةُ الشَّعْرَ: قژ چاککەرەکە قـژەکانی بەشانە کردن‌و هۆنینیەوەو رێکی خستن.

أدْمَجَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەقوماشەکەوە پێچا.

أدْمَجَ الحَبْلَ: لەسەرە خۆ گرێ‌و قوڵفەی حەبلەکەی قایم کردن.

أدْمَجَت الماشِطَةُ الشعرَ: بەمانا (دَمَجَتْهُ) دێ.

أدْمَجَ فلان الفَرَسَ: فلانکەس ئەسپەکەی کزو لاواز کرد.

أدْمَجَ كلاَمَهُ: قسەکانی بەرێك‌و پێکی کردن ٥ یان قسەکانی تەم‌و مژاوی بوون.

دَامَجَهُ: لەگەڵی دا گونجاو موداراتی کرد.

دامَجَ فلاناً على الأمر: رازیبوونی خۆی نیشان دا بۆ فلانکەس لەسەر ئیشەکە.

دامَجَ فلاناً عليهم: فلانکەسی خستە گەڵ پێرەکە.

إدَّمَجَ الشَّيْئُ في الشَّيْئِ: بەمانا (دَمَجَ)دێ.

إدَّمَجَ الفَرَسُ: ئەسپەکە کزو لاواز بوو.

إنْدَمَجَ الشَّيْئُ في الشَّيْئِ: بەمانا (دَمَجَ)دێ.

تدامَجُوا على فلان: گەلە کۆمەکیان لەفلان کرد، لەفلانکەس کۆبونەوە.

تَدَامَجَ على الشَّيْئِ: لەسەر کارەکە رێك کەوتن.

تَدَمَّجَ في ثيابه: خۆی لەپۆشاکەکەیەوە پێچا.

الدَّامِجُ: کۆکەرەوە ٥ دەشگوترێ: (لیل دامجٌ) شەوێکی تاریك‌و نوتەکە.

الدُّماجُ: پتەو، دەگوترێ: (صُلْحٌ دُمَاجٌ) رێککەوتنێکی پتەوو قایم‌و قوڵە ٥ یان صوڵحێکی ژێر بەژێرە ٥ (أمر دماج): کارێکی راستە بیرو بۆچونێکی باشە.

الدَّمَجُ: پرچ‌و زوڵف.

الدِّمْجُ: هاوشان، دۆست‌و یار.

الدُّمْجَةُ: رێگاو پەیرەوو پرۆگرام ٥ دەگوترێ: (هو على تلك الدُّمْجَة): ئەو لەسەر ئەو بیرو باوەرو رێبازەیە.

الدُّمَيْجَةُ: کەسێك تەمبەڵ‌و خەواڵو

بـێ، لـەماڵ دابنیـشێو هـیچ نـەکا ٥ پیاوی بێ خێرو بێر.

المذماجة من الرجال: پیاوی برِیاردەرو کار دروستو قسە رۆیشتوو.

اَلْمُدْمَجُ: پیاڵە ٥ داشی قومار ٥ پیاوی رەوشت بەرزو خۆگرو پشوو درێژو قاڵبوو لەبۆتـەدراو وەکـوو حـەبلی تێك باهەڵدراوو پتەو.

دَمْدَمَ علیە: رقی لێ هەڵسا.

دَمْدَمَ القومَ وعلیهم: خەڵکەکەی تەفرو تونا کردو لەناوی بردن.

دَمْدَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی ریشەکێش کرد.

دَمْـدَمَ علیـە القَبْـرَ: گۆڕەکـەی تـەخت کرد، یان سەقفی لەسەر کرد.

تَدَمْدَمَ الجُرْحُ: برینەکە چاك بۆوە.

الدُّمادِمُ: شتێکی سورە وەکوو قـەتران دەچـێ، لـەدرەختی سـەلەمو سـەمور دەتکێ وەکوو چۆن بنێشتە تـاڵ لـە دارەبەن دەتکێ.

اَلدِّمْدِمُ: لەوەڕی وشکەوە بوو.

دَمَـــرَ فـــلانٌ دُمُـــوراً ودمـــاراً: فـــلان بەهیلاکچوو.

دَمَرَ علیهم دموراً: چووە لایان بەبێ ئیزن ٥ هێرشـی شـەڕەنگێزانەی کردنـە سەر.

دامَـرَ اللَّیْـلَ: بـە ڕابـواردنو کـەیفو شادی شەوی بەرۆژ کردەوە.

دَمَّـرَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی لـەناو بـرد ٥ روخاندی ٥ تێکی دا.

دَمَّـرَ القَـومَ وعلـیهم: خەڵـکەکەی لەناوبردو فەوتاندنی.

دَمَسَ الظلامُ دَمْساً ودموساً: تاریکییەکە چڕ بۆوە.

دَمَسَ اللَّیـلُ: شەوەکە تاریکییەکەی زۆر توند بوو ٥ دەگوترێ: (لیل دامِسٌ): شەوێکی زۆر تاریكو تونەکە.

دَمَـسَ المَوضِـعُ: شـوێنەکە کـوێر بـۆوە ئاسەواری نەما.

دَمِـسَ بیـنهم: ئاشـتەوایی خـستە نێوانیانەوە.

دَمِسَ الشَّيْءَ دَمْساً: شتەکەی داپۆشی.

دَمِسَ علیە الخَبَرَ: هەواڵەکەی شاردەوە.

دَمِسَ فلاناً في الأرض: فلانکەسی ژێرخاك کرد بەزیندویی یا مردویی.

دَمِسَتْ یَدُهُ دَمْساً: دەستی لە پیسییەوە چوو.

أدمَسَ اللیلُ: بەمانا (دَمَسَهُ) دێ.

دامَـسَهُ: ئـەوەی لـەدڵی دا بـوو لـێی شاردەوە.

دَمَّسَ الشَّيْءَ: شتەکەی لـەژێر خەڵـکی تردا شاردەوە.

دَمَّسَ فلاناً: بەمانا (دَمَسَهُ) دێ ٥ بەمانا چڵکن کردنیش دێ.

دَمَّسَ الخمرَ: کوپە شەرابەکەی زارهاخن کرد.

دَمَّسَ قَدْرَ الفول: مەنجەڵە پڕ لە (الفـول)ەكـەی خـستە نـاو كڵـی تەپاڵـەی داگیرسـاوەوە، بۆئـەوەی بكوڵێ.

إنـدَمَسَ الرجـلُ: پیاوەكـە چـووە نـاو تاریكییەوە، ناو تەمو مژەوە.

تدمَّسَتِ المرأةُ: ئافرەتەكە داوو دەرمانی لەخۆی هەڵسو.

الأدْمـوسُ: تـاریكی ٥ دەگـوترێ: (لیـل أدموس) شەوێكی تاریكە.

الدّامُوسُ: كۆختـەو سـەنگەری راوكـەر، (ك: دوامیس).

الـدِّماسُ: پـەردە ٥ هەرشتێـك شـت داپۆشـێ ٥ پەردەیـەك كـەدەدرێ بـە كوننە ئاوو شتی وادا.

الدِّمْسُ: شەخسو كەس.

الـدُّمْسُ: شـتی گـەورەو سـامناك، دەگـوترێ: (جـاءوا بـأمور دُمْـسٍ): كـاری گـەورەیان خـستە ڕوو٥ شـتی سەرنج ڕاكێشیان ئەنجام دا.

الدِّمْسُ: تێكەڵەیەكە لەبەرزە ئـاخورو وردە كـاو ریخـی وڵاخ ٥ بـەكوردی (تەپاڵە) بۆ سوتەمەنی بەكاردێ.

الـدِّمسُ: هەرشتێـك شـت داپۆشـێو بكرێتە پەردە.

الدَّمیسُ: بەمانا (الدِّمسُ) دێ.

الـدِّیماسُ: هێلانـە ٥ زێرابـی تاریـك ٥ ئەشـكەوتو كـونی بـێ مەنفـەز ٥ گەرماو، (ك: دیامیس ودمامیس).

الْمُدَمِّسُ: بەندیخانە.

الْمُدَمَّسُ: هەرشتێك شیلەی هەنگوینی بەسـەرەوە بـێ ٥ (الفـول الْمُـدَمَّسُ): فـولی كـوڵاو لەمەنجـەڵی سـەرقاپ نراوەدا.

دَمِـشَ فـلان دَمَـشاً: فلانكـەس خـروی تێكەوتو هەڵچو بەهۆی گەرما یان خواردنـــەوەی دەرمـــانو شـــتی لەوجۆرە.

أدْمَشَهُ: تێكەڵی كرد.

دَمَّشَهُ: بەمانا (أدْمَشَهُ).

دمْشَقَ في الشَّيْئ: پەلـەی لەشـتەكە دا كرد.

دمْـشَقَ العَمَـلَ: بـەخێرایی كارەكـەی ئـەنجام دا ٥ دەگـوترێ: (دَمْـشَقَ الـشِّوَاءَ): پەلـەی كردلـە برژانـدنی گۆشتەكەو زۆری نەبرژاند.

دمْـشَقَ الـشَّيْئ: شـتەكەی ڕازانـدەوەو جوانی كرد.

الدِّماشِقُ: خۆشرۆ ٥ بەپەلە.

الدِّمَشَقُ: بەمانا (الدِّماشِقُ) دێ ٥ نـاوی پایتەختی جمهوری سوریایە.

دَمَصَ دَمْصاً: پەلەی كرد (دَمَصت الأنثى): سكپڕەكە بێچوەكەی بەناكاملی دانا.

دَمِصَ رأسُهُ دَمَصاً: هەندێ جێگە لەسەری

موى كەم بوو، (هو أدمص وهي دمصاء)، (ك: دُمْصٌ).

الدُّوْمَصُ: ئەصڵو بنەماى ئاسن، ئەو ماددەيەى ئاسنى لێ دروست دەكرێ.

دمعت العَيْنُ دَمْعاً ودمعاناً: فرمێسكى ڕژان ◦ دەشكوترێ: (دَمَعَت الشجّةُ): برينەكە خوێنو زوخاوى لێ هات.

دَمَعَ المطرُ: باران بارىو بوو بەلافاو بەسەر زەوى دا.

دَمَعَتْ الجَفْنَةُ: قسعەكە چەورى زۆر بوو سەر ڕێژى كرد.

دَمَعَ الثرى أو المكان: شوێنەكە گڵەكەى وادەردەكەوێ دەڵێى شەونمى لێدەتكێ.

أدْمَعَ الإناءَ: قاپەكە، گۆزەكە پڕبوو هەتا لێى ڕژا، سەرڕێژى كرد.

الدِّماعُ: هێڵێكى بچكۆلەيە ڕێڕەوى فرمێسكى حوشترە.

الدُّماعُ: شوێنى فرمێسك بەروخسارەوە ◦ ئاوى چاو بەهۆى نەخۆشى يان پيرى كەلەچاو دێتە خوار.

الدَّمْعُ: فرمێسك، (ك: أدمُعٌ ودموع).

الدَّمِعَةُ: گرينۆك ◦ دەگوترێ: (إمرأة دَمِعَة): ئافرەتێكە زۆر گريانى دێ ◦ (رَجل دمِعٌ): پياوێكە زۆر گريانى دێ، يان فرمێسكى زۆرە.

الدُّمعَانُ: پياڵەيەك كەپڕ بووبێو لەهەموو لايەكەوە سەرڕێژ بكا.

الدَّمْعَةُ: دڵۆپە فرمێسك، (ك: دمَعٌ).

دَمِعَة الكرم: شەراب، گوشراوى ترێ.

الدَّمَاعُ: دەگوترێ: (يوم دماع): واتە: شەونمو وردەبارانى زۆرە.

الدُّماعُ: ئەو ئاوەيە كەبەهاران لەدارى مێو دێتە خوار ◦ ئەوجولانەوەى سەرى منداڵە كە لەكاتى لەدايكبون دا دەيكا.

الدَّمُوعُ: دەگوترێ: (عين دموع): چاوێكە زۆر فرمێسك دەرێژێ ◦ خێرا فرمێسكى لێ دێ ◦ (ثرىً دَمُوعٌ): گڵێكە ئاو دەدزێ ئاوى لێ دێ يان خەريكە ئاوى لێ پەيدا بێ.

الدَّمِيعُ من الرجال: پياوێك زوو گريانى بێ، زۆر فرمێسك بڕێژێ، (ك: دَمْعى ودمائع) ◦ هەروا دەگوترێ: (إمرأة دميع): ژنێكى گرينۆكو چاو بەفرمێسكە زۆر دەگرى، (ك: دَمْعى ودمائع).

اَلْمَدْمَعُ: ڕێڕەوى فرمێسك، شوێنگەى فرمێسك ◦ شوێنى كۆبوونەوەى فرمێسك لەناو پێڵوى چاوو قولينچكى چاودا.

دَمَغَ فلاناً دَمْغاً: سەرى فلانكەسى شكاند تا برينەكە گەيشتە دەماغ ◦ مێشكى

پرژاندو خستیه دەر، (فهو وهي دميغ)، (ك: دَمْغى).

دَمَغَت الشمسُ فلاناً: خۆر ئازاری مێشکی فلانکەسی دا ٥ کاری لە مێشکی فلان کرد.

دَمَغَ الحَقُ الباطلَ: حەق بەتاڵی قەلاچۆ کرد.

دَمَغَ المَعْدَنَ ونحوه: قاپو قاچاغەکانی کارگەکەی بە مۆرێکی تایبەتی نیشانە کردو نارمێکی تایبەتی لێ دا.

أدْمَغَ الطعامَ: خواردەمەنییەکەی پێش ئەوەی بیجوێ قوتی دا.

أدْمَغَ فلاناً إلى كذا: فلانکەسی ناچار کرد بۆ فلان شت.

دَمَّغَ الثريدةَ بالدَّسَمِ: تریتەکەی بەچەوری نەرم کرد.

الدِّمغة من الشجاج: یەکێکە لەو دە برینە کوشندانەی کاریگەرییەکانیان دەگاتە دەماغو دەبێتە هۆی مردن ٥ دارێکە دەخرێتە نێوان دوو عەمودەوەو کوندە ناوی پێدا دەکرێ ٥ ئاسنێکە پاشەوەی کەژاوەو بارگەنەی پێ قایم دەکرێ.

الدَّموغ والدامغةُ: ئەوەی شت وردو هارِ دەکا.

الدِّماغ: مێشك، ئەوەی لەناو کاسەی سەردایە لەمۆخو موخیخو نوخاعو رەگو زۆر شتی تر ٥ هەروا بەمانا سەر دێ.

الدَّمْغَةُ: باجو رەسمێکە حکومەت یان کۆمپانیایەك لەسەر نووسراو بڵاو کردنەوە وەری دەگرێ.

دِمْغَةُ المسكوكات: تەمغەو نیشانەیەکە فەرمانگەی تایبەتی بازرگانی لەپارەو مەعدەنی دەدا بۆئەوەی خەڵکی دڵنیا بن لەوەی وەزنو عەیباری ئەو مەعدەنە چەندەو چییە.

دَمَقَ دُمُوقاً: لەناکاو چووە ژوورەوەو ئیزنی نەخواست ٥ دەشگوترێ: (دَمَقَ القومُ في الخمر): خەڵکەکە ئالودەی خواردنەوەی شەراب بوو زۆریان خواردەوە.

دَمَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی ژێر بەژێر دزی.

دَمَقَ الشَّيْءَ في غيره: شتەکەی خستە ناو شتێکی ترەوە ٥ تێکی ترنجاندن.

دَمَقَ فاه: ددانەکانی شکاندن.

دَمَّقَ العجينَ: ئاردی بەهەویرەکە کرد بۆئەوەی لەدەستییەوە نەهاڵێ.

إنْدَمَقَ رأسُ الفخذ: سەری ئێسقانی رانی لەقرویلکی خۆی دەرچووە، جوڵاوە.

الدَّمَقُ: سەرماو بەفرو کرێوە لەگەڵ ڕەشەبا دا کەزۆر کوشندە دەبێ.

دمْقَسَ الثوبَ: ڕایەڵی قوماشەکەی بەئاوریشم تەنی.

الدِّمقاسُ والدِّمَقْسُ: ئاوریشم.

دَمَكَ في مشيه دموكاً: پەلەی کرد لە ڕۆیشتن دا.

دَمَكَ الشَّيْءُ: شتەکە لوس بوو.

دَمَكَت الشمس في الجوّ دَمْكاً: خۆربەرز بووەوە نزیك ناوەڕاستی ئاسمان بۆوە.

دَمَكَ الشَّيْءَ: شتەکەی هاڕی.

دَمَكَ الرشاءَ: حەبلی دۆڵچەکەی گشت باداو گرژی کرد.

الدَّمُوك، رحيٌ دموك: ئاشێکی خێرایە بۆ هاڕینی دانەوێڵەکە، (ك: دُمُك).

المِدْماك: چینی دیوار ٥ تەنافی وەستای دیوار کردن ٥ چەکوشێك بەردی پێ ڕاستەو پاستە دەکرێ بۆ دیوار.

المِدْمَك: تیرۆك، ئامێرێکە نانی پێ پان دەکرێتەوە.

دَمَلَ الدُّمَّلَ دملاً ودملاناً: گوانەکەی دەرمان کرد.

دَمَلَ الأرضَ: زەوییەکەی بەسەمادو زبڵ تێکردن چاك کرد.

دَمَلَ القومَ: تێکەڵاوی خەڵکەکە بوو ئاشنای دابو نەریتیان بوو.

دَمِلَ جُرْحُهُ دملاً: برینەکەی ساڕێژ بوو.

أدْمَلَ الأرضَ: زەوییەکەی بەسەماد چاك کرد.

دامَلَهُ: خۆی لەگەڵ گونجاند بۆئەوەی لەورێگەوە بتوانێ صوڵحی نێوانیان بکا.

ادْمَلَ الجرحُ: بەمانا (دَمِلَ) دێ.

إنْدَمَلَ الجرحُ: برینەکە بەرەو چاکبوونەوە ڕۆیی ٥ دەگوترێ: (إندَمَلَ المريضُ): نەخۆشەکە نزیکە چاك ببێتەوە ٥ برینەکەی ساڕێژ ببێ.

تدامَلَ القومُ: خەڵکەکە ڕێك کەوتنو دژایەتی نێوانیان نەما.

تدمَّلَتِ الأرضُ: زەوییەکە بەزبڵو سەماد چاك بوو.

الدَّمالُ: سەمادو زبڵ ٥ خورمای گەنیوو ترشاوو ڕەشو کۆن ٥ تێکچونی بەروبومو بەرسیلە پێش ئەوەی بگا ٥ شتی بێ کەڵكو فڕێ دراو.

الدُّمَلُ: کێمو زوخاو کەلە گوان و برین دێتە دەر.

الدُّمَّلُ: بەمانا (الدَمَلُ) دێ ٥ ئیلتیهابو ڕزینێکی سنورداره کەلەپێست دا دەردەکەوێو کێمو زوخاوی لێ پەیدا دەبێ، (ك: دمامِلُ ودماميلُ).

دَمْلَجَ الشَّيْئَ دَمْلَجةً ودِملاجاً: شتەکەی ڕاستەو پاستە کردو ڕێکی خست.

دُمْلِجَ جِسْمُهُ: جەستەی ڕێك بوو خۆی دارشت.

الدُّمْلَجُ الدُّملوجُ: بازی بەند، بازنەیەکە دەکرێتە قۆڵ ٥ بەردی لووس، (ك: دماٰج ودماليج).

دَمْلَقَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕاستەو پاستەکردو لووس‌و پوسی کرد.

الدُّملوق والدَّمالِق: شتی زۆر سفت‌و لووس‌و خڕ، (ك: دَمَاليقُ).

دَمْلَك الشَّيْئَ: شتەکەی خڕو سفت‌و لوس کرد.

تَدَمْلَك الشَّيْئُ: شتەکە سفت‌و خڕ بوو.

دملكت ثدي الجارية: مەمکی کچەکە خڕبون.

الدّملوك: بەردی ڕەش‌و خڕ ٥ هەڵماتی بەردی ڕەش.

دَمَّ دَمَامةً: شێوەی ناشیرین بوو جەستەی بچکۆلە بوو ٥ خراپەی کرد ٥ (هو دميم وهي دميمة)، (ك: دِمام ودمائم).

دَمَّ على الشّيئ: شتەکەی داپۆشی، هەمووی گرتەوە.

دَمَّ عليه القبرَ: گۆڕەکەی کوتایەوەو تەختی کرد.

دَمَّ الوَجْهَ: ڕوخساری ئارایش دا.

دَمَّ الثَّوبَ: قوماشەکەی ڕەنگ کرد، لەخومی دا.

دَمَّ البيتَ: خانوەکەی گەچکار کرد.

دَمَّ السفينة: کەشتییەکەی قیرکرد بۆئەوەی ئاو نەدزێ بۆناوی.

دَمَّ العَيْنَ الوجِعَةَ: چاوە هێشاوەکەی بەسوراو کردنی دیوی دەرەوەی دەرمان کرد، ئارایشی دا.

دَمَّ الصُّدْغَ بالدم والشعر المحرق: لاجانگی بەخوێن‌و قژی سوتاو ڕەنگ کرد.

دَمَّ الأرضَ: زەوییەکەی تەخت کرد.

دَمَّ الكمأةَ: گڵی بەسەر قاچکەکەدا کرد.

دَمَّ اليَرْبوعُ فَمَ جُحْرِهِ: یەربوعەکە دەمی کونەکەی بەگڵ گرت ٥ یەربوع جانەوەرێکە وەکوو جرج دەستی لەقاچی کورت ترن.

دَمَّ جُحْرَهُ: کونەکەی خۆی گەسك دا.

دَمَّ فلاناً: ئازاری فلانی دا ٥ سەری شکاند ٥ (دمّ رأسَهُ): لەسەری دا.

دَمَّ القومَ: خەڵکەکەی هاڕی‌و لەناوی بردن.

دُمَّ الجَسَدُ: جەستەی قەڵەو بوو تاوای لێ هات ئێسقانی دیارنەمان‌و بەردەست ناکەون ٥ دەشکوترێ: (دُمّ وَجْهُهُ).

دَمَّ دَمامةً: ڕوخساری ناشیرین بوو جەستەی بچوك‌و بێ نمود، (ك:

دمــام) ٥ (وهــي دميمــة)، (ك: دِمــام ودمائم).

أدَمَّ فــــلانٌ: فلانكـــــەس منداڵێـــکی ناشـــیرینی بـــوو ٥ کردەومیـــەکی ناشیرینی کرد.

الــدَّمّاءُ: کونی یـەربوع (کونـەجرج) ٥ گلـــە وردەیـــەك کـــە یـــەربوع لەکونەکەی دەری دەداو دوایی دەمی کونەکەی پێ دەگری.

الــدِّمَامُ: سوراوێــکە ئـافرەت روخساری خۆی پێ ئـارایش دەدا ٥ هەرشتێـك ئارایشی پێ بکرێ.

الدَّمُّ: خوێن.

الدَّيْمومُ والدَّيْمومَةُ: سارای کاکی بەکاکی کەئاوی تێدا نەبێ.

المِدَمَّـةُ: ماڵماڵ، دارێــکە یـان ئاسنێــکە دونـــــدە دوندەیـــــە زەوی پـــــێ رێکدەخرێ.

دَمَــنَ الأرضَ دَمْنـاً: زەوییەکـەی بـەزبڵی کیمیاوی رێـك خست.

دمِنَ قَلْبـهُ دَمْنـاً: دڵـی رقو کینـەی پەیـدا کرد دەشگوترێ: (دَمَــنَ فـلان علـی فــلان): فـلان رقو کینــەی لــەفلان هەڵگرت.

دَمِنَ علـی الـشَّئِ: بـەردەوام بـوو لەسـەر فلان شت.

أدْمَــنَ الـشرابَ ونحـوَه: بـەردەوام بـوو لەسـەر شـەرابو وازی لـێ نـەهێنا ٥ (أدمن الأمـر وعليـه): بـەردەوام بـوو لەسەری.

دَمَّنَـــتِ الماشـــية المكـــانَ: ئاژەڵەکـــە ئەوشوێنەی کردە سوتەمەڕۆ.

دَمَّنَ الماءَ: میزی کردە ناو ئاوەکەوە.

دَمَّــنَ القــومُ المَوْضِــعَ: خەڵکەکـە ئـەو شوێنەیان کردە سوتەمەڕۆو گەمرە.

دَمَّنَ بَابَهُ: بـەری دەرگـای خـۆی گـرتو لـێی دەرنەچوو.

تَدَمَّنَ المكانُ والماءُ: شوێنەکە یان ئاوەکە ریخو قشپڵی حوشترو مـەڕو بزنـی تێـکەوت.

الأدمانُ: رزینو رەشبوونی دارخورما.

الدِّمّانُ: زبڵ، لمب.

الدَّمّانُ: ئەوکەسەی زبڵ بـەزەوی دەکا ٥ بۆئەوەی بەپیت بێ.

الدَّمُونُ: ناشیرین.

الدِّمْنُ: زەبڵـی رەق هـەلاتو بەجۆرێـك بوبێتـە گـەمرە ٥ دەگـوترێ: (فـلان دِمْــنُ مــال): مـاڵو سامانی خـۆش دەوێو هەمیشە پێوەی خەریکە.

الدِّمْنَــةُ: شـوێنەواری ئـادەمیزادو جـێ ئاگردانی خێڵەکانو ئەوبەردو درکە شاخانەی بەئاگر کردنەوە رەشبوون ٥ کـــــەلاوەکۆن ٥ زبڵـــــدانو سەرانگوێلکی ماڵەکان ٥ ئەو قشپڵو

ريخـەی تێـكەڵاوی گڵـی دەوروبـەری حەوزی ئاوەكان بووەو بوەتە گەمرە ◦ باقی ماندەی ئـاو لـەبنكی حـەوزدا ◦ كينـــەو رقـــی كـــۆن ◦ دژايـــەتی هەميشەیی.

دَمِيَ الجُرْحُ دميً ودمياً: خوێن لەبرينەكە دەرچـوو وەلــێ لـەدەمی برينەكـە رەت نەبوو.

أَدْمى فلاناً: لەفلانكەسـی دا تـاخوێنی لەجەستەی هێنا.

أدْمَـاهُ: خـوێنی لـەلوتی هێنـا ◦ (أدْمـىَ الجُرْحَ) خوێنی لەبرينەكە هێنا.

دَمَّى الجُرْحَ: بەمانا (أدماه)دێ.

دَمَّى له: خوێنی لەسـەرخۆی پێويـست كرد بڕياری دا كوشتنی سەر ببڕێ.

دَمَّـى الـشَّيْئَ: شـتەكەی واجـوان كـرد كردی بە عەنتيكەو دومیە.

دَمَّـى الـشَّاةَ: سەرپەرشـتی مەڕەكـەی كردو خزمەتی كرد تا قەڵەو بوو.

دَمَّـى الفتـاةَ: كـچۆڵەكەی رازانـدەوەو ئارايـشی دا ◦ هـەروا وشـەی (دمـيً) بـەمانا (دەركـەوت)دێ ◦ دەگـوترێ: (خذ ما دَمّي لك) چيت بۆ دەركەوت بۆخۆتی بەرە.

استَدْمى الرجلُ: پياوەكە دڵۆپە خوێنی پێداهاتنە خوار.

استَدْمى الأنِفُ: لوتی پڕژا.

اسـتَدْمى غريمـه: بەهێواشـیو لەسـەرە خـۆيی قەرزەكـەی لەقەرزدارەكـە وەرگرتەوە.

الدّامي (دامي الـشفتين): سـوورايی لێـو، رەنگی خوێن لە لێودا ◦ هەروەها بە كەسێـكيش دەگـوترێ كـەزۆر گـيرە گيڕ بكا لە داواكردن دا.

الدّامِية: بـرينێـك خـوێنی دەركـەوتبێ وەلـێ رەوان نەبووبێ.

الدّمُ: خوێن، شلەمەنييەكی رەنگ سوورە بە ناو رەگی گيانلەبەردا دەڕواو دێ، (ك: دماء).

الدّمَةُ: دڵۆپە خوێن ◦ پەڵە خوێن.

الدُّمْية: پەيكەری لـەعاج دروستكراوی ورديلانـەو جـوان◦ بتـی بـچكۆلەی رازاوە، (ك: دُمىً).

الْمُدَمىُّ: زۆر سوورو ئـاڵ ◦ دەگـوترێ: (ثوب مُدُمىٌّ) (وخيـل مَـدَمّاة) ◦ رەوە ئەسپی سورباو ◦ هەروا ئـاوە بۆنـەو تيرانـــەی تـــير ئەنـــدازەكان بەيەكترييەوە دەنێن.

دَنِـئَ دَنـاءً: سـەری نـەوی كـردو خـۆی چۆماندەوە، (هو أدْنأُ وهي دَنْأى).

دَنُـؤَ دُنُـوءً أو دنـاءةً: هـيچو پـوچ بـوو، خوێڕیو نەفس نزم بوو.

أدْنَـأ: كارێـكی هـيچو پوچـی گرتـە دەست.

تدَنَّأ: بەمانا (دَنُوَ) دێ.

تَدَنَّأَ فلانٌ نفسه: فلانکەس نەفسی خۆی فێری کاری نزمو خوێڕیەتی کرد.

الدَّنِيءُ: هیچو پوچو خوێڕی، (ك: دُناةُ وأدنياء وأدناء).

الدَّنيئة: کارێك ئادەمیزاد بۆ نرخ بکا.

الدَّنِيَّةُ: بەمانا (الدَّنيئة) دێ.

دَنَحَ دُنُوحاً: سەری لەقاندو نزمی کرد، گەردنکەچ بوو.

الـدِّنْحُ: جـەژنی مەسـیحییەکانه کـه دەکەوێتـە ڕۆژی شەشـی مـانگی دوانـزە ٥ پێـشی دەڵـێن: (عیـد الغطاس).

دَنَخَ دَنْخاناً: لەرۆیشتن داهەنگاوی قورسی هـەڵێنان لەبـەربارگرانیو قورسایی کۆڵەکەی.

دَنَّخت الكرةُ: تۆپەکە چاڵو چۆڵو گرن گرن بوو.

دَنْدَنَ الرَّجُلُ: پیاوەکە بەسرتە قسەی کرد قسەکانی دەبیسران بەڵام کەس لێیان تـێ نەدەگەیشت ٥ دەگوترێ: (دَنْـدَنَ فـلان): فلانکـەس بـەدەنگی نزم گۆرانی چڕاند.

دَنْـدَنَ الـذُّباب: مێشەکە ویـزە ویـزی کرد.

دَنْـدَنَ فـلان: فلانکـەس بـەو شـوێنەدا هاتو چۆی کرد.

دَنَّـرَ الوَجْـهُ: دەمو چـاوی درەوشـایەوە وەکوو پارچە ئاڵتون بریسکەی دا.

دَنَّرَ الذَهَبَ: سکەی دیناری لەئاڵتونەکەدا ٥ دەشـگوترێ: (دَنَّــرَ الــدنانیر): دینارەکانی لێدان.

دَنَّــرَ الثَّــوْبَ: پـەراوێزی کراسـەکەی بەئاڵتون دادرو.

دُنِّـرَ فـلان: فلانکـەس دینارەکـانی زۆر بوون.

تَدَنَّرَ وَجْهُهُ: بەمانا (دَنَّرَ)دێ.

الدینار: سکەیەکی ئـاڵتونی بـووە، شان بەشـانی عوملـەی زیـو کـەپێی گوتراوە دیرهـەم عوملـەی سـەرەکی دەوڵەتی ئیسلامی بووە.

دَنِسَ ثَوبُهُ دَنَساً: کراسەکەی چڵکن بوو ٥ دەگـوترێ: (دَنِـسَ عِرضُـهُ وخُلُقـه): نـاموسو شـەرەفی لەکـەی تێدایـە ڕەوشتی ناشیرینە ٥ (هو دِنِسٌ)، (ك: أدناس).

دَنَّـسَ ثَوبَـهُ: کراسـەکەی چڵکن کـرد ٥ دەگـوترێ: (دَنَّـسَ عرضـه وخُلُقَـهُ): کارێـکی کـرد خـۆی ناشـیرین کـرد بەوکارە حەیای خۆی برد.

تَدَنَّسَ الثوبُ: قوماشەکە چڵکن بوو.

الدَّنَسُ: چڵك، (ك: أدناس).

دَنَـعَ: بـێ خێـرو بێـر بـوو، هـیچو پـوچ دەرچوو ٥ دەگـوترێ: (هـو مـن دَنَـع

النـــاس): لەچـينە خـوێڕیو هـيچو پوچەکانی ئادەمیزادە.

الـدَّنَعُ: ئـەو پـرژو پـاڵو کەوەڵەيـە کە حوشـــتر بـــرەوە لەحوشـــترەکەی دەکاتەوە.

دَنِفَ المريضُ دَنَفاً: نەخۆشـەکە دەردەکـەی لـــێگران بـوو گەيـشتە حاڵـەتی گیانەڵاو ٥ (وهو وهي وهم دَنِفٌ).

دَنِـفَ الـشمسُ: خـۆر بـەرەو ئـاوا بـوون دەچێو زەرد هەڵگەڕاوە.

دَنِفَ الأمْرُ: کارەکە نزیك بووەوە.

أدْنَـفَ المـريضُ: بـەمانا (دَنِـفَ) دێ ٥ دەشکوترێ: (أدْنَفَهُ الْمَرَضُ).

الـدَّنَفُ: نەخۆشـی کوشـندە، گرانـەتا ٥ نەخۆشێـــك توشـی نەخۆشـييەکی گران بووبێ.

دَنَقَ دُنُوقاً: خەفەتی خواردو شوێن شتی بـچوكو بـێ نمـود کـەوت ٥ خـۆی بەشـتی کەمبايەخـــەوە هەڵـەوگیر کرد.

دَنَّـقَ وَجْهُـهُ: روخـساری کـزیو لاوازی پێوە دەرکەوت بەهۆی نەخۆشی يان ماندووبوونەوە.

دَنَّقَت الـشمسُ: خـۆر نزيـك ئـاوا بـوون بوو.

دَنَّقَ البخيلُ: کابرای چروك زێدە ڕۆيی کـــرد لەدەســـت قوچـــانو کـــەم مەســـرەفی ٥ يـــان لـــە حيـــسابو مەسرەفی کۆڵیەوە.

دَنَّـــقَ في معاملاتـــــه: وردەکــــاری لەمامەڵەکانی دا کرد.

الـــدانق: شەشـــيەکی دیرهەمێـــك ٥ گیـسکە لـەڕو شـتی وا، (ك: دوانـق ودوانيق).

الـــدوانيقی: کەسێـــك زۆر وردەکـــاری لەحيسابو معامەلەدا بکا.

دَنْقَسَ: سەری خۆی دانەواندو ملکەچی نواند.

دَنْقَعَ الرجلُ: پیاوەکە هەژارکەوت.

دنَّ الـذبابُ ونحـوه: مێشەکە ويـزە ويـزو گیزە گیزی کرد.

دنَّ فلانٌ دنيناً: فلانکەس مينگە مینگی کردو کەس لـێی حاڵی نەبوو.

دَنَّ الرجلُ دَنَناً: پیاوەکە پشتی کوڕ بـوو ٥ (هو أدَنّ وهي دنّاء).

دَنَّ البَيْتَ: هەڵاشی بۆ خانوەکە کرد.

أدَنَّ بالمكان: لەوشوێنە مايەوە.

دَنَّنَ: بەمانا (دَنَّ)دێ.

الدَّنّانَةُ: دروستکردنی کوپە يان پيشەی کوپە دروستکردن.

الـــدَّنُّ: کۆپەيـــەکی گەورەيـــە، شـــەرابی تێدەکرێ.

دَنَا منه واليه وله دُنُوّاً: نزيك بووە.

أدنی الشَّيْءَ: شتەکەی نزيـك کـردەوە.

أدنى الحامِلُ: سكپڕەكە نزيك بووە لەمنداڵ بوون.

أدنى الشَّيْئ: شتەكەی نزيك كردەوە.

أدنى السَتْرَ أو الثوب: پەردەكە يان كراسەكەی دادايەوە.

دَانَاهُ: دەگوترێ: (دانى بين الشيئين): ئەو دوو شتەی لێك نزيك خستنەوە.

دانى القيد في الدّابة: زنجيرەكەی لەقاچى وڵاخەكە توند كرد.

دَنَّى: بەمانا (أدنى).

تدانى القومُ: خەڵكەكە هەندێكيان لەهەندێكيان نزيك بوونەوە.

تَدَنَّى فلانٌ: فلانكەس كەمكەم هاتە پێشەوەو نزيك بووەوە.

استدناهُ: داوای لێكرد كەنزيك بێتەوە.

الأدنى: نزيكتر.

الدَّانِيَةُ: بۆ مێينەی (الدّانى)يە ٥ دەگوترێ: (فلان في دنيا دانية) واتە: فلان لە جيهانى لەزەتو خۆشیو رابواردن دايە.

الدُّنَا: كۆی وشەی (الدنيا)يە ٥ هەروا ناوە بۆهەر شتێك نزيك بێ لەخێرو شەڕ.

الدنيا: بۆ مێينەی (الأدنى) بەكاردێ ٥ دەگوترێ: (هو ابن عمي دنيا): كوڕی مامی راستەقينەمەو نەژادمان يەكە ٥ ژيانى خۆشو پڕ لەزەت ٥ دەگوترێ: (هو يعيش في دنيا الأحلام، ودنيا السرور).

دِنيا: بەمانا (دُنْيا)دێ ٥ دەگوترێ: (هو ابن عمي دِنْيا ودِنْيا).

دُهْ دُهْ: دەنگێكە ئاڕاستەی حوشتر دەكرێ بۆ دەركردنو راونانى.

دَهِ دَهِ: دەگوترێ: (إلاّ دَهِ فلا دَهِ) واتە: ئەم كارە ئەگەر ئێستا نەبێ دوايی نابێ.

الدَّهْبُ: لەشكرى شكاو.

دَهْبَلَ: پاروی گەورەی كرد بۆئەوەی لەخواردن دا پێش بكەوێ.

دَهْبَلَ اللُّقمةَ العظيمة: پاروی گەورەی قوت دا.

دَهْثَهُ دَهْثاً: بەدەست پاڵی پێوە نا ٥ بەقاچ بەتوندی شێلای ٥ پلێشاندييەوە.

الدَّهْثَمُ من الأمكنة: زەوی تەختايی نزمو نەرمەڵان.

الدَّهْثَمُ من الرجال: پياوی نەرمو نيان ٥ پياوی سەخیو بەخشندە.

الدَّهْثَمُ من الجِمَالِ: حوشتری بەهێزو توانا ٥ دەريا.

دَهْدَقَ في ضحكه: پێكەنينى ناشيرينى ئەنجام دا، يان زۆر پێكەنى.

دَهْدَقْتُ القطعة من اللحم: پارچە

گۆشتەکە لەناو مەنجەڵەکەدا بەهۆی کوڵان و قڵپە قڵپی ئاوەکەوە خولایەوەو هەڵبەزو دابەزی کرد.

دَهْدَقَ الشَّيْءَ دَهْدَقَةً ودِهْداقاً: شتەکەی شکاند پارچە پارچەی کرد.

دَهْدَقَ اللحمَ: گۆشتەکەی کوتکوت کردو ئێسقانەکانی شکاند.

الدِّهْـداقُ: ناشیرینترین پێکەنین ٥ رۆیشتنی خێرا کە بگاتە گورگە لوقێ.

دَهْـدَمَ البنـاءَ: خانوەکەی روخاندو بەسەریەکی دادا.

تَدَهْدَمَ: بۆ مطاوەعەی (دَهْدَمَهُ) دێ.

دَهْدَهَ الحَجَرَ: بەردەکەی خولاندەوە.

دَهْدَهَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەسەریەك داداو تێك و پێکی دا.

تَدَهْدَهَ الحجرُ: بۆ موطاوەعەی (دَهْدَهَـهُ) دێ.

الدُّهْداهُ: بێچوە حوشتر ٥ یان جەڵەبە حوشتری زۆر.

الدُّهْدَهانُ: رەوە حوشتری زۆر کە بگاتە سەت و زیاتر ٥ یان حوشتری کەتەو زەبەلاح.

الدُّهْدَهَةُ: بەمانا (الدُّهدانُ) دێ.

دَهْدَيَ الحَجَرَ دهداةً ودهـداءً: بەردەکەی خولاندەوە.

دَهْدَيَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەسەریەك دادا ٥ تێکی هەڵشێلا.

تَدَهْدَى الحجرُ: بۆ موطاوەعەی (دَهْـدَاهُ) دێ.

دهَـرَ القـومَ وبهـم أمـرٌ دهـراً: خەڵکەکە توشـی بـەڵاو نەهامـەتی هـات ٥ دەگـوترێ: (دهــرهم الجــزعُ) نەخۆشی و بەڵا سواری شانیان بوو.

داهَرَهُ مـداهرةً ودِهـاراً: مامەڵەی هەتا هەتایی لەگەڵ دا کـرد ٥ دەگـوترێ: (عامَلَهُ او استأجرَهُ مداهرة ودهاراً).

دَهْـوَرَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی کـۆکردەوەو فرێی دایە چۆڵەوانی.

دَهْوَرَ كلامَـهُ: درێـژەی بەقسەکانی داو یەك بەدوای یەك داهێنانی.

دَهْوَرَ الحـائِطَ: پـاڵی بەدیوارەکەوە نـاو رمباندی و روخا.

تدهور الرملُ: لمبەکە داڕوخـاو زۆربـەی زۆری هاتە خوارەوە.

تـدهور الـشَّيْءُ: شـتەکە لەسـەرەوە ڕا هاتە خوارو روخا.

تـدهور الليـلُ: شـەو راشـکاو زوربـەی زۆری رۆیی.

الدّاهِرُ: زەمانی زۆر درێـژ ٥ دەگـوترێ: (دَهْر داهِرٌ) ٥ دەگوترێ: (لا آتية دهر الدّاهرين) هەتا هەتایێ نایەمە لای.

الـدّاهِرَةُ: بـۆ مێینـەی (الـدّاهر)دێ ٥ دەربارەی ئافرەتێك دەگوترێ: (انها

لداهِرة الطول) بەراستی ئەو ئافرەتە تا بڵێی باڵای بەرزە.

الـدَّهارير: سـەرەتای زەمـان ٥ بـەڵاو کارەساتی ڕۆژگار ٥ دەگوترێ: (دهـر دهارير)، (و دهور دهارير).

الدَّهْرُ: ماوەی ژیانی دونیا هەمووی ٥ مـاوەو ڕۆژگـاری درێـژ ٥ زەمـان بـەرەهایی کـەم بـێ یا زۆر ٥ هـەزار ساڵ ٥ سەد هەزار ساڵ ٥ بەڵا ٥ ورەو نیـازو مەبەسـت ٥ دابو نـەریت ٥ دەگوترێ: (كان ذلك دَهْر النجم).

الدُّهْرُ: بەمانا (الدَّهْرُ) دێ، (ك: أدهار).

الـدَّهْرِيّ: کەسێـکە بـڕوای بـەهاتنی قیامـەت نـەبێ، پـێی وابـێ زەمـانو دونیا بەردەوام دەبن.

الـدُّهْرِيّ: پـیرو کۆنەسـاڵ ٥ لێـزان لەئیشو کاردا.

الدَّهْوَرِيّ من الرجـال: پیاوی خـۆراگرو ورەبەرز.

الدَّهيرُ: دەگوترێ: (دَهر دهير) ڕۆژگاری سەختو ناهەموار.

دَهْرَجَ: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

دَهِـسَ المكـان دَهَـساً: ئەوشـوێنە نەرمەڵانەو زەوی باشی زۆرە.

دَهِسَت المرأةُ: ئافرەتەکە سمتو کەفەڵی گەورەبوون.

دَهِسَ العَنزُ والرَّمْـلُ: ڕەنگـی مەڕەکە یـان لمیەکە ڕەش هەڵگەڕا ٥ (هـو أدهـس وهي دهساء)، (ك: دُهْسٌ).

دَهُسَ دَهَاسَةً ودهوسـةً: ڕەوشـتی نـەرمو نیان بوو.

أَدْهَسَ: بە شـوێنی نـەرمو تـەختایی دا ڕۆیی ٥ تێیدا نیشتەجێ بوو.

أَدْهَـسَ المكـانُ: شـوێنەکە زۆری نەرمەڵان بوو.

إِدْهاسَّ النبت والأرضُ والعَنْـزُ: ڕەنگیـان ڕەش هەڵگەڕا.

الدَّهاسُ: شـوێنی نەرمـەڵان بـێ بـەردو لمـبو چـەو ٥ هەرشتێـك نـەرم بـێ لەسەرە خۆو ڕەزان بێ ٥ دەگوتـرێ: (رجـل دهـاس): پیاوێـکی ڕەوشـت جـوانو لەسـەرە خـۆو ڕوخۆشـە ٥ (إمـرأة دَهَـاسٌ): ئافرەتێـکی سمـت گەورەیە.

الـدَّهْسُ: شـوێنی نەرمـەڵان بـێ لمـبو بـەردو چـەو ٥ زەوییـەك کـەتازە گیاکەی سەری دەرهێنابێو هێشتا ڕەنگـــی زەوییەکـــەی ســـەوز هەڵنـەگێڕابێ ٥ گژوگیایـەك هێشتا ڕەنگـی زەردو ناسـك بـێو سـەوز هەڵنەگەڕابێ، (ك: أدهاس).

الدُّهْسَةُ: ڕەنگی لمبەڵان کە کـەمێ ڕەش هەڵبگەڕێ.

الـدَّهَّاس مـن الرجـال: پیـاوی ڕەوشـت جوانو نەرمو نیان.

الدُّهُوس: شێر.

دَهَشَهُ خَطْبٌ دَهْشاً: بەڵاو کارەسات سەرسامی کرد، عەقڵی بردو شێتی کرد.

دَهِشَ دَهَشاً: سەرسام بوو عەقڵی نەما لە ترسا یان بەهۆی عیشقو خۆشەویستییەوە یان لەشەرما.

دُهِشَ: بەمانا (دَهِشَ)دێ ٥ (هو مَدْهُوشٌ).

أدهَشَهُ الحياءُ وغيرُه: بەمانا (دَهَشَهُ) دێ.

دَهِّشَ: بەمانا (دهِشَ)دێ.

دَهْشَرَ الرجلُ: پیاوەکە پەلەی کرد لە فینەبەرایەتیو کێشە نانەوەدا.

دَهْشَرَ الأمْرَ: کارەکەی بەهەڵەشەیی ئەنجام دا.

الدَّهْشَرَةُ من النوق: حوشتری کەتەو زەبەللاح.

دَهَفَ الشَّيْءَ دَهْفاً: شتەکەی زۆر هەڵگرت.

أدهف الشَّيْءَ: بەمانا (دَهَفَهُ)دێ.

الدَّاهِفُ: ماندوی زۆر رۆیشتن.

الدَّاهِفَةُ: بۆ مێینەی (الدّاهِفَ)دێ ٥ بێگانەو غەریب.

دَهَقَ الكأسَ دَهْقاً ودهاقاً: پیاڵەکەی پڕ کرد.

دَهَقَ الماءَ: بەتەوژم ئاوەکەی رژاندو رۆی کرد.

دَهَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی شکاندو پارچە پارچەی کرد ٥ بەتوندی گوشیو دایچۆڕاند.

دَهَقَ فلاناً: لەفلانی دا.

أدْهَقَ الكأسَ والماءَ: پیاڵەکەی پڕکرد.

أدْهَقَ فلاناً: پەلەی لەفلان کرد.

دَهَّقَ الشَّيْءَ: شتەکەی تەسک کرد ٥ گوشی، دایچۆڕاند ٥ شکاندی.

إدَّهَقَت الحجارةُ: بەردەکان چەمبەرەیان لێک وەرهێناو تێکەڵ کێش بوون.

إدَّهَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی شکاند ٥ گوشی ٥ دایچۆڕاند.

الدِّهَاقُ: دەگوترێ: (كأسٌ دِهَاقٌ) پیاڵەی بەرزو پڕ لەشەراب کە یەک لەدوای یەک دێنە بەردەستی بخۆرەوە ٥ ئاوی صافو رون ٥ (ماء دِهاق): ئاوی زۆر.

الدَّهْقُ: فەلاقە، داری فەلاقە، ئەودارە دوفاقەی جوانەگاو نێرینەی پێ دەخەسێنن.

الدَّهْقَنَةُ من المال: بەشێک لەماڵو سامان.

دَهْقَنَ فلان: فلان ماڵی زۆر بوو.

دَهْقَنَ القومُ فلاناً: خەڵکەکە فلانکەسیان کرد بەریش سپیو گەورەی خۆیان.

دَهْقَنَ الطعامَ: خواردەمەنییەکەی نەرم کردەوە.

تَدَهْقَنَ الرجلُ: پیاوەکە بوو بەکوێخاو سەرۆک ٥ ماڵو سامانی زۆر بوو ٥ عاقڵو ژیر بوو.

الـدُّهْقَانُ: سـەرۆكی گونـدو ریـش سپی هۆزو خێڵ ◦ سەرۆكی ناوچە ◦ ئازاو كاردروستو كاراما لـەئیش‌و كـاردا ◦ كەسێــك خــاوەنی زەوی‌و زاربــێ ◦ بازرگان، (ك: دهاقنة ودهاقين).

دَهَكَ الشَّيْءَ دَهْكاً: شتـەكەی هاڕی‌و وردی كرد ◦ شكاندی.

دَهَكَ الأرضَ: زەوییەكەی پێخوست كرد.

الدُّهُوك: ئاسیاو، ئاش، (ك: دُهُكٌ).

تَدَهْكَرَ فلانٌ: فلانكەس لەرۆیشتنەكەی دا ئەملاو ئەولای كردو خۆی بادا ◦ خۆی راوەشاند، لەنجەولاری كرد.

تَدَهْكَرَ عليه: بازی داو پەلەی كرد.

الدَّهكر: كورتە بالا.

تَــدَهْكَمَ: خــۆی خــستە نــاو كارێــكی ئەستەمەوە.

تَدَهْكَمَ على فـلان: نـازو فیـزی بەسـەر فلان دا كرد.

الدَّهْكَمُ: پیری پەككەوتەو كۆنەساڵ.

الدَّاهِلُ: سەرسام.

الدَّهْلُ: شتی كەم ◦ كەمێك لـە زەمـەن ◦ دەگـوترێ: (مضى من الليل دهـل): كەمێك لەشەو رۆیی یان (بقي دهـل من الليل) كەمێكی شەو ماوە.

الــدَّهليز: رێــڕەوو شــوێنی چــوونە ژورەوە لــەنێوان دەرگــاو خــانوداە تەوێلــەو گــەورە (أبنــاء الــدَّهاليز)

زۆڵ‌وحەرامزادە.

دَهَمَــهُ أمْــرٌ دَهْمــاً: غافلــگیری كـرد، دایپۆشی.

دَهَمَ القـومُ فلانـاً: خەڵـكەكە بەكۆمـەڵ‌و سەرجەم هاتنە لای فلان.

دَهِمَ دُهْمَةً: رەش هەڵگەڕا.

دَهِــمَ الإبـلُ: حوشـترەكە سـپیایی تـوكی نەماو رەنگی بۆری هەڵـگرت ◦ (هـو أدهمُ وهي دَهماءُ)، (ك: دُهُمٌ).

دَهِمَ فلاناً أمرٌ: بەمانا (دَهَمَهُ) دێ.

أدْهَمَهُ: خراپی كردو ملكەچی كرد.

دَهَّمَت النارُ القِدْرَ: ئاگر دیزەكەی رەش كرد.

إدهَــمَّ الفَــرَسُ: ئەسـپەكە رەش بـوو ◦ دەشكوترێ: (إدْهَمَّت القِدْرُ).

إدْهَامَّ الشَّيْءُ: شتەكە رەش هەڵگەڕا.

إدْهَامَّ الزرعُ: كشت‌و كاڵەكە لەتێر ئاوی دا رەش هەڵــگەڕا، لــە قورئــان دا دەفـەرموێ: ﴿مُـدْهَامَّتَانِ﴾ ◦ بـەهۆی زۆرسەوزی رەش دەنوێنن.

الأدْهم: شوێنەواری كۆن ◦ زنجیر، (ك: أدَاهِمٌ).

الدُّهام: رەش.

الدَّهْمُ: ژمـارەی زۆر ◦ دەگـوترێ: (جـاء دهم من الناس) خەڵكێكی زۆر هاتن ◦ (جيش دهم) سوپای زۆر.

الـدَّهْماءُ: مێینـەی (الأدهـم)ە ◦ شـەوی

بیستو نۆی مانگی عەرەبی ٥ مەڕی سورباو ٥ (حديقة دهماءُ): باخێکە لە تێرئاوی‌و زۆر سەوزی دا ڕەش هەڵگەڕاوە ٥ بۆرە پیاوو ڕەشە خەڵك ٥ ڕوەکێکە گەڵاو پەلی هەیە، گوڵێکی سووری هەیە بۆ دەباغکردن بەکاردێ بەزۆری لەشوێنی لبەلاّن دا دەڕوێ.

الدُّهْمَةُ: ڕەشایی ٥ حوشترێك توکی پێوە دیار نەبێ.

الدُّهَيْمُ: ئەحمەق‌و گێل ٥ (أم الدُّهَيْم): بەلاّو چورتم.

الدُّهَيْماء: بەلاّو کارەسات ٥ فیتنەی گەورەو دونیا گیر.

الدَّهْمَشَةُ: (أرض دَهْمَشَة): زەوییەکی نەرمەلاّن‌و دەشتە.

الدُّهْمُوثُ: پیاوی سەخی سروشت‌و مەرد.

دَهْمَجَ الرجلُ أو البعيرُ: پیاوەکە یان حوشترەکە هەنگاوی خێرا خێرای هاویشتن‌و پەلەی کرد.

دَهْمَجَ الهَرِمُ: پیرەکە هەنگاوی دەنان دەتگوت پێوەندی لەقاچ دایە ٥ ڕۆیشت بە شێوە ڕۆیشتنی جیاجیا.

دَهْمَجَ الخَبَرَ: لەخۆیەوە لەهەواڵەکەی زیاد کردو پێوەی نا.

الدَّهامِجُ: هەنگاو کورت، خۆشڕۆ ٥ کەتەو زەبەللاح لەهەر شتێك بێ ٥ حوشتری دو دووگ.

الدَّهْمَجُ: جەستە گەورە لەهەموو شتێك ٥ پان‌و پۆڕ.

دَهْمَسَ الأمْرَ: کارەکەی داپۆشی شاردییەوە.

دَهْمَسَ فلاناً: فلاّنی دڵخۆش کرد ٥ بازی پێ داو هەڵمەتی پێ برد.

دَهْمَقَ في الشَّيْئ: پەلەی کرد.

دَهْمَقَ الشَّيْئَ: شتەکەی شکاند.

دَهْمَقَ الطحينَ: ئاردەکەی وردو هاڕ کرد.

دَهْمَقَ الطعامَ: خواردنەکەی چاك‌و خۆش کرد.

دَهْمَقَ الفَاتِلُ الوَتَرَ: ژێ بادەرەکە هەموو ژێیەکەی ڕێك‌و پێك بادا.

دَهْمَقَ الكاتبُ الكتابَ: نووسەرەکە کیتابەکەی بەوردی نووسی.

دَهْمَقَ القُدَّاحُ القِداحَ: قوداح چیەکە بەروپشتی قەدەحەکەی ڕێك‌و پێك کرد ٥ شەقی کرد.

دَهْمَقَ الكلامَ: قسەی جوان‌و ڕێك‌و پێکی کرد.

الدُّهامِقُ: گڵی نەرم ٥ دەگوتری: (أرض دُهامق) زەوییەکی نەرمەلاّن‌و گڵە وردەیە.

دَهَنَت الناقةُ دهانة ودهاناً: حوشترەکە شیری کەم بوو.

دَهَنَ فلان دَهْناً: فلانكەس دوو ڕوویی ئەنجام دا.

دَهَنَ فلاناً: لەگەڵ فلانكەس دا دوڕوویی بەكارهێنا.

دَهَنَ الرأسَ: سەری چەوركرد، ڕونی لەسەردا.

دَهَنَ المطرُ الأرضَ: باران كەمێك زەوی تەڕكرد.

دَهَنَ فلان الأرضَ: فلانكەس زەوییەكەی والیٰ كرد بۆ كشتوكاڵ بگونجیٰ ٥ زبڵو سەمادی كردە ناو زەوییەكە.

دَهَنَ فلاناً بالعصا: بەعەصا لە فلانكەسی دا.

دَهُنَت الناقة: بەمانا (دَهَنَتْ) دیٰ.

أدْهَنَ: پێچەوانەی ئەوەی لەدڵی دایە قسەی كرد ٥ فرتو فێڵی كردو گەندەڵی ئەنجام دا ٥ لەقسەدا نەرمو نیانی نواند.

أدْهَنَ الجِلْدَ: پێستی بەڕۆنو مەڵهەم نەرم كرد.

أدْهَنَ فلاناً: موداراتی فلانی كردو خۆی لەگەڵ دا گونجاند.

دَهَّنَ الشَّعرَ والرأسَ وغيرهما: بەمانا (دَهَنَهُ) دیٰ.

داهَنَ مداهنةً ودِهاناً: پێچەوانەی ئەوەی لەدڵی دایە قسەی كرد.

داهَنَ فلاناً: فێڵی لەفلان كردو غەشی ئەنجام دا.

إدَّهَنَ: ڕوخساری خۆی بەڕۆن چەوركرد.

تَدَهَّنَ: بەمانا (إدَّهَنَ)دیٰ.

الداهِنَ: دەگوتریٰ: (لحية داهِن): ڕیشێكی چەوركراوە.

الدِّهان: شوێنی خلیسك ٥ ڕێگای لووس ٥ پێستی سوور ٥ سوراو سپیاو كە ئافرەت خۆی پیٰ ئارایش دەدا ٥ خڵتەو پڵتەی زەیت.

الدَّهَّانُ: ڕۆن فرۆش ٥ كەسێك پیشەی ڕۆن دروست كردن بیٰ.

الدُّهْنُ: ئەو ئەندازە بارانەیە كە ڕوبەری زەوی تەڕ دەكا.

الدِّهن: درەختێكە جروجانەوەر لیٰ بخوا دەیانكوژیٰ.

الدُّهن: ڕۆن، چەوری، مادەیەكە لە حەیوانو نەبات دا هەیە چەورە، لەپلەی گەرمی ئاسایی دا ڕەقە، ئەگەر شلەمەنی بوو پیٰ دەگوتریٰ زەیت ٥ ئەو ئەندازە بارانەی ڕوی زەوی تەڕ دەكا، (ك: أدهان ودهان).

الدَّهناءُ: سارا، چۆڵەوانی ٥ گیایەكی سورباوە، گەڵاكانی پانە دەباغی پیٰ دەكریٰ.

الدُّهْنَةُ: جۆرێك لەڕۆن ٥ بۆنی خۆش ٥ دەگوتریٰ: (هو طيب الدّهنة).

الـدّهين: چـەورکراو، رۆن لـێ دراو ◦ دەگوترێ: (شَعْرٌ دهين ولحية دهين): قژی رۆن لێ دراو ریشی چەورکراو ◦ زەعیفو بێ نرخ، ورەنزەو هیچ لەبارانەبووە، هیچی پێ ناکرێ.

المُدْهِنُ: ئامێری چەورکردن ◦ دیزەی رۆن.

المُدْهَنَةُ: ئەوشتەی رۆنی تێ دەکرێ ◦ بەرداو، قوڵکەیەکە لەشاخ هەڵدەکەندرێ یان سروشتی بە ئاوی تێدایە.

المُدَهَّنُ: بەناز پەروەردە ◦ دەگوترێ: (قوم مُدَهّنون): کەسانێکن بەنازو نیعمەت پێگەیشتونو هەمیشە لەخۆشی دان.

دهور: بڕوانە وشەی (دَهَرَ).

تَدَهْوَرَ: بڕوانە وشەی (دَهَرَ).

الدَّهْوَرِيّ: بڕوانە وشەی (دَهَرَ).

دهاه دَهْواً: توشی بەڵای کرد ◦ بەزیرەکولێزانی لە قەڵەم دا.

دهته الدّاهية: بەڵا هاتە خوار.

دهاه دَهياً ودهايةً: بەڵای توش کرد ◦ بەلێزانی زانی.

دِهِيَ دِهاءً ودهاءَةً: لەکارو روداو شارەزابوو، رای دروستی بەرامبەر روداوەکان هەبوو.

دَهُوَ الرجلُ: پیاوەکە عاقڵو زیرەك بوو (هو دَهِيٌّ)، (ك: أدهياء ودُهَوَاءُ).

أدهى الرجلُ: مندالێکی زیرەكو لێهاتووی بوو.

أدهى فلاناً: بەزیرەكو عاقڵ هاتە بەرچاوی.

داهاهُ: بەڵای توش کرد.

دَهّاهُ: بە زیرەكو عاقڵ هاتە بەرچاوی.

تَدَهَّى: بەمانا (دَهِيَ) دێ.

الداهي: شێر.

الدّاهِيَةُ: دەگوترێ: (رجل داهِيَةٌ) پیاوێکە لەکارو بار شارەزایە ◦ بەڵاو کارەساتی گەورە، (ك: دَوَاهٍ).

دواهي الدّهر: بەڵاو کارەساتی گەورەی رۆژگار کەتوشی ئادەمیزاد دەبێ.

الـدّهاءُ: عـەقڵو ئـاوەز ◦ بیروڕای دروست.

الدَّهْوُ: عەقڵو ئاوەز.

الـدَّهواءُ: دەگوترێ: (داهية دهواءُ) تەنگانەی گەورەو کارەساتی جەرگبڕ.

الدُّهْوِيَةُ: دەگوترێ: (داهية دُهْوِيَةٌ) بەمانا (الدهواء) دێ.

الدَّهي: شتی ناخۆش.

الدَّهياءُ: بەمانا (الدَّهواءُ) دێ.

داءَ الرجلُ دَوْءاً وداءةً: پیاوەکە نەخۆش کەوت ◦ دەگوترێ: (وقد دِئْتَ

يارجلُ) كابرا نەخۆش كەوتى.

أداء الرَّجُلُ داءً: پیاوەكە نەخۆش كەوت ٥ ناوسكى توشى نەخۆشى بوو.

أداءَ فلاناً: فلانكەسى توشى شك‌و گومان كرد.

أدْوَأَ الرجل: بەمانا (داءَ) دێ.

الدّاءُ: نەخۆشى دیارو نادیار، نەخۆشى دیوى دەرەوەى جەستەو ھەناو ٥ عەیب دیاربێ یان شاراوە ٥ دەگوترێ: (فلان مَیِّتُ الداء): فلانكەس رقى لەوكەسانە نییە كە خراپەیان دەرحەق كردوە.

داء الأسد: لەرزو تا.

داء الظَّبي: تەندروستى‌و نیشات.

داء الملوك: نەخۆشییەكە توشى جومگەى قاچ‌و پەنجە دەبێ.

داء الكرم: قەرزارى‌و ھەژارى.

داء الضرائر: شەڕى ھەمیشەیى.

داء البطن: فیتنەیى كوێرانە.

داء الذِئب: برسیایەتى.

الدّيِّيُّ: نەخۆش.

الدّوبارة: دەزوێكى دولا لەكەتان‌و شتى وا درومانى پێ دەكرێ.

الدّوبَلُ: بڕوانە (دَبَلَ).

داجَ دَوْجاً: خزمەتى كردو یارمەتى دا.

الداجَةُ: پێویستیاتى بچوك بچوك ٥ شوێنێكەوتەو پاشەتاى سوپا.

الدُّواجُ: پاڵتۆى ئەستورو پتەو.

دَاحَت الشجرةُ دوحاً: درەختەكە گەورە بوو لق‌و پۆپى كرد.

دَاحَ بَطنُهُ: سكى زل بوو داچۆڕا بەرەو خوار ٥ دەشگوترێ: (داحَتِ سُرَّتُهُ): ناوكى داچۆڕا بەرەو خوار.

دَوَّحَ مالَهُ: ماڵەكەى تەخشان‌و پەخشان كرد.

إنداحَ بطنُهُ: بەمانا (داح) دێ.

الدَّاحُ: پەراوێز بۆكردن‌و نەخشاندن بۆنەوەى منداڵ پێوەى خەریك بێ‌و خۆى پێ بخافڵێنێ ٥ بازنەیەكى بادراوە ٥ جۆرێكە لەبۆنى خۆش ٥ شلەمەنییەكە زەردایى تێدایە.

الدَّحَة: قوماشى پەراوێز بۆكراوو نەخشێندراو ٥ جیھان.

الدَّوْحُ: خانوى گەورە لەرەشماڵ.

الدَّوْحَةُ: درەختى گەورەو لق‌و پۆپدارى زۆرو شۆڕ بووە، (ك: دَوْحٌ) ٥ دەگوترێ: (ھو من دوحة الكرم): سێبەرى گەورەو پان‌و بەرفراوان.

الدَّوَّاحُ: بەرزو ھەڵچو ٥ دەگوترێ: (عذق دوّاح): لقە درەختێكى ھەڵچوو بەرزە ٥ درەختێكى گەورەو بەرزە.

داخ الرجلُ أو البعيرُ دَوْخاً: پیاوەكە زەلیل‌و گەردنكەچ بوو.

داخ النـاسَ: خەڵکەکەی ژێربارو زەلیل کرد ٥ دەگوترێ: (داخَ البلادَ): ولاتەکەی داگیر کردو دانیشتوانەکەی ملکەچ کرد.

أداخَ الرَّجُلَ أو البعيرَ: پیاوەکە یان حوشترەکەی ژێربار کرد.

دَوَّخَ الرجلَ أو البعيرَ: بەمانا (أداخَهُ) دێ.

دَوَّخَ الوَجَعُ رأسه: ئازار سەری گێژ کرد.

دَوَّخَ الحَرُّ فلاناً: گەرما فلانی زەعیفو لاواز کرد.

دَوَّخَ المكانَ: بەو شوێنەدا هاتوچۆی کرد.

دَوَّخَ البلادَ: بەوڵاتەکەدا هاتوچۆی کرد تاوای لێ هات هەموو کونو کەلەبەری شارەزا بوو.

الدَّائِخُ: دەگوترێ: (لَيل دائخ): شەوێکی تاریکە.

داد الطعامُ ونحوه دَوْداً: خۆراکەکە کرم لێی دا، کرمی تێکەوت.

دِيدَ الطعامُ: خواردنەکە کرمی تێکەوت.

أدادَ الطعامُ: بەمانا (دَادَ) دێ.

دوَّدَ الطعامُ: بەمانا (دَادَ) دێ.

دوَّدَ الصَبِيُّ: منداڵەکە یاری بەکرم کرد.

الدُّواد: کرمی بچوك ٥ پیاوی بەپەلە.

الدُّودَةُ: کرم گیانلەبەرێکی درێژە زۆر جۆری هەیە.

الدُّوداةُ: جۆلانە ٥ چەرخو فەلەك ٥ دەنگی جۆلانەو چەرخو فەلەك.

دار دوراً ودوراناً: بەدەوری شتەکەدا سوڕایەوە ٥ دەگوترێ: (دار حولَهُ و به وعليه).

دار فلان على أربع نسوة: فلانکەس چوار ژنی هەیە چاودێرییان دەکاو ماڵو منداڵیان بەرێوە دەبا ٥ کابرا سواڕایەوە گەڕایەوە بۆ ئەو شوێنەی لێیەوە دەستی بەرۆیشتن کرد.

دار الفلكُ في مداره: فەلەك بەرێو ڕەسمی خۆی سوڕانەوەی پەرەپێداو بێ ڕاوەستان سوڕایەوە.

دار العِمَامةَ حول رأسه: مێزەرەکەی لەسەری پێچا.

دِيرَ به وعليه: توشی سەرە خولێ بوو، گێژ بوو.

أدار حول الشَّيْئ: بەمانا (دارَ) دێ.

أدار عَن الأمر: داوای لێ کرد واز لەوکارە بهێنێ.

أدار فلاناً على الأمر: داوای لەفلان کرد کارەکە ئەنجام بدا.

أدار الشَّيْئَ: شتەکەی والێ کرد بخولێتەوە.

أدار العمامةَ حول رأسه: مێزەرەکەی لەسەر پێچا.

أدار التجارة: بازرگانیەکەی دەست پێ کرد بێ ئەوەی دوای بخات.

أدار الرأي والأمر: زانیاری تەواوی بەسەر راوبۆچوون‌وکارەکەدا پەیدا کرد.

أدير به: سەرەخولێی توش بوو.

داور مُداورة ودواراً: لەگەڵی دا سوڕاو گونجا.

داور الأمورَ وعليها: داوای ڕێو شوێنی چونە ناوشتەکەی کرد ویستی بزانێ چۆن ئەوکارە بکا ٥ دەگوترێ: (داورتُ الرَّجُلَ على الأمر) لێکۆڵینەوەو دان‌و سانم لەگەڵ ئەوپیاوە کرد دەربارەی کارەکە.

دَوَّرَهُ: شتەکەی والێ کرد خڕ بێ ٥ بسوڕێتەوە هەڵخولێ.

تَدَيَّرَ المكانَ: ئەو شوێنەی کردە خانووی نیشتەجێ بوون.

استدار: بەدەوری شتەکەدا سوڕایەوە.

استدار القَمَرُ: مانگ خشت بوو رۆشنایی زیادکردو پتر سەرزەوی روناك کردەوە ٥ گەڕایەوە بۆئەو شوێنەی سەرەتا سوڕانەوەی لێوە دەست پێکرد.

استدار به: دەورەی دا، کۆنترۆڵی کرد.

التَدْوِرَةُ: چەوی خڕ، کلۆلبی خڕ.

الدائرةُ: کەوانەیی، بازنەیی ٥ لەزانیاری ریازی دا بریتییە لە وێنەیەکی یەکسان‌و سنوردار بەهێڵێکی خوارەوە بوو هەموو خاڵەکانی لەسەر بوعدە یەکسانەکانن بەرامبەر خاڵی ناوەوە ٥ هەرشتێك دەورەی شتێکی تری دابێ ٥ ئەڵقە.

دائرة رأس الإنسان: موی پێشەسەر، کاکۆڵ ٥ دارێکە، سنگێکە لەناوەراستی خەرمان دا دادەکوترێ‌و گا گێرە بەدەوری دا دەسوڕێتەوە ٥ خوار لوت ٥ بەڵاو کارەسات ٥ تێشکان.

دائرة المعارف: جۆرە کتێبێکە زانیاری جیاجیاو لەبوارە جیاجیاکان دا لەخۆ دەگرێ، زۆربەی کات زانیاریەکان بەگوێرەی (أ ب ت ث ...) ریز بەند دەکرێن.

الدائرة الإنتخابية: بەشێك لەشار یان چەند گوندێك نوێنەرێك یا زیاتر هەڵدەبژێرن.

الدَارُ: خانوو بەدیوارو هەلاش‌و حەوشەوە ٥ شوێنی نیشتەجێ بوون ٥ شارو وڵات ٥ هۆزو خێڵ.

دار الإسلام: وڵاتی موسوڵمانان.

دار السلام: بەهەشت ٥ بەغدا.

دار الحرب: وڵاتی دوژمن، (ك: أدؤر، دیار، دیارة، دور، ...).

الدَارِيُّ: ئەوکەسەی وەگری ماڵ بێو

لەماڵ نەچێتە دەرو هەوڵی وەدەست هێنانی بژێو نەدا ٥ دەگوترێ: (ما بالدار داريٌّ): کەس لەماڵەوە نییە ٥ هەروا بە حوشترێک دەگوترێ کەلەگەڵ گاران دا دەرنەچێو لەئاغەڵ دا بمێنێتەوە ٥ بەلەمەوان، کەڵەکەوان، کەشتییەوان کەلە دوا سەوڵی ئامێرەکەوە بێ ٥ عەطر فرۆش.

الدّارَةُ: خانوو ٥ هەرشتێک دەورەی شتێکی تری دابێ ٥ دیمەنی مانگ لەشەوی چواردەو پانزەدا روناکی مانگ ٥ کڵۆ لمبی رەق بوو ٥ هەرشتێک بەشتێکی تر دەورە درابێ ٥ هەر دەشتاییو پانتاییەک بکەوێتە ناو چەند کێوێکەوە، (ك: دور ودارات).

دارات العرب: چەند دەشتاییەکن لەوڵاتی عەرەب روەکی بۆنخۆشیان لێ دەروێ ٥ زیاد لەسەدو دە دەشتایی وا هەیە لەوڵاتی عەرەب دا یەکێ لەوانە (دارة جُلْجُلَ)ە.

الدُّوارُ: سەرە خولێو گێژبوونو سەر سوڕان.

الدُّرُّ: توێو چینی شت کەدەکەونە سەریەکو شێوەی بازنەیی پێک دێنن وەکو توێی مێزەر ٥ دەگوترێ: (إِنْفَسَخَ دور عمامته) ٥ لەزاراوەی زانایانی مەنطیقدا بریتییە لە تەوەقوفکردنی هەر یەک لەدوشت لەسەریەکتر ٥ حەریق دەڵێ:

حاشیەی زولفت لەسەر ئایاتی روت زۆر موتالام کرد وەکوو دەوری تەسەلسول مایەوە

٥ کەرەتو جارو نۆبە، سەرە، دەگوترێ: (جاء دوري) سەرەی من هات.

الدورة الدموية: هەڵسوڕانی خوێن بەناو رەگەکانی جەستەدا ٥ لەشەراییینی دڵەوە بۆ ئەوریدەکان، لە (أوردة)وە بۆ شەراییین.

الدورة الزراعية: دابەشکردنی زەوی بۆ دووبەش یان زیاتر لەجاری یەکەم دا نیوەی تایبەت بکرێ بۆ لۆکەو نیوەکەی تری بۆدانەوێڵەی تر یان بەهەر دابەشکردنێکی تر.

دورة المياه: ئاودەستو حەمامو هەر شتێک پەیوەست بێ بەوانەوە.

دورة المجلس النيابي: خولی ئەنجومەنی نوێنەران.

الدُّوريّ: جۆرە چۆلەکەیەکە لەبن گوێسەبانە هێلانە دەکەن.

الدّوّار: هەرکەسێک هەرشتێک زۆر بخولێتەوە، هەڵسورو داسوڕ بکا ٥ دەگوترێ: (الدهر دوار بالإنسان): زەمانە زۆر سوڕانەوەو هەڵسورو داسوڕ بەئادەمیزاد دەکا ٥ ناوێکیشە

بۆ کەعبە ٥ لەزانیاری الطبیعة دا بەو شتە دەگوترێ ئامادەباشی هەڵسوڕانی تێدابێ.

الدَّوَّارة: ئەو دائیرەو کەوانەییەی لەژێر لوت دایە ٥ ئامێرێکە نەققاش‌و نەجار بەکاری دێنن بۆ مەزندەکردنی ئەندازەی کەوانە ٥ بەکورتی‌و کوردی پەرگاڵ ٥ لەورگ دا ئاوە بۆ ئەو بەشەی ریخۆڵەی لەخۆ گرتون ٥ لەسەر دا مەبەست لەخڕاییەکەیەتی.

الدُّوارةُ: هەرشتێك بجوڵێ‌و بخولێتەوە ٥ تەپکە لمبی خڕ بوو کە جڕو جانەوەرو ئاژەڵی کێوی بەدەوری دا دەخولێنەوە ٥ هەمبانەو کوندە کە کونجی هاردراوی تێدەکرێ‌و ئەمجار دەخرێنە سەر یەك‌و بەهێز زەختیان لێ دەکرێ‌و دەگوشرێن بۆ ئەوەی رۆنی کونجییەکە بێتە دەر ٥ هەروا بەمانا (الدَّوَّارة) دێ کە بۆ ورگ‌و سەر بەکار بهێندرێ.

الدَّوَّارِيُّ: زۆر خلۆك، هەرشتێك زۆر بسوڕێتەوە ٥ دەگوترێ: (الدهر بالإنسان دوّاريٌّ) زەمانە بە زۆر شێوە هەڵسوڕو داسوڕکەرە بەئادەمیزاد.

الدَّيَّارُ: تاکە کەسێك ٥ دەگوترێ: (ما بالدَّار دَيَّار) کەسێك لەو خانوەدا نییە.

الدَّيُّورُ: تاکە کەسێك ٥ دەگوترێ: (ما بالدّار ديور).

الْمَدَارُ: شوێنی سوڕانەوە ٥ (مدار الأمر) ئەوەی کارەکەی لەسەر بەڕێوە دەچێ ٥ هەروا وشەی (المدار) بەمانا ڕێڕەوی سوڕانەوەی ئەستێرە گەڕۆکەکان دێ کە بەدەوری خۆردا سوڕ دەخۆن ٥ یان ڕێڕەوی مانگ بەدەوری ئەو ئەستێرانەی مانگ بەدەوریان دا دەخولێتەوە.

مدار الأرض: ئەو فەلەکەی زەوی تێیدا دەسوڕێتەوە بەدەوری خۆردا.

الْمُدَارَةُ: دۆڵچەیەك لە پێست دروست دەکرێ‌و ئاوی پێ دەخورێتەوە ٥ دەرپێیەك دەرەلینگەکانی بنەخشێندرێن بە ئەتەمین‌و شتی وا.

الْمُدَوَّرُ: هەرشتێك لەسەر شێوەی خڕو کەوانەیی بێ.

المدير: بەڕێوەبەر، ئەوکەسەی کاروباری فەرمانگەیەك یان کۆمپانیایەك هەڵدەسوڕێنێ.

الْمُدِيرِيَّة: ناوچەیەك یان دەستەیەك کە بەڕێوەبەرێك سەروکاری بکا.

الدَّوْرَقُ: بڕوانە وشەی (دَرَقَ).

دَاسَ الشَّيْءَ برجله دَوْساً ودِياساً ودياسة:

شتەكەی بەقاچی پلیشاندەوەو وردو هاڕی كرد.
دَاسَ الزرعَ: كشتو كاڵەكەی دروێنەكردو گێرەی كرد.
دَاسَ الحصيدَ: كشتو كاڵە دروواوەكەی گێرەكرد بۆئەوەی دانەوێڵەكەی لێ دەربێنێو جیای بكاتەوە.
دَاسَ السيف: شمشێرەكەی مشتو ماڵ كرد.
دَاسَ الحديقةَ: باخەكەی راستەو پاستە كرد.
دَاسَ فلاناً: فلانكەسی زەلیلو ژێردەستە كرد ٥ فێڵی لێ كردو هەڵی خەڵەتاند.
أداسَ الحَبُّ: بەمانا (داسَهُ)دێ.
دوّسَ الطريقَ: زۆر بەرێگاكەدا رۆیی.
إنداسَ الحَبُّ: دانەوێڵەكە گێرەكرا.
الدّوائس: دەگوترێ: (أتتهم الخيلُ دوائس) ئەسپەكان هاتن بۆیان یەك لەدوای یەك.
الدُّوَاسَةُ: كۆمەڵێك لەئادەمیزاد.
الدَّوَّاسُ: هەركەسێك زۆر كاراماو لێهاتوو بێ لەكارو پیشەی خۆی دا ٥ ئازاو پاڵەوانێك كەس چەنەبەری نەیەو هەركەسێك بەرەو رووی بێتەوە بی پرووێنێ.
الدَّواسة: لوت ٥ ئەو ئامێرە یان ئەو پارچە كومبارەی لەبەردەرگا دادەنرێ بۆ پێڵاو پاككردنەوە.
الدَّويسةُ: بەمانا (الدَّوَّسة) دێ.
الدِّيّسُ: ئازاو نەبەردێكی وەها كەهەركەسێك بەرەنگاری بێ بی پرووێنێ، (ك: دِيَسَةُ) ٥ جۆرە قەفەژاژێكە بادەدرێو حەصیری لێ دروست دەكرێ.
الدِّيّسَةُ: بۆ مێینەی (الدِّيّس) بەكاردەهێندرێ ٥ بێشەلانی پڕدارو چڕو زەمەنداوی.
الْمَدَاسُ: جۆرە پێلاوێكە، (ك: أمدسة).
الْمَدَاسَةُ: خەرمان، شوێنی گێرەكردنی گەنمو جۆی دوورواوە.
المِدْوَاسُ: جەنجەڕ، گاگێرە، كەبەسەر كرشەكەدا دەسووڕێتەوە بۆ دەرهێنانی دانەوێڵەكە، (ك: مَداويس).
الْمِدْوَسُ: بەمانا (الْمِدْوَاسُ) دێ، واتە: جەنجەڕ، دارێكە خڕ وەكوو باگردێن پارچە ئاسنی وەكوو دەمە بیووری لێ قایم دەكرێ هەڵدەخولێندرێو بە سەركرشەكەدا دەهێندرێو دەبرێ ٥ هەروا ناوە بۆ ئامێرێك شیرگەر شمشێری پێ مشتو ماڵ دەكا، (ك: مَداوِس).
الْمِدْوَسَةُ: جەنجەڕ، واتە: بەهەمان

مانــای (ألمِــــدْوَسُ)دێ ◦ بــۆ وشــەی (الدّوْسِرُ، الدّوسَرُ، الدّوسَرَةُ، الدّوسري، الدّوْسَرانيّ)بڕوانە وشەی (دَسَرَ).

اَلْدّوسَقُ: بڕوانە وشەی (دَسَقَ).

داش فــلان دوشــاً: فلاّنکــەس شــەوکوێر بوو.

دَوِش الرجلُ دَوَشاً: پیاوەکە تاریکیو لێڵی بەسەر چاوی دا هات ◦ چاوی کز بوو ◦ چاوی بچوك بوون ◦ چاوی خێل بوون.

دَوِشَتْ عينُـهُ: چاوی بەهۆی نەخۆشی چاوی کوێر بوون ◦ (هو أدوش وهي دوشاءُ)، (ك: دوش)ە.

الدّوْش: تاریکایی کەبەسەر چاودا دێ◦ کزی چاو ◦ خێلی چاو.

الدّوطة: ئەو دیارییەیە کە بوك دەیدا بە زاوا.

دافَ الــدّوَاءَ أو الطِيــبَ دَوفــاً: دەرمانەکە یــان بۆنەکــەی تێــکەڵاو کــرد ◦ دەگــوترێ: (دافَــهُ في المــاء وبــه) دەرمانەکــەی تێــکەڵاوی ئــاوکرد ◦ دەرمانەکەی تەڕ کردە وردو هاڕی کرد.

أدافَ الــدّواءَ أو الطيــبَ: بەمانا (دافَــهُ) دێ.

الدُّوفانُ: مۆتەکە.

داق فلانٌ دوقاً ودواقةً: فلاّنکەس ئەحمەق بوو ◦ لەگێلی دا زێدەڕۆیی کرد.

داق الحيوانُ: ئاژەڵەکە کزو لاواز بوو.

داق الفَصيلُ من اللبن عَنْ أمه: بێچوەکە تێری خوارد لە شیری دایکیو دەمی لەگوانەکە بەردا.

داق الطعــامَ: تــامی خواردنەکــەی کــرد، لەخواردنەکەی چەشت.

ديقت الغنمُ: مەڕەکە یان بزنەکە سەر رەقــی نوانــدو بــەگوێی شــوانەکەی کرد.

أداقُــوا بــه: دەورەیــان داو لــەناوخۆیان گرت.

دَوَّقَهُ: گێلو نەفامی کرد.

إنداقَ بَطْنُهُ: سکی هاوسا.

تَدَوَّقَ: گێل بوو.

الدّائق: (متاع دائقٌ مائق): کاڵایەکی بێ نرخو بەهایە ◦ هەرزانە.

الــدّوق: قلینــچکی چــاو ◦ یەکــەم پلــەی ڕێــزو پیــاو مــاقوڵی یــە لــەناو خۆرئاواییەکان دا.

الدّوقانيــــةُ: گەمنــــدەڵیو داوەشــــان ◦ ئەحمەقیو گێلی.

الدُّوقَةُ: بەمانا (الدوقانية) دێ.

الدُّوقيةُ: کوێخای دێو فەرمانڕەوایەکی بچوك.

الدّوقعة: بڕوانە وشەی (دقع).

دَوقَــلَ: بڕوانــە وشــەی (دَقَــلَ).

الدَّوقَلُ: بڕوانه (دقل).

داكَ القَومُ ونحوهم دوكاً ومداكاً: خەڵکەکە وروژان و تێکیانەوە هاویشت ٥ نەخۆش کەوتن.

داكَ الطِّيبَ والشَّيْءَ دوكاً: شتە بۆندارەکەی (بۆنەکەی) وردو هاڕکرد، هاڕی و کردی بە تۆز.

داكَ فلاناً: فلاَنکەسی لەناو هەڵکێشا ٥ خستیە ناو گلەوە، ژێر گلی کرد ٥ فلاَنکەسی دیل کردو کردی بە نەسیر.

تَداوَكَ القَومُ: خەڵکەکە بەشەڕو خراپەکاریی بۆیەکتری تەنگیان بەیەکتر هەڵچنی.

الدَّوكُ: جۆرێکە لەمەحاری دەریا.

الدَّوكَةُ: دەگوترێ: (وقعوا في دوكة) خەڵکەکە کەوتنە شەڕو کێشە وە لەگەڵ یەکتری.

المداك: دەسکەوان، سندۆڵ، شتێکە مادده بۆندارەکەی تێدا دەکوترێ یان لەسەری ورد دەکرێ.

المِدْوَك: ئەو دەسکە سندۆڵەی شتە بۆندارەکەی پێ دەکوترێ یان دەسکی دەسکەوان کە شتە بۆندارەکەی پێ ورد دەکرێ، (ك: مَداوِك).

الدَّوكَس: بڕوانە وشەی (دَكَس).

دَالَ الدهرُ دولاً ودولةً: ڕۆژگار گۆڕانی بەسەردا هات و لەحاڵێکەوە گواستییەوە بۆ حاڵێکی تر.

دالت الأيامُ: ڕۆژەکان گۆڕانکارییان بەسەردا هات.

دَالَ الثوبُ: کراسەکە (قوماشەکە) ڕزی، کۆن بوو.

دَالَ بطنُهُ: ورگی دا چۆڕاو شۆڕ بۆوە بۆسەر زەوی.

أدالَ الشَّيْءَ: شتەکەی والێ کرد خەڵك دەستاو دەستی پێ بکا.

دَالَ فلاناً على فلان ومنه: یارمەتی فلاَنکەسی داو زاڵی کرد بەسەر فلاَنکەس دا.

داوَلَ كذا بينهم: شتەکەی والێکرد لەناو خۆیان دا دەستاو دەستی پێ بکەن ٥ جارێك بەدەست تاقمێکەوە بێ و دەمێکی تر بەدەست کۆمەڵێکی ترەوە ٥ دەگوترێ: (داوَلَ الله الأيام بين الناس): پەروەردگار ڕۆژگاری سوڕاند هەردەمەو بەدەست یەکێکەوە بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتِلْكَ الأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾.

دَوَّلَ دالاً: پیتی دالی نووسی ٥ (تدويل المدينة) بریتییە لەوەی شارێك لەژێر کۆنترۆڵی زیاد لە حکومەتێك دا بێ.

انْدالَ القومُ: خەڵکەکە لەشوێنێکەوە

گواستیانەوە بۆ شوێنێکی تر.
اندالَ الشَّيْئُ: شتەکە هەڵواسرا.
اندالَ بطنُهُ: ورگی داچۆڕاو شۆڕ بۆوە.
انـــدالَ مـــاني بطنـــه: ورگـــی دڕاو ریخۆڵەکانی هەڵڕژانە سەر زەوی ٥ (تداولت الأيدي الشَّيْئَ): دەستەکان ئەوشتەیان ئاڵو گۆڕکرد هەر رۆژە شتەکە بەدەست یەکێکەوە بووە ٥ دەگوترێ: (تـداول القـومُ الأمـرَ): خەڵـــکەکە ناوەنـــاوە کارەکـــەیان لەئەستۆ گرت.
اسـتدالَ الأيـامَ: هـەوڵی دا رۆژگـاری دەسەڵاتداریەتی بۆ بگەڕێتەوە.
الـدَّالُ: پیتێـکە لەپیتـەکانی هیجـا ٥ هـەروا بـەمانا ئافرەتی قەڵەو دێ ٥ (دال النهـر) بریتییـە لـە خلتـەو قوڕاوی ناو روبارەکان کە روبارەکە دەکاتـە دوکـەرتو شـێوەی پیتـی (دال) پێـك دەهێنـێ ٥ بـەزمانی یۆنانی پێی دەگوترێ: (دلتا).
الدَّالَةُ: شۆرەتو ناوو ناوبانگ.
الـدَّوالي: تـرێ تایـەفی ڕەش کەبـەلای سـوری دا بڕوانـێ ٥ لەزانســتی پزیـشکی دا ئەسـتوربونو هاوسـانی ڕەگە خوێنبەرەکانە، ناهێڵێ خوێن پێیاندا بگەڕێتەوە.
دَوَالَيْـكَ: چـاوگەو زۆری زێـدە ڕەوی دەگەیەنێ لـە دەسـت بەسـەراگرتنو دانو سانو لێکۆڵینەوە دا.
الـدُّوَلُ: سـەرەتیری دەسـتاو دەسـت پـێ کراو.
الدَّوْلَـةُ: دەسـەڵاتو دەسـت بەسـەرا گرتنـی کاروبـار ٥ شـتی دەسـتاو دەست پێکراو ٥ کۆمەڵێـك خەڵـکی زۆر بەشـــێوەیەکی هەمیـــشەیی لەهـــەرێمو وڵاتێـــك دابنیـــشنو شەخـــصیەتێکی مەعنـــەویو ســـەربەخۆی سیاســـییان هـــەبێ ٥ ئەگـەر لـەبواری شـەڕدا بـەکارهات بریتییـە لـەوەی دولایـەنی شـەڕکەر هـەر دەمـەو یەکێـکیان سـەرکەوتن بەدەســـت بێنـــێ ٥ هـــەروا بـــەمانا (چکلدانە)دێ ٥ بەمانا (دەندوك)دێ ٥ بـــەمانا (لا ورگ) دێ ٥ بـــەمانا (ناوك) دێ.
الدُّولَةُ: زاڵبونو دەست بەسەراگرتن ٥ شتی دەستاو دەست پێکراو لەپارەو پولو ئامێری جۆراو جۆر.
الـدِّوِيلُ: گیـای وشـکەوە بـووی وەهـا ساڵێكو دوانی بەسەردا رۆیشتبێ ٥ هەر گژوگیایەك تێك شکابێو رەش هەڵگەڕابێو کەڵکی پێوەنەمابێ.
اَلْمُدَاوَلَةُ في القضاء: لێکۆڵینەوەو قسە لـێ کردنـی دادوەرەکانـە لەسـەر

روداوو قەضیەیەك پێش دەرکردنی بڕیار.

الدُّولابُ: ناعور، ئامێرێکە بە ئیسترو بارگیر هەڵدەسوڕێندرێ ئاوی پێ هەڵدەگوێزرێ ٥ ئامێرێکە بۆ بەرزکردنەوەی شتی قورس بەکاردێ ٥ کەنتۆری جلو بەرگ، (ك: دوالیب).

الدُّولَجُ: بڕوانە وشەی (دَلَجَ).

الدُّولَعُ: بڕوانە وشەی (دَلَعَ).

دامَ الشَّيْءُ دوماً ودواماً: جێگیرو پایەدار بوو ٥ مایەوە ٥ دەستاو دەستی کرد ٥ جەمو جوڵی کرد ٥ کپ بوو ٥ دەگوترێ: (دام غَلَيانُ القِدرِ) قڵپەو هەڵچونی مەنجەڵەکە کپ بوو.

دامَ الحیوانُ: ئاژەڵەکە، وڵاخەکە ماندوو بوو.

دامَ المطرُ: بارانەکە بەردەوام بوو.

دامَ الدَّلْوُ: دۆڵچەکە پڕبوو.

دیم به: توشی سەر سوڕان بوو، گێژ بوو.

أدامت السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

أدامَ الشَّيْءَ: شتەکەی دامرکاندەوە بەئاو یان بەشتی تر ٥ خواستی وابوو بەردەوامی بکا ٥ کاڵو خۆی تێداکرد بەهێواشی دەستی بۆبرد.

أدامَ القِدْرَ: قڵپە قڵپو هەڵچونی مەنجەڵەکەی هێواش کردەوە.

أدامَ الدَّلْوَ: دۆڵچەکەی پڕکرد.

أُدیم به: بەمانا (دیم به)دێ.

داوَمَ علیه: بەردەوام بوو لەسەری‌ودەستی لێ هەڵنەگرت.

داوَمَ الشَّيْءَ: هیوای خواست بەردەوام بێ ٥ هێواشی تێدا بەکارهێنا.

دَوَّمت السماءُ: ئاسمان بارانی وردو لەسەر خۆو بەردەوامی باراند.

دوَّمَ الطائرُ: باڵندەکە بەحەوادا فڕی‌و باڵی لێکدان ٥ فڕی‌و باڵی راست کردن.

دوَّمَت الشمسُ: خۆر بەئاسمان دا خولی خۆی ئەنجام دا.

دوَّمَت عینه: بیلبیلەی چاوی سوڕاو سوڕی کرد.

دوَّمَ فلان أو البعیرُ: فلانکەس یان حوشترەکە زمانی لەناو دەمی خۆی دا هێناو برد بۆئەوەی ناودەمی وشك نەبێ.

دوَّمَ الکلابُ: سەگەکە لەڕاکردن دا بینی گرت.

دوَّمَ الشَّيْءَ: شتەکەی خولاندەوە ٥ دەگوترێ: (دَوَّمَ العمامة) مێزەرەکەی بەدەوری سەری دا پێچ پێدا.

دوَّمَ الصَّبِيُّ الدوامةَ: منداڵەکە یاری بەمزراحەکە کرد.

دوَّمَ الخمرُ شارِبَها: شەرابەکە کابرای

گێژوێژکردو توشی سەرسوڕانی کرد.
دوِّمَ الزعفران: زەعفەرانی کردە ناو ناوەوە تێکی هەڵدا بۆئەوەی بتوێتەوە ٥ یان تێکی هەڵداو تواندییەوە.
دوِّمَ المَرَقَةَ: شۆرباوەکەی زۆر چەور لێنا، رۆنی زۆری تێکرد بۆئەوەی رۆنەکە بەسەریەوە بسوڕێتەوە.
دوِّمَ القِدْرَ: قلْپە قلْپو هەڵچونی مەنجەڵەکەی هێواش کردەوە.
استدام الشَّيْءَ: شتەکە بەردەوام بوو.
استدام فلان: کابرا لەکارەکە دا زێدە رۆیی کرد ٥ چاوەڕوانی کرد.
استدام الطائرُ: بەمانا (دوِّمَ) دێ.
استدام الشَّيْءَ: هیوای خواست شتەکە بەردەوام بێ.
استدام الأمْرَ: هێواشی لەکارەکە پەیڕەو کرد.
استدام عاقبة الأمر: چاوەڕوانی سەرەنجامی کارەکەی کرد.
استدام غريمه: لەگەڵ قەرزدارەکەی دا هێدیو هێواشی نواند.
استدام فلان الله نعمة فلان: داوای لەخودا کرد نیعمەتو پیاوەتی فلانکەسی بۆبەردەوام بکا.
الدّوامُ: ئەوماوەیە کە پێویستە موچە خۆر لەشوێنی کارەکەی بەردەوام بێو ئەرکی سەرشانی ئەنجام بدا.
الدُّوامُ: سەر سوڕانو گێژ بوون.
الدُّوْمُ: بەمانا (الدائم) دێ ٥ دەگوترێ: (مازالت السماء دوماً دَوماً) ئاسمان تا ئێستا بەردەوام باران دەبارێنێ ٥ هەروا ناوە بۆ درەختێك لەپێڕی دارخورمابێ، قەبارەی زلەو لە سەعیدی میصر زۆرە ٥ هەروا لەوڵاتی تری عەرەبیش زۆرە، قەبارەی بەرەکەی بەئەندازەی سێوێکە توێکڵێکی ئەستورو سوری هەیە ٥ دەنکی گەورەی هەیەو کاکڵەکەی نەرمو ئیسفنجی یە ٥ هەروا ناوە بۆ درەختی گەورە لەهەر جۆرێك بێ.
الدُّوَّامَةُ: مزراح، (خلخلۆکە) دارێکە لایەکی پانو لایەکی باریك سەری لاباریکەکەی ئاسنێکی خڕی بەئەندازەی دەنکە نۆکێکو گەورەتر پێدا دەکوترێ ٥ ئەمجار پەتێکی تێ دەهاڵێندرێو بەزەوی دا دادەخوترێودەخولێتەوە.
الدِّيمة: بارانێك ماوەی بارینەکەی درێژە بکێشێو لەسەرخۆ ببارێ.
الدَّيّوم: بەردەوام.
اَلْمُدَامُ: بارانی بەردەوام ٥ شەراب.
اَلْمُدَامَةُ: شەراب.
المِدْوَامُ: ئاو یان چیلکەدارێکی تەڕ یان

هەرشتێکی تر کە هەڵچوون و قڵپە قڵپی مەنجەڵی سەر ئاگر دامرکێنێتەوە، (ك: مداويم).

المِدْوَمُ: بەمانا (المِدْوامُ) دێ، (ك: مَدَاوِمَ).

دان دَوْناً ودوناً: پرو پوچ و بێخێر بوو ٥ زەعیف و لاواز بوو.

دان لـه: فەرمانبەر داری بوو، گەردنکەچی بوو.

أَدينَ: بەمانا (دان)دێ.

دَوَّنَ ديواناً: دیوانی شیعری دانا، شیعری کۆکردەوەو نوسینیەوە.

دوَّن الكتب: کتێبەکانی کۆکردنەوەو رێکی خستن.

تَدَوَّنَ: بۆ مطاوعەی (دَوَّنـه) هاتووە ٥ باش دەوڵەمەند بوو.

الدُّونُ: خوێڕیو پڕو پوچ.

دُوْنَ: زەرفی زەمانە.

الـدِّيوانُ: دەفتەرو تۆمارگا کە ناوی سەربازو شتی وای تێدا بنووسرێ ٥ نووسەرو شوێنی ئیشکردنیان ٥ کۆمەڵێك یا زۆربەی شیعری شاعیرێك ٥ هەموو کتێبێك.

دَوِي فلان دَوَىً: فلانکەس تووشی نەخۆشی سیل بوو ٥ بەنەخۆشی هەناو مرد ٥ رقو کینەی پەیداکرد ٥ گێلو ئەحمەق بوو ٥ کوێر بوو.

دويت الأرضُ: زەوییەکە دەردو ئافاتی زۆر بوو.

أَدْوَى فلان: فلانکەس هاونشینی نەخۆشێکی کرد.

أدوى فلاناً: فلانکەسی نەخۆش کرد ٥ چارەسەری نەخۆشییەکەی کرد.

داوىَ المريض ونحوه مداواةً ودواءً: چارەسەری نەخۆشەکەی کرد.

داوىَ الفرسَ: ئەرکی بەخێوکردن و سەرپەرشتی کردنی ئەسپەکەی لەئەستۆ گرت.

دَوّى الرعد: هەورەکە گرماندی.

دَوّى الفحلُ: ئەسپەکە حیلکاندی، حیلکەی ئەسپەکە بیسترا.

دَوّى الطائرُ: باڵندەکە لەحەوادا باڵی رێك کردن و فڕی.

دَوّى الكلب في الأرض: سەگەکە بەناو زەوییەکەدا سوڕایەوە.

دَوّى الرجل في الأرض: پیاوەکە بەناو زەوییەکەدا رۆیی.

دَوّى بالشَّيْئ: بەلای شتەکەدا رۆیی ٥ ملی لەسارای کاکی بەکاکی ناو رۆیی.

دَوّى اللبنُ والمرقُ: شیرەکە یان شۆرباکە توێی گرت ٥ توێی کەوتە سەر.

دَوّى الماءُ: ئاوەکە بەڵفی سەرکەوت ٥ شتێکی لەسەر دەرکەوت وەکوو توێ وایە.

دَوِّي الطعامُ: خۆراكە كە زۆر بوو.

دَوِّي فلاناً: سەرتوێژی شیرو ماستی دا بەفلان.

إدّوی: سەرتوێژی شیرو ماست یان هی شۆربای خوارد.

تداوي: حەبو دەرمانی خوارد.

الـداوي: (لـبن داوٍ) شـیرو ماستێـكی سەرتوێژدارە.

الدَّاوِيَةُ: دەشتی كاكی بەكاكی.

الدَّوِيَّةُ: بەمانا (الدَّاوِيَةُ) دێ.

الدَّايَـةُ: مامـان ٥ ئـافرەتی بێـگانەی شیردەر ٥ ئافرەتێك منداڵی خەڵـك بەخێو بكا.

الـدَّوى: نەخۆشـی ٥ نەخۆشـی سـیل ٥ عـــەیبی دیارنـــەبووی كـــاڵا ٥ ئادەمیزادی خـب بـوو، خوسـت لـێ بـڕاو ٥ دەگـوترێ: (ترکـت فلانـاً دوًى): فلانكەســـم جێهێـــشت خوستی لـێ بڕابـوو، جووڵەی لێوە نەدەهات.

الدَّواءُ: دەرمان، هەرشتێك چارەسـەری نەخۆشی پێ بكرێ.

الـدِّواءُ: قوتــوە مەرەكــەبو ئــوچو كەرەسەی پێ نووسین ٥ هەروا نـاوە بۆ توێكڵی كاڵەكە مارانـەو توێـكڵی كاڵەكو توێكڵی بۆڵەترێ.

الدُّوايَةُ: توییەكی تەنكە دەكەوێتە سەر شـیرو شـۆربا ٥ دەگـوترێ: (مرقــة دُواية): شۆرباوێـكی توێدارو چەورو پیـوداره ٥ ئـەو بـەڵغو سـەوزاییەی دەكەوێتە سەر ددان.

الـدَّوُّ: سـارای كـاكی بـەكاكی ٥ زەوی تەخت.

الدَّوِيُّ: بەمانا (الدَّاوِيَة).

الـدَّوِيُّ: گرمـەی هـەور ٥ ویـزە ویـزو گیزە گیزی هەنگو مێشو مێشولە ٥ دەنگو صەدا.

دَوِي الريح: بای لەسەرە خۆ.

دَوِيَ الأذن: هاشـە هاشـی گوێچكە ٥ تاكە كەس ٥ دەگوترێ: (مـا بالـدار دَوِيٌّ) كـەس لەخانوەكـەدا نییـە ٥ هـەروا دەگــوترێ: (داء دَوِيَــة) دەردێــكی گرانە.

الدَّوِيَّــةُ: (أرض دَوِيَّــةُ): زەوییــەكی نـەگونجاوە بـۆ تێـدا ژیـان، دەردو ئافاتی زۆرە.

الدِّيِّيُّ: بڕوانە (دَوَأ).

الدَّيْبوبُ: بڕوانە (دَبٌّ).

دَاثَ دَيْثاً: نەرمو ئاسان بوو.

دَاثَ فـلان: فلانكـەس غـیرەتو پیـاوەتی نـەماو خەجاڵـەت بـوو، گـەوداو خوێڕییە.

دَيَّثَ فـلان: فلانكـەس گەوادو خـوێڕی بوو.

دَيَّثَ الطريقَ: ڕێگاکەی پێخوست کرد، تەختو بێ کۆسپی کرد.

دَيَّثَ الشَّيْءَ: شتەکەی نەرم کرد، چەماندی، ژێربارى کرد ٥ دەگوترێ: (دَيَّثَت المِطرقة الحديد) چەکوچەکە ئاسنەکەی نەرم کرد چەماندییەوە.

دَيَّثَ الحيوانَ والإنسان: وڵاخەکە یان ئادەمیزادەکەی زەلیلو ژێربار کرد ٥ خەساندی ٥ ئەوەندەی زەلیلو ملکەچ کرد تاژێر باربوو، دەگوترێ: (دَيَّثه بالصغار)منداڵە ورکەی دواخستو سوکایەتی پێ کرد.

تَدَيَّثَ: بۆ موطاوەعەی (دَيَّثَهُ)دێ.

دَيَّثَ فلان: فلانکەس خەڵکی بۆژنەکەی هێناو لەحیاتی ئەوە پارەی وەرگرت، واتە: گەوادیی بەخێزانی خۆی کرد.

الدَّيَّثانُ: مۆتەکە کەسواری ئادەمیزاد دەبێ.

الدَّيْثانيُّ: بەمانا (الدَّيثانُ) دێ.

الدَّيُّوثُ مِن الرجال: پیاوێکە گەوادیی بەژنو خوشکی خۆی بکا ٥ غیرەتو پیاوەتی تێدانییەو بەهیچ شتێک خەجاڵەت نابێ.

الدّياجي: بڕوانە (دَجَا).

الدَّيُّوج: بڕوانە (دَجَّ).

الدَّيُّور: بڕوانە (دَجَرَ).

الدَّيُّوريّ: بڕوانە (دَجَرَ).

الدَّيْحان: بڕوانە (دَحَنَ).

الدَّيْحس: بڕوانە (دحس).

الدَّيْخَسُ: بڕوانە (دَخَسَ).

الدَّيْدَبُ: بڕوانە (دَدَبَ).

الديدبان: بڕوانە (دَدَبَ).

الديدان: بڕوانە (دَدَنْ).

الدَّيدن: بڕوانە (دَدَنْ).

تدير المكان: بڕوانە (دَوَرَ).

الدَّيْر: کەنیشتە، شوێنی خوداپەرستی ڕەبەنە مەسیحییەکان چ نێرو چ مێ ٥ (رأس الدير): پیاو ماقوڵو سەرەك خێڵ.

الدَّيْرانيُّ: خاوەنی کەنیشتە، ئەوکەسەی سەروکاری کەنیشتە دەکا لەڕوی پێداویستیو بینا سازییەوە.

الدَّيَّار: بەمانا (الدّيرانيّ)دێ.

الدَّيُّور: بڕوانە (دور).

الديرة: بڕوانە (دور).

المدير: بڕوانە (دور).

المديرية: بڕوانە (دور).

الدَّيس: بڕوانە (دوس).

الدَّيسةُ: بڕوانە (دوس).

الدَّيْسَقَ: بڕوانە (دَسَقَ).

الدَّيسم: بڕوانە (دسم).

الديسمة: بڕوانە (دَسَمَ).

ديسمبر: مانگی دوانزەی رۆمیو کانونی یەکەم لە حیسابی سورەیانی دا.

داصَ ديصاً ودَيَصاناً: لای دا، کلا بوو ٥ ریی لێ گوم بوو سەر کوێر بوو ٥ لەشەڕدا هەلات ٥ چوستو چالاك بوو، بەدەوری شتەکەدا سوڕایەوە ٥ شوێن فەرمانڕەواکەوتو پابەندی فەرمانو بڕیاری بوو ٥ دوای گەشەکردنو بەرز بوونەوە تێشکاو پوچایەوە ٥ جوڵە جوڵی کرد.

داصَ عَنْ الطريق: لەرێگا لای دا.

داصَت السمكة في الماء: ماسییەکە رۆچووە خوار بەناو ئاوەکەدا.

انداص الشَّيْئُ: شتەکە لەدەست دەرچوو لەدەست ترازا.

إنداص بالشّر: لەناکاو بەشەڕو خراپەکاریی بەرەنگاری بۆوە ٥ دەشگوترێ: (انداص عليه بالشّرِ).

الدّائص: دز، (ك: داصة).

الدَّيّاصُ: قەڵەو خڕپنێك لەبەر گۆشتنی بەدەست نەگیرێ ٥ یان لەبەر بەهێزو پتەویی ماسولکەکانی کەس پێی نەوێرێ.

الدَّيّاصَةُ: ئافرەتی گۆشتن ٥ ئافرەتی کوڵەبنە.

الدَّيْقوعُ: بڕوانە (دقع).

الدّيك: کەڵەشێر، (ك: ديوك، أدياك، ديكة) ٥ هەروا ناوە بۆ بەهار لەم رومەوە کە بەجۆرەها رەوەك و گوڵ دەرازێتەوە ٥ ئەو ئێسقانەی لەدوا گوێچکەی ئەسپەوەیە.

المديكة: (أرض مديكة): زەوییەکی تەخت کراو راستەو پاستە کراوە.

الدّيلعُ: بڕوانە (دَلَعَ).

الدّيماسُ: بڕوانە (دمس).

الديمة: بڕوانە (دوم).

الديموقراطية: جۆرێکە لەفەرمانڕەوایی کەسەروەری گەلی تێدا بەرچاو دەگیرێو دژی دیکتاتۆرییەتە ٥ ئەمە لە روی رامیارییەوە، لەڕوی کۆمەڵایەتیشەوە شێوازێکی ژیانە لەسەر بنەمای یەکسانیو ئازادی رادەربڕینو بیرکردنەوە.

دان دينا وديانة: ملکەچو زەلیل بوو، فەرمانبەر دار بوو ٥ دەشگوترێ: (دان له و دان منه): تۆڵەی لێساند ٥ (دان بكذا): ئەوەی کردە ئایینی خۆی.

دان فلان ديناً: فلانکەس قەرزی کرد ٥ قەرزەکانی زۆربوون ٥ خوی بەکاری خێر یان شەرمەنگێزییەوە گرت.

دان فلاناً دينا: فلانی زەلیل کرد ملکەچی کرد ٥ دەگوترێ: (دان فلان نَفْسَهُ) خۆی هەڵنا بۆ کردنی کارێك کەپێی ناخۆش بوو ٥ نەفسی خۆی موحاسەبە کرد ٥ (دان الشّيْئ) شتەکەی کردە ملکی ئەو.

أدانَ: پـارەی قـەرز کـردو بـوو بەقەرزدار، پارەی بە قەرزداو بوو بە خاوەن قەرز.

أدانَ فلاناً: قەرزی دایە ٥ قەرزی لێ کرد.

دَايَنَهُ مُداينة وديانـاً: مامەڵەی بەقـەرز لەگـەڵ دا کـرد ٥ پاداشـی دایـەوە ٥ دادگایی کرد.

دَيَّنَـهُ: قـەرزی دایـە ٥ وازی لـێ هێنـا خـۆی‌و بـیرو بـاوەڕی چـۆنەو چـۆن نییە چی بەسەرەوە نەبوو ٥ بـڕوای پێ کرد.

دَيَّـنَ فلانـاً الـشَّيْئَ: شـتەکەی کـردە موڵکی فلان ٥ دەگـوترێ: (دَيَّنَ فلاناً القَـومَ) فلانکەسـی کـردە کوێخـاو کاربەدەستی خەڵکەکە.

إدَّان: قـەرزی کـرد، بـوو بـە قـەرزدار ٥ قەرزی لەسەر کەڵەکە بوو.

إدَّان القَــومُ: خەڵــکەکە مامەڵــەیان بەقەرز کرد.

تداين الرجلان: دوو پیاوەکە مامەڵەیان لەگەڵ یەکتردابەقەرز کرد.

تَدَيَّنَ: قەرزی کردو بوو بەقەرزدار.

تَدَيَّنَ بكذا: بڕوای بەوەکردو پابەندی بوو.

الدِّيوان: بڕوانە (دون).

استدان: قەرزی کردو بوو بەقـەرزدار ٥ داوای ئەوەی کرد قەرزی پێ بدەن ٥ دەگـوترێ: (اسـتدان فلانـاً) قـەرزی لەفلانکەس کرد.

الدِّيانَـةُ: ئـەوەی ئـادەمیزاد بـیرو بـاوەڕی پێیە.

الدَّيْنُ: قەرزی ماوە دیاریکراو ٥ بەهای کـالاو شـتومەك ٥ هەرشتێـــك حازرنەبێ ٥ مردن.

الدِّينُ: بەمانا (الدِّيانة) دێ ٥ هەروا ناوە بـۆ هـەموو نەوشـتانەی عیبـادەتی خودایان پێ دەکرێ ٥ ئایینی ئیسلام بـڕوا بـەدڵو دان پیانـان بـەزوبان بەجەسـتەو ئەنـدام کـارکردن ٥ ژینامـە ٥ مڵـکایەتی ٥ فـەرمانڕەوا ٥ حاڵو وەزع ٥ خۆپارێزی ٥ حیسابو ئـەژمار ٥ قـەزاو نەخـشەدانان، (ك: أَدْيُن، دیون، أدیان).

الدِّينة: بەمانا (الدِّين)دێ ٥ بەمانا خودا پەرستی دێ.

الدَّيَّان: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ قـازیو دادوەر ٥ پـاداش دەرەوە بەخێر یان بەشەڕ ٥ ژمێریار.

المِـدْيانُ: کەسێـکە زۆر قـەرزو قۆڵـە بکـا، کەسێـــك زۆر شـــت بەقـــەرز بـــدا، دەشگوترێ: (امرأة مديان)، (ك: مداين).

المَدِينُ: بەندەو کۆیلە.

دَيْ دَيْ: جۆرە گۆرانییەکە بۆ حوشتر دەگوترێ.

الدَّايَةُ: بڕوانە (دوی).

الـديناميكا: زانیارییەکـە دەربـارەی جەمو جوڵ بەمانا گشتییەکەی.

الدَّيُّوم: بڕوانە (دَوَمَ).

الــذّالُ: پيتــى نۆيــەمى پيتــەكانى هيجايــە ٥ لــەنێوان كــەنارى زوبــانو كــەنارى دوو دانــى پێــشەوەى لاى سەرو دەردىٚ.

ذا: ئيسمى ئيشارەيە بــۆ تــاكى نێرينــە بــەكاردىٚ، دەتــوانرىٚ پيتــى (كــافى خيطابى) پێوە بلكێنــدرىٚ بــەگوێرەى خيطابە ئاڕاستە كراوەكە (كافەكە) دەگــۆڕىٚ، دەگــوترىٚ: (ذاكَ، ذاكِ، ذاكما، ذاكــم، ذاكــنّ) ٥ واش دەبــىٚ پيتى (ها)كە بۆ هوشيار كردنەوەيە پێــشى دەكــەوىٚ، دەگــوترىٚ: (هــذا) (هذاك) وادەبىٚ پيتى (ل) كە دوريــى دەگەيەنىٚ، دەكەوێتە نێوان ئيــسمى (ذا)و (كافەكە)، دەگــوترىٚ: (ذلك) ٥ هەروا وشەى (ذا) بەمانا خاوەن دىٚ، (ذا المال) واتە: خاوەن ماڵ.

ذات: بــۆ مێينــەى (ذو)ى بــەمانا صاحب بــەكاردىٚ، دەگــوترىٚ: (هــو ذو مــال وهــي ذات مــال) ٥ (ك: ذَوَات)ە ٥ وادەبىٚ بەماناى يــەكجار دەگەيــەنىٚ، دەگــوترىٚ: (لقيــت فلانــاً ذات مــرة) جارێــك توشى فلانكەس بووم ٥ (مــا كلمت فلاناً ذات شــفة): يــەك وشــە قسەم لەگەڵ فلان نــەكرد ٥ هــەروا بەمانا حاڵووەزع دىٚ (وأصــلح ذات بينهم) حاڵو وەزعى نێوانيانى بــاش كــردو كێــشەيان نــەما ٥ بــەمانا لاى شــت دىٚ، دەگــوترىٚ: (ذات الــيمين وذات الـــشمال) لاى ڕاســـتو لاى چـــەپ ٥ بـــەمانا خـــودى شـــتو حەقيقــەتى شــت دىٚ، دەگـــوترىٚ: (ذات الـــشيء) خـــودى شـــتەكەو حەقيقــەتو تايبەتمەنــدى شــتەكە، دەگوترىٚ: (عيب ذاتــي): عەيبێــكى سروشتىو خۆڕسك.

الــذّاتُ: نــەفسو شــەخصو خــود ٥ لەبوارى ئــەدەب دا (نقد ذاتي): واتــە ڕەخنەكــە پەيوەنـــدى بــە بـــيرو بۆچـــونى كەســـەكەو هەڵـــچونو داچوونە دەروونيــەكانيــەوە هەيــە ٥ پێچەوانەى نەقــدى مــەوضوعييــە، دەگـــوترىٚ: (جـــاء فـــلان بذاتـــه): فلانكەس خودى خۆى هاتە ٥ (عرفــە من ذات نفــسه): لــەخودى خۆيــەوە ناسيوێتى شارەزابوو.

ذات الصدر: نهێنى نــاو دڵى ئــادەميزاد ٥ قورئــان دەفــەرموىٚ: ﴿وَاللَّــهُ عَلِــيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾.

ذات الرئة: ئیلتیهابو هەوکردنی سی.

ذات الجنب: ئیلتیهابی پەردەی سی.

ذَأَب فلان: فلانکەس کردەوەی گورگانەی کرد، کەلەشوێنێکەوە ترسی هەبوو لەلایەکی ترەوە بۆی هات.

ذَأَب في السير: لە ڕۆیشتن داپەلەی کرد.

ذَأَب الريحُ الشيءَ: بایەکە لە هەموو لایەکەوە بۆشتەکە هات.

ذَأَب الشيءَ: شتەکەی کۆکردەوە، ڕێکی خست.

ذَأَب الدابَّةَ: ولاخەکەی لێخوڕی.

ذَأَب فلاناً: فلانکەسی دەرکردو سوکایەتی پێکرد ٥ ترساندی.

ذَأَب الغُلامَ: کاکۆڵی بۆ منداڵەکە دروست کرد.

ذَئِبَ: لەگورگ ترسا ٥ گورگ کەوتە ناو مەڕو ماڵاتەکەیەوە.

ذَئِبَ ذأباً: وەکوو گورگی لێ هات لەچاو چنۆکیو زێنە خرۆیی دا ٥ لەگورگ ترسا ٥ لە شتێك ترسا.

ذَؤُبَ ذآبَةً: وەکوو گورگی لێ هات لەخراپەکاریو چاوچنۆکی دا.

أذأبت الأرضُ: ولاتەکە گورگی زۆر بوو ٥ گورگی تێدا پەیدا بوو ٥ لەشتێك ترسا.

أذأب في السير: لەرۆیشتن دا پەلەی کرد.

أذأبَ الغُلامَ: کاکۆڵی بۆ منداڵەکە کرد.

ذأَّبَهُ: کاکۆڵی بۆکرد ٥ ترساندی ٥ رایچڵەکاند.

تَذَاءبت الريحُ: بایەکە هەڵبوونەکەی شێواوبوو هەردەمە لەلایەکەوە دەهات.

تذاءبت الريحُ الشَّيْئَ: بایەکە هەردەمە لەلایەکەوە لەشتەکەی داو بۆی هات.

تَذَأَّبَ: وەکوو گورگی لێ هات.

تَذَأَّبَ الريحُ الشَّيْئَ: بایەکە لەهەموو لایەکەوە بۆشتەکە هاتو لەهەموو کونو کەلەبەرێکەوە لەشتەکەی دا.

تَذَأَّبَ فلاناً: فلانکەسی ترساند.

استَذْأبَ: وەکوو گورگی لێ هات.

الذُؤابة من كل شيئ: لای سەروی هەموو شتێك، دەگوترێ: (فلان ذؤابة قومه): فلانکەس سەرۆکی هۆزەکەیەتی، پیاو ماقوڵو ریش سپی خەڵکەکەیە ٥ سەری شتو کۆتاییەکەی، دەگوترێ: (ذؤابة السوط) سەری شوڕكو قەمچی ٥ (ذؤابة العمامة): سەری لکی مێزەر، دەگوترێ: (فلان فُتِلَت ذؤابته): فلان لەڕاو بۆچوونی خۆی ژێوان کراوەتەوە.

الـذِّئـبُ: گورگ ٥ سـەگە كێوی٥ (ك: أذؤب، ذِئـاب، ذُؤبـان) ٥ لەپەنـدی پێشینانی عـەرەب دا هاتووە دەڵێ: (الذِّئبُ خاليـاً أسـد): گـورگی برسـی شـێرەكۆ لـەهیچ ناكاتـەوە، هـەروا دەگوترێ: (فلان من ذُؤبان العرب): فلانكـەس لـە دزو جـەردەكانی عەرەبە.

الْمَذْأبَة: (أرض مَذْأَبَة): وڵاتێـكی فـرە گورگە، گورگی زۆرە.

ذَئِـرَ ذأراً: رقـی هەڵسـاو تـۆرا، خـۆی ئامادەكرد بۆ هەڵمەت بردن.

ذَئِرَ بالأمر: خوی بەكارەكەوە گرت.

ذَئِرَ الشَّيئَ: شتەكەی پێ ناخۆش بوو روی لـێ وەرگێڕا٥ (فهو وهي ذائِر وذئِر).

ذَئِـرَ عليـه: جەسـارەتی بەسـەر دا كـرد، بەسەریا زاڵ بوو، دەگـوترێ: (ذَئِرَت المـرأةُ علـى بعلـها): ئافرەتەكـە لەمێردەكەی هەڵگەڕایەوەو ناچیزە بوو.

أذْأرَهُ اليه: پەنای پێ برد.

أذْأرَهُ علـى فـلان: رقـی فلانكەسـی هەڵساند.

أذْأرَهُ بـه: بەوشـتە هـەڵیناو ئیغـرای كرد.

ذاءَرَتْ النـاقـةُ: حوشـترەكە لـە بێچووەكەی نەبان بوو.

ذأرت المـرأةَ: ژنەكـە لەمێردەكـەی ناچیزە بوو.

ذَأفَ ذأفاً وذأفاناً: مرد.

ذَأفَ الجـريحَ: برینـدارەكـەی مرانـد، كوشتی.

الذُّؤَافُ: ژەهری كوشندە، دەشگوترێ: (موت ذؤاف): مردنی كتوپڕ.

ذَألَ ذألاً وذألانـاً: بـەخێرایی‌و خۆبـادان ڕۆییشت ٥ بازی دا.

ذَألَ فلاناً: فلانكەسی دەركردو سوكایەتی پێ كرد.

تَذاءَلَ: خۆی بچوك كردەوە، یان ئـەو دوو كەسـە یـەكتریان بەبـچوك لەقەڵەم دا.

ذُؤالَـة: عەلـەمی جینسـە بـۆ گـورگ (واتە ڕەگـەزی گـورگ) ٥ (ك: ذُؤْلان وذئلان).

المَذْأَلُ: خۆشڕەوی وەزن سوك.

ذأمَهُ ذأمـاً: رەخنـەی لـە گەلـێ گـرت بەسـووك‌و بـێ ڕێـزی دانـا ٥ دەری كردەترۆی كرد.

أذْأمَهُ: ترساندی.

الذَّأمُ: عەیب‌و عار.

الذَّأمَـةُ: دەگـوترێ: (مـا سمعت لـه ذأمَةً): ئاقە وشەیكم لـێ نەبیست.

ذَبَّ ذَبّـاً: لەیـەك شوێن جێـگیر نـەبوو، رەنگی هەڵبزركا.

ذَبَّ جسمُهُ: جەستەی چرچو لاواز بوو.

ذَبَّ شَفَتُهُ ذَبّاً وذبباً وذبوباً: لێوی وشك بوو لەبەر تینوایەتی زۆر لێوی سیس بوون، دەگوترێ: (ذَبَّ لسانُهُ والغديرُ والنَّباتُ ذَبّاً وذبوباً): وشك بوو.

ذَبَّ الذُّبابَ وغيرَهُ ذَبّاً: مێشەکەی دەرکرد.

ذَبَّ عنه: بەرگری لێ کرد ٥ داکۆکی لێ کرد.

ذُبَّ المكانُ: ئەو شوێنە مێشی زۆر بوون ٥ (ذُب الحيوانُ): ئاژەڵەکە مێش چۆتە کونە لوتیەوە.

ذَبَّبَ: بەمانا (ذَبَّ) دێ ٥ زێدە ڕەوی کرد لەشوێن گۆڕکێو هەڵبەزو دابەزدا.

ذَبَّبَ في السير: پەلەی کرد لە ڕۆیشتن دا، دەگوترێ: (ذَبَّبَ النهارُ): زۆر نزیکە تەواو ببێ کەمەکێکی ماوە.

ذَبَّبَ الذُّبَابُ: ناوە بۆ زۆر لەجۆرەکانی مێشو مەگەز، یەکێ لەوانە مێشی ماڵەکی، مێشە سەگ، مێشە ئەسپ، مێشی میوەجات ٥ (ك: أذِبَّةٌ وذِبّان)، دەگوترێ: (فلان ذبابٌ): فلانکەس وەکوو مێش وایە ئەزیەتی خەڵك دەدا.

ذباب العين: بیلبیلەی چاو ٥ (ذباب السيف): تیژایی شمشێر.

الذُّبابَةُ: تاکی مێشە ٥ باقی ماندەی شت هەرشتێك بێ، دەگوترێ: (على فلان ذبابة من دين): فلانکەس بەشێکی کەمی لەقەرزەکە لەسەر ماوە، (و به ذبابة من جوع): کەمێك برسییەتی پێوە ماوە، (وصدرت الإبلُ وبها ذبابة من عطش): حوشترەکە لەسەر دوێلاوەکە گەڕایەوە کەمێك تینوایەتی مابووە

ذُبَابَةُ الإبل: مێشولەیەکە لەرزو تاو سێبەرۆ دەگوێزێتەوە.

الذَّبُّ: گاکێوی ٥ دەگوترێ: (بعير ذبٌّ): حوشترێکە لەهیچ شوێنێ هەڵناکا دەڵێی ماخۆلانیەتی.

الْمَذَبَّةُ: (أرض مذبّة): خاکێکە مێشو مەگەزی زۆرە ٥ (ك: مَذَاب).

المِذَبَّةُ: مێش کوژ، مێش دەرکەر.

ذَبَحَهُ ذبحاً: سەری بڕی، قوڕقوڕاگەی هەڵبڕی.

ذَبَحَ الشَّيْءَ: شتەکەی دوولەت کرد، کونی کرد، دەگوترێ: (ذَبَحَ الدَّن): کونی لەکوپەکە کرد.

ذبحته العبرة: فرمێسك خنکاندی.

ذبحهُ الظمأ: تینوایەتی تینی بۆهێنا، برستی لێ بڕی.

ذبحت فلاناً لحيتُهُ: فلانکەس خوێن لەژێر چەناگەیەوە ڕۆیی.

ذَبَّحَ: زۆری سەربڕین ئەنجام دا.

ذَبَّحَ الحیوانَ والطیرَ: حەیوانەکەی یان باڵندەکەی سەربڕی.

إذَّبَحَ: کوشتی بڕیار دا، حەیوانی کوشتی پەیدا کرد.

تَذَابَحوا: خەڵکەکە کەوتنە وێزەی یەکترو یەکتریان سەربڕی.

الذَّابِحُ: داغو نیشانەیەکە لەپانایی مل دەکرێ.

الذُّباحُ: ئیلتیهابێکە لەگەرودا دروست دەبێ دەیهاوسێنێ بەکوردی بینەخرەی پێ دەڵێن.

الذِّبْحُ: ئاژەڵی قوربانی، ئەو ئاژەڵەی ئامادە دەکرێ بۆ سەربڕین ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ﴾.

الذُّبْحَةُ الصدرية: ئازارێکی تاوتاوو دەمدەمییە لەسنگ دا پەیدا دەبێو توشبوو بەو نەخۆشییە هەست دەکا خەریکە هەناسەی دەرنەیەو بخنکێ.

الذِّبحة: بەمانا (الذباح) دێ.

الذَّبيحُ: سەربڕاو، هەر ئاژەڵێك بەکەڵکی قوربانی بێ ٥ (ك: ذبحی وذباحی)یە.

الذَّبيحة: حەیوانی قوربانی بەسەر براوی ٥ (ك: ذبحی وذباحی).

المَذْبَحُ: قەسابخانە یان شوێنی پێشکەشکردنی قوربانی لە پەرستگای ناموسوڵمانان دا ٥ قوڕقوڕاگە.

مَذْبَحُ الكنيسة: ئەوشوێنەی ڕێو ڕەسمی قوداسی مەسیحییەکانی تێدا ئەنجام دەدرێ.

مذبح السَّيْل: ئەو کەندڕو دادڕانەی لافاوە کە لەزەوی دەیکا بەمەرجێ قوڵاییەکەی بەئەندازەی بستێك بێ ٥ (ك: مَذَابِحَ).

المِذْبَحُ: ئەوشتەی کاری سەربڕینی پێ ئەنجام دەدرێ.

ذَبْذَبَ الشَّيْئُ المعلق في الهواء: شتە هەڵواسراوەکە بەحەواوە هاتوچۆی کرد.

ذَبْذَبَ فلان: فلانکەس لەنێوان دوو شت یان نێوان دوو پیاودا ئەمبەرو ئەوبەری کرد، هەردەمە دۆستی یەکێکیان بوو.

ذَبْذَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەجەمو جۆڵ خست.

ذَبْذَبَ فلاناً: بەسەرسامیو واقو وڕماوی فلانکەسی جێ هێشت.

تَذَبْذَبَ: کەوتە جمو جوڵو هاتو چۆ.

تَذَبْذَبَ فلان: بەمانا (ذَبْذَبَ)دێ.

الذَّبْذَبُ: زمان.

الذُّبْذُبُ: ئەو گوڵینکو هەیتو هوتەی بەکەژاوەوە دەکرێ بۆ جوانی، یان بەسەرو ملی حوشترەوە دەکرێ ٥

(ك: ذَبَاذِبُ) ٥ لەزانیاری ریاضەو ئەندازیاری دا بریتییە لەومەسافەیەی قەبارەیەك دەیبڕێ کە دەکەوێتە جەمو جوڵ لەدورترین خاڵ لەسەر لایەکی میحوەری وێکچو تا دەگەرێتەوە بۆ هەمان خاڵ جارێکی تر.

ذَبَرَ ذبارةً: سەیری کردو هەستی پێکرد پێی زانی.

ذَبَرَ الخَبَرَ: لەهەواڵەکە حاڵی بوو.

ذَبَرَ الكتابَ ذَبْراً: کتێبەکەی نووسییەوە، یان بەهێواشی خوێندییەوە یان بە خێرایی خوێندییەوە.

ذَبَرَ القراءةَ: خوێندنەوەکەی سووك کرد.

ذَبِرَ عليه: رقی لێ هەڵسا ٥ (هو ذَبِرٌ وهي زَبِرَة).

ذَبَّرَ الكتابَ: کتێبەکەی نووسییەوە.

ذَبَرَ الثوبَ: پەراوێزی بۆ کراسەکە کردو گۆزو گوڵێنکی بەداوێنەکەیەوە کرد.

الذَّبْرُ: بێ دەمو پلی، دەگوترێ: (فلان لا ذَبْرَ لـه): فلانکەس نوتقی نییە، لەبەر لاوازیو بێهێزی زمانی گۆ ناکا، قسەی بۆناکرێ.

المِذْبَرُ: قەڵەم.

ذَبَلَ النباتُ ذبلاً وذبولاً: روەکەکە تەڕو تازەییەکەی نەما سیس بوو، دەگوترێ: (ذَبَلَ فوه): دەمی بەهۆی تینوێتی یان نەخۆشی وشك بوو، تفی لەدەم دا نەما.

ذَبَلَ الإنسان والحيوان: ئادەمیزادەکە یان ئاژەڵەکە کزو لاواز بوو.

ذَبَلَ السِراجَ ذبلاً: پڵیتەی چراکەی چاك کرد.

أذْبَلَـهُ: وشکی کردەوە کزو لاوازی کرد.

أذْبَلَ بالشَّيْئِ: شتەکەی چەماند.

تَذَبَّلَ: ئەمدیوو ئەو دیوی کرد جینگڵی دا.

تَذَبَّلَ في المَشْيِ: لەرۆیشتن دا خۆی بادا لەنجەو لاری کرد.

تَذَبَّلَ فلان: فلانکەس هەموو پارچە جلەکانی بەری داکەندن جگە لەیەك پارچەیان نەبێ.

الذَّابِلُ: باریكو تیژ، دەگوترێ: (رمح ذابِلٌ): رمبێکی باریکە.

الذُّبَالَـةُ: پڵیتەی چرا ٥ ئەو داوە دەزوەی دەسوتێو روناکی دەدا.

الذَّبْلُ: پێستی کیسەڵی وشکانی، یان هی کیسەڵی دەریا بازنەو شانەی لێدروست دەکرێ.

الذُّبْلَـةُ: قشپل ٥ بای پێچاو پێچ (گێژەڵوکە).

الذَّبيل: کارەساتو شتی سەرسورهێنەر.

ذَحَجَتْـهُ الريح ذحجاً: بایەکە لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر بردیو هەڵسوڕو داسوڕی پێ کرد.

ذَحَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی قەلاشت، توێکڵی لێ کردەوە.

ذَحَجَ الأديمَ: چەرمەکەی تاشی، هەڵی گلۆفت، هەنوی.

ذَحَجَتْ المرأة بولیدها: ئافرەتەکە منداڵەکەی بوو فرێی دا.

أذحجت المرأة على ولدها: ئافرەتەکە بەبێوەژنکۆشی منداڵەکەی بەخێو کردو دوای مردنی مێردەکەی شوی نەکردەوە.

ذَحَّ فلاناً ذَحّاً: شەپلاغەی لەفلانکەس دا، مستەکۆڵەی پیا کێشا.

ذَحَّ الشَّيْءَ: شتەکەی کوتا، دوو لەتی کرد.

ذَحْذَحَ: هەنگاوەکانی خێراکردنو نزیکی خستنەوە.

ذَحْذَحَ الريحُ الترابَ: رەشەباکە گڵو خۆڵەکەی بەحەوادا برد.

الذُّحْزاحُ: کورتە بالای ورگن.

الذَّحْلُ: رقو کینە ٥ تۆڵەستاندنەوە.

الذِّحَلُ: بەمانا (الذَّحْلُ) دێ ٥ (ك: أذحال).

ذَخَرَ الشَّيْءَ ذخراً وذُخراً: شتەکەی پەزمەندە کرد بۆ کاتی پێویست، دەگوترێ: (ذَخَرَ لنفسه حديثا حسناً) ناوو ناوبانگی باشی بۆخۆی هێشتەوە.

إذَّخَرَ الشَّيْءَ: بەمانا (ذَخَرَهُ) دێ٥

الذّاخِرُ: قەڵەو.

الذُّخْرُ: پەزمەندە کراو.

الذَّخيرة: بژێوی پەزمەندە کراو ٥ (ك: أذخار) ٥ هەروا ناوە بۆ کەرەستەی شەڕ لەڕەصاصو گوللە تۆپ.

المَذاخِرُ: ریخۆڵە ٥ گەدەی وڵاخو ئاژەڵ، دەگوترێ: (ملأت الدابّة مذاخِرَها).

ذَرَأَ شَعْرُهُ ذَرْءاً: ئەملاو ئەولای توکی سەری سپی بوو.

ذَرَأَ الله الخلق: خودا مەخلووقاتی وەدی هێناوە، ئادەمیزادی دروست کردونو بەناو زەوی دا بلاوی کردونەوە.

ذَرَأَ فلان الشَّيْءَ: فلانکەس شتەکەی زۆرکردوە.

ذَرِئَ: (ذَرَأَ) پیری (موی سپی) دەورەی سەری داگرتووە لاجانگی سپی بوون، دەگوترێ: (ذَرِئَ رأسه)٥ (هو أذرَا وهي ذرآءُ).

أذرأه: رقی هەڵساند.

أذرأه الى كذا: ناچاری کرد بۆ ئەو شتە.

أذرا فلاناً بالشَّيْئِ: فلانکەسی فێری ئەو شتەکرد، وای لەگەڵ کرد خوی بداتیو وەگری ببێ.

الذُّرأةُ: یەکەم شتێك کەنیشانەی پیرییە وەکوو موی سپی.

الذَّرْأ: لایەنێك، بەشێك،

سەرداوێـك، دەگوترێ: (بلغني ذرءٌ من خبر): بەشێـکی هەواڵەکەم پێ گەیشت.

ذِرْء، ذِرْءَ: وشـەیەکە ئاراسـتەی بـزن دەکرێ بۆ ئەوەی شیربدا.

الـذَّرآني: سپی، دەگـوترێ: (ملـح ذرآني) خوێیەکی زۆر سپییە.

الـذَّرِيُ: تـۆو کـراو، دەگـوترێ: (ذرع ذريٌ).

الذُّرِيَّةُ: وەچەو نەوە ○ (ك: ذرارِيّ).

ذَرَبَ الـسيفَ ذَرَبـاً: شمـشێرەکەی تیژ کرد.

ذَرَبَ لِـسانُهُ: زمـانی درێـژو جنێـو فرۆش بوو.

ذَرَبَ فـلانٌ: فلانکـەس زمـانی دوا لاڵی و گیری، ڕەوان بوو.

ذَرَبَ أنْفُـهُ: لوتی تکەی کـرد دڵۆپ دڵۆپ ئاو لەلووتی هاتە خوار.

ذَرَبَ الجُرْحُ: برینەکە پیس بوو پێوە چوو، کەورە بوو.

ذَرَبَ مَعِدَتُـهُ: گـەدەی تێـك چـوو، هەڵترشا ○ (هـو ذرِبٌ) ○ (ك: ذُرْبُ) و(هي ذرِبة) (ك: ذرِبات).

أذْرَبَ فـلان: فلانکـەس زمـانی ڕەوان بـوو دوای ئـەوەی لەوەپێش زمـانی دەگیرا ○ ژیانی تاڵ و ناخۆش بوو.

ذَرَّبَ الـسيف ونحـوه: بـەمانا (ذرَبَـهُ) دێ ○ لـــــەزەهری هەڵکێـــــشاو

جەوهەرداری کـردو ئـەمجار مـشتو ماڵی کرد، دەگوترێ: (ذَرَّبْتُ فلانـاً): فلانکەسم تووڕەکرد، ڕقیم هەڵساند.

ذَرَّبَـت المـرأة طِفْلَهَـا: ئافرەتەکـە منداڵەکـەی ڕاداشـت بۆئـەوەی پیسایی بکا.

الذُّرابُ: ژەهر.

الذَّرَبُ: دەردێـکە توشی گـەدە دەبێ خـواردن هـەزم ناکـا، خـۆراکی تێـدا دەترشێ و سودی لـێ وەرناگیرێ.

الـذَّرِبُ: زمـان پـیس، جنێـو فـرۆش، دەمدرێژ.

الـذَّرْبُ: زمـان پـیس، جنێـو فـرۆش، دەمدرێـز ○ ئاوسـاوییەکە لـەملی ئـادەمیزاد یـان هـی ئـاژەڵ دا پەیـدا دەبێ ○ نەخۆشییەکە توشی جـەرگ دەبێ درەنگ چاك دەبێتەوە.

الذِرْبَـةُ: بـەمانا (غـودده)دێ ○ (ك: ذِرَبٌ).

المِذْرَبُ: زوبان.

ذَرَحَ الطعامَ ذرحاً: ژنگە سورەی خستە ناو خۆراکەکەوە.

ذَرَحَ الشَّيْءَ في الريح: شتەکەی بەربادا.

ذَرَّحَ لَبَنَهُ: ئـاوی کـردە شـیرەکەیەوە بۆئەوەی زۆربێ.

ذَرَّحَ إدَاوَتَهُ: قوڕی لەسوراحییەکەی هەڵسوو بۆئەوەی بۆنی خۆش ببێ.

ذَرَّحَ الشَّيْءَ في الريح: شتەکەی بەربادا.

ذَرَحَ الزعفرانَ وغيره في الماء: شتێکی کەمی لەزەعفەران کردە ناو ئاوەکە.

الذُّراحُ من اللبن: ماستاو.

الـذُّراحُ: ژەنگە سورە، حەشەرەیەکە لەمێش گەورەترە پەڵەپەڵەی رەش بەجەستەیەوەن، چەند جۆرێکی هەیە، ئەمانە دەکوژرێن و وشك دەکرێنەوەو ورد دەکرێن بۆکاری پزیشکی بەکاردێن ٥ (ك: ذَرَاريح).

الذَّرِيحَةُ: بانو، تەپۆلکەی پان و پۆر.

الـذَّرِيحي: شتی زۆر سور، دەگوترێ: (أحمر ذريحي): زۆر سوورە.

ذَرَّتِ الشَّمْسُ ذُروراً: خۆر گزنگی دا.

ذَرَّ النبتُ: روەکەکە سەری دەرهێنا٥

ذَرَّ لحمُهُ: گۆشتەکەی لەڕ بوو، کەمی کرد٥

ذَرَّ فـلان ذُروراً: فلانکەس پێشەسەری سپی بوو.

ذَرَّ الـشَّيئَ ذَرّاً: شـتەکەی پـەرت و بـلاو کـردەوە، دەگـوترێ: (ذَرَّ الـذَّرورَ): بەسـەری پەنجـەکانی خـوێ یـان دەرمانێکی تـری بەشـتەکەی تـرەوە وەرد کرد (وەکو ئـەوە بلێی خوێی بەتەماتەکەوە کرد).

ذَرَّ اللهُ عباده في الأرض: خودا ئادەمیزادی بەناو زەوی دا بلاوکردنەوە.

ذَرَّ الحَبَّ: دانەوێڵەکەی تـۆو کـرد (بـەناو زەوی دا بلاوی کردەوە).

ذَرَّتِ الأرض النبـاتَ: زەوی سـەری روەکەکەی دەرخست.

ذَرَّ عينَهُ بالذَّرور: چاوی بـەدەرمانی سپی رشتن.

ذَرَّ الجُرْحَ: دەرمانی سپی بەبرینەکە کرد.

الـذُّرَارَةُ: ئـەو وردەو تـەپو تۆزەیـە لەدەرمانی کوتراو پەیدا دەبێ.

الذَّرُّ: وەچەو نەوە ٥ مێروی بچوك ٥ ئـەو گەردیلەو قەبارە بچوکانەی بەهۆی تیـشکی خـۆرەوە کەلەپەنجـەرەو کـون و کەلەبـەرەوە دێتـە ژورەوە دەردەکەون.

الذَّرَّةُ: بچوکترین قەبارە لەهەرشتێك بێ.

الـــذَّرور: ئـەو دەرمانـە سـپییەی دەکرێتـە چـاوەوە یـان بــەبرین دەکــرێ٥ یــان ئــەو خوێیــەی بەخــەیارو تـرۆزیو شـتی تـرەوە دەکرێ٥ (ك: أذِرَّة).

الذَّرِيرَةُ: بەمانا (الذَّرور)دێ.

الذَّرِيـة: ئـەوەی ئادەمیزاد ٥ رەگـەزو نـەژاد ٥ ژن و منـدالی بـچوك ٥ لەحـەدیـث دا هـاتووە پێغەمبـەر (د٥خ) ژنێـکی کـوژراوی دی فەرمووی: (ما هذه تقتل إلْحَقْ خالـداً فقل لـه: لا تقتـل ذرية ولا عـسيفاً).

المِذْرَةُ: ئالەتی تۆو چاندن.

ذَرَعَ فلان ذَرْعاً: فلاّنکەس باسکی خۆی راکێشا.

ذَرَعَ له عنده: تکای بۆکرد.

ذَرَعَ البعيرَ: لەقاچی حوشترەکەی دا ٥ دەستی حوشترەکەی داخ کرد.

ذَرَعَ فلاناً: لەدواوە باسکی لەملی فلاّنکەس هاڵاندو خنکاندی.

ذَرَعَ الثَّوبَ: بە قۆڵو باسك قوماشەکەی پێوا.

ذَرَعَ الطريقَ: رێگاکەی بەخێرایی بڕی، دەگوترێ: (ذرعت الناقةُ الفلاةَ): حوشترەکە بەخێرایی ساراکەی بڕی.

ذَرَعَ القَيْءُ فلاناً: رشانەوە تەنگی بەکابرا هەڵچنیو رشوەکە کەوتە ناو دەمیەوە٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (مَن ذَرَعَهُ القيء فلا قضاء عليه).

ذَرَعَت الدَّابَّةُ الدَّابَّةَ: وڵاخەکە پێش وڵاخەکە کەوت.

ذَرِعَ ذَرَعاً: شەوو رۆژ رۆیشت ٥ زمانی شڕو درێژ بوو.

ذَرِعَ رِجلاه: قاچەکانی ماندوو بوون.

ذَرِعَ اليه: تکای لەلاکرد.

ذَرُعَ ذَراعةً: هەنگاوەکانی پانو پۆڕ بون، شەقاوی گەورەی هاویشت.

ذَرَعَ الموتُ: مردن بڵاو بووە، پەتاو تاعون بڵاو بۆوە.

ذَرُعَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە لەکارکردن دا دەستی سوك بوون٥ (هي ذِراع وذَراع).

أذْرَعَ: بەباسكو مەچەکی شتەکەی گرت، دەگوترێ: (أذْرَعَ الشَّيْءَ).

أذْرَعَ فلان: فلاّنکەس زۆری گوتو درێژدادڕی کرد.

أذْرَعَ القَيْءَ: رشوەکەی لەدەمی دەرکرد.

أذْرَعَ ذِراعيه: هەردوو قۆڵی لەژێر جبەو باڵتۆکەیەوە هێنایە دەرێ.

ذارَعت الدّابةُ وغيرُها الطَّريقَ: وڵاخەکە هەنگاوی درێژی هاویشتن بۆئەوەی بەزویی رێگاکە ببڕێ.

ذارَعَ فلاناً الشَّيْءَ: شتەکەی بەفلاّنکەس فرۆشت بەگوێرەی باڵ نەك بەهەژمارو گۆترە.

ذَرَّعَ المطرُ: بارانەکە بەئەندازەی باڵێکی ئادەمیزاد بەزەوی دا رۆچو ٥ بەقەدەر ذیراعێك بۆ قولایی زەوی چووە خوار.

ذَرَّعَ فلان: فلاّنکەس هەردوو دەستی بەرزکردنەوەو قسەی خۆش یان ناخۆشی بۆ خەڵك دەکرد مژدەی دەدا یان هەڕەشەی دەکرد.

ذَرَّعَ في مشيه: لەرۆیشتن دا پەلی

راوەشاندن بۆئەوەی پاڵپشتی رۆیشتنەکەی بکەن، دەشگوترێ: (ذرّع بيديه).

ذَرَّعَ في السباحة: لەمەلەکردن دا باڵی کردنەوەو پەلی هاویشتن.

ذَرَّعَ البعيرَ ولە: حوشترەکەی پێوەند کرد بەمجۆرە حەبلێکی بەنێوان لوتەوانەو دەستی حوشترەکەدا قایم کرد، یان زێدەی رێشمەکەی بەقاچی بەستەوە.

ذَرَّعَ فلاناً: لەدواوە قۆڵی لەملی فلان وەرهێناو خنکاندی ٥ فلانکەسی کوشت، دەشگوترێ: (ذرّع لي شيئاً من خبره): برێکی لەهەواڵی خۆی پێدام، هەروا دەگوترێ: (فلان ذرَّعَ بيننا هذا): فلانکەس بوو بەهۆکاری ئەوەی نێوانمان.

إنْذَرَعَ: پێشکەوتو چووە پێش.

إنْذَرَعَ في السَّيْرِ: لەرۆیشتن سەرگەرم کەوتو کەوتە رۆیشتن.

تذارعُوا الطَّريقَ: پێشبڕکێیان کرد لەبڕینی رێگاکەدا بەخێرایی رێگاکەیان بڕی.

تَذَرَّعَ البعيرُ: حوشترەکە لەرۆیشتن دا هەنگاوی پانی هاویشتن، دەگوترێ: (تَذَرَّعَ في السَّيْر).

تَذَرَّعَ فلان: فلانکەس زۆری چەنەداو قسەی زۆری کرد.

تَذَرَّعَ بِذَرِيعةٍ: پەنای بردە بەربیانوهێنانەوە بۆ ئەوکارە.

استَذْرَعَ بالشَّيْءِ: شتەکەی کردە مەتەڵو دێوجامە بۆ فلان ئیش.

الأذْرَعُ: زەمان رەوانو قسەزان ٥ گورجو خێرا، دەگوترێ: (قتلوهم أذرع قتل) بەخێراییو کتو پڕی کوشتیانن.

الذِّراعُ: دەستو باسك چ هی ئادەمیزاد بێ یان هی حەیوان بێ، وەلێ لەئادەمیزاددا بریتییە لە ئانیشکەوە تاسەری پەنجەی ناوەڕاست، لە ئاژەڵدا بریتییە لەزەندو سمیەوە بەرەو ژوور ٥ ئامێرێکە بۆ پێوانە، ئەندازەی ذیراعی هاشمی سیو دوو پەنجەیە یان شەستو چوار سانتیمەترە ٥ هەروا ناوە بۆ ئەستێرەیەك کەلەشێوەی ذیراع دایە.

ذِراع القناة: لای پێشەوەی رمب.

الذَّرْعُ: ئەندازە، دەگوترێ: (ذَرْعُهُ كذا) ئەندازەی ئەوەندەیە ٥ هێزو تواناو وزە، دەگوترێ: (ضاق به ذرعي) لەوزەم دا نەماوە نەمتوانی چیدی بێدەنگ بم.

الذَّرَع: کۆختە دیوجامە ٥ ئەوشتەی راوچی خۆی لەپاشەوەی دا دەشارێتەوە.

الذُّرِعَةُ: هۆكارو سەبەبە بۆشت.

الذُّروُعُ: هەرزيندەوەرێك لەسەر خۆ بڕواو هەنگاوی درێژ بهاوێ جیا حوشتربێ یا ئەسپ بێ یان شتی تر.

الذَّرِيعُ: بەمانا (الذروع) دێ، دەگوترێ: (موت ذريع) مردنێكی بەربلاوە كەس فریا مردو ناشتن ناكەوێ ٥ (أمر ذريع) كارێكی بەرفراوانو زۆرە ٥ (وأنا ذريع له عنده) من لای ئەو تكاكارم بۆی.

الذَّريعة: نیشانەیەكە دادەنرێ خەڵكی لەسەری فێری تفەنگچیەتی دەبن ٥ دێوجامەو كۆختەی راوچی ٥ سەبەبو هۆكاری شت.

المِذْراعُ من الدابّة: قاچی ولاخ ٥ ئەسپی پێشبڕكێ ٥ لاپاڵی دۆڵو شیو ٥ گوندی بچوك بچوكی نزیك بەشارە (ك: مَذرِع ومَذاريع).

المُذَرَّعُ مِن الناس: كەسێكە دایكی عەرەب بێو باوكی نا عەرەبە یان كەسێك بنەماڵەی دایكی خانە دانتربێ لەبنەماڵەی باوكی.

المِذْرَعُ من الدابة: نێوانی دوو ئەژنۆیو ناوكی.

ذَرَفَ الدَّمْعُ ذَرْفاً وذُروفاً وذريفاً: فرمێسكی داباری.

ذَرَفَتِ العَيْنُ: چاوەكە فرمێسكی رژاند.

ذَرِفَ الدَّمْعُ ذَرَفاً: فرمێسكی بارین.

ذَرَّفَتِ العَيْنُ دمعها تذريفاً وتذرافاً: چاو فرمێسكی رژاندن.

ذَرَّفَ على الخمسين من السنين: لەپەنجا ساڵی تێپەڕاندو تەمەنی هەڵكشا.

ذَرَّفَ فلاناً الشَّيْءَ: فلانكەسی بەسەر شتەكەدا ئاگاداركرد.

ذَرَّفَ الموتَ: گەیاندییە شەرای مردنو مەرگی نیشان دا.

تَذارَفَ دَمْعُهُ: فرمێسكی رەوان بوون، دەشگوترێ: (رأيت قدحاً في يده يَتَذارَفُ) پەرداخێكم بینی بەدەستیەوە دڵۆپ دڵۆپ ئاوی لێ دەتكا.

استَذْرَفَ الضَّرْعُ: گوانەكە وای لێ هاتبوو تەماعی دۆشینی لێ بكرێ.

استَذْرَفَ الشَّيْءَ: شتەكەی گوشیو دایچەكاند.

الذَّرّافُ: گورجو گۆڵ.

اَلْمَذْرَفُ: شوێنی فرمێسك ٥ (ك: مَذارِف).

ذَرَقَ الطائرُ: باڵندەكە جیقنەی كرد، دەگوترێ: (كلام يذرق عليه) قسەی ناشیرینو پڕوپوچ.

ذَرَقَ على الناس: وتەی نابەجێو ناشیرینی ئاراستەی خەڵكەكە كرد.

أذرق الطائرُ: بەمانا (ذَرَقَ)دێ.

أذرقــت الأرضُ: زەوییەكــە گیــای حەنــدەقوقی لــێ ڕوا، (حەنــدەقوق گیایەكی خۆڕسكەو ساڵانە دەڕوێ‌و دەكرێ بەئالف).

ذَرَّقَ اللّــبنَ: ماســتەكەی تێــكەڵاوی ئاوكرد.

الذُّرَاقُ: جیقنەی باڵندە (پەلەوەر).

الذُّرْقُ: بەمانا (الذّراق)دێ.

الـــذُّرَقُ: حەنــــدەقوق؛ گیایەكــــە خۆڕســــكەو ســــاڵانەیەو دەكــــرێ بەئالف.

ذَرَا ذَرْواً: بەحــــەوادا فــــڕی، بەحــــەوادا بڵاوبۆوە.

ذَرَا فلان: فلان بەگورجی ڕۆیی.

ذَرَا الشّيْءَ: شتەكە كەوتە خوار.

ذَرَا فــــوه: ددانــــی كــــەوتن‌و كەڵبــــەی هەڵوەرین تیژاییان نەما.

ذَرَا حَــدُّ نابــه: تیــژایی كەڵبــەی نــەمان، هێزی بڕینیان نەما.

ذَرَا اليه: بەرز بووە، چو بۆ لای.

ذَرَت الريحُ التراب ذرواً وذرياً: ڕەشــەباكە تــۆزو خۆڵەكــەی بــڵاو كــردەوە بەحەوادا.

ذَرَا الحَــــبَّ: دانەوێڵەكــــەی بــــەباكردو كاوكۆتی لێ جیاكردەوە.

ذَرَا اللهُ الخلــقَ ذرواً: خــودا مــەخلوقاتی دروست كردوە.

أذْرَتِ الريحُ الترابَ: ڕەشــەبا تــەپو تۆزەكەی بڵاو كردەوە.

أذْرَت العــينُ دَمْعَهَــا: چــاوەكە فرمێسكی باراند.

أذْرا الــشَّيْئ: شــتەكەی هاویــشت، دەشگوترێ: (أذرت الدابَّـةُ راكبَهـا): وڵاخەكــە ســوارەكەی لەسەرپــشتی خــۆی فــڕێ دا ‌و هــەروا دەگــوترێ: (أذرى رأسه بالسيف).

ذَرَّت الـــــــريحُ الـــــــترابَ: ڕەشـــــەباكەگڵ‌وخۆڵەكەی بـــــڵاو كــــردەوە، دەگــــوترێ: (ذرى تــــرابَ المعــــدن): گڵــی كانەكــەی پــشكنی بۆدۆزینەوەی زێڕ.

ذرّى الحَــبَّ: دانەوێڵەكــەی بــەرباداو شەنی كرد.

ذرّى فلانــاً: پــەنای فلانكەســی داو پاراستی ‌و مەدحی كرد.

تَذَرّى القطيعُ: جەڵەبە حەیوانەكە كۆبونــەوەو هەندێــكیان خۆیــان خستە پەنا هەندێكیان، یان خۆیـان لەبــەر ســەرماو ڕەشــەبا خۆیــان لەپــەنا دركــە شــاخ‌و درەخــت دا پەناداو خۆیان شاردەوە.

تــذرّى بفــلان: خــۆی خــستە پــەنا فلانەوە بۆئەوەی داڵدەی بدا.

الذُّرْوَةُ: تۆپەڵاك،لای سەروی شت.

تَـذَرَّى بـني فـلان وفـيهم: لـەدیارترین پیاوی ئەو بنەماڵە ئافرەتی خواست.

استذرى: بەمانا (تَذَرّى) دێ.

الـذَّرا: ئـەو شـتـەى خـۆتى لەپـەنادا دەشـــارييەوە، خـــۆت دەخەيـــە پەنايـەوە، دەگـوترێ: (أنــا في ذرى فـلان): مـن لەسـێبەرى فلان كـەس دام ٥ فرمێـسكى رژاو ٥ تەبيعــەتو سروشتى نەرمو نيان.

الذُّرى: ناوە بۆ ئەو خشتو خۆڵەى با دەيبا ٥ فرمێسكى ڕژاو.

الـــذُّرَارَةُ: نــاوە بــۆ ئــەو وردەو خاشاكەى لەدانەوێڵەى بەشەن كـراو دەكەوێتە خوار.

الـذُّرْوُ: بـەش و لايەنێـك، دەگـوترێ: (بلغني ذروٌ من القول): سەرەداوێـكى قسەكەم دەسـت كـەوتووە، كەمێـكى هەواڵەكـــەم زانيـــوە ٥ قـــسەى بەتوانجو توێكڵاوى.

الـــذُّرَةُ: زوراتگـەنمـــە شـــامى؛ دانەوێڵەيەكـە دەهـاڕدرێو دەكـرێ بەنان.

الـذُّرْوَةُ: تۆپـەڵاكو دونـدى شـت، دەگوترێ: (هو في ذُرْوَة النسب وعلى ذُروَة الشرف).

ذُرا الليل: ساتە سەرەتاييەكانى شەو.

المِـــذْرى: شـــەن و ســـێلك؛ دارێـــكە سەرێـكى وەكـوو پەنجـەكانى دەسـت وايە كرشەى پێ ئەمـديوو ئـەو ديـو دەكرێ دانەوێڵەى پێ شەن دەكرێو كاوكۆتەكـــەى پـــێ لەدانەوێڵەكـــە جيادەكرێتەوە.

المِـذْرَوان: دولايـەنى شـت ٥ ئەمبـەرو ئەوبەرى شت ٥ دووشان، دەگـوترێ: (جـاء يـنفض مِذرويـه): هـات شـانى هەڵدەتەكانـدیان دەگـوترێ: (قَنَـعَ الـــشيبُ مِذرَوَيْـــه): پـــيرى لەســـەر دوولاجانگى هەڵنيشتووە.

المِذْراة: بەمانا (المِذْرى) دێ.

ذَعْذَعت الـريحُ الـشَجر: رەشـەباكە درەختەكـەى خـستە جـەو جـوڵو راوەشاندن.

ذَعْــذَع الـــتراب: گـڵو خۆڵەكــەى بەباكرد.

ذَعْـذَع فـلان المـالَ: فلانكـەس ماڵو سامانەكەى پەخشانو تەخشان كرد، دەگوترێ: (ذعذعهم الدهر): رۆژگـار پەرتو بلاوى كردنەوە.

تَذَعْـــذَع: داڕوخـــاو هـــارەى كـــرد، دەگـوترێ: (تذعذع البنـاء والـشعر): ديوارەكە روخا، مووەكان هەڵوەرين٥

الـــذَّعاذِعُ: خورمـــاى بـــلاوە بـــوو، دەگـوترێ: (تفرقـوا ذَعَــاذِعَ) بـلاو بوونـــەوە هەريەكـــەيان كەوتـــە شوێنێك.

الذَّعْـــذاعُ: نهێنـــى بلاوكـــەرەوە، دوزمانو فيتنە گێڕ.

ذَعَرَهُ ذَعْراً: ترساو سەرسام بوو.

أذعَرَهُ: بەمانا (ذَعِرَهُ) دێ.
تَـذَعَّرَ: ترسـا ٥ بـۆ مـوطـاوەعـەی (ذَعَّرَهُ)دێ.
إنذعَرَ: ترساو راچڵەکی.
الـــذّاعِرُ: ترســاوو ترســنۆك ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (لا یـزال الـشیطان ذاعـراً مـن المـؤمن)، دەگـوترێ: (رجـل ذاعِـرٌ) پیاوێـکی عەیبدارو نامەردە.
الذُّعْرُ: ترس‌و لەرز.
الذُّعَرَةُ: چۆلەکە کلك هەڵسەنگێنە، زۆر ترسـنۆکە لـەولاتی میصر پێـی دەگوترێ (ئەبو فصادە) لەولاتی شام پێی دەڵێن: (أم سَکعکَعْ) لەعێراق پێی دەگوترێ: (زیطەو زطزاطە).
الذَّعُورُ: ترسنۆك‌و سوك٥ ئافرەتێـك زۆر بترســێ لەقــسەو قــسەڵۆك‌و قسەی ناشیرین.
ذَعَفَ ذِعفاناً: مرد لەناوچوو.
ذَعَـفَ فلانـاً ذَعْفاً: ژەهـری کوشـندەی دا بەفلان.
ذَعَـــفَ الطعـــامَ: ژەهــری کــردە نــاو خۆراکەکەوە.
أذعَفَهُ: بەخێرایی کوشتی.
اِنْذَعَفَ: شاگەشکە بوو دڵی پچڕا.
الذُّعافُ: ژەهری کوشـندەی هـەلاهیل ٥ (مـوت ذعــاف): مردنـی خێـرا، دەگـوترێ: (حیَّـةٌ ذعــف اللعــاب): مارێکە ژەهرەکەی کوشندەو خێرا کوژە.
ذعِنَ ذَعْناً: ملکەچ بوو ژێربار بوو.
أذعَنَ: ملکەچ بـوو راستگۆ بـوو هاتـە ژێربـار، دەگـوترێ: (أذعَـنَ بـالحق) دانی بە حەق دانا.
المِـــذْعَانُ: وشـــتری ســـەرنەرم، ئـادەمیزادی گـوێ بیـستو گـوێ رادێر.
ذفْـذَفَ: لارو لەنجـەی کـرد، هەڵسوڕو داسوڕی کرد.
ذَفْذَفَ الجَریحَ وعلیه: برینـدارەکەی کوشـت، پەلــەی کــرد لــەگیان دەرچوونی.
ذَفِرَ النَّبتُ ذفراً: گژوگیاکە زۆر بوو.
ذفــذَفَ الــشیئُ: شــتەکە بـۆ نەخۆشـەکەی زۆر کەسـکون بـوو وەکوو میسك بۆنی بلاوەی کرد، یان بۆگەنی زۆری لـێ هات وەکوو بـۆنی سیر بلاو بووە (هو ذَفِرٌ وهي ذَفِرَةٌ) ٥ (هو أذفر وهي ذفراء).
اِسْتَذْفَرَ بالأمر: سور بوو لەسەر کارەکەو بەوره بەرزییەوە لەگژی راچوو.
الذِّفْرى من الحیوان والإنسان: ئـەو ئێسقانەی پشت گوێچکەیە.

ذَفَّ الطائِرُ ذفّاً وذفيفاً وذفافةً: باڵندەکە پەلەی کرد.

ذَفَّ الأمْرُ ذفيفاً: کارەکە گونجاو ئامادەبوو بەیدەست بوو.

ذَفَّ على الجريح: پەلەی کرد لەگیان دەرچوونی بریندارەکەو تەواوی کرد.

أذَفَّ الجَريحَ: بەمانا (ذَفَّ عليه) دێ.

ذافَّ الجَريحَ وعليه وله: بەمانا (أذَفَّهُ)دێ.

ذَفَّفَتْ بهم الدّوابُ: ئاژەڵەکان (وڵاخەکان) پەلەیان کرد لەرۆیشتن دا.

ذَفَّفَ فلانٌ: فلانکەس کەرەسەو ئامێری کاروان و قافڵەکەی کەم کردەوە وڵاخەکانی سوکبار کردن.

ذَفَّفَ فلاناً وعليه: بەمانا (أذَفَّهُ) دێ ٥ لەحەدیثی ئیبنو مەسعوددا هاتووە دەڵێ: (فَذَفَّفْتُ على أبي جهل) هەروا دەگوترێ: (ذَفَّفَهُ بالسيف) بەشمشێر خێرا گیانی دەرچواند.

اِسْتَذَفَّ الأمرُ: کارەکە گونجاو رێک کەوت.

الذَّفافُ: ژەهری کوشندەو هەلاهیل ٥ شتی کەم، دەگوترێ: (ماءٌ ذُفافٌ) ئاوی کەم.

الذُّفافُ: ژەهری کوشندە ٥ شتی کەم ٥ خۆشرۆو سوکەڵە ٥ (ك: ذُفُفٌ).

الذَّفُّ: دەگوترێ: (سمعت ذَفَّ نعله) دەنگی تەپەی نەعلەکانیم گوێ لێ بوو.

الذُّذَفُ: بەمانا (الذُّفُ) دێ.

الذَّفيف: کەم ٥ خۆشرۆو سوکەڵە، دەگوترێ: (موت ذفيف) مردنی خێرا٥ (سيف ذَفيفٌ): شمشێری برندەو تیژ، دەگوترێ: (صلاة ذَفيفةٌ) نوێژی کورت و سوکەڵە، وەکوو نوێژی رێبوار ٥ قاڵۆنچە نێرینە.

المُذَفَّفُ: دەگوترێ: (سَهْمٌ مُذَفَّفٌ): تیری خێرا رۆو سوك.

ذَقَنَتِ الدّابةُ ذَقَناً: لغاوەکەی شلکرد لەرۆیشتن دا.

ذَقَنَ فلان على يده أو على عصاه: فلانکەس چەناگەی خۆی لەسەر دەستی دانا یان چەناگەی خستە سەر گۆچانەکەی.

ذَقَنَ فلاناً: مستە کۆڵەی لەچەناگەی فلانکەس دا.

ذَقِنَ ذقناً: چەناگەی درێژ بوو.

ذَقِنَ الدَّلْو: لێوی دۆڵچەکەی خوار کرد.

ذَقَّنَ على يده أو على عصاه: بەمانا (ذَقَنَ)دێ.

الذّاقِنَةُ: ئەو بەرزاییەی گەردنە کە

دەكەوێتــە نێــوان چــەناگەو قوڵــكەی گەردن ٥ خوار نـاوك ٥ پارچـە دارێـكە مۆسـيقاژەن لـەكاتی مۆسـيقالێدان دا چەناگەی دەخاتە سەر ٥ (ك: ذواقن).

الذَّقَنُ: لای خواروی چەناگە، كۆتـايی بەيەك گەيشتنی هەردوو لای ريش ٥ لەپەنــدی پێــشينان دا هــاتووە دەڵـێ: (مُثقَـلٌ اسـتعان بذَقَنِـهِ) كـۆڵی گرانـــەو بەتەمايـــە چـــەناگەی هەندێـــكی لەســـەر ســوك بكـا ٥ بەكەسێـــك دەگـــوترێ: پـــشت بەكەسێـــك ببەســـتێ هيـــچی لەبارانـــەبێ، يـــان لـــەخۆی بـــێ دەسەڵات تر بێ.

ذَكَـرَ الـشَّيْءَ ذكـراً وذُكـراً وذِكـرى وتـذكاراً: لەبيـــەری كـــرد ٥ خـــستيە يـــادەوەری خۆيەوە ٥ ئامادەی كرد ٥ بيری كەوتـەوە ٥ دوای ئەوەی لـەيادی چوبووەوە هاتـەوە يادیو بەزوبان گوتيەوە.

ذَكَرَ فلانَةَ: خوازبێنی فلانە ئافرەتی كـرد بۆئەوەی بيكاتە هاوسەری خۆی.

ذَكَرَ اللهَ: يادی خودای كردو ستايشی كرد.

ذَكَرَ النِعْمَـةَ: سوپاسگوزاری نيعمەتەكـەی كرد.

ذَكَرَ الناسَ: پاشە ملە باسی خەڵـكی كـرد ٥ عـەيبو لەكـەكانيانی خـستنەرو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿أَهَـذَا الَّـذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ﴾.

ذَكَرَ الشَّيْءَ لَه: شـتەكەی تێـگەياند، پێـی گوت.

ذَكَرَ حَقَّهُ: مافی خۆی پاراست.

ذَكِــرَ ذَكــراً: بـيرەوەری باشـەو چـاكی لەبەركرد ٥ (هو ذَكِرٌ وهي ذَكِرَةٌ).

أَذْكَرَتِ المرأةُ وغيرهـا: ئافرەتەكە كوڕی بوو (فهِيَ مُذْكِرٌ).

أَذْكَــرَت فلانـــةٌ: فـــلان ئـــافرەت لەرەوشـــت دا لاســـايی پيـــاوانی كردەوە.

أَذْكَـرَ الحَـقُّ عليـه: حـەقو راسـتی بالادەست كرد، حەقی ڕاگەياند.

أَذْكَـرَ فلانـاً الـشَّيْءَ: وای لـەفلان كرد شتەكەی بێتەوە ياد.

ذاكَـرَهُ في الأمـر: دەربـارەی كارەكـە وتو وێژی لەگەڵ دا كرد.

ذَكَّرَ السيفَ والفأسَ: پۆڵای خـستە سـەرنووكی شمـشێرەكە يـان نـووكی پارچەكە٥

ذَكَّـرَ الكلمـةَ: وشـەكەی بەشـێوەی واگوت بۆ نێرينە بەكاربێ.

ذَكَّرَ الناسَ: ئامۆژگاريی خەڵكەكەی كرد.

ذَكَّرَ فلاناً الشَّيْءَ وبه: شتەكەی بیر فلانكەس هێنايەوە.

اِذَّكَـرَهُ، اذدكـره، إدَّكـرهُ: بـەمانا (ذَكَرَهُ)دێ.

تذاكروا في الأمر: دەربارەی کارەکە وتو ویژیان کردو کەوتنە قسەو دەمەدەمێ.

تذاكروا الشيْءَ: شتەکەیان باس کرد، بیریان هاتەوە.

تَذكّرت فلانَةُ: فلان ئافرەت لەهەڵس و کەوتا لاسایی پیاوی کردەوە.

استذكَرَ فلاناً: داوە دەزوویەکی لەپەنجەی فلانکەس بەست بۆ ئەوەی شتەکەی لەبیر نەچێ، کارەکەی لەیاد نەچێتەوە.

استذكَرَ الكِتابَ: کتێبەکەی خوێندەوە بۆئەوەی لەبەری بکا.

الذّاكِرَةُ: توانای نەفس لەسەر بەراورد کردنی ئەزمونی رابردوو سەرلەنوێ بەکارهێنانەوەیان.

التَّذكِرَةُ: هۆکاری یادخستنەوەو بیرهێنانەوەی پێویستیات پسولەیەکی تایبەتییە بۆناو شەمەندەفەرو تەیارەو سینەماو ئەوجۆرە شتانە بەکاردێ.

الذِّكْرُ: دەنگ و صەدا ٥ نوێژو پاڕانەوە لەخودا، یادکردنەوەی خودا ٥ قورئانی پیرۆز (ذِكر الدين) چەکی قەرز.

الذُّكْرَةُ: پارچەیەك پۆڵا بخرێتە سەرنووکی شمشێر یان پاچ.

الذَّكَرُ: پێچەوانەی مێینە ٥ وانێکی نێرینە ٥ ئاسنی چاك و پتەوو وشك و رەق، دەگوترێ: (رجل ذكر) پیاوێکی ئازاو ملنەدەر ٥ بارانی قەترە گەورە ٥ قسەی رەق.

الذّكورة: پێچەوانەی مێینەیی.

الذّكير: دەگوترێ: (رجل ذكير) پیاوێکی زیرەك و وریاو بیرتیژو زاکیرە باشە ٥ ئاسنی پتەوو رەق.

المِذْكار: پیاوێك هەرکوڕی ببن یان ئافرەتێك هەر کوڕی ببن، دەگوترێ: (أرض مذكار) زەوییەکە هەر روەکی نێری لێ دەروێ ٥ (فلاة مِذكار) سارایەکی کاکی بەکاکی ترسناکە پیاونەبێ ناوێرێ پێی دا بڕوا.

المُذْكِرُ: دەگوترێ: (داهية مُذْكِرٌ) بەڵایەکی سامناکە پیاوی بەجەرگ نەبێ خۆی بۆراناگیرێ ٥ (طريق مُذكِر) ڕێگایەکی ترسناکە.

المُذَكّرُ: نێر، پێچەوانەی مێ، دەگوترێ: (يوم مُذَكّرٌ) رۆژێکی سامناك و قورسە ٥ (سيف مُذَكّرٌ) شمشێرێکی جەوهەردارە.

المُذَكَّرَةُ من النساء: ئافرەتێك لەهەڵس و کەوتی دا لاسایی پیاو بکاتەوە.

المُذَكِّرَةُ: دەفتەری تێبینی،

دەفتـــەری یـــادەوەریی ٥ یادداشـــت‌و ڕونکردنـــەوەی هەنـــدێ مەســـئەلە پێشکەش بەدادوەر دەکرێ.
اَلْمَذْكُور: دەگوترێ: (رجُلٌ مَذْكور) پیاوێکە ناوو ناوبانگی باشی هەیە٥
ذَكَت النـارُ ذُكـواً وذكـاً وذكـاءً: بڵێـسەی ئاگرەکە پەرەی سەند.
ذَكَت الشَمْسُ: گەرمای خۆر بەهێز بوو تاوی ستاند.
ذَكَت الحَرْبُ: شەڕ هەڵگیرسا.
ذَكـت الـريحُ: بۆنەکە بڵاو بـووە کـون‌و کەلەبەری گرتنەوە، دەگوترێ: (زكا المسكُ) بۆنی میسکەکە بڵاو بۆوە.
ذَكّى الشاةَ: مەڕەکەی سەربڕی.
ذَكِيَ فلان: فلانکەس زیـرەك بـوو ٥ (ك: أذكياء).
ذَكُوَ فلان: بـەمانا (ذَكِيَ)دێ، دەگـوترێ: (ذَكُوَ قلبه)دڵی هوشیار بۆوە.
أذْكَتِ السحابَةُ: هەورەکـە جار دوا جار بارانی باراند.
أذكى النّارَ: ئاگرەکەی هەڵـگیرساند، دەگـوترێ: (أذكـى الحـربَ) شـەڕی بـەرپاکرد ٥ (أذكـى عليـهم العيـون) چاوی بۆگێڕا.
ذكّـى فـلان: فلانکـەس زیـرەك بـوو بەهۆی ئەزموونی زۆرو لەبۆتەدان ٥ کەوتە ساڵەوەو قەڵەوبوو، جەستەی زل بوو.
ذَكّى الفـرسُ: ئەسپەکە لەتەمـەنی جوانویەتی تێپەڕی.
ذَكّى النارَ: بەمانا (ذكاها) دێ.
ذَكّـى الـشاةَ: مەڕەکـەی سـەربڕی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ﴾.
استذكت النارُ: بەمانا (ذَكَتْ)دێ.
الـذّكا: بڵێـسەی ئـاگرە پـشکۆ ئـاگری گەشاوە.
الذّكِيَّـــةُ: باوەشـــێن، ئـــامێری ئـــاگر گەشـــانەوە، یـــان چـــەرخی ئـــاگر کردنەوەو شقارتە.
الذّكِيّـــةُ: نـــار ذَكِيَّـــةٌ: ئاگرێـــکە بڵێسەو گڕەکەی بەتەوژمە.
ذَلِـفَ الأنـفُ ذَلَفـاً: لـوتی باریـك‌و بـچوك بـووە گـەورەو پـان‌و فش بـوو (هـو أذلف وهي ذلفاءُ) ٥ (ك: ذُلْفٌ).
ذَلَقَ اللسانُ ذلاقـةً: زوبـانی تیـژ بـوو، دەم قەرەباڵغ بوو.
ذَلَقَ السكينَ ونحوه: کێردەکەی تیژ کرد.
ذَلَقَ الصومُ وغيرُهُ فلاناً: ڕۆژو گرتن‌و کـەم خواردن فلانکەسی لاواز کرد.
ذَلِقَ الـسنان واللـسانُ ذَلَقـاً: ڕمبەکـە یـان زوبـانی تیـژو بەبڕشـت بـوو، (هـو أذلق).
ذَلِـــقَ الـــسراجُ: چـــراکە ڕوناکـــایی دا

دەوروبەری روناك كردەوە.

ذَلِقَ فلان: فلانكەس دڵەڕاوكێی تووش بوو.

ذَلِقَ من العَطَشِ: لەتینوان خەریك بوو بخنكێ ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (ذَلِقَ يوم أحد من العطش)، (هو ذلِق وهي ذلِقة).

ذَلُقَ اللسانُ ذلاقة: بەمانا (ذَلَقَ)دێ.

أذلق في الرمي: پەلەی كردلەرەمی كردن دا.

أذلق السكينَ: بەمانا (ذَلَقَهُ)دێ.

أذلق الصومُ وغيرُهُ فلاناً: بەمانا (ذَلَقَهُ)دێ٥ دەگوترێ: (أذلقني قولُهُ) قسەكەی ئەوەندەی ماندو كردم هەتا پێی لاواز بووم.

أذلق السِراجَ: چراكەی هەڵكرد روناكی كرد.

أذلق الضَّبَّ: ئاوی كردە كونی سوسەمارەكەوە بۆئەوەی لەكونەكەی بێتە دەر.

ذَلَّقَ السكينَ ونحوه: بەمانا (ذَلَقَهُ) دێ.

ذَلَّقَ الفَرَسَ: ئەسپەكەی كزو لاواز كرد.

ذَلَّقَ اللَّبَنَ: شیرەكەی تێكەڵ بەئاوكرد، ئاوی كردە شیرەكەوە.

ذَلَّقَ الضَّبَّ: بەمانا (أذلقه) دێ.

إنْذَلَقَ: شتەكە تیژ بوو.

الذُّلَقُ: تیژو برِەر، دەگوترێ: (لِسانٌ ذُلَقٌ) زوبانی تیژو رەوان ٥ هەرشتێك تیژو كاریگەر بێ.

الذَّلَقُ: زوبانی تیژو رەوان.

الذَّلْقَةُ: لەهەموو شتێك تیژاییەكەی.

الذَّوْلَقُ: لەهەموو شتێك دا قەراخو تیژاییەكەی.

المِذْلاقَةُ: حوشتری خۆشڕۆ.

تَذَلْذَلَ: هەڵبەزو دابەزی كردو شل بوو، شۆڕ بۆوە.

الذُّلْذُلُ والذِّلْذِلَ: كراسی درێژ ٥ جزداشە، (ك: ذَلاذِل)ە ٥ دەگوترێ: (شَمِّر ذلاذلك هذا الأمر): داوێنت بۆ ئەوكارە بەلادابكە٥ (فرس خفيف الذّلاذل): ئەسپێكی كلك بچوكە.

ذَلَّ: لاوازو ملكەچ بوو، سوكایەتی پێ كراو قبوڵی كرد.

ذلت الدَّابَّةُ: وڵاخەكە ژێربار بوو ملی دا.

ذَلَّ له القوافي: بەئاسانی سەرەوای بۆ دێ.

ذَلَّلَ السحاب: بارانێك لەسەر خۆ بباریو هەورە بروسكەی تێدا نەبێ.

أذَلَّ فلانٌ: فلانكەس هاوەڵەكانی زەلیلو بێ دەسەڵات بوون.

أذلَّ فلاناً: فلانكەسی زەلیلو بێ

دەسەڵات کرد ٥ بەزەلیل‌و بێ دەسەڵات لەقەڵەمی دا.
ذَلَّلَهُ: گەردنکەچی کرد، ئاسانی کرد، رامی کرد، دەگوترێ: (ذُلِلَ الكرمُ): مێوەکـــە هێـــشوە ترێیـــەکانی بەیدەست بوون.
تَذَلَّلَ: بۆ موطاوەعەی (ذَلَّلَهُ)دێ.
اسْتَذَلَّهُ: بەمانا (أذَلَّهُ) دێ.
الـــذُّلّ: زەلیلـــی‌و بـــێ دەســـەڵاتی ٥ سوکایەتی پێ کردن.
الذِّلُّ: بـەمانا (الـذُّلُّ) دێ ٥ رێـگایەك زۆر پێخوست کرابێ.
الذَّلُولُ: رێگای ئاسان‌و بـوار خـۆش ٥ ولاخـی ژێربـارکراوو جلـەو نـەرم ٥ حوشتری خۆش بارو سەرنەرم.
الذَّليلُ: لاوازو بێ دەسـەڵات‌و ناچار، مـــاڵ‌و خـــانووی نـــەوی‌ ٥ رێـــگای ئاوەدان‌و پێخوست کراو٥ درەختێك هـــەموو کـــەس دەســـتی بگاتـــێ‌و بەئاسانی بەرەکەی لێ بکەنەوە.
ذَمَرَ الأسدُ ذمراً: شێرەکە نەڕاندی.
ذَمَـــرَ فـــلان: فلانکـەس رقـی هەڵـسا٥ هەڕەشەی کرد، دەگوترێ: (جاء عمرُ ذامراً): عومەر بەشێوەی هەڕەشەوە هات‌و رقی هەڵسابوو چاوی لـێسور ببونەوە.
ذَمَرَت النّارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا.
ذَمَرَ النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.
ذَمَرَ فلاناً على الأمر: فلانکەسـی هـەڵنا لەسەرکردنی کارەکە.
ذَمَّـــرَهُ: هـــەڵینا، تەشـــجیعی کـــرد ٥ لەحـــەدیثـــێـــك دا کـــە عـــەلی گێڕاویەتیـــەوە دەفـــەرموێ: (الأوان الشيطان قد ذَمَّرَ حزبَهُ).
ذَمَّرَ الأمر: شتەکەی مەزندەکرد.
تَـــذامَرُوا: خەڵـــکەکە هەندێـــکیان هەندێکیانیان هەڵنا بۆ شەڕ ٥ سەر زەنشتی یەکتریان کرد ٥ لەحەدیثی نوێژی تـرس دا هاتووە دەفـەرموێ: (فتذامر المشركون وقالوا: هلاّكنا حملنا عليهم وهم في الصلاة).
تَذَمَّر: سەرزەنشتی خۆی کـرد لەسـەر شتێـکی لەدەستچووو ٥ رقـی هەڵـسا ٥ ناڕازی بوو هەڕەشەی لـێ کرد.
الـــذِّمار: شتێـــك پێویـــست بـــێ پارێزگاری لـێ بکرێ ٥ وەکـوو مـاڵ‌و خێـزان، دەگـوترێ: (فـلان حـامي الذِّمَار).
الذَّمارةُ: ئازایەتی.
الـــذِّمْرُ: ئـــازاو مـــەردو نەبـــەرد ٥ ئـادەمیزادی قـسە خـۆش ٥ بـەلاو کارەسات ٥ (ك: أذمار).
الذِّمْرَةُ: دەنگ‌و صەدا.
الذَّميرُ: بەمانا (الذِّمْرُ) دێ.
الْمُـذَمَّرُ: شـان‌و مـل‌و دەوروبـەریان،

دەگوترێ: (بلغ الأمرُ المُذمَّر): ئیشەکە قورس بوو گەیشتە بنبەست.
المُــذَمِّر: ئـەو کەسـەیە تەماشـای شـەرمگای ئـاژەڵ دەکـا بـۆ ئـەوەی بزانێ ئاخۆ نێرە یان مێیە.
ذَمَلَ البعیرُ ذَمولاً: حوشترەکە بەخێرایی رۆیی٥ (فهو ذامل وهي ذاملة).
ذَمَّلَهُ: وای لـێ کرد خێرا بڕوا.
ذَمَّ الأنفُ: لوتەکە چڵمی لـێ هاتە خوار.
ذَمَّ الوَجْهُ: ڕەشایی‌و تەڵخاییێکە دەکەوێتە سـەر دەم‌و چـاو بـەهۆی گـەرما یـان خوراندنی زۆر.
ذَمَّ فلانـاً ذَمّـاً ومَذَمَّـةً: ڕەخنـەی لـەفلان گرت‌و عەیبی تێدا بەدی کرد.
أذَمَّ: شتێکی کرد لۆمەی بکرێ.
أذَمَّ الوِتْرُ: بیرەکە ئاوی کەم بوو.
أذَمَّت الدابَّةُ: وڵاخەکە مانـدوو بـوو نـــەیتوانی بـــڕوا راوەســـتا یـــان دواکەوت.
أذَمَّت المكانُ: شـوێنەکە بـێ خێـرو بەرەکەت بوو.
أذَمَّ بکـــذا: بـــەهیچ‌و پوچـــی زانــی‌و گرنگی پێ نەدا.
أذَمَّ بفـــلان: وازی لەفلانکـــەس هێنـــا بەسەر کۆنەکراوی.
أذَمَّ لفلان على فلان: وادەو پەیمانی لەفلان وەرگرت بۆ فلان.
أذَمَّ فلاناً: پەنای فلانکەسی دا.
أذَمَّ فلانــاً وغَیْـرَهُ: فـلان‌و خەڵـکی تـری بەسـەر کۆنـەکراو لەقەڵـەم دا، دەگوترێ: (بلوتُهُ فأذمَمْتُهُ).
ذَمَّمَهُ: زێدەڕەوی کردلە زەمکردنی دا.
تَذامّوا: هەریەکە لەخەڵکەکە زەمـی یەکتریان دەکرد.
تَذَمَّمَ: شەرمی کـردو خـۆی لەشتەکە بـوارد، بێـزی نـەهات خـۆی بکـا بەخاوەنی.
تَـذَمَّمَ لـصاحبه: عەهـدو پـەیمانی هاوەڵەکەی پاراست.
تَـذَمَّمَ بفـلان: هانـای بـۆ فـلان بـردو داوای لـێ کرد تکا کاری بێ.
اسـتَذَمَّ الیـه: کارێـکی کـرد هـەموو کەس لۆمەی بکا.
استَذَمَّ بفلان: بەمانا (تَذَمَّمَ)دێ.
الأذَمّ مـن الـدواب: وڵاخـی مانـدو شەکەت کە بوەستێ‌و نەتوانێ بڕوا.
الذِّمام: عەهدو پەیمان بەرپرسیاری لەحیاتی یەکێکی تر ٥ ماف‌و ڕێز ٥ (ك: أذمة).
الذِّمَامَة: بەمانا (الذِمام)دێ٥ شەرم‌و حەیاکردن لەسەر زەنشت‌و لۆمە٥
الذُّمامَةُ: بەمانا (الذَمَامُ)٥
الذَّمُّ: دەگوترێ: (رَجُلٌ ذَمٌّ): پیاوێکی زەم کراوە.

مذياع
مذبح
ذنابى الطائرة
ذؤابة
مذروا القوس
نجم مذنّب
ذنب
مذود
ذؤابة
مذبّة
مذراة أو مذرى
ذكرة الفأس
مذياع
ذراع
ذرة
إذخرة
ذفرة
ذرق
ذرّاح
ذعرة
ذبابة
ذئب

الذَّمَةُ: دەگوترێ: (بئر ذَمَّةٌ): بیرێکی کەمئاوە.

الذِّمـةُ: پەیمانو بەڵێنو بەرعوّدە بوون ٥ مافو رێز ٥ (أهل الذمة): ئەوانەی ناموسوڵمانن‌و پەیمان لەگەڵ موسوڵمانان دەبەستن‌و خوّیان دەخەنە ژێر زیممەی موسولمانان.

الـذِّمِّيُّ: پەیمان پێدراو، ئەوەی ئەهلی کیتابەو پەیمانی دەدرێتێ‌لەلایەن موسوڵمانانەوە کەماڵ‌و ناموس‌و ئایینی پارێزراوە.

الذميم من الآبار: بیری کەم ئاو ٥ چڵم٥ پەڵەی ڕەش کەلەسەر دەم‌و چاو بەهوّی گەرما یان زۆر خورانـدن پەیدا دەبن ٥ شەونم کەشەوانە دەکەوێتە سەرگەڵای درەخت‌و تێکەڵ بەگڵ دەبێ، شەونمە کەوەکوو دڵوّپە قوری لێ دێ.

الذَّمِيمة من الآبار: بەمانا (الذَّمة)دێ ٥ توّپەوانەو سەرقەباخ کەناهێڵێ شت لەزەرفەکەی بێتە دەرێ.

المُذِمُّ: (رجل مُذِمّ)پیاوێکە جوڵە ناکا خپ بووە، دەگوترێ: (أمر مُذِمّ) کارێکی عەیبدارە.

المَذِمَّةُ: ڕێزو ماف، دەگوترێ: (قضى مَذَمَّتَهُ) چاکەی لەگەڵ کرد بوّئەوەی گلەیی لێ نەکا.

المُذَمَّمُ: دەگوترێ: (مكان مُذَمَّم) شوێنێکی خاوەن رێزو حورمەتە.

ذَمِهَ اليومُ ذَمَاً:ڕوّژەکە گەرم بوو (ذَمِهَ الحَرُّ) گەرمییەکە زوّر بوو.

ذَمِهَ الرجلُ بالحرِّ: گەرما کاری لەدەماغی پیاوەکە کرد.

أذْمَهَتْهُ الشمسُ: خوّر ئازاری مێشکی دا.

ذَمِيَ المذبوحُ ذمياً وذماءً وذمياناً: جم‌و جوڵ لەئاژەڵەسەربڕاوەکەدا ماوە٥

ذَمِيَ المريضُ: نەخوّشەکە کەوتە گیانەڵاوەوە، گیانکێشانەکەی درێژەی کێشا.

ذَمِيَ الرجلُ وغيرُهُ: شتەکە بوّنێکی ناخوّشی لێ هاتەدەر.

ذَمِيَت الرائحة الكريهة فلاناً: بوّنی ناخوّش فلانکەسی نارەحەت کرد.

ذَمِيَ لفلان من كذا شيءٌ: شتێك بوّ فلانکەس لەوەپەیدا بوو.

أذماهُ: هەنگاوتی‌و کەمی جم‌و جوڵی تێداماوە.

استذمَى الشَّيْءَ: داوای شتەکەی کرد.

استذمَى ماعند فلان: شوێن ئەوشتە کەوت کەلای فلانەو گرتی.

الذَّمِي: بۆگەن، بۆنی ناخۆش.

الذَّماءُ: باقی ماندەی دیاردەی گیان لەگیانداره سەربڕاوەکەدا ٥ هێزی دڵ.

المَذْماة: گیانلەبەری کراو بە نیشانه بپێکرێ‌و گیانی تێدا بمێنێ.

ذَنَبُهُ ذَنْباً: کلکی هەنگاوت ٥ شوێنی کەوت ٥ شوێنەواری پێوە ماوه، دیاردەی ماوه، دەگوترێ: (السحاب یذنب بعضه بعضاً).

ذَنَّبَ الأرضَ: لەزەوییەکە ناوەڕۆی دامەزراند.

أذْنَبَ: تاوانی ئەنجام دا ٥ گوناهی کرد.

ذَنَّبَ: کلکی درێژ کرد.

ذَنَّبَ الضَّبُّ: سوسەمارەکە لەخوار کونەکەوە کلکی دەرهێنا.

ذَنَّبَ البُسْرُ: بەرسیلە خورماکە لەلای قنچکیەوە شیرین بوو.

ذَنَّبَ الجرادُ: کوللەکە کلکی داچەقاند بۆنەوەی هێلکە بکا.

ذَنَّبَ الحارسُ الضَّبَّ: راوکەرەکە کلکی سوسەمارەکەی گرت.

ذَنَّبَ الدَّابَّةَ: کلکی ولاخەکەی گرت.

ذَنَّبَ الشَّيْءَ: کلکی بۆشتەکە دروست کرد.

ذَنَّبَ عمامته: لفکەی مێزەرەکەی شۆڕ کردەوە.

ذَنَّبَ الکتابَ: تەواوکەری کتێبەکەی نووسیەوە.

تَذانَبَ السحابُ: هەورەکان تێک هالان‌و هەندێکیان دواهەندێکیان کەوتن.

تَذَنَّبَ المُعْتَمُّ: لفکە مێزەرەکەی شۆڕکردەوە.

ذَنَّبَ علیه: دەستدرێژی کردە سەر.

تذَنَّبَ الطریقَ ونحوَهُ: له لاڕێوه هاته سەر رێگاکه.

استذنَبَ الأمرُ: کارەکە تەواو بوو، جێگیر بوو.

استذنَبَ الدَّابَّةَ: لەکاتی رۆیشتنی ولاخەکە کابرا لەلای کلکیەوە دەڕۆیی.

استذنَبَ فلاناً وغیره: شوێن فلان کەوت‌و لێی دانەبڕا هەر بەدوایەوە بوو.

استذنَبَ فلاناً: فلانکەسی بەتاوانبار حیساب کرد، بەتاوانباری زانی ٥ تاوانی پاڵ دا.

الأذْنَبُ: کلك درێژ.

الذِّنَاب من کل شَيْءٍ: پاشین‌و پاشەتای ٥ قولینچك‌و دواوەی،

دەگوتری: (نظر اليه بـذِناب عينـه): بـه قلینچکی چاوی سەیری کرد ٥ پەتێکە کلکی حوشتری پێ دەبەسترێ بۆئـەوەی سـواربووەکەی پـیس نـەکا ٥ ڕێـڕەوو پلوسـکی ئـاو لەبەرزاییـەوە بۆسـەر زەوی.

الـذّنابی: بـەمانا (الـذّنب)دێ، دەگوتری: (هم ذنابی فـلان):ئەوانـە شوێنکەوتەی فلانـن، کلکەو پلکەی فلانن.

الذِّنابَةُ: شوێنکەوتوو ٥ پاشینو لای دواوەی هـەموو شتێـك ٥ لەشـیوو دۆڵ دا ئەو شوێنەی ڕێڕەوی ئاوەکە کۆتایی دێ.

الـذَّنَبُ: کلکی گیانلەبـەر ٥ پاشـەوەی هەموو شتێك، دەگوتری: (نظر اليـه بِـذَنَبِ عينـه) بەقلینـچکی چـاوی سەیری کرد ٥ هەروا ناوە بۆسەری شوڕكو قامچی، دەگوتری: (ضَـرَبَ فـلان بِذَنَبِـهِ) ٥ هـەروا دەگـوترێ: (رکـب ذَنَـبَ الـريح) پێشکەوتـو کـەس نەیگەیـشتێ ٥ (رکـب ذَنَـبَ الـبعیر) بەبەشـی کـەم رازی بـوو ٥ (بینهما ذَنَبَ الضبّ): دوژمنایەتییان لەنێواندایە ٥ (حدیثه طویل الذّنب): قسەکەی درێژەو نابڕێتەوە ٥ (وَلّتـه الخمـسون ذَنَبَهَـا): تەمـەنی لەپـەنجا تێپەڕی ٥ (هم أذناب الناس): ئەوانە خوێڕیوەهەتیو مچەی خەڵکن.

ذَنَـبُ الخَيـل: کلکـە ئەسـپ؛ جینـسی ڕوەکێـکە کە گوڵی نیـەو لەشوێنی زۆنگاودا دەڕوێ.

الـذُّنُوبُ: کلکـی چـاكو تـەواو، کلکـی درێژ، دەگوتری: (یوم ذنـوب) ڕۆژی سـامناكو شـەڕاوییە ٥ دۆڵـچەی گەورە کەئاوی پێ هەڵدەهێنجدرێ ٥ بـەشو بـارە قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ﴾.

الذُّنَيْبـاء: گیایەکە وەکوو وێنجە وایە بۆخـۆراکی وڵاخو ئـاژەڵ بـەکاردێ، وادەبـێ لەگـەڵ مـەرەزەدا دەڕوێو بەرەکـەی لەگـەڵ چـەڵتوکەکەدا تێکەڵ دەبێ.

الذَّنَبِيَّـةُ: ڕەگـەزی گوڵـە لـە پێـڕی (الزنبقية).

المِـذْنَبُ: کلکـی درێـژ ٥ ئـامێری شـت هـەڵێنجان ٥ ڕێـڕەوی ئـاو ٥ (ك: مَذانِبَ).

المُـذَنِّبُ: ئەسـتێرە کلـك دارەکـان، قەبارەیەك لەئاسمان کلکێکی غازیی هەیـە دەدرەوشـێتەوە، بـەدەوری خـۆردا هەڵدەسـوڕێ جـار جـار دەبینـدرێ.

ذَنَّ الشَّيْءُ ذنيناً: ليكاوى داچۆڕا، دەگوترێ: (ذَنّت العين) چاو ئاوى ڕژاند، (ذَنّت الأنف) لوت چڵمى لێ هاتە خوار.

ذَنَّ البَرْدُ: سەرماكە توند بوو.

ذَنَّ في مشيته: بەلاوازيى ڕۆيى، دەگوترێ: (مازال يَذِنُّ في حاجته): تائێستا بەدوو دڵيەوە دەست بۆكارەكەى دەبا.

ذنَّ ذَنَاً: شلەمەنى لێ‌چۆڕايەوە ٥ ئاوى لێ هات ٥ خوێنى لێ هات، دەگوترێ: (امرأة ذَنّاء) ئافرەتێك كەخوێنى حەيزى ناوەستێتەوە ٥ (قرحة ذَنّاء): برينێكە زوخاوى لێ‌دێ‌و وشك ناكا.

ذانَّ فلاناً على حاجته: داواى لەفلان كرد پێداويستييەكەى بۆ جێ بەجێ بكا.

ذَنَّن: دۆخاوى لێ هاتەت خوار.

الذُّنَانُ: چڵم لەلوت بێتەخوار.

الذَّنَانة: پێداويستى ٥ باقى ماندەى شت، دەگوترێ: (عليه من دينه ذُنَانَةٌ): لەقەرزەكەى كەمێكى لەسەر ماوە.

الذُّنَنُ: چڵك‌و پيسى.

الذّنينُ: بەمانا (الذّنان)دێ.

ذِهِ: ئيسمى ئيشارەتە بۆتاكى مێينە.

ذَهَبَ ذهاباً وذهوباً: ڕۆيى ٥ تێپەڕى، ڕەت بوو ٥ مردو فەوتا، دەگوترێ: (ذَهَبَ الأثَرُ): شوێنەوارى نەماو سڕايەوە.

ذَهَبَ بـه: لەگەڵيا ڕۆيشت ٥ لاى برد، فەوتاندى ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ﴾ خودا روناكييەكەى بردن ٥ هەروا دەگوترێ: (ذهبت به الخيلاءُ): لوتبەرزيى‌و خۆ بەزلزانى لەڕەوتى ئاسايى خۆى لايدا.

ذَهَبَ عنه: وازى لێ هێنا.

ذَهَبَ عليه كذا: لەبيرى چۆوە.

ذَهَبَ اليه: ڕوى تێ كرد، پەيڕەوى كرد، دەگوترێ: (ذهب الى قول فلان): بەگوێرەى قسەى فلان هەڵس‌و كەوتى كرد.

ذَهَبَ في الدين مَذْهَباً: لەئايين دا ڕاوو بۆچونێكى خۆى پەيڕەو كرد ٥ يان ڕايەكى نەشازو تازە قەڵاى هێنايە كايەوە.

أذْهَبَهُ: لاى برد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾ ٥ سوپاس بۆ خودايەكى وەها كەناڕەحەتى لەسەر لابردين ٥ بەئاڵتون زەركەفتى كرد.

أُذْهِبَ فلانٌ: فلانكەس ئارايش‌و جوان‌و جورى تەواو بوو ٥ ڕێك‌و پێك‌و ڕوخسار شيرين هاتە بەرچاو.

ذَهَّبَهُ: بەئاڵتون روکەشی کرد.
الذَّهَبُ: ئاڵتون، عونسورێکی فیلزی رەنگ زەردە، کێشی زەڕییەکەی (١٩٧.٢)، ژمارەی زەڕییەکەی (٧٩)، ئەندازەی چڕی پەستاوتنی (١.٩٤) ٥ (ك: أذهاب وذهوب).
الذَّهَبَةُ: پارچە زێڕێك.
الذَّهَبِيَّة: کەشتییەکە مێکوتەکانی دادەکوترێن و دەبەسترێتەوە بۆئەوەی ماوەیەك تێیدا نیشتەجێ ببن.
الذَّهيب: هەرشتێك زەڕکەفت کرابێ.
المَذْهَبُ: رێگەو رێبازی ئایینی یان رامیاریی یان فەلسەفیی کۆمەڵێك بیرو بۆچوونی زانستیانەو فەلسەفییانەن کە پەیوەندیو پێکەوە گرێدانیان هەیەو وادێنە پێش چاو کەیەکەیەکی تۆکمەو دارێژراون ٥ (ك: مذاهب).
المُذْهَب: بەمانا (الـذَّهيبُ) دێ، دەگوترێ: (فرس مُذْهَبٌ): ئەسپێکە سورایی زیاترە لەزەردایی ٥ (ك: مَذَاهِب).
ذَهَلَهُ وعنه: لێی بێ ئاگا بوو، لەبیری چووەوە.
ذَهِلَ ذهولاً: عەقڵو هۆشی لەدەست دا.
ذَهِلَهُ الشَّيْئَ وعنه: بەمانا (ذَهَلَهُ)دێ.
أذْهَلَهُ: وای لێ کرد لێی بێ ئاگابێ.
الذَّهْلُ من الليل: بەشێك لەشەو.
المَذْهَلُ: ئامێری خافڵاندن ٥ هەرشتێك ببێتە هۆی بێ ئاگاییو هەڵەو گیربوون ٥ (ك: مَذاهِلَ)، دەگوترێ: (لي مَشاغِلٍ ومَذاهِلٌ).
ذَهِنَ قِرْنَهُ ذَهْناً: لەزیرەکیو زیهن بازی دا بەسەر هاوشانەکەی دا سەرکەوت.
ذَهِنَ ذَهَناً: تێگەیی، هەستی کرد.
ذَهِنَ الشَّيْئَ: لەشتەکە حاڵی بوو، چووە عەقڵییەوە تەصەوری کرد ٥ (هو ذَهِنٌ وهي ذَهِنَةٌ).
ذُهِنَ فلانٌ: فلانکەس زیهنی رۆییندراوەو هەست بەهیچ ناکا، لەهیچ حاڵی نابێ.
ذَهُنَ ذَهانَةً: ذیهنی هەستی پێ کردو بۆشتەکە چوو، بیری کەوتەوە.
ذاهَنَهُ: پێشبڕکێی ذیهن بازییان کرد، ویستیان بزانن کامەیان ذیهنی تیژ ترە.
استذهَنَهُ حب الدنيا: خۆشەویستی دونیا ذیهنو هۆشی لێ ستاندوە.
الذِّهْنُ: تێگەیشتنو عەقڵو ئاوەز ٥ (ك: أذهان) بۆ ئاوەڵناویش بەکار دەهێندرێ، دەگوترێ: (فلان ذِهْنٌ): فلانکەس زیرەكو وریایە ٥ هێزو

توانا، دەگوترێ: (ما برجلي ذِهنٌ): قاچم هێزی تێدا نەماوە ناتوانم بڕۆم، لەزاراوەی زانستی دا ذیهن بریتییە لەو هێزە مەعنەوییەی بەهۆیەوە هەست دەگرێ بەدیاردە نەفسییە جۆراو جۆرەکان، هەروا بەکاردەهێندرێ بۆ بیرکردنەوەو یاساکانی، یان تەنها خۆ ئامادەکردن بۆ هەست کردن.

ذو: بەمانا هاوەڵو خاوەنە، بۆ لەقەبو نازناوی پاشاکانی یەمەنیش بەکارهاتووە کە گوتراوە: (ذو یزن، ذو الکلاع).

ذابَ الشحمُ والثلجُ ذوباً وذَوَباناً: پیوەکە یان بەفرەکە توایەوە، ڕەقی نەماو ڕەوان بوو.

ذابَ الجسمُ: جەستە کزو لاواز بوو.

ذابَ فلانٌ: فلانکەس گێلو ئەحمەق بوو دوای ئەوەی لەوەپێش عاقڵ بوو.

ذابَت الشمسُ: خۆر گەرمییەکەی زیادی کرد.

ذابَ لي عليه حق: مافی منی لەسەر چەسپاو چووە ئەستۆی.

أذابَ عليهمُ العَدُوُّ: دوژمن هێرشی کردنە سەر.

أذابَ المالَ: ماڵەکەی تالان کرد.

أذابَ الشَّيْءَ: وای لەشتەکە کرد بتوێتەوە، دەگوترێ: (أذابَهُ الهمُ والغمُ): غەمو ناڕەحەتی تواندییەوە.

أذابَ حاجتَهُ: ئیشەکەی تەواو کرد، پێویستیاتی بەجی هێنا.

أذابَ أمْرَهُ: فەرمانەکەی ئەنجام دا، لەپەندی پێشینان دا هاتووە (فلان ما يدري أيُخثر أم يُذيب): فلان نازانێ شتەکە ڕەق دەکا یان دەیتوێنێتەوە؛ ئەمە بەکەسێك دەگوترێ کەلەبەرامبەر کارەساتو بەڵای گەورە دا نەزانێ چی بکا.

ذَوَّبَهُ: وای لێ کرد بتوێتەوە.

إسْتذابَ الشَّيْءَ: داوای توانەوەی ئەوشتەی کرد، پاڵفتەی کرد، هێشتییەوە.

ذَوَّبَ حاجَتَهُ: کارەکەی تەواو کرد.

الإذْوابُ: ڕۆنەکەرە کە بتوێندرێتەوە بۆئەوەی چێشتی پێ لێ بندرێ، ئەو دەمە پێی دەوترێت (سَمْن).

الإذْوَابَةُ: بەمانا (الإذوابُ) دێ.

الذَّائِبُ: ئەفس قورس، ڕەزا گران.

الذَّوْبُ: تواوەی شت.

الذَّوْبَةُ: یەکجار توانەوە، پاڵفتەی ماڵ کەخاوەنەکەی پوختەی دەکاو هەڵی دەگرێو پەزمەندەی دەکا.

المِذْوَبُ: تاوە، ئەوشتەی شتی تێدا دەتوێندرێتەوە.

المِذْوَبَةُ: بەمانا (المِذْوَبُ) دێ ٥ ئەسکوێو ئامێری شت هەڵێنجان ٥ (ك: مَذاوِبَ).

ذاحَ ذوحاً: بەخێرایی ڕۆیی.

ذاحَ الإبلَ: بەتوندی حوشترەکەی لێ خوڕی.

ذاحَ الشَّئَ: شتەکەی پەرتو بڵاو کرد.

ذوَّحَ الشَّيْئَ: بەمانا (ذاحَهُ)دێ.

المِذْوَاحُ: گوشەر، ئامێری گوشین.

ذادَهُ ذوداً وذِياداً: پاڵی پێوەناو وەدەری نا، دەگوترێ: (ذاد عن عرضه ووطنه وذاد عنه الهمَ)، هەروا دەگوترێ: (ذاد الدّوابَّ عن الموارد): وڵاخەکەی گێڕایەوەو نەیهێشت بچێتە سەر ئاوەکە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ﴾.

ذادَ الدّابَّةَ: وڵاخەکەی لێ خوڕی.

أذادَهُ: یارمەتی دا لەسەر بەرگری کردن.

ذوَّدَ الدّابَّةَ: زێدەڕۆیی کرد لەبەرگریکردنو نەهێشتنی وڵاخەکە دا.

الذَّوْدُ: جەڵەبە حەیوان، مێگەلە حوشتر لە سێ سەرەوە بۆ دە سەر.

المَذادُ: شوێن لەوەڕو پاوان.

المِذْوَدُ: ئامێری بەرگریکردن٥ زوبان ٥ شاخی کەڵەگا، دەگوترێ: (رجل مِذْوَدُ): پیاوێکە بەرگری لەوڵاتو ناموس دەکا ٥ ئاخوڕی وڵاخ ٥ (ك: مذاود ومذاوید).

ذاقَ الطعامَ ذوقاً وذوقاناً: خواردنەکەی چەشت، لێی تام کرد، تامەکەی بەتاقی کردەوە، دەشگوترێ: (ما ذقت نوماً): چەشی خەوم نەکردووە، خەو نەچۆتە چاوم.

ذاقَ الشَّئَ: شتەکەی بەتاقی کردەوە ٥ (هەر ذاق وذوّاق): هەستی کرد، دەگوترێ: (ذاقته يدي): بەدەست هەستم پێ کرد ٥ قورئانیش دەفەرموێ: ﴿فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ﴾.

أذاقَ فلاناً: فلانکەسی والێکرد چەشی خواردنەکە بکا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ﴾.

تذاوق الشَّيْئَ: بەمانا (ذاقَهُ) دێ.

تَذَوَّقَ الطعامَ: جار دواجار تامی خواردنەکەی کرد.

إسْتَذاقَ له الأمر: کارەکەی بۆگونجا، ئیشەکەی بۆ مەیسەر بوو، دەگوترێ: (لا يستذيقُ لِي الشعرُ إلا في فلان): شیعرم بۆ نایە مەگەر لەفلان کات دا نەبێ.

الذّوّاقُ: تامکردنی شت.

الذَّوْقُ: هەستێکە تایبەتمەندی تامی خواردنـەکانی پـێ دەکـرێ، بـەهۆی هەسـتی تـامکردن کـە لـەدەم دا هەیـەو سـەنتەرەکەی زوبانـە ٥ لەزاراوەی ئەدەبو فەن دا بریتییە لە هەستێکی مەعنەوی بەهۆیەوە نەفسی دەکرێتەوە یان تـەنگ دەبێ لـەکاتی تێـروانین بـۆ دیاردەیـەك لـەدیاردەکانی سـۆزو فیکـر، دەگوترێ: (هو حَسَنُ الذوق للشعر): هەسـتی شـیعری باشـی هەیـەو رەخنەگرێکی باشە.

اَلْمَذَاقُ: تامی شت، دەگوترێ: (طيب المذاق): تام خۆش.

ذَوَلَ ذالاً: پیتی ذالی نووسی.

الذّال: نۆیەم پیتی هیجایە ٥ پۆپـنـەی کەڵەشێر ٥ (ك: أذوال).

الذّولَقُ: بروانە (ذَلَق).

ذوي العودُ وغيره ذياً وذوياً: چـڵەدارەکە چـرچ بـوو، وشـك بـوو، دەگـوترێ: (ذوي عود فلان): فلانکەس پیر بوو ٥ (هو ذاو، وهي ذاوية).

أَذْوَاهُ: وای لـێ کـرد بتوێتـەوە، چـرچ ببێ، وشك بێ.

الـذّواةُ: توێـکڵی کاڵەکـە مارانـە، توێکڵی خەیارو کاڵەكو ئەو شتانە.

ذَيَّـأَهُ: پارچـە پارچـەی کـرد ٥ (ذَيّـأ اللّحْـمَ): گۆشـتـەکەی کوڵانـد تـا بەتەواوی پێگەیی‌و جیری نەما.

تَذَيَّأَ الجُرْحُ: برینەکە قەڵشت قەڵشت بـوو، داوەشـا، دەگـوترێ: (تَـذَيّأتِ القِرْبَـةُ): کوندەکـە قەڵشت قەڵشت بوو.

تَـذَيَّأَ اللحمُ: گۆشـتـەکە کوڵاو لێـك هەڵوەشاو لەئێسقانەکە بووەوە یـان بەهۆی رزینەوە وای لـێ هات.

تَذَيَّأَ وَجْهَهُ: دەمو چاوی هاوسان.

أذاخ بالمكـان: بـەدەوری شـوێنەکەدا سورایەوە.

ذَيَّخَـتِ النخلـةُ: درەختـە خورماکـە قبـوڵی تـۆو لـێ وەشـاندنەکەی نـەکردو خورمـای هەڵنەپێچا، بـێ بەربوو.

الذِّيخُ: نێـرە کـەمتیاری تـوکن ٥ (ك: أذيـاخ وذيـوخ) ٥ گـورگی ئـازا ٥ ئەسپی سواریی ٥ لقی دارخورمـا ٥ لوتبەرزی‌و خۆ بەزلزانی.

اَلْمَذْيَخَـةُ: جەڵەبـە گـورگ ٥ رەوە گورگ.

ذاط في مشيه ذيطانـاً: لەرۆیـشتن دا شـانی هەڵتەکاندو گۆشتنیش بوو.

ذاعَ الخبرُ ذيعاً وَذُيُوعـاً وذيعانـاً: هەواڵەکە بـڵاو بـووەوە، دەشـگوترێ: (ذاع في جلده الجرب): گرۆێیی بەناو پێستی دا بڵاو بووەوە.

أذاعَهُ وبه: بڵاوی کردەوە، رایگەیاند

٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا جَاءهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُواْ بِهِ﴾ ٥ هەروا بەمانا (بردیو بڵاندییەوە)ش دێ.

الإذاعَــة: گواستنەوەی قسە یان مۆسیقا بەهۆی ئامێری لاسلکییەوە.

المِـذْياعُ: قسە گێڕەوە، ئەوکەسەی قسەی تێ ناوەستن یان ناتوانێ نهێنی بپارێزێ ٥ ئامێری قسەو مۆسیقا بڵاوکردنەوە ٥ (ك: مذاييع).

اَلْمُذِيعُ: ئەوکەسەی لەسەر ڕادیۆ یان تەلەفزیۆن هەواڵ بڵاو دەکاتەوە.

ذال ذيـلاً: كلكی بۆ پەیدا بووە٥ كلكی درێژ بوو ٥ كلكی ناوگەڵی نا.

ذال فـلان: فلانكەس خۆی باداو لارو لەنجەی كرد، كلكی شۆڕ كردەوە.

ذال بِذَنَبِه: كلكی قیت كرد.

ذال بِثَوبِه: پۆشاكەكەی درێژ بوو لەزەوی خشاند.

ذال الى فلان: بۆ فلانكەس كڕایەوە پێی گەشایەوە.

ذال الـشَّيئُ: شتەكە زۆرو بێ نرخ بوو، دەگوترێ: (ذالت الفرس وذالت المرأةُ): ئەسپەكە یان ئافرەتەكە كزو كۆڵەوار بوو.

ذال حالُــهُ: بـاری ژیـانی دابەزیو بەكولەمەرگی ژیا.

أذالَهُ: كلكی بۆ دروست كرد ٥ كلكی درێژ كرد، دەگوترێ: (أذالت المرأةُ قناعها): ئافرەتەكە پەچەكەی درێژكرد، دایدایەوە٥ شتەكەی بەبێ نرخ سەیر كردو گرنگی پێ نەدا٥ لەحەدیث دا هاتووە: (نهى النبي — ص- عن إزالة الخيل)، هەروا دەگوترێ: (أذالَ مالَـهُ): ماڵو سامانەكەی تەخشانو پەخشان كردو پارێزگاری نەكرد.

ذيَّلَــهُ: كلكی بۆكرد، لكی بۆدانا ٥ پەراوێزی بۆ نووسی ٥ كلكی درێژكرد، دەگوترێ: (ذيَّلَ كتابَهُ او كلامه): پەراوێزی بۆ كتێبەكە نووسی، كەمو كورپییەكانی پڕكردەوە.

ذيَّـلَ في كلامـه: كرایەوەو قسەی گاڵتەو گەپی كردن ٥ قسەی بێشەرمانەی كردن.

تذايلت حالُهُ: باری ژیانی دابەزیو هەژار كەوت.

تـذيَّلَتِ الدابَّـةُ: وڵاخەكە كلكی ڕاوەشاند.

تـذيَّلَ فـلان: فلانكەس كلكی بادا، واتە: خۆی هەڵكێشاو فیزو نازی كرد.

تبذَّلَ الى فلان: بەفلانكەس شادمان بوو قسەی خۆشی بۆكردن.

التذييلُ: پاشكۆی كتێب ٥ لەزارەوەی عیلمی مەعان دا هێنانی ڕستەیەكە بەشوێن ڕستەیەكی تردا هەمان مانای پێشوو جەخت دەكاتەوە.

الـذَّيْلُ: كۆتایی هەموو شتێك ٥ داوێنی كراسو دشداشە ٥ خێشكەو شیوو دۆڵێ كە ڕەشەبا لە لمبەلان دروستی دەكا ٥ بەكینایە دەگوترێ: (فلان طويل الذيل): فلانكەس دەوڵەمەندو دەست ڕۆیشتووە.

الـذَّيَالُ: كلك درێژ ٥ لارو لەنجەكەر لەڕۆیشتن دا، دەگوترێ: (هو ذَيَالُ بثوبه): بۆ فیز داوێنی لەعەرز دەخشێنێ.

ذَامَهُ ذَيْماً وذاماً: ڕەخنەی لێ گرتو بەخراپە باسی كرد.

الـذَّامُ: عەیبو ڕەخنە٥ لەپەندی پێشینان داهاتووە (لاتَعْدَمُ الحسناءُ ذاماً).

الذَّيْمُ: بەمانا (الذّامُ)دێ.

ڕێ پیتی دەیەمی هیجایە، دەنگێکی گەورەی گڕ پەیدا دەکات.

الراتين: جۆرە سمغێکە پیشەوەرەکان بۆ پێکەوە نوساندن بەکاری دێنن.

راتینَج: جۆرە جەوی‌و سمغێکە زۆر درەخت دەری دەدا لەکاتی بڕینەوەو بریندار کردنی دا ٥ بەزۆری سمغ‌و زەیت تێکەڵاو بەیەك دەبن.

رَاوَنْدُ: هەموو جۆرە ڕوەکێکی تەمەن درێژە لەپێری (بەطباطیە)، ڕوەکێکە سکی پێ دەچێ، هەرکەسێ بیخوا گەدەی پێ ڕەوان دەبێ.

رَأَبَتِ الأرضُ رأباً: دوای درونەوەی گیاوگژەکە هەڵیدایەوەو سەرلەنوێ ڕوایەوە.

رَأَبَ الإِنَاءَ: قاپ‌و قاچاخەکەی چاك کردەوە، پینەی کرد.

رَأَبَ الصَّدْعَ: دڕدۆمی نێوانیانی لابرد، دژایەتیەکەی چارەسەرکرد، دەگوترێ: (رَأَبَ بين القوم) کێشەی نێوان قەومەکەی حەل کردو ناخۆشی لەنێواندا نەهێشتن ٥

الرِّئَابَةُ: پیشەی پینە دۆزی‌و مزگەری قاپ‌و قاچاخ.

الرُّؤْبَةُ: پارچە دەخرێتە ناو قاپ‌و قاچاخەوە بۆنەوەی بکرێ بە پینەو کون‌و کەلەبەری پێ دەگیرێن ٥ (ك: رِئابُ).

رَأْبَلَ: لەسەر لا بەپارێز ڕۆیی وەکوو ئەوە پارێز بەرێتە شتێك.

تَرَأْبَلَ: دزەی کرد.

تَرَأْبَلَ القَوْمُ: خەڵکەکە بەبێ ئەمیرو سەرکردە بەپیادەیی شەڕیان کرد.

الرِّئْبَالُ: شێر ٥ گورگ ٥ چەقەڵ ٥ گورگی پیس ٥ دەگوترێ: (لِصٌّ رِئْبالٌ): دزی ئازاو لەسەر پێ بۆ هەڵمەت ٥ تاقانەی دایك ٥ ڕوەکی تێك هاڵاوی درێژ وەکو لاولاو ٥ (ك: رآبيل).

رَأَدَ الضحى: کێشتەنگاو درەنگ بوو، بەتەواوی خۆر سەرکەوت‌و بەرەو ناوەڕاستی ئاسمان کشا.

رَؤُدَ الغُصنُ: شوڵەدارەکە زۆر نەرم‌و شلك بوو ٥ لقە درەختەکە بەملاو بەولادا جم‌و جوڵی کرد.

ارتادت الفتاة: کچە گەنجەکە لەڕۆیشتن دا لارو لەنجەی کردو خۆی بادا.

ترأد الضحى: بەمانا (رَأَدَ) دێ.

تَرَأَّدَ الشَّيْئُ: شتەکە لەرەو جوڵەی کرد بەراست‌و چەپ دا هاتوو چوو، دەگوترێ: (تَرَأَّدَ الغُصْنُ).

تَـرَأَدَت الحَيَّـةُ: مارەكـە لەڕۆيـشتن دا مارودو ڕۆیی.

تَـرَأَدَتِ الـريحُ: بايەكـە گێژەڵوكـە ئاسا بـوو، لەچـەند لايەكيـەوە تێـك گێران.

تَرَأَدَ الرجلُ في قيامه: پياوەكـە لـەكاتی هەڵـسان دا لـەرزينی تـوش هـات بەتەكان پشتی ڕاست كردەوە.

الــــرَّأْدُ: دەگــوترێ: (فتـــاة رأدٌ): كـــچۆڵەيەكی جـــوانو خێـــرا پێگەيشتوو زوو بوو بە گەورە كچ.

رَأْدُ اللِّحَى: لاجانگ، سەرەتای ڕيش.

الـرؤودُ: دەگـوترێ: (غُـصنٌ رؤودٌ) لقـە درەختێكە زۆر نەرمو نيانو شلكە ٥ (فتـــاة رؤود): كـــچۆڵەيەكی جوانخـــاصو روخـــسار شـــيرينە ٥ ئەمـــسەرەو ســـەری لقـــە درەخـــت ٥ هەروا بەمانا لاشەويلە دێ.

الرِئْـــــدُ: هاوتەمـــــەن ٥ (ك: أرآد) ٥ نەمامـە درەخـت ٥ لقـەداری نـەرمو نيان.

الرَّأْدَةُ: كچۆڵەی ناسكو جوان.

الرُّؤْدَةُ: بەمانا (الرَّأْدَةُ) دێ.

رَأْرَأَ: چـاوی هەڵـگێڕو داگێـڕ كـردنو بەوردی تێ ڕوانی.

رَأْرَأَت المـــرأةُ: ئافرەتەكـــە ســـەيری ئاوێنەی كرد بۆئەوەی خۆی ببينێ.

رَأْرَأَت بعينيها: چـاوی خـۆی بريقـەدار كردن، بە كلە سوبحانی ڕشتی.

رَأْرَأَ الـــسحابُ والـــسرابُ: هـــەور يـــان تراويلكە بريسكەی دا.

رَأْرَأَ بالغَنَمِ: بەگوتنی (ئەرِ ئەرِ) بـانگی مەڕەكانی كرد.

رَأْرَأَ الحيـــوانُ بذَنَبِـــهِ: ئاژەڵەكـە لەقـە لەقی بەكلكی كرد ٥ كلكی ڕاوەشاند.

رَأُسَ فلانٌ رآسـةً وريـاسـةً ورئـاسـةً: ڕيـزی پەيداكرد، ڕێزدار بوو.

رَأَسَ القومَ: بوو بە سەرۆكی گەلەكەی.

رَأَسَ فلاناً: سەری فلانكەسی هەنگاوت.

رُئِسَ رأساً: سەری ئازاری لـێ پەيـدا بـوو، سەری هێشا.

رَئِسَ رأساً: سەری زل بـوو (هو أرْأَسُ وهي رأساءُ).

راءَسَ: لەشەڕ دواكەوت.

رأسَّـهُ علـيهم: كرديـيـە سـەرۆكی فـلان خێڵ.

إرْتأس عليهم: بوو بە سەرۆكيان.

تَرَأَسَ عليهم: بوو بەسەرۆكيان.

الـــرَّائِسُ: سەرانـــسەری دۆڵو دۆپ ٥ هەربەرزاييـەك بڕوانێتـە نزمـايی ٥ فەرمانڕەواو كاربەدەست.

الرِّئـــاسُ: (رئـــاس الـــسيف): دەســـكی شمـشێر ٥ (رئـاس الأمـر): سـەرەتای ئيش.

الرَّآسُ: سەروپێ فرۆش، پاچە فرۆش.

الـــرَّأْسُ: لای ســـەروی هەرشتێـــك ٥ ســـەرەك خـێڵ ٥ ســـەری مـــانگ ٥ ســـەری ســـاڵ ٥ يەكـــەم ڕۆژی ســـاڵ،

دەگوترێ: (عنده رأس من الغنم): یەك سەر حەیوانی هەیە یان (عنده خمسة أرؤس ورؤوس) پێنج سەری حەیوان هەیە.
رأس المـال: دەسمایەی بازرگانی ٥ ئەو پارەو پولەی دەخرێتە ناو پرۆژەیەکەوە.
الرأسمالیـة: یاسای ئابوری کەلەسەر بنەمای ملکیەتی تایبەتیو تاك دادەمەزرێت.
الرُّؤاس: سەر زل.
الرُّؤاسي: بەمانا (الرُّؤاسُ)دێ.
الـرَّئیسُ: سەرۆکی نەتەوە ٥ (ك: رُؤَسَاء) ٥ ئەندامی سەرەکی لەجەستەی ئادەمیزاددا کە بەنەمانی یەکێکیان ناتوانێ بژیا.
المِرآسُ: ئەو ئەسپەی لەپێشبرکێ دا گاز لەسەری ئەسپ دەگرێ ٥ پێشەنگی قافلەو رەوە.
رَأَفَ بە رأفـةً: زۆری بەزەیی پێداهاتو سۆزی بۆ جولا.
رَئِفَ به رأفاً: بەمانا (رَأَفَ)دێ.
رَؤُفَ به رَأفةً ورآفةً: بەمانا (رَأَفَ)دێ.
تراءفـوا: خەلکەکە لەناو خۆیان دا بەزەییان بەیەکتردا دێتەوە.
تـرأف بـه: بەهێدیو هێمنی هەلسو کەوتی لەگەلٚ دا کرد.
استرأفَهُ: داوای سۆزو بەزەیی لێ کردو ویستی رەحمی پێ بکا.
أرألَـت النَّعامَـةُ: نوعامە (شوتورمورغە)کە بوو بەخاوەن بێچو.
رَأَلَ: پەلەی کرد.
استرأَلَ الرَّألُ: بێچوە شوتورمورغەکە گەورە بوو.
استرأَلَ النباتُ: روەکەکە درێژ بوو.
الـرَّألُ: بێچوی شوتورمورغ ٥ ئەو بێچوە نوعامەی سالێکی بەسەردا تێپەربووبێ ٥ (ك: أرؤل ورئال).
الـرَّاءول: زێدەی ددانی ولاخ ٥ لیکی ولاخ.
الرُّؤالُ: لیکی ولاخ.
رَأَمَ الإنـاءَ رأمـاً: قاپەکەی چاكو رێك کردەوە.
رَأَمَ الحَبْلَ: حەبلەکەی توند بادا.
رَئِـمَ الجُـرْحُ رَأمـاً ورئمانـاً: دایکەکە مندالەکەی خۆش ویست سۆزو چاودێری بۆ بەچکەکەی زۆر بوو.
رَئِـمَ الـشَّئَ: شتەکەی خۆش ویستو وەگری بوو.
أرْأمَهـا: بەسەری دا چۆمایەوە، خۆی کوشمەلە کرد.
أرْأمَ الجُـرْحَ: چارەسەری برینەکەی کردو دەرمانی کرد تا وێك هاتەوەو چاك بۆوە.

رشيش
رحى
رشيشة
رشاش
روزنة
مرشّة
ربذة
رسن
رخ
رسغ الدابّة
أرجوحة
مرجفة
متربّع في جلوسه
مرساة
رتاج
رباب
رسّاغ
رحل
رداء
رئة
رأس
روزّة
رحالة
رسغ اليد
مرجل
مرحاض
راتينجيّة
رزّة
رجل الذئب
ريباس
رؤبس
رشاد
رتيلاء
رتساغا
ردف أو رداف الدابّة
يربوع
أم أربع وأربعين
رخمة

أرْأمَ الحَبْلَ: بەمانا (رَأَمَ)دێ.

أرْأمَ فلاناً على الأمر: فلاّنکەسی ناچار کرد بۆ کردنی ئەوکارە.

رَاءَمَ الإناءَ مراءمةً: بەمانا (رَأَمَهُ) دێ.

تَرَأَمَتِ النَّاقَـةُ: حوشـترەکە کورکانـدیو سۆزی خۆی پیشان دا.

تَـرَأَمَ فلانـاً: بـەزەیی بەفلاّنکـەس دا هاتەوە.

الرَّأْمُ: منداڵێـك کە کەسانی دی جگە لەدایکی خۆشیان بوێ.

الرِئْمُ: ئاسکی سپی کە هیچ ڕەنگێـکی تـری پێـوە نـەبێ ٥ بێـچووە ئاسـك ٥ (ك: أرْآم، آرَام).

الرُؤْمَةَ: غەرەو سیکۆتین کە بۆپێـکەوە نووسان بەکاردێ.

رَآهُ يَرَاهُ رَأْياً ورؤيةً: بەچاوی سەر بینی ٥ بـڕوای وابـوو ٥ وای بـۆ چـوو ٥ تەگبیری کردو نەخشەی بۆکێشا.

رَآی فلانـاً: لەفلاّنکەسـی داو سـییەکانی هەنگاوتن.

رَآی الرَّايَةَ: ئالاّکەی چەقاند.

رَآی في منامه رؤياً: خەونی بینی.

رَآی فلاناً عالماً: فلاّنکەسی بەزانا لەقەڵەم دا، فێری زانیاری کرد ٥ گومانی لێ کرد.

رُئِـيَ رَأيـاً: سـی توشـی نەخۆشـی بـوو، سییەکانی زامدار بوون.

أرأی: بـوو بـەخاوەن عـەقڵ و فـام ٥ سی و جگەری ئازاریان بوو ٥ سەیری ئاوێنـەی کـرد ٥ جندۆکـە هـەواڵی نهێنـی فێردەکـەن ٥ ئیـشەکەی بـۆ ڕوپامـایی و خـۆ هەڵکێـشان کـرد ٥ بیرو بۆچونی بۆ داهاتوو زۆر بـوو ٥ لـەکاتی سـەیرکردن دا چـاوی زۆر پرتە پرتی کرد.

أرى الله بفـلان: خـودا وایکـرد کـابرا بەدوژمنەکـــەی خـــۆش بـــێ دوژمنەکەی بەشکستی ببینێ.

أرى فلاناً المـرآة: ئاوێنـەی دایـە فـلاّن سەیری خۆی بکا.

أرى فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی دایە فلاّن.

أرى وجـه الـصواب: وای کـرد ڕێـگای ڕاست بدۆزێتەوە.

راءاه مُراءَاةً ورءاءً ورياءً: بۆی دەرکەوت کابرا ڕەوشتی بەرزو جوانی تێدان و بەپێچەوانەی زانینی ئەو بوو.

رائَى فلانٌ فلاناً: فلاّنکـەس بـەرەو ڕوی فلاّنکەس بووەوەو بینی.

رَآه: بینی کە خاوەنی ڕەوشتی جوان و بـەرزە پێـچەوانەی ئـەوە ٥ ئاوێنـەی دایە سەیری خۆی بکا.

إرتَأَی الشَّيْئَ: شتەکەی وامەزەندەکردو وای بینی، وای بۆ چوو.

تـرائ فـلان: فلاّنکـەس لەئاوێنـەدا سەیری خۆی کرد.

تراءى القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان هەندێکیانی بینی.

تراءى لە: روبەروی بووە تا چاوی پێ بکەوێ.

تراءى لە كذا: وای بۆ دەرکەوت.

تراءى الشَّيْئ: شتەکەی دی ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (تراءينا الهلاك بذات عرق).

تراءى فلان فلاناً: فلان روبەڕوی فلان بووەوە چاوی پێ کەوت.

تَرَآى لە: روبەڕوی بووەوە تا بیبینێ.

تراءى في المِرآة ونحوها: سەیری ئاوێنەو شتی وای کرد.

استرأى بالمرآة: سەیری ئاوێنەی کرد.

استرأى الشَّيْئ: شتەکەی بینی.

استرأى فلاناً: داوای دیتنی فلانکەسی کرد ٥ پرس‌و ڕای پێ کرد ٥ بەخۆ هەڵکێش‌و فشەبازی لەقەڵەم دا.

الرَّأْيُ: بیرو باوەڕ ٥ عەقڵ‌و ئاوەز ٥ تەکبیرو پلان ٥ تێڕوانین‌و لێ وردبوونەوە ٥ بینینی چاو، دەگوترێ: (رأيته رأى العين) ٥ بەلای زانایانی ئوصولەوە دەرهێنانی حوکمی شەرعییە لەژێر ڕۆشنایی قاعیدەو یاسای چەسپاو.

الرِّئْيُ: پۆشاکی باش کەبلاو دەکرێتەوە کەسانی دی جوانییەکەی ببینن.

رِئْيُ الشَّيْءِ: بینەراوی شت؛ ئەوەی چاو دەیبینێ ٥ دیمەن‌و روخساری جوانی شت‌و شکۆمەندی سەرنج ڕاکێش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا﴾.

الرُّؤيا: خەون ٥ (ك: رُؤَى).

الرُّؤْيَة: بینین ٥ بینینی مانگی یەکشەوە ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (صوموا لرؤيته).

الرِّئَة: سی، ئەندامی هەناسەدان.

الرِّئَوِيّ: (القلب الرِّئَوي): هەڵاوسانی لای ڕاستی دڵ بەهۆی هەندێ نەخۆشییەوە.

الرِّئْيُ: پۆشاکی جوان‌و ناوازە کە بەدانسقە نیشانی خەڵک دەدرێ تاجوانییەکەی ببینن ٥ جندۆکە کە هەواڵی نهێنی بە ئادەمیزاد دەگەیەنێ ٥ دەشگوترێ: (فلان رَئِيُّ قومه) فلان دەمڕاست‌و عاقڵمەندی گەلەکەیەتی.

الرُّوَاءُ: روخسار جوانی شکۆمەندی تەواوو سەرنج ڕاکێش.

الْمَرْأَى: دیمەن‌و روخساری بینەراو، دەگوترێ: (هو مني بمرأىً): ئەو لەمنەوە دیارەو دیمەنی دەبینم.

الْمَرآةُ: بەمانا (الْمَرْأَى) دێ واتە: دیمەن‌و روخساری بینراو.

المِرآة: ئاوێنە، یان هەر شتێك

تەماشاکەر خۆی تێدا ببینێ ٥ (ك: مَراءٍ ومرايا).

رَبَأَ فلان ربئاً: فلان بەرز بووە، پلەی ڕێزی زیادی کرد ٥ لەهەموو خواردنەمەنییەك کۆی کردەوە ٥ لەسەرە خۆ ڕۆیشت.

رَبَأَت الأرضُ: زەوییەکە پاك بووە، بەروبومی زیادی کرد.

رَبَأَ بفلان كذا: فلانکەسی بەرز کردەوەو بەدەستپاکی لەقەڵەم دا.

رَبَأَ في الأمر: سەیری ئیشەکەی کردو لێی ورد بۆوە.

رَبَأَ المالَ: ماڵەکەی چاودێری کردو چاکسازی تێدا کرد.

رَبَأَ القومَ ولهم: بوو بەرەبیەو سەنگەر بۆ خەڵکەکە، دەشگوترێ: (ما رَبَأْتُ رَبْأَة) گرنگیم پێ نەدا خۆم پێوەخەریك نەکرد.

رابَأَهُ: لێی ترساو خۆی لێ پاراست ٥

رابا فلان فلاناً: هەریەك لەفلاًن‌و فلان چاودێری یەکتریان کرد.

إرْتَبَأَ: بەرز بۆوە.

إرْتَبَأَ الجَبَلَ: چووە سەر کێوەکە.

الرَّبِيّ: پێشەنگ‌و چاوساغ کەلەسەر سنور پارێزگاری وڵات دەکا یان لەپێش لەشکرەوە دەڕواو لەبەرزاییەوە چاودێری دوژمن دەکا نەوەکوو پەلاماری هێزەکەیان بدەن ٥ (ك: رَبايا).

الرَّبِيئَةُ: بەمانا (الرَّبِيُ) دێ ٥ (ك: ربايا).

المَرْبَأ: شوێنی ڕەبییە ٥ (ك: مَرَابِئُ).

ألمَرْبَأةُ: بەمانا (المَرْبَأ)دێ.

ألمُرْتَبَأ: بەمانا (ألمَرْبَأ)دێ.

رَبَّ الوَلَدَ رَبّاً: سەرپەرشتی منداڵەکەی کردو ئەرکی بەخێو کردنی گرتە ئەستۆ.

رَبَّ القَوْمَ: سەرۆکایەتی گەلەکەی کردو کاروباریانی هەڵسوڕاند ٥ لەحەدیثی ئیبنو زوبەیردا هاتووە (لأن يَرُبَّنِي بنوعمي أحبّ اليّ من أن يَرُبَّني غيرهم).

رَبَّ الشَّيْئَ: شتەکەی کردە ملکی خۆی ٥ کۆی کردەوە.

رَبَّ النِعْمَةَ ربّاً ورِبَاباً: پارێزگاری نازو نیعمەتەکەی کردو گەشەی پێ دا.

رَبَّ بالمكان: لەوشوێنە مایەوەو جێگیر بوو.

رَبَّ الدُهْنَ: ڕۆنەکەی پاڵفتە کردو چاکی بەرهەم هێنا.

أربّت الريح: بایەکە بەردەوام بوو.

أربّت السَحابَةُ: هەورەکە بارانەکەی بەردەوام بوو.

ربَّب الوَلَدَ: سەرپەرشتی منداڵەکەی کردو ئەرکی بەخێوکردنی گرتە ئەستۆ.

رَبَّبَ الثَّمرَ: میوەکەی کردە مرەبا.

إرْتَبَّ الوَلَدَ: بەمانا (رَبَّهُ) دێ.

إرْتَبَّ على فلان: نازو نیعمەتی بەسەر فلاَن دا ڕژاند.

تَرَبَّبَ القَوْمُ: خەڵکەکە کۆبونەوە.

تَرَبَّبَ الوَلَدَ: بەمانا (رَبَّهُ) دێ.

تَرَبَّبَ الشَّيْئَ: لافی ئەوەی لێ دا کەخاوەنی شتەکەیەو ئەو لێی بەرپرسیارە.

الرَّابُ: باوە پیارە، مێردی ژن کە لەمێردێکی تری کوڕێکی هەبێو ئەم مێردەی بۆی بەخێو بکا.

الرَّابَّةُ: باوەژن ٥ کە منداڵی مێردەکەی لەژنێکی تری بەخێو بکا.

الرَّبَابُ: هەوری سپی ٥ ئامێری موسیقایە یەك ژێی هەیە.

الرِّبَابُ: وادەو بەڵێن ٥ کۆمەڵێك سەرەتیر ٥ پەتێك کە گورزە تیری پێ ببەستی.

الرَّبُّ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار ٥ خاوەن ٥ گەورەو ریش سپی ٥ بەخێوکەر ٥ سەرپەرشتیار ٥ نەخشەکێش و ڕێو شوێن دانەر ٥ چاکساز ٥ (ك: أرباب وربوب).

الرُّبُّ: دۆشاوی خورما یان میوەی تر.

رُبَّ: حەرفی جەڕەو ئیسمی نەکیرە مەجرور دەکا.

الرَّبَبُ: ئاوی زۆر ٥ ئاوی شیرین و گوارا.

الرُّبَّى: نیعمەت و چاکە ٥ پێویستی ٥ گرێی توندو تۆڵ.

الرَّبَّانِيُّ: خودا پەرست ٥ زانای کامڵ و تەواو بەنەزەری و بەکردەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَكِن كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ﴾.

الرَّبَّةُ: بۆ مێینە بەکاردێ.

الرِّبَّةُ: هەرچی درەخت و ڕوەکێك لەگەرما دا شین بنوێنێ ٥ درەختی خەروب ٥ کۆمەڵی زۆر، یان دەهەزار کەس.

ربّة البرسيم: ڕواوەی گیا وێنجەو شتی وا کەلەدوا درونەوە سەر لەنوێ هەڵدەداتەوە.

الرُّبَّةُ: کۆمەڵی زۆری ئادەمیزاد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ﴾ زانای خودا پەرست و خاوەن صەبرو ئارام.

الرُّبُوبُ: کۆڵە بەسە ٥ گاڕانی ڕەشەوڵاخی کێوی.

الرَّبِيبُ: بەمانا (الرَّاب) دێ ٥ پەیمان لەگەل بەستراو ٥ کۆڵە بەسە ٥ پاشا ٥ (ك: أربّاء وأربّةُ).

الرَّبِيبَةُ: مێینەی (الرَّبِيب) ٥ کچی ژن کە لەمێردێکی تری بێ ٥ دایەن و شیردەری منداڵ ٥ (ك: ربائب).

الْمِرْبَابُ: زەوییەك گیاوو گژی زۆر لێ بڕوێ.

أَلمَرَبُّ: بەمانا (المرباب) دێ ٥ شوێن‌و جێگا ٥ شوێنی مانەوەو نیشتەجێ بوون.

رَبَّت الصَّبِيَ ربتاً: بەمانا (رَبَّاهُ) دێ.

ربَّت الصَبِيّ: منداڵەکەی بەخێو کرد ٥ بەبەری دەستی بەهێواشی کەمکەم لەپشتی دا بۆئەوەی خەوی لێ بکەوێ.

رَبَثَهُ عن حاجته وامره رَبْثاً: مەنعی کرد لەو مەبەستەی لادا ٥ (هو رَبوثٌ وربیث).

رَبَّثَهُ عن حاجته وأمره تربيثاً: بەمانا (رَبَثَهُ)دێ.

إرْتَبَثَ القَومُ: خەڵکەکە بلاوەیان لێ کرد.

إرْبَثَّ القومُ: بەمانا (ارتبثوا) دێ.

تَرَبَّثَ في سيره: لەرۆیشتن دا مایەوە.

إرْباثَّ: بەند بوو، گیرا.

الرَّبيثَةُ: کارێك هەڵەو گیرت بکا ٥ فێڵت لێ بکرێ.

رَبُجَ رَباجَةً: کەودەن بوو گێل‌و نەفام بوو (هو ربيج وهي ربيجة).

أرْبَجَ: کوڕی کورتە باڵای بوون.

تربَّجَ: خۆی بەگێل‌و نەفام لەقەڵەم دا ٥ سەرسام بوو.

تربَّجَت الوالِدة: دایکەکە دوای مردنی مێردەکەی شوی نەکردەوە خۆی تەرخان کرد بۆ بەخێوکردن‌و پێگەیاندنی منداڵەکەی.

الرّابِجُ: تێر ئاوو گەدەتێر.

الرَّباجِيُّ: ئادەمیزادی کەتەو زەبەللاح ٥ گۆشتن‌و چوارپەل قەوی ٥ خۆهەڵکێش‌و شانازیی کەر.

رَبِحَتْ تجارتهُ رَبْحاً ورَبَحاً ورَباحاً: بازرگانیکردنەکەی قازانجی کرد.

رَبِحَ فلاناً على بضاعته: قازانجی دا بەفلاّن .لەسەر کاڵاکە.

تَرَبَّحَ: هەوڵی قازانجی داو کاسبی کرد ٥ سەرسام بوو.

أربَحَتْ تجارته: بەمانا (رَبِحَتْ) دێ.

أربَحَ فلاناً على بضاعته: بەمانا (أرْبَحَهُ) دێ.

رابَحَهُ على بضاعته: قازانجی پێدا.

الرّابِحُ: قازانج کەر، ماڵێك قازانج بکا.

الرُّبَحُ: جەڵەبە ئەسپ‌و حوشتر کە بۆفرۆشتن‌و قازانج بهێندرێن ٥ بەزو پیو ٥ بێچوە ئاژەڵی بچوك.

الرِّبْحُ: قازانج ٥ ئەوەی قەرزدار بەزیادە دەیدا بە خاوەن قەرز بەگوێرەی چەند مەرجێك کەلەناو خۆیان دا دەیکەن.

الرّبيح: دوکانێك قازانجی تێدابکرێ، دەگوترێ: (متجر ربيح).

المُرابَحَة: (بيع المرابَحَة): پێدانی

دەسمایەو گێڕانی بەقازانج، بۆ هەریەکێ لەخاوەن پارەکەو پارە پێدراوەکە ئەندازەیەکی دیاریکراو لەقازانجەکە دیاری دەکرێ.

ربَخَ في الرَّمل رَبْخاً: بەناڕەحەتی بەناو لمبەلانەکەدا ڕۆیشتنی بۆکرا.

أربَخَ الرَّملُ: لمبەکە پەستێوتراو یەکتری گرت رەق بوو.

أربَخَ فلان: فلانکەس کەوتە ناو ناڕەحەتی‌و تەنگو چەڵەمەوە.

أربَخ فلان في الرمل: بەمانا (رَبخ)دێ.

تَربَّخ: خۆی شل کرد، دەگوترێ: (تَربَّخ في مشيه) لە ڕۆیشتن دا لۆژە لۆژی کرد، بەشل‌و شێواویی ڕۆیشت.

الرَّبِيخُ من الرجال: پیاوی کەتەو زەبەللاح‌و شل‌و شێواو.

رَبَدَ بالمكان ربداً وربوداً: لەو شوێنە مایەوە.

رَبَدَ فلاناً رَبْداً: فلانکەسی بەند کرد.

رَبَدَ التَّمرَ: خورماکەی لەمیربەددا وشك کردەوەو هەڵی گرت.

رَبِدَ رُبْدَةً: ڕەشاییەکەی تێکەڵاوی لێڵی بوو ٥ (هو أربَدُ وهي ربداءُ).

إربَدَّ: بەمانا (رَبِدَ) دێ، دەگوترێ: (إربَدَّ وَجْهَهُ): لەکاتی رق هەڵسانی دا ڕەنگی سور هەڵگەڕاو ڕەش داگیرسا.

تَربَّدَ: بەمانا (إربدّ) دێ.

تَربَّدَ الرجلُ: پیاوەکە ڕوی گرژ کرد.

تَربَّدَت السماءُ: ئاسمان هەورو هەلا بوو.

إرْبادّ: بەمانا (إربدّ) دێ.

الرُّبَدُ من السيف: جەوهەری شمشێر، ورشەو ڕەنگی ئەو دیاردەیەی کەپێی دەگوترێ ئاوی تیغ.

الرَّبيدُ: خورمایەك لەسەبەتەو شتی وادا بەڕیز دادەنرێ پاشان ئاوی لێ دەپرژێندرێ.

الرَّبيدةُ: صندوق‌و جانتا کە کتێب‌و تۆمارگەیان تێدا هەڵدەگیرێ ٥ (ك: ربائد).

المِربَدُ: ئاغەڵ‌و حەوشەی حوشتر تێدا ڕاگرتن ٥ لەبەصرە شوێنێکی بەناو بانگی لەوجۆرە حەوشە هەبووە حوشتریان تێدا ڕاگرتووە بۆ فرۆشتن‌و شاعیرانیش تێیدا کۆبونەوەو شیعریان تێدا گوتووە ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو حەصیرو سەوییە زلەی خورمای تێدا وشك کراوە ٥ (ك: مرابد).

رَبِذَ رَبَذاً: قاچی لەڕۆیشتن سوك بوو ٥ دەستی لەکار کردن دا سوك‌و ڕەنگین بوو.

أربَذَ الثوبَ أو الحبلَ: قوماشەکەیان حەبلکەی بڕی.

الرَّبَذَة: ئەو پارچە پەڕۆیەی ئافرەتی بێنوێژ بەخۆیەوە دەگرێ ٥ ئەو پەڕۆیەی ئاڵتونچی ئاڵتونی پێ دەسڕێتەوە ٥ هەرپارچە پەڕۆیەك بەكاربێ بۆ پاككردنەوەی ئامێرو شتی تر ٥ هەرشتێك پیس‌و قێزەون بێ ٥ پیاوی بێ‌خێرو بێر ٥ تۆپەوانەی كەندو كوڵێنەو گۆزە.

الرَّبَذِي: ژێ ٥ قامچی، شۆڕك.

المِرْباذُ: زۆر بڵێ‌و چەقە چەناو.

الرَّبْـــرَبُ: جەڵەبـــە ئاســك ٥ گـــاڕانی گاكێوی ٥ كۆمەڵی ئادەمیزاد.

رَبُزَ الكبشُ رَبازة: بەرانەكە قەڵەو بوو گۆشتی گرت.

رَبُزَ فلان: فلان كەس عاقڵ‌و وردبین بوو (هو رَبيزٌ).

رَبَّزَ القربة: كوندەكەی پڕكرد لەئاو.

إرْتَبَزَ: لەهونەری خۆی دا تەواو كامڵ بوو.

الرَّبِيــزُ: گـەورەو لـێ هـاتوو لەفـەننی خۆی دا.

رَبَسَهُ بيده **رَبْساً**: بەدەستی خۆی لـێی دا ٥ (هو مربوس وربيس).

رَبَّسَ القِرْبَةَ ونحوها: كوندەكەی پڕكرد.

إرْتَبَسَ: تێكەڵاو بوو ٥ گۆشتن‌و قەڵەو بوو.

إرْتَــبَسَ العنقــود: هێـشوەكە پڕبـوو دەنكـەكانی پاڵیـان لێـك داو بۆڵـە ترێیـــەكان لـــەناو خۆیـــان دا پاڵەپەســتۆیان كـردو چـونە نـاو یەكەوە.

تَرَبَّسَ: بەهێواشی ڕۆیشت.

تَـرَبَّسَ فلانـاً: فلانكـەس زۆر بـەوردی بەدووی فلانكەس دا گەڕا.

إرْبَـسَّ فـلان: بـەناو زەوی دا ڕۆیـی‌و گەڕا.

إرْبَـــسَّ أمـــر القـــوم: وەزع‌و حـاڵی خەڵـكەكە شێوا تاوایـان لـێ هـات پەرتەوازە بوون.

الرِّبْس: پیاوی زیرەك‌و لێهاتوو ٥ ماڵی زۆر، شتی زۆر.

الرَّبِيسُ: ماڵی زۆر، شتی زۆر ٥ بـەرانی ورك زلی قەڵـەو ٥ گـرێ داری زل ٥ پیاوی ئازاو نەبەرد.

الرُّبَيْسُ: (أم الـرُّبَيْس): مـار ٥ بەكینایـە دەهێندرێ بۆ كارەسات.

رَبِشَتِ الأرْضُ رَبَشاً: زەوییەكە گژوگیای زۆرو ڕەنگـاو ڕەنـگ بـوو ٥ زەوی بەگـژوگیای ڕەنگـاو ڕەنـگ‌و زۆر ڕازایەوە، دەگوترێ: (رَبِـشَت الـسنةُ وربش المكان ورَبِشَ الرجـلُ): ڕەنگی جیاجیای بوون، پەڵەو خـاڵی سورو هەندێـكی تـری ڕەشـی تێـدا پەیـدا بوون ٥ (هو أرْبَش وهي ربشاء).

أرْبَشَ الشجر: درەختەکە پشکوتو گەڵای کرد ٥ میوەکەی دەرکەوت وەکوو دەنکە نوك دەچوو.

الرَّبَشُ: سپیاییەك کەلە نینۆکی منداڵی ساوادا دەردەکەوێ.

رَبَصَ بفلان رَبصاً: چاوەڕوان بوو فلاَن چی بەسەر دێ لەخێر یان لەشەڕ، دەشگوترێ: (رَبَصَ فلاناً أمر).

تَربَّصَ: پەزمەندەی کرد، دەگوترێ: (تَربَّصَ بە الشّئ) ئەو شتە چاوەڕوانی بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلاَّ إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ﴾.

تَربَّصَ بسلعته: چاوەڕوان بوو ماڵو کاڵاکەی نرخی بەرز بێتەوە.

الرُّبْصَةُ: رەنگی جۆراو جۆر، دەشگوترێ: (لي علی هذا الأمر رُبْصَةٌ): من لەسەر ئەم کارە لێ وردبونەوەو چاوەڕوانیم هەیە.

رَبِضَت الغَنَمُ وغيرها من الدواب ربضاً وربوضاً: مەڕو بزنەکان یان ئاژەڵەکان مۆڵ بوون، مۆڵیان خوارد.

رَبَضَ الأسَدُ علی فريسته: شێرەکە نێچیرەکەی خۆی خستە ژێر چنگی خۆیەوەو خپی کرد، دەشگوترێ: (رَبَضَ القرن علی قرنه) پاڵەوانەکە هاوشانەکەی خۆی خستە سەر زەویو ژێر خۆی ناو بۆری دا.

رَبَضَ بالمكان: لەشوێنەکە مایەوە.

أرْبَضتِ الشمسُ: خۆر گەرمییەکەی توند بوو هەتا وای لێ هات ئاژەڵەکان خۆیان کوتایە بن دارو پەناو پەسیوو خۆیان مۆڵ دا نەیانتوانی لەبەر گەرماکەدا خۆیان راگرن.

أربَضَ الراعي الغَنَمَ وغيرها من الدواب: شوانەکە مەڕو بزنەکانی والێ کردن بمۆڵن.

أربَضَ الشرابُ القومَ: شەرابەکە خەڵکەکەی تێراوو مەست کرد، هەموو کەلەلا بوون لەسەر زەوی رەق خەویان لێ کەوتو لاڵو پاڵ لێی کەوتن، دەشگوترێ: (أرْبَضَهم الإناءُ) جامە مەییەکە مەستو کەلەلای کردن.

أربَضَ أهْلَهُ: بژێوی بۆماڵو منداڵی خۆی دابین کرد.

رَبَّضَ الراعي الغَنَمَ وغيرها من الدواب: بەمانا (أربَضها) دێ.

رَبَّضَ فلاناً بالمكان: فلاَنکەسی لەشوێنەکە جێگیر کرد.

تَربَّضَ الكبشُ عن الغنم: بەمانا (رَبَضَ) دێ.

تَربَّضَ بالمكان: بەمانا (رَبَضَ) دێ.

الرَّابِضُ: شێر ٥ نەخۆش، دەگوترێ:

(أسد رابض) (ورجل رابض) ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە (كلب جوّال خير من أسد رابض) ٥ كوردیش دەڵێن: (ڕێوییەكی گەڕیدە لەشێرێكی نوستوو باشترە).

الرّابِضَة: نەرمانی لوت.

الرَّبْضُ: ژن، هاوسەر.

الرَّبَضُ: بەمانا (الرَّبْضُ) دێ ٥ تەویلەو ئاغەڵی ئاژەڵو وڵاغ ٥ حەوشەو شوێن تێدا مۆڵینی حوشتر ٥ هەر كەسێك هەر شوێنێك خێزانو تاكەكانی خێزان بۆی بگەڕێنەوە بۆ پشودانو ئیسراحەتو بچنە لای و تێیدا بمێننەوە ٥ وەكوو مێردو ژنو كچو خزم ٥ هەروا بەمانا ریخۆڵەو ناوسك دێ ٥ گوریسو قەیاسەو حەبلی باربەستن ٥ سوچو لاو كەناری شت ٥ دەوروبەری شار، بژێو كەلە شیر پێك هاتبێ.

الرِّبْضُ: كۆمەڵێك رەشەوڵاخو حەیوانی تر لەكاتی مۆڵین دا.

الرُّبْضُ: ناوەندی شت ٥ بناغەی بینا ٥ كۆمەڵێك درەختی تێك هاڵاوو تێكچرژاو.

الرُّبُضُ: ژن ٥ خێزان ٥ هەروا دەگوترێ: (رجلٌ رُبُضٌ عن الحاجات والأسفار): پیاوێكە خۆی بەسەفەرو شتی واوە نەگرتووە.

الرِّبْضَةُ: قەبارەیەك كە خۆی بەسەر شتێك دا دابێو مات بووبێ ٥ كۆمەڵێك ئادەمیزاد.

الرُّبْضَةُ: پیاوی دانیشتوو بێ دەسەڵات ٥ پارچەیەك تێكوشاو.

الرُّبَضَةُ: پیاوی دانیشتووی بێ دەسەڵات.

الرَّبوضُ: دەگوترێ: (شجرة ربوض): درەختی گەورەو قەدزل ٥ (سلسلة ربوض): زنجیری ئەستورو پتەو (قرية ربوض): گوندێكی قەرەباڵغە.

الرُّوَيْبِضُ: مەرو بزن بەشوانەوە لەحەوشەی مۆڵدان دا ٥ كۆبوونەوەی بەز لەگەدەدا.

الرُّوَيْبِضَةُ: پیاوی خوێڕیو ناكەس بەچە.

رَبَطَ جَأشَهُ رباطة: دڵی قایم بوو بەلەكوتەی پێ نەكەوت لەكاتی ترسان دا، خۆڕاگربوو.

رَبَطَ الشَّيْءَ: شتەكەی شەتەك دا.

رَبَطَ نَفْسَهُ عن كذا: خۆی لەوشتە بواردو لاقەی نەكرد.

رَبَطَ اللهُ على قلبه بالصبر: خودا صەبرو ئارامی بەسەر دڵو دەروونی دا رشتو هێزو توانای مەعنەوی پێ بەخشی.

رابـط مُرابَطَـةً ورِباطـاً: سـەنگەری سەرسـنوری پاراسـتو لەشـوێنی ترسناك دا مایەوە، دەگوترێ: (رابَطَ الجیشُ) ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ﴾ لەسـەر پابەنـدبوون بـە ئیـسلامو بـەردەوام بـوون لەسـەر ئەنجامـدانی کـاری خێـرو چـاکە خـۆگرو پـشودرێژ بـنو تەمبـەڵ مەبن.

إرْتَـبَطَ في الحبـلِ ونحـوه: کەوتـە نـاو حەبلەکەوەو تێی هاڵا.

إرْتَـبَطَ الدَّابَّـةَ وغیرهـا: وڵاخەکـەی بەستەوە، دەگوترێ: (فلان يرتبط من الـدواب کـذا رأسـاً) فلانکـەس ئەوەنـدە سـەر وڵاخـێ ئـاژەڵ دەبەسـتێتەوە، واتـە: خـاوەنی ئەوەندە سەر وڵاخو ئاژەڵە.

إرْتَبَطَ فرساً: ئەسپەکەی بەخێو کرد بۆ سوار چاکیو ڕەمبازی.

تـرابط المـاءُ في المکـان: ئاوەکـە لەشـوێنی خۆیـەتی هیـچی لـێ نەڕۆیشتووە.

التَّرابُط: لەزاراوەی فەلسەفەدا هەبوونی پەیوەنـدی نێـوان دووشـتە چـونکە لـەزەین دا هۆکارێـك پێـکیەوە بەستون.

الرَّابِط: دەگوترێ: (هـو رابـط الجـأش): دڵ قـایمو چـاو نەترسـە ٥ ئازایـە، لەهیچ شتێك ناترسێ.

الرَّابِطَةُ: پەیوەندیو وابەستەیی نێوان دوو شـت ٥ وڵاخـی بەسـتراوە ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد لەپرۆژەیەك دا لـەبیرو بۆچـونو هـەڵسو کـەوت دا یـەك بگـرن، دەگـوترێ: (رابطـة الأدبـاء، رابطـة العلمـاء، رابطـة الفقراء،...) ٥ (ك: روابط).

الرِّباطُ: ئەوەی شتی پێ دەبەستێتەوە، دەگوترێ: (قَرَضَ رباطه): مـرد، یـان لەنەخۆشـییەکەی ڕزگـاری بـوو، دەشگوترێ: (جاء وقد قَرَضَ رباطَهُ): بەمانـدوویی گەڕایـەوە ٥ (ربـاط الخيل): شوێنی بەستنەوەی ئەسپ ٥ شـوێنی کەمەنـد کێـشی سـۆفیانو خوداپەرستیان ٥ دڵ ٥ (ك: رُبُطٌ).

الـرَّبْطُ: لـەزاراوەی فەلـسەفەدا پەیـداکردنی جـۆرە پەیوەندییەکـە لـەنێوان دوشـتی هەسـت پێـکراو دا لـەزەین دا بـەهۆی هـەبوونی جـۆرە پەیوەندییەکەوە.

الرُّبْطَة: گورزە ٥ باقەو باوەشە شت.

الـرَّبِيط: بەسـتراو ٥ ڕەبـەنو دونیـا نەویـست ٥ خورمـای وشـکەوە بـوو کەدەکرێتە نـاو هەمبانـەو کیـسەوە، یـان دەخرێتـە نـاو خورمـادانو مـشتاخەوەو ئـاوی پێـدا دەکـرێ ٥

خورمای نەگەیشتوی شۆراوە ٥ تەڕبوو، دەشگوترێ: (هو ربيط الجأش): ئازاو نەبەردو چاو نەترسە.

الرَّبِيطَةُ: ولاخی بەستراوە ٥ (ك: روابِط).

المُرَابِطَةُ: کۆمەڵی ئادەمیزادو ئەسپ سوار کەلەسەر سنور سەنگەر لەدوژمن دەگرنو ناهێڵن دوژمن پێ بخاتە خاکی نیشتمانەوە.

المِرْبَطُ: ئەو زنجیرو حەبلو کەرەستەیەی ولاخی پێ دەبەسترێتەوە.

المِرْبَطَةُ: بەمانا (المِربَط) دێ.

رَبَعَ الربيعُ ربوعاً: بەهار پەیدابوو، هاتە ناوەوە.

رَبَعَ الإبلُ رَبْعاً: لە پاوانەکە دا حوشترەکە بەرەڵلا کرا لەکوێ دەڵەوەڕێ بلەوەڕێو بخواتەوە.

رَبَعَ عليه الحمیّ: توشی نەخۆشی سێبەڕۆ بوو ڕۆژێك لەرزوتای توش دەبێو ڕۆژێك یان دوو ڕۆژ بۆی نایە.

رَبَعَ بالمكان: لەوشوێنە مایەوەو جێگیر بوو.

رَبَعَ فلان: فلانکەس ڕاوەستاو چاوەڕوانی کردو گیری خوارد، دەگوترێ: (إربَعْ علیك أو علی نفسك) بمێنەوەو چاوەڕوان بە ٥ بەردەکەی بەرز کردەوە بۆ بەتاقیکردنەوەی هێزو بازوی ٥ بەروبوومی باشی هەبوو.

رَبَعَت الدَّابَّةُ: ولاخەکە هەنگاوی درێژی هاویشتن.

رَبَعَ عنه: وازی لێ هێنا، دەگوترێ: (ربع علی فلان): بەزمیی پێداهاتەوە، دەگوترێ: (رَبَعَ الرَّجلُ بالمكان وفي المال): پیاوەکە دەستی لەشوێنەکەیان لەماڵو سامانەکە گیر بوو بەئارەزوی خۆی تەصەروفی تێداکرد.

رَبَعَ فلاناً: چواریەکی ماڵو سامانی فلانی برد، وەری گرت.

رَبَعَ الجَيْشَ: چواریەکی دەستکەوتی سوپای برد.

رَبَعَ الحِمْلَ: بەچوار دەستەکی بارەکەیان بەرز کردەوە.

رَبَعَ الحَبْلَ أو الوترَ: پەتەکەی لەسێ هەودا بادا یان ژێیەکەی بادا.

رَبَعَ الثلاثة: بوو بەچووارەمی سێیەکان.

رَبَعَ التسعة والثلاثين: بوو بەتەواوکەری چل.

رَبَعَ الثلاثة والأربعين: چلو چوواری تەواو کرد.

رُبِعَ: توشی لەرزوتای سێبەڕۆ بوو.

أرْبَعَ العَدَدُ: ژمارەکە بوو بەچوار یان چل.

أرْبَعَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە وەرزی بەهارەوە.

أَرْبَعَ الحامِلُ: لەبەهاردا ئافرەتەکە منداڵی بووو (هي مُرْبَعُ ومِرْباع).

أَرْبَعَ المولودُ: منداڵەکە ددانی پێشەوەی دەرکەوتن، یان کەوتن.

أَرْبَعَ فلان: فلانکەس بەگەنجی منداڵی بوو.

أَرْبَعَ الغَنَمُ: مەڕو بزنەکان تەمەنیان چووە ساڵی چوارەمەوە.

أَرْبَعَ ذوات الحافر: وڵاخە سمدارەکە چووە ساڵی پێنجەمەوە.

أَرْبَعَ ذوات الخف: ئاژەڵە پێ پانەکە چووە ساڵی حەوتەمەوە.

أَرْبَعَ الغيث: بارانەکە هێند زۆر بوو ڕێگاو بانی لەخەڵکەکە بڕیوەو لەناو ماڵەکانیان دا ماونەتەوە ○ (فهو مُرْبَعٌ).

أَرْبَعَ ماء الركية: ئاوی بیرەکە زۆر بوو.

أَرْبَعَ الإبلَ: حوشترەکەی بەرەڵلا کرد هەرکاتێ ویستی بچێ بۆ ناو خواردنەوە.

أَرْبَعَ المريضَ: دوو ڕۆژ بواری دا نەچووە لای نەخۆشەکەو ڕۆژی سێیەم سەردانی کرد.

رابَعَ الحمْلَ مرابَعةً ورباعاً: کۆڵەکەی لەگەڵ یەکێکی تردا بەچوار دەستەکی هەڵگرت.

رابَعَ فلاناً: کۆڵەکەی لەفلانکەس بەدەستەبار هەڵگرت ○ لەبەهاردا مامەڵەی لەگەڵ کرد.

رَبَّعَ الشَّيْئَ: شتەکەی کردە چوارگۆشە ○ کردی بەچوار بەشەوە.

رَبَّعَ فلان رجليه: فلانکەس چوار مەشقی دانیشتو قاچەکانی نوشتاندنەوە.

إرْتَبَعَ البعيرُ: حوشترەکە گیای تەڕی بەهاری خوارد ○ قەڵەو بوو ○ پەلەی کرد ○ ڕۆیشت قاچی لەعەرد دەدا.

إرْتَبَعَ الحيوانُ: گیاندارەکە هاتە سەر تایمی زیندەگانی خۆی‌و گەشەو نەشەی دەست پێ کردووە بەهۆی چارەسەرێك.

إرْتَبَعَ بالمكان: لەوشوێنە مایەوە لەومرزی بەهاردا.

إرْتَبَعَ حَجَراً ونحوه: بەردەکەی بەرز کردەوە.

إرْتَبَعَ فلان أمْرَ القوم: فلانکەس چاوەڕوانی کرد ببێتە سەرۆکی گەلەکەی ○ لەحەدیث دا هاتووە (إن فلاناً قد ارتبع أمر القوم).

تَرَبَّعَتِ الماشية: ئاژەڵەکە گیا تەڕی بەهاری خوارد.

تَرَبَّعَ الجالِسُ: دانیشتووەکە قاچەکانی نوشتاندنەوەو خستنیە ژێر ڕانی.

تَرَبَّعَ المكان وبه: لەوەرزی بەهاردا لەوشوێنە جێگیر بوو.

تَرَبَّعَ حجراً ونحوه: بەردەکەی بەچوار دەستەکێو دەستەبار لەگەڵ یەکێکی تردا هەڵگرت.

استَربَعَ البعيرُ ونحوه للسير: حوشترەکە بەهێز بوو بۆ ڕۆیشتن.

استَربَعَ فلان بعمله: فلانکەس لەکارەکەی خۆی دا سەربەخۆبوو توانای بەسەر ئیشەکەی دا شکا.

استَربَعَ الرملُ ونحوه: لمەکە تەباری بەست.

استَربَعَ الغبارُ ونحوُهُ: تەپو تۆز بەرز بووەوە.

استَربَعَ شيئاً: توانای بەسەر شتەکەدا شکاو بەسەری دا زاڵ بوو.

الأربعُ: چوار، وشەیە کە بۆژمارەی چوار بەکاردێ.

ذوات الأربع: هەر گیانلەبەرێك لەسەر چوار قاچ بڕوا.

الرياح الأربع: چوار جۆرە بایەکە (کزەی بەرەبەیان، بای دەبور، بای شەماڵ، بای باشور).

الأربَعاء: چوارشەمە.

الأُربُعَاء: دەگوترێ: (قَعَدَ الأُربُعَاءَ) چوار مەشقی دانیشت.

الأُربُعا: بەمانا (الأُربُعاء) دێ.

الأربَعة: چوار (وشەیەکە بۆ ژمارەی چوار بەکاردێ)، دەگوترێ: (جاء وعيناه تدمعان بأربعة تسيلان بأربعة آماق).

الأربعون: چل؛ واتە چووار جار دە.

التربيع في الزراعة: چوارەم پاراوو ئاودانی کشتوکاڵ.

الرابع: پلەی دوا پلە سێ ە دەگوترێ: (ربيع رابع) بەهارێکی بەپیتو خێرو بێرە.

رُباعَ: چوار چوار، دەگوترێ:(جاء القومُ رُبَاعَ): خەڵکەکە چوار چوار هاتن.

الرَّبَاعُ: وەزعو حاڵو بارو دۆخ، دەگوترێ: (هم على رَباعِهم) ئەوان هەر لەسەر حاڵو وەزعی خۆیانن‌و هیچ ناخۆشییەکیان نەهاتۆتە ڕێ.

الرِّباعُ: خوێنی کوژراو کە هۆزێك لەجیاتی هۆزێکی تر بیدا.

الرَّباعة: بەمانا (الرَّباعُ)دێ ە لەحەدیث دا هاتووە دەربارەی ئەنصارو موهاجیرەکان دەفەرموێ: (انهم أمة واحدة على رباعتهم).

الرُّباعية: ددانی نێوان کەڵبەو خڕێ، کەچوارن، بەهەریەکێ لەشەویلەی خوارو شەویلەی سەرو.

الرّباعي: هەرشتێك لەچوار پێك هاتبێ ە لەعیلمی هەندەسەدا ناوە بۆ وێنەیەکی یەکسانی چوارگۆشەی چوار سوچ.

الرّباعية في الشعر: چوارين؛ بەفارسی پێی دەگوترێ دوو بەیت.

الرَّبّاعُ: کەسێك زۆر حوشتری شیردەر بکڕێ ٥ یان کەسێك خۆتاقی بکاتەوە بەبەرزکردنەوەی کێشی قورس.

الرَّبْعُ: بەهارە هەوار؛ ئەو شوێنەی بەهاران دەکرێتە شوێنی تێدا نیشتەجێ بوون ٥ خانوو نشینگە، دەورو بەری خانوو ٥ هۆبەو گەڕەك ٥ بالاّ مامناوەند ٥ جۆرە وەرزشێکە شتی قورسی تێدا بەرز دەکرێتەوە بۆ بەتاقیکردنەوەی هێز.

الرَّبَعُ: بالاّ مامناوەند.

الرُّبْعُ: چارەك؛ بەشێك لەچوار بەش ٥ بەزۆری و بەعورف بەئامێرێکی پێوانە دەگوترێ چوار پیالە بگرێ.

الرُّبَعُ: بێچوە ئاژەڵ کە لەوەرزی بەهاردا لەدایك ببێ و دەستە گوڵ و نۆبەرە بێ.

الرِّبْعُ: لەرزو تایەکە رۆژێك توشی نەخۆشەکە بێ و دوای دوو رۆژ بەری بداو ئەمجار رۆژی چووارەم بیگرێتەوە، پێی دەگوترێ مەلاریا ٥ هەروا جۆرێکە لەحوشتر ئاودان رۆژێك دەیبەنە سەر ئاوو دوو رۆژ نایبەن و رۆژی چوارەم دەیبەنەوە سەرئاوەکە.

الرَّبْعَةُ: ئادەمیزادی بالاّ مامناوەندو چوارشانە ٥ قوتوی بۆن خۆش ٥ قورئان کە کرابێتە سی جوزء.

الرَّبَعَةُ: مەسافەی نێوان بەردی سێ کوچکەی ئاگردان ٥ بارانە بەهارە، گیا بەهارە ٥ پیاوی گەنج کەژنەکەی منداڵی ببێ.

الرِّبْعِيَّةُ: (رِبْعِية القوم): تێشوو بژێوی خەڵك لەسەرەتای زستان دا.

الرَّبُوعُ: دەگوترێ: (بقرةٌ ربوع): مانگایەك بدۆشرێ و چووار قاپی شیر تێدابێ ٥ (ك: رُبُعٌ وربائع).

الرَّبِيعُ: وەرزی بەهار ٥ وەرزی نێوان زستان و هاوین ٥ مانگی رەبیعی یەکەم و رەبیعی دووەم ٥ بارانی بەهار ٥ جۆگای بچوك ٥ گیاوگژی تەڕو تازە ٥ هەرگیاو گژێك لەبەهاردا بڕوێ ٥ بەشێك لەچوار بەش ٥ چارەك.

أبو ربيع: نازناوی پەپوسلێمانکەیە.

الرَّبِيعَةُ: بەردێکە هێزی پاڵەوان و وەرزشکارانی پێ بەتاقی دەکرێتەوە ٥ زرێیەکە لەکاتی شەڕدا لەبەردەکرێ ٥ باخچە ٥ مەشکەو هەنبانەو کوندە ٥ قوتوی بۆنی خۆش کەبوك و زاوا بەکاری دەهێنن ٥ (ك: ربائع).

الرَّوبَعُ: لاوازو پرو پوچ ◦ کوڵەبنەی خوێڕیو هەتیومچە.

الرَّوبَعَة: دەردێکە توشی بێچوە ئاژەڵی شیرە خۆرە دەبێ ◦ کورتە باڵا ◦ (ك: رَوابع) ◦ دانیشتنی چوارمەشقی.

المِرْباعُ: چواریەکی دەستکەوتی شەڕ کەلەپێش ئیسلام دا سەرۆك‌و پاشاکان بۆخۆیانیان دادەنا ◦ باڵا مامناوەند ◦ ئەو ئاژەڵەی لەوەرزی بەهاردا زاوزێ دەکا ◦ ئەو شوێنەی لەبەهاردا یەکەمجار گیای لێ دەڕوێ ◦ (ك: مرابیع).

المُرَبَّعُ: هەرشتێك چوارگۆشە بێ ◦ لەزاراوەی هەندەسەدا هەرشتێك چوار تەنیشت‌و سوچی یەکسانی هەبێ، دەشگوترێ: (رجل مُرَبَّع الحاجبین): پیاوێکە توکی برۆی زۆرە دەڵێی چوار برۆی هەیە.

المِرْبَعُ: عەصایەکە دوو پیاو هەریەکەیان سەرێکی هەڵگرتووە بۆئەوەی لەسەرپشتی وڵاخەکە شتی پێ بیگوێزنەوە.

المَربَعُ: ئەوشوێنەی بەهاران دەکرێتە هەوارو نشینگە ◦ بەهارە هەوار ◦ بارانی بەهار ◦ (ك: مَرابع).

المَربَعَةُ: زەوییەك (یەربوع: جرجە قاچ کورتی) زۆربن یان چ زۆرو چ کەم یەربوعی هەبێ.

المِربَعَةُ: بەمانا (المِربَعُ) دێ ◦ (ك: مرابع).

المَربُوع: باڵا مامناوەند ◦ توشبوو بەنەخۆشی سێبەڕۆ لەرزوتایەك ڕۆژێك دەیگرێ‌و دوو ڕۆژ بەری دەداو ڕۆژی چوارەم توشی دەبێتەوە ◦ (ك: مرابیع).

الیَربُوعُ: جانەوەرێکە وەکوو جرج وایە بچوکە قاچی درێژو دەستی کورتن، کلکێکی درێژی هەیە کۆتاییەکەی بەتاڵە مویەك دێ.

رَبَغَ رَبْغاً: لەناو نازو نیعمەت دا مایەوە.

رَبِغَ رَبَغاً: ژیانی خۆش‌و بەرفراوان بوو ◦ سەری کردە ئەنجامدانی کاری خراپ‌و بێهودەو رابواردنی ناشەریفانەو خوی تاوانکردن‌و حەرام خواردن◦(هو رَبِغٌ وهي رَبِغَةٌ).

رَبِغَ العیشُ: ژیان‌و گوزەران خۆش‌و پڕنازو نیعمەت بوو ◦ (هو ربیغ):

أربَغَت الناقةُ: حوشترەکە قەڵەو بوو شیرو بەرهەمی زۆربوو.

أربَغَ الشیطان في قلبه: شەیتان بەسەر دڵ‌و دەروونی دا زاڵ بوو دڵی شێواندن ◦ لەحەدیث دا هاتووە: (إن الشیطان قد أربَغَ في قلوبهم وعَشَّشَ).

رابِــغ: شیوێــکە لــەنێوان مەککــەو مەدینەدا نزیك کەناری دەریای سور ٥ شوێنێــکە لەوشـوێنانەی میقـاتی ئیحرام بەستنە بۆ حاجیەکان.

الرّابِــغَ: دەگـوترێ: (عــیش رابِــغٌ): ژیانێکی خۆش‌و پڕ نازو نیعمەتە ٥ (ربیــع رابــغ): بــەهاری بــەپیت‌و بەرەکەتە.

الرَّبْغُ: ئاودێری ٥ گلە وردە.

الرَّبَغُ: ژیانی خۆش‌و پڕنازو نیعمەت.

رَبَقَهُ رَبْقاً: بەحەبلی قولفەدار شەتەکی دا.

رَبَّقَ فلانــاً في الأمــر: فلانکەسی خستەناو کێشەکەوە.

رَبَّقَهُ: زێـدەڕەوی کـرد لەشـەتەکدانی دا بەگوریسی قولفەدار.

رَبَّقَ الكلامَ: قسەکەی هەڵبەست، درۆی تێکەڵاوکرد.

رَبَّقَ الخُبزَ: ڕۆنەکـەرەی کـردە پێخۆری نانەکـە، دەگـوترێ: (خبـزة مربَّقَـةٌ): نانە چەورە ٥ کولێرە بەڕۆن.

ارتبـق في الحبالــة: بەتۆڕەکـەوە بـوو، دەشــگوترێ: (ارتبـــق في حبالتـــه): کەوتە ناو فێڵی خۆیەوە.

الرِّبْــقُ: گوریـسی قولفـەدار ٥ زنجیری وڵاغ بەستنەوە ٥ حـەبل، گوریس ٥ دەزوو ٥ (ك: أرباق و رباق).

الرِّبْقَةُ: تاکە وشەی (الرِّبْــقَ)، دەگـوترێ: (حَـلَّ رِبْقَتَـهُ) تـەنگو چـەڵەمەکەی کۆتایی پێ هات ٥ هـەروا دەگـوترێ: (لا یرضــی الحــرّ في رِبْقَــة الــذُّل): هــەرگیز پیــاوی ئــازاد رازی نابــێ پێوەندی ژێردەستەیی لەپێ دا بێ.

الرُّبَیْــقُ: (أم الرُّبَیْــق): مــار ٥ تــەنگو چەڵەمە ٥ شەڕ.

رَبَكَ الشَّيْءَ رَبْكاً: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

رَبَكَ الرَّبیكةَ: کەشکی دروست کرد(کەشکی تێکەڵ بەخورماو ڕۆنکرد).

رَبَكَ الثریدَ: تێکوشاوەکەی تێکەڵاو کـردو چاکی کرد وای لـێ کرد بـۆ خـواردن گونجاوو خۆش بێ، دەگوترێ: (ربك طعاماً): خواردنی بۆ دروست کـرد ٥ لەپەنــدی پێــشینان دا هــاتووە (غِرْســان فَـارْبُکُوا لــه): برسییەتی‌و خواردنی بۆ ئامادەبکەن، بەکەسێك دەگوترێ خەمی خۆی نەبێ‌و خـۆی تەرخان کردبێ بۆ یەکێکی تر.

رَبَكَ الرجلَ: پیاوەکەی خستە ناو قوڕەوە.

رَبِكَ رَبَكاً: کارەکەی لـێ شێوا.

ارتَبَـكَ الأمـرُ: ئیشەکەی لـێ تێـکەڵ‌و پێـکەڵ بوو.

ارتَبَــكَ في الوَحَــلِ: لــەقوڕ چــەقی‌و بڕستی لـێ بڕا.

ارتَبَكَ في الأمر: کەوتە نـاو کارەکـەوەو نەیتوانی خۆی لـێ ڕزگار بکا.

الرِّبكُ: كەسێك فێڵو پیلانی لاوازی هەبن.

الرُّبكُ: (رجُل رُبَكٌ): پیاوێكی سەر لێ شێواوە نازانێ چ بكاو بۆ كوێ بچێ.

الرُّبيكةُ: كەشك بەخورماو بەرۆن سور بكرێتەوە ٥ یان دۆ كەشك ٥ قوڕاو ٥ رۆن كەهێشتا لەماستو ئاوەكە جیانەكرابێتەوە.

رَبَلَ المكانُ رَبلاً: شوێنەكە گیا (رەبل)ی لێ ڕوا؛ جۆرە ڕوەكێكە ٥ یان زۆری لەوجۆرە گیایە لێ هەبوو.

رَبَلَ القومُ: خەڵكەكە زۆر بوون، زاوو زێی باشیان كرد ٥ ماڵو سامانیان پەرەی سەندو گەشەی كرد.

رَبِلَت المرأةُ: ئافرەتەكە قەڵەو بوو، گۆشتن بوو.

إرتبل مالُه: ماڵو سامانی زۆر بوو.

تَرَبَّلَ الجسمُ: جەستەی كەتەو زەبەلاح بوو.

تَرَبَّلَت المرأةُ: ئافرەتەكە قەڵەو بوو.

تَرَبَّلَ شجر الرِّبل: درەختی رەبل گەڵای دەركرد.

تَرَبَّلَ الظبيُ: ئاسكەكە گەڵای (رەبل)ی خوارد.

تَرَبَّلَ الرجلُ: پیاوەكە ڕاوی كرد.

تَرَبَّلَت الأرضُ: زەوی دوای وشك بوونی لەوەرزی هاوین بەهاتنی پایزو بارانی پەڵە سەرلەنوێ سەوز بووەوە.

الرَّابِلَةُ: گۆشتی شان ٥ (ك: روابِلَ).

الرِّبْلُ: ڕوەكێكی گرژو زبرو زۆر سەوزە، گەڵاكانی پڕو تێكچڕژاون، سەری لقەكانی گوڵێكی زەردی شێوە ئوقحوانی ددان ددانی پێوەیە ٥ (ك: ربول).

الرِّبْلُ: بەمانا (الرَّبْل)دێ.

الرِّبْلَةُ: كوتە گۆشتی گەورە، گوڵمە گۆشت ٥ دیوی ناوەوەی ڕان.

الرِّبيلُ: جەستەی قەڵەوو گەورە ٥ پیاوی دزو چەتە كەبەتەنیا پەلامار بداو تاڵانو بڕۆ بكا، ئازاو بەجەرگ بێ.

الرِّبيلةُ: رۆنو چەوری ٥ نازو نیعمەتو هەرزانی.

الرِّيبالُ: بەمانا (الرِئبالُ) دێ كە بەمانا شێرە ٥ یان گورگە، دەگوترێ: (لصٌّ ريبال) دزێكی ئازایەو هەمیشە لەكەلێن دایە بۆ شەڕ ٥ ڕوەكێك تێكبهاڵێو درێژ بێ ٥ كەسێك تاقانەی دایكی بێ ٥ (ك: ربابيل وربابلة).

الرِّيبالَةُ: شێری چەموش.

الرِّبَبْلُ: حوشتری گۆشتن ٥ ئافرەتی نەرمو نیان.

المِرْبالُ: زەوییەك كە ڕوەكی (ڕەبل)ی زۆر بێ ٥ (ك: مرابیل).

أَرْبَنَهُ: پێشەكی عەربوونی دایە.

تَرَبَّنَ: بوو بە كەشتییەوان.

الأُرْبُونُ: لۆغەتێكە لە (العُربون).

الرُّبــــان: ســـەرۆكی دەریاوانـــەكان، لێپرسراوی كەشتییەوانەكان ٥ (ك: ربابین).

ربانُ كل شيئٍ: زۆرینەی ئەو شتە.

ربان الشباب: سەرەتای گەنجییەتی.

الرِّبانيُ: بەمانا (الرُّبان)دێ.

الرُّبون: لوغەتێكە لە(العُربون).

ربَا الشَّيئُ رَبْواً ورُبُوّاً: شـتەكە زیـادی كـرد گەشـەی كـرد، فـشەڵ بـوو هاوسـا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتَـرَى الْـأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَـاء اهْتَـزَّتْ وَرَبَتْ﴾.

رَبَا الفَـرَسُ: ئەسپەكە خرپـۆوە لەترسان یان خۆی ئامادەكرد بۆ بازدان.

رَبَا الجُرحُ: برینەكە هاوسا.

رَبَا السويقُ ونحوه: قاوتەكە ئاوی پێداكراو فشەڵ بوو.

رَبَا في البيت وفي بـني فـلان: لـەماڵا گـەورە بـوو یـان لـەناو هـۆزی فـلان دا پـەروەردە بـوو ٥ توشـی نەخۆشـی (ڕەبۆ) بوو.

رَبَــا الرّابِيَــةَ: چـووە سـەر تۆپـەڵاكی تەپۆڵكەكە.

ربــي في بـني فـلان: لـەناو هـۆزی فـلان دا پێـگەیشت.

أَرْبى على الخمسين: لەپەنجا تێپەڕی ٥ پـتر لـەوەی دا بـووی وەری گـرت ٥ سوری خوارد، یـان مامەڵەی ریبـای كـرد ٥ لەسـەر گردەكـە ڕاوەسـتا، مایەوە.

أَرْبى الأرضُ: زەوی پاك بۆوە.

أَرْبى الشَّيْئُ: شتەكەی گەشە پێ كـردو زیادی كرد.

راباه: نەرمو نیانی لەگەڵا نواند.

رَبَّاهُ: گەشەی پێ كرد.

رابـى فلانـاً: فلانكەسـی بـەخێو كـردو پێــی گەیانـــد ٥ هێـــزو لایەنـــە جەستەییو عەقلیو ڕەوشتـی خـۆی پەرە پێدا.

رابى الأُترُجَ: نارنجەكەی كرد بە ڕوبو رەقی كرد خەستی كردەوە.

تَرَبَّى: پێگەییو ڕۆشنبیر بوو.

الرّابِيــةُ: گردۆڵــكە، تەپۆڵكــە، هێــزو توانای زیاد لەسنور.

الرِّبا: زێدەو دوچەنـدان ٥ ئەو ئەنـدازە پارەیـەی قـەرزدار بـەزیادە دەیداتـە خـاوەن قـەرز بـەگوێرەی چـەند مەرجێك.

الرُّباءُ: منەتو پیاوەتیو ئەمەك.

الرِّباءُ: بەمانا (الرِّبا)دێ.

الرِّبَاةُ: بەمانا گردو بەرزایی دێ.

الرِّبْــــوُ: بـــەمانا (الرابيـــــة) دێ ٥ نەخۆشـــییەکە توشـــی بۆریـــەکانی هەناسـە دەبـێ بەناخۆشـی هەناسـە دەدا.

الرِّبْـوَةُ: بـەمانا (الرابيـة) دێ ٥ کۆمـەڵی ئـادەمیزاد کەلـە (دە) هـەزار کـەس زۆرتربن.

المُرَبّى: مرەبا کەلەمیوە دروست دەکرێ ٥ (ك: مُرَبَّيات).

رَتَأَ رُتوءً: مایەوە، نیشتەجێ بوو.

رَتَأَ البعير رتآنـاً: حوشـترەکە هـەنگاوەکانی کورت کورت هاویشتن.

رَتَأَ فلاناً رتئاً: فلاّنکەسی خنکاند.

رَتَأَ العقدةَ: گرێیەکەی توند کرد.

أرتَـــأَ: بـــە نابـــەدڵی پێـــکەنی ٥ وەپێکەنینی هێنا.

رَتَبَ رُتوباً: جێگیر بوو لەشوێنی سامناك‌و ناخۆش.

رَتَبَ فـلان: فلاّنکـەس هەڵسایە سـەرپێ ٥ دەوڵەمەنـدیش بـووە کەچـی سـواڵ دەکا.

رَتَـــبَ الـــشَّيْءَ: شـــتەکەی چەســـپاند ٥ چەقاندی.

رَتَّبَهُ: شتەکەی چەسپاندو دانـی پیانـا، لەشوێنی خۆی داینا.

أرْتَبَ: بەمانا (رَتَبَ)دێ.

تَرَتَّبَ: لەسەر ئـەوە پەیـدا بـوو، لێـوەی کەوتەوە ٥ لەسەرئەوە بنیات نـرا ٥ بنیات دەنرێ.

الرَّاتِبُ: دەگوترێ: (رزق راتـب) رزق‌و رۆژییەکی بەردەوام‌و هەمیشەییە.

الرُّتْبَةَ: پلەو پایە، یـان پلـەی بـەرز کـە دەوڵەت دەیدا بە کەسێك کەشیاوی رێز لێنان بێ.

الرُّتَبَـةُ: پلـە پەیـژە، پلـەی قالدرمـە ٥ لوتکـە شاخ‌و دونـدە بـەرد کەلێـك نزیـــــك بـــــن‌و هەندێـــــکیان لەهەندێـــکیان بـــەرز تربـــێ ٥ تەپۆلکـەی زەوی ٥ بۆشـایی نێـوان پەنجـەکان ٥ تـــەنگ‌و چـــەڵەمە ٥ کارەسات.

المَرْتَبَـةُ: بـەمانا (الرُتْبَـةُ)دێ ٥ شـوێنی چـــاودێری ٥ هـــەموو شوێنێـــکی ترســناك ٥ ئــەرکی قــورس، ئــەو شـوێنەی ژمـارەی رەهـاو موتڵـەقی تێدایە نرخی تایبەتی خۆی هـەبێ، دەگـوترێ: پلـەی یـەکان، دەیـان، صەدان، ...هتد.

المُرَتِّبُ: موچە.

رَتَّ رُتَّـاً ورُتَّـةً: زمـانی تـورتی تێـدابوو زمـــــانی خواربـــــوو، جـــــۆرە بێـگانەییەکی پێـوە دیاربوو ٥ (هـو أرتّ وهي رتاء).

الأرَتُّ: زمان تور.

الرَّتُّ: سەرۆك، ریش سپی.

الرَّتَّةُ: زمان لارىو خوارو خێچى لەقسەكردن دا.

الرَّتَّاءُ: ئافرەتى زمان لار.

رَتَجَ الصَّبِيُّ رَتَجاناً: منداڵەكە سەركەوت بە قاڵدرمەدا.

رَتَجَ البابَ: دەرگاكەى داخست، (فهو أرتج وهي رتجاء).

رَتَجَ البَحْرُ: دەريا شەپۆلى داو ئاوەكەى زۆربوو هەموو شتێكى داپۆشى.

رَتَجَتْ الدجاجةُ: مريشكەكە هێلكەدانى پڕبوو لەهێلكە.

رَتَجَتْ السنةُ: هەموو ساڵەكە گرانىو قاتو قڕى بوو.

رَتَجَ الثلجُ: بەفرەكە وڵاتى گرتو مايەوە.

رَتَجَ الخِصبُ: هەرزانى هەموو وڵاتى گرتەوە.

رَتَجَ الأتانُ: دێڵە كەرەكە ئاوس بوو.

رَتَجَ الباب: دەرگاكەى داخست.

أُرْتِجَ عليه: قسەى پێ نەكرا، زمانى گيرا.

الرِّتَاجُ: دەرگاى گەورە ٥ دەرگا بەهەرشێوەيەك بێ.

الرِّتَاجةُ: هەرشيوو دۆڵێك تەسك بێ ٥ دركە شاخو بەردە زلە.

الرِّتْجُ: ڕێگەى دەرنەچوو (مال رِتج) ماڵێكە ياساغە كەسى پێ ناگا.

الرِّتْجُ: دەرگاى گەورە ٥ (ك: أرتاج).

المِرْتَاجُ: قفڵو كێلون، پاشكۆڵ ٥ (ك: مَرَاتِجُ).

رَتَخَ العَجينُ والطينُ رَتْخاً ورتوخاً: هەويرەكە يان قوڕەكە تەنك بوو.

رَتَخَ بالمكان: لەو شوێنە مايەوە.

رَتَخَ به: پێوەى نووسا.

رَتَخَ عن الأمر: لەئيشەكە دواكەوت.

أرتخ الحجامُ: كەڵەشاخگرەكە برينەكەى زۆر گەورە نەكرد.

الرُّتْخُ: پارچە وردەى پێست بەتايبەتى كوتە وردە پێست.

الرُّتَخَةُ: قوڕى توندو قاچ گر (وەكوو قوڕى مالوومە).

رَتَعَتِ الماشِيةُ رتعاً ورتوعاً ورتاعاً: ئاژەڵەكە بەئارەزۆى خۆى لە لەوەڕگاى خۆش دا لەوەڕا.

رَتَعَ في لحمه: پاشملە باسى كرد بەخراپە ٥ (هو راتِعٌ).

أرْتَعَ: كەوتە ناو لەوەڕگاى خۆشو زۆرەوە.

أرتَعَ المطرُ: بارانەكە ئەوەندەى گيا ڕواند ئاژەڵ پێى تێربخوا، تێرە خۆرى هێنا.

أرتَعَ المكانُ: شوێنەكە تێرە خۆرى ئاژەڵى لێ پەيدا بوو.

أرتَعَ إبلَهُ: حوشترەكانى كردنە ناو پاوانو لەوەڕگاى خۆشەوە بۆئەوەى بەئارەزوى خۆيان بلەوەڕێن.

الرَّتَّاعُ: ئەو كەسەى شوێن ئاژەڵەكانى

دەكەوێو دەیانباتە لەوەرگای خۆش‌و فرەناوەوە.

الرُّتعَةُ: هەرزانی‌و هەبوونی لەوەرگای بەرفراوان.

اَلْمَرْتَعُ: پاوان‌و لەوەرگا بۆ ئاژەڵ.

رَتَقَ الشَّيْئَ رَتْقاً: شتەكەی پینەكرد، كونەكەی گرت، لەحیمی كرد ٥ چاكی كردەوە، دەگوترێ: (رَتَقَ فَتْقَهُ) دڕاوییەكەی دورییەوە، چاكی كردەوە ٥ (رتق فَتقهُمْ): ناخۆشی نێوان بنەماڵەو خێزانەكەی چارەسەر كرد.

رَتقَتِ المرأة: بیلا مانیێ ئافرەتەكە كوێر بۆتەوە گیراوە كاری ئاسایی خۆی ناكا ٥ (هي رتقاء) ٥ (ك: رُتُقٌ).

ارتتق الشَّيْئُ: بەمانا (رَتَقَ) دێ.

الرِّتاق: دوو پارچە قوماش كە بەپرژی دامێنەكەیان پێكەوە بدورێنەوە.

الرَّتْقُ: پێكەوە نوساوو یەكپارچە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا﴾.

الرُّتْقَةُ: بۆشایی نێوان پەنجەكان ٥ (ك: رُتَقٌ).

رَتَكَ البعيرُ رتكاً ورتكاناً: حوشترەكە بەهەنگاوی كورت كورت غاری دا.

أرتك الضاحك: پێكەنی بەناچاری، بەیناو بەین پێكەنی.

رَتِلَ رَتَلاً: رێك‌و پێك‌و ریز بەستوو بون، جوان كەوتنە پاڵ یەك، دەگوترێ: (رَتِل الثَّغرُ أو الاسنان): پوك‌و دەم‌و ددانی جوان‌و رێك‌و پێك بوون.

رَتَّلَ الشَّيْئَ: شتەكەی جوان رێكخست‌و هۆنیەوە.

رَتَّلَ الكلامَ: قسەكانی جوان رێكخستن، بەجوانی خوێندیەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (ثَغرٌ مُرَتَّلٌ): ددان‌و پوكێكی رێك‌و پێك‌و جوانن.

تَرَتَّلَ: دەگوترێ: (تَرَتَّلَ في كلامه): درێژەی بەقسەكانی داو بەهێدی‌و هێمنی قسەكانی گوتن.

الرَّتَلُ: بۆنی خۆشی هەرشتێك بێ ٥ سپیایەتی ددان‌و ئاوی زار ٥ كۆمەڵێك ئەسپ‌و ولاخە بەرزە یان ئوتومبێل كە بەشوێن یەكتردا ریز دەبن ٥ (ك: أرتال).

الرَّتِلُ: بۆنی خۆش لەهەر شتێك بێ ٥ قسەی جوان.

الرُّتَيْلى: جۆرێكە لەجاڵجاڵۆكە.

الرُّتَيْلاءُ: بەمانا (الرُّتَيْلى) دێ.

رَتَمَت المعزى رَتماً: بزنەكە ڕووەكی رەتمی خوارد بەهۆی زۆر خواردنی گیای (رەتم) گێژو وێژ بووە.

رَتَمَ فلان: فلانكەس جێگیر بوو، مایەوە.
رَتَمَ في بني فلان: لەناو هۆزو هۆبەی فلان خێزان دا پێگەیی ٥ بەنەسپایی قسەی کردن.
رَتَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی شکاند، وردو هاڕی کرد.
أرتَلَ الفصيلُ: بەرخەکە دوگی گۆشتی هەڵگرت.
أرتَلَ فلان: فلانکەس گرێی لەقامکی خۆی دا بۆئەوەی شتەکەی بیتەوە یادو لەبیری نەچێ.
إرْتَتَمَ: گرێی لەقامکی خۆی بەست.
تَرَتَّمَ: بەمانا (ارْتَتَمَ) دێ.
الرُّتَامُ: ئێسكو پروسك ٥ ئێسقانی مردوو.
الرَّتَمُ: جۆرە ڕوەکێکی کێوییە، وادەبێ لەباخچەی مالانیش دا بۆجوانی دەروێندرێ ٥ بەڵگەو دەلیل ٥ قسەی بەنەسپایی‌و لەسەرە خۆ.
الرَّتَمَةُ: دەزوێکە لەپەنجە دەبەسترێ بۆیاد کردنەوە.
الرَّتِيمَةُ: بەمانا (الرَّتَمَةُ) دێ ٥ (ك: رتائم).
رَتَنَ الشحمَ بالعجين: بەزو پیوەکەی تێکەڵاوی هەویر کرد.
المِرْتَنَةُ: نانە چەورە بەپیو ٥ (ك: مراتن).

رَثَا الرجلُ رَثْواً ورُثُواً: پیاوەکە هەنگاوی نا.
رثا برأسه: بەسەر ئاماژەی کرد.
رثا بالدلو: بەهێواشی دۆڵچەکەی داهێشتە خوار.
رثا الشَّيْءَ: هاویشتی، شلی کردەوە ٥ گرێیەکە یان ڕێشمەکەی شل کردەوە.
رثا القَلْبَ: دڵی بەهێز کرد ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (انه يرتو فؤاد الحزين ويسرو عن فؤاد السقيم).
رثا الشَّيْءَ اليه: شتەکەی بۆلای خۆی کێش کرد.
رُتِيَ: دەگوترێ: (رُتِيَ في ذرعه) باڵی بڕایەوە، قرتا.
الراتي: زانای خوانناس‌و شارەزا لەزانستەکان دا ٥ (ك: رُتَاةٌ).
الرَّتْوَةُ: هەنگاو ٥ لەحەدیثی فاطیمە دا هاتووە دەڵێ: پێغەمبەر فەرمووی: (ادني يا فاطمة، فدنوت رتوةً ثم قال ادني يا فاطمةُ فدنوت رتوةً) ٥ هەروا بەمانا زێدە ڕێزو شکۆمەندی دێ ٥ گرێی شل‌و خاوکراوە ٥ ساتە وەخت ٥ دلۆپە ٥ مەودا بەئەندازەی بڕکردنی چاو.
رَثَأَ البعيرُ: حوشترەکە برینی لەناو شان هات، جەدەوی بوو.
رَثَأَ الغَضَبُ: ڕق‌و کینەکەی نیشتەوە.

رَثَأَ الشَّيَ بالشَّيِ: شتەکەی تێکەڵاوی شتەکە کرد، دەگوترێ: (رَثَأَ اللبَنَ): ماستە ترش‌و شیرینەکەی تێکەڵاو کردو بزرکا.

رَثَأَ فلاناً: لەفلانکەسی دا.

رَثِئَ الكبشُ رثأً ورُثاءة: بەرانەکە ڕەنگی خورییەکەی پەڵە پەڵە بوو ٥ (هو أرثأ وهي رَثآء).

أرثأ اللَّبَنَ: شیرەکە بزرکا.

ارتثأ في رأيه: راو بۆچونەکانی تێکەڵ‌و پێکەڵ بوو.

ارتثأ اللَّبَنُ: شیرەکە بزرکا.

ارتثأ الرثيئةَ: دۆی ترش‌و شیرینی تێکەڵ بەیەکی خواردەوە.

الرَّثْءُ: گێلی‌و نەفامی‌و کەودنی.

الرَّثْأة: دەردێکە توشی ناوشانی حوشتر دەبێ.

الرَّثِيئةُ: بەمانا (الرَّثْءُ) دێ هەروا دۆی ترش کەتێکەڵ بەدۆی شیرین بکرێ‌و ببزرکێ.

الْمَرْثُوءُ: کەسێك بێ ورەو ترسنۆك بێ ٥ گێل‌و نەفام بێ.

رثَّ الثَّوبُ وغيره: پۆشاکەکە کراسەکە رزی‌و دادڕ دادڕ بوو.

رثَّ الرجلُ: پیاوەکە شێوە ناشیرین‌و چڵکن بوو.

أرَثَّ الثوبُ وغيرُهُ: بەمانا (رَثَّ)دێ، دەشگوترێ: (أَرَثَّ الرجلُ): پیاوەکە گوریسەکەی یان پۆشاکەکەی ڕزی.

أَرَثَّتْ هيئةُ الرجُلِ: بەمانا (رَثَّ)دێ.

إرْتَثُّوا رِثَّةَ القوم: کۆنەو رزیوی ئەوخەڵکەیان کۆکردەوەو کڕییان.

أُرْتَثَّ فلان: فلان لەشەڕا پێکراو گوێزرایەوە بۆ دواوە، پاشان بەو برینە مرد (فهو مرتثٌّ) ٥ لەحەدیثی کەعبی کوڕی مالیك دا هاتووە: (أَنَّهُ أُرْتُثَّ يوم أحد فجاء به الزبير يقود بزمام راحلته).

الأَرَثُّ: رزیوو بی کەڵك.

الأَرَثُّ: رزیو ٥ (ك: رُثٌّ).

الرَّثُّ: کاڵای خراپ ٥ خانوو لانەی بێ کەڵك‌و خراپ ٥ (ك: رثاث).

الرِّثَّةُ: بەمانا (الرَّثُّ) دێ ٥ ئافرەتی گێل‌و ئەحمەق ٥ ئادەمیزادی خوێڕی‌و هیچ‌و پوچ ٥ (ك: رِثَث ورِثاث).

الرَّثِيثُ: برینداری‌ێك بەناستەم گیانی تێدا مابێ ٥ (ك: رِثاث).

رَثَدَ المتاعَ رَثْداً: کاڵاکانی خستنە پەنا یەکتر بەڕیز یان خستنیە سەریەك.

رَثَدَتْ الدُّجَاجَةُ بيضَها: مریشکەکە هێلکەکانی کۆکردنەوە (هو مرثود ورثيد).

رَثِدَ الماءُ رَثَداً: ئاوەکە لیێڵ بوو (هو رَثِدٌ وهي رثدة).

أَرْكَدَ الماءُ: بەمانا (رَثَدَ)دێ.

أَرْكَدَ فلان: زەوی هەڵکۆڵی تا گەیشتە قوڵایی زەوی.

أَرْكَدَ القومُ: خەڵکەکە کۆبونەوە.

ارتثدَ المتاعَ: بەمانا (رَثَدَهُ)دێ.

الرِّثْدُ: کۆمەڵە ئادەمیزادێکی نیشتەجێ بوو ٥ (ك: أرثاد).

الرَّثَدُ: کاڵای ریزکراو سەفتەکراو، ٥ خانوی خراپ ٥ ئادەمیزادی زەبون و هیچ لەدەست نەهاتوو، دەگوترێ: (تركنا على الماء رثداً).

المَرْثَدُ: پیاوی کەریم و رەوشت بەرزو سەخی سروشت ٥ شێر ٥ (ك: مَراثِد).

رَثِعَ رَثَعاً: بەتەماع بوو چاو چنۆك بوو ٥ بەبەخششی کەم رازی بوو، یان بەبەشی خراپ رازی بوو ٥ دۆستی خراپی گرت و بوو بە هاوەڵی پیاوی خوێڕی ٥ رەوشتی ناشیرینی هەبوو.

ارتَعَنَ: بێ‌هێزو لەش داوەشاو بوو.

ارتَعَنَ المَطَرُ: باران زۆر باری، بارانەکەی بەپیت بوو.

ارتَعَنَ الشَّعْرُ: قژی شۆڕ بۆوە.

المُرْثَعِنُ: لافاوی زۆرو بەتەوژم ٥ رادەرو رامالەر.

رَثَمَ أنفَهُ أو فَمَهُ رَثْماً: لوتی شکاند دەمی شکاند، خوێنی لێهێنا، دەگوترێ:

(رَثَمَ أحد أعضاء جسمِهِ): یەکێ لەئەندامی جەستەی شکاند خوێنی لێهێنا.

رَثَمَتْ المرأة أنفها بالطيب: ئافرەتەکە بۆنی خۆشی لەلوتی دا.

رَثِمَ فلانٌ رَثَماً: فلانکەس قسەکەی رون نەکردەوە بەهۆی نەخۆشییەك کەلەزمانی دا هەیە.

رَثِمَ الفَرَسُ: ئەسپەکە لا لمبۆزی سپییە ٥ داخ و نیشانی حوشتر ٥ (هو أرثَمُ وهي رثماءُ) ٥ (ك: رُثْمٌ).

الرَّثَمُ: سپیایەتی لالمبۆزی ئەسپ، یان لمبۆزی سەروی ئەسپ.

الرَّثْمَةُ: وردەباران و بارانی زەعیف، دەگوترێ: (بَلَغَهُ رَثْمَةٌ من الخبر) سەرەداوێکی هەواڵەکەی زانی، بۆی گەیی.

الرَّثِيمُ: (رثيم الحصى): وردە بەرد.

المِرْثَمُ: لوت ٥ (ك: مَراثِمُ).

المَرْثِمُ: بەمانا (المِرْثَمُ) دێ.

رَثَنَتِ الرَّثْنَةُ الأَرْضَ: زەوی بارانێکی کەم و لاوازی وێکەوت.

رُثِنَتِ الرَّثْنَةُ الأرْضَ: بەمانا (رثنتها)دێ.

ترثَّنَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە دەم و چاوی خۆی بەزەعفەران رەنگ کرد.

الرَّثْنَةُ: بەمانا (الرَّثْمَةُ) دێ کەبەمانا وردە بارانە.

رَثَاهُ رَثْواً ورثاءً: بۆی گریاو ئاکاره چاکەکانی ژماردن.

الرَّثْو: ماستی شیرین تێکەڵ بکرێ بەهی ترش‌و بی بزرکێنێ.

رَثَى الميتَ رثياً ورِثاءً ورثايةً: بۆ مردووه کە گریاو لاواندیەوە، دەگوترێ: (رَثَاهُ بقصيدة): بەچامەیەك لاواندییەوە، (ورثاه بكلمة): بەوتارێك لاواندییەوە.

رَثَى لَه: دڵی پێ سوتاو بەزەیی پێدا هاتەوە.

رَثَى عنه الحديث رثايةً: قسەی لێوە گێڕانەوە.

رَثِيَ رثياً ورَثْيَ: توشی بێ هێزی‌و خەم‌و خەفەت بوو ٥ توشی نەخۆشی دەردە جومزگەو رۆماتیزم بوو ٥ هەر نەخۆشییەك چوست‌و چالاکی ئینسان پەکبخا ٥ دوای مردنی لاواندیەوه ٥ وایه شێرەی بۆ گوت.

الرِّثَايَةُ: گریانی بەدەنگ‌و رۆڕۆ.

الرَّثْيَةُ: لاوازی‌و چەواشەیی، دەگوترێ: (في أموره رَثْيَة): کارەکانی لاوازی‌و خەمساردییان پێوە دیاره ٥ گێلی‌و نەفامی، ئازاری جومزگەو ئێسقان‌و ئەژنۆو سەرئێشه، نەخۆشی رۆماتیزم ٥ هەر نەخۆشییەك برست لەئادەمیزاد ببرێ.

الرَّثِيَّةُ: بەمانا (الرثْيَة)دێ.

المَرْثَاةُ: ئەو شیعرو پەخشان‌و لاوك‌و حەیرانەی مردوی پێ دەلاوێنرێتەوە ٥ (ك: مراث).

أَرْجَأَت الحامل: سکپڕەکە نزیکە بزێ‌و سکەکەی دابنێ.

أرْجأ الصائدُ: نێچیرەوانەکە هیچی دەست نەکەوت.

أرْجأ الأمرَ: کارەکەی دواخست، ماوەیەکی تری بۆ دیاری کرد.

المُرْجِئَةُ: فیرقەیەکی ئیسلامین هیچ بڕیارێك دەربارەی موسوڵمانان دەرناکەن، بەڵکوو هەموو شتێك هەڵدەگرن بۆ رۆژی دوایی‌و بۆ قیامەت ٥ ئەوان پێیان وایە کەسێك ئیمانی هەبێ تاوان زەرەری نییە بۆی ٥ کەسێك کافربێ تاعەت کەڵکی نییە.

رَجَبَ رَجْباً ورجوباً: ترسا ٥ شەرمی کرد.

رَجَبَ فلاناً رجباً: فلانکەسی ترساند ٥ لێی ترساو پێی سەرسام بوو.

رَجَبَ فلاناً بقول سيّئ: بوختانی بەفلانکەس کرد، قسەی ناشیرینی بۆ هەڵبەست.

رَجِبَ رجباً: لێی ترسا، بەشکۆمەند هاتە پێش چاوی، پێی سەرسام بوو.

أرْجَبَ فلاناً: بەمانا (رجَبَهُ)دێ.

رَجَّبَ الرَّجُلُ: لەمانگی رەجەب دا پیاوەکە کوشتی سەربڕی لەلای بت و صەنەم ٥ قوربانی بۆبت کرد.

رَجَّبَ الإنسانَ وغَيْرَهُ: ئادەمیزاد یان شتی تری بەگەورە زانیو بچوکی خۆی بۆ دەرخست.

رَجَّبَ النَخْلَةَ: کۆڵەکەی بۆ دارخورماکە چەقاند بۆئەوەی ببێتە پاڵپشتیو بەئاسانی بانەیشکێنێ، یان لقەکانی کۆکردنەوەو بەحەبلو لیفی خوصو شتی وا شەتەکی دا بۆئەوەی رەشەبا یاری بەلقەکان نەکا ٥ دەوری دارخورماکەی بەچقڵو شتی وا پەرژین کرد بۆئەوەی کەس توخنی نەکەوێ.

رَجَّبَ الكرمَ: تولەی میوەکە رێکو پێک کردنو خستنیە شوێنی خۆیان.

الأرجاب: ریخۆڵە.

الرَّاجِبَةُ: جومزگەی پەنجەکان.

الرَّواجِبُ: وەتەرەکانی شوێنی لێ دەرچوونی زەرەی گوێدرێژ.

رَجَبٌ: ناوی یەکێکە لەمانگەکان دوامانگی جیمادی الآخرة پێش مانگی شەعبان دێ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (عِش رجباً ترعجباً): چەند مانگە رەجەبێکی یەك لەدوایەك بژی شتی سەیر دەبینی.

الرُّجْبُ: سەری پەراسو بەلای سنگەوە ٥ (ك: أرجاب).

الرُّجْبَةُ: ئەو شتەی دەگرێتە کۆڵەکەو پاشکۆڵ بۆ دارخورما ٥ کۆخیتەی راوکەر.

الرَّجَبِيَّةُ: ئەو ئاژەڵەی لەمانگی رەجەب دا سەردەمی پێش ئیسلام بۆ بت و صەنەم سەردەبڕان ٥ دیدەنی کردنی شاری مەدینە لەمانگی رەجەب دا.

رَجَّهَ رجّاً ورجّةً: رایوەشاندو هەڵی تەکاند بەهەموو هێزی خۆی هەژاندی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إذا رُجَّتِ الأَرضُ رَجّاً﴾.

رَجَّ فلاناً عن الشّيْئ: فلانکەسی لەوشتە مەنع کرد.

رَجَّ الشّيْئُ: شتەکە کەوتە هەڵبەزو دابەز ٥ (هور أرجّ وهي رجّاءُ) ٥ (ناقة رجّاء): حوشتری دووگ گەورە.

أرَجَّت الحامِلُ: ئافرەتە دوگیانەکە نزیکە منداڵی ببێ سکەکەی دابنێ.

إرتَجَّ: کەوتە جمو جوڵو هەژان.

إرتَجَّ البحرُ: دەریا کەوتە شەپۆل دان.

إرتَجَّ الكلام والظلام: قسەکان تێکەڵو پێکەڵ بوون، شتەکان گوم بوونو پەردە پۆش کران.

الإرتجاج: لەزانیاری پزیشکی دا بریتییە

لەوەی مێشك كاری خۆی بەباشی ئەنجام نەدا لەناكامی سەدمەو وێكەوتنی شتێكی قورس پێی.

الرَّجَّاجُ: خەڵكانی زەعیفو وره نزمو خوێری، یان ئاژەڵی ناپەسەندو خراپو بێ خێر ٥ بی شیرو كزو لاواز.

الرَّجَّاجَةُ: لانەی شیرین.

الرُّجاجة: لەعیلمی كیمیادا ئامێرێكە بۆ راوەشاندنو تێكەڵدان بەكاردێ.

الرَّجَّةُ رَجّة القوم: قاوو قیزو قیرەو هەراو تێكەڵاو بوونی دەنگیان.

رِجَّةُ الرعد: دەنگو گرمەی هەور.

رَجَحَ الشَّيْءُ رجحاً ورجحاناً ورجاحة: شتەكە سەنگین بوو، پەسەند بوو، دەگوترێ: (رجحت إحدى الكفتين الأخرى) لایەكی تەرازو بەسەر لایەكەی تری دا پاساوی هەبوو.

رَجَحَ في مجلسه: لەكۆڕەكەدا سەنگین بوو بەقورس لێیان ڕوانی.

رَجَحَ عقله او رأيُهُ: عەقڵو ئاوەزی تەواو بوو رایەكەی تەواو بوو.

رَجَحَ الشَّيْءَ بيده: شتەكەی بەرز كردەوە بۆ ئەوەی بزانی قورسایی چەندە.

رَجَحَ فلاناً: لەعەقڵو رەوشت جوانی دا بەسەر فلان دا باڵا دەست بوو، (قول راجح): قسەی پەسەند، (رأي راجح): رای پەسەند.

أرْجَحَهُ: وای لێ كرد راجیح بێ.

رَجَّحَ الميزانَ: لایەكی تەرازوەكەی قورس تر كرد تا سلاوی پێ دایەوە.

رَجَّحَ فلاناً وله: بەخششی زیاتری دا بەفلانكەس.

راجَحَهُ: پێشبڕكێی لەگەڵ دا كرد لەڕوی پەسەندییەوە، دەگوترێ: (راجحَهُ فرجحَهُ).

رَجَّحَهُ: بەمانا (أرجَحَهُ) دێ ٥ پاساوی دایەوە، پەسەندی كرد.

إرْتَجَحَ الشَّيْءُ: بەمانا (رَجَحَ)دێ ٥ هەروا بەمانا وردو هاڕبونو خواربونو لادان دێ ٥ بەمانا هاتوو چۆ دێ، دەگوترێ: (إرتجحت به الأرجوحة): جۆلانەكە هێنایو بردی.

إرْتَجَحَ الروادفُ: سمتەكان لەرینەوە.

تَرَجَّحَ: لەرزیو كەوتە جمو جۆڵ.

تَرَجَّحَ الرَّأْيُ عنده: لەلای ئەو ئەو رایە پەسەند بوو پاساوی دا بەسەر راكەی تردا.

الأُرْجُوحة: جۆلانە بەدوو حەبل یان بەدوو زنجیر بەبەرزییەوە دەبەسرێ بەزۆری منداڵ سواری دەبنو رادەژێو دێو دەچێ ٥ ناوێكیشە بۆ سارا لەم ڕووەوە كە رێبوار تێیدا دێو دەچێ ٥ (ك: أراجيح).

الرّاجحُ: لەزاراوەی فەلسەفی دا ئەوەیە

بـوونی لەنـەبوونی گونجـاو تربـێ‌و جێـگای قبـوڵ بـێ، یـان ڕاسـتییەکەی وێچوتربێ لەدرۆی.
الرَّجَّاحُ: ئافرەتی سمت‌و کەفەڵ گەورەو گۆشتن ٥ (جفنة رجَاح): سوێنەیەکی پـڕ ٥ (امـرأة رجَـاح): ئافرەتێـکی ئـاقڵ‌و هۆشـیار ٥ (کتیبـة رجَـاح): ڕاکێشەرێـکی قورس‌و بـەهێز ٥ (ك: رُجُحٌ).
الرَّجَّاحَةُ: بارقوڵی‌و لەسەرەخۆیی.
الرُجاحَـةُ: جۆلانـە، حـەبلی جۆلانـە ٥ هەروا بەمانا (الرَّجَاحَة)دێ ٥
الرُجحانيـــةُ: لــەبواری فەلــسەفەدا مەزهـــــەب‌و ڕێبازێـــــکە پەیڕەوکارەکانی پێیان وایە گەیشتن بەیەقین مەحاڵە.
المِرْجَاحُ: ئادەمیزادی هێدی‌و لەسەرەخۆ ٥ درەختێـك بـەری قـورس بـێ ٥ کەسێـك لەرۆیـشتن دا خۆبـاداو لەنجـەو لار بکـا، دەگـوترێ: (جمـل مِرْجاح وناقة مرجاح).
الْمَرْجُوحَـةُ: بـەمانا (الأرجوحـة) دێ ٥ (ك: مراجيح).
إرْجَحَـــنَّ: قـورس بـوو مەیـلانو لاژانـەوەی کـرد، لـەرزی، دەگـوترێ: (إرْجَحَنَّ الرِّدْفُ) سمتـی لەرەلـەریان کـرد ٥ (إرْجَحَنَّـت الرَّحـى): ئاشـەکە کەوتە جم‌و جۆڵ، بڵاو بۆوە، ولاتی تەنیـــەوە، دەگـــوترێ: (إرْجَحَـــنَّ الجيشُ).
رَجَـدَ القُمْـحَ رجـداً ورجـاداً: کرشـەو گەڵێشەکانی لەپـەرێزەوە گواستەوە بۆ سەر خەرمان بۆ گێرە کردن.
رَجْرَجَ الشَّيْئُ: شتەکە جولایەوە، کەوتە هەژان.
رَجْـرَجَ فـلان: فلانکـەس مانـدوو بـوو، برستی لـی برا.
رَجْرَجَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕاوەشاندو هەڵی تەکاند.
رَجْرَجَ البئرَ: گڵی بیرەکەی دەرهێنا.
تَرَجْرَجَ الشَّيْئُ: شتەکە کەوتـە هـەژین‌و جم‌و جۆڵ.
الرَّجْـراجُ: شتێـك بهـەژێ‌و هەڵتـەك‌و داتەك بکا، دەگـوترێ: (بحر رَجْراجٌ): دەریای شەپۆلاوی‌و چەموش ٥ (ناس رَجْراج): کەسانێك بێ عـەقڵ‌و بیر تەسك‌و هیچ لەدەست نەهاتوو.
الرَّجْرَاجَةُ: (کتيبة رجراجـة): کەتیبەکە لەبـــەر زۆری ئالیاتـــەکانی زۆر بەناخۆشی دەکەوێتە جوڵە ٥ (جارية رَجْراجَـــة): ئافرەتێـکە سمتـــی شورابەیان کردوە هێنـدەیان گۆشـت پێوەیە.
الرِّجْرِجَـةُ: بـاقی مانـدەی ئـاوی لـێڵ‌و

تێــکەڵ بــەقورە لیتــە کــە لــەبنکی حــەوزی ئــاودا بمێنێتــەوە ٥ لیــك ٥ کۆمەڵی زۆر لەشەڕدا ٥ (ك: رجارِجُ).

رَجَـــزَ الرَّجـــزُ رجـــزاً: هۆنراوەیــەکی خوێنــدەوە، هۆنیــەوە، دەگــوترێ: (رجز به): هۆنراوەی بـۆ هۆنیـەوە ٥ (هو راجز، ورجّاز، ورجّازة).

رَجَزَتْ الريح بينهم: بایەکـە لـەناویان دا بەردەوام بوو.

رَجِـزَ الجَمَـلُ رَجَـزاً: حوشـترەکە لـەکاتی هەڵــسان دا قاچـــەکانی لـــەرزین بەهۆی نەخۆشی (رەجەزەوە) ٥ (هو أرجز وهي رَجْزاء).

رَاجَـزَهُ: لـەدانانی شـیعر لەسـەر شێوەی رەجەز پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد.

رَجَّزَهُ: هۆنـراوەیەکی بۆ خوێندەوە.

ارتَجَزَ الرَّاجِزُ: هۆنـراوەیەکی گوت.

ارتَجَزَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیـان دا شـیعری شـێوە رەجـەزیان بۆیـەکتر خوێندەوە.

ارتَجَزَ الرعدُ: هەورەکە گۆڵەو گرمـەی یەك لەدوایەکی لـێ بیسترا.

تراجَـزَ القَـومُ: بـەمانا (ارتَجَـزُوا) دێ ٥ کێشەیان تێـکەوت.

تَرَجَّزَ الحادي: حودیـە خـوێن حودیـەی بەشــێوەی رەجــەز خوێنــدەوە ٥ حودیە گۆرانییەکە ٥ (ترجّز الرعْدُ): هەور دەنگی لـێ بیسترا، گرماندی.

ترجّـز الـسحابُ: هەورەکـە بەهێواشـی رۆیــی چــونکە بــاری گــران بــوو بەباران.

الأرجوزة: هۆنـراوە لەبـەحری رەجـەز ٥ (ك: أراجيز).

الرَّاجِـزُ: ئـەو کەسـەیە شـیعری شـێوە رەجـــەز دەخوێنێتـــەوە یـــان دەیهۆنێتەوە.

الرِّجَـازَةُ: شتێـکە وەکـوو کـەژاوە بـەڵام لـەو بـچوکترە ٥ هـەروا ئـەو گـۆزو گوڵینکـە بەنەیـە کەکـەژاوەی پـێ دەڕازێندرێتەوە ٥ (ك: رجائز).

الرَّجَّاز: بەمانا (الرَّاجز)دێ.

الرِّجْـزُ: تـاوان ٥ سـزا ٥ بتپەرسـتی ٥ هاوەڵدانان بۆ خودا.

رِجــزُ الــشيطان: وەسوەســەو ختوکـەی شەیتان.

الرَّجَـزُ: دەردێـکە توشـی حوشـتر دەبـێ بـەو هۆیـەوە لـەکاتی راسـتبونەوەدا سمتــی دەلـــەرزن ٥ بەحرێـــکە لەبـــەحرەکانی شـــیعر بنـــەمای کێشەکەی شەش جار (مستفعلن)ە.

رَجَـسَ صـوت الرعـد أو الجـيش رَجْـساً: دەنگـەکان تێـکەڵ بـون‌و دەنگەکـە گەورە بوو.

رَجَسَ البعيرُ: حوشترەکە بەخێرایی‌و تونـد بۆڕاندی.

رَجَسَ السماءُ: هەورەکانی ئاسمـان بـەهێز گرماندیان.

رَجَسَ فلان: فلانكەس ئەندازەی ئاوی بیرەكەی بەمیرجاس مەزندە كرد ٥ (مانای میرجاس لەمەدوا دێ).

رَجَسَ فلاناً عن الأمر: فلانكەسی لەكارەكە مەنع كرد لەمپەری بۆدانا ٥ (هو راجِس ورَجّاس).

رَجَسَ رَجْساً ورَجَاسَةً: پیس بوو، شتی پیسی هێنا، چووە لای شتی پیس.

رَجِسَ الشَّيْءُ رَجَاسَةً: شتەكە قێزەون بوو.

رَجُسَ فلان: فلان كاری ناشیرینی كرد.

أرْجَسَ فلان: فلان ئاوی بیرەكەی بەمیرجاس مەزندە كرد.

ارتجست السماءُ: بەمانا (رَجَسَتْ)دێ.

ارتجس البِناءُ: باڵەخانەكە كەوتە شەقە تۆڵەو هەژان ٥ لەحەدیثی سوطەیح دا هاتووە: (لما ولد صلى الله عليه وسلم إرْتجس أيوان كسرى).

ارتجس أمْرُهُ: كارەكەی شێواو لێی تێك چوو.

الــرَّجسُ: دەنگی بەهێزو گەورە ٥ (ورَجْسُ البعير): بۆڕەی حوشتر.

الــرِّجْسُ: قێزەون، شتی پیس، كاری خراپ، حەرامو یاساغ ٥ نەفرەت ٥ كوفر ٥ سزاو تۆڵە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَعْقِلُونَ﴾.

رجس الشيطان: ختوكەو دەنەدانو وەسوەسەی شەیتان ٥ (ك: أرجاس).

المِرْجَاسُ: بەردێكە حەبلی بەسەرێكیەوە دەبەستریو دادیلدرێتە ناو بیری ئاوەوە ڕادەوەشێندرێ بۆ ئەوەی لیتەی بنكی بیرەكە ببێتە قوڕاوو هەڵگۆزرێ، هەروەها ئەندازەی ئاوی ناو بیرەكەشی پێ مەزندە دەكرێ، قوڵی بیرەكەشی پێ دەزاندرێ ٥ (ك: مراجيس).

المَرْجُوسَةُ: دەگوترێ: (هم في مرجوسة من أمرهم) ئەوان سەریان لێ شێواوەو شتەكەیان لێ تێكەڵو پێكەڵ بووە هەردێنو دەچن.

رَجَعَت الطيرُ رجوعاً ورجاعاً: باڵندەكان لەشوێنە گەرمەكانەوە گەڕانەوە بۆ كوێستانەكان.

رَجَعَ الشَّيْءُ: شتەكە سودی بوو، دەگوترێ: (رجع فيه كلامي): قسەكەم كاری تێكردو سودی بوو بۆی.

رَجَعَ الكلبُ في قيئِهِ: سەگەكە رشوی خۆی خواردەوە.

رَجَعَ فلاناً عن الشَّيْءِ واليه رَجْعاً ورُجُوعاً ورجعاناً: فلانكەسی لادا لەوشتە، یان گێڕایەوە بۆلای ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِن رَّجَعَكَ اللّهُ إِلَى طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ﴾.

أَرْجَعَ فلان: فلانکەس دەستی خۆی بردنە پاش خۆی بۆئەوەی شتێك هەڵبگری.

أَرْجَعَ الرجلُ أو الدابَّةُ: پیاوەکە یان وڵاخەکە پیسایی کرد.

أَرْجَعَتْ الناقةُ: حوشترەکە لاواز بوو دوایی قەڵەو بوو.

أَرْجَعَ فلاناً: فلانکەسی گێڕایەوە، رەتی کردەوە.

أَرْجَعَ اللهُ بيعتَه: خودا خێرو بێری خستە مامەڵەکەیەوە.

رَاجَعَ فلاناً في أمره مراجَعةً ورجاعاً: تەکبیرو رای بەفلان کردو راو بۆچونی لەگەڵ دا گۆڕییەوە.

رَاجَعَ الكتابَ: بەکتێبەکەدا چووەوە، بۆی گەڕایەوە سەیری کرد تێی روانی.

رَاجَعَ الكتابَ أو الحسابَ: جارێکی تر بەحیسابەکە دا چووەوە.

رَاجَعَ زَوْجَتَهُ: دوای تەڵاقدان ژنەکەی سەر لەنوێ هێنایەوە ژێر نیکاحی خۆی.

رَاجَعَ فلاناً الكلامَ: وەڵامی فلانی دایەوە، کێشەو دەمە دەمێ لەگەڵ دا کرد ٥ وای لێ کرد قسەکە دوبارە بکاتەوە.

رَجَّعَ عند المصيبة: لەکاتی بەڵاو موصیبەت دا وتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون).

رَجَّعَ صَوْتَهُ: لەقورگی دا دەنگی خۆی لێ دایەوە، لەراندیەوە.

رَجَّعَ فلانٌ: لەخوێندنەوەدا دەنگی خۆی لەراندەوەو درێژەی پێدا.

رَجَّعَ المؤذنُ في آذانه: بانگێژەکە شایەتومانەکەی دوبارە کردەوە دوای ئەوەی بەلەسەر خۆیی گوتنی.

رَجَّعَ الحَمَامُ: کۆترەکە خوێندنەوەکەی بڕبڕ کرد.

رَجَّعَ النقش والكتابةَ: بەسەر نووسینەکەدا چووەو نوسینەکەی تۆخ کردەوەو چەند جارێك پێی دا چووە.

اِرْتَجَعَ على الغريم والمتَّهم: داوای لەقەرزدارو تاوانبارەکە کرد.

اِرْتَجَعَ الشَّيْءَ اليه: شتەکەی بۆ گێڕایەوە بردییەوە بۆلای.

اِرْتَجَعَ به شيئاً: شتەکەی بەوە گۆڕییەوە.

اِرْتَجَعَ المرأةَ: ئافرەتەکەی ریجعە کردەوەو دوای تەڵاق بردییەوە ژێر نیکاحی خۆی.

اِرْتَجَعَ الناقة: حوشترەکەی کڕی بەنرخی حوشترەکەی تری وەکوو ئەو.

اِرْتَجَعَ المرأةُ جلبابها: ئافرەتەکە

چارەکەکەی هەڵدایەوە بۆ سەر دەمو چاوی خۆی، خۆی پێ داپۆشی.

تراجع القومُ: خەڵکەکە گەڕانەوە بۆ شوێنی خۆیان.

تراجع القوم الكلام بينهم: خەڵکەکە قسەکەیان خستە بەر لێکۆڵینەوەو وتو وێژ.

تَرَجَّعَ فلان: بەمانا (رَجَّعَ)دێ.

تَرَجَّعَ في المصيبة: لەکاتی بەلاو ناخۆشیدا وتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون).

تَرَجَّعَ في صدري كذا: ئەوە لەدڵما هاتو چۆی کرد.

تَرَجَّعَ الناقةَ: بەنرخی ئەو حوشترە حوشترێکی تری کڕی.

استرجع عند المصيبة وفيها: لەکاتی بەلادا وتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون).

استرجع الحمامُ في شدوه: کۆترەکە خوێندنەکەی خۆی بڕی.

استرجع الشَّيْءَ: شتەکەی رەتکردەوە، وەری گرتەوە.

الرّاجِعُ: ئافرەتێك دوای مردنی مێردەکەی، بچێتەوە سەر ماڵی باوكو کەسو کاری ◊ (ك: رواجِعُ).

الرّاجعةُ: زەلکاوو گۆماو ◊ جۆرێکە لە لەرزوتا بە نۆرە بەیناو بەین توشی نەخۆش دەبێ ◊ (ك: رواجع).

الرياح الرّواجع: بایەك شوێنی لێهاتن‌و رۆیشتنی جوداواز بێ.

الرِّجاعُ: ریشمەو هەوسار ◊ ئەو بەشە هەوسارەی دەکەوێتە سەر لمبۆزی وڵاخەکە ◊ (ك: أرجِعَة ورُجُعٌ).

الرِّجْعُ: ریخ‌و زبڵ ◊ ئەو شلەمەنییەی پێش هاتنەدەری سەری منداڵ لەکاتی لەدایکبوون دا دێتە دەرێ‌و لەچڵم دەچێ ◊ ئاو ◊ بارانی دوا باران ◊ قازانج‌و سود ◊ زەلکاوو گۆماو ◊ وەڵامدانەوەی نامە ◊ دەنگدانەوەی دەنگ ◊ گیا بەهارە◊ لای خواروی شان◊(ك:رجاع و رُجْعان).

الرُّجْعَى: گەڕانەوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرُّجْعَى﴾ ◊ وەڵامدانەوەی نامە، دەگوترێ: (جاءني رجعى رسالتي).

الرَّجْعَةُ: گەڕانەوەی پیاوی تەڵاقدەر بۆ هاوسەری لەگەڵ ژنە تەڵاقدراوەکەی دا ◊ مەزهەبو بیرو بۆچونی ئەوانەی پێیان وایە دوای مردن سەر لەنوێ دەگەڕێنەوە بۆ ژیانی دونیا ◊ لەزاراوەی (أحيا)دا بریتییە لەگەڕانەوە بۆ ژیان دوای مردنێکی ڕواڵەتی یان خەفە بوون.

الرُّجْعَةُ: وەڵامی نامە.

الرَّجْعِيُّ: (الطلاق الرَّجعي): ئەومیە بۆ مێرد دروستە ژنە تەڵاقدراوەکەی

بگێڕێتەوە بۆ ژێر نیکاحی خۆی بەبێ گرێبەستی مارەیی سەر لەنوێ.

الرَّجْعِيَّةُ: کۆنەپەرستی، مانەوە لەسەر بیرو باوەڕو دابو نەریتی کۆنو هەڵنەکردن لەگەڵ پێشکەوتنی باری ژیانو گۆڕانکاری ڕۆژگار.

الرَّجيعُ: زبڵو زاڵو پیسایی، هەر قسەو بیرو باوەڕێك کە پەسەند نەبی ٥ (کلام رجيع): قسەی ڕەد کراوە بۆ خاوەنی ٥ (حبل رجيع) گوریسێك سەرلەنوێ هەڵوەشابێتەوە.و جارێکی دی ڕێسرا بێتەوەو کرابێتەوە بە گوریس ٥ (طعام رجيع) خۆراکی سەرلەنوێ گەرم کراوە ٥ (بعير رجيع): حوشتری ماندوو شەکەتی ڕێگا ٥ گیاو گژی بەهاران ٥ کاوێژی حوشتر ٥ پۆشاکی ڕزیو ٥ عەرەق ٥ زەلکاوو گۆماو ٥ (رجيع الفحم): خۆڵە پەتەی خەڵوز دوای گەشانەوەی ٥ (رجيع الأُرز): ئاردە برنج.

الرَّجيعةُ: حوشتری ماندوو شەکەتی سەفەر ٥ (ك: رجائع).

المَرْجِعُ: بەمانا (الرُّجوع) دێ ٥ شوێنی گەڕانەوە ٥ بنەما ٥ لای خواروی شان، شەپیلك ٥ مامۆستاو ڕێبەر لە بواری ئەدەبو زانست دا ٥ سەرچاوەی نووسراو، وەکوو دائیرەتولمەعاریفو قاموس.

المُرْجِعَةُ: (سفرة مرجِعَةٌ): سەفەرێك خێرو بێری تێدابێو سەرەنجامی باشی هەبێ.

المَرْجُوعُ: گەڕاوە، دەگوترێ: (ثوب مرجوع) و(خبر مرجوع) (نقش مرجوع) نووسراوەکە توێخ کراوەتەوە ٥ مۆرەکە توێخ کراوەتەوە ٥ وەڵامی نامە ٥ کاڵای گەڕاوەو نەفرۆشراو.

المرجوعَةُ: بەمانا (المرجوع) دێ.

رَجَفَ رَجْفاً ورجوفاً ورجيفاً ورَجَفاناً: لەرزی، هەژا کەوتە شەقەتۆڵە.

رَجَفَ فلان: فلانکەس ترساو لەهەیبەتا ئەژنۆی شکان.

رَجَفَتْ يده: بەهۆی نەخۆشی دەستی لەرزی یان لەبەر پیری.

رَجَفَ القلب: لەترسا دڵی کەوتە تەپە تەپ.

رَجَفَ القومُ: خەڵکەکە خۆیان ئامادەکرد بۆ شەڕ.

رَجَفَتْ الأرض: زەوی کەوتە لەرزینو هەژانو شەقەتۆڵە.

رَجَفَ الرَّعدُ: هەورەکە دەنگی دایەوەو گرمەکەی دووبارە بۆوە.

رَجَفَتْ الأسنان: ددانەکان کەوتن، هەڵوەرین.

رَجَفَ البحر: دەریا کەوتە شەپۆلدان‌و هەژان.

رَجَفَ الحميُّ فلاناً: لەرزو تاکە فلانی هێنایە لەرزین‌و شەپلە.

رَجَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی خستە جم‌و جۆڵ ٥ (هو راجف ورجّاف ورجوف).

أرجف: بەمانا (رَجَفَ) دێ.

أرجف القومُ: خەڵکەکە کەوتنە بڵاوکردنەوەی هەواڵی درۆو دەلەسەو پڕو پاگەندەی بێ سەرو بەر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ﴾.

أرجفتْ الأرضُ: زەوی کەوتە هەژان‌و شەقە تۆڵە.

أرجفتْ الريحُ الشَّيْءَ: بایەکە شتەکەی جوولاندەوە.

إرتجف: دەستی کرد بە لەرزین‌و کەوتە شەقە تۆڵە.

أسترجَفَ رأسهُ: سەری لەرزاند، سەری بادا.

الإرجاف: هەواڵی درۆو سەرنج ڕاکێش‌و فیتنە جۆ ٥ (ك: أراجيف).

الأراجيف في السوق: پڕوپاگەندەی بازاڕیانە بۆ گۆڕینی نرخی کالا.

الرَّاجِفَةُ: فوکردن بەکەڕەنادا لەڕۆژی قیامەت دا.

الرَّجَّافُ: دەریا، ڕۆژی قیامەت.

الرِّجف: وێکهاتنەوەو لەرزینێکە لەماسولکەکانی جەستەدا پەیدا دەبێ، جگە لە ماسولکەی دەم‌و چاو.

الرَّجْفَةُ: شەقەتۆڵەو لەرزینی توند ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾.

رَجَلَهُ رَجْلاً: قاچی هەنگاوت.

رَجَلَ الشَّاةَ: مەڕەکەی بەقاچی بەستەوە ٥ بەقاچی هەڵیواسی.

رَجَلَتْ المرأة ولدها: ئافرەتەکە منداڵی بوو بەشێوەیەك قاچی پێش سەری هاتنە دەرەوە.

رَجِلَ رجلاً ورُجْلَةً: قاچی گەورە بوو ٥ لەسەر دووقاچی ڕۆیشت ٥ توانای ڕۆیشتنی پەیداکرد ٥ هاواری ئازاری قاچی کرد.

رَجِلَ الحيوان: ئاژەڵەکە لەقاچێکی دا پەڵەی سپی هەبوون ٥ (فهو أرجل وهي رَجْلاء).

رَجِلَ الشَّعْرُ: مووەکان مامناوەندی بوون نەزۆر گرژ نەزۆر خاو بوون.

أرْجَلت المرأةُ: ئافرەتەکە کوڕی بوو (فهي مُرْجِلٌ).

أرْجَلَ فلاناً: وایکرد فلان بەقاچ بڕوا ٥ مۆڵەتی دا بۆ ماوەیەك.

رَجَّلَهُ: بەهێزی کرد.

أَرْجَلَ الشَّعْرَ: قژەکانی داهێنانو ڕێکو پێکی کردن، رازاندنیەوە.

إرتجل: لەسەر قاچ ڕۆیشت ٥ تاك ڕەوی نواندو رای خۆی پێ پەسەند بوو گوێی بەڕای کەسی تر نەدا.

إرتجل الطّبّاخُ: کێشت لێنەرەکە لەدیزەدا کێشتی لێ نا.

إرتجل النَهارُ: رۆژ درەنگ بوو.

إرتجل الشاةَ: مەڕەکەی بەقاچ بەستەوە.

إرتجل الشَّيْئَ: شتەکەی خستە ژێر قاچیەوە.

إرتجل الكلامَ: بەبێ لێ ورد بوونەوەو بیر کردنەوە قسەی کردو وتاری دا.

تَرَجَّلَ: لەسەر قاچی رۆیشت.

تَرَجَّلَ الراكِبُ: سوارەکە دابەزیو بەقاچ رۆیشت.

تَرَجَّلَتْ المرأةُ: ئافرەتەکە لاسایی پیاوی کردووەو هەڵسو کەوتی ئەوانی پەیڕەو کرد ٥ پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی: (لعن الله المترجلات من النساء) خودا نەفرینی لەو ئافرەتانە کردووە کەلاسایی پیاو دەکەنەوە ٥ لەپۆشاكو ڕوخسارو هەڵسو کەوت دا.

تَرَجَّلَتْ الشَّمسُ: خۆر هەڵکشا ٥ (تَرَجَّلَتْ النهارُ): رۆژ درەنگ بوو.

تَرَجَّلَتْ الشَّيْئَ: شتەکەی خستە ژێر قاچییەوە.

تَرَجَّلَتْ شَعْرَهُ: قژەکانی ڕێکو پێك کردن ٥ قژی داهێنان.

تَرَجَّلَ البِئْرَ: چووە ناو بیرەکەوە.

الأرْجَلُ: قاچ گەورە (پێ پان)، دەگوترێ: (هو أرْجَلُ الرجُلَين) ئەو بەهێزترینو ئازاترین ئەودو پیاوەیە.

الرَّاجِلُ: فیتنەو قسە هێنو قسە بەر ٥ هەر شتێك لەسەر دوو قاچ بڕوا.

الرِّجْلُ: قاچ لەسەرەتای ڕانەوە تا پاژنە پێ ٥ (ك: أرْجُل)، دەشگوترێ: (هو قائم على رجل) ئەو لەسەر پێیە، ئامادەیە بۆئیش ٥ (كان ذلك على رِجْل فلان): ئەو شتە لەسەر دەمی فلان دا بوو لەحەدیث دا هاتووە: (لا اعلم نبياً هلك على رِجْله من الجبابرة مثل ماهلك على رجل موسى عليه السلام) هەروا وشەی (رِجْل) بەمانا کۆمەڵێك شت دێ ٥ ڕەوە کوللە ٥ سوپا ٥ بەشو بار ٥ (رِجْل البحر): کەنداوی دەریا ٥ (رِجْل الغراب): گیایەکی درێژە بەسەر زەوی دا بڵاو دەبێتەوە، گەڵاکانی شەتاڵ شەتاڵە دەکوڵێندرێو دەخورێ ٥ (رِجْل الجبار)و (رِجْل الجَوْزاء): ئەستێرەن ٥ (ك: أرجال).

الرَّجُلُ: پیاو؛ نێرینەی باڵغ لە ڕەگەزی ئادەمیزاد ٥ (ك: رجال ورَجْلَةُ)، كۆی كۆیەكەی (رجالات)، دەگوترێ: (هو مـــن رجـــالات القـــوم): ئـــەو لەپیاوماقوڵانی گەل‌و نەتەوەیە.

الرَّاجِلُ: پیادە، پێچەوانەی سوار.

الـــرَّجْلان: بـــەمانا (الراجـــلُ) دێ ٥ بـــۆ مێینـــە دەگـــوترێ: (رَجْلـــى) ٥ (ك: رُجالى).

الرَّجْلَـــةُ: لافـــاو، هاتنـــە خـــوارەوەی ئـــاو لەبـــەرزایی‌و شـــاخ‌و كەنەكـــەوە بـــۆ دەشـــــتایی ٥ ڕوەكـــــی ئەحمـــــەق (پەڵپینـــە) كـــە گیایـــەكی ســـاڵانەیە بـــــەكاڵی‌و بـــــەكوڵاوی دەخـــــورێ تۆوێكی وردی هەیە ٥ (ك: رِجَلٌ).

الرُّجُلَةُ: ئافرەت؛ ئافرەتێك لاسایی پیاو بكاتـەوە، دەگـوترێ: (امـرأةٌ رَجُلَـةٌ): ئافرەتێـــكە دەڵـــێی پیـــاوە لـــەبیرو بۆچـون دا ٥ لەحـەدیـث دا هـاتووە: (كانت عائشة رضـي الله عنهـا رَجُلَـةَ الرأي).

الرَّجْلِيّـــون: بـــاز هاوێـــژەكان، ئەوانـــەی وەرزشی ڕاكردن دەكەن.

الرُّجولَـــةَ والرُّجوليـــة: پیـــاوەتی ئـــەوەی بەتـــــەواوی ڕەوشـــــتی پیاوانـــــەی تێدابێ.

الرَّجيل: پیادە پێچەوانەی سـوار ٥ (ك: أرجِلَةٌ) ٥ هەروا بەكەسێك دەگوترێ بۆ پیادە ڕۆیشتن ئازابێ.

اَلْمُرَجَّـلُ: پۆشاكێـــك وێنـــەی پیـــاوانی پێوەبێ.

اَلْمِرْجَـــلُ: دیـــزە، كیتەڵـــە ٥ قـــاپ‌و قاچاغێكە لەقوڕ دروست دەكرێ‌و ســـور دەكرێتـــــەوە ٥ لـــــەزانیاری میكانیكـــا بـــەو ئـــامێرە دەگـــوترێ بـــەكاردەهێنرێ بـــۆ بەرهـــەمهێنانی هەڵم لەئاو یان لەشتی تر.

رَجَمَهُ رجْماً: بەردەبارانی كرد ٥ بەبەرد كوشتی.

رَجَمَ فلاناً: جنێوی بـەفلان دا ٥ نـەفرینی لـــێ كـــرد ٥ دەری كـــرد ٥ وازی لـــێ هێنـا ٥ قورئـان دەفـەرموێ: (لـئن لم تنته لأرجمَنَّك).

رَجَمَ بالظن: گومانی خستە سەر.

رَجَمَ القَبْرَ: كێلە بەردی بۆ گۆڕەكە دانا.

راَجَمَ في الكـلام والعَـدُوِ والحـرب: زێـدە ڕۆیی كرد.

راَجَـمَ عـــن قومـــه: داكـۆكی لەگـەل‌و نەتەوەكەی كرد.

رَجَّـــمَ: بەگومانـــــەوە قـــسەی كـــرد، دەگـــوترێ: (رَجَّـــمَ بالغيـــب): قـــسەی لەشـتی نهێنـی‌و ئـەو دیـو پـەردەوە كـــرد، قـــسەی لەشتێـــك كـــرد كـــە نایزانێ، نازانـدرێ.

رأجَمَ القَبْـرَ: کێلە بەردی خستە سەر گۆڕەکە.

ارتَجَمَ الشَّيْئُ: شتەکە هەندێکی کەوتە سەر هەندێکی.

ارتَجَـمَ القَـوم بالحِجـارة: خەڵکەکە بەردیان لەیەك گـرت، شەڕە بەردیان کرد.

ارتَجَمَ بالكلام: جنێویان بەیەکتر دا.

استَرجَمَهُ: داوای لـێ کرد بەردەبارانی بکا ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەڵێ: (جاءت إمراة تسترجم النّبيّ).

الرِّجام: ئەو بەردە تایبەتییەیە لەسەر بیر دادەنرێ بۆئەوەی لەکاتی پێویستدا داهێڵدرێتە ناوبیرەکە بۆئەوەی قوڕی بنکی بیرەکەی پێ بشڵەقێندرێو هەڵگوازرێ ٥ ئەو دولا دیوارە یان دوو کۆڵەکەیەن کە چەرخو فەلەکی دۆڵچەکەی لەسەر دادەنرێ.

الـرَّجْمُ: کوشتنی زیناکەر بەبەردە بارانکردن ٥ ئەو بەردانەی پیادەدرێ ٥ (رَجْـمٌ بالغيـب): قسە هاویشتن بەبێ بەڵگە.

الـرَّجْمُ: کێلی قەبر ٥ گۆڕ ٥ بیر ٥ تەندور ٥ (ك: رجام وأرجام).

الـرُّجُمُ: تیر ئەستێرە ٥ ئەو دیمەنەیە کەدەڵێی ئەستێرەیەو بەردەبێتەوە بۆسەر زەوی ٥ کێلی سەر گۆڕ.

الرُّجْمَةُ: کێلە بەردی سەر گۆڕ ٥ (ك: رِجام).

الرُّجْمَـةُ: بەمانا (الرّجمـة) دێ ٥ ئەو ناوانو پەرژینۆکەیە (بەبەرد یان ئاسن) دەخرێتە نێوان دوو دێبەرەوە، یان دوو باخچەوە ٥ (ك: رُجَم وَرِجَامٌ).

الْمَرَاجِمُ: قسەی ناشیرینو جنێو ئاسا ٥ تاکەکەی (مِرْجَمة).

المِرْجـامُ: قۆچەقانی، دارلاسیك ئەو ئامێرەی بەردی پێ دەهاوێژرێ، دەگوترێ: (رماه بالمراجم) ٥ (ك: مراجيم).

المِرْجَمُ: پیاوی بەهێز ٥ ئەسپی بەهێز، دەگوترێ: (رَجُلٌ مرجم): پیاوێکی بەهێزو توانایە ٥ (فـرس مِـرْجم): ئەسپی سمکۆڵکەر ئەو ئەسپەی بەهێز سمی بەزەوی دا دەدا ٥ (لِسان مِرْجَمٌ): زمان درێژو زۆر بڵێ.

رَجَنَ بالمكانَ رُجُوناً: لەو شوێنە مایەوە.

رَجَـنَ الحيـوانُ: حەیوانەکە ماڵی بوو، کەوی، بوو وەگری ئادەمی بوو.

رَجَنَ الدّابّـةَ رَجْنـاً: وڵاخەکەی بەستەوە، لەزۆری کرد، ئالفی باشی نەدایە بۆ ئەوەی کزو لاواز بـێ ٥ لەماڵەوە دایبەستو بەرەڵڵای نەکرد بۆخۆی بلەوەڕێ.

رَجَنَ فلاناً: شەرمی لەفلان کرد.

أرجَنَ: بەمانا (رَجَنَ)دێ.

أرجَنَ الدّابَّةَ: ولاخەکەی بەند کرد، بەستیەوە، لەژوری کرد.

إرتَجَنَ الشَّيْئُ: شتەکە تێکەڵو پێکەڵ بوو، خراپ بوو کەڵکی نەما.

إرتَجَنَ الزُّبدُ: رۆنەکە فرچاو خەوش و خالی لێ جیا نەبۆوە ٥ کەڵکی نەما.

إرتَجَنَ أمر القوم: کاری خەڵکەکە شێواو تێکەڵو پێکەڵ بوو.

إرتَجَنَ بالمكان: لەشوێنەکە مایەوە، نیشتەجێ بوو.

الرَّجِينُ: زەهری کوشندە.

الرَّجِينةُ: کۆمەڵو تاقم ٥ (ك: رجائن).

المَرْجونة: جۆرە زەمیلەیەکە لەپوشی خورما دروست دەکرێ بنکی پانو لای دەمەکەی تەسکە، دەگوترێ: (هم في مرجونة): خێڵەکە ڕاڕانو هەردێنو دەچن نازانن ئایا بمێننەوە یان باربکەن.

رَجَاهُ رجواً ورُجُواً ورجاءةً ورجاوةً ومرجاةً: هیواداری کرد، ئەمەلی پێ بەخشی ٥ لێی ترسا ٥ بەزۆری بۆ (نەکردن، نەبون - نەفی) بەکار دەهێندرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا﴾.

رَجِيَ رجاً: لەقسەو ئاخاوتن کەوت، بێ دەنگ بوو.

رُجِيَ عليه الكلامُ: زمانی گیرا قسەی بۆنەکرا.

أرجت الناقةُ: حوشترەکە نزیکە بزێو بێچوی ببێ.

أرجى الأمرَ: کارەکەی دواخست.

أرجى الصَّيْدَ: هیچ نێچیرێکی بۆ نەگیرا.

رَجَّاه: بەمانا (رَجَاهُ)دێ.

تَرَجَّاهُ: هیواداری کرد.

الأرجوانُ: دار ئەرخەوان؛ درەختێکە گوڵێکی سوری زۆر جوانی هەیە ٥ بۆیەی سوری زۆر سور ٥ سور ٥ پۆشاکی ڕەنگ سوری تۆخ، دەگوترێ: (أحمر أرجواني).

الأُرْجِيَّةُ: شتێك دوابخرێ ٥ (ك: أراجي).

التَّرَجِّي: چاوەڕوانیکردنی شتێکی خۆش و مومکین.

الرَّجا: لای شت، تەنیشتی شت.

الرَّجَوانُ: شوێنی مەترسیدارو فەوتێنەر، دەگوترێ: (رُمِيَ به الرجوان): خرایە شوێنی خەتەرو مەترسیدارەوە.

الرَّجِيَّةُ: هەرشتێك بەهیوای بی، دەگوترێ: (مالي في فلان رجيّة): هیچ هومێدێکم بەفلانکەس نییە.

رَحُبَ المكانُ رَحْباً: شوێنەکە بەرفراوان بوو.

رَحُـبَ المكـانُ رُحْبـاً ورَحَابَـةً: بـەمانا (رَحَــبَ)دێ، قورئـان دەفـەرموێ: ﴿حَتَّى إِذا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾.

أَرْحَبَ: بەرفراوان بوو.

أَرْحَبَ الشَّيْءَ: بەرفراوانی کرد.

رَحَّبَ المكانَ: شوێنەکەی فراوان کرد.

رَحَّبَ فلاناً وبه ترحيباً: بەخێرهاتنی فلانـی کـردو هیـوای بـۆ خواسـت لەوشـوێنە بەخۆشـی بگوزەرێنـێ ٥ پێی گوت مەرحەباو خۆش هاتی.

تَراحَبَ: بەرفراوان بوو.

الرُّحَـابُ: پـانو پـۆڕ، بـەرفراوان، دەگوترێ: (قِدْرٌ رُحابٌ).

الرَّحْبُ: پانو پۆڕ، دەگوترێ: (مكـانٌ رَحْبٌ) و(دار رَحْبٌ).

رَحْـبُ الـصدر: سـنگ فـراوان ٥ هێـدیو هێمن.

رَحْـبُ الـذِراع: بـەهێزو دەسـتو بـازو لەکاتی تەنگانەدا.

رَحْبُ الذراع والباع: سەخیو دەستو دڵ فراوان.

رَحْبُ الرَّاحـة: دەسـتو پـل پـانو گـەورە، زۆر بەخشندە.

رحْبُ الفهم: عاقڵ مەندو تێگەیشتوو.

الرُّحْبى: پانترین پەراسو لـە کەلەکـەی حوشتر دا ٥ شوێنی لێدانی دڵ.

الرُّحْبَةُ: زەوی بـەرفراوان ٥ (ك: رُحَـبٌ ورِحَاب).

الرَّحِيبُ: دەگوترێ: (هو رحيب الصدر): سنگ فراوانو سـنگ پـان ٥ (رحيـب الجوف): گەدە پانو زل.

رحيب الباع والذّراع: سەخی سروشت ٥ زۆر خۆر.

الْمَرْحَـبُ: پـانو پـۆڕ ٥ لەبـەخێرهاتنی میوانـدا دەگـوترێ: (مَرْحَبـاً بـك): فـەرموو لەشـوێنی پـانو فـەرەح دا دابـەزەو دانیـشە پـشوو بـدە ٥ بمێنـەوە لامـان شـوێنی خـۆشو بـەرفراوان بۆتۆیـە ٥ دڵخۆشـین بـەهاتنت ٥ بـۆ دوعـا لـێ کـردن دەگوترێ: (لا مرحباً بك): بـەخێر نەیـەی، لـەم هاتنـەت دا خۆشـی نـەبینی ٥ (أبـو مَرْحَـب): نازنـاوی سێبەرە.

رَحَّ الفَرَسُ رَحَحاً: ئەسپەکە سمی پان بوو (نیشانەی ڕەسەنییەتی).

رَحَّ الوَعِلُ: کەڵەکێوییەکە سمی پان بوو.

رَحَّ الرَّجُـلُ: پیاوەکـە چـاڵایی بـەری پێـی نەبوو، بەری قاچی راست بوو ٥ (هو أَرَحَ وهي رَحَّاءُ).

الأَرَحُّ: کەسێـك بەری پێی چاڵایی تێـدا نەبێ هەمووی لەزەوی بدا.

رَحْـرَحَ الرَّجُـلُ: پیاوەکـە نەگەیـشتە

بڕیاری ئەوەی دەیەوێ بیکا.

رَخْرَحَ بالكلام: قسەکەی درکاندو ڕوونی نەکردەوە.

رَخْرَحَ الخُبْزَ: نانەکەی پانکردەوەو لێکی کێشایەوە.

تَرَخْرَحَتِ الفَرَسُ: ئەسپەکە قاچی پانکردن بۆئەوەی میز بکا.

الرَّخْراحُ: قاپی پانو پوڕ ٥ (إناء رَخْراح): قاپی پانو فەراخ نزم وەکوو لەگەنو تەشتو سینی ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (فأتي بقدح رحراح فوضع فيه أصابعه). ٥ (عيش رَخْراحٌ): ژیانی خۆشو پڕ خێرو بێر.

الرَّخْرَح: بەمانا (الرَّخْراحُ) دێ.

الرَّخْرَحَانُ: بەمانا (الرَّحراح) دێ.

رَحَضَ الثَّوْبَ رَحْضاً: قوماشەکەی شت ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (سأل عن اواني المشركين فقال: إن لم تجدوا غيرها فارحضوها بالماء).

الرحيض: شتی شۆردراو (قوماشی شۆردراو).

رُحِضَ المحمومَ رحضاً: نەخۆشو تادارەکە عەرەقی زۆری کرد بەجۆرێک کەدەتکوت خۆی شتووە ٥ وەکوو مریشکی ئاوەڕوتکراوی لێ هات.

رُحِضَ فلان: فلانکەس عەرەقی زۆری کرد سەرتاپای جەستەی بوو بەئاو.

أُرْحِضَ الثَّوْبَ: قوماشەکەی شت ٥ لەحەدیثی میعراج دا هاتووە: (فَمَسَحَ عنه الرحضاء): عەرەقی جەستەی سڕی.

أُرْحِضَ الْمَحْمُومُ: تادارەکە عەرەقی زۆری کرد.

رَحَّضَةُ: بەمانا (رَحَضَةُ) دێ ٥ لەحەدیثی ئیبنو عەباس دا دەربارەی خەواریجەکان دەڵێ: (وعليهم قمص مُرَحَّضَةٌ).

إِرْتَحَضَ فلان: فلانکەس حەیای چوو، ناوی زڕا.

الرُّحاضَةُ: چڵکو پاشەڕۆی ئاکامی شتن.

الرُّحاضُ: گوندی کۆنو کەلاوە کۆن ٥ قوماشی دارزاو بە هۆی زۆر شتنەوە.

الرُّحَضَاءُ: عەرەقی زۆر بەجۆرێک هەموو جەستە بشوا ٥ عەرەقی دوا لەرزو تا ٥نەخۆشی تا بەعەرەقەوە.

المِرْحاضُ: شوێنی خۆ پاکردنەوەو غوسڵ کردن ٥ دارێک پۆشاکی پێ دەکوترێ لەکاتی شتن دا ٥ (ك: مراحيض).

المِرْحَضَةُ: شتێکە دەستنوێژی تێدا دەگیرێ ٥ (ك: مراحيض).

الرُّحاقُ: شەراب ە قورئان دەفەرموێ: ﴿يُسقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّختُومٍ﴾ ە جۆرە عەترێکە ە میسکی بۆ غەش ە بنەچەو ڕەگەزی خاوێن ە (رحيق الأزهار): ئەو هەڵاڵەو شیلەیەیە گوڵو ڕوەك دەری دەدا هەنگو حەشەراتی تر رایدە موسن.

رَحَلَ من المكان رَحْلاً ورحيلاً وترحالاً ورِحلة: رۆیی.

رَحَلَ البعيرَ رَحْلاً ورِحلة: حوشترەکە بارو بارگەنەی لێ نرا ە سواری حوشترەکە بوو، هەڵاتە سەر پشتی، دەگوترێ: (رُحِلَ فلان بمكروه): فلان بەزۆر بردرا سەفەری پێ کرا ە بەسەری دا زاڵ بوون.

رَحَلَ لە نفسَهُ: صەبری گرت لەسەر ئەزیەتدانیو گوێی پێ نەدا.

أرْحَلَ فلان: فلانکەس سەفەرو کاروانی زۆر بون.

أرْحَلَ الإبلُ: حوشترەکە دوای کزو لاوازیی قەڵەو بۆوەو توانای ئەوەی پەیدا کردەوە باری لێ بنرێ.

أرْحَلَ فلاناً: وای لە فلانکەس کرد سەفەر بکا، کاروان بکا ە ولاخی سوواریو توێشوی دا بەفلانکەس.

رَاحَلَهُ: یارمەتی دا لەسەر کاروانەکەیو سەفەرکردنی.

رَحَّلَهُ: وای لێ کرد سەفەر بکا، شوێنەکە جێ بێڵێ.

رَحَّلَ الإبلَ: حوشترەکەی ژێربارکرد، رایهێنا.

رَحَّلَ الثوبَ: کراسەکەی رازاندەوە بەوێنەی جۆراو جۆری کەڵو پەلی کاروانی.

رَحَّلَ الحسابَ: حیسابەکەی گواستەوە بۆ شوێنێکی تر کە پەیوەندی بەسەرەتای حیسابەکەوە هەیە.

ارتَحَلَ: بەمانا (رَحَلَ) دێ.

ارتَحَلَ البعيرَ: کەڵو پەلی سەفەری لەحوشترەکە بارکرد ە سواری حوشترەکە بوو.

ارتَحَلَ الطفلُ أباه: منداڵەکە چووە سەر پشتی باوکی ە لەحەدیث دا هاتووە پێغەمبەر (د.خ) چووە سوژدەو حەسەنی کچەزای چووە سەرپشتی، ئەویش درێژەی بەسوژدەکەی دا، جادوای سەلامدانەوە لێیان پرسی بۆ ئەوەندە لەو سوژدەدا مایتەوە؟ فەرمووی: (إنّ ابني إرتحلني فكرهت أن أعجله).

تَرَحَّلَ: بەمانا (رَحَلَ)دێ.

تَرَحَّلَ الدابّةَ: سواری ولاخەکە بوو (وتَرَحَّلَهُ) بەناخۆشی سواری بوو.

إسْتَرْحَلَهُ: داوای لێ کرد باری بۆ بار

بكا ◦ داوای پێداویستی كاروانی لێ كرد.

إسْتَرْحَلَ الناسَ نَفْسَهُ: نەفسی خۆی ژێر دەستە كردوەو خەڵكی بەسەر خۆی دا زاڵ كردوە.

الراحِلَة من الإبل: حوشترێك بەكەڵكی كاروان‌و بارهەڵگرتن بێ ◦ لەحەدیث دا هاتووە: (وتجدون الناس بعدي كإبلٍ مائة ليس فيها راحلة) ◦ (ك: رواحل)، دەگوترێ: (مشت رَوَاحِلُهُ): پیرو لاواز بووە كەڵكی نەماوە.

الراحول: بەمانا (الرّاحِلُ) دێ ◦ (ك: رواحيل).

الرِّحالَةُ: زین، یان زینی دروستكراو لەپێست‌و شتی وا كە بۆ غارغارێن‌و پێشبڕكێ بەكاردێ ◦ (ك: رَحَائِل).

الرَّحّالُ: زیندرو ◦ هەرشتێك پێداویستی سەفەربێ.

الرُّحالُ: عەرەبی كۆچەریی، كە هەمیشە بەئاژەڵەكانیانەوە گەرمیان‌و كوێستان دەكەن‌و بەدوو لەوەڕو ئاودا دەگەڕێن بۆ ئاژەڵەكانیان.

الرَّحالَةُ: كەسێك زۆر گەڕیدە بێ ◦ زۆر وڵات گەڕابێ.

الرِّحْلَةُ: كاروان كردن‌و لەماڵ دەرچوون بۆ وڵاتانی تر ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ﴾ ◦ هەروا ناوە بۆ گەشتنامە (كتێبێك باسی بەسەرهات‌و رووداوو ئەو دیمەنانە بكا كە گەشتیارەكە بینیونی).

الرُّحْلَةُ: ئەوشتەی سەفەری بۆدەكرێ‌و مەبەستە، دەگوترێ: (الكعبة رحلة المسلمين) ◦ (عالِم رُحْلَةُ): زانایەكە لەهەموو لایەكەوە خەڵك دێ بۆ خزمەتی ◦ (بعير ذو رُحْلَة): حوشترێكە توانای زۆر رۆیشتنی هەیە.

الرَّحولُ: گەڕیدە؛ كەسێك زۆر بگەڕێ‌و سەفەر بكا ◦ پێداویستی سەفەر.

الرَّحولَةُ: بەمانا (الرّاحلة)دێ.

الرحيلُ: سەفەرو كاروان كردن ◦ بەتوانا لەسەر سەفەرو رۆیشتن.

المُرْتَحَلُ: شوێنی بارلێنانی وڵاخ كاروانسەرا ◦ خان ◦ شوێنی دابینكردنی پێداویستی سەفەر.

المِرْحَلُ من الجمال: حوشتری بەهێز.

المَرْحَلَةُ: قۆناغە رێگە رۆژەڕێ بەرۆیشتنی ئاسایی ◦ (ك: مراحيل).

رَحِمَت المرأةُ: ئافرەتەكە منداڵدانی (رەحمی) ئازاری بوو ◦ (فهي رحماء).

رَحِمَ السِّقاءُ: كوندەكە تاڵ‌و جەوتی نەكراوە رزی‌و كەڵكی نەما.

رَحِمَ فلاناً رحمةً ورحماً ومرحمةً: بەزەیی بەفلانکەس دا هاتەوە، دڵی بۆی نەرم بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَرَدْنَا أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا﴾.

رُحِمتِ المراة: بەمانا (رحمت) دێ.

رَحَّمَ عليه: دوعاو نزای ڕەحمەتی بۆکرد.

تراحَمَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا هەندێکیان بەزەییان بە هەندێکیان دا هاتەوە.

تَرَحَّمَ عليه: دوعای ڕەحمەتی بۆکرد.

اسْتَرْحَمَهُ: داوای سۆزو بەزەیی لێ کرد.

الراحِم: ئاژەڵێک (پزدانی) بێچوودانی هاوسابێ.

الرَّحّام: مەڕو بزنێک بێچوی بووبێو پزدانی فڕێ نەدا.

الرَّحِمُ والرُّحمُ والرِّحمُ: بێچوودانی ئاژەڵ شوێنی دروستبوونی بێچو لەسکی ئاژەڵ دا ٥ خزمایەتیو هۆکارەکانی ٥ (ك: أرحام) ٥ (ذوي الأرحام) ئەو خزمو کەسو کارەیە کە نەعەصەبەن نە خاوەن بەشی دیاریکراون لەمیراث دا، وەکوو کچی براو کچە مام.

الرُّحَمُ: نەخۆشییەکە توشی ڕەحمەی ئافرەت دەبێ ناهێڵێ ئاوی پیاوەکەو هێلکەی خۆی متربەبێنو زارۆڵە هەڵپێچێ.

الرَّحمنُ: زۆر بەڕەحمو بەزەیی، ئەم ناوە تەنها بۆ خودا بەکاردەهێندرێ.

الرُّحْمَةُ: خێرو بێرو خۆشی.

الرَّحموت: بەمانا (الرّحمة)دێ، دەگوترێ: (رهبوت خير لك من رحموت): بترسێندرێو تاوان نەکەی باشترە لەوەی تاوان بکەیو عەفو بکرێی.

الرُّحمى: ڕەحمەتو بەزەیی.

الرَّحوم: زۆربە ڕوحمو بەزەیی ٥ ئافرەتێک منداڵدانی ئازاری هەبێ.

الرَّحيمُ: زۆر بەڕەحمو بەزەیی ٥ (ك: رحماء).

المَرْحَمَة: بەمانا (الرُّحمة)دێ ٥ (ك: مراحم).

رَحَت الحيَّةُ رَحْواً: مارەکە خۆی کەوانە کردەوەو پاپۆکەی بەست.

رَحَا الرّحى: ئاشی نایەوە (وبها) خولاندیەوە.

رَحَّى الإنسانُ الرّحى: ئادەمیزاد ئاشی دروستکردو نایەوە.

تَرَحَّتِ الحيةُ: بەمانا (رَحَتْ)دێ.

الرَّحا والرَّحى: ئاسیاو، ئاش ٥ ئامێری هاڕین ٥ (ك: أرحٍ أرحاءُ، رُحيّ، أرحيةٌ) ٥ سنگ ٥ ددانی خڕێ ٥ (رحى الحرب): بەرداشی شەڕ،

دەگوترێ: (دارت رحى الحرب): شەڕ هەڵگیرسا ٥ بەرداشی شەڕ وەگەر کەوت ٥ کۆمەڵی خزمو کەس ٥ جەڵبە حوشتری زۆرو کۆبۆوە.

رَحَى القوم: ریش سپیو پیاو ماقوڵی هۆزو نەتەوە، کە خەڵکەکە لەقسەی دەرناچن ٥ (رحى السحاب): هەوری گەواڵ، گەواڵو کۆبوە ٥ (رحى الأرض): تەپۆڵکە.

الرَّحَوِيَّةُ: (في الميكانيكا): ئامێرێکە بۆ هەڵگرتنو بەرزکردنەوەی قەبارەی قورس یان راکێشانی.

اَلْمَرْحى: مەدارو جەمسەری ئاش، یان گۆڕەپانی جەنگو پێکادان.

رَخَّ العَجينُ: هەویرەکە ئاوی زۆر بوو.

رَخَّ الشَّيْءَ رخّاً: پێی بەشتەکەدا ناو شلی کردەوە یان شکاندیو شلی کردەوە.

رَخَّ الشرابَ: شەرابەکەی تێکەڵاو کرد.

رَخَّ رَخَخاً: ئاسانو نەرم بوو.

أَرَخَّ الشَّيْءَ: زیدەڕەوی کرد لەشل کردنەوەی شتەکەدا.

أَرَخَّ العجينَ: ئاوی هەویرەکەی زۆر کرد.

إِرْتَخَّ: شل بووە، داچۆڕا، شۆڕ بووە.

إِرْتَخَّ رأيُهُ: راوو بۆچونەکەی چەواشە بوو.

إِرْتَخَّ السكرانُ: زۆر سەرخۆش بوو، مەستو کەلەلا بوو.

إِرْتَخَّ العجينَ: هەویرەکە ئاوی زۆر بوو.

الرَّخاخُ: نەرمو شل، دەگوترێ: (أرض رخاخ): زەوییەکی نەرمو شل ٥ (نبات رَخاخ): روەکێکی فشەڵۆکە ٥ (عيش رخاخ): ژیانی خۆشو پڕ نازو نیعمەتو بەختەوەریی.

الرُّخُّ: روەکێکی نەرمو نیانو سوکە ٥ باڵندەیەکی ئەفسانەییە پێشینان چەندان روداوی سەیریان بۆ هەڵبەستووە داشێکە (پارچەیەك) لەپارچەکانی شەترنج.

الرَّخاءُ: زەوی نەرمو فشەڵ کەلەژێر پێدا بخزێ ٥ (ك: رخاخي).

الرَّخْراخُ: لەقوڕ یان هەوێر ئەوەیە نەرمو شل بێ.

الرَّخرَخُ: بەمانا (الرَّخراخ)دێ.

رَخُصَ رُخاصةً ورخوصةً ورخصاناً: ئاسكو نەرمو نیان بوو، دەگوترێ: (غُصْنٌ رَخْصٌ وبنان رَخْصٌ).

رَخُصَ السعرُ رخصاً: نرخەکە هەرزان بوو، دابەزی.

أَرْخَصَ السِّعرَ: نرخەکەی هەرزان کرد.

أَرْخَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەهەرزان دەست کەوت یان بە نرخی کەم کڕی ٥ (أرخص له في الأمر): کار ئاسانی بۆ کرد لەئیشەکەدا.

رَخُصَ له في الأمـر: كارەكەی بۆ ئاسان كـرد ٥ دوای مـەنع كـردن ڕێـگەی پێدا.

إرتَخَـصَهُ: بـە هـەرزانی لەقەڵـەم دا ٥ بەهەرزان كڕی.

تَرَخَّصَ في الأمور: ڕوخصەتی وەرگرت ٥ بەمۆڵەتو ڕێـگە پێدان چووە نـاو كارەكەوە.

استرخَصَهُ: بەهەرزانی حسێب كرد.

الرُخْصَةُ والرُّخُصَة: كار ئاسانی كـردنو ڕێـگە بۆخۆشـكردن، سـووككردنو كەمكردنـەوەی ئـەرك ٥ قومـە ئـاو، دەگوترێ: (أخذ رُخصتَهُ مـن المـاء) ٥ بەشو بار لەهاوبەشیو میرات دا ٥ مۆڵـەتو ڕێگەپێدانێـكە دەوڵـەت دەیدا بەچـەند كەسێـك بـۆ كردنـی كارێـك یـان بـەكارهێنانی شتێـك ٥ وەكـــوو مۆڵـــەتی سەرتاشـــیو شۆفێریو وەستایی تر.

الـرّخيصُ: كـەودەنو گێـلو گـەوج ٥ پۆشـاكی نـەرمو نیـان ٥ (مـوت رخيص): مردنی تاڵو تفت.

رَخَفَ العجينُ ونحوه رَخْفاً: هەویرەكە شل بۆوەو داهێزا لەبەر زۆر ئاوی.

رَخِفَ ورَخُفَ: بەمانا (رَخَفَ)دێن.

أرْخَـفَ العجـينُ: ئـاوی هەویرەكەی زۆر كرد تا شل بۆوەو داهێزا.

الرَّخْفُ: جۆرە ڕەنگو بۆیاخێكە.

الرَّخْفَةُ: قوڕاوی تەنك ٥ بەردی سوك ٥ (ك: رخاف).

تَرَخَّلَ: بەرخۆڵەی بەخێو كرد.

الرّخاخيلُ: سركەی خورما.

الرَّخْـلُ: بەرخۆڵـەی مـێ (كـاوڕ) ٥ (ك: أرخُلُ ورُخال ورِخلان).

الرِّخِلُ: بەمانا (الرَّخلُ)دێ.

الرِّخْلَةُ: بەمانا (الرّخلُ)دێ.

رَخُمَ الصوت والكـلامُ: دەنگەكـە، قسەكە نەرم بوو.

رَخَمَتْ النعامَةُ والدَّجاجة بيضها وعليـه رَخْماً ورَخَماً: نوعامەكە یان مریشكە بەكڕەكـە هێلكـەكانی ژێرخـۆ دان لەسەریان كڕكەوت ٥ (هي راخِمٌ).

رَخُمَتْ المـرأةُ وَلَـدَها رخمـاً: ئافرەتەكـە یاری لەگەڵ منداڵەكە كرد.

رَخِـمَ الـسقاءُ ونحـوه رَخَمـاً: كوندەكـە پێستەكە بۆگەنی كرد.

رَخِمَ الفرسُ ونحوه رُخمةً: سەری سپی بوو بـاقی جەسـتەی ڕەش، (فهـو أرخـم وهي رَخْماءُ) ٥ (ك: رُخمٌ).

رَخُمَ فلانـاً رَخَمـاً: بـەزەیی بەفلانكـەس دا هاتـەوە، دەگـوترێ: (ألقـى عليـه رَخْمَتَهُ): خۆشەویستی خـۆی خـستە سەر.

رَخُمَ الصوتُ والكلامُ رخامةً: دەنگی نەرمو

نیان بوو، قسەکە نەرم بوو.

أرخَمَت النَّعامَةُ والدَّجَاجَةُ على بيضها: نوعامەکە یان مریشکەکە بەسەر هێلکەکانی دا کڕکەوت.

رَخَّمَ الدَّجاجَة: مریشکەکەی والێ کرد کڕبکەوێ.

رَخَّمَ البَيْتَ: خانوەکەی بەبەردی روخام کاشی کرد ٥ (ترخيم الأسم): بریتییە لەوەی پیتێك یان دوو پیت لەناوەکە قت بکەی لەکاتی بانگ لێ کردنی دا.

الرُّخام: جۆرە بەردێکە لەکاربۆناتی کالسیۆم کە بلور ئاسایێ بەسروشت.

الرُّخامى: گزە با، سروەی با ٥ ناوی جۆرە روەکێکە تۆزاوی مەیلەو سپییە ئاژەڵ زۆری حەز لەخواردنیەتی.

الرَّخَمُ: باڵندەیەکە پەرو پۆڵی زۆرە، رەنگی سپییەو خاڵخاڵی رەشی تێدان، دەندوکی درێژەو کەوانەیی کەمە، رەنگی خاکی مەیلەو سوورە ٥ نیوەی زیاتری بەچەرمێکی تەنك داپۆشراوە ٥ دوو باڵی درێژی هەن نیو مەتر دەبن، کلکی درێژەو چوار پەڕی پێوەن، قاچی باریك‌و نینۆکی مام ناوەندی‌و رەشن ٥ شیری خەست، (ژەك).

الرُّخامُ: ئەوکەسەی بەردی روخام مشت‌و ماڵ دەکاو تیف تیفەیان دەدا ٥ روخام فرۆش.

رخا العَيْشُ وغيره: ژیانی خۆش بوو.

رَخِيَ الشَّيْءُ رخاً ورخاءً: شتەکە نەرم‌و شل بوو.

رَخِيَ العيشُ: ژیانی خۆش بوو.

رَخُوَ رخاءً ورخاوة: نەرم‌و نیان بوو.

أرخى: کەوتە خۆشی‌و هەرزانییەوە.

رَخِيَ الفَرَسُ: ئەسپەکە بازی توندی هاویشت.

أرْخى الشَّيْءَ: شتەکەی شل کردەوە.

أرْخى السِّتْرَ: پەردەکەی دادایەوە.

أرْخى عمامَتَهُ: دڵنیا بوو.

أرْخى الزمام: جڵەوی شل کرد.

أرْخى له القيدَ: پێوەندەکەی بۆ فراوان کرد.

أرْخى له العِنانَ: وازی لێ هێناو هەموو شتێکی دایە دەست خۆی.

أرْخى الدّابةَ: گوریسی هەوساری ولاخەکەی درێژ کرد بۆئەوەی پتر ئەملاو ئەولا بکا.

رَخّى الشَّيْءَ بالشَّيْءِ: ئەوشتەی تێکەڵاوی ئەو شتەکرد.

راخى (راخت الحامِلُ): ئافرەتە سکپڕەکە کاتی منداڵ بوونی هات.

راخى الشَّيْءَ: شتەکەی نەرم‌و شل کردەوە.

راخى العقدةَ: گرێکەی شل کردەوە.
راخى خِناقةُ: پەتى ملى شل کردەوەو ڕێگای هەناسەدانى پێدا.
تراخـي: دواکەوت دوای خست، فنەفنەی پێ کرد.
تراخي عن الأمر: وازى لەکارەکە هێنا.
تراخـتْ السماءُ: ئاسمان بارانبارینى دواخست، لەکاتى خۆی دا نەی باراند.
تراخي ما بينهما: نێوانى ئەو دووشتەی زۆر فراوان کرد.
استرخي: شل‌و نەرم بوو، بڵاو بۆوە پان بۆوە.
استرخي الأمرُ: کارەکە ئاسان بوو بەڵاو ناخۆشییەکە نەما.
استرخي الرَّجُلُ: پیاوەکە لەسەر پشت ڕاکشاو ماسولکەکانى شل کردنەوە.
الأُرخِيَةُ: ئەوەی لەشتەکە شل بکرێتەوە ٥ (ك: أراخي).
الرَّخاء: هەرزانى‌و گوزەران خۆشى.
الرُّخاءُ: کزە با، سروەی با ٥ بای هێدى ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ﴾.
الرَّخاوة: (رخاوة العضل الخلقية): نەخۆشییەکە هەندێ منداڵ کەلەدایك دەبن شلۆکییان پێوە دیارە.
الرِّخْوُ: فشەڵ‌و نەرم لەهەرشتێك بێ.
الرِّخْو من الأصوات: دەنگێکە لەدەریچەکەی دا هەوا بە تەواوی بەربەست نابێ بەڵکوو ڕێگای دەرچوونى دەمێنێ ٥ پیتى (ڕەخو) ئەم پیتانەن (ث، ح، خ، ذ، ز، ظ، ص، ض، غ، ف، س، ش، ه).
الرَّخِيُّ: دەگوترێ: (عيش رخي): ژیانى خۆش‌و پڕ بەختەوەری.
رخِي البال: بەناز پەروەردەو گوزەرانخۆش.
المِرْخاءُ: دەگوترێ: (فرس مِرْخاء): ئەسپێکە گورج باز دەدا.
رَخْوَدَ: ژیانى خۆش بوو، گوزەرانى پڕ نازو نیعمەت بوو.
الرِّخْوَدُّ: شلۆك‌و نەرم، دەگوترێ: (هو رخودٌ): ئێسقان نەرمو قەڵەوە.
الرِّخْوَدَةُ: ئێسقان نەرمى، هۆکارەکەی کەمبوونى کالسیۆم‌و فسفۆرە لەلەش دا.
رَدَأَهُ به رَدْءاً: پاڵپشتى بۆ دانا.
رَدَأَ الحائِطَ: پاڵپشتى بۆ دیوارەکە داناو بەهێزی کرد.
رَدَأَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەکانى باش بەخێو کردن.
رَدَأَه بحجر: بەردی پیادا.
رَدُؤَ رداءةً: بێهێزبوو خراپ بوو کەڵکى نەما.

أَرْدَأَ: کاری ناشیرینی ئەنجام دا ٥ شتی خراپی پەیدا کرد.
أَرْدَأَ علی کذا: لەوە زیاد بوو.
أَرْدَأَ الشَّيْءَ: شتەکەی بێ کەڵك کرد، دایوەشاند خراپی کرد.
أَرْدَأَ فلاناً: یارمەتی فلانی داو بوو بەپاڵپشتی.
أَرْدَأَ الحائطَ: کۆڵەکەو پاڵپشتی بۆ دیوارەکە دانا.
أَرْدَأَ السِّتْرَ: پەردەکەی دادایەوە.
تَرَادَأَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا بوون بەپاڵپشتی یەکترو یارمەتی یەکتریان دا.
الرِّدْءُ: یارمەتیدەرو پاڵپشت ٥ هێزو کۆڵەکە ٥ لاتای قورس ٥ (ك: أَرْدَاءُ).
الرَّدِيءُ: ناخۆش‌و خراپ ٥ بێ کەڵك‌و گەندەڵ ٥ هەتیو مچەو خوێڕی ٥ (ك: أَرْدِئَاءَ).
تَرَدَّبَ به: نەرم‌و نیانی لەگەڵدا نواند، بەزەیی پێیاهاتەوە.
الإِرْدَبُّ: بڕوانە (الإِرْدَبَ) لەپیتی (ا)دا.
الرُّدَابُ: (الرّداب القولوني): هەبوونی چەند کونی گیراو لەقۆڵۆن دا.
الـرِّدَابُ: ڕێگای دەرنەچوو، کۆڵانی کۆتایی گیراو، کۆڵانی گیراو.
رَدَجَ الـصَّبِيُّ أو المهـرُ أو السَّخلةُ: منداڵەکەیان جوانو ئەسپەکە یان کارژیلەکە پێش ئەوەی خواردن بخوا چی لەسکی دا بوو دەری دا.
الرَّدَجُ: یەکەم پیسایی کە منداڵ یان جوانو یان کارژیلە دەری دەدا پێش ئەوەی شت بخوا ٥ (ك: أرداج).
رَدَحَ رَدْحاً: جێگیر بوو مایەوە، دامەزرا، دەگوترێ: (رَدَحَ بالمكان).
رَدَحَ الرَّجُلُ: پیاوەکە کاری مەیسەر بوو ئیشەکەی جێ بەجێ بوو.
رَدَحَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڵاو کردەوە.
رَدَحَ الرَّجُلَ: پیاوەکەی خست، بەزەوی دا دا.
رَدَحَ البيـت بـالطين: گڵی کردە سەر خانوەکە.
رَدُحَتِ المرأةُ رداحَةً: ئافرەتەکە سمتی گەورە بوو کەفەڵی قەڵەو بوو.
أردحَ البَيْتَ: بەمانا (رَدَحَهُ)دێ.
رَدَّحَ الشَّيْءَ: بەمانا (رَدَحَهُ)دێ.
الرَّادِحَـةُ: (مائدة رادحة): سفرەو خوانێکی گەورەو پڕخێرو بێرە.
الرَّداحُ: دەگوترێ: (دوحة رداح وجفنة رداح): باخچەی گەورە، سوێنەی گەورە ٥ کۆڵێنەی زل ٥ (امرأة رداح): ئافرەتی سمت‌و کەفەڵ پان‌و قەڵەو ٥ (کبش رداح): بەرانی دوگ زل ٥ (جمل رداح): حوشتری بارگران ٥ (فتنة رداح): فیتنەو چورتمێکی گەورە ٥ (ك: رُدُحٌ).

الرُّداحَــةُ: تەڵەیەکــە بــۆ دڕنــدە دەنرێتەوە.

الرُّدْحَةُ: گوشادیو خۆشی.

الرُّدْحِيُّ: بەقاڵی گوند.

الــرَّدوح: ئـافرەتی سمت زلو کەفـەڵ پانو پۆڕ.

المُرتَدَحُ: خۆش گوزەرانیو هەرزانی.

رَدَخَ رأسَهُ: سەری شکاند، سەری قەڵاشت.

الــرَّدَخُ: قـوڕی زۆر ٥ (رَدَخــة) پارچـە قوڕ.

رَدَّهُ رداً وتَرْداداً: گەڕاندیـەوە نەیهێشت بـەمراز بگا، دەگوترێ: (رَدَّه الیـه): بـۆی گێڕایـەوە، بردییـەوە بـۆلای ٥ (رَدَّهُ علی عقبه): گێڕایەوە بۆ دواوە ٥ (رد کیده في نحـره): فێڵو پیلانـی هاوچەشــنی لەگــەڵ دا کــرد ٥ (رَدَّ البــاب): دەرگاکـەی داخــست ٥ (رَدَّ علیه کذا): شتەکەی بەسەردا دایەوە لـێ وەرنـەگرت ٥ (ردّ الیه الحکـم): بڕیارەکـەی دایـە دەسـت ئـەو ٥ (رَدَّ فلانــاً): فلانکەسـی بەهەڵـە زانـی ٥ (ردَّ الـــــشَّيْئَ): شـــــتەکەی لەحاڵەتێـکەوە بردە سەر حاڵەتێکی تر ٥ وەکوو کابرای شاعیر دەڵێ:

فرد شعورهن السود بیضاً
ورد وجوههن البیض سوداً

أرَدَّ: تـوڕە بـوو ڕقـی هەڵـسا، خـوێنی گەرم بوو.

أرَدَّ البحــرُ: دەریـا کەوتــە مــاخۆڵانو شەپۆلەکانی زۆر بوون.

أرَدَّ فــلان: فلانکــەس ڕقــی هەڵــسا ٥ خـوێنی گـەرم بـوو ٥ ماوەیـەکی زۆر لەتەمەنی ڕۆیی بێ هاوسەر بوون.

أرَدَّ الــشاة: مەڕەکــە گــوانی پڕبــوون لەشیر.

رَادَّ الکلامَ: بەنووسینەکە دا چۆوە بۆی.

رَادَّ البیـــــعَ: داوای هەڵوەشــــانەوەی مامەڵەکەی کرد.

ردَّدَهُ: دوبارەو سێ بارەی کردەوە.

ارتـــــدَّ: هەڵـــگەڕایەوە، گەڕایــــەوە، دەگوترێ: (إرْتَـدَّ علـی أثـره، وارتـدَّ الیه، وارتدّ عن دینه).

ارتدَّ الشیئَ: داوای گەڕانەوەی شتەکەی کرد.

ترادَّ: بەمانا (إرتدَّ)دێ.

تَــرَدَّدَ المتبایعـــان البیـــعَ: کڕیــارو فرۆشـــــیارەکان مامەڵەکــــەیان هەڵوەشاندەوە.

تَرَدَّدَ فیه: تێیدا کەوتە گومانەوەو بۆی یەکالا نەبووەوە.

تَرَدَّدَ في الکلام: زمـانی گـیراو بەرێـکو پێکی قسەی بۆنەکرا.

تَرَدَّدَ الی مجالس العلم: هاتو چۆی کۆڕی زانیـــاری دەکـــرد بەمەبەســـتی

فێربوون‌و بیرو ڕا گۆڕینه‌وه.

اِستردَّه: داوای گه‌ڕانه‌وه‌ی شته‌که‌ی کرد.

اِسْتردّ فلاناً الشَّيْئَ: داوای له‌فلانکه‌س کرد شته‌که‌ی بداته‌وه.

الأَرَدُّ: که‌سێك له‌ده‌م‌و چاوی دا عه‌یب‌و خه‌وشێك هه‌بێ.

الرّادَّةُ: ئافره‌تێك ده‌م‌و چاوی عه‌یبی تێدا بێ ٥ سودو قازانج، ده‌گوترێ: (هذا أمر لا رادَّةَ فيه).

الرّدُّ: زمانگیران که‌سێك له‌قسه کردن دا زمانی بگیرێ ٥ شتی خراپ‌و نارِه‌سه‌ن ٥ به‌روبوم ٥ قه‌ڵب‌و ساخته، ده‌گوترێ: (درهم ردّ): دیرهه‌می قه‌ڵب ٥ بیرو باوه‌ڕو یاساو ڕێسایه‌ك پێچه‌وانه‌ی سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ری ئیسلام بێ ٥ له‌حه‌دیث دا هاتووه ده‌فه‌رموێ: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو ردّ) ٥ (ك: رُدُود).

الرَّدَّةُ: گه‌ڕانه‌وه‌و مه‌یل کردن بۆلای شتێك ٥ عه‌یب‌و خه‌وش ٥ ناشیرینی شوێنێکی ده‌م‌و چاو له‌گه‌ڵ جوانی باقی جه‌سته ٥ چه‌ناگه‌ی بچوك‌و پوکاوه ٥ کۆزه‌رو بن زیل.

الـرِّدَّةُ: گه‌ڕانه‌وه بۆ کوفر دوای موسوڵمان بوون ٥ پڕبوونی گوانی ئاژه‌ڵ له‌شیر پێش ئه‌وه‌ی بزێ ٥ ده‌نگدانه‌وه‌ی ده‌نگ ٥ پوکانه‌وه‌ی چه‌ناگه ٥ (حروب الردة): ئه‌و شه‌ڕانه بوون که موسوڵمانان به‌رابه‌رایه‌تی جێنشینی یه‌که‌م حه‌زره‌تی ئه‌بوبه‌کر ئه‌نجامیان دا دژی ئه‌وانه‌ی له‌زه‌کاتدان پاشگه‌ز بوونه‌وه، هه‌ندێکیشیان وازیان له‌نوێژ هێنا.

الرِّدِّيّ: ئافره‌تی ته‌ڵاقدراو.

الرَّدِيدُ: گه‌ڕێندراوه ٥ قه‌ڵب‌و ناشیرین، هه‌ورێك بارانی باراندبێ‌و ئاوی پێ نه‌مابێ ٥ ئه‌ندامی گۆشتن‌و تێکسمڕاو.

الإسترداد: (دعوى استرداد الحيازة): داوایه‌که بۆ گێڕانه‌وه‌ی مافی خاوه‌نداریێتی که‌لوپه‌لی زه‌وت کراوه.

المُتَرَدِّدُ: کورته باڵاو کوڵه بنه.

المِرَدُّ: که‌سێك زۆر بێت‌و بڕوا.

المُرِدُّ: که‌سێك ماوه‌یه‌کی زۆر له‌ته‌مه‌نی بڕواو بێ هاوسه‌ر بێ.

المُرَدَّدُ: سه‌ر لێ شێواو.

المَرْدُودَة: مێینه‌ی (المردود)یه ٥ ئافره‌تی ته‌ڵاقدراو.

رَدَسَهُ رَدْساً: به‌به‌رد لێی دا ٥ وردی کردو شکاندی ٥ به‌یه‌کی کێشان، *لێکی دان.*

رَدَسَهُ برأسه: بەسەر گێڕایەوە، شەرە قۆچی لەگەڵ کرد.
رَدَسَ بالشّيِ: شتەکەی برد.
رَدَسَ الدّابّةَ: ولاخەکەی ژێربار کرد.
تَرَدَّسَ: کەوتو هەڵدێرا، سەرەنگری بوو.
المِرْداسُ: شتێکی رەق‌و پتەوە شتی پێ دەکوترێ‌و ورد دەکرێ، صندوڵ، دەسکە صندوڵ، یان کوین‌و چەکوچ ٥ سەر ٥ بەردێك هەڵدەدرێتە ناو بیرەوەبۆئەوەی بزانێ ئاوی تێدایە یان نا ٥ (ك: مراديس).
المِرْدَسُ: بەمانا (المرداسُ) دێ ٥ (ك: مرادس).
رَدَعَهُ رَدْعاً: گێڕایەوە، نەیهێشت بێت، بەری پێ گرت.
رَدَعَ ثوبَهُ بالزعفران: بە زەعفەران کراسەکەی رەنگ کرد.
رَدَعَ الشّيَ: شتەکەی کوتا، وردی کردو پەستاوتی، دەگوترێ: (رَدَعَه بالحجر): بەبەرد کوتای.
رَدَعَ بهِ الأرضَ: بەوشتە زەوییەکەی کوتایەوە.
رُدِعَ رَدْعاً ورَدْعةً ورُداعاً: رەنگی گۆڕا بۆ زەردی (رەنگی زەرد هەڵگەڕا) ٥ کوژرا، بەعەرزدا درا.
رَدَعَ المَريض: نەخۆشەکە باری تەندروستی تێك چوو ٥ جەستەی داهێزراو ئازاری لێ‌پەیدا بوو، دەگوترێ: (رُدِعَ فلان): فلانکەس هەموو جەستەی ئازاری لێ‌پەیدا بوو.
رَدَّعَهُ بالطيب: بۆنی خۆشی لەخۆدا.
إرْتَدَعَ: وازی لێ هێنا، نەیهێشت، داپەتا، بۆنی خۆشی لەخۆدا ٥ بەزەعفەران خۆی رەنگ کرد، دەشگوترێ: (أصاب السهمُ الهَدَفَ فارتدع): تیرەکە لەنیشانەکەی داو دولەت بوو شکا.
ترادَعُوا: هەندێك خەڵك هەندێکی تریان مەنع کردن.
تَرَدَّعَ بالطيب: بۆنی لەخۆدا ٥ بۆنی لەخۆی هەڵسو.
الأردعُ من الغنم: ئەو مەڕەیە سنگی رەش بێ‌و باقی جەستەی سپی بێ.
الرادِعُ: کراس‌و پۆشاکێك ئاسەواری بۆنی خۆشی پێوەمابێ.
الرُداعُ: ئازاری سەرانسەری جەستە ٥ لەش داوەشان.
الرَّداعُ: دەگوترێ: (أحمر رداع): سورێکی صاف.
الرَّدْعُ: هەرشتێك بەزەوی دا بکەوێ، وەکوو ئەوە بالندە بەحەواوە بەهەنگێورێ‌و بکەوێتە سەرزەوی یان

ئـادەمیزاد بکـوژرێو بکەوێتـە سـەر زەوی، ئـەو بەشـەی بـە زەوی دەکـەوێ پێـی دەگـوترێ (رَدْع)، دەگـوترێ: (رَكِبَ رَدْعَهُ): بەرەو دەم بەسەر زەوی دا کەوت، ڕەپەو ڕو کەوتە سەر زەوی ٥ لـەش داوەشـان ٥ زەعفـەران، یـان شـوێنەواری زەعفـەران، یـان خـوێن ٥ دەگـوترێ: (بـالثوب ردع مـن هـذا): کراسەکە پەڵە پەڵە خوێنی پێوەیە.

الرُّدعاءُ: مێینەی (الأَرْدَع)ە.

الرَّديـعُ: کـوژراو ٥ گێـلو ئەحمـەق ٥ لـەش داوەشـاو ٥ هەرشتێـک ئاسـەواری زەعفـەران یـان بـۆنی خۆشـی پێـوە مابـێ ٥ تیرێـک تیژاییەکەی پێوە نەمابێ.

المِرْدَعُ: کەسێـک بچێ بۆ شتێـک بۆی جـی بـەجێ نـەکرێ بەنائومێـدی بگەڕێتەوە ٥ کەشتییەوانی تەمبەڵ ٥ کورتـە بـاڵا ٥ تیرێـک سـەرە تیرەکەی پێوە نەمابێ.

رَدِغَ المكانُ رَدَغـاً: شـوێنەکە قوڕاوی بـوو یان قوڕی زۆر بوو.

أَرْدَغَ المكانُ: شوێنەکە قوڕی زۆر بوو.

أَرْدَغَ فلان: فلانکەس لەقوڕ چەقی.

ارْتَدَغَ فلان: بەمانا (أردغ)دێ.

الرَّدغَةُ: قوڕێ زۆر ٥ (ك: رِداغ ورَدْغ).

المَرْدغـة: بـاخی ڕازاوەو جـوانو تـەڕ ٥ دەماغ ٥ نێوان گەردنو قوڕقوڕاگە ٥ گۆشتی نێوان شانو ئێسقانی سنگ، یان گۆشتی سنگ.

رَدَفَـهُ رَدْفـاً: لـەدواوەی سوار بـوو، بـوو بەپاشکۆ ٥ شـوێنی کـەوت ٥ (رَدَفَـهُ أمرٌ): کارێـکی گرنگ پەخەی گرت ٥ توشـی ئاسـتەنگ بـوو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿قُـلْ عَـسَى أن يَـكونَ رَدِفَ لَـكم بَعْضُ الَّذِي تَستَعْجِلُونَ﴾.

أَرْدَفَ: بەشـوێن یـەک دا هـاتن، ڕێچکەیان بەست.

أَرْدَفَ فلانـاً: بـەدوا فـلان دا هـات ٥ شوێنی کەوت ٥ لەدواوەی سوار بوو.

رادفَت الدَّابَّةُ: پشتی وڵاخەکە جێگای ئـەوەی لـی بـۆوە لـەدوا سـوارەکە یەکێـکی تـریش سـواری بێو ببێتـە پاشکۆ، یان وڵاخەکەی تواناى ئەوەی هەبوو، وێرای سوارەکە پاشکۆکەش بتوانێ.

إرْتَدَفَ فلان: لەپاشکۆی هاوەڵەکەیـەوە سوار بوو.

إرْتَدَفَ فلاناً: فلانکەسی لەدوا خۆیـەوە سوارکرد.

ترادفـا: شـوێن یـەک کـەوتن ٥ یـەکیان لـەدوا ئـەوی تریـان سـوار بـوو، بـوو بەپاشکۆی ٥ یارمەتی یـەکتریان دا ٥ (ترادفـت الكلمتـان): لـەنێوان دوو وشەکان دا تەرادوف هەیە.

تَرَدَّفَهُ: بەمانا (رَدِفَهُ)دێ.

اسْتَرْدَفَهُ: داوای لی کرد لەدوا خۆیەوە سواری بکا.

الترادف: ئەوەیە دوو وشە یەك مانایان هەبێ ٥ هەروا چەند وشەیەك یەك مانا ببەخشن.

الرَّادِفَةُ: فوکردنی دووەمجار بەکەڕنای صوردا لەرۆژی قیامەت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ، تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ﴾ ٥ هەروا بەمانا سمتو کەفەڵ دێ ٥ (ك: روادف).

الرِّدَافُ: شوێنی سواربوونی پاشکۆی سوار کەلە کلۆتی ولاخەکە تێدەپەڕێ بۆلای پشتی.

الرُّدَافي: ئەو کەسەی لەدوا سوارەوە سوار دەبێ (پاشکۆ) تاکەکەی (ردیف) ٥ دالاشی بچوك ٥ واشە، باشو، باڵندەیەکی گۆشت خۆرە، زۆر گورجو گۆڵە ٥ دەگوترێ: (جاءوا رُدافی): بەشوێن یەك داهاتن، یان هەندێکیان لەپاشکۆی هەندێکیانەوە سواربوون.

الرِّدَافَةُ: پلەو مەقامی جێگری پاشا ٥ بریکاری مەلیك.

الرِّدْفُ: سوار لەپاشکۆی سوار ٥ هەرشتێك سوار بیخاتە پاشکۆی خۆیەوە ٥ شوێنکەوتە ٥ دواوەی هەرشتێك ٥ سمتو کەفەڵ ٥ ئاکامو ئامانجی شت ٥ ئەستێرەیەکە بەشوێن ئەو چوار ئەستێرەوە دێ کە مەجەرە دەبڕن ٥ خەلیفەی پاشا کە لەسەردەمی نەفامی دا لەپاڵ پاشا دادەنیشتنو دوای پاشا شەرابی دەخواردەوە بەکوردی خۆمان پێی دەڵێین وەزیری دەستە ڕاست، هەرکاتێ مەلیك بچوایە بۆ شەڕ ئەو لەشوێنی فەرمانڕەوایی کردووە.

الرِّدْفَان: شەوو ڕۆژ ٥ ئەو دوو کەشتیەوانەی لەدوای کەشتیەوە سواردەبن.

الرَّدِيفُ: سواری پاشکۆی سوار، ئەو کەسەی لەدوا سوارەوە سوار دەبێ، کەسێك لەخزمەتی سەربازی رزگاری دەبێ، وەکوو سەربازی یەدەك لەکاتی پێویست دا بانگ دەکرێتەوە بۆ هاوبەشی کردن لەجەنگ ٥ (ك: أرداف، ردفاء).

رَدَمَ الشَّئَ رَدْماً: شتەکە دەوامی کرد.

رَدَمَ الشجرُ: درەختەکە سەر لەنوێ سەوز بۆوە.

رَدَمَ الباب والثلمة: دەرگاکە یان کەلێنەکەی گرت.

رَدَمَ الحُفرةَ: گڵی کردە چاڵەکەوە.

رَدَمَ الثَّوبَ: کراسەکەی پینە کرد، یان قەدی کرد.

أرْدَمَ: بەردەوام بوو، دەگوترێ: (أردمت

عليه الحمّى) نەخۆشى لەرزو تاكەی بەردەوام بوو.

رَدَّمَ الثَّوبَ: بەمانا (رَدَمَهُ) دێ، دەگوترێ: (رَدَّمَ كلامَهُ): قسەو ئاخاوتنەكانی راست كردنەوە ٥ بەقسەكانی دا چووەو هەڵەكانی لابردن، هەڵەبڕی كرد.

إرْتدم: بۆ موطاوعەی (رَدَمَ)دێ.

تَرَدَّمَ الثّوبُ: كراسەكە كۆن بوو تاوای لێ هات پێویست بوو پینەی بكا.

تَرَدَّمَ الخصومَةُ: كێشەكە درێژەی كێشا.

تَرَدَّمَتْ المرأةُ على ولدها: ئافرەتەكە سۆزی بۆ منداڵەكەی بوو.

تَرَدَّمَ الثّوبَ: كراسەكەی پینەكرد.

تَرَدَّمَ الكلامَ: بەقسەكانی دا چووەوە تا هەڵەبڕی كردو ڕاستی كردەوە.

تَرَدَّمَ فلاناً: شوێن هەڵس و كەوتی فلان كەوت تا بەتەواویی لێی رون بۆوە.

الأرْدَمُ: كەشتییەوان یان كەشتییەوانی كاراما.

الـرُّدامُ: ئادەمیزادی خوێڕیو بێ كەڵكو تركەن.

الـرَّدْمُ: ئەو خشتو خۆڵەی لەدیواری روخاو دەكەوێتە خوار ٥ بەربەستی گەورە، وەكوو سەددی یەئجوج و مەئجوج ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ

رَدْمًا﴾ ٥ (ك: رُدُومٌ).

الرَّدَمُ: پۆشاكی ڕزیوو كۆن.

الرَّدِيمُ: بەمانا (الرّدمُ) دێ ٥ (ك: رُدُمْ).

الرَّدِيمَةُ: مێینەی (الرَّديم) ٥ دوو كراس تێك هاڵێن.

المُتَرَدَّمُ: ئەو شوێنەی لەپۆشاك پینە دەكرێ ٥ ئەو كەسەی پینە دۆزی دەكا.

رَدَنَ ردناً: حەریرو مەنتۆیەكەی ڕست، بای دا، یان بەتەشی ڕستی، دەگوترێ: (رَدَنَ الثوبَ): پۆشاكەكەی بەتەشی ڕست.

رَدَنَ السِّلاحُ: چەكەكان بەسەریەك دا كەوتن، دەنگیان لێ هات.

رَدَنَ الْمَتَاعَ: كاڵاكانی ریز بەند كردن.

رَدِنَ الجلدُ رَدَناً: پێستەكە گرژ بوو وێكهاتەوە.

أرْدَنَ: بەردەوام بوو.

أرْدَنَ العِرقُ: ئارەقەكە بۆگەنی لێ هات ٥ بۆگەنی كرد.

أرْدَنَ القَميصَ: قۆڵو فەقیانەی بۆ كراسەكە كرد.

رَدَّنَ القميصَ: بەمانا (أرْدَنَهُ) دێ.

إرْتَدَنَ: تەشی پەیدا كرد.

رودَنَ: ماندوو زەعیف بوو.

الأرْدَنُ: جۆرێكە لەئاوریشمی سور (دێباجی سور).

الرَّادن: زەعفەران ٥ (أحمر رادنيّ) سوری تێکەڵ بەزەرد.

الرُّدنُ: قۆڵ ٥ (ك: أردان وأردنة).

الـرَّدنُ: رێـسراو، بـادراو ٥ جۆرێـکی ئاوریشم یان حەریر ٥ ئەو شتەی لەگـەڵ منـداڵ دێتـە دەر لـەکاتی لەدایك بوون دا.

الرُّدَيْنــي: رمـبی رودەینـی ٥ رودەینـە ئافرەتێـك بـوو کـاتی خـۆی رمبـی راسـت کردونـەوە چـەخماخ سـازی رمب بووە.

المِرْدَنُ: تەشی، خەرەك ٥ (ك: مَرادن).

المُرْدِنُ: (عرق مُرْدِنٌ): ئارەقێکی بۆگەنە هەموو جەستەی گرتۆتـەوە ٥ (لیـل مُرْدِن): شەوێکی تاریك.

رَدَهَ فلان ردهاً: فلانکـەس بـوو بەگـەورەو سـەرکردەی گەلەکـەی بـەهۆی ئازایەتیو پیاوەتی خۆیەوە.

رَدَهَ البَيْتَ: خانوەکەی گەورە کرد.

رَدَهَ فلاناً: بەردی لەفلانکەس گـرت، بـەرد بارانی کرد ٥

الـرَّدِهُ مـن الرجـال: پیـاوی ئـازاو قیرسیـچمەو لێـزان کەبـەهیچ شێوەیەك تێنەکەوێ.

الرَّدْهَـةُ: گـەورەترین خـانوو، یـان مەدخـەڵو ڕێـڕەوی خانوێـك کـە دەرگـای زورەکـانی لەسـەر بـن ٥ قوللەو تۆپەڵاکی رمبیەو مەخفەر ٥ سـەنگەری گـەورەی بەبـەرد بنیـات نراو ٥ بـەرداو حـەوزاوی نـاو شاخو کێـو، یـان بـەردی زل لـەناو ئـاودا ٥ بەفراو کەدەبێتە نیمچە لافاوێك.

رَدَى الفَرَسُ ردیاً وردیانـاً: ئەسپەکە پـێ کۆڵی کرد، لەکاتی رۆیشتنو غـاردان دا بەسمی گڵی بەرزکردەوە.

رَدَى الغـرابُ: قاچێـکی هـەڵبڕیو لەسـەر قاچێك رۆیشت.

رَدَى الغلام: منداڵەکە قاچێـکی هـەڵبڕیو بۆیـاریکردن لەسـەر قاچێـکی رۆیشت.

رَدَى فلان: فلانکەس رۆیشت، دەگـوترێ: (ما ادرى أين ردى): نـازانم بـۆ کـوێ چوو.

رَدَى في البئر: کەوتە ناو بیرەوە.

رَدَى غَنَمُهُ: مەڕو بزنەکانی زیادیان کرد.

رَدَى علـى السـتين مـن عمـره: تەمـەنی لەشەصت ساڵ تێپەڕی.

رَدَى الإنـسـان وغـيره بـالحجر: بـەردی لەئادەمیزادەکە گرت.

رَدَى الحجـر بحجـر أو بمِعْـوَل: بـەردی بەبـەرد کێشا یـان کـوینی بەبـەرد کێشا بۆئەوەی بیشکێنێ.

رَدَى فلانـاً: فلانکـەس ڕو بـەڕوی فـلان بۆوە.

رَدِيَ رَدًى: فەوتا، تێدا چوو.
رَدِيَ فِي الْهُوَّةِ: کەوتە ناو چاڵەکەوە.
أَرْدَى على الستين: تەمەنی لەشەصت تێپەڕی.
رَدِيَ فلاناً: فلانکەسی بەهیلاك برد، کوشتی ٥ خستی ٥
رادى عنه: داکۆکی لێ کرد، بەرگری لێ کرد.
رَدَّاهُ: ریدای کردە بەری ٥ بەری دایەوە.
ارتدى الرِّداءَ: ریدای لەبەر کرد.
ترادَوا بالحجارة: شەڕە بەردیان کرد.
تردَى بالرداءِ: ریدای لەبەر کرد.
تردَى في الهوة أو من عال: کەوتە چاڵەوە، یان لەبەرزییەوە کەوتە خوار.
الرِّداءُ: ئەوشتەی لەسەر پۆشاکەوە لەبەر دەکرێ وەکوو جوببەو عەبا ٥ کراسێك لای ژوروی جەستە داپۆشێ‌و بگاتە ژوور دەرپێ ٥ قوماشێکی تایبەتی ڕاست‌و چەپ بەشان دا دەدرێ پێی دەگوترێ وشاح، یان بەرو بەرموری ئافرەت ٥ (رِداءُ الشمس): جوانی‌و روناکی خۆر ٥ (رِداءُ الشباب): تەڕو تازەیی گەنج، دەشگوترێ: (هو خفیف الرِداءَ): کەم خێزانەو قەرزی زۆر لەسەر نییە یان قەرزدار نییە.
الرَّدى: هیلاك‌و تێدا چون ٥ زێدەو پاساو.
الرَّداةُ: بەردی زل.
الرِّديَةُ: شێوەی جل‌و پۆشاك پۆشین.
الْمِرْدى: بەرد ٥ بەردی زل‌و قورس ٥ بۆیە بەپیاوی ئازا دەگوترێ: (هو مِرْدى الحروب): یان (مِرْدى الخصومة): پشو درێژە.
المِرْداةُ: بەردێکی سەختە بەردی تری پێ دەشکێندرێ ٥ حوشتری تۆکمەو بەهێز ٥ قاچی حوشتر.
الْمُرْدِيُّ: سەوڵی کەڵەکەوان‌و بەلەم، یان دارێکی درێژە خاوەن بەلەم بەلەمەکەی پێ لەزەوی دوور دەخاتەوە بۆناو ئاو.
رذَّت السماءُ رَذاذاً: ئاسمان سیخواری باراند، یان وردە بارانی زۆر وردی باراند، دەگوترێ: (باتت السماء ترُذُّنا).
أَرَذَّت السماءُ: بەمانا (رَذ تْ) دێ.
الرَّذاذُ: بارانی زۆر وردی لەسەر خۆی بەردەوام بەجۆرێك کە دەڵێی تۆزو غوبارە.
المِرْذاذُ: ئامێرێکە شلەمەنی بڵاو دەکاتەوەو دەیپرژێنێ وەکوو تەپو تۆز.
الرَّوْذَقُ: ئەو بەرخەیە بەسەر بڕاوی

دەخرێتە ناو ئاوی گەرمەوە بۆ ئەوەی هیچ تاڵە مویەکی پێوە نەمێنێ‌و سور بکرێتەوە ٥ گۆشتی کوڵاوو تێکەڵ کراو بە تەوابیل‌و داوو دەرمان ٥ پێستی ئاوەڕوتکراو.

رَذْلَهُ: بەرەزیل‌و پیسکە ناوی برد.

رَذُلَ: ڕەزیل بوو.

أرْذَلَ فـلان: فلانکەس کرداری ڕەزیلانەی کرد.

أرْذَلَ الشَّيْءَ: شتەکە بەپوچ لەقەڵەم دا، دەگوترێ: (أرْذَلَ الغَنَم، وأرذَلَ الصيرفيّ النقود): مەڕەکەی بەلاوە پەسەند نەبوو، پارە گۆڕەکە پارەکەی بەقەڵب زانی.

استرذَلَهُ: بەهیچ‌و پوچ‌و بێ کەڵك‌و خراپی لەقەڵەم دا.

أرذل العمر: دوا دوای تەمەنی پیری‌و کەنەفتی.

الرّذالُ: بەمانا (الأرذل) دێ.

الرُّذالَةُ: بەمانا (الرُّذالة)دێ.

الرَّذْلُ: بەمانا (الرّذال) دێ ٥ (ك: أرْذُل أرْذال) ٥ (ثوب رِذلٌ): پۆشاکێکی چڵکنی خراپ.

الرَّذيـلُ: بەمانا (الرُّذال)دێ ٥ (ك: رُذلاءُ، رِذال، رُذالی).

الرَّذيلـةُ: ڕەوشتی ناشیرین ٥ پێچەوانەکەی (الفضيلة)یە.

رَذَمَ رذماً ورذماناً: پڕبوو تالێوان ڕێژ بوو، دەگوترێ: (رَذَمَ المكيالَ).

رَذِمَ رَذَماً: بەمانا (رَذَمَ)دێ، دەگوترێ: (قِدْرٌ رَذِمَةٌ).

أرْذَمَ: بەمانا (رَذَمَ)دێ ٥ زیاد بوو، تێپەڕی، دەگوترێ: (أرْذَمَ على الخمسين): تەمەنی لەپەنجا تێپەڕی.

الـرُّذْمُ: کۆمەڵ کۆمەڵ، باقە باقە، دەگوترێ: (رأيت رذماً من الناس).

الـرُّذُومُ: شلەمەنی لەهەر شتێك بێ، دەگوترێ: (قصعة رذوم): لەگەنەکە لێوان لێوەو لێی دەڕژێ ٥ (عظم رذوم): ئێسقانەکە مۆخی لێ دەکەوێتە خوار.

الرُّوْذَمَةُ: شێوە ڕۆیشتنی وڵاخ.

رَذِيَ رذاوةً: زەعیف بوو ٥ نەخۆشی برستی لێ بڕیوە.

رَذِيَ الناقَـةُ: حوشترەکە بەهۆی زۆر ڕۆیشتنەوە لەپەل‌و پۆ کەوتووە.

أرْذى فـلان: فلانکەس حوشترو وڵاخەکانی لەپەل‌و پۆ کەوتن.

أرْذى فلاناً: وڵاخی ماندوو شەکەتی دا بەفلان.

أرْذى ناقَتَهُ: حوشترەکەی ماندو کردو لەکاروان دوای خست.

أرذِيَ الرَّجُـلُ: نەخۆشی پیاوەکەی لەپەل‌و پۆ خست.

المُرذي: فرێ دراوو خوێڕی کراو.

رَزَأَه رُزْءً ومُرْزِئَةً: توشی بەلای کرد.

رزاه رزيئةً: بەلای توش بوو.

رَزَأَه مَالَـهُ: شتێـکی لەماڵەکـه دەسـت کەوت کەم بوو.

رَزِئَهُ مالَهُ رُزءاً: بەمانا (رَزَأَه) دێ.

رُزِئَ وَلَدَهُ وبولَـدُهُ: بەمناڵەکەیەوه تـوش بوو ٥ جەرگی سوتا.

رَزَّأَهُ: زۆری ماڵ خـەرج کـرد، مـاڵی زۆر خورا، دەگوترێ: (انه لكريم مرزّأ): سەخییەو زۆری ماڵ دەخورێو سود بەخشە بۆ خەڵك، هەروا دەگوترێ: (نحـــن قـــوم مُـــرَزَّءون) ئێمـــه نەتەوەیەکین زۆرجار توشی نـەوه دەبـین باشـترین مـاڵو چـاکترین مرۆڤمان تێدا دەچێ.

إرتَزَأَ الشَّيْءُ: شتەکە کەمی کرد.

إرتَزَأَ فلاناً: ماڵی فلانی خوارد.

تـرازءوا الأمـوالَ: هەندێـکیان مـاڵی هەندێـکیان هەڵـگرتو بۆخۆیـان برد.

الرُّزْءُ: بەلاو کارەسات.

الرَّزِيئـة والرزِّيـة: هـەردوکیان بـەمانا (الرّزْء) دێن ٥

المَرْزِئَةُ: بـەمانا (الـرُّزْءُ) دێ، دەگـوترێ: (نحن وفد التهْنِئة لا وفد المَرْزِئة): ئێمه شـاندی پیرۆزبـاییین نـەك شـاندی سەرەخۆشی.

رَزَبَ على الأرض رزباً: کەوتە سەر زەویو نەیتوانی هەڵسێ، یان لە شوێنێـك نیشتەجێ بوو بەجێی نەهێشت.

الإرْزَبُ: پیاوی کورتەباڵای چوارشانەی بەهێزو توانا ٥ پیاوی گەورە.

الإرزَبُ: چـەکوچو کـوینی گـەورە کـە بـەردی پـێ دەشـکێ ٥ گۆچـانو عەصایەکی ئاسن ٥ (ك: أرازِب).

المِـــرْزابُ: پلوســـك ٥ بـــۆری ئـــاو کەلەبەرزییـەوە ئـاوی پێـدا بێتـە خوار ٥ کەشتیو بەلـەمی درێـژ یـان گەورە.

المَرْزُبَانُ: پاشای فارس، یان پیاوی ئازاو بەجـەرگو فەرمانـدەی گـەل پلـەی لەخوار پاشاوە دێ.

رَزَحَ البعيرُ رزاحاً ورزوحاً: حوشترەکە لاواز بوو پـاڵ کـەوت نـەیتوانی هەڵسێ ٥ (هو رازح) ٥ (ك: رَوازح، رزاح،...).

رَزَحَ فلان: فلانکەس زەعیف بوو هەرچی هەیبوو فەوتا.

رَزَحَ فلانـاً بـالرمح رزحـاً: بەسـەرە رمـب فلانکەسی راپێچ کرد.

أرزَحَ الكَـرْمَ: تولـە مێوەکـەی بـەرز کـردەوە دوای ئـەوەی کـەوتبووە خوار.

رَزَّحَـهُ: کـزو لاوازی کـرد، دەگـوترێ:

(رزّحته الأسفار): سەفەرو هاتوو چۆ ماندوو شەکەتی کردوە.

ترازَحَ: بەمانا (رَزَحَ) دێ، دەگوترێ: (ترازحت حالُه) حاڵی خراپ بوو.

المِرْزاحُ من الإبل: بەمانا (الرّازِحُ) دێ.

اَلْمَرْزَحُ: زەوی دەشتو سارا.

المِرْزَحُ: قەلانگ کە تولە مێوی پێ لەزەوی بەرز دەکرێتەوە ٥ دەنگ ٥ (ك: مرازح).

المِرْزَحَةُ: ئەو قەلانگەی تولەمێوی بەسەر یەکدا کەوتووی پێ بەرز دەکرێتەوە.

المِرْزِيحُ: دەنگ ٥ (ك: مرازيح).

رَزَحَهُ بالرُّمْح ونحوه رزحاً: بەرمبو شتی وا لێی دا.

المِرْزَخَةُ: هەرشتێك بریندار کردنی پێ بکرێ وەکوو شیرو رمبو خەنجەرو چەقۆو کێرد ٥ (ك: مرازخ).

الرُّزداقُ: شوێنێك گوندو هۆبەی لێ هەبن.

الرُّزْدَقُ: ریزی ئادەمیزاد یان ریزە درەخت ٥ (ك: رزادق).

رَزْرَزَهُ: رایوەشاند، هەژاندی.

رَزْرَزَ الحِمْلَ: بارەکەی راست کردەوە.

رَزَّتِ السماءُ رَزّاً: بارانباریین خرمەو گرمەی پەیدا کرد.

رَزَّ الشَيْءَ في الشيء: شتەکەی چەسپاند لەشتەکەدا، دەگوترێ: (رَزَّا المسمارَ في الحائط): بزمارەکەی بەدیوارەکەدا داکوتا ٥ (رَزَّت الجرادةُ ذنبها في الأرض لتبيض): کوللەکە کلکی لەزەوی چەقاند بۆئەوەی هێلکە بکا.

رَزَّ البابَ: ئەلقەی دەرگاکەی رێكو پێك کرد.

رَزَّ فلاناً: فلانکەسی بریندار کرد.

أَرَزَّت الجرادةُ: بەمانا (رَزَّت)دێ.

رَزَّزَه: چەسپاندی ٥ تەختی کردو کوتایەوەو پێ پەستی کرد، دەگوترێ: (رَزَّزْت أمرك عند فلان): کارەکەتم لای فلان بۆ جێ بەجێ کردی.

رَزَّ القِرطاسَ: کاغەزەکەی سفتو لوس کرد.

رَزَّ الطعامَ: خواردەمەنی لەبرنج بۆ دروست کرد، دەگوترێ: (طعام مُرَزَّزٌ): خواردەمەنییەکە بەبرنج رازاوەتەوە.

إرْتَزَّ الشَيْءُ في الشَيْءِ: شتەکە لەناو شتەکەی تردا چەسپاو قایم بوو، دەگوترێ: (إرتزّ السهم في الهدف).

إرْتَزَّ البخيلُ عند السؤال: کابرای چروكو بەخیل بەردەوام بوو لەسەر نەبەخشینو رژدی ٥

خەجاڵەتو ریسوا بوو روی رەش بوو.

الإرْزِيزُ: هەورە تریشقەو گرمەو گۆڵە گـۆڵ ٥ دەنگێـك لـەدوورەوە بـێ ٥ دەنـگ درێـژو هەناسـە درێـژ ٥ لـەرزینو هەژانـدن، دەنكـە تـەرزەی ورد ورد.

الرَّزَّازُ: رەصاص.

الرُّزُّ: برنـج.

الـرِّزُّ: دەنـگ، دەنگی نـەرم، یـان دەنـگ لـەدوورەوە بـێ ٥ دەنگـی هـەور، حیلەی ئەسپ ٥ خورە خورێ گەدە.

الـرُّزَّازَةُ: بـرنـج فـرۆش، چـەڵتوك كـەر، مەرەزە كەر.

الرُّزَّازُ: برنـج فرۆش.

الـرُّزَّةُ: ئاسنێـكە قفڵی پێوە دەگرێ ٥ ئەڵقە رێز.

الرَّزِيزُ: دەنگ.

المَـرَزَّةُ: ئـەو شـوێنەی برنجـی تێـدا كۆدەكرێتەوە.، خەرمانی چەڵتوك.

رَزِغَ رَزَغاً: كەوتە ناو قوڕەوە.

أرْزَغَ: كەوتە ناو قوڕەوە.

أرْزَغَ الماءُ: ئاوەكە كەم بوو.

أرْزَغَ المحتفِر: بیر هەڵكەنەكە گەیشتە قوڕ.

أرْزَغَ المطـــرُ الأرضَ: بارانەكـــە زەوی تەڕكردو لافاوی لێ هەڵنەسا.

أرْزَغَ فلانـــاً: رەخنـــەی لـــەفلان گـــرت، تانـەی لـێ دا، دەگـوترێ: (أرْزَغَ في فلان): زۆری ئەزیـەتی فلانكـەس دا ٥ بەچاوی سوكو بێ نـرخ تەماشای فلانی كرد.

ارتَزَغَ: بەمانا (رَزِغَ)دێ.

استرزغە: بەزەعیفو لاوازی دانا.

رازَغَهُ: چاوو راوی لێ كرد.

الرَّازِغُ: لەقوڕ چەقیو لە قوڕدا وەستاو.

الرَّزَغَةُ: بەمانا (الرَّدَغَة)دێ.

رَزَفَ رَزَيفاً ورزفاً: دەنگی لی هات.

رَزَفَ الإنسان والحيوانُ: ئادەمیزادەكە یـان حەیوانەكە لەترسا رایكرد.

رَزَفَ الأمرُ: كارەكە نزیك بۆوە.

رَزَفَ اليه: بۆلای چوو، لێی چووە پێش.

أرْزَفَ الجَمَلُ: حوشترەكە بۆڕاندی.

أرْزَفَـتْ النَّاقَـةُ: حوشـترەكە لەترسـا بەپەلە ڕۆیی.

أرْزَفَ الجَمَـــلَ: حوشـــترەكەی بەپەلـــە لێخـوڕی، دەنەدەنـەی دا بـۆ خێـرا ڕۆیـشتن، دەگوترێ: (أُرْزِفَ القـومُ): خەڵكەكە راونرا، بـەڕاكردن دوایـان كەوتن.

رزّفَ الجملُ: حوشترەكە بۆڕاندی.

الرُّزَّافَةُ: (رزّافـات البلـد): دەورو بـەری شار.

رزقَهُ رَزْقاً: ڕزقی پێ گەیانـد، ڕزقـی دا، بژێوی پێدا، دەگـوترێ: (رزق الطائرُ

فَرْخَهُ): باڵندەکە خۆراکی بۆ بێچووەکانی پەیداکردو بۆی هێنان ٥ (رَزَقَ الأميرُ جُنْدَهُ): پاشا موچەو بژێوی بۆ سەربازەکانی دابین کرد.

رَزَقَ فلاناً: سوپاسی فلانی کرد.

إرْتَزَقَ الجُنديُّ وغيرُهُ: سەربازەکە رزقی خۆی وەرگرت.

إرْتَزَقَ اللهَ: داوای رزق و رۆژی لەخودا کرد.

الرَّازِقُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا.

الرازِقيُّ: جۆرە ترێیەکە پێی دەگوترێ ترێ تایەفی، یان عەرەقی دروستکراو لەو جۆرە ترێیە ٥ کراسی کەتانی سپی، یان هەر قوماشێکی تەنك، یان خوری کەتانەکە ٥ لاوازو بێهێز.

الرَّازِقِيَّةُ: مێینەی (الرازقيّ)یە ٥ شەرابی دروستکراو لەترێ تایەفی ٥ پۆشاکی کەتانی سپی.

الرَّزَّاقُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا.

الرِّزْق: هەرشتێك سوودی لێ وەربگیرێ، خواردەمەنی بێ یان پۆشاك و شتی تر بێ ٥ باران لەم ڕووەوە هۆکاری پەیدابوونی ڕزق و رۆژییە ٥ موچەو بەخشش.

الرِّزْقَةُ: ئەو رزق و رۆژییەی بەجارێك دەدرێت بە سەرباز.

الرُّزَقَةُ: ئەو موڵك و ماڵەی داهاتەکەی دابەش دەکرێ بەسەر مزگەوت و مجەورو کارمەندەکانی دا.

الرُّوازِقُ: باڵندەی گۆشت خۆرو درندەی چوار پێ.

المُرْتَزِقَةُ: بەکرێگیراو جاش ٥ ئەو سەربازانەی بەکرێ و لەپێناو پارەدا شەڕدەکەن ٥ بەزۆری لەکەسانی بێگانە پێك دێن.

المَرْزُوقُ: خاوەن بەخت و شانس.

رَزَمَ رزوماً ورزاماً: لەسەر زەوی چەسپاو وەستا ٥ لەماندو شەکەتی دا کەوتە سەر زەوی و جوڵەی لێ بڕا، یان لەشوێنی خۆی مایەوەو نەیتوانی جوڵەبکا.

رَزَمَ علی قِرْنِهِ: بەسەر بەرامبەرەکەی دا زاڵ بوو.

رَزَمَ الشتاءُ رزمةً: زستانەکە سارد بوو.

رَزَمَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە مندار بۆوە.

رَزَمَ بالشَّيْءِ: لەجیاتی شتەکە بردی.

رَزَمَتِ الأمُّ به: دایکەکەی بەوە لەدی هێنا.

رَزَمَ شيئاً: شتەکەی کۆکردەوە، یان کردییە باقەو بەستە، یان کردییە گوێنی و کارتۆنەوە ٥ (رزين الرأي): را دروست و را پەسەندە.

الرَّوْزَنَةُ: کونی سەرگیراو، کورە خانە.

الرُّزنامة: رۆژنامە، نامیلکەیەکی بچوك کە زانیاری رۆژانەو هەفتانەو مانگانە لەخۆبگرێ ٥ بەڕێوەبردنی دابەشکردنی موچە بەسەر موچە خۆران دا.

رَسَبَ في الماء رسباً ورسوباً: چووە بنکی ئاوەکە.

رَسَبَ التلميذ: قوتابییەکە لەتاقیکردنەوەدا دەرنەچوو.

رَسَبَ عيناه: چاوی بەقوڵا چوو.

أرْسَبَ فلانٌ: فلانکەس لەبرسا چاوی بەقوڵا چوو.

أرْسَبَ فلاناً: فلانکەسی والێ کرد رۆچێ ٥ ببێتە بنکڵو بنکڕ ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەربارەی دۆزەخیەکان دەڵێ: (إذا طفت بهم النار أرسبهم الأغلال): کە ئاگر حەوایان دەدا زنجیرەکان دایان دەگرنەوە بۆ بنکڵی ئاگر.

الرَّاسِبُ: بار قوڵو لەسەرە خۆ ٥ (جبل راسب): کێوێکی چەسپاوو دامەزراو.

الرُّسوبُ: ئەو خڵتەو پڵتەیەی دەکەوێتە ژیر ئاو لەڕێڕەوی جۆگاو چۆم دا.

الرَّسوبُ: شمشێری بڕندە کە لەبرین دا گوم ببێ ٥ پیاوی عاقڵو لەسەرە خۆ.

المراسِبُ: کۆڵەکەو پایە ٥ بینای قایمو پتەو.

المِرْسَبُ من السيوف: شمشێری بڕندە ٥ (ك: مراسب).

رَسْت: یەکەم مەقامی حەوت مەقامە رەسەنەکانە، لەبواری مۆسیقادا.

الرُّسْتاقُ: بەمانا (الرَّزداق) دێ، واتە: چەند گوندو کۆمەڵە خانوێك.

رَسِحَ رَسَحاً: گۆشتی سمتی کەم بوو، ڕانی لەڕو لاواز بوون ٥ (هو أرْسَحُ وهي رَسْحَاءُ).

الرُّسْحَاءُ: ئافرەتی سمت لەڕو لاواز ٥ (ك: رُسْحٌ).

رَسَخَ رُسوخاً: لەشوێنی خۆی جێگیرو چەسپاو مایەوە.

رَسَخَ الغديرُ: زەلکاوەکە ئاوەکەی رۆچوو.

رَسَخَ المطرُ: ئاوی بارانەکە بەزەوی دا رۆچوە خوار.

رَسَخَ العِلمُ في قلبه: زانیارییەکە لەدڵی دا جێگیر بوو بەحەقیقەتی زانستیو شكو گومانی نەما.

أرْسَخَهُ: چەسپاندی.

رَسْرَسَ البعيرُ: حوشترەکە توانی راست بێتەوە.

رَسَّتِ الجرادةُ رسًّا ورسيساً: کوللەکە کلکی لەزەوی چەقاند بۆئەوەی هێلکە بکاو گەرا دابنێ.

رَسَّ الشَّيْءُ فِي الشَّيْءِ: شتەکە چووە ناو شتەکەی ترەوەو جێگیر بوو، دەگوترێ: (رسَّ الغرام في قلبه): عەشق‌و دڵداری لەدڵی دا چەسپا، (رسَّ السقم في جسده) نەخۆشی لەجەستەی دا جێگیر بوو.

رَسَّ الشَّيْءَ رسًّا: شتەکەی لەبیر چۆوە چونکە ماوەی زۆری بەسەردا تێپەڕی.

رَسَّ البِئْرَ: بیرەکەی هەڵکەند.

رَسَّ خَبَرَ القَوم: توشی خەڵکەکە بوو بەسەر کاروباریان دا ئاگادار بوو.

رَسَّ لَه الخَبَرَ: هەواڵەکەی بۆ گێڕایەوە.

رَسَّ الميتَ: مردووەکەی ناشت.

رَسَّ الشَّيْءَ: شتەکەی خستە ناو گڵەوە.

أَرَسَّ: چووە ژوورو جێگیر بوو، دەگوترێ: (أَرَسَّ السقم في جسده): نەخۆشی لەجەستەی دا جێگیر بوو.

أَرَسَّ الشَّيْءَ: نیشانەی بۆشتەکە دانا.

رَسَّسَ البعيرُ: حوشترەکە توانی راست بێتەوە.

ارْتَسَّ الخَبَرُ: هەواڵەکە بڵاو بۆوە.

تراسُّوا الخَبَرَ: هەواڵەکەیان بۆ یەکتر گێڕایەوە.

الأَرْسُوسَةُ: هەرشتێک سەری پێ داپۆشرێ جا مێزەربێ، کڵاوبێ هەرشتێکی تر بێ.

الرَّسُّ: کان‌و مەعدەن ٥ بیرێک کەهەڵنەچنرابێ ٥ بیرێك بوو لەناو قەومی ثەمود ٥ سەرەتای شت ٥ پاشماوەی شت ٥ لایەنێکی شت، دەگوترێ: (به رسّ الحِمى): سەرەتای تای پێوە دیارە ٥ (رسُّ الحب): پاشماوەی دڵداری ٥ (رَسٌّ من الخبر): لایەنێکی هەواڵ ٥ (ك: رِسَاسّ).

الرُّسَّةُ: پۆشاکی سەر کڵاو، مێزەر، عەگاڵ.

الرَّسِيسُ: سەرەتای شت یان پاشماوەی شت، دەگوترێ: (به رسيس الحُمى): سەرەتای لەرزوتای لێ دیاری داوە ٥ شتی چەسپاو لەشوێنی خۆی ٥ عاقڵی زیرەك، دەگوترێ: (ريح رسيس المس): شنەبایەکی خۆشە نەرم نەرم لەجەستە دەدا گەشەی پێ دەکا.

رَسَعَت العينُ رَسْعاً: چاوەکانی کوێربوون، پێڵوی چاوەکانی بەیەك دا نووسان.

رَسَعَ العضو: ئەندامەکەی جەستەی لەکارکەوت کەڵکی نەما.

رَسَعَ الصَّبِيُّ وَغَيْرَهُ: مێروی شینی لەقاچی منداڵەکە کرد یان مێروی شینی بەئاژەڵەکەوە هەڵواسی بۆ چاوەزار.

رَسِعَ فلان وَرَسِعَ به الشَّيْءُ: فلانكەس پێوە نووسا ٥ شتەكەی پێوە نووسا ٥ (هو أَرْسَعُ وهي رسعاءُ).

رَسَّعَتْ عينُهُ: بەمانا (رسعت) دێ، دەگوترێ: (رَسَّعَ فلان): فلانكەس لەماڵەوە دانیشت، ماڵی بەجێ نەهێشت.

الرَّسَاعَةُ: سیرمەو گوڵینكن بەدامێنی قایشی شمشێرەوە دەكرێن، قایشی لەشان كردنی شمشێر كەپێی دەگوترێ حەمایەڵ.

الرَّسِيعُ: پێكەوە نووساو ٥ لەزگێندراو.

المُرَسَّعُ: ئەوەیە بەهۆی شەو بەخەبەری چاوی لیڵو ویڵبن.

المُرَسِّعُ: كەسێك پێڵوی چاوی پێكەوە نووسابن.

المُرَسِّعة: بەمانا (المُرَسِّعُ) دێ ٥ پیاوێك لەماڵ نەچێتە دەر.

المُرَسَّعةُ: نوشتەیەكە، هەندێ مێروو تەنتەنەن دەكرێنە دەستی منداڵەوە وەكوو بازنە بۆ چاوەزار.

رَسَغَ المطرُ رَسْغاً: ئاوی باران گەیشتە پشت قولەپێ.

رَسَغَ البعيرَ ونحوه: پەتی بەقاچی حوشترەكەوە بەست، بەستییەوە.

راسَغَهُ مُراسَغَةً ورِساغاً: لەكاتی زۆرانبازی دا باریكایی قاچی گرت.

رَسَّغَ: ژیانی بۆ خۆش كرد، دەگوترێ: (رَسَّغ عليه في العيش).

رَسَغَ في الكلام: قسەكانی هەڵبەستن.

رَسَغَ المطرُ: بەمانا (رَسَغَ) دێ.

ارْتَسَغَ على عياله: بژێوی باش‌و چاكی بۆ خێزانەكەی دابین كرد.

الرِّساغ: حەبلێكە قاچی حوشتر یان هەر ئاژەڵێكی تری پێ دەبەسترێتەوە بەم جۆرە سەرێكی حەبلەكە لەقاچی توند دەكرێ‌و سەرەكەی تری بە سنگێكەوە دەبەسترێ.

الرُّسْغُ: بەمانا (الرِّساغ)دێ ٥ جومگەی دەست نێوانی قۆڵ‌و لەپەدەست، یان نێوان بەلەك‌و پوزو قولەپێ ٥ (ك: أرساغ وأرسُغُ).

الرَّسَغُ: شلایی قاچی حوشتر ٥ نەرمایی قاچی حوشتر.

الرَّسِيغُ: بەرفراوان، زۆرو زەبەندە، دەگوترێ: (عيش رسيغ): ژیانی خۆش‌و هەرزانی ٥ (طعام رسيغ): خواردنی زۆرو زەبەندە.

المُرسَّغُ: رای نابەجێ، دەگوترێ: (رأي مُرَسَّغٌ).

رَسَفَ في القيد رسفاً ورسفاناً ورسيفاً: هێواش هێواش بەپێوەندەوە رۆیی.

أَرْسَفَ الإبلَ: بەپێوەندەوە حوشترەكەی راونا.

رَسِلَ البعيرُ رَسَلاً: حوشترەكە رۆیشتنی

لەسەرەخۆو نەرمو نیانە.
رَسِلَ الشَّعْرُ: مووەکان درێژو نەرمن.
أَرْسَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەرەلاکرد، وازی لی هێنا، دەگوترێ: (أرسلت الطائرَ من يديَّ) بالندەکەم بەرەلا کرد لەدەستم ٥ (أرسل الكلامَ): قسەکەی بەشێوەی گشتی ئاراستە کردو تایبەتی نەکرد.
أَرْسَلَ الرَسولَ: فرستادەی نارد بەنامەو پەیامەوە.
أَرْسَلَ الكلابَ على الصيد: سەگەکانی لەنێچیرەکە بەردا.
رَاسَلَهُ في عمله: لەکارو پیشەدا چاوی لەوکرد.
رَاسَلَ الغِناءَ: لەگۆرانی دا لاسایی ئەوی کردەوە.
رَاسَلَهُ: فرستادەی بۆ نارد، نامەی بۆ نارد.
رَسَّلَ في القراءة: لەخوێندنەوەدا لەسەرەخۆو بەلێ وردبوونەوەیەکی تەواوەوە وشەو رستەکانی خوێندنەوە.
تراسَلَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان فرستادە یان نامەیان بۆلای هەندێکی تریان نارد.
تَرَسَّلَ: لەسەرە خۆ بوو بەهێواشی کارەکانی ئەنجام دا.
تَرَسَّلَ الكاتب: نووسەرەکە، وتاربێژەکە قسەکانی بەشێوەی سەجعو سەرەوا نەکردن.
تَرَسَّلَ في الرّكوب: قاچی لەسەر وڵاخەکە راکێشان بۆئەوەی بەپۆشاکەکەی دایانپۆشی.
تَرَسَّلَ في القعود: چوار مەشقی دانیشتو بە پۆشاکەکەی قاچی داپۆشی.
اِسْتَرْسَلَ الشَّعْرُ: زوڵفەکانی شۆڕبوونەوە.
اِسْتَرْسَلَ الشيْءُ: شتەکە ئاسان بوو.
اِسْتَرْسَلَ اليه: بۆلای چوو خۆی پێوەگرتو دڵی پێی کرایەوە.
اِسْتَرْسَلَ به: بتمانەی پێی بوو.
الرّاسلان: دووشان یان دوو ڕەگی شان.
الرِّسَالُ: قاچی حوشتر، هەرچوار قاچی.
الرِّسالة: نامە، پەیام ٥ کتێبێک چەند مەسەلەیەکی لەخۆ گرتبێ ٥ بەحثێکی ئەکادیمی قوتابی ئامادەی دەکا بۆ وەرگرتنی شەهادەی بالا ٥ دیبلۆم عالی، ماجستیر، دکتورا...هتد.
رسالة الرسول: پەیامی پێغەمبەر، ئەوەی لەخوداوە فەرمانی پێ کراوە بەئادەمیزادی بگەیەنێو بانگەوازی خەڵکی بکا بۆ پەیڕەویکردنی پەیامەکەی.
الرِّسْلُ: هەرشتێک نەرمو نیانی

تێدابێ، دەگوترێ: (شَعْرٌ رسل): قژی نەرم ٥ (بعير رسل): حوشتری نەرم ڕۆ.

الرِّسْلُ: هێدیو هێمن، دەگوترێ: (افعل کـذا علـی رِسْـلِك): ئـەوکارە بەهێـدیو هێمنـی ئـەنجام بـدە ٥ هەروا بەمانا ماستو شیر دێ.

الرَّسَلُ: جەڵەبـە مـەڕو بـزن ٥ گارانـە ڕەشـە ولاخ ٥ گاڕانـە حوشـتر ٥ ڕەوە ئەسپ ٥ کۆمەڵێـك ئـادەمیزاد ٥ (ك: أرسـال)، دەگـوترێ: (جـاء القـوم أرسالاً، وجاءت الإبل والخيل أرسالاً): خەڵـکەکە کۆمـەڵ کۆمـەڵ هـاتن ٥ حوشـترو ئەسپەکان وەجبە وەجبە هاتن.

الرُّسُلُ: کـەنیزەکی بـچوك کـە چارشێو بەخۆدا نەدا.

الرَّسْلَةُ: مێینـەی (الرَّسَـل)ە ٥ نـەرمو نیان ٥ نازو خۆشی، دەگـوترێ: (هـم في رَسْـلَةٍ مـن العـيش): ئـەوان لەژیانێکی خۆشو پڕ نازو نیعمەت دان ٥ ئافرەتێـك تـوکی جەسـتەی زۆربێ.

الرِّسْلَةُ: هێدیو هێمنو سۆزو بـەزەیی، دەگوترێ: (إفعل كذا على رِسْلَتِكَ): ئەوکارە لەسـەرە خـۆ ئـەنجام بـدە ٥ (جاءوا رِسْلَةً رِسْلَةً): کۆمـەڵ کۆمـەڵ هاتن.

الرَّسُـولُ: پێغەمبـەر، ڕەوانـەکراو بەپەیامـەوە ٥ لەفریـشتە ئەوانـەن لـەخوداوە پـەیام دەهێـنن ٥ لـە ئادەمیزاد کەسێـکە خـودا دەینێرێ بـە پەیامێـکەوە کـاری پـێ بکـاو بەخەڵکیشی ڕابگەیەنێ.

الرَّسِـيلُ: بـەمانا (الرَّسُـولُ) دێ ٥ نامەبـەر، بـەرفراوان، ئاسـان، شـتی سوكو ئاسان، ئاوی شیرینو گوارا.

الرُّسَيْلَةُ: دەگـوترێ: (ألقى الكـلامَ على رُسَـيْلَتِهِ): بـەبێ لـێوورد بوونـەوەو ڕاوەستان قسەکانی کردن.

المُراسِـلُ مـن النـساء: ئـەو ئافرەتەیـە بۆخۆی خـوازبێنی کـاران بـانگ بکـا بۆئـەوەی بیخـوازن ٥ یـان ئـەو ئافرەتەیـە لەمێردەکـەی جیـا بوبێتـەوە بـەهۆی تـەڵاقو شـتی وەهـاوە، یـان ئافرەتێـك جەسـتەی توکن بێ، یان قاچی تـوکن بـن، یـان ئافرەتی تەڕپیر.

مُراسِلُ الصحيفة: کەسێـکە لـەدوورەوە هـەواڵ بـۆ ڕۆژنامـە یـان گۆڤارەکـە دەنێری ٥ هەواڵنێر لەدوورەوە.

المِرْسَالُ: بەمانا (الرَّسول)دێ ٥ حوشتری سەر نەرمو خۆشڕۆو خێرا ڕۆ.

المُرْسَلُ: لـەزاراوەی عیلمـی حـەدیث دا ئەومیـە لـەزنجیرەی ڕاوییـەکان دا

صەحابە نەبێ، وەکوو ئەوە تابیعی لە پێغەمبەرەوە حەدیث ریوایەت بکاو ناوی ئەو صەحابەیەی حەدیثەکەی لێ بیستوە نەهێنێ ٥ (نثر مرسل): پەخشانی بێ قافیەو سەرەوا پێچەوانەی پەخشانی سەجع ئامێز ٥ (شِعْرُ مُرْسَلٌ): شیعرێك كە پابەندی یەك سەرەوانەبێو سەرەواكانی جیاجیا بن.

المُرْسَلاَت: کە لە قورئان دا هاتووە بەمانا بایە، یان فریشتە یان ئەسپ.

المُرْسَلَةُ: مێینەی (المُرْسَل) ٥ بەرمۆر ٥ ملەوانكەیەك درێژ بێ بگاتە سەر سینگ.

رَسَمَت النَّاقةُ: حوشترەكە بەنەرمە غار رۆیشت ٥ بەقاچەكانی شوێنی لەزەوی كرد.

رَسَمَ فلان رسماً ورسماناً: فلانكەس جوان رۆیشت.

رَسَمَ نحوه: بۆلای رۆیشت بەپەلە.

رَسَمَ في الأرض: لەزەوییەكە دا گوم بوو.

رَسَمَ على الورق: لەسەر كاغەزەكە خەتی كێشا.

رَسَمَ للبناء: نیشانەی بۆ باڵەخانەكە دانا.

رَسَمَ الكتاب: كتێبەكەی نووسیەوە.

رَسَمَ الحَبَّ بالروسم: گەنمەكەی بەرەوسەم مۆر كرد.

رَسَمَ له كذا: فەرمانی بەوە پێ كرد.

رَسَمَ لە بكذا: مەرسومی بۆ نووسی (فەرمانی دامەزراندنی بۆ دەركرد).

رَسَمَ الغيثُ الديار: باران شوێنەواری كەلاوەكانی كوێر كردەوە.

رَسَمَ الأسقفُ فلاناً: ئەسقوف پلەو پایەیەكی كەنیسەی دایە فلان.

أرسم النّاقةَ: حوشترەكەی تاودا بۆئەوەی خێرا بڕوا.

رَسَّمَ الثوبَ: خەتخەتی وردو شاراوەی لەكراسەكە كرد.

إرْتَسَمَ: دەگوترێ: (أنا أرْتَسِمُ مَراسِمَكَ): من لەرێو رەسمی تۆ دەرناچم.

إرْتَسَمَ فلانٌ: فلانكەس (اللّٰه أكبر)ی كرد پاڕایەوە لەخودا.

إرْتَسَمَ المسيحيُّ: پیاوە ئایینیە مەسیحییەكە بەرز كرایەوە بۆ پلەی كاهین.

تَرَسَّمَ فلان: فلانكەس ڕوانی لەكوێ كانگە هەڵكەنێو بینا بكا.

تَرَسَّمَ الرَّسْمَ: بۆ رەسمەكەی ڕوانی.

تَرَسَّمَ المنزِلَ: لەخانوو مەنزڵگاكە ورد بۆوە، لێی ڕوانی.

تَرَسَّمَ القصيدَةَ: لەچامە شیعرەكە ورد بۆوە بزانی چۆنەو چۆن نییە.

تَرَسَّمَ الشَّيْءَ: بیری شتەكەی كردەوە وەلێ ئەنجامی نەدا.

الراسِمُ: ناوی ڕەوان ٥ (ك: رواسم).

الراسوم: مۆرێکە زارکی هەمبانەو تورەکەی پێ مۆر دەکرێ.

الرّسامة: پیشەی وێنەگری.

الرّسّام: وێنەکێش بەقەڵەمو شتی وا.

الرَّسْمُ: شوێنەواری خانوو کەلاوە ٥ لەزانیاری مەنتیق دا پێناسەی شتە بە تایبەتمەندییەکانی ٥ بڕی پارەیە حکومەت دەیخاتە سەر هاووڵاتیانی لەجیاتی خزمەتگوزاری کە پێشکەشیانی دەکا ٥ وەکوو ڕەسمی بەریدو ڕەسمی تاپۆو ڕەسمی قەضاو داد.

الرَّسَمُ: جوان ڕۆیشتن.

الرسمي (العمل الرسمي): کارێکە یان گوفتارێکە بۆ دەوڵەت دەکرێو بەگوێرەی قانونو یاسایەکی تایبەتی ئەنجام دەدرێ.

الرَّسومُ: ئەوەی شەوو ڕۆژێك لەسەر یەك بەردەوام دەبێ لەسەر ڕۆیشتن ٥ حوشترەکە بەهۆی توند قاچ بەزەوی دا دان دا شوێنەوار لەزەوییەکە بکا.

الرَّوسَمُ: کارەسات ٥ شتی زەندەقبەر ٥ شتێکە دیناری زێڕی پێ تیف تیفە دەدرێ پێی جەلایی دەکرێ ٥ لەوحێکە نووسراوی لەسەر نووسراوە شتی پێ مۆر دەکرێ.

اَلمَرْسَمُ: ژووری ڕەسمو وێنەکێشان لەقوتابخانەکانو شوێنی تردا.

المرسوم: فەرمانێکی ڕەسمییە پاشای وڵات (سەرەك کۆمار) بەشێوەیەکی تایبەتی دەینووسێو ئاڕاستەی شوێنی پێویستی دەکا دەربارەی کارێك لەکارەکانی وڵات، ئیتر وەکوو دەستوورو قانون کاری پێ دەکرێ ٥ (ك: مراسيم).

وَسَنَ الدّابَّةَ رَسْناً: هەوساری وڵاخەکەی توند کرد ٥ دەمێنی وڵاخەکەی توند کرد، دەگوترێ: (رُمِيَ برسنه على غاربه): هەوسارەکەی خستە سەر ملیو بەرەڵڵای کرد بۆکوێ دەچێ بچێو کەس مەنعی نەکا ٥ (ك: أرسان، أرسُن).

اَلْمُرْسِنُ: لوت، ئەوشوێنەی لەولاخ هەوساری تێ دەکرێ، دەگوترێ: (فَعَلْتُ ذلك رغم مرسنه): واتە (رغم أنفه)، هەروا دەگوترێ: (سَلِسَ مرسَنُه): ئەو وڵاخە هەوساری خۆشە سەر ڕەق نییە ٥ (ك: مراسن).

وَسا الشَّيْءُ رَسواً ورَسوّاً: شتەکە جێگیر بوو.

رَسا الجَبَلَ: کێوەکە بناغەی بەزەوی دا ڕۆچووە.

رَسا قَدَمُهُ: لەشەڕدا خۆگرو جەربەزە بوو.

رَسَت السفينة: کەشتییەکە لەڕۆیشتن کەوت و لەنگەری گرت.

رَسا بين القوم رَسْواً: چاکسازی لەناو خەڵکەکە دا کرد.

رَسا لە رَسْواً من الحديث: بەشێکی لەحەدیث و روداوەکە بۆ گێڕایەوە.

رَسا عنه الحديث: فەرمایشتەکەی لەوەوە گێڕایەوە.

رَسا الحديث في نفسه: لەدڵی خۆی دا باسی ئەوەی کرد.

أرسى الشَّيْئَ: بەمانا (رَسَا)دێ، دەگوترێ: (أرسىت السفينةُ): کەشتییەکە لەنگەری گرت.

أرسى الشَّيْئَ: شتەکەی چەسپاند، دەگوترێ: (أرسَيْت السفينة): کەشتییەکەم ڕاوەستاند.

أرسى الوَتَدَ في الأرض: سینگەکەی داکوتا بەزەوی دا.

الرَّاسي: چەسپاوو دامەزراو ٥ (ك: الرواسي).

الراسية: مێینەی (الراسي)یە ٥ (قِدر راسية): مەنجەڵی چەسپاو کۆڵینەی گەورەو چەسپاو کەلەبەر گەورەیی لەشوێنی خۆی نەجوڵێ.

الرَّسْو: لایەنێکی چیرۆك و بەسەرهاتە.

الرَّسْوَة: بازنەی پان و تەخت ٥ جۆرە بازنەیەکە پارچە پارچە لێك دەبەسترێ و نەخشی تێدایە ٥ دەستەوانەی میرو ٥ (ك: رَسَوات).

الرَّسِيُّ: کۆڵەکەی چەقیوو چەسپاو لەناو قەدی ڕەشماڵدا ٥ کەسێك بەردەوام بێ لەسەرکاری خۆی چ خێر چ شەڕ.

المُرْسى: شوێنی لەنگەر گرتنی کەشتی لەبەندەردا یان لەقەراخ دەریادا ٥ (ك: مراسٍ).

مَرْسَ المزاد: لەقانون دا ئەنجامدانی فرۆشتنی کالایە بەو کەسەی لەمەزاددا کڕینەکەی بۆ دەردەچێ.

المِرْساةُ: شتێکی قورسە دەخرێتە ناو ئاوەکە بۆ ئەوەی کەشتییەکە ڕابگرێ و لەنگەری پێ بگرێ، دەگوترێ: (ألقى القوم مراسِيَهُمْ): خەڵکەکە جێگیر بوون چیدی بەکۆچەری نەمانەوە وازیان لەگەڕیدەیی هێنا ٥ (ألقى السحابُ مَراسِيَه): هەورەکە لەئاستێك دا وەستاو بارانەکەی باراند.

رَشَأت الظبيةُ رشئاً: ئاسکەکە زاو بێچوی بوو.

الرَّشَأ: بێچوی ئاسك کاتێك هێز پەیدا دەکاو دەتوانێ لەگەڵ دایکەکەی بڕوا ٥ درەختێکە بەرز دەبێتەوە

بەئەندازەی بالا پیاوێك گەلاكەی وەكوو گەلا هەنجیر وایە ٥ بەروبوومی نییەو ناشخورێ.

الرَّشَّةُ: هەویرێكە بەتازەیی نانی تەنكی لێ دەكرێو دوایی نانەكە دەشكێندرێتەوەو لەگەڵ شیردا دەكوڵێندرێ.

رَشَحَ العرق رشحاً ورشحاناً: عەرەقەكە هاتەدەرو ڕەوان بوو.

رَشَحَ الجَسَدُ: لاشەكە عەرەقی كرد.

رَشَحَت القربة بالماء: گۆزەكە ئاوی لێ تكاو دڵۆپ دڵۆپ ئاوی لێ هاتەدەر.

رَشَحَ الظبيُ ونحوه رشحاً ورشوحاً: ئاسكەكە یەكەم جار لەگەڵ دایكەكەی دەستی بەڕۆیشتن یان توانای ڕۆیشتنی پەیداكرد، یان بازی دا.

أرْشَحَ: بەمانا (رَشَحَ)دێ.

رَشَّحَت الأمُ: دایكەكە بێچووكەی لەگەڵی دا كەوتەڕێ.

رَشَّحَهُ: بەخێوی كردو گەشەی پێ كرد.

رَشَّحَ للشيئِ: ئامادەی كرد بۆ ئەو شتە، دەگوترێ: (رَشَّحَ فلاناً للوظیفة): فلانكەسی بۆكارو وەظیفە پەروەردەكرد، یان بۆ فلان ئەنجومەن دیاری كرد، یان پاكانەو پشتگیری بۆكرد.

رَشَّحَت الأمُ وَلَدَها: دایكەكە منداڵەكەی فێری ڕۆیشتن كرد ٥ دایكەكە كەم كەم شیری خستە ناو دەمی منداڵە شیرە خۆرەكەیەوە بۆئەوەی خۆ بگرێ.

رَشَّحَت الدّابة ولدها: حەیوانەكە بێچووكەی لەستەوە دوای لەدایكبوونی.

رَشَّحَ الماشیةَ: ئاژەڵەكانی بەخێو كردنو جوان پەروەردەی كردن.

رَشَّحَ السّائلَ: شلەمەنییەكەی بەهێڵەكو شیر پاڵێوك پاڵاوت.

تَرَشَّحَ العَرَقُ: بەمانا (رَشَحَ)دێ ٥ بێچووی ئاسك كە بتوانێ لەگەڵ دایكی دا بڕوا.

رَشَّحَ فلان لكذا: فلان پێگەیی‌و وای لێ هات بۆ ئەوكارە بگونجی.

استرشَحَ النبتُ: ڕووەكەكە بەرز بۆوەو گەشەی كرد.

استرشَحَ الصغیرَ: منداڵەكەی بەخێو كرد بۆئەوەی گەورە ببێ.

استرشَحَ النَّباتَ أو النبتَ: چاوەڕوانی ڕووەكەكەی كرد درێژببێ‌و بەخێوی بكا.

الترشیحُ: لەزاراوەی بەلاغیان دا ئەوەیە لەئیستیعارەدا باسی شتێك بكرێ پەیوەندی‌و تایبەتمەندی بە (مشبه بە)یەوە هەبێ ٥ پاڵاوتنی ئاوو جیاكردنەوەی قەبارە ڕەقەكان

لــــەناو شـــــلەمەنی دا لەڕێـــــگەی بـەکارهێنانی ئامێرێـکی کونکـون کـە شـلەمەنیەکە لەکونـە بـچوکەکانیەوە دەربچیٚو شتە ڕەقەکان بمێننەوە.

الإرتــــشاح: (الإرتـــشاح النـــشواني): لەپزیـــشکی هــەناوی دا بریتییـــە لەروسوبو مانەوەی هەندێ ماددەی مەیلەو سوتاوو لەکارکەوتوو لـەناو ئەنسیجە نەخۆشەکان دا.

الرّاشِـــحُ: هەرشتێـــك بپـالێودرێ، هــەلاوێردرێ، بتکـێ ٥ هەرشتێـك بەســەر زەوی دا بـڕوا لەزینــدەوەر بەخشۆكو پیڕۆیەوە ٥ بەلای کیمیا گەرانـــەوە ئـەو شـلەمەنییە بـی خەوشــەیە کەلـەئاکامی پالاوتنــەوە پەیدا دەبێ.

الرَّشْحُ: هەر عەرەقو ئاوێك تکە بکاو داچۆڕێ ٥ لەحەدیثێکدا کەلەبارەی قیامەتەوە دەدوێ دەفەرموێ: (حتى يبلغ الرَّشحُ آذانهم): گەرماکە هێنـد تونـد دەبێو خەڵـك عـەرەقی لـێ دەچۆڕێ تا دەگاتە بناگوێیان.

الرَّشُـوحُ: (بِئـرٌ رَشُـوحٌ): بیرەکـە ئـاو دەدزێ، ئاوی تی دەزیێ.

الرَّشِيحُ: بـــەمانا (الرَّشـــحُ)دێ ٥ یـان بەمانا عەرەقە ٥ روەکـی سەر زەوی بەگشتی.

المِرْشَحُ: ئەو پارچە قوماشەیە کەلـەژێر زیـــنو کورتانــــەوە لەپـــشتی ولاغ دەکـــرێ، لــەم روەوە عەرەقەکـــە هەڵدەمـــژێو وشـــکی دەکاتـــەوە ٥ فانیلـەو ژێرکـراس کـە ئـادەمیزاد لەژێر پۆشاکەوە لەبەریان دەکا بـۆ وشك کردنەوەو هەڵمژینی عەرەق.

المِرْشَــحَةُ: بــەمانا (المِرْشَـــحُ)دێ ٥ (ك: مَرَاشِحَ).

المُرْشَعُ: ئامێری پالاوتنو پاڵفتە کردن.

رَشَدَ رُشداً: شارەزا بوو.

رَشِدَ رَشَداً ورَشَاداً: بەمانا (رَشَدَ)دێ.

أرْشَدَهُ: شارەزای کرد، هیدایەتی دا.

رَشَّدَهُ: بەمانا (أرشَدَهُ)دێ.

رَشَّـدَ القاضـي الـصَّبِيَّ: قـازی (دادوەر) بڕیاری دا کە منداڵەکە بۆتـە پیـاوو لەتەمەنی منداڵی تێپەڕی.

إسْتَرشَدَ له: بۆی شارەزا کرد.

إسْتَرشَـدَ فلانـاً: داوای لەفلانکەس کـرد کە شارەزای بکا.

الترشيد: بڕیاردانی حاکم بەوە کە ئـەو لاوە گەیيـشتۆتە تەمــەنی کـامڵیو تێـگەیشتن.

الرَّاشِـــد: کەسێـــك بەڕێـــكو پێـــکی ڕێبـازی حــەق بگـرێو بــەمو لــێ لانــــەدا ٥ بۆیــــە ئاوەڵنــــاوی جێنیـــشینەکانی پێغەمبـــەر (د.خ) ئەو ناوەیەو پێیان دەگوترێ (الخلفاء الراشدون).

الرَّشَـــادُ: رووەكێـــكە ســالآنە دەڕوێ دەنكێـــكى هەيـــە پـــێى دەگـــوترێ (حب الرّشاد).

الرَّشادة: بەردێك پڕ بەدەست بێ.

الرُشْـدُ: بـەلاى شـەرعزانانەوە ئەوەيـە منداڵ بـاڵغ ببـێ كاروبـارى ئـايينىو ماڵـدارى خـۆى بـەجوانى بـەڕێوە بـەرێ ٥ لـەقانون دا تەمەنێــكە هـەركاتێ ئادەميزاد گەييشتە ئەو ئەندازە دەتوانێ تەصەروف بەماڵى خۆيەوە بكا.

الرِّشْدَةُ: دەگـوترێ: (هو ولـد الرِّشْـدَة): منداڵێــكە بنەچــە ديـارو وەجـاخ زادەيە.

الرَّشـيد: ناوێــكە لـەناوە جوانــەكانى خــودا ٥ كەسێــكە عــاقڵو ژيـر بـێ، مەزنــدە كردنـى ڕێـكو پێـك بـێ ٥ بـــەمانا ئامۆژگـــارى كــــەرو رێ نيـشاندەريش دێ ٥ كەسێــكە بگاتــە تەمــەنى بــاڵقىو بــەپياو حــسێب بكـــرێ ٥ بـــۆ مێينـــە دەگـــوترێ: (رشيدة).

المراشِدُ: مەبەستەكان.

المُرْشِـدُ: واعيـــزو ئامۆژگاريكـــەر ٥ رێ نيـــشاندەرى كەشـــتىو بەلـــەم لەتـــەنگاوو تەنگـــە بـــەرەكان دا ٥ رێبەرى پۆليس.

رَشْـرَشَ: خــۆى شـلْ كــرد ٥ (رَشْــرَشَ الــبعير): حوشــترەكە يخــى خــواردو بەسنگى زەوييەكەى تەخت كرد بۆ ئەوەى پشوو بدا.

تَرَشْـرَشَ: رەوان بـوو، تكـەى كـرد، بڵاو بۆوە، بەحەوادا چوو.

تَرَشْــرَشَ الــشِّواءُ: گۆشــتە برژاوەكــە چەورييەكەى تكايە خوار.

الرَّشْراشُ: نـەرم، شـل، دەگـوترێ: (خبـز رَشْـراش): نانێـكى وشـكو نەرمـە ٥ (عظم رشراش): ئێسقێكى نەرمـە ٥ (شواء رشـراش): گۆشـتە برژاوێـكە چەورييەكەى تكاوە.

الرَّشْرَشُ من الخبـز: بـەمانا (الرشـراش) دێ ٥

رَشَّت السماءُ رشّاً: ئاسمان بارانى باراند، يـان نـەرمـە بـارانى بارانـد ٥ بـارانى رشـاند، دەگـوترێ: (رشــت العـينُ): چـاو فرمێـسكى هەڵڕشـتن ٥ (أرض مرشوشـــــة): زەوييـــــەكى بـــــەئاو ڕشێنراوە.

رَشَّ البَيْتَ والثوبَ: ئاو ماڵەكەى ئاوڕشێن كرد يان ئاوى لە پۆشاكەكە پرژانـد، دەشگوترێ: (رشّ عليه الماء):

رَشَّ الطريـقَ: ئـاوى لـە رێـگاكە پرژانـد بۆئەوەى تۆزەكەى بمرێ.

أرشَــتِ الــسماءُ: بــەمانا (رشـــت)دێ.

أرشتِ الطّعْنَةُ ونحوها: برینەکە خوێنی لـێ ڕەوان بوو پرژا.

أرشـى الفَـرَسَ ونحـوه: بـەغار پـێکردن ئەسپەکەی عەرەقاوی کرد.

أرشـــى الفــصيلَ: کلکـی بێـچووەکەی خوراند بۆئەوەی شیربخوا.

تَرَشَّـشَ الـسائلُ: شـلەمەنییەکە پـرژاو بەهەوادا چوو.

استرَشَ الفصيلُ للرضاع: بێچووەکە ملی درێژ کرد بۆناو دوو ڕانی دایکی بۆ ئەوەی شیربخوا، گوانەکانی بمژێ.

الرَّشّـاشُ: ئـاو پرژێنکـەر، ئامێرێـکە شـــلەمەنی پـــێ دەپرژێنـــدرێ ٥ تاکەکەی (رشاشة).

الـرَّشُّ: بـەمانا (الرَّشّـاشُ) دێ ٥ نەرمـە باران ٥ (ك: رِشَاشٌ).

الرَّشَّاشُ: جۆرە چەکێـکە بـەرێز گوللـە دەتەقێنێ.

المَرِشُّ: دەگوترێ: (شواء مُرِشٌ) گۆشـتە برژاوێکە تك تك چەورییەکەی لـێ دێتە خوار.

المِرَشَّـــةُ: ئامێرێـــکە ئـــاوی پـــێ دەپرژێندرێ ٥ (ك: مَراش).

رَشَفَ الماءَ ونَحـوَهُ رشـفاً ورشـيفاً: بـەلێوی ئاوەکەی هەڵمژی.

رَشَفَ الإناءَ: ئەوەی لەقاپەکە دا بوو هەڵی مژیو لستییەوە.

رَشِفَهُ رَشَفاً ورشفاناً: بەمانا (رَشَفَهُ) دێ.

أرشَفَ الماءَ: بەمانا (رَشَفَهُ)دێ.

اِرْتَشَفَهُ: هەڵی مژی.

تَرَشَّفَهُ: قوم قوم هەڵی مژی.

الرَّشْفُ: پاشماوەی شلەمەنی کەلـەبنکی قـاپو گـلاس دا دەمێنێتـەوە بـەلێو دەلـسترێتەوە ٥ دەگـوترێ: (حَــوْضٌ رَشْـــفٌ): حەوزێـــکە ئـــاوی تێـــدا نەماوە.

الرَّشَفُ: بەمانا (الرَّشْفُ)دێ.

الرَّشُـوفُ: دەگـوترێ: (إمـرأة رَشُـوفٌ): ئافرەتێـکی دەم پـاكو دەمو قـسە خۆشو بۆنخۆشە ٥ هەروا دەگوترێ: (ريق رشوف).

الرَّشـيفُ: دەگـوترێ: (حـوض رشـيف) حەوزێـکە ئاوی تێدا نییە.

اَلْمَرْشَفُ: شوێنی ئەو جۆرە شلەمەنییە کەلـەبنکی قـاپ دا دەمێنێتـــەوە ٥ (ك: مَراشِفٌ).

رَشَقَهُ رَشْقاً: ڕەمی کرد، تفەنگی پێوەنا، تیری تێگرت.

رَشَـقَ بـبصره: چاوی تـی بـڕی ٥ (رشـقه بلـسانه): قـسەی پـێ گـوتن، گلـەیی لێکردو بەسەر کۆنەکردن دایگرت.

رَشُقَ رَشَـاقَةً: قـەدی باریكو بـاڵای جوان بوو.

رَشَـقَ في عَمَلِـهِ: بەئاسـانیو بـەخێرایی

کارەکانی ئەنجام دەدا، دەگوترێ: (رجل رشيق) و(خط رشيق) و(فتاة رشيقة) و(قوس رشيقة).

أَرْشَقَ: بۆی ڕوانیو سەیری کرد.

أَرْشَقَ الرامي: هاوێژەرەکە یەکجار رەمی کرد.

أَرْشَقَت الظَبْيَةُ: ئاسکەکە ملی درێژ کرد.

أَرْشَقَ اليه النظرَ: چاوی تێ بڕیو زۆری سەیر کرد.

راشَقَهُ: لەگەڵیا رۆیشتو هاوڕا بوو، دەگوترێ: (راشَقَني لقصدي): پێشبڕکێی لەگەڵ دا کردم بۆ ئەنجامدانی مەبەست.

تراشَقَ القومُ: خەڵکەکە یەکتریان تیرباران کرد، بەرد باران کرد، دەگوترێ: (تراشقوا بألسنتهم): قسەیان بەیەکتر گوتن.

تَرَشَّقَ في الأمر: لەکارەکەدا توندو تیژی کرد.

الأَرْشَقُ: دەگوترێ: (جيد أرشق) گەردنی بڵند.

الرِّشْقُ: کەوانێك کە خێرا خێرا تیری پێ بهاوێژرێ.

الرَّشْقُ: یەکجار رەمی کردنو ئەو شتەی دەهاوێژرێ ٥ سیرەو جیرەی قەڵەم لەکاتی نووسین دا ٥ (ك: أرشاق).

رَشَمَهُ رَشْماً: وێنەی گرتو نووسی، دەگوترێ: (رشم اليه): بۆی نووسی.

وَرَشَمَ الحُبُوبَ بالرَّوْشَم: فەردە دانەوێڵەکانی مۆرکردن بەمۆری تایبەتی.

رَشِمَ رَشَماً: فلان خاڵو کوتراوو خێتو چرچی پێوە بوون ٥ (فهو أرشم وهي رشماءُ) ٥ (ك: رُشْم).

أَرْشَمَ الشَجَرُ: درەختەکە گەڵای کرد.

أرشمت الأرضُ: ڕووەكو گزوگیای زەوی سەری دەرهێنا.

أَرشَمَ البرقُ: بەهێواشی هەورەکە بروسکەی دا.

ارتشم: دەمی زەرفەکەیان تورەکەکە یان قوتووەکەی مۆرکرد بەمۆری ڕەوشەم.

الأَرْشَمُ: شتێك یەك ڕەنگ نەبێ ڕەنگی تری تێکەڵاو بن ٥ سەگو پشیلەو ئەو جۆرە حەیوانانە سەرلبۆزیان رەش بێ ٥ بارانی کەمو زیانبەخش، بارانی کەمو ناوەخت، دەگوترێ: (غيث أرشم وعام أرشم): بارانی بێ خێرو بەرەکەت، ساڵی قڕو نەهات ٥ ئادەمیزادی نەوسن.

الرَّاشُومُ: مۆر، قاڵبی نووسراو کەلە گوێنیو فەردەو شتی وا دەدرێ.

المِرْشَمُ: بەمانا (الأرشم) دێ.

وَشَنَ رَشْناً ورُشوناً: چووه ناو هەموو کارێکی ناشیرینەوە ٥ هەڵس و کەوتی نەفامانەو منداڵانەی کرد.

رَشَنَ الکلبُ في الإناء: سەگەکە دەمی خستە ناو قاپە خواردەمەنیەکە.

الرَّاشِنُ: ئەوکەسەی بۆنی خواردن بکاو لەکاتی خۆی دا خۆی بۆ دا هەنگێوێ ٥ ئەوشتەی دەدرێ بە شاگردی وەستا.

الرَّشْنُ: قوناوی روبار کە ناوی لێ هەڵدەگوێزرێ.

الرَّوْشَنُ: رەفەی شت لەسەردانان ٥ کولانەی هەواو روناکی ٥ پەنجەرەی سەرجادەو کۆڵان ٥ (ك: رواشن).

رَشَا الفرخُ رشواً: بێچووەکە ملی درێژکرد بۆلای دایکی بۆئەوەی خواردنی بخاتە دەمەوە.

رَشَا فلاناً: بەرتیلی دا بەفلانکەس.

أرْشَى الشجرُ والحنظلُ: لقی درەختەکە یان تولی کاڵەکە مارانەکە درێژ بوو وەکوو حەبل.

رَشَا القومُ في دم فلان: خەڵکەکە هەموویان هاوکارییان کرد بۆ خوێنی فلان.

رَشَا القوم بسلاحهم فيه: خەڵکەکە هەموو تێکرا روی چەکەکانیان کردە فلان.

رَشَا الدَّلْوَ ونحوها: حەبلی بۆ دۆڵچەکە دانا.

رَشَّا الفصيلَ: شیری دا بە بێچووەکە، مێژاندی.

راشاه: لێی پاڕایەوە، ماستاوی بۆکردن ٥ بەڕواڵەت دڵسۆزی بۆ نیشان دا.

إرتشى: بەرتیلی وەرگرت، دەگوترێ: (ارتشى منه رشوة).

استرشى في حكمه: دادوەرەکە لەپای دەرکردنی بڕیار داوای بەرتیلی کرد.

استرشى الفصيلُ: بێچووەکە داوای شیری کرد.

استرشى ما في الضرع: چی لە گوانەکەدا بوو دەری هێنا.

ترشَّاه: نەرمو نیانی لەگەڵ دا بەکارهێنا، ویستی بەبەرتیل نەرمی بکا.

الرِّشاءُ: حەبل یان حەبلی دۆڵچە ٥ تولەی روەکی کولەکەو کاڵەکەمارانەو شتی وا ٥ ئەستێرەیەکە لەبورجی حوت دا کەدوا مەنزڵی مانگە، پێی دەگوترێ (بطن الحوت).

الرُّشاة: گیایەکە دەکوڵێندرێو دەخورێتەوە بۆ ڕەوانبونی گەدە ٥ (ك: رَشاً).

الرِّشوَةُ: ئەو ماڵەیە بەبەرتیل دەدرێ

بۆ وەدەستهێنانی بەرژەوەندییەکان، یان دەدرێ بۆ بەحەقدانانی بەتاڵ یان بەتاڵکردنی حەق.

الرَّصَبُ: لەپشتە دەست دا نێوان بنکی قامکی ناوەڕاستو پەنای.

رَصَدَهُ رَصْداً ورَصَداً: لەسەر ڕێگا بۆی دانیشتو چاوی بۆگێڕاو سەرنجی دایە هەڵسو کەوتی، چاودێری کرد بزانێ چی دەکاو چۆن دەکا.

رُصِدَت الأرضُ رَصْداً: ڕێژنە باران دای لەزەوی.

أرصَدَت الأرضُ: زەوییەکە کەمێ بارانی لی باری، یان کەمێ لەوەڕی لی ڕواو چاوەڕوان دەکرێ گیاوگژی باشی لێ بڕوێ.

أرصَدَ الشَّيْءَ لَه: شتەکەی بۆ ئامادەکرد، دەگوترێ: (أرصدت الجيش للقتال والفرس للطّراد): سوپام ئامادە کردووە بۆ جەنگ، ئەسپم ئامادەکرد بۆ ڕاوەدونانو هێرش بردن، هەروا دەگوترێ: (أرصد له بالخير والشر): پاداشی دایەوە بەچاك یان بەخراپ.

أرصَدَ الحسابَ: حیسابەکەی ئامادەکردو ئاشکرای کرد.

راصَدَهُ: چاودێری کرد بزانێ چی دەکا.

إرْتصده: چاودێری کرد.

تراصَدَا: هەردوکیان چاودێری یەکتریان کرد.

ترصَّدَهُ وله: چاودێری کرد.

الرّاصدُ: ڕەقیبو چاودێر ○ ئەوکەسەی چاودێری ئەستێرە دەکاو بەدوربینی زۆر پێشکەوتوو دەڕوانێتە جەمو جوڵی ئەستێرەکان ○ شێر ○ (ك: رَصَدٌ، رُصادٌ) ○ هەروا دەگوترێ: (حية راصدة).

الرَّصْدُ: بارانی دواباران.

الرَّصَدُ: ڕێگا ○ لەوەڕی کەمو بارانی کەم ○ یان بارانێك دوای بارانی تر ببارێ ○ لەزاراوەو یاسای ئاسمان شوناسی دا ناوە بۆئەو شوێنە تایبەتیو ئامێرەی لێیانەوە چاودێری جەمو جوڵی ئەستێرەکان دەکرێ ○ (ك: أرصاد).

الرَّصدةُ: ئەو ئەڵقە زێڕە یان زیوەیە دەکرێتە قایشی شمشێرەوە یان بڵێ ئاغزونەی قایشەکەیەتی ○ (ك: رُصَدٌ).

الرَّصَدِيُّ: ئەو کەسەی لەسەر ڕێگادا دادەنیشێ چاوەڕێی خەڵك دەکا بێنو گێچەڵیان پێ بکا شتێکیان لی بستێنێ بەناحەق.

الرَّصِيدُ: بەمانا (الرّاصِدُ) دێ، دەگوترێ: (سَبُعٌ رصيدٌ): دڕندەیەکە

خۆی ماتداوه بۆئەوەی نێچیرێکی لێ هەڵبکەوێو پەلاماری بدا، (وحَيَّة رصيد): مارێکه خۆی ماتداوه شتێکی لی هەڵبکەوێو پەلاماری بدا ٥ هەروا ناوه بۆئەو پارەیەی لەحیسابی جاری دا لەبانق دەمێنێتەوەو خاوەنەکەی رای نەکێشاوە ٥ هەروا ناوه بۆئەو ئاڵتون‌و زیوەی لەبانق دادەنرێ بۆئەوەی ببێتە بارمتەو بتمانە بۆ بانقە نەوت (دینارو تمەن‌و لیرەی کاغەزو مس‌و شتی وا).

المِرْصَادَ: رێگای چاودێری‌و تیشك خستنە سەر شت ٥ یان شوێنی ئەنجامدانی ئەوکارە، دەگوترێ: (هو لك بالمرصاد): ئەو بۆت لەسەنگەردایەو هەمیشە چاودێریت دەکاو ئاگای لەهەڵس‌و کەوتتە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾ ٥ (ك: مراصيد).

المَرْصَدُ: رێگای چاودێری کردن‌و سەرنجدان ٥ یان شوێنی ئەنجامدانی ئەوکارە ٥ ناوە بۆ شوێن‌و فەرمانگەو ئەو ئامێرانەی کاری پێ دەکرێ ٥ هەروەها ئەو ئامێرو شوێنەی رێژەی هێزی بومەلەرزە تۆمار دەکا کەپێی دەگوترێ: (رێکختەر).

رَصْرَصَ في المكان: لەشوێنەکە جێگیر بوو.

رَصْرَصَ الشَّيْءَ: شتەکانی خستنە پەنایەکترو ریزی کردن‌و لێکی ترنجاندن.

الرَّصْرَاصَةُ: زەوی رەق‌و پتەو ٥ بەردێك بەملاو ئەولای رێڕەوی کارێزدا دادەنرێ بۆ بیراستنی ئاوەکە.

رَصَّهُ رَصّاً: هەندێ لەشتەکەی خستە پاڵ ئەوی ترو ریزی کردن ٥ بە قورقوشم پتەوی کرد یان قورقوشمی تێهەڵسوو پێی روکەش کرد.

رَصَّ رَصَصاً: هەندێ لەشتەکان کەوتنە پاڵ یەك‌و ریز بوون، دەگوترێ: (رَصَّت الأنسان): ددانەکان رێك بوون ٥ (فهو أرصُّ وهي رصّاءُ) ٥ (ك: رَصٌّ).

رَصَّصَ: زۆر ئیلحاحی کرد لەسواڵ‌و داواکردن دا.

رَصَّصَت المرأةُ: ئافرەتەکە روبەندی پۆشی تەنها چاوی دیار بوون.

رَصَّصَ النقابَ: روبەندەکەی دادایەوە تەنها چاوی دەبینران.

رَصَّصَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەقورقوشم دروست کرد یان بەقورقوشم روکەشی کرد.

ارتَصَّتِ الأشياءُ: شتەکان هەندێکیان

کەوتنە پاڵ یەکترو ڕیز بوون.
تراصّت الأشياءُ: بەمانا (إرتصت) دێ، دەگوترێ: (تراصَّ القومُ): خەڵکە لەناو خۆیان ڕێك کەوتنو یەکڕیزو یەکهەڵوێست بوون، لەجەنگ دا بەرامبەر دوژمن تێکرا سەنگەریان گرتو ریزبەندی خۆیان نواند ٥ یان لەنوێژدا ریزبوونو شانیان بەشانی یەکترەوە نووساند.
ترصصت الأشياء: بەمانا (إرتصت) دێ ٥ (ك: أراصيص).
الأرصُوصَةُ: جۆرە کڵاوێکە دەکرێتە سەر، یان هەرشتێك سەرداپۆشێ ٥ (ك: أراصيص).
الرَّصَاصُ: عونصورێکی فیلزە، نەرمە کێشی ذەرییەکەی (٢٠٧/٢١)، ژمارە ذەرییەکەی (٨٢)، توندیو خەستی (١١/٣٤)، لەپلەی گەرمی (٣٢٧)دا دەتوێتەوە، گوللەی فیشەك کە بەتفەنگو دەمانچەو کلاشینکۆفو ئەوجۆرە چەکانە دەهاوێژرێ ٥ (قلم رصاص): جۆرە پێنوسێکە.
الرَّصاصي: هەرشتێك ڕەنگی ڕەصاصی هەبێ ٥ (اَلْمَغَصُ الرصاصي): سك ئێشەیەکی توندە لەگەڵ حاڵەتی قەبز بوون دا دەبێ، کە هۆکارەکەی ژەهراوی بوونی رەصاصە ٥
الرُّصَاصَةُ: بەرد بەگشتی، یان بەردێك کە بۆ بیرازتنی کارێز لەمبەرو لەوبەری ڕێڕەوی ئاوەکەدا ڕیز دەکرێ ٥ هەروەها ناوە بۆ بەخیلو چروك.
الرُّصِيصُ: روبەندی ئافرەت کە زۆر لەچاوی نزیك ببێتەوە.
رَصَعَ بالمكان رَصْعاً: جێگیر بوو لەوشوێنەو مایەوە.
رَصَعَ الرجلَ ونحوَهُ: بەمستە کۆڵەو شەپلاغە لەپیاوەکەی دا ٥ بەتیغ زەبری کوشندەی لێ دا.
رَصَعَ الحبَّ: دانەوێڵەکەی لەنێوان دوو بەردا هاڕی ٥ بەدەستاڕ وردی کرد ٥
رَصِعَ فلان رَصْعاً ورُصُوعاً: فلانکەس سمتی پوچو رانی لاواز بوون ٥ (فهو أرْصَعُ وهي رَصْعاءُ).
رَصَعَ الشَّيْءَ بفمه: شتەکەی بەدەمیەوە نووساند.
رَصَعَ بالطيب: بۆنی لەخۆی دا.
أرْصَعَهُ بالرمح: بەمانا (رَصَعَهُ)دێ.
رَصَّعَهُ: بەگۆزو گوڵینکە رازاندیەوە، دەگوترێ: (رَصَّعَ التاجَ أو السيفَ بالجواهر): تاجەکەی یان شمشێرەکەی بەجەواهێرات رازاندەوە.
رَصَّعَ الطائرُ عُشَّهُ: باڵندەکە هێلانەکەی

خۆی بە پەرو پوڵو چیلکەو شتی وا رابەست.

رَصَّعَ السیر: گرێیەکی سێ سوچی لەسیرمەکە دا.

إرتَصَعَ: پێوە نووسا.

إرتَصَعَ الأسنان وغیرها: ددانەکان لێك نزیك بوون پێکەوە لکان.

إرتَصَعَ الحَبُّ: دانەوێڵەکەی هاڕی.

الترصیع: جۆرێکە لە جۆرەکانی زانیاری بەدیع، بەو شێوە وشەکان کێشەکەیان لێك بچێ و کۆتاییەکەیان چون یەك بێ وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ، ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ﴾.

الرَّصِيعُ: زنجیرۆکەی قولفەی کیفی موصحەف.

الرَّصِيعَةُ: هەر خشڵێك رازاندنەوەی پێ بکرێ یان هەر خشڵێك بازانەیی بێو دەوران دەوری تاجو شتی وای پێ برازێنرێتەوە ٥ گرێی هەوسارو لغاوو شتی وا ٥ گەنمە کوتاو، هەریسە ٥ گۆزو گۆلێنکەی ئەملاو ئەولای زینی ئەسپ.

المِرْصَاعُ: پارچە دارێکە یاری پێ دەکرێ وەکوو مزراح.

المِرْصَعَان: قوتکەیەکی گەورەیە لەبەرد هەڵکەندرێ وەکوو سندوڵ ٥ دەسکە سندوڵ ئەستوورایی پڕ بە دەستی ئادەمیزادە دانەوێڵەو شتی وای پێ دەکوترێ.

وَصَفَ بە الأمرُ رَصْفاً: لایەق و هاوشانیەتی، دەگوترێ: (هذا الأمر لایرصف بك): ئەو ئیشە بۆ تۆ ناشێ.

وَصَفَ الشَّيْءَ: ریزی کرد، چینی رابەست، دەگوترێ: (رصف الحجارة في البناء): بەردەکانی لەچینی دیوارەکەدا ریز کرد ٥ (رَصَفَ قدمیه): قاچی جوت کردن ٥ (رَصَفَ مابین قدمیه): قاچی لێك نزیك کردنەوە.

رَصَفَ السَّهْمَ: تیلمە سیرمەکەی لەتیرەکە شەتەك دا.

وَصِف رَصَفاً: شتەکان هەندێکیان کەوتنە پاڵ هەندێکیان، دەگوترێ: (رَصِفت الأسنانُ): ددانەکان لەپوکەکان دا چاك هاتنە دەرەوەو ریز بوونو رێك وەستان.

وَصُفَ رَصَافَةً: پتەوو قایم بوو، دەگوترێ: (رَصُفَ الجَوابُ): وەڵامەکەی زۆر رێكو پێكو بەهێز بوو کەس نەیتوانی بڵێ وانییە.

أرصَفَ فلان: فلانکەس شەرابەکەی تێکەڵ کرد بەئاوی رونی هەڵڕژاو لەبەرزاییو شاخو کەنەك.

رَصَّفَةٌ: بەمانا (رصَفَة)ی.

شمال
غرب
شرق
جنوب
بوصلة
غير ثابت
مضغط او ميزان الجو
مرقب
مضغط
مضغط
نظارة فلكية
ساعة شمسية
راديو تلسكوب
مضغط
قبة المرصد
مقياس المطر
مقياس المطر
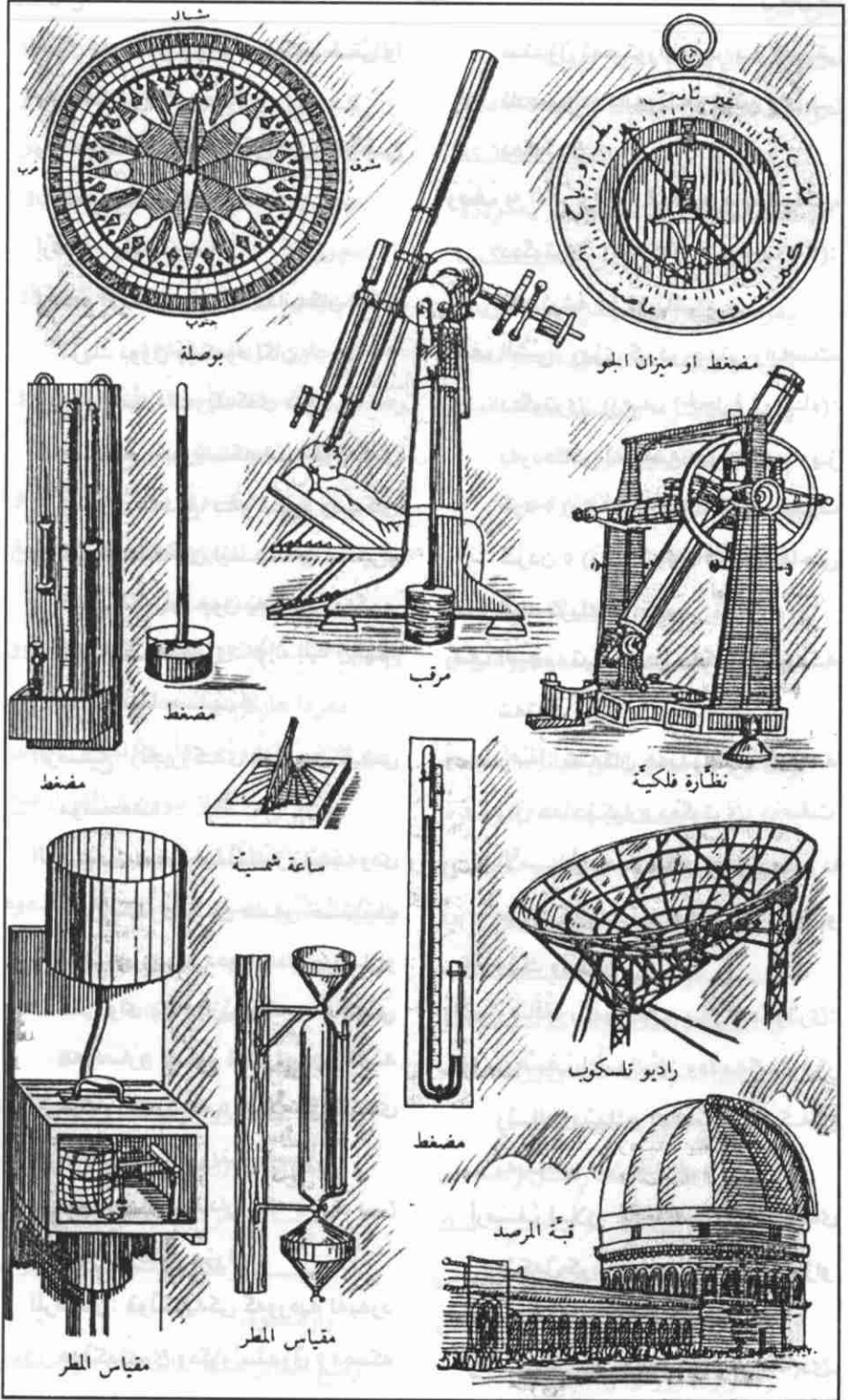
اِرْتَصَفَ: بەمانا (رَصِفَ)دێ، دەگوترێ:
(هو مُرتَصِفُ الأسنان): ددانەکانی لێك نزیكو جوتن.

تراصَفَ: بەمانا (رَصِفَ) دێ، دەگوترێ:
(تراصفوا في الصف): لەصەفا بەرێكو پێکی راوەستان.

تَرَصَّفَ: بەمانا (رَصِفَ) دێ.

الرِّصاف: بەردی ریزکراو.

الرُّصافَةُ: تیلمە سیرمەیەکە دواوەی شوێنی تیرخورەکەی پێ دەبەسترێ ٥ هەرشوێنێك لەرەشە خاکی عێراق درەختی لێ ڕوا بێ، دوایی کراوە بەناو بۆ گەڕەکێك لەبەغدا لەبەری خۆرهەلاتی روباری دیجلەیە.

الرَّصَفُ: بەمانا (الرِّصاف)دێ ٥ بەربەستی ئاو ٥ ڕێڕەوی صەهریج ٥ (ماءُ الرَّصَف): ئەو ئاوەیە لەشاخو بەرزایی هەڵدەڕژێتە خوارو زۆر رونو صافە.

الرَّصَفَةُ: تاکی (الرِّصاف) یان بەمانا (الرَّصَف) دێ ٥ ڕەگێکە لەکەشکە ئەژنۆدا، یان هەر خودی کەشکە ئەژنۆکەیە.

الرَّصِيف: بەمانا رەصینو پتەو دێ، دەگوترێ: (عمل رصیف) و(جواب رصیف) پتەو رێكو پێکەو ڕەت ناکرێتەوە ٥ (هو رصیف فلان): ئەو هاوشانو وێنەی فلانە لەهەڵسو کەوتو کردەوەی دا دەق لەو دەچێ ٥ هەروا بە بەردی ریزکراوی ئەمبەرو ئەوبەری ڕێگاش دەگوترێ ٥ لەمپەڕو دیوارێکی قایمو پتەوە کەشتیو قەتارو شتی وا لای رادەوەستێندرێن.

المِرْصَافَةُ: چەکوچ ٥ (ك: مَراصیف).

اَرْصَقَّ بە: پێوەی نووساند، دەگوترێ:
(جوز مرصق): گوێزێکی کوێرە ناوکەکەی پێوەی نووساوە دەرنایە.

اِرْتَصَقَ بە: پێوەی نووسا، دەگوترێ:
(جوز مرتَصِق): گوێزێکە کاکڵەکەی پێوەی نووساوە دەرنایە.

رَصَنَه رَصْناً: تەواوی کرد، مەحکەمو پتەوی کرد.

رَصَنَ الدّابّةَ: وڵاخەکەی بەداخ نیشانەکرد.

رَصَنَ بلسانه: بەزوبان جنێوی پێ دا.

رَصُنَ رَصانَةً: جێگیرو پتەو بوو، دەگوترێ: (رَصُنَ البناءُ): بیناکە قایمو پتەو بوو ٥ عاقڵو هۆشمەند بوو ٥ ڕێكو پێكو نایاب بوو، دەگوترێ: (کلام رصین، ورأي رصین).

أَرْصَنَهُ: جێگیری کردو چەسپاندی.

رَصَّنَ: دەگوترێ: (رَصَّنَ الشَّيءَ معرفةً):

شتەکەی باش زانی ٥ (رَصَّنَ لي هذا الخبرَ): ئەم هەواڵەی بۆیەکالا کردمەوەو لێکۆڵینەوەی باشی تێدا ئەنجام دا.

الرَّاصِنُ: شتی موحکەمو چەسپاو ٥ (ك: رواصِن).

الرَّصِين: دەگوترێ: (فلان رصين بحاجتك): فلانکەس شیاوی ئەوەیە پێداویستییەکانت جێبەجێ بکات.

رصين الجوف: ناوسك هێشاو.

المِرْصَنُ: ئاسنێکە گەرم دەکرێو ولاخی پێ داخ دەکرێ ٥ (ك: مراصن).

رصاه رصواً: جێگیری کردو چەسپاندیو جوان دایمەزراند.

أرصى بالمكان: بەو شوێنەوە نووساو بەجێی نەهێشت.

رَضَبَ المَطَرُ رَضْباً: باران دایکردو لافاوی لێ هەڵسا.

رَضَبَ الريق: لیکی چاند، ئاوی دەمی هاتە خوارو هەڵی ملیست.

تَرَضَّبَ الريقَ: تفی هەڵملیست.

الرَّاضِبُ: جۆرە سیدرو بۆنێکی خۆشە.

الرُّضَابُ: تفو لیك ٥ یان تفی هەڵملیساو ٥ رەنگی راوی هەنگوین ٥ شەونم کەدەکەوێتە سەرداروو ڕوەك ٥ تەرزە ٥ میسکی وردو هاڕاو ٥ کلۆ شەکر ٥ گوارا، دەگوترێ: (ماء رُضاب): ئاوی شیرینو گوارا.

المَرْضَبُ: ئاوی دەم کەشیرین بێ ٥ ئاوی دەمی دڵدارو خۆشەویست ٥ (ك: مراضِب).

رَضَخَهُ رَضْخاً: بەبەرد کوتای، وردی کرد، شکاندی، دەگوترێ: (رَضَخَ الحصى والنوى): یان (رَضَخَ رأسه).

ارتَضَخَ منه: عوزری بۆهێنایەوە.

تَرَضَّخَ الخُبْزَ ونحوه: نانەکەی وردو هاڕکرد.

الرَّضْخُ: بەخششی کەم ٥ شتی ناوازە، ئەوەی لەناوکی بادامو گوێزو شتی وا پەیدا دەبێ، دەگوترێ: (بلغنا رَضْخٌ من خبر): کەمێك لەهەواڵەکەمان پێ گەیی.

الرُّضْخُ: دەنکی کوتراوو شکێنراو، یان ئەو دەنکانەی لە سندۆڵەکە دەپرژێنو لەملاو ئەولا دەکەون.

الرُّضْخَةُ: ئەو دەنکانەی دەپرژێن لەژێر دەسکە سندۆڵەکە.

المِرْضَاخ: دەسکە سندۆڵ، ئەوەی شتی پێ دەکوترێ.

رَضَخَتِ التّيوسُ رَضْخاً: نێریەکێویەکان شەرە قۆچیان کرد.

رَضَخَ به الأرضَ: بەزەوی دا دا.

رَضَخَ له من ماله: لەماڵو سامانی خۆی شتێکی کەمی دایە.

رَضَخَ الشَّيْءَ اليابِسَ: شته وشكەكەی تێك شكاندو هاڕی.

أرضَخَ له: شتی زۆر كەمی پێدا.

رَاضَــخَ منـــه شـــيئاً: شتێـــكی لـــێ دەسكەوت.

رَاضَخَ فلانــاً: بـەردە بـارانی فلانـكەسـی كرد، بەردی تێگرت.

إرْتَضَخَ: دەگوترێ: (هـو يرتـضخ لكنـة أعجميـة): لەقـسە كردنـی دا شـێوە بێـگانەیی زمـانی عـەرەبی پێـوە دیـارە ٥ يـان زمـانی تێـكەڵاوە لەوشەی عەرەبیو ناعەرەبی.

تراضخوا بالسهام: تيريان لەيەك گرت، يەكتريان تيرە باران كرد.

تَرَضَّخَ الخُبْزَ ونحوه: نانەكەی ورد كـردو خواردی.

تَرَضَّخَ الخَبَـرَ: هەواڵەكـەی بيـست بـەڵام لـێی دڵنيا نەبوو.

الرُّضَاخَةُ: بەخششی كەم.

الرَّضْـخُ: بـەمانا (الرُّضـاخَةُ) دێ ٥ شتـی كەمو كوڕ، هەواڵێك ببيسیو لـێی دڵنيا نەبیێ.

الرُّضْخَةُ: بەمانا (الرُّضخُ)دێ.

الرَّضيخَةُ: بەمانا (الرَّضاخة)دێ.

المِرْضَــاخُ: ئـامێری گـەنم كوتـانو نـۆك كوتانو شتی وا.

المِرْضَــخَةُ: بـەمانا (المرضـاخ)دێ ٥ (ك: مراضخ).

رضْرَضَــهُ: تويێــكڵەكەی لــێ كــردەوەو چاك نەيكوتا.

تَرَضْـــرَضَ: شـــكاندیو وردی كـــرد ٥ جوڵايەوەو ڕايوەشاند.

الرَّضْـرَاضُ: بـەردە وردەی نـاو ڕێـڕەوی ئاو ٥ دڵۆپـە بـارانی ورد ٥ گۆشـتن ٥ دەگوترێ: (رجـل رضـراض) و(ردف رضـــراض): پيـاوی گۆشـتن، سمتــی گۆشتن.

الرَّضراضَةُ: مێينەی (الرَّضراض) ٥ بەرد كـە دەهاوێـژرێو هەڵبـەزو دابـەز دەكا.

الرَّضْـــرَضُ: بـەردی بـچوك لـەڕێڕەوی ئاوی كارێزدا.

رَضَّــهُ رَضّــاً: كوتـای تويێــكڵەكەی لــێ كردەوە، يان شكاندیو وردی كرد.

أرَضَّ: قونكرانو تەمبەڵ بوو.

أرَضَّ في الأرض: بەزەوی دا رۆيی.

أرَضَّ التعبُ وغيرهُ العَـرَقَ: مانـدويـەتی عەرەقی پێ كرد.

إرتَضَّ الشَّيْءُ: شتەكە شكا.

الأرَضُّ: ئـادەميزادی لەجێـدا كـەوتوو كەجێـگای خۆی جێ نەهێڵێ.

الرُّضَاضُ: ئامێری شكێنەر، وردكەر.

الرَّضُّ: خورما دەنكەكەی دەربهێنـدرێو ورد بكرێو پاشان تێـكەڵاوی ماست بكـرێ، يـان خورمـاو رۆنەكـەرە تێـكەڵ بكرێ.

المُرِضَّـــةُ: هەرشتێــــك ببێتــــە هــۆی عــەرەقكردنو جەســتەی ئــادەمیزاد گەرم دابێنێ لەخواردنو خواردنەوە ٥ ماستی ترش، دۆی ترش.

المِرَضَّـةُ: بـەمانا (الـرُّضُ)دێ ٥ ماستو دۆی ترش، كەعەرەق بەئینسان بكا.

وَضُـعَ رضــاعَةً: خـو خـراپ بـوو ناكـەس بەچە بوو.

رَضَـعَ أمَّـهُ رضـعاً ورضـاعةً ورضـاعاً: گۆی مەمكی دایكی مژیو شیری خـوارد، دەشــكوترێ: (رضـــــع الثـــدي)، دەشـكوترێ: (هـــو یرضـــع الـــدنیا ویَذمّها): بەرو بومی دونیـا دەخـواو زەمی دەكا.

رَضِـعَهَا رَضَـعاً: بـەمانا (رَضَـعَها) دێ ٥ (هو رَضِعٌ وهي رَضِعَةٌ).

رَضُعَ رضاعةً: خو خـراپ بـوون دەگوترێ: (لَـؤُمَ وَرَضُـعَ): بـۆ كەسێـك گـوانی ئاژەڵەكـە بمــژێ نــەك بیدۆشـێ مژینەكەشـی لەترسـی ئەومیــە نـەوەكوو خەڵـكی گوێیـان لـێ بـێو داوای شیری لـێ بكەن.

أرضَـعَتِ الأمُّ: دایكەكـە منـداڵی هـەبوو شیری دەدایە.

أرْضَـعَ الوَلَـدَ: منداڵەكـەی والـێ كـرد شیرەكە بخوا.

راضَعَهُ مُراضَعَةً ورضاعاً: شـیری لەگـەڵ دا خــوارد ٥ دایــە دەســت دایەنێــك شیری بداتێ.

راضَـعَ الطفـلُ: منداڵەكـە شـیری دایكـی دەخواردو دایكەكەش سكی هەبوو.

إرْتَـــضعها: بــەمانا (رضــــعها)دێ، دەشــكوترێ: (إرْتَـــضَعَ الثـــدي أو الضّرعَ).

إرْتَـضَعت العَنْـزُ: بزنەكـە شـیری خـۆی خواردەوە.

تراضَـــعاً: دوو منداڵەكــە بەیەكـــەوە شیریان خوارد.

استرضَعَ الوَلَـدَ: داوای كـرد شیردەرێـك بۆ منداڵەكەی پەیدابكرێ.

استرضَعَ المرأةَ المولـودُ: منداڵەكـە داوای كرد ئافرەتەكە شیری بداتێ.

الراضِـعُ: سواڵـكەر ٥ خـوێڕیو هـەتیو مچە ٥ خاوەن شیر كەدەكاتە مێردی ژنە شیردەرەكە.

الراضِعَةُ: مێینـەی (الراضـع)ە ٥ ددانـی پێـشەوەی منـداڵ كـە بۆشـیر مـژین پـشتیان پـێ دەبەسـتێ، یـان ئـەو ددانانــەی لــەماوەی شـیرخواردن دا دەكەون.

الرِّضاع: دەگوترێ: (بینهما رضاع اللبن) برای شیری یەكترن.

الرَّضَاعَةُ: شیر خواردن، شیر پێدان.

الرَّضَـعُ: پـورە هــەنگ یــان هــەنگی بچكۆلە.

الرَّضْـعُ: درەختێـکە حوشـتر حـەزی لەگەڵاکەیەتی.

الرَّضُـوعَةُ: بـەمانا (المُرْضِـعَةُ) دێ، دەگوترێ: (شاة رضوعة).

الرَّضيع: بەمانا (الرّاضِعُ)دێ، دەگوترێ: (فـلان رضـيعي): فلانکـەس بـرای شیریمە.

المِرْضَـعَةُ: ئامێرێـکە منـداڵ شـیری لـێ دەخوا (مەمەی شیر).

رَضَـفَ رَضْـفاً: لەسـەر بـەردی سورکراوە برژانـدێ، کوڵانـدی، گـەرمی کـرد، پێـی گەیانـد ٥ لەسـەر بـەردی سورکراوە داخی کرد.

رَضَفَ الوسادةَ: سەرینو پشتییەکەی دوو لۆ هێنایەوە.

رَضْـفَهُ: بـەمانا (رَضَـفَهُ)دێ، دەگـوترێ: (رضْفَهُ): واتـە ڕقـی هەڵساند تـاوای لـێ کـرد دەتکـوت لەسـەر بـەردی گەرمو سورەوە بووە.

الرَّضْفَةُ: بەردی سورەوە بوو گەرم کراو بـەئاگر ٥ دەگـوترێ: (هـو علـى الرَّضْف): ئەو دەڵێی لەسەر بەردی سـوورەوە بـووە ٥ حـەجمینی نیـەو هـەدا نـادا ٥ یـان بەڵایـەکی هێنـد گەورەیـە بـەڵاو ناخۆشـییەکانی لەوەپێشی لـەبیر بردنـەوە ٥ هـەروا بـەز کەکەوتـە سـەربەردی گـەرم دەتوێتـەوەو گەرمییەکـەی سـارد دەکاتەوە ٥ ئێسقانی قاوغە ئەژنۆ.

المِرْضافَةَ: بەردی گەرمو سورەوە بـوو کەئاژەڵی پێ داخ بکرێ.

أرْضَـكَ عينيـه: چـاوی قوچـاندو کردنیەوە.

رَضَـمَ رَضْـماً ورَضَـماناً: قـونگران بـوو، بەتەمبـەڵی هـەنگاوی هـەڵێنانو هەنگاوەکانی کورت هاویشتن.

رَضَمَ بالمكـان رَضْـماً ورضـوماً: لەوشـوێنە جێگیر بوو.

رَضَمَ البعيرُ ونحوه بنفسه: حوشترەکە یان شتێکی تر خۆی دابەزەوی داو لـێ پاڵکەوت.

رَضَـمَ البَيْـتَ: خانوەکەی بەبـەردی سپی بنیـات نـا، دەگـوترێ: (رضـم عليـه الحجـرَ): بـەردی لەسـەر کەڵەکـە کردن.

رَضَمَ المتاعَ: کاڵاکەی ڕێزکردنو لەسەریەك هەڵی چنی.

رَضَـمَ الأرْضَ: زەوییەکـەی کـێڵا بـۆ کشتوکاڵ.

اِرْتَضَمَ الشَّيْئُ: شتەکە هەندێکی چووە پاڵ هەندێکیو چەسپ بوو ٥ تێـك ترنجا ٥ شکاو کەرت کەرت بوو.

الرُّضامُ: دەگـوترێ: (رضـام مـن نبـت): کەمێـك لـەڕوەكو گیاوگـز.

الرَّضْمُ: بەردی سپی ٥ یان تاشەبەردی گەورە کە هەندێکیان کەوتبنە سەر هەندێکیان.

الرَّضْمَةُ: بەرد، یان گاشە بەردی گەورە ٥ (ك: رَضَمٌ، رِضامٌ).

الرَّضَمَةُ: بەمانا (الرَّضْمَةُ)دێ.

المرضوم: دەگوترێ: (برذون مرضوم العصَبَ): ولاخێکی نا رەسەنە، ڕەگەکانی جەستەی سواری یەکتر بوون رۆینی بۆناکرێ.

رَضَنَهُ رَضْناً: هەندێکی خستە پاڵ هەندێکی تری ٥ یان ریزی کردو هەڵی چنی.

رضاه رَضْواً: زۆر تر لێی رازی بوو، دەگوترێ: (راضاني فَرَضَوتُهُ): لەکاتی لێك رازی بوون دا بەسەر یا زاڵ بووم.

رَضِیَهُ وبه وعنه وعلیه رضاً ورضاءً ورضواناً: هەڵی بژاردو پێی رازی بوو، پەسەندی کرد، دەگوترێ: (رضیه له): بەشایەنی زانی بۆئەو کارە.

أرضاه: وای لێ کرد رازی ببێ، دەگوترێ: (أرضیته عني): وام لێ کرد لێم رازی بێ.

راضاه مراضاةً ورِضاءً: هاوڕابوو لەگەڵیاو رازی کرد ٥ پێشبڕکێیان کرد لەڕازی کردنی یەکتر دا.

إرتضاه: بەمانا (رَضِیَهُ) دێ، دەگوترێ: (إرتضاه لصحبته): هەڵی بژارد بۆ هاوڕێیەتی ٥ بەشیاوی زانی بۆ هاوڕێیەتی.

تراضیا: هاوڕابوون، بەیەکتر ڕازی بوون.

تَرَضَّاه: هەوڵی بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئەوی دا، یان بەناڕەحەتی و زەحمەت رازی بوو.

استرضاه: هەوڵی ڕەزامەندی ئەوی دا ٥ داوای لێ کرد رازی بکا.

الرِّضا: ڕەزامەندی.

الرِّضاءُ: بەمانا (الرِّضا) دێ.

الرَّضِيُّ: فەرمانبەردارو ملکەچ.

رَطَأَهُ رَطْئاً: شتێکی خستە ئەستۆی کەپێی ناخۆش بوو.

رطِئَ رَطأً: ئەحمەق و گێل بوو.

استرطأ: ئەحمەق بوو ٥

استرطأ فلاناً: فلانکەسی ئەحمەق و خوێڕی کرد.

رَطَبَ البُسْرُ رَطوباً: خورماکە پێگەیی ٥ تامی لەبەر سیلەییەوە گۆڕا بۆ شیرینی.

رَطَبَ الدّابَةُ: ولاخەکە خورمای گەییوی خوارد.

رَطَبَ فلاناً: خورمای شیرین و تەڕو تازەی دەرخواردی فلان دا.

رَطِبَ رطوبةً ورَطابةً: شێی هێنایەوە، تەڕ

بوو، پاراو بوو، دەگوترێ: (لساني رطب بذكرك): زوبانم پاراوە پەیادی تۆ.

رَطِبَ فلان رَطْباً: فلاّنكەس ئەوەی لای بوو لەراستو چەوت راینواندو دركاندی.

رَطُبَ رطوبةً ورطابةً: بەمانا (رَطِبَ)دێ، نەرمو نیان بوو.

رَطُبَ المواءُ رطوبةً: هەوا بوخاری زۆر بوو.

رَطُبَ البُسْرُ: خورماكە گەیی‌و شیرین بوو.

أرْطَبَ البُسْرُ: خورماكە بوو بە روتاب، یان تەڕی‌و شیرینی تێكەوت.

أرطَبَ فلانٌ: فلاّنكەس خورمای گەیی‌و تازەی زۆر بوو ٥ خورماكە بوو بە روتاب، یان تەڕی‌و شیرینی تێكەوت.

أرطَبَ النخلُ: درەختی خورماكە خورماكانی پێگەیی‌و شیرین بوو ٥ خورماكە بوو بە روتاب، یان تەڕی‌و شیرینی تێكەوت ٥

أرطَبَ الأرْضُ: زەوییەكە خورمای روتابی زۆر بوو یان هەیبوو.

أرطَبَ الثوبَ وغيره: كراسەكەی تەڕكرد.

رَطَّبَ البُسْرُ: بەمانا (ارطب)دێ.

أرطَبَ الشَّيئَ: شتەكەی تەڕكرد.

أرطَبَ فلاناً: خورمای روتابی دەرخواردی فلان دا.

تَرَطَّبَ: تەڕبوو، دەشگوترێ: (تَرطّب لساني بذكرك): زوبانم بەیادی تۆ پاراو بوو.

الرَّطْبُ: نەرمو نیان ٥ تەڕ، پێچەوانەی وشك، دەگوترێ: (غلام رطب): كوڕێكە نازو نوزی ژنانە دەكا ٥ هەروا ناوە بۆ هەرشتێك بەئاو تەڕبكرێ ٥ هەموو شۆڕكێكی تەڕ.

الرُّطُبُ: لەوەڕگای سەوزو داراستاناوی ٥ بەشێك لەو جۆرە لەوەڕگایەی بەگیاو گژو درەختی سەوز خۆی دەنوێنێ.

الرُّطَبُ: خورمای گەییو پێش ئەوەی وشك بێتەوە ٥ (ك: أرطاب، رطاب).

الرُّطْبَةُ: مێینەی (الرّطب) ٥ (جارية رطبة): كەنیزەكی نەرمو نۆڵ یان بێ ڕەوشت ٥ هەر ڕوەكێك بەتەڕی بخورێ.

الرَّطِيبُ: (غصن رطيب وريش رطيب): لقی درەخت كەزۆر تەڕو شلك بێ ٥ پەڕو پۆڵی نەرمو نیان.

المَرْطَبَةُ: دەگوترێ: (بئر مرطبةٌ) بیرێك كەلەناو بیرەكانی تردا ئاوەكەی شیرین بێ.

الرُّطْراطَ: ناوی بەرماوەی حوشتر لەبنكی حەوزدا.

رَطَسَهُ رَطْساً: شەبلاغەی لێ دا.

ارْطَسَّت عليه الحجارة: بەردی لەسەر هەڵچنی.

أَرَطَّ: ئەحمەق و گێل بوو ٥ ماخۆلانی تێکەوت و هاواری کرد، هەراو هۆریای نایەوە.

أَرَطَّ في مقعده: زۆرمایەوەو ئەوشوێنەی جیٚ نەهێشت.

الرَّطيط: کەسێك بکەوێتە هەڵبەزو دابەزو هات و هاوارکردن ٥ گێلی و ئەحمەقی ٥ (ك: رِطَاط، رَطَائِط).

رَطَلَ رَطْلاً: بازی دا.

رَطَلَ الشَّيْءَ: بەدەست هەڵی سەنگاند بزانیٚ کێشی چەندە.

أرطل فلان: فلانکەس منداڵێکی زەعیف و لاوازو نەکامڵی بوو ٥ شل و شێواو بوو ٥ گوێچکەکانی شۆڕبوونەوە.

راطَلَهُ: بەکێشی ریطل کاڵاکەی پیٚ فرۆشت.

رَطَّلَ الشَّعْرَ: قژەکانی بەرۆن چەورکردو نەرمی کردن ٥ قژەکانی هەڵدایەوە ٥ دایهێنان و شۆڕی کردنەوە.

استَرْطَلَهُ: داوای لیٚ کرد بەکێشی ریطل شتی پیٚ بفرۆشیٚ.

الرِّطْلُ: کێشێکە شتی پیٚ دەپێوریٚ یان دەکێشریٚ ٥ بەگوێرەی داب و نەریتی وڵاتەکان دەگۆڕیٚ ٥ بۆنمونە لە میصر ١٢ ئۆقیەیە، ئۆقیەش وەزنی دوانزە دیرهەمە ٥ نەرم و نیان ٥ هەرشتێك مەیلەو نەرم و شلك بیٚ ٥ پیری زەعیف و رەق ٥ منداڵی باریکی باڵا بەرز ٥ ئەحمەق ٥ (ك: أرطال).

رَطَمَهُ رَطْماً: قوڕاوی کرد لەقوڕی هەڵکێشا ٥ لەقوڕی وەردا، دەگوتریٚ: (رَطَمَهُ في الوحل): خستیە ناو قوڕەوە ٥ (رَطَمَهُ في الأمر): خستیە ناو کێشەیەکەوە زۆر زەحمەتە لیٚی رزگار بیٚ ٥ بەندی کرد، گیری پیٚ خوارد.

رُطِمَ رَطْماً: ئەوەی لەناو سکی دا بوو گیری خوارد ٥ قەبز بوو.

أَرْطَمَ: بێدەنگ بوو.

إرْتَطَمَ: کەوتە ناو قوڕەوە، لەقوڕ چەقی.

إرْتَطَمَ الشَّيْءَ: شتەکە قەرەباڵغ بوو ٥ کەوتە سەریەك.

إرْتَطَمَ فيه: کەوت و تێکیەوە هاویشت و نەیزانی چی بکا.

تَرَاطَمَ: کەوتە سەریەك.

تَرَطَّمَ السَّلْعَ: قەبزی کرد، گوی گیرا، میزی گیرا.

الرَّاطِمُ: تایبەتمەندی شت.

الرُطام: گیربوونی خۆراك لەگەدەی حوشتر دا، واتە: حوشترەکە یان هەر ئاژەڵێکی تر کە پیسایی بۆنەکری.

الرُطْمَةُ: ئەو چورتمو کێشەیەی تێی دەکەوێ، دەگوترێ: (وقع في رُطْمَةٍ): کەوتۆتە کێشەیەکەوە ئەمسەرەو سەری ئازانێو هەرچەندە دەکا لێی رزگار نابێ.

الرُطُومُ: ئەحمەقو گێل ٥ ئافرەتێك وانێکی بەئێسقان گیرابێ.

الرُطومة: بەمانا (الرُطمة)دێ.

رَطَنَ الأعجمي رطانة: کابرای ناعەرەب بەلۆغەتو زمانی خۆی قسەی کرد.

رَطَنَ فلان: کابرا بەزمانی ناعەرەبی قسەی کرد.

رَطَنَ لە رَطْناً ورطانة: بەزوبانێك دوا، کەس لێی حاڵی نەبوو.

راطَنَهُ مُراطَنَةً ورِطاناً: بەزمانی ناعەرەب قسەی لەگەڵ کرد.

الرُطانَةُ: ئاخاوتن بەزمانی بێگانەو ناعەرەبی، دەگوترێ: (كَلّمَهُ بالرُطانة): قسەی لەگەڵ دا کرد بەزمانی عەجەمی یان بەزمانێك زۆربەی خەڵکەکە لێی حاڵی نەدەبوو.

الرُطّانة: حوشتری زۆر لەگەڵ خاوەنو ماڵە کۆچەرییەکان.

أرْطَتِ الأرْضُ: زەوییەکە ڕوەکی ئەرەتای لێ ڕوا؛ گیایەکە بۆ دەباغکردن بەکاردێ.

رَعَبَ رُعْباً: ترساو لێوە لەرەی پێ کەوت.

رَعَبَ الوادي: شیوەکە پڕبوو لەئاو.

رَعَبَ الحمامَةَ: کۆترەکە دەنگی بەرز کردەوەو شوێنی لێ هەڵکێشا، دەگوترێ: (رَعَبَت في صوتها).

رَعَبَ فلاناً: فلانکەسی ترساند ٥ هەڕەشەی لێ کرد.

رَعَبَ السنامَ: دوگەکەی بڕی.

رَعَبَ الحوضَ: حەوزەکەی پڕکرد.

رَعَبَ السهمَ: شوێنی سەرەتیرەکانی شکاند.

رَعَّبَت الحمامَةُ ترعیباً: بەمانا (رعبت) دێ.

رَعَّبَ فلاناً: فلانکەسی ترساند.

رَعَّبَ السهمَ: شوێنی سەرەتیرەکانی چاك کردەوە.

إرْتعب: ترسا.

الأرْعب: کورت.

الرَّاعِبِيُّ: جۆرە کۆترێکە زۆر بەدەنگی بەرز دەخوێنێ، دەگوترێ: (حمامة راعبية).

الرُّعْبُ: هەڕەشە ٥ جۆرە سەجعێکی زمانی عەرەبییە.

الرُّعب من السهم: ئەو شوێنەیە سەرەتیرەکانی تێوە دەچن.

الرَّعيبُ: دەگوترێ: (هو رعيب العين): چاو ترساوە ە بۆهەرشتێك بروانێ لێی دەترسێ ە دوگی حوشتر کەشیتاڵ شیتاڵ کرابێ ە فەڵەوێك کەچەوری لێ بچۆڕێتەوە (سَنام رعيب) پتەو، گۆشتن ە کورتە بالآ.

الترعابَةُ: زۆر ترسنۆك.

الترعيبة: پارچە دووگی حوشتر ە (ك: ترعيب، تراعيب).

المَرْعَبَةُ: شوێنی ترس ە بازو هەڵمەت بردنی ترسناك ە وەکوو ئەوە بەنەخافڵ یەکێك پەلامارت بداو لێی بترسی.

رَعْبَبَ: فەڵەو بوو وای لێ هات رۆنی لێ دەتکا.

الرُّعْبَبُ سەرەتای دەرکەوتنی خورما.

الرُّعبُوبُ: زەعیفو ترسنۆك ە سوكو چەپلەر ە ئافرەتی تازە پێگەیشتوی بالآ بەرزی گۆشتنو نەرمو نۆڵ ە یان ئافرەتی سپی پێستی جوانو نەرمو نۆڵ ە (ك: رعابيب).

الرُّعْبِبُ مِنَ النساء: بەمانا (الرُّعبوب)دێ ە (ك: رعابيب).

رَعْبَلَ: ئافرەتی سەر ڕەقو ئەحمەق.

رَعْبَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد، شڕو ونجڕو ونجڕی کرد ە لەحەدیث دا هاتووە: (إنّ أهل يمامة، رَعْبَلوا فسطاط خالد بالسيوف)، دەگوترێ: (رعبل اللحمَ): گۆشتەکەی کوتکوت کرد بۆ ئەوەی زوو ببرژێ.

تَرَعْبَلَ: پارچە پارچە بوو ە کوتکوت بوو.

الرَّعبلُ: ئافرەتی دەنگو دۆرە ناخۆشو ئەحمەق، ئەو ئافرەتەی پۆشاکی زبرو ناشیرین دەپۆشێ ە زیندەوەری قەبارە زلو گەورە، دەگوترێ: (جمل رعبل).

الرَّعْبَلَةُ: گێژەڵوکەو خوارو خێچ، دەگوترێ: (ريح رعبلة): بایەکی ناڕێكو پێكو گێژەڵوکە ئاسایە.

الرُّعبولَةُ: پارچە قوماشی دڕاو، دەگوترێ: (ثوب رعابيل): کراسێکی شڕو وڕو دڕاوە.

رَعَثَتِ العَنَزُ او الشاةُ رعثاً: دەورو بەری سپی واشەیە، بزنەکە یان مەڕەکە لمبۆز بەڵەکە.

رَعَثَتِ الحَيَّةُ فلاناً: مارەکە فلانی گەست، کەمێك پێوەی دا.

رَعِثَتِ العَنَزُ أو الشاةُ رعثاً: بەمانا (رَعَثَتْ)دێ ە (هو أرعث وهي رعثاء).

رَعَّثَهَا: گوارەی لەگوێ کرد، ملەوانکەی لەمل کرد.

الرَّعْـثُ: گـواره يـان هەرشتێـك بـۆ جـوانكردنو رازاندنــەوه بــەخۆدا بكرێ ٥ وەكـوو گـوارەو ملەوانكـەو گێـزو گوڵنكـه ٥ گۆشـته زیادەیەكـه بەسـەر سـەری هەنـدێ باڵندەوەیـه یان بەسەر دەندوكیەوەتی.

الأُرعُوثة: ئـەو بـەردەی لەسـەر لێواری بیر دادەنرێو ئاو هەڵكێش لەسەری رادەوەستێ.

رعث الرمان: گوڵوكه هەنار.

رَعَـجَ البَـرْقُ رَعَجـاً: هـەورە بروسـكەكه پێــچاو پێــچی كــردو پرتـــەوو بریسكەكەی زۆر مایەوه.

رَعَجَ فلاناً: فلانكەسی دەوڵەمەند كرد.

رَعِجَ: زۆر بوو.

أرْعَجَ البَرْقُ ونحوه: بەمانا (رَعَجَ)دێ.

أرْعَجَ فلان: فلان دەوڵەمەند بوو.

ارْتَعَـجَ: بـەمانا (رَعِــجَ)دێ ٥ كەوتــه پەلــەقاژەو لــەرزینو مــاخۆلانی پێكەوت.

ارْتَعَجَ الوادي: شیوەكه پڕبوو.

الرَّعَجُ: مەڕو بزنی زۆر.

رَعَـدَ الـسحابُ رَعْـداً ورُعُـوداً: هەورەكـه گۆلانــــدیو بــــارانی بارانــــد، دەشگوترێ: (هەڕەشەی لـێ كرد).

رَعَـــدَتْ المـــرأةُ: ئافرەتەكـــه خـــۆی رازاندەوەو خۆی جوانكرد.

رُعِدَ رَعْداً: لەرزینو ماخۆلانی تێ كەوت.

أرْعَدَ: بەمانا (رَعَدَ) دێ.

أرْعَدَ له: هەڕەشەی لـێ كـرد ٥ تـرسو دڵــەكوتێی تــوش هــات ٥ گــوێی لەگۆڵەی هەور بوو.

أرْعَدَت المرأة: بەمانا (رَعَدَت) دێ.

أرْعَـدَ فـلان: فـلان زۆر ئیلحـاحی كـرد لەسواڵكردنو پرسیاردا ٥

أرْعَدَ فلاناً: وای كرد فلان بلەرزێ.

أُرعِـدَ فـلان: فـلان جەسـتەی وەشـەقە تۆڵە كەوتو هەموو گیانی لەرزی.

أُرعِـدَت فرائـصُهُ عنـد الفـزع: هـەموو ماسـولكەو جومــزگاكانی كەوتنــه لەرزە، لەترسا.

اِرْتَعَدَ: كەوته لەرزو شەقەتۆڵە.

ترعَّـــدَ: بـــەمانا (إرتعـــد) دێ ٥ لەقەڵەوییان جەستەی لـەرەی لێـوه دێ.

الرَّاعِــدُ: هــەوری بروســكاوی ٥ (ذات الرواعد): بەڵاو كارەسات.

الرَّعْدُ: دەنگێكی گەورەیە پەیدا دەبێ دوای بروســـــكەو چـــــەخماخە، دەگــوترێ: (جــاء بــذات الرَّعــد والـصَّلیل): شـەڕو بـەڵاو كارەسـاتی هێنا.

الرِّعْـــدَةُ: هەڵلـــەرزینی جەســـتەیه لەترسان یان بـەهۆی تـاوو لـەرزەوه، یان هۆكاری تر.

الرَّعَّاد: هەورێـك زۆر بروسكه بهاوێ ٥

کەسێك زۆر بڵێ‌و چەقە چەناو بێ ٥ جۆرە ماسییەکە هەرکاتێ ئادەمیزاد دەستی لێ بدا دەستی دەکەوێتە لەرزین تا ماسییەکە زیندو بێ ئەو لەرزینە بەردەوام دەبێ، ئەو جۆرە ماسییە لەروبارەکانی کیشوەری ئەفریقادا بەتایبەتی روباری نیل دا زۆرە ٥ تاکەکەی (رعادة).

الرُّعادة: مێینەی (الرُّعَادة)، دەگوترێ: (سحابة رعادة): هەروا بەمانا زۆر بڵێ‌و چەقە چەناو دێ، دەگوترێ: (رجل رعَّادة).

رَعْدَدَ: زۆری پرسیار کرد ئیلحاحی کرد لەسواڵکردن دا.

تَرَعْدَدَ: لەرزدایگرت‌و جەستەی وشەقەتۆڵە کەوت.

تَرَعْدَدَ الشَّيْءُ: شتەکە راتڵەقاو کەوتە هەژان.

الرِّعديد: کەسێك لەکاتی شەڕو پێکدادان دا بلەرزێ‌و جەستەی وشەقە تۆڵە بکەوێ ٥ ئافرەتی نەرم‌و شل کەلەبەر نەرم‌و شلی گۆشتی جەستەی لەرەی لێوە دێ ٥ روەکی نەرم‌و شلك ٥ (ك: رعاديد).

الرِّعديدةُ: بەمانا (الرِّعْديد) دێ، چ پیاوبێ چ ژن ٥ (ك: رعاديد).

رَعْرَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی راوەشاند هەڵی تەکاند.

رَعْرَعَ اللهُ الغلامَ: خودا ئەو کوڕە لاوەی بەدی هێناوە.

رَعْـرَعَ الدَّابَـةَ: سواری وڵاخەکە بوو بۆئەوەی رای بێنێ ٥

تَرَعْـرَعَ: دەگوترێ: (تَرَعْـرَعَ الـصبيُّ) منداڵەکە جوڵایەوە، گەشەی کردو پێگەیی جەستەی رێك‌و پێك وەستا ٥ یان خەریکە لەتەمەنی دەساڵە تێدەپەڕێ، یان تێپەڕێ.

ترعرعت الأسنان: ددانی وشەقەتۆڵە کەوتن.

تَرَعْـرَعَ المـاءُ أو الـسرابُ: ئاوەکە یان تراویلکە مۆنجاوی دایەوەو لەپێش چاو بریسکەی داو شۆقی لێ دەرکەوت.

الرِّعراع: گەنجی جەستە جوان‌و رێك‌و پێك ٥ قەفەزاژی درێژ ٥ ترسنۆك.

الرَّعْرَعُ: گەنجی رێك‌و پێك‌و جوان ٥ ترسنۆك.

الرُّعْرُعُ: بەمانا (الرَّعْرَع)دێ.

رَاعَزَ: وێك هاتەوە.

رَاعَزَ فلاناً: سەر زەنشتی فلانی کرد.

المَرْعَـزُ: گەنـدە مـۆو توکە وردەی ژێـر خوری‌و موی مەڕو بزن.

المِرعِزاءُ: بەمانا (المَرْعَزُ) دێ.

المِرْعِز: بەمانا (المَرْعَزُ) دێ.

المِرْعِزيّ: بەمانا (المَرْعَزُ) دێ.

المُمَرْعَـزُ: دەگـوترێ: (ثـوبٌ مَمَرْعَـز):

قوماشێکە لەگەندە موو توکە نەرمەی مەڕو بزن دروستکراوە.

رَعَسَ رَعْساً ورَعَسَاناً: جەستەی کەوتە لەرزەو هەژان ٥ بەهێواشی ڕۆیشت، لەبەر ماندویی‌و بێ هێزی بەحاڵ هەنگاوی هەڵێنا ٥ سەری بادا سەری راوەشاند بەهۆی زەعیفی، یان خەواڵویی یان بێ نیشاتی.

أَرْعَسَهُ: وەلەرزەی خست.

اِرْتَعس: بەمانا (اِرْتَعَش) دێ، واتە لەرزی‌و جەستەی وەشەقەتۆڵە کەوت.

تَرَعَّسَ: بەمانا (اِرْتَعَسَ) دێ.

الرَّعَّاسُ: دەگوترێ: (رُمْحٌ رعّاس): رمبێکی مەوج مەوجەو جەوهەرەکەی شەپۆل دەدا.

الرّعوس: دەگوترێ: (هو رعوس): سەری خۆی راناگرێ سەری لۆژە لۆژیەتی یان بەهۆی هەنوزەوە یان بێ هێزی‌و کەم نیشاتی ٥ دەگوترێ: (ناقة رعوس): حوشترێکە خێرا خێرا قاچەکانی هەڵدەهێنێتەوە.

المِرْعَسُ: هیچ‌و پوچ‌و خوێڕی.

رَعَشَ رَعْشاً: هەڵلەرزی لێوە لەرەی پێکەوت، جەستەی وەشەقەتۆڵە هات.

رَعِشَ رَعَشاً: بەمانا (رَعَشَ)دێ.

رُعِشَ: توشی لێوە لەرەو لەرزین بووە.

أَرْعَشَهُ: وای لێکرد بلەرزێ‌و وەشەقەتۆڵە بکەوێ، دەگوترێ: (أُرْعِشَتْ يداه): دەستی لەرزۆك بوون.

رَعَّشَهُ: بەمانا (أَرْعَشَهُ) دێ.

اِرْتَعَشَ: بەمانا (رَعِشَ)دێ.

الرُّعَاش: هەڵ لەرزین ٥ لەرزۆکییەکە بەهۆی نەخۆشییەوە توشی ئادەمیزاد دەبێ‌و خۆی بۆ زەوت ناکرێ حەجمینی نابێ ٥ نەخۆشییەکی دەماری‌و ئەعصابە یان میکرۆبییە توشی مەڕ دەبێ.

الرُّعاشيّ: (الشلل الرعاشي): نەخۆشییە بەهۆیەوە ماسولکەکان زەعیف‌و رەق دەبن جەستە توشی لەرزین دەبێ ٥ هەروا ماسولکەکان ئازاریان دەبێ‌و ئادەمیزادەکە توشی تورە بون‌و رارایی دەکا.

الرَّعِشُ: ترسنۆك لەشەڕدا، لەمالبەخشین دا ٥ (ظليم رَعِشٌ): شتورمورغێکی مل درێژە، یان خێرا ڕۆیە.

الرَّعْشَاءُ: دەگوترێ: (دابة رعشاء): وڵاغێکە سرکە لەبەر تەڕدەماخی خۆی هەر هەڵبەزو دابەزیەتی، یان لەکاتی ڕۆیشتن لەبەر خۆشڕەوی

خۆی هەموو جەستەی دەلەرێتەوە ٥ مل درێژ، تیژ ڕەو ٥ (ك: رُغش).

الرَّغْشَةُ: لەرزین و هەستکردن بەخۆشی یان ناخۆشی.

الرِّغْـشَةُ: بەمانا (الرَّغْـشَةُ) دێ ٥ خێرایی و پەلەکردن دەگوترێ: (به رعشة الی لقاء العدو).

الرَّعیش: لەرزۆك، شەپلە لێ دراو.

المُـرْعَشُ: جۆرە کۆترێکە بەزۆری بەحەواوە دەفڕێ و کەم هەدا دەدا.

الرِّعْـشِیشُ: ترسنۆك ٥ ئەوکەسەی لەشەڕدا لەترسان لێوە لەرەی پێ دەکەوێ ٥ (ك: رعاشیش).

الرَّعْـشَنُ: لەرزۆك و شەپلە لێ دراو، دەگوترێ: (جمل رَعْشَنٌ): حوشترێکی خۆشڕەوە لەکاتی ڕۆیشتن دا لەرەی لێوەدێ ٥ ترسنۆك و نەوێر.

رَعَصَ رَعْصاً: لەرزی و کەوتە جم و جۆڵ و هەڵبەزو دابەزو خۆراوەشاندن، دەگوترێ: (رَعَصَ البَـرْقُ): بروسکەکە پێچاو پێچی کرد ٥ (رَعَصَ علیه جلده): پێستەکەی لەرزییەوە.

رَعَصَ الشَّیْءَ: شتەکەی راوەشاند هەڵی تەکاند ٥ بۆلای خۆی ڕای تەکاند.

أَرْعَصَهُ: بەمانا (رَعَصَهُ) دێ.

إِرْتَعَصَ: هەڵلەرزی، خۆی ڕاوەشاند، وەشەقەتۆڵە هات ٥ خوار بۆوەو دولاهاتەوە، دەگوترێ: (ارْتَعَصَ البرقُ): هەورە بروسکەکە پێچاوپێچ لەمەعانی دا.

ارْتَعَصَ السعرُ: نرخەکە بەرز بۆوە.

ارْتَعَصَ الجِدْیُ: کارژیلەکە لەتەڕدەماخی دا هەڵبەزو دابەزی کردو بازی دا.

تَرَعَّصَ: بەمانا (ارْتَعَصَ)دێ.

رَعَضَ رَعْضاً: بەمانا (رَعَصَ)دێ، واتە خۆی ڕاوەشاند لەرزی و کەوتە جم و جۆڵ.

أرعَضَهُ: بەمانا (رَعَضَهُ) دێ.

إرْتَعَضَ: بەمانا (رَعَضَ)دێ.

رَعَظَ السَّهْمَ رعظاً: تیردانی بۆ تیرەکان دروست کرد ٥ کونێکی لەتیرو کەوانەکەدا دروست کرد بۆ ئەوەی تیرەکانی لێوە بخاتە سەر پێ ٥ لای تیردانەکەی توند شەتەك دا.

أَرْعَظَهُ: شوێن تیری بۆ تیرو کەوانەکە دروست کرد.

أَرْعَظَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە دابڕی.

رَعَّظَهُ: وەجم و جۆڵی خست، دەگوترێ: (رَعَّظَ الأصبع): قامکەکانی جوڵاندن بۆئەوەی بزانێ کامیان ئیش ناکا.

رَعَّظَ الوَتَدَ: سنگەکەی لەقاند بۆئەوەی دەری بهێنێ.

تَرَعَّظَ: بۆ موطاوەعەی (رَعَظَه) دێ ٥ خۆی لێ بوارد ویستی خۆی لێ ڕزگار بکا.

الرُّعْظُ: ئەو شوێنەی تیرەکانی لێوە دەخرێنە سەرپێ بۆ هاویشتن.

رَعَّ رعًا: دامرکاو هێدی بۆوە.

الرُّعاع من الناس: هەرچیو پەرچیو بێ سەرو بەر.

الرُّعاعة: کەسێك بێ عەقلو هۆش بێ.

رَعَفَ الشَّيْءُ رَعْفاً ورعافاً: شتەکە ڕەوان بوو، پێش کەوت.

رَعَفَ فلان أو أنفه: خوێن لەلوتی هاتەدەر ٥ خوێنی لوتی بەر بوو.

رَعَفَ بفلان الباب: فلانکەس لەناکاو لەدەرگا کە چووە ژوورەوە.

رَعَفَ به: پێشی خست.

رَعَفَ السائِرَ: پێش ڕێبوارەکە کەوت.

أرعَفَ الإناء: قاپەکەی پڕکرد تاله هەر چوارلایەوە لێی ڕژا.

ارْتَعَفَ: پێش کەوتو چووە پێش.

استرعَفَ: بەمانا (ارتَعَفَ)دێ.

استرعَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی داچۆڕاندو دڵۆپ دڵۆپ ئاوی لێ هێنا، دەگوترێ: (استرعف الشَّحْمَةَ): بەزەکەی تواندەوە، دڵۆپ دڵۆپ چەوریيەکەی تکا.

استرعف فلاناً: خوێنی لەلوتی فلانکەس هێنا.

الأُرْعُوفَةُ: گاشە بەردێکی گەورەیە لەسەر بیر دادەنرێ، ئەوکەسەی ئاو دەردەهێنێ لەسەری ڕادەوەستێ ٥ یان بەردەکە لەبنکی بیرەکەدا دەبێ ئەوکەسەی بیرەکە پاك دەکاتەوە دەچێتە سەری، یان بەردەکە لەبنکی بیرەکەدا دەمێنێتەوەو لانابرێ.

الراعِفُ: لوت، یان نەرمایی لوت ٥ لوتکەی شاخ ٥ ڕمب چونکە ئامێری خوێن ڕێژییە، دەگوترێ: (رِمَاحٌ رَواعِف).

الرُّعاف: خوێنی پژاو لەلوت (خوێنی دەرهاتو لە لوت) ٥ بارانی زۆر.

الرُّعافِيُّ: بەخشندەو سەخی تەبیعەت، کەسێك زۆر ببەخشێ.

الرُّعوفُ: بارانی کەم.

الرُّعيف: هەوری پێش هەوری باراناوی.

المَراعِفُ: لوتو دەورو بەری لوت، دەگوترێ: (ما أحسن مراعِفُ أقلامه ومقاطرها): چەند دەمو لێوو لوتو چاوی جوانن.

رَعَقَتِ الدَّابَّةُ رَعْقاً ورُعَاقاً ورعيقاً: وڵاخەکە لەکاتی ڕاکردنو غاردانی دا ورگی دەنگی لێوەهات.

الرُّعاق: ئەو دەنگەیە لە ورگی وڵاخ

دەبیسرێ لەکاتی رۆیشتنی دا (الرّعيق): بەمانا (الرُّعاق): دێ.

رَعَّلَه رعلاً: شەقی کرد قەلاشتی، یان درزەکەی زلترکرد.

رَعِلَ رَعَلاً ورَعَالَةً: درێژ بوو، شل بوو، داچۆڕا.

رَعِلَ رعالةً: ئەحمەق و گێل بوو عەقڵی تێك چوو ٥ دەگوترێ: (كلما إزْدَدْتَ مثالَةً زَادَكَ اللهُ رَعَالَة) ٥ (هو أرعلُ وهي رَعْلاءُ).

أَرْعَلَت العوسجةُ: گوێچکەی روەکەکە دەرکەوت، دەگوترێ: گیایەکە سەری دەرهێنا.

أَرْعَلَ الرَّجُلَ: زەبرێکی کوشندەی ئاراستەی پیاوەکە کرد.

رَعَّلَ الكَرمُ: دارمێوەکە تەرزەی دەرکەوتن، تولە ناسکەکانی هاتنە دەر.

استَرْعَلَ: لەگەڵ وەجبەی یەکەم چووە دەر.

استَرْعَلَت الماشيةُ: ئاژەڵەکان کۆمەڵ کۆمەڵ بوون، دەشگوترێ: (جاء القوم مسترعلين): خەڵکەکە وەجبە وەجبە هاتن.

الأَرْعَلُ: دەگوترێ: (ثوب أرعلُ): پۆشاکێکی درێژە شۆڕ بۆتەوە، یان قەراخەکانی شۆڕبونەوە ٥ (عُشْبٌ أرْعَلُ): گیایەکە درێژبووە تاوای لێ هاتووە چۆماوەتەوە ٥ (ضرب أرْعَلُ): زەبرێکە گۆشتی بڕیوەو گۆشتەکە شۆڕبۆتەوە ٥ (غلامٌ أرْعَلُ): کوڕێکە سوننەت نەکراوە.

الراعِلُ: جۆرە خورمایەکە، یان جۆری باشیەتی.

الرُّعالُ: ئەو شتەی لە لوت دێتە دەر.

الرِّعْلُ: لوتکەی کێو ٥ پۆشاکی ئادەمیزاد، دەگوترێ: (مرَّ يَجرّ رعله): رۆیشت پۆشاکەکەی بەدوخۆی دا رادەکێشا ٥ پشتی گوێچکەی ئاژەڵ کەهەڵبدرێ.

الرُّعْلُ: تولەمێوی ناسك ٥ سەرە تەرزەی مێو.

الرّعلاءُ: مەڕی گوێچکە هەڵدراو، یان گوێچکە درێژ.

الرُّعْلَةُ: کۆمەڵێکی کەم کە لە پێشەوەی کۆمەڵی زۆر دەڕۆن ٥ شوتورمورغ ٥ ماڵ و منداڵ یان خێزانی زۆر، دەگوترێ: (ترك رعلة وترك عيالاً رعلةً) ٥ پێستی گوێچکەی ولاخ هەڵدەدرێ و بەدواوەی هەڵدەواسرێ ٥ درەختی خورمای زۆر بەرز ٥ سەری چوکی نێرینە.

الرُّعلةُ: دەسکە رێحانەو شتی وا

کەلەسەر سەر دادەنرێ ٥ تەرزەو تولە مێوی ناسك.

الرِّعْلَةُ: (أبو رِعلة): کونیەی گورگە.

الرُّعـولِيُّ: (شـواء رعـولي): چـاك نەبرژاو، کەمبرژاو، باش نەکولاو.

الرَّعيـلُ: کۆمـەڵی کـەم لـەپیاوو لـە ئەسـپ، یـان ئـەو کۆمەڵـە کەمـەی پـێش دەکـەوێو دەبێتـە پێـشەتای کۆمـەڵی زۆر، دەگـوترێ: (فـلان مـن الرّعیـل الأول): فلانکـەس لەپێشینانی ئەو تاقمو کۆمەڵەیە ٥ (ك: رِعال وأرعال).

المِرْعَـلُ: شمـشێری برنـده، دەگـوترێ: (سیف مِرْعَلٌ).

رَعَمَ رَغْماً ورُعاماً: چڵمی هاتە خوار.

رَعَـمَ المخـاط: لەبـەر کزیو لاوازی چڵمی شۆڕبۆتەوە.

رَعَمَ الشَّيْءَ رَعْماً: چاودێری شتەکەی کرد، دەگوترێ: (رَعَمَ الشمس): چاودێری ئاوابوونی خۆری کرد.

رَعُمَ رعامة: بەمانا (رَعَمَ) دێ.

رَعْمَهُ: چڵمی ئەوی سڕی.

الرُّعام: چاو تێ برینو زۆر سەیرکردن لەکاتی چاودێری کردنی دا.

الرُّعامُ: چڵم ٥ دەردێکیشە توشی لوت دەبـێو ئـاوی پێـوە ناوەسـتێو هەمیـشە چـڵمی دێتـە خـوارەوە نەخۆشییەکی سارییە توشی وڵاخی سمدار دەبێو لەوەوە بۆ ئادەمیزاد دەگوێزرێتـــەوەو کوشـــندەیەو دەیکوژێ.

الرِّعمُ: بەزو پیو ٥ (ك: رُعوم، أرعام) ٥ (أم رِعْم): کونیەی کەمتیارە.

الرُّعومُ: زۆر کزو لاواز ٥ یـان کەسێـك توشی نەخۆشی ئەوە بووبێ لـوتی چـڵمی پێومنەوەسـتێو هەمیـشە چڵمی شۆڕ بوبێتەوە.

رَعَنَ رُعُونةً: قسەی ناشیرینی کردن.

رَعَنَـتِ الـشّمْسُ فلانـاً رعنـاً: خـۆر لەسەری فلانکەسی داو مێشکی ئازار دا ٥ جەسـتەی شـلو شێواوبوو بـێ هۆشی بەسەردا هات.

رَعِنَ رَعَناً: بەمانا (رَعَنَ) دێ.

رُعِنَ: بێ هۆش بوو لەهۆش خۆی چوو.

الأرعَـنُ: قـسە تـرن ٥ دەمو لـەفـظ ناشـیرین ٥ (جـیش أرعـن): سـوپای زۆرو خـاوەن کەرەسـتەی شـەڕ، یـان سـوپایەك لەبـەر زۆری بـێ شمـاری دەڵێی دەریایـەو تێـکەوە دەهـاوێ ٥ (جبل أرعن): کێوێـکە لوتکەی زۆرو بەرزی هەن ٥ (رجل أرعـن): پیـاوی لوت درێژە.

الـرُّعْنُ: کـارکردنی خـۆر لەمێـشكو ئـازاردانی ٥ لوتکـە شـاخی بـەرز.

الرّعنـاءُ: مێینـەی (الأرعـن) ٥ جـۆرە ترێیەکە لەولاتی طائیـف، سپییەو بۆلـەکانی درێـژن (تـریٚ تایـەفی) ٥ ناوێـکی شاری بەصرە یە.

الرُّعـون: بـەهێزو توانـا ٥ زۆر جـمو جوڵ کەر (ماخۆلان تێکەوتوو).

الرُّعونـــــة: لــەزاراوەی صــۆفیان دا راوەستان لەبـەردەم داخوازییـەکانی نەفس.

رَعَا عنه رعواً ورعوی: وازی لێهێنـا، لـێی نەبان بوو ٥

رَعَـا فلانـاً رَعْـواً: لـیٚ تـورە بـوو، تـرۆی کرد، گێڕایەوە.

ارعوی عنـه: بەمانا (رَعَا) دیٚ.

الأرعاوِیّـة: ئـاژەڵی پاشا کـه هـەموویان نیـــشانە کــــراون‌و لـــــەوەڕگای تایبەتییان هەیە.

الأُرعُـوَةُ: نـیری ئـامێری جـوتکردن‌و کێڵان.

الرُّعـاوی: حوشترێـک لـەدەورو بـەری هۆبـــەو ڕەشمــــاڵ بلـــەوەڕیٚ‌و لەهەوارگـەو نیـشینگەی خێڵەکـە دوور نەکەوێتەوە.

الرّعاوِیّـة: ئاژەڵێـک بلەوەڕێنـدریٚ بـۆ پاشا یان بۆ فرۆشتن‌و جەڵەبکاری.

رعــت الماشـیة رعیـاً ومرعــیً: ئاژەڵەکـە بۆخۆی لەوەڕاو شوانی لەگەڵ نەبوو یان پێویستی بەئالیک‌و ئالف نەبوو.

رعی الحیوانُ النبات: ئاژەڵەکە گیایەکەی خوارد.

رعــی الـشّیءَ رعیــاً ورعایــةً: پارێزگـاری شتەکەی کرد ٥ چاودێری کرد.

أرعــت الأرضُ: زەوییەکـه لـەوەڕی زۆر بوو بەروبومی زۆر بوو.

أرعـــی علیـه: هێـشتیەوە ٥ بــەزەیی پیاهاتـــــەوە ٥ گـــوێی بـــۆڕاگرتن دەگـوترێ: (فـلان لایرعـی الی قـول أحـد): فـلان گـویٚ بۆقـسەی کـەس ڕاناگریٚ.

رعی الماشیةَ: ئاژەڵەکانی لەوەڕاندن.

رعــی اللهُ الماشــیةَ: خــودا گیـاو گـژی بـۆ ئاژەڵەکان ڕواند.

رعی فلاناً المکانَ: پاوان‌و لەوەڕگای بۆ ئەو شوێنە دانا.

رعـی فلانـاً سمعـه: گوێی بـۆ فلان گـرت‌و بەقسەی کرد.

راعاه مراعـاةً ورِعـاءً: مولاحـەزەی کـرد، چـاودێری کـرد ٥ دەگـوترێ: (راعـی الأمـــرَ): ســـەرنجی کارەکـــەی داو چـــاوەڕوانی ســـەرەنجامی بـــوو ٥ چاودێری کردو هێشتیەوە ٥ هـەروا بـــەمانا لەگـــەڵ لـــــەوەڕان دیٚ، دەگـوترێ: (راعـی الجمـلُ الحَروفَ): حوشـترەکە لەگـەڵ کاوڕەکە لـەوەڕا.

راعى فلاناً سَمْعَهُ: گوێی بۆ فلانکەس راگرت ٥ هەروا دەگوترێ: (هو لایراعي الیه): ئەو گوێ ناداتە ئەو.

إرْتعت الماشية: بەمانا (رَعَتْ) دێ.

تَرَعَّتِ الماشيةُ: بەمانا (رَعَتْ)دێ.

استرعاه الشَّيْءَ: شتەکەی پاراست، پارێزگاری لی کرد، یان داوای لی کرد چاودێری شتەکە بکا ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (من استرعى الذئب فقد ظلم): کەسێك گورگ بکا بەشوانی مەڕ ستەمکارە.

التُّرعايَةُ: کەسێك پیشەی خۆی و باوك و باپیری شوانی بووبێ.

التَّرْعِيّ: دەگوترێ: (انه لِترْعِيُّ مال): زۆر باش سەروکاری ماڵ و سامانی خۆی دەکا ٥ یان زۆر بەباشی حوشتر بەخێو دەکا.

التِّرْعِيَّةُ: بەمانا (التِرْعِيُّ) دێ.

الرّاعي: شوان ٥ هەرکەسێك کاروبارێکی بەدەستەوە بێ، وەکوو فەرمانڕەواو سەرۆك خێڵ و سەرۆك خێزان ٥ هەروا بەمانا چاودێرو جاسوس دێ ٥ (ك: رعاة، رُعيان، رِعاء) ٥ (راعي البستان): جۆرە کوللەیەکە ٥ (راعي الجوزاء): و(راعي النعائم): دوو ئەستێرەن.

الراعِيّة: مێینەی (الراعي)یە ٥ (ك: رَوَاعٍ).

راعية الشيب: سەرەتای پیری.

الرِّعايَةُ: پیشەی شوان.

الرُّعوية: نیسبەتە بۆ رەعیەتبوون، دەگوترێ: (فلان من الرعوية العثمانية).

الرَّعْيُ: دەگوترێ: (رعياً لك): واتە خودا بتپارێزێ.

الرِّعيُ: لەوەڕ، ئەوشتەی ئاژەڵ دەیخوا.

الرِّعْيَةُ: ئەو حاڵەت و چۆنیەتیە کە لە لەوەڕەکەوە دیارە یان چۆنیەتی هەڵس و کەوتی شوانەکەیە، دەگوترێ: (هو حسن الرِّعية): او (سيئ الرِّعية) ٥ هەروا بە زەوییەك دەگوترێ کەبەردی زۆری تێدابێ و بەگاسن و شتی وا نەکێڵدرێ ٥ ئەو گیاو گژەی خودا لە لەوەڕگادا دەیڕوێنێ.

الرَّعِيَّةُ: حەیوانی لەوەڕاو، کۆمەڵگایەك کەپیاوێك سەرو کاری کاروباریان بکاو بەرژەوەندییەکانیان بپارێزێ ٥ (ك: رعايا).

المُراعاةُ: (مراعاة النظير): لەزاراوەی زانایانی بەدیع دا بریتییە لە کۆکردنەوەی شت لەگەڵ شتێکی تری موناسیب دا، وەکوو بازاڕو

مامەڵەو دەلالی‌و کری حەمالی..هتد.

المَرْعى: گیاو گژو لەوەڕ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى﴾ ٥ پاوان‌و شوێنی ئاژەڵ لێ لەوەڕان ٥ (ك: مراعٍ).

الْمَرْعاةُ: بەمانا (المرعى) دێ.

رَغِبَ فلان رَغَباً ورَغْبَةً ورُغْبَةً: سوور بوو لەسەر شتەکەو تەماعی تێیدا بوو.

رَغِبَ اليه: لێی پاڕایەوەو پەرستشی بۆکرد.

رَغِبَ عن الشَّيْءِ: وازی لەشتەکە هێناو بەئەنقەست دەست بەرداری بوو.

رَغِبَ بنفسه عن الشَّيْءِ: خۆی لەوشتە بەرزتر زانی.

رَغِبَ بنفسه عن فلان: وای زانی پیاوەتی بەسەر فلانەوە هەیە.

رَغِبَ بفلان عن كذا: وایکرد فلان ئەوشتەی نەوێ ٥ پێی ناخۆش بوو بۆ ئەو بێ.

رَغِبَ الشَّيْءَ وفيه: ویستی، گەرەکی بوو.

رَغُبَ رُغْباً ورَغَابَةً: بەرفراوان‌و گەورە بوو.

رَغُبَ الوادي: شیوەکە گەورە بوو.

رَغِبَ فلان: فلانکەس زۆرخۆر بوو، چڵێسییەکەی زیادی کرد.

أَرْغَبَ فلان: فلان دەوڵەمەند بوو، ماڵ‌و سامانی زۆر بوو.

أَرْغَبَ فلان فلاناً في الشَّيْءِ: فلان وایکرد فلانکەس حەزی لەشتەکە بێ.

أَرْغَبَ عنه: وای کرد فلان فلان شتی نەوێ، حەزی لی نەبێ، دەگوترێ: (أرغَبَ الله قدرك): خودا ڕێزت زیاد بکا.

رَغَّبَهُ فيه: وای کرد رەغبەتی بۆی هەبێ ٥ ئەوەی دەیویست دایە دەستی.

ارْتَغَبَ الحملُ: حەملەکە قورس بوو کەوتە نۆمانگ‌و نۆ ڕۆژی خۆیەوە.

ارْتَغَبَ الشَّيْءَ وفيه: رەغبەتی لەشتەکە بوو، بەدڵی بوو.

تَرَاغَبَ: بەرفراوان‌و گەورە بوو، دەگوترێ: (تراغبوا في الخير).

الرُّغابُ: زەوی نەرمەڵان ٥ زەوییەك بارانی زۆری لێ نەبارێ، لافاوی لێ هەڵنەستێ، یان ئەرزی نەرمەڵان‌و دەشت‌و بەرفراوان ٥ (ك: رُغُبٌ).

الرُّغُبُ: زەوییەك زۆر ئاوخۆر بێ.

الرُّغْبانَةُ: حەبلی نەعل.

الرَّغِيب: (وادٍ رَغِيب): شیوێك زۆر ئاوبگرێ ٥ حەزلێکراو ٥ (رجل رغيب): پیاوێك هەنگاوی درێژ بهاوێ‌و زەوی بپێچێتەوە ٥ (حِمْلٌ رغيب): باری قورس ٥ (ك: رغاب، رُغُبٌ).

الرَّغيبة: مێینەی (الرّغیب)ە ٥ هەروا بەمانا حەزلێکراوە ٥ بەخششی زۆرو زەبەندە ٥ (ك: رغائب)، دەگوترێ: (فلان یفید الغرائب ویفیئ الرّغائب).

المَرْغَبُ: حەزو تەماع، ژیانی ناخۆش‌و بوارەکانی ژیان ٥ (ك: مراغب).

المَرْغَبَةُ: بەمانا (المَرْغَبُ)دێ.

رَغَثَ أُمَّهُ رَغْثاً: دایکی شیری دایە.

رَغَثَ فلاناً: هەرچی فلانکەس هەیبوو لەرێگای بەخششەوە لێی وەرگرت‌و هیچی پێ نەهێشت ٥ یان زەبردوای زەبر لێی داو تێی سرەواند.

رُغِثَ رَغْثاً: هەرچی هەیبوو بەبەخشین لەناوی برد ٥ (هو مرغوث وهي مرغوثة).

رُغِثَتِ المرأة: ئافرەتەکە ڕەگی شیری ناو مەمکی ئازاری بوو.

أَرْغَثَتْهُ: شیری دایە.

أَرْغَثَ فلاناً: بەمانا (رَغَثَهُ) دێ ٥ یان زەبری لەڕەگی شیر هێنی مەمکی دا.

الرُّغاثُ: زەوی نەرمەلان کەبەبارانی زۆر نەبێ لافاوی لێ هەڵنەستێ.

الرُّغَثاءُ: ڕەگێکە لەمەمك دایە شیری لێوە دێتەدەر.

الرَّغوثة: ئافرەتی شیردەر ٥ (ك: رِغَاث، رَغائِث).

رَغِدَ العَيْشُ رَغَداً: ژیانی خۆش بوو لەهیچ پەکی نەکەوت لەنازو نیعمەت دا گەورە بوو، دەگوترێ: (هو رَغْدٌ ورَاغِدُ وأرْغَدُ).

رَغُدَ العَيْشُ رَغَداً ورَغادَةً: بەمانا (رَغِدَ)دێ.

أَرْغَدَ: کەوتە ناو ژیانی خۆش‌و پڕنازو نیعمەتەوە، یان دەوڵەمەند بوو توشی ژیانی خۆش هات.

أَرْغَدَ عَيْشَهُ: ژیانی خۆش کرد.

أَرْغَدَ الماشيَةَ: ئاژەڵەکەی بەرەڵاکرد بۆخۆی بە ئارەزوی خۆی بلەوەڕێ.

استَرْغَدَ العَيْشَ: ژیانی خۆشی دەستکەوت.

إِرْغادُ اللَّبَنُ: شیرێکە هەندێکی تێکەڵاو بەهەندێکی بوو باش نەمەیی.

إِرْغادُ فلان: فلانکەس ڕەنگی هەڵبزرکاو روخساری گۆڕا بەهۆی نەخۆشی یان ڕق هەڵسان یان کەم خەوی، دەگوترێ: (إرْغادُ النائمُ): نوستوەکە لەخەو هەڵسا بەخەوالویی خەو بەری نەدابوو.

إرْغادٌ في رأيه: لەبیرو بۆچون دا ڕاڕایەو هەردەمە لەسەر ڕایەکە

نازانێ چۆن کارو باری خۆی بەرێوە بەرێ.

إرْغادّ الغضبانُ: رق هەڵساوە کە لەبەر زۆری ڕقەکەی وەڵامی پێ نەدرایەوە.

الرّاغِدُ: ژیان خۆش و بەناز پەروەردە.

الرَّغد من العيش: ئەو کەسەی بەبێ ماندوو بوون ژیانی خۆشی بۆ دابین ببێ، وەکوو ژیانی ناو بەهەشت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا﴾، دەگوترێ: (هو في رغد من العيش): ئەو لەژیانێکی خۆش و بێ ماندوو بون دایە، ڕزق و ڕۆژی زۆرو زەبەندەیە.

الرَّغيد: ژیانی خۆشی بێ کۆسپ و ناڕەحەتی.

الرَّغيدة: مێینەی (الرَّغيد) ٥ شیر بکوڵێندرێ یان ئاردی بەسەرا بکرێ تاوەکوو پەڵوی لێ دێ ئەمجار بەکەوچک بخورێ ٥ ڕۆنەکەرە.

ألْمَرْغَدَة: باخ ٥ باغچە ٥ (ك: مراغد).

رَغْرَغ العيشُ: بەمانا (رَغِدَ) دێ.

رَغْرَغ فلان: فلانکەس نقومی نازو نیعمەت بوو توشی خێرو بێری زۆرو زەبەندە بوو.

رَغْرَغت الماشية: ئاژەڵەکە بەئارەزوی خۆی هەموو ڕۆژێ دەچێ بۆسەر جۆگا بۆئاو خواردنەوە ٥ بەکەیفی خۆی لەدەورو بەری جۆگاکە گیاو گژ دەخواو ئاو دەخواتەوە ٥ بەکوردی خۆمان وەکوو (مانگای مالوان) دەلەوەڕێ و لەپەناوە ئاو دەخواتەوە.

رَغْرَغ الإبلَ: گیاو گژی مزرەتامی بۆ حوشترەکە داناو ئەویش حەزی لێ ناکا.

رَغْرَغ الأمرَ: نیشەکەی شاردەوە.

المُرَغْرَغُ: ریس و بەنێك نەچندرابێ، پارچە پارچە نەکرابێ.

رَغَسَتِ المرأةُ رَغْساً: ئافرەتەکە منداڵی زۆر بوون.

رَغَسَ اللهُ القَوْمَ: خودا ئەو نەتەوەیەی زۆرو گەشەدار کرد.

رَغَسَ اللهُ المالَ أو الولدَ: خودا بەرەکەتی خستە ناومال و منداڵەوە.

رَغَسَ اللهُ فلاناً مالاً أو ولداً كثيراً: خودا ماڵ و سامانی زۆری بەفلانکەس داو بەرەکەتی خستە ناویەوە یان منداڵی زۆری پێدان و لێیان حەسایەوە ماڵ و منداڵی پڕخێرو فەڕبوون.

أرْغَسَ اللهُ المالَ: بەمانا (رَغَسَهُ)دێ.

أرغَسَهُ مالاً: بەرەکەتی بۆ خستە ناو ماڵ و سامانەوە.

أَرْغَسَ نَفْسَهُ: خۆشی بۆ خۆی دەستەبەر کرد.

رَغَّسَهُ: بەمانا (أَرْغَسَهُ) دێ.

استرغَسَهُ: بێ هێزی کردو چەماندی، نەرمی کرد.

الــرَّغْسُ: خێــرو بەرەکــەتو خۆشــیو هەرزانی.

الــرِّغْسُ: پــزدان، یــان ئەوشــتەی کــە لەگــەڵ منــداڵ دا دێتــەدەر وەکــوو چڵم وایە.

اَلْمُـرْغِسُ: ژیانی خـۆشو بـێ کۆسـپو نارەحەتی.

المَرْغوسُ: روخساری گوشادو تەڕو تازەو خێر لێ وەشاوە ٥

اَلْمرْغُوسة: تێکەڵو پێکەڵو نالەبار ٥ ئافرەتێـک بەسـکو زابـێ، منـداڵی زۆر ببن.

رَغَــشَ علیــه: دوزمــانی بەســەرەوە کــرد، ئــاژاوەی نایــەوە، دەگــوترێ: (لا تَرْغَشْ علینا): موشاغەبەمان لەسەر مەکە.

الرَّغیفـةُ: توێـژ (سـەر توێـژی ماسـتو شـیر) ٥ شـیر بکولێنـدرێو ئـاردی بەسەردا بکرێ تـاوەکوو پـەڵوی لـێ دێ، جــۆرە خواردنێـــکە دەڵـــێن دەرمانە بۆ ئافرەتێـک تـازە منـداڵی بـوو بـێ ٥ هـەروا بەخواردنێـکیش دەگوترێ وەکوو پەڵو وایە لـەخورما دروسـت دەکـرێ ٥ هـەویری شـل ٥ گیای نەرم ٥ ژیانی بەختەوەر.

رَغَفَ العجینَ ونحوه رَغْفاً: هەویرەکەی کرد بەهەنگوتك.

رَغَّفَ العجینَ ونحوه: بەمانا (رَغَفَهُ).

الرَّغیف: هەنگوتکە هـەویر کـە ئامـادە دەکرێ بکـرێ بـەنان ٥ (ك: أرغفـة، رُغفان، رُغُفٌ).

رَغَـلَ اَمَّـهُ رَغْـلاً ورَغْلَـةً: قومـە شیرێـکی لەدایکی دزی.

رَغِــلَ رَغَــلاً: کێــری نــەبڕاوە، ســوننەت نەکراوە.

أرْغَــلَ: کـاری خراپـی کـرد، شـتەکانی لەشوێنی خۆیان دانەنا.

أرْغَــلَ الــزرعُ: دانەوێڵەکـە پێـگەیی، دەنکەکانی رەق بوو.

أرْغَلَ فلان: فلانکەس کـاری منداڵانـەی ئەنجام دا ٥ لەکاتی تـرسو ناخۆشـی دا هانای بۆ دایکی دەبرد، یان وەکوو منــداڵ دەدوا ئەمــەش مانــای وایــە پیاوەتی تێدا نییە.

أرْغَلَـت الأمُ المولـودَ: دایکەکـە شـیری دا بەمنداڵەکەی.

أرْغَلَ الطائرُ فَرخَهُ: باڵندەکە بژێوی بـۆ بێچووەکانی دابـین کـردو خـۆراکی پێدان.

الأرغَـــلُ: ســـوننەت نـــەکراو یـــان (دەعبازل).

الرَّغْلَـةُ: شـير پێـدان بەلـەنكاوو بـێ ئاگاداری.
الرُّغلـةُ: ئـەو پێـستەیە كەلـەكاتی سـوننەتكردن لـەهینی نێرینـەی دەكەنەوە ٥ (ك: رُغَلٌ).
الرَّغُـول: دەگـوترێ: (شـاة رَغُـول): كـاوڕەو شـیردەخوا ٥ (فـلان رَمٌّ رغـول): فلانكـەس هـەموو شتێـك كۆدەكاتەوەو دەیخوا (هەموو شتێـك دەماشێتەوە) ٥ (ك: رُغُلٌ).
رَغِمَ رَغماً ومَرْغمـاً ومَرغمـةً: ملكەچ بـوو، بەناچـاری ملكـەچ بـوو، دەگـوترێ: (رَغَمَ أنفَهُ): لوتی نایە سەر زەوی.
أرغَـمَ فلانـاً: فلانكەسـی ناچـار كـرد، زەلیلی كرد.
رَغِمَ رَغماً: خۆڵاوی بوو، لەگڵی دا ٥ زەلیـل كـەوت ٥ بـە زۆرە ملـێ كاریـان پـێ كرد.
أرْغَمَـهُ: بـەمانا (رَغَمَـهُ)دێ، دەگـوترێ: (أرغم أنفَهُ).
راغَمَ: بەجێی هێشت، ڕۆیی.
راغَمَ فلاناً: دەنگی لەفلانكەس دابـڕیو دژایـەتی لەگـەڵ دا كـرد، دەگـوترێ: (فلان لا يراغِمُ شيئاً): فلان پێویستی بەهیچ نییە.
رَغَّمَهُ: بەمانا (رَغَمَهُ) دێ.
رَغَّمَ فلان أنفَهُ: فلانـكەس زەلیلو نـاچار بوو.
تَـرَغَّمَ فلانـاً: كارێـكی وای كـرد فلانكەسی ناچار كرد.
الـرَّاغِمُ: بـەمانا (المُـرْغَمُ) دێ، واتـە ناچاركراو.
الرَّغامُ: گڵو خۆڵ، دەگوترێ: (ألقاه في الرَّغام): زەلیلی كردو ئیهانەی كـرد، ناچاری كرد.
الرُّغـامی: لـوت ٥ بـۆری هەناسـە ٥ هاوسانو گەورە بوونی جگەر.
الرُّغافَةُ: داواكاریو پێویستی.
الرُّغْمُ: بـەمانا (الرَّغـام)دێ، دەگـوترێ: (فعله على رغَمِهِ وعلـى الـرغم منـه، وعلى رغم أنفه): واتـە بـەزۆرە ملـێ ئەوكارەی كـرد.
الرُّغْمُ: پێناخۆشبون، ناچاری ٥ زەلیلی، دەگوترێ: (فَعَلَهُ على رُغمِهِ).
المُراغَمُ: پەناگاو شوێنی لـێ حەوانەوە ٥ قەڵاو شوێنی خۆپاراستن.
المَرْغَمُ: لـوت ٥ دەشگـوترێ: (مـالي عـن ذلك مَرْغَمٌ): دەربارەی ئەوشتە هیچ دەسەڵاتێكم نییە ٥ (ك: مَراغِم).
مَـراغِمِ الإنـسان: واتـە لـوتیو دەوروبەری.
المَرْغَمَـةُ: داواكـاریو پێویـستی، دەگوترێ: (لي عندك مرغمة).
رَغَنَ اليه رَغْناً: بۆلای هاتـەوە، مـەیلی بـۆ

کرد ٥ گوێی بۆ قسەکانی گرتو بەدڵی بوون.

رَغِنَ فيه: تەماعی لێ کرد.

رَغِنَ فلان: فلانکەس لەنازو نیعمەت دا گەورە بوو، بە ئارەزۆی خۆی لەژیانی دا خواردیو خواردیەوە، دەگوترێ: (يومُ رَغِنٍ): رۆژی خواردنو خواردنەوەیە ٥ رۆژی نازو نیعمەتە.

أرْغَنَ: فەرمانبەردار بوو.

أرْغَنَ اليه: بۆلای چوو، بۆی گەڕایەوە.

أرْغَنَ فلاناً: خواردەمەنی دا بەفلان.

أرْغَنَ الأمرَ: کارەکەی ئاسان کرد.

رَغَا رَغواً: سەر توێژی گرت، سەرتوێژی لێ پەیدا بوو.

رَغَا البعيرُ ونحوه: حوشترەکە یان رەشە وڵاخەکە بۆڕاندیو نارەحەت بوو هاواری لێ هەڵسا، دەگوترێ: (رغا الصّبيُّ): منداڵەکە زۆر بەتوندی گریا ٥ (رغا الرعد): هەورەکە گۆڵاندی، گرماندی.

رَغَا فلان: فلانکەس زۆری قسەکرد زۆر بلێ بوو.

أرغى: سەر توێژی بۆ پەیدابوو، یان سەر توێژی زۆر بوو، دەگوترێ: (أرغى فلان وأذبد): فلان رقی هەڵساو هەڕەشەی کرد ٥ هەروا دەگوترێ: (جئته فما أرغى ولاَ أشفى): هاتم بۆلای نەچاكو نەخراپ نەکەمو نەزۆر هیچی نەدامێ ٥ نەحوشتری دامێ نەمەڕ.

أرغى البعيرَ: حوشترەکەی خستە بۆڕە بۆڕ.

أرغى فلاناً الحديثَ: فلانکەس قسەی کەم ترکرد لەو.

رَغّى الشَّيْءُ: بەمانا (أرغى) دێ، دەگوترێ: (كلام مُرَغٍ): قسەیەکە لێی حاڵی نابێ.

رَغّى فلاناً: رقی فلانکەسی هەڵساند.

ارتغى الرّغوةَ: سەر توێژەکەی هەڵقوڕاند.

تراغَوا: هەریەکەیان لەعاست خۆیەوە بارەی لێ هەڵسا، دەگوترێ: (تراغت الرّكابُ وتراغوا عليه): سوارەکان هەریەکەیان لەعاست خۆیەوە هەرا هەرایەتی.

الرّاغِيَة: حوشتر، دەگوترێ: (ماله ثاغية ولا راغية): نەمەڕی هەیە نە حوشتر.

الرُّغاء: بۆڕەی حوشتر ٥ بەدەنگی گیانلەبەری تریش دەگوترێ ٥ جاری وادەبێ بۆ هەموو دەنگێك بەکاردێ، وەکوو دەڵێ: (سمعت رغاء الرعد): گوێم لەگرمەی هەور بوو.

الرُّغـاوى: ئـەو توێـژو دیاردەیەیـە لەسـەر شلەمەنی دەردەكەوێ لەكاتی كوڵانـدنی دا یـان لـەكاتی هـەژانو راوەشـانی یـان لەكاتی توانەوەی شت دا.

الرُّغاوة: بەمانا (الرُّغاوى) دێ.

الرِّغـــاء: زۆر بلـێ ◦ دەنـگ گـەورە ◦ دەنگ ناخۆش.

المِرْغـــاةُ: كـەوگیر ◦ ئامێرێـكە توێـژو شـتی وای لەسـەر شـلەمەنی پـێ هەڵدەگیرێ.

رَفَـــا الثـوبَ ونحـوه رَفْـاً ورفـاءً: دڕاوی پۆشـاكەكەی دوریـەوەو لێـكی داو چاكی كردەوە.

رَفَا بینهم: نێوانی باش كردن.

رَفَـا فلانـاً: فلانكەسـی هێـدی كـردەوەو ترسو خۆفی لـێ ڕەواندەوە.

رَفَا السفینةَ: كەشتییەكەی لەبەندەر نزیك كردەوە.

أرفَأت السَّفینةُ: كەشتییەكە لەبەنـدەر نزیك بۆوە.

أرفَأ فلان الیه: فلانكەس مـەیلی ئـەوی كرد.

أرفَـأ فلانـاً: فلانكەسـی هەڵخەڵەتانـد، موداراتی لەگەڵ كرد.

رَافَـأه مرافـأةً ورفـاءً: ڕەزامەنـدی بـۆ نوانـد، پێـی ڕازی بـوو، دەگـوترێ: (رافـــأ في البیـــع): لەماڵەكـــەدا لێبـوردەیی نیـشانداو ئەوازشـی بـۆ نواند.

رَفَّأه ترفیئـة وترفیئـاً: پیرۆزبـایی كـردو وتی: بەخۆشیو بەكوڕو كچی بـاش ژیان بەسەر بەرن.

الرِّفاء: پێـكەوە هەڵـكردنو بەخۆشـی ژیان بەسەر بردن.

الرِّفاءة: پینە دۆزی پۆشاك.

الرَّفَّاء: ئەوكەسەی پۆشاك پینـە دەكاو چاكی دەكا.

المرفَأ: بەنـدەری كەشتی ◦ (ك: مرافئ).

اَلْیَرْفَئُ: تـرسنۆك ◦ بەنـدەی هـەڵاتوو ◦ حوشتر ◦ ئاسك ◦ شوانی مەڕو بزن.

اِرْفَأَنَّ: بێ هێزو شڵو شێواو بـوو، دوای تورەبوون هێواش بووەوە.

اِرْفَـأَنَّ غَـضَبُهُ: ڕقو كینـەی نیـشتەوەو هێواش بۆوە.

اِرْفَـــأَنَّ عَیْـــشُهُ: دوای كـەمو كـورتیو هەژاری ژیانی خۆش بوو، گوزەرانی باش بوو.

الرُّفَأنِیـَــــــةُ: ژیانخۆشـــــی ◦ نـــــاز پەروەردەیی.

رَفَتَ رَفْتاً: تێـك شكاو وردو خـاش بـوو ◦ دابڕا، بڕایەوە.

رَفَـتَ فـلان الـشَّيءَ: فلانكـەس شـتەكەی شكاندو كردی بەوردەو پردە.

تَرَفَّتَ: بەمانا (رَفَتَ)دێ.

الرُّفَـاتُ: ورده شت لەهەر جۆره شتێکی بشکێو ورد بکرێو ببێته پرپوڵه.

الرُّفَتُ: ئەوکەسەی شت ورد دەکاو دەیهاڕێ ○ کای وردکراو.

رَفَثَ في کلامه رَفْثاً ورُفوثاً: قسەی ناشیرینی کرد.

رَفِثَ رَفَثاً: بەمانا (رَفَثَ)دێ.

رَافَثَهُ: بەقسەی ناشیرین لەگەڵی دوا.

تَرَافَثُوا: قسەی ناشیرینیان ئاراستەی یەکتر کرد.

الرَّفَثُ: رابواردنو سەرجێیی کردنی پیاو لەگەڵ هاوسەری خۆی دا ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ﴾.

رَفَدَهُ رفداً ورفادةً: یاربوی کرد، شتێکی دایە پێویستی خۆی پێ دابین بکا ○ گرتیو کەمەندی کرد.

رَفَدَ فلاناً: یارمەتی فلانکەسی دا ○ بەخششی پێدا.

رَفَدَ الدَّابَّةَ وعليها: ژێر زینو ژێر کورتانی بۆ وڵاخەکە دابین کرد.

رَافَدَهُ: یارمەتی دا.

رَفَّدَ: بەشێوەی گورگە لۆقە رۆیی.

رَفَّدَ القومُ فلاناً: کەلەکە فلانکەسیان کردە سەرۆکو گەورەی خۆیانو رێزیان لێ گرت.

إرْتَفَدَ منه: بەشی خۆی بەرکەوت.

إرْتَفَدَ مالاً: ماڵو سامانی پەیدا کرد.

ترافَدُوا: یارمەتی یەکتریان دا.

استرفَدَهُ: داوای بەشو باری خۆی کرد ○ یارمەتی دا.

الترفيد: دواوەی شت ○ سمت.

الرَّافِدُ: جێگیری پاشا ○ ئەو کەسەی لەشوێنی پاشا دادەنیشێو کارەکانی جێ بەجێ دەکا ○ چۆم ○ روباری بچوک بچوک کە دەچنەوه سەر چەمی گەوره.

الرَّافِدان: روباری دیجلەو روباری فورات.

الرَّافِدة: لەزانیاری هەندەسەدا بریتییه له دارێك یان چەند دارێکی بچوك پەیکەری باڵەخانەو ئامێریان لێ پێك دەهێندرێ بۆ فێربونو پراوه پێکردن.

الرِّفادةُ: جسری ئەملاو ئەولای زین ○ ئەو خۆراکو شتەیه کاتی خۆی قورەیش لەماڵو سامانی خۆیان کۆیان دەکردەوەو خواردەمەنیو ئاویان پێ دەکڕی بۆ حاجییە هەژارەکان ○ ئەو پارچە قوماشەیه لەژێر زینەوه لەپشتی وڵاخ دەکرێ ○ پارچە قوماشێکە برینی پێ دەبەسترێ.

الرِّفْدُ: بەشو بارو قاپو قاچاخی

گەورە وەکوو لەگەن‌و سەعەندو شتی وا ٥ قاپی شیر، مەنجەڵی شیر، دەگوترێ: (أريق رَفْدُ فلان): فلانکەس کوژرا یان مرد.

الرِّفْدُ: بەمانا (الرُّفْدُ) دێ ٥ بەخشش‌و عەطا ٥ یارمەتی ٥ (ك: أرفاد ورفود).

الرِّفْدَةُ: تاقمێك ئادەمیزاد ٥ (ك: رِفَدٌ).

الرَّفود: ئاژەڵی بەشیر؛ کەهەموو جارێ مەنجەڵێك پڕبکا ٥ (ك: رُفُدٌ، رفائِد).

الرَّفيدةُ: دەگوترێ: (هو رفيدة صدق): ئەو یارمەتیدەری راستەقینەیە ٥ (ك: رفائِدٌ).

الرَّوافد: داری راهێڵکراوی هەلاشی خانوو.

المَرْفَدُ: یارمەتی ٥ (ك: مَرافِد).

المَرْفِدُ: پەرداخی گەورە، یان مەنجەڵی گەورە ٥ (ك: مرافِد).

المِرْفَدُ: ئەو ئیسفنج‌و شتەیە ئافرەت دەیخاتە سەر سمتی بۆئەوەی سمتی قەڵەوو گەورە بنوێنن ٥ پیاڵەو پەرداخی گەورە ٥ مەنجەڵی گەورە ٥ (ك: مرافِدٌ).

رَفْرَفَ الطائر: باڵندەکە باڵەکانی راست کردن لێکی دان ٥ باڵەکانی خستنە جم‌و جوڵ بەدەوری شتێك دا ویستی خۆی بەسەردا بدا.

رَفْرَفَ العَلَمُ: ئالاکە شەکایەوە، باهێنایی‌و بردی.

رَفْرَفَ المحمومُ: تادارەکە هەڵ لەرزی.

رَفْرَفَ الشَّيْءُ: شتەکە دەنگی لێوەهات.

رَفْرَفَ عليه: سۆزی بۆ دەربڕین‌و خستنیە ژێر باڵی خۆیەوە.

الرَّفرافُ: باڵ ٥ بێچوە حوشتر ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە چۆلەکەیەك کەپەلاماری سێبەری خۆی دەدا، کەبەسەر ئاودا دەڕوا وێنەی خۆی دەبینێ پەلاماری دەدا، دەشگوترێ: (ثغرٌ رفراف): ددان‌و پوکی درەوشاوە.

الرَّفْرَفُ: رەفە، کەشتی نایاب‌و عەنتیکەی لەسەر ریز دەکرێ ٥ هەروا ناوە بۆ دیکۆرو کۆڕنیشی خانوو کەلەدیوار دەردەچن بەمەبەستی دور خستنەوەی تیشکی خۆر لەخانوەکە ٥ داوێنی کراس‌و زرێ‌و کەوا ٥ پەردە ٥ راخەر ٥ پشتی، کەشانی لەسەر دادەنرێ، دەشگوترێ: (ثوب رفرف): قوماشی تەنك.

الرَّفْرَفَةُ: تاکی (الرفرف)ە، واتە: کورسی قەنەفە، دەگوترێ: (أقعدني على رفرفة بين يديه).

رَفَسَ رَفْساً ورفاساً: بەقاچ رایکرد، قاچی لێ دا ٥ قاچی تێوەژەنی.

رَفَسَ فلاناً رَفْساً ورُفوساً: بەقاچ لەسنگی دا، قاچی لەسنگییەوە ژەنی.

رَفَسَ الدّابّة: وڵاخەکەی بە حەبلی بەلەمەکەوە بەستەوە.

رَفَسَ الشّيْءَ: شتەکەی کوتا، وردی کرد.

الرِّفاس: حەبلێکە دەکرێتە باریکایی پشتی سمتی وڵاخەوەو بەئەژنۆیەوە دەبەسترێ.

الرُّفاسُ: دۆڵابی کەشتی ٥ بەلەمێک بەمەکینە بڕۆیەندرێ.

الرَّفُوسُ: وڵاخێک قاچی پێشەوەی هەڵنێ.

المِرْفَسُ: ئامێری شت کوتان وەکوو کوتکی ساوەر کوتان‌و ئەو جۆرە شتانە ٥ (ك: مرافِس).

رَفَشَ في الأمر رُفوشاً: بەرفراوان بوو، کارەکە تەنییەوە.

رَفَشَ الحُبوبَ رَفْشاً: دانەوێڵەکەی تێک هەڵداو هەڵی ڕشت.

رَفَشَ الطعامَ: بەڕێک‌و پێکی خواردنەکەی خوارد.

رَفَشَ الشّيْءَ: شتەکەی وردکردو کردیە شۆرباو.

رَفِشَ رَفشاً: گوێچکەکانی زل‌و پان بوون (گوێپان) ٥ (هو أرفش وهي رفشاء).

أرْفَشَ: کەوتە خواردن ٥ دەست پێکردن.

أرْفَشَ بالمكان: لەو شوێنە مایەوەو لێی نەجوڵا.

رَفَّشَ لحيتَهُ: ریشی بەردایەوە تا بەقەد دەمەبێڵێک پان‌و درێژ بوو.

الرَّفْشُ: خواردنی چاک‌و خواردنەوە لەشوێنی خۆش‌و ئەمین دا، دەگوترێ: (وقع في الرَّفش والقَفْشِ): کەوتە ناو نازو نیعمەتەوە، خواردنی چاک‌و ژنی جوان ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو ئامێرە خاکەناز ئاسایەی دانەوێڵەی پێ ڕادەدرێ، دەگوترێ: (من الرِّفش الی العرش): ئەو پیاوە لەکرێکاری گەنم‌و جۆ ڕادانەوە بۆسەر کورسی پاشایی.

الرَّفّاشُ: ئەو کرێکارەی بەبێڵ‌و خاکەناز دانەوێڵەی پێ ڕادەدرێ.

ارْتَفَصَ السعرُ: نرخ بەرز بۆوە، هەروا دەگوترێ: (ارتفصت السوق): بازاڕ بەرزبۆوە.

ترافَصوا الماءَ وغَيْرَهُ وعليه: بە نۆرە چوونە سەر ئاوەکە.

الرُّفْصَةُ: هەل، نۆرە، بریتییە لەو برە کاتەی کەبەر یەکێک دەکەوێ بۆ چونە سەر ئاوێک کە هاوبەشە لەنێوان خەڵکەکەدا ٥ خودی ئاوەکەیە کەهاوبەشە لەنێوان خەڵکەکەدا.

الرَّفيصُ: ئەوەی زۆر ئاو خۆرەوەیە.

رَفَضَ الوادي رَفْضاً ورفوضاً: شێوو دۆڵەکە بەرفراوێن بوو.

رَفَضَ النّخلُ: دارخورماکە لقەکانی بڵاو بوونەوەو پەردەکەی لەخۆ دارنی.

رَفَضَت الماشِيَةُ: ئاژەڵەکان لەپاوانەکەدا بڵاو بوونـەوەو هەریەکـەیان لەشوێنێک دەلەوەڕێ.

رَفَضَ الشّيْءَ رفضاً: وازی لەشتەکە هێناو خۆی لێ پاراست ٥ رەمی لێ کردو دەری کرد ٥ شکاندیو فڕێی دا.

رَفَضَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەکانی لەلەوەڕگاکەدا بەرەڵاکردن بۆخۆیان بەئارەزۆی خۆیان بلەوەڕێن.

رَفِضَ في القربة ونحوها: هەندێکی ئاو لەکوندەکە دا هێشتەوە.

تَرَفَّضَ: لێک ترازاو بڵاو بۆوەو نەما ٥ پرژاو بوو بەتەپو تۆز.

ارْفَضَّ: بەمانا (ترفّضَ)دێ، دەگوترێ: (إرفَضَّ الدمعُ) و(ارفضَّ العَرَق): فرمێسکەکانی بڵاو بونەوە، عەرەقی سڕایەوەو نەما ٥ (إرفَضَ الوَجَعُ): ئازارەکە نەما.

استرفَضَ الوادي: بەمانا (رَفَضَ) دێ.

الرّافِضَةُ: مێینەی (الرافض) ٥ کۆمەڵێک سەرباز کەلە بەر پرسەکەیان هەڵبگەڕێنەوەو لەچۆن بۆ شەڕبگەڕێنەوە ٥ تاقمێکی شیعە مەزهەبن بەلایانەوە وایە تانە لەهاوەڵانی پێغەمبەر بدرێ، بۆیە ئەو ناوەیان لێ نراوە چونکە کاتێک تاقمەکەیان سەرەتا تانەیان لە خەلیفەی یەکەمو دووەم داو زەیدی کوڕی عەلی ئەی لێ کردن ئەوان رەفضیان کردو لەزەید هەڵگەڕانەوە.

الرّافضيّ: ئەوکەسەیە رێبازی رافیزیان دەگرێو رێگە بەخۆی دەدا جنێو بەهاوەڵانی پێغەمبەر بدا.

الرُّفاض من الشّيْءِ: ئەوەی لەشتەکە دەکەوێتە خوارو بڵاو دەبێتەوە.

الرِّفاضُ: رێبازی جۆراو جۆرو تولە رێگای راستو چەپ.

الرُّفْضُ: شلەمەنی کەم ٥ بژێو.

الـرُّفَضُ: شتی بڵاوە بوو پرژاو لەهەرجۆرێک بێ ٥ تاقمێک لەئادەمیزاد ٥ کەمێک لەشلەمەنی کەلەبنکی قاپ دا بمێنێتەوە ٥ بژێو ٥ (ك: رفوض ورِفاض وأرْفاض).

رفـوض الأرض: ئەو شوێنانەی زەوی کەناکرێنە ملك.

الرِّفْضُ: بیرو باوەڕی رافیزە.

الرُّفَضَةُ: ئەوکەسەی رەفزی زۆر شت دەکاو بەهیچ رازی نابێ، دەگوترێ: (هو قُبَضَةٌ رُفَضَةٌ): شت هەڵدەگرێو

وازی لێ دێنێ ٥ (راع قبضة رُفَضَةٌ):
شوانێکە ئاژەڵەکان دەهاژوێ بۆ پاوان و چاودێرییان دەکاو ئەمجا لێیان دەگەڕێ بۆخۆیان بەویستی خۆیان بلەوەڕێن.

الرُّفاضُ: ئەوکەسەیە چاودێری ئەو شوێنانە دەکا کەناکرێنە موڵك.

الرَّفيض: عەرەقی لەش ٥ شوتی شکاو پکاو.

المَرفِضُ: ڕێڕەوی ئاو، شوێنی هاتنە خوارەوەی ئاو (پلوسك).

رَفَعَ القومُ رَفعاً: خەڵکەکە بەکێوەکەدا هەڵگەڕا.

رَفَعَ البعيرُ: حوشترەکە خێرا ڕۆیی و پەلەی کرد.

رَفَعَ الشَّيءَ: شتەکەی بەرزکردەوە بۆسەرەوە ٥ گواستیەوە ٥

رَفَعَ البناءَ: باڵەخانەکەی بەرز کردەوە، چین چین دیوارەکانی خستە سەریەك.

رَفَعَ يَدَهُ عن الشَّيءِ: دەستی لەشتەکە هەڵگرت.

رَفَعَ فلاناً: ناوی فلانی بەرزکردەوە، ڕێزو حورمەتی بۆ زیاد کرد ٥ ناوی هێنا بەباشە، دەشکوترێ: (هذا أمر يرفع الرأس): ئەمە کارێکە سەربەرزی دەستە بەر دەکا، دەبێتە هۆکاری شکۆمەندی.

رَفَعَ اللهُ عَمَلَهُ: خودا خێرەکەی لێ وەرگرت.

رَفَعَ الشَّيءَ في خزانته: شتەکەی لەناو قاسەکەی دا هەڵگرت.

رَفَعَ ذات اللبن لَبَنَها: شیردەرەکە شیرەکەی گرتەوەو نەیدا.

رَفَعَ فلاناً الى الحاكم رفعاً ورفعاناً: فلانکەسی خستە بەردەم دادوەر بۆئەوەی دادگایی بکا، دەشکوترێ: (رفع الى السلطان رفيعة): هەندێ ڕوداوی تایبەتی خۆی پێشکەش بەپاشا کرد.

رَفَعَ اليهم عيونهم: سەیریان کرد ٥ دەگوترێ: (دخلتُ على فلان فلم يرفع لي رأساً): چومە لای فلان و هەرسەری بەرز نەکردەوە سەیرم بکا، ڕوی تێ نەکردم.

رَفَعَ فلان الى أصله: فلانکەسی بردەوە سەر ڕەگەزی خۆی.

رَفَعَ الحديث الى قائله: قسەکەی بە زنجیرە بردەوە سەر بێژەرەکەی بۆیە حەدیثی مەرفوع ئەوەیە بەزنجیرە بگاتە سەر پێغەمبەر (د.خ).

رَفَعَ الخَبَرَ: هەواڵەکەی بڵاو کردەوە.

رَفَعَ البَعيرَ: حوشترەکەی تاودا بۆئەوەی خێرا بڕوا.

مروحة كهربائية
مرطاب
رقعة الشطرنج
رقاص الساعة
رئة البحر

رَفَـعَ الكلمـةَ: وشـەكەی بەمـەرفوع خوێندەوە واتە كۆتاييەكە نيشانەی رەفعەی خستە سەر.

رَفَـعَ العقوبـةَ أو الـضريبةَ: سـزاكە يـان زەريبەكـەی هەڵـگرت، دەشـگوترێ: (فـلان مرفـوع عنـه التكليـف): فلانكـەس ئـەركی لەسـەر نييـە، بەرپرسيار نييە.

رَفُعَ رفاعَةً: دەنگی گەورە بوو.

رَفُـعَ الثوبُ أو الخيطُ: قوماشـەكە تـەنك بوو، دەزووەكە باريك بوو.

رَفُـعَ فـلانٌ: فلانكـەس پلـەو پايـەی بـەرز بـۆوە، دەگـوترێ: (رَفُـعَ في حـسبه ونسبه).

رافَعَهُ: بەمانا (رفَعَهُ) دێ.

رافَـعَ إلى الحـاكم وغـيره: نيـشەكەی گەياندە دادوەرو شكايەتی لـێ كرد.

رَفَّـعَ: بـازی هاويـشتن هەنديـكيان درێژتر بوون.

رَفَّـعَ الـشَّيْئَ: شـتەكەی پێـشكەش كـرد پێشی خست.

اِرْتَفَـعَ: بـەرز بـۆوە ٥ پێـشكەوت ٥ گواستيەوە، لاچو نەما.

رَفَّعَ الشَّيْئَ: شتەكەی بەرزكردەوە.

ترافعا الى الحاكم: كێشەكەيان بردە لای دادوەر.

ترافع المحامي عن المتهم أمام القضاء: پارێزەر لەبەردەم دادگادا داكۆكی لە تۆمـەتبار كـرد بەڵـگەی بـەهێزی خـستنە ڕو لەسـەر بێتـاوانی تۆمەتبار.

تَرَفَّـعَ: بـەمانا (ارتَفَـعَ) دێ ٥ پـاك‌و بێـگەردە، لەخـەوش‌و لەككـەداری دوورە.

تَرَفَّعَ الشَّيْئَ: بەمانا (رفَعَهُ) دێ.

استرفَعَ الـشَّيْئُ: شـتەكە كـاتی لابردنـی هات.

استرفَعَ الشَّيْئَ: داوای لابردنی شـتەكەی كرد.

الإرتفـاع: لـەزاراوەی ئەنـدازياريی دا بريتييـە لـە درێـژی پايـەو شـتی بەرزەوە بوو.

الرّافِـع: ناوێـكە لـەناوە جوانـەكانی خـودا، دەشـگوترێ: (بـرق رافِـع): بروسـكەيەكی شـوعلەدار، (ناقـة رافِـع): حوشترێـكە شـيرەكەی گرتۆتەوەو شير نادا.

الرّافِعَة: هەر كۆمەڵ‌و تاقمێك هەواڵ‌و نهێنـی بـلاو بكەنـەوە ٥ ئامێرێـكە شت بەرزدەكاتـەوە، شتی پـێ بـەرز دەكرێتەوە.

الرِّفاعُ: گواستنەوەی كرشـەی كـشتوكاڵ بۆسـەر خـەرمان بـۆ گێرەكـردن‌و شـەنكردن‌و پـاككردن، دەگـوترێ: (هذه أيام رِفاع).

الرُّفَاعَـةُ: تونـدی دەنـگ‌و بـەرزی‌و

کاریگەری لەسەر گوێچکە، دەگوترێ: (في صوته رُفاعة).

الرَّفْعُ: لەزاراوەی نەحودا ضەمەیە (بۆرە) یان ئەو پیتەی لەشوێنی ئەو دێ ٥ هەروا بەدەست هەڵگرتن لەخواردنو خواردنیش دەگوترێ پێش کازیوە بۆکەسێك بەرۆژو بێ.

الرِّفْعَةُ: رێزو پلەو پایەو شکۆمەندی.

الرفیعة: ئەو شتەی بەهۆی پێشنیارو راپۆرتەوە بەرز دەکرێتەوە بۆلای دادوەر، دەگوترێ: (وَقّعَ في الرفیعة کذا).

المُرَافَعَة: هەڵسو کەوتو چەندو چونێکە بەرچاو دەگیرێ بۆ راستکردنەوەی داواو پێوە رۆیشتنی کەوا بوو (قانون المرافَعات): ئەو یاسایەیە هەڵسو کەوتو چۆنیەتی بەرێوە بردنی داواکەرێك دەخاتە بەردەم دادگا.

المِرْفاع: ئامێرێکە بۆ بەرزکردنەوەی قورسایی وەکوو (جەگ).

المَرْفَعُ: کورسی ٥ (ك: مَرَافِع) ٥ وشەی (مَرَافِع): لای مەسیحیەکان چەند رۆژێکی دیارن پێش رۆژانی رۆژو گرتن دەکەون.

المِرْفَعُ: ئامێری بەرزکردنەوە.

المرفوع: لەحەدیثی پێغەمبەردا (د.خ) ئەوەیە پاڵ پێغەمبەر دەدرێ، جا قسە بێ یان کردەوە بێ یان رازی بون بێ.

رَفِغَ رَفْغاً: شوێنی پیسایی ناو جەستەی فراوان بوون گەدەی کشا ٥ دیوی ناوەوەی گۆشتی ئازاری پەیدا کرد ٥ (هو أرفَغُ وهي رَفغاء).

رَفُغَ العیشُ رَفَاغَةً: ژیانی خۆش بوو.

أرْفَغَ: ژیانی خۆش بوو، گوزەرانی باش بۆ گونجا.

أرْفَغَ له العَیْشَ: ژیانی بۆخۆشکرد.

تَرَفَّغَ: گوزەرانی خۆش بوو.

الأرفغُ من العیش: ژیانی خۆشو بەپیتو گوزەرانی خۆش.

الرِّفاغَةُ: گوزەرانخۆش.

الرِّفاغِیَةُ: بەمانا (الرِّفاغة)دێ.

الرَّفَغُ: نەرمو نیانیو ئاسانکاریی ٥ ژیانخۆشیو گوزەرانی گونجاو ٥ شوێنی بەپیتو بەرەکەت ٥ گرانیو قاتو قڕی ٥ هەرشوێنێك لەجەستە چڵكو پیسایی تێدا کۆبێتەوە ٥ خوێڕیو هەتیو مچە.

الرُّفْغُ: هەرشوێنێکی جەستە، چڵکی تێدا کۆببێتەوە.

الرُّفَغْنِیَةُ: ژیانخۆشیو هەرزانی.

المَرَافِغُ: بن باڵو شانو شەپیلكو کۆتایی ڕان.

رَفَّ رفّاً وَرَفِيفاً وَرَفَّةً: باڵندەکە فونەی کرد، باڵی فش کردن بۆ هەڵفڕین ٥ (رفّت العين او الحاجب): چاوی فڕی یان برۆی فڕیو پەلەی کرد.

رَفّت النباتُ: گیاو گژەکە لەتێر ناویو تەڕدەماخی دا شنە شنی بوو.

رَفَّ البَرْقُ: بروسکەکە روناکایی داو شوعلە بەخش بوو.

رَفَّ فلان رَفّاً: فلانکەس زۆری خوارد.

رَفَّ له وإليه: کەروێشکەی کردو شنایەوە، دەگوترێ: (رَفَّ فؤادي لحديثه): دڵم بەوتەکانی گەشایەوەو شنایەوە.

رَفَّ القومُ بـه: خەڵکەکە دەورەیان داو لێی کۆبونەوە.

رَفَّ عليه النعمةَ او السعادة: نازو نیعمەتی بەسەردا ڕشت ٥ بەختەوەری کرد.

رَفَّ له: کردو کۆششی بۆکرد بەچاکە یان بەخراپە.

رَفَّ فلاناً: بەخششی دا بەفلانو شتی خۆشی دەرخوارد دا ٥ چاکەی لەگەڵ کردو ڕێزی لێ گرت، دەگوترێ: (ذَهَبَ من يحفُّهُ وَيَرُفُّهُ): رۆیی ئەوەی خزمەتی دەکردو پێداویستی ژیانی خۆشی بۆدابینکردو سۆزی بۆ دەنواند.

رَفَّ البَقْلَ ونحوه: گیایەکەی خوارد بەلام پاروی پربەدەمی نەگرت.

رَفَّ الطعامَ: زۆری خوارد.

رَفَّت الأمُ: دایکەکە شیری دا بەزارۆکەکەی.

رَفَّ اللبَنَ: هەموو رۆژێ شیری خواردەوە.

رَفَّ الشَّيئَ: شتەکەی مژیو هەڵی لوشی، دەگوترێ: (رَفَّ المرأةَ أو شَفَتَيْها): ئافرەتەکەی ماچ کرد لێوی مژی.

رَفَّ الدَّابَّةَ: کای دا بەوڵاخەکە.

رَفَّ البيتَ: تاقو رەفەی بۆ خانوەکە دروست کرد.

رَفَّ الثوبَ: قوماشی تری خستە سەرپانایی کراسەکە بۆئەوەی لەلای خوارەوەی پانتربێ.

أَرَفَّت الدّجاجةُ ونحوها على بيضها: مریشکە باڵی خۆی بەسەر هێلکەکانی دا فش کردنەوە کڕ لەسەریان هەڵنیشت.

إرتَفَّ: بەمانا (رَفَّ يَرِفُّ) دێ، دەگوترێ: (إرتفّ النَّباتُ وإرتفّ البرقُ).

الرُّفافُ: ئەو وردەو تەپو تۆزەی لەکا هەڵدەوەرێ.

الرُّفافَةُ: ئەو شتەی لەخوار کەللە سەرەوە دەبەسترێ.

الرَّفُّ: وەکوو تاقەوایە لەدیوار دا، شتی نایابی ناو ماڵی لەسەر دادەنرێ ٥ یان تەختە دارێکە بەپاڵ دیوارەوە

دادەنرێ قاپو قاچاغ یان کتێبو دەفتەرو شتی وای دەخرێتە سەر، دەگوترێ: (وَضَعَ الكتبَ على الرَّفِ): کتێبەکانی لەسەر ڕەفەکە داناون ٥ تاقمێك مەلو باڵندەن ٥ کراسی نەرمو نیانە ٥ ئاوی زارە کە دەدرەوشێتەوەو هەڵدەملیسرێ.

الرُّفُ: کا ٥ وردە کاو کوت.

الرُّفاف: شتێك زۆر بدرەوشێتەوە، دەگوترێ: (ثغر رَفّافٌ): پوكو ددانێکی درەوشاوەن ٥ (روضة رفّافة): باخێکە پرشنگدارە.

الرِّفَةُ: قومە ئاوێك ٥ خواردنێکی باشو رێكو پێك ٥ چاوفرین، برۆ فرین، دەگوترێ: (هو يتفاءلُ من رفة عينه اليمنى ويتشاءَمُ من رفة اليسرى).

الرُّفَّةُ: بەمانا (الرُّفّ) دێ.

الرَّفيف: بریسکەو پرشنگ، دەگوترێ: (لثغرها رفيف) ٥ هەروا ناوە بۆ پۆشاکی تەنك ٥ درەختێك لقو پۆپەکانی شۆڕابەیان کردبێ ٥ زەوی بەپیتو بەرەکەت ٥ هەلاشی ڕەشماڵ یان ئەو پرژو پەتکانەی لێیەوە شۆڕبونەوە ٥ (ذات الرفيف): ئەو باغچەو روەكو درەختەی لەبەر تێرئاویو تەڕدەماخی بریسکەو ورشەی لێوەبێ ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو بەلەمو کەڵەکانەی لەناو روباردا ڕیزدەکرێن بۆ ئەوەی خەڵك بەسەریان دا بپەڕێتەوە.

رَفُقَ به وله وعليه رِفقاً ومرفِقاً: نەرمو نیان بوو لەگەڵی دا هەڵسو کەوتی جوانی لەگەڵ دا کرد.

رَفَقَ في السير: لەرۆیشتن دا هێدیو لەسەرە خۆ بوو.

رَفَقَ فلاناً: لەئانیشکی فلانی دا.

رَفَقَ البعيرَ: بە گوریس دەستی حوشترەکەی بەست.

رَفُقَ فلان رفاقةً: بوو بەهاوڕێو برادەر، دەگوترێ: (كنت في رفاقة فلان): لەگەڵ فلانکەس بووم.

أرفَقَهُ: لەگەڵی دا هێدیو هێمن بوو ٥ سودی پێ گەیاند.

رَافَقَهُ مُرافَقَةً ورِفاقاً: بۆ بەهاوەڵو هاوڕێی، دەگوترێ: (رافَقَهُ في السفر، ورافقته السلامة).

إرتَفَقَ: سود بەخش بوو، داوای یارمەتی کرد.

إرتَفَقَ عليه: شانی لەسەر دادا ٥ ئانیشکی دادا، دەگوترێ: (بستّ مُرتَفِقاً): شەوم بەڕۆژ کردەوە ئانیشکم دادابوو.

إرتَفَقَ القومُ: خەڵکە بوون بەهاوڕێی یەکتری.

ترافَقا: بوون بەدوو هاوەڵ ە بوون بەهاوڕێی یەكتر.

تَرَفَّقَ بە: بەمانا (رَفَقَ)دێ.

تَرَفَّقَ علیه: پشتی پێوەدا ئانیشكی لەسەر دادا.

تَرَفَّقَ بە: سودی گەیاند، داوای كۆمەكی كرد.

استرفَقَهُ: داوای كرد ببێتە هاوڕێی، دەگوترێ: (استرفَقتُهُ فارفقني).

الأرفقُ: دەگوترێ: (هذا الأمر أرفق بك وعليك): ئەو كارە بۆ تۆ سود بەخشە.

الرافِقُ: سود بەخش.

الرافِقَةُ: هێدیو هێمن.

الرِّفاقُ: حەبلێكە دەستی حوشتری پێ دەبەسترێ، كاتی ترسی ئەوەی لێ كرا بەلەسەببێ.

الرُّفاقَةُ: كۆمەڵی هاوڕێیانو دۆستو برادەر.

الرِّفقُ: بەیدەستو خۆش لەمەست، دەگوترێ: (ماءً رَفَقَ ومرتَعٌ رفقٌ): ئاوێكە بەخۆشی دەستی دەگاتێ لەوەرگایەكە بەئاسانی پێی دەگەی.

الرُّفقَةُ: هاوڕێیەتی.

الرَّفیقُ: بەسۆزو نەرمو نیانو لەسەرە خۆ ە بەوكەسەش دەگوترێ كەلەتەك فەرمانڕەواو پاشادایەو بۆ هەموو شوێنێك لەخزمەتی دا دەبێ ە سود بەخش ە ژن، مێرد، هاوسەر.

الرفیقة: مێینەی (الرفیق)ە ە ژن.

المُرافِق: هاودەمو هەمئاهەنگی مەلیكو پاشا.

المُرتَفَقُ: دامو دەزگای خزمەتگوزاریی.

المَرفِقُ: ئەو دامو دەزگایانەی خزمەتگوزاری پێشكەشی كۆمەڵگا دەكەن، وەكوو دائیرەی ئاوو ئاوەڕۆو كارەباو خەستەخانە.. ە هەرشتێك لەسەری دابنیشیو پاڵی لەسەربدەیەوە ە ئانیشك؛ جومگەی نێوان دەستو قۆڵ.

المِرفَقُ: بەمانا (المَرفِقُ) دێ، (مِرفَق الدار ونحوها): ئەو شتانەی لەگەڵ خانوو حیساب دەكرێن، وەكوو حەمامو مەتبەخو بەربێلاو حەوشەو تەنكیو بیری ئاو.

المِرفَقَةَ: ئەوشتەی لەسەری پاڵ دەدەیەوە ە دۆشەكو سەرینو كورسیو كەرەوێتە.

رَفَلَ رَفلاً ورفلاناً: لەرۆیشتن دا لارو لەنجەی كردو داوێنی خۆی لەزەوی خشاندو بەدوخۆیدا رایكێشا.

رَفَلَ ثوبَهُ: كراسەكەی درێژكردو بەدوخۆی خشاندی.

رَفَلَ البِئرَ: بیرەکەی لیڵو قوڕاو کرد.

أرفَلَ: بەمانا (رَفَلَ)دێ، دەگوترێ: (أرْفَلَ في ثيابه): لەناو پۆشاکەکەدا لارو لەنجەی کرد.

أرفَلَ ثوبَهُ أو ازاره أو ذيله: کراسەکەی یان دەرپێیەکەی یان لکی مێزەرەکەی درێژ کردو شلی کردو بەدوخۆیدا خشاندی.

أرفَلَ القومُ فلاناً: گەلەکە فلانیان کردە گەورەو پاشای خۆیان.

رَفَّلَ: دەگوترێ: (رَفَّلَ في ثيابه): بە پۆشاکەکەیەوە لارو لەنجەی کرد واتە: دەق بەمانا (رَفَلَ)دێ.

أرفَلَ ثوبَهُ او إزارَه أو ذيلَه: کراسەکەی یان دەرپێیەکەی یان لکی مێزەرەکەی درێژکردو بەدوخۆی دا دا لەعەرزی خشاند.

أرفَلَ الملكُ فلاناً: پاشا فلانکەسی کردە حاکمو لێپرسراو.

تَرْفَلَ فلان ترفَلةً: بەمانا (رَفَلَ)دێ.

ترفَّلَ: بەمانا (رَفَلَ)دێ.

ترفَّلَ عليهم: بوو بەحاکمو فەرمانڕەوا بەسەریانەوە.

الترفيلُ: لەزانستی عوروزدا زیادکردنێکی سەبەبە لەسەرەوای شیعرەکەدا، وەکوو زیادکردنی (تُنْ) لەسەر (متفاعِلن)و بگوترێ: (متفاعلاتن).

الرِّفالُ: درێژ، دەگوترێ: (شَعرٌ رفال وثوب رفال).

الرِّفْلُ: کلکی درێژ ◊ پۆشاکی درێژ ◊ پۆشاکی فشو فۆڵ ◊ ژیانی خۆش ◊ ئافرەتی گۆشتن.

المِرْفالُ: کەسێک زۆر لارو لەنجە بکا، دەگوترێ: (رجل مِرفال وامرأة مرفال) ◊ (ك: مرافيل).

المِرْفَلَةُ: بەرمورو خشڵو ملوانکەی درێژ، کە ئافرەت لارو لەنجەی پێوە بکا ◊ (ك: مرافِل).

رَفَهَ رفهاً ورفوهاً: نازو نیعمەتی باشو بەرفراوانی توش هات.

رفَّهَ فلاناً وبه: بەزەیی بەفلانکەس دا هاتەوە، سۆزی بۆی بوو.

رَفُهَ رَفاهَةً ورُفاهيةً: بەمانا (رَفَهَ) دێ.

أرْفَهَ: بەمانا (رَفَهَ) دێ، دەگوترێ: (أرْفَهَ فلان): لەخواردنو خواردنەوەو پۆشاک لەبەرکردن دا زێدە ڕۆیی کرد ◊ خۆشی ڕابواردو ئیسراحەتی کرد ◊ هەروا دەگوترێ: (أرفِهْ عندي): لای من بمێنەوەو ئیسراحەت بکە.

أرْفَهَ: سەری بەشانەکردو ڕۆنی لێ دا.

أرْفَهَ فلاناً: فلان کەسی خستە ناو نازو نیعمەتەوە.

رَفَّهَ: بەمانا (أَرْفَهَ).
رَفَّهَ نَفْسَهُ: نازو نیعمەتی بۆ نەفسی خۆی دابین کرد، دەگوترێ: (رفِّهْ عندي): لای من بمێنەوەو خۆش رابوێرە.
رَفَّهَ عنه: ناخۆشی دورخستەوەو ژیانی خۆشی پڕنازو نیعمەتی بۆ دەستەبەرکرد.
رَفَّهَ علیه: مۆڵەتی دا.
تَرَفَّهَ: بەمانا (رَفَّهَ)دێ.
استَرْفَهَ: بەمانا ((تَرَفَّهَ)دێ، دەگوترێ: (إسْتَرْفِهْ عندي) بەمانا (أرفِهْ عندی)دێ.
الرَّفاهَةُ: ژیانی خۆش‌و پڕنازو نیعمەت‌و هەرزانی.
الرَّفاهِیة: بەمانا (الرَّفاهَة)دێ.
الرَّفَهَةُ: سۆزو خۆشەویستی‌و بەزەیی.
الرُّفَهْنِیَةُ: بەمانا (الرَّفاهةُ) دێ، دەگوترێ: (هو في الرُّفَهْنِیَةِ من العیش).
رفا رَفْواً: ژنی هێنا ٥ هاوسەرگیریی کرد.
رفا الثوب ونحوه من كل منسوج: پۆشاکەکەی پینەکرد، دوریيەوە، هەندێکی بەهەندێکی ترەوە نووساند، دەگوترێ: (رفا الخرق): کونەکەی پڕکردەوەو چاکی کردەوە.
رفا فلاناً: ترس‌و بیمی لەسەر فلانکەس لابرد.
أرفَتِ السفینةُ: کەشتیەکە لەبەندەر نزیك بۆوە.
أرفأ الیه: پەنای بۆ برد، چووە پاڵی.
أرفأ السفینة: کەشتیەکەی نزیك بەندەر کردەوە ٥ یان لەزەوی نزیك خستەوە.
أرفأ فلاناً: موداراتی لەگەڵ دا کرد.
رافأه مرافأةً: هاوڕای بوو، چووە سەر بیرو باوەڕی ئەو ٥ زەمانە سازی لەگەڵ دا کرد.
رَفَّى المتزوِّجَ: پیرۆزبایی لەو کەسەکرد کەژنی هێناوە پێی وت پیرۆزبایيت لێدەکەم هیوادارم کوڕو کچی زۆرتان ببن.
ترافَوْا علی الأمر: کارەکەیان پەسەند کرد، بەلایانەوە باش بوو.
الرِّفاءُ: پیرۆزبایی کردنە لەو کەسەی هاوسەرگیری کردووە.
الرُّفَةُ: کاو پڵوپوش.
الرَّفَّاءُ: ئەوکەسەی پیشەی پینەسازی جل‌و بەرگ بێ ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (رفَّاءة).
رَفَأَ الدَّمْعُ والدَّمُ ونحوهما رَفْئاً ورُفُوءاً: فرمێسکەکە یان خوێنەکە گیرسايەوەو وشك بۆوە.
رَفَأَ دمُ القاتل: بکوژەکە خوێنی بۆدرا، خوێنی دا، خوێنبەستی کرد.

رَفَا بينهم: ئاشتەوایی لەنێوان دا کردن ٥ رێکی خستنەوە، دەگوترێ: (ارْفَأْ علی ظِلْعِك): بەزەییت بەخۆتا بێ ٥ بەئەندازەی بەرەی خۆت قاچ راکێشە، هەروا دەگوترێ: (لا أرقأ اللّه دمعتَهُ): خودا فرمێسکت وشك نەکاتەوە.

الرُّفُوءُ: بەوکەسە دەگوترێ صولحی نێوان خەڵك دەکا ٥ ئاشتەوایی دەخاتە نێوان خەڵکەوە، دەگوترێ: (الدِّیَةُ رفوء الدم): خوێن دان بەکەس‌و کاری کوژراو خوێنی بکوژ دەپارێزێ‌و لەکوشتنەوە رزگاری دەکات.

رَقَبَهُ رَقْباً ورُقوباً: چاوەڕوانی کرد ٥ سەرنجی ڕاکێشا ٥ پارێزگاری کرد.

رَقَّبَ فلاناً: لەملی فلانی دا ٥ پەتی لەملی فلانکەس کرد.

رَقِبَ رَقَباً: ملی ئەستور بوو ٥ (هو أرْقَبُ وهي رَقْباءُ).

أرقَبَهُ داراً أو أرضاً: خانوەکە یان زەوییەکەی کردە مڵك‌و سامان بۆ خۆی‌و بۆنەوەکانی.

راقَبَهُ: چاودێری کرد ٥ لێی ترسا، دەگوترێ: (فلان لا یراقب اللّه في أمره).

إرْتَقَبَ: بەرزبووە، رێزدار بوو.

إرْتَقَبَ الشَّيْئَ: چاوەڕوانی شتەکەی کرد.

تَرَقَّبَهُ: چاوەڕوانی کرد.

الرِّقابَةُ: چاودێری کردن ٥ سانسورکردن لەسەر کتێب‌و نوسراوی تر پێش لەچاپدان‌و بلاوکردنەوەیان ٥ یان دەست تێوەردانی حکومەت یان بانکی مەرکەزی بۆ ئەوەی کار بکاتە سەر نرخ‌و بەهای جۆرە پارەیەك.

الرُّقْبى: ئەوەیە یەکێك بەیەکێ تر بڵێ ئەگەر من پێش تۆ مردم فلان خانوو یان فلان زەویم بۆ تۆ بێ، ئەوی تریش بەویان وابڵێ، هەریەکەیان چاوەڕێی مردنی ئەوی تربێ.

الرُّقْبَةُ: چاڵێکە هەڵدەکەندرێ بۆ گرتنی پڵینگ.

الرَّقَبَةُ: ئەستۆ، مل ٥ بەهەموو جەستەی ئادەمیزادیش دەگوترێ ٥ هەروا ناوە بۆ کۆیلەو بەندەو کەنیزەك ٥ هەروا ناوە بۆ بەشی ژوروی کەمان.

الرِّقابَةُ: حەرەسی کالاو چاودێری شت‌و مەك.

الرَّقُوبُ: ئەو دایك‌و باوکەی منداڵیان بۆ نامێنێ ٥ کەسێك (پیاو بێ یا ژن) نەتوانێ کاربکاو بژێوو

پێداویستی خۆی دابین بکا ٥ هەروا بەژنێك دەگوترێ چاوەڕوانی مردنی مێردەکەی بکا بۆئەوەی میراتی لێ بگرێ یان شوبکاتەوە بەیەکێکی تر ٥ (أم الرقوب): بەلاو کارەسات.

الرَّقِيب: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ چاودێرو حەرەس ٥ پێشەتای سوپا ٥ کەسێك ئەرکی پێداچونەوەو خوێندنەوەی کتێبو نووسراوی دەخرێتە ئەستۆ پێش چاپکردنیان بۆئەوەی سانسۆریان بکاو رستەو وشەگەلێك کەلەگەڵ بارو دۆخەکە نەگونجێ لایبەرێ.

المُرَاقَب: پیاو خراپێك کە پیاوانی ئاسایش دەیخەینە ژێر چاودێری خۆیانەوە بۆئەوەی بزانن هەڵسو کەوتی چۆنەو نەهێڵن خراپەکاری بکا.

المُرَاقِب: چاودێر ٥ ئەو کەسەی چاودێری کردن دەکاتە پیشەی خۆی.

المَرْقَب: شوێنی چاودێریی کردن ٥ (ك: مَراقِب).

المَرْقَبَة: بەمانا (المَرْقَب) دێ (ك: مَراقِب).

رَقَحَ رَقْحاً ورقاحَة: کاسبی کرد، خێزانو منداڵی خۆی بەخێوکردن، دەگوترێ: (هو راقِحَة أهله).

رَقَّحَ الشَّيْءَ: شتەکەی رێك خستو چاکی کردەوە.

رَقَّحَ مالَهُ: ماڵو سامانی خۆی رێك خست، سەروکاری کرد.

ارْتَقَحَ رأسُ المال: پارەو پولەکەی بەهۆی چاودێری کردنەوە گەشەی کرد.

تَرَقَّحَ: کاسبی کرد، هەوڵی دا بۆ دابینکردنی بژێوی ماڵو خێزانی خۆی.

الرَّقاحِيُّ: بازرگانێك زۆر بەخەم ماڵو سامانی خۆیەوە بێ.

رَقَدَ رَقْداً ورُقُوداً: نوست ٥ (رَقَدَ عن الأمر): وازی لەئیشەکە هێنا ٥ گوێی بەئیشەکە نەدا لێی غافڵ بوو.

رَقَدَ عن الضيف: گرنگی بەمیوانەکە نەدا.

رَقَدَ الحَرُّ: گەرما نەما.

أرْقَدَهُ: نواندی.

رَقَدَ المكانَ: لەو شوێنە مایەوە.

رَقَّدَهُ: بەمانا (أرقَدَهُ) دێ.

ترقَّدَ: خۆی بەنوستوو خست.

أرْقَدَ: خێرا ڕۆیشت.

اسْتَرْقَدَ: هەنەوز سواری بوو.

الرَّاقُودُ: کۆلێنەو کوپەی گەورەو قوڵ.

الرَّقْدَة: گەرمای دوا سەرما.

الرُّقُودُ: ئافرەتێك ناز پەروەر بێو کێشتەنگاوان بخەوێ.

المَرْقَدُ: شوێنی نوستن‌و پاڵکەوتن ◦ گۆڕو ئارامگا.

المُرْقِدُ: دەردێکە ئادەمیزاد بێهۆش دەکا ◦ بۆ ئاگای دەکا.

رقرق الماءَ وغيره: بەهێواشی ئاوەکەی رشتە ناو شتەکەوە.

رقرق عينُهُ: چاوی فرمێسکی ڕژاندن.

رقرق الشَرابَ: شەرابەکەی تێکەڵ بەشلەمەنی تر کرد.

رقرق الثريدَ بالدسم: تێکوشاوی تێکەڵ رۆناو کرد.

رقرق الطيبَ في الثوب: بۆنی خۆشی پۆشاکەکەی کرد.

تَرَقْرَقَ الماءُ وغيره: ئاوەکە بەهێواشی هەڵرژایە خوار، یان بەهێواشی رۆیی.

تَرَقْرَقَ الماءُ وغيره: ئاوەکە شەڵەقاو شەپۆلی دا، یان بەهێواشی ڕەوان بوو کشا، دەگوترێ: (ترقرق الدمع من العين): فرمێسك لەچاودا قەتیس ما.

تَرَقْرَقَ عينه: چاوی فرمێسکی رژاند.

تَرَقْرَقَ السرابُ: تراویلکەکە درەوشایەوە، بریسکەی دا.

تَرَقْرَقَت الشمسُ في طلوعها: خۆر لەکاتی هەڵهاتنی دا واهاتە بەرچاو بسورێتەوە.

تَرَقْرَقَ الحيوان لِلسِّمَن أو الهزال: ئاژەڵەکە خەریکە قەڵەو بێ یان بەرەو لاواز بوون بچێ.

الرُقارِقُ: ئەو شتەی بدرەوشێتەوە یان تێکەوە بهاوێ.

الرُقارِقُ من الماء: ئاوی کەم ◦ چۆڕە ئاو.

الرُقارِقُ من الثياب: پۆشاکی تەنك.

الرُقارِقُ من الشراب: شلەمەنی رون.

الرُقارِقُ من السيوف: شمشێری بریسکەدار.

الرُقراق: بەمانا (الرُقارق) دێ ◦ هەرشتێك بدرەوشێتەوە.

الرُقراق من الدَّمع: فرمێسکی قەتیس ماو یان زەنگۆڵ زەنگۆڵ ◦ (جارية رقراقة): کچۆڵەیەکی تەڕو تازەو دەم‌و چاو تەڕو گەش ◦ (رقراقة البشرة): پێست سپی درەوشاوە.

رَقَشَهُ: زەخرەفەی کردو نەخشاندی ◦ جوانی کردو رازاندییەوە.

رَقَشَ الكتابَ: کتێبەکەی نووسیەوەو خاڵی لەسە پیتەکان دانا.

رَقَشَ النَّمَّامُ كلامَهُ: فیتنە جویەکە قسەکانی خۆی ڕازاندنەوە بۆ ئەوەی مەبەستەکانی بپێکێ.

رَقِشَ رَقَشاً ورقشةً: خاڵخاڵاوی‌و بەڵەك بوو ◦ (هو أرقش وهي رقشاء) ◦ (ك: رُقْش).

الرَّقشاءُ: بەمانا (الرَّقاش) دێ ٥ جۆرە کرمێکە ڕەنگاو ڕەنگ خاڵی زەردو سوری تێدان جوانو سەرنج ڕاکێشە لەناو گژوگیادا دەژی.

الرَّقشة: ڕەنگێکی خاڵخاڵاوییە، یان تێکەڵە ڕەنگێکە لە لیلّو ڕەشوبۆر.

رَقَصَ رَقْصاً: سەمای کرد، جەستەی خۆی جوڵاندەوە لەسەر شێوەو هەوای مۆسیقا یان گۆرانی ٥ بەشێوەی لارو لەنجەو خۆبادان ڕۆیشت.

رَقَصَ النَّبيذُ: سرکەکە هەڵچوو.

رَقَصَ في الكلام: خێرا خێرا قسەی کردن.

رَقَصَ الجملُ: حوشترەکە کەوتە سەر ڕەوتو جوان ڕۆیی.

أرقَصَ في سيره: بەمانا (رَقَصَ)دێ.

أرقَصَ فلاناً: فلانکەسی هەڵنا بۆ سەماکردن.

أرقَصَت المراةُ وَلَدَها: ئافرەتەکە منداڵەکەی هەڵتەکاند ٥ هەڵی پەڕاند.

أرقَصَ فلانٌ الدَّابَّةَ: فلانکەس ولاخەکەی هاندا بۆ خێرا ڕۆیشتن.

رَقَّصَهُ: بەمانا (أرقَصَهُ)دێ.

ترقَّصَ: بەمانا (رَقَصَ)دێ.

الراقِصَةُ: سەماکەر ٥ (ليلة راقصة): شەوێکە سەمای تێدا بکرێ.

الرَّقْصُ: جوڵاندنی بەشێکە لەجەستە یان زۆربەی لەسەر شێوەی مۆسیقاو گۆرانی، بەزۆری بەهەڵتەکاندنی شان یان سمت یان دوو دەست ئەنجام دەدرێ ٥ بۆ دەربڕینی جۆرە مانایەك لەماناکان ٥ چەند جۆری هەیە.

الرَّقَصُ: قسەو قسەلۆك، دەگوترێ: (سمعت رَقَصَ الناسِ علينا): گوێم لەقسەی ناشیرینی خەڵك بوو دژی ئێمە ٥ هەروا دەگوترێ: (لە رَقَصٌ في كلامە): لەقسەکردن دا پەلە پەلیەتی.

الرَّقّاصُ: کەسێك زۆر سەما بکا، پیشەی سەماکردن بێ ٥ بەندوڵی کاتژمێر.

الرَّقّاصَةُ: ئافرەتێك پیشەی سەماکردن بێ ٥ زەوییەك ئاویش بدرێ هیچی لێ نەڕوێ.

المَرْقَصُ: شوێنی سەماکردن ٥ (ك: مراقص).

المَرْقَصَةُ: بەمانا (المَرْقَصُ) دێ ٥ (ك: مَرَاقِصَ).

رَقَطَهُ رَقْطاً: خاڵی تێدا دروست کردن.

رَقِطَ رَقْطاً: خاڵی پێوە بوون ٥ (هو أرقط وهي رقطاء).

رَقَّطَهُ: بەمانا (رقطه)دێ ٥ دەگوترێ:

(رَقَطَ على ثوبه): بۆيەو ڕەنگی بەسەر پۆشاکەکەی دا پڕژاند.

تَـرَقَّطَ: پەڵـە پەڵـە بـوو ٥ دەگـوترێ: (تَرَقَّط النسيجُ): قوماشەکە گوڵ گوڵ بوو ٥ (هو أرقط وهي رقطاء).

الأَرْقَــطُ: پڵــنگ ٥ هەرگیانلەبەرێــك ڕەنگی خاڵخاڵو بەڵەك بێ.

الرَّقطُ: نوختەو خاڵ.

الرَّقطـاء: مێینـەی (الأرقــط)ە ٥ جـۆرە مارێــکە ٥ تێکوشاوێــکی چــەوری وەهـا ڕۆنەکـەی لەسـەر ڕاوەسـتابێ پەڵە پەڵە.

الرُقْطَـــة: ڕەنگێـــك لەســـپیو ڕەش تێـکەڵاو بـێ ٥ یـان لـەڕەنگی سـورو زەردو هی تر تێکەڵ بوو بێ.

رَقَـعَ الـشیخُ رَقعـاً: پیرەمێردەکـە یـان پیرەژنەکـــە لـــەکاتی هەســـتان دا هەردوو دەستی دادان.

رَقَعَ في سیره: خێـرا ڕۆیـشت ٥ دەگـوترێ: (مارقع فلان رقعاً): فلانکـەس هیـچی بۆنەکرا، هیچی نەکرد.

رَقَعَ الثَّوبَ والحذاءَ رقعاً ورقعةً: کراسـەکەی پینەکرد ٥ پێڵاوەکانی پینەکردن.

رَقَـعَ البنــاءَ: پاڵپـشتی بـۆ بیناکـە دانـا، دەیرەگی بەردا.

رَقَعَ أمورَهُ: کاروباری خۆی ڕێـك خست.

رَقَعَ فلاناً: لەفلانکەسی دا ٥ (رَقَعَهُ بکفٍّ أو بسهم): بەشـەپلاغەی لـێ دا، تـیری پێوەنا.

رَقَـعَ الأرض برجلـه: بـەقاچ زەوییەکـەی کوتایەوەو پێ پەستی کرد.

رَقُعَ رقاعةً: نەحمەق بوو گێل بوو.

أَرْقَـعَ الثـوبُ وغـیره: پۆشـاکەکە کـاتی پینەکردنی هاتووە.

أرْقَعَ فـلان: فلانـکەس بـێ عەقڵییـەکی زۆری کرد شتێکی ناشیرینی ئـەنجام دا.

رَاقَـعَ الخَمْــرَ: بـەردەوام بـوو لەسـەر خواردنەوەی مەی.

رَقَّعَهُ: بەمانا (رَقَعَهُ) دێ.

رَقَّعَ البنـاءَ: پاشکۆڵی بـۆ بیناکـە دانـا، دیرەگی بەردا.

رَقَّعَ أموالَهُ أو معیـشته: مـاڵو سامانی خۆی ڕێك خـست یـان ژیـانی خـۆی ڕێك خست.

رَقَّعَ الحدیثَ: لەقسەکەی زیادکردو کەمو کوڕی تێدا نەهێشت.

إرْتَقَعَ: دەگـوترێ: (ما أرْتَقِعُ لـه أو بـه): گرنگـی پـێ نـەدا ٥ (مـا ترتقـع مـنی برقاع): گوێ بەئامۆژگاری من نادا ٥ یان هیچم بەقسە ناکا.

تَرَقَّعَ: کاسبی کرد.

اسـترقَعَ: کـاتی ئـەوەی هـاتووە پینـەی بکەی، دەگـوترێ: (اسـترقع الثـوبُ).

الأَرْقَعُ: ئەحمەق‌و گێل ٥ ئاسمانی دونیا لەم ڕووەوە کەبە ئەستێرە ڕازاوەتەوە ٥ (ك: رُقْعٌ).

الترقيع: (ترقيع الجروح): ئەوەیە برینەکە پاك بکرێتەوە ئەمجار بە پارچە پێستێکی شوێنێکی تری جەستەی داپۆشرێ.

الرُّقاعَة: گێلی‌و بێ عەقڵی ٥ بێ حەیاو بێ شەرم.

الرَّقاعي: کەسێکە زۆر دەربەست ماڵ‌و سامانی خۆی بێ‌و هەمیشە خەریکی ڕێك‌و پێك کردنی بێ.

الرُّقعُ: ئاسمانی حەوتەم.

الرَّقعاءُ: ئافرەتی گێل ٥ شتی ڕەنگاو ڕەنگ ٥ ئافرەتی قاچ باریك.

الرُّقعَةُ: پینە، پارچەیەك پینەی پێ بکرێ ٥ کوتە کاغەزێك پارچە پێستێك شتی لەسەر بنوسرێ ٥ پارچە زەوی پەڵەگیاو گژو لەوەڕگا.

رقعة الشطرنج: پارچە تەختەیەك کە چوارگۆشە چوارگۆشە کراوە.

خطّ الرُّقعة: جۆرە خەت‌و نوسینێکە نامەی پێ دەنوسرێ.

الرُّقَعَةُ: جۆرە درەختێکە زەبەللاح‌و گەورە گەڵاکەی وەکوو گەڵای کولەکە وایە، بەرەکەی وەکوو هەنجیر دەچێ.

الرَّقِيعُ: گێل‌و ئەحمەق ٥ ئاسمان.

المَرْقَعانُ: گێل‌و نەفام ٥ (مَرْقَعانَة): بۆ مێینە بەکاردێ.

المَرْقَعُ: شوێنی پینەکردن.

المِرْقَعُ: دەگوترێ: (خطيب مِرْقَع): وتار بێژێکە قسە دەخاتە پاڵ قسەو ڕێکیان دەخاو وتارێکی جوانی لێ پێك دێ.

المُرَقَّعُ: پیاوی قاڵبوو لەبۆتە دراوو خاوەن ئەزموون.

المُرَقَّعَةُ: پۆشاکی صۆفیان لەم ڕووەوە پینە پینە بێ.

رَقَّهُ رَقّاً ورَقَّةً: تەنکی کرد.

رَقَّ رَقّاً ورِقَةً: باریك بوو کزو لاوزاو ناسك‌و لەتیف بوو.

رَقَّ عَظْمُهُ: ئێسقانی زەعیف بوو، پیر بوو، بەساڵا چوو.

رَقَّ عدده: تەمەنی کەم بوو ٥ پێستی داماڵدراو هێزی نەما.

رَقَّ حالُهُ: هەژار کەوت‌و ماڵ‌و سامانی نەما ٥ ئاسان بوو، نەرم بوو.

رَقَّ لَهُ: بەزەیی پێدا هات ٥ گەردنکەچ بوو، ملی دا ٥ شەرمی کرد ٥ دەگوترێ: (رقّ وجهُهُ): بەڕوان تەنك بوو.

رَقَّ الحُرُّ: ئازادەکە بوو بەکۆیلە ٥ (ك: أرقاء).

أَرَقَّ: بەمانا (رَقَّ) دێ.

رَقَّ الفَرَسُ ونحوه: ئەسپەکە سمی تەنك بوو.

رَقَّ فلاناً: فلانکەس بارو دۆخی نالەبار بوو، هەژار کەوت.

رَقَّ به أخلافَهُ: چروك بوو خێرو بێری نەما.

رَقَّ الحُرَّ: ئادەمیزادەکەی کردە کۆیلە ٥ هەڵی گێڕایەوە، بە ئامۆژگاری‌و قسەی جوان نەرمی کرد.

رَقَّقَ قَلْبَهُ: دڵی دایەوەو نەرمی کرد.

رَقَّقَ کلامَهُ: قسەکانی نەرم‌و نیان کردن، قسەی جوانی وتن.

رَقَّقَ مَشْيَهُ: بەهێواشی رۆیی.

رَقَّقَ بینهما أو مابینهما: نێوانی ئەو دوکەسەی تێك دا.

تَـرَاقَّ هَرَمُهُ: راوو بۆچونی گەیشتە کۆتایی.

تَرَقَّقَ: بەمانا (رَقَّ) دێ ٥ بەهێواشی رۆییشت، زەلیل‌و مل کەچی کرد ٥ دەگوترێ: (ترقَّقتِ الحسناءُ فلاناً): ئافرەتە جوانەکە فلانکەسی ژێردەستە کردو دڵی لێ ستاندو کردویەتی بەکۆیلە.

اسْتَرَقَّ الماءُ ونحوه: ئاوەکە رۆچوو جگە لەکەمێکی.

اسْتَرَقَّ اللیلُ وغیره: شەوەکە زوربەی رۆیشت.

اسْتَرَقَّ الأسیرَ: بەدیل گیراوەکەی کردە کۆیلە.

اسْتَرَقَّ الحُرَّ: مامەڵەی کۆیلەی لەگەڵ پیاوە ئازادەکە کرد.

الرَّقَاقُ: زەوی دەشت‌و نەرمەڵان ٥ ئەو چاڵاییەی ماوەیەك ئاوی تێدا راوەستاوەو دوایی ئاوەکە رۆچووە، دەگوترێ: (أرض رقاق): زەوییەکی نەرمەڵانە، گڵە وردەیە ٥ (یوم رقاق): رۆژێکی گەرمە.

الرُّقَاقُ: کۆیلە ٥ نانی تیری ٥ رۆیشتنی لەسەرە خۆ.

الرَّقُّ: چەرمێکە تەنك بۆ تێدا نوسین بەکاردێ ٥ لاپەڕەی سپی ٥ ئاوی کەم لەبنکی دەریادا یان لەشیوو دۆڵ دا ٥ کیسەڵی گەورە ٥ گیانلەبەرێکی ئاوییە وەکوو ٥ تیمساح وایە ٥ (ك: رقوق).

الرِّقّ: شتی تەنك ٥ بەندایەتی ٥ زەوی نەرمەڵانی پان‌و پۆڕ ٥ ئەو چرۆو سەرە تەرزانەی ئاژەڵ بەئاسانی دەمی دەیگاتێ‌و بەلایەوە خۆشە ٥ (ك: رُقوق).

الرُّقُّ: ئاوی تەنکاو ٥ ئاوی کەمی بنکی دەریاو ناو شیو ٥ زەوی نەرمەڵانی پان‌و پۆڕ ٥ (ك: رقوق).

الرَّقَقُ: نەرمیو سوکی ٥ تەنکی ٥ زەوی نەرمەڵانو پانو پۆڕ ٥ لاوازیو بێ هێزی.

الرَّقَّةُ: بەمانا (الرَّقاقُ)دێ ٥ یان هەر زەوییەکی دەم ڕوبارە کە لەکاتی هەستانی ئاوەکەدا ئاوی بگاتێو کەچەمەکە نیشتەوە ئاوەکەی لەسەر نامێنێو زەوییەکە بۆ ڕوەك تێدا ناشتن لەبارە.

الرَّقِيقُ: شتی باریكو تەنك ٥ کۆیلە.

الْمَرَقّ: هەرشتێك باریك یان تەنك بێ ٥ (مرق الأنف): نەرمەی لوت ٥ (ك: مَرَاق)ە ٥ (مراق البطن): نەرمەی ورگ ٥ لای خواروی ورگ.

المِرْقاقُ: تیرۆك؛ دارێکە نانی پێ پان دەکرێتەوە.

الْمُرَقَّقُ: نانی تەنك، نانی تیری.

الْمُسْتَرَقُّ من الشَّيْءِ: نەرمەی شت.

أَرْقَلَ في سيره: پەلەی کرد لەڕۆیشتنیدا.

أَرْقَلَت النخلةُ: دارخورماکە درێژ بوو، هەڵچو.

الراقول: حەبلێکە بەکاردێ بۆ چونە سەر دارخورما ٥ (ك: رواقيل)ە.

الرَّقْلَةُ: دارخورمای بەرز ٥ (ك: رِقال).

الْمِرْقالُ: تیزڕۆ، یان ڕۆیندەو زۆر ڕەو.

رَقَمَ الكتابَ وعليه وفيه رَقْماً: کتێبەکەی نووسی ٥ (هو يَرْقُمُ على الماء): بەکەسێك دەگوترێ کاری بێ سود بکا، بەئیشی هیچو بوچەوە خەریك بێ.

رَقَّمَ السِّلْعَةَ: کاڵاکەی نیشانەکرد، نرخی لەسەر دانا ٥ مۆری لێ دا، جۆرەکەی دیاریکرد.

رَقَّمَ الكتابَ والثوبَ: بەمانا (رَقَمَ)دێ.

الأرْقَمُ: نێرە مار یان ماری ژاراوی پیس ٥ (ك: أراقِم).

الترقيمُ: خاڵبەندی؛ دانانی خاڵو فاریزەو داشو نیشانەی پرسیارو سەر سوڕمان.

الرَّقْمُ: خەتی گەورە ٥ نیشانەکردن ٥ مۆر لێ دان ٥ نرخ لەسەر شت دانان ٥ ناوزەدکردنی قوماش ٥ هەروا ناوە بۆ ژمارە سادەکان: (١-٢-٣-٤-٥-٦-٧-٨-٩).

الرَّقم القياسي: ژمارەیەکە کە پێشبڕکێ کار لای زوروی لێ بەدەست دێنێ، وەکوو ئەوە ڕاکەرێك لەماوەی دە چرکەدا هەزار مەتر ببڕێو کەسانی تر بە (١٥)چرکە ئەو مەودایەیان بڕیبێ.

الرُّقمةُ: باخچە ٥ قەراخی شیو، یان زۆنگاو، یان شوێنی کۆبونەوەی ئاو ٥ ڕوەکێکە ئاوی خوبازایە ٥ ئێسقانێکە لەشێوەی نینۆك لەسەرو باریکایی دەستی وڵاخەوە

دەردەکەوێ ٥ خاڵێکی خڕە لەشێوەی دیرهەم دا.

الـرَّقِيمُ: کتێب ٥ ئاسمان ٥ گوندی (أصحاب الکهف)، یان ئەو کێوەی بۆی چوون، یان شیوەکە یان ئەو بەردو ئەشکەوتەی چونە ژێری، یان ئەو رەصاصە یان ئەو لەوحەی زانیاری دەربارەی (أصحاب الکهف)ی پێ نوسراوەو لەسەر نوسراوە.

المُرَقِّمُ: نووسەر.

المِرْقَمُ: قەڵەمو پێنووس، دەگوترێ: (طاح مِرْقَمُك): قەڵەمەکەت هەڵەی کرد، تیز ڕۆیی کرد ٥ ئامێرێکە نانو کولێرەی پێ نەخش دەکرێ ٥ ئوتو.

رقَنَتِ المَرأةُ رَقْناً: ئافرەتەکە بەزەعفەران قژی خۆی ڕەنگ کرد.

رقَنَ الشعرَ: قژەکەی ڕەنگ کرد.

أرْقَنَ: بەزەعفەران خۆی ڕەنگ کرد.

أرْقَنَ شعرَهُ: بەمانا (رَقَنَهُ) دێ.

أرْقَنَ الطعامَ: ڕۆنی تێکەڵاوی خواردنەکە کرد.

رَقَّنَتِ المرأةُ: بەمانا (رَقَنَتْ)دێ.

رقَّنَ الکتابَ: بەشێوەیەکی جوان کتێبەکەی نووسییەوە.

رقَّنَ الثوبَ: کراسەکەی بەزەعفەران ڕەنگ کردو رازاندییەوە.

ارْتَقَنَ: بەمانا (أرقَنَ)دێ.

الأرقان: خەنە ٥ زەعفەران.

الرَّاقِنُ: ڕەنگی جوان.

الرِّقان: بەمانا (الإرقانُ) دێ.

الرِّقَنُ: هێلکەی داڵاش و داڵ.

الرُّقون: خەنەو وسمەو زەعفەران.

الرَّقِينُ: بەمانا (الرَّقيم) دێ ٥ دیرهەمو شتی لەو جۆرە.

رَقَا الطائرُ: باڵندەکە بەرز بووە.

رَقَى المريضَ ونحوَهُ رَقْياً ورُقِياً: نوشتەو دوعای بۆ نەخۆشەکە کرد.

رَقَيْتُ فلاناً: تەمەلوق و سازشکاریم بۆ فلان کرد.

رَقِيَ رَقْياً ورُقِيّاً: سەرکەوت، بەرزبۆوە.

رَقِيَ الجبلَ: چووە سەرکێوەکە.

رَقِيَ الدَّرَجَ: بەپەیژەکە دا سەرکەوت.

رَقِيَ علي الباطلَ: شتە بەتاڵەکەی بەسەرم دا تێپەڕاند ٥ شتێکی بەدەم منەوە هەڵبەست کەنەم گوتووە.

ارْتَقَى: بەرز بۆوە ٥ (ارتقى العرشَ): چووە سەرکورسی دەسەڵات، بوو بەپاشا.

ارْتَقَى بطنه: ورگی پڕبوو، تێر بوو.

تراقَى: هەڵکشا، بەرز بۆوە، دەگوترێ: (تراقى أمرهم الى الفساد).

تَرَقَّى: بەمانا (ارتقى) دێ، دەگوترێ:

(تَرَقَّى فلان من حال الى حال): لەحاڵو وەزعێکەوە چووە ناو بارو دۆخێکی ترەوە.
تَرَقَّى العامِلُ: کرێکارەکە پلەی بەرز بۆوە لەپلەیەکەوە بۆ پلەیەکی بەرز تر.
تَرَقَّى في العلم وغيره: پلە پلە لەخوێندنو زانیاریی دا بەرز بۆوە.
استرقى فلاناً: داوای لەفلاّن کرد دوعاو نوشتەی بۆ بکا.
الراقي: نوشتەکار ٥ خاوەن نووشتەو دوعا.
الرَّقّاء: بەمانا (الراقي) دێ، کەسێک چوبێتە سەر کێو.
الرُّقْوُ: کۆمەڵە گڵ یان کۆمەڵە لمب.
الرُّقْوَةُ: بەمانا (الرقوُ) دێ، پلەو پلیکانە.
الرُّقْيَةُ: نووشتەو دوعا بۆ نەخۆشو شتی وا.
المَرْقى: شوێنی بەرز بوونەوە.
المِرْقاةُ: هۆکاری بەرز بوونەوە ٥ پەیژەو پلیکانە ٥ یان شوێنی بەرز بوونەوە ٥ (ك: مراق) ٥ دەگوترێ: (المجد صعب المراقي).
رَكَبَهُ: لەئەژنۆی دا یان بەئەژنۆ لێی دا.
رَكِبَ رَكَباً: ئەژنۆی گەورە بوو یان یەکێکیان گەورە بوو ٥ (هو أركب وهي ركباء) ٥ (ك: رُكْبٌ).
رَكِبَ الشَّيْءَ عليه وفيه: سواری شتەکە بوو، چووە سەری، دەگوترێ: (ركب في السفينة)، هەروا دەگوترێ: (رَكِبَ الشَحْمُ بعضُه بعضاً): بەز قات قات چووە سەریەك.
رَكِبَ الدينُ فلاناً: قەرز سواری شانو ملی فلان بوو.
رَكِبَ فلان رأسَهُ: بەنەشارەزایی ملی رێگای گرت.
رَكِبَ الذَّنْبَ: تاوانی ئەنجام دا ٥ ئیشی خراپی کرد.
رَكِبَ فلاناً: شوێن فلاّنکەس کەوت ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (فإذا عُمر قد رَكِبَني): روانیم عومەر بەشوێنم دا هات.
رُكِبَ: ئەژنۆی ئازاری پەیدا کرد.
أركَبَ المهرُ: جوانووەکە کاتی سواربوونی هات، دەگوترێ: (دابة مُرْكِبةٌ): وڵاخێکە کاتی سواریی هاتووە.
أركَبَ فلاناً: فلانکەسی سوار کرد ٥ لەدوا خۆیەوە سواری کرد یان وڵاخی سواریی بۆ دابین کرد.
رَكَّبَهُ: سواری کرد.
رَكَّبَ الشَّيْءَ: شتەکەی خستە سەریەك

ە تێکی خستو شتەکانی تێکنانو کردنی بەیەك پارچە ە دەگوترێ: (رَكَّبَ الفصَّ في الخاتم) و(رَكَّبَ السنانَ في الرمح) و(ركَّبَ الكلمة او الجملةَ) و(ركَّبَ الدواء).

إرْتَكَبَ ذنباً أو قبيحاً: تاوانی کرد، کاری ناشیرینی ئەنجام دا.

تراكَبَ الشَّيْءُ: شتەکە هەندێکی کەوتە سەر هەندێکی.

تَرَكَّبَ: دەگوترێ: (تَرَكَّبَ الشَّيْءُ من كذا): ئەو شتە لەوە پێك هاتووە.

إستَرْكَبَهُ: داوای لی کرد سواری بکا.

التَّراكُبُ: لەزانیاری روەکناسی دا زیادبوونی دیواری خانەیە لەبارەی ئەستورییەوە بەو جۆرە مادەی ئەستورەکە توێ توێ بچنە سەریەك.

التركيب: لەزانیاری فەلسەفەدا پێکهاتنی شتە لەپێکهاتە بەسیتەکانی ە پێچەوانەی (التحليل)ە.

الرَّاكِب: سەرە تەرزەی لقە خورما کەبەرەو زەوی شۆڕ دەبنەوەو ناگەنە زەوی، یان لەبنکی درەختی خورما دێنە دەرەوەو ڕەگی نییە ە تۆقە سەری کێو.

الرَّاكِبَةُ: مێینەی (الرَّاكِبَ) ە (ك: رواكب).

الرَّاكوب: بەمانا (الرَّاكب) دێ.

الرِّكاب: ئاوزەنگی ە حوشتری سواریی ە یان حوشتری بار هەڵگر.

الرَّكَبُ: خوار ناوك، شوێنی بەر لێ روان ە کۆتایی ڕان ە سپاییەکە لەئەژنۆدا.

الرُّكْبان: (رُكبان السنبل): ئەو گوڵە گەنمانەی زوو دەردەکەون دەبنە نۆ نەخشەی ئەوانی تر.

الرُّكْبَةُ: ئەژنۆ.

الرَّكيبُ: کەسێك زۆر سواری وڵاخ بێ، یان سوارچاك بێ.

الرَّكوبُ: وڵاخی سواریی‌و شتی لەو جۆرە ە (طريق ركوب): ڕێگایەکی خۆش‌و تەختە.

الرَّكوبَةُ من الدواب: بەمانا (ألرَّكوب) دێ ە یان بەمانا وڵاخی تایبەتە بۆ سواریی ە (ك: ركائب).

الرَّكيب: کەسێکە لەگەڵ یەکێکی تردا سوار بووبی، دەگوترێ: (هو ركيب فلان).

اَلْمُرَكَّبُ في الشَّيْءِ: وەکوو میروی ناو ئەنگوستیلەو شتی وا ە باخ‌و زەوی کشتوکاڵ ە ئەمامە خورما کەلەسەر جۆگا بەرێز چەقێندرابن ە پارچە زەوییەك فەراخەکانی

هەڵدرابنەوەو بگونجێ بۆ کشتوکاڵ ٥ هەروا ناوە بۆ جۆگایەك بکەوێتە نێوان دوو پارچە زەوییەوە یان بکەوێتە نێوان دوو باخی دارخورماو ڕەز.

اَلْمَرْكَبُ: هەرشتێك بۆ سواری بشێ لەوشکانی یا لەناو دەریادا ٥ وەلێ بەزۆری بۆ کەشتی بەکاردێ.

اَلْمُرَكِّبُ: بنەماو شوێنی ڕوان ٥ بنەچەو نەژاد ٥ (هو كريم المُرَكّب): ئەو وەجاخزادەیە ٥ (الجهل المُرَكّب): ئەوەیە کابرا نەزانێ‌و نەشزانێ کەنازانێ ٥ وشەی (مُرَكّب): لەزانیاری مەنتیق دا ئەوەیە بەشێك لەوشەکە بەشێکی ماناکەی بگەیەنێ ٥ وەکوو (كاتب المقالة).

اَلْمَرْكُوبُ: هەرشتێك بشێ بۆ سواریی.

رَكَحَ اليه رَكْحاً: پەنای بۆ برد، پشتی پێ بەست.

أَرْكَحَ اليه: بەمانا (رَكَحَ)دێ.

أَرْكَحَ شيئاً اليه: شتەکەی کردە پاشکۆڵ‌و پشتیوان، دەگوترێ: (أَرْكَحَ ظهره الى كذا).

إِرْتَكَحَ الإناءُ: قاپەکە پڕبوو لەشۆرباو.

إِرْتَكَحَ إلى الشَّيْئِ: بەمانا (رَكَحَ)دێ.

تَرَكَّحَ بالمكان: لەو شوێنە مایەوە ٥ هەوڵی فراوانکردنی دا.

الرُّكْحُ: سوچ‌و پەنا ٥ بەربێڵا ٥ بناغە ٥ ماڵی ڕەبەن‌و دەروێش.

الرُّكْحَاءُ: تەپۆڵکە زەوی سەخت ٥ (ك: رُكَحٌ).

الرُّكْحَةُ: ساحە ٥ بەربێڵا ٥ پارچە تێکگوشاو کەلەبنکی قاپ دا مابێتەوە ٥ (ك: رُكَحٌ).

المِرْكاحُ: ئەوکەسەی زۆر لەسەر پشتی وڵاخ بمێنێتەوە.

رَكَدَ رُكُوداً: هێواش بووەو ئارامی گرت.

رَكَدَ السوقُ: بازاڕ وەستاو مامەڵەی تێدا نەکرا.

رَكَدَ الميزانُ: تەرازووەکە هەردوو تاکەی بەرامبەر یەك وەستان.

رَكَدَ ريحُهُمْ: بای بەختیان ڕۆییشت ٥ هێزو دەسەڵاتیان نەما.

أَرْكَدَهُ: جێ نشینی کرد، دای نیشاند.

الرَّاكدة: سێ کوچکە.

الرُّكود: ئەو شیردەرەی ماوەی شیردانی درێژە بکێشێ ٥ کۆڵینەو کەندوی پڕ لەشت.

رَكْرَكَ: لاواز بوو ٥ ترسنۆك بوو.

تَرَكْرَكَ السقاءُ: مەشکەکە ژاو ڕۆنەکەی سەرکەوت.

رَكَزَ شيئاً في شيئٍ: شتەکەی چەقاند لەشتەکەدا، دەگوترێ: (ركز السهم

في الأرض): تیرەكەی لەزەوی چەقاند ٥ (رَكَزَ اللهُ المعادن في الأرض): خودا كانی زۆری لەزەوی دا بەدیهێناون ٥ هەروا دەگوترێ: (هذا شَيْءٌ مَرْكُوزٌ في العقول).
أَرْكَزَ المَنْجَمُ ونحوه: كانەكە مەعدەنی تێدا دۆزرایەوە.
أَرْكَزَ فلان: فلانكەس كانی دۆزییەوە.
أَرْكَزَ صاحب المعدن: خاوەن كانەكە زێوی زۆری بۆ لێ دەرهێنا.
رِكْزَةٌ: بەمانا (رَكَزَةٌ)دێ.
أَرْكَزَ اللَّبَنَ: ماستەكەی خەست كردەوە.
أَرْكَزَ فِكْرَهُ: سەرنجی خۆی تێدا كۆكردەوەو دیقەتی دا.
إِرْتَكَزَ: جێگیر بوو، وەستا.
إِرْتَكَزَ علیه: پشتی پێ بەست.
تَرَكَّزَ: جێگیر بوو خۆی چەسپاند.
الإرتكاز: (نقطة الإرتكاز): ئەو شوێنە چەسپاوەی هاوسەنگی نێوان هێزی پاڵنەرو هێزی بەرگری دەكا ٥ (اتخذ الجیش مدینة كذا نقطة ارتكاز): واتە: سوپا فلانە شاری كردە بارەگا.
الرِّكَازُ: ئەو مەعدەنە سروشتیانەن كە لەزەوی دا خودا بەدیهێناون ٥ گەنجو خەزێنە ٥ ماڵو سامانی شێردراوە لەژێر زەوی دا كە بگەڕێتەوە بۆ پێش هاتنی ئیسلام.
الرِّكْزُ: چرپەو ورتە ٥ (ك: ركوز وأركاز)ە.
الرِّكْزَةُ: تاكی (الرِّكَاز)ە ٥ نەمامە خورما كەلەقەدی دارخورما بڕوێ‌و دوایی هەڵبكەندرێ‌و لەشوێنێكی تر بڕوێندرێ ٥ دامەزراوی عەقڵ‌و ئاوەز، دەگوترێ: (ما رأيت له ركزة عقل).
الرَّكِيزَة: ئەو شتەی قورسایی دەخرێتە سەرو دەبێتە جەمسەر ٥ پارچە مەعدەنێكی بەنرخ كەلەژێر زەوی دا شار درابێتەوە ٥ پارچە ئامێرێكی مۆسیقایە.
المُرْتَكِزَة: لاسكی ڕوەك كەگەڵاو پرژەكانی پێوە نەمابن.
المَرْكَزُ: مەڵبەندو بارەگای سەرەكی كە لق‌و پۆپی تری لێ ببنەوە.
مركز الجند: مەڵبەندی سەربازو پێشمەرگە كە فەرمانیان پێ كرابێ تێیدا بمێننەوەو جێی نەهێڵن.
مركز الرَّجُلِ: ماڵ‌و حاڵ‌و پلەو پایەی پیاو.
مركز الدائرة: چەقی كەوانە، ناوەڕاستی كەوانە.
المركزیة: یاساو نیزامێكە وڵات هەمووی پەیوەست دەبێ بەبارەگای سەرۆكەوەو هەموو كاروبارێك بەدەستی یەك كەسەوە دەبن‌و ئەو

خاوەن بڕیار دەبێ ٥ پێچەوانەکەی (اللامركزية)يە، کەهەندێ دەسەلات دەدرێ بە بەشەکانی وڵاتو کاربەدەستەکانی خوار تر هەندێ بڕیاریان بەدەستەوە دەبێ.

رَكَسَهُ ركساً: گەڕاندییەوە، هەڵی گێڕایەوە.

رَكَسَ الرّكاس: حەبلەکەی لەلوتی حوشترەکە کردو بەزمندی قاچیەوە شەتەکی دا بۆئەوەی زۆر جمو جۆڵ نەکا.

أَرْكَسَت الجارية: کچۆڵەکە مەمکی دەرکەوتن ٥ بناغەی مەمکی دانا.

أرْكَسَ فلان: دەگوترێ: (أركسه في الشرّ): توشی شەڕی کردو بەقوڕا بردیە خوارێ.

أرْكَسَ الثوب: قوماشەکەی لەڕەنگ هەڵکێشایەوە جارێکی تر خمی کردەوە.

إرْتَكَسَ: تێشکا، پێوە بوو، ڕزگاری نەبوو ٥ پاڵەپەستۆی کردو هاتوو چو.

إرْتَكَسَت الجارية: بەمانا (أركست) دێ.

تراكس: سواری یەك بوو کەوتنە سەر یەك، دەگوترێ: (شَعْرٌ متراكس).

الرِّكَاسُ: حەبلێکە لەلوتی حوشتر دەکرێو بەدەستیەوە دەبەسترێتەوە بۆ ئەوەی ژێر باربێ ٥ (ك: رُكْسٌ وأركسة).

الرُّكاسَةُ: حەبل یان شتێکی لەو جۆرە هەردو سەری دەخرێنە زەوییەوە، ناوەڕاستەکەی وەکوو کەوانە دەردەکەوێ ولاخی پێوە دەبەسترێتەوە.

الرِّكْسُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ شتی پیسو قێزەون ٥ خانووی تەعمیر کراو، دەگوترێ: (بناء رَكْسٌ).

الرُّكُوسِيَّةُ: تاقمێکن ئاینێکی تێکەڵ لەئایینی مەسیحیو صابینەیان هەیە.

الركيس: گەڕاوە، هەرشتێك قێزەون بێ ٥ لاوازی هەڵەو گێربوو بەگێچەڵو چورتم.

رَكَضَ رَكْضاً وركضةً: بازی هاویشت، رای کرد، قاچی بەزەوی کێشا.

رَكَضَ منه: لەبەری هەلات.

رَكَضَ الطائر: باڵندەکە پەلەی کرد.

رَكَضَت النجومُ والكواكب: ئەستێرەکان کشان.

رَكَضَ الخيلُ: ئەسپەکە سمکۆڵی کرد.

رَكَضَ الدّابة: لەلاکەلەکەی ولاخەکەی دا بەقاچی، ئاوزەنگی لێ دا بۆئەوە خێرا بڕوا.

رَكَضَ الطائر: باڵندەکە لەشەقەی باڵی دا،

بالّی لێك دان، دەگوترێ: (هو لایركض المِحْجَنَ): كەمەند لەخۆی دوور ناخاتەوە.

رَكَضَ القوسُ السهم: كەوانەكە تیرەكەی هاویشت.

رَكَضَ النارَ بالمِرْكَضِ: بەمقاش ئاگرەكەی تێك وەردا.

اركضت الحامل: ئافرەتە سك پڕەكە منداڵەكەی ناوسكی جوڵایەوە.

راكَضَهُ: لە ڕاكردنو پێشبڕكێ دا پێشی كەوت ٥ هەریەك لەسوارەكان ئەسپی خۆیان هەلینگ دا بۆئەوەی بزانن كامیان پێش دەكەوێ، دەگوترێ: (راكضه الخيل).

ارتكض: بەمانا (ركض)دێ ٥ كەوتە جمو جوڵ ٥ دەگوترێ: (ارتكض الجنين في بطن أمه) ٥ (ارتكض قلبه فزعاً): لەترسا دڵی كەوتە پەلە پەل.

ارتكض فلان في شئونه: فلانكەس بۆكارو باری فلان كەوتە جمو جوڵ.

ارتكض الماءُ في البئر: ئاوەكە لەناو بیرەكە كۆبۆوەو شڵەقا.

ارتكض بعضهم الى بعض فرسَهُ: هەریەكەیان بۆلای ئەوی تر ئەسپی خۆی هەڵینگ دا.

ارتكض الخيلَ: ئەسپەكەی هەڵینگ دا.

الرَّكوض: بەهێزو پاڵنەر، هاوێژەر، دەگوترێ: (قوس ركوض): كەوانێكی توندو هاوێژەرە.

اَلْمَرْكَضُ: شوێنی ڕاكردنو جليت بازی ٥ كەلەكەی ولاخ ئەو شوێنەی بە ئاوزەنگی لێی دەدرێ ٥ لێوارو قەراخ ٥ دەگوترێ: (قَعَدْنا على مراكض الحوض).

مراكض الحوض: ئەو شوێنەیە ئاوەكە لێی دەداو لێی نادا.

المِرْكَضُ: كۆڵەوەژ، هەرشتێك شتی پێ تێك هەڵدرێ ٥ وەكوو ئەسكۆی، مەقاش.

المِرْكَضَةُ: پاڵنەر، هاوێژەر ٥ ئەسپی سمكۆڵ كەر.

رَكَعَ رَكْعاً وركوعاً: چۆمایەوە ٥ چووە روكوع، دەگوترێ: (رَكَعَ الهَرِمُ): پیرەكە چۆمایەوە ٥ (رَكَعَ المصلى): نوێژكەرەكە چووە روكوع، چۆمایەوە تادەستی گەیشتە ئەژنۆی ٥ هەروا بەمانا مل كەچ بوونە ٥ هەروا دەگوترێ: (ركع الى الله): دڵی بەخوداوە پەیوەست بوو ئارامی گرت ٥ دوای دەوڵەمەندی هەژار كەوت.

أرْكَعَهُ: وای لێ كرد بچۆمێتەوە ٥ مل كەچ بێ.

تَرَكَّعَ: نوێژی كرد.

اَلرُّكعَةُ: ركاته نوێژێك ٥ چونه روكوع ٥ هەموو راوەستانێك بۆ خوێندنی فاتیحەو چونه روكوع‌و چونه سوژدە.

الرُكوع في الصلاة: ئەوەیە نوێژكەر دوای خوێندنی فاتیحە خۆی بچەمێنێتەوە تا بەری دەستی دەگاتە كەشكە ئەژنۆی‌و پشتی تەخت بوەستێ.

إرْتَكَفَ الثلجُ: بەفرباری‌و لەزەوی دا مایەوە.

الرَّكَفَةُ: بنكی درەختی بخوری مەریەم.

رَكَّ الشَّيْءُ رَكّاً وركاكةً: شتەكە لاواز بوو بارێك بوو، دەگوترێ: (إقطعه من حيث رَكَّ).

رَكَّ الغُلُّ في عنقه رَكّاً: چروك‌و دەست قوچاو بوو.

رَكَّ الشَّيْءَ بيده: شتەكەی ئەمدیوو ئەو دیو كرد بۆئەوەی بزانێ قەبارەی چەندە.

رَكَّ الأمْرَ: شتەكانی سواری یەك كردن.

رَكَّ السِّقاءَ: كوندە مەشكەكەی پینەكرد.

أَرَكّت السماء: ئاسمان بارانێكی كەمی باراند.

أَرَكّتِ الأرضُ: بارانێكی كەمی لە زەوی دا.

رَكّكت السماءُ: بەمانا (أرَكّتْ)دێ.

إرْتَكَّ: كەم بوو، لاواز بوو، كەوتە گومانەوە.

اِسْتَرَكَّ: بەلاوازی لەقەڵەم دا.

الأرَكُّ: ئادەمیزادی ڕەزیل‌و لاواز لەعەقڵ‌و ڕادا.

الرُّكّاك: بەمانا (الأرَكّ)دێ.

الرُّكّاكَةُ: پیاوێك ئافرەت شەرمی لێ نەكەن‌و ڕێزی نەگرن ٥ پیاوی خوێڕی‌و بێ غیرەت‌و خێزان بەرەڵڵا ٥ ژنەكەی داوێن پیس بێ‌و لێی بێدەنگ بێ.

الرِّكُّ: بارانی كەم ٥ (ك: أركاك، ركاك).

الرُّكّي: دەگوترێ: (شحمة الرُّكّيّ): بەزێك زوو بتوێتەوە.

الرَّكيك: لاواز ٥ كەم ٥ دەگوترێ: (هو ركيك العلم): ئەو كەسە زانیاری كەمە ٥ (ركيك الأسلوب): ئوسلوبی نارێك‌و پێكە ٥ (ركيك العقل): كەم عەقڵە.

الرَّكيكة: مێینەی (الركيك).

الوُرْكُ: زەوییەك بارانی كەمی لێ بارێبێ.

الْمُرْتَكُّ: كەسێك قسەزان‌و زمان ڕەوان بێ بەتەنها بەلام لەكاتی بەرامبەری‌و موجادەلەدا قسەی بۆنەكرێ ٥ (سكران مرتك): سەرخۆشێكە دەمی تێكەڵ‌و پێكەڵ دەبێ.

رَكَلَهُ رَكْلاً: لینگەژەنەی کرد.

راكلە: هەریەکە لەودوکەسە قاچیان لێکەوەژنی.

تراكلوا: هەرکەسە لەعاست خۆیەوە لینگە ژەنەی لەگەڵ ئەوی ترکرد.

تركل بمجرفته: قاچی بەپێمەڕەکەدا دا بۆئەوەی لەزەوی بچەقێ.

اَلْمَرْكَلُ: ڕێگا ٥ لەولاخیش بەو شوێنەی دەگوترێ کە سوار لەکاتی هەڵێنگ دانی دا ئاوزەنگی لێ دەدا.

رَكَمَهُ رَكْماً: شتەکەی کۆکردەوە خستیە سەریەك.

إرْتَكَمَ: کۆ بۆوە هێندێکی کەوتە سەر هەندێکی.

تَراكَمَ: بەمانا (إرْتَكَمَ) دێ، دەگوترێ: (تراكمت الأشغال): کارەکان کەوتنە سەریەك و کۆبوونەوە.

الرُّكامُ: شتی کۆبۆوەو بەسەریەکدا کەوتوو، کۆمەڵە شت ٥ دەگوترێ: (ركام من رمل) و(ركام من سحاب).

الرُّكَمُ: هەوری گەواڵ گەواڵ و بەسەریەکدا کەوتوو.

الرُّكمةُ: قورو گڵی کۆمەڵ بوو.

مُرْتَكَمُ الطريق: ناوەڕاستی ڕێگا.

رَكَنَ اليه ركناً وركوناً: مەیلی بۆلاکردو خۆی پاڵداو جێگیر بوو پشتی پێ بەست.

رَكِنَ اليه ركنا و ركوناً: بەمانا (رَكَنَ)دێ.

رَكِنَ في المنزل ركناً: لەخانوەکەدا جێگیر بوو جێی نەهێشت.

رَكُنَ ركانةً وركانيةً وركونةً: عاقڵ بوو وێڵ و وسوڵی نواند.

تَرَكَّنَ: ڕەق بوو، پتەو بوو.

الأَرْكونُ: سەرۆکی گوند ٥ کوێخای دێ.

الرُّكْنُ: پایەو سوچ ٥ بەشێك لەبەشەکانی حەقیقەتی شت ٥ دەگوترێ: (ركن الصلاة وركن الحج ....) ٥ کاری گەورە ٥ هەرشتێك ببێتە هۆی بەهێز بوونی دەسەڵات و فەرمانڕەوایی ٥ دەشگوترێ: (فلان ركن من أركان قومه): فلانکەس یەکێکە لەپیاو ماقوڵانی تایەفەو هۆزەکەی ٥ لەیاسای عەسکەری دا بەئەفسەرێك دەگوترێ لەزانیاری سەربازی دا لێهاتوویی هەبێ ٥ هەروا ناوە بۆ جێگیری فەرمانڕەوای عەسکەر ٥ (ك: أركان وركون).

المِرْكَنُ: مەرکانەو سوێنەی جل تێدا شۆرین.

رَكَا عَلَى فلان رَكْواً: هەواڵی ناخۆشی بەگوێی فلان دا دا ٥ یان بە قسەی ناشیرین دەری کرد.

رَكَا بالمكان بقية يومه: لەوشوێنە مایەوە.

رَكَا فلان: حەوزێکی لاکێشەیی هەڵکەند.
رَكَا الأرض: زەوییەکەی هەڵکەند.
رَكَا الحَوْضَ: حەوزەکەی پڕکردەوە.
رَكَا الأمْرَ: کارەکەی چاك کردو پتەوی کرد.
رَكَا عليه الحِملَ: بارەکەی لێ قورس کرد.
أركى على فلان: بەمانا (رکا)دێ.
أركى عليه الحِمْلَ: بەمانا (رکاه) دێ.
أركى اليه: پەنای بۆ برد.
أركى لهم جنداً: سەربازی بۆ ئامادەکردن.
أركى في الأمر: لەکارەکەدا دواکەوت.
أركى الأمرَ: کارەکەی دواخست.
إرْتكى عليه: پشتی پێ بەست ٥ قورسایی خستە سەر ئەو.
الرُّكوَةُ: قاپێك یان دۆڵچەیەکی بچوکە لەپێست دروست دەکرێ ئاوی پێ دەخورێتەوە ٥ یان ئاوی پێ هەڵدەهێنجرێ ٥ (ك: أركاءٌ).
الرَّكِيَّةُ: بیرێك هەڵنەچندرابێ ٥ (ك: ركايا).
الْمَرْكُوُّ: حەوز.
رَمَأَ بالمكان رَمْوءً: لەو شوێنە مایەوە.
رَمَأَ الشَّيْءُ على كذا: ئەو شتە لە وەزیاد بوو.
رَمَأَ الخَبَرَ: گومانی بۆ هەواڵەکە چو، مەزندەی کرد، دەشگوترێ: (هل رَمَأ اليك خبر).
مُرْمآت الأخبار: هەواڵی ئەفسانە ئامێز.
رَمَثَهُ رَمْثاً: بەدەستی مەسحی کرد، چاکی کردەوە.
رَمَثَ الشَّيْءَ بالشَّيْء: ئەوشتەی بەوشتە تێکەڵاو کرد.
رَمَثَ الشَّيْءَ رَمْثاً: شتەکەی دزی.
رَمِثَ أمرُهُمْ رَمَثاً: کارەکەیان تێکەڵ و پێکەڵ بوو.
رَمَثَ الإبِلُ: حوشترەکە گیای (رمثی)خوارد سکی ئێشا.
رَمَثَ: گیا ترشۆکەیە لەوڵاتی شام زۆر دەڕوێ.
أرْمَثَ في ماله: هەندێ لەماڵەکەی هێشتەوە.
أرْمَثَ الشَّيْءَ: شتەکەی زیاد کرد ٥ شلی کرد، نەرمی کرد.
رَمَّثَ على كذا: لەوەی زیاد کرد ٥ دەگوترێ: (رَمَّث على الخمسين): لە پەنجا تێپەڕی.
رَمَّثَت غنمه على المائة: مەڕەکەی لەسەد زیاد بوون.
رَمَّثَ الشَّيْءَ: شتەکەی چاك کردەوە.
استَرْمَثَ في ماله: بەمانا (أرمث)دێ. ٥
الرِّمْث: پیاوی جل شڕو چڵکن ٥ پشت باریك ٥ گیایەکی کێوییە لەگیا

ترشەکانە بەزۆری لە چۆڵەوانی شام دەڕوێ ٥ داری کەڵەکی سەرئاوو بەلەم، یان کوندەی ژێر کەڵەکی سەرئاو ٥ حەبلی ڕزیو ٥ پاشماوەی شیر لەگوانی حەیوانی شیر دەردا.

اَلْمَرْمَثَةُ: (أرض مرمَثَةٌ): زەوییەکە زۆر گیا ترشەی تێدا دەڕوێ.

رَمَجَ الطائر رَمْجاً: باڵندەکە چیقنەی کرد.

رَمَّجَ ما كتب من السطور: ئەو خەتانەی نوسیبوونی ڕەشی کردنەوە.

الرَّامِجُ: کوندەبەبوو فاچی دەبەستنەوە لای تەڵەو فاقە بۆ ئەوەی حەیوان و باڵندەی زینە خرۆی پێ بگرن.

الرَّمَاجُ: پشتی رمب و لولەی رمب.

رَمَحَ البرقُ رَمْحاً: بروسکەکە بەکزی دەرکەوت، شۆقی زۆر نەبوو.

رَمَحَ فلاناً: رمبی لەفلان دا.

رَمَحَتْ الدابةُ فلاناً رَمْحاً ورماحاً: وڵاخەکە لوشکی لەفلان دا.

رَامَحَهُ: بەرمب لێی دا.

تَرَامَحُوا: بەرمب لێکیان دا.

الرَّامِحُ: خاوەن رمب ٥ (ثور رامح): کەڵەگای دوشاخ ٥ (السماك الرامح): ئەستێرەیەکە لەپێشیەوە ئەستێرەیەکی تر هەیە روناکیەکەی درێژ دەنوێنی.

الرِّماحُ: (رماح الجن): پەتاو تاعون ٥ (رماح العقرب): چزوی دوپشك.

الرِّماحَةُ: پیشەی رمب دروستکردن (شیرگەر).

الرُّمْحُ: ئاسنێکە لای سەروی تیژە بۆ برینداركردن ٥ هەروا ئاوە بۆ دەستە دوی ئامێری جوتیاریی ٥ (ك: رماح وأرماح) ٥ هەروا دەگوترێ: (كَسَرُوا بينهم رمحاً): واتە شەڕو هەرا کەوتە ناویانەوە ٥ (وهم على بني فلان رمح واحد): ئەوانە لەناو خۆیان دا یەکیەتییان هەیە.

الرَّمّاحُ: رمب دروستکەر ٥ ئەو کەسەی رمب بەدەستەوە دەگرێ.

الرَّمَّاحَةُ: ئەو کەوانەیە زۆر توندبێ و هاویشتنی بەهێز بێ.

الرَّمُوحُ من الدّوابّ: ئەو حەیوانەیە کەشت دەگەزێ.

الرُّمَيْحُ: عەصاو گۆچان کەپیاوی پیرو ژنی پیر خۆی بەسەردا دەدەن.

أَرْمَخَ النخلُ: دارخورماکە بەرسیلەی کرد.

أَرْمَخَ فلان: فلانکەس نەرم بوو، ملکەچ بوو.

أَرْمَخَتْ الدابَّةُ: ئاژەڵەکە پیر بوو یان قەڵەو بوو.

الرِّمْخُ: درەختی کۆبوەو تێکچڕژاو.

الـرِّمَغُ: بەرسیلەی خورما ٥ خورمای کاڵو نەگەییو.

رَمَـدَ رَمْـداً ورِمـادةً: فـەوتاو بـوو بەخۆڵەمێش.

رَمَدَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەناو برد.

رَمِدَ رَمَداً ورُمْدَةً: رەنگی خاکی بوو.

رَمَدَتْ العَيْنُ رماداً: چاوەکە هێشا زانی تێکەوت بەگرێ وەستا ٥ دەگوترێ: (رَمِدَ فلان) ٥ (هو أرمَدُ وهي رمداء).

أرْمَدَ: فەوتا ٥ هەژار کەوت.

أرْمَـدَ القـومُ: خەڵـکەکە توشی قـاتو قڕیو هەژاری هاتن.

أرْمَدَ البُکاءُ عینَهُ: گریان چاوی توشی چاو ئێشە کرد.

أرْمَـدَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی وەکـوو خوڵەمێش لێ کرد.

رَمَّـدَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی خـستە نـاو خۆڵـەوە ٥ وەکـوو خۆڵەمێـشی لێکرد.

رَمَّـدَ الـشواءَ: برژاوەکـەی خـستە نـاو پشکۆ ئاگرەکانەوە.

إرمَدَّ: وەکوو نوعامە بازی دا.

إرمَدَّ وَجْهُهُ: دەمو چاوی رەنگی خۆڵی گرت.

إرمَدَّت العینُ: چاوەکە هێشا.

الأرْمَـدُ مِـن الثیـاب: پۆشـاکی تـەپو تۆزاوی چڵکن.

الرامِدُ: شتی رزیوو بێ سود.

الرَّمـاد: خـۆڵ ئـەوەی دوا سـوتان لەشـتەکە دەمێنێتـەوە ٥ (کـثیر الرماد): سەخی سروشتو دڵفراوان (کینایـە یـە) ٥ (سُـقِيَ الرمـادُ في وجهه): دەمو چاوی گۆڕا.

الرِّمادة: کۆمەڵە خـۆڵ ٥ (عام الرِّمادة): ساڵێـک بـوو لـەزەمانی ئیمـامی عومەردا خەڵـک توشی قـاتو قـڕی هاتن، ساڵی ١٨ کۆچی بوو.

الرَّمَاديّ: رەنگ خۆڵاوی (خاکی).

الرَّمَدُ: نەخۆشییەکە توشی چاو دەبێ ٥ (علـم الرَّمَـد): زانیـاری پزیـشکی چاو.

الرَّمِـدُ: رەنـگ لێڵـی کـەوەکوو ڕەنگـی خـۆڵ بـێ ٥ ئـاوی گـەرِاو ٥ پۆشـاکی چڵکن.

الرُّمْدُ: مێشوولە.

الرَّمَدِيّ: پزیشکی چاو.

رَمْـرَمَ الرجـلُ وغیـره: پیاوەکـە خـۆراکی بـەرماوەو پـرت بـڵاوی داکـەوتوو لەمێزو سفرەی کەسانی تـر خـوارد، بێـزی لـەپیس بـوونی نـەکردەوە ٥ لەحـەدیـث دا هـاتووە دەفـەرموێ: (دخلـت امـرأة في هـرة حَبَـسَتْها فـلا أطعمها ولا أرسلتها ترمرمُ من خشاش الأرض).

تَرَمْرَمَ: دەمی جولاند قسە بکا قسەی نەکرد ٥ دەگوترێ: (کلمتە فما ترمرم بحرف).

تَرَمْرَمَ الشَّيْئُ: شتەکە پرژو بلاو بۆوە.

الرِّمْرامُ: پوش‌و پاڵی بەهار.

رَمَزَ اليه رمزاً: لێوی لێ بادا، چاوی لێ داگرت بڕۆی لێ هەڵتەکاند ٥ بەلێو یان بەچاو یان بڕۆ ئیشارەتی بۆ کرد.

رَمَزَ الظَّبْيُ رَمَزَاناً: ئاسکەکە بازی هاویشت.

رَمَزَ إلى الشَّيْءِ بكذا: بەوشتە شارەزای کرد بۆی.

رَمَزَ فلاناً بكذا: فلانکەسی بەوشتە هەڵخەلاتاند.

رَمَزَ رمازة: وێك هاتەوە ٥ جم‌وجۆڵی زۆر بوو، عاقڵ‌و ئاغر بوو، شکۆمەند بوو، ڕەسەن بوو.

رَمَزَ فؤاده: دڵی تەنگ بوو.

ترامزوا: هەریەکەیان ئیشارەی بۆ ئەوی تر کرد.

تَرَمَّزَ: جم‌و جۆڵی کردو کەوتە شەقەتۆڵە، دەگوترێ: (تَرَمَّزَ من الضربة): بەلێدانەکە کەوتە جم‌و جۆڵ.

ترمَّزُوا: خەڵکەکە لەکوڕەکەیان دا کەوتنە جم‌و جۆڵ‌و تێك خرۆشان ٥ خۆیان ئامادەکرد بۆ جم‌و جۆڵ‌و ڕاپەڕین.

إرْتَمَزَ: بەمانا (تَرَمَّزَ)دێ.

الرَّامِزَةُ: بەزێکە لەنەژنۆدا دەبێ.

الرَّمْزُ: ئاماژەو تیل نیشان ٥ نیشانەو دیاردە ٥ لەزارەوەی (علم البيان)دا کینایەی شاردراوەیە ٥ (ك: رُمُوز).

الرُّمْزُ: ئاماژەو تیل نیشان.

الرُّمُزُ: بەمانا (الرُّمْزُ)دێ.

الرَّمْزِيةُ: ڕێبازی ڕەمزی، ڕێبازێکی ئەدەبی‌و هونەرییە لەشیعردا سەری هەڵدا.

الرَّمَّازَةُ: ئافرەتی بەدڕەوشت کە بەئیشارە پیاوی بێگانە بۆلای خۆی کێش دەکا ٥ (کتيبة رمّازة): پەلە پێشمەرگەو کۆمەڵە سەرباز کەلەبەر زۆرییان هەرتێکەوە دەهاون.

رَمَسَ الميتَ: مردوەکەی بەخاك سپار لەگۆڕی ناو گڵی بەسەردا کرد سەرقەبرەکەی کۆتاییەوە.

رَمَسَ الشَّيْئَ: شوێنەواری شتەکەی کوژاندەوە، دەگوترێ: (الرِّيحُ ترمسُ الآثار): ڕەشەبایەکە شوێنەوارەکانی داپۆشین، گڵ‌و خۆڵی بەسەردا کردن.

رَمَسَ القَبْرَ: گۆڕەکەی لەگەڵ زەوی دا تەخت کرد.

رَمَسَ عليه الخَبَرَ: هەواڵەکەی لێ شاردەوە.

رَمَسَ فلاناً بحجر: بەردی گرتە فلانکەس.

أرْمَسَ الميت: بەمانا (رَمَسَهُ)دێ.

إرْتَمَسَ في الماء: خۆی لەئاوەکەدا نقوم کرد تا سەری چووە ژێر ئاوەکە.

الرَّامُوسُ: گۆڕ ٥ (ك: رواميس).

الـرَّمِسُ: باڵنـدە ٥ پەلـەوەر ٥ دەعبـای شەوگەڕ وەکوو شەمشەمە کوێرە ٥ (ك: روامِسُ).

الرَّامِسَةُ: بایەکی بـەهێز کەگڵو خـۆڵ هەڵبگرێو شوێنەوار داپۆشی ٥ (ك: روامس).

الرَّمْسُ: گۆڕێك لەگەڵ زەوی دا تەخت بووبـێ ٥ ئـەو گڵـەی دەکرێتـە نـاو گۆڕەوەو مردووەکەی پێ دادەپۆشرێ ٥ (ك: رموس وأرماس).

اَلْمَـرْمَسُ: شـوێنی گـۆڕ هەڵـکەندن، گورستان.

المَرْمُوسَةُ: دەگوترێ: (وقعوا في مرموسة من أمرهم): خەڵکەکە کەوتنە مقۆ مقــۆو تێـــکەڵو پێــــکەڵیەوە لەئیشەکەیان دا ٥

رَمَـشَ الـشَّيْءَ رَمْـشاً: بەسـەری پەنجـەی شتەکەی گرت ٥ دەستی لـێ دا.

رَمَـشَ فلانـاً بحجـر: بـەردی لەفلانکـەس گرت.

رمِــشَتْ عَـيْنَــهُ رَمَــشاً: پێڵـوی چـاوی ســـوربونو برژانگــی پێـــکەوە نووســانو چــاوی ئاویــان لــێهات، دەگوترێ: (رَمِـشَ فـلان، هـو أرمـش وهي رَمْشاء).

أرْمَــشَ الـشجرُ: درەختەکـە پـشکوتو گەڵای کرد.

أرمش فلان: بەمانا (رَمَشَ) دێ ٥ چاوی زۆر تروکاندن لەبەر زەعیفی چاوی ٥ چـاوی تێـکچون پێڵوەکـانی چـاك نەبوونەوە.

الــرُّمْشُ: ســپیایەتیە کەلــە نینـۆکی منداڵ دا دەردەکەوێ.

المِرْمَاشُ: ئەوکەسەی لـەکاتی روانـین دا زۆر چـــاوی بتروکێنـــێ ٥ (ك: مراميش).

اَلْمُــرَمَّشُ: ئەوکەســەی پێڵـوی چـاوی توشــی نەخۆشــی بــوبنو چــاك نەبنەوە.

رَمَـصَتِ الدُجاجـةُ رَمْـصاً: مریـشکەکە جیقنەی کرد.

رَمَصَ فلان لأهله: فلان کاسبی بۆ خێزانی خۆی کرد.

رَمَــصَ بــين القــوم: لـەناو خەڵـکەکەدا ئاشتەوایىو چاکسازی بڵاو کردەوە.

رَمَــصَ الله مُــصيبَتَهُ: خــودا پاداشــتی کۆســتەکەی دایــەوە ٥ خەســاری بـۆ پڕکردەوە.

رَمِصَ الشَّيْءَ: داوای شتەکەی کرد ٥ دەستی لیّ دا.

رمِصَت العين رَمَصاً: چڵك‌و ڕیپۆقی سپی لە قولینچکی چاوی دا کۆبوەوە ٥ دەگوترێ: (هو أرمَص وهي رمصاء) ٥ (ك: رُمْصٌ).

أرمَصَهُ الرَّمَدُ: چاوهێشە پێلوی چاوەکانی تێك دان.

الرَّمَصُ: چڵکێکی سپی ڕەقە لە قلینچکی چاوی دا کۆدەبێتەوە.

رَمَضَ النَّصْلَ رمضاً: سەرە تیرەکەی تیژ کرد.

رَمَضَ الشَّاةَ: مەڕەکەی کەوڵ کردو پێستەکەی بەسەردا دایەوە ٥ خستیە سەر بەردی گەرم بوو، ئاگری لەسەر کردەوە بۆنەوەی پیّ بگاو بەکەڵکی خواردن بیّ ٥

رَمِضَ الراعي مواشِيَهُ: شوانەکە لە لمبەلانو گەرمە سێردا ئاژەڵەکانی لەوەڕاندن.

رُمِضَ فلان: فلانکەس لمبی گەرم قاچی سوتاندن.

رَمِضَ رَمَضاً: بەلمبی گەرم دا ڕۆیشت.

رَمِضَ الشَّيْءَ: شتەکە گەرمی زۆر بوو، دەگوترێ: (رمِضَتِ الأرضُ): زەوییەکە بەهۆی چڕبوونەوەی تیشکی خۆر بۆسەری زۆر گەرم بوو ٥ (رَمِضَ اليوم): ڕۆژەکە ڕۆژێکی گەرم بوو ٥ (رمِضَ الصائم): ڕۆژووەوانەکە ناوسکی گەرم داهات لەتینوان ٥ (رمضت قدمه): قاچی بەلمبی گەرم سوتان.

رَمِضَ الغَنَمُ: ئاژەڵەکان لەچرقەی گەرمادا لەوەڕان‌و جەرگیان توشی نەخۆشی بوو.

رَمِضَ للأمر: لەڕقان جەرگی بۆ سوتا ٥ داخ لەدڵ بوو بۆی.

أرْمَضَهُ الحَرُّ: گەرما هەڵی پروکاند.

أرْمَضَ الشَّيْءُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی داخ کرد.

أرْمَضَ النصْلَ: سەرەتیرەکەی تیژ کردن.

أرْمَضَ الراعي مواشِيَهُ: لەگەرمە سێرو لمبەلان دا شوانەکە مەڕەکانی لەوەڕاندن.

رَمَّضَهُ: کەمێك چاوەڕوانی کردو دوایی ڕۆیشت.

رَمَّضَ الراعي مواشيه: بەمانا (رَمَضَها)دێ.

رَمَّضَ الصَّوْمَ: نیەتی ڕۆژوی هێنا.

إرتَمَض من كذا: لەوشتە جاڕز بوو لەسەر شانی گران بوو.

إرْتَمَضَ لَه: پەرۆشی بوو ٥ جەرگی داڕزا.

أرْتَمَضَ الفَرَسُ بـه: ئەسپەكە بازی پـێ دا.

تَرمَّضتْ نفسُهُ: دەروونـی تێـك چـوو، نەفسی لاواز بوو.

تَرمَّضَ الصَّيْدَ: نێچیرەكەی راوكـرد لـه لمبـەلاّن‌و گـەرما دا، واتــه: رێـی كـەوت‌و لــەقاقوزەی پێـــچا تــا خزاندییـه نـاو لمبـەلاّن‌و قاچـی لـه لمبەكـە چـەقین‌و برسـتی لـی بـڕاو گرتی.

الرَّمْضَاءُ: گـەرمای بـەهێز ٥ جەنگـەی گـەرما ٥ زەوییـەك كـە راسـتەوخۆ خۆر لـێی بداو سوور بوبێتەوە.

رمـــضان: مـــانگی نۆیـــەمی ســـاڵی قەمەرییـــە ٥ (ك: رمـــــــضانات، رماضين).

الـرَّمَضُ: بـارانی پـێش وەرزی پـاییز كەزەوی گەرم‌و سوتەمەڕۆیە.

الرَّمَـــضِيّ: هــەورو بــارانی كۆتــایی هاوین‌و سەرەتای وەرزی پایز.

المَــرْمِضُ: پـاوان شـوێنی لــەوەڕانی ئاژەڵ.

رَمَطَهُ رَمْطاً: رەخنەی لـێ گرت‌و تانەی لێ دا.

رَمَعَ رَمْعـاً ورَمَعانـاً: كەوتـە پەلـە پـەل‌و هەڵسورو داسوڕ.

رَمَعَ أنْفُـهُ: لـەرق هەڵساوییا لوتی كەوتـە لەرزە ٥ یان بە خێرایی كەوتـە ڕێ‌و ڕۆیشت.

رَمَعَتِ الأُمُ بولدها: دایكەكە منداڵەكەی بەنەكاملی بوو.

رُمِعَ: نەخۆشی توشی پشتی ئاو فرۆشـەكە بوو لەرۆیشتن كەوت.

رَمَعَ: بەمانا (رُمِعَ) هاتووە.

أرْمَعَ: بەمانا (رُمِعَ)هاتووە.

رَمَّعَــتِ الــسِّبَاعُ: درنــدەكان بێـچوویان بوون بەنەكاملی.

رُمِّعَ: بەمانا (رُمِعَ) هاتووە.

تَرمَّـعَ: كەوتـە جم‌و جوڵ‌و شـڵەژان‌و هاتوو چۆ، دەگوترێ: (ترمَّعَ أنفه من الغضب).

الرُّماعُ: ئازارێكە توشی پشتی ئـاوگێڕ (ئـاو فـرۆش)دەبـێ ناتوانـێ ئـاو لەكۆڵنێ‌و بیفرۆشێ ٥ نەخۆشییەكە توشی گـەدە دەبـێ‌و لـەناكاو دا دەم‌و چاوی زەرد هەڵدەگەڕێن.

الرُّمْعَةُ: كۆمەڵە رووەكێك، باقە گیایەك ٥ دەسكێك گوڵ‌و ڕێحانە.

الرُّمَاعَـــةُ: پـــشت مەلاشـــوی منـــداڵ كەلەبـەر تـەنكی‌و زەعیفـی جم‌و جوڵ دەكا.

اليَرْمَعُ: مزراحە قۆڕ قۆڕەی منداڵ كە دایدەخوتێ دەنگـی لـێ دێ ٥ بـەردە سـیخرۆ كەلەبـەر تیـشكی خـۆردا دەدرەوشێتەوە.

اِرْمَعَلَّ: فرمێسکی بێ وەستان هاتنە خوار دڵۆپ دڵۆپ هەڵڕژان ٥ (اِرْمَعَلَّ الصَبِيُّ): منداڵەکە لیکی دێتە خوار (لیکنە) ٥ (اِرْمَعَلَّ الشِّواءُ): گۆشتە برژاوەکە چەورییەکەی داچۆڕا ٥ (اِرمعلّ الثوبُ): کراسەکە تەڕ بوو ٥ (اِرْمَعَلَّ الأَديمُ): چەرمە کەزۆر تەڕ بوو.

إرْمَعَلّ الإبل: حوشترەکان بڵاو بوونەوە ٥ (اِرْمَعَلّ فلان): فلانکەس پەلەی کرد ٥ لرخەو پرخەی لێهات.

رَمَغَهُ رَمْغاً: بەدەست شێلای، هەنووی ٥ دەستی پێداهێنا ٥

رَمَّغَ الطعامَ: خواردنەکەی بەپێخۆر رازاندەوە ٥ خۆشی کرد ٥ چەوری کرد ٥ چەوریی تێکرد ٥ (رَمَّغَ الكلام): قسەکەی هەڵگێڕایەود.

رَمَقَهُ رَمْقاً: سەیری کرد، دەگوترێ: (رَمَقَهُ ببصره): چاوی تێ بڕی ٥ چاوی بەدوو دا گێڕاو چاودێری کرد ٥ چاوەڕوانی بوو.

رامَقَهُ مرامَقَةً ورِماقاً: بەمانا (رَمَقَهُ) دێ ٥ بەچاوی ڕقو قینەوە سەیری کرد ٥ سازش و زەمانە سازیی لەگەڵ کرد ٥ لەترسی ئەوەی زیانی بێ بگەیەنێ لەگەڵی دا هەڵیکرد.

رامق الأمر: کاردکەی تەواو نەکرد.

رَمَّقَهُ: چاوی تێبڕی و سەیری کرد.

رَمَّق في الشَّيْءِ: زێدەڕەوی لەکارەکەدا نەکردو بەجوانی ئەنجامی نەدا.

رَمَّقَ الكلامَ: قسەکانی هەڵبەستن و وتەکانی هەڵگێڕانەوە.

إرْمَقَّ: لاوازی کرد ٥ داڕزا ٥ (اِرْمَقّ الجلد): پێستەکە تەنك بوو ٥ (اِرْمَقَّ الطريقُ): ڕێگەکە درێژ بووە.

تَرَمَّقَ الشَرابَ: شلەمەنییەکەی وردە وردە خواردەوە.

الأَرْمَاقُ: (حبل أرماق): حەبلێکی زەعیف و ڕزیوە.

الرُماق: ژیانی کولە مەرگی.

الرَّمَقَ: باقی ماندەی گیان (گیانەڵاو).

الرِّمِقُ: (عيش رَمِقٌ): ژیانی کولەمەرگی ٥ ژیانێك کەزۆر زبربێ و کەم و کورتی تێدابێ.

الرُّمَّقُ: حەسودی ٥ ئەو هەژارانەی دەگەنە ئەوپەڕی پلەی هەژاری.

الرُّمَّقُ: پیاوی زەعیف و لاواز.

المُرَامِقُ: ئەوکەسەی بەعاستەم هۆکاری ژیانی بۆ بەرجەستە بوو بێ ٥ ئەوکەسەی کەمێك خۆشەویستی ئەبێ هیچی تری لەدڵ دا نەماوە ٥ ئادەمیزادی ڕەوشت ناشیرین و لاواز.

المُرَمَّقُ من العيش: کەسێك بەژیانی کولەمەرگی بژیا.

رَمَكَ في المكان وبه رموكاً: لەوشوێنە مایەوە جێی نەهێشت.

رَمَكَ في الطعام: هیچی لەخواردنەکە نەهێشتەوە هەمووی لرف دا.

أَرْمَكَهُ: وای لێ کرد لەو شوێنە بمێنێتەوە.

إِرْمَكَّ: ناسك بوو باریك بوو.

إرمكّ الجملُ: حوشترەکە ڕەنگی خاکی بوو یان زۆر بۆر بوو تاوا دەبیندرا مەیلەو ڕەش بێ ٥ حوشترەکە کزو لاواز بوو.

استرمَكَ القومُ: خەڵکەکە گاڵتەیان بەباوك‌و باپیرانی خۆیان دەکرد.

الرّامِكُ: کەسێك لەشوێنێك نیشتەجێ بێ‌و لێی نەڕوا ٥ جۆرە بۆنێکە ڕەنگەکەی خاکییە.

الرِّمْكَةُ: لاواز ٥ ئەسپی بارگیری، تایبەت بکرێ بۆ پەڕین ٥ (ك: رَمَك ورماك).

الرِّمَكَةُ: ڕەنگی خاکی یان زۆر لێڵ‌و مەیلەو ڕەش.

رَمَلَ رَمَلاً ورَمَلاناً: گورگە لۆقەی کرد.

رَمَلَ النّسجَ رَمْلاً: چنراوەکەی تەنك‌و سفت‌و سۆڵ کرد.

رَمَلَ السَّريرَ: کورسی‌و مێزو سیسەمەکەی ڕازاندەوە بەجەواهیرو یاقوت.

رَمَلَ الحصيرَ: حەسیرەکەی چنی.

أرمَلَ المكانُ: شوێنەکە بوو بەلمبەلان.

أرْمَلَ فلانٌ: فلانکەس تێشوی نەماو هەژارو ئاتاج بوو.

أرملت المرأةُ: ئافرەتەکە بێوەژن کەوت ٥ مێردی مرد.

أرْمَلَ الحَبْلَ: حەبلەکەی درێژ کردەوە.

أرملَ الحصيرَ: حەسیرەکەی چنی.

أرْمَلَ الزادَ: تێشووەکەی تەواو کرد هیچی نەما.

رَمَّلَ الطعَامَ: لمبی کردە ناو خواردنەکەوە بۆ ئەوەی کەڵکی نەمێنێ ٥ لەحەدیثی پێغەمبەر دا دەربارەی (الحمر الوحشية) هاتووە دەڵێ: (وأمر ان تكفَأَ القدور وأن يُرَمَّلَ اللحمَ بالتراب).

رَمَّلَ الثوبَ: خوێنی لەکراسەکە هەڵسو، خوێناوی کرد.

رَمَّلَ النسيجَ: چنراوەکەی تەنك‌و سفت کرد.

رَمَّلَ الكلام: قسەکەی بەبێ بناغە داناو پوچی کردەوە.

رَمَّلَ الكاتبُ خطَّهُ: نوسەرەکە دوای نوسینی لاپەڕەکە لمبی بەسەردا بڵاو کردەوە بۆئەوەی مەرەکەبە زیادەکە هەڵمژێ.

اِرْتَمَلَ بالدَّم: بەخوێن چڵکن بوو، جەستەی خوێناوی بوو.

تَرَمَّلَ: بەمانا (إرْتَمل)دێ.

الأرْمَلُ: ئاتاج ٥ پیاوێك ژنی نەهێنابێ ٥ ژنێك مێردی مردبێ ٥ پێشی دەگوترێ: (أرملة) ٥ (ك: أرامِل وأراملة) ٥ هەروا ناوە بۆ ساڵی كەم باران‌و بێ پیت ٥ مەڕێك قاچەكانی رەش بن‌و باقی جەستەی سپی بێ ٥ (ك: رُمَّلٌ).

الرُّمالُ: شتی چندراو.

أم رمال: كەمتیار.

الرَّمْلُ: بەردە وردە، لمبو زیخ ٥ (ك: رِمَالٌ) ٥ (علم الرّمل): زانیارییەكە باسی شتی نەزانـدراو دەكا، زانیارییەكی بێ بناغەیەو خورافەو ئەفسانەیە.

الرَّمَلُ: بارانی كەم‌و نم نم ٥ (ك: أرمال) ٥ یەكێكیشە لە بەحرەكانی شیعری عوروزی ٥ (بحر الرَّمَلْ): (فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلن).

الرملاء: ساڵی كەم باران‌و بێ پیت ٥ مەڕی قاچ ڕەش‌و خوری سپی ٥ واتە: هەموو جەستەی سپی‌و قاچی ڕەش.

الرَّمْلِيُّ: گیایەك لەناو لمبەلان دا ڕووێ.

الرَّمّالُ: كەسێكە خەریكی زانیاری رەمل بێ.

المُرْمَلُ: زنجیری بچوك.

المُرْمَلَةُ: ئەوەیە لمبی تێدەكرێ بۆئەوەی نووسراوە تازەكە وشك بكاتەوە.

رمَّ العَظْمُ رمّاً ورِمَّةً ورميماً: ئێسقانەكە رزی ٥ دەگوترێ: (رمَّ الميتُ): مردوەكە ڕزی ٥ (رَمَّ الحَبْلُ): گوریسەكە بچڕا.

رَمّ الشَّيْءَ رمّاً ومَرَمَّةً: شتەكەی چاك كردەوە هەندێكی لێ ڕزی بوو بێكەڵك بوو بوو ٥ (رمّ المنزلَ): خانوەكەی نوێ كردەوە روخاوو درزی چاك كردنەوە.

رمّ الشَّيْءَ: شتەكەی خوارد، (رمّ الشاة الحشيش): مەڕەكە گیاو گژەكەی خوارد، بەدوو لیچی گرتی.

أرَمَّ العَظْمُ: بەمانا (رمّ)دی ٥ (أرَمَّ الميتَ): بەمانا (رمّ)دێ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەربارەی مەڕی لاتو لاواز دەڵێ: (ما يَرِمُّ منها مضرب): ئەگەر ئێسقانی بشكێنی مۆخی تێدا نییە.

رَمَّمَهُ: بەمانا (رَمَّهُ)دێ.

إرْتَمت الشاةُ الحشيشَ: مەڕەكە بەدوو لیچی گیایەكەی گرت.

تَرمَّمَتْ العَظمَ: ئێسقانەكەی كڕاندەوە هەرچی گۆشتی لەسەری بوو بەددان لێی كردەوە.

تَرَمَّمَ الشَّيْئَ: چاكسازى لەشتەكەدا كردو كونو كەلەبەرى پڕكردنەوە.

إسْتَرَمَّ الشَّيْئَ: شتەكە كاتى ئەوەى هات نۆژەن بكرێتەوە، دەگوترێ: (إسْتَرَمَّ الجِدارُ): ديوارەكە پێويستى بە نۆژەن كردنەوە هەيە.

الأرمام: (حبل الأرمام): حەبلێكى كۆنو ڕزيوە.

الترميم: لەزاراوەى رەسمو وێنەدا بريتيە لەدانانى وەرەقەيەكى رونو نايلۆن ئاسا لەسەر ئەو رەسمەى كە دەخوازێ بگوێزرێتەوە، بەم جۆرە قەڵەم دێنێ بەسەر خەتە ديارەكانى رەسمەكەدا كەلەژێر وەرەقە رونەكەوەيە تا بەتەواوى وێنەكەى ژێرەوە دەخاتەسەر وەرەقە رونەكە.

الرِّمام: (حبل رِمَامٌ): حەبلێكى كۆنو ڕزيوە.

الرُّمامُ: (حبل رُمامٌ): حەبلى ڕزيوە ٥ ڕوەكى پاقلە پاش پاككردنى.

الرُّمامَة: ژيانى خۆشو بەناز پەروەردە.

الرِّمامُ: زەوى، خاك ٥ مۆخى ئێسقان ٥ ئەو پوشو پەلاشو خشتو خۆڵەى با هەڵيدەگرێ ٥ ئەو پرزو پاڵو خشتو خۆڵەى لافاو لەگەڵ خۆى دەيهێنێ.

الرُّمُّ: غەمو پەژارە.

الرَّمّاء: (نعجة رَمّاءُ): مەڕێكە بەكرمنگ.

الرَّمّامُ: ئەو چلێسو گەندە خۆرەيە كە گوێ ناداتە پاكو پيسو هەرچى دەستى كەوێ دەيماشێتەوە.

الرُّمَّةُ: پارچەيەك لەحەبلى ڕزيو ٥ (ك: رُمٌ، رُمَمٌ، ورِمَامٌ) ٥ ئەو حەبلەى دەكرێتە ملى حوشتر ٥ هەر لەم ڕوەوە دەگوترێ: (أعطاه الشَّيْئَ برمته): واتە هەموو شتەكەى پێ بەخشى.

الرِّمَّةُ: بەمانا (الرُّمَّةُ) دێ ٥ ئێسقانى ڕزيو ٥ خم خۆركەو مۆرانە ٥ مێروى باڵدار ٥ (ك: رِمَمٌ ورمام).

الرَّمِيمُ: هەرشتێك ڕزى بێ.

الْمَرَمَّةُ: شتو مەكى ناو ماڵ.

الرُّمّان: هەنار ٥ (رمانة القبان): تۆپە قەپان.

رُمّان الأنهار: ڕوەكێكە گوڵێكى زەردى مەيلەو سوورى هەيە ٥ دەنكەكەى لەدەنكى ترشە سماق دەچێ بەزۆرى بۆ دەرمان بەكار دەهێندرێ بۆ نەخۆشى جومژگەو نەخۆشى (عرق النساء) ٥ (رمانة الدابة): ناوەوەى ئاخورى وڵاخ.

الْمَرْمنة: زەوييەك زۆرى درەختى هەنار لێ بێ.

رَمِهَ اليومُ رَمَهاً: ڕۆژەكەى زۆر گەرم بوو.

رَمى الشَّيْءُ رماءً: شتەکە زیادی کرد، گەشەو نمای کرد ٥ تێپەڕی: دەگوترێ: (رمى على الخمسين من عمره): تەمەنی لەپەنجا تێپەڕی ٥ (هو يرمى على صاحبه): ئەو لە هاوەڵەکەی بەتەمەن ترە.

رمى الشَّيْءَ وبه: شتەکەی هاویشت.

رمى الله لـه: خودا یارمەتی داو سەری خست.

رمى الله في يده: خودا لەدەستی بدا (دوعا کردنە لێی).

رمى فلاناً بأمر قبيح: بوختانی بەکابرا کردو کاری ناشیرینی خستە پاڵ.

رمى بحبله على غاربه: وازی لێ هێنا، بەرەڵای کرد.

رمى به على البلد: باڵادەستی کردو کردی بە فەرمانڕەوای شار.

رَمى اَلْبَلَدَ: چو بۆ ئەو شارە.

رمى الصيدَ: شتێکی بۆ نێچیرەکە هەڵدا بیگرێ.

أرمى الشَّيْءُ: شتەکە زیاد بوو، زۆر بوو، دەگوترێ: (أرمى على الخمسين من عمره): تەمەنی لەپەنجا زیاتر بوو.

أرمى فلان الشَّيْءَ: فلان شتەکەی هاویشت ٥ (أرماه من يده): فڕێی دا ٥ (أرماه عن فرسه): لەسەر ئەسپەکەی خستیە خوار ٥ (أرمى به البلدُ): وڵات دەری کردو لەخۆی نەگرت.

رماه مرماةً ورماءً: هەریەك لەوانە تفەنگی بەوی تریانەوە نا ٥ لەپەندی پێشینان‌دا هاتووە دەڵێ: (قبل الرّماء تملأ الكنائن): پێش تەقەلەیەك کردن و تفەنگ پێکەوەنان رق و قینەکان سەر ڕێژ دەکەن.

رمى عن قومه: تێکۆشا بۆ گەل و وڵاتی.

ارتمى المتناضلان: دوو ڕقەبەرەکان تەقەیان لەیەکدی کرد.

ارتمى به البلاد: وڵات وەدەری نا ٥ (إرتمى الشَّيْءُ): شتەکە زۆر بوو ٥ (إرتمى الصيدَ): تەقەی لەنێچیرەکە کرد.

ترامى القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان تەقەیان لەهەندێکی تریان کرد.

ترامى أمره الى الظفر: کارەکەی سەرەنجام بوو بە سەرکەوتن.

ترامى الجرح الى الفساد: برینەکە سەری کێشا بۆ داوەشان و شێرپەنجە.

ترامى الشَّيْءُ: شتەکە بەرەو زۆربوون رۆیشت.

ترامى السحاب: هەورەکان پاڵیان لێك دا.

ترامى به البلاد: وڵات وەدەری نا.

الرِّماءُ: ریباو سود ٥ گەشەکردن.

الرِّمايَةُ: تفەنگچیەتی.

الرِّمْيُ: تەمەن درێژ.

الرِّمِيُّ: زیادە، زۆر ٥ دەگوترێ: (في هذا رَمِيٌّ على ما سمعت): ئەمە زۆری زیادە لەوەی بیستومە ٥ هەوری پایزانە کەقەترەی بارانەکەی گەورە گەورە بێ ٥ (ك: أرماء وأرمية ورمايا).

الرَّمْيَـةُ: یەکجار تفەنگ هاویشتن ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (ربَّ رمية من غير رام): وادەبێ کابرا تفەنگچی نییەو نیشانەکە دەپێکێ.

الْمَرْمى: نیشانەو هەدەف ئەوشتەی تیرەکەی ئاراستە دەکرێ ٥ لەیاری تۆپێن دا بەو شوێنە دەگوترێ: تۆپەکەی ئاراستە دەکرێ.

الْمِرْمَاةُ: تفەنگێکە بچکۆلە ئەشارەزای پێ فێری تفەنگچێتی دەکرێ ٥ سمی بزنو مەڕ.

الإرْنَبُ: کەروێشك.

الْمُؤَرْنَبَةُ: زەوییەك کەروێشکی زۆر بێ.

الرُّنْجَـةُ: جۆرە ماسییەکە خوێی پێ دەکرێو وشك دەکرێو هەڵدەگیرێ.

رَنَّـحَ فـلان: فلانکەس بەهۆی سەر خۆشییەوە لارە لاریەتی ٥ هەر دەڕواو بەلادا دێ.

رَنَّحَ الشرابُ فلاناً: شەرابەکە فلانکەسی والێ کردوە گۆدە گۆدییەتی، دەگوترێ: (رَنَّحَت الريحُ الغصنَ): رەشەباکە لقەدارەکەی بۆ ڕاستو چەپ هێناو بردی.

رَنِحَ فلانٌ ورُنِح عليه: فلانکەس لەهۆش خۆی چوو بێ هێزو لاوازییەك جەستەی داگرت بەهۆی لێدان یان ترسو بیم یان سەرخۆشی.

تَـرَنَّحَ فـلان: فلانکەس بەهۆی سەرخۆشی لارە لاریەتی.

تَرَنَّحَ للشيئ: بۆ شتەکە راپسکوت بۆی چوو.

تَرَنَّحَ على فلان: دەستدرێژی کردە سەر فلان.

الـرُّنْحُ: سەرە خولە، سەر سوڕهاتن ٥ موخەیخ کە لەدوا مێشکەوەیە.

الْمَرْنَحَةُ: پێشی کەشتی.

رَنَّخَ رُنُوخاً: پچڕ پچڕ بوو (رَنَّخَهُ) ملکەچو ژێرباری کرد.

تَرَنَّخَ به: تەشەببوسی پێ کرد.

الرَّنْدُ: درەختێکە بۆنی خۆشە لەپێری (الغارية)یە لە کەنارەکانی شامو ولاتی غەورو کێوەکانی قەراخ دەریای ئەو ولاتانە دەڕوێ ٥ رووەکی عود ٥ داری ئاسو زەرفێکی گەورەی وەکوو جەوالْ کە لەپرژو پاڵی درەختی خورما دروست بکرێ.

الرِّنـاز: ئینزیمێـکه دەبێتـه هۆکـاری مەیینی شیر.

رَنَعَ الزرعُ رُنوعـاً: کشتوکاڵەکه ئـاوی لـێ بڕاو سیس‌و لاواز بوو.

رَنَعَ لونُهُ: کشتوکاڵەکه ڕەنگی گۆڕاو سیس بوو.

رَنَعَـت الدابـةُ: وڵاخەکـه بەڕاوەشـانی سەری مێشی لەخۆی دەرکرد.

رنع فلان: فلاّنکەس گاڵتەی کرد.

رَنَـعَ برأســه: پرسـیاری لــێ کـرا بەسـەر ئاماژەی کرد کەنابێ‌و ڕازی نیم.

رَنَّـعَ رأسَـهُ: سـەری خـۆی بـادا، سـەری لەقاند.

الْمَرْنَعَةُ: دەنگ‌و صەدای نـاو گۆڕەپـانی یاری ٥ هەرزانی‌و پیت‌و بەرەکـەت ٥ بـاغ‌و باغـچه ٥ پارچـەیەك نێـچیر، پارچــه خواردەمەنییــەك، قومــه شەرابێك.

أرْنَفَــت الدابــة بأذنَيْهــا: وڵاخەکــه لەماندوویی دا گوێی تەپ کردن.

أرنفـت الـبعيرُ: حوشـترەکه ڕۆیـشت‌و سـەری خـۆی خـسته جـەم‌و جـۆڵ‌و ناوچـەوانی پـێش خـست ٥ پەلـەی کرد.

الرانـف: (رانِـفُ كُـلِّ شـيءٍ): قـەراخی شتەکه.

الرَّانِفَـةُ: قـەراخی کرکراگـەی گـوێ ٥ پێستۆکەی نـەرمایی گوێ ٥ کۆتـایی لەپەدەســت بــەلای قۆڵــەوە ٥ لای خواروی سمت ٥ لا ڕان.

رَنَقَ الماءُ رَنْقـاً ورنوقـاً: ئاوەکـه لـێڵ بـوو ٥ دەگـوترێ: (رَنَــقَ عيــشُهُ): ژیـانی ناخۆش بوو.

رَنِقَ الماءُ رَنَقاً: بەمانا (رَنَقَ)دێ.

أرْنَقَ الماءَ: ئاوەکەی لێڵ کرد.

رَنَّقَ: سەرسـام بـوو ٥ هەسـتاو نـەیزانی بـۆ کـوێ بـچێ نـەیزانی ئـاخۆ دەڕوا یان دێ.

رَنَّقَـت الـسفينة: کەشـتییەکە لەشـوێنی خۆی سوڕایەوە نەڕۆی.

رَنَّقَـتْ الرايـةُ: ئاڵاکـه بەسـەر سـەری خەڵکەوە شەکایەوە.

رَنَّقَ الطـائر: باڵندەکه بـاڵی لێـك دان‌و فڕی، خەریك بوو بفڕێ‌و نەفڕی.

رَنَّقَــت الــشمسُ: خــۆر خــەریك بــوو ئاوابێ.

رَنَّــقَ الطــائِرُ: باڵندەکــه بــاڵی شـکان بەنەخۆشی یان بەشتی تـرو کەوتـه خوارەوە.

رَنَّقَتْ عينُهُ: لەبرسا چاوی سپی بوون.

رَنَّــقَ القــومُ بالمكــان: خەڵــکەکه لەوشوێنەمانەوەو گیریان خوارد.

رَنَّـقَ النـومُ عينيــه: خـەو تێـکەڵی چاوەکانی بـووە بـەڵام خـەوی لـی ناکەوێ.

رَنَّــقَ المــاءَ: ئاوەکــەی لــێڵ کــرد.

رَنَّقَ النظرَ: سەیرکردنەکەی شاردەوە ٥ چاوی تێ بڕینو چاوی لێ نەگواستەوە.

ترنّقَ الماءُ: ئاوەکە لێڵ بوو.

الرَّنْقُ: خشتو خۆڵی ناو ئاوە ٥ ئاوی لێڵ ٥ درۆ.

الرَّنْقاءَ: پەلەوەری بەکرکەوتوو ٥ زەوی سوتەمەڕۆ.

الرَّنْقَةُ: ئاوی کەمو لێڵ کەلەبنکی حەوزدا دەمێنێتەوە ٥ دەگوترێ: (صار الماءُ رنقة): ئاوەکە قوڕاو بوو.

الرَّوْنَقُ: (رونق السیف): ورشەو بریسکەی شمشێر ٥ جوانیو ئاوداری.

رونق الضُّحا: سەرەتای چێشتەنگاو.

رونق الشباب: سەرەتای گەنجیو ئاوداری روخسار.

الرَّنْكُ: دروشمی پاشاو فەرمانڕەوا توركەكان بووە لەمیصر.

رَنِمَ المُغَنِّي: گۆرانی بێژەکە دەنگی خۆی لەراندەوە ٥ (هو رَنِمٌ وهي رَنِمَةٌ).

رَنَّمَ: بەمانا (رَنِمَ)دێ ٥ دەگوترێ: (رَنَّمَ الحمامُ والقوس والجندب والعود) ٥ هەرشتێك دەنگی خۆش بێو لەزەت لەدەنگی بكرێ.

ترَنَّمَ: بەمانا (رَنَّمَ)دێ.

الرَّنَمُ: دەنگو ئاواز.

الرَّنَمَةُ: بەمانا (التَّرنُّم) دێ.

الرَّنِيمُ: بەمانا (التَّرنُم)دێ.

رَنَّ رَنيناً: دەنگی لێ هات ٥ ئاوازی چڕاند ٥ (رَنَّ الیه): گوێی بۆ ڕاگرت.

أَرَنَّ: بەمانا (رنَّ)دێ، دەگوترێ: (أرنَّت القوسُ في إنباضها، وأرنَّت المرأة في نَوْحها، وأرنَّت الحمامة في سجعها، وأرنَّت السحابةُ في رعدها، وأرنَّ الماءُ في خريره).

رَنَّنت المرأةُ ترنيناً: ئافرەتەکە لەڕەی بەدەنگی خۆی کرد ٥ بالۆرەی لێ دا ٥ (رَنَّنَ القَوْسَ ونحوه): وای کرد کەوانەکە دەنگی لەرینەوەی لێ بێ.

الرَّنَنُ: ئاوی کەم.

الرُّنَی: بونەوەر ٥ خەڵك ٥ دەگوترێ: (مافي الرّنى مثلهُ).

الرُّنَة: گیانلەبەرێکی گواندارە (شیر دەرو گەڕۆکە) لە پێڕی ئاسکە ٥ هاوار بەدەنگی بەرز ٥ دەنگی غەمو پەژاراویی (دەنگی حەزین) لەکاتی گۆرانی گوتن دا، یان لەکاتی گریان دا.

المِرْنان: کەوان ٥ تیری کەوان ٥ ویزەی تیرو گولله ٥ دەگوترێ: (قوس مرنان، سحابة مرنان): تیرێکە وێزە وێزی هەیە، هەورێکە دەگۆلێنی.

رَنَا رَنْواً ورُنُوّاً: چاوی تێ بڕیو چاوی لێ نەپاراست ٥ تیلەی چاوی دایە ٥ (رنا

الى حديثه): گوێی بۆ قسەکانی ڕاگرت.
رَنَا عَنه: لێی بێ ئاگا بوو.
رنا فلان: فلان کەوتە کەیفخۆشیو چاوە چاوو عیشقبازیی.
أرناه حُسنُ المنظر: جوانی دیمەنەکە سەرنجی ڕاکێشا بۆ ئەوەی چاوی تێ ببڕێو چاوی لێ نەگوێزێتەوە.
أرناه الى الطاعة: وای لێ کرد هێواش ببێتەوەو دابمرکێ.
راناه: بەسەری دا بەرز بوووەو شکۆمەندتر بوو لێی ٥ دەگوترێ: (له شرف يُراني الكواكب): ڕێزو شکۆمەندییەکی هەیە پشت ئەستێرەکان دەکەوێ.
رانا فلاناً: لەگەڵ فلانکەس دا گونجاو هەڵی کرد.
رنّى: کەیفخۆش بوو، گۆرانی گوت ٥ ناڵاندی.
رنّى الصوتُ فلاناً: دەنگە خۆشەکە فلانی خستە کەیف خۆشیو ڕەقسو سەما.
رنّى الحسنُ فلاناً: جوانی ئەوشتە فلانکەسی والێ کرد چاوی لێ نەترووکێنێ.
تَرَنّى: چاوی لەخۆشەویستەکە بڕیو چاوی لێ نەتروکاند.
الرُّنا: ئەوەیە لەبەرجوانییەکەی چاوی لێ نەترووکێندرێ.
الرُّناءُ: جوانیو شۆخو شەنگی.
الرُّناءُ: دەنگ، دەنگی خۆش ٥ (ك: أرنية) ٥ کەیفخۆشی.
الرَّنّاءُ: ئەوکەسەیە مێبازیی دەکاو هەمیشە سەیری ئافرەتی جوان دەکاو چاویان لێ ناترووکێنی.
الرُّنونُ: دەگوترێ: (هو رُنُونُ فلانة): ئەو گوێڕایەڵی فلان ئافرەتەو بەدەمو گفتی موعجەبە ٥ (وهو رُنُوُّ الأماني): ئەو کابرایە هیواياتی زۆرەو ئاواتەخوازە ئاواتەکانی بێنە دی یان بەتەمایە بێنە دێ.
رَهِبَهُ رَهَباً ورَهْبَةً ورُهباً: لێی ترسا.
أرهَبَ: قۆڵی پۆشاکەکەی درێژ بوو ٥ (أرهَبَ كَمَّهُ): قۆڵی کراسەکەی درێژ کرد.
أرْهَبَ فلاناً: فلانکەسی ترساند، زەندەقی برد.
رَهَّبَ الجملُ: ڕۆیشتنی ڕێگاکە بڕستی لەحوشترەکە بڕی، لەکاتی هەڵسان دا بەلادا هاتو پێخی خوارد.
رَهَّبَ فلاناً: فلانکەسی ترساندو زەندەقی برد.
تَرَهَّبَ الراهبُ: ڕەبەنەکە (ڕاهیبەکە لەخەڵوەتخانەکەی دا لێ بڕا بۆ خودا پەرستی).

ترهَّبَ فلان: فلانكەس خودا پەرستی كرد.

ترهَّبَ فلاناً: هەڕەشەی لەفلانكەس كرد.

اِسْتَرهَبَهُ: بەمانا (رَهَّبَهُ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ﴾.

الإرهابيون: تاقمێكن كە ڕێبازی عونفو توند ڕەوی لەكوشتنو بڕین دا پەیڕەو دەكەن بۆ گەیشتن بە مەرامە سیاسییەكانیان، ڕێگای توندو تیژی دەگرنە بەر.

الراهِبُ: ڕەبەنو خەڵوەكێشی مەسیحییەكان كەواز لەدونیاو خزمو خوێش دەهێنیو خۆ تەرخان دەكا بۆ خوداپەرستی لەدێرو ئەشكەوتو پەناو پاساردا ٥ (ك: رهبان ورهابین ورهابنة).

الراهِبَةُ: مێینەی (راهب)ە ٥ حاڵو وەزعێكی ترسناك.

الرُّهابُ: (رهاب الإحتجاز): لەزاراوەی پزیشكی هەناوی دا ترسە نەخۆشییەكە لەبوون لەشوێنێكی گۆشەگیرو پەنا پەساردا.

الرهَّابة: غوضروفێكە وەكوو زوبان لەخوار سینگەوەیە.

الرُّهابة: بەمانا (الرُّهابة)دێ.

الرُّهبُ: تیری باریك ٥ حوشتری لەڕبوو بەهۆی ماندوو بونی ڕێگاوە.

الرَّهَبُ والرُّهب: قۆڵی كراسو پۆشاك.

الرُّهبانِيَّةُ: وازهێنان لەكاروباری دونیاو دابڕان لەهەموو خۆشیو لەزەتێكو گۆشەگیر بوون بۆ خودا پەرستی.

الرُّهبة: (رهبة الماء): لەزاراوەی پزیشكی هەناوی دا بریتییە لە نەخۆشییەكی گوازراوەو بڵاوەبوو بەهۆی لیكەوە ڤایرۆسەكەی دەگوێزرێتەوە لەو دڕندانەوە كەلەپێری سەگن بۆناو جەستەی ئادەمیزادو گیانلەبەری تر، دیاردەی ئەم نەخۆشییە ئەوەیە توشبووەكە ماسولكەی هەناسەدانو قوتدانی گرژدەبنو وێك دێنەوە ٥ شێتیو تێكچونی ئەعصابو گەلێ پشێوی جەستەیی تری لێ دەكەوێتەوە.

الرُّهبنة: بەمانا (الرّهبانية)دێ.

الرَّهَبُوت: بەمانا (الرُّهبة)دێ، دەگوترێ: (رهبوت خير من رحموت): ئەگەر بترسیو تاوان نەكەی باشترە لەوەی تاوان ئەنجام بدەیو بەزەییان پێتا بێتەوە.

رَهْبَلَ: قسەی كردنو كەس لێی حاڵی نەبوو.

تَرَهْبَلُ: بەشێوەی گورگەلۆقە كردن ڕۆیی.

الرَّهْبَلُ: قسەیەك لێی حاڵی نەبی (قسەی بێ مانا).

الرَّهْبَلَـةُ: جـۆره رۆيـشتنێكه وەكـوو گورگه لوقه وایه.

أرهجت السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

أرهج فلان: فلانكەس بخوری ماڵەوەی زۆر بوو، یان زۆری كرد.

أَرْهَجَ البخـارَ: تـەپو تـۆزی بـەرپاكرد، دەگوترێ: (أرهج بين القـوم): لـەناو خەڵـــكەكه دا فیتنـــەو ئاشـــوبی بەرپاكرد.

الـرَّهَجُ: تـەپو تـۆز ٥ تەنكـه هـەور ٥ هەراو هۆریا.

الْمُـرْهِجُ: (نَـوْءٌ مـرهج): وەرزو كـەش‌و هەوایەكی باراناوییه.

رَهَدَهُ رَهْداً: هاڕی، تەفرو توناى كرد.

رَهَدَهُ رَهادةً: نەرم‌و نۆڵ‌و هەرزان بوو ٥ (هو ـرهيد وهي رهيدة).

رَهْدَ: كـەتنی گـەورەی كـرد، ئەحمـەقی نواند.

الْمَرْهُـودُ: شـتی بناغـه هـەڵۆڵ‌و بـاش قايم نەكراو.

الرَّهْدَلُ: ئەحمەق‌و هەتیو مچه ٥ لاوازو هیچ لەبارانەبوو.

رَهْـدَنَ: ئەمبـەلی كـرد، گـیر بـوو، هـەر بەدەوری خۆی دا جولایەوه.

الرَّهْـدَنُ: باڵندەیەكـه وەكـوو چۆلەكه لەولاتی مەككەدا هەیه ٥ ئەحمـەق‌و نەدان.

رَهْرَهَ لونُهُ: روخساری جوان‌و بریقـەدار بوو.

رَهْرَهَ مائِدَتَهُ: سفرەو خوانەكەی فراوان كردو سەخاوەتی خۆی نواند.

تَرَهْـرَهَ الـسرابُ: تراویلكەكـه ورشـەو بریسكەی بەردەوام بوو.

تَرَهْرَهَ الجِسْمُ: جەسـتەی بـەهۆی نـازو نیعمەتەوه سپی‌و ناسك بوو.

الرَّهْـرَاهُ: (ماء رَهْـراهٌ): ئاوێـكی صافـو رونـه ٥ (جـسم رَهْـرَاهٌ): جەسـتەی ناسك‌و نـەرم‌و نیان بـوو ٥ (طَـستٌ رَهْـرَاهٌ): تەشتێـكی پانـەو قـوڵی كەمه.

الرَّهْرَهُ: (جسم رَهْرَهٌ): بەمانا (رَهْـرَاهٌ): دێ.

إرْتَهَزَ لكـذا: راپـسكوت بـۆ فـلان شـت‌و كەوته جم‌و جۆڵ بۆی.

رَهَسَ الشَّيْءَ رَهْساً: بەتوندی پێی لـێ نـاو پڵیشاندییەوه.

إرْتهس: كەوته جم‌و جۆڵ‌و هـاتو چۆ، دەگــوترێ: (إرتهـــس القـــومُ): خەڵـــكەكه كەوتنـــه تێـــكرژان‌و فیتنـەو ئاشـوبەوه هـەر تێـكەوه دەهاون.

إرتهـس الـدواهي: بـەلاو كارەسـات زۆر بوون ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووه دەڵـێ: (إن الـــدواهي في الآفـــات تـــرتهس): ئـەم پەنـده بـۆ كاتێـك

دەگوترێ: کە بارو دۆخ ناخۆش بێ‌و فیتنەو ئاشوبی گەورە بەرپا ببن.

إرتهسَ القومُ: شەڕو ئاژاوە لەناو خەڵکەکەدا بەرپابوو، خەڵکەکە تێکرژان‌و پاڵەپەستۆی یەکتریان کرد.

إرتَهَسَ الجراد: کوللە لەسەر یەکتر کەڵەکە بوون.

ارتهس الوادي: شیوەکە پڕبوو لەئاو.

ارتهسَ رجلا الدابة: دوو قاچی ولاخەکە لەڕۆیشتن دا لێک دەکەونو فەیزەنە.

تَرَهَّسَ: کەوتە جم‌و جوڵ‌و پەلە قاژە.

رَهِشت الدّابة رَهَشاً: دوو دەستی ولاخەکە لێک کەوتن‌و دەماری قاچی بڕاو بریندار بوو.

إرتهشَ القوم والجراد: بەمانا (إرتهس)دێ.

ارتهش فلان: فلانکەس جەستەی کەوتە لەرزەو شەقەتۆڵە.

الرّاهشان: دوو ڕەگەن لەدیوی ناوەوەی دەست دان.

الرواهش: دەماری ناوەوەی قوڵ‌و باسکە یان هی بەری دەست ٥ هەروا ناوە بۆ ڕەگ‌و دەماری ناوەوەی دەستی ولاخ ٥

الرُّهيشُ: وردە شت ٥ تیری باریک‌و بچکۆلە ٥ شتی زەعیف‌و باریک‌و کەم گۆشت ٥ گڵێک کە یەکتر نەگرێ.

رَهَصَ بدينه: بەتوندی دەستی بەناییی خۆیەوە گرتووە.

رَهَصَ الحائِط: دیوار بەندو پاش دیواری بۆ دیوارەکە کرد.

رَهَصَ الدابةَ والحجرَ: ولاخەکە یان بەردەکەی جولاند ٥

رهص الشّيْئَ: شتەکەی گوشی.

رَهَصَ فلاناً في الأمر: لەکارەکەدا سەر زەنشتی فلانی کرد ٥ پەلەی کرد.

رُهِصَت الدابة: ولاخەکە سمی توشی نەخۆشی بوو، یان دەستی ئاوی تێدا کۆبووەوە ٥ (رَهِصَت): هەمان مانای هەیە.

أرْهَصَ على الذنب: سور بوو لەسەر ئەنجام دانی تاوان ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (إن ذنبه لم يكن عن إرهاص).

ارهَصَ البناءَ: پلیکانەی بۆ باڵەخانەکە دروست کردن ٥ کۆڵەکەو پایەی بۆ بیناکە دروست کرد بۆئەوەی نەکەوێ.

أرْهَصَ الشّيْئ: شتەکەی چەسپاندو دایمەزراند.

أرهَصَ الله فلاناً للخير: خودا فلانکەسی

کردوه بەکانی خێرو پیاوەتیو مەردایەتیو زانیاریی.

راهَصَهُ: چاودێری کرد.

الإرهاص: روداوی نائاسایی کە بۆ پێغەمبەر هاتوونە دی پێش ئەوەی ببێتە پێغەمبەر.

الرِّهْصُ: قوڕ کە تۆپەڵ تۆپەڵ دەخرێتە سەریەك بۆ بینا کردن.

الرَّهْصَةُ: ئەوەیە دیوی ناوەوەی سمی ولاخ توشی نەخۆشی ببێو نەتوانێ باش بڕوا، یان ناوی قاچی دابەزێ بەهۆی باری گرانو ماندوییەوە.

الرَّهیصُ: (أسد رهیص): شێرێك لانەی خۆی جێ نەهێڵێ.

الرَّوَاهِصُ: بەردە زروێ؛ ئەو بەردە یە کەولاخ بەسەری دا بڕوا سمی دەسوێن، توشی نەخۆشی رەهصەی دەکا ٥ هەروا ناوە بۆ بەردی ریز کراوو دامەزراو لەسەر شەقامو ناوماڵ وەکوو رەصیف.

المتراصّة: بەردی چەسپاوو دامەزراو.

المَرْهَصَةُ: پلیکانەو سەکۆ.

رَهَطَ فلان رَهْطاً: فلانکەس بەخێرایی خواردنی خوارد پاروی گەورە گەورەی کردن.

رَهَّطَ: بەمانا (رهط)دێ، هەروا بەمانا ئەوەیە سواری پشتی ولاخ بوو لێی دانەبەزی ٥ لەماڵەوە دانیشتو نەچووە دەر.

إرتهطوا: خەڵکەکە کۆبونەوە.

الرِّهاط: کەلو پەلی ناوماڵ.

الرَّهْطُ: تاقمو کۆمەڵ، پێر لە سێ یان حەوتەوە بۆ دە.

رَهْط الرجل: قەومو قیلەی پیاو، خزمە نزیکەکانی.

رَهَفَـهَ رَهْفاً: تیژی کرد مشتو ماڵی کرد، دەگوترێ: (رهف سیفه): شمشێرەکەی باریكو جوان کرد.

رَهُفَ رهافَةً ورهَفاً: تەنكو ناسكو جوان بوو ٥ (هو رهیف وهي رهیفة): ئەو پیاوە یان ئەو ئافرەتە قەدباریكو جوانو قەشەنگە.

أرْهَفَـهُ: بەمانا (رَهَفَـهُ) دێ ٥ (أرهف بالکلام): راشکاوانە قسەکانی کردن هیچ پێچو پەنای تێدا نەبوون.

الْمُرْهَفُ: پیاوی دڵنەرمو هەست ناسك ٥ ئەسپی قەد باریكو پەراسو لێك نزیك.

المَرْهوف: جەستەو ئەندام رێكو پێك.

رَهِـقَ فلان رهقـاً: فلان بێ عەقڵو ئەحمەقو نەزان بوو ٥ فێری شەڕو ستەمکاری بووەو وازناهێنێ ٥ گوناە دایپۆشیوەو هەموو وجودی تاوانە ٥ درۆی کرد ٥ پەلەی کرد ٥ (هو رِهِقٌ وهي رهیقة).

رِهِق الصلاةُ رَهَقاً ورهوقاً: کاتی نوێژ هات

٥ (رَهِقَ قدوم فلان): هاتنەوەی فلان نزیك بووەوە.

رَهِقَ الشَّيْئَ رهقاً: شتەکە نزیك بووە جا کابراکە شتەکەی دەست بکەوێ یان نا، پێی بگا یان نا.

رَهِقَ الشَّيْئُ فلاناً: شتەکە لەفلان نزیك بووەو پێی گەیشت، دەگوترێ: (رَهَقَه الدينُ): قەرزەکەی وەختی هات.

أرْهَقَ الليلُ: شەو نزیك بوەوە.

أرهق فلاناً: کارێکی خستە سەرشانی فلان کەبۆی هەڵناسوڕێ، بۆی ئەنجام نادرێ.

أرْهَقَ الليلُ فلاناً: شەو لەکابرا نزیك بوەوە، شەوی بەسەر هات، دەگوترێ: (أرهقنا الليلُ).

أرهقَ الصلاةَ: نوێژەکەی دواخست تاکەوتە نزیکی کاتی نوێژێکی ترەوە.

أرهق فلاناً: پەلەی لەفلان کرد، دەگوترێ: (أرهق فلان ان أصلي): فلانکەس پەلەی لێ کردم کە نوێژ بکەم.

ارهق فلاناً شيئاً: شتێکی بەسەر فلانکەس دا دا دایپۆشێ، دەگوترێ: (أرهقه حساماً): بەشمشێر دایپلۆسی ٥ (أرهقناهم الخيل): بەئەسپ دوایان کەوتین ٥ (أرْهَقَه إثماً): تاوانی خستە سەرشانیو تاوانباری کرد.

راهَقَ الغلامُ: گەنجەکە خەریکە باڵغ ببێ، دەشگوترێ: (راهقَ الغلام الحُلُمَ) ٥ هەروا دەگوترێ: (صلى الظهر مراهقاً): نوێژی نیوەڕۆی کرد لەدواکات دا، خەریکبوو کاتی نوێژی عەصر دابێ.

الرُّهاق: ئەندازە، دەگوترێ: (القوم رهاق مائة): قەومەکە بەئەندازەی سەدکەس دەبن.

الرَّيهقان: زەعفەران.

المُراهقة: لەکاتی باڵغ بوونەوە تا دەگاتە تەمەنی رەشیدیی.

المُرَهَّقُ: کەسێك بێ عەقڵو کاڵفام بێ ٥ سەخی سروشتو نانبدەیەکی وەها هەمیشە میوانی هەبێ ٥ پیاوی خوێڕیو خراپەکار ٥ کەسێك تۆمەتی بێدینی لێ بکرێ.

رَهَكَ بالمكان رَهْكاً: لەو شوێنە مایەوە، جێگیر بوو.

رَهَكَ الشَّيْئَ: شتەکەی باریك کرد، وردی کرد، هاڕی.

رَهَكَ الدابَّةَ: وڵاخەکەی بەلێخوڕین ماندو کرد.

رَهْوَكَ: بەهۆی ڕۆیشتنەوە جموژگەکانی شل بونو نەیتوانی بڕوا.

رَهْوَكَ القومُ: خەڵکەکە تێکیانەوە هاویشت کەوتنە خرۆشان.

اِرْتَهَكَ: جموژگەكانی شل بوونەوە بەهۆی زۆر رۆیشتن‌و ماندوو بونەوە.

تَرَهْوَكَ: رۆیشتن بەشێوەیەك كەشەپۆل بهاوێ.

الرِّهكَةُ: لاوازیی.

الرُّهْكَةُ: لەرو لاوازێكی بی خێرو بێر، دەگوترێ: (رجل رُهكة، وناقة رُهْكة) ٥ (أرض رُهكة): زەوی نەرم‌و روخەك.

الرُّهْوكُ: گەنجی نەرم‌و نیان‌و تەرِدەماخ ٥ ئاسكی قەڵەوو كارژیلەی قەڵەوو تۆپن.

رَهِلَ لَحْمُهُ رَهَلاً: گۆشتی شل‌و داچۆڕاو بوو، هاوسا، جەستەی فش بوو.

رَهَّلَهُ: وای لێ كرد گۆشتی جەستەی شل‌و داچۆڕاو بێ ٥ بهاوسێ.

رَهَّلَهُ النوم: زۆر نوستن پێڵوی چاوی هاوساندون.

تَرَهَّلَ: بەمانا (رَهِلَ)دێ.

الرُّهَلُ: ئەو ئاوە زەردەیە كەلەگەڵ منداڵ دا دێتە دەرەوە لەكاتی لەدایكبوونی دا.

الرَّهْلُ: تەنكە هەور كەوەكوو دیمەنی شەونم دەچێ.

رهمت الأرضُ: زەوییەكە بەردەوام بارانی ورد لێ‌ی دا، دەگوترێ: (مكان مرهوم وروضة مرهومة).

أرهمت السَّحابةُ: هەورەكە وردەبارانی بەردەوامی باراند.

أرهم الربيعُ: بەهار وردە بارانی بەردەوامی زۆر بوو.

الرُّهْمانُ في سيرِ الإبلِ: لۆژە لۆژی رۆیشتنی حوشتر لەبەر كزو لاوازیی.

الرِّهْمَةُ: بارانی زەعیف‌و بەردەوام.

الرُّهومُ: مەڕی لەرو لاواز.

رَهْمَسَ فلان: فلانكەس هەڕەشەی لێكرد.

رَهْمَسَ الأمْرَ: كارەكەی شاردەوە.

رَهْمَسَ الخَبَرَ: بەشێكی لەهەواڵەكەی ئاشكرا كردو هەمووی رون نەكردەوە.

رَهْمَسَ فلاناً: فلانكەسی كەیف خۆش كرد.

رهن الشَّيْءُ رَهْناً ورهوناً: شتەكە چەسپاو بەردەوام بوو.

رَهَنَ بالمكان: لەوشوێنە جێگیر بوو.

رَهَنَ الرجلُ والدابَّةُ رهوناً: پیاوەكە لاواز بوو، ماندو بوو.

رَهَنَ الشَّيْءَ رهناً: شتەكەی چەسپاندو دەوامی پێ دا.

رَهَنَ فلان عند فلان الشَّيْءَ: فلانكەس لەباتی قەرز شتەكەی لای فلان داناو

حەبسی کرد، دەشگوترێ: (رهَنْتُهُ لساني): زمانم لەئاستی ئەو بەند کردوەو هیچی پێ نالێم.

أرْهَنَ في السلعة وبها: بۆ بەدەستهێنانی ئەو کالایە زۆری ماڵ دا تا دەستگیری بوو.

أرْهَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی چەسپاندو بەردەوام بوو لەسەری.

أرهَنَ لهم الطعامَ والشرابَ: خواردن‌و خواردنەوەی بۆ دابین کردن.

أرْهَنَ الميتَ القَبْرَ: مردوەکەی خستە ناو گۆڕەوە.

أرهَنَ فلاناً وغيره: فلانکەسی لاواز کرد.

أرهن فلاناً الشَّيْءَ: شتەکەی لای فلانکەس رەهن کرد ٥ یان ئەو شتەی دا بەفلان بۆ ئەوەی لای یەکێکی تر رەهنی بکا.

راهَنَهُ على كذا مراهَنةً ورهاناً: گرەوی لەسەر ئەو شتەکرد.

إرْتَهَنَهُ منه: بەرەهن لێی وەرگرت.

تَراهَنَ القومُ: هەریەك لەو خەڵکە گرەویان کرد بۆئەوەی یەکێکیان بیباتەوەو بەهرەمەندبێ.

استرهَنَهُ: داوای رەهنی لێکرد.

الراهِنُ: ئامادەکار ٥ دەگوترێ: (هذا راهن لك): ئەوە بۆ تۆ ئامادەکراوە ٥ (طعام راهِنٌ): خواردەمەنیەکی بەردەوامە.

الراهِنَةُ: بۆ مێینەی (الراهن) بەکاردێ، دەگوترێ: (نعمة راهنة): نازو نیعمەتێکی هەمیشەییە.

الرِّهانُ: پێشبڕکێ ٥ (خيل الرهان): ئەسپی پێشڕەوی کردن ٥ لەپەندی پێشینانداهاتووە دەڵێ: (هما كفرسي رهان).

الرَّهْنُ: رەهن بریتییە لەبەندکردنی ماڵێك کە دادەنرێ لای بابای خاوەن حەق بۆئەوەی هەرکاتێك خاوەنی ماڵە رەهن کراوەکە نەیتوانی حەقی خاوەن حەقەکە بداتەوە لەوماڵە رەهن کراوە وەری بگرێتەوە، یان بڵێ ماڵێکە دادەنرێ لای تۆ لەبارتەقای ئەو ماڵەی لێت وەرگیراوە، دەشگوترێ: (الإنسان رهن عمله): ئادەمیزاد بارمتەی کردوەکانیەتی، بەگوێرەی کردوەکانی پاداش‌و سزای دێتەوەرێ، هەروا دەگوترێ: (أنا لك رهن بكذا): من بۆ تۆ بەرعودە دەبم بەو شتە.

الرِّهن: دەگوترێ: (رِهن مالٍ): بەرێوەبەری ماڵ‌و سامانە سەرو کاری دەکا.

الرَّهين: دەگوترێ: (أنا رهين بكذا): من

بەرپرسیارم لەوەو بەرعودەی هەموشتێکی نەوەم.

الرَّهینة: ئەو شتەی دەکرێتە رەهن ◦ بەرپرسیار.

رها رَهْواً: هێدیو لەسەرەخۆ بوو ◦ لەسەرەخۆ رۆیشت ◦ دامرکاو هێدی بووە، دەگوترێ: (رَهَا البحرُ).

رها بین رجلیه: نێوان دوو قاچی کرانەوە.

أرْهی: توشی شوێنێکی بەرفراوان بوو.

أرهی الشَّیْئَ لَك: ئەوشتە بۆ تۆ گونجاوە، بۆ تۆ دەبێ.

أرهی الشَّیْئَ لَك: ئەوشتەی بۆ تۆ گونجاند.

أرهی لهم الشَّیْئَ: شتەکەی بۆ ئێوە بەردەوام کرد.

راهاه: لێی نزیك بۆوە.

إرتهی القومُ: خەڵکەکە تێکەڵو پێکەڵ بوو.

تراهیا: خوداحافیزییان لەیەکتر کرد.

أرهاء الشَّیْئ: ئەملاو ئەولای شت، قەراخو بیجاخی.

الراهی: (طعام راهٍ): خواردەمەنیەکی هەمیشەیی ◦ (عیش راهٍ): ژیانی خۆشیو بەناز پەروەردە.

الرَّاهیة: مێینەی (الرهي)یە ◦ هەروا ناوە بۆ هەنگ لەم ڕووەوە کە لەکاتی فرین دا پەلەقاژە ناکاو باڵ لێك نادا.

الرَّهاءُ: شوێنی فراوانو گوشاد ◦ دەگوترێ: (طریق رهاء): رێگایەکی پانو پۆڕو فراوانە، هەروا هەرشتێك وەکوو دوکەڵو تەمو مژبچێ.

الرَّهْوُ: شتی دامەزراوو بی جوڵە ◦ هێدیو لەسەرە خۆ ◦ دەگوترێ: (مطر رهو): بارانی لەسەرە خۆ ◦ (بحر رهو): دەریای ڕاوەستاو ◦ (أفعلْ ذلك رهواً): ئەوکارە بکە بەکاڵە خۆ ◦ هەروا بەمانا پۆشاکی تەنك دێ ◦ شتی بڵاوو لێك جیابووەوە ◦ شوێنی پانو پۆڕ ◦ شوێنی نزمایی‌و چاڵو زەلکاو ◦ پەلەوەری کورکی ◦ کۆمەڵی ئادەمیزاد (پێرو تاقم).

الرَّهْوَةُ: شوێنی نزم لەزەوی کەئاوی تێدا کۆدەبێتەوە.

اْلمِرْهاةُ: خۆشڕۆ ◦ دەگوترێ: (فرس مرهاة): ئەسپی تیژڕۆیە.

رهوك: بڕوانە مادەی (رَهَكَ).

رَهْیَاً: لاواز بوو نەیتوانی.

رَهْیَات السماء: ئاسمان ئامادەیە بۆ باران بارین، (رهیأت السحابة): هەورەکە خەریکە باران ببارێنێ.

رَهْیَأ الشَّیْئَ: شتەکەی تێکەڵو پێکەڵ کردو چاکی نەکرد.

رَهْيَاً رأيَهُ: رايەکەی خۆی تێك دا ٥ ژێوان بۆوە.

رَهْيَاً في أمره: سوور نەبو لە سەر کارەکەی.

رَهْيَاً الحِمْلَ: لاتایەکی بارەکەی قورس تر کرد لەوی تریان ٥ چەندێك هەوڵ بدا بارەکە راست بکاتەوە هەر خوار دەبێ.

تَرَهْيَاً: کەوتە جمو جوڵو پەلەقاژە ٥ رارا بوو لەشتەکە، دەگوترێ: (تَرَهْيَاً في أمره): رارا بوو لەکارەکەی دا ویستی ئەنجامی بدا پاشان نەیکرد ٥ هەروا دەگوترێ: (عيناه تُرَهْيآن): پێڵوی چاوی بۆ راناوەستێ.

ترهیاً السحابُ: هەورەکە خەریکە باران ببارێنێ.

تَرَهْيَاً في مَشْيِهِ: لەرۆیشتن دا لارو لەنجەی کرد.

رَوَّأ في الأمر تروئة وترويئاً: لەکارەکە ورد بۆوەو تێ فکری خێرا بڕیاری لەسەر نەداو دەستبەجێ وەلامی نەدایەوە.

الـرَّاء: پیتێکە لەپیتەکانی هیجاء ٥ درەختێکە بەرێکی سپی یان سوری هەیە.

الرَّوِيئَةُ: تێفکرینو ورد بوونەوە لەشت.

راب اللبنُ رَوْباً: شیرەکە بزرکا ٥ یان ماستەکە هەژێنـدراو رۆنەکەی جیاکرایەوەو دەرهێندرا.

راب فلان: فلانکەس سەرسام بوو ٥ گێژیی توش بوو بەهۆی تێری یان هەنۆزو خەوالویی ٥ یان بەهۆی خواردنەوەی دۆی زۆرو ترش ٥ یان فلانکەس درۆی کرد ٥ عەقڵی تێك چوو ٥ رای ناپەسەند بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (رابَ دَمُهُ): خوێنی حەلاڵ بوو ٥ کاتی لەناو بردنی هات ٥ کاتی سەربڕینی هات.

أرابَ اللَّبَنَ: شیرەکەی مەیانـد ٥ ترشاندی ٥ بزرکاندی.

رَوَّبَ اللَّبَنَ: بەمانا (أرابَهُ)دێ.

الأرْوَبُ: پیاوی سەرگەردان ٥ یان کەسێك لەبرسان یان بەهۆی وەنەوزو نەنوستن سەنتەری تێك چوبێ.

الرائب من الأمور: کاری رێكو پێكو بێ موشکیلەو بێ شوبهەو گومان ٥ ئەم وشەیە ئەگەر لە (رَوَبَ) وەرگیرا بێ بەمانا گوماناویو شوبهەدارە ٥ لەحەدیثی ئەبوبەکردا هاتووە دەفەرموێ: (وعليك بالرائب من الأمور وردع الرائبَ منها) ٥ (الرائب)ی یەکەم لە (رَوَبَ)

وەرگـــیراوە (الرائـــب)ی دووەم لـــە (رَیَبَ)ەوە وەرگیراوە.

الرّابُ: ئەنـدازە، دەگـوترێ: (هـذا راب كذا): ئەوە بەئەندازەی ئەوەیە

الـرّوْبُ: شـیری بزڕكـاو ترشـاو مـەییو، دەگـوترێ: (ماعنـــدي شـــوب ولا روب): نـە هـەنگوینم لایـە نـە دۆی ترشـاو ٥ لەحـــەدیـــث دا هـــاتووە: (لاشوب ولا روب في البيع والشراء): واتـــە نـــە غەشـــكردن ڕەوایـــە نـــە تێـكەڵ كردنـی شـتی خـراپ بـەهی چاك.

الرّوبـان مـن الرجـال: پیـاوی غەشكەر، گوماناوی.

الرّوْبـة: هـەوێن ٥ خەمیرەیەكـە ترشـە دەكرێتـە نـاو ماسـتو شـیرەوە بـۆ ئەوە بمەیێ.

الرُّوْبَـةُ: بـەمانا (الرّوْبــة)دێ ٥ شـیری بزڕكاو، ترشـاو ٥ چاككردنی ئـیشو كـار ٥ پێداویـستی ٥ بـژێوی ژیـان، دەگوترێ: (ما يقوم فلان بروبة أهله): فلانكـەس بـژێوی مـاڵو منـداڵی دابین ناكا ٥ هەروا ناوە بۆ زەوییەك زۆر بـــەپیتو فـــەڕبێ ٥ پارچـــە گۆشت، دەگوترێ: (قطع اللحم رُوبـة رُوبـةً) ٥ هـەروا نـاوە بـۆ سـەروكاری كردنی ئـیشو كـارو هەڵسوڕانیان ٥ بەشێـــك لەشـــەو ٥ عـــەقڵو ئـــاوەز، دەگـوترێ: (هـو يحـدثني وأنـا اذ ذاك غلام ليس لي رُوبة).

المِرْوَبُ: ئەو قاپەیە شیری تێدا دەكـری بـــە پـــەنیر یـــان شـــیری تێـــدا دەمەیەندرێ ٥ (ك: مِرْواب).

رَاثَ ذو الحـــافر رَوْثـــاً: ئاژەڵـە سـم دوو قاقەكـە ریخـی كـرد ٥ لەپەنـدی پێشینان دا هـاتووە دەڵـێ: (أَحُـشُّكَ وتروثني): من گیاو گژت دەدەمێ تـۆ ریخـــم بـــۆ دەكـــەی، بەكەسێـــك دەگـوترێ، كـوفرانی نیعمـەت بكـاو چاكەی لەبەر چاو نەبێ.

الرّوْثُ: كاوێژی ئـاژەڵی سـم دارە ٥ (ك: أرواث).

الرّوْثَـــةُ: تـــاكی وشـــەی (الـــرّوْث) ٥ كـــۆزەرەی گەنمـــە كـــە لـــەگەڵ گـــیرو بێـــــــزنگ دادەمێنێتـــــــەوە دوای لەبێژنگدانی گەنمەكە ٥ لایەكی لوت كەئاوی لـێ دێنـە خـوار ٥ دەنـدۆكی هەڵۆ.

راجت السلعة رواجاً: كالاكە برەوی بوو، داخوازی زۆر بون.

راجـت الأمـْـر روجـاً ورواجـاً: بـەخێرایی كارەكە جێ بەجێ بوو.

راجـت الـريحُ: بایەكـە لـەزۆر لاوەهات، شوێنی هەڵبونەكەی زیاد لەجێیـەك

بوو، نەزاندرا لەکوێوە هات.

رَوَّجَ الغبـارُ: تـەپو تۆزەکـە درێـژەی کێشا.

رَوَّجَ السِّلْعَةَ: برەوی بەکاڵاکە دا.

رَوَّجَ كلامَهُ: قسەکانی خۆی رازاندەوە ٥ قـسەکانی خـۆی چەواشـە کـردن‌و حەقیقەتیان نەزاندرا.

الرَّوْجة: پەلەکردن ٥ خێرایی.

الْمُرَوَّجُ: (أمرٌ مُـرَوَّجٌ): کـاری تێـکەڵ‌و پێکەڵ.

راح رواحـاً: ئێـوارە رۆیـشت ٥ هـەروەها وشەی (راح): بـەکار دەهێـنرێـت بـۆ رۆیـشتن لەهـەموو کاتێـکی شـەوو رۆژدا ٥ هـەروا وشـەی (الغُدُوّ): بـۆ هەموو کاتێـکی رۆیـشتن بـەکاردێ ٥ دەگـوترێ: (راح القـومَ وراح الـيهم روحـاً ورواحـاً): چـوو بـۆلای قەومەکە.

راح الإبـلُ وغیرهـا: حوشـترەکە دوای مەغریب گەڕایەوە بۆ ئاغەڵەکەی.

راح اليـومُ: رەشـەباکەی تونـد بـوو ٥ هەواکەی خۆش بوو.

راح فلان للمعـروف راحـةً: فلانکـەس بـۆ چاکەکردن جوست‌و چالاك بوو.

راحـت يـدُهُ لكـذا: دەستی بـۆ ئەوشتە سوك بوو.

راح للأمر رواحاً وراحاً وراحة وأريحيـةً: بـۆ ئەوکارە کـەیف خـۆش‌و تـەڕ دەماخ بوو.

راح فـلان معروفـاً راحـةً: فلانکـەس بەچاکەکەی گەیشت.

راح الشَّيئ رَوْحاً: شتەکە بەرفراوان بوو.

رَوِحَ الرَّجُلُ: پیاوەکە نێوان قاچەکانی پان بوو لای پەنجەکانی پان‌و لای پاژنە پێـی تەسـك ٥ (هـو أروح وهـي روحاءُ).

أراحَ: پـشوی دا هەناسـەی دا ٥ حەسایەوە ٥ مرد.

أراحَ الشَّيْئُ: شتەکە بۆگەنی کرد.

أراح فـلان: فلانکـەس کەوتـە ئێوارە ٥ کەوتە ناو رەشـەبا ٥ لەحوشـترەکەی دابـەزی بـۆ ئـەوەی حوشـترەکەی بحەسێنێتەوە.

أراحَ الإبـلَ وغیرهـا: حوشـترەکەی گێڕایەوە بۆ ئاغەڵەکەی.

أراحَ عليه حَقَّه: مافەکەی بۆ گێڕایەوە.

أراح فلانـاً: فلانکەسـی خـستە ئیستراحەت‌و خۆشییەوە.

أراحَ منـه معروفـاً: لەفلانـەوە خێـرو خۆشی پێ گەیی.

أراحَ الشَّيْئَ: بۆنی شتەکەی کرد.

أرْوَحَ الشَّيْئُ: شتەکە بۆگەنی کرد ٥

رَاوَحَ بـين الـشيئين: لـەنێوان ئـەو دووشتەدا یەکسانی نواند ٥ جارێـك

دەستی بۆ ئەوشتە بردو جارێك بۆ شتەكەی تر ٥ دەگوترێ: (راوح بین جنبیه): هەردەمە لەسەر لاتەنیشتێكی راكشا ٥ (راوح بین رجلیه): هەرساتە لەسەر قاچێكی وەستا ٥ هەروا دەگوترێ: (أنا أغاديه وأراوحُهُ): جاری واهەیە بەیانی دەچم بۆلای، جاری واهەیە ئێوارە دەچم بۆلای، یان بەیانیو ئێوارە دەچم بۆلای.

رَوَّحَ علیه بالمِرْوَحَةَ: پانكەكەی خستە ئیش بۆئەوەی هەوای پاكی بۆ بێنێ ٥ هەواكە بگۆڕێ.

رَوَّحَ بالقوم: نوێژی تەراویحی بەخەڵكەكە كرد.

رَوَّحَ القومَ: ئێوارە رۆیشت بۆلای قەومەكە.

رَوّح الدُهْنَ: بۆنی خۆشی تێكەڵ بەرۆنەكە كرد بۆئەوەی بۆنی خۆش ببی.

رَوَّحَ فلاناً او الإبلَ: بەمانا (أَرَاحَ)دێ.

إرْتاحَ للأمر: دڵی بەكارەكە خۆش بوو.

ارتاح الله له برحمته: خودا لەبەلاو چورتم رزگاری كرد.

إرْتَوَحَ: نۆبەكردن، دەگوترێ: (هما یرتوحان عملاً): ئەو دووە بەنۆبە كاردەكەن.

تَرَاوَحَ: دەگوترێ: (فلان یداه تتراوحان بالمعروف): دەستەكانی بەردەوام دەبەخشن بەهەردوو دەستی خێرو پیاوەتی دەكا ٥ (تراوحا العملَ): بەهەردوو دەستی كاردەكا هەرساتەو دەستێكی لەكاردایە.

تراوحته الأحقاب: زۆر رۆژگاری بەسەردا تێپەڕی.

تَرَوَّحَ: ئێوارەو سەرەتای شەو دەستی كرد بە شەو رۆیی ٥ یان ئیشی تێدا كرد.

تَرَوَّحَ الشَّیْئُ: شتەكە بۆنی فلاَن شتی گرتووە چونكە لێی نزیك بووەوە.

تروَّحَ النَّبْتُ: روەكەكە درێژ بوو، بالاَی كرد.

تَرَوَّحَ الشجرُ: درەختەكە دوای رۆیشتنی وەرزی هاوین گەلاكەی هەڵوەری.

تَرَوَّحَ بالمِروَحة: بەمانا (رَوَّح) هاتووە.

تَرَوَّحَ القومَ: ئێوارە هات بۆلای قەومەكە.

استراحَ: پشوی دا ٥ حەسایەوە.

استَرْوَحَ: بەمانا (استراحَ)دێ.

استروَحَ الیه: بەئەو ئارامی گرتو داسەكنا.

استروَحَ الغصنُ: لقەدرەختەكە هەژا هاتو جۆی كرد.

استروَحَ الرجُلُ: پیاوەكە لارو لەنجەی كرد.

اسْتَروَحَ الشَّيْءَ: بۆنی شتەکەی کرد ٥ بۆنی پێوە کرد.
اسْتَروَحَ المطرُ الزرعَ: بارانەکە زەرعاتەکەی بوژاندەوە.

الإسْتِرواحُ: لەبواری پزیشکی دا بەوە دەگوترێ هەوا داخڵ بکەیە بۆشاییەکی جەستەوە.
الأرْيَحُ: دەگوترێ (مَحْمِلٌ أرْيَحُ) کەژاوەیەکی فراوانە.
الأرْيَحِيُّ: سنگ فراوانو رەوشت جوانو ئامادەباش بۆ چاکەکارییو سەخی سروشت ٥ شمشێر.
الأرْيَحِيَّةُ: سەخی سروشتو حەزلە پیاوەتیو ئامادەباش بۆ ماڵبەخشین.
التَّراوِيحُ: کۆی وشەی (ترويحة)یە؛ لەبنەمادا ئەم وشەیە ناوە بۆ دانیشتن هەرجۆنێك بێ ٥ دوایی کراوە بەناو بۆ ئەو دانیشتنەی ئەنجام دەدرێ دوای چوار ڕکاتی نوێژی عیشا لەمانگی رەمەزان دا بۆ حەسانەوە، ئەمجار بەشێوەی مەجاز کراوە بەناو بۆ هەر چوار ڕکاتێك نوێژ کە دوو ڕکات دوو ڕکات ئەنجام دەدرێ لەمانگی ڕەمەزان دا.
الرائِحَةُ: بۆن چ خۆش بێ چ بۆگەن بێ ٥ حوشتر کە دوا خۆرئاوابوون بگەڕێتەوە بۆ ئاغەڵەکەی ٥ بەپێچەوانەی وشەی (السارِحة)یە ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (ما لە سارحة ولا رائحة): واتە هیچی نیە ٥ هەروا وشەی (الرائحة) ناوە بۆ بارانی ئێواران، پێچەوانەی وشەی (الغادية): کەبارانی بەیانیانی پێ دەگوترێ.
الرّاحُ: حەسانەوە ٥ شەراب ٥ رۆژگاری رەشەباو سەختو دژوار ٥
الرّاحَةُ: بەری دەست ٥ (ك: راحٌ) ٥ کەسێك هەژاربێ بتەوێ هەژاریەکەی رابگەیەنی دەگوترێ: (تركته على أنقى من الراحة) ٥ هەروا ناوە بۆ حەسانەوە ٥ ژن ٥ گۆڕەپان.
الرَّواحُ: بەمانا (الرّاحَةُ) دێ ٥ ناوە بۆ کاتی نێوان نیوەڕۆو شەو ٥ بەرامبەرەکەی (الصَّباح).
الرَّواحَة: بەمانا (الرّاحَة) دێ.
الرَّوْحُ: بەمانا (الرّاحَة) دێ ٥ رەحمەت ٥ بای شەماڵ ٥ (ك: أرواح) ٥ دەگوترێ: (يوم رَوْحٌ): رۆژێکە هەوای خۆشە ٥ (عشية روحة): ئێوارەیەکە هەوا خۆشە ٥ هەروا بەمانا کەیف خۆشیو بەختەوەرییە.

الرُّوحُ: گیان ، نەفس ، قورئان ، نیگا.

روح القـدس: بـەلای مەسـیحییەکانەوە ئوقنومی سێیەمە.

الـروح الأمـين وروح القـدس: نـاوی حـەزرەتی جوبرائیلـە سـەلامی خـودای لەسـەر بـێ ، لـەزانیاری فەلسەفی دا ئەو شتەیە کەبەرامبەر ماددەیـە ، لـەزانیاری کیمیـادا ئـەو بەشەیە کەلەکاتی پالاوتنی مـاددەدا بەرزدەبێتـەوە وەکوو رۆحی گوڵو رۆحی نەعنا.

الرُّوحـاني: ئەوشـتەی گیـانی هـەبێ ، نیـسبەتدانە بـۆلای رۆح ، (الآبـاء الروحـانيون): زانـا ئاینییـەکانی مەسیحییەکانن ، (الطب الروحاني): جۆرە چارەسەرێکی نەفسییە.

الرَّوْحَةُ: یەك جار رۆیشتنی ئێوارانە.

الرّوحيـة: لـەبواری فەلـسەفی دا پێچەوانەی (المادیـة)یـە ، (الأشـربة الروحية): عەرەقو بیرەو ئەو جۆرە خواردنەوانە.

الريح: با ، بۆن ، رەحمەت ، هێزو توانـا، دەگـوترێ: (ذهبـت ريحـه): هێـزو توانـای نـەما ، سـەرکەوتنو بـالا دەستی ، فـەرمانڕەوایی، دەگوترێ: (الـريح لآل فـلان): سـەرکەوتن یـان فـەرمانڕەوایی بـۆ خێڵـی فلانـە، هـەروا دەگـوترێ: (رجـل سـاكن الريح): پیاوێـکی عاقڵو سـەنگینە ، (هَبَّـت ريحـه): بەویـستی خـۆی کارەکەی بۆ جێ بەجێ بوو.

الرَّيْحانُ: ریحانە ، هەر ڕووەکێك بۆنی خۆش بێ ، ڕەحمەتو ڕزقو ڕۆزی.

الرِّيحَةُ: با.

الرَّيِّحُ: ڕۆژگارو شوێنی بۆنخۆش ، شتی بۆن کەسکون .

الرِّيحِيُّ: (رِيحِـيّ التلقـيح): گواسـتنەوەی دەنکـە تـۆمی موتوربەیـە بـەهۆی هـەواوە ، (رِيحِيّ الإنتـشار): نـاوە بـۆ ئـەو ڕووەکـەی تۆمەکـەی یـان ڕەگـەکانی جـرثـومـەکانی بلاودەبنەوە بەهۆی با.

الْمَرَاحُ: ئەو شوێنەی خەڵکەکە لێیەوە دەڕۆن یان بۆی دەچن ، پێچەوانەی وشەی (الْمَغْدى) دێ، دەگوترێ: (ما ترك فلان من أبيه مَغْدىً ولا مراحاً): فلانکـەس هـەموو شتێـکی لـەباوکی دەچێ.

الْمُـراحُ: لەوشـەی (أراح) وەرگـیراوە بەمانا پەرچەو ئاغەڵی ئاژەڵە.

الْمُرتاحُ: ئەسپی پێنجەم لەئەسپەکانی گۆڕەپانی پێشبڕکێ دا.

الِمرْواحُ: ئامێری تۆو چاندن.

الِمـرْوَحُ: بـەمانا (الِمـرْواحُ) دێ ، پانکـەو ئامێری فێنك کردنەوە.

الَمرْوَحَةُ: ساراو بیابان ، ئەوشوێنەی بای لێ دێ.

المِرْوَحَة: ئامێرێکه لەکاتی گەرمادا بای فێنکی پێ دەسبەردەکرێ بەهۆی دەست یا کارەبا ○ (ك: مَراوِحَ).

المِرْيَاحُ (طعام مِرياح): خواردنێکه غاز لەگەدەدا زۆردەکاو ورگ دەهاوسێنێ.

اَلْمُسْتَرَاحُ: پەناو کەنەف ○ خانوی خەڵوەو ئارام ○

رادت الدّوابُ رَوْداً ورُوَداناً ورياداً: ئاژەڵەکان لە لەوەڕگاکەدا هاتوچۆیان بوو.

راد فلان: فلانکەس هاتو رۆیی‌و لەشوێنێك دانەسەکنا.

راد وِسَادُهُ مِن مرض أو هم: لەبەر نەخۆشی‌و ئازار یان غەم‌و ناڕەحەتی سەری لەسەر سەرین نەوەستاو ئارامی نەگرت.

رادت المرأةُ: ئافرەتەکە زۆر هاتوچۆی ماڵە جیرانەکانی کرد.

راد الشَّيْءَ روداً ورياداً: داوای شتەکەی کرد، دەگوترێ: (راد أهله منزلاً وكلأً): داوای کرد بۆ خێزانی مەنزڵ‌و بۆ ئاژەڵەکانی لەوەڕ.

أراد الشَّيْءَ: شتەکەی ویست ○ خۆشی ویست، دەگوترێ: (أراد الجدارُ أن ينقضَّ): دیوارەکە خەریکە بڕوخێ.

أراد فلاناً على الأمر: فلانکەسی هەڵنا بۆ ئەوکارە.

أرود في مشيه: بەهێواشی ڕۆیی ○ (أرود فلاناً): مۆڵەتی فلانی دا.

راوده مراودةً ورِواداً: فێڵی لێ کرد، چاوو ڕاوی لێ کرد.

راودت المرأةُ عن نفسها: ئافرەتەکە داوای کرد زینای لەگەڵ بکرێ.

راود عن الأمر وعليه: لەبارەی کارەکەوە زەمانە سازیی کردو خۆی لەگەڵ هاوەڵەکەی گونجاند.

راود على الأمر: داوای لێکرد کارەکە بکا.

ارتاد لأهله: داوای کرد بۆ خۆی‌و خێزانی شوێنی حەوانەوەو بۆ ئاژەڵەکانی لەوەڕ.

ارتاد الشَّيْءَ: داوای شتەکەی کرد.

استرادت الدوابُّ: بەمانا (رادَتْ) دێ.

استرادت لِأمره: گەڕایەوە بۆ ئیشی خۆی‌و ملکەچ بوو.

استرادَ الشَّيْءَ: بەنا بەدڵی‌و ڕاڕایی داوای شتەکەی کرد.

الأَرْوَد: دەگوترێ: (الدهر أرود ذو غير): ڕۆژگار بەهێواشی کارەکانی خۆی دەکا بەجۆرێك هەستی پێ نەکرێ.

الرائدُ: لەبنەڕەت دا بەوکەسەدەگوترێ کە چاوساغی خێڵە بۆ لەوەڕگای باش‌و شوێنی ئاوو دەفەرێك باران

بیگرێتــەوە ٥ چاوســاغو شــارەزا بــۆ نیــشاندانی رێــگا بــۆ کــاروان ٥ ئێــستا کراوە بەپلەیەکی تایبەتی فەرمانبەری پۆلیــسی یــان ســوپا لــەزوور پلــەی نەقیبو لەخوار پلەی موقەدەمەوەیە ٥ (ك: رُوَادٌ ورادة).

رائد العین: چقڵی چاو، دەگوترێ: (فلان رائد الوساد): فلاّنکەس لەبەر ئازار یان غەمو نارەحەتی سەری خۆی لەســەر ســەرین نــاگری، هــەروا دەگوترێ: (إمرأة رائدة): ئافرەتێکە زۆر ماڵانگــەڕە زوو زوو هاموشــۆی دراوسێیەکانی دەکا.

الــرَّادُ: بــەمانا (رائــد)دێ ٥ دەگــوترێ: (ریــح رادة): هەوایــەکی نــەرمو لەسەرە خۆیە ٥ (امرأة راد ورادة): ئافرەتێکی ماڵانگەڕە.

الــــرادار: ئامێرێــــکی ئەلکترۆنییــــە بەهۆیــــەوە دەتوانــــدرێ هەســــت بــەبونی فڕۆکــە بکــەی لــەئاسمانی ناوچــەیەکی تایبــەت، یــان بــوونی کەشــتی لــەدەریاداو دیــاری کردنــی شــــوێنەکەیان لەمەســــافەیەکی تایبــــەتی دا لــــەبارو دۆخێــــك دا کەبەچاوی عــادەتی ئــەوکارە ئــەنجام نادرێ.

الرادیــــوم: عونــــصورێکی ســــپیو ورشــەدارە، نیــشاتێکی تیــشکدەری هەیە دەشوبهێتە کالسیوم لەکارایی کیمیاوی دا.

الرُّودُ: بـای نـەرمو لەسـەرەخۆ، هـەوای شەماڵی هێدی ٥ مۆڵەت.

الرُّوَیْــدُ: دەگــوترێ: (رُوَیْــداً): واتــە لەســـەرەخۆ بـــەهێمنی ٥ (رویـــدك خالداً): واتە مۆڵەتی خالید بدە.

المِــرْوَدُ: کـل چـێوك، کلـی پـێ لەچـاو رادەدرێ ٥ پارچــــە ئاسنێــــکە لەلغاودایە هەڵدەسوڕێ ٥ جومژگە ٥ ســنگ ٥ جەمــسەری خولخلوکــەی ئاســن ٥ یەکێــکە لەکۆڵەکــەکانی جەنجــەڕی گێــرە ٥ (ك: مــــراود ومراوید).

رَوْذَنَ: ماندو بوو لاواز بوو.

رَازَهُ رَوْزاً: بەتاقی کردەوە.

راز الــــدینار: دینــــارە زێڕەکــەی کێــشا بۆئەوەی بزانێ کێشی چەندە.

راز صــنعته ومالَــهُ: ســەرو کــاری مــاڵو سامانو بەرهەمی خۆی کرد.

راز ماعنده: داوای لـێ کرد ئـەوەی لایـەتی بیداتێ.

رَاوَزَهُ: بەتاقی کردەوە لەبۆتەی دا.

رَوَّز كلامَهُ ورأیَه في نفسه: لـەدڵی خـۆی دا زنجـیرەو چـۆنیەتی راو قـسەکانی خـۆی تـاوو تـوێ کـردن بۆئـەوەی بزانــێ چــۆن دەریــان دەبــڕێ.

رَوَّز رأيَــه: دوای لــی ورد بوونــەوەو تێفکرین دەستی بەشتەکە کرد.

الــرَّازُ: بـاش وەسـتا، سـەرۆکی وەسـتا بیناســـازەکان یـــان ســـەرۆکی هەرپیشەوەرو پیشەسازێك.

الرِّيـازةُ: پیـشەی بیناسـازیی ٥ وەسـتای دیوار.

رَاسَ رَوْسـاً: لارو لەنجـەی کـرد ٥ (راس الــسیلُ): لافاوەکــە پـلو پـوش‌و چیلکەو چەوێڵی کۆکردەوەو لەگەڵ خۆی رایدا.

الرُّوْسُ: عەیبو عار، دەگـوترێ: (فـلان رَوْسُ سُــوءٍ): فلانکــەس پیــاوی خراپە.

رَاشَ رَوْشـاً: زۆری خـوارد (راش المـرضُ فلاناً): نەخۆشی فلانی لاواز کردوە.

رَوِشَ رَوَشاً: عەقڵی سوك بوو بێ عەقڵە ٥ کاڵفامە.

الرَّئوش: گوێچکەی زۆری موو پێوەن ٥ پشتی لاوازە ٥ بێ هێزە.

الرُّوْشَنَ: بروانە وشەی (رَشَنَ).

راضَهُ روضاً ورياضاً ورياضـةً: ژێربـاری کــرد، ملکەچــی کــرد، دەگــوترێ: (راضَ المُهْرَ): جوانوەکەی رام کـرد ٥ (راض نفسه بالتقوى): نەفـسی خـۆی راهێنا لەسەر خوداپەرستی ٥ (راض القوافي الـصعبة): سـەرەوای قـورس‌و گرانــــی هێنانـــــە نـــاو چـــامە شــیعرییەکەیەوە ٥ (راض الــدُرَّ): مرواریەکـەی کـون کـرد ٥ (هــو مروض وهي مروضة).

أراض المكـــانُ: شـــوێنەکە بـــاغی زۆر بوون.

أراض الــوادي والحــوضُ: شـیوەکە یـان حەوزەکە ئەوەنـدەی تێدا کۆبـوەوە زەوییەکەی داپۆشی.

أراض فــلان: فلانکـەس قـوم دوا قـوم شەرابەکەی نۆش کرد.

أراضَ المكانَ: شوێنەکەی کردە باغ.

أراضَ القومَ: خەڵکەکەی تێرئاو کرد.

أرْوَضَ المكانُ: بەمانا (أراض)دێ.

راوَضَـهُ علـى الأمـر: لەسـەر ئیـشەکە چـەندو چـون‌و وت‌و وێـژی لەگـەڵ داکــرد بۆئــەوەی بیخاتـــە نـــاو کارەکەوە.

رَوَّضَ المكانُ: بەمانا (أراضَ)دێ.

رَوَّضَ فلان: فلانکەس هۆگری باخ بـوو تێیدا مایەوە.

رَوَّضَ المكـــانَ: شـوێنەکەی کـردە بـاخ، دەگـــوترێ: (روَّض المطـــرُ الأرضَ): باران زەوی کردە باخ‌و رازاندیەوە.

رَوَّضَ المُهْرَ: جوانوە ئەسپەکەی راهێنا.

إرتاضَ: رام بوو، ژێربار بوو، دەگوترێ: (ارتاضَ المُهْرُ): جوانوەکە رام بوو.

إرتاضـت القـوافي: سـەرەوا (قافیــة)کـان بەیەدەست بوون.

تراوضَا: چەندو چونیان کرد لەکڕین‌و فرۆشتن دا.

إستراضَ المكانُ والوادي والحَوْضُ: بەمانا (أراض)دێ ٥ هەروا بەمانا پان‌و پۆڕی‌و گوشادی دێ.

استراضَ النفس: دڵی ئارامی گرت‌و کرایەوە، خۆشنوود بوو.

استروضَ النبات: روەکەکە گەیشتە ئەوپەڕی گەورەیی‌و بەرزی خۆی.

استروضت الأرض: زەوییەکە گیاو گژی باشی بەرهەم هێنا.

الروضة: زەوی سەوز ٥ باخی جوان‌و رازاوە، دەگوترێ: (مجلسه روضة): مەجلیس‌و دانیشتن لەگەڵی دا خۆش‌و بەلەززەتە ٥ (ك: رَوْض ورياض).

روضة الحوض: ئەندازەی ئەوبەشەی ئاوەکە دایپۆشیوە.

الرياضة: بەلای صوفییەکانەوە بریتییە لەپاڵفتەکردنی ئەخلاقی دەروون‌و سەرگەرمبوون بەخودا پەرستی‌و وازهێنان لەوشتانەی کەنەفس داخوازییانە.

الرياضة البدنية: ئەنجامدانی جۆرە جم‌و جوڵێکی تایبەتی کە جەستە بەهێز دەکاو رایدەهێنێ ٥ (العلوم الرياضية): بریتییە لە زانیاری حیساب‌و ئەندازیاری‌و جەبرو ئەو جۆرە زانیارییانە.

الرَّيِّضُ من الدواب: ئەو ئاژەڵ‌و وڵاغەیە کەرام نەکرێ‌و مل نەدا بۆ خاوەنەکەی رای بێنێ، دەگوترێ: (أمرٌ رَيِّضٌ): کارێکە بەرێك‌و پێکی ئەنجام نەدراوە، کەم‌و کوڕی زۆری تێدایە.

الرَّيِّضَةُ: (قصيدة رَيِّضَةٌ): چامەیەکە رێك‌و پێك نەکراوە، لەنگی‌و کەم‌و کوڕی زۆری تێدایە ٥ (قصيدة رَيِّضَة القوافي): چامەیەکە سەرەواکانی لەلایەن شاعیرانەوە رام نەکراون.

راع روعاً: ترسا.

راع الشَّيْءُ رواعاً: شتەکە گەڕایەوە بۆ شوێنی خۆی.

راع الأمرُ فلاناً: کارەکە فلانکەسی ترساند.

راع الشَّيْءِ فلاناً: شتەکە فلانکەسی خستە سەرسوڕمانەوە، دەگوترێ: (رَاعَنِي جمالُهُ): جوانییەکەی سەرنجی ڕاکێشام ٥ (راعني كلامُهُ): قسەکانی سەرنجیان ڕاکێشام ٥ (هو رائع وهي رائعة) ٥ هەروا دەگوترێ: (هذه شربة راع بها فؤادي): ئەمە شەرابێك بوو کفت‌و کۆی دڵمی دامرکاند.

رَوِعَ رَوَعاً: زیرەك‌و لێهاتوو بوو، سەرنج ڕاکێش بوو.

أراعَهُ: ترساندی.

رَوَّعه: بەمانا (أراعه)دێ.

رَوَّعَ الطعامَ بالسَّمْنِ: خواردنەکەی چەورکرد، چەوری تێ کرد.

إرتاع: ترسا، دەگوترێ: (ارتاع منه وارتاع له).

ارتاعَ للخبر: هەواڵەکەی پێ خۆش بوو.

تَرَوَّعَ: ترسا ٥ (تروَّعَ منه).

الأَرْوَعُ: زیرەك و لێهاتوو وریا ٥ کەسێك شایی بەخۆی بێ لەڕوی جوانی روخسارەوە یان لەڕوی ئازایەتی و شەهامەتەوە ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (رَوْعاء).

الرائع: سەرنج ڕاکێش، شایی بەخۆ.

الرائعة: بۆمێینەی (الرائع)دێ ٥ هەروا ناوە بۆشتێك کەلەبواری فەن و فیکرو ئەخلاق دا سنوری بەزاندبێ و سەرنج ڕاکێش بێ، دەگوترێ: (هذه القصیدة أو هذه القصة من روائع فلان).

رائعة الشیب: یەکەم موی سپی کەلە سەرو ریش پەیدا دەبێ.

رائعة النهار: زوربەی رۆژ، دەگوترێ: (هو کالشمس في رائعة النهار).

الرُّوَاعُ: شکۆمەندو زیرەك و لێهاتوو، دەگوترێ: (هو رواع الفؤاد).

الرَّوْعُ: جەنگ.

الرُّوعُ: دڵ ٥ نیهن ٥ عەقڵ و ئاوەز، دەگوترێ: (وقع في رُوْعی کذا): واکەوتە دڵمەوە، عەقڵم وای بۆ چۆ ٥ (أفرخ رُوعُهُ): ترس لەدڵی دا نەماو ئارام بۆوە.

الرُّوعة: شێوە جوانییەك ٥ ترس و بیم ٥ لەحەدیث دا هاتووە (أللهم آمِنْ روعاتي): خودایە وام لێ بکە لە تۆنەبێ لەکەس نەترسم.

اَلْمُرَوَّع: تێگەیشتو؛ ئەوکەسەی باش لەشت حاڵی ببێ.

راغ روغاً ورَوَغاناً ورواغاً: لای دا، ئەملاو ئەولای کرد قۆرت و پێچی کردن، دەگوترێ: (راغ الثعلب): رێوییەکە بەقۆرت و پێچ رۆیشت، فێڵبازی کرد.

راغ الی کذا: بەنهێنی چو بۆلای فلان شت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ﴾.

أراغَهُ: فێڵی لێ کرد ٥ لەگەڵیا کەوتە گفت و گۆو داوای لێ کرد ئەوەی بۆبکا، ئەوەی بداتی.

رَاوَغَهُ: فێڵی لێ کرد، ویستی بیخەڵەتێنێ ٥ بۆری داو شکاندی، بەعەرزی دادا.

روَّغ الطعامَ: خواردنەکەی چەورکرد، رۆنی تێکرد، دەگوترێ: (رَوَّغ

اللقمـــة في الدســـم): پاروەكـەى لـەناو رۆناوەكـە دا ئەمـديو ئـەوديو كـرد تـا بەباشى چەوربوو رۆنەكەى هەڵمژى.

إرتاغَهُ: ويستىو داوا ى كرد.

تراوَغَـا: ئـەو دووە هەريەكـەيان فێڵـى لـــەوى تريـــان كـــرد ٥ كەوتنـــە زۆرانبازىو يەكتريان بۆڕدا.

تروغت الدابة: ولاغەكە خۆى گەوزاند.

الأرْوَغ: دەگـوترێ: (هو أروغ من ثُعَالة): ئەو لە ڕێوى فێڵ زان ترە.

الرائـــغ: دەگـــوترێ: (طريـــق رائـــغ): ڕێبازێـكى خوارە.

الرائغـــة: ڕێبـــازى فـــۆرتو پێـــچاوى ٥ لەحـــەديثـــى (الاحنـــف)دا هـــاتووە دەڵێ: (فعدلت الى رائغـة مـن روائـغ المدينة).

الرَّوَاغة: ئەوشوێنەى زۆر خەڵكى تێـدا بكـوژرێ، شـوێنى تێـدا بـەهيلاك چوون.

الـــرَّوَّاغُ: كەسێـــك زۆر فـــێڵ زان بـــێ ٥ ڕێوى.

الرِّياغ: هەرزانى، بەپيت.

راق رَوْقَاً: رون بوو، ساف بوو، تەمو مژ ى لەسەر نەما.

راق عليـــه: فـــەضـلو پيـــاوەتى بەســـەردا زۆركرد.

راق الـشَّيْئُ فلانـــاً رَوْقـــاً ورَوَقانـــاً: شـــتەكە سەرنجى فلانكەسى راكێشا.

رَوِقَ رَوْقَـــاً: ددانـــى پێـــشينەى ســـەرەوەى لـــەددانى خـــوارەوە زيـــاتر هاتوونـــە پێش، واتە كەڵبەى سەروى لەئاستى كەڵبەى خواروى نين.

راوَقَـــهُ: ديوەخانەكـــەى بەرامبـــەر ديوەخـــانى ئـــەوە، دەگـــوترێ: (هـــو جاري مراوقي).

رَوَّقَ الليلُ: شەو پەردەى تـاريكى خـۆى درێژكردەوە.

روَّق الشرابَ: شـەرابەكەى ساف كـرد ٥ خـــشتو خـــۆڵو تـــەپو تـــۆزى لـــێ پالاوت.

روَّق السلعة: كالاكەى فرۆشتو باشـترى كرى.

روَّق لـــه في الـــسلعة: نرخـــى كالاكـــەى بەرزكردەوەو ناشيەوێ بيكرێ.

روَّق البيـــتَ: بـــەربێلاى بـــۆ خانوەكـــە دروســـت كـــرد ٥ ديوەخـــانى بـــۆ خانوەكە دروست كرد.

تروَّق الشرابُ: شەرابەكە ساف بوو.

الأرْوَق: كەسێـــكە كەڵبـــەى ســـەروى بەســـەر كەڵبـــەى خـــواروى دا بـــڕوانن لێيان پـێش كـەوتبن ٥ (عـام أروَق): ساڵێـكى سـەختو زەحمەتـە، ژيـانى تێدا ناخۆشە ٥ (هي روقاء).

الـــرَّاووق: شـــت پـــاڵێو ٥ چـــاپاڵێو، شـــير

پالێو، نەوت پالێو ٥ پیالەو گلاس ٥ (ك:رواويق).

الـرُّواق: ژورێکە وەکوو خێمە لەدرێژەوەیە.

رواق البيت: بەربیلای خانوو ٥ ژورێك بۆ خوێندن‌و دەرس گوتنەوە لە مزگەوت دا یان لەهەر عیبادەتخانەیەکی تردا بێ ٥ پەنایەك بۆ ڕاگۆڕینەوەو وت‌و وێژ لەکۆبونەوەی نێو دەوڵەتی‌و فیستیفاڵی ئەدەبی‌و ئەوشتانەدا.

رواق الليل: سەرەتای شەو، بەشێك لەشەو.

رواق العين: بڕۆی چاو ٥ (ك: أروقة وروق).

الرواقيّون: قوتابیەکانی زەینونی فەیلەسوفی یونانین، ئەم ناژناوەیان لەوەوە وەرگرتووە کە زەینون لەریواقێك دا دەرسی پێ دەگوتنەوە ٥ هەروا پێیان دەگوترێ: (أصحاب المظلة).

الـرَّوْقُ: لەهەموو شتێك دا پێشەکی‌و سەرەتاکەیەتی، دەگوترێ: (روق الجيش، روق البيت، روق الشباب).

روق القوم: گەورەو یەکە پیاوی قەومەکە.

رَوْقُ الليل: بەشێك لەشەو، دەگوترێ: (مضى روق من الليل).

رَوْقُ السحاب: لافاوی باران، دەگوترێ: (ألقت السحاب أرواقها): هەورەکە بارانی بەردەوام بوو.

روق الدابة: شاخی ئاژەڵ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (كالثور يحمي أنفهُ بِرَوْقِهِ): وەکوو کەڵەگا وایە لوتی بەشاخی دەپارێزێ ٥ هەروا وشەی (الروق): بەمانا بەخۆنازو ئازاد دێ ٥ بەمانا تەمەن دێ، دەگوترێ: (أكل فلان روقه): هەروا بۆ ئەم مانایانە دێ: پەردە ٥ شتی صاف‌و ڕون ٥ کۆختەی ڕاوکەر ٥ ورەی پیاوو عەزم‌و جەزمی ٥ کۆمەڵێ ئادەمیزاد، دەگوترێ: (جاء روقُ بني فلان): کۆمەڵی خێڵی فلان هاتن ٥ خۆشەویستی بێ خەوش ٥ بارتەقای شت ٥ لاشە (لاشەی مردوو) ٥ خێمە، دەگوترێ: (ضرب روقه بالمكان): لەوشوێنە خێمەی خۆی هەڵداو نیشتەجێ بوو ٥ (ك: أرواق) ٥ دەشگوترێ: (أسْبَلَت أرْواقها): فرمێسکی ڕشتن ٥ (رَمَاهُ بأرواقه): قورسایی خۆی خستە سەری ٥ (رمى بأرواقه على الدابة): سواری وڵاغەکە بوو ٥ (ألقى عليه أوراقهُ): شێت‌و شەیدای بوو زۆری خۆش ویست تاوای لێ هات لەپێناو خۆشەویستی دا خۆی بەخت بکا.

الرُّوْقَةُ: جوانی گەشەداری ٥ ڕوخساری جوان.

الرُّوقة: منداڵی جوان چ کوڕ بێ چ کچ، تاک بێ، دوبێ، کۆبێ ٥ ئادەمیزادی باش و وەجاخزادە ٥ دەربارەی ڕۆمەکان پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی: (یخرج الیهم رُوقة المؤمنین) باشترین کەسانی موسوڵمان بەرەو رویان دەبنەوەو لێیان وەدەست دێن.

الرَّیْقُ: (ریق الشباب): سەرەتای گەنجی.

الرَّیِّقُ: لەهەموو شتێک دا باشەکەیەتی.

رَیِّقُ الشباب: بەمانا (ریقه) دێ.

رَوَّلَ الفَرَسُ وغیره: ئەسپەکە لیکی چاند ٥ میزی پچڕ پچڕی کرد.

رَوَّلَ الطعامَ: خۆراکەکەی چەورکرد (ڕۆنی تێکرد).

رَوَّلَ رَأسه من الدهن: سەری چەورکرد.

تَرَوَّلَ: لیکی چاند (لیکی لەبەر رۆیی).

الرائل: ددانی زێر.

الراوولُ: بەمانا (الرائل)دێ، هەروا بەمانا (لیک)دێ ٥ (ک: رواویل).

الرّوالُ: لیک.

المِروَلُ: کەسێک زۆری لیک هەبێ.

رامهُ روماً ومراماً: داوای کرد، قەصدی کرد.

رَوَّمَ: مایەوە، دانیشت.

رَوَّمَ فلاناً الشَّیْئَ: وای کرد فلانکەس داوای شتەکە بکا هەوڵی بۆ بدا، دەگوترێ: (رَوَّمَ فلانا، ورَوَّمَ بفلان): وای کرد فلان داوای بکا.

رَوَّمَ رأیه: قەصدی شتەکەی کرد دوایی داوای شتێکی تری کرد ٥ جار دواجار داوای شتی کرد.

تَرَوَّمَ بفلان: یاری پێ کرد.

رَامَةُ: شوێنێکە لەبادییەی عەرەب (لەسارای عەرەبوستان) وادەبێ دەیکەنە دوانی‌و بە (مثنی) ناوی دەهێنن ٥ وەکوو لەپەندی پێشینان دا هاتووە (تسألني برامتين سَلْجَماً): لەبادییەدا نیشتەجێ بووم داوای شێلمم لێ دەکا ٥ بەکەسێک دەگوترێ داوای شتێک بکا لەشوێنێک کە دەست نەکەوێ.

الرُّوْمُ: نەرمایی گوێچکە ٥ دەرخستنی بزوێنی کۆتایی وشە بەخێرایی بەجۆرێک ئەو بزوێنە ببیسترێ.

الرُّومُ: نەرمایی گوێچکە ٥ شەرابێک زۆر کەسکون بێ‌و زۆر سەرخۆشکەربێ کە لەقەسەبی شەکر پاڵفتە دەکرێ ٥ بەشێک لەئادەمیزاد کەپێیان دەگوترێ: (ڕۆم)و ئێستا بەشێکن لەگەلانی ئەورووپاو ئاسیا.

الرُّومَةُ: غەرەو سرێش.

الرّومـيُّ: حـەبلو سـەوڵەو زنجـیری کەشتی بەتاڵ.

المرامُ: داخوازی.

الرومـاتيزم: زاراوەیـەکی گـشتییە بـۆ چـەندحاڵەتی جیاجیـا بـەکار دەهێنـدرێ کـە دیاردەکـانی ئـازاری ماسـولکەو جومزگـەو ئەنـسیجەی لیفییە.

ران اليومُ رَوْناً: ڕۆژەکە زۆر گەرم بوو زۆر ناخۆش بوو.

ران الأمرُ: کارەکە ناخۆش بوو تاڵو تفت بوو، گران بوو.

الأرْونَـــان: دەنـگ ە ڕۆژانـی سـەختو ناخۆش، دەگوترێ: (يوم أرونانٌ ويوم أرونان): ڕۆژێـکی گـەرمو نـاخۆشو پڕغەمو پەژارە.

الرّوانـي: حەڵوایـەك لەهێلکـەو ئـاردو شەکر دروست دەکرێ.

الــرّونُ: نــاخۆشو زەحمـــەت ە (ك: رُون).

الرُّونَـةُ: (رونـة الـشّيء): ئەسـتورایی شـتەکەو ناخۆشییەکەی، لەگـەرمی لەسـاردی لەغـەمو پـەژارەو ئـەو جۆرە شتانە.

المَرونُ: (هو مرون بـه): ئـەو تێشکاوە، زێرکەوتووە.

رَوَى على الـبعير رِيّـاً: لەسەر حوشـترەکە داوای ئاوی کرد.

رَوَى القومَ وعليهم ولهم: داوای ئـاوی کـرد بـۆ خەڵـکەکە ە لەسـەر حوشـترەکە تونـد دایبەسـت، دەگـوترێ: (رَوَّى على الرجل بـالرِّواء): لەسـەر پشتی حوشـترەکە پیاوەکـەی شـەتەك دا بۆئـەوەی لـەکاتی هێـرش هێنـانی خەودا نەکەوێتە خوار.

روى الحديثَ أو الشعرَ روايةً: حـەدیثـەکە یـان شـیعرەکەی وەرگـرتو هـەڵی گرت بۆ گێڕانەوەو نەقڵ کردن.

رَوَى عليه الكَذِبَ: درۆی بەدەمەوە کرد.

رَوَى الحَبْلَ رَيّاً: حەبلەکەی خاو بادا.

رَوَى الزرعَ: کشتوکاڵەکەی ئاودا.

رَوِيَ مـن المـاء ونحـوه رَيّـاً: ئاوەکـەی خواردەوەو تێرئاو بوو.

رَوِيَ الشَّجَرُ ورَوِيَ النَّبتُ: درەختەکە یـان ڕوەکەکە تێرئاو بوو تەڕدەماغ بوو.

أرْوَاهُ: وای لـێ کرد تێرئاو بێ.

أروى فلاناً الحديثَ والشعرَ: حەدیثی بـۆ خوێنـــدەوە، شـــیعری بـــۆ گـــوت بۆئەوەی ئەویش لێیەوە نەقڵ بکاو بۆ خەڵکی تری بخوێنێتەوە.

رَوَّى: ئاوی لەگەڵ خۆی هەڵگرت.

رَوَّى فـــلان في الأمـــر: فلانکــەس لەکارەکەی ڕوانیو لـێی وردبۆوە.

رَوَّى فلانـاً: فلانکەسـی والـێ کـرد تێـر ئاوبێ.

إرْتـوى: بـەمانا (رَوِيَ)دێ، دەگـوترێ:

(إرتوت مفاصلهُ) جومزگەکانی ڕێکو پێك بونو پتەوبوون.

إرْتــوى الحَبْــلُ: حەبلەکــە تاڵــەکانی زۆربونو بەگشتی بادرا.

تَــرَوّى: بــەمانا (رَوِيَ) دێ، دەگــوترێ: (إرتَــوتْ مفاصِــلَه): جومزگــەکانی ڕێکو پێك بونو پتەوبوون.

تَرَوّى في الأمر: سەیری کارەکەی کردو لێی وردبۆوە.

رَوَى الحــديث أو الــشِعْرَ: حــەدیــثو شیعرەکەی ڕیوایەت کرد.

الأروية: مانگا کێوی، بزنــەکێوی ٥ (ك: أراويّ).

التروية: (يوم التروية): ڕۆژی هەشتەمی مانگی ذیلحیجەیە.

ألرّوِي: راوى الحديث أو الشعر: حەدیث گێڕەوەکــە شــیعر هەڵــگرەکە بۆئەوەی ڕیوایەتی بکەن بەکەسانی دیکەی بڵێن.

الرّاوِيّــة: مێینــەی (ألــرّاوي)یــە ٥ ئەوکەسەی داوای ئاودەکا ٥ کەسێــك زۆر حــەدیــثو شیعر ڕیوایــەت بکا ئەوکاتــە (تــا) خرەکــەی بــۆ موبالەغەیــە، بــۆ تــەئنیــث نییــە ٥ کونــدەی ئــاو کــەئاوی تێــدابێ ٥ ئــەو ولاغەی بارە ئاوی لــێ دەنــرێ ٥ (ك: روايا)یە.

الرِّواءُ من الماء: ئاوی شیرینو سازگارو گوارا ٥ ئاوی زۆرو تینوایەتی شکێن.

الرِّوَى: مــاء رِوًى: ئاوی شیرینو سازگار.

الــرِّواءُ: حەبلێــکە بــارو بارگەنــەی پــێ لەحوشتر دەبەسترێ.

الرُّواءُ: ڕوخساری جوان.

الرِّواية: چیرۆکی درێژ.

الرَّوَّاءُ: ئاوکێر، ئاوکێش.

الــــرَّوِيُّ: ئاوخواردنـــــەوەی تـــەواو، دەگــوترێ: (شــربت شــربا رويّــاً) ٥ هەورێـــــك بارانەکــــەی دڵۆپــــە گەورەبێو بەرێژنەی توند بباری ٥ ئاوێك زۆر زوو تینوایەتی بشکێنێ ٥ ئــــاوکێڕ ٥ زەعیـــــفو لاواز ٥ لەزانستی عــوروزدا ئەو پیتەی کە چامەشــیعرەکەی لەســـەر بنیــات دەنـــرێو چـــامەکەی پـــاڵ دەدرێ دەلــێ چامەی بائی چامەی واوی .. ٥ هتد.

الرَّوِيَّـــةُ: وردبونـــەوەو تێفکرینـــە لەکاروبار ٥ لێماوەو پاشماوەی شت، دەگــوترێ: (علــى روّيــة مــن ديــن): لەســەر ئــایینی بۆمــاوەی خۆیــانن ٥ پێداویستی.

الرِّيّا: بۆنی خۆش.

الرَّيّــانُ: دەگــوترێ: (فــرس ريّــانُ الظهــر): ئەسپێکی پشت پتەوو تۆکمەیە ٥ (وجه ريّان): دەمو چاوی گۆشتن ٥ (هــو ريــان العلــم): ئــەو پــڕە لەزانســتو زانیــاری.

الرِّيَّةُ: دەگوترێ: (عین ریّةً): چاوێکە ئاوی زۆرە.

اَلْمَرْوَى: بناوانی روبارو جۆگا کەئاوی لێ هەڵدەبەسترێ بۆ ئاودانی کشتوکاڵ.

اَلْمِروِی: ئاوی شیرینو سازگار ٥ (ك: اَلْمَرَاوِی)یە.

رَابَهُ الأمْرُ وفلان رَيْباً وريبةً: کارەکە یان فلانکەس خستیە گومانەوە ٥ لەحەدیثدا هاتووە: (دع ما یریبك الی مالا یریبك)، دەگوترێ: (رابَهُ من فلان أمْرٌ): دەربارەی فلان دڵنیابوو لەگومانەکەی.

راب الرجلُ فلاناً: پیاوەکە لەفلان کەوتە گومانەوە.

راب الأمْرُ فلاناً: کارەکە فلانی گرتەوە.

أراب الأمْرُ والرجلُ: کارەکە گوماناوی بوو، پیاوەکە گومانی کرد.

أراب الأمرُ والرجلُ فلاناً: کارەکە یان پیاوەکە وای کرد فلان گومان پەیدا بکا.

أرابه من فلان أمْرٌ: رووداوێك، کارێك وای کرد گومان لەفلان بکا.

أرابَ الرَّجُلَ: شكو گومانی خستە ناو دڵی پیاوەکە.

أراب فلاناً: دڵە راوکێی خستە ناو دڵی فلانەوەو توشی نائارامیو قەلەقی کرد ٥ لەحەدیثی فاطیمە دا هاتووە کە پێغەمبەر دەربارەی فەرموویەتی: (یربني مایریبها): هەرشتێك فاطیمە ئیزعاج بکا منیش نارەحەت دەکا.

إرتاب فيه وبه: گومانی لێ پەیدا کرد ٥ تۆمەتباری کرد.

تريَّبَ به: بەمانا (إرتاب)دێ.

استرابَ بِهِ: شتێکی وای لێ بینی بیخاتە گومانەوە.

الرَّيْبُ: شكو گومانو تۆمەت ٥ پێداویستی بەڵای رۆژگار ٥ رووداوی زەمانە.

الرِّيبَةُ: گومانو تۆمەت ٥ (ك: رِيَبٌ).

الرِّيَّابُ من الأمور: کاری ترسناك.

المُسْتَرابَةُ: ئافرەتێك نەکەوێتە عادەی مانگانەوە هەر چەندە لەتەمەنێك دا بێ دەبوایە بکەوتایە حەیزەوە.

الرِّيبَاسُ: رووەکێکی تەمەن درێژە لەوڵاتە ساردو سەرماکانو کێوە بەفراوییەکان دا دەڕوێ، قەدەکەی دەخورێو شەرابیشی لێ دەگوشرێ، پێی دەگوترێ: (شەرابی رێباس).

راث رَيْثاً: تەمەڵی کرد.

أراثَهُ عنه: وای لێ کرد تەمبەڵ بێ ٥ خاوو خلیچك بێ.

رَيْثَ فلان: فلان ماندوو بوو، دەگوترێ:

(رَيَّثَ عما عليه): تەمبەڵ بوو لەئەنجامدانی ئەو ئەرکانەی لەئەستۆی بوو.
رَيَّثَ فلاناً: وای لەفلانکەس کرد تەمبەڵ بێ ٥ ماندوشەکەتی کرد، بڕستی لێ بڕی.
رَيَّثَ الشَّيْءَ: شتەکەی نەرم کرد.
تَرَيَّثَ: بەمانا (راث)دێ.
إستراثَهُ: داوای لێ کرد تەمبەڵی بکا ٥ خاوە خاو بکا.
الرَّيْثُ: تەمبەڵی ماتڵ بون ٥ لەپەنددا هاتووە دەڵێ: (رب عجلة تَهَبُ ريثاً): زۆرجار پەلەکردن دواکەوتنو ماتڵ بوون دەبەخشێ ٥ ئەندازەو چەندییەت، دەگوترێ: (ما جلس عندنا إلا رَيْثَ أن حدثنا بحديث ثم مَرَّ): هەرئەوەندە لامان دانیشت بەئەندازەی ئەوەی قسەیەکی بۆ گێڕاینەوەو پاشان ڕۆیشت.
الرَّيِّثُ: سست، تەمبەڵ.
اَلْمُرَيِّثُ: دەگوترێ: (هو مُرَيِّثُ العينين): ئەو ئادەمیزادە چاوی کزەو باش نابینێ.
الرَّيْحِيُّ: یاسایەکە بەگوێرەی ئەو یاسایە دەوڵەت هەندێ پرۆژەی ئابوری دا دەمەزرێنێو ئاسانکارییان بۆ دەکا بۆ بەرهەم هێنانو سود وەرگرتن.

الأَرْيَحُ: بڕوانە ماددەی (رَوَحَ).
الرَّيحان: بڕوانە ماددەی (رَوَحَ).
رَخَّ رَيْخاً وريوخاً وريخاناً: ذەلیلو ملکەچ بوو ٥ نەرمو شلو شێواو بوو ٥ ناو گەڵی لێك دوور کەوتنەوە ناتوانێ قاچەکانیو ڕانەکانی لێك نزیك بکاتەوە.
رَيَّخَهُ: ذەلیلی کرد چەماندی، چەڕاندی.
الرَّادَةُ: (ريح رادة): بایەکە لەسەر خۆ هەڵدەبێو شەماڵ ئاسا فێنکی دەخاتە ناو وڵاتەوە.
الرَّيْدُ: لوتکە شاخ.
الرِّيدُ: کارێکی داخوازو مەبەست دەتەوێ بێتە جێو بەیدەست ببێ.
الرَّيْدَةُ: بای لەسەرەخۆو هێدیو شەماڵ ئاسا.
رَارَ رَيْراً: مۆخی قاچی زەعیف بوو.
أرار الهزالُ مُخَّ ساقيه: کزیو لاوازیی مۆخی ئێسقانی قاچی باریك کردوە.
الرَّائِرَةُ: بەزو چەورایيەکە لەکەشکە ئەژنۆدا وەکوو مۆخ وایە جوڵانی جومگەی ئەژنۆ خۆش دەکا.
الرِّيرُ: دەگوترێ: (مخ رِيرٌ ورَيْرٌ): مۆخێکی خراپو بێ کەڵکە بەهۆی کزو لاوازیی تواوەتەوە.

راش الطائِرُ رَيْشاً: پەلەوەرەکە پەڕی لێ ڕوان.

راش فـلان: فلانکەس بێ ئاتاج بوو پێویستی نەما.

راش السَّهْمَ: پەڕی لەتیرەکە بەست‌و قایمی کرد.

راش فلاناً: فلانکەسی بەهێز کرد، یارمەتی دا، حاڵ‌و وەزعی باش کرد، دەگوترێ: (راشَهُ اللهُ): خودا گەشەی بەفلانکەس دا ٥ (راشه الله مالاً): خودا ماڵ‌و سامانی پێ بەخشی ٥ (راشه السَّقَمُ فلاناً): نەخۆشی فلانکەسی لاواز کرد ٥ (لائرِش علي): قسەکەم پێ مەبڕە لێم گەڕێ با وتەکەم تەواو بکەم ٥ (فلان لا يريش ولا يبرى): فلانکەس نەزیانی هەیە نەسود هیچی پێ ناکرێ.

رَيَّشَ السَّهْمَ: تیرەکەی پەڕدار کرد پەڕی لێ شەتەك دا ٥

رَيَّشَ الثَّوْبَ: کراسەکەی بەوێنەی پەڕی باڵندە ڕازاندەوە.

رَيَّشَ السَّقَمُ فلاناً: نەخۆشی فلانکەسی لاواز کرد.

ارتاشَ فلان: فلانکەس توشی خێرو خۆشی بوو، کاریگەریی ئەو نازو نیعمەتەی پێوە دیارە.

ارتاش السَّهْمَ: پەڕی لەتیرەکە بەست.

تَرَيَّشَ: بەمانا (ارتاش)دێ.

الأَرْيَشُ: کەسێك تووکی گوێچکەو سەرو ڕیشی زۆر بێ، دەگوترێ: (رجل أريش): پیاوێکە خاوەنی ماڵ‌و سامان‌و پۆشاکی باشە.

الرَّائِشُ: تیری پەڕدار ٥ ئەوکەسەی دەبێتە ناوەند لەنێوان بەرتیلدەرو بەرتیل وەرگردا ٥ بۆئەوەی کارەکەیان جێبەجێ بکا.

الرِّيَاشُ: پۆشاکی باش‌و بەنرخ ٥ کاڵای ناوماڵ ٥ ماڵ‌و سامان ٥ هەرزانی ٥ موچە ٥ بارودۆخی باش.

الرِّيْشُ: کلأرَيْش: لەوەڕێکی گەڵا زۆرە.

الرِّيشُ: پەڕو پۆڵی باڵندە ٥ تاکەکەی (ريشة) ٥ پۆشاکی بەنرخ ٥ ناوماڵ ٥ سامان ٥ هەرزانی ٥ بارودۆخی لەبار ٥ (ك: أرياش ورياش).

الرَّيِّشُ: تووکی زۆر بەگوێچکەو دەم‌و چاویەوە ٥ ئەو بەڵغ‌و چڵکەی لەسەر مەعدەن دەردەکەوێ پێش مشت‌و ماڵ کردنی.

الرِيشَةُ: قەڵەمێکە دروستکراوە لەدارو لەپرزی مەعدەن ٥ پارچەیەکە لەئامێری عود لە بواری مۆسیقادا بەکاردەهێندرێ بۆ لێدانی وەتەرەکان (ژێیەکان) ٥ لەئامێری قانون دا پارچەیەکە لەشاخی حەیوان دەتاشرێ‌و دەگرێندرێ تاتەواو بارێك دەبێ ٥ دەخرێتە نێوان چاوە قامك‌و کوشتبانەوە ٥

لەبواری وێنەکێشانیش دا بریتییە لە پەڕی باڵندەیەك لەمەرەکەب هەڵدەکێشرێ‌و وێنەی پێ دەکرێ یان شتی پێ دەنوسرێ.

اْلمُرَيِّشُ: پیاوێك پشتی لاواز بێ ٥ یان پاشا پەڕە باڵندەیەکی پێ بەخشیوە بۆئەوەی لەسەری قایم بکاو ببێتە نیشانەی ڕێزلێنان بۆی.

الرياضة: بڕوانە وشەی (رَوَضَ).

الرَّابِطَةُ: لیفە یان چەرچەف کە هەمووی لەیەك تان‌و پۆ بێ‌و یەکپارچە بێ ٥ هەر قوماشێك نەرم‌و تەنك بێ، دەگوترێ: (خرج مشتملا بريطة الظلماء) ٥ (ك: رَيْط ورِياط).

راعَ الشَّيْءُ ريعاً وريوعاً: شتەکە گەشەی کرد زیاد بوو.

راع الإنسانُ او الحيوانُ رَيْعاً: ئادەمیزاد یان حەیوانەکە گەڕایەوە، دەگوترێ: (وَعَظْتُهُ فأبى أن يَرِيعَ): ئامۆژگاریم کرد بەگوێی نەکردم نەهاتەوە سەر ڕێبازی ڕاست ٥ (هربت الإبلُ فصاع عليها الراعي فراعت اليه): حوشترەکە تەرەبوو شوانەکە بەدەنگی بەرز بەسەریا قیڕاندی گەڕایەوە هاتەوە بۆ شوێنی خۆی.

راع فلان: فلانکەس ترسا.

أراعَ فلانٌ: فلانکەس کشتوکاڵەکەی گەشەی کردو بەرو بومی باشی هەبوو.

أراعَ الشَّيْءَ: شتەکەی گەشەپێ کردو زیادی کرد.

رَيَّعَ: بەمانا (أراع) دێ.

تَرَيَّعَ الشَّيْءُ: شتەکە زیادی کردو گەشەی کرد.

تَرَيَّعَ فلان: فلانکەس سەرسام بوو ڕاوەستا ٥ مکیاجی کردو ڕۆنی لەقژی داو خۆی ڕازاندەوە.

تَرَيَّعَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو.

تَرَيَّعَ يَدُهُ بالجود: دەستی بەخشندە بوو خێرو بێری زۆر بۆ هەژاران بوو.

استراعَ فلان: بەمانا (تَرَيَّعَ)دێ.

الرَّيْعُ: زێدەو پاشماوەی هەرشتێك بێ ٥ بەروبوم ٥ لەبواری ئابوری سیاسی دا بریتییە لەوبەشەی سەپان‌و وەرزێر دەیدەن بەخاوەن مڵك لەبەرامبەر سود وەرگرتن لەئامێرو زەوی‌و زارو وزە سروشتییەکانی سەرمایە دارەکە ٥ هەروا وشەی (الرَّيع): ئاوە بۆ سەرەتای هەموو شتێك‌و باشترینی دەگوترێ: (هذا في ريع الشباب): ئەوە لەسەرەتای گەنجی‌و لاویەتی دایە ٥ (ريع الضحا): ڕوناکایی چێشتەنگاو ٥ ڕێباز ٥ (ك: ريوع، أرياع).

ريعان كل شيئ: سەرەتاو باشترینی هەموو شتێك، دەگوترێ: (ريعان الشباب)و (ريعان المطر).

رَيَّغَ الطعامَ: خواردنەکەی چەورکرد ٥ (رَيَّغَ الشّيئ): شتەکەی خۆڵاوی کرد ٥ (تَرَيَّغَ الطعامُ): خواردنەکە چەور بوو.

الرَّيَاغُ: گلّ ٥ یان گلّە وردە ٥ بەروبوم‌و بەرەکەت.

الرَّيْغُ: تەپ‌و تۆز ٥ گلّ.

راف فلان: فلانکەس هاتە لادێ.

رافـــت الماشـــية: ئاژەڵـــەکان کشت‌وکاڵەکەیان خوارد.

أرْيَفَ فلان: بەمانا (راف)دێ.

أرْيَفَـــت الأرض: زەوییەکـە بـەپیت‌و بەرەکەت بوو.

أرافـت الأرضُ: زەوییەکە بەپیت بـوو، بەروبوومی چاکی هێنا.

رايف لِلظِّئَةِ: تۆمەتەکەی هێنایەدێ.

تَرَيَّفَ فلان: بەمانا (راف)دێ.

الرِّيـفُ: زەوی کـشت‌وکاڵ‌و بـەروبووم‌و لادێ ٥ هەرشوێنێـــــک شـــــارو گـــەورەدێ‌و شاروچـــکە نـــەبێ ٥ خـــواردن‌و خواردنـــەوەی زۆرو زەبەندە ٥ (ك: أرياف وريوف).

الرِّيْفَـــةُ مـــن الأرض: زەوی بـــەپیت‌و بەرەکەت.

راق الماءُ ونحوه رَيْقاً: ئاوەکە هەڵرژا.

راق السرابُ: بەردە سیخرۆکە تراوێلکەکە درەوشایەوە.

راق فلان بنفسه رَيْقاً: فلانکەس گیانی دا.

أراقَ الماءَ: ئاوەکەی هەڵرژاند.

رَيَّقَهُ الشرابَ: شەرابەکەی بەبێ پاڵاوتن پێ خواردەوە.

تَرَيَّقَ الشرابُ: شەرابەکە رژا.

تَرَيَّـــقَ المـــاءَ أو الطعـــامَ: ئاوەکـــەی خـــواردەوە، خواردنەکـــەی خـــوارد بەبێ پێخۆر.

الرائِقَ: پاڵفتەو پاڵێوراو ٥ (خبز رائـق): نانی بێ پێخۆر.

الرِّيـقُ: دەگـوترێ: (خبـز رِيـقٌ): نـانی پێخـــۆر ٥ ئـــاو خواردنـــەوەی لەخورێنی ٥ شتی بەتاڵ‌و پـرو پـوچ ٥ سەرەتای گەنجی.

الرِّيقُ: لیك ٥ (ك: أرياق ورياق) ٥ هێزو توانا ٥ برسیەتی، دەگوترێ: (جاءوا على الرِّيق): بەبرسێتی هاتن.

الرِّيقة: بەمانا (الريق)دێ ٥ یان کەمێك لـــەلیك ٥ ســـەرەتای گـــەنجی ٥ لەهەموو شتێك نایابەکەی.

رالَ الـصَّبِيُّ ريـلاً: منداڵەکە لیکی چاند لیکی لەدەم هاتە دەر.

رَيَّلَ الصَّبِيُّ: بەمانا (رالَ)دێ.

الرِّيـــالُ: لیـك ٥ جۆرێـــکە لـــەپارەی سکەلێدراوی هەندێ وڵات.

الرِّيالَةُ: لیك.

المَرْيلـــة: دەســـە سرێـــکە پارچـــە قوماشێـــکە لەگـــەردنی منـــداڵ دەئاڵێنـدرێ بـۆ ئـەوەی لیکەکـەی پۆشاکەکانی تەڕنەکا.

رامَ الجُرْحُ ريماً وريماناً: برینەکە دەمی وێـك هاتـەوەو بـەرەو چاکبوونەوە دەچێ.

رام الحِمْلُ: بارەکە لاسەنگ بوو، خواربوو.

رام علیه رَيْماً: لىێى زیاد بوو، دەگوترێ: (له ريم على هذا): فەضڵو پیاوەتی بەسەر فلانەوە هەیە.

رَيَّمَت السحابة: هەورەکە بارانەکەی بەردەوام بوو.

رَيَّمَ فلان: فلانکەس تەواوی رۆژەکە بەردەوام بوو لەرۆیشتن ٥ (رَيَّمَ فلان بالمكان): فلانکەس لەوشوێنە جێنشین بوو.

رَيَّمَ عليه: لىێى زیادکرد.

الرَّيْمُ: گۆڕ ٥ ئێوارە تاکاتی داهاتنی تاریکی، دەشگوترێ: (بقي رَيْمٌ من النهار): سەعاتێکی درێژی رۆژماوە ٥ هەروا بەمانا (پله)دێ.

الرِّيْمُ: ئاسك کەهەمووجەستەی سپی بێ.

ريم البِرْكة أو الأرز: هەودا قەوزەی سەوز کە بەسەر ئاوی ڕاوەستاوەوە دەردەکەون.

رانَ الثوبُ رَيْناً: پۆشاکەکە چڵکن بوو.

رانت النفسُ: دەروونی پیس بوو.

ران الشَّيْءُ فلاناً وعليه وبه ريناً وريوناً: شتەکە بە سەرفلانکەس دا زاڵ بوو دایپۆشی، دەگوترێ: (رانت عليه الخمرُ): شەراب کاری تێکردو مەستو کەلەلای کرد ٥ (ران عليه النعاسُ): هەنەوز بەسەری دا زاڵ بوو.

ران على قلبه الذنبُ: تاوان بەسەر دڵو دەروونی دا زاڵ بوو، دڵی ڕەش بوو بەهۆی ئەنجامدانی تاوان دوا تاوان ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾.

رِيـنَ بـه: مرد ٥ کەوتە کێشەو چورتمێکەوە دەرەقەتی نایەو ناشتوانێ لىێى دەرچێ.

أران: ئاژەڵەکانی فەوتان، یان کزو لاواز بوون.

الرَّانُ: پەردەو داپۆشەری ئەستور ٥ ژەنگ کە شتی وەکوو شمشێرو خەنجەر دادەپۆشێ ٥ تاوانو ستەم کە دڵو دەروون دادەگرێ ٥ چڵكو بزوێن.

الرَّين: بەمانا (الرَّانُ)دێ.

الرَّينةُ: شەراب.

رَاهَ السرابُ رَيْهـاً: تراویلکەکە دردوشایەوە.

رَيَّهَتِ الهاجِرةُ السرابَ: گەرمای کاتی نیوەڕۆژ تراویلکەکەی والێکرد لەپێش چاو جمو جۆڵ بکا.

تَرَيَّهَ: بەمانا (رَاهَ)دێ.

الرَّيْهَقَانُ: بڕوانە مادەی (رَهَقَ).

رَيَّـا الرَّايَـةَ: ئاڵای دروست کرد ٥ چەقاندی.

الرِّيَّا: بڕوانە وشەی (رَوِي).

الرَّايَةُ: ئاڵا ٥ (ك: رايِ).

الــزّاي: پیتــی پانزەهەمــە لــەڕیزی پیتــەکانی هیجاء ٥ شــوێنی دەرهــاتنی لــەنێوان ســەری زوبــانو بنکــی دووکەڵبــــەی لای ســـــەرون ٥ لەحەرفەکانی صەفیر دوزمێردرێ.

زَأَبَ زَأْباً: بەتاسـوخەوە شـلەمەنییەکەی خواردەوە.

زَأَبَ بِحِمْلِهِ: شتەکەی کێش کرد ڕای کێشا.

زَأَبَ الإبلَ: حوشترەکانی لێ خوڕین.

زَأَبَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی لـەباوەش گـرتو بەکورجی هێنایە پێشەوە.

زَأْبَـرَ الثـوبُ: کراسـەکە (قوماشـەکە) پرزو پاڵی لێ پەیدابوو.

زَأْبَرَ فلانٌ الثوبَ: فلان ریشوو پرزی بۆ قوماشەکە کرد.

الزِّئْبَـرُ: ئـەو توکـە وردەو پـرزو پاڵەیـە کەلەسـەر شـتی چندراو (قومـاشو شـتی وەهـا) دەردەکـەوێ، دەگـوترێ: (أخَـذَ الـشَّيْءَ بِزِئْبَـرِهِ): شـتەکەی بەکوڵـكومووەوە بـە پـرزو پاڵـەوە وەرگرت.

زَأْبَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی بە جیوە سواخ دا جیوەی تێهەڵسو.

الزِّئْبَقُ: عونصورێکی فلزی شلە لەپلەی گەرمی ئاسایی دا.

زَأَرَ الأَسَدُ زَأْراً زَئِيراً: شێرەکە نەڕاندی.

زَأَرَ الفحـلُ: ئەسـپەکە حیلانـدی ٥ (هـو زائر، وهي زائرة).

زَئِرَ: بەمانا (زَأَرَ)دێ.

أزْأرَ: بەمانا (زَأَرَ)دێ.

الزِّئْرُ: پیاوی رق هەڵساو، زیز بوو؛ ئەوەی دەنگی لەبرادەری خۆی دابڕیوە.

الزَّأْرَةُ: بیشەی شێر (لانەی شێر) ٥ باخ ٥ جەڵەبێــکی زۆرو چــڕو پــڕ لەحوشترو مەڕو بزن.

الـزُّئِيرُ: (ألــزئير الــصوري): جـۆرە نەخۆشییەکە تووشی قورگی وڵاخـە بەرزە دەبێ.

زَأْزَأَ: بــازی هاویــشت ٥ (زَأْزَأَ الظَّلِـيمُ): نوعامەکە رای کرد کلكو ملی خـۆی بەرز کردبونەوە.

زأزأ فلانـاً: فلانکەسـی ترسـاند ٥ (زَأْزَأَ الشَّيْءَ): شتەکەی جولاند، دەگوترێ: (زَأْزَأَهُ الخوفُ): تـرسو بـیم وەشـەقە تۆڵەی هێناوەو لەرزەی پێ خستووە.

تَـزَأْزَأَ: کەوتـە لێـوە لـەرەو جـەو جـۆڵ ٥ بەپــەل ڕاوەشــان ڕۆیــی وەکــوو شــێوە ڕۆیشتنی جل کوتو جل شۆر ٥ ترسا ٥ خۆی شاردەوە ٥ (تَزَأْزَأَ منه): لـێی ترسـاو خـۆی بـە بـچوك نیشان دا لەئاسـتی دا.

١ قَطْرَس ◆ ٢ حوت ◆ ٣ كركدّن البحر ◆ ٤ أيّل ◆ ٥ كِلاب ◆ ٦ بطْريق ◆ ٧ نمر البحر ◆ ٨ فيل البحر ◆
٩ دبّ أبيض ◆ ١٠ عجل البحر ◆ ١١ فيل البحر
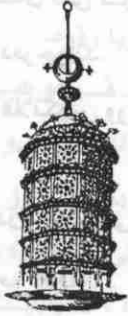
فن الزخرفة
قرط
دبوس
ثريا او مسرجة
مبخرة
إبريق
عقد او قلادة
مشكاة
ابريق
اناء
قلة
دورق
عقد
شباك جرة
كوب
قصعة
صحن
عقد
اسوار
عقد او قلادة
صندوق
إبزيم
شمعدان
إبزيم
ابريق
مطرقة باب
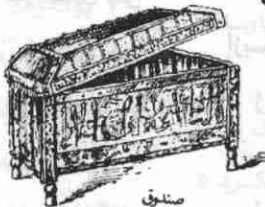
زَأَفَهُ زَأْفاً: پەلەی لێ کرد ◦ (أَزْأَفَ عليه): گیانی دەرچواند.

أزأفَ فلاناً بطنُهُ: فلانکەس ورگی بڕستی لێبڕیوە.

الزُؤافُ: پەلەکردنو خێرایی ◦ (موت زؤاف): مردنی خێرا.

زَأَمَ زَأْماً وزؤاماً: خێرا گیانی دەرچوو، کتو پڕ مرد ◦ بەتاسوخەوە خواردنەکەی خوارد.

زَأَمَ فلاناً زأماً: ترساندی.

زأمَ البردُ فلاناً: سەرماو لەرز جەستەی فلانی پڕکردووەو توشی لێوە لەرەو هەڵ لەرزینی کردووە.

زأمَ لِي فلان كلمةً: فلانکەس قسەیەکی بۆ کردم نەمزانی ڕاست دەکا یان درۆ.

زُئِمَ زأماً: ترسێندرا ◦ (زَئِمَ زَأماً): بەمانا (زُئِمَ) دێ.

زُئِمَ بفلان: بەفلانکەس دا هەڵشاخیو بەسەریا نەڕاندی.

أزْأمَهُ على الأمر: بەزۆر کارەکەی پێ کرد.

أزْأمَ اليه: وای لێ کرد پەنابەرێ بۆ فلان.

أزْأمَ الجُرحَ بِدَمِهِ: بەخوێنەوە برینەکەی وێکهێنایەوەو بەستیو خوێنەکەی پێوە وشك بۆوە ◦ برینەکەی دەرمانکرد تا چاك بۆوە.

الزُؤام: (موت زؤام): مردنی خێرا.

الزُّئْمُ: حەسەبو نەسەب ◦ چاو.

الزَّأمَةُ: دەنگی بەهێز، دەگوترێ: (ما سمعتُ له زَأمَةً): دەنگی بەرزم لێ نەبیست ◦ خواردنو خواردنەوەی بەتاسوخ ◦ پێداویستی، دەگوترێ: (أخذ من الطعام زأمَتَهُ): پێداویستی خۆی لەخواردنەکە برد.

المِزْآمُ: کەسێك زۆر بترسێو هەڵ لەرزێ.

الزُّوانُ: مرۆر؛ گیایەکە بەزۆری لە ناو گەنم دا دەڕوێ، دانەوێڵەکەی وەکوو گەنم وایە بەڵام ڕەنگی ڕەشە یان زەردە کەدروێنە دەکرێ لەگەڵ گەنمەکە تێکەڵ دەبێو تامو چێژی گەنمەکە تێك دەداو خراپی دەکا.

زَأَى زأياً: لوتبەرزیی نواند، خۆی بەزل زانی.

أزْآهُ بطنُهُ: ورگی پڕبوو نەیتوانی بجولێ.

إزْبَأَرَّ الشَّعْرُ: قژەکانی بژبوون، موی ژاکا.

إزْبَأَرَّ النباتُ والوبرُ: ڕووەکەکە یان توکەکە ڕواو دەرکەوت.

إزْبَأَرَّ الرجلُ: پیاوەکە خۆی ئامادەکرد بۆ شەڕ.

زَبَّ القِرْبَةَ: کوندەکەی پڕکرد.

زَبَّ الحِملَ: كۆڵەكەی هەڵگرت.

زَبَّ زَبِباً: زۆری توكو كوڵك پێوه بوو ◦ (هو أزبُّ وهي زبّاءُ).

زَبَّتِ الشمسُ: خۆر نزیك بەئاوابوون بوو.

أزَبَّتِ الشمس: بەمانا (زَبَّتْ)دێ.

أزَبَّتِ العِنَبُ: ترێیەكەی كرد بەمێوژ.

زَبَّبَ العِنَبُ: ترێیەكە بوو بەمێوژ.

زَبَّبَتِ الشمسُ: خۆر نزیك بەئاوابوون بوو.

زَبَّبَ شِدْقا فلان: هەردوو لاشەویلەی فلان پڕبوون لەتف، دەگوترێ: (زَبَّبَ فم فلان): دەمی فلان پڕبوو لەتف.

زَبَّبَ: بۆ موطاوەعەی (زَبَّبَه)دێ.

تَزَبَّبَ العِنَبُ: ترێیەكە بوو بەمێوژ ◦ لەپەندی پێشینان دا هاتووه دەڵێ: (تَزَبَّبَ قبل أن يتحصرم): پێش ئەوەی ببێتە بەرسیلە بوو بەمێوژ، بەكەسێك دەگوترێ لافی شتێك لێبدا هێشتا خۆی بۆ ئامادە نەكردبێ.

تَزَبَّبَ فلان: فلانكەس قسەی زۆری كرد زیاد لەپێویست ئاخاوتنی كرد ◦ پڕبوو لەرقو كینە.

الأزَبُّ (عامٌ أزَبُّ): ساڵێكی هاتو پڕپیتو بەرەكەتە گژوگیای زۆرو زەبەندەیە.

الزَّبابَةُ: جۆرە مەگەزێكە لەباكوری ئەوروپا زۆرە.

الزَّبَبُ: قیژمو هەمرا ◦ (الزَّبَبُ في الإنسان): توكنیو مو درێژی.

الزَّبيب: دەنكە مێوژ ◦ ترێی وشك كراو ◦ كەفی سەرئاو ◦ ژەهر لەناو دەمی ماردا ◦ شەرابێك لەمێوژ دروست بكرێ.

الزَّبيبَةُ: دەنكە مێوژ ◦ بالوكە كەلەدەستو پەنجە پەیدا دەبێ كەفێكە لەلغاوی ئەوكەسە دەردەكەوێ كە زۆر قسەبكا ◦ خاڵێكە لەدوخاڵی رەش كەلەسەرو چاوی مار یان سەگەوە دەردەكەوێ ◦ لەحەدیث دا هاتووه: (يجيء كنز أحدهم يوم القيامة شجاعاً أقرع له زبيبتان).

الزَّبيبيُّ: مێوژ فرۆش ◦ خۆشاوی مێوژ.

زَبَدَهُ زَبْداً: رۆنەكەرەی دەرخوارد دا.

زَبَدَ السقاءُ: مەشكەكەی هەژاند بۆئەوەی رۆنەكەرەی لێ پەیدا بكا.

زَبَدَ الطعامَ زَبْداً: خواردنەكەی تێكەڵی رۆنەكەرە كرد.

أزْبَدَ: كەفی چاند، كەفی هەڵدا، دەگوترێ: (أزْبَدَ البحرُ)، (أزبد فم البعير الهادر) ◦ (أرغى فلان وأزْبَدَ): فلانكەس رقی هەڵساو هەڕەشەی كرد ◦ كەفی چاند.

أَزْبَدَ فلانٌ: فلانكەس ڕۆنەكەرەی زۆر بوو.

أَزْبَدَ الشَّيْءُ: شتەكە زۆر سپی بوو، دەگوترێ: (هو أبيض مُزْبِدٌ).

زَبَّدَ: كەفی چاند، كەفی دەردا، دەگوترێ: (زَبَّدَ شِدْقُهُ).

زَبَّدَ اللَّبَنُ: دۆیەكە ڕۆنەكەرەی لەسەر بوو.

زَبَّدَ اللَّبَنَ: ڕۆنەكەرەی لەماستەكە دەرهێنا.

تَزَبَّدَ: كەفی چاند، كەفی دەردا، دەگوترێ: (تَزَبَّدَ شدقُهُ).

تَزَبَّدَ الشَّيْءَ: كاكڵەی شتەكەی گرت.

الزَّبَاد: حەیوانێكی گوانداره لەپێری (الزبادية)یە بەشێوە لەپشیلە دەچێ، كیسەیەكی بۆن خۆشی بەلاسمتەوە هەیە، ماددەیەكی چەور دەردەدا لەولاتانی خۆرهەلاتدا دەكرێتە هەوێن و بنەمای عەتر.

الزُّبادُ: ڕۆنەكەرە ٥ لەپەندی پێشینانداا دەڵێ: (اختلط الخاثر بالزُّبادِ): بۆشتی شێواوو تێكەڵ و پێكەڵ بەكاردێ.

زُبَادُ اللبن: ماستو شیری بێكەلك.

الزَّبْدُ: عەطاو بەخشش ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (إنا لا نقبل زَبْدَ المشركين): ئێمە دیاری موشریكەكان وەرناگرین.

الزُّبْدُ: ڕۆنەكەرە كەبەهۆی هەژاندنەوە لەماست دەردەهێندرێ ٥ (الزُّبدة): پارچەیەك لەرۆنەكەرە.

زُبْدَةُ الشَّيْءِ: پاڵفتەی شتو پوختەكەی.

الزَّبَدُ: كەفی ئاو، كەفی دەریا، كەفی حوشتر ٥ توێژی شیر.

الزُّبْدِيَّةُ: دیزەو كیتەڵە كەماستی تێدا هەوێن دەكەن ٥ (ك: زُبادِيّ)، دەگوترێ: (اللَّبَنُ الزُّبادِيّ).

الزِّبْدِيَّةُ: جۆرە میوەیەكە شوێنە ئەصڵیو سەرەكییەكەی ئەمەریكای ناوەڕاستە.

زَبَدَهُ بالحجارة زبداً: بەردی پیا ماڵی.

زَبَرَ البناءَ: دیوارەكەی چین لەسەر چین بنیات نا.

زَبَرَ البئرَ: بیرەكەی بەبەرد هەڵچنی.

زَبَرَ الكتابَ: كتێبەكەی نووسیەوە، یان پاكنووسی كردەوە.

زَبَرَ فلاناً عَنْ الامر: فلانكەسی لەكارەكە مەنع كرد، دەگوترێ: (زَبَرَ السائِلَ): سواڵكەرەكەی دەركرد، پیا هەڵشاخاو هیچی نەدایە.

زَبُرَ زبارةً: كەتەو زەبەللاح بوو ٥ (هو زَبِرٌ وهي زبِرة).

ازْبَرَّ: جەستەی زل و زەبەللاح بوو ٥ ئازاو چاونەترس بوو.

أَزْبَرَ الكَبْشَ: بەرانەكەی قەڵەو كرد.

زَبَّرَ الكتابَ: كتێبەكەی نووسیەوە.

الزِّبْرُ: خاوەن هێزو توانا ٥ بەرد ٥ راو بۆچوونو عەقڵ ٥ دەگوترێ: (مالَهُ زِبْرٌ): عەقڵی نییە.

الزِّبْرُ: نووسراو ٥ (ك: زبور).

الزُّبْرَةُ: شان ٥ ئەو موانەی لەسەر ناوشانی شێرو حەیوانی تردا هەن ٥ هەروا ئەو موانەی بەبازوییەوە هەن.

زُبْرَةُ الحديد: پارچە ئاسنی گەورە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ سندانو شتی رەقی وەك سندان ٥ (ك: زُبَر).

الزَّبور: كتێبی نووسراو ٥ كراوە بەناو بۆ نامەی ئاسمانی حەزرەتی داود سەلامی خودای لێ بێ ٥ (ك: زُبُر)ە.

المِزْبَرُ: قەڵەم، پێنووس ٥ (ك: مَزَابِر).

زَبْرَجَهُ: جوانی كردو رازاندیەوە.

الزِّبْرِجُ: خشڵو كاڵای رازاندنەوەی ئافرەت ٥ ئاڵتون ٥ هەوری تەنك كە سوورایی تێدا بێ ٥ (ك: زبارج).

الزَّبَرْجَدُ: بەردێكی بەنرخە دەشوبهێتە زومەڕەدو زۆر رەنگی هەیە بەناوبانگترینو بەنرخترینی زوبەرجەدی سەوزی میسریو زەردی قوبرۆسییە.

زَبْرَقَ الثَّوبَ: قوماشەكەی بەرەنگی سور یان زەرد رەنگ كرد.

الزِّبْرِقَانُ: مانگی شەوی چواردە ٥ كەسێك ریشی تەنك بێ ٥ بریقو باقی شتی درەوشاوە ٥ (ك: زباريق)ە.

زَبَطت البَطَّةُ زَبْطاً وزَبِيطاً: مراوییەكە گارەگاری كرد.

الزَّبَّاطة: مراوی.

تَزَبَّعَ: رەوشتی ناشیرین بوو، هەڵسو كەوتی ناشایستەی ئەنجام دا ٥ رقی هەڵساو كینەی پەیدا كرد.

الزَّوْبَعَةُ: زریانو گێژەڵوكە ٥ (ك: زَوَابِع).

الزِّبَعْرى: رەوشت ناشیرین ٥ پیاوی كەتەو زەلامو ناقۆڵاو دەموچاو توكناویو ریش پڕو برۆ پڕو تێكچڕژاو ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (زِبَعْراة).

زَبَقَ شَعْرَهُ زَبْقاً: موەكانی هەڵكەندن ٥ (زَبَقَ الشَّيْءَ): شتەكەی شكاند ٥ (زَبَقَ فلاناً في الشَّيْءِ): فلانكەسی خستە ناو شتەكەوە ٥ تەنگی پێ هەڵچنیو بەندی كرد.

زَبَقَت المرأةُ بِوَلَدِها: ئافرەتەكە منداڵەكەی فڕێ دا ٥ لەبار خۆی چواند ٥ (زَبَقَ الشَّيْءَ بغيره): شتەكەی تێكەڵاوی شتی تر كرد، دەگوترێ: (هو مزبوق وزبيق).

إِنْزَبَقَ: چووە ناوەوە، دەگوترێ: (إِنْزَبَقَ في الحبالة وإنزَبَقَ في البيت):كەوتەناو داوەكەوە،لەخانووەكەدا خۆی حەشاردا.

الزَّابوقَــةُ: (زابوقــة البيــت): گۆشــەو پەناپاساری خانوو.

زَبَــــلَ الـــــزَّرْعَ: زبڵــی کـــرده نـــاو کـشتوکاڵەکەوە، دەشگوتریّ: (زَبَــلَ الأرضَ): زبڵـــــی کـــــرده نـــــاو زەوییەکەوە.

الزُّبــالُ: ئەوشـتەیە مێـرو بـەدەم هـەڵی دەگـرێ، دەگـوترێ: (مـا أصَـابَ منـه زُبالاً): هیچی لـێ دەست نەکەوت.

الزُّبالَةُ: دەگوترێ: (ما في الإنـاء زبالـة): قاپەکـە (تورەکەکـە) هیـچی تێـدا نییە.

الزَّبّــالُ: ئەوکەسـەی کەناسـەو پـیسو پۆخەڵی کۆدەکاتەوەو فڕێی دەدا.

الزِّبْلُ: زبڵو ریخو پیسایی.

الزِّبِّيلُ: زبـڵو پیسایی ٥ پیـاوی کورتـە باڵاو جەستە بچوك ٥ هـەر بەرمیلە شکاو زەنبیلە دڕاوێك خشتو خۆڵی تێ بکرێ.

الزِّنبيــل: زەنبیلـەو بەچـنە (زبڵـدانو کیـــسەی زبـــڵ تێـــکردن) ٥ (ك: زنابيل).

الْمَزْبَلَــةُ: زبڵـدانو سـەرانکوێلك ٥ (ك: مَزابِل)ە.

زَبَنَهُ وبه زَبْناً: هاویشتی، فڕێی دا، دوری خستەوە ٥ شەقی تێهەڵدا، دەگوترێ: (زبَنَـت الناقـة وَلَـدَهَا وحالِبَهـا عَـنْ ضرعها):حوشـترەکە بێچووەکەی یا شیردۆشـــەکەی لـــەگوانی خـــۆی دوورخستەوە.

زَبَنَ فلاناً عَنْ الشَّيْ: فلانکەسی لەشتەکە لادا ٥ دەشگوترێ: (زَبَنَ عنه الـشَّيْءَ): شتەکەی لەفلانکەس لادا.

زَابَنَـهُ: پـاڵی پێوەنـا ٥ شتێـکی فرۆشـت لەگۆترە نـەیزانی کێـشی چـەند یـان ژمـارەی چـەندە ٥ لەحـەدیـث دا هـاتووە کـە پێغەمبـەر (د.خ): (نهـی عَنْ المزابنة ورخص في العرايا).

تزابَنوا: پاڵە پەستۆیان کرد، یەکتریان پاڵنا.

تَزَبَّنَهُ: بەسەری دا زاڵ بوو.

إسْتَزْبَنَهُ: بەمانا (تَزَبَّنَهُ)دێ.

زُباني العَقْرَب: دووشاخی دوپشك؛ دوو شتی وەکوو شاخ وان.

الزُّبانيــان: دوو ئەسـتێرەن لەکۆمەڵـەی کۆوتـەرازو ٥ مـەنزڵی شـانزەهەمی مانگن.

الزَّبانِيَـــــةُ: فریـــــشتەی دۆزەخ ئــــەو فریـشتانەی بەرپرسـی دۆزەخـن ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿فَلْيَـدْعُ نَادِيَـه، سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ﴾.

الزُّبونة: ملو گەردن، دەشگوترێ: (رجل فيـــه زبونـــة): پیاوێـــکی لوتبـــەرزو خۆبەزلزانە.

الزِّبْنُ: پێویستی، دەگوترێ: (أخَذَ زِبْنَـهُ مـن المال أو من الطعام): بەشی خۆی لـەماڵو سـامانەکە یـان لەخواردنەکـە بـرد.

اَلزَّبُّونُ: كڕیارو مەعمیلی بازرگانو دوكاندار.

زَبَاه زَبْیاً: هەڵی گرت ٥ كێشی كردو بۆلای خۆی ڕایكێشا.

اَزْبَاهُ: هەڵی گرت.

زَبَّاه بالشرِّ: توشی شەڕو نەگبەتی كرد.

زَبَا اللحمَ وَغَیْرَهُ: گۆشتەكەی هەڵدایە بەرزایی قەراخی ڕوبارو شیوەكە.

زَبَا الزُّبْیَة: قەراخی ڕوبارەكەی هەڵكەندو كردیە كۆختەی خۆی بۆ نێچیرەوانی.

تزابى: خۆی بەزلزانی ٥ (تَزَبَّى الزُّبیة): بەرزاییەكەی هەڵكەندو تەختی كرد.

اَلزُّبْیَةُ: ڕەبیەو بەرزایی قەراخ ڕوبارو شیو كەئاوەكە نەیگاتێ لەپەنددا هاتووە دەڵێ: (بَلَغَ السیلُ الزُّبى): كاتێك دەگوترێ كارەكە لەسنوری خۆی تێپەڕبوبێ ٥ هەروا وشەی (الزُّبْیَة): بەقوڵكە ئاگردانێك دەگوترێ شتی تێدا ببرژێندرێو نانی تێدا بكرێ ٥ هەروا ناوە بۆ چاڵێك لەشوێنی بەرزایی سەرەكەی دەگیرێو بەرز دەكرێتەوە بۆ ئەوەی شێرەكە پێی لێ نێو تێی بكەوێ.

زَتَّ المرأةَ والعروسَ: ئافرەتەكە یان بوكەكەی ڕازاندەوەو جوانی كرد، ئارایشی دا.

تَزَتَّتَتْ: خۆی ئارایش دا ٥ (تَزَتَّتَ فلان للسفر): فلانكەس خۆی بۆ سەفەر ئامادەكرد.

اَلزُّتَّةُ: ڕازاندنەوەی بوك لەشەوی بوكو زاوایی دا، دەگوترێ: (أخَذَ زُتَّتَه للسفر): پێداویستی خۆی بۆسەفەر ئامادەكرد.

زَجَّ الظلیمُ: بێچوە نوعامەكە بازی دا.

زَجَّ فلاناً: بەئاسنە چكۆلەی لای خواروی ڕمبەكەی لەفلانكەسی دا، دەشگوترێ: (زجَّهُ بالرُّمح).

زَجَّ الرُّمْحَ: ئاسنە بچكۆلەی بۆ ڕمبەكە دروست كرد.

زجَّ بالشَّیْئِ من یده: شتەكەی فڕێ دا، دەشگوترێ: (هذا وادٍ یَزُجُّ النباتَ وبالنبات): ئەمە دۆڵو شیوێكە زۆر باش ڕوەكی لێ دەڕوێو گژوگیای چاك دەڕوێنێ.

زَجَّ الحاجبُ زَجَجاً: برۆ كە باریك و كەوانەیی بووە.

زَجَّ الرَّجُلُ والظلیمُ: پیاوەكە یان بێچوە نوعامەكە قاچی درێژ بوونو هەنگاوی درێژو پان بوون ٥ (هو أَزَجُّ وهي زَجَّاء) ٥ (ك: زُجٌّ).

أَزَجَّ الرُّمْحَ: ئاسنە بچكۆلە یان قۆنداغی بۆ ڕمبەكە دروست كرد.

زَجَّجَ الرُمْحَ: بەمانا (أزجّهُ)دێ.

زَجَّجَتِ المرأةُ حاجِبَيْهَا: ئافرەتەكە بڕۆی خۆی درێژو باریك كردن.

ازْدَجَّ الحاجبُ: بڕۆكە باریكو درێژو كەوانەیی بوونەوە.

الزُّجَاجُ: شوشە؛ مادەیەكی ڕەقە شكاندنی ئاسانە لەلم دروست دەكرێ، (الزُّجاجة): پارچە شوشە ◇ پەرداخو سوراحی شوشە، گڵۆپو چرا.

الزِّجَاجَةُ: دروستكردنی شوشە.

الزُّجاجي: شوشە فرۆشی.

الزُّجاجي: ئاسنێكە بەلای خواروی ڕمبەوە ◇ كەناری ئانیشك ◇ (ك: زِجاج وأزجاج وزجَجَة).

الزَّجَّاج: شوشە دروستكەر، شوشە فرۆش.

المِزَجُّ: ڕمبێكی بچوكە بەلای خواروی ڕمبەوەیە ◇ ئەو مقەستو موكێشو گشتەكەی بڕۆی پێ باریك دەكرێن.

المِزَجَّةُ: ئەوشتەی بڕۆی پێ هەڵدەگیرێن ◇ ڕمبێكی كورتە.

زَجَرَ الكلبَ وغيرهُ: سەگەكەی دەركرد، هەیدی كرد.

زَجَرَ فلاناً عَنْ كذا: فلانكەسی لەوشتە مەنع كرد ◇ لێی تورەبوو هەیدی كردو پاشەو پاش گێڕایەوە.

زَجَرَ الشَّيْءَ: شتەكەی وروژاند هەڵی هاژاند.

زَجَرَ البعيرَ: حوشترەكەی دنەدنەدا بۆ خێرا ڕۆیشتن.

زَجَرَ الطَّيْرَ: باڵندەكەی هەڵفڕاند بۆئەوەی بزانێ ڕاست دەڕوا یان چەپ دەڕوا تا گەشبینی یا ڕەشبینی پێ دیاری بكات.

إنْزَجَرَ: دەگوترێ: (إنْزَجَرَ له): ملكەچی بوو ◇ ڕام بوو.

تزاجروا عَنْ المنكر: هەندێكیان سەرزەنشتی هەندێكیان كردو نەهییان لەیەكتر كرد لەكردنی كاری خراپ.

إزْدَجَرَ: بەمانا (إنْزَجَرَ)دێ.

إزدَجَرَ فلاناً: بەمانا (زَجَرَهُ)دێ.

الزَّجْرَةُ: یەكجار ڕاتڵەقاندنو جوڵە پێكردن.

الْمَزْجَرُ: شوێنی ڕاتڵەقاندنو دەركردنو هەیدی كردن.

مزجر الكلب: شوێنی سەگ ڕاوەدونان.

الْمَزْدَجَرَةُ: هەرشتێك مەنع كەرو كۆسپ بێ، دەگوترێ: (ذكر الله مَزْجَرَةٌ): یادی خودا ئادەمیزاد مەنع دەكا لەشتی خراپ.

زَجَلَهُ وزَجَلَ به زَجْلاً: هەڵی فڕاند، ناردی، هاویشتی، دەگوترێ: (زَجَلَ الحمامَ وبه): لەدورەوە كۆترەكەی هەڵفڕاندو ناردی بۆ دور.

زَجِـلَ زَجَـلاً: یـاری کـرد، دەنگـی بـەرز کردەوە، کەیفخۆش بوو.

زاجَلَ النَّعامُ ونحوه: نوعامەکە هێلکەکانی هەڵـــەوگێڕ کــــردن لــــەکاتی بەکرکەوتنی دا.

الزَّاجِـلُ: هاوێـژەر ٥ سوپاسـالار ٥ (ك: زواجــل) ٥ (حَمـامٌ زاجــل): جـۆرە کۆترێکە بۆ شوێنی دوور دەنێردرێ نامــەی پێــدا دەنێـردرێ ٥ هــەژار دەڵێ:

کۆترێـکی سپی تیژ باڵی باشڕەو
نامە بەرێتە کۆنگرەی وارشەو
بیست ملیۆن کوردین لەڕوی ئاسیادا
کۆنترین میللەت لەڕوی دونیادا

الزَّجّـالُ: هاوێـژەر ٥ ئەوکەسـەی شـیعر دەهۆنێتەوە لەسەر شێوەی زەجل.

الزَّجَـــلُ: جـۆرە شیعرێــکی وەهایــە زاراوەی (عـــامی) بەســـەردا زاڵــە ٥ (سحاب ذو زَجَل): هەورێکە گرمەو ناڵەی هەیە ٥ (ك: أزجال).

الزَّجِـــلُ: دەگــوترێ: (نبـــات زَجِـــلٌ): گژوگیاکە رەشـەبا ورشـە ورشـی لـێ پەیدا دەکا ٥ (غیث وسحابٌ زَجِـلٌ): هەورەکە دەنگی لـێ دێ.

الزَّجَلَـــةُ: هەلهەلەکێـشانی جـەماوەرو ژاوەژاو.

الزُّجْلَةُ: پارچـەیەك لەشـت ٥ کۆمەڵێـك خەڵــك ٥ حــاڵو وەزعو بــارودۆخ ٥ پێستی نێوان دەموچاو.

المِزْجَالُ: شتێکە وەکوو کورتە رەمب وایە دەهاوێژرێ.

المِزْجَلُ: رەمبی بچوك ٥ نووکی شمشێر.

اَلْمَزْجَلُ: ئەو شوێنەی کۆتری نامەبەری لێوە ڕەوانە دەکرێ.

زَجَـمَ زَجْمـاً: بێـدەنگ بـوو، دەگـوترێ: (سکت فما زَجَمَ بحرف).

الـزَّجْمُ: ئەوەیـە شتێـك لـەئاخاوتنی سـرتەو بەئەسـپایی تــێ بگــەیو بیبیسی.

الزَّجْمَةُ: دەگوترێ: (لم أسْمَعْ له زَجْمَـةً): ورتەیەکم لـێ نەبیست.

زَجَا الشَّيْءُ زَجْـواً وزُجـواً وزَجـاءً: شـتەکە دەستەبەر بوو.

زاجَ فلان في الأمر زجاءً: فلانکـەس چووە ناوکارەکەوە، دەگـوترێ: (هـو ازجـی بهذا الأمر منه): ئـەو باشـتر دەچێتە ناو کارەکەوە.

زاجَ الـشَّيْءَ زَجْـواً: شـتەکەی لـێ خـوڕیو پاڵی پێوەنا ٥ بەهێـدیو لەسـەرەخۆ پاڵی پێوەنا.

أزجـى الـشَّيْءَ: بــەمانا (زَجَـــاهُ) دێ، دەگـــوترێ: (أزجَيْـــتُ أيـــامي): بەخواردنێـکی کـەم چـەند رۆژێـکم پاڵ پێوەنا.

زَجِّي الشَّيْئَ: بەمانا (زجاه) دێ، دەگوترێ: (زَجَّيْتُ أيامي): بەخواردنێکی کەمو نەمریو نەژی رۆژگارێکم رابوارد.

زَجِّي الحَاجَةَ: ئیشەکەی ئاسان کرد.

تزجَّي بكذا: کیفایەتی بەشتەکە کرد رازی بوو.

المِزْجَاءُ: کەسێك ولاخ زۆر ماندوو بکاو زۆری بێنێو بەرێ.

المُزْجِي: شتی کەمو بێ نرخ، دەگوترێ: (هي مُزْجاة) ٥ لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ﴾.

زَجَّهُ زَجّاً: لەشوێنی خۆی دووری خستەوە.

زَحَرَ زَحيراً وزُحاراً وزُحَارَةً: بەناڵەو هانکە هانکەوە هەناسەی هەڵکێشاو نوزەی لێ هات.

زَحَرَتْ بالولد: ئافرەتەکە منداڵی بوو.

زَحَرَ البخيلُ: رژدو چرۆکەکە داوای بەخششی لێ کرا بەلایەوە زەحمەت بوو شتێکی بداتێ.

زَحَرَ فلاناً بالرمح: بەرمب برینداری کرد.

زُحِرَ: توشی نەخۆشی زوحار بوو؛ نەخۆشییەکە بە ناخۆشیو پچڕ پچڕ پیسایی بۆدەکرێو خوێنو کیم لەکۆمی دێتە دەر لەگەڵ پیسایی، جۆرە نەخۆشییەکە پێی دەگوترێ مایەسیری.

زاحَرَهُ: دژایەتی کرد.

زَحَّرَ: بەناڵە ناڵ دەنگی لێوەهاتو هەناسەی بەناخۆشی هەڵکێشا لەبەر ماندوییو نەخۆشی.

الزُّحَارُ: نەخۆشییەکە بە ناخۆشی پیسایی بۆدەکرێ لەگەڵ پیسایی کردنەکە کێمو خوێن لەکۆمی دێتە دەر.

الزَّحَّارُ: بۆڵە بۆڵی پیاوی رژدو چروك کەداوای بەخشینی لێ دەکرێ.

الزُّحَرُ: بەمانا (الزّحار)دێ.

الزُّحْرَةُ: مەصدەری مەرەیە ٥ ناوە بۆ ژانی منداڵبون.

الزَّحير: بەمانا (الزّحار)دێ.

زَحْزَحَهُ عن مكانه: لەشوێنی خۆی دوری خستەوە.

تَزَحْزَحَ: دورکەوتەوە، لاچوو، وەلاکەوت ٥ بەجێی هێشت ٥ (دخلت على فلان فَتَزَحْزَحَ لي عن مجلسه): چومەلای فلانو جێگای خۆی بۆ چۆڵ کردم.

الزَّحْزاحُ: دوور

الزَّحْزَحُ: دوریی.

زَحَفَ الصَبيُّ زَحْفاً وزحوفاً: منداڵەکە بەقونگە خشکێ رۆیی ٥ هەر خشۆکێك لەسەر گەدە بڕوا، دەگوترێ: (زَحَفَ العسكرُ الى العدوّ): سوپاکە بەرەو دوژمن رۆیی.

زَحَفَ البعيرُ: حوشترەکە ماندو بوو.

أزحَفَ: ماندوی کرد (أزحَفَ القومُ): خەڵکەکە لەسەر ورگ رۆیشتن، بوون بەسوپایەکی زۆر.

أزحَفَ السفر فلاناً: سەفەرەکە فلانی ماندو کرد.

أزحَفَتِ الريحُ الشَّجَرَ: رەشەباکە لقەدارەکانی جولاندنو هێنانو بردنی پێ کردن.

زاحَفَهُ زِحافاً ومُزاحَفَةً: نزیکی کردەوە.

زَحَّفَ الشَّيْءَ: بەهێدی رایکێشا.

زَحَّفَ الأرضَ: زەوییەکەی بەماڵماڵو سێلکە ئاسنینە تەخت کرد.

تَزاحَفُوا في القتال: لەشەڕدا لێك نزیك بوونەوە.

تَزَحَّفَ اليه: بەمانا (زَحَفَ)دێ.

الزِّحافُ: قاعیدەیەکی عیلمی عورووضە.

الزِّحافُ: هەر خشۆکێك لەسەر سك بڕوا وەکوو مارو شتی وا.

الزَّحَّافَة: ئامێرێکە زەوی کێڵدراوی پێ ڕاستو تەخت دەکرێ بۆ کشتوکاڵ.

الزَّحْفُ: سوپای زۆر.

الزَّحْفَةُ: سەفەرکردن بۆ شوێنی نزیك.

الزَّحُوفُ: شتی ماندوکەر ٥ (ك: زُحُفٌ).

الزَّواحِفُ: کۆمەڵێك دەعبای خشۆکن وەکوو مارو شتی وا.

الْمَزْحَفُ: شوێنی زەحفو خشان ٥ (ك: مزاحِف) ٥ (مَزاحِفُ الحيات): شوێن خشانی مارەکان.

مَزاحِف السَّحَاب: شوێنی لێکەوتنی دڵۆپە بارانەکان.

زَحَلَ عن مكانه زَحْلاً وزحولاً: لەشوێنی خۆی لاچوو، دوور کەوتەوە.

زَحْوَلَهُ عن مكانه: لەشوێنی خۆی دووری خستەوە.

أزحَلَهُ اليه: پەنای بردە لای.

أزحَلَ فلاناً: فلانکەسی دوور خستەوە.

زَحَّلَهُ: دووری خستەوە.

تَزَحَّلَ: دوور کەوتەوە.

تَزَحْوَلَ: دوور کەوتەوە.

زُحَلُ: دورترین ئەستێرەی گەڕۆکە لەزەوییەوە لەکۆمەڵەی خۆریی ٥ ناوی خودا درۆزنەیەکی ئیغریقیشە.

الزَّحِلُ: لێك دوور.

الْمَزْحَلُ: ئەوشوێنەی بۆی دەچی، پەنای بۆ دەبەی.

زَحْلَفَ في الكلام: لەقسەکردن دا پەلەی کرد.

زَحْلَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی جولاند.

تَزَحْلَفَ: جولاو هەڵکەندرا، لەشوێنی خۆی لاچوو.

الزُّحْلُوفَةُ: ئەوشوێنەی منداڵ خلیسکانی لێ دەکەن ٥ (ك: زحاليف).

زَحْلَقَةُ: خولاندیەوە.

تَزَحْلَقَ: خولایەوە.

الزُّحْلُوقَةُ: ئامێرێکە لەسەر بەفر خلیسکانی پێ دەکرێ.

الْمُزَحْلَقُ: شتی لوس‌و سفت.

زَحَمَهُ زَحْماً وَزَحْمَةً: بەتەنگە بەرێك دا بردی، کوتایە تەسکاییەك‌و تێ‌ی تریزنجاند.

زاحَمَهُ مُزَاحَمَةً وزِحَاماً: بەمانا (زَحَمَهُ)ی.

زاحَمَ الخمسين من عمره: تەمەنی نزیك پەنجا بۆتەوە.

إزدَحَمَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان پاڵەپەستۆی هەندێکیان کرد.

ازدحمت الأمواجُ: شەپۆلەکان یەك بەدوایەکدا هاتن، شەپۆل کەوتە سەر شەپۆل.

تَزاحَمُوا: پاڵەپەستۆی یەکتریان کرد.

الزِّحَامُ: پاڵەپەستۆکردنی ئادەمیزادان بۆ یەکتری لەشوێنی تەنگەبەردا ٥ (يوم الزّحام): رۆژی قیامەت.

الزَّحْمُ: ئادەمیزادانی کۆبۆوە لەشوێنی تەنگەبەردا.

الزَّحْمَةُ: بەمانا (الزِّحام)ی.

زحمة الولادة: ئەوژانەی منداڵەکەی لەگەڵ دێتەدەر.

الْمُزاحِمُ (أبو المزاحم): فیل ٥ کەڵەگا کەشاخەکانی شکابن.

المِزحَمُ: ئەوکەسەی زۆر بەهێزە بۆ پاڵ پێوەنان‌و شانەو شان کردن، دەگوترێ: (رجل مِزحَمٌ ومِنكَبٌ مِزحَمٌ).

زَحَنَ عن مكانه زَحْناً: لەشوێنی خۆی جولا.

زَحَنَ فلان عن أمره: فلانکەس لەکارەکەی دا تەمبەڵی کرد.

زَحَنَ الشَّيْءَ عن مكانه: شتەکەی لەشوێنی خۆی لادا.

تَزَحَّنَ عن أمره: لەکارەکەی دا تەمبەڵی کرد.

تَزَحَّنَ الشَّيْئ: بەنا بەدڵی کارەکەی ئەنجام دا.

الزُّحَنُ: کورتە بالای ورگن ٥ بۆ مێینە (الزُّحَنَة) دەگوترێ.

الزُّحْنَةُ: کاروان بەکالاو بارەبەریەوە.

زَحْوَلَهُ: بڕوانە مادەی (زَحَلَ).

تَزَحْوَلَ: بڕوانە مادەی (زَحَلَ).

زَخَّ الجَمْرُ ونحوه زَخّاً وزَخيخاً: پشکۆکە گەرمی هالاوی زۆر بوو.

زَخَّ فلان زَخّاً: فلانکەس رقی هەڵسا ٥ بازی دا.

زَخَّ الشَّيْءَ وبه: شتەکەی پاڵ پێوەنا، هاویشتی، دەگوترێ: (زَخَّهُ في قفاه) پشتە ملی گرت‌و پاڵی پێوەنا ٥ (زَخَّ ببولِهِ): مێزی هەڵدا ٥ (زَخَّ الإبلَ): بەخێرایی حوشترەکەی لێخوڕی.

الزَّخَّة: رق‌و کینه.

زَخَرَ النهرُ زَخراً وزخوراً وزخيراً: روبارەكە هەڵساو سەر ڕێژی کرد.

زَخَرَ الحرب والقِدر: شەڕەکە گەرم بوو ٥ مەنجەڵەکە کوڵی.

زَخَرَ فلان بما عنده: فلانکەس شانازی کرد بەوەی هەیەتی.

زَخَرَ النباتُ: روەکەکە درێژبوو باڵای کرد.

زَخَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی پڕکرد، شتەکەی بەربادا.

زَخَرَ فلاناً: لەشانازی کردن دا بەسەر فلانکەس دا زاڵ بوو.

زاخَرَهُ: شانازی بەسەردا کرد.

تَزَخَّرَ النهرُ: روبارەکە سەر ڕێژی کرد.

الزّاخِرُ: شەرەفی بەرزو وەجاخزادەیی ٥ (ك: زَواخِر) ٥ (زواخر الوادي): گژوگیاکەی.

الزُّخاريُّ من النبات: روەکی تێرئاوو تێکچڕژاو.

زُخاري النبات: گوڵو ڕەنگی روەك، دەگوترێ: (أخَذَ النباتُ زُخاريَّةً): روەکەکە تێك چڕژاو گوڵەکانی دەرکەوتن.

زَخْرَفَهُ: رازاندیەوە ئارایشی دا، جوانی کرد.

زَخْرَفَ القولَ: قسەکەی جوان کرد بەدرۆو دەلەسە رازاندیەوە.

الزَّخارِف: کەشتی رازاوە ٥ (زخارف الماء) رێگە ئاوییەکان.

الزُّخْرُف: زێڕ ٥ جوانی‌و رازاوەیی شت.

زُخْرُف الأرض: ڕەنگی جۆرەکانی گوڵو گوڵزار.

زُخْرُف البيت: کاڵای ناوماڵ.

زُخْرُف القول: قسەی خۆش‌و ناڕاست ٥ قسەی جوانی درۆ ئامێز.

الزَّخْرَفَةُ: زەرکەشەکردن.

زَخَفَ زُخفاً وَزَخيفاً: شانازی کرد، خۆی بەزلزانی.

زَخَفَ في الكلام: زۆری قسەکردن.

تَزَخَّفَ: جوان بوو، ڕازایەوە، دەگوترێ: (تَزَخَّفَتِ المرأةُ).

زَخَمَهُ زَخْماً: بەتوندی پاڵی پێوەنا.

زَخِمَ اللحمُ ونحوه: گۆشتەکە بۆگەنی کردو کەڵکی نەما.

أزْخَمَ: بەمانا (زَخَمَ)دێ.

الزُّخْمَةُ: جۆرە قەمچی‌و شۆڕکێکە.

زَرِبَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەکانی کردنە تەویلەو ئاغەڵەوە.

زَرِبَ الماءُ ونحوه زَرْباً: ڕەوان بوو، ڕۆیی.

إنْزَرَبَ: چووە ناو تەویلەو ئاغەڵەوە، دەگوترێ: (إنزربت الغنم): ئاژەڵەکە چووە ناو ئاغەڵەکەوە ٥ (انْزَرَبَ الصائد): نێچیروانەکە چووە ناو کۆختەکەیەوە.

الـزُّرْبُ: شـوێنی چـونه نـاو تەویلـەو ئاغەڵو پەچەو کوزی ئـاژەڵ ◦ (ك: زروب).

الزِّرِبيَّةُ: دۆشەكو پشتی.

زرابي النبات: ئەو پەلكە گەڵاو چڵانەن كە وشكەڵ دەبن، زەرد هەڵدەگەڕێن.

الزِّرياب: ئاڵتون ◦ ئاوی ئاڵتون.

الزَّرِيبـة: كوختـەو سـەنگەری ڕاوكـەر ◦ ئاغـەڵو تەویلـەی ئـاژەڵ ◦ لانـەو بێشەی شێرو دڕندە ◦ (ك: زرائب).

المِزْرابُ: پلوسكو ئاوڕۆی سەربان.

الزَّرْجونُ: تولـەمێو ◦ شـەراب ◦ ڕەنـگو بۆیەیەكی سور.

زَرَدَهُ زرداً: خنكانـدی، دەگـوترێ: (زرد حلقه): قـوڕگی فلیقانـد ◦ (زرد عینـه علـی صـاحبه): چـاوی لەهاوەڵەكـەی نوقاند بەئاستەم تروسكاییەكی لـێ هێشتەوە، بەهەموو چاوی تەماشای نەكرد.

زَرَدَ الدّرْعَ: زرێیەكەی چنی.

زَرِدَ اللُّقمةَ: پاروەكەی قوت دا.

ازْدَرَدَ اللقمةَ: پاروەكەی قوت دا.

الـزِّرادة: پیـشەی زرێ چـنیو ئەڵقـە دروستكردنی زرێ.

الزَّرِدُ من الطعام: خۆراكی شلەمەنی.

الزَّرَدِيَّةُ: ئامێرێكە وەستای زرێ چنەكە ئەڵقـەكانی پـێ لێـك دەدا ◦ یـان پارچەكانی پێ دەبڕێ.

الزَّرّادُ: ئەڵقە دروستكەری زرێ.

الْمَزْرَدَ: ئەڵقە ◦ (ك: مزارد).

زَرَّ الـسنان زَریـراً: شمـشێر بریـسكەی دا، دەگـوترێ: (زَرَّتْ عینُـــهُ): چـاوی تیشكی هاویشتو تیژ بینییان لـێ دەركەوت.

زَرَّ الرجلُ: پیاوەكە عـەقڵی گەشـەی كـرد ◦ ئـــەزمونو تاقیكردنـــەوەی زۆری دیتن.

زَرَّ الثوبَ: قۆپچەكانی داخستن، قۆپچەی كراسەكەی لەكونەكانیانـەوە ئـەودیو خستن.

زَرَّ الـشَّيْءَ: شـتەكەی كـۆكردەوەو خـڕی هەڵدا.

زَرَّ عَيْنَهُ: چاوی قوچاندن.

زَرَّ المتاعَ: كاڵاكەی بڵاوكردەوە.

زَرَّ فلاناً: فلانكەسی دەركرد.

زَرَّ فلانـاً بـالرمح: ڕمبـی لەفلانكـەس دا بریندای كرد.

زَرَّ الـصوف: خوریيەكـەی هەڵكێـشا (بەشەی كرد).

زَرَّ زَرّاً: دەسـتدرێژی كـردە سـەر ركاربەرەكـەی ◦ دوای گێلـیو ئەحمەقی عاقڵ بوو.

أزرَّ الثـوبَ: قۆپـچەو ماشـاڵڵای بـۆ كراسـەكە كـردنو پێـوەی درون.

زَرَّرَ الثوبَ: بەمانا (زَرَّه)دێ، هەروا بەمانا (ازَرَّه)دێ.

تَزَرَّرَ الثوبُ: کراسەکە قۆبچە دار بوو.

الـزِّرُّ: شتێکە وەکوو حەب وایە قورسێکی کەوانەییە دەخرێتە کونی کراس‌و کەواوە ٥ واتە قۆپچە ٥ (زمانەیەکە) بەرزاییەکە بە سویچی کارەباوەیە بەرزو نزمی پێ دەکرێ بۆ هەڵبون‌و کوژاندنەوەی کارەباو جەرەس‌و ئەوجۆرە شتانە ٥ هەروا خڕاییەکە لەکۆتایی شان‌و کۆتایی ڕان دا لەناوحەوزێکدایە بەویستی خۆت جەم‌و جوڵی پێ دەکەی ٥ ئێسقانۆکێکە لەخوار دڵەوە ٥ خونچەی ڕوەك ٥ پارچەیەکە لەکەمانی مۆسیقا ٥ دولایی‌و بەرزەوەبووێکە لەپاشی صندوق ٥ (زِرّ السیف): تیژیی شمشێر ٥ (زِرُّ الدِّین): راگرو کۆڵەکەی ئایین.

الـزِّرَّةُ: شوێنەواری گازو گەستن ٥ عەقڵ‌و ئاوەز.

الزِّرِّيرُ: وریاو چالاك ٥ عاقڵ‌و کاراما.

المِـزَرُّ: پەتێکە وەکوو دوخێن دەمی تورەکەو کیسەی پێ دەبەسترێ.

زَرْزَرَ الـزَرْزورُ: ریشۆڵە دەنگی لێوەهات جریوە جریوی بوو.

زَرْزَرَ بالمكان: لەشوێنەکە جێگیر بوو.

تَزَرْزَرَ: جوڵەی کرد.

الـزُّرازِرُ: زیرەك‌و وریاو چوست‌و چالاك.

الزُّرْزارُ: بەمانا (الزُّرازِرُ)دێ.

الـزُّرْزُورُ: باڵندەیەکە لەبیچمی چۆلەکەدایەو کەمێك گەورەترە، پێی دەگوترێ ریشۆڵە.

زَرَعَ الحَبَّ زرعاً وزراعةً: تۆوەکەی چاند.

زَرَعَ الأرضَ: زەوییەکەی کێڵا بۆ کشتوکاڵ کردن.

زرع اللهُ الزرعَ: خودا کشتوکاڵەکەی رواندو پێی گەیاند، دەگوترێ: (زُرِعَ له بعد شقاوة): دوای هەژاریی دەوڵەمەند بوو.

أزْرَعَ الـزَّرْعُ: کشتوکاڵەکە لەخۆکەوت‌و ڕاسا.

زارَعَـهُ مُزارَعَـةً: بەشێوەی موزارەعە مامەڵەی لەگەڵ کرد.

إزْدَرَعَ: بەمانا (زرع)دێ ٥ کێڵای.

الإستِزْراعُ: ئامادەکردنی زەوی بەیارە بۆکشتوکاڵ کردن.

الـزَارِعُ: ناوی سەگە (سەگێکی تایبەتی)، (أولاد زارع): سەگ بەگشتی.

الزِّراعَـةُ: پیشەی کشتوکاڵ ٥ زانیاری دەربارەی کشتوکاڵ.

الـزَّرَّاعُ: ئەوکەسەی کشتوکاڵ دەکا ٥ فیتنەو دوزمان.

ألزَّرَّاعَةُ: ئەو زەوییەی کشتوکاڵی تێدا دەکرێ.

الـزَّرْعُ: چـێندراو بـەروبوم ٥ منـداڵ ٥ (ك: زروع).

الزُّرعـةُ: تـۆو ٥ ئەوشـوێنەی تۆوەکـەی تێـدا دەکـرێ، دەگـوترێ: (مــا في الأرض زُرْعَة).

الزَّرعَــةُ: ئەوشـوێنەی زەرعـاتی تێـدا دەکرێ.

ألزَّرِيعَةُ: زەوی چێندراو.

ألْمُزَارعَــــةُ: شـێوە مامەڵەیەکــە بــۆ بــــەکارهێنانی زەوی کــــشتوکاڵ ٥ خـاوەن زەوی‌و فـەلاو وەرزێـر، رێـك دەکەون زەوییەکە بەکاردەهێنـدرێ‌و بەربومەکـــەی بـــەنیوەیی یـــان بەسێیەك یان بەرێژەیەکی تر لـەناو خۆیـــان دا بـــەش بـــەش بکـــەن بــەگوێرەی دابو نــەرێتی تایبــەتی ئەو دەڤەرو هەرێمە.

اَلْمَزْرَعَــةُ: ئــەو زەوییـــەی دەکرێتـــە کشتوکاڵ ٥ شوێنی ڕوەك لـێ ڕواندن ٥ (ك: مزارع).

زَرَفَ فِي الْمَشْيِ زَرْفـاً: لەڕۆیـشتن دا پەلـەی کـرد ٥ بـازی دا (زَرَفَ فِي الكـلام): لەقسەکەی زیاد کرد.

زَرَفَ الجُرْحُ: برینەکـە هەڵپـچڕایەوە، دوای گۆشتەوەزون برینەکە تێـك چۆوە.

زَرَفَ فــلان زريفــاً: فلانکــەس لەســەرخۆ ڕۆیشت.

زَرَفَ اليه: لـێی نزیك بووەوە.

زَرِفَ الجُرْحُ: بەمانا (زَرَفَ)دێ.

أزرَفَ: پەلــەی کــرد ٥ پــێش کــەوت ٥ (أَزْرَفَ الجرحُ): بەمانا (زَرَفَ)دێ.

زَرَّفَ: زیاد بوو ٥ زیادی کرد، دەگوترێ: (زَرَّفَ علــى الخمــسين مــن عمــره): تەمــەنی لەپــەنجا زیــاد بــوو، (زَرَّفَ الشيئُ): لەشتەکە زیادبوو.

إنْزَرَفَ الرِيحُ: بایەکـە ڕۆیـشت، گـوزەری کـرد.

الزَّرافَـــــةُ: کۆمەڵێــــك ئــــادەمیزاد، دەگوتـرێ: (جاءوا زَرَافات ووحدانا) ٥ هەروا ناوە بۆ حەیوانێکی گیاخۆرو شـیردەر لـەپێری سمدارەکانـە، ملـی زۆر درێـژە، قاچـی لەدەسـتی کـورت تــرن، دوشـاخی کورتیلـەی بەسـەر سەریەوە هەیە بەپێست داپۆشراوە، ڕەنگـی زەردو خۆڵاوییــە جەســتەی پەڵەپەڵەیە وادەبـێ پەڵەکان سورن وادەبـــێ زەردی مەیلــــەو خــــاکی دەنــــوێنن کیــــشوەری ئەفــــەریقا نیــــشتمانی ســــەرەکییەتی ٥ (ك: زُرَافـی) یـان (زَرافيّ)، بـەکوردی پێـی دەگوترێ زەڕافە.

الزَّرَّاف: گورج‌و گۆڵ‌و خۆشرۆ.

ألزَّرَّافَةُ: دوشی ناو که زرعاتی پێ ئاودەدرێ.

زرَقَ الطائِرُ بسَلْحِهِ: باڵندەکە جیقنەکەی فرێ دایە خوار.

زَرَقَتْ عَيْنُهُ نحوي: چاوی خۆی بۆلام وەرگێڕا چاوی لێ هەڵگێڕامەوەو سپیایی چاوی دەرکەوتن.

زَرَقَ الطيرَ: بەقۆچەقاینی رەمی لەباڵندەکە کرد.

زَرِقَ زَرَقاً وزُرْقَةً: ئادەمیزادی شلە؛ چاوی شینو پێستی سور ٥ بۆ نێر دەگوترێ: (أزرق) ومێینە (زرقاء).

أزْرَقَت عينُهُ نحوي: بەمانا (زَرَقَت)دێ.

إنْزَرَقَ: لەسەر پشت ڕاکشا ٥ (انزرق السهمُ): تیرەکە جەستەکەی کون کرد، چووە ناوەوە.

إزْرَاقَّ: وردە وردە شین بوو ٥ یەك لەدوایەك شین بوون.

إزْرَقَّ: شین بوو.

تَزَوْرَقَ: چی لەناو سکی دا بوو فڕێی دایە دەرەوە.

الأزارِقَةُ: تاقمو پێڕێکن لەخەواریجەکان، پاڵ نافیعی کوڕی ئەزرەقی حەنەفی دەدرێن ئەم کۆمەڵە ئیمامی عەلیو شوێنکەوتوانیو ئەوانەی شەڕیان دژی عەلی نەکرد بەکافریان دەزانن، بەلایانەوە ڕەوایە هەرکەسێك دژیان بێ بیکوژنو ژنەکانیان بڕفێنن.

الأزرق: هەرشتێك ڕەنگی شین بێ، دەگوترێ: (نصل ازرق): سەرەتیری شین ٥ (ماء أزرق): ئاوی زۆر صافو ڕون.

الأزرقي: ڕەنگ شین.

الزُّراقُ: زرّاق الأطراف: شینبونەوەیەکە توشی دەستو قاچ دەبێ وەلێ ئازاری لەگەڵ دا نییە ٥ (الزُّراق المعوي): تێکچونی ڕیخۆڵەو هەبوونی ئازاری زۆر لەڕیخۆڵەدا.

الزُّرَقُ: جۆرە باڵندەیەکە لەپێڕی هەڵۆو بازەکان جەستەی تێکسمڕاوو کەتەیە، دەندوکی گەورەو کەوانەییو قەراخ تیژە لەهەموو شوێنێکی جیهان دا هەیە.

الزَّرَّاقَةُ: لولەیەکە لەشوشەو شتی وا سەرێکی تەسكو سەرێکی بڵاوە، لەناویدا شتێکی مەیلەو درێژ هەیە شلەمەنییەکە کێش دەکاو پاشان فڕێی دەدا.

الزُّرُّقُ: بازی نێر ٥ (ك: زراريق): چاوتیژ.

الزَّوْرَقُ: بەلەمو کەلەك کە بەسەوڵەلێدان دەڕوا ٥ (ك: زواريق).

المِزْرَاقُ: رمبی کورت ٥ (ك: مزاريق).

زَرَمَهُ زرماً: بڕییەوە.

زَرِمَ زَرَماً: کۆتایی هاتو بڕا، تەواو بوو، دەگوترێ: (زرِمَ الدمع، زرِمَ البولُ، زَرِمَ الكلامُ، زرِمَ البيع) ٥ ڕژدو چرۆك بوو، زەلیل بوو ٥ تەنگی پێ هەڵچنی ٥ (هو زَرِمٌ وهي زَرِمَةٌ).

أزرَمَ الشَّيْئَ: بەمانا (زَرَمَهُ) دێ.

زَرَّمَ الشَّيْئَ: بەمانا (زَرَمَهُ): دێ.

الأزْرَمُ: پشیلە.

الزَّرِيمُ: بێ دەسەلاتی ژێر دەستەو بێ پشتو پەنا.

الزَّرْنَبُ: گیایەکی بۆنخۆشە ٥ زافەران، قاچەکوللە ٥ لەحەدیثی (أم زرع)دا هاتووە دەفەرموێ: (أَلْمَسُ مَسُّ إرنب والريح ريح زرنب).

الـــزِّرْنِيخُ: عونصورێکە دەشوبهێتە فیلزات لەبواری پزیشکی دا بەکاردەهێندرێ هەروا بۆ لەناو بردنی جرو جانەوەریش.

زَرَى عليه زرياً وزراية: ڕەخنەی لێگرتو لۆمەی کرد ٥ کارەکەی بەدڵ نەبوو ٥ (أزرَى عليه): بەمانا (زَرَى)دێ ٥ (أزرَى بالشَّئ): شتەکەی بەهیچو پوچ زانی بەنابوتی لەقەڵەم دا ٥ (أزرى بأخيه): کارێکی خستە سەرشانی براکەی دەیەوێ بەسەریا بڕۆیەنێ.

زاراهُ: ڕەخنەی لێ گرت ٥ عەیبی لێ دۆزییەوە.

إزْدَرَاهُ: سوکایەتی پێکرد عەیبی لێ گرت.

اسْتَزْرَاهُ: بەمانا (إزدراه)دێ.

الزَّارِيَّــةُ: (العظمـة الزاريَّـةُ): پارچە ئێسقانێکە نزیك پاشەوەی لاشەویلەی خوارو.

المِزْرَاءُ: کەسێکە گاڵتە بەخەڵك دەکا.

الزِّرْيَابُ: بڕوانە (زِرِبَ).

زَوْزَكَت المـرأةُ: ئافرەتەکە لەڕۆیشتن دا سمتی خۆی هەڵتەکاندن.

الزَّوْزَكُ: پیاوی کورتەبالاً کە لەڕۆیشتن دا شان هەڵتەکێنێ.

زَعَـبَ الغـرابُ زعبـاً وزعيبـاً: قەلەڕەشە قڕاندی.

زَعَبَ الإناءُ وغيرهُ: قاپەکە یان هەرشتێکی لەوجۆرە پڕبوو.

زَعَبَ الـوادي: شیوەکە پڕبوو لافاوەکەی هەندێکی پاڵ پێوەنا.

زَعَبَــت القِربَــةُ: کوندەکە ئاوەکەی دەردایە دەر.

زَعَـبَ الـشَّيئَ: شتەکە پاڵەپەستۆی کرد، پاڵی پێوەنا، دەگوترێ: (جاء سيل يزعـب) ٥ (زعـب بحملـه): کۆڵەکەی خۆی پاڵ پێوەنا.

زَعَبَ الشَّرابَ: هەموو شەرابەكەی خواردەوە.

زَعَبَ الشَّيْءَ: شتەكەی بڕییەوە، دەگوترێ: (زعب له من ماله زُعْبَة): لەماڵەكەی خۆی وەجبەیەكی دایە.

زَعَبَ الإناءَ وغيره: قاپەكەی پڕكرد.

زَعَبَ الشَّيْءَ عنه: شتەكەی لێ دورخستەوە.

تَزَعَّبَ: نیشاتی پەیداكردو گورج و گۆڵ بوو ٥ تۆڕاو ڕقی هەڵسا.

تَزَعَّبَ في الأكل والشراب: زۆری خواردو خواردەوە.

الزَّاعِبُ: شارەزاو گەڕیدە بەناو جیهان دا.

الزَّاعِبِيَّة: شمشێرو ڕمب كە پاڵ (زاعِب) بدرێن جا وشەی (زاعب) ناوی ئادەمیزاد بێ یان ناوی ولاتێك بێ یان شمشێرێكی وەهایە كەڕاوەشێندرا دەڵێی دەچێتەوە ناویەك لەبەر زۆر نەرمی.

الزِّعْبُ: پارچە كالایەك.

الزُّعْبَةُ: بەمانا (الزِّعْبُ) دی.

الزُّعْبُلُ: منداڵێك خواردنی پێ نەكەوێ ورگی زل ببێ و ملی باریك ٥ هەروا ناوە بۆ حەشەرەی حیرباء ٥ مار ٥ روەكی كولەكە.

زَعَجَهُ زَعْجاً: توشی دڵەڕاوكێ و ڕاڕایی كرد ٥ لەشوێنی خۆی هەڵی كەند ٥ دەری كرد.

أَزْعَجَهُ: بەمانا (زَعَجَهُ)دێ.

إِنْزَعَجَ: بەمانا (زُعِجَ)دێ، ئاڕەحەت بوو.

المِزْعاجُ: ئافرەتێك هەدادانی نەبێ و هەربێ و بچێ و لەشوێنێك جێگیر نەبێ.

زَعِرَ الشَّعْرُ والريش والوبر: مووەكە یان پەڕوپۆڵەكە یان كوڵكەكە كەم و پەڵەپەڵە بوو پێستەكەی ژێرەوەیان دیارە، دەگوترێ: (زَعِرَ المكانُ): شوێنەكە كەم گژوگیا بوو بەتەنكی و پچڕ پچڕ ڕوەكی لێ ڕوابوو.

زَعِرَ فلانٌ: فلان ڕەوشتی ناشیرین بوو خێرو بێری كەم بوو ٥ (هو زَعِرٌ وهي زَعِرَةٌ) ٥ (هو أَزْعَرُ وهي زَعْراءُ).

إِزْعارٌ: بەمانا (زَعِرَ)دێ.

إِزْعَرٌ: بەمانا (زَعِرَ)دێ.

الأَزْعَرُ: ڕەوشت ناشیرین ٥ (ك: زُعْرٌ).

الزُّعْرُ: دەلاڵ و چەقاوەسو.

الزُّعْرُورُ: گوێژ ٥ بەدڕەوشت و تورەو تەوسن.

زَعْزَعَهُ وبِهِ: بەهێزو ڕاپسكاوتن شتەكەی جوڵاند، دەگوترێ: (زَعْزَعَت الريحُ الشجرةَ و زَعْزَعَت بها).

زَعْزَعَ الإبلَ وغَيْرَها: بەتەوژم و خێرایی حوشترەكەی لێ خوڕی.

تَزَعْزَعَ: بەهێزو زەحمەت ڕای پسكاوت.

الزُّعَازِعُ: بای بەهێز.
الزُّعَازِعُ: بای بەهێز.
الزُّعْزاع: بەمانا (زَعَازِعُ)دێ.
الزُّعْزاعةُ: کۆمەڵێك سەرباز (دەستە، پەل، لق) کەئەسپ سوواریان زۆر بێ.
الزُّعْزَعُ: بەمانا (زَعَازِعُ) دێ ٥ (سير زَعْزَع): ڕۆیشتنی خێرا.
زَعَطَ فلان زَعْطاً: خنکاندی.
الزَّاعِطُ: (موتٌ زاعِطٌ): مردنی کوتو پڕ.
الزُّعوف: شوێنی خەتەرو فەوتێنەر.
اَلْمُزْعِفُ: بەمانا (زُعَافُ) دێ ٥ (سيف مزعف): شمشێری خێرا بکوژ.
زَعْفَرَهُ: بەزەعفەران ڕەنگی کرد.
تَزَعْفَرَ: بەزەعفەران بۆنخۆشی کرد یان ڕەنگی کرد.
الزَّعْفَرانُ: ڕوەکێکە شێوە پیوازو تەمەن درێژە، زۆر جۆری هەیە، لەزۆر بواری پزیشکی دا کەڵکی لێ وەردەگیرێ.
زعفران الحديد: ژەنگی ئاسن.
زَعَقَ زَعْقاً: هاواری کرد، دەگوترێ: (زَعَقَ به).
زَعَقَ فلاناً: فلانکەسی ترساند ٥ بەهێز بەسەریا نەڕاندیو ترساندی ٥ (هو مزعوق وزعيق).
زَعَقَ الدَّوَابَ: بەخێرایی وڵاخەکانی ڕاونان.
زَعَقَ القِدْرَ: زۆری خوێ لەمەنجەڵە کێشتەکە کرد خواردنەکەی سوێر کردو کەڵکی نەما، دەشگوترێ: (زَعَقَ الطعَامَ).
زَعَقَت الريح التُرابَ: ڕەشەباکە گڵو خۆڵەکەی هەڵساندو دونیای کردە تەپو تۆز.
زَعِقَ زَعَقاً: بەترسەوە چوستو چالاك بوو، (هو زَعِقٌ وهي زَعِقَة).
زَعُقَ الماءُ والطعامُ زُعُوقَةً: ئاوەکە، خواردنەکە زۆر تاڵ بوو ناتواندرێ بخورێتەوە یان بخورێ.
أزعَقَهُ: ترساندی.
أزعق القِدْرَ والطعامَ: خوێی زۆری کردە ناو مەنجەڵەکەوە یان خواردنەکەوە.
إنْزَعَقَ: ترسا ٥ (إنْزَعَق الدَّوابُ): وڵاخەکە ترسا.
الزُّعاقُ: ئاوی زۆرتاڵ کە نەتواندرێ بخورێتەوە خواردنی زۆرتاڵ کە نەتواندرێ بخورێ.
الزَّعْقَةُ: دەنگ، دەگوترێ: (سمعت زَعْقَةَ المؤذن).
اَلزَّعِقَةُ: بیری ئاوی تاڵ.
اَلمِزْعَقُ: خێراو بەپەلە، دەگوترێ: (سير مِزعق): واتە ڕۆیشتنی خێرا.
زَعِلَ زَعَلاً: چوستو چالاك بوو.

زَعِلَ من المرض او الجوع: بەھۆی نەخۆشییەوە یان برسایەتییەوە نالاندیو خۆی ئەمدیو ئەودیو کرد.

زَعِلَ من الشي: بەھۆی شتەکەوە ئازاری پێ گەییو ڕقی ھەڵسا.

أزْعَلَهُ: گورجو گۆڵی کرد.

أزْعَلَهُ من مکانه: لەشوێنی خۆی ئیزعاجی کرد.

تَزَعَّلَ: چوستو چالاك بوو.

الزَّعْلَةُ: نوعامە ٥ ئافرەتێك ساڵ نا ساڵێك منداڵی ببێ.

زَعَمَ زَعْماً: گومانی بوو، دەگوترێ: (زعمه صادقاً، زعم أني لا أوَدُّهُ وَزَعَمَني أني لا أوده): وشەی (زعم) بەزۆری بۆ شتی پوچو بێ بناغە بەکاردەھێندرێ ٥ ھەروا بەمانا (درۆی کرد، گومانی برد، بەرعودەی بوو، فەرمانڕەوایی کرد)دێ.

زَعِمَ زَعَماً وَزَعْماً: تەماعی پەیداکرد، دەگوترێ: (هو يَزعم في غير مَزْعَمٍ) واتە: تەماعی ھەیە لەشتێك دا کە تەماعی لێ ناکرێ.

زَعُمَ زَعَامَةً: بوو بە لێپرسراوو کار بەدەست، دەگوترێ: (زعِمَ قومه).

أزْعَمَ فلانٌ: فلانکەس فەرمانبەر دار بوو.

أزْعَمَ الأمْرُ: کارەکە مومکین بوو.

أزْعَمَ فلاناً: خواردنی دا بەفلان.

أزْعَمَ فلاناً الشَّيْءَ: فلانکەسی کردە بەرعوردەی شتەکە.

تَزاعَمَ: پێکەوە ئاخاوتنیان کردو بۆ یەکتر دوان دەربارەی قسەو باسێك کە بڕوایان پێ نەبوو.

تزاعما علی کذا: ھەمئاھەنگیان کرد لەسەر فلان شت.

تَزَعَّمَ: درۆی کرد.

تَزَعَّمَ القومَ: بوو بە سەرۆکی گەلەکە.

الزَّعامَةُ: سەرۆکی، فەرمانڕەوایی ٥ باشترین ماڵ، زۆرینەی ماڵ لەمیراثو شتی وا.

الزُّعْمَةُ: قسە.

الزَّعِيمُ: سەرۆك ٥ بەرعوردە، کەفیل.

المُزْعَمُ: کاری بتمانە پێ نەکراو، دەگوترێ: (أمر فيه مزاعم): کارێکە خوارو خێچەو پڕکێشەیە.

زَعْنَفَت الماشطةُ العُروسَ: ئافرەتە ئارایشکارەکە بوکەکەی ڕازاندەوەو جوانی کرد.

الزِّعْنِفَةُ: پۆخلاواتی ھەموو شتێکو خراپەکەی ٥ تاقمو پێڕ لەھەرشتێك ٥ ئەوشتەی لەماسی دا ھەیە وەکوو باڵی باڵندە ٥ پارچە قوماش لەکراسێك لای خواروی کراسی دڕاو ٥ تاقمو بنەماڵەیەك لەھۆزو خێڵ ٥ ھەرتاقمو پێڕێك پێك ھاتبن لەچەند بنەچەو بنەماڵەیەك.

الزِّعْنِفَـةُ: بـەمانا (الزّعْنفَـةُ) دێ ٥ (ك: زَعَانِف).

زَغِـبَ زَغَباً: پـەڕە وردەی باڵنـدەو گەنـدە مـــووی دەمو چـــاوی ئـــادەمیزاد دەرکـەوتن ٥ (هو زغِب وهي زغِبةٌ هو أزغَبُ وهي زغباءُ) ٥ (ك: زُغْبٌ).

زَغَبَ: بەمانا (زَغِبَ)دێ.

إزْغَابٌ: بەمانا (زَغِبَ)دێ.

الأزْغَبُ: ئەسپی بەڵەك.

الزُّغَابَةُ: پەڕو پۆڵی وردەی باڵ.

الزُّغَبُ: پەڕو پوڵی وردەی باڵندە ٥ ئەو وردە مووانە بەسەری پیاوی پیرەوە دەمێننەوە تاڵتاڵە وەکوو گەندە موو دەچن.

زَغْبَـرَ الثـوبُ: قوماشـەکە پـرزو پـاڵی هەڵدا تووکی هەڵدا.

زِغْبِرُ الثَّوْبِ: پرزو پاڵی قوماش.

زُغْبُرُ الثوب: پرزوپاڵی قوماش.

زَغَدَ الـبَعيرُ زَغْـداً: بـەخێرایی حوشـترەکە داگەڕایە خوار.

زَغَدَ النهرُ: روبارەکە ئـاوی هەڵـساو لێـوان لێو بوو.

زَغَدَ الشّيئَ: شتەکەی گوشی.

زَغَدَ فلاناً: قورتمی فلانکەسی جەڕاند.

زَغَدَ السقاءَ: مەشـکەکەی گوشـی بۆنـەوەی رۆنەکەرەکەی بێتە دەر.

زَغَـدَ فلانـاً بـالکلام: فلانکەسـی جولانـد بۆنـەوەی بیخاتـە قسە ٥ هـەڵێنا بۆ ئاخاوتن.

أزْغَـــدَتْ ولـــدها: دایکەکـە شـیری دا بەمنداڵەکەی.

الزَّغيدُ: رۆنەکەرە کە لـەزارکی مەشکە دێتەدەر.

زَغْدَبَ: تورە بوو، ڕقی هەڵسا.

زَغْدَبَ على الناس: زۆری داوا لەخەڵك کرد.

الزُّغْـدَبُ: هاتنـە خـوارەوەی بەتـەوژمو لێزمــە ٥ بـارەو گەڕانـەوەی دەنـگ لەقوڕگی حوشتردا.

زَغْـرَدَ الـبعيرُ: حوشـترەکە بارەبارەکەی خۆی لەقوڕگی دا خواردەوە.

زَغْـرَدَتْ المـرأةُ: ئافرەتەکـە تلیلـی لـێو هەڵهەلـەی کێـشا لـەکاتی خۆشـیو فەرەحی دا.

زَغْزَغَ الشَّيْئُ: شتەکە سوك بـوو (زَغْزَغ بە): گاڵتەی پێ کرد.

زَغْــزَغَ الــشَّيْئُ: شـتەکەی حەشـارداو شاردیەوە، دەگوتـرێ: (زَغْزَغ کَلامَهُ): قـــسەکانی بەســـرتەو پرتـــەکردو ماناکانی جوان رون نەکردنەوە.

الزُّغْــزَغُ: ئـادەمیزادی قاڵـب سـوکی چوســـتو چـــالاك ٥ ئـــادەمیزادی بنەچەو نەژاد نەناسراو.

الزُّغْـــزُغُ: کورتـــە بـــالآی بـــچوك.

زَغَفَت البِئرُ زَغْفاً: بیرەکە ئاوی زۆر بوو ٥ (زَغَفَـت الـسماءُ): ئاسمـان بـارانی باراند ئاوی خۆی ڕشت.

زَغَــــفَ في حديثـــــه: درۆو دەلەســـەی بەقسەکانیەوە نا، دەگوترێ: (زَغَـفَ کلامَــــــهُ کـــــثیراً): زۆری درۆ بەقسەکانەوە نان.

زَغَفَ لنا مالاً کثیراً: زۆری لەماڵو سامانی خۆی بۆ دابڕین.

زَغَفَ فلانـاً: زەبـری لـەفلان داو برینـداری کرد.

ازدغَـفَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی هەڵـگرتو پێچایەوە.

الزَّغْــفُ: هەورێــك بــاران ببارێنــێو هـەموو ئاسمـانی داگرتبـێ ٥ زرێـی پانو درێژ

الزَّغَــفُ: چـیلکەو چـەوێڵ وردە دارو سەرە کۆتـەرە ٥ پرزوپاڵی درەختو گیاوگژی لاواز.

المِزْغَـفُ: چلێسو تامـەزرۆیی بۆشـت ٥ هەنگاو درێژ.

زَغَلَ الشرابَ زَغْلاً: شەرابەکەی بەیـەکجار کـردە پیاڵەکـەوە ٥ شـتەکەی لـەناو دەمی خۆی دا هێناو برد.

زَغَلَ ببوله: میزەکەی بە پچڕ پچڕ کرد.

أزْغَلَتِ الطَّعْنَـةُ بالـدم: برینەکە خوێن لێیەوە فیچقەی کرد.

أزْغَـلَ الـشرابَ: شـەرابەکەی بەیـەکجار کردە پەرداخەکەومو خواردیەوە.

أزْغَلَ الطائِرُ فَرْخَهُ: باڵندەکە بەدەندوك خــواردنی کـــردە نـــاو دەنـــدوکی بێچووەکانیەوە.

الزَّغَلُ: غەش.

الزُّغْلَـةُ مِـنَ الـشراب: قومـە شـەراب ئەنـــدازەی ئـــەوەی دەم پڕبکـــا ٥ جۆرێـك میز ٥ دڵۆپە میزێك ٥ (ك: زُغَلٌ).

الزُّغلـــول: ڕۆح ســـوك ٥ منـــداڵ ٥ بێـــچووەکۆتر ٥ (ك: زغالیـــــل) ٥ جۆرێــکە لـەخورمای سوری دەنـك گەورەو شیرین (لەمیصر هەیە).

تــزَغَّمَ الجمــلُ: حوشــترەکە باڕانـدیو لەشــــەویلەکانی دا بارەبارەکــــەی دوبارە کردەوە.

تــزَغَّمَ الفـصیل: بێـچووەکە بەهێواشـی باڕاندی.

تـــزَغَّمَ فـــلان: فلانکـــەس بـــەڕق هەڵساوییەوە قسەی کرد.

الزُّغوم: زمان پیس.

زَفَتَ الإناءَ زَفْتاً: قاپەکەی پڕکـرد ٥ (زَفَـتَ فلاناً): فلانکەسی ماندو کـرد ٥ ڕقـی هەڵساند ٥ دەری کرد ٥ پاڵی پێوەنا.

زَفَتَ الدّابَةَ: ولاغەکەی لێ خوڕی.

زَفَتَ الحديثَ في أذنه:قسەکانی بەگوێ دادا.

زَفَتَ الشَّيْءَ:بەقیرو زفت شتەكەی سواخ دا.

الزِّفْتُ: قیر ٥ (مادەیەكی ڕەشی ڕەقە بەئاگرو گەرمی دەتوێتەوە).

زَفَرَ زَفيراً وزَفْراً: هەناسەی قەتیس ماوی هەڵكێشا.

زَفرت النار: هەڵگیرسانی ئاگرەكە بیسترا.

زَفَرَ الشَّيْءَ زَفْراً: شتەكەی هەڵگرت ٥ (زفر الماءَ): ئاوەكەی هەڵێنجاو پەزمەندەی كرد بۆ خواردنەوە.

الزَّافِرَةُ: سوچی خانوو باڵەخانە ٥ شان و ناوشان ٥ كۆمەڵ و پێڕ ٥ دەستەو تاقم و لق و سوپای شەڕ ٥ دیرەگ و كۆڵەكەی كەپرە مێو ٥ پەراسوو، دەگوترێ: (فرس شديد الزوافر): ئەسپێكی پەراسو ئەستورو پتەوە ٥ تایەفەو كۆمەڵی یارمەتیدەر.

الزِّفْرُ: كۆڵ و بار ٥ بارو بارگەنەی ڕێبوار ٥ جەماعەت و تاقم.

الزُّفَرُ: ئازاو چاو نەترس ٥ پیاو ماقوڵ و ریش سپی هۆز ٥ دەریا ٥ روباری گەورەو زۆر ئاو ٥ پیاوی سەخی و دەست و دڵفراوان ٥ بەخششی زۆر ٥ دەستەو تاقمی سوپا.

زَفْرَةُ الشَّيْءِ: ناوەڕاستی شت ٥ (زُفْرَةُ الشَّيْءِ): بەمانا (زَفْرَتە)دێ، دەگوترێ: (فرس عظيم الزُّفْرَةِ): ئەسپێكی ورگ زل و فراوانە ٥ (ك: زُفَرٌ).

الزَّفِيرُ: هەناسەدانی قوڵ، هەناسەدان دوای قەتیس مانی ٥ پێچەوانەی (شهیق)ە كەبەمانا هەڵكێشانی هەناسەیە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ﴾.

زَفْزَفَتِ الريحُ: ڕەشەبایەكە هەڵیكرد وژەوژی لەدرەختەكان هێنا.

زَفْزَفَ الموكب: كاروانەكە خرمەخرم و تەقەتەقی لێ هات.

زَفْزَف فلان: فلانكەس هەڵ لەرزی ٥ بەشێوەیەكی جوان ڕۆیی.

زَفْزَفَ الطائرَ: باڵندەكە خۆی هەڵداو باڵەكانی كردنەوە.

زَفْزَفَت الريحُ الحَشيشَ وغيره: بایەكە گیاو گژەكەی پرژاند.

تَزَفْزَفَ: هەڵ لەرزی.

الزَّفْزَافُ: ڕەشەبای بەهێزو بەردەوام.

الزُّفْزافَةُ: بەمانا (الزَّفزافُ)دێ.

الزُّفْزَفُ: بەمانا (الزُّفزافُ)دێ ٥ شتی سوك و كەم نمود.

زَفَّ زَفّاً وزفوفاً وزفيفاً: پەلەی كرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ﴾.

زَفَّت الريح: بایەكە هەڵ بوو ڕۆیی.

زفّ الطائرُ زفّاً: باڵندەكە هەڵفڕی و باڵەكانی كردنەوە.

زَفّ العروسَ زِفافاً وزفّةً: بوكەكەی لەماڵە باوانــــەوە گواســــتەوە بۆمــــاڵی مێردەكەی.

زَفّ الطائرُ زفَفاً: باڵندەكە پەڕەوردەی زۆرو پڕبون ٥ (هو أزَفُّ وهي زفّاءُ).

أزَفّ: بەمانا (زَفّ)دێ.

أزَفّ الظليم وغيرَهُ: بێچوە نوعامەكەی تاودا بۆ خێرا ڕۆیشتن.

أزَفّ العروسَ: بەمانا (زَفّها)دێ.

استَزَفّهُ الشّيْئُ: شتەكە كەمی كردەوە، سوكی كرد.

استَزَفّ السيلُ الشّيْئَ: لافاوەكە شتەكەی ڕادا.

الزِّفافُ: (ليلة الزِّفاف): شەوی زاواو بوكێنی.

الزِّفُّ: پەڕە وردەی باڵندە.

الزَّفّةُ: جارێك، چەڵێك، دەگوترێ: (جِئْتُكَ زَفّةً أو زَفّتين): هاتم بۆلات جارێك یان دوو جار.

الزُّفّةُ: تاقمو پێڕ.

الزَّفُوفُ: نوعامە.

الزَّفيفُ: خێراو تیژڕۆ.

المِزَفّةُ: كەژاوەیەكی سەر دانە پۆشراوە بوكی پێ دەگوێزرێتەوە.

زَفَنَ زَفْناً: سەمای كرد.

زَفَــنَ فلانــاً: پــاڵی بەفلانكەســەوەنا، دەگوترێ: (هو زافِن وزفّان وزفُون):

هەروا دەگوترێ: (هم زَفّانةٌ حَفّانةٌ): ئەوانــە پێرپێــكن هەڵدەپــەڕنو خۆراك لرف دەدەن.

الــزِّفْنُ: كەپرێــكە لەســەر ســەربان دروست دەكرێ بۆنەوەی سەقفەكە لە گەرماو سەهۆڵ بەندان بپارێزێ.

زَفَتِ الرّيحُ زَفْياً وَزَفَيانــاً: بایەكە بەتەوژم هەڵبوو.

زَفَت القوسُ: قەوسەكە دەنگی لێوەهات.

زَفّ فلان بنفسه: فلانكەس خۆی بەخت كرد.

زَفّ الــشّيْئَ: شــتەكەی پــاڵ پێوەنــاو هاویشتی، دەگوترێ: (زَفَــت الــريحُ الــسحابَ والغبــار): ڕەشــەبایەكە هەورەكەی ڕادا تۆزو خۆڵەكەی ڕادا ٥ (زَفّــتِ الأمــواج الــسفينةَ): شــــەپۆلەكان كەشــــتییەكەیان لەڕێڕەوی خۆی لادا ٥

زَفَــى الحــادي المطِيَّ: حودیە خوێنەكە (حوشــترەوانە گــۆرانی بێژەكــە) حوشترەكەی لێ خوڕی.

أزفــاه: لەشوێنێكەوە گواستییەوە بۆ جێیــەكی تــر، دەگــوترێ: (أزفــی العروسَ): بوكەكەی لەماڵە باوانیەوە گواستەوە بۆ ماڵی مێردەكەی.

زَقَــبَ الجُــرَدَ في جُحْــرِه: جرجەكە چووە كونی خۆیەوە.

زَقَبَ فلان الجُرَذَ في حجره: فلانكەس جرجەکەی کردە کونەکەیەوە.
زَقَبَ المُكّاءُ: هاوارکەرەکە هاواری کرد.
انْزَقَبَ الجُرَذُ: جرجەکە چووە ناو کونەکەیەوە.
الزَّقَبُ: ریگای تەنگەبەر، دەگوترێ: (رَمَيْتُهُ من زقب): لەنزیکەوە پێمەوە نا.
زَقْزَقَ الطائرُ زَقْزَقَةً وَزِقْزاقاً: بالندەکە زیقە زیقو جریوە جریوی کرد.
زَقْزَقَ الطائر فَرْخَهُ: بالندەکە بێچووەکانی هێنانە زاقە زاق.
زَقْزَقَ فلان: فلانکەس لەسەرە خۆ پێکەنی.
زَقْزَقَ الصَّبِيَّ: مندالەکەی هەڵپەڕاند.
الزَّقْزاقَةُ: ئافرەتێك لەسەرە خۆ بڕوا.
زَقَفَهُ زَقْفاً: بەخێرایی قوتی دا.
تَزَقَّفَهُ: بەخێرایی قوتی دا، واتە بەمانا (زِقفَهُ)دێ ٥ بەگورجیو لەناکاو لێی فڕاند، لێی رفاند.
الزُّقْفَةُ: ئەوشتەی قوت دەدرێ.
زَقَّ الطائِرُ فَرْخَهُ: بالندەکە بەدەندوکی خواردنی دا بەبێچووەکانی.
زَقَّ الذ بيحَةَ: کوشتییەکەی لەلای سەریەوە گروو دیماڵی بۆلای پاشوانی.
زَقَّ الجِلْدَ: پێستەکەی لەگردە ملەوە گرو تاگەیشتە قاچی دواوەی حەیوانەکە بۆئەوەی پێستەکە بکاتە کوندە.
زَقَّقَ فلاناً: مووی سەری فلانکەسی تاشی هیچی پێوەنەهێشتەوە.
الزُّقاقُ: رێگەی تەنگەبەر دەربچێ یان داخراو بێ ٥ (ك: أزِقَّة).
الزِقُّ: کوندە؛ زەرفێکە لەپێست مووەکانی دەبڕێنەوەو لەبنەوە هەڵناکەندرێن ئاوی تێدەکرێ بۆ خواردنەوەو شتی تر ٥ (ك: زِقاق وأزقاق).
زَقَمَ الخُبْزَ ونحوه زقماً: نانەکەی کردە پاروو قوتی دا.
أزْقَمَهُ الشَّيْءَ: شتەکەی پێ قوت دا.
إزْدَقَمَهُ: قوتی دا.
تَـزَقَّمَ فلان: فلانکەس زەقوم، تالاوی خوارد.
تَزَقَّمَ الخُبْزَ ونحوه: نانەکەی قوت دا.
الزَّقُّومُ: درەختێکی تالی بۆن ناخۆشە، خۆراکی دۆزەخیانە ٥ هەرخۆراکێك کوشندە بێ، بخۆرەکەی بکوژێ.
الزُّقْمَةُ: پەتاو تاعون، کولێرا.
زَقَنَ الحِمْلَ زَقْناً: کۆڵەکەی هەڵگرت.
أزقَنَهُ: یارمەتی دا بۆ کۆڵ هەڵگرتن.
زقا الطائرُ والديكُ زَقواً وزقاءً: بالندەکە یا کەڵەشێرەکە خوێندی.
زَقَا الصبيُّ: مندالەکە بەکوڵ گریاو گریانەکەی توند کرد.

زقي زَقياً: بەمانا (زقا)دێ.

أزقاه: وای لێکرد بخوێنێ، بگرێ.

أزقى هامة فلان: فلانکەسی کوشت.

الزّاقي: کەڵەشێر ٥ (ك: زواق).

الزُّقْيَةُ: کۆمەڵو کۆ لەهەر شتێك بێ.

زَكَـأَ اليـه زَكْئـاً: پـشتی پێـوەداو کردیـە پشتیوانی خۆی.

زَكَئَتِ المرأةُ بولدها: ئافرەتەکە منداڵی بوو.

زَكَأَ فلاناً كذا سَوْطاً: ئەوەنـدە قەمچییەی لەفلانکەس دا.

زَكَأَ فلاناً درهماً: ئەوەندەی دیرهەمـە ژیـو بـۆ فـلان ژمـارد ٥ یـان خێـرا بـۆی ژماردو پێی دا.

زَكَأَ حَقَهُ: مافی خۆی دایەوە پێی.

أزكَـأَ منـه حَقَـهُ: مـافی خـۆی لـێ ستاندەوە.

الزُّكاءُ: دەگوترێ: (هو زُكاء النقد): ئەو دەوڵەمەندەو بەحازرو بەنەقد شت دەکڕێ قەرز ناکا.

المَزْكَأُ: پەناگە.

زَكِبَـت الأمُ ولـدها (وبولـدها) زَكْبـاً: ئافرەتەکە بەیەك ژان منداڵەکەی بوو.

زَكَبَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

الزُّكْبَةُ: نوتفە (دڵۆپە مەنی) ٥ منداڵ.

زَكَرَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

زَكَّرَهُ: بەمانا (زَكَرَهُ)دێ.

تَزَكَّرَ: پڕبوو، دەگوترێ: (تَزَكَّـرَ بطنـه): گـەدەی پڕبـوو وەکـوو کونـدە هەڵاخندرا.

الزُّكْـرَةُ: کوندەیـەکی بـچوکە ئـاوی خواردنەوەی تێدەکرێ.

زَكْزَكَ: ڕۆیشت لەبەر پیری یا نەخۆشی هەنگاوی کورتی هەڵێنان.

تَزَكْزَكَ: پێداویستی خۆی ئامادەکرد.

زَكَّ الرجلُ والفرخ: پیاوەکە یـان بێچوەکە بەلۆژە لۆژ هەنگاوی کورتی هەڵنان لەبەر لاوازیو بێ هێزی.

زَكَّـتِ الدُّرّاجَـةُ: باڵنـدە کورکییەکـە حەندڵحۆو هەڵبەزو دابەزی کرد.

زَكَّ الإناء: قاپەکەی پڕکرد.

زُكَّ: لاوازو بێ هێز بوو لەبەر نەخۆشی ٥ پیربوو.

أزَكَّ علـى الـشَّيْءِ: بەسـەر شـتەکەدا باڵادەست بوو داگیری کرد.

أزَكَّ علـى رأيـه: سـور بـوو لەسـەر ڕاوبۆچونی خۆی.

أزَكَّ ببولـه: میـزی خـۆی کـۆکردەوەو بەندی کرد.

تَزَكَّكَ: پێداویستی خۆی ئامادەکرد.

الزَّكُّ: کزو لاواز.

الزُّكَّةُ: خەمو پەژارە.

زَكَمَتْ به اُمُـهُ زَكْمـاً: دایکی بەوەلـەدی هێنا.

زَكَـمَ الله فلانـاً: خـودا فلانکەسـی توشی نەخۆشی کۆکەو هەڵامەت کرد.

زَكَمَ القِرْبَةَ: مەشكەكەی پڕكرد.
زُكِمَ: توشی هەلامەت بوو.
زَكَّمَ عليهم: شێواو گۆڕاو نەناسرا.
الزُّكام: ئیلتیهابێكی بەهێز توشی پەردەی لوت دەبێ پەزمین و فرمێسك و ئاوێكی زۆرو رون لەلوتەوە دێتەخوار.
الزُّكْمَةُ: دوا منداڵی باوك و دایك.
زَكِنَ اليه زُكُوناً: پەنای بۆبردو تێكەڵاوی بوو، لەگەڵی دا بوو.
زَكَنَ الأمْرَ زَكَناً: پێی وابوو ئەوكارە وەهایە.
زَكِنَ الشَّيْءَ: شتەكەی زانی لێی حاڵی بوو.
أزْكَنَ الشَّيْءَ: بەمانا (زَكَنَهُ)دێ.
أزْكَنَ فلاناً الأمْرَ: كارەكەی فێری فلان كردو پێی زاناند.
زَاكَنَهُ: یەكتریان تێگەیاند ٥ شتێكی پێ ڕاگەیاند وەكوو لوغزو چەواشەكاریی دەچوو ٥ لێی نزیك بووەوە، دەگوترێ: (هذا جيش يُزَاكِنُ ألفاً): ئەوە سوپایەكە نزیكەی هەزار دەبێ ٥ (بنو فلان يزاكنون بني فلان): خێڵی فلان لەخێڵی فلان نزیك دەبنەوەو هاموشۆیان دەكەن.
زَكَّنَ: چەواشەی كردو گۆڕاندی.
الزَّكَائِنُ: فیراسەت و زیرەكی، وەكوو ئەوەگومان بۆ شتێك بەری و وادەربچێ.
الزِّكْنُ: كەسێك بۆچونەكەی ڕاست دەربچێ و فیراسەتەكەی بێتەدی.
الزُّكُنُ: پارێزەرو ضابطو ئەفسەر.
زَكَا الشَّيْءُ زُكُوّاً وزَكَاةً وزَكَاءً: شتەكە گەشەی كردو زیاد بوو.
زكا فلان: صالح بوو ٥ ناز پەروەردە بوو، كەوتە خۆشی و شادییەوە ٥ فلانكەس شیاوی ئەوە بوو، دەگوترێ: (هذا الأمر لايزكو بفلان): ئەم كارە شیاوی فلان نەبوو.
زَكِيَ زَكِيّ وزَكَاءً: گەشەی كردو زیاد بوو.
أزكى الشَّيْءُ: شتەكە گەشەی كردو زیاد بوو.
أزكى الشَّيْءَ: بەمانا (أزكاه)دێ ٥ چاكی كردەوە پاكی كردەوە.
زَكَّى نَفْسَهُ: مەدح و ثەنای نەفسی خۆی كرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَا تُزَكُّوا أنفُسَكُمْ﴾.
زَكَّى الشهودَ: شایەتەكانی بەعادڵ و ئەهل دانان.
زَكَّى مالَهُ: زەكاتی ماڵەكەی دا.
تَزَكَّى: بۆ موطاوعەی (زَكَّى) هاتووە.
تزكّى فلان: فلانكەس صالح بوو باش بوو ٥ خێرو خێراتی كرد.
الزَّكا: جوت بەرامبەر تاك لەبواری ژمارەدا، دەگوترێ: (خَساً أو زَكَا): تاك یان جوت.

زلّاجة
زمّارة أو مزمار
زرد
زلّاجة
زعانف السمك
زحلوقة
أزرار
مزلاج
زنجير
إزميل
زنّار
زنجبيل
زنبق
زيزفون
زعفران
زوان
زهر النرد
حمار الزرد
زرافة
زعرور
زعرور جرماني
زباد
أبو زريق
زمّج
زمّج الماء
زبابة
زنبور
زرزور
زازة
زمّير
مزندة
زجر

الزَّكاةُ: پيتو بەرەكەتو گەشەپێدان ٥ پاكو خاوێنی ٥ چاكسازی ٥ پاڵفتەی شت ٥ لەشەریعەت دا بریتییە لەبەشێك لەماڵی ساماندار دەدرێ بەهەژار بەچەند مەرجێك.

الزَّكِيَّةُ: أرض زكيَّةٌ: زەوییەكی پاكو بەپیت.

زَلِبَ الصَّبِيّ بِأُمِّهِ زَلَباً: منداڵەكە وەگری دایكی بوو لێی دوور نەكەوتەوە.

الزَّلابِيَة: حەڵوایەكە لەهەویر دروست دەكرێو زەیتی تێدەكرێ دەكوڵێندرێو پاشان دۆشاوی تێكەڵ دەكرێو ڕەق دەبێ وەكوو باسوق.

الزُّلْبَةُ: پارو.

زَلَجَ زَلْجاً وزَلَجاناً وزَليجاً: بەخێرایی ڕۆیشتو پاشان هێواش بووەوە.

زَلَجَ مِن فيه كَلام: قسەیەكی لەدەم دەرچوو.

زَلَجَ السَّهْمُ زلوجاً: تیرەكە لەعەرز كەوتو مەبەستی نەپێكا.

زَلَجَ من فيه كلاماً: قسەیەكی كردو دوایی ژێوان بۆوە ٥ بەبێ وردبوونەوە قسەیەكی دەرپەڕاندو لێی ژێوانە.

زَلَجَ البابَ: دەرگاكەی بەكێلون داخست.

زَلِجَ المكان: شوێنەكە لوسو خلیسك بوو، قاچی لێ هەڵخلیسكا.

أزْلَجَهُ: وای لێ كرد هەڵ بخلیسكێ.

أزْلَجَ البابَ: دەرگاكەی بەكێلون داخست.

زَلَّجَ البابَ: بەمانا (أزلَجَهُ)دێ.

زَلَّجَ كلامَهُ: قسەكەی دەرپەڕاند، بڵاوی كردەوە، دەگوترێ: (زَلَّجَ مِن فيه كلاماً ثم ندم عليه).

زَلَّجَ عَيْشَهُ: بەبژێوی خۆی ژیانی خۆی بردەسەر.

إنْزَلَجَ: بەمانا (زَلَجَ)دێ.

تَزَلَّجَ: بەمانا (زَلَجَ)دێ.

تَزَلَّجَ الشراب: زۆری شەراب خواردەوە.

الزَّالِجُ: كەسێك لەبێهۆشیو گیانەڵاو ڕزگاری بوبێ ٥ زۆری شەرابو شلەمەنی خواردبێتەوە.

المِزْلاجُ: كێلون، سورگی، (هەرشتێك دەرگای پێ دابخرێو بۆ كردنەوەی كلیلی نەوێ)، دەگوترێ: (امرأة مِزْلاجٌ): ئافرەتێك توێی سمتیو ڕانی گۆشتیان كەم بێ ٥ (ك: مَزالِيجُ).

المُزَلَّجُ: كەسێك بێخێرو بێربێ هیچ پیاوەتی تێدانەبێ ٥ زۆڵو ناكەس بەچە ٥ خراپو بێ كەڵك لەهەر شتێك بێ ٥ هەرشتێك ڕێكو پێك ئەنجام نەدرابێ.

زَلَحَهُ: تامی كرد ٥ (تَزَلَّحَهُ): بەمانا (زَلَحَهُ)دێ.

الزُّلَحُ: شتی پوچ و بەتاڵ.

زَلْحَفَهُ: دووری خستەوە.

تَزَحْلَفَ: دوور کەوتەوە.

إِزْلَحَفَّ عنه: لێی دوور کەوتەوە.

زَلَخَ زَلْخاً وزَلَخاناً: ڕۆیشتو پەلەی کرد.

زَلَخَ فلاناً: فلانکەسی هەڵپێچاو کردیە کونەوە.

زَلَخَ رَأسَهُ: سەری شکاند.

زَلِخَ زَلَخاً: قەڵەو بوو.

زَلَّخَهُ: سفتو لوسی کرد.

زَلَّخَهُ الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی نەخۆشی لومباجۆ کرد؛ جۆرە ڕۆماتیزمێکە توشی ڕەگی ماسولکە دەبێ ئازارو شەپلەی بەردەوامی لێ دەکەوێتەوە.

الزُّلْخَةُ: زوحلوقەی منداڵان حندلقۆو هەڵبەزو دابەزی پێ دەکەن ٥ هەروا ناوە بۆ نەخۆشی (لومباجۆ) کە جۆرە ڕۆماتیزمێکە.

زَلِزَ زَلَزاً: نارەحەتو نائارام بوو.

الزَّلَزُ: کاڵای ناوماڵو پێداویستی.

الزَّلِزُ: ئادەمیزادی نائارامو قەلەق ٥ کاڵاو شتو مەك.

الزَّلِزَةُ: مێینەی (الزَّلِز)ە ٥ ئافرەتی گەڕیدەو زۆر هاتوچۆکەر بۆ ماڵە هاوسێکانی بەبێ کاری پێویست.

الزُّلْزَاءُ: دەگوترێ: (جمعوا زُلْزاءَهُمْ): کاری خۆیان یەکخستو بڕیاریان دا.

زَلْزَلَهُ زَلْزَلَةً وزِلْزالاً: ڕایتلەقاندو بەتوندی وشەقەتۆڵەی هێنا.

زَلْزَلَ فلان الماءَ: فلانکەس ئاوەکەی خواردەوە یان لەقورگی دا غەرغەرەی پێ کرد.

تَزَلْزَلَ: بە ڕاتلەقاندنەکە وەلەرزە کەوتو هەژا.

تَزَلْزَلَ نَفَسُهُ: لەگیانەلاو دا هەناسەی چووە ناو سنگی.

الزُّلازِلُ: ئاوی زوڵاڵو شیرینو صافو گوارا.

الزِّلْزَالُ: بومەلەرزە، زەوی هەژێن ٥ بەلاو کارەساتو چورتم ٥ (ك: زلازل).

الزُّلْزُلُ: تەپڵ لێدەری کاراما ٥ ڕۆح سوكو قسەخۆش.

الزُّلُطُ: ڕۆیشتنی خێرا.

الزَّلَطُ: بەردە وردەی لوسو پوس.

زَلَعَتِ النارُ زُلوعاً: ئاگرەکە بەرز بووە بڵێسەی سەند.

زَلَعَ لە من مالە زَلعة: لەماڵەکەی خۆی پارچەیەکی بۆ دابڕی.

زَلَعَ الشَّيْءَ زَلْعاً: بەغافڵگیری شتەکەی لێ ڕفاند.

زَلَعَ الماءَ من البئرِ: ئاوەکەی لەبیر دەرهێنا.

زَلَعَ فلاناً: بەگۆچانو دار عەصا لەفلانکەسی دا.

زَلَعَ رأسَهُ: سەری قەڵاشت.

زَلَعَ جلده بالنـار: پێستی بـەئاگر سوتاند، داخی کرد.

زَلِعَتْ الكف أو القدمُ زلعاً: لەپەدەستی یان قاچی قەڵشان.

زَلِعَتْ جراحَتُهُ: برینەکەی داوەشا، ڕزی، دەگـوترێ: (شَـفَةٌ زَلْعـاءُ): لێـوی قەڵشاو.

أَزْلَعَ: تەماعی بەرنا.

تَزَلَّعَتْ يـده ورِجْلُـهُ: دەسـتو قاچـی قەڵشتن ٥ سوتان.

تَزَلَّعَ ريشُهُ: پەرو پۆڵی نەمان.

تَزَلَّعَ الشَّيْئُ: شتەکە شکا.

إِزْدَلَعَهُ: دایبڕی بۆی، جیای کردەوە.

ازْدَلَعَ الشجَرَةَ: درەختەکەی بڕییەوە.

ازْدَلَعَ حَقَّهُ: بەغافڵگیری مافی خۆی لـێ ستاندەوە.

الزَّلْعَةُ: برینی داوەشاوو دارزاو.

الزَّيلَـعُ: جـۆرە میرویەکـە ئـافرەت دەیکەنـە دەسـتەوانەو ملیوانکـەو شتی تر وەکوو خشڵ بەکاری دێنن.

المُزَلَّعُ: کەسێك پێستی قاچی قەڵشابێ.

زَلَفَ اليه زَلْفاً وزليفـاً: نزیـك بـوومو پێشی کەوت چووە پێشەوە.

زَلَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی نزیك کردەوە پێشی خست.

أَزْلَفَهُ: بەمانا (زَلَفَهُ)دێ ٥ کۆی کـردەوە، دەگـوترێ: (أَزْلَفْـتُ القـومَ): خەڵکەکەم گرد کردنەوە.

زَلَّفَ في حديثه: لەقسەکەی زیاد کـرد ٥ (زَلَّفَ الشَّيْئَ): بەمانا (زَلَفَهُ)دێ.

تَزَلَّفَ: نزیك بووە، چووە پێشەوە.

إِزْدَلَـفَ: بـەمانا (زَلَـفَ)دێ، دەگـوترێ: (إزدلـف السـهمُ الى كـذا): تیرەکـە نزیك بوەوە لێی.

الزُّلْفُ: نزیکی ٥ پلەو پایە.

الزِّلْفُ: باخ.

الزَّلَفُ: بەمانا (الزُّلْفُ)دێ ٥ حەوزی پڕ لەئاو.

الزُّلْفَـةُ: بـەمانا (الزُّلْـفُ)دێ ٥ بەشێـك لەسەرەتای شەو ٥ (ك: زُلَفٌ).

الزَّلَفَـةُ: هەرشتێـك پڕبـێ لـەئاو (بـیر، حـەوز، کوپـە، کونـدە، ٥...) ٥ بـاخ ٥ ئینجانـەی سـەوز ٥ ئاوێنـە یـان ڕوی ئاوێنە ٥ بـەردی لـوس ٥ زەوی ڕەقو پتەو.

الزُّلْفـى: نزیکـیو پلـەو پایـەی بـەرز ٥ باخ.

المزدَلِفَـةُ: شوێنێـکە لـەنێوان مینـاو عەرفات دایە لەکاتی حەج دا حاجی شەوێـك لـێ دەمێننەوە.

المِزْلَفُ: پەیژە ٥ ئامێری بەرزبوونەوە.

المَزْلَفَـةُ: هەرگوندێـك لـەنێوان وشکانیو لادێ دا بێ.

مزالف: قۆناخ، ڕۆژە ڕێ.

زَلَقَتِ القدم زَلَقاً: قاچی خلیسکاو جێگیر نەبوو، دەگوترێ: (زَلَقَ فلان بمکانه): فلانکەس لەوشوێنە جارِز بوو لێی دوورکەوتەوە.

زَلَقَ فلاناً ببصره: بەحەسودیو قینەوە سەیری فلانکەسی کرد، دەیەویست لەشوێنی خۆی لەناوی بەرێ.

زَلَقَ رَأْسَهُ: سەری تاشیو لووسو پووسی کرد.

زَلِقَت القَدَمُ: قاچی هەڵخلیسکا.

أزلَقَت الحامِلُ: ئافرەتە سکپڕکە منداڵەکەی لەبارچوو ٥ (هي مُزْلِقَةٌ).

أزْلَقَ فلاناً ببصره: بەچاو فلانکەسی هەنگاوتو هەڵیخلیسکاند.

زَلَّقَ المكانَ: شوێنەکەی سفتو لووس کرد، دەگوترێ: (زَلَّقَ الحديدةَ): ئاسنەکەی زۆر تیژکرد تاوای لێهات لوس بوو.

زَلَّقَ فلاناً ببصره: بەمانا (زَلَقَهُ)دێ.

إنزَلَقَ: بەمانا (زَلِقَ)دێ.

تَزَلَّقَ: خۆی ئارایش داو خۆی جوان کرد تا روخساری رەنگی دایەوەو بریقەی هات ٥ خۆی بەرۆن چەور کرد.

الزَّلِقُ: شوێنی خلیسك، کەقاچ پێوەی بەند نەبێ لەبەر سفتو لووسی.

الزِّلِّيقُ: قۆخی لوس.

الزَّلِيقُ من الأجنة: زارۆکی لەبارچوو ٥ (ك: زُلَقاء).

الزَّيْلَقُ: دەگوترێ: (ريح زَيْلَقُ): رەشەبایەکە خێرا دەروا.

المِزْلاَقُ: کێلۆن، سورگی، هەرشتێك دەرگاو شتی وای پێ دابخرێتو بۆ کردنەوەی کلیل پێویست نەبێ ٥ ئافرەتێك زو زو سکی پڕ ببێو زۆر منداڵی لەباربچێ ٥ (ك: مزاليق).

المَزْلَقُ: شوێنی خلیسك ٥ (ك: مَزَالِق).

المَزْلَقَةُ: شوێنی خلیسك، دەگوترێ: (مكان مَزْلَقَةٌ).

المَزْلَقان: رێگایەك ئەمدیوو ئەو دیوی تەلان بن وەکوو خەتی شەمەندەفەر.

زَلْقَمَهُ: قوتی دا، هەڵیلووشی.

الزُّلْقُمُ: دەریا.

الزُّلْقَمَةُ: پانو پۆڕی.

الزُّلْقُومُ: گەرو، لوتی فیل (خرطوم)ی فیل ٥ (ك: زلاقيم).

زَلَّتْ قَدَمُهُ زلاً وزُلُولاً: قاچی هەڵخلیسکا، دەگوترێ: (زلّ في منطقة ورأيه): هەڵەی کرد لەراو بۆچونی دا.

زَلَّ عن مكانه: لەشوێنەکەی دوور کەوتەوە.

زَلَّتْ منه الى فلان نعمة: لەوەوە ئازو نیعمەتی پێ گەیی.

زلَّ عُمرُهُ: تەمەنی بەخێرایی تێپەڕی.

زلَّ النّقُودُ: پارەکە کێشی کەم بوو.

زلَّ زَلَلاً (زَلَّ يَزِلُّ): گۆشتی سمتو ڕانی کەم بوو، لاوازو لەڕبوو ٥ (هو أزلُّ وهي زَلاّءُ).

أزَلّهُ: هەڵیخلیسکاند ٥ پێشی خست.

زَلَّلَ اليه نِعمة: نازو نیعمەتی پێدا، دەگوترێ: (فلان مُزَلِّلٌ): فلانکەس نانبدەو سەخی سروشتە ٥ زۆر دیاری بۆ خەڵك دەنێرێ ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (هي مُزَلِّلَةٌ).

اسْتَزَلّهُ: بەمانا (أَزَلّهُ)دێ ٥ رایکێشا بۆ تاوان کردن.

الأزَلُّ: خێراو تیژڕۆ ٥ (السمع الأزَلّ): جۆرە گورگێکە لەنێوان کەمتیارو گورگ دا دێتە دی.

الـزُّلاَلُ: ئاوی شیرینو گواراو ساردو صاف ٥ شتی ڕونو شەفاف لەهەر شتێك بێ ٥ لەبواری کیمیادا جۆرێکە لەپرۆتین لەئاودا دەتوێتەوە.

الزُّلالِيُّ: دەگوترێ: (بول زلالِيٌّ): میزێکی ڕونە.

الزُّلُّ: دەگوترێ: (مقام زُلٌّ): شوێنێکە خلیسکە.

الـزّلاّءُ: بۆ مێینەی (الأزلّ) بەکاردێ، دەگوترێ: (قوس زلاّءُ): قەوسێکە ڕێڕەوی تیرەکەی زۆر لوسەو بەخێرایی تیرەکەی لێ دەردەچێ.

الزَّلّةُ: تاوان، هەڵە ٥ بوك ٥ زیافەتو داوەت ٥ دەست ڕەنگینیو کاری باش ٥ بەخشش.

الزُّلّةُ: تەنگە نەفەسی.

الزِّلّةُ: بەردی لوس.

الزُّلِّيّةُ: جۆرە ڕاخەرێکە ٥ (ك: زَلاَلِيٌّ).

الزُّلـولُ: دەگوترێ: (مكان زلول): شوێنی خلیسك (ماء زَلُولٌ): ئاوی زولاڵ.

الزّليل: (ماء زليل): ئاوی زولال ٥ (مكان زليل): شوێنی خلیسك.

المَزِلّةُ: شوێنی تاوانو هەڵخلیسکان.

زَلَمَ زَلْماً: هەڵەی کرد.

زَلَمَ الفَهُ: لوتی بڕی.

زَلَمَ عَطَاءَهُ: بەخششەکەی کەم کردەوە.

زَلَمَ السَّهمَ: تیرەکانی ڕاستو ڕێكو پێك کردن، باشی دروست کردن.

زَلَمَ الإناء: قاپەکەی پڕکرد.

زَلِمَ زَلَماً: گوێی بزنەکەی بڕیو لێی نەکردەوە، پارچەکە پێوەی مایەوە.

زَلَّمَهُ: بەمانا (زَلَمَ)دێ.

زَلَّمَ غِذاءَهُ: خواردەمەنی خراپی پێدا لاشەی پێی لاواز بوو.

زَلَّمَ الإبِلَ: گوێچکەی حوشترەکەی بڕیو پارچە بڕاوەکەی پێوە هێشتەوە.

زَلَّمَ الرَّحَى: بەرداشەکەی خولاندەوەو لەملاو لەولای تاشی.

إزْدَلَمَ رأسَهُ: سەری بڕی.

إزْدَلَمَ أنفه: لوتی بڕی.

الأزْلَمُ: کەڵەکێوی، نێریە قەرەی کێوی ٥ ڕۆژگاری ناخۆش و پڕکارەسات و بەڵاو چورتم.

الـزَّلَمُ: تیری بێ پەڕ ٥ (ك: أزلام) ٥ لەڕۆژگاری پێش ئیسلام دا عەرەبەکان لەڕێگای تیرەوە شتیان بەش دەکرد، ئەوەبوو دەهاتن سەرە تیرەکانیان دەخستنە ناو تورەکەیەوە تێکەڵاویان دەکردن ئەمجار دەستیان دەبرد تیرێکیان دەردێنا ئەگەر لەسەری بنوسرایە بکە ئەو ئیشەکەی دەکرد، ئەزگەر لەسەری بنووسرایە مەکە ئەوە وازی لەئیشەکە دەهێنا.

الزَّلْماءُ: مێینەی (الأزْلَم) بزنە کێوی ٥ بازی مێ.

الزُّلْمَةُ: شێوەو هەندام، دەگوترێ: (هو العبد زُلْمةً): دەق لەکۆیلە دەچێ، شێوە کۆیلەیە ٥ پارچەیەك لەگەردنی بزن دا شۆڕ دەبێتەوە.

الْمُزَلَّمُ: کورتە باڵای گورج و گۆڵ و ڕۆح سوك ٥ کلك کورت.

زَمَتَهُ زَمْتاً: خنکاندی.

زَمُتَ زماتَـةً: عاقڵ و سەنگین بوو ٥ کەم قسە بوو.

تَزَمَّتَ: خۆی قورس ڕاگرت ٥ توند ڕەو بوو لەبارەی ئایین و ڕاو بۆچونی خۆیەوە.

الزَّمْـتُ: قەلە ڕەش؛ باڵندەیەکی تێکسمراوو بە پەڕو پوڵی ڕەش جەستەی داپۆشراوە.

الزِّمِّيتُ: کەسێك زۆر پابەندی ڕاو بۆچونی خۆی بێ ٥ (هي زمية).

الْمُتَزَمِّتُ: بەویقارو عاقڵ ٥ توندڕەو دەربارەی ئایین.

زَمَجَ عليه زَمْجاً: بەبێ ئیزن و پرس کردن چووە ژور، بێ ئەوەی بانگ بکرێ.

زَمَجَ بين الناس: ئاشوبی لەنێوان خەڵك دا نایەوە خەڵکی هەڵنا بۆ یەکتر.

زَمَجَ القِرْبَة: کوندەکەی پڕکرد لەئاو.

زَمِجَ زَمِجاً: ڕقی هەڵسا ٥ (هو زَمِجٌ وهي زَمِجَةٌ).

إزْمَاجٌّ: بەمانا (زَمِجَ)دێ ٥ شتێکی تەڕ هەڵبهاوسێ لەبەر گەرمی یان شێ.

الزَّمَّاجُ: کەسێك قاچی بچکۆلەبێ.

الـزُّمَّجُ: بەمانا (الزُّمَّاجُ) دێ ٥ باڵندەیەکە لەپێڕی بازو هەڵۆو داڵاشەکانە، زۆر ڕەنگی هەن بەزۆری سوورە، باڵندەیەکی گۆشت خۆرە، دەندوکی تیژو بەهێزی هەیە.

زُمَّجُ الماءِ: باڵندەی ئاوییە لەپێڕی باڵندەی ئەورەسییە دەندوکێکی درێژی کەوانەیی هەیە، ڕەنگی سەوزی مەیلەو سوورە، قاچەکانی

وەکوو لەپەدەست وەهان، یارمەتیدەرنی بۆ مەلەکردن.

زَمْجَرَ: دەنگی خۆی لەراندەوە لەسنگی دا گەراندیەوە، گریەکی تێدا بوو.

زَمَخَ زَمْخاً وزُموخاً: خۆی بەزل زانیو تەکەببوری نواند، دەگوترێ: (زَمَخَ بأنفه): لوتبەرزی نواند ٥ (تَزَمَخَ): تەکە ببوری نواند.

الزَّامِخُ: بەرزو بڵندو سەرکەش، دەگوترێ: (جبل زامِخ) (أنف زامِخ) (وكيل زَامِخ).

الزَّمَخُ: دەگوترێ: (عقبة زَمَخٌ) و(رحلة زَمَخٌ): کارێکی ئەستەمە، سەفەرێکی ناخۆشە.

الزَّمُوخُ: بەمانا (زَمَخَ)دێ.

زَمْخَرَ الصوتُ: دەنگی بەهێز بوو، دەگوترێ: (زَمْخَرَ النِمرُ وغيره): پڵینگەکە زیراندی لەکاتی رق هەڵسانی دا.

زَمْخَرَ الشجرُ: درەختەکە تێك چرژاو لقو پۆپی لێك هالان.

زَمْخَرَ العُشْبُ: گیاو گژەکە لەخۆ کەوتو درێژ بوو چرۆی کرد.

تَزَمْخَرَ النِمرُ وغيره: بەمانا (زَمْخَرَ)دێ.

اِزْمَخَرَّ الصوتُ: دەنگەکە بەهێز بوو.

الزَّماخِرُ والزماخِريّ: ناوکلۆر.

الزَّمْخَرُ: کلۆر ٥ شتی وەکوو قەفەزاز ئێسقان کەمۆخی نەبێ ٥ قەفەزازی میزمار بلوێر ٥ تیری دروستکراو لەقەفەزاز ٥ درەختی پرلقو پۆپو تێکچرژاو ٥ پیاوی شکۆمەند، رێزدار.

زَمَرَ زَمْراً وزميراً: بەمیزمار بلوێری لێ دا ٥ بەجوزەلە شمشاڵی لێ دا.

زَمَرَ بالحديث: هەواڵەکەی بلاوکردەوە.

زَمَرَت النعامة زماراً: نوعامەکە گارەگاری کرد.

زَمَرَ الظَّبيُ زمراناً: ئاسکەکە تەرە بوو هەڵ سڵەمیەوە.

زَمَرَ فلاناً بفلان زَمْراً: فلانکەسی بەفلان لەخشتە برد.

زَمَرَ الوعاءَ: قاپەکەی پرکرد.

زَمِرَ الشَّيْئُ زَمْراً: شتەکە کەم بوو، دەگوترێ: (زَمِرَ صوفُهُ أو شعره أو ريشُهُ).

زمر فلان: فلان پیاوەتی کەم بوو مەردایەتی زەعیف بوو ٥ (عطية زَمِرَة): بەخششی کەم.

زَمِرَ بالمِزْمَارِ: فوی بەبلوێرەکەدا کردو بلوێری لێ دا.

زَمَّرَ الوعاءَ: قاپەکەی پرکرد.

زَمَّرَ الكلبَ: قلێتەی لەملی سەگەکە کرد.

استَزْمَرَ: وێك هاتەومو بوچایەوە.

ألزِّمرُ: زورنا زەن ٥ بلوێر لێدەر.

الزِّمار: گارەگاری نوعامە ٥ روانی موو

لەسەری منداڵی تازە لەدایك بوو.

الزُّمْرَةُ: فەوج و تاقم و کۆمەڵ ◦ پێڕو دەستە.

الزَّمّار: بەمانا (الزّامِرُ)دێ.

الزَّمارةُ: مێینەی (الزَّمار)ە ◦ ئامێری گۆرانی گوتن و بلوێرلێدان ◦ زنجیر ◦ قلێتەی ملی سەگ.

الزَّمّيرُ: جۆرە ماسییەکە مەیلەو درێژە جەستەی لوسە توێکڵ و شتی پولەکە ئاسا دای نەپۆشیوە، لەلاتەنیشتەکانی دا صەفیحەی نێسقانی هەن کلکێکی درێژی هەیە، لەروبارەکانی ئەوروپادا دەژی ◦ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەکی جەستە بچوکی تێکسمڕاو، بەپەڕو پۆڵی نەرم جەستەی داپۆشراوە ڕەنگی خاکی و ڕەنگی مەیلەو سورە، حەزی لەشوێنی روتەن و سەرانسەری کێوو کەژە، لەمیصرو هەندێ وڵاتی عەرەبی تر دەژیا.

الزُّمَيْرُ: جۆرە ڕوەکێکە لەپێری نەرجیلی.

الزُّمُورُ: کوڕە لاوی جوان ◦ (ك: زُمُرٌ).

الزِّمِّيرُ: کورتە باڵا ◦ (ك: زمار).

المِزْمَارُ: ئامێرێکە لەدار یان لەمەعدەن بۆقێکی پانی بەلای سەریەوە هەیە ◦ بەکوردی (زوڕنا) ◦ (ك: مَزَامِير).

ألمزمور: بەمانا (المِزمار)دێ ◦ (ك: مزامير).

مزامير داود: ئەو ئامێرانەی حەزرەتی داوود سروودە ئایینیەکانی پێ دەخوێنند ◦ کتێبێکە دوعاو سرودەکانی حەزرەتی داودو حەزرەتی سولەیمان و ئاصەفی بەرخیای تێدا کۆکراوەتەوە کەناونراوە (الزبور).

الزُّمُرُّدُ: بەردێکی بەنرخە، ڕەنگی سەوزە زۆر سەوزەو شەفافە هەتا سەوزتر بنوێنێ بەنرخترەو نیشانەی باشییەتی.

زَمْزَمَ: لەدوورەوە دەنگی هات دەنگێك کەلێی حاڵی نەدەبووی ◦ مۆنەمۆنی کرد، دەگوترێ: (زَمْزَمَ الحصانُ): ئەسپەکە حیلکە حیلکی کرد ◦ (زَمْزَمَ المغنّي): گۆرانی بێژەکە دۆنە دونی بوو ◦ (زمزم المجوسي عند الأكل والشراب): بابای ئاگر پەرست لەکاتی خواردن و خواردنەوەدا دۆنەدۆنی کرد دەمی وێکنابوو گمەگمی بوو، لەلوتی دا گوتەکانی دەگوتن زمانی و لێوی نەجوڵاند.

زَمْزَمَتِ النارُ: ئاگرەکە لەکاتی هەڵگیرسانی دا لرفەلرف و قرچە قرچی هات.

زَمْزَمَ شيئاً: شتەکەی کۆکردەوە ئەوەی لێی بڵاو بوبوەوە هەڵیدانەوە سەر کۆمەڵ.

الزُّمازِمُ من المياه: ئاوی زۆر.

الزَّمْزَامُ من المياه: ئاوێك لەنێوان شیرین‌و سوێریی دا بێ، دەگوترێ: (سحاب زمزام): هەورێکە دەنگی زۆر ئاشکرا نییە.

الزَّمْزَمُ من المياه: بەمانا (الزُّمازم)و (الزَمزام)دێ ◦ بیرێکە لەمەککە لەپەنا کەعبە، ئاوەکەی پیرۆزو شیفایە، ئاوەکەی بەشێوەی موتفەرك دەبرێ بۆ هەموو جیهانی ئیسلامی.

الزِّمْزِمَةُ: کۆمەڵ‌و تاقم.

الزَّمْزَمية: کوندە ئاو دێمکە ئاو، مەتارە ئاو، دەبە ئاو.

الزُّمْزُومُ من الناس: پاڵفتەی ئادەمیزادو پیاوە باشەکانی، دەگوترێ: (فلان في زُمْزُوم قومه): فلانکەس لەپیاوە باشەکانی گەلەکەیەتی ◦ (ك: زَمازيم).

زَمَعَ زَمْعاً وزموعاً وزمعاناً: لەرۆیشتن دا پەلەی کرد، دەگوترێ: (زَمَعَتِ الأرنبُ): کەروێشکەکە بەخێرایی رۆیی.

زَمِعَ زَمَعاً: تاسا، ترسا ◦ لەرزی، دەگوترێ: (زمِعت أصابعُهُ): پەنجەکانی زیادەیان تێدا بوو ◦ (هو أزمع وهي زَمْعاء).

زمِعَ فلان: فلانکەس چوست‌و چالاك‌و ئازا بوو.

أزْمَعَ: پەلەی کرد، (أزمعت الأرنبُ): کەروێشکەکە بازی داو دوایی هێواش بووە.

أزمعت الكرمةُ: دار مێوەکە پۆخی کردو شوێنی تولەمێوی تازەی لێ دەرکەوت.

أزمع النبات: گژوگیاکە بەرزو نزم دەرکەوت‌و هەندێکی لەهەندێکی باشتر رسکاوە.

أزمع الأمر وبه وعليه: بریاری دا کارەکە ئەنجام بداو وازی لێ نەهێنێ.

زمَّعَ الزنبور ونحوه: زەردەواڵەکە، زەنگەسورەکەو شتی‌وا گیزەگیزو ویزەویزیان بوو.

الزَّمَاعُ: پەلەو خێرا ◦ سوربون لەسەرکارو ورەبەرزی.

الزُّمَعُ: کەسێك کەترسا یان رقی هەڵسا میز بەخۆدا بکا یان فرمێسکی برژێ.

الزُّمْعَةُ: پەڵەو کۆپلە لەگژوگیا ◦ (ك: زُمَعٌ)، دەگوترێ: (أرض بها زُمَعٌ من العُشب).

الزَّمَعَةُ: ئەو هینەزیادەی دەستی ولاخو ئـاژەڵ لەپـشت سمیـەوە یـان پلـێ لەپشت زمندییەوە٥ هەروا دەگوترێ: (فلان زَمَعَةٌ): فلانکەس شوێنکەوتەو لاپرەسەنگەو کەس حیسابی بۆناکا ٥ ئـەو گرییـەی بەلاسکی هێشووی ترێوەیـە یـان تـەرزەو تـولی ئـەملاو ئەولای مێو ٥ شوێنی نزمایی زەوی ٥ (ك: زَمَعٌ، زِمَاعٌ، أزماع).

الزَّمْعِيُّ: هەتیو مچە، ناکەس بەچە ٥ تەنگە تیزەو خێرا هەڵچوو ٥ پیاوی ئازاو کاراماو لێهاتوو.

الزُّمَّعُ: کەسێـك زوو پێداویستی جێ بەجێ نەکا ٥ زەردەواڵەیەك چزوی نەبێو منداڵ یاری پێ دەکەن.

الزُّمـوعِ: گـورجو گـۆڵو عـەجول ٥ کەروێشکی بەنیشات.

الزَّمیعُ: خێراو عـەجول ٥ پیـاوی ئـازاو سـور لەسـەر هەڵوێـستی خـۆی ٥ کۆڵنـەدەرو تێـکۆشەر ٥ راپەسـەندو چاونەترس ، دەگـوترێ: (هـو زمیع الرأي) و(فلان قلبه زميع مـاض غـير هيّاب).

زَمَکَهُ زَمْکاً: پڕی کرد ٥ (زَمَـكَ فلانـاً): فلانکەسی جولاندو تێوەی ژەنـی تـا ڕقی هەڵساند.

زَمِكَ زَمَکاً: شتەکان تێك گیرانو چونە ناویەکەوە پەیوەستی یەکدی بوون.

زَمَكَ فلان: فلانکەس ڕقی هەڵسا.

زَمُکَهُ: بەمانا (زَمَکَهُ)دێ.

الزِّمِکَّـةُ: کەسێـك زوو ڕقـی هەڵـسێ، دەگـوترێ: (فـلانٌ زِمِکَّـةٌ): فلانکـەس زوو ڕقـی هەڵدەستێو هەڵدەچـێ ٥ پیـاوی ئەحمـەق ٥ کوڵەبنـەو کورتـە بـالا، دەشـگوترێ: (هـي زمکـةٌ): بۆ ئافرەت.

الزِّمِكُّ: بنکی کلکی باڵندە ٥ شوێنی لـێ ڕوانی پەڕی کلکی.

الزِّمِکِّيُّ: بەمانا (الزِّمِكُّ) دێ.

زَمَـلَ زَمْـلاً وَزَمَلاَنـاً: بـازی هاویـشت لەسەرپەك قاچ واتە بەهەنگڵە شەلە بازی دا.

زَمَلَـتِ الدَّابَـةُ: ولاخەکـە بـەهۆی تـەڕدەماخیو نیشاتیەوە وا ڕۆیـشت دەتگوت دەشەلـێ ٥ ئاوگێڕی سەربیر ٥ (زَمَلَ القوسُ): کەمەندەکە ڤینگەی لـی هات ٥ (زَمَلَ فلاناً زَمْلاً): هاوشانی فلانـی کـرد ٥ بەشـوێن فلانکـەس دا هات ٥ شوێنی کەوت ٥ (زَمَلَ الشَّيْءَ): شتەکەی بـەرزکردەوە هـەڵی گـرت ٥ (هو مزمول وزميل).

زَامَلَـهُ: هاوتـایی کـرد لەسـەر پـشتی حوشـترەکە یـان لەسـەر هەرشتێـکی تربێ، دەگـوترێ: (زَامَلَـهُ في العمـل).

زَمَّلَهُ: شاردیەوە، دایپۆشی ٥ (زَمَّلَهُ بثوبه وفیه): خۆی لەکراسەکەیەوە پێچا.

تَزَمَّلَ: خۆی پێچاوەو خۆی داپۆشی، دەشگوترێ: (إزَّمَّلَ) ٥ (هو مزّمِّلٌ) ٥ قورئان دەفەرموێ:﴿يَاأَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ﴾.

اِزْدَمَلَ: بەمانا (تزمَّلَ)دێ ٥ (إزْدَمَلَ شيئاً): شتەکەی بەیەکجار هەڵگرت ٥

الأزْمَلُ: هەردەنگێك تێکەڵو پێکەڵ بێ، دەشگوترێ: (سمعت أَزْمَلَ القوس): گوێم لە گیفەو ویزەی کەوانەکە بوو ٥ (أخذَ الشَّيَ بأزْمَلِهِ): هەموو شتەکەی وەرگرت ٥ (جاء بأزْمَلِهِ): بەماڵو بەمنداڵەوە هاتو کەسی جێ نەهێشت بوو ٥ (تَرَكَ أزْمَلاً): ماڵو خێزانی جێ هێشت.

الأزْمَلَةُ: زۆرو زەبەندە، دەگوترێ: (لە عيال أزْمَلَةٌ) ٥ هەروا بەمانا ماڵو خێزانو دەنگی کەوانو هەمووی دێ.

الإزْميلُ: چەقۆی کلاش برین، چەقۆی پینەچی، دەگوترێ: (قطعت الجلد بالإزْميلُ) ٥ هەروا ناوە بۆ کێردێکی کەوانەیی وەکوو مانگی یەك شەوە بەسەری ڕمبەوە دەکرێ بۆ ڕاوکردنی کەڵەگا کێوی ٥ چەکوچ ٥ ئامێرێکی ئاسنە لایەکی تیژە بەردو داری پێ کون دەکرێ یان وەکوو بڕمەند زیادەو گرێو گۆڵی داری پێ دەتاشرێ ٥ (ك: أزاميل).

الزّامِلُ: ولاخی تەڕدەماخو بەنیشات کەدەڕوا وادەزانی دەشەلێ ٥ حوشتر.

الزاملة: مێینەی (الزامل).

الزُّمالُ: شەل.

الزُّمالَةُ: پلەیەکی زانستییە.

الزِّمْلُ: بار، کۆڵ ٥ ترسنۆکی هیچو پوچ ٥ تەمبەڵ.

الزُّمَّلُ: لاوازو ترسنۆكو پەستو پایین.

الزِّمْلَةُ: ئەوەی تێك هاڵاوە لە دارخورمای بەرز.

الزُّمْلَةُ: هاورێو تاقمو کۆمەڵ.

الزَّمَلَةُ: خێزانو عەیال، دەگوترێ: (ترك زَمَلَةً).

الزُّمَّيلُ: بەمانا (الزُّمَّلُ)دێ.

الزَّميلُ: هاوڕێی سەفەر یان خوێندن یان ئیش ٥ هاوشان ٥ ئەوکەسەی پلەی زەمالەی وەرگرتووە.

الزُّمَيْلُ: بەمانا (الزُّمَّلُ)دێ.

الْمُزَمَّلَةُ: جەرەیەکی گەورەی سەوزە هاوینان ئاوی تێدەکرێ بۆئەوەی ساردبێ.

زَمَّ زمّاً: لەڕۆیشتن دا پێش کەوت ٥ قسەی کرد.

زَمَّ بأنفه: لوتبەرزی نواند تەکەببوری کرد.

زَمَّ البعيرُ بأنفه أو برأسِهِ: حوشترەکە سەری هەڵبڕی یان لوتی هەڵبڕی چونکە ئازاری هەبوو.
زمَّ القِرْبَةُ زُموماً: کوندەکە پڕ بوو.
زمَّ الزنبورُ أو العصفورُ زميماً: زەردەواڵەکە یان چۆلەکەکە دەنگی لی هات.
زم الشَّيْءَ زمّاً: شتەکەی شەتەك دا.
زَمَّ البعيرَ: هەوسارو لغاوی بۆ حوشترەکە کرد.
زَمَّ القومَ: پێش خەڵکەکە کەوت وەکوو ئەوە رابەریان بێ.
زَمَّ الشَّيْءَ: شتەکەی پڕکرد تا لەسەریەوە رێژەی کرد.
زَامَّ فلاناً: دژایەتی فلانکەسی کرد.
زَمَّمَهُ: بەمانا (زَمَّهُ)دێ.
زَمَّمَ الجملَ: هەوساری حوشترەکەی توند کرد.
الإزْميم: مانگی یەك شەوە کە کەوانە دەبێتەوە وەکوو داسی لێ دێ.
الزِمام: رێشمەو هەوسار ٥ (هو زِمامُ قومه): ئەو سەرۆك‌و رابەری گەلەکەیەتی ٥ (القى في يده زِمامُ أمره): ئیش‌و کارەکانی بەئەو سپارد.
الزَمَمُ: دەگوترێ: (أَمْرُهم زَمَمٌ): مەبەستێك بوو لە ئەندازەی خۆی تێنەپەڕی ٥ (داري من دراه زَمَمٌ): خانوەکەم نزیکی خانوەکەیەتی ٥ (داري زَمَمَ داره): خانوەکەم بەرامبەر خانوەکەیەتی.

زَمِنَ زَمَناً وزُمْنَةً: نەخۆشییەکی درێژخایەنی گرت ٥ یان بەهۆی پیرییەوە لاواز بوو.
أزْمَنَ بالمكان: لەوشوێنە چەند زەمانێك مایەوە.
أزمَنَ الشَّيْءُ: رۆژگاری درێژ بەسەر شتەکە دا رۆیشت، دەگوترێ: (مرضٌ مُزمِنٌ وعلة مزمِنةٌ).
أزْمَنَ عنه عَطاؤُه: بەخششی درەنگ پێدا وەغراندی.
أزمن الله فلاناً وغيره: خودا فلانکەسی توشی نەخۆشی گۆجی‌و ئیفلیجی کردوە.
زامَنَهُ مزامَنَةً وزِماناً: مامەڵەی بەکات لەگەڵ دا کرد.
الزَّمانُ: کات کەم بێ یا زۆر ٥ تەمەنی دونیا هەمووی ٥ وەرز ٥ دەگوترێ: (السنة أربعة أزمنة): ساڵ چوار وەرزە ٥ (ك: أزْمِنَةٌ وأزْمُنٌ).
الزَّمَانَة: نەخۆشییەکی درێژ خایەن.
الزَّمَنُ: بەمانا (الزّمان)دێ، دەگوترێ: (زَمَنٌ زامِنٌ): رۆژگارێکی زۆر ئەستەم‌و ناخۆشە.
الزَّمِنُ: دەگوترێ: (زَمِنِ الرَّغْبَةِ): کەم ئارەزوو حەز لاوازە ٥ (ك: زَمْنَى).

الزَّمِينَ: بەمانا (الزَّمِنُ)دێ.

الـزُّمَيْنُ: دوای مـاوەی زۆر، دەگـوترێ: (لقيتُهُ ذات الزُّمَيْنِ).

اَلْمُتَزَامِنُ: هاوكاتو هاوزەمان.

زَمِهَ الحَرُّ زَمَهاً: گەرما تاوی ستاند.

زَمِـهَ الرَّجُـلُ بـالحرِ: پیاوەکـە گـەرمای لـێ بەهێز بوو.

زَمِهـت الـشمسُ: خـۆر تـینو گـەرمی بەهێز بوو.

زَمْهَـرَت عينـاه: دووچـاوی لـێ سـور هەڵگەڕان بەهۆی ڕق هەڵسان.

ازْمَهَرَّ اليومُ: ڕۆژەکە سـەرماکەی توند بوو.

ازْمَهَرَّ الوجه: دەمو چاوەکە گرژو تـەڵخ بوون.

ازْمَهَرَّ فلان: فلانکەس زۆر ڕقی هەڵسا، دەشگوترێ: (ازْمَهَرَّ عليـه): ڕقـی لـێ هەڵسا.

ازْمَهَـرَّت عينـاه: چـاوی لـێ سـور هەڵگەڕان.

اِزْمَهَـرَّ الكواكـبُ: ئەسـتێرەکان درەوشانەوە یان ڕوناکییان زیاد بوو.

اِزْمَهَرَّت أسـنانهُ عنـد الـضّحك: لـەکاتی پێکەنین دا ددانی بریقەیان هات.

الزَّمْهَرِيرُ: سەرمای بەشیدەت، جەنگەی سەرما.

الزُّمـاوَرْدُ: خواردەمەنییەکـە لەهێلکەو گۆشت دروست دەکرێ، لوقمـە قـازی ٥ لوقمەی خەلیفە.

زَنَـأَ زُنـوءً: تەنگـە بـەربوو ٥ (زَنَـأَ بولُـهُ): میزی گیرا.

زَنَأ الشّيْئُ: شتەکە بەزەوییەوە نووسا.

زَنَـأَ الظِّـلُّ: سـێبەرەکە هەڵکـشایەوە، هەندێـکی لەهەندێـکی نزیـک بوونەوە.

زَنَأَ فيه: پێیدا سەرکەوت.

زَنَـأَ بَوْلَـهُ: بـۆ میـز گیرانەکـەی حوقنـەی بۆکرد.

أزْنَأَ: بەمانا (زَنَأَ)دێ.

زَنَّأَ عليه: تەنگی پێ هەڵچنی.

الزُّنَـاءُ: تـەنگی، تەنگەبـەر ٥ خـڕو خـەپانو کوڵەبنـە ٥ ئەوکەسـەی حوقنە بۆ میزی خۆی دەکا.

الزَّنِـيءُ: تـەنگ ٥ کونـدەی بـچکۆلە، جامی بچوکی ناو خواردنەوە.

زَنِبَ زَنَباً: بەکورتە بالایی قەڵەو بوو، بـوو بـە خەبەتۆڵـە ٥ (هـو أزنـب وهـي زنباءُ) ٥ (ك: زُلبٌ).

الزُّنـابى: بـەمانا (الزَّبـانى) دێ واتـە: دوشاخی دوپشك.

الزُّنابَةُ: بەمانا (الزُّنابى)دێ.

الزُّنبـار: حەشـەرەیەکە پێـوەدانی بەئازارە لـەپێری (الزنبـور)یـە واتـە: ژەنگـە سـووره ٥ (ك: زنـابير).

الزُّنْبُرُ: لاوى تازه رسكاوى قالب سوك ٥ (ك: زنابر).

الزِّنْبَرِيُّ مـن الرجـال: پيـاوى قـورس‌و قـونگ گـران ٥ كه‌شـتى گـه‌وره‌و زه‌به‌للاح.

الزِّنْبَرِيَّةُ: جۆره كه‌شـتييه‌كى گـه‌وره‌و زه‌به‌للاح.

الزِّنبـور: بـه‌مانا (الزِّنبـار)دێ ٥ (ك: زنابير).

الزُّنبوريـة: مه‌سـه‌له‌يه‌كى قه‌واعيـدى نه‌حوييـه كيسائى‌و سيبويه تێيـدا كه‌وتنه كێشه‌وه، ئاكامه‌كه‌ى به‌سـه‌ر سيبويهى دا شكايه‌وه.

المُزْبَرَة: زه‌وييه‌ك ژه‌نگه سوره‌ى زۆربن ٥ (ك: مَزَابِر).

الزُّنْبُرُكُ: زه‌نبه‌له‌كى سه‌عات.

الزَّنْبَـقُ: روه‌كێـكه لـه‌پێرى زه‌نبه‌قيـه گولێـكى بۆنخۆشـى هه‌يـه ٥ رۆنـى ياسه‌مين.

الزُّنْبَلِكُ: لوغه‌تێكه له (الزُّنْبُرك).

تَزَنْتَرَ: لارو له‌نجه‌ى كرد.

الزَّنْتَرَةُ: ته‌نگانه‌و ناخۆشى.

زَنَجَـتِ الإبـلُ زَنَجـاً: حوشـتره‌كه زۆرى تينوو بوو.

زَنِجَ الرَّجُلُ: پياوه‌كه له‌تينوانا ريخۆڵه‌ى وێـك هاتنه‌وه‌و وشك بوونه‌وه ٥ ناتوانـێ زۆر بخواو بخواته‌وه ٥ (هو زنيج).

زَانَجَـهُ مزانجـةً وزناجـاً: بـه‌چـاكه يـان به‌خراپه پاساوى دايه‌وه.

تَزَنَّجَ عليه: ده‌ستدرێژى كرده‌سه‌ر لـێ‌ى دا لـێ‌ى توره بوو.

الـزَّنْجُ: چينێـك ئـاده‌ميزادن لـه‌ولاَتى سودان پێستيان ره‌شه، قژيان تێـك باهه‌ئـدراوو گـشته لێـو ئه‌سـتورو كه‌پويان مه‌يله‌و پانـه، له‌مـديو ئه‌و ديـوى هێڵـى استـواء نيـشته‌جێن هه‌رێمه‌كـه‌يان لـه‌ولاَتى مه‌غريبـه‌وه ده‌سـت پێـده‌كات تاده‌گاتـه ولاَتـى حه‌به‌شـه، هه‌ندێكيـشيان له‌سـه‌ر روبارى نيل نيشته‌جێ بـوون، ئێستا وشـه‌ى (الـزنج) به‌هێنـدى هـۆزو بنه‌ماڵه‌ى ئـه‌فريقيش ده‌گوترێ جا له‌هه‌ر جێگايه‌ك نيشته‌جێ بووبن.

الزَّنْجَبِيـــلُ: روه‌كێـــكه لــــه‌پێرى (الزنجبارية)يه ره‌گى ئه‌ستورى هه‌ن‌و به‌زه‌وى دا ده‌رواته خوار، تامى تيژه ٥ هه‌روا ناوه بۆ شه‌راب.

زَنجبيـل الـشام: روه‌كێـكه لـه‌پێرى (المركبـة)يـه ره‌گـه‌كانى ئه‌سـتورن لـــه‌بوارى ده‌رمانـــسازى دا به‌كارده‌هێنـدرێت.

زَنجبيـل الكـلاب: گيايه‌كه سه‌گ كـوژه (ســه‌گ بيخــوا پێــى ده‌تۆپــێ)، لاسكه‌كه‌ى سوره.

زَنْجَـــرَ: نينـــۆكى قامكــە گــەورەى بەنيونۆكى قامكى شايەدومان كێشا ٥ چەقەنەى لىٚدا.

الزِّنجارُ: ژەنگى مس.

الزِّنْجَرُ: ئەو سپياتيەى بەسەر نينـۆكى مندالى ساواوە هەيە.

الزِّنْجِير: بەمانا (الزِّنْجَر)دىٚ ٥ نينۆك كـەر ٥ چەقەنە لێدان ٥ زنجير.

الزِّنْجُفْـــرُ: مەعدەنێـــكە پێـــكهاتووە لەتێـــكەلاوبوونى جيـــوە بـــە گۆگردەوە، وردكراوەكەى زۆر سورە، نووسەرو وێنەگر بەكارى دەهێنن.

زَنِخَ الدُّهْنُ زَنَخاً: رۆنەكە بۆنى گۆڕا ٥ (هو زَنِخٌ).

زَنَّخ: بەمانا (زَنِخَ)دىٚ.

زَنَدَ النـارَ زنـداً: ئاگرەكـەى هەڵـگيرساند، دەگـوترىٚ: (زَنَدَ نار الحـرب): شـەڕى هەڵـگيرساند، بەرپاى كرد.

زند الإناءَ: قاپەكەى پڕكرد.

زَنِدَ زَنَداً: تينوى بوو ٥ (هو زَنِدٌ).

أزْنَدُ: زيادى كرد.

زَنَّـدَ: ئاگرەكـە بڵێـسەى سـەند ٥ درۆى كـــرد ٥ تـــەنگ بـــوو، تـــەنگى پـــىٚ هەڵچنى، دەگـوترىٚ: (زَنَّدَ على أهله): تەنگى بەماڵو مندالەكەى هەڵچنىو لەقاقۆزەى پێچاون.

زَنَّـــدَ فلانـــاً: زيـــاد لەپێويـــست ســـزاى فلانكەسى دا.

تَزَنَّدَ: تەنگە بەر بوو.

تَزَنَّـدَ في الأمـر: لەكارەكـەدا تـەنگى پـىٚ هەڵچنراو نارەحەت بـوو، دەگـوترىٚ: (سألته مَسْألةً فَتَزَنَّدَ).

الزَّناد: ئامێرێكە چەرخەكە دەكوتـىٚو ئاگرەكـــە هەڵـــدەبىٚو باروتەكـــە دەتەقێنێـەوە.

الزَّنْـدُ: ئـەو پارچـەيەى لاى سـەرو كـە دەكێـــشرىٚ بەپارچـــەى ژێـــرەوە ئاگرەكە هەڵدەبىٚ هـى سـەرەوە پێـى دەگـــوترىٚ: (الزَّنْـــدُ) هـــى ژێـــرەوە (الزَّنْـــدَة) واتـــە: بـــەردو ئەســـتىٚ، بەردەكـە پێـى دەگـوترىٚ: (الزَّنْـدَة) ئەستێكەش پێى دەگوترىٚ: (ألزَّنْـدُ) ٥ (ك: زناد وأزناد) ٥ هـەروا نـاوە بـۆ كتێبێـكى ئاينى مەجوسى ٥ ددانـى مشارو شتى وا لەبەردو لەدار.

الزِّندان: باسكو قۆڵ.

الزِّنْـدة: بـەردە ئەستىٚ ٥ قوتولكەيەكـە مادەى ئاگراوىو باروتـى تێدايـە لاى قونـداخى تۆپەكەوەيـە گـڕدەدرىٚو پاڵ بەگوللەكەوە دەنىٚ.

الزِّنْدِيـــة: بازنەيەكـە لەدەســـتو قـــۆڵ دەكرىٚ پێى دەگوترىٚ: بازى بەند.

ألمُزَنَّدُ: دەگـوترىٚ: (ثوب مُزَنَّدٌ): كراسى تەسك ٥ (رجل مُزَنَّدٌ): پياوێـكى رژدو چـروك، هەتيومـچەو بـاوك نادیـار ٥ پياوى تورەو هەڵچوو.

تَزَنْدَقَ: بوو بەزندیق.

اَلزَّنْدَقُ: زۆر ڕژدو چروك.

الزَّنْدَقَةُ: بیرو باوەڕێکە پێی وایە کە بوونەوەر کۆنو ئەزەلییەو سەرەتای نییە، کاتێك نییە نەبووبێ ٥ وشەی (الزَّندقَة): بۆ زەردەشتییەکانو مانەوەییەکانو هەموو ئەوانەی بڕوایان بەهەبوونی دوو خودا هەیە بەکار هاتووە، دوایی مانای گشتی تریان بۆداناو هەرکەسێك گومانی لەتاكو تەنهایی خودا هەبێ یان گومڕابێ یان هیچ ئاینێکی نەبێ پێی گوتراوە زندیق.

الزِّنْدیق: کەسێك بیرو باوەڕی زەندەقەی هەبێ ٥ (ك: زنادیق، زنادقة).

زَنَرَهُ زَنْراً: زوناری لەپشتی ئەو بەست.

زَنَّرَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

زَنَّرَت عینه: چاوی تەسك بوونەوە لەکاتی زۆر سەیرکردنو چاو تێبڕین دا، دەگوترێ: (عین مُزَنَّرة).

زَنَّرَ الیه عینه: چاوی تێ بڕیو زۆری سەیرکرد.

زَنَّرَ القَسُّ: قەشەکە زوناری لەپشت کابرا بەست.

تَزَنَّرَ القَسُّ: قەشەکە زوناری لەپشتێن بەست.

تَزَنَّرَ الشَّیئُ: شتەکە وردو باریك بوو.

الزُّنَّار: زونار، پشتێنێکە مەسیحیەکان لەپشتی دەبەستن ٥ (ك: زنانیر).

الزُّنزانَةُ: ژورێکی بچوکە لەبەندیخانەدا هەندێ بەندکراوی بەتەنها تێدا بەند دەکرێ.

زَنِفَ زَنَفاً: رقی هەڵسا.

تَزَنَّفَ: بەمانا (زَنِفَ)دێ.

الزُّنُوف: نێرەموك.

زَنْقَلَ: سەمای نەبەطی کرد ٥ وارۆیشت وەکوو ئەوە کۆلێکی گرانی پێ بێ ٥ پەلەی کرد.

زَنَقَ علی عیاله زَنْقاً: چرۆکی لەگەڵ ماڵو منداڵی خۆی کرد باشو تێرو تەسەل بەخێوی نەکردن جایان لەبەر رژدی یان لەبەر هەژاریی.

زَنَقَ الدّابة: ولاخەکەی هەوسار کرد.

زَنَقَ الشَّیئَ: شتەکەی خڕهەڵداو تەنگی پێ هەڵچنی.

زَنَقَ الرأي: راو بۆچونەکەی پتەوو بەڵگەدار کرد ٥ (هو زنیق).

أزْنَقَ علی عیالە: باش ماڵو خێزانی بەخێو نەکرد.

زَنَّقَ: بەمانا (أزْنَقَهُ)دێ.

الزِّناقُ: هەر حەبلێك لەپێست دروستکرابێ بەدەوری لمبۆزی ولاخەکەدا هاتبێتەوەو ئەمجار بەرداربێتەوە بۆسەری ٥ واتە هەوسار، ڕێشمە ٥ جۆرە خشڵێکە

وەکوو مێخەکبەند ◊ (ك: زُلُقٌ أَزْنِقَة).
أَلزَّنَقُ: شوێنی هەوسار ◊ لایەکی تیر، سەرمبارێکەکەی.
الزُّنُقَةُ: رێگای تەنگەبەری ناوگوند.
الزِّنْكُ: زەنك، عونصورێکی فلزییە سپییە گەردیلە ژمارەکەی (٣٠)یە، کێشی گەردیلەکەی (٦٥،٣٨) لەپلەی (٤١٩م) دەتوێتەوە.
زَنِمَ زَنَماً: گوێی براو بڕاوەکەی شۆڕبۆوە لێی نەبوەوە ◊ (هو زَنِمٌ وأَزْنَمٌ).
زَنَّمَهُ: بەمانا (زَنِمَهُ) دێ، دەگوترێ: (بعیر مزنَّم): حوشتری گوێ بڕاوی وەها کەبڕاوەکەی لێ نەبوبێتەوە.
الزَّنیم: زۆڵ، باوك نادیار خۆحسابکەر لەگەڵو نەتەوەیەكو لەوان نەبێ ◊ پیاوی خوێڕیو شەڕانیو چەقاوە سوو، بێوەفاو ناکەس بەچە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ﴾.
زَنَّ عَصَبُهُ زَنّاً: ڕەگەکەی وشك بوو، جومزگەکانی شل بوونەوە.
زَنَّ فلاناً بخیر أو شرّ: فلانکەسی پاڵ دا بۆ چاکە یان بەخراپکاری لەقەڵەم دا.
زَنَّ بَوْلَهُ: میزەکەی حوقنە کردو بەندی کرد.
أَزَنَّهُ: بەمانا (زَنَّهُ).
الزَّنَنُ: کەمو تەنگەبەر، دەگوترێ: (ماء زَنَنٌ): ئاوێکی کەم ◊ (بئرٌ زَنَنٌ): بیرێکە نازاندرێ ئایا ئاوی تێدایە یان نا.
الزَّنَّةُ: تۆمەت ◊ (أبو زَنَّة): نازناوو کونییەی مەیمونە.
الزِّنِّيُّ: ئەو کەسەی میزی خۆی حەوق بکا.
زَنْهَرَ الیه بعینه: چاوی دەرپەڕاندو بەوردی سەیری کرد.
زَنَى زِنيً: زینای کرد، بەبێ مارەبڕینو عەقدی شەرعی چووە لای ئافرەت ◊ (هو زانٍ وهي زانية).
أَزْنَاهُ: هەڵی نا بۆ زیناکردن ◊ زیناکردنی پاڵ دا.
زَنَّاه: بەمانا (أَزْنَاه)دێ.
الزَّنَّاءُ: کەسێك زۆر زینابکا.
الزِّنْيَةُ: دەگوترێ: (هو ابن زِنْيَةٍ): واتە: لە زیناوە پەیدا بووە.
زِهْ: وشەیەکی فارسییە کاتێك دەگوترێ شتێکی جوانی بەلاوە بکرێ.
زَهِدَ فیه وعنه زُهْداً وزهادةً: ڕوی لێ وەرگێڕا لەبەر بەکەم زانین یان لەبەر ناخۆشەویستی یان لەبەر کەمیو کەم بایەخی، دەگوترێ:(زَهِدَ في الدنيا):وازی لەشتە حەڵاڵەکانی هێنا لەترسی لێ پرسینەوە، وازی لەشتە حەرامەکانیشی هێنا لەترسی سزادان.

أَزْهَدَ الرجُلُ: پیاوەکە ماڵو سامانی کەم بوو.

زَهَّدَهُ: بەکەمی زانی، کەمی کرد ٥ (زَهَّدَه فیه وعنه): وای لێ کرد زاهیدو نەویست بێ ٥ وای لێ کرد رژدو چروك بێ.

تَزَاهَدُوهُ: بەهیچو پوچیان لەقەڵەم داو بەکەمیان زانی، لەحەدیثدا هاتووە: (کتب الی عمر: ان الناس قد اندفعوا في الخمر، وتزاهدوا الحدّ).

تَزَهَّدَ: بوو بەدونیا نەویست، خودا پەرستی کرد.

إِزْدَهَدَ: بەکەمی زانی، بەکەمی ژمارد.

الزَّاهِدُ: خودا پەرست ٥ (ك: زُهَّدٌ وزهّادٌ).

الزّهادة في الشَّيْئِ: پێچەوانەی حەز لێ بونو داخوازی شتە ٥ وەرگرتنی کەمترین پێداویستی، رازی بون بەکەم لەشتی حەڵاڵو ڕەواو وازهێنان لەشتی زێدە لەبەرخاتری ڕەزامەندی خودا.

الزُّهْدُ: بەمانا (الزّهادة)دێ.

الزُّهْدُ: ئەندازەی کەم، دەگوترێ: (خُذْ زَهْدَ ما یکفیك): کەمترین پێداویستی خۆت وەربگرە.

الزَّهَدُ: زەکات ٥ لەم ڕووەوە کەمترینی ئەو ماڵەیە زەکاتی لێ دەردەکرێ.

الزُّهاد: کەسێك زۆر زوهدی هەبێ.

الزَّهِیدُ: کەم، دەگوترێ: (ثَمَن زهید): بەهای کەم ٥ (زهید الأکل): خواردنی کەم.

زَهَرَ الوجهُ والسراج والقمر: دەمو چاو، چرا، مانگ، ڕوناکی داو درەوشایەوە.

زَهَرَ الشَّيْئُ: شتەکە ڕەنگی صافو رون بوو.

زَهَرَ الزَّنْدُ: ئاگری چەرخەکە روناکی داو بلێسەی سەند، دەگوترێ: (زهرت بك ناري): بەهۆی تۆوە بەهێز بووم، (زهرت بك زنادي): بەهۆی تۆوە کارەکەم ئەنجام درا.

زَهَرَ النباتُ أو الشجرُ: ڕوەکەکە یان درەختەکە گوڵی کرد.

زَهَرَتِ الشمسُ اللونَ: خۆر ڕەنگی گۆڕی.

زَهَرَ زَهْراً وزهارةً وزهُورةً: جوان بوو، سپی بوو، ڕەنگی صاف بوو ٥ (هو أزهر وهي زهراء).

أَزْهَرَ النباتُ أو الشجرُ: ڕوەکەکە یان درەختەکە گوڵی دەرکەوت.

أَزْهَرَ النارَ وغیرها: ئاگرەکەی هەڵگیرساند، دەگوترێ: (ازهَرْتَ زندي): پلەو پایەت بەرزکردمەوە، ئیشەکەمت جێ بەجێ کرد.

ازْدَهَرَ: بەمانا (زَهَرَ)دێ ٥ کەیفخۆش بوو، ڕوخساری گەشایەوە ٥ شتەکەی

هەزم كردو لىێ حاڵى بوو، بەئيشەكە ڕازى نەبوو ڕەخنەى گرت ٥ شتەكەى خستە دڵيەوە.

إزهَـرَّ النبـات أو الـشجرُ: بـەمانا (أزهَرَ)دێ، گوڵەكانى زۆر بوون.

ازهارّ النبات أو الشجرُ: ڕوەكەكە يان درەختەكە وردە وردە گوڵى كردو گوڵەكانى دەركەوتن.

الأزْهَر: هەموو ڕەنگێكى سپى صافو ڕون ٥ مـانگ ٥ ڕۆژى هـەينى ٥ هەموو گيانلەبەرێك يان ڕوەكێك ڕەنگى بريقو باقى هەبێ ٥ (ك: زُهْر).

الزاهِرُ: ڕوخسار جوان لەڕوەك بێ يان لەگيانداربێ يان بێ گيان بێ ٥ ڕەنگى پرشنگدارو ڕوناك، دەگوترێ: (أحمر زاهر): سورێكى زۆر سور.

الزاهِرِيـة: لارو لەنجە، دەگوترێ: (هو يمش الزاهِرية): بە لارو لەنجە دەڕوا.

الزَّهَرُ: خونچەو گوڵى ڕوەك يان هى درەخت ٥ تاكەكەى (زهرة) ٥ (ك: أزهار) ٥ (زهرة النرد): پەڵەى سەر نەردى تاوڵەو شتى وا.

ماء الزهر: ئەو ئاوەى لەگوڵى نارنج دەردێ.

الزُهْرُ: سێ شەوى سەرەتاى مانگ.

الزُّهراء: مێينەى (الأزهر) ٥ (ك: زُهْرٌ) ٥ هەروا لەقەبو نازناوى فاطيمەى كچى پێغەمبەرە.

الزَّهـراوان: سـورەتى (البقـرة وآل عمران)نە لەقورئانى پيرۆز.

الزُّهرة: تاكى (الزَّهر)ە ٥ (زهرة الدنيا): جوانىو خۆشى ژيانى جيهان.

الزُّهْرَةُ: سپى پرشنگدار ٥ ڕەنگى ڕونو جوان.

الزُّهَـرَة: يەكێكە لەئەستێرە گەڕۆكەكانى كۆمەڵەى خۆربى، كەنۆ ئەستێرەى گەڕۆكنو دووەم ئەستێرەيە لەڕوى دوريى لە خۆرەوە، دەكەوێتە نێوان ئەستێرەى عوطاريدو زەوييەوە، لەدواى خۆرو مانگ لەهەموو قەبارەكانى ئاسمان پرشنگدارترە ٥ هەروا وشەى (الزُّهرة): ناوى خوداى جوانى ئيغريقييەكانە كە پێى دەڵێن (أفروديت)، لاى ڕۆمانەكانيش (ڤينۆس)ە.

الزِّهْرَةُ: جێ بەجێكردنى حەزو ئارەزو، دەگوترێ: (قضيت منه زهرتي): كارى خۆم لێ ئەنجام دا.

الزُّهَـرِيُّ: نەخۆشييەكى كوشندەو چارنەكراوو گوازراوەيە توشى كۆئەندامى زاوو زێ دەبێ.

الزُّهْرِيـة: گۆزەو سوراحى لەسواڵەت دروستكراو، بۆ جوانى گوڵيان تێ دەكرێ (گوڵدان).

الزَّهـــار: گــوڵفرۆش ◊ بــۆ ئــافرەتی گوڵفرۆش دەگوترێ: (زَهَّارة).

المِزْهَـرُ: ئـەو دارەی پێـی لەکەمانەکـە دەدرێ، یەکێـــکە لـــەئامێرەکانی شاییو زەماوەنـد، ئەوکەسـەی ئاگر هەڵدەگیرسێنێو میوان بـانگ دەکا بۆ داوەت.

زَهْزَق: بەدەنگی بەرزو بەهێز پێکەنی، بەشێوە زاراوەیەك قسەی کرد کەس لـێی حاڵی نەبوو.

زَهْزَق الصَّبِيُّ: مندڵەکەی هەڵپەڕاند.

الزُّهْـزَاهُ: لارو لەنجەکـەر، بـۆ مێینـە: (زَهْزاهة).

زَهَفَ زهوفاً: زەلیل بوو، درۆی کرد.

زَهَفَ للموت: لەمردن نزیك بووەوە ◊ (هو زاهِف وزهّاف).

زَهِفَ زَهَفاً: خێرا ڕۆیی، گورجو گۆڵ بوو.

زَهِفَ للشَّيِ: بەخێرایی چوو بـۆ شـتەکەو گورجو گۆڵو چوستو چالاك بوو.

أزهَـفَ: درۆی کـرد ◊ فیتنـەیی کـرد ◊ خێرا بەرەو شەڕ چوو.

أزهَـــفَ بـــه: هەواڵێـــکی لـــەکابرا دا خەڵکەکە نازانن ڕاستە یان نا.

أزهَفَ بي: خیانەتی لـێکردم لەکاتێـك دا من بتمانەم پێی بوو.

أزهَفَ به: پێی موعجەب بوو.

أزهفـت اليـه فلانـة: فـلان ئـافرەت فلانکەسی توشی سەرسام بوون کرد، وای لـێ کرد پێی موعجەب بێ.

أزهَفَ عليـه: پەلـەی کـرد لەکوشتنیو زوو گیان دەرچوونی.

أزهَـــفَ الـــشَّيْئَ: شـــتەکەی بـــرد ◊ فەوتاندی.

أزهَـفَ فلانـاً: فلانکەسـی زەلیـل کـرد، لەمەیدان دا خستی.

أزهفـــت الطعنـــة فلانـــاً: برینەکـــە فلانکەسی گەیاندە لێواری مەرگ.

أزهف له حديثاً: قسەی درۆی بـۆ هێنـا، قسەی خراپی پاڵ دا.

أزهف فلاناً بالشرِّ: فلانکەسی هەڵنا بـۆ شەڕکردن.

انْزَهَـفَ: بـازی دا ◊ دەسـتی گەیانـدێو لـێی دا.

تَزَهَّـفَ عنـه: مـەنعی کـردو ڕوی لـێ وەرگێڕا.

اِزْدَهَفَ: بەمانا (زَهَفَ)دێ.

إزدهف لـه بالـسيف: بەشمـشێر زەبـری لـێ دا بریندار کرد.

ازدهَفَ في كلامه: لەقسەکانی دا دەنگی هـــەڵبڕی ◊ درۆی کـــرد زیـــادەی بەقسەکانەوە نا.

ازدهف عنه: ڕوی لـێ وەرگێڕاو مـەنعی کرد گەڕاندیەوە.

ازدهـف الـشَّيْئ وبـه: شـتەکەی بـرد.

ازدهف فلاناً بالقول: قسەی فلانکەسی پوچ کردەوە.

ازدهف لە بالخبر: لەهەواڵەکەی زیاد کرد.

ازدهف الیه حدیثاً: قسەی ناشیرینی پاڵ دا ٥ یان درۆی بۆ کرد.

ازدهف فلاناً: فلانکەسی بەسوك زانیو سوکایەتی پێکرد ٥ پەلەی کرد، دەشگوترێ: (ما ازدهف شیئاً): هیچی لی وەرنەگرت.

زَهَقَ زَهَقاً وزهوقاً: پێش کەوتو چووە پێش، دەگوترێ: (زَهَقَت الفرسُ): ئەسپەکە پێش ئەسپەکانی تر کەوت.

زَهَقَ الباطلُ: بەتاڵو ناحەق پوچ بۆوەو فەوتا ٥ (هو زاهق وزَهوق).

زهق السَّهمُ: تیرەکە مەبەستی نەپێکاو سەری کرد.

زَهَقَتْ نفسه: گیانی دەرچوو.

الزُّهُوق: دەرچونی شت لەشتێك بەناڕەحەتی.

زهق مخ العظم: مۆخی ئێسقانی پڕبوو.

أزهق في السیر: لەرۆیشتن دا پەلەی کرد.

أزْهَقَ الشَّیْئَ: وای کرد شتەکە لەشتێکی تر بێنێتەدەر یان وابکا شتەکە بفەوتێو نەمێنێ وەکوو دەلێی (أزهق اللهُ الباطلَ): خودا بەتاڵو ناهەقی لەناوبرد.

أزْهَقَ السَّهْمُ مِنَ الهَدَفِ: تیرەکە لەهەدەفەکە تێپەڕی کرد.

زاهَقَهُ: بەمانا (أزهَقَهُ)دێ، دەگوترێ: (زاهَقَ الحق الباطلَ).

إنْزَهَقَ: پێشکەوتو بردیەوە.

الزَّاهِقُ: ئاوێك بەتەوژم بڕوا ٥ تێشکاوو دۆڕاو ٥ پێشکەوتو لەکێ برکێ دا ٥ وشك ٥ دەگوترێ: (بئرٌ زاهِقٌ): بیرەکە بنکی قوڵە ٥ (ك: زواهق).

الزُّهْقُ: زەوی تەختانو نزم.

الزَّهوق: دەگوترێ: (بئرٌ زهوق): بیرێك کەبنکی قوڵ بێ.

المَزْهَقَةُ: شوێنی فەوتانو لەناو چوونی بەتاڵ، شوێنی گیان دەرچوونی یان هۆکاری فەوتانی بەتاڵو گیان دەرچون، دەگوترێ: (جَمَلٌ مُزهِقَةٌ لأرواح المطي): حوشترێکە ڕۆح کێشەری ولاخە سوارییەکانە ٥ هەر هەوڵ دەدەنو نایگەنێ.

زَهَكَهُ: ترنجاندیە نێوان دوو بەردەوە.

زَهَكَ الریحُ الأرضَ (أو التراب عن الأرض): ڕەشەبایەکە زەوی ماڵی، یان گڵو خۆڵی لەڕوی زەوی دا ڕادا.

زَهَلَ زَهْلاً: دڵی ئارامی گرت ٥ (زهل عنه): لێی دورکەوتەوە.

زَهِلَ زَهَلاً: سپی‌و لوس بوو.

الزُّهلُولُ: شتی لوس جا هەرچییەك بێ ٥ مار كە ملی توكی لێ هاتبێ (یاڵی هەبێ) ٥ (ك: زهالیل).

زَهَمَ العظمُ زَهْماً: ئێسقانەكە مۆخی تێكەوت.

زَهَمَ فلاناً: زۆری قسە لەسەر فلان كرد ٥ لێی تورە بوو.

زَهِمَتْ يَدُهُ زَهَماً: دەستی چەور بوو رۆناوی بەدەستیەوە بوو، قەڵەو بوو گۆشت‌و بەزی سەریەك نا.

أزهَمَ العَظْمُ: بەمانا (زَهِمَ)دێ.

أزْهَمَ الشَّيْئَ: لەشتەكە نزیك بووەوە بەڵام نەیگەیشتێ، دەگوترێ: (أزهَمَ الأربعين أو الخمسين): نزیك چل ساڵی بووەوە بەڵام نەبوو بەچلی تەواو نزیك پەنجا بۆتەوەو پەنجای تەواو نەكردوە.

زاهَمَهُ: لێی نزیك بووەوە (زاهم في السير): لە رۆیشتن دا لێی نزیك بووەوە، یان دەگوترێ: (زاهم في البيع): لەمامەڵەكە دا لێی نزیك بۆوە، دیقە دیقەی دا ٥ دژایەتی كرد ٥ لێی جیابۆوە.

الزُّهمُ: بای بۆگەن ٥ پیوی ئاژەڵی كێوی بێ ئەوەی بۆگەنی لێ بێ بۆنێكی خۆشی ناسراو بە (الزُّباد)ە ٥ ئاژەڵێكی كێوی هەیە پێی دەگوترێ: (سِنوَر الزّباد) لەژێر كلكی لەنێوان هەردوو كونی پیسایی دا كیسێكی هەیە مادەیەكی تێدایە میسك ئاسا بۆنی خۆشی هەیە.

الزُّهَمُ: بۆگەنی لاكە تۆپیو ٥ پێوی ئاژەڵی كێوی ٥ باقی ماندەی پیو لەلاشەی ئاژەڵ دا.

الزُّهْمَةُ: بای بۆگەن.

الزُّهُومَةُ: بەمانا (الزُّهْمَةُ) دێ.

زها زَهْواً وزُهُواً: خۆی بەزلزانی‌و تەكەببورو شانازی كرد.

زها السراجُ وغيره: چراكە روناكی دا ٥ (زها اللون): ڕەنگەكە صاف‌و درەوشاوە بوو ٥ (زها البُسْرُ): هێشوە خورماكە ئاڵ‌و بۆڵی تێكەوت دەنكی سورو زەردی تێكەوتن.

زها الزَّرعُ: كشتوكاڵەكە گەشەی كردو ڕاسا.

زها الغلام: كوڕەكە ڕەسیدە بوو گەیشتە تەمەنی گەنجی.

زها النباتُ: ڕوەكەكە درێژ بوو پێگەیی.

زها الشَّيئُ فلاناً زهواً: شتەكە فلانكەسی سوك كرد.

زها الكِبرُ فلاناً: خۆ بەزلزانی وای لەفلانكەس كرد بەخۆی موعجەب بێ.

زها السرجَ وغيره: چراكەی هەڵگیرساند، شۆقی دایە چراكە.

زها الطَّلُ الزَّهَرَ: بارانەكە ڕەونەقی دا بەگوڵەكەو گەشاندیەوە.

زها السَّرابُ الشَّيْءَ زهواً: تراویلكەكە شتەكەی بەرزركردەوە.

زها الريحُ النباتَ وَالشَّجَرَ: بایەكە ڕوەك یان درەختەكەی دوای باران و شەونم ڕاوەشاندو هەژاندی.

زها السفينة: كەشتییەكەی لێخوڕی.

زها المُروِحُ المِرْوَحةَ: موشەدەمكەر موشەدەمەكەی خستەكار.

زها الشَّيْءَ: شتەكەی ئەندازە گرت.

زُهِيَ الشَّيْءُ لِعَيْنِكَ: ڕوخساری شتەكە جوان بوو.

زُهِيَ على الناس: شانازی بەسەر خەڵكدا كرد.

أزْهَى: بەمانا (زُهِيَ)دێ.

أزهى البُسْرَ: بەمانا (زَهَا)دێ.

أزهى النباتُ: بەمانا (زَهَا)دێ.

زهيَّ البُسْرُ: هێشوە خورماكە ئاڵ و بۆڵی تێكەوت.

زَهيُّ المِرْوَحَة: پانكەكەی خستە ئیش.

اِزْدَهَى: كەمێك هەستی كرد بەخۆنازین، كەم شانازی كرد.

الزُّهَاءُ: (زُهَاءُ الشَّيْءِ): ئەندازەی شت یان نزیك لە ئەندازەی شت، دەگوترێ: (هو زُهاءَ ألف): ئەوانە بەئەندازەی هەزاركەسن یان نزیك بەو ژمارەیەن.

الزَّهْوُ: تەكەببور ٥ ڕوخساری جوان ٥ ڕوەكی تەڕو تازە ٥ هێشوە خورمای ئاڵ و بۆڵ تێكەوتوو.

زابَ الماءُ زوباً وزوباناً: ئاوەكە ڕەوان بوو.

زاب فلان: فلان خۆی دزییەوەو هەڵات.

الميزابُ: پلوسك ٥ ڕێڕەوی ئاوی سەربانی ماڵ.

زَوْبَرَ الثَّوْبُ ونحوه: قوماشەكە پرزو پاڵ و شتی وای لەسەر دیاریی دا.

الزَّوْبَرُ: ئەو پرزوپاڵەی لەسەر قوماشی تازە دەردەكەوێ.

زاجَ بينهم زَوْجاً: دەمەدەمەی دان و هەڵێنان.

أزوجَ بينهما: بەرامبەری خستە نێوانیان و پێكی گرتن.

زاوجَهُ مزاوجة وزواجاً: تێكەڵاوی كردن.

زاوج بينهما: پێكی گرتن و بەراوردی كردن.

زَوَّجَ الأشياءَ تزويجاً وزواجاً: شتەكانی لێك نزیك كردنەوەو جوتی كردن.

زَوَّجَ فلاناً امرأة: وای لەفلانكەس كرد ئافرەتەكە مارەبكا.

اِزْدَوَجَا: لێك نزیك بوونەوە، بونە هاوسەری یەكتری.

ازدوج القوم: هەندێ پیاوی گەلەکە هەندێ ئافرەتی گەلی خۆیان مارەکرد.

ازدَوَجَ الکلامُ: قسەکان هەندێکیان لەهەندێکیان دەچون لەبواری سەجعو کێش دا.

ازدوج الشَّیْئُ: شتەکە بوو بەدوو.

تزاوجا: یەکتریان مارەکرد ژنو پیاوەکە بوون بەهاوسەری یەکتر.

تزاوجَ القومُ: خەڵکەکە هاوسەرگیریان کرد.

تَزَوَّجَ الکلامُ: قسەکان لەبواری سەجعو کێش دا لێك چوون.

تَزَوَّجَ امرأةً وبها: ئافرەتەکەی مارەکرد کردی بەهاوسەری خۆی.

الزَّاجُ: کبریت.

الزُّواجُ: هاوسەرگیریی‌و جوتبوونی مێردو ژنە ٥ یان جوتبوونی نێرو مێ.

الزَّوجُ: هاوسەر (مێرد بێ یان ژن بێ) ٥ بۆ هەردوکیان بەکاردێ ٥ شتو پێچەوانەی شت وەکوو (تەڕو وشك، نێرو مێ، شەوو ڕۆژ، تاڵو شیرین، ٥..هتد) ئەمانە بەشێوەی موثەننا وشەی (زوج) یان بۆ بەکاردێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ﴾ ٥ هەروا وشەی (زَوْج) بەمانا پێڕو تاقمەو جۆردێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾.

الزَّوْجَةُ: ژنی پیاو (ئافرەتی مێردار).

الزَوجِیّة: بەمانا (الزّواج)دێ، دەگوترێ: (بینهما حق الزّوجیة): لەنێوانیان دا مافی هاوسەرییەتی هەیە.

المُزَاوَجَة: قاعیدەیەکی عیلمی بەدیعە.

المِزْواجُ: پیاوێك زۆر ژن بهێنێ یان ئافرەتێك زۆری شو کردبن ٥ (ك: مزاویج).

المُزْدَوَجُ: شتێك دولایەنی هەبن، دوجۆری تێدابن ٥ (مُزْدَوَجُ الثمر): لەزانستی ئەحیادا ڕوەکێکە دوو جۆر میوەی صیفات جیاجیا بگرێ یان لەدوو وەرزدا میوەی هەبێ ٥ (مزدوج اللون): ڕوەکێکە گوڵی رەنگاو ڕەنگ بگرێ.

زاح عن المكان زوحاً وزواحاً: لەوشوێنە لاچوو نەما ٥ دوورکەوتەوە.

زاح الشّیئَ زَوْحاً: شتەکەی دوور خستەوە.

زاح الإبلَ وغیرها: حوشترەکانی لێك بلاو کردن.

أزاحَهُ: دووری خستەوە.

زادَ زوداً: تێشوی ئامادەکرد.

أزادَهُ: تێشوی پێ دا.

زَوَّدَهُ: تێشوی پێدا، دەشگوترێ: (زودتە کتاباً الی فلان): بەنوسراوێك بۆلای فلانکەس پشتگیریم لێ کرد.

تَـزَوَّدَ: تێـشوی هەڵـگرت، دەشـگوترێ: (تـزوَدَ مـن الأمـير كتابـاً الى عاملـه): لەپاشـاوە نووسراوێـكی وەرگـرت بـۆ كاربەدەستەكە تاپارمەتی بداو ئیشی بڕوا.

الزَّاد: خـواردنو بژێوێـكە بـۆ سەفەرو كـــاروان دەبـــرێ ە ئـــەو كـــردەو گوفتارانەیـە ئـادەمیزاد لـەژیانی دا دەیانكــا ە قورئـــان دەفـــەرموێ: ﴿وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الـزَّادِ التَّقْـوَى﴾ ە (ك: أزواد وأزودة).

المِـزوَدُ: هەمبانـە، تورەكەیەكـە تێـشوی تێ دەكرێ ە (ك: مَزاوِدَ).

زارَهُ زَوْراً وزيـارةً ومـزاراً: دیـدەنی كـرد لەماڵەوە چوو بـۆلای بـۆ ڕابواردنو گفـتو گـۆ یـان بـۆ دابینكردنـی پێداویستی ە (هـو زائـر) ە (ك: زُوّار وَزُوَّرٌ) ە (هي زائرة) ە (ك: زوائر).

زَوِرَ زَوَراً: سـنگی خواربــوو، لایـــەكی لەلایـەكی بـەرزتر بـوو ە (هـو أزْوَرُ وهي زَوْرَاءُ).

أزارَهُ الشَّيْئَ: هەڵێنا بۆ دیدەنی كردنـی شـتەكە، دەشـگوترێ: (أزَرْتُــهُ ثـنائي وقـــصائدي): مـــەدحو شـــیعرەكانم ئاڕاستەی ئەو كردن.

زَوَّرَ الطــائرُ: باڵندەكـــەی ئەوەنـــدەی خوارد چڵێدانەی پڕ بوو بەرز بـووە هاوسا.

زَوَّرَ الشَّيْئَ: شتەكەی چاك كردو ڕاستی كردەوە بەباشی كردی ە جوانی كرد، ڕازاندییەوە.

زَوَّرَ الـــشهادة ونحوهـــا: بڕیـــاری دا شایەتییەكە یان فلان شت تـەزویرە، ناڕاستە.

زَوَّرَ عليه: قسەی ناڕاستی لەسەر كـردن ە درۆی پاڵ دا.

زَوَّرَ امـضائهُ أو توقيعـه: لاسایی واژۆی ئەوی كرد.

زَوَّرَ الزائـرَ: پاساوی دیـدەنی كرنەكـەی بەباشـی دایـەوەو ڕێـزی لـی گـرتو پێشوازی باشی لێ كرد.

زَوَّرَ الأســيرَ ونحـوه: حــەبلی تایبــەتی لەمەچـەكی دیلەكـە كـرد بۆئـەوەی شەتەكی بداو بڕستی لێ ببڕێ.

تَـزاوَرَ النــاسُ: خەڵـكەكە هەندێـكیان دیدەنی هەندێكیانی كرد.

تَـــزاوَرَ عنــــه: لـــێی لا دا ە قورئـــان دەفــەرموێ: ﴿وَتَــرَى الــشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ عَن كَهْفِهِمْ﴾.

تَزَوَّرَ: قسەی درۆی گوتن.

تَزَوَّرَ الكلامَ: قسەی هەڵبەست.

إسْتَزاره: داوای لـێ كـرد تـەزویری بـۆ بكا.

إزْوَرَّ عنه: لای دا، ڕێبازی خواركرد.

إزْوَارَّ عنـه: لای داو ڕێبـازی خـوار كـرد.

إِزْوارٌ عنه: بەمانا (إِزْوَرَّ)دێ.

الــزَّارُ: ئاهەنگێــکی ســەمایە رێــك دەخــرێ بــۆ دەرکردنــی گیانــە پیسەکان کەبەبڕوای ئەوان مەسسی جەستەی هەندێ کەس دەکەن.

الــزَّارَةُ: کۆمــەڵێ زۆری ئــادەمیزاد ٥ چلێدانەی باڵندە.

الزاوِرَةُ: حەبلێکە هەردوو دەستی دیلی بەسنگییەوە پــێ شــەتەك دەدرێ ٥ هەرشتێــك چاکــسازو رێــکخەری شتێکی تربێ‌و پارێزەری بێ ٥ (ك: أَزْوِرَة).

الــزُّوْرُ: چــاوگی (زارَهُ)یــە ٥ شــوێنی بەیەکگەیشتنی ئێسقانی سنگە، ئــەو ئێــسقانەی لەسنگەوە بــەرز بۆتــەوە بــۆ شــان ٥ هــەروا وشــەی (ألــزَّور): بەمانا هێزو توانایــە بــەمانا عــەقڵ‌و ئــاوەزە، بــــەمانا عەزیمــــەت‌و ورەبەرزییە.

الزُّورُ: بەتاڵ‌و پوچ، شایەتی درۆ ٥ درۆ ٥ کۆڕی لەهوو گۆرانی‌و سەما.

الزَّوْرُ: سەیرکردن بەقولینچکی چاو.

الزَّوْراءُ: دوور، دەگوترێ: (فَلاة زوراء): ســــارایەکی دوور ٥ (أرض زوراءُ): زەوییــەکی دوور ٥ (وبئــرٌ زوراء): بیرێــکی قوڵــە بنکــی دیارنییــە ٥ هــەروا ناوێــکی شــاری بەغدایــە، یەکــەم ڕۆژنامــەش کەلەبەغــدا دەرچووە ناوی (الزَّوْراء) بووە.

الزَّوْرَةُ: یەکجار دیدەنی، دوریی.

الـزِّوَرُ: بـەهێزو توانـا ج ئـادەمیزاد بـێ یــان گیانلەبــەری تــر ٥ ڕۆیــشتنی خێرا.

الزَّوَّارُ: کەسێـك زۆر دیدەنی کەسێك یا شوێنێـك بکا ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (الزَّوَّارَةُ).

الزَّيَّارُ: بەمانا (ألزَّوَّارُ) دێ.

الزِّيـرُ: کەسێــك زۆر بچێ بـۆ دیـدەنی ئــافرەت‌و حــەزی لــێ بــێ لەگــەڵیان دابنیشێ‌و گفت‌و گۆیان لەگەڵ بکا، دەگــوترێ: (فــلان زيــرُ نِــساءٍ): فلانکــەس مێبــازە ٥ داب‌و نــەریت ٥ وەتــەری بــاریکی کــەمان ٥ کــەتان ٥ مەرکانــەی ئــاو (جــەرەی ئــاو) ٥ کوپــەی ئــاو ٥ (ك: أزوار، وأزيــار، وزيرة).

المَزَارُ: شوێنی زیبارەتکردن ٥ هەر گۆڕو ئارامگایــــەك خەڵــــکی لــــەڕوی پیرۆزییەوە زیارەتی بکەن.

تَزَوْرَقَ: بڕوانە مادەی (زَرَقَ).

الزَّوْرَقُ: بڕوانە مادەی (زَرَقَ).

زَوْزَكَ: بڕوانە ماددەی (زَزَكَ).

زَوْزَى زَوْزَاةً: پــشتی راســت کــردەوەو پەلەی کرد لەبازدان.

زَوْزى فلاناً: فلانكەسى بەهیچ و پوچى لەقەڵەم داو دەرى كرد.

زاعَ لحمُهُ زَوْعاً: گۆشتەكەى لەدەمارەكانى جیابووەوە.

زاعَ الشَّيْءَ: شتەكەى پێش خست ٥ (زاع البعيرَ): حوشترەكەى راپەڕاندو دەنەدەنەى دا.

زاع الثَّرِيدَ وشِبْهَهُ: بەدەست تریتەكەى كێشكرد بۆ خۆى.

زاع الشَّيْءَ: شتەكەى دولاهێنایەوە ٥ مەنعى كردو گێڕایەوە.

زاع لفلان زوعة من البطيخ: قاشە كاڵەكێكى بۆ فلان بڕى.

تَزَوَّعَ اللحمُ: گۆشتەكە لەدەمارەكە بۆوە ٥ لەسەر ڕەگەكە لاچوو.

الزَّاعَةُ: یەكەم دەستەى پێشمەرگەو گیانبەختكەرى بەرەى جەنگ.

الزَّوْعَةُ: قاشە كاڵەكو شتى وا.

الزُّوْعَةُ: چوستو چالاكو خۆشڕۆ ٥ كۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ پارچە گۆشت ٥ دەسكێك گیا ٥ دەسكە گوڵو ڕێحانە.

زَاغَ زَوْغاً وزَوَغاناً: لەمەبەست لایدا.

زَاغَ عن الطريق: لەرێگە لاى دا.

زَاغَ في منطقه: قسەى ناخۆشى كردن.

زَاغَ الشَّيْءَ زَوْغاً: شتەكەى خواركردەوە.

زَاغَ الناقَةَ: حوشترەكەى بەرێشمە ڕاكێشا.

أزاغَهُ: واى لێ كرد لابدا.

الزَّاغُ: جۆرە قەلەڕەشەیەكە پێیى دەگوترێ: (الغراب الزرعِيّ) و(غراب الزيتون): چونكە زەیتون دەخوا، لە كۆتر بچوكترە رەشە، سەرى خاكىو مەیلەو سپییە، گۆشتى لاكو شتى وا ناخوا، لەخۆرهەڵاتى ئەوروپاو توركستانو ئێران دەژێىو هەندێكى ڕەودەكا بۆ وڵاتى فەلەستینو میصر.

زاف الطائِرُ في الهواء زَوْفاً وزُءوفاً: باڵندەكە بەهەوادا فڕىو هەڵەفى لێ دان.

زاف الغلامُ: كوڕە گەنجەكە بازى داو خولایەوە.

زاف الماءُ: ئاوەكە بڵقى لەسەر دەركەوتن.

زاف الحمامة الذكرُ عند الحمامة الأنثى: كۆترە نێرەكە لاى كۆترە مێیەكە باڵى خۆى فش كردن لەسەر زەوى خشاندنى.

زاف فلانٌ: فلانكەس رۆیى بەلۆژە لۆژ هەموو جەستەى داهێزرابوو.

تزاوف الغِلمان: منداڵەكان یارى (التزاوف)یان كرد بەم جۆرە یەكێكیان دێ دەست دەخاتە سەركەنارى سەكۆكە، ئەمجار زۆر بەگوڕ بازێك بەرەو حەوا دەداو بەحەواوە خۆ هەڵەوگێڕ دەكاو دێتەوە شوێنى خۆى، بەمەش پڕاوەى ئەوە دەكەن خۆیان فێرى

خۆ هەڵدانە سەرپشتی وڵاخ بکەن.

الــزُّوافُ: دەگـوترێ: (مــوت زؤاف): مردنێکی خێرا.

الزُّوفى: مادەیەکی لینجو لەزگە ئاسایە دەنووسێ بەخوری مەڕو موی بزنەوە، بەتایبەتی لەوڵاتی ئەرمینیەدا، بەزۆری بۆ چارەسەری شێرپەنجە بەکاردەهێندرێ ٥ ڕوەکێکی تەمەن درێژە لەبواری پزیشکی دا بەکاردەهێندرێت، گەڵاکەی بۆنێکی خۆشی هەیەو تامی تیژەو دەخورێ.

زَوَّقَــهُ: بەجیوە (زیبەق) زەرکەفتی کردو جوانی کرد، دەگوترێ: (زَوَّقَ العــروسَ): بوکەکەی ڕازاندەوە ٥ (زَوَّقَ کلامَهُ): قسەکانی ڕازاندنەوەو جوانی گوتن.

زوّق المسجدَ: مزگەوتەکەی ڕازاندەوە بەنەخشو نیگار.

زَوَّقَ الکتابَ: کتێبەکەی زەرکەفت کرد.

التزویقُ: جوانکردنو ڕازاندنەوە، کاری سەرەکی لەم بوارەدا ئەوەیە جیوە لەگەڵ ئاڵتون تێکەڵاو بکرێو ئەمجار شتەکەی پێ زەرکەفت بکرێ پاشان بخرێتە ناو ئاگرەوە جیوەکە دەبێتە هەڵمو دوکەڵو بەحەوادا دەچێو ئاڵتونەکە دەمێنێتەوە، بەڵام پاشان وشەی (تزویق) بەکارهێنراوە بۆ هەموو شتێك کە نەخشو نیگاری تێدا بکرێو هەرکەس خەریکی نەخشو نیگار کردن بێ پێی گوتراوە (مُـزَوِّق)، هەرچەندە جیوەش بەکارنەهێنن.

الزّاووق: جیوە، زئبەق.

الزُّواق: جوانی ئافرەت، خشڵی ئافرەت.

الزُّوَقَــةُ: ئەوانەی هەڵاشی خانوو زەخرەفەو نەخشو نیگار دەکەن.

الْمُزَوَّقُ: دەگوترێ: (شعر مُـزَوّق): قژی پاكو خاوێنو بەشانە کراو.

زَاكَ زَوْکـاً وزَوَکانـاً: شانی هەڵتەکاندنو سمتی بادانو لەراندنیەوە لەکاتی ڕۆیشتن دا قاچی لێك بڵاوکردن ٥ لارو لەنجەی کردو خۆی ڕاوەشاند ٥ (هو زائك وزَوَّك).

أزْوَكَ: ڕۆیشت وەکوو ڕۆیشتنی کورتە باڵا.

تزاوك: شەرمی کرد.

زَالَ زوالاً وزولانـاً: گواستیەوە لەشوێنی خۆیەوە چووە شوێنێکی تر، بچوك بۆوە پوچایەوە، نەما.

زالـت الــشمسُ: خـۆر لـەنێوە ڕاستی ئاسمان لای دا.

زال النهارُ: ڕۆژ ڕابورد نزیکە شەو دابێ.

زالَ الخیــلُ برکبانها: ئەسپەکان بەسوارەکانیانەوە بازیان دا.

زال الــسَّرابُ بالــشخص: تراویلکەکە

شتەکەی بەرز کردەوەو هاتوچۆی پێ کرد، دەگوترێ: (أرَی النجومَ تزول ولا تغیب): لەپێش چاوم ئەستێرەکان دەدرەوشێنەوەو جمو جوڵیانە کەچی ئاوانابن.

زالَ زَوالَهُ: خودا لەناوی بەرێ، داوەشێ نەمێنێ (دوعا لێکردنە).

أزالَهُ: دووری خستەوە، دەگوترێ: (أزالَ الله زوالَهُ): دوعا کردنە لێی بەفەوتانو لەناوچون.

زَاوَلَهُ مُزاولةً وزِوالاً: دەستی دایەوە کارەکە دەست بەکاربوو.

زَوَّلَهُ: بەمانا (أزالَهُ)دی.

إنزَالَ: بەمانا (زَالَ)دێ. (إنزالَ عنه): لێی جیابۆوە.

تَزَوَّلَ: عاقڵ بوو ٥ ئازا بوو، چوستو چالاك بوو.

استَزَالَهُ: چاوە ڕوانی فەوتانو لاچونی کرد.

الزَّائِلُ: جەنگەی نیوەڕۆ ٥ (لیل زائل النجوم): شەوی درێژ.

الزائلة: مێینەی (الزّائلَ) ٥ هەرچی گیانی لەبەر بێ ٥ هەرچی بجوڵێتەوە، دەگوترێ: (زالت له زائلة): کەسێکی بینی، شەخصێکی هاتە بەرچاو ٥ (ك: زوائل).

الزَّوائلُ: نێچیر ٥ ئافرەت، دەگوترێ: (فلان یرمی الزوائل): فلانکەس چاك دەزانێ دڵی ئافرەت بۆلای خۆی کێش بکاو نێچیری خۆی بگرێ ٥ ئەستێرە، لەو ڕووەوە کەلەخۆر هەڵاتەوە بەرەو خۆر ئاوا دێ لە هەڵخولانو دەوەرانی خۆی دا.

الزُّوال: جەنگەی نیوەڕۆ، ئەوکاتەی خۆر لەهێڵی ئیستیوا لادەدا.

الزُّوَلُ: چوستو چالاك ٥ زیرەك ٥ شەخص ٥ ئازاو نەبەردی وەها خەڵك قەلاچۆ بکا ٥ بازو هەڵۆ ٥ (ك: أزوال)، دەشگوترێ: (هذا زَوَلٌ من الأزوال): ئەمە عەجایبێکە لە عەجایەبە کان.

الزُّوَلَةُ: مێینەی (الزُّوَلَ)، دەگوترێ: (شَتْوَة زَوَلَةٌ): زستانێکی عەجایەبە لەساردو سەرمایی دا ٥ ئافرەتێك زۆر خۆنیشانی پیاو بدا.

المِزْوَلَةُ: سەعاتی زەوالی کەکاتی پێ دیاری دەکرێ بەهۆی ئەو سێبەرەی کاتەکەی لەسەر دیاری دەکرێ ٥ (ك: مَزَاوِل).

زَامَ زَوْماً: مرد ٥ بەڕقەوە تەماشای کرد ٥ دۆنە دۆنو مۆنە مۆنی بوو کەس نەیزانی دەڵێ چی.

الزَّامُ: چواریەکی شت، دەگوترێ: (مضی زام من النهار أو اللیل): چواریەکی

رۆژ یان شەو رۆیشت ٥ (مضی زامان منه): نیوەی ڕۆیی.

الزَّامة: پیرو تاقم‌و گروپ ٥ (ك: زامّ).

الزَّويمُ: کۆبوەوە لەهەرشتێك بێ.

زِينَ البُرُّ: گەنمەکە مرۆراویی بوو مرۆری تێکەڵ بوو.

الزَّانُ: هەلاوسان‌و قەڵەوی، درەختێکە گەورەو بەرزە چل مەتر بەرز دەبێتەوە، دارەکەی پتەوە زۆربەی کالای ناومال لەوداره دروست دەکرێ.

الزَّانَةُ: شتێکە لەرمب کورتره ئامێری شەڕە، کاتی خۆی چەکی دەیلیمیەکان بووە.

الزُّوَانُ: مرۆر، بڕوانە (الزُّءَان).

الزَّونُ: بت‌و صەنەم، هەرشتێك جگە لەخودا پەرستشی بۆ بکرێ، شوێنێك بتی تێدا کۆدەکرێنەوە تێیدا هەڵدە نرێن.

أزْوِي: هات‌و یەکێکی تریشی لەگەڵ دا بوو.

الزَّوُّ: دوو هاوڕێ‌و هاوشان، دەگوترێ: (جاءَ زوًّا): ئەو دووە بەیەکەوە هاتن ٥ هەروا دەگوترێ: (کان ئوًّا فصار زُوًّا): تەنها بوو بوو بەجوت ٥ ئەندازە روداوو کارەساتی مردن، دیاردەی گیانەلاو.

زَوَاهُ زَيّاً: بردی، شتەکەی لەگەڵ خۆبرد، دەگوترێ: (زوی الدهرُ القومَ): رۆژگار ئەو نەتەوەیەی لەگەڵ خۆی ڕادا.

زَوَى المالَ: ماڵەکەی هەڵبژارد.

زَوَى السِّرَّ: نهێنییەکەی شاردەوە.

زَوَى الشَّيْءَ: شتەکەی کۆکردەوەو، وەری گرت.

زَوَى مابين عينيه: نێوچاوانی بەیەکدا داو گرژ بوو.

زَوَى الشَّيْءَ عنه: شتەکەی لێ لاداو دووری خستەوە.

زَوِّى: کەوتە سوچی خانوەکەوە.

زَوِّى الشَّيْءَ: شتەکەی پێچایەوە کۆی کردەوە وەری گرت.

زَوِّى الكلامَ في نفسه: لەدڵی خۆی دا قسەکەی گۆڕی.

زَوِّى الحرف: پیتەکەی بەدەنگی (زای) لەدەم هاتەدەر.

زَوِّى الزَّايَ: نوسیەوە.

إنْزَوَى: کەوتە سوچی خانوەکە ٥ وێکهاتەوە، کۆبووەوە.

إنْزَوَى القومُ بعضهم الى بعض: خەڵکەکە لێك نزیك بوونەوە.

تَزَوَّى: بەمانا (إنْزَوَى)دێ.

الزَّاويةُ من البِناءِ: سوچی خانوو، چونکە دولادیوار یەك دەخاتەوە ٥ گۆنیا.

المِزْواةُ: ئامێرێکی وردە وەستای

بيناسازيى بەكارى دێنن بۆ ئەندازەگرتنى سوچ‌و قولينچكى خانوو.

تَزَيَّبَ لَحْمُهُ: گۆشتى كەوتە سەريەك‌و قەڵەو بوو.

الأَزْيَبُ: كورتە بالآى گۆشتن‌و هەنگاو كورت ٥ باى باشور ٥ بايەك لەنێوان باى باشورو شەماڵ دايە، ڕەشەبا ٥ ترس ٥ دوژمنايەتى.

زَاتَ الطعامَ وغيره: زەيتى كردە ناو طەعامەكەوە.

زَاتَ الجِلْدَ وغيره: پێستەكەى بەزەيت هەنوو.

زاتَ فلاناً: زەيتى دەرخواردى فلانكەس دا.

أزات فلانٌ: فلان زەيتى لەلا زۆر بوو.

زَيَّتَهُ: بەمانا (زاته)دێ.

زَيَّتَ فلاناً: زەيتى بۆ فلان نارد.

زَيَّتَ الآلةَ: زەيت يان بەزو چەورى ترى كردە نێوان دوو قەبارەى لێك خشاو بۆئەوەى زەختى لێك خشانەكە كەم بكاتەوە.

استزات: داواى زەيتى كرد.

الزَّيت: ڕۆنى زەيتون ٥ هەروا بەهەموو ڕۆنێك دەگوترێت زەيت، بەرهەمايى‌و بەتايبەتى دەگوترێ: (زيت الخِرْوَع، والزيت الحار، والزَّيتُ المعدني) ٥ (ك: زيوت).

الزَّيَّات: زەيت فرۆش ٥ زەيت گوش.

الزَّيتون: درەختێكە بەردارە، بەرەكەى دواى سوێركردنى دەخورێ، زەيتيشى لێدەردەهێندرێ.

الزِّيجُ: هەركتێبێك، جەدوەلى فەلەكى تێدابن‌و چۆنيەتى ڕۆيشتنى ئەستێرەكان ديارىى بكاو بەهۆيەوە ساڵنامەو تەقويم ديارىى بكرێن ٥ تەنافى وەستاى بينا سازيى.

زَاحَ زَيْحاً وزيوحاً وزيحاناً: دوور كەوتەوە ڕۆيشت.

أزاحَهُ: لاى برد، دەگوترێ: (أَزَاحَ اللهُ عِلَّتَهُ فزاحت): پەروەردگار نەخۆشييەكەى لابردو شيفاى دا.

إنْزَاحَ: لاچوو.

زَادَ زيداً وزيادةً: زيادبوو گەشەى كرد.

زاد الشَّيْءَ: شتەكەى والێ كرد زياد بێ.

زادَ فلاناً خيراً: خێرو بەرەكەتى دا بەفلان.

زايَدَهُ: بەر بەرەكانى كرد لەزياد كردن دا، زەم‌و زەمكاريى كرد.

زَيَّدَ: بەمانا (زادَ)دێ.

تَزَايَدَ: بەمانا (زادَ)دێ.

زاد من قوله أو فعله: زياد لەپێويست قسەى كرد يان زياد لەپێويست كارى كرد.

تَزَايَدَ الناسُ في السلعة وعليها: خەڵكەكە لەنرخەكەيان زيادكردو زەميان بەسەر يەكترەوە كرد تا نرخەكەيان گەياندە ئەوپەڕى،

دەشگوترێ: (تَزَيَّدَ الجملَ في سيره): زیاد لــەتوانای حوشــترەکە هــەلینگی داو زەختی لێ کرد.

إِزْدادَ: بەمانا (زَادَ)دێ، (إزداد شيئاً لـه): شتەکەی بۆ خۆی زیاد کرد.

إِزْدَادَ فلانــاً: داوای زێـدەی لەفلانکـەس کرد.

الزَّائِدُ: دەگوترێ: (أخذه بدرهم فزائـداً) بەدیرهەمێك کڕیو زیاتریش.

الزَّائِدَةُ: مێینەی (الزائد)ە ٥ هەروا نـاوە بـۆ ریخۆڵـە کـوێرە ٥ (ك: زوائـد) ٥ (ذو الزوائـد): لەقـەبی شێرە، شـتە زەوائیدەکانیـشی چـنگو نینـۆكو هەڵمەتو نەڕەیەتی.

زوائد الأسنان: ئەو ددانەیە لەتەنیشت ددانی ترەوە دەڕوێ.

الزيادة: ئەوەی لەشتەکە زیـادە ٥ (زيادة الكبــد): زێدەکەیــەتی ٥ (حــروف الزيادة): پیتەکانی (سـألتمونيها) یـان (أليوم تنساها)ن.

الزَّيْدِيَّة: تاقمێـکن لەشیعە پاڵ زەیدی کوڕی عەلی دەدرێنو لەوڵاتی یەمەن ڕێبــازی ئــەوان پــەیڕەو دەکــرێ، بڕوایــان وایــە ئیمامــەت دەبــێ لەوەچــەو نــەوەی عــەلی کــوڕی ئەبوطالبو فاطیمەی خێزانی بێ.

الْمَزَادُ: مەزاتخانــە؛ شـوێنی فرۆشتنی کــاڵا لەهەراجخانــە بەشـێوەی زەمو زەمکاریی بۆئەوەی لەئاکام دا کاڵاکە لەسەریەکێــــك لەبەشــــدارانی مەزادەکەدا ڕاوەستێ ٥ (ثمن المزاد): ئــەو نرخەیــە کەلــە مەزادەکــەدا کاڵاکە لەسەری دەوەستێ.

الْمَزَادَةُ: هەمبانە، توێشودانی کاروانیو ڕێبوار.

زار الدَّابَّة زيراً: حەبلو هەوساری لەسەری وڵاخەکە بەست.

زَيَّــرَ الدابّــةَ: بەحــەبل وڵاخەکــەی بەستەوە.

الزِّيرُ: بڕوانە مادەی (زَوَرَ).

الزِّيَازِيَّة: پەلەکردنو خێرایی.

الزِّيزاءُ: زەوی ساغو پتەو ٥ تەپۆڵـکە ٥ پەڕی باڵندە ٥ (ك: الزَّيازي).

الْزَّيْزَفون: حوشتری خۆشڕەوی چوستو چاڵاك ٥ درەختێـکە خودی دارەکە سـپییە بەتـەڕی دەخـورێ، گوڵێـکی سپی هەیە بـەری نییـە، لەگوڵەکەی شـەراب دروسـت دەکـرێ ٥ لەپەنـدی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (کالزيزفون يزهــر ولايثمــر): وەکـوو درەختـی زەیزەفــۆن وایــە گــوڵ دەردەداو بەرناگرێ، بەکەسێك دەگوترێ وادە بداو پابەندی وادەکەی نەبێ.

زَاطَ زَيطاً وزياطـاً: هـاواری کـردو قیڕانـدی قیژاندی ٥ قیڕەو هەرای کرد.

مزهر
مزولة
زورق
زاوية حادّة
زاوية مستقيمة
زاوية
زاوية نافرة
زاوية قائمة
زاوية منعكسة
زاوية
زاوية منفرجة
مزيتة
مزهريّة
زاوية منعدمة
زاويتان متوافقتان
زاويتان متقابلتان في الرأس
زاويتان متكاملتان
زاويتان متقابلتان في الرباعي
زاويتان متجاورتان أو متتاليتان
ويتان متتامتان
زاوية المضلّع الداخليّة والخارجيّة
زاوية منحنيين
زاوية خارجة عن الدائرة
زاوية داخلة في الدائرة
زاوية محيطيّة و مركزيّة
زاوية ثنائيّة أو زوجيّة
زاوية مجسّمة مقعّرة
زاوية مجسّمة محدّبة
زهرة العسل
أزهار
زينبيّة
زُوسْتيرا
زهرة الربيع
زهرة الغمد
زوف
زهرة الربيع
زان
زهرة الآلام
زهرة الحواشي
زيتون
زيز
زاغ

زاطَ النـاسُ: خەڵـکەکە غەڵبـە غـەڵبیان کرد.

الزِّیاطُ: جەڕەسی بچوك، فیتفیتۆکە.

الزِّیطـة: یـەکجار هـاوارکردنو قـیڕە ٥ قیڕەو هەراو ژاوەژاو.

زَاغَ عنه زَیْغاً وزیوغاً وزیغاناً: لای دا، مەیلی کـــرد خواربـــوو، دوورکەوتـــەوە، دەگـوترێ: (زاغـت الـشمس): خـۆر بەلای ئاوابون دا ڕۆیی.

زاغ عن الطریق: لەڕێـگە لای دا.

زاغَ البـصرُ: چـاو حەبەسـاو شـتەکەی لـی تێــکەڵو پێــکەڵ بـوو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿مَـا زَاغَ الْبَـصَرُ وَمَـا طَغَى﴾.

أزاغَـهُ: وای لـی کـرد ڕێـگەی لـی گـوم ببێو لەڕێبازی ڕاست لابدا.

زَیَّغَـهُ: خـواری کـردەوە ٥ خوارییەکـەی ڕاست کردەوە.

الزَّیغُ: لادان لەحەقو ڕاستی.

زافــت النقــود زَیْفــاً وزیوفــاً: دراوەکـە تەزویرو غەشی تێدابوو پارەکە پوچ بوو.

زاف في مشیته زیفانـاً: پەلـەی کـردو لای دا ئـەملاو ئـەولای کـرد ٥ خـۆی بـاداو لەنجەو لاری کرد.

زاف الحمامـة الـذكرُ عنـد الحمامـة الأنثـى: کۆتـرە نێرەکـە لای کـۆترە مێیەکـە باڵی فش کردنو لەزەوی خشاندن.

زافَ البناءُ زیفاً: باڵەخانەکە بەرز بۆوە.

زاف الغـلامُ: کـوڕە گەنجەکـە بـازی دا بـۆ سەر سوچی سەکۆکەو خۆی بادایەوە بۆ شوێنی پێشوی بۆنەوەی ڕام ببێ بۆ سوارچاکی.

زاف النقـودَ وغَیْرَهـا: پارەکەی پـوچ کـردو تـەزویری کـرد، وای لـێکرد نرخـی نەبێو پوچ بێ.

زَیَّـفَ النقـودَ: پارەکـەی تـەزویر کـرد، پارەی تەزویرو بێ بەهای خستە ناو بازاڕەوە ٥ غەشو تەزویری پارەکەی دەرخــست ٥ دەیــشگوترێ: (زَیَّفهــا علیه): شتەکەی بەسـەردا تێپەڕانـد، قۆپییەی لـێ کرد.

زَیَّفَ رَأیَهُ أو قوله: ڕاو بۆچونەکەی پـوچ کردەوەو قسەکەی ڕەتکردەوە پوچیو بەتاڵیەکـەی دەرخـست ٥ بـەهیچو پوچو بێ بایەخی لەقەڵەم دا.

الزَّیْــفُ: تــەزویر، پــوچ ٥ دەگــوترێ: (دِرهــم زیــف): درەمێــکی پوچـە سکەی ئەصڵی نییـە ٥ گویسەبانەی خـــانوو ٥ بـــارکۆنو دیکـــۆری باڵەخانــەی گــەورە ٥ (ك: زیـــوف وأزیاف).

زَیَّقَ القمیصَ ونحوَهُ: یەخـەو ملەوانـەی بـۆ کراسەکە کرد، دەگوترێ: (عمِلَ للجیب زیقـاً): یەخـەی بـۆ گیرفانەکـە دروو.

زَاكَ فِي مشيته زَيْكاً وزيكاناً: لارو لەنجەی کردو خۆی بادا.

زَالَ الشَّيْءَ زيلاً: شتەکەی دوور خستەوە، لای دا ٥ هەڵی هاواردن، دەگوترێ: (زِل ضَأْنَكَ مِن معزك): مەڕەکانت لەبزنەکانت هەڵاوێرە جیایان بکەوە.

زَالَ يَزَالُ: ئەم دوو فیعلە دەبێ لەپێشیانەوە پیتی نەفی هەبێ ئەوکاتە فیعلی ناقیص دەبن، دەگوترێ: (مازال محمد مدرساً) و(لایزال محمد مدرساً).

زَيِلَ زيلاً: لینگی لێک بلاوکردنەوە، قاچی پان هاویشتن ٥ (هو أزيَلُ وهي زَيْلاءُ) ٥ (ك: زيل).

زَايَلَهُ مُزَايَلَةً وزيالاً: لێی جیابۆوە.

زَيَّلَهُ: بلاوی کردەوە.

إنْزَالَ: جیابۆوە.

تَزايَلُوا: لێک جیابوونەوە، (تزايل فلان من جليسه): فلان خۆی لەهاوڕێو هاونیشینەکەی شاردەوە ٥ خۆی لێ داپۆشی بۆ ئەوەی نەی بینێ ٥ (امرأة متزايلة): ئافرەتێکە بەحەیاو شەرمە ڕوی خۆی دادەپۆشێ.

تَزَيَّلُوا: لێک جیابونەوە دەست بەرداری یەکتری بوون ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾.

المِزْيَلُ: عاقڵمەندی زانا کە دەتوانێ سەرەداوی شتەکە لێک بکاتەوە ٥ (رجل مِخْلَط مِزْيَل): پیاوێکە شتەکان تێکەڵ دەکاو عاقڵانە لێکیان جیادەکاتەوەو بیری تیژە سەری لێ ناشێوێ.

زام لە زَيْماً فأسكتَهُ: کارێکی پێ کرد یان بۆکرد بێدەنگی کرد.

تَزَيَّمت الإبلُ والدوابُ: حوشترەکان یان وڵاخەکان بلاو بوونەوە.

تَزَيَّمَ اللحمُ: گۆشتەکە توند بوو پاڵی لێک دا.

الزِّيمَةُ: جەڵەبە حوشتر کەلەدوو کەمتر نەبێو لەپێنج تێنەپەڕێ ٥ (ماشية زيم): ئاژەڵی بلاوە بوو (غارة زَيَمُ): هێرشی بەربلاو.

زانَهُ زَيْناً: جوانی کرد، ڕازاندیەوە.

أزْيَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی جوانکرد.

زَيَّنَهُ: جوانی کرد.

تَزَيَّنَ: بەمانا (إزْدَانَ)دێ.

إزَّيَّنَ: بەمانا (إزدان)دێ.

الزَّائِنُ: خۆ جوانکردو، دەگوترێ: (إمرأة زائن): ئافرەتێکە خۆی ڕازاندۆتەوە.

الزِّيانُ: هەرشتێک خۆی پێ جوان بکرێ.

الزَّيْنُ: هەرشتێک شت جوان بکا ٥ (ك: أزيان)، دەگوترێ: (إمرأة زَيْنَةٌ).

الزّيْنَةُ: بەمانا (الزّيان)دێ.

يــوم الزّينــة: ڕۆژی جـەژن ، جـەژنی نەورۆز.

الزّيْنون: لەبواری کیمیادا عونـصورێکی (خامل) لەهەوادا بەکەمی هەیـە بـۆ بۆری ڕوناکی بەکاردەهێـنـدرێ.

زَيّـاهُ تتزِيَـةً: ئامـادەی کـردو پۆشـاکی لەبەرکرد.

تَزَيّا بكـذا: خـۆی حـازر کـردو پۆشاکی لەبەرکرد.

الــزّيُّ: شــێوەو ڕوخــسار ، پۆشــاك، دەگـوترێ: (أقبــل بــزي العــرب): بەپۆشـاکی عەرەبیـەوە هـات ، (ك: أزياء).
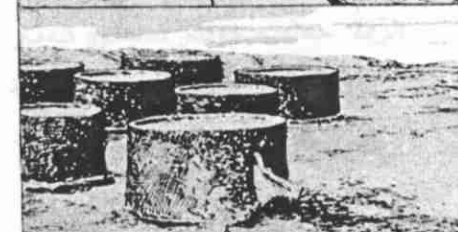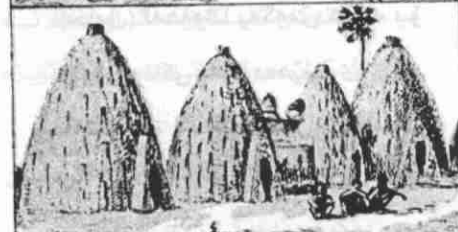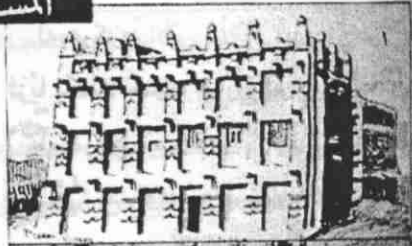
١ في المغرب ◆ ٢ دار في موريتانيا ◆ ٣ بيت ذو رواق داخلي ◆ ٤ في افريقيا الشمالية ◆ ٥ في بلدة أرتهم (هولندا) ◆ ٦ ناطحات السحاب (نيويورك) ◆ ٧ نزل في اسبانيا ◆ ٨ بيت من خشب في نروج ◆ ٩ دار من حجر في قبرص ◆ ١٠ «ايبا» في روسيا ◆ ١١ «شاله» في سويسرا ◆ ١٢ من قصور اسبانيا ◆ ١٣ وكالة حديثة من التجارة المسلحة تضم مئات المنازل .

السِّينُ: پیتی دوانزەهەمی پیتەکانی هیجایە ٥ لەکەناری زمان‌و ددانی سەرەوەی پێشی دەم دێتە دەرەوە ٥ پیتی (سین) بە مەفتوحی دەچێتە سەر فیعلی موضاریع‌و تایبەتی دەکا بەزەمانی داهاتوو.

سَأْ: دەنگێکە، گوێدرێژی پێ هۆش دەکرێ، یان پێی بانگ دەکرێ بۆئەوەی ئاو بخواتەوە یان بڕوا ٥ لەکوردی دا لەجیاتی ئەو وشەیە (هەچە) یان (هەتتە) بەکار دەهێندرێ.

سَأَبَهُ سَأْباً: خنکاندی ٥ دەستی لە قۆرتەمەنا (قورگی جەڕاند).

سَأَبَ السِّقاءَ: مەشکەکەی هەڵاخنی، پانی کرد.

سَئِبَ من الشراب سَأْباً: تێری خواردەوە لەشەڕابەکە.

السَّأْبُ: کوندەی ئاو ٥ (ك: سُؤُوبٌ).

السُّؤْبان: دەگوترێ: (هو سُؤْبان مال) بەجوانی‌و رێک‌و پێکی ماڵ‌و سامانەکەی سەرو بەر کرد.

المِسْأَبُ: کوندەی ئاو ٥ (ك: مَسائب).

سَأَدَهُ سَأْداً: خنکاندی، قورتەمەی گرت‌و جەڕاندی.

سُئِدَ: نەخۆشی (سوئادی) توش بوو، توشی شۆری بوو.

سَئِدَ الجرحُ سَأَداً: برینەکە هەڵتەقیەوە.

أَسْأَدَ السَّيْرَ: رۆیینی مام ناوەندی ئەنجام دا ٥ بەشەو رۆیی.

السُّؤادُ: نەخۆشییەکە توشی کەسانێک دەبێ کەئاوی سوێر دەخۆنەوە.

السُّؤْدَةُ: باقی ماندەی گەنجی، ئاخرو ئۆخری گەنجی.

المِسْأَدُ: کوندە.

سَأَرَ من الطعام والشراب سَأْراً: هەندێکی لە طەعام‌و شەرابەکە هێشتەوە.

سَئِرَ سَأَراً: مایەوە (أسْأَرَ) بەمانا (سَأَرَ)دێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (إذا شربتم فاسْئِروا): کەئاوتان خواردەوە کەمێکی لێ بهێڵنەوە.

أَسْأَرَ من حسابه: هەندێکی لەحیسابی خۆی هێشتەوەو سفری نەکرد.

تَسَأَّرَ الشرابَ: باقی ماندەی ئاوەکەی خواردەوە، بەرماوەکەی خواردەوە.

السَّائِدُ: باقی ماندە.

السُّؤْرُ: بەرماوە، باقی ماندە.

السُّؤْرَةُ: بەرماوە ٥ ئافرەتێک کە هەڕەتی گەنجی بڕواو کەمێ تەڕو

تازەیی پێ مابێ، دەگوترێ: (إنّ فيها لَسَوْرَةً).

اَلسُّؤْرَةُ من المال: ماڵی چاكو باش ٥ (ك: سُؤَرٌ).

سَأْسَأَ بالحمار سَأْسَأَةً: بەگوێدرێژەكەی گوت (سَأْسَأْ) بۆ ئەوەی ئاوەكە بخواتەوە ٥ یان بۆ ئەوەی هەڵسلەمێتەوە بڕوا یان ڕابوەستێ.

تَسَأْسَأَت الأمورُ: كارەكان گۆڕانكارییان تێكەوت.

تَسَأْسَأَ فلان بحقي: فلانكەس دانی نا بەمافی من دا پاش ئەوەی ئینكاری دەكرد.

سَأَفت يده سَأْفاً: دەورو بەری نینۆكی دەستی قەڵشتن، نینۆكی قەڵشت قەڵشت بوون.

سَئِفَتْ يَدُهُ: بەمانا (سَأَفَتْ) دێ، دەشگوترێ: (سَئِفَتْ شَفَتُهُ): لێوی توێكڵی هەڵدا.

سَئِفَ لِيفُ النخلة: توێكڵی دارخورماكە شەقار شەقار بوو لێك بڵاو بووە.

سُؤِفَتْ ابِلُهُ سَأْفَةً: نەخۆشیو قڕان كەوتە نێو حوشترەكانەوە.

اِنْسَأَفَ: بەمانا (سَأَفَ)دێ.

السُّؤَافُ: دەردێكە قڕان بەحوشتر دەكا.

السَّأَفُ: موی كلك ٥ مووە ئەستورو درێژەكانی كلك.

سَأَلَهُ عن كذا سُؤالاً وتسآلاً ومسألة: پرسیاری لێ كرد دەربارەی فلان شت ٥ سواڵی كردو دەستی لەكەسانی دیكە پان كردەوە.

سَأَلَ فلاناً الشَّيْءَ: داوای شتی لەفلان كرد بیداتێ، دەگوترێ: (سَأَلْتُ محمداً دِرْهَماً): داوای درەمێكم لە موحەممەد كرد.

أَسْأَلَهُ سؤله: ئیشەكەی جێ بەجێ كرد.

سَاءَلَهُ: بەمانا (سَأَلَهُ)دێ.

تساءَلوا: پرسیاریان لەیەك كرد.

السَّائِلُ: هەژارو سواڵكەر.

السَّآلُ: كەسێك زۆر پرسیار بكا.

السُّؤالُ: سواڵكردن، داوای خێر پێكردن ٥ پرسیاری بەتاقیكردنەوەی قوتابی ٥ (ك: أسْئلة).

السُّولُ والسُّؤْلَةُ: ئەوشتەی دواكراوە یان داوای دەكەی.

السُّؤَلَةُ: كەسێك زۆر پرسیار بكا.

السُّؤُولُ: بەمانا (السَّآل) دێ.

الْمَسْأَلَةُ: شتی داواكراو ٥ یان قەضییەو ڕوداوێك بەڵگەی لەسەر بهێندرێتەوە.

الْمَسْئولُ: بەرپرس ٥ لێپرسراوی دەوڵەت.

اَلْمَسْئُولِية: بەرپرسیاریەتی لەگفتارو لەکردار.

سَئِمَ الشَّيْءَ ومنه سَأَماً وسآمةً: لەشتەکە وەڕز بوو.

أَسْأَمَهُ: وەڕزی کرد، جاڕزی کرد.

السَّؤُوم: کەسێك زۆر وەڕزبێو وەڕزبوونی گەیشتبێتە ئەو پەڕی.

سَأَى سَأْواً: بازی دا، دوژمنایەتی کرد ٥ ئاشوبی خستە نێو جەماوەر.

السَّأْوُ: زێدو نیشتمان ٥ ورەو هیمەت، دەگوترێ: (فلان ذو سَأْوٍ): فلانکەس ورە بەرزو خۆگرە ٥ مەبەستو ئامانج.

سَبَأَ على يمين كاذبة سَبْأً وسِباءً ومَسْبَأً: سوێندی خواردو هیچ گوێی بە گرنگی سوێند پێ خوراوەکە نەدا.

سَبَأَ الخَمْرَ: شەرابەکەی کڕی بۆئەوەی بیخواتەوە.

إِنسَبَأَ الجِلْدُ: پێستەکە کەوڵ کرا.

سَبَأ: ناوی پیاوێکە گوایە خێڵەکانی یەمەن هەموویان دەچنەوە سەر ئەو ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (تفرقوا أيدي سبأ): بۆ نموونەی پەرتەوازەیی دەهێندرێتەوە، چونکە خەڵکی یان بلێ هۆزەکانی (سَبَأ) کە وڵاتەکەیان ئاو داگیری کردو وێرانی کردو باغو باغاتیان لەناو چوو هەریەکەیان رویان کردە دەڤەرو وڵاتێکو پەرتەوازە بوون.

اَلسِّبَاءُ: شەراب.

السُّبْأَةُ: سەفەری دورو درێژ.

السَّبَئِية: پێرەوانی لە شیعە توندڕەوەکان کە پاڵ عەبدوڵڵای کوڕی (سَبَأ) دەدرێن.

السَّبَّاءُ: مەی فرۆش.

السَّبِيئُ: (سبيئ الحية): توێژی مار.

السَّبِيئَةُ: شەراب.

اَلْمَسْبَأُ: ڕێباز لەناو کێوو کەژدا.

سَبَّهُ: جنێوی پێ دا.

سَبَّ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوە.

سَبَّ الدَّابَّةَ: ئاژەڵەکەی سەربڕی.

سَابَّهُ مُسَابَّةً وسِبَاباً: جنێوی پێ دا ٥ (جنێویان بەیەکتر دا).

سَبَّبَهُ: زۆری جنێو پێ دا.

سَبَّبَ الأَسْبابَ: هۆکارەکانی هێنانەدی.

سَبَّبَ للماء مَجْرَى: ئاوەڕۆی بۆ ئاوەکە دروست کرد.

سَبَّبَ الحكمَ ونحوه: هۆکاری حوکمدانەکەی دیاری کردن.

اِسْتَبُّوا: خەڵکەکە جنێویان بەیەکتر دا.

تَسَبَّوا: شەڕە جنێویان کرد.

تَسَابُّوا: جنێویان بەیەکتر دانو دەنگیان لێك دابڕی.

تَسَبَّبَ اليه: بەواسیتەو هۆکاری جۆراو جۆرەوە پێی گەیی.

اسْتَسَبَّ له: وای لێ کرد جنێو ی پێ بدری، دەگوترێ: (اسْتَسَبَّ لأبيه): جنێوی بەباوکی خەڵکی ترداو بەو هۆیەوە جنێو بەباوکی ئەویش درا ٥ ڕێگای خۆش کرد کەسانی دی جنێو بەباوکی بدەن.

الأُسْبُوبة: ئەو عەیبو لەککەیە جنێوی پێ دەدرێو دەکرێتە ئامرازی جنێو ٥ (ك: أسَابِيب).

السُّبُّ: جنێو فرۆش ٥ کەسێك زۆر جوێن بدا ٥ سەرپۆش ٥ مێزەر ٥ حەبل ٥ سنگو گوڵمێخ ٥ قوماشی تەنك ٥ (سِبُّ الشخص): جنێو پێدەر ٥ (ك: سُبُوب).

السَّبَبُ: حەبل ٥ هەرشتێك ببێتە هۆکار بۆ گەیشتن بە شتێك ٥ خزمایەتیو خۆشەویستی ٥ لەزاراوەی عەروزدا (سَبَبَ) بریتییە لە دو پیت یەکەمیان بزوێنی هەبێو ئەوی تر بێ بزوێن ٥ یەکەمیان سەبەبی سوكو دووەم سەبەبێ قورس ٥ لەزاراوەی شەرع دا هۆکارێکە کە بەهۆیەوە دەگەیە شتێكو بەلام تێیدا کاریگەر نییە ٥ وەکوو کات هۆکارە بۆ واجب بوونی نوێژ، بەلام تێیدا کاریگەرنیە ٥ (أسباب السماء): پەیژەو پلیکانە بۆ بەرزبوونەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ﴾ (أسباب السموات)، دەشگوترێ: (تَقَطَّعَتْ بهم الأسباب): هیچ بەهانەو فروفێڵیان نەماون ٥ (أسباب الحكم): بریتین لەو بەڵگەو شایەتانەی دادوەر دەیان بینێو دەیانکاتە بنەما بۆ حوکمە قانوونیەکەی.

السَّبّابة: قامکی شایەتومان، قامکی نێوان قامکە گەورەو قامکە درێژ.

السُّبَّةُ: ماوەیەك لەزەمان، دەگوترێ: (مضت سُبَّةٌ من الدّهر): ماوەیەك لەڕۆژگار تێپەڕی ٥ (أصابتنا سُبَّةٌ من الحرّ أو البرد): ڕۆژگارێکی گەرم یان ساردمان بەسەردا تێپەڕی، ماوەیەك گەرما یان سەرما لێی داین ئێستا مەوجەی بۆ بەکاردەهێنن ٥ دەڵێن: مەوجەی گەرما یان مەوجەی سەرما.

السُّبَّةُ: عەیبو عار ٥ کەسێك خەڵك زۆر جوێنی پێ بدا.

السُّبَبَةُ: کەسێك زۆر جنێو بەخەڵك بدا.

السَّببيّة: پەیوەندی نێوان سەبەبو موسەبەب.

السَّبِيبُ: (سبيب الفرس): موی کلك و یالّ و ناوچاوانی ئەسپ.

السَّبِيبةُ: قوماشی تەنك و سوك ◦ پارچەمو (گلۆڵە مو) ◦ درزو دڕاوی کەم لەقوماشی کەتان ◦ (ك: سبائب) ◦ دەگوترێ: (امرأة طويلة السبائب): ئافرەتێکی زوڵف درێژه ◦ (سبائب الدم): ڕێڕەوەکانی خوێن.

اَلمِسَبُّ: جوێن فرۆش؛ کەسێك زۆر جوێن بدا.

اَلمِسَبَّةُ: پەنجەی شایەتومان.

سَبَتَ سَبْتاً: نوست ◦ پشوی دا ◦ دامرکا.

سَبَتَ فلان سَبْتاً: ڕۆژی شەممە فلانکەس چووه ژورەوه.

سَبَتَ اليهودُ: جولەکە مەراسیمی شەممەیان پێکهێناو پشویان داو وازیان لەکاروکاسبی هێنا.

سَبَتَ الشَّيْءَ: شتەکەی شل کردەوه.

سَبَتَ شَعْرَهُ: قژەکانی کردنەوه ◦ بڕیەوه، دەگوترێ: (سَبَتَ عِلاَوَتَهُ): لەملی دا ◦ (سَبَتَ رأسَهُ): سەری تاشی.

أسْبَتَتِ الحية: مارەکە پاپۆکەی بەست و خۆی مات دا.

أسْبَتَ فلان: فلانکەس ڕۆژی شەممە داخلّ بوو.

أسبتَ اليهودُ: جولەکە داب و نەریتی ڕۆژی شەممەیان پەیڕەوکرد.

سَبَّتَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوه.

إنسَبَتَ الجِلْدُ: پێستەکە بەدەباغکردن نەرم بوو.

اِنسَبَتَ الرُّطَبُ: خورماکە شیرین بوو هەمووی بوو بەروطاب.

اِنسبت الشَّيْءُ: شتەکە درێژ بوو کشا لەگەڵ نەرم بوون دا.

السُّبَاتُ: ڕاحەو پشودان ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا﴾ هەروا وشەی (سُبات) بەمانا خەوی سوك و سەرەخەوه، وەکوو نوستنی تاوناتاوەی پیرەمێردو نەخۆش ◦ عەمری کوڕی مەسعود بەمعاویەی گوت: (ما تسأل عن شيخ نومه سبات وليله هبات) ◦ لەبواری پزیشکی دا بریتییە لە حاڵەتێك کە نەخۆش تێیدا بێ ئاگا دەبێ و لەخۆ دەبێتەوەو بەهیچ دەرمانێك بەئاگا نایەتەوه پێچەوانەی ئیغمایە کەشتێکی کاتییەو دوای ماوەیەك لەسەرخۆ چووەکە بەئاگا دێتەوه ◦ (ابنا سبات): شەوو ڕۆژ.

السَّبْتُ: ڕۆژی شەممە ◦ ڕۆژگار یان ماوەییەك، دەگوترێ: (أقمنا في بغداد سبتاً): ماوەیەك لەبەغدا ماینەوه ◦ ڕاحەو پشودان ◦ نوستن ◦ کەسێك

زۆر بنوێ ٥ گەنجی ئازاو چاو نەترس ٥ ئەسپی ڕەسەنی بەڕاپەرو تیژڕۆو بازهاوێژ ٥ (ك: سُبُوت وأسبات).

السِّبْتُ: هەرپێستێك دەباغ بكرێ ٥ جۆرە نەعلێك هەیە پێی دەگوترێ: (نەعلی سیبتی): لەوجۆرە پێستانەیە.

السُّبْتَةُ: ماوەیەك لەرۆژگار.

اَلْمَسْبُوتُ: نەخۆشی بێ هۆش‌و بێ هاوارکردن‌و پەلەقاژە ٥ مردو.

سِبْتِمْبَر: مانگی نۆی زایینی.

تَسَبَّجَ: پێست و کەوڵی لەبەرکرد کەوڵی ئاژەڵی پۆشی.

السَّبَجُ: مێروی ڕەش.

السُّبْجَةُ: جۆرە پۆشاکێکە ئافرەت لەماڵەوە لەبەری دەکا.

اَلسُّبِيجَةُ: بەمانا (السُّبْجَةُ)دێ.

سَبَحَ بالنهر وفيه: لە روبارەکە دا مەلەی کرد چووە ناو ئاوەکەو خۆی نقوم کرد.

سَبَحَ الفَرَسُ: ئەسپەکە لەرۆیشتن دا دەستی هاویشتن.

سَبَحَ النجومَ: ئەستێرەکان لەفەلەکی خۆیان لەهاتو چۆدا بوون ٥ قورئان دەفەرموێ:﴿وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾.

سَبَحَ فلان في الأرض: فلانکەس لەزەوی دا دوور کەوتەوە ٥ چاڵی هەڵکەند ٥ باری ژیانی ئاڵ‌و گۆڕی بەسەردا هات بۆژیان‌و دابینکردنی پێویستیاتی تێکۆشا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا﴾.

سَبَحَ في الكلام: زۆری قسەکردن.

أَسْبَحَهُ في الماء: مەلەی پێکرد، لەئاوی هەڵکێشا.

سَبَّحَ: وتی (سبحان الله)، تەسبیحاتی کرد.

سَبَّحَ الله وله: پەروەردگاری بەتاك‌و تەنهاو بێ عەیب‌و لەککە وەصف کرد تەقدیس‌و تەنزیهی کرد.

السابحات: گەمێکانی ناو دەریا ٥ فریشتە ٥ ئەستێرە.

السِّبَاحَةُ: مەلەکردن؛ جۆرە وەرزشێکە لەناو ئاودا دەکرێت.

اَلسَّبَّاحُ: مەلەکەر ئەوکەسەی زۆر لەناو ئاودا دەبێ.

السَّبَّاحَةُ: قامکی شایەتومان؛ پەنجەی نێوان قامکە گەورەو قامکە درێژ ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەربارەی دەستوێژ دەفەرموێ: (فأدخل إصبعيه السَّبَّاحَتَيْنِ في أُذُنَيه).

اَلسُّبُّوح: ناوێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار؛ واتە لەهەموو عەیب‌و لەککەیەك دوورە هەرچی نەقص بێ تێیدا نییە.

سُبْحَانَ: دەگوترێت: (سبحان الله) وشەیەکە بۆ تەنزیهی زاتی پەروەردگار بەکاردێ ٥ لەکاتی سەرسوڕمان لە شتێك و عاجباتی لێ هاتن دەگوترێ.

اَلسَّبْحُ: بەتاڵایی و فەراغ.

اَلسُّبْحَةُ: دەنکە مێروی تەزبیح ٥ دوعاو پاڕانەوە ٥ نوێژی سوننەت ٥ (ك: سُبَحٌ).

سُبُحات الله: نورو جەلال و شكۆمەندیی پەوەردگار.

السَّوَابِحُ: بەهێزو توانا، پتەوو قایم، دەگوترێ: (كساء مُسَبَّحٌ).

اَلْمُسْبِحَةُ: پەنجەی شایەتومان.

المِسْبَحَةُ: میروی تەزبیح.

سَبْحَلَ فلان: فلانكەس وتی (سبحان الله).

سَبَخَ سَبْخاً: داسەكناو دامركایەوە، دەگوترێ: (سَبَخَ الحَرُّ): گەرما ڕەویەوە.

سَبَخَ القُطْنَ: لۆكەكەی پێچایەوە، لولی دا.

سَبِخت الأرضُ سَبْخاً: زەوییەكە شۆڕ بوو، سوێرە خاكە ٥ (أسْبَخَتِ الأرض) بەمانا (سَبِخَتْ)دێ.

أَسْبَخَ في حفره: لە هەڵكەندنی چاڵەكەدا گەیشتە سوێرە خاك.

سَبَّخَ: نوست.

سَبَّخَ الشَّيْءُ: شتەكە سوك بوو دامركاو داسەكنا، دەگوترێ: (سَبَّخَ العرق): دەمارەكە لە فرە فرکەوت و لێدان و ئازاری نەما ٥ (سَبَّخَ الحرُّ): گەرما دامركایەوە ٥ (سَبَّخَ عنه الشدة): ناخۆشی و چورتمی لەسەر سوك بوون ٥ (سَبَّخَ القطنَ): لۆكەكەی شی كردەوە، پانی كردەوە ٥ (تَسَبَّخَ): سوك بوو، دامركایەوە.

اَلسِّبَاخُ: زەوییەكە نەكێڵدرابێ و ئاوەدان نەكرابێتەوە لەبەرئەوەی سوێرە خاكە ٥ هەروا ئاوە بۆ زبڵی كیمیاوی.

اَلسَّبَخُ: شوێنێك سوێرە خاك بێ قاچی لێ ڕۆبچن.

اَلسَّبْخَةُ: زەوییەك لەبەرئەوەی شۆرە خاكە هیچی لێ نەڕوێ ٥ یان شوێنێك ئاوەكەی قەوزەی لەسەر بێ.

اَلسَّبِخَةُ: ئەرزی نەكێڵدراو ئاوەدان نەكراوە لەبەر شۆرە خاكی.

اَلسَّبِخَةُ: پارچە لۆكە كە دەرمانی دەخرێتە سەرو ئامادە دەكرێ بخرێتە سەر برین ٥ یان لۆكەی شی كراوە ٥ یان ئەو لۆكەیەی لول دەكرێ بۆ ڕستن ٥ ئەو پرژوپاڵەی لەباڵی باڵندە دەكەوێتە خوار ٥ (ك: سَبيخ وسبائخ).

سَبَدَ شَعْرَهُ سَبْداً: مووەکانی جەستەی‌و ریشی تاشین.
أَسْبَدَ: بەمانا (سَبَدَ)دێ.
سَبَّدَ الشَّعْرُ: مووەکان دوای تاشین هاتنەوەو سەریان دەرهێنایەوەو ڕەشاییان دیارە.
سَبَّدَ الفَرْخُ: جوجکەکە (بێچووەکە) پەڕو پۆڵی لێ ڕوان.
سَبَّدَ شَعْرَهُ: مووەکانی تاشین‌و لەبێخ دەری هێنان.
سَبَّدَ رَأْسَهُ: سەری نەشت‌و چەوری نەکرد، قژەکانی بەژاکاوی‌و چڵکنی هێشتنەوە.
السَّبَدُ: دیمەنی ڕوەك‌و گژوگیا لەکاتی سەر دەرهێنانی لەزەوی پێش ئەوەی پەل‌و پۆ بکاو بڵاو بێتەوە ٥ پاشماوەی گیای دوراوە ٥ کەمێك لەقژ، دەگوترێ: (ماله سَبَدٌ ولا لَبَدٌ): ئەکەم نە زۆر هیچی نییە.
السُّبَدُ: باڵندەیەکی پەڕ خاڵخاڵاوی‌و دەم پان‌و گەورەیە، پەڕو پۆڵی نەرمە کە ئاوی ڕێ دەکەوێ خێرا لێی دەچۆڕێتەوە، عەرەب ئەسپی عەرەق کردو بەو باڵندە دەشوبهێنن ٥ (ك: سِبْدان) ٥ هەروا ئاوە بۆ قوماشێك حەوزی پێ دەهاخندرێ‌و لەناو حەوزەکەدا ڕادەخرێ بۆ ئەوەی کە حوشترەکان هاتنە سەر ئاوەکە قوڕاوو لیڵ نەبێ.
سَبَرَهُ سَبْراً: مەزندەی کرد ٥ ئەندازەی گرت، دەگوترێ: (سَبَرَ الجُرْحَ): قوڵایی برینەکەی پێوا، مەزندەی کرد بەئامێری تایبەت.
سَبَرَ فلاناً: فلانکەسی هەڵپشکنی بۆئەوەی بزانێ چی لاهەیە.
أَسْبَرَهُ: بەمانا (سَبَرَهُ)دێ ٥ (إسْتَبَرَهُ) بەمانا (سَبَرَهُ)دێ.
السَّابِرِيُّ من الثياب: قوماشی تەنکی زۆر باش ٥ ئەگەر بۆ زرێ بەکارهات مەبەست زرێی چاك چندراوە.
السِّبَارُ: ئەو ئامێرەی قوڵایی برینی پێ دەپێورێ ٥ یان قوڵایی ئاوی پێ مەزەندە دەکرێ ٥ (ك: سُبُرٌ).
السُّبُورُ: هەژار.
السُّبُّورَةُ: تەختە ڕەشەی قوتابخانە ٥ سەبورە.
السِّبْرُ: ئەصڵ‌و ڕەسەن، بناغە ٥ ڕەنگ ٥ شێوەو ڕوخسار ٥ (ك: أسبار).
السَّبْرُ والتقسيم: لەزاراوەی زانایانی ئوصولی فیقهدا بریتییە لە کۆکردنەوەی وەصفەکان لەئەصڵ‌و قیاس بۆسەر کراوەکەدا ئەمجار وەلانانی هەندێکیان بۆئەوەی باقی ماندەکە بکەینە عیلەت‌و بایسی قیاسەکە.

اَلسِّبْرُ: بەمانا ئەصڵ و رەنگ و شێوەو ڕوخسار دێ.

اَلسُّبَرُ: باڵندەیەکی درندەیە لەباشو گەورەترە باڵەکانی درێژن.

اَلسُّبْرَةُ: سبەینانی سارد.

اَلمِسْبَارُ: ئامێری برین مەزندەکردن ٥ (ك: مسابير).

اَلمَسْبُرَةُ: (مَسْبُرَةَ الجرح): کۆتایی برینەکە.

المَسْبُورُ: ڕوخسار جوان.

سَبَرَتْ: بڕوای کردو ئیدی نەیپرسی.

اَلسُّبْرَاتُ: هەژارو مسکین ٥ (وهي سِبراةٌ) ٥ (ك: سباريت).

اَلسُّبْرُوتُ: شتی کەم و بێ نرخ ٥ هەژارو مسکین، کوڕی گەنج کەموی لێ نەهاتبێ ٥ زەوی چۆڵ و سوتەمەڕو ٥ (ك: سباريت) ٥ (أرض سباريتُ): زەوی سوتەمەڕو.

السِّبْرِيتُ: بەمانا (أَلسُّبَرات)دێ ٥ (هي سبريتة) ٥ (ك: سباريت).

سَبْرَجَ على الأمر: کارەکەی ئاڵۆز کرد.

سَبْرَدَ شعرَهُ: مووەکانی تاشین.

سَبْسَبَ الرجلُ: پیاوەکە بەهێواشی ڕۆیشت.

سَبْسَبَ الماءَ والبولَ: ئاوەکە یان میزەکەی ڕژاند، ڕەوانی کرد.

تَسَبْسَبَ الماءُ: ئاوەکە جاری بوو.

اَلسَّبْسَبُ: سارای کاکی بەکاکی ٥ (ك: سباسِب).

سَبِطَ سَبْطاً: خاو بوو، نەرم بوو.

سَبُطَ الشعرُ: قژی خاوو نەرم بوو، دەشگوترێ: (هو سبط الجسم): قەدو باڵای ڕێک و پێک و ئەندامی جوانن.

أَسْبَطَ: لەترسان بێدەنگ بوو ٥ سەری شۆڕ کردوو چاوی لەزەوی زەنین ٥ لەشی داهێزاو گورج و گۆڵ نەبوو.

أَسْبَطَ بالأرض: بەزەوییەوە نووساو ڕاست نەبوەوە، بەهۆی نەخۆشی یان زەبر وێکەوتنەوە کەوتە سەر جێ و هەڵنەستا.

أَسْبَطَ في النوم: چاوی لێکنان ٥ (أَسْبَطَ عنه): لێی بێ ئاگا بوو.

سَبَّطَتْ بولدها: پێش کامڵ بوون منداڵەکەی لەبارچوو.

اَلسَّابَاطُ: هەڵاشێکە لەسەر دوو دیوارو بەژێر یا ڕێگای کراوە هەیە ٥ (ك: سوابيط وساباطات).

سَبَاطِ: لەرزو تا.

السُّبَاطة: ئەو گەندە موو پرژو پاڵەیە کە لەکاتی سەر شانەکردن دا دەکەونە خوار ٥ سەرانگوێلك ٥ هێشوی خورما کە دەنکە خورماکانی پێوەبن.

اَلسَّبِطُ: پیاوێکە کە باڵابەرز بێ، درێژ بێ ٥ قژی خاو ٥ بارانی بەردەوام.

سِبْطُ اليدين: سەخی سروشتە ◊ (سِبط الأصابع): قامکی درێژن.

سِبْطُ الجسم: جەستە رێكو پێكە، دەشگوترێ: (امرأة سِبطة الخَلْقِ): ئافرەتێكی نەرمو نیانو ناسكە.

اَلسَّبَطُ: درەختێكە لقو پۆپی زۆرنو یەك قەدی هەیە.

السِّبْطُ: كورەزاو كچە زا ◊ لەناو جولەكەش دا وەكوو پێكهاتەی خێڵو هۆزی ناو عەرەب وەهایە ◊ (ك: أسباط).

السُّبْطَانَة: تاپرو ساچمەزەن ◊ تفەنگێك كەڕاوی باڵندەی پێ بكرێ.

اِسْبَطَرَّ: ڕاكشا ◊ درێژبوو، دەگوترێ: (اسْبَطَرَّت الذبيحة): كوشتییەكە دوای سەربڕینی ڕاكشاو درێژ بوو.

اِسْبَطَرَّ البلادُ: وڵات ئارام بوو.

السِّبَطْرُ: پیاوی زیرەكو كۆڵنەدەر لەكارو پیشەی خۆی ◊ درێژ، دەگوترێ: (شَعْرٌ سِبَطْرٌ): قژێكی درێژی خاو ◊ هەروا بەمانا تیژ ڕۆو گورجو گۆڵ دێ، دەگوترێ: (جمل سِبَطْرٌ): و (أسد سِبَطْرٌ): واتە لەكاتی بازدان دا جەستەی درێژ دەبێ.

السِّبَطْرَةُ: ئافرەتی جەستە گەورەو كەتە.

اَلسَّبَطَى: ڕۆیشتنێكە لارو لەنجەی تێدایە.

السَّبَنْطَرُ: درێژ.

سَبَعَ القَومَ سَبْعاً: بوو بەحەوتەم كەسی خەڵكەكە بەئەو ژمارەی خەڵكەكە بوو بە حەوت، دەگوترێ: (هو سابع ستة): ئەو ژمارە حەوتە حەوتی دوا شەش ◊ هەروا مانای ئەوەدەگەیەنێ كە حەوتییەكی ماڵەكەی لێ وەرگرتوون.

سَبَعَ الحبلَ: حەبلەكەی بەحەوت لۆ بادا.

سَبَعَ الذئبُ الغَنَمَ: گورگەكە حەوتی لەجەڵەبە مەڕو بزنەكان خنكاند.

سَبَعَ فلاناً: فلانكەسی ترساند، ڕەخنەی لێگرتو جنێوی پێدا.

سُبِعَ المولود: منداڵەكە سەری تاشراو حەوتمی بۆكرا.

سُبِعَتِ البقرةُ الوَحْشِية: درندە بێچوی مانگا كێوییەكەی خوارد.

أسْبَعَ القومُ: خەڵكەكە بوونە حەوت كەس ◊ درندە كەوتە ناو ئاژەڵەكانیانو لێی خواردن.

أسْبَعَتِ الحاملُ: ئافرەتە سكپڕەكە بەحەوت مانگی منداڵی بوو.

أسْبَعَ الطريقُ: ڕێگاكە درندەی زۆر بوو.

أسْبَعَ ابْنَهُ: منداڵەكەی دا بەدایەن شیری بداتێو بەخێوی بكا.

سَبَّعَ العَمَلَ: حەوت جار كارەكەی ئەنجام دا ٥ یان دوچەندانەی كردەوە، دەگوترێ: (سَبَّعَ الإناءَ): حەوت جار قاپەكەی شت ٥ (سَبَّعَ الله لك الأجرَ): خودا حەوت هێندەی پاداش دایەوە یان پاداشی بۆ دوچەندانە كرد ٥ هەروا دەگوترێ: (سَبَّعَ عند إمرأته): حەوت شەو لای ژنەكەی مایەوە.

سَبَّعَ الحامل: ئافرەتەكە بەحەوت مانگی مندڵەكەی بوو.

سَبَّعَ القومُ: خەڵكەكە ژمارەیان بوو بەحەوت سەد كەس، لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (سَبَّعَتْ سليم يوم الفتح): هۆزی سولەیم رۆژی فەتح حەوت سەد كەسیان ئامادە بوون بۆ رزگار كردنی مەككە.

إسْتَبَعُوا: بوون بە حەوت.

الأسبوع من الأيام: هەفتە ٥ كە بۆ تەوافكردنی كەعبە، گوترا مەبەست حەوتجار سوڕانەوەیە بە دەوری كەعبەدا ٥ (ك: أسابيع).

السَّابِعُ: ژمارەی نێوان شەش و هەشت، دەگوترێ: (هو سابعُ سبعة): یەكێكە لەژمارەكانی حەوت.

السُّبَاعِي: حەوت سوچ، حەوت لا ٥ (رجل سُبَاعي البدن): پیاوێكە جەستە تەواو (ثوب سُباعِيٌّ): قوماشێكە حەوت مەترە، حەوت بستە.

السَّبُعُ: درندە، هەردەعبایەك چنگ و نینۆكی هەبن و پەلاماری ئادەمیزادو ئاژەڵ بداو نێچیری بكا وەكوو شێرو گورگ و پڵینگ ٥ (ك: سِباع وأسبع وسُبوع).

السُّبُعُ: بەشێكە لەحەوت بەش ٥ (ك: أسباع).

السَّبْعَةُ: ژمارەیەكە بۆ نێرینە بەكاردێ.

السُّبُعَةُ: بێچووە شێر.

السُّبُوعُ: هەفتە.

السَّبِيعُ: بەمانا (السُّبُعُ)دێ.

المُسَبَّعُ: لەزاراوەی ئەندازیاری دا فەبارەیەكی حەوت سوچە.

المَسْبَعُ: شوێنێك درندەی لێ هەبێ ٥ (ك: مَسَابِع).

المُسْبَعُ: بەناز پەروەردەو ژیان نەرمو نۆڵ ٥ منداڵە ساوایەك دایكی بمرێ و ئافرەتێكی تر شیری پێ بداو بەخێوی بكا ٥ منداڵی زۆڵ ٥ منداڵی باوك نەناسراو ٥ منداڵێك بەحەوت مانگی لەدایك ببێ.

المَسْبَعَةُ: زەوییەك درندەی زۆربن ٥ (ك: مَسَابِع).

سَبَغَ الشَّيئُ: شتەکە تەواو بوو ٥ درێژ بوو، بەرفراوان بوو، زۆر بوو، دەگوترێ: (سَبَغَتْ الدِّرعُ) و(سَبَغَ الشَّعْرُ) و(سَبَغَ الذنب) و(سَبَغَتْ النعمة)، وە دەگوترێ: (هو سابغ وهي سابغة) ٥ (ك: سوابغ).

أَسْبَغَ الفارسُ: سوارەکە زرێی پانو پۆڕی لەبەرکرد، دەگوترێ: (أَسْبَغَ ثوبَهُ): کراسەکەی پانو پۆڕ کرد ٥ (أَسْبَغَ وضوءَهُ): بەرێکو پێکی دەستنوێژی گرتو ئەندامەکانی جوان شت ٥ (أَسْبَغَ له في النفقة): بە تێرو پڕی نەفەقەی کێشا ٥ (أَسْبَغَ الله عليك في النعمة): پەروەردگار نازو نیعمەتی بەسەردا ڕشتی.

اَلتَّسْبِغَةُ: (تسبغة الخوذة): ئەو قەیتانو قۆپچەو ترەقەو شتانەیە کە ئەڵقەکانی زرێیەکەی پێ قاییم دەکرێ لەمل دا ٥ (ك: تَسَابِغُ).

سَبَقَه الى الشَّيئ سَبْقاً: پێشی کەوت، دەگوترێ: (سَبَقَ الفَرَسُ في الحلبة): ئەسپەکە لەمەیدانی غار غارێن دا پێش ئەسپەکانی تر گەیشتە مەبەست.

سَبَقَ على قومه: لەپیاوەتیو شکۆمەندیی دا پێش هۆزو نەتەوەکەی کەوت ٥ (سُبِقَ على الأمر): لەکارەکەدا تێشکا.

أَسْبَقَ القَومُ الى الأمر: خەڵکەکە بەپەلەو لێبڕانەوە بۆکارەکە چون.

أَسْبَقَ الرأيَ: لەسەر ڕایەکەی سور بوو بەبێ لێ وردبونەوەو بێ سێو دوو.

سَابَقَ الى الشَّيئ مُسَابَقَةً وسباقاً: پەلەی کرد بۆلای شتەکە.

سَابَقَ بين الخيل: ئەسپەکانی خستنە غارکردنو سوارەکانیان بەسەریانەوە بوون، سەیری کرد بزانێ کامیان پێش دەکەوێ.

سَابَقَ فلاناً: پێشبڕکێی لەگەڵ فلانکەس دا کرد.

سَبَّقَ: پێشکەوتنی بەدەست هێنا.

سَبَّقَ بين الخيل: بەمانا (سابق)دێ.

سابقت الشاةُ ونحوها: مەڕەکە پێش وەخت بێچوەکەی بوو.

سابق الطيرَ الجارحَ: حەبلێکی سیرمەی لەقاچی باڵندەکە کردو بەستیەوە.

إستَبَقُوا الى كذا: خەڵکەکە پێشبڕکێیان کرد بۆلای ئەو شتە.

إستبقوا الطريق: لەڕێگاکە لای دا.

تسابقوا: بەمانا (استبقوا) دێ ٥ کێبڕکێیان کرد.

السَّابِقُ: کەسێك دەست پێشخەر بێ بۆ کاری چاکە.

السَّابِقَةُ: پێشبڕکێ لە ڕۆیشتنو شتی

تر دا ٥ دەست پێشخەری لەشت دا، دەگوترێ: (له في هذا الأمر سابقة): لەم ئیشەدا پێش کەسانی دی کەوتووەو تیێدا کارامایە ٥ لەیاسادا بریتییە لەتاوانێك کەسێك دەیکاو لەسەری تۆمار دەکرێ ٥ هەڵس‌و کەوتێکی رێك‌و پێکەو تازە قەڵایەو دەگرێتە نمونەو سەرە مەشق ٥ (ك: سوابق).

السَّابقات: ئەسپ.

السِّباقُ: قەیدو حەبلی لەسیرمەو شتی قایم قاچی باڵندەی بەهێزو دڕەندەی پێ دەبەسترێ.

سِباقَ الخیل: ئەنجامدانی پێشبڕکێ لەمەیدانی غار غارێن دا.

السَّبَّاقُ: کەسێك زۆر جار پێشکەوتن بەدەست بێنێ.

السَّبَقُ: ئەوشتەی گرەوی پێشبڕکێکەی لەسەردەکرێ یان شوێنی پێشبڕکێکە ٥ (ك: أسباق).

سَبَكَ المَعدِنَ سَبكاً: مەعدەنەکەی تواندەوەو پاڵفتەی کردو خشت‌و خاڵی لێ دوور خستەوەو لەقاڵبی دا، دەشگوترێ: (سَبَكَت التجارب فلاناً): ئەزموون‌و تاقیکردنەوە فلانکەسی لەبۆتە داوەو قاڵی کردوە، دەگوترێ: (هو سبوك وسبيك).

سَبَّكَ المَعدِنَ: بەمانا (سَبَكَهُ)دێ.

إنسَبَكَ: لەقاڵب درا.

السِّبَاكَةُ: پیشەی ئاڵتون‌و مس توانەوەو شتی واو لەقاڵب دان.

السَّبَّاكُ: ئەو کەسەی مەعدەنەکان دەتوێنێتەوەو لەبۆتەیان دەداو دەیانکاتەوە بەقاڵب ٥ هەروا ناوە بۆ ئەوکەسەی بۆری بەلوعە لەناو خانوو باڵەخانە لێك دەداو دەیانبەستێ.

السَّبِیکة: قاڵبە ئاڵتون قاڵبە زیو قاڵبە ڕەصاص‌و شتی وا ٥ هەرپارچە مەعدەنێکی مەیلەو درێژو لەقاڵب دراو ٥ (ك: سبائك).

المَسْبَكُ: ئەو شوێنەی مەعدەنەکانی تێدا لەقاڵب دەدرێ ٥ (ك: مَسَابِك).

المِسْبَكَةُ: ئەو قاڵب‌و ئامێرانەی ئاڵتون و زیوو مەعدەنە تواوەکانی تێدا لەقاڵب دەدرێ.

إسْبَكَرَّ الشَّیْئُ: شتەکە درێژ بوو، دەگوترێ: (إسْبَكَرَّ النبتُ واسْبَكَرَّ الشَّعْرُ): ڕوەکەکە بەرز بۆوە، قژەکە درێژ بوو.

اسْبَكَرَّ الشباب: گەنجییەکەی کامڵ بوو چاك پێگەیی.

إسْبَكَرَّ النَّهرُ: چۆمەکە ڕەوان بوو، ئاوەکەی ڕۆیی.

أَسْبَلَت الطريق: ڕێگاکە قەرەباڵغ بوو خەڵکی زۆر پێدا ڕۆیی.

أَسْبَلَ الزَّرْعُ: کشتوکاڵەکە گوڵی دا (أَسْبَلَ السماءُ): ئاسمان بارانی باراند (أَسْبَلَتْ العين): چاو فرمێسکی ڕشت، (أَسْبَلَ عليه): زۆری قسە لەسەر کرد ٥ (أَسْبَلَ الشَّيْءَ): شتەکەی بەرەڵلا کردو شلی کردەوە، دایدایەوە، دەگوترێ: (أَسْبَلَ الثوبَ وأَسْبَلَ السترَ وأَسْبَلَ الفرسُ ذنبه).

سَبَّلَ الشَّيْءَ: شتەکەی کردە موڵکی هەموانی، وەقفی گشتی لەڕێگەی خودادا.

الأَسْبَلُ: سمێڵ درێژ یان ڕیش درێژ ٥ (ك: سُبْلٌ).

ألسَّابِلُ: (طريق سابل): ڕێبازێکە خەڵکی پێدا تێپەڕ دەبێ.

الاسَّابِلَةُ: ڕێگایەك خەڵکی پێدا دەڕوا، دەگوترێ: (سبيل سابلة): ڕێبازێکە خەڵکی پێدا دەڕوا.

السَّبَلُ: بارانی بەخوڕەم ٥ گوڵی ڕوەك ٥ دەردێکە توشی چاو دەبێ پەردەیەکی تەنکی وەکوو تەندراوی جاڵجاڵۆکە خەتخەتی سور لەناو چاو پەیدا دەبن ٥ پۆشاکی درێژ ٥ کراسی ئاودامان.

السَّبْلاَءُ: ئافرەتێکە لەژوور لێوی سەرەوەی مووی لێ ڕوابن ٥ چاوێك برژانگی درێژ بن ٥ (ك: سُبْلٌ).

السُّنْبُلَةُ: (سَبَلَة الزرع): گوڵی ڕوەك، گوڵە گەنمو جۆ ٥ (سَبَلَةُ الرجل): ئەو کەوانەیەی لەناوەڕاستی لێوی سەرەوە ٥ قەراخی سمێڵ ٥ لای خواروی ڕیش ٥ (سَبَلَة الإناء): سەری قاپ، دەگوترێ: (مَلَأَهُ الى سَبَلَتِهِ): تا سەر قاپەکەی پڕی کرد ٥ (جَرَّ فلان سَبَلَتَهُ): فلانکەس پۆشاکە زێدەو شۆڕبووەکەی ڕاکێشا ٥ (جاء وقد نشر سَبَلَتَهُ): هات هەڕەشەی کرد ٥ (هو أصْهَبُ السَبَلة): ئەو دوژمنە.

السَّبِيلُ: ڕێگا ٥ هۆکارو سەبەب ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا﴾ ٥ هەروا بەمانا فێڵو تەڵەکە دێ.

سبيل الله: جیهادو تێکۆشان لەڕێگەی خودادا ٥ حەجکردن ٥ هەوڵدان بۆ فێربوونی عیلمو زانیاری ٥ هەرشتێك خودا فەرمانی بەئەنجامدانی کردبێ لەکاری خێرو چاکە ٥ بەزۆری بەمانای جیهاد بەکاردێ ٥ هەروا بەمانا حەرەجو عەیبە دێ، دەگوترێ: (ليس علي في كذا سبيل) ٥ بەمانا بەڵگەو دەلیل دێ، دەگوترێ: (ليس لك علي سبيل).

إبــن الــسبيل: كەسێــكە ڕێبواربــێو پێداویـستی گەڕانـەوەی بـۆ شـوێنی خۆی دەست نەكەوێ.

السَّبَنْجُونَةُ: فەروەو بالتۆی دروستكراو لەكــەوڵی ڕێــوی ٥ ڕیوایــەتكراوە حەسـەنی كـوڕی عـەلی فەرومیـەكی لەوجۆرەی هەبوو لەكاتی نوێژكردن دا لەبەری نەدەكرد.

السِّبِنْـــــــسَةُ: فــــــارغۆنی دواوەی شەمەندەفەر.

سُبِهَ سَبْهاً: عەقڵی نـەما، شێتو گێـل بـوو لەبەر پیری، دەگوترێ: (هو مَسْبوه).

سُبِّهَ: بەمانا (سُبِهَ)دێ ٥ زمانی كراوەیە.

السَّبَاهي: (رجل سباهٍ): پیاوێـكە لەبـەر پیری عەقڵی نەماوە.

السُّبِهُ: خۆ بەزلزان.

السُّبَاهية: خۆ بەزلزان.

السَّبَهْلَلُ: پیاوی بێعەقڵو هیچ نەبوو، هـیچ لـەبارا نـەبوو ٥ پیـاوی تـەڕ دەمــاخو لــەخۆ ڕازیو لوتبــەرز ٥ هەوڵدەر بۆ شتی بێهودە، دەگـوترێ: (یَـشی سَـبَهْلَلاً): دێو دەچـێ بـەبێ ئـەوەی سودێـكی دەسـت بكـەوێ ٥ كارێــك كــەهیچ سودێــكی لــێ چاوەڕوان نـەكرێ ٥ هەروا دەگوترێ: (ذهب أمره سَبَهْلَلاً): هەوڵدانەكەی بێ سوود بوو.

السَّبَهْلى: خۆ بەزلزانو لارو لەنجەكار.

سَبَى عَدُوَّهُ سَبْياً وسِبَاءً: دوژمنی دیل كرد، دەشــگوترێ: (سَـــبَتْه الغانیـــة): قەدبارێكو چاوجوان دیلی كرد.

سبى الخَمْرَ: لەوڵاتێـكەوە شەرابی بـرد بـۆ وڵاتێـكی تر.

سَبِى الماءَ: زەوی هەڵكۆڵی تا گەیشتە ئاو.

سَبَاهُ اللّٰهُ وأبعدهُ: خودا نەفرینی لـی كرد ٥ خودا نـەفرینی لـێ بكا.

استباهُ: بەمانا (سَباه)دێ.

تـسابى القـومُ: خەڵـكەكە هەندێـكیان هەندێـكیانیان دیل كرد.

تَـسَبَّى لـە: خـۆی لاخۆشەویـست كـردو مامەحەمەی بۆ كرد.

السَّابِیاءُ: یزدان ٥ ئاژەڵو بەرو بوومیو زۆر بونیـان زۆر بـونی مـاڵو پیـاوی تێـكۆشەرو جەنگاوەر ٥ (ك: سوابِيّ).

السِّبَاءُ: ئەو دارو چیلكەو چەوێڵەیە ئاو لەوڵاتێكەوە دەیبا بۆ وڵاتێكی تر.

السَّبْيُ: دیل كراو ڕفێنراو ٥ بەزۆری بـۆ ئافرەت بـەكار دەهێـندرێ لەو ڕووەوە دڵ ڕفێنن یان خۆیان بێ دەسەڵاتنو دەرفێندرێن ٥ (ك: سُبِيّ).

السَّبِيُّ: دیل كراو، ڕفێندراو چ پیاو بێ چ ئافرەت بێ.

الــسِّبَاءُ: توێـژی مارەپێـستی مـارە(ك: سبایا).

الـسَّبِيَّةُ: دورِو گەوهەر کەمەلەوان لەدەریا دەری دێنێ ٥ (ك: سبایا).

السَّاتُّ: شەشەم، دەگوترێ: (جاء فلان سادًّا): فلانکەس بەپلەی شەشەم هات.

السِّتُّ: شەش ژمارەی نێوان پێنج و حەوت ٥ بۆ مێینە بەکاردێ دەشکرێتە وشەی رێزدانان بۆ ئافرەت دەگوترێ (ست فاطمة، ست رقية، ...هتد) ٥ (ك: سِتّاتٌ).

السِّتة: ژمارەی شەش بۆ نێرینە بەکاردێ.

السِّتُّون: ژمارەی شەصت ٥ شەش جار دە ٥ بۆ نێرو مێ بەکاردێ، دەگوترێ: (ستون رجلاً وستون امرأةً).

سَتَرَهُ سَتْراً: شاردیەوە.

ساتره العداوة: دوژمنایەتیەکەی بۆ ئەو دەرنەخست.

إسْتَتَرَ: داپۆشی.

إنْسَتَرَ: بەمانا (إستتر)دێ.

تَسَتَّرَ: خۆی شاردەوە، دەگوترێ: (تَستَّر عليه): لێی شاردەوە.

الإسْتَارُ (من العدد): ژمارە چوار دەگەیەنێ ٥ هەروا کێشی چوار مثقال و نیو دەگەیەنێ.

إسْتَارُ القوم: چوارەمی قەومەکەیە ٥ هەروا بەمانا عەقڵ و شەرم و حەیا دێ ٥ (ك: أساتير).

ألسِّتَارُ: داپۆشەر، پەردە ٥ پەردەی پەنجەرە و دەرگا.

ألسِّتَارَةُ: بەمانا (ألسِّتار)دێ ٥ (ك: ستائر).

ألسِّتْرُ: بەمانا (ألسِّتار)دێ ٥ بەمانا عەقڵ و شەرم و حەیا دێ ٥ (ك: أستار وسُتُور وسُتُرٌ).

ألسُّتْرَةُ: بەمانا (ألسِّتَارُ)دێ.

ألسِّتِّيُّ: کەسێکە حەزی لەشتی نهێنی بێ و سرپۆش بێ ٥ داوێنپاك ٥ دەرەختێك لق و پۆپی زۆربن.

ألمُسَتَّرَةُ (جارية مُستَّرَةٌ): کچۆڵەیەکی کەژاوە نشین و پارێزراوە وەکوو دورِی ناو صەدەف وایە.

ألمَسْتُور: داوێنپاك و خاوێن ٥ کەسێك حاڵ و وەزعی لای خەڵك دیارنەبێ.

ألسُّتُّوق: پارەی ستۆك و تەزویر ٥ پارەی قەڵب.

ألمُسْتَقَةُ: ئامێرێکە پێی لەسازو سەمتور دەدرێ.

سَتَلَ القومُ سَتْلاً: خەڵکەکە بەرِیز یەك لەدوا یەك هاتنە دەرەوە.

سَتَلَ اللؤلؤةَ: دەنکە لولۆئەکان یەك یەك لەبنەکەیان کەوتنە خوارەوە.

سَتِلَهُ سَتْلاً: شوێنی کەوت.

سَاتَلَ: شوێنی کەوت.
تساتَلَ: بەمانا (سَاتَلَ)دێ، دەگوترێ: (تساتل الدمع واللؤلؤ).
سَتَالَةُ الشَّيْئِ: جۆرە پرو پوچەکانی شت.
اَلسُّتَلُ: باڵندەیەکە لەپێری (الصقريات) گەورەترین باڵندەیە لەڕوی قەبارەوە، چونکە درێژی باڵەکانی لەکاتی کردنەوەیان نزیکەی سێ مەتر دەبن ٥ لەشوێنی چیاو شاخو کەژدا دەژی ٥ (ك: سِتْلان).
اَلْمَسْتَلُ: رێگەی تەنگەبەر ٥ (ك: مساتِلَ).
سَتَهَهُ سَتَهًا: دوای کەوتو لێی نابێتەوە، هەمیشە بەدواوەیەتی.
سَتِهَ سَتَهاً: سمتی زل بوون ٥ (فهو أسته وهي ستهاء) ٥ (ك: سُتْهٌ).
الإِسْتُ: سمت ٥ جاریوایش دەبێ مەبەست خودی کونی پاشەوەیە ٥ (ك: أستاه) ٥ بەخەڵکانی خوێڕیو هەتیومچە دەڵێن: (سْتاه).
أست الدهر: ئەوەڵی رۆژگار.
ابن استها: کوڕی کۆیلەو دایك ئەمەتە ٥ منداڵی زینا.
سَجَّ بَطْنُهُ سَجّاً: گورونکەی توش بوو ٥ سکی چوو.
سَجَّ الطائرُ: باڵندەکە ناوسکی خۆی دانا.
سَجَّ بسَلْحِهِ: جیقنەی ڕونی کرد.
سَجَّ سَطْحَهُ: بەقوڕی شل سەربانەکەی سواخ دا.
سَجَّ الحائطَ: دیوارەکەی سواخ دا.
السَّجَاجُ: ماستاوی زۆر ڕون.
السَّجُ: دەگوترێ: (أخذه في بطنه سَجٌ): سکی چوو.
المِسَجَّةُ: مالنج، ماڵە؛ ئامێرێکە قوڕو گەچو شتی وای پێ بڵاو دەکرێتەوە ٥ (ك: مَساج).
سَجَحَ لَهُ بِشيئٍ مِنَ الكلام سَجْحاً: بەتەعریضو تەوانج مانایەکی ئاڕاستە کرد.
سَجَاحِ: ناوی ژنێکی تەمیمییە لافی پێغەمبەرێتی لێ دە دا، هاوسەرو هاوەڵی موسەیلیمە بوو.
السُّجاحُ: بەرامبەر ٥ دەگوترێ: (داري سُجَاحَ دارِه).
السُّجُحُ مِنَ الطريقِ: ناوەڕاستی رێگا ٥ ریزو تەناف ٥ دەگوترێ: (بنوا بيوتهم علی سُجُح واحد): خانووەکانیان لەریزی یەك دروست کردون.
السُّجْحَةُ: سروشتو ڕەوشت.
السَّجِيحُ: نەرمو شل، ئاسان ٥ دەگوترێ: (خُلُقٌ سَجيح): ڕەوشتی نەرمو نیان.
السَّجِيحة: بەمانا (السُّجْحَةُ)دێ ٥ دەگوترێ: (ركب سِجيحة رأسه).

سَجَدَ سُجوداً: چووه سوژده ◦ ملكەچ بوو ناوچاوانی خستە سەرزەوی.

سَجَدَتْ السفينةُ للريح: کەشتییەکە بەگوێرەی بایەکە مەیەلانی کرد.

سَجِدَتْ رجلُهُ سَجَداً: قاچی هاوسا ◦ (في سَجْداءُ وهو أسْجَدُ) ◦ (ك: سُجدٌ).

أسْجَدَ: سەری دانەواند چووە رکوع ◦ (أسجَدَ الرَّجُلُ) پیاوەکە بە تێلەی چاو زۆری بۆ روانیو درێژەی بە تەماشاکردنەکە دا.

السَّاجِدُ: دەگوترێ: (فلان ساجد المنخر) فلانکەس ملکەچو زەلیلو فەرمانبەرداره.

السَّاجِدَةُ: مێینەی (السَّاجِدَ) دەگوترێ: (عين ساجدة) چاوەکە پرتە پرتیەتی، چاوەکە فرە فرپەتی ◦ دەشگوترێ: (نخلة ساجده) دار خورمایەکی قەد خوارو خێچە ◦ (ك: سَوَاجِدُ).

السَّجَّادُ: کەسێك زۆر سوژدە بەرێ.

السَّجَّادَةُ: بەرماڵ، فەرشێکی پچوکە نوێژی لەسەر دەکرێ ◦ شوێنکەی سوژدە بردن بەناو چاوانەوە.

الْمَسْجَدُ: ناوچەوان ◦ (الْمَسَاجِدُ من بدن الانسان) ئەو ئەندامانەی لەکاتی سوژدە بردندا بکەونە سەر زەوی کە بریتین لە ناوچەوانو لوت دوو بەری دەستو هەر دوو کەشکە ئەژنۆو هەردوو چاوە قامکی قاچ.

الْمَسْجِدُ: مزگەوت ◦ شوێنی نوێژی موسوڵمانان.

الْمَسْجِد الحرام: مزگەوتی کەعبە.

الْمَسْجِد الأقصى: مزگەوتی قودس ◦ (ك: مَسَاجِدَ).

الْمِسْجَدَةُ: بەرماڵ.

سَجَرَ سَجْراً وسجوراً: پڕبوو (سَجَرَ الاناءَ) قاپەکەی پڕکرد ◦ (سَجَّرَ الشِعرَ) شیعرەکەی بەتاك قافیەیی نەگوت.

سَجَرَ الماءَ في حلقه: ئاوی رژاندە قورگیەوە.

سَجَرَ التنورَ: تەندورەکەی پڕکرد لە سوتەمەنیو گەرمی کرد.

سَجَرَ الرَّجُلُ الكلْبَ: پیاوەکە قلێتەی کردە ملی سەگەکە.

سَجِرَتْ عَيْنُهُ سَجَراً وسُجْرَةً: سپێنەی چاوی کەمێك سوری تێدایە ◦ (فهي سَجْراءُ) بە خاوەنی چاوەکەش دەگوترێ: (أسْجَرُ).

سَاجَرَهُ: هاوڕێیەتی کردو ئەمەکو وەفای لەگەڵدا نواند.

سَجَّرَ الاناءَ ونحوه: قاپەکەی پڕکرد.

سَجَّرَ الماءَ: ئاوەکەی هەڵقولاند فیچقەی کرد.

سَجَّرَ الشِعْرَ: شیعرەکەی تاك قافیەو قافیە جودا خوێندەوە یان

بە هەردوو شێوەکە شیعری دانا.

سَجَّرَ الكَلْبَ: قلێتەی لە ملی سەگەکە کرد.

إنسَجَرَ: پری کرد (إنسَجَرَ الشِعرَ) شیعرەکەی بە قافیەی جیا جیا دانا، خوێندییەوە.

إنْسَجَرَ فِي السَيْرِ: لە ڕۆیشتندا بەردەوام بوو.

الأسْجَرُ: لێڵ ٥ دەگوترێ: (غدير أسْجَرُ) گۆلاوێکی لێڵە، ئاوەکەی قوڕاوێکی مەیلەو سورە ٥ (ك: سُجْرٌ).

السَّاجِرُ: لافاو.

الساجور: قلێتە دەکرێتە ملی سەگ.

السَّجْرُ: چاوگەو بەکاردەهێندرێ بۆ گرمەی هەور ٥ دەگوترێ: (بِئرٌ سَجْرٌ) بیرێکە پڕە لە ئاو.

السُّجُورُ: دارو چیلکەو چەوێڵ کە ئاگری پێ دەکرێتەوە.

السَّجِيرُ: دۆستی گیانی بەگیانی ٥ (ك: سُجَرَاء).

المِسْجَرُ: کۆلەوەژ ئەو دارەی ئاگری تەندوری پێ خۆش دەکرێ ٥ (ك: مَسَاجر).

المِسْجَرَة: بەمانا (المِسْجَرُ) دێ ٥ (ك: مَسَاجر).

المسْجُورُ: هەڵایساو هەڵگیرساو ٥ پڕ.

سَجِسَ سَجَساً: لێڵ بوو ڕەنگی گۆڕا.

سَجِسَ الماءُ: ئاوەکە لێڵ و قوڕاو بوو (هو سَجِسٌ وسجيس) (بئرٌ سَجِسَة وسَجيسة).

سَجَّسَ الإبطُ والماءُ: بن هەنگڵی بۆنی کرد، ئاوەکە بۆگەن بوو.

سَجَّسَ الماءَ: ئاوەکەی لێڵ کرد.

السَّاجِسِيُّ: (كبش سَاجِسِي) مەڕێکی سپی زۆر سپی و خوریەکەشی زۆرە.

السَّجَسُ: لێڵ و گۆڕاو.

السَّجِيسُ: هەرگیزاو هەرگیز ٥ دەگوترێ: (لا أفعله سجيس الليالي أو سجيس الليالي والأيام أو سجيس الدهر) مەبەست ئەوەیە قەت ئەوە ناکەم.

السَّجْسَجُ: (يوم سَجْسَجٌ) ڕۆژێکی کەش و هەوا مام ناوەندییە نەساردەو نەگەرمە ٥ (ظل سَجْسَجٌ) (وأرض سَجْسَجٌ) زەوییەکە نە نەرمەڵانە نە ڕەق و پتەوە ٥ یان زەوییەکی پان و پۆڕە ٥ (ك: سَجَاسج).

سَجَعَت الحمامة والناقةُ سَجْعاً: کۆترەکە بەیەك شێوە خوێندی ٥ حوشترەکە بەیەك شێوە باڕاندی.

سَجَعَ فلان: فلانکەس بە شێوەیەك قسەی کردن ڕستەکانی وشەکانی سەرەوایان هەبوو وەکوو شیعر ٥

دەشگوترێ: (سَجَعَ الكلامَ وسَجَعَ به) قسەکانی سەرەوادار کردن ٥ (وهو وهي سَجَّاعة) ٥ (وهو سَجّاع).

سَجَعَ لە: قەصدی ئەوی کرد.

سَجَعَ فلان في سيره: فلأن مامناوەندی‌و راستاڵ بوو لە مەبەست لای نەدا.

سَجَّعَ الكلامَ وسَجَّعَ فيه: قسەکانی بەشێوە سەجع کردن شێوازی سەجعی لە قسەکانیدا پەیڕەو کرد.

الأسْجُوعَةُ: قسەی سەجع دار، رستەی سەرەوادار.

السَّاجِعُ: دەگوترێ: (ناقة ساجِعةٌ وساجع) حوشترێکی وەهایە لەیەك شێوە دەبارێنێ ٥ (ك: سواجع وسُجَّع) ٥ دەم‌و چاوی رێك‌و پێك ؛ روخسار جوان‌و قۆز.

السَّجْعُ: قسەکردن بەشێوەیەك رستەکان سەرەوایان هەبێ بەلام بێ کێش بن (ك: أسجاع وسُجُوع).

السَّجْعَةُ: پارچەیەك لە کەلامی سەرەوادار.

الْمَسْجَعُ: مەبەست‌و رێڕەو (ك: مساجع).

سَجَفَ البَيْتَ سَجْفاً: حەصیرو شتی وای خستە سەر سەقفی خانوەکە.

أسْجَفَ الليل: شەو تاریك بوو.

أسْجَفَ البَيْتَ: حەصیرو تامان‌و قەفەزاژی خستە سەر سەقفی بانەکە.

أسْجَفَ السِّتْرَ: پەردەکەی دادایەوە.

السِّجَاف: پەردە ٥ ئەو نەخش‌و نەتەمین‌و پەراوێزەیە بە دامێنی کراسەوە دەلکێندرێ ٥ (ك: سُجُفٌ).

السُّجافَةُ: پەردە.

السِّجْفُ: دوو پەردە لێك نزیك بن‌و بەتالایی یەکیان لە نێواندا بێ ٥ (ك: أسجاف وسجوف).

السُّجْفَةُ: ساتێك لە شەو ٥ (ك: سُجَفٌ).

ألسُّجُقُ: ریخۆڵە بە پارچە گۆشت‌و بەز داپۆشرێ.

سَجَلَ به سجلاً: لە بەرزییەوە فرێی دایە خوار.

سَجَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی یەك لەدوای یەك نارد.

سجلَ الماءَ: ئاوەکەی لە بەرزییەوە بەسەردا هەڵرژان.

سجلَ السورة أو القصيدة: سورەتە قورعانەکە یان چامە شیعرەکەی بێ پسانەوە خوێندەوە.

أسْجَلَ فلان: فلانکەس خێرو بێری زۆر بوو.

أسْجَلَ الحوض ونحوه: حەوزەکەی پڕکرد.

أَسْجَلَ فلاناً: دۆڵچەیەك یان دوو دۆڵچەی دا بە فلانكەس ٥ یان زۆر عەتاو بەخششی پێدا.

أَسْجَلَ لە: نامەیەكی بۆ نووسی.

أَسْجَلَ الشَّيْءَ: شتەكەی نارد، دەگوترێ: (أَسْجَلَ البَهْمَةَ مع أمها): بەرخۆلەكەی لەتەك دایكیدا نارد بۆ كێو.

أَسْجَلَ الكلامَ: قسەكانی بەرەوانیو بێ ڕاوەستان ئاراستە كردن ٥ ڕێگەی پێدا قسەكانی خۆی بڵێو ڕای خۆی دەربڕێ.

أَسْجَلَ الأمْرَ: كارەكەی بۆ بەرەوا زانی ٥ (هذا أمر مُسْجَلٌ): كارێكە بۆ هەموو كەس ڕەوایە.

أَسْجَلَ الناسَ: وازی لە خەڵكەكە هێنا.

ساجَلَهُ: بەرامبەری وەستاو شانازی بەسەردا كرد.

سَجَّلَ: سیجلەكەی نووسی.

سَجَّلَ القاضي: قازی بڕیاری داو حوكمی كردو بڕیارەكەی لەدەفتەردا تۆمار كرد.

سَجَّلَ العَقْدَ: گرێبەستەكەی لەسیجلی تایبەتی فەرمی دا تۆمار كرد بۆ ئەوەی نەفەوتێ.

سَجَّلَ الخِطابَ ونحوه في البريد: وتارەكەی لەسیجلی تایبەتی دا تۆماركرد بۆ ئەوەی نەفەوتێ.

سَجَّلَ عليه بكذا: شۆرەتی پێداو ناوی بڵاو كردەوە بەوە.

إنْسَجَلَ: دەگوترێ: (إنْسَجَلَ الماءُ والدمعُ): ئاوەكە ڕژا یان فرمێسكی ڕژان.

تساجلوا: خۆیان هەڵنایەوەو هەركەسەیان شانازییان بەسەر بەرامبەرەكەی دا كرد.

ألسَّاجولُ: كیفی شوشەو قۆریو سوراحی شوشەو ئەو جۆرە شتانە ٥ (ك: سواجيل).

السِّجِّيلُ: سوالەت، گڵی ڕەق بوو سوركراوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ﴾ ٥ دیوانو دەفتەری تۆماركردنی سزای كافرەكان ٥ شیوێكە لەناو دۆزەخ دا.

ألسَّجْلُ: دۆڵچەی گەورەی پڕئاو یان خاڵی ٥ گوانی گەورە ٥ بەشێك لەشت ٥ (ك: سجول وسجال)، دەگوترێ: (الحرب بينهم سجال): واتە شەڕ لەنێوانیان دا بەنۆرەیە، هەرجارەو سەركەوتن بۆ یەكێكیانە.

السِّجِلُّ: كتێبێك شتی مەبەستی تێ دا تۆمار بكرێ ٥ (ك: سجلات) ٥

هـەروا بـەمانا نووسـەرە ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ﴾.

السِّجِيلَّةُ: لەدۆڵچە مەبەست دۆڵچەی گەورەیە.

الْمُسَجَّلُ: دەگـوترێ: (عقـد مُـسَجَّلٌ و خطــاب مُــسَجَّلٌ): گرێبەسـتی تۆمـارکراو لەدەفتـەری فـەرمی دا ٥ وتاری تۆمارکراو.

الْمُسْجَلُ: دەگـوترێ: (فعلنـا ذلـك و الدهرمُسْجَلُ): ئەو ئیشەمان ئەنجام داو کەس لەکەسمان نەدەترسا.

سَـجَمَ الـدمعُ والمطـرُ سـجوماً وسِـجاماً وتَـسْجَاماً: فرمێـسك هـەڵرژان یـان باران باری.

سَجَمَ العينُ الدَّمعَ سَجْماً وسجوماً: چاوەکە فرمێسکی باراندن.

سَجَمَ عن الأمر: لەکارەکەدا تەمبەڵی کرد، خۆی لـێ گرتەوە.

أسجمت السَّحَابَةُ: هەورەکە بارانەکەی بەردەوام بوو.

أسْجَمَت العينُ الدمعَ: چاوەکە فرمێسکی بارانـدن، دەشـگوترێ: (أسـجَمَت الـسحابةُ المـاءَ): هەورەکـە بـارانی باراند.

إنْسَجَمَ: هەڵرژا بەتەوژم باری.

السَّجْمُ: ئاو، فرمێسك.

الـسُّجوم: هەورێـك زۆر بـاران ببارێنـێ یان چاوی فرمێسکاوی ٥ ئەگـەر بـۆ حوشـترو شـتی وا بگـوترێ بـەمانا ئەوەیە شیری زۆربێ.

المِسْجَامُ: بـەمانا (الـسجوم)دێ ٥ (ك: مساجيم).

سَجَنَهُ سَجْناً: بەندی کـرد (هو مـسجون وسـجين) ٥ (ك: سُـجَنَاءُ وسَـجْنَى)یـە (هي مسجونة وسجينة) ٥ (ك: سجنى وسجائن).

سَجَنَ لسانَهُ: زمانی خۆی گرت.

سَـجَنَ الهَـمَّ: خـەمو خەفەتەکـەی خـۆی ئاشکرا نەکرد شاردیەوە.

سَجَّنَهُ: بەمانا (سَجَنَهُ)دێ.

سَجَنَ النَخلَ: چاڵی بۆ بنکـی دارخورماکە هەڵکەند قوڵـکەی بـۆکرد بۆئـەوەی ئاوی بێتە ناوەوە.

السَّاجُون: ئاسنی نەرم.

الـــسَّجَان: ئەوکەســـەی ســـەرۆکاری بەندکراوان دەکا.

السِّجِينُ: بەنـد، بەندیخانە ٥ شیوێـکە لە دۆزەخ ٥ پەڕاوێـکە کـردارو گوفتـاری تاوانبـارانی ئـادەمیزادو جنـدو کـەی تێدا تۆمار کراوە ٥ نامەی کـردەوەی تاوانبـاران ٥ شـتی زۆر ڕەقو پتـەو، دەگوتـرێ: (ضرب سِجِّين): لێدانێـك ئەوەنـــدە کاریگـــەربێ لێدراوەکـــە لـــــەگڵو گـــــۆ بخـــــا

٥ بەردەوامو هەمیشەیی ٥ (نَخلٌ سِجين): دارخورمایەك كە بۆ بنكەكەی قوڵكە كرابێ ٥ هەروا وشەی (سِجِّين): بەمانا ئاشكرا دێ، دەگوترێ: (فعل ذلك سِجّيناً): ئەوشتەی بەئاشكرا ئەنجام دا.

السِّجْنُ: بەندیخانە ٥ (ك: سجون) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ﴾: قیرائەتێك هەیە بە (السَّجْنُ) دەخوێندرێتەوە.

السَّجَنْجَلُ: ئاوێنە ٥ ئاڵتون ٥ قاڵبە زیو ٥ زەعفەران.

سجا الشَّيْءَ سَجْواً وسُجُوّاً: شتەكە دامركا هێواش بوو، دەگوترێ: (سجا الليل وسجا البحرُ وسجت الريحُ).

سجت الحلوبة للحالب: شیردەرەكە بۆ شیر دۆشەكە ڕاوەستاو نقەی نەكرد.

أسجى البحرُ وغيره: بەمانا (سَجَا)دێ.

أسجى البئر: بیرەكە ئاوی زۆر بوو.

أسجت الحلوبة: شیردەرەكە شیری زۆر بوو.

أسجى الشَّيْءَ: شتەكەی داپۆشی.

ساجاه: دەستی لێ دا، دەگوترێ: (أتانا بطعام فما ساجيناه).

سَجَّى الميتَ: مردوەكەی داپۆشی.

تَسَجَّى: داپۆشرا.

السَّاجي: پرتە پرتكەر، نوقاو، قوچاو، دەگوترێ: (طرف ساجٍ) و (ليلة ساجية) شەوێكی ئارام نە ساردو نەگەرم نەهەوری هەیەو نەزۆر تاریكە.

السَّجْواءُ: (إمرأة سجواه): ئافرەتێكە چاو بەل، چاو نەرم ٥ (ناقة سجواء): حوشترێكە كە دەیدۆشن ئارام دەگرێ ٥ (ريح سجواء): بای نەرمو نیان ٥ (بئر سجواء): بیرێكە ئاوی زۆرە.

السَّجِيَّةُ: سروشتو ڕەوشت ٥ (ك: سجايا).

سَحَبَ الشَّيْءَ سَحْباً: شتەكەی بەسەر زەوی دا ڕاكێشا، دەگوترێ: (سحبت الريحُ التراب): ڕەشەباكە تەپو تۆزی هەڵساندو ڕایماڵی ٥ (سَحَبَ ذيلَهُ): داوێنی لەدو خۆی خشاندن ٥ (سحبت الريحُ أذيالها): ڕەشەبا داوێنی ئەو ئافرەتەی هەڵدایەوە ٥ (إسْحَبْ ذيلَكَ على ما كان مني): داوێنت لەدیدی خۆت نەدیو بكە واتە عەفوم بكە ٥ (جاء فلان يسحبُ ذيله): فلانكەس هات بەلەنجەو لار، دەشگوترێ: (سَحَبَ وديعته): ئەمانەتیەكەی وەرگرتەوە ٥ (أسْحَبَهُ الشَّيْءَ): وای لێ كرد شتەكە وەربگرێتەوە.

إنْسَحَبَ: بەسەر زەوی دا کێش کرا، ڕاکێشرا.

انْسَحَبَ فلان من المجلس: لەبەر هۆیەك فلان لەمەجلیسەکە چووە دەرەوە، دەشگوترێ: (إنسَحَبَ الجيشُ من الميدان): سوپا لە بەرەی شەڕکشایەوە.

تَسَحَّبَ في حق فلان: مافی فلانکەسی داگیر کردو خستیە پاڵ سامانی خۆی.

تَسَحَّبَ فلان: فلانکەس نازو نوزی کرد، دەگوترێ: (هو يَتَسَحَّبُ علينا).

السَّحَابُ: هەور بارانی پێوەبێ یان نا ٥ (ك: سُحُبٌ).

السَّحَابَةُ: پەڵە هەورێك ٥ (ك: سحائب).

السُّحَابة: ئەو جۆرە ئاوەی لەبنکی گۆماوو زەلکاودا دەمێنێتەوە.

سَحْبَان: پیاوێکی هۆزی وائیلە بە زمانڕەوان و قسەزان بەناو بانگە.

السِّحْبَانُ: ڕادەر، ڕامالەر.

السُّحْبَةُ: بەمانا (السَّحَابة) دێ ٥ پەردەو داپۆشەر.

المَسْحَبُ: شوێنی سەحب کردن و ڕاکێشان ٥ (ك: مساحِبَ).

سَحَتَ الشيءَ سَحْتاً: شتەکەی لەبێخ دەرهێنا.

سَحَتَ رأسَهُ: سەری هەڵکەند.

سَحَتَ البَرَكَةَ: بەرەکەتەکەی برد.

سَحَتَ الشحْمَ واللَحْمَ: بەزو گۆشتەکەی قەڵاشتەوە.

سَحَتَ في تجارته: سوت و ریبای لەبازرگانیکردنەکەی دا ئەنجام دا.

أسْحَتَ: کەوتە ناو سوت و ریباوە، دەگوترێ: (أسحت في تجارته): بەمانا (سَحَتَ)دێ.

أسْحَتَ الشيْءَ: شتەکەی لەبێخ دەرهێنا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (أسحت رأسَه): سەری هەڵکێشا ٥ (أسحت مالَه): ماڵەکەی فەوتاند.

الأسْحَتُ: (عام أسحتُ): ساڵێکی بێ لەوەڕو کەم بژێوە ٥ (وهي سَحْتَاءُ): دەگوترێ: (سنة سحتاء): (أرض سحتاءُ) ٥ (ك: سُحْتٌ).

السُّحْتُ: شتی پیس و پۆخەڵ و ناحەلاڵ، کەئەنجامدانی یان قبوڵکردنی شەرمەزاریی بێ، وەکوو بەرتیل وەرگرتن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ﴾ ٥ هەروا بەمانا شتی کەم و کەمبایەخیش دێ ٥ وشەی (السُّحْتُ): ئەگەر مەبەست

ئـادەمیزاد بـوو بـەمانا ئـادەمیزادی نەوسن‌و زۆر خـۆرو ورگ زلـە کـە هەرگیز تێرخواردنی نەبێ.

اَلسُّحْتُ: قوماشی کۆن‌و ڕزیـو ٥ هێزی برسـیـیەتی‌و تینوایـەتی ٥ سـزاو ئەشـکەنجە ٥ (مـال ودم سـحت): ماڵێـک یـان خوێنێـک کـە بـەفیڕۆ دانیان تاوان نەبێ.

اَلسُّحْتُوتُ: قاوتی کەم‌و چەور ٥ دەشتی نەرمان‌و گڵ نەرم ٥ قوماشی ڕزیو.

اَلسِّحْتِیتُ: قاوتێ چەورایی کەم بێ ٥ (ك: سحاتیت).

الـسِّحِیتُ: ورگ زلی تێـر نـەخۆرو نەوسن.

السِّحِیتَةُ: رادەر، رامالەر.

المسحوت: بەمانا (اَلسِّحیت)دێ.

سَـحَجَهُ سَـحْجاً: رنـی، بریـنـداری کـرد، قەڵاشـتییەوە، دەگـوترێ: (سَـجَحَ العـودَ بـالمِبْرَدِ): دارەکـەی گـرن گـرن کردو سپی کرد توێکڵی لـێ کـردەوە ٥ (سجحت الریحُ الأرضَ): ڕەشەباکە زەوییەکەی رادا شوێنکەی لـێ کرد.

سَحَجَ شَعْرَهُ: قژەکانی بەشانەدا هێنا.

سَحَجَ فِي سیره: بەهێواشی ڕۆیشت، هەروا دەگوترێ: (مَرَّ یَسْحَجُ).

سَحَّجَهُ: سپی کرد ٥ توێکڵی لـێ کـردەوە ٥ گەستی‌و شوێنکەی لـێ کرد.

إِنْسَحَجَ: سپی کرا توێکڵی لـێ کرایەوە.

تَسَحَّجَ: سپی بوو.

اَلسَّحُوجُ: ئافرەتێـك زۆر سوێند بخوا.

المِسْحَاجُ: بەمانا (اَلسَّحُوجُ) دێ ٥ شتێـك زۆر شـتـی تـر بگـەزێ ٥ (ك: مساحیج).

المِـسْحَجُ: گەزنـدە ٥ شتێـك گـەزینی زۆربـێ ٥ قەڵـەم دادەر ئامێرێـکە داری پێ دادەدرێ ٥ (ك: مساحِجَ).

سَحَّ الانـسانُ والحیـوانُ سَـحاً وَسُـحُوحاً: قەڵەو بـوو زۆر قەڵەو بـوو ٥ (هـو ساحٍ وهی ساحَّةٌ).

سَحَّ المـاءُ ونحـوه: ئاوەکـە لەبەرزاییـەوە هەڵڕژایە خوار بۆ نزمایی.

سَحَّ المـاءَ ونحـوه سَـحّاً: ئاوەکـەی لێـکدان لێـکدان هەڵڕژانـدە خـوارو پێـی داکرد، دەشگوترێ: (استنشدته قصیدة فـسَحَّهَا علـيّ سَـحّاً): داوای چـامە شیعرێکم لـێ کرد بێ مینجە مینـج بەسەریدا خوێندمەوە.

سَحَّ فلاناً: لەفلانکەسی دا.

سَحَّ: جەڵـدەی لـێ دا، دەگـوترێ: (سَـحَّهُ مائـةَ سـوط): سـەد شـوڕکە داری حەددی لـێ دا.

سَحَّحَ الماءَ ونحوه: بەمانا (سَحَّ)دێ.

إنْسَعَّ: هەڵڕژا، ئاوەكەی بەسەردا هەڵڕژایە خوار.

تسَحَّحَ: بەمانا (سَحَّحَ)دێ.

السَّحَّاءُ: شتێك بەردەوام بەرێژنە ببارێ، دەگوترێ: (عينه سَحَّاءٌ): دەستی بەخشندەیەو زۆر دەبەخشێ ٥ (غارة سَحَّاءُ): هەڵمەتێكە گشتیو پەرتەوازەیە.

السَّحَّاحَةُ: لەزانیاری كیمیادا لولەیەكە لەشوشە دەرەجە دەرەجەیە بۆ تەحلیلی كیمیائی بەكاردەهێندرێ.

سَحَرَ فلان: فلانكەس پارشێوی كرد ٥ كەوتە كاتی پارشێوەوە.

سَحَرَ عن الشَّيْءَ سَحْراً: لەشتەكە دوور كەوتەوە.

سَحَرَ فلاناً بالشيء: بەشتەكە سیحری لەفلان كرد.

سَحَرَ بالطعام: بەخۆراك تێری كرد، بژێوی پێ دا.

سَحَرَ بالشراب: خێرا خێرا ئاوو شەرابی دایە بیخواتەوە.

سَحَرَ الشَّيْءَ عن وجهه: شتەكەی لەرێ لادا، دەشگوترێ: (سَحَرَهُ عن الشَّيْءِ): فلانی لەشتەكە لادا.

سَحَرَهُ بكذا: ئالودەی كردو هۆشی برد، دەشگوترێ: (سَحَرَتْهُ بعينها) و(سَحَرَه بكلامه).

سَحَرَ فلاناً: گەردنی هەنگاوت، زەبری كوشندەی لەگەروی دا.

سَحَرَ الشَّيْءَ: شتەكەی تێك داو بێ كەڵكی كرد.

سَحَرَ المطرُ الأرضَ: بارانەكە لەبەر زۆری زەویو زارەكەی تێك دا ٥ كشتوكاڵەكەی خراپ كرد.

سَحِرَ سَحْراً: بەیانی زوو دەرچوو، سەر لەبەیانی زوو دەستی پێ كرد، جوڵەمەی پچرا.

أسْحَرَ القَوْمُ: خەڵكەكە كەوتنە وەختی پارشێوەوە یان لەكاتی پارشێوكردن سەفەریان كرد.

سَحَّرَ فلاناً: جادوی لەفلانكەس كردو سیحری نیشان دا هەتا وای لێ كرد عەقڵو هۆشی تێك داو شێتی كرد ٥ ژەمی پارشێوی خستە بەردەم فلانكەس.

إسْتَحَرَّ القومُ: خەڵكەكە پارشێویان كرد.

إسْتَحَرَّ الطائرُ: باڵندەكە دەمەو بەیان خوێندی.

تَسَحَّرَ: ژەمی پارشێوی خوارد، دەشگوترێ: (تَسَحَّرَ السحورَ): نانی پارشێوی خوارد ٥ پارشێوی كرد.

السُّحَارَةُ: هەرشتێك پەیوەندی بەگەرووەوە هەبێ وەكوو دڵو ریخۆڵە.

اَلسِّحْرُ: سیحرو جادوبازیو چاو بەستی ٥ هەروا روداوو دیاردەیەك هۆكارەكەی نەزانەدریو بەپێچەوانەی واقیع بێتە بەرمەودای خەیاڵ.

اَلسُّحْرُ: بەمانا (السَّحَّارة)دێ، دەگوترێ: (انفتخ سُحْرُهُ): ڕەگی لاملی لێ فش بوونو تورە بوو، لەئەندازەی خۆی دەرچوو، دەگوترێ: (إنفتخَ سُحْرُهُ): دڵی پڕ بوو لەترسو ڕەنگی زەرد بوو ٥ (انقطع منه سُحْرِي): لێی نائومێد بووم ٥ (ك: أسحار وسحور).

اَلسَّحَرُ والسُّحْرُ: كۆتایی شەو (پێش كازیوە) ٥ لایەكی شت، ئەملاو ئەولای ٥ سپیاییەكە سەرتاریكی دەكەوێ كەپێی دەگوترێ: فەجر، بەیان ٥ فەجری كاذیبو فەجری صادق.

اَلسُّحْرَةُ: كۆتایی شەو، شەبەقی بەیان، سپیاییەتییەكە دەكەوێتە سەرتاریكایی.

اَلسَّحَرِيَّةُ، والسَّحَرِي: كۆتایی شەو، بەرەبەیان.

اَلسَّوْحَرُ: خواردەمەنی پارشێوو شلەمەنی كەپارشێو دەخورێتەوە.

اَلسَّوْحَرُ: درەختی صەفصاف.

اَلْمَسَاحِرُ: دەگوترێ: (انْتَفَخَتْ مساحِرُهُ): لەئەندازەی خۆی دەرچوو بەئەندازەی خۆی پێی ڕانەكێشا.

اَلْمَسْحُورَةُ مِنَ الأرض: ئەو زەوییەی هیچی لێ نەڕوێ ٥ زەوی سوتەمەڕۆو ڕوتەن ٥ هەروا بەناژەڵی كەم شیریش دەگوترێ.

تَسَحْسَحَ الماءُ ونحوه: ئاوەكە ڕۆیی ڕەوان بوو.

اَلسَّحْسَاحُ: بارانی بەڕێژنەو بەخوڕەم.

اَلسَّحْسَاحَةُ: (عينٌ سَحْسَاحَةٌ): چاوێكی فرمێسك ڕێژە ٥ هەمیشە فرمێسك دەبارێنێ ٥ بارانی بەخوڕەم ڕێژنە ئاسا.

اَلسَّحْسَحَةُ: حەوشەی خانوو، بەردەرگای ماڵ.

سَحَطَهُ سَحْطاً: خێرا سەری بڕی ملی قت كرد.

سَحَطَ الطعامُ فلاناً: خواردنەكە لەبینی فلانكەس گیرا.

سَحَطَ الشرابَ: شەرابەكەی تێكەڵ بەئاو كرد.

إنْسَحَطَ الشيْئُ من يده: شتەكەی لەدەست كەوتە خوارو ڕزگاری بوو.

انْسَحَطَ فلان عن النخلة: فلان لەدارخورماكە هاتە خوار.

اَلْمَسْحَطُ: گەرو ٥ (ك: مساحط).

سَحَفَ الشَّيءَ سَحفاً: شتەکەی سپی کرد توێکڵی لێ کردەوە، دەگوترێ: (سَحَفَ الشَحْمَ عن ظهر الشاة): بەزی پشتی مەڕەکەی قەڵاشتەوە.

سَحَفَ الشَّعْرَ عن الجلد: مووەکانی لەپێستەکە کردەوەو سپی کرد هیچی پێوە نەهێشت.

سَحَفَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی سیل کرد.

اسحفت الريحُ السَّحَابَ: بایەکە هەورەکەی ڕادا.

أَسْحَفَ فلانٌ: فلانکەس بەزی فرۆشت.

السُّحَافُ: سیل.

السَّحْفَةُ: ئەو بەزو پیوەی بەموراغەی پشتەوە هەیەو نووساوە بەپشتەوە لەناو شانەوە تا دەگاتە نیهایەتی پشت (کلێجە) ٥ (ك: سَحْفٌ وسَحَاف).

السَّحْفَةُ: (رَجُلٌ سَحَفَة): پیاوێکی سەرتاشراو.

السَّحُوف: قەڵەوێك کەبەزی سەرپشتی بقەڵشێندرێتەوە ٥ دەنگی ئاش، خڕە خڕی ئاش ٥ خوشەی شیردۆشین لەکاتی دۆشین دا.

السَّحيفُ: کرەکری ئاش.

السَّحِيفَةُ: بەمانا (السَّحْفَةُ): دێ ٥ بارانی بەخوڕەو ڕێژنە کەدەبێتە هۆی لافاو هەڵسانو هەموو شتێك لەمڕێڕەوی خۆی دا ڕادەدا ٥ (ك: سحائف).

المَسْحَفُ: (مَسْحَفُ الحية): شوێنکەی مار لەسەر زەوی کەدەڕوا خێشکە دروست دەکا ٥ (ك: مساحِفَ).

المَسْحَفَةُ: زەوییەك بەتەنکی گیاو گزی لێ بڕوێ ٥ (ك: مَسَاحِف).

المِسْحَفَةُ: ئامێرێکە (کێردێکە) گۆشتی پێ قاش دەکرێ ٥ (ك: مَسَاحِفَ).

سَحَقَهُ سَحْقاً: وردو خاشی کرد، دەگوترێ: (سَحَقَ الدَّوَاءَ): دەرمانەکەی کوتاو وردی کرد.

سَحَقَ الشَّيءَ: شتەکەی تەفرو تونا کرد لەناوی برد، دەگوترێ: (سَحَقَ فلاناً، وسَحَقَ الحَشَرَةَ وسَحَقَ الثوبَ).

سَحَقَ رأسَهُ: سەری تاشی.

سَحَقَت العينُ الدَّمْعَ: چاو فرمێسکی هەڵوەراندن.

سَحَقَ اللهُ فلاناً: خودا فلانی دوور خستەوە.

سَحِقَ سُحقاً: زۆر دووری خستەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَسُحقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ٥ (هو سحيق وهي سحيقة).

سَحُقَ الشَّيءُ سَحَاقَةً وسُحُوقَةً: شتەکە ڕزیو بێ کەڵك بوو.

سَحُقَ الشَّيْءُ سُحقاً: زۆر دووركەوتەوە ٥ (فهو سحيق) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ﴾.

سَحُقَت النَّخْلَةُ: دارخورماكە درێژ بوو، بەرز بۆوە.

أسْحَقَ: ڕزی، دەگوترێ: (أسْحَقَ الثوبُ): قوماشەكە ڕزی، زۆر دووركەوتەوە ٥ (أسْحَقَ الضرعُ): گوانەكە وشكی كرد شیری تێدا نەما.

أسْحَقَ اللهُ فلاناً: خودا فلانی دوور خستەوە.

انْسَحَقَ الدَّوَاءُ: دەرمانەكە وردكرا، كوترا.

انْسَحَقَ الثوب: قوماشەكە ڕزی.

انْسَحَقَ فلان: فلانكەس دوور كەوتەوە.

انْسَحَقَ الدَمْعُ: فرمێسكەكە هەڵوەری.

انْسَحَقَ الشَّيْءُ: شتەكە پانو پۆڕ بوو.

السَّحْقُ: قوماشی ڕزیو ٥ شوێنكەی برینی جەستەی حوشتر كەسپی دەبێ ٥ تەنكە هەور ٥ (ك: سُحُوق).

السُّحْقُ: شتی زۆر دوور، دەگوترێ: (سُحْقاً لـه وسُحْقاً سُحْقاً): وەكوو دووعا لێكردن دەگوترێ ٥ بۆ زێدە ڕۆیی لەو مانایەدا دەگوترێ: (سُحْق سَاحِق).

السَّحُوقُ: درێژ، دەگوترێ: (عود سَحُوق ونخلة سَحُوق) ٥ (إمْرأةٌ سَحُوق): ئافرەتێكی درێژە ٥ (ك: سُحُق).

السَّحِيقَة: بارانی بەرێژنە كە دەبێتە هۆی لافاو هەڵسان ٥ (ك: سَحَائِق).

الْمَسْحُوق: كوتراوو ورد كراو ٥ (ك: مساحيق).

سَحَلَت العينُ سَحْلاً وسحولاً: چاو فرمێسكی ڕژاند، دەگوترێ: (سحلت السماءُ): ئاسمان بارانی باراند.

سَحَلَ الحمارُ سَحيلاً وسُحَالاً: گوێدرێژەكە زەڕی.

سَحَلَ الحَبْلَ سَحْلاً: یەكجار حەبلەكەی بادا.

سَحَلَ الدراهِمَ: درەمەكانی بەپوچو تەزویر لەقەڵەم دا.

سَحَلَ فلاناً كذا درهماً: پەلەی كرد لەپارە پێدانی فلانكەس ٥ بەخێرایی ئەوەندە دیرهەمی بۆ بژارد.

سَحَلَ السورة والقصيدة: سورەتەكە یان چامە شیعرییەكەی بێ ڕاوەستانو پسانەوە خوێندەوە.

سَحَلَ الشَّيْءَ: شتەكەی پان كردەوە، پلیشاندییەوە، وردو خاشی كرد.

سَحَلَ الذهَبَ والفِضَةَ: ئالتونو زیوەكەی

دوای لەبۆتـەدانو ڤـاڵ کـردن سارد کردنـەوە ٥ هـەروا وشـەی (سَـحَلَ): بـــەمانا توێـــکڵ لـــێ کردنـــەوە داتاشـینو ڕاسـتەو پاسـتە کردنـە، دەشکوترێ: (سحلت الريحُ الأرضَ): ڕەشــەبایەکە زەوییەکــەی مــاڵیو تەپو تۆزەکەی لەسەر ڕادا.

سَحَلَ فلانـاً بلـسانه: جنێـوی بەفلاّنکـەس داو سەرزەنشتی کرد.

أسْحَلَ الحَبْلَ: یەکجار حەبلەکەی بادا.

سَـاحَلُوا: هاتنـە قـەراخی دەریـا ٥ یـان پێیدا ڕۆیشتن.

سـَــاحلَ فلانــاً مـــساحَلَةً وســـحالاً: سەرزەنشتی فلاّنکەسی کرد، جنێوی پێدا.

إنسَحَلَ: توێـکڵی لـی بـۆوە، سپی بـوو، خێـرا ڕۆیـی، دەگـوترێ: (انـسحلت الناقة): حوشترەکە خێرا ڕۆیی.

إنْسَحَلَ الخطيب: وتار بێژەکە بەخێرایی وتاری دا.

الإسْحِلُ: درەختێـکە لقەکانی بۆ سیواک پـێ کـردن بـەکاردێ دەشـوبهێتە دار حـــەیزەران (دارگـــەز) بـــەزۆری لەدەشـتو سـارادا دەڕوێ، سروشـتی درەختی ئیراکی هەیـەو لەوناوچانە دەڕوێ کەنەوی لـێ دەڕوێ.

السـاحِلُ: قەراخ دەریا ٥ ئـەو شـوێنانەی ئـاوی دەریـا جـار بـەجار بـەهۆی شـەپۆلو بـەرز بوونـەوە دەیگاتـێو جاری واش هەیە نایگاتێ.

السِّحالُ: لغاو.

الـــسُّحَالَةُ: وردەی ئـــاڵتونو زیـــوو ئەوشتانە ٥ سۆی ئاردی گەنمو جۆ ٥ (سُــحالة القـوم): خـوێڕیو هـەتیو مچەی قەومو هۆز.

الـسَّحْلُ: قوماشێـکە ڕیسەکەی بـەدولا بانـەدرێ ٥ حـەبلی یـەك هـەودا ٥ قوماشی سپی تـەنك ٥ (ك: أسـحالْ وسُحولٌ وسُحُلٌ).

الـــسَّحيلُ: قوماشێـــکە، ڕیـــسەکە نەبڕێتـــەوە دولانەکرێتـــەوە یـــەك هەودابێ.

المُسَحَّلَةُ: سمرە تەشی.

المِـسْحَلُ: لغـاو ٥ ئەڵقەیـەکی دوانـی تێکخراون بەملاو بەولای لغاوەوەیە ٥ لایـــەکی ڕیـــش ٥ ئـــامێری نەحتکردن.

مِـسْحَلُ اللِـسان: دەگـوترێ: (ركـب الخطيـب مِـسْحَلَهُ): وتاربێژەکـە بـەردەوام بـوو لەوتاردانەکـەی دا ٥ کارتیخ ٥ بێژینگ ٥ (ك: مساحل).

المَـسْحُولُ: شـتی بـچوکی بـێ نـرخ ٥ شوێنی دەشتو بەرفراوان.

سَحِمَ سَحْماً وسُحاماً وسحمةً: ڕەش بوو، ڕەش داگیرسا ٥ (فهو أسْحَمُ وهي سَحماءُ) ٥ (ك: سُحْمٌ).

إسْحَمَتِ السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

سَحَّمَ الشَّيْءَ: شتەکەی ڕەش کرد.

الإسْحِمَانُ: هەرشتێك ڕەش بێ.

السُّحُمُ: چەکوچی ئاسنگەر.

السُّحَمَةُ: پارچەیەکی گەورەو خڕی ئاسن ٥ (ك: سَحَمٌ).

سَحَنَ الشَّيْءَ سَحْناً: شتەکەی بچوك کردەوە، باریکی کرد.

سَحَنَ الخَشَبَةَ: وردە وردە دارەکەی والێ کرد نەرم بێ‌و دابێ.

سَاحَنَهُ: بەشێوەی جوان بەرەو پیری چوو.

سَاحَنَهُ الشَّيْءَ: لەشتەکەدا تێکەڵاوی بوو.

السَّحْنَاءُ: شێوەو روخسار ٥ ڕەنگ ٥ حاڵ‌و وەزع ٥ پێستی نەرم ٥ نازو نیعمەت.

السَّحْنُ (يوم سَحْنٌ): ڕۆژی کۆبونەوەی جەماوەری زۆرە.

السِّحْنُ: پەناو ژێر باڵ ٥ دەگوترێ:(هو في سِحْنِهِ) ئەو لەژێر دەسەڵاتی ئەودایەو لەژێر باڵی ئەودا جێگای بۆتەوە.

السَّحْنَةُ: بەمانا (السَّحْناءُ) دێ.

المِسْحَنُ: شتێکە داری پێ تیف تیفە دەدرێ تاوای لێ دێ لوس دەبێ ٥ وەکو برمەند وایە ٥ (ك: مساحن).

سَحَا الشَّيْءَ سَحْواً: شتەکەی راداو رایماڵی ٥ توێکڵی لێ کردەوە ٥ دەگوترێ: (سحا التراب عن وجه الأرض) گڵەکەی راماڵی ٥ (سَحَا الشَّحْمَ) بەزەکەی لێ کردەوە ٥ (سحا القرطاسَ) کاغەزەکەی پاك کردەوە نووسینەکەی سەری کوژاندەوە لای برد ٥ (سَحَا من القرطاس) هەندێکی لە کاغەزەکە کڕاند (سَحَا الشَّعْرَ) مووەکانی تاشین.

سَحَا الكتابَ: کتێبەکەی بە توێکڵی درەخت‌و شتی وا بەست.

سَحَا الطينَ سَحْياً: قوڕەکەی رادا، کڕاندی.

أسْحَى الكتابَ: کتێبەکەی بە توێکڵە دارو شتی وا بەست.

سَحَّاه: بەمانا (سَحَا) دێ.

إسْتَحَى الشَّيْءَ: توێکڵی لە شتەکە کردەوە، سپی کرد.

اسْتَحَى الشَّعْرَ: مووەکانی تاشین.

إنْسَحَى: توێکڵەکەی لێ کرایەوە پاك کرا، سپی کرا.

الأُسْحُوَانُ: درێژو جوان ٥ زۆر خۆر.

الأُسْحِيَةُ: هەر توێکڵێك بەسەر گۆشتەوە بێ کە گۆشتەکە بەسەر

ئێسقان یان دەمارەوە بێ ٥ (ك: أساحي).

السَّاحِية: بارانی بە خورەمو ڕێژنە ٥ کە خشتو خوڵی ڕوی زەوی دەشواتەوە ٥ دەشگوترێ: (سیل ساحية) لافاوێکی شت ڕادەرەو هەموو شتێك لول دەدا ٥ (ت)یەکە بۆ موبالەغەیە.

السَّحَا: لە هەموو شتێکدا بە توێکڵەکەی دەگوترێ.

السَّحَاءُ: توێکڵی هەموو شتێك ٥ تاکەکەی (سِحَاءَة وسِحَاية) دەگوترێ: (ما في السماء سحاءة من السحاب) چڵکە هەورێك تۆزە هەورێك بە ئاسمانەوە نیە.

السِّحَايَةُ: پیشەی تیف تیفەدانی دارو لوسکردنی توێکڵ داماڵینی ٥ پەردەی دەماغ.

السَّحَّاءُ: دروستکەری بێڵو خاکەنازو شتی وا کە شتی پێ ڕابدرێ.

المِسْحَاةُ: هەر ئامێرێك شتی پێ داماڵێ، شتی پێ ڕابدەی ٥ (ك: مساح).

السِّخَابُ: ملوانکەو گەردن بەند کە لە قەرەنفول و میخەك دروستکرابێ لوئلوئو جەواهێراتو زێڕو زیوی تێدانەبێ ٥ وەکوو میخەك بەند ٥ دەگوترێ: (وجدته مارث السّخاب) بینیم وەکوو منداڵ وابوو هیچی نەدەزانی نەفامو کەودەن.

السَّخْبَرُ: درەختێکە کە بەرز دەبێتەوە لقەکانی دادێنو شۆڕدەبنەوە، مارو مۆر بنکەکانیان دەکەنە نشینگەی خۆیان ٥ دەگوترێ: (ركب فلان السَّخْبَرَ) فلان غەدرو زوڵمی کردوە.

السُّخْتُ: بەهێزو بەتوانا ٥ دەگوترێ: (حرٌ سُخْتٌ) گەرمای بەتین (برد سخت) سەرمای بەتین هەروا بەمانا شتی ڕەقو پتەو تەنك دێ.

السِّخْتِيت: بەمانا (السُّخْتُ) دێ ٥ شتی باریك و وردو سپی تەواو یەك ڕەنگ.

السِّخْتِيانُ: پێستی بزن بە دەباغکراوی.

المَسْخوت: شتی لوسو پوس.

سَخَّت الجَرادَةُ سَخاً: کوللەکە کلکی لە زەوی چەقاند.

سَخَّ في السير والحَفرِ: زۆر ڕۆیشت، زۆری قوڵ کرد.

السَّخاخُ: زەوی نەرمەڵان کە چەوی تێدا نەبێ.

سُخِدَ ورقُ الشجر: گەڵای درەختەکە شەونماوی بوو پەڵکە گەڵاکانی کەوتنە سەر یەك.

السَّخْدُ: گەرم.

السُّخْدُ: ناوێکی زەردو خەستە لەگەڵ منداڵبوون دێتەدەر پارچەیەکە وەکوو جەرگو سی ٥ تەنکە هەور ٥ زەردی دەمو چاو، پارچەیەکە بە دیواری ناو ڕەحمەوە دەنووسێ ٥ ئەو ریخۆڵەیەی لە ناوکەوە زاروکەکە بژیوی لێ وەردەگرێ بەو پارچەوە پەیوەستە.

السُّخْوَدُ: (شباب سَخْوَدُ) گەنجێکی نەرمو شلە.

اَلْمُسَخَّدُ: لەش داهێزراو دڵ شکاوو خەمبار.

سَخَرتِ السَّفينةُ سَخْراً: کەشتییەکە ڕەهابوو بە ویستی کەشتییەوانەکە بایەکە هەڵی کردبوو.

سَخَرَ فلاناً سِخرياً: تەکلیفی لە فلان کرد بۆ شتێك کە نەیویست ئەنجامی بدا پێی ناخۆش بوو بیکاو بە زۆر پێی کرد.

سَخِرَ منه وبه: سَخراً وسُخراً وسُخريَّةً: گاڵتەی پێکرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إن تَسْخَرُواْ مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ﴾.

سَخَّرَهُ: داوای شتێکی لێ کرد لە وزەیدا نەبوو بیکاو بە زۆر پێی کرد ٥ بێگاری پێکرد ؛ کاری پێ کردو کرێی نەدایە ٥ دەگوترێ: (سَخَّرَ اللهُ الإبلَ) پەروەردگار حوشتری ژێربار کردووە بۆ ئێوە سوودی لێ وەردەگرن.

سَخَّرَهُ عليه: بالا دەستی کرد بەسەریدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ﴾.

تَسَخَّرَهُ: ئەرکێکی خستە سەرو کرێی نەدایە بێگاری پێ کرد.

إسْتَسْخَرَ منه: بەمانا (سَخِرَ) دێ.

السُّخْرَةُ: بێگار (سوغرە) بەبێ کرێ پێدان کار بە خەڵك بکەی ٥ دەگوترێ: (هم سُخْرَة) ئەوانە بێگار پێ کراون.

اَلْمَسْخَرَةُ: هەرشتێك ببێتە هۆی گاڵتە پێکردن ٥ (ك: مَسَاخِرَ).

السُّخْرِيَّةُ والسُّخْرِيَّةُ: بەمانا گاڵتە پێکردنە.

سَخِطَهُ وسَخِطَ عليهِ سَخَطاً وسُخْطاً: رقی لێبوو ناخۆشی ویست لێی رازی نەبوو.

اَسْخَطَهُ: رقی هەڵساند.

تَسَخَّطَهُ: لێی رازی نەبوو.

تَسَخَّطَ العطاءَ: بەخششەکەی بەکەم زانی، بە ویستی ئەو نەبوو ٥ کەمی پێداو پێی ناخۆش بوو.

سَخُفَ الشَّيْءُ سُخفاً وسُخْفَةً وسَخَافَةً: تەنكو لاواز بوو ٥ دەگوترێ:

(سَخُفَ الثوبُ) قوماشەکە تەنك‌و زەعیف بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (سَخُفَ العقلُ) کاڵفام‌و بێ عەقڵ بوو ٥ (هو سخیف وهي سخیفة) دەشگوترێ: (رأی سخیف) رایەکی لاوازە (ثوب سخیف) قوماشێکی تەنکە.

سَخَّفَهُ: بێ عەقڵی کرد بەبێ عەقڵی لە قەڵەمدا.

سَخَفَ الجوع فلاناً: برسیەتی فلانی لاوازو بێ تین کرد.

اَلسُّخْفَةُ: (سُخْفَةُ الجوع) ئەو بێ هێزیو لاوازییەی بەهۆی برسییەتیەوە پەیدا دەبێ.

سَخَلَ الشَّيْءَ سَخْلاً: بە فێڵ شتەکەی گرت.

أسْخَلَ الأمْرَ: کارەکەی دواخست.

سَخَلَتِ النَّخْلَةُ: دارخورماکە خورماکانی لاواز بوون، یان پێش گەیشتن وەراندنی.

سَخَّلَ النَّخْلَةَ: خورماکانی هەڵڕشتن، بە نەکامڵی وەراندنی.

اَلسُّخالَةُ: شتی پڕو پوچ‌و بێ کەڵك.

اَلسُّخَلُ: خورما ئەگەر ناوکەکەی رەق نەبوو بێ.

اَلسَّخْلُ: هەرشتێك کامڵ نەبوو بێ ٥ لاوازو بێ نرخ.

اَلسَّخْلَةُ: بەرخۆڵەو کارژیلە دوای ئەوەی لە دایك دەبن ٥ (ك: سَخْلٌ وسِخالٌ وسُخْلان).

سَخَمَ اللَّحْمَ: گۆشتەکە بۆگەنی کرد.

سَخَّمَ فلاناً بصدره: رقی فلانکەسی هەڵساند.

سَخَّمَ اللهُ وَجْهَهُ: خودا روی رەش کرد.

تَسَخَّمَ علیه: رق‌و کینەی پەیدا کرد.

الأسْخَمُ: رەش (هي سخماءُ) ئەو ئافرەتە رەشە.

اَلسُّخام: رەشایی بنکی دیزەو مەنجەڵ ٥ خەڵوز ٥ دەگوترێ: (لیل سَخامٌ) شەوێکی تاریکە.

اَلسُّخامِيّ: رەش ٥ دەگوترێ: (لیل سُخاميّ).

اَلسُّخْمُ: رەش، رەشایی ٥ تاریکی.

اَلسُّخْمَةُ: رەشایی ٥ رق‌و کینەو تورە بوون.

اَلسَّخیمَةُ: رق‌و کینە ٥ دەگوترێ: (سَلَلْتُ سَخیمتَهُ باللطف والترضی) رق‌و کینەی ئەوم بەهێدیو ئارامی‌و رازیکردن لەناو برد.

اَلْمُسَخَّمُ: خاوەن رق‌و کینە ٥ تورەو تەوسن.

سَخَنَ سُخْناً وسُخُونةً: گەرم بوو.

سَخِنَ: بەمانا (سَخَنَ) دێ.

سَخِنت العینُ: چاو فێنك نەبووە (هو سَخِین وهي سَخِینةٌ).

سَخُنَ سخونةً وَسَخانة: بەمانا (سَخَنَ) دێ.
أسْخَنَهُ: گەرمی کرد.
أسْخَنَ اللهُ عينه وبعينه: خودا توشی بەڵایەکی کرد گریانی بێ ٥ لەم ڕووەوە کە فرمێسکی ناخۆشی گەرمن ٥ بە پێچەوانەوە دەگوترێ: (أقر الله عينه) خودا فێنکایی بخاتە چاویەوە ؛ توشی خۆشی ببێ.
سَخَّنَهُ: وای لێکرد گەرم ببێ.
التَّسَاخين: مەنجەڵو ئامێری ئاو تێدا گەرم کردن ٥ هەروا ناوە بۆ شتێك وەکوو تەیلەسان وایە.
ألسَّخَّانُ: بۆیلەر (ئاو گەرمکەر) ٥ هەر ئامێرێك ئاوی ئاو بۆری‌و شتی وا گەرم بکا.
السِّخِينُ: گەرمکەر ٥ لێدانی گەرم‌و بەهێزو ئازار هێنەر ٥ دەستەدوی هەوجاڕ، شوێنی دەست پێگرتنی ئامێری کێلان‌و وەرد کردنەوە ٥ بێڵ‌و خاکەناز ٥ کێردی قەساب (ك: سَخاخين).
السُّخْنُ: گەرم (گەرمایی).
السُّخْنَةُ: گەرمی ٥ تاوو نەخۆشی ٥ زێدە گەرمایی ئازار ٥ دەگوترێ: (عليك بالأمر عند سُخْنَتِهِ) لە سەرەتاوە بە جیدی کار دەست پێ بکە ٥ دەگوترێ: ئاسن تا گەرمە دەتوانی بە ویستی خۆت بەکاری بێنی کە سارد بووە هیچت بۆ لەگەڵ ناکرێ ٥ (سُخْنَةُ العين) پێچەوانەی (قرة العين).
ألسُّخْنَةُ: بەمانا (السُّخْنَةُ) دێ.
السُّخُون من المرق: شۆربای گەرم.
السُّخُونَةُ: (سُخونة النفاس): بەرز بوونەوەی پلەی گەرمی جەستەی ئافرەتە دوای ئەوەی منداڵی دەبێ.
السَّخِينُ (ضرب سَخِينٌ): لێدانی بە ئازارو ئەشکەنجە.
السَّخينةُ: خواردەمەنییەکە لە ئارد دروست دەکرێ نەزۆر شل نەزۆر توند بە کوردی پێی دەگوترێ: پەڵوو ٥ خۆراکی گەرم.
ألمِسْخَنَةُ: دیزەیەکە خواردنی تێدا گەرم دەکرێ ٥ (ك: مَسَاخِنَ).
سَخَا سَخَاءً: بەخشی، سەخاوەتی نواند دەگوترێ: (سخابه، فهو ساخٍ، هي ساخية).
سخا فلان: فلانکەس لە جوڵە کەوت.
سَخُوَ سَخَاوَةً: بوو بە ئادەمیزادێکی بەخشندە (هو سَخِيٌّ) (ك: أسخِياء) ٥ (وهي سَخِيَّة) (ك: سَخَايا).
سَخِيَ سَخاً: بەخشندەو دەست‌و دڵ فراوان بوو.
سَخِيَ نَفْسُهُ عن الشَّيْئِ: نەفسی لە شتەکە بێزراو وازی لێ هێنا.

أسخى النارَ: ڕێگای دەرچوونی بۆ ئاگرەکە کردەوە نەیهێشت چیدی لەژێر مەنجەڵەکەدا پەنگ بخواتەوە ٥ دەشگوترێ: (أسخى القِدرَ) دوکەڵکێشی بۆ مەنجەڵەکە دامەزراند بۆئەوەی بڵێسەی ئاگرەکە بەملاو ئەولای مەنجەڵەکەدا دەربچێ.

سَخَى نَفْسَهُ وبنفسه عن كذا: نەفسی خۆی هەڵنا بۆ وازهێنان لەوشتە.

سَخَى النارَ: بەمانا (أسخى النار) دێ.

تَسَخَّى على أصحابه: بە زۆرە ملێو تەکەللوف وای نیشانی هاوەڵانی دا کە سەخی سروشتە.

السَّخاوِية: زەوی نەرمەڵان یان پانو پۆڕ ٥ (ك: سخاوي).

السَّخواء من الأرض: بەمانا (السَّخاوية) دێ ٥ (ك: سَخاوى).

سَدَحَتْ فلانة سَدْحاً: فلان ئافرەت لای مێردەکەی بەختەوەر بوو لە شانسو بەختی خۆی رازی بوو ٥ منداڵی زۆری لێ بوون.

سَدَحَ بالمكان: لەوشوێنە مایەوە.

سَدَحَ الشَّيءَ: شتەکەی لەسەر زەوی بڵاو کردەوە.

سَدَحَ فلاناً: فلانکەسی بە زەویدا داو بەرەورو (رەبەورو) رایکێشا ٥ یان لەسەر پشتی رایکێشا.

سَدَحَ الناقةَ: حوشترەکەی پیخ دا ٥ یان لەسەر زەوی رایکێشاو سەری بڕی.

السَّادِحُ: پیاوێکی بەزرویێتە نەزۆک نیە.

السَّادِحة: هەوری پڕو رەشو تاریک ٥ (ك: سوادح).

سَدَّ الشَّيءُ سداداً وسدوداً: شتەکە راستو ڕێكو پێك بوو.

سَدَّ السَّهْمُ: وسَدَّ فلان: لە قسەو کردەوەیدا پێکای.

سَدَّ قوله وفعله: گوفتارو کردەوەی لە جێی خۆیدا بوو.

سَدَّ الشَّيءَ: کونو کەلێنی شتەکەی پڕکردنەوە.

سَدَّ القناةَ: پردۆکەی بەسەر جۆگاکەدا رابەست.

سَدَّ عليه باب الكلام: قسەی لێ قەدەغە کرد.

سَدَّ الشَّيءَ سَدّاً: کونو کەلەبەری پڕکردنەوە ٥ شتەکەی پێکا .

سَدَّدَ السهمَ الى الصيد: تیرەکەی ئاراستەی نێچیرەکە کرد.

سدّد الله فلاناً: خودا فلانکەسی خستە سەر ڕێگای راستو هیدایەتی دا.

سَدَّدَ صاحِبَهُ: ئامۆژگاری هاوەڵەکەی کردو ڕێگای باشی نیشاندا.

سَدَّ مالَهُ: بە باشی ماڵو سامانەکەی خستە گەڕ.

سَــــدَّ علیـــه القــولَ: قــسەکەی هەڵوەشاندەوە.

إستَدَّ: ڕێكوپێك بەردەوام بوو لەسەر کاری خۆی.

إنسَدَّ: گیراو بەربەستی بۆ پەیدا بوو.

تَسَدَّدَ: ڕێكوپێك بەردەوام بوو لەسەر کارەکانی.

الإنسداد التـاجي: گیرانـی شـا ڕەگـی تاجییە بەجەڵتەی خوێنی.

السّادُّ: دەگوترێ: (هو سادّ القَامَـةِ) ئـەو پیاوە بالای ڕێكو شوشە.

الـــسّادة: چاوێــك کراوەبــێو بــاش نەبینێ.

السَّدادُ: بەردەوام بـوون لەسـەری کـاری باشو هەنگاو نـان بـەرەو مەبەسـتی پـیرۆز ٥ گوفتــارو کــرداری حــەقو ڕاست.

السِّدادُ: ئەوەی کونو کەلەبەرێـکی پـێ بگیرێ ٥ دەگوترێ

سِداد القارورة: تۆپەوانەی گوزەو دیزەو کوڵێنە.

سِداد مـن عَـوَز وسـداد العـیش: دابـین کردنی پێداویستی ژیان ٥ هەروا نـاوە بـۆ جەڵتـەی خـوێنی یـان کۆمەڵێـك بەکتریا یان قەبارەیەکی غـەریب کـە ڕێگای هاتوچۆی خوێن بگرێ.

سِـــداد الثـــغْر: ئــەو پێــشمەرگەو سەربازانەی لەسەر سنووری وڵات لە سەنگەردان ٥ (ك: أسِدَّة).

الـــسُّدَادُ: نەخۆشــییەکە کونــە لــوت دەگرێو ناهێڵێ هەوا لەوێوە بـچێتە نـاو سـییەکانەوە ٥ هـەروا نـاوە بـۆ هەرشتێـك لـەناو جەسـتەدا ڕێ لـە هاتوچۆی شتێـکی تر بگرێ.

ألسَّدُّ: بەردەو لەمپەڕ لەنێوان دوشتا ٥ دروسـتکردنی بەربەسـتو لەمپـەڕی پتـەو لـە ڕێـڕەوی ڕوبـاردا بۆئـەوەی بەگوێرەی پێویست ئاو گل بداتەوەو کۆ بکاتەوە (ك: سدود أسداد).

السُّدُّ: بەمانا (السَّدُّ) دێ ٥ بەو هەورەی ئاسۆ داگیردەکا دەگـوترێ (سُـدٌّ مـن سحاب) ٥ (وسُـدٌّ مـن جـراد وجـراد سُدٌّ) کوللە بێتـان کـە هـەموو ئاسۆ داگیربکا ٥ وشـکە چـەم کـە گۆمـاوو بـەردی گـەورەی تێـدا بـێو ئاویـان تێـدا بمێنێتـەوە بۆماوەیـەك ٥ (ك: سُدور وأسداد).

ألسَّدُّ: قسەی ڕاستو دروست.

السَّدَدُ: بەمانا (ألسُّداد) دێ.

ألسَّدّاد: (رجل سَدّاد): پیاوێـکی لەسەرە خـۆو بـەردەوام لەسـەر کـاری باشـی خۆیەتی.

السُّدَّة: دەرگای ماڵ ٥ بەربێلای خانوو، ساحەی بەردەرگا ٥ سیسەم ٥ هەروا بەمانا (ألسُّداد) دێ.

اَلْمَسَدُّ: شوێن‌و جێگا، دەگوترێ: (سَدّ مَسَدَّهُ) شوێنی ئەوی گرت، لە شوێنی ئەو دانیشت ٥ هەروا دەگوترێ: (هم يسدّون مسادّ أبائهم) ئەوانە شوێنی باوك‌و باپیری خۆیان دەگرنەوە.

سَدَرَ فلانٌ في البلاد سدراً وسدوراً: فلان رۆیشت بەناو وڵاتدا گەڕا هیچ شتێك نەیگێڕایەوە.

سَدَرَ الثوبَ: قوماشەكەی دڕی.

سَدِرَ سَدَراً وسَدَارَةً: چاوی لەبەر گەرما لێڵ‌و پێڵ بوون ٥ دەگوترێ: (سَدِرَ بصرُهُ) ٥ هیچ لە كردارو گوفتاری خۆی ورد نەبوەوەو گوێی بەوە نەدا چ دەكاو چ ناكا ٥ دەگوترێ: (هو سادر وسَدِرٌ، وهي سَدِرَةٌ) ٥ هەروا دەگوترێ: (هو سادر في الغَيِّ) ئەو لە گومڕاییدا رۆچووە ٥ (تكلم سادراً) قسەی كردو لە قسەكانیدا دڵنیا نەبوو.

أسْدَرَهُ: گومڕای كرد، وای لێكرد گرنگی نەدا بەشت.

انْسَدَرَ: پەلەی كرد لە بازدان‌و راكردندا.

تَسَدَّرَ بالثوب: بە قوماش خۆی رازاندەوە، خۆی دەرخست.

الأسْدَرَان: دوو رەگەن لە ژوور كوڵمەوە بەرز بوونەوە بەرەو ژوور كەوتوونە پێش كركراگەی گوێچكە تا گەیشتونە تۆقە سەر ٥ دەگوترێ: (جاء يضرب أسدَرَيه) بە كەسێك دەگوترێ هیچ ئیشێكی نەبێ بێ كارو مەبەست بسوڕێتەوە ٥ یان بە دەستی بەتاڵ گەڕایەوە هیچی دەست نەكەوت.

اَلسِّدارُ: شێوە پەردەیەكە لەناو خێمە هەڵدەدرێ.

السُّدَرُ: سەر گێژیو ئاو لێ گەڕانە توشی ئەوانە دەبێ كە سواری كەشتی دەبن لەناو دەریا سەرگێژ دەبن.

السِّدْرُ: درەختی نەبگ ٥ تاكەكەی (سِدْرَة) (ك: سِدَرٌ).

سِدْرةُ المنتهى: درەختێكە لە بەهەشتدا.

السِّدير: باڵە خانەی سێ لا (سێ سوچ‌و تاوەر) یان گومبەزێكە پێك هاتووە لە سێ گومبەزی وەها كە چوبنە ناو یەكەوە ٥ سەرچاوەی ئاو، كارێز.

سدير العشب وسدير النخل: كۆمەڵگاو كانی گیاوگژ ٥ باخە دارخورما ٥ رەشایی دیمەنی ئەو جۆرە شتانە.

السِّيدارة: سداره ؛ جۆره كڵاوێكه بەزۆری موچه خۆرو خانه نشين له بڕی وڵاتدا لەسەر دەكەن.

سَدَسَ القومَ سَدْساً: شەش يەكی ماڵو سامانی خەڵكەكەی وەرگرت ٥ بوو به شەشەم كەسی قەومەكەی.

أسْدَسَ القومُ: خەڵكەكه بوون به شەش.

السُّداسُ: شەش شەش دەگوترێ: (جاءوا سُدَاسَ) شەش شەش هاتن.

السُّدَاسِيُّ (إزار سُداسِي): ئيزارێكه، دەرپێيەكه درێژيەكەی شەش بسته.

السُّدْسِيَّةُ: لە زاراوەی ئەندازياريدا بريتييە لە ئامێرێكی بينين پلە پلەی شێوە كەوانەيی درێژيەكەی شەش يەكی موحيتی كەوانەكەيە ٥ ئەبعادی سوچی پێ دەپێورێ.

السُّدْسُ: شەش يەك ٥ (ك: أسداس) ٥ دەگوترێ: (هو يضرب الأخماس في الأسداس) ئەو كابرايە هەر پێنج شەشيەتیو خەريكی فێڵو تەڵەكەيە.

السُّدُوسُ: طەيلەسان يان طەيلەسانی سەوز.

السَّدِيس: بەمانا (السُّدُس) دێ ٥ (ك: أسْدَاس) مەڕێك كەوتبێتە سالی شەشەمی تەمەنيەوه ٥ حوشترێك چوبێتە سالی هەشتەمەوه ٥ (ك: سُدُسٌ).

الْمُسَدَّسُ: له ئەندازياريدا (شەش لۆچ) شەش سوچ ٥ هەروا ناوه بۆ دەمانچەی گولله هاوێژ ٥ بە زۆری بەو دەمانچانه دەگوترێ شەش گولله بخوا، هەروا ناوه بۆ دەمانچەيەكی خانەدارو خاوەن شانه.

مَسْدَسَ: دەگوترێ: (جاءوا مَسْدَسَ) شەش شەش هاتن.

سَدَعَ الشَّيْءَ بغيره سَدْعاً: شتەكه بەرەنگاری شتێكی تر بووه لێكدران.

سَدَعَ الشَّيْءَ: شتەكەی بلاو كردەوه.

سَدَعَ الحيوان: ئاژەڵەكەی سەربڕی.

سَدَعَ فلاناً: رێگەی نيشانی فلانكەس دا.

الْمِسْدَعُ: رێ نيشاندەرو چاو ساغ كه مل دەنێ بە رێگای خۆیو ئەركی خۆی ئەنجام دەدا ٥ يان خێرا رۆو بەپەله ٥ (ك: مَسَادِعَ).

سَدِفَ البَصَرُ سَدَفاً: چاوەكه لە برسانا تاريكايی بەسەردا هات ٥ (هو أسْدَفُ وهي سَدْفاء) (ك: سُدْفٌ).

أسْدَفَ: تاريك بوو ٥ دەگوترێ: (أسدف الليلُ).

أسْدَفَ فلان: فلانكەس نووست ٥ له

برسان یان لەبەر پیری چاوی تاریك بوو ٥ یان چووه ناو تاریکستانەوه ٥ لە روناکایی دوور کەوتەوه چووه ژێر پەردەی تاریکییەوە.

أَسْدَفَ السِّتْرَ: پەردەکەی هەڵدایەوە.

أَسْدَفَ البابَ: دەرگاکەی کردەوە.

أَسْدَفَتِ المرأةُ القِناعَ: ئافرەتەکە روپۆشەکەی خۆی بەردایەوە.

سَدَّفَ اللَّحْمَ: گۆشتەکەی بڕی کوتکوتی کرد.

الأَسْدَفُ: رەش ٥ تاریك ٥ (لیل أَسْدَفُ) شەوی تاریك.

السِّدافَةُ: پەردە ٥ داپۆشەر.

السُّدَفُ: تاریکایی ٥ شەوو تاریکایی شەو (ك: أَسْدَاف).

السُّدْفَةُ: تاریکی ٥ بەشێك لە شەو ٥ تێکەڵاو بوونی تاریکیو روناکی پێکەوه وەکوو کاتی نێوان دەرکەوتنی بەیان تا دەگاتە کاتی سپی بوونی ئاسۆ ٥ (ك: سُدَفٌ).

السُّدْفَةُ: دەرگا ٥ یان بەردەرگا ٥ (ك: سُدَفٌ).

السَّدَفَةُ: شەوو تاریکایی شەو ٥ بەیانی نێوان دەرکەوتنی روناکی بەیانی (فەجر) تا کاتی سپی بوونی ئاسۆ.

السَّديفُ: گۆشتی پشتە خڕەی حوشتر (سەنام) ٥ (ك: سَدائِف وسِداف).

سَدِكَ بالشيءِ سَدَكاً وسَدْكاً: وەگری شتەکە بوو پێیەوه لکا ٥ (فهو سَدِك وهي سَدِكة).

سَدَكَ جلالَ التمر: سەبەتە خورماکانی خستنە سەر یەك.

السَّدِكَ: ئادەمیزادی دەست گەرمو دەست سوك لە ئیش کردندا ٥ دەگوترێ: (هو سَدِك بالرمح) ئەو دەست رەنگینو کارامایە لە رمب وەشاندا.

سَدَلَ الثوبَ والستر والشَّعْرَ سدلاً: کراسەکەی دادایەوه یان پەردەکەی دادایەوه یان قژی بەردانەوه.

سَدَلَ في البلاد: بەناو وڵاتدا رۆیی.

سَدِلَ سَدَلاً: مەیەلان بوو ٥ مەیلی کرد (هو أَسْدَلُ وهي سَدْلاءُ) (ك: سُدْلٌ).

أَسْدَلَهُ: دایدایەوه، بەری دایەوه ٥ شلی کردەوە.

سَدَّلَهُ: بەمانا (أَسْدَلَهُ) دێ.

إِنْسَدَلَ: شلی کردەوە، دایدایەوە.

السِّدْلُ: ملیوانکەی گەوهەر دوڕو جەواهیر کە درێژ بێتە خوار تا سەر سنگ ٥ وەکوو بەرمور ٥ (ك: سُدُولُ).

السِّدْلُ: پەردە ٥ (ك: أَسْدَال وسدول).

السَّدِيلُ: ئەو پارچە قوماشەی بەسەر کەژاوەدا دەدرێ ٥ یان ئەو

پەردەیەی لەناو ماڵدا بۆ بووك دەگیرێتەوە ٥ یان تارای بووك ٥ (ك: أسْدال وسُدُلٌ وسدائل).

سَدَمَ البابَ سَدْماً: دەرگاکەی بەدو خۆیدا پێوە دایەوە.

سَـدِمَ المـاءُ سَـدَماً: ئاوەکە بەهۆی زۆر مانەوەی بۆگەنی کرد ٥ گڵو خۆڵی تێکەوت تا ئاوەکە گوم بوو داپۆشرا.

سَـدِمَ فـلان: فلانکەس غەمو نارەحەتی توش هات، تورە بوو.

سَدِمَ بالشَّیْءِ: سور بوو لەسەر شتەکەو وازی لێ نەهێنا ٥ بەزۆری لەگەڵ مادەی وەرگیراو لە وشەی (ندم)دا بەکاردەهێندرێ ٥ دەگوترێ: (سادم نادم، سدمان ندمان).

سَـدَّمَ المـاءَ طـولُ العهـدِ: زۆر مانەوە ئاوەکەی بۆگەن کرد.

انْسَدَمَ دُبُرُ البعیرِ: برینی پشتی حوشترە کە چاك بۆوە.

السَّدِمُ من الفحـول: ئەسپی سەرکەش‌و چەموش ٥ ئەگەر بۆ ئاو بەکارهات بەمانا ئاوی هەڵقولاوە ٥ دەگوترێ: (المـاءُ الـسَّدِمُ) ٥ (عاشـق شَـدِمٌ) عاشقێکی شەیدا.

السَّدَمُ مـن الفحـول ومـن الميـاه: بەمانا (السَّدِمُ) دێ.

الـسُّدُمُ: بِئـرٌ سُـدُمٌ: بیری ئاو کە پڕکرابێتەوە.

السَّدِيمُ: ماندو ٥ گومڕاو سەر لێ شێواو ٥ ئاوی هەڵقولاو ٥ تەمو غاری کەمو تەنك ٥ پەڵە پەڵەی جۆرە هەورو تەمو غارێك کە بەهۆی چڕبوونەوە یان بەریەککەوتنی زۆرێك لە جورمە ئاسمانییەکان کە هەندێکیان مەجەرەکانن پەیدا دەبێ ٥ (ك: سُدُمٌ).

سَـدَنَ سَـدْناً وسِـدَانة وسِـداناً: خزمەتی کابەی کرد، بووە مجەوری ماڵی خودا.

السَّادِنُ: مجەوری کەعبە ٥ خزمەتچی ماڵی خودا ٥ دەگوترێ: (هو سادِنُ فلان وآذِنُهُ) ئەو پیاوە خزمەتکاری فلانکەسە، دەرگەوانو رەنجبەریەتی ٥ (ك: سَدَنَةٌ).

الـسَّدِينُ: بەزو پیو ٥ خوێن ٥ خوری (ك: أسْدَان).

سَدَا فلانٌ سَدْواً: دەستی بۆ شتەکە درێژ کرد ٥ دەگوترێ: (سدا الی الشَّیْءِ بیده، وسدا یدیه).

سدا فلان سَـدْوَ کـذا: فلان لایەنی فلان شتی گرتو ئەوی مەبەست بوو، بۆ ئەو چوو ٥ هەروا دەگوترێ: (خطب فمازال علی سَـدْوٍ واحـد) فلانکەس وتاری داو بەردەوام بوو لەسەر یەك شێوەو سەجع.

سدى الثوبَ سدياً: رایه‌ڵی قوماشه‌كه‌ی درێژ كردەوە.

سَدِيَ سَدىً: نمی هێنایەوە ؛ شەو نماوی بوو ٥ دەگوترێ: (سَدِيت الأرضُ وسَدِيَ المكانُ وسدِيت الليلةُ) زەوییەكە شێدار بوو ؛ شەو نماوی بوو (فهو سَدٍ وهي سَدِية).

أسْدى الثوبَ: رایه‌ڵی قوماشه‌كه‌ی درێژ كردەوە.

أسْدى إليه معروفاً: بەخششی پێدا، چاكەی لەگەڵ كرد.

أسْدى الأمرَ: كارەكەی پێكا، باشی لێ زانی چاكی ئەنجامدا.

أسْدى الشَّيْءَ: شتەكەی ئیهمال كرد.

أسْدى بينهما: صوڵحی نێوانی كردن ٥ رێكی خستنەوە.

أسدى بينهم حديثا: قسەی لە نێوان خەڵكەكەدا هەڵبەست.

سَدّى الثوبَ: رایه‌ڵی قوماشه‌كه‌ی درێژ كردەوە.

سَدّى اليه: چاكەی لەگەڵ كرد.

سَدّى بينهما: صوڵحی نێوانی كردن.

سَدّى النحلُ الشَّهْدَ: هەنگەكە هەنگوینی كرد.

استدى فلان: بەمانا (سدا) دێ ٥ دەشگوترێ:

استدى الى الشَّيْءِ: دەستی بۆ شتەكە درێژ كرد.

استدى الفرسُ: ئەسپەكە عەرەقی كرد.

تَسَدّى الثوبَ: بەمانا (أسداه) دێ.

تسدّى الشَّيْءَ: سەر شتەكە كەوتو سواری بوو ٥ دەگوترێ: (تسدّى الأمرَ) بەسەر كارەكەدا زاڵ بوو، كارەكەی كۆنترۆڵ كرد.

السُّدى: ئیهمال كردن و گوێ پێ نەدانی، ئیهمال كراو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى﴾.

السُّدَى من الثوب: رایه‌ڵی قوماش، پێچەوانەی تێوەدان ٥ هەروا بەمانا عەطاو بەخششە ٥ ئیهمال كراو.

السُّذابُ: رەگەزی روەكە پزیشكییەكان لە پێڕی (السُّذابية)یە.

السَّاذَجُ: شتی خاڵص و پاڵفتە كە شتی تری تێكەڵ نەبێ و نەقش و نیگاریشی تێدا نەبێ ٥ دەگوترێ: (حجة سازجة) بەڵگەیەكی سادەیە.

سَرَأت الجرادة والسَّمَكة سَرْءاً: كوللە یان ماسییەكە هێلكەی كرد، گەرای نایەوە.

سرأت المرأةُ: ئافرەتەكە منداڵی زۆر بوون.

أسْرَأتْ: كاتی ئەوەی هات هێلكە بكا.

سَرَّأَتْ: بەمانا (سَرَأَتْ) دێ.

أَلسِّرْءُ: هێلکەی ماسی‌و گەرای کوللەو دەعبای لەوجۆرە.

سَرَبَ سُرُباً: چووە دەر ٥ (سرب في الأرض) لەسەر چنگ بەسەر زەویدا ڕۆیشت ٥ دەگوترێ: (هو سارب) لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (سَرَبَ في حاجته) بە ئیشی خۆی ڕۆییشت.

سَرَبَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو ٥ (سَرِبَت العينُ) چاو فرمێسکی ڕشت ٥ (سَرَبَ القِربَةَ) کوندەکەی پینە کرد، بە سیرمە کوندەکەی دروەوە.

سَرِبَ الماءُ سَرَباً: ئاوەکە ڕەوان بوو ٥ (هو سَرِبٌ).

أَسْرَبَ الماءَ: ئاوەکەی ڕۆیاند، ڕژاندی.

سَرَبَ السَّرَبَ: ڕێبازی نهێنی دروست کرد ٥ گۆڕیچەی لەژێر زەوییەوە هەڵکەند.

سَرَّبَ الشَّيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە نارد ٥ دەگوترێ: (سَرَّبَ اليه الشَّيْءَ وسَرَّب عليه الخيلَ والإبلَ).

سَرَّبَ الماءَ: ئاوەکەی ڕەوان کرد، ڕۆیاندی.

انْسَرَبَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو (إنْسَرَبَ في جحره) چووە ناو کونەکەی خۆیەوە .

تَسَرَّبَ: بەمانا (إنْسَرَبَ) دێ.

تَسَرَّبَ من الشَّراب: پڕبوو لە شەراب.

تَسَرَّبَ القومُ في الطريق: خەڵکەکە بە شوێن یەکدا بە ڕێگاکەدا ڕۆیشتن.

السَّرابُ: تراویلکە سیخرۆ؛ شتێکە لە دەوروبەری نیوەڕۆدا کە گەرمابێ وەکوو ئاو لە دەشتاییدا لە دوور دەبیندرێ بەڵام هیچ نیە.

أَلسَّرَبُ: ڕێگای نادیارو دزە ڕێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا﴾ ٥ هەروا ئاوە بۆ گۆڕیچە لەژێر زەویدا کە مڵەمای نەبێ بێ مەنفەز بێ ٥ کونە مشك‌و کونە مار ٥ گۆڕیچەی کارێزاو، کونجی کارێز، بۆری ئاو ٥ ئاوی جۆراو لە کوندە ٥ (ك: أسراب).

السِّرْبُ: کۆمەڵە باڵندەو ئاژەڵ ٥ دەگوترێ: (سِرْب من النساء) ڕەوە ئافرەت وەکوو چۆن دەگوترێ ڕەوە ئاسك ٥ هەروا دەگوترێ: (سرب من النَّخلِ) پورە هەنگ ٥ دڵ‌و دەروون دەگوترێ: (أمِن السِّرْب) دڵ ئارام ٥ (أمن في سِربه) لە دڵدا ئارام‌و هێدی‌و هێمنە ٥ هەروا بەمانا سینگ دێ ٥ دەگوترێ: (هو واسِع السرب) ئەو سینگ فراوانە ٥ هەروا بەمانا

ڕێبازو ئامانج دێ ٥ دەگوترێ: (خَلِّ سِرْبَهُ) ڕێگای ئەو واز لێ بێنە، هەوڵ بۆ بەدیهێنانی ئامانجی ئەو مەدە ٥ (ك: أسْرَابٌ).

السِّرْبُ: ئاژەڵ بە گشتی ٥ ڕێبازو ئامانج ٥ سینگ ٥ (ك: سروب).

السُّرْبَةُ: کۆمەڵە باڵندەو ڕەوە حەیوان ٥ کۆمەڵێك لە سەرباز خانە دوور دەکەونەوە هەڵمەت دەبەنە سەر دوژمن و دەگەڕێنەوە ٥ تووکی جەستەی ئادەمیزاد لە سینگیەوە تا دەگاتە ناوکی ٥ ڕێگا ٥ دەگوترێ: (هو قريب السُّرْبة) ڕێگای نزیکە ٥ بەخێرایی دەچێ کاری خۆی دەکاو دەگەڕێتەوە ٥ (هو بعيد السربة) ئەو ڕێگاکەی دوورە.

السُّرْبَةُ: سەفەری نزیك.

الْمَسْرَبُ: شوێن خێشکەی مار ؛ شوێنی خشانی مار بەسەر لمبە وردەو گڵە وردەدا ٥ دەگوترێ: (هذه مسارب الحياة) ئەوە شوێنی خشانی مارەکانە لەسەر ئەو لمبە یان ئەو گڵە وردە.

الْمَسْرُبَةُ: مووی نێوان سینگ و ناوك ٥ بەرپێلاو و پێش هەیوانی ژوور ٥ (ك: مَسَارب).

الْمَسْرَبَةُ: مووی نێوان سینگ و ناوك ٥ پاوان و لەوەڕگا ٥ (ك: مَسارب).

سَرْبَلَهُ السِّرْبالَ: کراس یان زرێی لەبەر فلان کرد ٥ لە حەدیثیکدا کە لە عوسمانەوە ریوایەت کراوە دەفەرموێ: (لا أخْلَعُ سِرْبالاً سربلنيه الله).

تَسَرْبَلَ بالسِّرْبال: کراسی لەبەرکرد.

السِّرْبالُ: کراس یان زرێ یان هەرشتێکی تری وەها کە لەبەر بکرێ ٥ (ك: سرابيل) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُم بَأْسَكُمْ﴾.

سَرَجَ فلان سرجاً: درۆی کرد ٥ دەشگوترێ: (سَرَجَ فلان الكذِبَ) فلان درۆی هەڵبەست.

سَرَجَت المرأة شعرها: ئافرەتەکە قژی خۆی هۆنیەوە.

سَرِجَ سَرَجاً: دەموچاوی جوان بوو ٥ درۆی کرد.

أسْرَجَ السِّرَاجَ: چراکەی هەڵکرد ٥ (أسْرَج الشَّيْءَ) شتەکەی جوان کرد رازاندیەوە.

أسْرَجَ الفَرَسَ: ئەسپەکەی زین کرد ٥ دەشگوترێ: (سَرَّج الأحاديث) قسەکانی بە درۆ رازاندنەوەو روکەشی کردن.

سَرَّجَ الله فلاناً: خودا توفیقی فلانی دا لە کارەکانیدا سەرکەوت.

سَرَّجت المرأةُ شعرها: ئافرەتەکە قژی خۆی هۆنینەوە.

إستَسْرَجَ السِّراجَ: چراکەی هەڵکرد.

السارِجُ: (جـ‌ين سارج) ئاوچەوانی گەش‌و جوان وەکوو چرا.

ألسِّراجُ: چرای هەڵگیرساو ٥ (ك: سُرُج).

السِّراجَةُ: پیشەی زین دورین (زیندرۆ).

السَّرْجُ: زینی وڵاخ ٥ (ك: سروج).

السَّرَّاجُ: زین فرۆش ٥ زیندرو ٥ درۆزن.

سُرَيْجٌ: ئاسنگەرو شیرگەرێکی بەناوبانگ بووە، شمشێری سورەیجی بۆ لای ئەو نیسبەت دەدرێن.

ألمِسْرَجَةُ: ئەو شوێنە یان ئەو شتەیە کە چرا رۆنەکەی تێدا دادەنرێ (ك: مَسارِج).

سَرْجَنَ الأرضَ: زبڵی بە زەوییەکە کرد بۆئەوەی باش روەکی تێدا بڕوێ.

السِّرْجِين: زبڵ.

سَرَحَ سَرْحاً وسُرُوحاً: بەیانی زوو دەرچوو رۆیی.

سَرَحَ السَّيْلُ: لافاوەکە بە هێواشی رۆیی.

سَرَحَت الماشية: ئاژەڵەکە بۆخۆی لەوەڕا پێویستی بە ئالف پێدان نەکرد.

سَرَحَ الشَّيْءَ: شتەکەی نارد.

سَرَحَ ما في صدره: چی لە سنگیدا بوو دەری خست دەری بڕی.

سَرَحَ الماشِيةَ: ئاژەڵەکانی بەرەڵڵای لەوەڕگا کردن بۆئەوەی بۆخۆیان بلەوەڕێن.

سَرَحَ اللهُ فلاناً: خودا توفیقی فلانکەسی دا ٥ دەشگوترێ: (هو يسرع في أعراض الناس) ئەو پاشملە بە خراپە باسی خەڵك دەکا.

سَرِحَ سَرَحاً: لە ئەرکەکانی خۆی رزگاری بوو.

سَرَّحَ الشَّيْءَ: شتەکەی نارد ٥ دەگوترێ: (سَرَّحَ الرسولَ) نێردراوی خۆی نارد بۆ ئەنجامدانی کارەکە.

سَرَّحَ الشَّعْرَ: قژەکانی بەشانە کرد هەندێ گەنە مووی هەڵکەندراوی بە ددانی شانەکە جیا کردەوە.

سَرَّحَ فلاناً الى موضع كذا: فلانی ئاڕاستەی فلان شوێن کرد.

سَرَّحَ المرأةَ: ئافرەتەکەی تەڵاق دا.

سَرَّحَ العامِلَ: کرێکارەکەی لە ئیشەکە دەرکرد.

سَرَّحَ الماشيةَ: ئاژەڵەکانی بردە جێگایەك بەدەمی خۆیان بلەوەڕێن‌و پێویستیان بە ئالف پێدان نەبێ.

سَرَّحَ الشَّيْءَ: شتەکەی ئاسان کرد.
سَرَّحَ عنه الشَّيْءَ: شتەکەی لە چنگ ئەو رزگار کرد.
سَرَّحَ اللهُ العبدَ للخير: خودا بەندەکەی تۆفیق دا بۆ خێرو خۆشی.
انْسَرَحَ فلان: فلانکەس پۆشاکی لەبەر خۆی داکەند ٥ پەلەی کرد.
تَسَرَّحَ من المكان: لەو شوێنە رۆیی‌و چووەدەر.
التسريحة: شێوەیەکە لە داهێنان‌و چاککردنی قژ.
السَّارِحُ: شوان ٥ ئاژەڵ.
السَّارِحة: ئاژەڵ ٥ دەگوترێ: (ماله سارحة ولا رائحة) واتە: هیچی نیە.
السَّراحُ: ئاسان ٥ دەگوترێ: (أفعل ذلك في سَرَاح ورواح) بە ئاسانی‌و بێ گیرو گرفت ئەو کارە دەکەم ٥ هەروا دەگوترێ: (أطلق سراحَهُ) بەرەڵای کرد ٥ وازی لێ هێنا.
السَّرْحُ: ئاژەڵ ٥ بە تایبەتی بەو ئاژەڵە دەگوترێ بەیانی ببرێ بۆ لەوەڕ خواردن‌و ئێوارە بهێندرێتەوە ٥ هەروا ناوە بۆ درەختی گەورەو بەرز ٥ بەردەرگاو بەر بێلای خانوو.
السُّرُحُ: ئاسان ٥ دەگوترێ: (مِشية سُرُحٌ) رۆیشتنێکی ئاسان ٥ (وولدته سُرُحاً) بە ئاسانی منداڵی بوو (عطاء سَرُحٌ) بەخشندەی وەرگیراوو گەیشتوو ٥ (فرسٌ سُرُحٌ) ئەسپێکی تیژرۆو گورج‌و گۆڵ.
السِّرْحانُ: گورگ ٥ (ذئب السّرحان) فەجری درۆزن (سَرْحان الحوض) ناوەڕاستی حەوز ٥ (ك: سراحين، وسَرَاح).
السُّروح: ئەسپ‌و حوشتری خۆشڕۆو تیژڕۆ.
السَّرِيحُ: شتی ئاسان ٥ پەلە کردن دەگوترێ: (لايكون ذلك الاقي سرِيح) ئەوە بەپەلە نەبێ ناکرێ ٥ رۆیشتنێك کاڵەی بۆ ببەسترێ ٥ خۆی بۆ ئامادەبکرێ ٥ ئەسپێك زینی بە پشتەوە نەبێ، بێ زین بێ.
السَّرِيحة: پارچە پەڕۆی شڕو دڕاو ٥ خوێنی رژاوی بەسەر شتدا رۆیشتوی وشکەوە بوو ٥ (ك: سريح، وسرائح) ٥ رێگای راست‌و دیار لە شیوو دۆڵ‌و تەنگە بەراییدا، کە بە چوار دەوریدا درەخت هەبن (ك: سرائح).
المَسْرَحُ: پاوان، لەوەڕگا ٥ شوێنی شانوو رانواندنی تەمسیل ٥ (ك: مسارِح).
المِسْرَحُ: شانە ٥ (ك: مسارح).

المِسْرَحَة: بەمانا (المِسْرَحُ) دێ ٥ (ك: مسارِح).

المَسْرَحِية: چیرۆکێك ئامادە کرابێ بۆ سەر شانۆ.

المُنْسَرِحُ: یەکێکە لە بەحرەکانی عەروز، زۆر بە کەمی شیعری پێ گوتراوە.

سَرَدَ الشَّيْءَ سَرْداً: شتەکەی کون کرد ٥ (سَرَدَ الجِلْدَ) پێستەکە یان (چەرمە)کەی کون کرد.

سَرَدَ الدِّرعَ: زرێیەکەی چنی، هەردوو لای ئەڵقەکەی بەیەکەوە نووساندن و دایکوتان بەیەکەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ﴾.

سَرَدَ الشَّيْءَ: درێژەی بە شتەکە داو بەردەوام بوو لەسەری ٥ دەگوترێ: (سرد الصومَ) بەردەوام بوو لەسەر رۆژو گرتن ٥ دەشگوترێ: (سرد الحديثَ) درێژەی بە قسەکردنەکەی داو بە رێك و پێکی ئاخاوتنی کرد.

سَرِدَ سَرَداً: بەردەوام بوو لەسەر رۆژو گرتن.

أَسْرَدَ الشَّيْءَ: شتەکەی کون کرد ٥ (أسْرَدَ الدرعَ) زرێیەکەی چنی.

تَسَرَّدَ الشَّيْءُ: شتەکە رێچکەی بەست زنجیرەی بەست، بە شوێن یەکدا ریزبوو ٥ دەگوترێ: (تَسَرَّدَ الدرُّ) (تسرَّدَ الماشي) (تَسرَّدَ الدمعُ) ٥ (تَسَرَّدَ الحديثَ) قسەکانی جوان ئاراستە کردن و بە رێك و پێکی دوا.

السَّارِد: میرو ساز، میرو کونکەر.

السِّرَادُ: ئامێری شت کونکردن، ئەو شتەی میروی پێ کون دەکرێ.

السَّرْدُ: ناوە بۆ ئەو کەسە زرێیەکان، ئەڵقەکان کۆ دەکاتەوە ٥ (شَيْءٌ سَرْدٌ) شتی بە ریزو بە زنجیرە و زور ٥ دەگوترێ: (نجوم سَرْدٌ).

السَّرَدُ: بەمانا (السَّرْدُ) دێ.

السِّرادُ: ئەڵقە دروستکەر بۆ زرێ.

المِسْرَدُ: بەمانا (السِّرَادُ) دێ ٥ زوبان ٥ دەگوترێ: (ماشٍ مِسْرَدُ): کەسێکە بەردەوام هەنگاو دەهاوێ و دێ و دەچێ ٥ (ك: مسارِدُ).

السِّرْدابُ: ژێر زەمین، هۆدەو ڤاوشێکە لەژێر بینادا دروست دەکرێ بۆکاتی پێویستی لەسەرماو گەرمادا پەنای بۆ دەبرێ ٥ (ك: سراديب).

السِّرْدار: سەرۆکی سەربازو پۆلیس.

سَرْدَقَ البيتَ: خانوەکەی توندو تۆڵ کرد.

السُّرادِق: هەر دیوارو پەرژینێك دەورەی شتێکی تر بدا ٥ خێمەی

هەڵدراو بەبۆنەی بوك گواستنەوە یان تەعزییەو سەرە خۆشییەوە.

السَّرْدينُ: جۆرە ماسییەکی پچوکە خوێ دەکرێو هەڵدەگیرێ، پاڵ دەدرێن بۆ دوورگەی (سەردینییە).

سَرَّهُ سُروراً: کەیف خۆشی کرد.

سَرَّ فلاناً سَرّاً: چاكو چۆنی لێکردو هیوای خۆشی بۆ خواست.

سَرَّ الصبيَ: ناوکی منداڵەکەی بڕی.

سَرَّ فلاناً: زەبری لەناوکی فلان دا.

سَرَّ الشَيْئَ: شتەکەی شاردەوە.

سَرَّ سَرَراً وسَرّاً: ناوکی ژانی کرد ٥ (هو أسَرُّ هي سَرّاءُ).

أسَرَّهُ: شاردیەوە ٥ (أسَرَّ اليه حديثا) قسەیەکی نهێنی بە گوێ دادا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا﴾.

سَارَّهُ مُسَارَّةً وسِراراً: سرتەی لەگەڵدا کردو بەسەر نهێنی خۆیدا ئاگاداری کرد.

سَرَّرَه الماءُ: ئاوەکە گەیشتە ناوکی.

اسْتَسَرَّ: خۆی شاردەوە، خۆی پەنادا ٥ دەگوترێ: (إستسر القمرُ) مانگ خۆی پەنا داو گوم بوو (ليلة السِرار) ئەو شەوە یان ئەو دوو شەوەیە کە مانگ نابیندرێو گوم دەبێ.

اسْتَسَرَّ الأمرُ: ئیشەکە دیارنەما، شتەکە گوم بوو.

اسْتَسَرَّ فلاناً: نهێنی خۆی بۆ فلان باس کرد.

اسْتَسَرَّ الجاريةَ: کەنیزەکەکەی کردە ملکی خۆی.

تَسَارّوا: بە یەکەوە سرتە سرتیان بوو ٥ دەشگوترێ:

تَسَارَّ الى كذا: حەزی لە فلان شت بوو بەخۆشی زانی.

تَسَرَّرَ الثوبَ: قوماشەکەی دڕ دڕ کرد، دڕاندی.

تَسَرَّرَ فلان: فلانکەس کەنیزەکی کردە ملکی خۆی.

تَسَرَّرَ بِنت فلان: کچی فلانکەسی کردە هاوسەری خۆی چونکە بۆ خۆی دەوڵەمەندو ئافرەتەکە هەژار بوو.

الأساريرُ: خەتو شیوو دۆڵی بەری دەستو دەمو چاوو ناوچەوانە ٥ تاکەکەی (أسرارُ) ٥ هەروا ناوە بۆ جوانی دەمو چاو ٥ جوانی دوو رومەتو دوو کوڵم.

الأسَرُّ (أسَرُّ الرجل): ئەو کەسەی خۆ لە کاروباری پیاو هەڵدەقورتێنێو لە ئیشەکانی دەکۆڵێتەوە.

السَّرَارُ: کۆتایی (سَرار الشهر) دوا شەوی مانگ.

سَرار الحسب: بنیچە پاكو خاوێنو وەجاخ زادە.

سَرار الأرض: ناوەڕاستی شیوو شوێنی باشی.

السِّرارُ: (سِرار الأرض) ناوەڕاستی پارچە زەوییەكە ٥ خەتو شیوو دۆڵی بەری دەستو دەمو چاو ناوچاوان.

السَّرارةُ: (سَرَارة الأرض) باشترین شوێنی زەویو بە نرخترینی.

سَرَاة الحسب: مامناوەندیو وەجاخ زادەیی ٥ دەگوترێ: (سِرٌّ بَيِّنُ السَّرارة) پاڵفتە كراوی شت ٥ كاكڵە.

السِّرُّ: نهێنی: ئەو شتەی دەیشارییەوەو ناتەوێ كەس بیزانێ ٥ بنەماو بنیچە ٥ پاڵفتەی شت ٥ بە نرخترینی شت.

سِرّ الوادي: بە نرخترینی شیوو دۆڵ.

سِرّ الأرض: بە نرخترین شوێنی زەوی ٥ شتی دڵخۆشكەرەو فەرەح ئامێز ٥ ئەو كارانەی ئادەمیزاد ئەنجامیان دەدا دڵی پێیان خۆشە.

سِرّ الشيئ: پاڵفتەی شت.

سِرّ النسب: كاكڵەو پوختەی بنیچەو نژاد ٥ دەگوترێ: (هو في سِرّ قومه) ئەو لە وەجاخ زادەی نەتەوەكەیەتی ٥ (هو سِرُّ هذا الأمر) ئەو زاناو لێزانی ئەو ئیشەیە.

السُّرُّ: خەتو شیوو دۆڵێكن لە بەری دەستو دەمو چاوو ناوچاوان ٥ ئەو ریخۆڵەیەی پەیوەستە بە ناوكەوەو كاتی لە دایكبوون دەبڕدرێ ٥ دەگوترێ: (عرفت ذلك قبل أن يُقْطع سُرُّك) پێش ئەوەی ناوكت ببڕدرێ من ئەوەم زانیوە ٥ (ك: أسرار).

السَّرَرُ: ئەو ریخۆڵەیە لە ناوكی منداڵی تازە لەدایكبوو دەبڕدرێ ٥ شەوی پەنا گرتنی مانگ ئەو شەوەی مانگ نابیندرێ ٥ (ك: أسْرار).

السَّرَّاء: نازو نیعمەت ٥ هەرزانیو خۆش گوزەرانی ٥ بۆری ناو بۆش ٥ زەوی بە پیتو بەرەكەت.

السُّرَّةُ: ناوك ٥ (وسُرّة الروضة) باشترین شوێنی باخ كە باش شتی لێ بڕوێ ٥ (سُرّة الحوض) ناوەڕاستی حەوزو شوێنی ئاو تێدا راوەستانی ٥ (سُرَّة البذرة) خاڵێكە لە شوێنی گەیشتنی تۆم بە دیواری هێلكەدانەوە ٥ (ك: سُرَرٌ).

السِّرَّةُ: دەسكە ریحانە ٥ چەپكە ریحانە.

السِّرِّيرُ: ئەو كەسەی هاوەڵەكانی كەیف خۆش دەكاو چاكە كارە لەگەڵیان.

السُّرِيَّةُ: كەنیزەكی كڕدراو ○ (ك: سَرارِيّ).

السُّرورُ: كەیف خۆشی لەكاتی پەیدا بوونی سود یان نەمانی زیان.

السَّرِير: سیسەم، كورسیو قەنەفەی لەسەر دانیشتن ○ دارە مەیت، تاتە شۆر.

سرير الرأس: شوێنی نێوان ملو سەر ○ (ك: سُرُرٌ وأسِرَّة).

السَّرِيرَةُ: نهێنیو شاراوە ○ (ك: سَرائر).

المَسَرَّةُ: كەیف خۆشی ○ قەراخو پەنا ریحانە.

السُّرْسُوب: فرۆ، ژەك ○ ئەو شیرەی دوای لە دایكبون دەچێتە گوانی ئاژەڵ، یان مەمكی ئافرەت.

السُّرْسُورُ: زیرەكو زاناو لێكۆڵەرەوە لە كاروباردا.

السِّرْسَامُ: ئەستور بوونو هاوسانێكە لە پەردەی دەماغدا پەیدا دەبێو لەرزوتای بەردەوام لە نەخۆشەكەدا پەیدا دەكا، هەروا دیاردەی تریشی لێ پەیدا دەبێ بۆ نموونە خەو زڕاندنو سەر سوڕمانو سەر لێ شێوان.

سَرَطَهُ سَرْطاً: قوتی دا.

سَرِطَهُ سَرَطاً: بەمانا قوتیدا.

استَرَطَهُ: بەمانا (سَرَطَهُ) دێ.

انْسَرَط الطعام في حلقه: خواردنەكە بە ئاسانی لە قوڕگی چووە خوار.

تَسَرَّطَهُ: بەمانا (سَرَطَهُ) دێ.

السِّراط: رێبازی ئاشكرا.

السُّرَاطُ: بڕندە ○ دەگوترێ: (سیف سُراط) شمشێری بڕندە.

السُّرُطُ: قوتدەر، پارو گەورە، خێرا خۆر، تیژڕۆ.

السَّرَطان: قرژاڵ؛ گیاندارێكی دەریاییە لە پێڕی (القشريات)ە دە قاچی هەیە ○ بورجێكی ئاسمانە ○ لە بواری پزیشكیش دا هاوسانێكی پیسە لە خانە ئاشكراكانی جەستەدا دروست دەبێو بە ئەنسیجەكانی دەوروبەری خانەكان دا بڵاو دەبێتەوە.

السُّرَيط: حەلوا ○ خورماو رۆن.

المِسْرَطُ: گەرو (ك: مَسَارِط).

سَرِعَ سَرَعاً: پەلەی كرد ○ (فهو سَرِعٌ وسرعان وهي سرعى).

سَرُعَ سُرَاعة وسُرْعَةً وسَرْعاً: بەمانا (سَرِعَ) دێ.

أسْرَعَ: پەلەی كرد ○ دەگوترێ: (أسْرَعَ في السير) پەلەی كرد لە رۆیشتندا.

سارَعَ: دەست پێشخەری كرد.

تَسَارَعَ: بەمانا (سَارَعَ) دێ.

تَسَرَّعَ: بەمانا (تسارع) دێ.
الأسْرُوعُ: تاکی (الأساریع) ئەو شتەیە لە تولەی دارمێو دێتەدەر ٥ کرمێکی سپی سەر سوورە دەشوبهێتە قامك و پەنجەی ئافرەت ٥ (ك: أساریع) ٥ (أساریع الذهب) چاڵ و چوێڵی ئالتون.
السُّرَاع: خێراڕۆ، تیژڕەو.
السِّرْعُ: هەر تولە مێوو لقە درەختێك تەڕبێ ٥ (ك: سُرُوعٌ).
سُرعان ما فعلت کذا: ئای چەند بە خێرایی ئەو کارەت ئەنجامدا!
السَّرَعانُ: (سَرَعان الناس) پێشەتای خەڵکەکە ٥ (سَرْعان الخیل) پێشەنگی رەوە ئەسپ و قافڵە.
السَّرِیعُ: پەلە درەختی تەڕ بەتایبەتی درەختی بەشام کە درەختێکی بۆن خۆشەو سیواکی پێ دەکرێ ٥ بەحرێکی عوروزیشە زۆر بە کەمی شیعری پێ گوتراوە.
السَّرَعْرَعُ: لقەدار لەکاتی تەڕیدا ٥ شوڕکە داری درێژو باریك ٥ شتی درێژو باریك ٥ گەنجی تەڕو تازەو شۆخ و شەنگ.
سَرِفَت السُّرْفَةُ الشَّجَرةَ: کرمی ئاوریشم درەختەکەی خوارد.
سَرِفَت الأُمُّ وَلَدَها: دایکەکە زۆری شیردا بە منداڵەکەو کۆئەندامی هەزمی تێکدا.
سَرِفَ الطعامُ: زۆری خوارد تا توشی گەدە ترشان و ئینتەلا بوو.
سَرِفَ الشَّیْءَ: شتەکەی پاش گوێ خست، غافڵی کرد ٥ هەڵەی تێدا کردو مەبەستی نەپێکا ٥ شتەکەی نەزانی.
سَرِف القَوْمُ: لە خەڵکەکە تێپەڕی.
أسرف: لە ئەندازە دەرچوو ٥ هێڵی سوری بەزاند ٥ دەگوترێ: (أسرف في مالە) دەستبلاوی لە ماڵ و سامانی خۆی ئەنجام دا ٥ (أسرف في الکلام) زۆری چەنەدا ٥ (أسْرَفَ في القتل) لە کوشتنەکە زێدەڕۆیی کرد.
أسْرَفَ: هەڵەی کرد ٥ بێ ئاگا بوو ٥ نەزان بوو.
السَّرَفُ: خوگرتن بە شتێکەوە ٥ لە گرێژە نەچون ٥ لە سەنتەر لادان.
سَرَفُ الماءِ: ئەو ئاوەی بە خۆڕایی بڕواو کەڵکی لێ وەرنەگیرێ.
السَّرِف: کەم ٥ دەگوترێ: (هو سَرِف العقل) ئەو کەم عەقڵە ٥ (سَرِف الفؤاد) بێ ئاگاو غافڵە ٥ (مکان سَرِفٌ) شوێنێکە کرمی ئاوریشمی زۆرە ٥ هەروا دەگوترێ: (أرضی سَرِفة).

السُّرْفَةُ: كرمی ئاوریشم.

السَّرُوفُ: بەهێزو گەورە.

اَلسَّرِيفُ: تولە مێو.

سَرِقَ منه مالاً: ماڵەکەی لێ دزی ٥ (هو سارق) (ك: سَرَقَة).

سَرِقَ السَّمْعَ وسرق النظر: بە دزییەوە گوێی هەڵخست بۆئەوەی قسەکە بدزێ ٥ بەنهێنی بۆی روانی.

سرقتني عيني: نووستم ٥ خەوم لێ کەوت.

سَرِقَ سَرَقاً: گوم بوو ٥ لاواز بوو.

سَارَقَه النَّظَرَ، وسارق النظرَ اليه: هەوڵیدا هەلی بۆ هەڵبکەوێ سەیری بکا، بە دزییەوە بۆی بروانێ.

سارق السمعَ: هەوڵیدا بە نهێنی گوێی لە وتەکانی بێ.

سَرَّق الشَّيْئَ: بەمانا (سَرَقَهُ) دێ.

سَرَّقَ فلاناً: فلانکەسی بە دز لە قەڵەمدا.

اسْتَرَقَ الشَّيْئَ: بەمانا (سَرَقَهُ) دێ.

إنْسَرَقَ: لاوازو بێ هێز بوو ٥ دەگوترێ: (إنسرق صوته) دەنگی زەعیفو لاواز بوو (إنسرقت مفاصله) جومزگەی لاواز بوو.

إنسرقَ عن القوم: لە خەڵکەکە دوا کەوتو خۆی گوم کردو رۆیی.

تَسَرَّقَ: وردە وردە شتەکەی دزی ٥ هەروا دەگوترێ: (تَسَرَّقَ النظر والسَّمْعَ).

السَّارِقَةُ: زنجیر ٥ بزمار لە قەیدو شتی وا ٥ (ك: سوارق).

السُّرَاقَةُ: ئەوەی بدزرێ ٥ دەگوترێ: (هذه سَرَاقَةُ فلان) ئەمە ماڵە دزراوەکەی فلانە.

السَّرَقُ: پۆشاکی ئاوریشم ٥ باشترین جۆری ئاوریشم.

السَّرِقَة: دزی ٥ هەڵگرتنی ماڵێکی دیاریکراوە لە شوێنی شیاوی خۆی بە شێوەی دزی.

اَلْمُسْتَرَق: لاوازو کاڵفام، جەستە بێ هێز.

مسترق العنق: ئادەمیزادی مل کورت ٥ قسە دزو قسە قۆزەرەوە.

سَرْقَنَ الأرْضَ: زەوییەکەی زبڵ رێژ کرد، زبڵاوی کرد.

السِّرْقِين: زبڵ.

سَرِكَ سَرَكاً: دوای بەهێزو بە توانایی لاواز بوو.

تَسَارَكَ في المشي: لەبەر ماندوویی‌و لاوازی نەیتوانی بڕوا.

السَّرْكي: چەکی موچە ٥ دەفتەری پێدان‌و وەرگرتنی نامە ٥ دەفتەری رۆژانەی کرێکار.

السَّرْكودية: نەخۆشییەکی درێژ

خايەنـەو هۆكـارى پەيـدا بـوونى نازانـدرىٚ، بـە زۆرى توشـى غـودەى لەمفاوىو چاوو سييەكانو ئێسقانى دەستو قاچ دەبىٚ.

الـسُّرْكومة: (ألـسّركومة اللمفيـة) هاوسانێكى پيسە لـە گۆشـتدا پەيـدا دەبىٚ.

سَرَّمَهُ: بڕييەوە ٥ پچڕاندى.

تَسَرَّمَ: بڕدرايەوە ٥ پچڕا.

السُّرْمُ: قەراخى ريخۆڵە.

السَّرْمَدُ: بەردەوامو نەبڕاوە.

السَرْمَدِيّ: پاڵدراو بۆ لاى (السَرْمَد).

سَرَا فلان سَرْواً وسَرَاوةً: فـلان بـەڕێز بـوو شەريفو وەجـاخ زادە بـوو ٥ سـەخى سروشت بوو.

سرا الشَّيْئَ عنـه سـرواً: شـتەكەى داكەنـدو فڕێى دا.

سرا عنه ثوبَهُ ودِرْعَـه: كـراسو زرێيەكـەى لەبەرخۆ داكەند.

سرا الهَمَّ عن فؤاده: غـەمو پـەژارەى خـۆى دەرخست.

سرا الـسيفَ: شمـشێرەكەى روت كـرد، لـە كالان رايكێشا.

سَـرُوَ سَـراوةً وسَـرْواً: شـەريف بـوو (ك: سروات).

أسْـرىَ الـشَّيْئَ عنـه: شـتەكەى لەبـەر داكەند.

سَـرَّى الـشَّيْئَ عنـه: شـتەكەى لەبـەر داكەند ٥ دەگوترىٚ: (سُرّىَ عن فلان) فلانكەس غـەمو نارەحـەتى لـە دڵدا نەما.

إنْسَرىَ: دەركەوت، پـەردەو تـەمو مـژى لەسەر لاچوو.

إنسرى الهَمُّ عنه: غەمو پەژارەى لە دڵدا نەما.

تَـسَرَّى: بـە زۆرە ملـىٚو تەكـەللوف سەخاوەتى بەسەر خۆيدا هێنا.

الـسُّرَاةُ: (سـراة كـل شـيئ) لاى ژوورى شـتو ناوەڕاسـتى ٥ يـان زۆرينـەى ٥ (سَرَاة النهار) چێشتەنگاوو نيوەڕۆ.

سَـراة الطريـق: ناوەڕاسـتى رێـگا، يـان زۆرينەى رێگا.

سَراة الفرس: سـەر پشتى ئەسـپ ٥ (ك: سَرَوَات).

السَّرْو: درەختـى سنەو بەر ٥ تەپۆڵكەى نـــاو شـــيوو دۆڵ ٥ كونێـــكى ناكەوانەييـــە لەســـەر ســـندوقى ئامێرى قانونى مۆسيقا.

سَرْوَلَهُ: دەرپێى لەپێى ئەو كرد.

تَسَرْوَلَ: دەرپێى لەپىٚ كرد.

الـسَّراويل: دەرپـىٚ ؛ پۆشاكێـكە نێـوان نـاوكو ئـەژنۆ دادەپۆشـىٚ ٥ (ك: سراويلات).

الْمُـسَرْوَلُ: كۆترێـك پـەڕى بـە

قاچەکانەوە بێ ٥ ئەسپێك پەڵەی سپی جەستەی لە دەستو قاچی تێپەڕ بووبێ.

سَرَى اللَّيْلُ، سَرْياً وسِرايةً وسُرِيّ: شەو رۆیی و کۆتایی هات ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ﴾.

سَرَى الهَمُّ: غەمو پەژارەی رۆیی.

سَرَى الليلَ: بە رۆیشتن شەوی بەڕێ کرد.

سَرَى بفلان: شەو رەوی بە فلان کرد.

سَرَى عِرْق الشجرة في الأرض: رەگی درەختەکە بە ناوی زەویدا رۆچون.

سَرَى فيه السُّمُّ والخمرُ: ژەهرەکە یان شەراب بەناو جەستەی دا بڵاوبۆوە.

سَرَى فيه عِرق السّوءِ: رەگی خراپەکاریی تێدا بڵاوبۆتەوە.

سرى عليه الهَمُّ: غەمو پەژارە شەو یەخەی گرت.

سَرَى الجرحُ الى النفس: ئازاری برینەکە بەردەوام بوو تا کوشتی.

أسرى الليلَ وبه: شەو ڕەوی کرد بە شەو رۆیی.

أسرى فلاناً وبفلان: شەو رەوی بە فلان کرد.

سارى صاحِبَهُ: شەو رەوی لەگەڵ هاوەڵەکەی کرد.

إسْتَرَى الليلَ وبه: بەمانا (سرى) دێ.

إسْتَرى الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵبژارد.

تَسَرَّى: بە نهێنی چووە دەر (تَسَرَّى الشيءَ) بەمانا (إسراه) دێ.

السَّارِية: هەورێك بەشەو پەیدا ببێ ٥ بارانی شەو، کۆڵەکە ٥ ئەو دارەی ئاڵای کەشتی پێدا دەکرێ.

السُّرى: رۆیشتنی زوربەی شەو.

السَّرِيُّ: جۆگا ٥ روباری پچوك ٥ (ك: أسْرِيَة وسُرْيان).

السَّرِيَّةُ: کۆمەڵێك سەرباز ٥ پۆلە پێشمەرگەیەك ٥ دەستەیەك جاش ٥ لە پێنج کەسەوە تا سێ سەد کەس ٥ رەوە ئەسپ نزیکەی چوار سەد دانە ٥ (ك: سرایا).

السُّرْيالية: بیرو بۆچونێکی سەردەمیانەیە لە بواری فەنو ئەدەبدا پشت بە خەیاڵ دەبەستێو لە زوور واقیعەوە هەوا پەرِوازەو حاڵو چۆنیەتی (اللاشعور) دەردەخا.

سِرْيوم: عونصورێکی فیلزییەو لە عونصورە ناوازەکانە.

سِرْيوم: عونصورێکی فیلزییەو تایبەتمەندییەکانی دەشوبهێتە صودیوم وەڵێ لەو نیشاتی پترە.

الأُسْطُبَة: پرزو پاڵی کەتان کە بەددانی سێلكو شەنە جیا دەبێتەوە.

اَلْمِسْطَبَة: سندانی ئاسنگەر ٥ سەکۆی دانیشتن ٥ (ك: مساطب).

سَطَحَهُ سَطْحاً: بڵاوی کردەوە، ڕێکی خست، ڕایخست ٥ دەگوترێ: (سطح الله الأرضُ) یان دەگوترێ: (سطح الخبز بالمحور) نانکەرەکە بە تیرۆك نانەکەی پان کردەوە.

سَطَحَ فلاناً: فلانکەسی بە زەویدا داو خستی.

سَطَّحَ البیتَ: سەربانی خانووەکەی ڕێك خست، ڕاستەو پاستەی کرد.

سَطَّحَهُ: بەمانا (سَطَحَهُ) دێ.

إِنْسَطَحَ: بڵاو بۆوە، ڕاخرا ٥ ڕاکشا، لەسەر پشتە مل خۆی درێژ کردو جوڵەی لەخۆی بڕی.

تَسَطَّحَ: ڕاکشا، تەخت بوو.

اَلسَّطْحُ: سەطحی هەموو شتێك لای سەرویەتی ٥ لە زانیاری ئەندازیاریدا بە قەبارەیەك دەگوترێ درێژی و پانی هەبێ.

اَلسُّطَّاحُ: هەر ڕووەکێك بەسەر زەویدا بڵاو ببێتەوە.

اَلسَّطِیحُ: ئەو کەسەی لەبەر نەخۆشی نەتوانێ هەڵسێ یان دانیشێ ٥ هەمبانەو کوندە.

اَلسَّطِیحَةُ: کوندەو هەمبانە ٥ کەلە دوو پێست بێ.

اَلْمِسْطَحُ: خەرمانی خورما، خورماکانی تێدا بڵاو دەکرێنەوە بۆنەوەی وشك ببن (ك: مساطح) ٥ هەروا ناوە بۆ حەصیر کە لە پەرژی دارخورما دروست کرابێ ٥ کۆڵەکەی ڕەشماڵ و خێمە ٥ مەنجەڵی گەنم تێدا کوڵاندن ٥ داری ڕانگێودراو بە سەر کۆڵەکەی کەپرەمێودا ٥ تیرۆکی نان کردن.

اَلْمُسَطَّحُ: (أنف مُسَطَّحٌ) لوتی پانەوە بوو.

سَطَرَ الكتاب سطراً: کتێبەکەی نووسیەوە.

سَطَرَ فلاناً: فلانکەسی بە زەویدا دا.

سَطَرَ الشَّيْءَ بالسیف: بە شمشێر شتەکەی بڕیەوە.

أَسْطَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی بە هەڵە خوێندەوە ٥ دەگوترێ:

أَسْطَرَ إِسْمي: ناوی منی نەخوێندەوە، ئەو دێرەی ناوی منی تێدا نووسرابوو پەڕاندی.

سَطَّرَ الكتابَ: بەمانا (سَطَرَهُ) دێ.

سَطَّرَ الورقةَ: بە ڕاستە هێڵ و خانەی لەسەر کاغەزەکە دروست کرد.

سَطَّرَ العبارةَ: عیبارەتەکەی داڕشت ٥ دەشگوترێ:

سَطَّرَ الأكاذیب: درۆی هەڵبەستن.

سَطَّرَ علینا: چیرۆکی بۆ گێڕاینەوە.

اسْتَطَرَّ الكتابَ: كتێبەکەی نووسیەوە.

الأساطير: ئەفسانەو چیرۆکە کۆن ٥ قسەی پڕوپوچ‌و بێ بنەما.

السَّاطِرُ: قەساب.

السَّاطورُ: کێردی قەساب ٥ شمشێری قەساب ٥ تەورزمەی قەساب کە کێردێکی زلە ئێسقانی کوشتییەکەی پێ ورددەکا ٥ (ك: سواطير).

السَّطْرُ: ریزو چین لە هەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (سطر من الكتابة) (سطر مِن الشّجر) (ك: أسطر وسطور وأسطار).

السُّطْرَةُ: هیواو ئاوات.

السَّطّارُ: قەساب.

المِسْطارُ: شەرابێك بخۆرەوەکەی کەلەلا بکا ٥ تەپو تۆزی بەرزەوە بوو بۆ حەوا ٥ لە بواری رەسم‌و تەصویردا بریتییە لە قەلەمێکی مەعدەنی لە شێوەی پاندانا.

المِسْطَرة: راستە ٥ ئەوەی کتێبی پێ دێڕ دێڕ دەکرێ ٥ لە بواری ئەندازیاری‌و ریازەدا ئامێرێکی قەراخ تیژی راستە بەکاردەهێندرێ بۆ رەسم کردنی هێڵی راست.

المُسْتَطَرُّ: بالا دەست.

المُسْطَرِين: کەمچەی بیناسازی.

سَطَعَ الشّيءُ سَطْعاً وسطوعاً: شتەکە بڵاو بووە ٥ دەگوترێ:

سَطَعَت الرائحة: بۆنەکە بڵاوبووە ٥ هەروا دەگوترێ: (سطع البرق في السماء وسطع الغبار وسطع النور).

سَطَعَ الأمْرُ: کارەکە دەرکەوت ئاشکرا بوو.

سَطَع الرَّجُلُ: پیاوەکە سەری خۆی بەرز کردەوەو ملی درێژ کرد.

سَطَعَ فلانٌ بيديه: فلانکەس چەپڵەی بە هەردوو دەستی لێ دا.

سطعت فلاناً رائحة المسك: بۆنی میسك لوتی فلانکەسی پڕکرد.

سَطِعَ سَطَعاً: ملی درێژ بوو ٥ (فهو أسطع وهي سَطْعاءُ).

السِّطاعُ: درێژترین کۆڵەکەی ژێر رەشماڵە، ئەو کۆڵەکەی دەخرێتە ژێر ناوەراستی خێمەوە بۆنەوەی باراناو دەرکا ٥ (ك: أسْطِعة وسُطُعٌ).

السَّطْعُ: هەرشتێك بڵاو بێتەوەو بەرز بێتەوە.

السَّطيعُ: بەیانی ٥ درێژ.

المِسْطَعُ: زوبان رەوان‌و گفت‌و لفت شیرین ٥ دەگوترێ: (خطيب مِسْطَعٌ).

السّاطِلُ: تەپو تۆزی بەرزەوە بوو.

السَّطْلُ: سەتڵ ٥ (ك: أسْطالٌ وسطولٌ).

سَطَمَ البابَ سَطْماً: دەرگاکەی پێوە دایەوە.

الإسْطامُ: کۆڵەوەژ، ئاگر خۆشکەر

(ئاسنێکی درێژی سەرپان).

الأَسْطُمُ: شەپۆلی دەریا ٥ بنەما.

الأُسْطُمَّةُ: (أسْطُمَّة القوم) پیاوی رێزداری قەوم.

ألسَّطّامَ: بەمانا (الإسطام) دێ ٥ تیزایی شمشێر ٥ تۆپەوانەی دیزەو گۆزەو ئەو جۆرە شتانە.

ألسَّطْمُ: تیزایی شمشێر.

سَطَّنَهُ: چەسپاندیو قایمی کرد.

سَطَا الفَرَسُ سَطْواً وسَطْوَةً: ئەسپەکە ملی نەداو سەر رەق بوو.

سَطَا الْماءُ: ئاوەکە زۆر بوو ٥ (سَطا علیه وبه) پەلاماری داو هێرشی بۆبرد.

سَطَا علی الحامل: منداڵی سکی ئافرەتەکەی بە مردوویی دەرهێنا.

سَطَا الطعامَ وفیه: خۆراکەکەی خوارد دەستی بۆ بردو خواردی دەگوترێ: (ما سطوت في طعام أحد).

أسطی علیه: بەمانا (سَطَا) دێ.

ساطاه: شتەکەی لێ توندکرد.

السَّواطي: دەستەکان.

سَعَبَ لە كـذا: شتەکەی بۆ رێك‌وپێك کرد.

انْسَعَبَ: رەوان بوو ٥ لێك کشایەوە.

تَسَعَّبَ: کشا ٥ لێك کشایەوە.

السُّعْبُ: هەرشتێك شلەمەنی بێ‌و رەوان بێ.

السَّعابیبُ: ئەوەی درێژ دەبێتەوەو وەك داوە دەزوو شۆڕاوگە دەبەستێ وەك دۆشاوو هەنگوینو بنێشتو لیك‌و ئەو جۆرە شتانە ٥ دەگوترێ: (سال فَمُهُ سعابیبَ) دەمی لیکی درێژ بووە وەکوو هێڵە دەزوو ٥ تاکەکەی (سُعبوب و سُعْبوبة).

سَعَدَ سَعْداً وسعوداً: بەختەوەر بوو، کەوتە کامەرانیو خۆش بەختییەوە ٥ پێچەوانەی نەگبەتیو شومە ٥ دەگوترێ: (سَعَدَ یومُكَ) رۆژگارت بەختەوەر بێ.

سَعَدَ اللهُ فلاناً: خودا فلانکەسی بەختەوەرو خۆشنود کرد.

سَعِدَ سَعادة: بەمانا (سَعَدَ) دێ ٥ (ك: سُعداء).

سَعِدَ الماءُ: ئاوەکە رۆیی سلۆبی هەیە پێویست بە ئامێری ئاو بەرز کردنەوە ناکا.

أَسْعَدَهُ اللهُ: خودا توفیقی فلانی دا (هو مُسْعَد ومسعود).

أَسْعَدَ اللهُ فلاناً: خودا یارمەتی فلانکەسی دا ٥ دەگوترێ:

أَسْعَدَت النائِحَةُ الثَّكْلى: ژنە شەپۆڕ گێڕەکە ژنە وایە شیرەکەرەکە هاوکاری ژنە کۆست کەوتووەکەی کردو لەگەڵیدا شینو شەپۆڕی گێڕا.

ساعَدَهُ على الأمر مُساعدةً وسِعاداً: يارمەتی دا لەسەر کارەکە.

اسْتَسْعَدَ برؤيته: دیتنەکەی بەخێرو فەرِ زانیو گەشبینی لێ بەدی کرد.

السّاعِدُ: قۆڵو بازوو نێوان ئانیشکو بەرە دەست ٥ دەگوترێ: (شَدَّ الله على ساعدك) خودا یارمەتیت بدا.

ساعدُ القوم: سەرۆکی گەلو هۆز ٥ هەروا وشەی (ساعِد) ناوە بۆ ڕێڕەوی مۆخی ناو ئێسقان ٥ ڕێڕەوی ئاو بۆ ناو روبارو دەریا ٥ ڕێڕەوی شیر بۆ ناو گوانو مەمك ٥ (ك: سواعد).

سواعد الطير: باڵەکانی باڵندەیە ٥ دەشگوترێ: (أمرٌ ذو سواعد) کارێکی فرە لایەنو فرە خاوەنو فرە شێوازە.

السَّاعِدَةُ: (ساعِدَة الساق) پارچە ئێسقانی قاچ.

السّعادة: بەختەوەری ٥ یارمەتی پەروەردگار بۆ بەندەی خۆی بەوە بەختەوەری بکا ٥ (پێچەوانەی بەدبەختی).

السَّعْدانُ: چقلی درەختی خورما ٥ ڕوەكو درەختی چقلاوی ٥ لەپەنددا هاتووە (مرعى ولا سعدان).

السَّعْدانة: کۆتر ٥ گرێیەکە لەلای خواروی لایەکانی تەرازو ٥ کەوانەی دەوری گۆی مەمك.

سعديك: دوعای خێرو خۆشی، واتە: خودایە بەختەوەری دوا بەختەوەریت بۆ دەستەبەر بکا.

السُّعُودُ (سعود النجوم): کۆمەڵە ئەستێرەیەکە هەریەکەیان پێی دەگوترێ: (سَعْد) ٥ ئەستێرەی (سَعْد السعود) یەکێکە لەو کۆمەڵە.

السَّعِيد: روباری پچوك ٥ (ك: سُعُدٌ).

السَّعيدة: (سعيدة القميص): یەخەی کراسو شوێنی قۆپچەکانی.

سَعَرَ الفرسُ سعراناً: ئەسپەکە بە توندی بازی هاویشت.

سَعَرَ النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند ٥ دەگوترێ: (سعر الحربَ) شەڕەکەی گەرم کرد.

سَعَرَ القومَ بالنبل: خەڵکەکەی داخکردو سوتاندنیو چەوساندنیەوە ٥ شەڕو نەگبەتی بەسەرا بڵاو کردنەوە.

سَعَرَ الليلَ بالمطي: بە سواری وڵاخ شەوەکەی بەڕێ کرد.

سَعَرَ اليوم في حاجته: بۆ ئیشی خۆی سوڕایەوە.

سُعِرَ: برسی بوو ٥ تینوی بوو، برسێیەتی تینوایەتی تینی بۆ هێنا ٥ شێت بوو ٥ (هو مسعور).

سطل
سروال
سرج
سارية
مسطرة
سرير
مسدس
سبكتروسكوب
انسحاب نقطة
انسحاب شكل
سراب
سراج
سداسي أو مسدس
مسبع
ساعد
سبحة
سرو
سبابة
مسطار
سعادى
سذاب
أسروع
سرطان نهري
سرطان
سراج الليل
سردين

سَعِرَ سَعَراً وسُعْرَةً: رەنگی مەیلەو رەش بوو (هو أسْعَرُ وهي سَعْراءُ) (ك: سُعُرٌ).

أسْعَرَ النارَ والحربَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند، شەڕەکەی هەڵگیرساند.

إسْتَعرت النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا ٥ دەگوترێ: (إسْتعر الشرُّ واستعر المرض) شەڕو ئاژاوە، نەخۆشی بڵاوبۆوە.

استعرت الحربُ: شەڕەکە گەرم بوو.

استعر اللصوصُ: دزو جەردەکان کەوتنە جمەوجوڵو وروژان.

تَسَعَّرَت النارُ: بەمانا (إستعرتْ) دێ.

الأسْعَرُ: داڵ گۆشت ٥ کەسێک نەوەنە کزو لاواز بێ دەماری لەشی دیاربن ٥ (وهي سَعْراء) (ك: سُعُرٌ).

التسعير الجبري: نرخ دانان بۆ شتومەک لەلایەن دەسەڵاتەوە (نرخ دانانی حکومەت).

السّاعورُ: تەندور ٥ ئاگر ٥ (ك: سواعير).

السّاعورَةُ: ئاگر ٥ (ك: سواعير).

السُّعَارُ: گەرمایی ئاگر ٥ ئازاری برسێیەتی ٥ تینوایەتی ٥ شێتی.

السِّعْرُ: نرخی کاڵا ٥ دەگوترێ: (لەسِعْرٌ) نرخی زیادی کرد، بەنرخە ٥ دەشگوترێ: (لیس لە سِعرٌ) زۆر هەرزانە.

سِعر السوق: نرخی بازاڕ ٥ ئەو نرخەی لە بازاڕدا باوە.

سِعر الصرف: نرخی پارە بە گوێرەی دراوی دەوڵەتەکان ٥ (ك: أسْعار).

السَّعْرُ: شێت ٥ (ك: سَعْرى).

السُّعُرُ: گەرما ٥ ئارەزوی خواردنو برسێیەتی ٥ شێتی ٥ پەتاو تاعون ٥ پەکەی ئەندازەی گەرمی.

ألسُّعُرُ: شێت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ﴾.

السُّعْرَةُ: کۆکەی بە شیدەت ٥ سەرەتای کارو گرنگی پێدانی.

السَّعِيرُ: ئاگر ٥ بڵێسەی ئاگر ٥ دەگوترێ: (خبا سعير النار) بڵێسەی ئاگرەکە دامرکا.

ألمِسْعَارُ: کۆڵەوەژی ئاگر تێکومردان ئاسن بێ یان دار بێ.

ألمِسْعَرُ: بەمانا (ألمِسْعَارُ) دێ ٥ دەگوترێ: (هو مِسْعَر حرب) ئەو هەڵگیرسێنەری شەڕە ٥ (عنق مِسْعَرٌ) ملی درێژ.

ألمَسْعُورُ: چڵێسو تێر نەخۆر ٥ گەدەی پڕ بووە هەر دەخوا ٥ شێتو وێت ٥ (ك: مساعير).

سَعْسَعَ: گەورە بوو بەرەو پیری رۆیی و

پۆڵکا ٥ دەگوترێ: (سَغسَعَ الجسمُ)
جەستەی بەهۆی پیری توشی
نەخۆشی شەپلە بووە ٥
سَغسَعَ الشَّعْرَ: رۆنی لە قژی دا.
تَسَغسَعَ: گەورە بوو چووە تەمەنی
پیرییەوەو پۆڵکا.
تَسَغسَعَ الجسمُ: جەستەی گەورە بوو
بەهۆی پیری پۆڵکا.
تَسَغسَعَ الشَّيْئُ: شتەکە نزیکی کۆتایی
بونەوە بوو ٥ دەگوترێ: (تَسَغسَعَ
عمره وتسعسع الشهر) ٥ هەروا
دەگوترێ:
تَسَغسَعَ حاله: حاڵو وەزعی شێوا بەرەو
خراپی رۆیی.
سَعَطَهُ الدَّوَاءَ سَعْطاً وسعوطاً: دەرمانی
کردە لوتیەوە.
أسْعَطَهُ الدواءَ: دەرمانی کردە لوتیەوە ٥
دەشگوترێ:
أسْعَطَهُ علماً: زۆری هەوڵدا فێری
زانیاری بکا.
اسْتَعَطَ الدواءَ: دەرمانی کردە لوتیەوە.
السُّعَاطُ: کەسکونی بۆنو بڵاوبونەوەی.
السَّعُوطُ: دەرمان کە دەکرێتە ناو لوت
٥ هەروا بۆ وردەی جۆرە توتنێک
کە دەکرێتە لوتەوەو هەڵدەمژرێ.
الْمِسْعُطُ: قوتوی بۆن، قوتوی دەرمان
(ك: مساعط).
سَعَفَ بحاجة فلان سَعْفاً: ئیشی فلانی
جێبەجێ کرد.
سَعِفَ الصَّبِيُّ: منداڵەکە توشی نەخۆشی
پێست بوو.
سَعِفَتْ يَدُهُ سَعَفاً: دەوری نینۆکی قەڵشتن.
الإسعاف: فریاکەوتن ٥ (جمعية الإسعاف)
کۆمەڵەی فریاکەوتن کە ئەرکی
بەهاناوە چونی توشبوانی کارەساتو
روداوە دڵتەزێنەکان چارەسەر بکەن.
السُّعَافُ: قەڵشانو درز بردنی قەراخی
نینۆکەکان.
السَّعَفُ: لقە دارخورما ٥ گەڵای
دارخورمای وشکەوە بوو ٥ جیازو
بارو بارگەنەی بوک ٥ (ك: سعوف).
السَّعْفُ: کالاّ.
السَّعْفَةُ: نەخۆشییەکی فیطرییە توشی
پێست دەبێ.
السُّعُوفُ: سروشتەکان ٥ شتومەکی ناو
ماڵ ٥ پیاڵەو پەرداخی گەورەو
فراوان.
الْمُسَاعِفُ: نزیك ٥ خزم.
سَعَلَ سُعالاً وسُعْلَةً: کۆکی (کۆکەی هات).
سَعِلَ سَعَلاً: چوستو چالاك بوو.
أسْعَلَهُ: چوستو چالاکی کرد.

إستَعلَت فلانة: فلانكەس وەكوو دێوی لێ هات.

السَّاعِلُ: شوێنی كۆكە لە گەروو دەمدا.

السُّعَالُ: كۆكەو بەڵغەم فڕێدان ٥ (ألسُّعال الديكى) كۆكە رەشە ٥ جۆرە كۆكەیەكە بە زۆریی توشی منداڵ دەبێ.

السِّعْلى: دێو (غوڵ)، خێو ٥ (ك: السَّعَالي).

السِّعْلاةُ: بەمانا (السِّعْلَى) دێ.

أسْعَنَ فلان: فلانكەس سێبەروكەیەكی بۆخۆی دروست كرد.

تَسَعَّنَ: پڕبوو لە چەوری.

ألسُّعْنُ: كوندەیەكە لە نێوە راستەوە دەبڕدرێو سركەی تێ دەكرێت ٥ یان دەكرێ بە ئامێری ئاو تێدا خواردنەوە وادەبێ ئافرەت كوڵكو مۆو ریسی تێدا هەڵدەگرێ ٥ (ك: سِعَنَةٌ واسْعان) هەروا ناوە بۆ سێبەرو سەقفێكی سانەوی لەسەر سەربان دروست دەكرێ.

السُّعْنُ: بەزو پیوو دوگ.

السُّعْنَةُ: سێبەر (ك: سُعَنٌ).

السَّعْنَةُ: دەگوترێ: (ماله سَعْنَة ولا مَعْنَة) واتە: هیچی نیە نەكەم نە زۆر.

ألسِّعْوُ من الليل والسِّعْوَةَ منه: بەشێك لە شەو.

ألسَّعْوَةُ: مۆم.

سعى فلان سَعْياً: فلانكەس هەوڵیدا كۆششی كرد ٥ جا لەهەر بوارێكدا بێ.

سعى اليه: چو بۆلای، كردیە ئامانجی خۆی.

سعى لعياله: كاسبی بۆ ماڵو منداڵی خۆی كرد.

سَعى في مشيه: لە رۆیشتنیدا پەلەی كردو بازی هاویشت.

سَعى الى الصلاة: چوو بۆ نوێژ.

سَعى بين الصفا والمروة: لەنێوان گردۆڵكەی صەفاو مەروەدا هاتوو چۆی كرد.

سَعى على الصدقة: هەوڵیدا زەكات لە زەكات دەران كۆبكاتەوە.

سعى على القوم: بوو بە سەرۆكو كاربەدەستی گەلو هۆز.

سَعى به سِعَايةً: فیتنەو دوو زمانی بۆ كرد.

سعى فلاناً سعياً: لە فلانكەس تێكۆشەر تر بوو.

أسعاه: وای كرد كۆشش بكا ٥ هەڵینا بۆ سەعی كردن.

ساعاهُ: كۆششی لەگەڵدا كرد، پێشبڕكێی لەگەڵدا كرد لە كۆششو سەعی كردن دا.

تَساعوا الى كذا: بۆ بەدەست هێنانی ئەوە پێشبڕکێیان کرد.

إستسعاء: کردی بە کاربەدەستی زەکات کۆکردنەوە ◊ دەسەڵاتی دایە زەکات لە دەوڵەمەندەکان وەربگرێ.

استسعى العَبْدَ: کارێکی وای بە کۆیلە سپارد بتوانێ خۆی ئازاد بکا ◊ ئەگەر لەوە پێش هەندێکی ئازاد کرابێ و هەندێکی مابێ.

السّاعي: کاربەدەستی زەکات وەرگرتن ◊ دابەشکەری بەریدی فەرمانگەو نامەی پۆستە ◊ (ك: سعاة).

اَلْمَسْعَاةُ: ڕێزو شکۆمەندی ◊ (ك: مساع).

المساعي الحميدة: هەوڵدانی هەندێ لایەن و قسە ڕۆیشتوو بۆ ڕێکخستنەوەی نێوان بەشەڕ هاتووەکان و حەللی نیزاع و کێشەیان.

سَغَبَ سَغَباً وسُغُوباً: بەهۆی ماندویەتیەوە برسی بوو.

سَغِبَ سَغَباً وسَغابةً: بەمانا (سَغَبَ) دێ ◊ (فهو سَغِبٌ وهي سَغِبةٌ) (وهو سَغْبَان وهي سَغْبى).

أَسْغَبَ: کەوتە ناو حاڵەتی برسێیەتی و گرانییەوە.

السُّغَابُ: برسێیەتی.

اَلْمَسْغَبَةُ: برسیایەتی و قات و قڕی. قورئان دەفەرموێ: ﴿أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ﴾.

سُغِدَ: هاوسا.

سَغْسَغَ الشَّيءَ: شتەکەی لەقاند بۆئەوەی دەری بێنێ.

سَغْسَغَ الشيئ في التراب: سنگەکەی بەناو زەویدا داکوتا.

سَغْسَغَ الطعام: زۆری چەوری کردە ناو خواردەمەنیەکەوە.

سَغْسَغَ رأسَهُ بالدهن: سەری بە ڕۆن چەورکرد.

سَغْسَغَ الدُّهنَ في رأسِهِ: ڕۆنی کردە ناو قژی سەری.

تَسَغْسَغَتْ ثنيتُهُ: ددانی پێشینەی (کەڵبەی) لەقین.

تَسَغْسَغَ في الأرض: چوە ناو زەوییەوە.

تَسَغْسَغَ من الأمر: لەکارەکە ڕزگاری بوو.

سَغِلَ الرجلُ وغيرهُ: پیاوەکە جەستە بچوک و قاچ باریک بوو یان جەستەی ناقۆڵا بوو ◊ زەعیف و لاواز بوو ◊ ڕەوشتی ناشیرین بوو.

السَّغَلُ التناسلي: نەخۆشییەکی تەناسولییە تووشی کۆئەندامی زاووزێ دێ.

تَسَغَّمَهُ سَغْماً: خەم و خەفەتی گەیاندە دڵی و زۆری ناڕەحەت کرد.

أَسْغَمَهُ: بەمانا (سَخَمَهُ) دێ.

أسْغَمَ الصَّبِيَّ: خۆراكی ڕێكو پێكو باشی دا بە منداڵەكە.

سَغْمَةٌ: جوان خۆراكی پێداو شتی گونجاوی دەرخواردداَ.

سَغَمَ الفصيلَ: بێچووەكەی قەڵەو كرد.

سَغَمَ الشَّيْءَ: زێدە ڕەوی كرد لە ئاودانی، لە چەوركردنی دەگوترێ: (سَغَمَ الزرعَ والطين ماءً وبه). (وسَغَمَ الطعامَ دهنا وبه) ٥ (وسَغَمَ المصباحَ زيتاً وبه).

ألْمُسَغَّمُ: منداڵی بەناز پەروەردەو قەڵەوو خوباب.

السُّغْنُ: خۆراكی خراپو بێ كەڵك ٥ (ك: أسْغان) دەگوترێ: (هم يتَعَيَّشُونَ بالأسغان).

سَفِتَ الشرابَ سفتاً: زۆری لە شەرابەكە خواردەوەو لێی تێراو نەبوو.

اسْتَفَتَ الشَّيْءَ: شتەكەی برد.

السَّفِتُ: خۆراكێك بەرەكەتی تێدا نەبێ.

سَفْتَجَ بالنقد: بە شێوەی حەواڵە مامەڵەی بە پارەكەوە كرد.

ألسُّفْتَجَةُ: ئەوەیە بازرگانەكە ماڵ بدا بە یەكێك ئەوكەسە ماڵی لە وڵاتی پارە پێدەرەكە هەبێ لەوێ بیداتێو لێرە وەری بگرێتەوە ٥ واتە: بە شێوەی حەواڵە ٥ قازانجەكەی لەوەدایە ئەركی هەڵگرتنی ماڵەكەو ترسی ڕێگای لەسەر شان لادەبا ٥ لە زانیاری ئابووریدا بریتییە لە حەواڵەیەك كە خاوەن قەرز كەسی سێیەم دەنێرێتە سەر قەرزدارەكەو داوای لێدەكا قەرزەكەی بداتە كەسە سێیەمەكە ٥ هەروا جۆری تریشی هەیە.

سَفَحَ الدَّمُ ونحوه سفوحاً وسَفَحاناً: خوێنەكە ڕژا.

سَفَحَ الدَّم سَفحاً وسفوحاً: خوێنی ڕشت ٥ پیاوی كوشت.

سَفَحَ الماءَ والدَّمْعَ: ئاوەكە، یان فرمێسكی ڕژاند ٥ (هو سافِحٌ وسفّاح وسُفوح).

سافحها مسافَحةً وَسِفاحاً: بەبێ نیكاحی شەرعی لەگەڵ ئافرەتەكەدا مایەوە، خەڵوەی كرد ٥ دەشگوترێ: (بينهم سفاح) لەنێوان ئەو كۆمەڵو تایەفەدا خوێن ڕشتن هەیە ٥ لە یەكتریان كوشتووە.

سَفَّحَ: كارێكی كرد سوودی بۆ خۆی نەبوو.

تسافحا: لە نێوانیاندا خوێن ڕێژی هەیە.

التَّسفحُ: (سفح الجبل): دامێنی كێو ٥ بناری كێو (ك: سُفُوح) هەروا وشەی (سُفوح) ناوە بۆ دركە شاخی ڕزیوو شاخە شینكە.

السَّفَّاحُ: ئەو کەسەی زۆر خوێن ڕێژو پیاو کوژبێ نازناوی یەکەم خەلیفەی عەباسیشە (أبو العباس السَّفَّاح).

ألسَّفِيحُ: بەرگو پۆشاکی ئەستور ٥ قەدەحی قومار پارچە دارێکە راستەو پاستە دەکرێو بەرزیو نزمیو نەخشو نیگاری تێدا دروست دەکرێ هەر یەکەیان لەوی تر جیاوازە وەك داشدامە، بۆ قومار کردن بەکار دەهێندرێ.

السَّفِيحان: خورجی، تێرە ٥ دوو جەوالی بەیەکەوە دوروراون دەمیان بۆ سەرەوە کراوەتەوە، دەخرێنە سەر پشتی ولاخو شتی تێدەکرێ.

ألمَسَافِحُ: (مَسَافح الوادی): ئاوەڕۆی شیو ٥ ڕێڕەوی ئاوی دۆڵ.

ألمُسَافَحة: (ولد المُسَافحة) مندالی زۆڵو حەرامزادە.

ألمَسْفُوحُ: پانو پۆڕ دەگوترێ: (جمل مسفوح الضُّلوع) حوشترێکی پەراسوو پانە ٥ دەشگوترێ: (هو مسفوح العنق) ئەو مل ئەستورو مل درێژە.

سَفَدَ: ئاژەلە نێرەکە سواری ئاژەلە مێینەکە بوو.

سَفِدَ الذکر الأُنثی: بەمانا (سَفَدَ) دێ.

أسْفَدَ الذکرَ: وایکرد نێرەکە سواری مێیەکە بێ.

سافَدَها: سواری بوو.

سَفَّدَ اللحمَ: گۆشتەکەی بە شیشەوە کرد بۆ ئەوەی بیبرژێنێ.

تَسَافَدَ الحیوان: ئاژەڵەکان هەندێکیان سواری هەندێکیان بوون (نێرێو بەران تێکرا).

تَسَفَّدَ البعیرَ أو الفَرَسَ: لە دواوە سواری حوشترەکە یان ماینەکە بوو.

اسْتَسْفَدَ البعیرَ أو الفرسَ: بەمانا (تسفَّدَ) دێ.

سَفَرَ سفوراً: دەرکەوت ئاشکرا بوو ٥ دەگوترێ: (سفر الصبحُ) گزنگی بەیان دەرکەوتو روناکی دا ٥ ئاسۆ روون بۆوە.

سَفَرَتِ الشَّمْسُ: خۆر هەلات ٥ (سفر وجهه حسناً) دەمو چاوو روخساری جوان بوو درەوشایەوە.

سَفَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە خۆی سفور کرد، دەمو چاوو روخساری خۆی دەرخست بێگانە ببینن.

سَفَرَ الرجل سَفراً: پیاوەکە رۆیشت بۆ سەفەرو گەڕان.

سَفَرَ الشَّیْءَ سَفْراً: شتەکەی ئاشکرا کرد ٥ دەگوترێ: (سَفَرَ العَمَامَةَ عَنْ وجهه

مێزەری لەسەر سەری خۆی لابرد.

سفرت الريحُ الغيمَ عن وجه السماء: رەشەباکە هەوری روی ئاسمانی راماڵین .

سَفَرَ البَيْت: ماڵەکەی ماڵی، گەسکی لێدا ٥ دەشگوترێ: (سفر التراب) و (سَفَرَ الوَرَقَ).

سَفَرَ الكتاب: کتێبەکەی نووسیەوە ٥ (سَفَرَ البعير) لغاوی کردە لووتی حوشترەکە.

سَفَرَ بين القوم: صولْحو ئاشتەوایی خستە ناو خەڵکەکەوە ٥ دەگوترێ: (هو سافرو سفير).

أسْفَرَ: ئاشکرا بوو دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (أسفر الصُبْحُ) و (أسفر وجهه).

أسْفَرَ فلانٌ: فلانکەس کەوتە ناو سەفەری بەیانییەوە.

أسْفَرَ بالصلاة: لە کاتی گزنگی بەیانیدا نوێژی کرد.

أسْفَرَت الشجرةُ: درەختەکە گەڵاکەی وەری.

أسْفَرَت الحربُ: شەڕەکە قورس بوو، توند بوو.

أسْفَرَ البعيرُ: حوشترەکە بۆ سەفەرو گەشت ئازاو بەهێز بوو.

سافر مسافرة وسفاراً: چووە دەر بۆ گەڕانو گەشت ٥ وەغری کرد، مرد.

سَفَّرَهُ: وای لێکرد سەفەر بکا بچێ ٥ بۆ گەڕان.

سَفَّرَ النار: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

سَفَّرَ البعيرَ: لوتەوانە (لغاو)ی کردە لووتی حوشترەکە.

إنْسَفَرَ الشيئُ: شتەکە ئاشکراو دیار بوو ٥ دەشگوترێ: (إنْسَفَرَ مقدم رأسه) پێشە سەری تووکی پێوە نەما ٥ سەری روتایەوە ئەصلەع بوو.

تَسَفَّرَ: لەکاتی بەیانیدا هات.

تَسَفَّرَ الجِلدُ: پێستەکەی کاری تێکرا، ئازاری پێ گەیی.

تَسَفَّرَ النساءَ: داوای کرد ئافرەتەکان خۆیان سفور بکەن.

تَسَفَّرَ شيئاً عن حاجته: هەندێ پێویستیاتی خۆی دەرخستن پێراگەیی دەریان بێنێ.

اسْتَسْفَرَهُ: کردی بە شالیار لەنێو فلان گەلو نەتەوەدا.

اسْتَسْفَرَ النساءَ: ئافرەتەکانی سفور کردن.

السَّافِر: رێبوار (ك: سَفْرٌ وسافرة وسُفَّار وأسفار) هەروا بەمانا: نووسەر دێ ٥ ئەو فریشتانەی نامەی عەمەلی ئادەمیزادەکان دەنووسن ٥ (ك: سفرة) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿بأيدي

سفرة كرام بَرَرَة﴾ ◦ دەگوترێ: (إمرأة سـافر) ئافرەتێـکە روخساری خـۆی نیشانی بێگانە دەدا ◦ (ك: سوافر) ◦ دەگـوترێ: (فـرسٌ سـافِرٌ) ئەسپێـکی دالّگۆشتو لاوازە، کەم گۆشتە.

السَّافِرَةُ: مێینەی (ألسَّافر).

السَّافِير: یاقوتی شین کە یەکێـکە لـە جـۆرە نایابـەکانی گەوهـەر ئـەو شوێنانەی ئەم مادەیان هەیە (سیام، سـیلان، بۆرمـا، هینـد، کـشمیر، ئوستراليا، مونتانا).

السِّفَارُ: ئاسنێکە یان چەرمێکە دەکرێتە لووتی حوشتر وەکوو لغاو بۆ ئەسپ، حوشترەکە سەر نەرم دەکا.

السِّفَارة: ئەرکی سەفیر، شوێنی سەفیر.

السُّفَارةُ: گەسك لێدەر ◦ جادەو رێـگا ماڵو کەناس.

الـسَّفَرُ: بڕینـی رێـگا، رۆیـشتن لـە شوێنێـکەوە بـۆ شوێنێـکی تـر ◦ هەروا وشـەی (ألـسَّفَرُ) نـاوە بـۆ ئـەو سـپیایەی دوا خۆرئـاوا بـوون لـە کەناری ئاسمانەوە دیارە.

السَّفْرُ: رێبوار ◦ شوێنکە لەسـەر پێـست بمێنێتەوە.

الـسِّفْرُ: کتێـب ◦ یـان کتێبـی گـەورە ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿کَمَثَلِ الْحِمَـارِ یَحْمِـلُ أَسْـفَارًا﴾ ◦ هـەروا نـاوە بـۆ بەشێك لە تەورات.

ألـسُّفْرَةُ: خواردەمەنییەکـە بـۆ رێبـوار ئامـادە دەکـرێ ◦ تێـشو ◦ تیـشودان (هەمبانـە) ◦ سـفرەو خـوان ◦ (ك: سُفَرٌ).

الـــسَّفِير: نێــردراو ◦ ناوبــژی کــەرو رێکخەرەوەی نێوان دوو هۆزو گەل ◦ لـە بـواری یاسـای نێـو دەوڵەتیـدا سـەفیر بریتییـە لـە نێردراوێـك لەلایـــەن دەوڵەتێـــکەوە بـــۆ دەوڵەتێـکی تـر کـە نوێنەرایـەتی دەوڵەتەکەی یان سەرۆکی وڵاتەکەی دەکا لە وڵاتی بۆ نێردراودا ◦ دەڵاڵو نێوانکاری فرۆشیارو کڕیار ◦ زانـاو شارەزا لە بواری ئاوازەکاندا ◦ پیـاوی لێهاتوو قسە خۆش ◦ (ك: سُفَراء) ◦ هەروا ناوە بۆ ئـەو پوش‌و پەلاش‌و گەڵاو گوڵەی دەکەوێتـە سـەر زەوی‌و بنکی درەختەکان.

الــــسَّفِيرَةُ: مێینــــەی (الـــــسَّفِير)ە ملوانکەیەکی قوڵفە بەنـدە لـە زێـڕو زیو ◦ (ك: سفائر).

اَلْمُـسَافِرُ: (مُـسَافِر الوجـه) ئـەوەی لـە روخسار دیارەو دەردەکەوێ.

اَلْمِسْفَارُ: بە کەسێـك دەگـوترێ ئازابـێ بـۆ سـەفەر کـردن، یـان زۆر سـەفەر بکا ◦ (ك: مسافير).

أَلْمِسْفَرُ: بەمانا (أَلِمسْفارُ) دێ.

أَلْمِسْفَرَةُ: مێینەی (أَلِمسْفَرُ) ٥ هەروا ناوە بۆ کەسێك.

أَلْمُسْفَرَةُ: تۆپەڵی بەنی رێسراو (گلۆڵە ریس).

اَلسَّفَرْجَلُ: بەهێ ٥ درەختی بەهێ، درەختێکی گوڵی بەردارە، بەرەکەی خڕە وەکوو سێوو پرتەقاڵ، شوێنی سەرەکی وڵاتی ئێرانەو لە هەموو وڵاتێکی تردا دەروێ ئەگەر ئاوو هەوای مام ناوەندی بێ ٥ بەرەکەی بەکاڵی دەخورێو دەکوڵێندرێو شەکری تێکەڵ دەکرێ مرەبای لێ دروست دەکرێ.

سَفْسَطَ: قسەی تێکەڵو پێکەڵو بێ بنەمای کردن، بەخەیاڵی خۆی حیکمەتو فەلسەفە بڵاو دەکاتەوە.

اَلسَّفْسَطَةُ: قیاسو پێکگرتنو قسە دامەزراندن لەسەر بنەمای وەهمو خەیاڵ مەبەست بۆردانی بەرامبەرو بێدەنگ کردنیەتی.

اَلسَّفْسَطِيُّ: ئەو کەسەی سەفسەطە چییەو بیرو بۆچونی هەڵە بڵاو دەکاتەوە.

اَلسُّوفْسطائية: پێرێکن ئینکاری شتی حسیو رونو ئاشکرا دەکەنو بڕوایان بە هیچ نیە.

سَفْسَفَ العمَلَ: کارەکەی بە باشی ئەنجام نەدا ٥ دەغەڵی تێدا کرد.

سَفْسَفَ الدقيق: ئاردەکەی بێژا ٥ دەگوترێ: (سمعت سَفْسَفة المُنخُلِ) گوێم لە خشە خشی هێڵەکی ئارد بێژانەکە بوو.

سَفْسَفَ الريحُ التراَبَ: رەشەباکە گڵو خۆڵەکەی بە حەوادا برد.

اَلسَّفْسَافُ: وردە ئارد کە لە هێڵەکەوە دادەبێژرێو کۆمەڵ دەبێ ٥ یان گڵە وردە کە کۆمەڵ دەکرێ ٥ شتی پڕو پوچو بێ کەڵك کارو گوفتاری بێ سوود ٥ (ك: سَفَاسِفَ).

اَلسَّفْسافَةُ: رەشەبایەك گڵو خۆڵ رابدا بەسەر زەویدا.

أَلْمُسَفْسِفُ: چروكو دەست قوچاو، رەوشت ناشیرین.

سَفْسَفَ الطائرُ: باڵندەکە جیقنەی کرد.

سِفْسَفَةَ السيف: جەوهەرو شەپۆلی ورشە داری شمشێر.

سَفُطَ سَفَاطةً: دڵی پاك بوو لەگەڵ سەخاوەتیدا.

سَفَّطَ الحَوْضَ: حەوزەکەی چاك کردو سواغی دا، لەبغی کرد.

اسْتَفَطَ ما في الأناء: هەرچی لە قاپەکەدا بوو خواردیەوە.

تَسَفَّطَ ما في الأناء: بەمانا (اسْتَفَطَ) دێ.

السُّفاطَةُ: فش‌و فۆڵ‌و کلۆر.

السُّفَاطَةُ: شتی ناو ماڵ.

ألسَّفَطُ: صندوقێکە ئافرەت عەترو مکیاج‌و شتی تایبەتی خۆی تێدا هەڵدەگرێ ٥ بە چنەو قەرتاڵەو زەمبیلە کە میوەی تێدا هەڵدەگیرێ ٥ میوەی تێدەکرێ ٥ توێکڵی سەر پێستی ماسی ٥ (ك: أسفاط).

السَّفَّاط: ئەو کەسەی صندوق‌و یەغدانی تایبەت بە کل‌و کولتورو عەترو میکیاجی ئافرەت دروست دەکا یان دەیفرۆشێ.

ألسَّفيطُ: ئەو خورما نەگەییوانەی کە هەڵدەوەرن.

سَفَعَ بعضو من أعضائه: ئەندامێکی جەستەی گرت‌و رایکێشا بۆلای خۆی ٥ دەگوترێ: (سَفَعَ بناصيته) قژی پێشە سەری گرت‌و رایکێشا ٥ هەروا دەگوترێ: (سفع بناصية الفرس ليركبه) یالی ئەسپەکەی گرت‌و سواری بوو.

سَفَعَت السمومَ والشمسُ والنارُ وَجْهَهُ: رەشەباو هەتاوو ئاگر دەم‌و چاوو روخساری فلانی داخ کردوە هەڵیپڕوزاندوە، رەنگی پێستی گۆڕیوەو رەشی کردوە.

سَفَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی نیشانە کرد ٥ داخی کرد.

سَفِعَ سَفَعاً وسُفْعَةً: رەنگی رەشی مەیلەو سور بوو (فهو أسْفَعُ وهي سفعاءُ) (ك: سُفْعٌ).

سَافَعَهُ مسافَعَةً وسِفاعاً: شەڕی لەگەڵ کرد، دەری کرد.

سَفَّعَتِ النار وَجْهَهُ: ئاگر دەم‌و چاوی هەڵیپڕوزاندو پێستی رەش کردوە.

اسْتَفَعَ ثيابَهُ: پۆشاکەکەی لەبەر کرد ٥ بە زۆری بۆ پۆشاکی رەنگاو رەنگ بەکار دەهێندرێ.

أسْتُفِعَ لونُه: لە ترسا یان بەهۆی شتی ترەوە رەنگی گۆڕا.

تَسَفَّعَ بالنار: بە ئاگر خۆی گەرم کردەوە، خۆی بەر ئاگردا.

ألسُّفْعُ: پۆشاك لە هەر جۆرێك بێ ٥ (ك: سُفُوعٌ).

السُّفْعَاءُ: سێ کوچکەی مەنجەڵ‌و دیزە ٥ کوتری ملیوانکە لەمل ٥ (ك: سُفُعٌ).

السَّوَافِعُ: گڕو گەرمی بای سەموم.

سَفَّ الطائِرُ سَفيفاً: باڵندەکە لە نزیك زەوییەوە فڕی.

سَفَّ الخوصَ والحَصيرَ سفّاً: لقە دارخورماو حەصیرەکەی بە پەنجە تەنی.

سَفَّ الدَّواءَ سفّاً: بە وشكى دەرمانەكەی خوارد نەیكردە هەویرو نەیشێلا ٥ دەگوترێ: (سَفِفْتُ الدواءَ).

أسَفَّ الطائر: بەمانا (سَفَّ) دێ.

أسَفَّ السَّحَابُ: هەورەكە لە زەوی نزیك بۆوە.

أسَفَّ فلان: فلانكەس هەوڵی كاری سوكانەی داو كاری خوێڕییانەی گرتە ئەستۆی خۆی.

أسَفَّ الأمْرُ: كارەكەی نزیك خستەوە، لێی نزیك بۆوە.

أسَفَّ النظرَ اليه: چاوی تێ بڕیو زۆری سەیركرد.

أسَفَّ البعيرَ: ئاڵفی دا بە حوشترەكە ٥ ئاڵفی وشكی دایە.

أسَفَّ فلاناً السَّفُوفَ: دەرمانی وشكی دەرخواردی فلان دا، وایكرد فلان دەرمانەكە بە وشكی بخوا ٥ دەگوترێ: (أسَفَّ الجُرْحَ دواءً) دەرمانی وشكی خستە سەر برینەكە.

أسَفَّ الفرسَ اللجامَ: لغاوی كردە دەمی ئەسپەكە.

أسَفَّ الخوصَ والحصيرَ: پڕژە دارخورماو حەصیرەكەی تەنین.

أسَفَّ الوشمَ: خاڵەكەی بە نەوشاتر داپۆشی (سواخیدا) ٥ دەشگوترێ: (ما أسَفَّ منه بتافه) هیچی لێی دەس نەكەوت.

أسِفَّ وَجْهُهُ: روخساری گۆڕا.

اسْتَفَّ السَّوِيقَ والدَّواءَ: قاوتەكەو دەرمانەكەی بە وشكی خوارد.

السُّفَّةُ: ئەو پڕژو پاڵەی درەختی خورماكە دەتەندرێو زەنبیلەو شتی وای لێ دروست دەكرێ ٥ گورزە پڕژو پاڵی دارخورما ٥ (ك: سُفَفٌ).

السَّفُوف: هەر دەرمانێك وشك بێو نەكرابێ بە هەویرو ئاوی تێكەڵ نەكرابێ.

السَّفِيفَةُ: بەرچنەو زەنبیلەو شتی وا كە لە پڕژی دارخورما تەندرابێ.

سَفَقَ: بەمانا (صَفَقَ) دێ بە هەموو صیغەكانیەوە.

سَفَكه سَفْكاً: رشتی، رۆی كرد ٥ دەگوترێ: (سَفَكَ الدَّمَ) خوێنەكەی رشت ٥ (سَفَكَ الماء وسفك الدمعَ) (هو سافِك وسفَّاك).

إنْسَفَكَ: رژا، هەڵرژا.

السُّفْكَةُ: ئەو زەڵاتەو تەوابیلانەی پێش خواردن لەسەر سفرەو خوان دادەنرێ ٥ (ك: سُفَكٌ).

السَّفوك: درۆزن ٥ ناوێكە لە ناوەكانی نەفسو دەرون.

سَفَلَ سفولاً وسفالاً وسُفالةً: نزم بووە،

پێـــــچەوانەی بەرزبونەوەیــــــە دەگـــوترێ: (سَـــفَلَ فِي الـــشيئ) لەسەرەوە راهاتە خوار بۆ دامێن.

سَـــفَلَ في علمــه وخلقــه: لــه زانیـاری‌و رەوشتدا نزم بووە، شانس‌و بـەختی کەم بوو ० (هـو سَـافِلٌ) ० (ك: سُفَّلٌ وسُفَّالٌ وسَفَلَةٌ).

سَفُلَ سفالةً: خوێڕی‌و هیچ‌و پوچ بوو.

سَـفَّلَهُ: نزمـی کـردەوەو بـەرەو خـوار ناردی دایبەزاندە خوار.

اسْتَفَلَ: بەمانا (سَفَلَ) دێ.

تَـسَفَّلَ: ریـزی دابـەزی شـکۆمەندی لەدەست دا.

الأسْـفَلُ: (أسْـفَلُ الـشّيئ) خـواروی شـت پێـچەوانەی ژوورووی ० (ك: أســـافِلُ وهي سُفلى).

السَّافِلَةُ: مێینـەی (الـسَّافِلَ) ० (وسـافلة الـــــشيئ) لای خـــــواروی شــــــت ० دەگـوترێ: (سـافلة الـرمح) نیـوەی رمـب بـەلای دەسـکەکەیدا ० (سـافلة النهـر) لای خـواروی چـۆم‌و روبـار ० پێچەوانەی لای سەروی.

الـسُّفَالَةُ: (سُـفَالَةُ الـشيئ) لای خـواروی شـت (سُفالة الريح): بەرامبـەری ئـەو شوێنەی بای لێ هەڵدەبێ.

الـسَّفِلَةُ مـن النـاس: خـوێڕی‌و هـەتیو مچەی خەڵك.

الـسِّفْلَةُ مـن النـاس: خـوێڕی‌و هـەتیو مچەی خەڵك.

المَسْفَلَةُ (مـسفلة الـشيئ): لای خـواروی شـت قـولایی شـت ० دەگـوترێ: (هـو یـسکن محـلاة المدينـة وانـا اسـكن مَسْفَلَتها) ० (ك: مَسافِلُ).

سَفَنَتِ الريحُ سُفُوناً: بایەکە لەسەر زەوی بە نزمی هەڵبوو ० (فهي سافنة) (ك: سوافِن) ० (وهي سفون) (ك: سَفائن).

سَـفَنَ الـشّيئَ سَـفْناً: توێـكڵی لـە شـتەكە كردەوە سپی كرد.

سَفَّنَ الشّيْئَ: بەمانا (سَفَنَ) دێ.

الـسَّافِنُ: رەگێـکە لـەناو پـشتدایە بـە درێژایی پشت پەیوەستە بە ڕیشەی دڵەوە پێشی دەگوترێ: (الأكحل).

السِّفَانَةُ: پیشەی کەشتی دروست کردن.

الـسَّفَّانُ: کەشـتی دروسـتکەر وەسـتای کەشتی دروستکردن.

السَّفَانة: لوئلوئو مرواری.

الـــسَّفَنُ: تەشـــوی، پـــاچ قـــوڵینگ. هەرشتێـــك شـــتی پـــێ بتاشـــرێ ० پێستی رەق‌و زبر.

السَّفينة: کەشتی ० (ك: سُـفُن، وسـفائن وسـفين) بـە حوشـتریش دەگـوترێ: (سفائن البر).

اَلسَّوافِن: با، رەشە با، تاکەکەی (سافنة).

اَلمِسفَنُ: بەمانا (السَّفَنُ) دێ ٥ (ك: مسافن).

سَفَهَ نفسه ورأيهُ سفاهاً وسفاهَةً: نەفسی خۆی هەڵنا بۆ سەفاهەتو رابواردنو بێ عەقڵی ٥ یان نیسبەتی دا بۆ سەفاهەت ٥ فەوتاندی بە هیلاکی برد.

سَفَهَ صاحِبَهُ سَفهاً: لە سەفاهەتو بێ عەقڵیدا بەسەر هاوەڵەکەیدا باڵا دەست بوو لەوی تێپەڕاند.

سَفِهَ سَفَهاً: بێ وەزن بوو نەزان بوو ٥ دەگوترێ: (سَفِهَ علينا) بێجایی بەرامبەر کردین جنێوەی پێداین.

سَفِهَ الحقَ: حەقو راستی ژێر پێداو پابەند نەبوو پێیەوە.

سَفِهَ نفسَه ورأيهُ: بەمانا (سَفَهَ) دێ.

سَفِهَ فلاناً: فلانکەسی بە نەزانو گێل لە قەڵەمدا.

سَفِهَ الشرابَ: زۆری لە شەرابەکە خواردەوە تێراو نەبوو.

سَفِهَ نصيبَهُ: بەشی خۆی لەبیر چۆوە.

سَفُهَ فلان سفاها وسَفاهة: بەمانا (سَفِهَ) دێ.

سَافَهَهُ: جنێوی پێدا.

سَافَهَ الشرابَ: زۆری لە شەرابەکە خواردەوە، زێدەڕەوی تێدا کردو لە گۆترە خواردیەوە.

سافَهَ الطريقَ: ملی رێگای گرتو بە خێرایی پێیدا رۆیشت.

سَفَّهَهُ: بە کاڵفامو نەزانی لە قەڵەمدا وای لێکرد گێلو نەفام بێ ٥ دەگوترێ: (سَفَّهَ الجهلُ حلمَهُ) نەزانیو گێلی عەقڵی کەم کردو نەفام بوو.

سَفَّهَ فلاناً: نیسبەتی فلانکەسی بۆلای گێلی دا.

تَسافَهَ عليهم: بێ عەقڵی بەرامبەری نواندن.

تَسَفَّهَت الرياحُ: رەشەباکە تێکیەوە هاویشتو بوو بە گێژە لۆکە.

تَسَفَّهَ فلان: فلانکەس بە زۆرە ملێو تەکەللوف گێلیو سەفاهەتی بەسەر خۆیدا هێنا.

تَسَفَّهَ عليه: قسەی ناشیرینی بەرامبەر کردنو رێزی شکاند.

تَسَفَّهَ الريحُ الشَّيْءَ: رەشەباکە شتەکەی حەواداو هێنایو بردی.

تَسَفَّهَ فلاناً عن الشَّيْءَ: فلانکەسی لە شتەکە لاداو فێڵی لێکرد.

السَّافِهُ: ئەحمەقو گێل ٥ زۆر تینو ٥ کەسێک زۆری تینوبێ.

السَّفِيهُ: کەسێک بە نەفامیو گێلی ماڵو سامانی خۆی خەرج بکا ٥

نەزانو کاڵفام ٥ (ك: سفهاء) ٥ دەگوترێ: (ثوب سفيه) قوماشێکە چنینەکەی خراپە (زمام سفِيه) لغاوێکە نارێكو پێك ٥ (ناقَةٌ سفيهة) حوشترێکی سوك رۆیە، بەهێواشی دەڕوا .

اَلْمَسْفَهَةُ: خواردنێك کە زۆر ئاو کێش بێ.

سَفَا سُفُوّاً: پەلەی کرد ٥ دەگوترێ: (سفا في مشيه): لە ڕۆیشتندا پەلەی کرد (سفا في طيرانه): لە فڕیندا پەلەی کرد.

سفا فلان: فلانکەس بەندایەتی خودای کرد تەوازوعی نواند ٥ شیعری ناسكو جوانی هەبوو ٥ عەقڵو هۆشی لاواز بوو.

سفا الريحُ الترابَ ونحوه سَفْياً: ڕەشەبایەکە گڵو خۆڵەکەی هەڵگرت ٥ بڵاوی کردەوە ٥ (فالرِيحُ سافية) (ك: سوافٍ) گڵو خۆڵەکە پێی دەگوترێ: (مَسْفِيٌّ، ساف، سَفِيٌّ).

سَفِيَ الشَّيْءَ سَفِيَ: شتەکە سوك بوو تەنك بوو دەگوترێ: (سَفِيَ شعر ناصيته) قژی پێشە سەری تەنك بوو ٥ سەری ڕوتایەوە.

سَفِيت البَغْلَةُ: هێسترەکە جەستە سوكو خێراڕۆ بوو.

سَفِي الحيوانُ أوالانسانُ: ئاژەڵەکە یان ئادەمیزادەکە کزو لاواز بوو (هو أسفى وهي سفواء).

أسفى فلان: فلانکەس گلەکەی گواستەوە ٥ لاواز بوو.

أسفى بصاحبه: خراپەکاری لەگەڵ هاوەڵەکەی کرد ٥ فیتنەیی بۆکرد.

أسْفى الزَرْعُ: کشتو کاڵەکە دەوروبەری گوڵە دانەوێڵەکانی زبربوو پێگەیی.

أسْفى فلاناً: فلانکەسی هەڵنا بۆ شتی پڕوپوچو خوێڕیەتی.

أسفى الريحُ التراب: ڕەشەباکە گڵو خۆڵی حەوادا ڕایدا بڵاوی کردەوە .

السَّافِياء: تەپو تۆز ٥ ڕەشەبایەك گڵو خۆڵی زۆر هەڵبگرێ.

السَّفَا: گڵو خۆڵ ٥ درەختی چقڵاوی ٥ خودی چقڵو دڕکەکان.

السِّفَاء: دەرمان.

السُّفِيَّةُ: زیدەیەکی باریکە کۆتایی سەری پەلکە گەڵای هەندێ درەختو ڕوەکی پێ دی ٥ وەکو پەلکە گەڵای سینامەکیو کۆکا.

سَقِبَ سَقَباً وسقوباً: نزیك بووە (هو ساقِبٌ وسقيب).

أسْقَبَ: نزیك بووە (أسْقَبَ الشيءَ) شتەکەی نزیك کردەوە.

سَاقَبَهَ: لێی نزیك بۆوە.

تسَاقبا: لێك نزیك بوونەوە.

السِّقَابُ: پارچە لۆكەیەكە لە سەردەمی پێش ئیسلامدا ئافرەتی عەرەب بە خوێنی خۆی سوری دەكردو لەسەر سەری خۆی قایمی دەكرد لكێكی لە ژێر سەرپێچەكەیەوە دەهێنایە دەرەوە تا خەڵك بزانن مێردی نەماوە، یان براو كەسێكی نزیكی لە دەست داوە (ك: سُقُبٌ).

السَّقْبُ: بێچوە حوشتر ئەوكاتەی لەدایك دەبێ ٥ درێژ لەهەر شتێك بێ ٥ كۆڵەكەی خێمەو رەشماڵ (ك: أسْقُب وسُقوب وسِقاب وسِقبان).

ألسَّقَبُ: نزیك ٥ دەگوترێ: (منزل سَقَبٌ) مەنزڵی نزیك ٥ لە حەدیثدا هاتووە (ألجارُ أحق بِسَقَبِهِ).

السَّقِيبَةُ: كۆڵەكەی خێمەو رەشماڵ ٥ (ك: سقائب).

سَقَدَ فرسَهَ سَقْداً: ئەسپەكەی لاواز كرد.

السُّقْدُ: ئەسپی لاواز ٥ (ك: أسْقاد).

السُّقْدَةُ: باڵندەیەكە گۆشت خۆرە جەستەی پچوكە، باریكەڵەیە، دەندوكی رەقو رەشە جرو جانەوەری پێ كۆدەكاتەوە، پشتی خاكییە، كەنارو فەراخی پەرو باڵی بوننیە، بەر ورگی سپییە، سینگو كلكیو قاچی سورن ٥ لە وڵاتانی ئەوروپاو سیبریا دەژی ٥ (ك: سُقُدٌ).

سَقَرَ سَقْراً: دوور كەوتەوە.

سقرت النار أو الشمسُ فلاناً: ئاگر یان خۆر پێستی فلانی رەش هەڵگیرا ٥ ئازاریدا سوتاندی، داخی كرد.

أسْقرت النخلةُ: خورماكە دۆشاوی لەبەر رۆیی ٥ شیرینی لێ چۆڕایەوە ٥ دۆشاوی لێ تكا.

السَّاقور: گەرمایی ٥ گەرمی ٥ ئاسنی داخكردنو نیشانەكردنی ئاژەڵو شتی وا ٥ (ك: سواقیر).

السَّقْرُ: گەرمی خۆر یان گەرمی ئاگر، ئازاری گەرمییەكە ٥ یان دۆشاو ٥ (ك: سقور).

سَقْسَقَ الطائر: باڵندەكە بە دەنگی نزم خوێندی ٥ جیقنەی كرد.

ألْمُسَقْسِقُ: شیعر خوێندنەوە بە نۆرە، واتە: دوو كەس بە نۆرە هەریەكەیان دێرە شیعرێك بخوێنێتەوە.

سَقَطَ سُقُوطاً وسَقْطاً: كەوت ٥ كەوتە خوار ٥ دەگوترێ: (سقط من كذا في كذا أو على كذا أو إلى كذا) لە پەندی پێشینانەدا هاتووە دەڵێ: (سَقَط

العشاءُ به علي سِرحان) بە کەسێك دەگوترێ هەوڵی بەدەست هێنانی شتێك بداو سەری خۆی دانێو تێدا بچێ.

سَقَطَ الجنين من بطن أمه: زارۆکەکە پێش نۆ مانگی لە سکی دایکی کەوتە خوار ٥ بە نەکاملی لە دایك بوو.

سَقَطَ الكوكبُ: ئەستێرەکە ئاوا بوو .

سَقَطَ الحَرُّ أو البردُ: گەرما یان سەرما هات.

سَقَطَ عني: لاچوو دەرهات.

سَقَطَ في كلامه وبه: هەڵەی کرد لە قسە کردندا تێکەوت.

سَقَطَ من عيني و من منزلته: پێش چاوم کەوت ٥ رێزی لام نەما.

سُقِطَ في يده: پەشیمان بووە، سەر سام بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ولما سُقِطَ في أيديهم﴾.

أَسْقَطَ في قوله أو فعله: هەڵەی کرد لە قسەدا یان لە کردەوەدا ٥ دەگوترێ: (تَكَلَّمَ فما أسقط في كلمة) قسەی کردو هیچ هەڵەیەکی لە قسەکەیدا نەکرد ٥

أَسْقَطَ له: بە قسەی پرو پوچ ئاخاوتنی لەگەڵ کرد.

أَسْقَطَتِ الحامل الجنين: ئافرەتە سکپڕەکە منداڵەکەی لەبارچوو.

أَسْقَطَ الشَّيْئَ: شتەکەی خست، بەری دایە خوارەوە.

أَسْقَطَ فلاناً: لە شان و شکۆی فلانی کەم کردەوە، شکاندی هەوڵی لەگەڵ فلاندا هەڵەی پێبکا یان درۆ بکا، ئەوەی لایەتی بیدرکێنێ.

أَسْقَطَ الخَبَرَ: وردە وردە هەواڵەکەی وەرگرت.

أَسْقَطَ كذا من كذا: ئەوەی لەوە دەرکردو لێی کەم کردەوە.

أُسْقِطَ في يده: بەمانا (سُقِطَ) دێ.

سَاقَطَ الشَّيْئَ مُسَاقطة وسِقاطاً: شتەکەی خستە خوار، دایگرت ٥ بەردەوام بوو لەسەر خستنە خوارەوەی شتەکان یەك لەدوا یەك.

ساقطَ فلانٌ فلاناً الحديثَ: فلان قسەی بۆ فلان کردو ئەویش گوێی بۆ گرت، ئەمجار ئەویان کەوتە قسە کردن ئەمیان گوێی بۆ گرت.

ساقطَ الفرسُ العَدْوَ: ئەسپەکە بەهێواشی بازیدا.

ساقط الحِصانُ الخيلَ وغيرها: ئەسپەکە پێش ماینەکە کەوت.

تساقَطَ: بەمانا (سَقَطَ) دێ ٥ یەك لەدوا یەك کەوتنە خوار.

تَسَاقَطَ عليه: خۆی فرێدایە سەری.

تَسَقَّطَ فلاناً: داوای خستنە خوارەوەی فلانی کرد ٥ فلانکەسی هەڵنا بۆئەوەی خۆی بخا، رێزی خۆی بشکێنێ ٥ بکەوێتە هەڵەوە، درۆ بکا.

إسْتَسْقَطَهُ: بەمانا (تَسَقَّطُهُ) دێ.

الإسْقاطُ: لە بواری پزیشکیدا منداڵ لەبار چوونی ئافرەتە بە چوار مانگی تا حەوت مانگی.

السّاقِطُ: خوێڕیو هەتیو مچە ٥ دواکەوتوو لە بەدەست هێنانی بەختەوەریو بڕوا نامەو دەستکەوتەکانی ژیان ٥ (ك: سُقاط) بۆ مێینە دەگوترێ: (ساقطة) (ك: سواقط) دەگوترێ: (لكل ساقِطة لاقطة) بۆ هەموو قسەیەکی خراپو بێ کەڵك کەسانێك هەن بیان قۆزنەوەو بلاویان بکەنەوە ٥ یان بۆ هەموو شتێکی خراپ داخوازێك هەیە.

السِّقاطُ: ئەو خورما نەگەیوانەی هەڵدەوەرن ٥ هەڵەو هەڵخلیسکان ٥ باڵی باڵندە، یان ئەو بەشەی باڵی کە لە زەوی دەخشێ لەکاتی رۆیشتن بەسەر زەویدا.

السِّقاط مِن الشَّيْءِ: لایەکی شتەکە ٥ قەراخی شت.

سِقاطا الليل: دوو لایەنی تاریکی شەو.

السُّقاطُ: هەرچی لە شت بکەوێتە خوار، پڕزو پاڵو وردەو بنزیلو خشتو خۆڵ.

السُّقاطَةُ: بەمانا (السُّقاط) دێ.

السُّقْطُ: هەرچی بەربێتەوە بە نەکاملی ٥ زارۆكو منداڵی لەبارچوو پێش تەمەنی نۆ مانگی ٥ پرپشکە ئاگر کە لە بەردەستیو شتی وا دەبێتەوە ٥ کۆتایی لمبەلان ٥ (ك: أسقاط).

السَّقْطُ: ئەو پرژانەی لە شەونم دەکەونە خوار ٥ بەفر ٥ ئادەمیزادی خوێڕیو هیچو پوچ.

السِّقْطُ مِن كل شيءٍ: قەراخی شت ٥ ئەملاو ئەولای شت ٥ باڵی باڵندە، یان ئەوەی لە زەوی دەخشێ لە کاتی رۆیشتنیدا ٥ (ك: أسقاط) (سقطا الليل) ئەمپەڕەو پەڕی تاریکییەکەی.

السَّقَطُ: هەڵوەریوو بەربۆوە لەهەر شتێك بێ ٥ شتی خراپو بێ کەڵك ٥ بۆیە بە ورگو ریخۆڵەی کوشتی دەگوترێ: (سَقَط) ٥ هەروا ناوە بۆ قسەو کردەوەی هەڵە ٥ (ك: أسقاط).

أسقاط الناس: خوێڕیو هەتیو مچەی ئادەمیزاد.

السَّقْطَةُ: جارێك کەوتنو بەربوونەوە ٥ بەلای هەژێنەر ٥ هەڵەنگوتن ٥ (ك: سِقاط).

السَّقْطِيُّ: فرۆشیاری کالای خراپو بێ کەڵك.

السَّقّاط: بەمانا (السَّقطيّ) دێ.

السُّقاطَةُ: شتێکە لەلای سەروی دەرگاوەیە دەرگاکەی پێ قفڵ دەدرێ (سورگی).

السُّقُوط: (سُقُوط الذِراع) لە بواری منداڵبوندا لەجێ چوونی شانو شەپیلکە، یان هاتنە دەرەوەی دودەستیەتی لە پێش سەردا ◦ لە بواری قانوندا کۆتا پێهێنانی کێشەیە پێش بڕیاری دادگا، دوای تێپەڕ بوونی ساڵێک بەسەر نواندنیداو وەگەڕ نەخستنی.

السَّقِيطُ: بەمانا (السَّاقِط) دێ ◦ ئەو پرژانەی لە شەونم دەکەونە خوار ◦ تەرزە ◦ سەهۆڵ ◦ (ك: سُقُطْ) ◦ هەروا ناوە بۆ گێلو ئەحمەق ◦ (ك: سقائِط).

السَّقِيطَةُ: مێینەی (ألسَّقيط) ◦ ئافرەتی بێ رەوشتو چەتیوەو بێ رێز.

اَلْمِسْقاطَ: ئافرەتی وەها منداڵی بۆ رانەوەستێ، هەر منداڵی لە سکی بکەوێ بە نەکاملی لە باری بچێ ◦ (ك: مَسَاقِيط).

اَلْمَسْقَطُ: شوێنی بەربوونەوەو کەوتنە خوارەوە.

مَسْقَطُ الرأس: شوێنی لەدایکبوون ◦ دەگوترێ: (فلان يحن الى مَسْقطِهِ) فلانکەس بیری شوێنی لەدایکبوونی خۆی دەکاتەوە بۆی دەکورکێنێ.

مَسْقَطُ النجم أو الغيث: ئەو شوێنەی ئەستێرەکە یان بارانەکە لێی دەدا ◦ دەگوترێ: (هم ينتجعون مساقط الغيث) ئەو خێڵە لەو شوێنە مانەوە کە بارانی لێ باریو لەوەڕو ئاوی لێیە.

مَسْقط الرمل: کۆتایی لمبەلان ◦ (مَسْقط الضوء) ◦ پەنجەرەو کولانەی کە روناکی لێوە دێتە ناو ماڵەوە.

اَلْمَسْقِطُ: باڵی باڵندە، یان ئەو سەرە پەڕو باڵەی لەکاتی رۆیشتنی باڵندە بەسەر زەویدا لە عەرز بخشێ ◦ (ك: مساقط).

اَلْمَسْقَطَةُ: هۆی بەر بوونەوە، داخوازی بەر بوونەوە (ك: مساقِط).

السُّقْطِريُّ: هەر شتێك نیسبەت بدرێ بۆ (سقطري) کە دورگەیەکە لەناو دەریای هیندیدا ◦ دەگوترێ: (صَبِرٌ سُقُطْري) تاڵی سوقوطری.

سَقَعَ سَقْعاً: رۆیشت ◦ (سقع الديك) کەڵەشێرەکە خوێندی.

سَقَعَ الشَّيْءَ الصُّلْبَ: بە شتێکی رەق لە شتە رەقەکەیدا.

الأَسْقَعُ: دوژمنو حەسوود کە بێگانە بن ◦ قەلە رەشە ◦ باڵندەیەکی

جەستە پچوکە وەکوو چۆلەکە وایە هەندێ بەشی پەڕو باڵی سەوزە ٥ سەری سپییە ٥ زۆر حەزی لە نزیک ئاوە ٥ (ك: أساقع).

سَقَفَ البَيْتَ سَقفاً: سەقفو هەلاشی بۆ خانووەکە کرد.

سَقِفَ سَقَفاً: درێژ بوو بە مەیلەو خواری ٥ ئێسقانی ئەستوور بوون.

سَقِفَ الرجلُ: پیاوەکە لاخوار بوو ٥ (سَقِفَ الظَّليمُ) بێچوە نوعامەکە ملی خوار بوو ٥ (هو أسقَفٌ وهي سقفاء) (ك: سُقُفٌ).

أسْقَفَ النصارى فلاناً: مەسیحیەکان فلانکەسیان کردە ئوسقوفی خۆیان واتە: کردیان بە کەشیش بەسەر خۆیانەوە.

سَقَّفَهُ: بەمانا (أسْقَفَهُ) دێ.

تَسَقَّفَ: بوو بە ئوسقوف (کەشیش).

الأُسْقُفُ: سەرۆکێکە لە سەرۆکەکانی مەسیحی پلەی لە ژوور پلەی کەشیشەوەیەو لەخوار مەطرانەوەیە ٥ (ك: أساقفة، أساقف).

الأُسْقُفِية: پلەی ئوسقوف ٥ ئەو مەسیحیانەی لە ژێر کۆنترۆڵی ئوسقوفێکدان ٥ ئەو هەرێمو ناوچەیەی لە ژێر فەرمانی ئەودان.

السَّقْفُ: هەلاشی خانوو (سەقفی خانوو) ٥ ئاسمان ٥ (ك: سقوف وأسقف وسُقُفٌ).

السَّقَّاف: کەسێك پیشەی سەقف دروست کردن بێ.

السَّقِيفُ: بەمانا (السَّقْفُ) دێ ٥ (ك: سُقُفٌ).

السَّقِيفَةُ: کەپرو سابات ٥ شتێك سێبەر بکا.

سقيفة بني ساعدة: ساباتێك بوو موسوڵمانان لە ژێریدا بەیعەتیان بە ئەبوبەکری صدیق کرد بۆ جێ نشینی ٥ هەروا ناوە بۆ هەر تەلە بەردێکی پان کە بکرێ بە سەقفو سەرقاپ بۆ جۆگاو بیرازو شتی لەو جۆرە ٥ لەوحی کەشتی ٥ هەر پارچە زیوو ئاڵتونێك کە وردو چەکوچ لێ دراو بێو درێژ بوبێ ٥ شەپکەی دار؛ کە دەخرێتە سەر ئەندامی شکاوو پێی هەڵدەبەسترێتەوە ٥ (ك: سقائف وسُقُفٌ).

المُسَقَّفُ: درێژ.

سَقِلَتْ اليدُ أو الرِّجْلُ سَقَلاً: دەستەکە یان قاچەکە خوار بوو ٥ (فهو أسْقَلُ وهي سقلاء) (ك: سُقْلٌ).

الإسْقالُ: پیوازە مشکە؛ روەکێکی بە

تەمەنە پێی دەگوترێ: (عُنصُل).

الإسْقِيلُ: بەمانا (الإسْقالُ) دێ.

السَّقَالَةُ: بەمانا (الاسقالة) دێ.

السُّقْلُ: کەلەکە.

السُّقَيلُ: کەلەکە تێك قوپیو (قەد باریك).

سَقِمَ سَقَماً وسَقاماً: نەخۆشییەکەی درێژەی کێشا.

سَقُمَ سَقْماً وسقاماً وسقامةً: بەمانا (سَقِمَ) دێ.

أسْقَمَ فلانٌ: نەخۆشی یەك لە دوای یەك پەخەیان گرت.

اسْقَمَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی نەخۆش خست ٥ دەشگوترێ: (أسقَمَهُ العِشْقُ وأضناه) عیشقو سۆز نەخۆشی خست ٥ کزو لاوازی کرد.

سَقَّمَهُ: بەمانا (أسقَمَهُ) دێ.

السَّقِيمُ: دەگوترێ: (هو سقيم الصدر على أخيه) رقی لە براکەیەتی حیقدو کینەی هەیە بەرامبەر براکەی ٥ (فهو سقيم وكلام سقيم) تێگەیشتنی لاواز، قسەو ناخاوتنی لاواز ٥ (ك: سُقَمٌ، وهي سقيمة) (ك: سقائم).

المِسْقَامُ: کەسێك زۆر جار نەخۆش ببێ.

المَسْقَمَةُ: (أرض مسقمة) ئەرزێکە زۆر نەخۆشی تێدا پەیدا دەبن.

السَّقْمُونيا: گیایەکە دەرمانی رەوانیو سکچونی لێ دەردەهێندرێ هەروا دەرمانی کرمیشی لێ دروست دەکرێ.

سَقَى بَطْنَهُ سقياً: لە بۆشایی ورگیدا جۆرە شلەمەنییەکی نەخۆشی تێدا پەیدا بوو کە چاکبونەوەی زەحمەت بێ.

سقى العِرْقُ: رەگەکە خوێنی بەربوو نەوەستایەوە.

سقى الحيوانَ والنباتَ: حەیوانەکە یان کشتو کاڵەکەی ئاودا.

سقاه غيثاً: بارانی بەسەردا باراند.

سقى الثوبَ: قوماشەکەی رەنگ کرد، لە خمی دا ٥ دەشگوترێ: (سقاه صِبْغاً) ٥ (ك: سُقاة وسُقاء وسُقيٌ).

سُقِيَ بطنُه: سکی چوو، رەوان بوو.

سُقِيَ قلبُهُ عداوةً: دڵو دەروونی بە دوژمنایەتی ئاودراوە ٥ (أسقاه) بەمانا (سقاه) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَسْقَيْنَاكُم مَّاءً فُرَاتًا﴾ ٥ ئاوی بۆ دابین کرد ٥ دەگوترێ: (أسقاه جدولاً من نهره) جۆگە ئاوێکی لە چەمەکە بۆ جیاکردەوە.

أسْقَى فلاناً: شوێنی ئاوی نیشانی فلانکەس دا ٥ پێی گوت: خودا تێراوت بکا.

ساقى فلاناً ماءً أو شراباً: بەمانا (سقاه) دێ.

ساقى فلاناً شجرَهُ أو أرضَه: باخەکەی یان زەوییەکەی دا بە فلان بۆئەوەی بەخێوی بکاو ئاوی بداو ئاوەدانی بکاتەوەو بەشێکی لە بەرو بوومەکە بدرێتێ.

سَقَّاهُ: زۆری ئاودا زیاد لە پێویست ئاودێری کرد.

سَقَّى الثَّوبَ كذا من الصبغ: چەند جارێك قوماشەکەی لە رەنگەکە هەڵکێشاو لە خمی دایەوە.

سَقَّى فلاناً: بە فلانکەسی گوت خودا تێراوت بکا.

استقى فلاناً ومنه: داوای ئاوی لە فلانکەس کرد.

استقى من النهر أو البئر: لە ئاوی روبارەکە یان لە ئاوی بیرەکەی هەڵێنجا.

استقى المعارفَ أو الأخبارَ من كذا: زانیاریو هەواڵی لە فلان شتەوە دەست کەوت.

تساقى القومُ: خەڵکەکە هەر یەکەیان ئاوی دا بەوی تریان ٥ دەشگوترێ: (تساقوا كؤوس المنية) خەڵکەکە لەناو خۆیاندا بوو بە شەڕیانو یەکتریان کوشتو بڕ کرد .

تَسَقَّى: تێراو بوو ئاوەکەی تێ بوورا ٥ (تَسَقَّى السائلَ) شلە مەنیەکەی خواردەوە ٥ دەگوترێ: (تَسَقَّى الجلدُ الدَّمَ) پێستەکە خوێنەکەی هەڵمژی.

إسْتَسْقَى بطنُهُ: بەمانا (سَقى) دێ.

إسْتَسْقَى فلاناً: داوای ئاوی لە فلان کرد.

الاستسقاءُ: داوای باران بارین پاڕانەوە لە خودا بۆ باران بارین ٥ (صلاة الاستسقاء) نوێژە بارانە ٥ هەروا ناوە بۆ کۆبوونەوەی شلە مەنیەکی تایبەتی لە بۆشایی بریتونیدا کە نەخۆشییەکە چاکبوونەوەی کەمە ٥ (الإستسقاء الدماغي) نەخۆشییەکی زکماکە زۆر جار وادەبێ شلەی مۆخ لە کیسەی دەماغدا زیاد دەبێو دەیکشێنێ .

السَّاقي: ئاو گێڕ، مەی گێڕ ٥ (ك: سُقاة).

السَّاقية: جۆگە ئاو ٥ دۆڵچەی ناعور.

السِّقاءُ: کوندە، مەشکە ٥ هەرشتێك شتی خواردنەوەی تێ بکرێ ٥ (ك: أسقية).

السِّقَايَةُ: شوێنی ئاو دابەش کردنو ئاودان ٥ ئەو پەرداخو سەتڵو گۆزەی ئاوەکەی تێدایە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ﴾ ٥ پیشەی ئاو دابەش کردن.

سِقاية الحاج: دابەش كردنی شەربەت، ئاوو، خۆشاوی مێوژ، كە تايبەت بوو بە قورەيشيەكانەوەو شانازييان بەوە دەكرد كە ئەو كارەيان لە ئەستۆيە.

السَّقَّاءُ: ئاو كێش بۆ ماڵو بۆ فەرمانگەو شوێنی وا ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (سَقّاءة وسَقّايةٌ).

ألسَّقْيُ: ئاودێری، ئاودان ٥ لە دوعا كردندا دەگوترێ: (سقيا له ورعياً) .

ألسِّقْيُ: ئەوەی ئاو دەدرێ لە زەویو زرعات ٥ دەگوترێ: (زرع سِقْيٌ) زرعاتێكە بەبێ باران ئاو دەدرێ ٥ بەشە ئاوو نۆرە ئاو ٥ دەگوترێ: (كم سِقيُ أرضك) بەشە ئاوی زەوییەكەت چەندە؟ ئەو ئاوەی لەگەڵ منداڵ بووندا دێتە دەر (ك: اسْقِيَة).

ألسُّقْيَا: ئاوی ئاو داشتنە ٥ ئاو دێری كردن، دەگوترێ: (سُقيا رحمة لا سُقيا عذاب) واتە بارانێكمان بۆ ببارێنە سودی هەبێو بێ زيان بێ.

السَّقِيُّ: ئاو دراو ٥ ئەو شتەی پێويستی بە ئاو داشتن هەبێ ٥ دەگوترێ: (زرْع سَقِيٌّ) ٥ (ونخل سَقِيٌّ) ئەو دار خورمايەی بە ئاعور ئاو دەدرێ ٥ روەكی بەرەدا ٥ بۆيە پێی دەگوترێ: (سَقِيٌّ) چونكە لەناو ئاوو نزيك ئاو دەروێ ٥ هەروا ئاوە بۆ هەوری بارانـاوی قەترە گەورە كە بە خوررەم لە زەوی دەدا.

ألْمَسْقَاةُ: شوێنی ئاودێری ٥ جۆگايەك زرعاتو ئاژەڵی لێ ئاو بدرێ ٥ (ك: مَسَاقي).

ألْمِسْقاةُ: بەمانا (ألْمَسْقاة) دێ ٥ ئامێری ئاو داشتن ٥ ئاعور (ك: المساقي).

ألْمَسْقَوِيُّ: ئەو زەرعاتەی بە جۆگاو ئاعور ئاو بدرێ نەك بە باران ٥ ميصرييەكان پێی دەڵێن: (مِسقاوي).

سكَبَ الماءُ سكوباً وسكباً: ئاوەكە هەڵرژا، رەوان بوو (هو ساكب وسَكْبٌ).

سَكَبَ الماءَ سكباً وتسكاباً: ئاوەكەی رژاند، هەڵيرشت ٥ (هو مسكوب).

إنسكب: هەڵرژا.

الإسْكابة: داروچكەيەكە كونی كوندەو مەشكەی پێ دەگيرێ ٥ هەروا كونی تەنكیو عاماراويشی پێ دەگيرێ ٥ رەحەتەی نەوتو رۆنو بەنزين تێكردنو شتی لەو جۆرە.

الأُسْكُوبُ: بارانی بەردەوامو ئيقليم گير كە بروكەی نەداتێ ٥ لە بروسكەشدا بەو بەشەی دەگوترێ

كە بەرەو زەوی دێ ٥ ڕیزە درەختی خورما ٥ (ك: أساكيب).

اَلسَّكْبُ: بارانی قەترە گەورەو بەردەوام ٥ لافاوی خێراو بە تەوژم ٥ ئەسپی خۆشڕۆ ٥ دەگوترێ: (فرسٌ سَكْبٌ) ئەسپێكی تیز ڕۆیە، ئەسپی جەستە سوكو بە نیشات ٥ كاری پێویستو حەتمی ٥ دەگوترێ: (أمر سَكْبٌ) كارێكی پێویست ٥ پیاوی درێژ ٥ مس ٥ ڕەصاص.

اَلسُّكُبُ: ڕەصاص ٥ درەختێكی بۆن خۆشە پڕزو گەڵای وەكوو ڕوەكی صەعتەر وایە.

اَلسُّكْبَةُ: پەڕۆیەكە دەكرێتە كڵاو وەكوو شەبەكە وایە ٥ پێستێكی تەنكە بە سەری منداڵەوەیە لەكاتی لە دایكبووندا لەگەڵ منداڵەكە دێتە دەر ٥ (ك: سِكاب).

اَلسُّكَبَةُ: كرێژو چڵكی سەر (ك: سَكَبٌ وسكاب).

اَلْمِسْكَبَةُ: ئاو ڕێژو ئامێری ئاو پرژێن ٥ دەگوترێ: (أرْسَلَ الماءَ في المِسْكبة) ٥ (ك: مَسَاكب).

سَكْبَجَ: خواردنی سەكبەجەی ئامادە كرد ٥ ئەم خواردنە بریتییە لە گۆشتو سركەو هەندێ زەڵاتەو تەوابیل ٥ كە تێكەڵاو دەكرێنو دەبێتە خواردنێكی خۆشو بەتام.

اَلسِّكْبَاج: خواردنێكە لە گۆشتو سركەو هەندێ تەوابیل دروست دەكرێ ٥ پارچەیەك لەو خواردنە پێی دەگوترێ: (سِكباجة).

سكت سكوتاً وسكاتاً: بێ دەنگ بوو ٥ وازی لە قسە كردن هێنا.

سَكَتَ المتحرِكُ: جمو جوڵە كەرەكە دامركاو خپ بوو ٥ دەگوترێ: (سَكَتَ) واتە مرد ٥ (سَكَتَ الغَضَبُ عنه) ڕقی نیشتەوە.

سَكَتَ الريحُ: ڕەشەباكە كەوت دیاردەی نەما.

سَكَتَ الحَرُّ: گەرمییەكە زیادی كرد لەبەر كزی با.

سكت الفرسُ: ئەسپەكە دوایین ئەسپ بوو كە لە حەلەبەكە دەرچوو.

أسْكَتَهُ: بێ دەنگی كرد، خوستی لێ بڕی ٥ دەگوترێ: (لا أسكت الله لك حِسّاً) خودا هیچ هەستێكت لەكار نەخا ژیانت خۆش بێ.

سَكَّتَهُ: بەمانا (أسكته) دێ.

الأسْكاتُ: پاشماوە لەهەر شتێك بێ ٥ پێڕو كۆمەڵی جیا جیای ئادەمیزاد ٥ ئادەمیزادی خوێڕیو هیچو پوچ ٥ ڕۆژانی كۆتایی وەرزی هاوین.

الإسْكاتَةُ: بێ دەنگییەكی كاتیو

دەستکردنەوە بە خوێندنەوەو ئاخاوتن.

ألسَّاكوت: بێ دەنگی زۆر ٥ کەسێك ماوەی زۆر بێ دەنگ بێ.

ألسَّاكوتة: بەمانا (ألسَّاكوت) دێ ٥ مردنی ناکاوو بە سەکتەی دڵ.

السُّكَاتُ: بەردەوامی لەسەر بێ دەنگی ٥ نەخۆشییەکە دەبێتە هۆی زمان وەستانو قسە نەکردن ٥ هەر شتێك ببێتە هۆی وسکوت بوون ٥ مردنی سەکتە ٥ ماری گازندەی وەها کە هەستی پێ نەکرێ تا پێوە دەدا ٥ دەشگوترێ: (هو علی سُكات الأمر) ئەو لەسەر تەواو کردنی کارەکەیەتی ٥ خەریکە ئیشەکەی تەواو بکا.

ألسُّكْتُ: هەناسە دانو ئارام بوونەوە لەکاتی خوێندنەوەو گۆرانی گوتندا.

ألسُّكتةُ: وەستانێك (جارێك لە وەستان) ٥ مردنی لەنکاو.

السُّكَتَةُ: هەر شتێك منداڵ یان شتی تر بێ دەنگ بکا ٥ پاشماوە لە بنکی پەرداخ (ك: سُكَتٌ).

ألسِّكْتَةُ: شێوەی بێ دەنگیو جۆرەکەی ٥ هەر شتێك منداڵ یان شتی تر بێ دەنگ بکا.

السُّكوتُ من الأبل: حوشترێکە کاتێ بارو کەژاوەی دەخرێتە سەر پشتی بۆرە بۆڕ ناکا ٥ (ومن الحَيّاتِ) لە رەگەزی ماریشدا بەو مارانە دەگوترێ: کە خۆ مات دەکاو پێوە دەدا، کەم هەستی پێ دەکرێ ٥ (ك: سُكُتٌ).

السِّكِّيتُ: کەسێك زۆر بێ دەنگ بێ.

السُّكَيْتُ: بەمانا (ألسِّكِّيتُ) دێ ٥ دوا ئەسپی ناو حەلەبە ٥ دەگوترێ: (فلان سِكِّيتُ الحلبة) بەکەسێك دەگوترێ لە کارو باری خۆیدا سەر نەکەوێ.

المُسَكِّتُ: دوایین قوداحی قومارە.

سَكَرَ سكوراً وسكراناً: مەست بوو ٥ خپ بوو ٥ بێدەنگ بوو ٥ راوەستا ٥ دەگوترێ: (سكرت الريح) و (سكر الحرّ).

سكرتْ عينُهُ: چاوی لە روانین وەستا ٥ چاوی مەست بوو.

سكر الإناءَ سكراً: قاپەکەی پڕ کرد.

سكرَ النَهْرَ: ئاوی روبارەکەی بەند کرد، بەربەستی لەبەردا کرد.

سَكِرَ الحوضُ ونحوه سَكَراً: حەوزەکە پڕبوو ٥ دەگوترێ:

سكر من الغضب: رقی هەڵساو زۆر تورە بوو.

سكر فلان من الشراب سكراً وسُكراً:

فلانکەس بەهۆی خواردنەوەی شەرابەوە سەرخۆش بوو عەقڵو هۆشی لەدەست دا ٥ (فهو سَكِرٌ وسكران وهي سَكِرة وسَكرى وسكرانة).

سَكِرَ البحرُ ونحوه: دەریا ئارام بوو ٥ (سُكِرَ بصره) چاوی لە بینین مەنع کرا.

أسْكَرَهُ الشّرابُ: شەراب سەرخۆشی کرد ٥ دەشگوترێ: (أسْكرهُ فلان) فلانکەس شتێکی پێدا سەرخۆشی کرد.

سَكَّرَهُ: موبالەغەی کرد لە سەرخۆش کردنیدا ٥ دەگوترێ: (سُكِّرَ بَصَرُهُ) چاوی نوقا، قوچا ٥ یان لە دیتن مەنع کرا ٥ یان لێڵو پێڵ بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَقَالُواْ إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا﴾.

سَكَّرَ الماءَ: بە شەکر ئاوەکەی شیرین کرد.

تساكَرَ: خۆی بە سەرخۆش نیشانداو لە واقیعدا سەرخۆش نییە.

السُّكارين: بەشێکە لە بەرهەمی قەترانی خەڵوز، رەنگی سپییە، بلوورییە، شیرینە دەدرێ بە کەسێك نەخۆشی شەکرەی هەبێ لە جیاتی شیرینی.

السُّكْرُ: بێ هۆش بوونو ئاگا لەخۆ نەمان بەهۆی شەراب خواردنەوە ٥ جاری وا دەبێ بەهۆی رق هەڵسان یان عەشق یان هێزو گەنجییەوە حاڵەتی بێ هۆش بوونی بەسەردا دێ ٥ دەگوترێ: (أخذه سُكرُ الشباب أو المال أو السلطان أو النوم).

السِّكْرُ: بەربەستی ئاو، هەر شتێك بکرێتە بەنداو ٥ هەر شتێك درزو کونو کەلەبەر پڕ بکاتەوە ٥ (ك: سُكُورٌ).

السَّكَرُ: هەرشتێك سەرخۆشکەر بێت چ شەراب بێ یان بیرەو شتی تر ٥ گوشراوی خورما کە بە ئاگر نەکوڵابێ ٥ سرکە.

السَّكْرَةُ: یەك جار سەرخۆش بوون ٥ دەگوترێ: (ذهب بين الصحوة والسكرة) واتە: لە نێوان دوو حاڵەتی وا ئاگای لەخۆی بێ یان بێ ئاگا بێ ٥ رق هەڵسانێك ٥ بالاّ دەستی لەزەتو خۆشی بەسەر گەنجدا ٥ مردنی ناخۆشو بە ئازار ٥ غەمو نارەحەتی زۆر ٥ لەسەر خۆچوونی گیانەڵاو.

السُّكَّرَةُ: دانەوێڵەی مەرۆز دانەوێڵەیەکی تام تاڵە بە زۆری لەناو گەنمدا دەروێ.

السَّكَّارُ: فرۆشیاری شەرابو بیرەو شتی سەرخۆش کەر.

السُّكَّرُ: شەکر، مادەیەکی شیرینە بە

زۆری لــه قەصــەبو چــەوەندەر دەردەهێنــدرێ، قەصــەبەکەی هــەر بەناوی (قصب السكر) نـاو دەبـرێ ◦ جۆرێك لە ترێ سپییە زۆر شیرینە ◦ جۆرێکیشە لە خورما زۆر شیرینە ◦ تاکەکەی (سُكَّرَة).

سُكَّرُ الشعير: جۆرێکە لە شەکر کە لە هیدراتی کاربۆن دەردەهێندرێ، وەلێ بـە ئەنـدازەی شـەکری قەصـەبو چەوەندەر شیرین نیە.

سُكَّرُ العِنـب: جۆرێـکە لـە شیرینی لە ترێدا هەیە ◦ هـەروا لـە زۆر میـوەی تریـشدا هەیـە ◦ لـە هەنگوینیـشدا هەیە ◦ شەکر جۆرێکی بلورییەو لە ئاودا دەتوێتەوەو بـێ رەنگەو تـامی شیرینە.

شەکر یان شیرینی میوە هات: جۆرێکە لە شەکرو سپییەو بلورییەو تامی شیرینە بە زۆری لە میوەی تـازەدا هەیـە ◦ هـەروا لـە هەلاڵی گوڵو رووەكو هەنگوینی هەنگدا.

الــــسُّكَرِيّ: (ألبــــولُ الــــسّكري) نەخۆشـییەکە شـەکرەی تـرێ لــە میزدا پەیدا دەکا، هۆکارەکانی زۆرن، گرنگەکـەیان کـەمبوونی هـەرمۆنی (الأنــــسولين) کــە ســوتانی ئــەو شیرینییە لە خەلای جەستەدا رێـك دەخا.

ألسُّكَرِيَّةُ: قوتوی شیرینی.

السِّكِّيرُ: کەسێـك زۆر سەرخۆش بێ ◦ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (ألسِّكِّيرَةُ).

السُّكُّورُ: زۆر سەرخۆش ◦ (ك: سُكُرٌ).

ألــسُّكرانُ: رووەکێـکی بـە تەمەنـە لـە پێـری بازینجانـە لـە سارای میصرو هینــددا دەڕوێ، لــقو پــۆپی زۆری هەنو یەك بنکی هەیـە ◦ گـەڵاکانی (عصيرية)و گوڵەکانی بنەفسجیە لـە بـــواری پزیـــشکیدا ســـودی لێ وەردەگیرێ.

الْمُسَكَّرُ: هەر شتێك بـە شـەکر شـیرین کرابـێ ◦ سـەرخۆش ◦ بـۆ ئـافرەت دەگوترێ: (مُسَكَّرَة).

السُّكُرْجة: دەوری پچوکی چێشت تێـدا خـواردن ◦ بـەزۆری میـوەو خـۆراکی ئیشتیها کەرەوەیان تێدا دادەنرێ.

سَــكَعَ سَــكْعاً: ملـی لـە رۆیـشتن نـاو بـۆ خۆشــی نازانــێ بــۆ کــوێ دەچــێ ◦ گومڕا بوو، سەرسام بوو.

سَــكَعَ فلانــاً: لـە سـەری فلانکەسـی دا ◦ زەبری ئاراستەی سەری کرد.

سَكِعَ: بەمانا (سَكَعَ) دێ.

سَــكَعَ فلانــاً: وای لـە فلانکـەس کـرد گومڕا ببێو سەری لێ بشێوێ نەزانێ چی دەکاو چی ناکا.

تَـسَكَّعَ: بـەمانا (سَـكَعَ) دێ ◦ ملـی لـە بـەتاڵو گـومڕایی نـاو کەوتـە نـاو

تاریکی تاوان‌و سەری خۆی بۆ رزگار ناکرێ.

السَّاكِعُ: غەریب ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (ساكعة).

السُّكِعُ: بەمانا (السَّاكِعُ) دێ.

السُّكَعُ: گومڕاو سەر لێ شێواو.

الْمُسْكَعَةُ: شوێنی زلکاوو گومڕایی ٥ شوێنی سەرسام بوون‌و رێ لێ تێکچون.

سَكِفَ الباب أو البيتَ سَكْفاً: بۆ دەرگاکە یان بۆ خانوەکە بەر بێلای دروست کرد ٥ دەگوترێ: (ما سكفت البابَ) بەر بێلاو چەترم بۆ دەرگای خانوەکە نەکرد.

أسْكف فلان: فلانکەس بوو بە بۆیاخکەری قۆندەرە.

تَسَكَّفَ البابَ أو البَيْتَ: بەربێلای بۆ خانووەکە دروست کرد.

الإسْكافُ: پینەچی (قۆندەرە چی، پێلاو دروست کەر) ٥ (ك: أساكفة).

الأُسْكُفُ من العين: شوێنی روانی برژانگ ٥ پێڵوی چاو هی لای خوارو ٥ موی چاو.

السَّاكِفُ: سەر دەرگای خانوو ئەوەی گرێژنەی لای سەروی دەرگاکەی تێدا دەسورێ.

السِّكَافَة: پیشەی پینە چییەتی‌و پێلاو دروست کردن.

سَكَّ الشَّيْءَ سَكّاً: شتەکەی بەست ؛ (سك البابَ أو الخَشَبَ) بزماری لە دەرگاکە دان دەرگاکەی بە بزمار داکوتا.

سَكَّ الكلامُ السَّمْعَ: قسەکە گوێچکەی کەڕ کرد لەبەرئەوەی بەهێز بوو ٥ دەگوترێ: (ماسكَّ سمعي مثلُ ذلك) دەنگی وا گەورەم نەچۆتە گوێچکەوە ٥ (سَكَّ البابَ) دەرگاکەی داخست.

سَكَّ ما في بطنه من غائط ونحوه: ئەوەی لە ورگیدا بوو بە شلی هاتە دەر.

سَكَّ أذنيه: گوێچکەی دەرهێنان.

سكَّ البئرَ: بیرەکەی بە تەنگە بەری لێدا، پان‌و پۆڕ نەبوو.

سكَّ النقود: لەسەر سکە پارەکەی چاپ کرد ٥ سکەی لە دراوەکەدا.

سَكَّ سَكَكاً: گوێچکەی بچوک بوو بە سەریەوە نووسا بوو زۆر لە سەری جیا نەبوونەوە ٥ توشی کەڕی بوو.

سَكَّ الأذن: کرکراگەی گوێچکەی پچوک بوو (هو أسكّ وهي سَكّاء).

اسْتَكَّ: گیرا، کلۆرایی نەما ٥ (انسكّ مسامِعُهُ) گوێچکەی گیرا ٥ کەڕ بوو ٥ دەشگوترێ: (ما إسْتَكَّ في مسامعي مثله) شتی وام بە گوێچکەدا نەچووە ٥ تەنگەبەر بوو.

إِستكَ الـشَجَرُ أو النبـاتُ: درەختەكـە چڕو پڕ بوو بۆشایی ناو لقو پۆپی نەما.

إِنْسَكَّ: بەرەو پێش ڕۆیی ڕاستەو ڕاست ٥ دەگوترێ: (إنسكَّ الطيرُ).

تَسَكَّكَ: پاڕایەوە، لالایەوە.

السُكَّاك: هەواو بۆشایی نێوان ئاسمانو زەوی ٥ دەگوترێ: (لا أفعل ذلك لو صعدتَ في السَكَّاك) بچیە سەر ئاسمان من ئەوە ناكەم ٥ هەروا ئاوە بۆ ئەو شوێنەی پەڕە تیری لێ قایم دەكرێ.

السُكَّاكَةُ: بەمانا (السُكَّاك) دێ ٥ ئادەمیزادی گوێچكە پچوك ٥ كەسێك هەر بە ڕای خۆی بجوڵێتەوەو ئامۆژگاری كەسی بە گوێدا نەچێ ٥ (ك: سكائك).

السُكُّ: تەبیات ناشیرینی بەد سروشتو بەد ڕەوشت ٥ بزمار ٥ بیری تەنگە بەرو تەسك ٥ زرێی ئەڵقە تەسك ٥ بیناو دیواری ڕاست ٥ كانگەی ڕاست ٥ (ك: سكوك وسكاك) ٥ دەگوترێ: (ضربوا بيوتهم سِكاكاً) خانوەكانیان بە ڕیز دروست كردون ٥ (دَارُ السَّكِّ): باڵە خانەی دراوو چاپ كردن ٥ شوێنی سكە لێدانی پارە ٥ كارگەی پارە لێدان.

ألسُكُّ: ڕێگای تەنگە بەری گیراو ٥ كونی دوپشك یان جاڵجاڵۆكە ٥ زرێی ئەڵقە پچوك ٥ بیری تەنگە بەر هەڵچندراو ٥ بەد سروشت ٥ دەگوترێ: (هو يفعل ذلك بِسُكِّ طبعه) بەهۆی بەد ڕەوشتی ئەو ئەوكارە دەكا ٥ جۆرێكە لە بۆنی خۆش تێكەڵ بە میسكو ڕامك دەكرێ (ك: سكوك وسكاك).

السُكَّاءُ: مێینەی (الأَسَكّ) زرێی ئەڵقە پچوك ٥ (ك: سُكّ).

السَكَّاكُ: كەسێكە پیشەی سكە لێدان بێ ٥ (ك: سَكَّاكة).

السَكَّاكة: مێینەی (السَكَّاك) ٥ ڕێبوارو ڕەوتەنی.

ألسِكَّةُ: ڕیزە دارو ڕیزە دار خورما ٥ ڕێگای ڕاستو بێ كەندو لەند ٥ سكەی شەمەندەفەر ٥ كۆڵانو گەڕەك ٥ دراوی ئاسن ٥ گاسنی هەوجاڕ ٥ دەشگوترێ: (أخذ الأمرَ بِسِكَّتِهِ) لەكاتی خۆیدا كارەكەی ئەنجامدا ٥ یان دەگوترێ: (فلان صَعْبُ السِكَّةِ) فلانكەس ڕاڕایەو لەسەر كاری خۆی بەردەوام نابێ ٥ (ك: سِكك) (أصحاب السِكَك) كار بەدەستانی پۆستە.

ألسُكِّيُّ: بزمار ٥ دینار.

السّكِيُّ: پاڵدراو بۆلای سکه ٥ پۆسته.

السُّكْلُ: ماسييەكى رەشى گەورەيەو درێژە ٥ (ك: أسْكال وسِكْلَة).

الإسْكَلَة: پەيژەى گوازراوه ٥ بەندەرى كەشتى ٥ ئەسكەله.

سَكَمَ سَكْماً: لەبەر پيرى‌و بێ هێزى هەنگاوى كورتى هەڵێنان.

السُّيْكُمُ: كەسێكە لەبەر پيرى‌و لاوازى هەنگاوى كورت بهاوێژێ.

سكن المتحرك سكوناً: جم‌و جوڵەكەرەكە خپ بوو خوستى لێ برا.

سَكَنَ المتكلمُ: قسه كەرەكه بێ دەنگ بوو.

سكنَ المطر: باران برا.

سَكَنَ الريحُ: رەشەباكه كەوت ٥ ئارام بۆوه.

سكن النفس: دڵ‌و دەروونى ئارامى گرت.

سَكَن اليه: ئارامى پێ گرت، وەگرى بوو ٥ ئيسراحەتى لا كرد.

سكن الحرفُ: پيتەكه بزوێنى نەبوو.

سَكَنَ المكانَ وبه: لەو شوێن‌و جێگايەدا نيشتەجێ بوو ٥ ئەو شوێنەى كردە نيشتمانى خۆى.

سَكُنَ فلانٌ سكونةً وسكانةً: فلانكەس هەژار بوو.

أسْكَنَ فلانٌ: بەمانا (سَكُنَ) دێ.

اسْكَنَ المتحركَ: خوستى لەجم‌و جوڵكەرەكه برى.

أسْكَنَ فلاناً المكانَ وفيه: فلانكەسى لەو جێگايه نيشتەجێ كرد.

اسْكَنَ المكانَ فلاناً: ئەو شوێنەى دا بە فلانكەس بۆئەوەى تێيدا نيشتەجێ ببێ.

أسْكَنَ الله فلاناً: خودا فلانكەسى هەژار كرد.

اسكنَ الفقر فلاناً: هەژارى برستى لە فلانكەس برى‌و بێ هێزى كرد.

ساكَنَهُ: لە گەڵيدا لە خانووەكەدا نيشتەجێ بوو.

سَكّنَ المتحرك ونحوه: بزوێنەكەى لە جم‌و جوڵ خست ٥ پيتە بزوێنەكەى لە حەرەكه خست ساكنى كرد.

سَكّنَ فلاناً المنزلَ: فلانكەسى لە مەنزڵەكەدا نيشتەجێ كرد.

سَكّنَ القناةَ: شمشێرەكەى بە ئاگر تەعديل كردو راستى كردەوه.

سَكّنَ الكلمةَ: لەسەر كۆتايى وشەكە وەستاو بزوێنى نەدايه.

استكن فلان: فلانكەس زەليل‌و داماو بوو.

استكان: بەمانا (إستكن) دێ.

تساكنوا: بە كۆمەڵ بەيەكەوه لە خانوەكەدا نيشتەجێ بوون.

تسكّنَ: هەژار بوو، خۆى وەكوو هەژاران لێكرد ٥ ئارامى گرت‌و هێواش بۆوه.

تَمَسْكَنَ: بەمانا (تَسَكَّنَ) دێ.

السّاكِنُ: پێچەوانەی جەم‌و جوڵە ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (ألساكنة) ٥ (ك: سواكن) ٥ دانیشتووی خانوو مەنزڵ.

السّكاكيني: پاڵدراو بۆلای (ألسّكاكين) ٥ دروست کەری کێردو چەقۆ.

السُّكّانُ: ئەو شتەی لەنگەری کەشتی رادەگرێ‌و ناهێڵێ کەشتییەکە جەم‌و جوڵ بکاو لە رێرەوی خۆی لابدا.

السِكّينُ: کێرد، چەقۆ ٥ (ك: سكاكين).

السِكّينة: بەمانا (السِكّينُ) دێ.

السُّكْنُ: خاوو خێزان‌و دانیشتوی ناو خانوو مەنزڵ.

السُّكْنُ: مەنزڵ‌و شوێنی تێدا حەوانەوە ٥ بژیو ٥ نیشتەجێ بوون لە خانوو مەنزڵدا بەبێ کرێ ٥ (ك: أسْكان).

السَّكَنُ: خانوو مەنزڵ ٥ هەر شتێك دڵ پێی ئارام ببێ‌و رەحەتی بە گیان ببەخشێ ٥ هاوسەر ٥ ئاگر ٥ سۆزو بەزەیی ٥ خێرو بێرو بەرەکەت ٥ بژیو ٥ (ك: أسْكان).

السُّكنى: بەمانا (الإسكان) دێ. هەروا بەمانا ئەوەیە ئادەمیزادێك یان خێزانێك لە خانوێکدا نیشتەجێ بکەی بەبێ کرێ ٥ خانوو مەنزڵ.

السُّكْنَةُ: دڵ ئارامی‌و ئارام بوونەوە ٥ (ك: سُكَنٌ).

السَّكِنَةُ: خانوو مەنزڵ ٥ شوێنی راگیر بوونی سەر لە ملدا ٥ دەشگوترێ: (تركتهم على سِكناتهم) ئەوانم جێ هێشت لەسەر حاڵ‌و باری خۆیان‌و هیچ نەگۆڕا بوون.

السُّكَيْنَةُ: کچۆڵەی روح سوك‌و زەریف‌و چوست‌و چالاك.

السَّكِينَةُ: ئارام گرتن‌و پشودان‌و وەستان ٥ بار قوڵی‌و خۆ گرێ.

الْمَسْكَنُ: شوێنی نیشتەجێ بوون ٥ (ك: مساكن).

الْمَسْكنة: هەژاری‌و زەعیفی.

المِسْكينُ: کەسێك ئەوەندەی نەبێ ژیانی دابین بکا ٥ هەژار ٥ گەردن کەچ‌و لاوازو ژێر دەستەو بێ دەسەڵات ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (مِسْكينة) (ك: مساكين).

السَّكَنْجَبِينُ: شەرابێکە تێکەڵە لە شیرینی‌و ترشی (واتە: مزرە) ٥ لە وشەیەکی فارسی وەرگیراوە کە (سركا أنگبين)ە.

سَلَا الدُّهْنَ أو الزُّبَدَ سَلْئاً وسِلاءً: رۆنەکەی بە گەرم کردن تواندەوە.

سلا السِّمْسِمَ وغيره: کونجییەکەی گوشی‌و رۆنەکەی دەرهێنا.

سَلاَ فلاناً: لە فلانکەسی دا ٥ دەگوترێ: (سلاه مائة سوط) سەد شوڕکی لێدا ٥ (سَلا الدراهمَ) زۆر زوو درهەمەکانی سکە لێدان ٥ (سلا فلاناً کذا درهماً) ئەوەندە درەمەی بۆ فلاّن سکە لێدا.

سَلاَ النّخلَةَ: چـقڵی دار خورماکـەی دەرهێنان.

اسْتَلَا الزُّبدَ أو الدهنَ: بەمانا (سَلَأه) دێ.

السِّلاَءُ: رۆن‌و شتی وا بەمەرجێ خاڵص‌و بێ خەوش بێ ٥ (ك: أسْلِئَة).

السُّلاَءُ: چقڵی دار خورما ٥ تاکەکەی (سُلاَءة) ٥ تیر ئەگەر لەسەر شێوەی چـقڵی دار خورمابێ ٥ باڵندەیەکی رەنگ بۆری قاچ درێژە.

الْمَسْلُوءُ: رۆنە کەرە ٥ رۆن.

سلبَ الشَّيءَ سَلْباً: بەزۆر شتەکەی لێ ستاند.

سَلَبتْ فلانَةُ فؤادَهُ أو عقلَه: فلاّن ئافرەت دڵی بردوەو عەقڵی لێ ستاندوە.

سَلَبَ فلاناً: کەرەسەی جەنگی فلاّنکەسی بۆ خۆی بردو دەستی بەسەردا گرت ٥ چەك‌و پۆشاکی لێ ستاندو روتی کردەوە.

سلبَ الشجَرَ أو النبات: توێکڵی درەختەکە یان روەکەکەی داماڵی سپی کردەوە، گەڵا میوەکەی رنی وەراندی.

سلَبَ القَضِيَةَ: ئامرازی سەلبی خستە ناو رستەی (قضية)ی مەنطیقەکەوە.

سَلَبَتِ المرأةُ سَلَباً: ئافرەتەکە پۆشاکی پۆشی.

أسْلَبَ الشَّجَرُ ونحوه: درەختەکە بەرەکەی وەری‌و گەڵاکەی کەوتە خوارو، روت بوو.

أسْلَبَ الثُّمامُ: پل‌و پرشەکەی دەرهێنا.

اسْلَبت الحامِلُ: ژنە سك پڕەکە منداڵەکەی لەبارچوو ٥ یان منداڵەکەی بوو لێیان ستاند، یان بەهۆی مردنی منداڵەکەوە جەرگی سوتا ٥ (فهي مُسْلِبٌ وهي سلوب)، (ك: سلب، وسلائب).

سَلَّبَتْ: بەمانا (سَلِبَتْ) دێ.

سَلَّبَت الحامِلُ: بەمانا (أسْلَبت) دێ ٥ (فهي مُسَلِّبٌ).

اسْتَلَبَهُ: بەمانا (سَلَبَهُ) دێ.

تَسَلَّبَتْ فلانة: بەمانا (سَلِبتْ) دێ.

الأُسْلوبُ: رێباز، شێوەو شێواز ٥ دەگوترێ: (سلكت أسلوب فلان في كذا) پەیڕەوی شوێنی فلاّنکەسـ کردووە لە فلاّن شتدا ٥ رێبازو شێوازی نووسین ٥ ریزی دار خورما

السَّالِبُ: ئەو ئافرەتەیە: منداڵی ل رفێندرابێ ٥ لەباری چوبێ.

السَلاّبُ: پۆشاكێكی رەشە ئافرەت بە بۆنەی تەعزییەو روداوی ناخۆشەوە دەیپۆشێ ◦ (ك: سُلُبٌ).

ألسَّلْبُ: رۆیشتنی خێرا.

ألسِّلْبُ: دەستە دوی ئامێری جوت (دەستە دوی هەوجاڕ) ◦ (ك: سلوب وأسلاب).

ألسَّلَبُ: هەرشتێك لە كەسێك بسێندرێ وەكوو پۆشاكو چەكو ولاغی سواریی ◦ دەگوترێ: (أخذ سلب القتیل) ئەسبابی كوژراوەكەی برد بۆ خۆی ◦ توێكڵی درەختو روەك ◦ یان قەصەبی هەڵكێشراو ◦ یان توێكڵی درەختی وەها كە سەلەو زەمبیلەو بەچنەو شتی وای لێ دروست بكرێ ◦ پرژو توێكڵی درەختێكە لە ولاتی یەمەن حەبلی لێ دروست دەكرێ ◦ توێكڵی درەختی دۆمو خورما ◦ ئەگەر بۆ ئاژەڵی سەربڕاو بەكار هات مەبەست پێستی ورگو ریخۆڵەكانیەتی.

ألسُّلْبَةُ: روتبون لە پۆشاك (سفوری).

ألسُّلَبَةُ: جۆرێكە لە حەبلو گوش ◦ كە لە پرژو پالی درەختو روەك دروست دەكرێ ◦ (ك: سَلب وسلاب).

السَّلَبوتُ: كەسێك زۆر شت بڕفێنێ ◦ یان كاری سەرەكی شت رفاندن بێ.

ألسَّلْبیة: بەلای فەیلەسوفەكانەوە حاڵەتێكی دەرونییە سەر دەكێشێ بۆ تەمبەڵیو رارایی لە جمو جوڵو هەڵسو كەوتدا ◦ وا دەبێ سەر دەكێشێ بۆ لە كلو گۆكەوتنو جەستە لەكار كەوتن ◦ یان بە كەسێك دەگوترێ ئەندامەكانی جەستەی هاریكاری یەكتر نەكەن.

السَّلاّبُ: دروستكەری بەچنەو زەمبیلەو سەلەو شتی لەوجۆرە ◦ یان فرۆشیاری ئەو جۆرە شتانە.

السَّلاّبَةُ: پیاوێك زۆر شت بڕفێنێ ◦ هەروا دەگوترێ: (إمرأة سلاّبَةٌ).

السَّلیبُ: رفێندراو ◦ دەگوترێ: (رجل سلیب العقل) پیاوێكە عەقڵی لێ ستێندراوە ◦ (ك: سُلُبٌ وسَلْبى).

سَلَتَهُ سَلْتاً: روتی كرد، رایكێشا ◦ ئەوەی لەسەری بوو لایدا ◦ ئەوەی لەناویدا بوو بردی ◦ ریخۆڵە ◦ بەدەستی دەری هێنا ◦ چی تێدا بوو هێنایە دەر.

سَلَتَتْ المرأةُ الخِضابَ عن یدها ونحوها: ئافرەتەكە خەنەو وسمەكەی لە دەستو قاچی كردەوە.

سَلَتَ الشعر أو الراس: سەری تاشی ◦ (سلت الشَّيْءَ) شتەكەی بڕیەوە ◦

(سَلَتَ الأنفَ) لوتی بری ٥ (سَلَتَ فلاناً) له فلانكەسی دا.

إنسَلَتَ: بەمانا (إنسَلّ) دێ.

الأسْلَتُ: گوێ براو ٥ (ك: سُلْتٌ).

السُّلاتَةُ: هەر شتێك ببڕدرێو برندرێتەوە ٥ كراندنی ئەو چڵك و پڵك و كێشته كۆنەی بە قەراخی قصعەو مەنجەڵ و لەگەنەوە دەمێنێتەوە بۆ ئەوە پاك بكرێتەوە.

السُّلْتُ: جۆرە جۆیەكە سۆی پێوە نیە، توێكڵی نەبێ، وەكوو گەنم وایە، لە غەوری ئوردن و لە حیجاز هەیە.

السَّلْتاء: مێینەی (الأسْلت) ٥ ٥ ئافرەتێك خەنەو وسمە لەسەر نەگرێ و میكیاج نەكا ٥ (ك: سُلْتٌ).

السُّلْتَةُ: لە دەست دەرچوون و لە كیس چون ٥ دەگوترێ: (ذهب مني سَلْتَةً) لە نكاو لە دەستم دەرچوو.

سَلَجَت الإبلُ سُلوجاً: حوشترەكە رووەكی سولجی خواردو تورِاندی، سكی چوو.

سَلِجَ الفصيلُ الناقةَ: بێچوەكە شیری حوشترەكەی مژی.

سَلَجَ اللقمةَ: پاروەكەی قوتدا.

إسْتَلَجَ الشرابَ: خێرا شەرابەكەی هەڵقوڕاندو زوو خواردیەوە.

تَسَلَّجَ الطعامَ ونحوه: خواردنەكەی قوتدا.

تَسَلَّجَ الشرابَ: شەرابەكەی بە قورگییەوە ناو هەڵیقوڕاند.

السُّلْجُ: جۆرە رووەكێكی نەرمە لە پێڕی درەختی نەرمە یان درەختێكە حوشتر حەزی لێیەتی و گەڵاكەی دەخوا.

السُّلْجانُ: بەمانا (السُّلجُ) دێ. یان جۆرێكە لەو.

السَّليجُ من الطعام: خواردنی خۆش كە بە ئاسانی قوت بچێ.

السَّليجةُ: داری ساج كە دەرگاو شتی وای لێ دروست دەكرێ ٥ (ك: سلائج).

السُّلاجِمُ: پیاوی درێژ ٥ یان تیری درێژ ٥ (ك: سَلاجِمَ).

السُّلْجَمُ: ریشی پڕ ٥ سەرو دەم و چاوی درێژ ٥ بیری وا ئاوی زۆر بێ و كۆنە بیر بێ ٥ رووەكی گەرچەك: جۆرە رووەكێكە لە پێڕی (الصّلیبیات) دەروێندرێ بۆنەوەی رۆنەكەی لێ بگیرێ بۆ چراو روناكی، ئێستا بەكاردێ بۆ چەوركردنی ئینجانەی دۆلاب و شتی وا بۆنەوەی هاتوچۆیان خۆش بێ.

السُّلاجِمُ: ئەسپی درێژ، پیاوی درێژ، تیری درێژ.

سَلَحَ سَلْحاً وسُلاحاً: ریخی كرد، توڕاندی.

اسْلَحَهُ الدَّواءُ: دەرمانەکە وای لێکرد پیسایی بکا، بتورێنێ.

سَلَّحَهُ: بەمانا (أسْلَحَهُ) دێ. دەگوترێ: (سَلَّحَ العُشْبُ الماشِيَةَ) گیاکە وای کرد ئاژەڵەکە بتورێنێ.

سَلَّحَ فلاناً: چەکی دا بە فلان.

سَلَّحَ إناءَ السَّمن: گوزەی رۆنەکەی بە جۆرە (روب)ێك چەور کرد، هەنوی ٥ تیف تیفەی دا.

تَسَلَّحَ: خۆی چەکدار کرد، چەکی هەڵگرت.

تَسَلَّحت الإبِلُ وغيرها بأسلِحَتِها: حوشترەکە قەڵەو بوو لە پێش چاوی خاوەنەکەی جوان بوو.

الإسْليحُ: جۆرە روەکێکە کە حوشتر بیخوا شیری زۆر دەبێ.

السَّالِحُ: چەکدار، خاوەن چەك.

السِّلاحُ: ناوە بۆ چەکی شەڕ بەگشتی چ لە وشکانی چ لە دەریادا چ لە حەوادا ٥ دەشگوترێ: (أخذت الابلُ سِلاحَهُ) حوشترەکە قەڵەو بوو لە پێش چاوی خاوەنەکەی جوان بوو ٥ هەروا ناوە بۆ (السِّماك الرامح) کە ئەستێرەیەکی ورشە دارەو کەوتۆتە باکورەوە بەرامبەر (السماك الأعزل) کە کەوتۆتە باشورەوە.

السُّلاحُ: هەرچی لە گەدە بێتە دەرەوە لە پیسایی.

السُّلْحُ: بەمانا (السُّلاحُ) دێ.

السُّلْحُ: روبێکە گوزەو دیزەی رۆنی پێ چەور دەکرێ.

السُّلَحُ: ئاوی باران کە لە چاڵو چوێڵدا دەمێنێتەوە.

السُّلَحُ: بێچووە کەو ؛ کەو بارِ (ك: سِلْحان).

السَّلاّحُ: کەسێك پیسایی زۆر بکا (گو گەورە).

المَسْلَحُ: شوێنی چەك دانان (مەرجەب) ٥ هەر شوێنێك ترسناك بێو پۆلیسو سەرباز بەچەکەوە لێی رابوەستن بۆ پارێزگاری کردنی ٥ کۆمەڵێك چەکدار کە لە سەنگەرو مەخفەردا کۆببنەوە بۆ چاو دێریو پارێزگاری.

المَسْلَحَةُ: بەمانا (المَسْلَحُ) دێ ٥ (ك: مسالح).

السُّلَحْفاةُ: سولەحفات: (کیسەڵ) حەیوانێکی (وشکیو تەڕییە) لە پێری زەواحیفەکانە سندوقێکی ئێسق دەورەی جەستەی داوە بە پولەکەی پچوك داپۆشراوە ٥ (ك: سلاحف).

سَلَخَت الحَيَّةُ: مارەکە توێژی فڕێدا ٥ (سَلَخَ الشهرُ) کۆتایی مانگ هات ٥ مانگ تەواو بوو.

سَلَخَ النباتُ: رووەكەكە دوای وشكی سەوز بوو.
سَلَخَ الجِلْدَ ونحوه: پێستەكەی گرو دایمالّی.
سَلَخَ الْحَرُّ أو الجربُ الجلدَ: گەرما یان گروێی پێستەكەی سوتاند.
سَلَخَ ثيابَهُ: پۆشاكەكەی داكەند، داپرنی ٥ (سَلَخَ الله النهار من الليل أو الليلَ من النهار) خودا شەوی لە رۆژ داپرنی یان رۆژی لە شەو داپرنی، لێكی جیاكردنەوە.
سلخ فلاناً: بە قسەی ناشیرین فلانكەسی ئەزیەت دا.
سَلَخَ فلانٌ شهرَهُ ونحوه: فلانكەس مانگەكەی بەڕێ كرد، كەوتە كۆتایی مانگ.
سَلَخَ الريحُ مامرت به: رەشەباكە هەرچی هاتە پێشی رایدا.
سَلَخَ الكلامَ: لە قسەكان هەندێكی لابردو قسەی تری بردنە شوێنی قسە لابراوەكان كە هەمان مانا و مەبەستیان دەگەیاند.
سَلَخَ موضعَ الماءِ: شوێنی ئاوەكەی هەڵكەند.
سَلُخَ الطعامُ والشرابُ سَلاَخَةً: خواردنەكە بێ تامو خوێ بوو هیچ تامی نەبوو.
سَلَّخَهُ: بەمانا (سَلَخَهُ) دێ.
إنْسَلَخَ: دەركەوت، گوروا، پێستی لێ دارندرا، كەوڵ كرا.
تسَلَّخَ: بەمانا (إنْسَلَخَ) دێ.
الأسْلَخُ: ئەصلەع ؛ سەر روتاوە ٥ سورە فلەو زۆر سور ٥ شلّە.
السَّالِخُ: رەشماری زۆر رەش ٥ دەگوترێ: (أسْوَدُ سالِخٌ) رەشی زۆر رەش‌و قەترانی ٥ بۆ مێینە ناگوترێ: (سَالِخة) بەڵكو دەگوترێ: (أسودة) ٥ ئەو جۆرە مارە زۆر گازندەو كوشندەن، بۆیە پێی دەگوترێ: (سالخ) چونكە هەموو ساڵێ توێژی خۆی فڕێ دەدا. (ك: سوالِخ وسُلّخ) ٥ گروێیەكە توشی پێستی حوشتر دەبێ.
السُّلاَخَةُ: پیشەی پێست گوروین، كەسێك ئیشی ئەوەبێ.
السُّلْخُ: پێستی گرواو ٥ كۆتایی مانگ.
السِّلْخُ: پێستی گورواو (ك: سلوخ وأسلاخ).
السُّلَخُ: ئەو ریسەی بەسەر تەشیەوە هەڵكراوە.
السُّلْخَةُ: یەكجار گروین ٥ پارچەیەك لە شتێكی تر داماڵدرێ ٥ لە زاراوەی چاپەمەنیدا پارچەیەك لە پلێتو صەفحە پێش ئەوەی شتی لەسەر چاپ بكرێ.
السِّلْخَةُ: شێوەی گروین.

السَّلاَّخ: کەسێـك پیسایی زۆر بکا (گـو گەورە) ◦ کەسێـك پیشەی گروێنـی پێست بێ.

الـسَّلِیخُ: گـورواو ◦ خواردنێـك تـامی نەبێ.

السَّلِیخَةُ: بێچوی تازە لەدایك بوو ◦ لـە بواری بۆنو عـەتردا شتێـکە دەڵێـی توێـکڵەو داماڵـدراوە ◦ لـە درەختـی بانـدا بـە رۆنـی بەروبومەکـەی دەگوترێ پێش کولاندنو کردنی بـە مرەبا.

الْمِـسْلاَخُ: درەختـی خورمـا کـە بەرسیلەکەی بڵاو دەبێتەوەو هێشتا سـەوزە ◦ پێـست ◦ دەگـوترێ: (هـو ملك أو حمار في مسلاخ انسان) ئـەو فریشتەیە یان گوێ درێژە لە پێستی ئادەمیزاددایـە وەکـوو دەگـوترێ: (گورگـە لـە پێـستی مەڕدایـە) (ك: مَسَالِیخ).

الْمَـسْلَخُ: شـوێنی گروێنـی ئـاژەڵ ◦ شوێنی داماڵینی پێست.

الْمَسْلَخَةُ: بەمانا (الْمَسْلَخُ) دێ.

سَلِسَ الشیءُ سَلَساً: ئاسان بوو، نەرم بـوو، ملکـەچ بـوو ◦ دەگـوترێ: (شـراب سَلِسٌ) شەرابێکی گوارایە خۆش بـە قورگـدا دەڕواتـە خـوار ◦ (سَـلِسَ البولُ) میزەکە ڕانەوەستا هاتە خوار ◦ (سَلِسَ له بحقه) مافی خۆی دایە بە ئاسانی هیچ گرێو گۆڵو تەگـەرەی تێ نەخـست ◦ (سَلِـسَت النخلـةُ) دار خورماکـە بنکـی لـقو پرژەکـانی نەمان لێ بونەوە.

سَلِسَت الْخَشَبَةُ: دارەکە گەندەڵ بوو رزی ◦ (هو سلِس وسالس وسليس).

سَـلُسَ سَلاَسَـةً: نـەرم بـوو، ئاسـان بـوو، ملکەچ بوو (هو سليس).

سُلِسَ سَلْساً: عەقڵی نەما، بێ عـەقڵ بـوو (هو مَسْلوس).

أَسْلَسَت النخلةُ: دار خورماکە بنکی لقو پرژەکانی لێ بوونەوە ◦ بەرسیلەکەی بڵاو بۆوە.

اسْلَسَت الناقةُ: حوشترەکە بـە نـەکاملی بێـچوی بـوو ◦ پـێش وەخـت بێـچوی بوو (فهي مُسْلِسٌ ومِسْلاسٌ).

اسْلَسَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی نـەرمو ئاسان کرد.

سَـلَّسَ الْحَلْـيُ: خشڵەکەی ڕێـك خـستو رازانـدیەوە بە گەوهەرو شتی بەنرخ نەك بە متو میرو.

السُّلاَسُ: نەمانی عەقڵ ◦ شێت بوون.

الـسُّلاَسَة (سلاسـة اللفـظ): ئاسـانیو خـۆش ئـاوازی لەسـەر گوێـچکەو گونجـانیو ئاسـانی لەسـەر زوبـانو مانای ئاشکرا.

مسلّة فرعون
مسامير
سلّة
مسلكة
سلسلة
سكّة
سفود
سمسم
سلق
سفرجل
سلجم
سلت
سمك موسى
سام أبرص
سلحفاة
كلب سلوقي
سلمون

السِّلْسُ: ئەو بەنەی تەسبیحەکەی پێ دەهۆندرێتەوە ٥ میروی سپی لە ریزی ملوانکەدا ٥ گوارەی زێڕو خشڵ ٥ چوار شێوەو چارەکەو دەسماڵ ٥ (ك: سلوس).

ألسَّلَسُ: ئەوەیە کابرا میزی پێ راناگیرێ.

ألسِّلِسَّةُ: جۆرە روەکێکە لە دەشتاییدا دەڕوێ.

السَّلْسَبِيلُ: شەرابێکە بە ئاسانی لە قورگ دەچێتە خوارو گوارایە ٥ ناوی کانیاوێکی ناو بەهەشتە ٥ یان ناوە بۆ هەموو سەرچاوەو کارێزاوێك بە خێرایی جەڕەیان بکا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا﴾.

سَلْسَلَ الأشياءَ: شتەکانی پێکەوە هۆنینەوە وەکوو زنجیرە ٥ دەگوترێ: (سَلْسَلَ الأعداد) ژمارەکانی ریز کردن.

سَلْسَلَ الماءَ وغيره: ئاوەکەی رۆکردە خوارو هەڵی رشتو جۆگەلەی پێ بەست.

سَلْسَلَ الحيوانَ وغيره: ئاژەڵەکەی بەستەوە، بە زنجیر بەستیەوە ٥ (سَلْسَلَ الثوب): وێنەی لە قوماشەکەدا دروست کرد وەکوو زنجیر.

تَسَلْسَلَ: کەوتنە شوێن یەكو زنجیرمیان بەست.

تَسَلْسَلَ الماءُ: ئاوەکە جۆگەلەی بەستو سەر بەرەو خوار رەوان بوو ٥ روبەری ئاوەکە وەکوو زنجیر خۆی نیشاندا کاتێ هەوا لێیدا.

تسلسلَ الشَّيْءُ: شتەکە تێکیەوە هاویشتو شێوا.

تَسَلْسَلَ الثوبُ: کراسەکە ئەوەندە لەبەرکرا هەتا رایەڵەکەی تەنك بوو.

السلاسل: لمبە رەق هەڵدێو دەکەوێتە سەریەك ٥ هەورە بروسکەکە بە شوێن یەکدا لێبداو پێچاو پێچ بروسکەکە وەکوو زنجیر دێتە بەرچاو ٥ ئەگەر لە باسی کتێبدا گوترا مەبەست دێڕەکانیەتی.

السُّلاسِلُ: ئاوی شیرینو سافو گوارا و خۆشرۆ بە گەرودا ٥ کە خورایەوە لە گەرودا زنجیر ببەستێو بە خۆشی قوتچێ.

السَّلْسالُ: بەمانا (السُّلاسِلُ) دێ ٥ دەگوترێ: (ماء سَلْسالٌ) ئاوێکە بە ئاسانی بە گەرودا دەڕواتە خوار چونکە شیرینو گوارایە ٥ (ماء سَلْسَلٌ) ئاوەکە رەشەبا لێیداو روبەرەکەی وەکوو زنجیر دەنوێنێ.

السُّلْسُلُ: منداڵی رۆح سوك.

اَلسِّلْسِلَةُ: ئەلقە ئەلقەی تێکخراو ٥ بە شتی زنجیرە ئاسا دەگوترێ ٥ وەکوو دەڵێن: (سِلْسِلة مقالات أو مؤلفات) ٥ هەروا بە بروسکەیەك دەگوترێ بە پانتـــایی هەورەکـــەدا رابـــشکێ ٥ (سِلْسِلة الجبال) زنجیرەی کێو ٥ ریزە کـــەژ کـــە یـــەك بـــەدوای یەکـــدا بەیەکەوە بەسترابن ٥ (ك: سَلاسِلُ).

اَلْمُسَلْسَلُ: دەگوترێ: (ثـوب مُسَلْـسَلٌ)، قوماشێـکە وێنـەی وەکـوو زنجـیری تێـدا کـراون ٥ قوماشـــی خـــراپ چندراو رزیو ٥ حـەدیثی پێغەمبـەر (د.خ) کـە حـەدیـث گێرەوەکـانی تـا سەر پێغەمبـەر حـەدیثـەکـەیان لـە یەکتر بیستبێ ٥ ریوایەتەکە بڕ بڕ نەبێ.

سَـلِطَ الطَعَـامُ سَلَــطاً: خواردەمەنییەکـە، ڕۆنی کونجی تێکرابێ.

سَـلِطَ فـلانٌ سـلاطة وسُـلُوطة: فلانکـەس زمانی درێژ بوو.

سَلُطَ فلانٌ سلاطة وسُلوطة: بەمانا (سَلِطَ) دێ ٥ (فهـو سـلِط وهـي سَـليطة) ٥ دەشگوترێ (سَلُطَ لسانُهُ).

سَلَّـطَهُ: دەسـەڵاتی ڕەهـای دایـە، بـاڵا دەسـتی کـرد ٥ وای لێـکرد بتوانـێ کۆنترۆڵی بکا.

تَسَلَّـطَ عليه: باڵا دەست بوو، بەسەریدا زاڵ بوو.

اَلـسَّلاَّطِ: هەنگوتکـە هـەویری گـەورە، نانی گەورە.

اَلسَّلْطُ: بـەهێزو تـەوژم ٥ زمـان درێـژو زمـان تیـژ ٥ پیـاوی چـەقە چـەناوی زمان درێژ.

اَلــسَّلِطُ: تــیر: کــە هــیچ زیبکــەو گرێاییەکی پێوە نەبێ.

اَلسُّلْطَةُ: دەسەڵاتو باڵا دەستیو دەست لێ گیربوون.

اَلسِّلْطَةُ: تیری بارێـکی درێـژ ٥ قاپێـکە حەشیشەو کاو شتی وای تێدەکرێ.

اَلسَّلَـطَةُ: زەڵاتە ٥ سەوزەی ورد کـراو ٥ ماسـتی ترشـاو یـان ئـاردو سـرکەو ئاوی لیمۆو خوێ.

اَلسَّلِيطُ: هەر ڕۆنێك لە دەنکی کونجی گوشرابێ ٥ (ك: سلطان).

اَلمِسْلاَطُ: ددانی کلیل ٥ (ك: مساليط).

المـسلوط: دەگـوترێ: (رجـل مـسلوط اللحيـــة) پیاوێـــکە مـــووی ریـــشی ئەملاو ئەولای ڕومەتی تەنکە.

إِسْلَنطعَ الوادي: شیوەکە فراوان بوو.

إِسْلنطع الشيئ: شـتەکە درێـژ بـوو یـان بوو.

إِسـلنطع الرجـلُ: پیاوەکـە کرایـەوە پـشویدا ٥ لەسـەر پـشت یـان بـەرەو دەم ڕاکشا.

سَلْطَنَهُ: كردی به سولتان‌و پاشا.

تسلطن: بوو به سولتان‌و خاوەن دەسەلات.

السُّلطانُ: مەلیك، پاشا، فەرمان رەوای ولات ٥ (ك: سلاطين) بۆ مێینە دەگوترێ: (سُلطانة) ٥ هێزو تواناو دەسەلاتی ژێر بارکردن ٥ بەڵگەو دەلیل.

السلطانية: قاپێکە، لەگەنێکە لە سوالەت دروست دەکرێ خواردنی تێدا دەخورێ ٥ بە کوردی پێی دەڵێن: (کاشی).

السُّلْطنة: ناوچەو پانتایی ژێر دەسەلاتی سولتان.

سَلَعَ رأسَهُ سَلْعاً: سەری شکاند.

سَلَعَ الطريق: رێگاکەی راکیشا کەندو لەندی تەخت کردن، چاڵ‌و چوێڵی پڕکردنەوە کردی بە جادە رێ.

سَلِعَ جلده سَلَعاً: پێستی شەقار شەقار بوو ٥ بەڵەك بوو.

سَلِعَ الرجلُ: پیاوەکە پشتی دەرپەڕی‌و شان‌و شەپیلکی خوارو خێچ بوون ٥ (هو أسْلَعُ وهي سَلْعاء) (ك: سُلْعٌ).

أسْلَعَ فلان: فلانکەس بوو بە خاوەن کالاو شتومەك.

سَلَّعَ الجلد: پێستەکەی قەلاشت هەڵیدڕی.

إنسلَعَ جِلدُهُ: پێستی شەقار شەقار بوو.

تَسَلَّعَ: بەمانا (إنسلَعَ) دێ.

الأسْلَعُ: پێست قەڵشاو ٥ پێست بەڵەك ٥ پێست دەرپەڕیو ٥ پشت کۆم‌و شان‌و شەپیلك خوارو خێچ ٥ (ك: سُلْعٌ).

السَّلْعُ: شەقبونی پێست ٥ قەڵشت بردنی کێوو شتی وا (ك: سلوع واسلاع).

السِّلْعُ: شەقبونی کێو ٥ وێنەو شێوە ٥ (ك: سلوع واسلاع).

السَّلَعُ: درەختێکە لە ولاتی یەمەن دەروێ، لە پێڕی (العينبية)یە.

السَّلْعَة: بڕینی سەر، سەر شکان ٥ (ك: سلاع).

السِّلْعَةُ: کالاو شتومەکی بازرگانی ٥ شتومەك بە گشتی ٥ هاوسانێکی پیس‌و نەکلەوەتە بە گۆشتەوە نانووسێ لە ژێر پێستەوەیەو دەجوڵێ پەردەیەکی هەیە ٥ جاری وا دەبێ زۆر گەورە دەبێ ٥ یان زێدەیەکە لە جەستەدا پەیدا دەبێ بە تایبەتی لە ملدا زۆر پەیدا دەبێ بە ئەندازەی نوکێك یان زیاتر.

السُّوْلَعُ: تاڵی زۆر تاڵ.

المِسْلَعُ: چاو ساغ‌و شارەزاو رێ نیشاندەر ٥ (ك: مسالِعَ).

سَلَغَ ذو الحافر سَلَغاً: ئاژەڵە سمدارەکە شیلەی کەوتن‌و لە شوێنی ئەوە ددانی تری روان.

سَلَغَ ولد الشاة أو البقرة: کاوڕەکە یان گۆلکەکە ددانی تەواو هاتن ○ یان ددانی پاش شەش ساڵەی کەوت ○ (ك: سُلْغ وسَوالِغ).

سَلِغَ سَلَغاً: بەڵەك بوو ○ زۆر سور بوو.

سَلِغَ اللحمُ: گۆشتەکە نەکوڵی.

سَلِغَ فلان: فلانکەس بەد رەوشت بوو (فهو أسْلَغ وهي سَلْغاء) ○ (ك: سُلْغ).

سَلَفَ سلوفاً وسلفاً: پێش کەوت ○ رابورد ○ (هو سالف) ○ (ك: سوالف) (وهي سالفة) ○ (ك: سوالف) ○ تێپەڕی، بەسەر چوو.

سَلَفَ السائرَ سَلْفاً: پێش رێبوارەکە کەوت.

سَلَفَ القومُ الأرض: خەڵکەکە زەوییەکەیان تەخت کرد بۆ کشت‌و کاڵ تێدا کردن.

اسلفت المرأةُ: ئافرەتەکە تەمەنی لە چل‌و پێنج ساڵی تێپەڕی.

أسْلَفَ فلاناً مالاً: بە قەرز ماڵی دا بە فلانکەس.

أسلف الأرضَ: زەوییەکەی رێکخست بۆ کشت‌و کاڵ تێدا کردن.

أسْلَف إليه في الشيئ: شتەکەی بەشێوەی فرۆشتنی سەلەم پێدا.

سَالَفَ: پێش کەوت.

سالف سائراً في الأرض: بە زەوییەکەدا رۆیشت.

سالف فلاناً في أمر: لە کارەکەدا فلانکەسی وەك خۆی لێکرد.

سَلَّفَ فلانٌ: فلانکەس سولفەی خوارد.

سَلَّفَ الضَيْفَ: خواردنی خستە بەردەم میوانەکە، بەڵام کەم بوو.

سَلَّفَ الشَيْئَ: شتەکەی پێش خست.

سَلَّفَ فلاناً مالاً: ماڵی بە قەرز دا بە فلانکەس.

اسْتَلَفَ: قەرزی کرد.

تسالف الرجلان: ئەو دوو پیاوە دوو خوشکیان مارە کردن بوون بە ئاوەڵ زاوا .

تَسَلَّفَ: بۆ (مطاوعة)ی (سَلَّفَهُ) دێ ○ سلفەی خوارد.

تَسَلَّفَ منه: پارەی لێ قەرز کرد.

الأسلوفَةُ: خەزورو زاوا بەندی ○ (ك: أساليف).

السَّالِفَةُ: لامل، ئەستۆ ○ گەردنی ئەسپ ○ (ك: سوالف).

السُّلافُ: باشترین شەراب‌و پوختەکەی ○ کاکڵەی هەموو شتێك.

السُّلافَةُ: بەمانا (ألسُّلاف) دێ.

السُّلْفُ: پێستی دەباغ نەکراو یان دەباغ کردنەکەی تەواو نەبێ ○

کونــــدەی گـــەورە ◦ (ك: أســـــلُفٌ وسلوفٌ).

الــسَّلْفُ للرجــل: ئـاوەڵ زاوا ؛ مێـردی خوشکی ژنەکەی.

سِلْفان: دو کەس ئاوەڵ زاوای یەکتربن ◦ هەروا ناوە بۆ ئەو تۆزە پێستەی لە هێنی کورو وانێکی کچ دەبڕدرێ لەکاتی خەتەنـە کردنیانـدا ◦ (ك: أسلاف).

الـسَّلَفُ: کۆی (الـسَّالِف)ە بـە هـەموو ئەوانــە دەگـوترێ کـە پـێش تـۆ کەوتون لە تەمەندا لە باوكو باپیرو خزمو کەسو کار ◦ یان لە بـواری زانیاریو فەضلو شکۆمەندیدا پێش تۆ کەوتون ◦ هەر کردەوەیەکی باش پـێش خـۆت ناردبێتـتو ئـەنجامت دابێ ◦ ئەو پێشەکیە پارەی دەیـدەی پێش وەرگرتنی کالا ◦ قەرزێـك کە سـودی بـۆ قەرزدەرەکــە نــەبێ ◦ فرۆشـتن بـە شـێوەی سـەلەم ◦ (ك: أسلاف وسُلاَف).

السِّلْفُ: بەمانا (ألسَّلَفُ) دێ ◦ ئەو تۆزە چەرمەی لە هێنی کورو وانێکی کچ دەبـڕدرێ لـەکاتی خەتەنــە کردنــدا (ك: أسْلاف).

الـسُّلَفُ: بێچوە کەو، کـەوبارِ ◦ بێچوە قەتێ ◦ (ك: سُلْفان).

السُّلْفَةُ: کەمێـك خۆراك کە پێش نـان خـواردنی تـەواو ئـادەمیزادی برسـی دەیخــوا ◦ (بـــەرکولی خـــواردن) ◦ ئەوەی ئافرەت پەزمەنـدەی دەکا لـە پارچە شتومەکی عادەتی بۆئـەوەی بیکاتە دیاریی بـۆ ئەوانـەی دیـدەنی دەکەن پاش گواستنەوە ◦ بەو پێـڕو کۆمەڵانـە دەگـوترێ کـە لـە پێـشدا دەگەنە جێو پێش دەکەون ◦ پارچە زەوییەکە رێـك دەخـرێ بۆ کشتو کـاڵ تێـداکردن، پێـستێکی تەنکـە دەکـرێ بـەناو کـەفی پـێڵاو ◦ ئـەو تـۆزە پێـستەیە کە لـە هێنـی کـورو وانێــکی کـــچ دەبـــڕدرێ لــەکاتی خەتەنە کردندا ◦ مـاڵی قـەرزکراو ◦ (ك: سُلَفٌ).

الــسِّلْفَةُ للمــرأة: ژنــی بــرای مێــردی ئافرەت (براژن).

ألـسِّلفتان: دوو ئـافرەت کـە ژنـی دوو برابن ◦ (ك: سَلائف).

السُّلِفَةُ مـن الأرض: زەوییـەك درەختـی کەمی لێ روابێ.

ألسَّلَفِي: کەسێـك لە ئەحکامی شەرعدا بگەڕێتـەوە بـۆ قورئـانو حـەدیثـی پێغەمبـــەر (د.خ) ◦ گـــوێ بـــە راو بۆچونی زانایانی ئیسلام نەدا.

السُّلاَّف مـن العـسکر: پێشەتای سوپا.

السَّليفُ: بەمانا (ألسَّالِف) دێ ٥ پێرو كۆمەڵ كه لە پێشدا دەگەنە جێ ٥ (ك: سُلُفٌ).

الْمِسْلفَةُ: ئامێرێكە زەوی پێ تەخت دەكرێ بۆ كشتو كاڵو شتی وا.

سَلَقَ سَلْقاً: بازی دا ٥ هاواری كردو دەنگی بەرز كردەوە.

سَلَقَ اللحمَ والخُضَرَ بالماء الحار: گۆشتەكە یان تەماتەو بامیەكەی لە ئاوی گەرمدا كوڵاند رۆنو تامی تێكرد.

سَلَقَ فلاناً بكلامه أو بلسانه: بە زوبان دڵی فلانكەسی ئازاردا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ﴾.

سَلَقَهُ: لێی دا ٥ زەبری لێداو برینداری كردو بەسەر لادا خستی ٥ بەسەر پشته مليدا خستی.

سَلَقَ الطبيب فلاناً: پزیشك فلانكەسی لەسەر پشت راكێشا.

سَلَقَ الذبيحَةَ بالماء الحار: گوشتییەكەی بە ئاوی كوڵاتو ئاوەروت كرد ٥ كوڵكەكە یان خورییەكەی لێ داماڵی.

سَلَقَ اللّحمَ عن العظم: گۆشتەكەی لە ئێسقانەكە داماڵی ٥ دەگوترێ: (ركب الدَّابَةَ فَسَلَقَتْ باطن فخذيه) سواری وڵاخەكە بوو ناو رانی داماڵدران.

سَلَقَ بالسوط وغيره: پێستی گرو.

سَلَقَ ظهرَ الدّابةِ: پشتی وڵاخەكە برینداربوو پێستی داماڵدرا.

سَلَقَ البردُ أو الحَرُّ النباتَ: سەرما روەكەكەی برد ٥ گەرما روەكەی سوتاند.

سلق الجلدَ: پێستەكەی چەور كرد.

سَلَقَ الحائِط وغيرَهُ: چووە سەر دیوارەكە.

سَلَقَ العودَ ونحوه في المروة: دارەكەی خستە ناو قوڵفەی گۆزەكەوە.

سُلِقَ فلان على هذه السَّليقة: فلانكەس لەسەر ئەو رەوشتە دروست بووە.

أسْلَقَ الرجلُ: پیاوەكە كوللەی نێچیر كرد.

أسلق العودَ في المروة: دارەكەی كردە ناو قوڵفی گۆزەكەوە.

إنسَلَقَ: بۆ موطاوەعەی (سَلَقَهُ) دێ.

انسلق اللسانُ: زوبانەكە قەڵشت قەڵشت بوو.

انسلق الجفونُ: پێڵوی چاوەكە سور هەڵگراو شەقار شەقار بوو.

تَسَلّقَ على فِراشِه: لەسەر جێگا خەوی لێ زراو لەبەر خەمو پەژارە خەوی لێ نەكەوت.

الأسَالِقُ: مەلاشوو لە زمانە پچكۆلە بەملاوە یان خودی زمانە پچكۆلە.

أَلسّالِقة: ئافرەتێك لەكاتی تەنگانەو بەلاو ناخۆشیدا دەنگ بەرز بكاتەوەو بقیژێنێ ٥ یان لە دەم‌و چاوی خۆی بداو قژی خۆی بڕنێتەوە ٥ (ك: سوالق).

السُّلاّق: زیبكە كە لە بنكی زمان بێ ٥ قەڵشان‌و شەقار بوونی پوك‌و بنكی ددانە.

أَلسِلْقُ: گورگ ٥ یان روەكی (سلق) كە دەكوڵێندرێ‌و یاپراخ‌و دۆڵمەی پێ دروست دەكرێ، یان بە شێوەی تر كە دەكوڵێندرێ‌و دەخورێ ٥ لافاوی ئاو ٥ (ك: سِلْقان).

السَّلَقُ: رێگای پان‌و پۆڕ ٥ دەشتایی پان‌و پۆڕ كە روتەن بێ‌و هیچی لێ نەڕوابێ (ك: أسلاق وسِلْقان).

أَلسِلْقَةُ: ئافرەتی زمان درێژو بێ حەیا ٥ كوللە كە گەرا دەنێتەوەو هێلكە دەكا. (ك: سِلَقٌ).

السَّلاّق: دەگوترێ: (خَطیب سَلاّق) وتار بێژێكی بەلیغ‌و زمان رەوانەو قسە شیرینە.

السَّلوقي: هەر شتێك پاڵ (سَلوق) بدرێ كە گوندێكە بە سەگی چاك بەناوبانگە ٥ وەكوو چۆن لەلای ئێمە سەگی گوندی هەوشار مەشهورن ٥ هەروا گوندی (سلوق) بە زرێی باشیش بەناوبانگە.

السَّلوقية: شوێنی دانیشتنی كەشتیەوان لەناو كەشتیدا.

السَّلیقُ: روەكی سەرما بردو یان گەرما بردو ٥ گەنمە گیاو روەكی تەنكی وشكەوە بوو ٥ ئەوەی هەڵدەوەری لە درەختی پچكۆلە ٥ ئەملاو ئەولای رێگا ٥ شانە هەنگوین ٥ (ك: سُلُقٌ وسُلْقٌ).

السَّلیقةُ: سروشت ٥ دەگوترێ: (فلان یتكلم بالسلیقة) فلانكەس بە سروشت بەبێ فێركردن بەو زمانە قسە دەكا ٥ لا تەراو گۆشتی ئەملاو ئەولای كەلەكە ٥ جێ شوێنی قاچ‌و سمی وڵاخ لەناو رێگادا ٥ رێگای ئاشكراو شەقامە رێ ٥ شتێكە هەنگ لەناو هەنگەلانەكەیدا دەیچنێ بە درێژایی كۆلەسەكە ٥ دانەوێڵەی زورات بهاڕدرێ‌و لەگەڵ شیردا بكرێ بە پەلوو بكوڵێندرێ ٥ (ك: سلائق وسُلُقٌ).

السَّلیقي: نیسبەت دراو بۆلای سەلیقە ٥ عەرەبێك بەبێ خوێندنی نەحوو ئیعراب قسەی رەوان‌و بێ هەڵە بكا، بە سروشت بە زمانی زكماك ئاخاوتن بكا.

أَلمِسْلاق: بەمانا (السَّلاق) دێ ٥ (ك: مسالیق).

اَلمَسْلوقةُ: فروجاو گۆشتاو، ئاوو گۆشت بکوڵێندرێ.

السُّلْقون: ئۆکسیدی رەصاصی سور بۆ بۆیە کردنو شتی وا بەکار دەهێندرێ.

السَّيلقون: بەمانا (السلقون) دێ.

سَلَكَ المكانَ وبه وفيه سلكاً وسلوكاً: چووە ناو شوێنەکەوە.

سَلَكَ الشَّيْءَ في الشَّيْءِ: شتەکەی خستە ناو شتەکەوە.

سَلَكَ فلاناً المكانَ: فلانی خستە ناو شوێنەکەوە ٥ دەشگوترێ: (سَلَكَ بە المكانَ) یان (أسلکه المكانَ) ٥ خستیە ناو شوێنەکەوە، وای کرد بچێتە ناو شوێنەکەوە.

سَلَّكَهُ: خستیە ناو شوێنەکەوە.

تَسَلَّكَ: بۆ (موطاوعە)ی (سَلَّکە) دێ.

السِّلْكُ: بەنی تەزبیحو مرو هۆنینەوە یان بەکرەی درومان ٥ یان وایەری راکێشانی کارەبا ٥ (ك: سلوك وأسلاك).

السِّلك الديبلوماسي: کۆمەڵێک کارمەندی دەوڵەت کە لە وڵاتێکی تردا نوێنەرایەتی دەوڵەتی خۆیان دەکەن.

السُّلَك: بێچوە قەتێو بێچوە کەو (کەوباڕ) (ك: سِلْکان).

السُّلْكى: کاری راستەوخۆ ٥ شتی راستو بێ پێچو پەنا ٥ بڕینی راستو قوڵ.

ألسِّلكَةُ: داوە دەزوو بەکرە ٥ وایەری کارەبا (ك: سِلْكٌ).

السَّلاّكُ: فرۆشیاری دەزوو بەکرە یان هی وایەری کارەبا ٥ دروست کەری ئەو شتانە.

السُّلُوكُ: ژیانی ئادەمیزادو هەڵسو کەوتو بیرو باوەڕی ٥ دەگوترێ: (فلان حسن السلوك أو سيئ السلوك) ٥ لە بواری دەرونناسیدا بریتییە لە ئامادە باشی تەواوی بونەوەرێکی زیندو بۆ هەر هەڵوێستو روداوێک کە دێتە پێشی.

اَلْمَسْلَك: رێگا ٥ (مسالك الماء) رێڕەوەکانی ئاو ٥ (ك: مَسَالك).

سَلَّ الشَّيْءَ من الشَّيْءِ سَلاًّ: بە هێدی و لەسەرەخۆ شتەکەی لە شتەکە دەرهێنا ٥ وەکوو دەگوترێ: (سَلَّ الشَّعْرةَ من العَجين) موەکەی لە هەویرەکە دەرکێشا.

سَلَّ السيفَ من غِمدِه: شمشێرەکەی لە کالانی دەرهێنا.

سَلَّ الشَّيْءَ: شتەکەی دزی ٥ (سُلَّ) توشی نەخۆشی سیل بوو.

سَلَّهُ اللهُ فلاناً: خودا فلانکەسی توشی دەردی سیل کرد.

اسْتَلّ الشيئَ: بەمانا (سَلَّهُ) دێ ٥ دەگوترێ: (إسْتَلَّ بە) بە دزی بردی.

سَلَّ الجدولُ النَّهرَ: جۆگاکە لە روبارەکە هەڵگیراو بوو بە لقێکی چۆمەکە.

إنْسَلَّ: بۆ موطاوەعەی (سَلَّهُ) دێ ٥ بە دزییەوە چووە دەر.

تَسَلَّلَ: بەمانا (إنْسَلَّ) دێ ٥ دەگوترێ: (تَسَلَّلَ في الظلام).

الأسَلُّ: دز.

الإسلالُ: دزییەتی، دزی کردن لە حەدیثدا هاتووە (لا إغلالَ ولا إسلالَ) ٥ هەروا بە مانا بەرتیل دانو هێرش بردنی ئاشکراش هاتووە.

ألسَّالُ: تەنگەلانی ناو شیوو دۆڵ ٥ ڕێڕەوی ئاو کە تەنگە بەربێ ٥ (ك: سَوّال وسُلاّن).

السُّلاَلُ: نەخۆشییەکە توشی جەرگو سی دەبێو خاوەنەکەی زەعیفو لاواز دەبێو سەرەنجام دەیکوژێ.

السُّلاَلَةُ: هەر شتێك لە شتێکی تر دەربهێندرێ ٥ دڵۆپە مەنی (دڵۆپە ئاوی گەرا) قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِن سُلَالَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ﴾ ٥ کۆمەڵێك بونەوەری زیندو لە رەوشتو ئاکاردا لێك بچن.

السَّلُّ: سەلە، زەمبیلە، بەچنە.

السِّلُّ: بەمانا (السُّلاَلُ) دێ.

ألسَّلَّةُ: یەکجار دەرکێشان، راکێشانێك ٥ دەگوترێ: (أتيناهم عند السِّلَّةِ) لەکاتی راکێشانی شمشێرەکانیان هاتینە لایان ٥ دزی ٥ دەگوترێ: (ألخَلَّةُ تدعو الى السِّلَّة) نەبوونیو ئاتاجی سەر دەکێشن بۆ دزی کردن ٥ درزو قەڵشتی ناو زەوی کە ئاو دەدزن ٥ بازدانی ئەسپ.

السِّلَّةُ: روەکێکی چقڵاوییە لە سارادا دەروێ.

السَّلاَّلُ: سەلەو زەمبیلە دروستکەر ٥ فرۆشیاری ئەو جۆرە شتانە.

ألسَّلِيلُ: راکێشراو روتکراو، دەرهێندراو ٥ منداڵ کاتێ لە ڕەحمی دایکییەوە دێتەدەر ٥ شەرابی خالصو بێ خەوش کە هیچ خڵتەو لێڵی تێدا نەبێ ٥ ڕێڕەوی ئاو لەناو شیوو دۆڵدا ٥ (ك: سلاّن).

السَّلِيلَةُ: مێینەی (السَّليلَ) بەمانا کچو کەنیزەکە ٥ خوریو موی بەشەکراوو شیکراوە ٥ ریشاڵە گۆشت ٥ گۆشتی ریشاڵ ریشاڵ.

المِسَلَّةُ: دەرزی ئەستوران، سوژن ٥ میلی سەرکەوتن کە بەردێکی گەورە یان دیوارێکی منارە ئاسایە نووسینی کۆنینەی لەسەرە ٥ وەکوو

ميلى فيرعەونەكانو ميلى حامورابى، ميلى كێلە شينو زۆر شوێنى تر (ك: مَسَال).

المُسَلِّلُ: شارەزا لە فێڵو تەڵەكەدا، دەست سوك لە دزىو شتى وادا ٥ دز.

سَلَمَ الجِلْدَ سَلْماً: پێستەكەى بە گەڵاى دارى (سەلم) دەباغ كرد.

سَلِمَ من الأفات ونحوها سلاماً وسلامَةً: لە بەڵاو نەخۆشى رزگارى بوو، قوتار بوو.

سَلِمَ له كذا: تايبەت بوو بۆ ئەو، كەوتە بەشى ئەوەوە.

أسْلَمَ: گەردن كەچ بوو، ملكەچ بوو، بە راستاڵىو دڵسۆزى بەندايەتى بۆ خودا كرد ٥ موسوڵمان بوو، چووە ژێر خێمەى ئايينى ئيسلامەوە ٥ چووە ناو حاڵەتى ئاشتەوايىو ئارامييەوە.

اسْلَمَ عن الشَّيْئِ: وازى لە شتەكە هێنا لێى دەرچوو.

اسْلَمَ في البيع: لە مامەڵەدا سەوداى شێوە سەلەمى كرد ؛ بە شێوەى سەلەم كڕينو فرۆشتنى كرد.

اسْلَمَ اليه الشيئَ: شتەكەى تەسليم كرد.

أسلم أمْرَهُ له: كارى خۆى بە ئەو سپارد.

أسْلَمَ الخَيْطُ ونحوه: بەنى تەسبيحەكە پچڕاو دەنكە تەسبيحەكە پەرتو بلاو بوونەوە.

اسلم فلاناً: فلانكەسى دا بەدەست دوژمنەوە ٥ ئيهمالى كرد، ريسواى كرد.

سالَمَهُ مُسالَمَةً وسلاماً: صوڵحى لەگەڵدا كرد.

سَلَّمَ: ملكەچ بوو ٥ رازى بوو بە بڕيارەكە.

سَلَّمَ المصلّي: نوێژ كەرەكە سەلامى دايەوە لە نوێژەكە دەرچوو ٥ گوتى: (السلام عليكم ورحمة الله وبركاته).

سَلَّمَ في البيع: بە شێوەى سەلەم كڕينو فرۆشتنى كرد.

سَلَّمَ في الدعوى: دانى بەراستى داواكەدا نا.

سَلَّمَ الجيشُ لعدُوِّهِ: سوپا دانى نا بە تێشكان لە بەرامبەر دوژمنى.

سَلَّمَ أمره لله واليه: گەردن كەچى خودا بوو.

سَلَّمَ نَفْسَهُ لغيره: خۆى تەسليم بە غەير كرد.

سَلَّمَ الشَّيْئَ لَه: شتەكەى بۆ خۆى تايبەت كرد.

سَلَّمَ الله فلاناً مِن كذا: خودا فلانكەسى لەو شتە رەها كرد.

سَلَّمَ الشَّيْئَ له واليه: شتەكەی پێدا، پێی گەیاند.
استَلَمَ الزرعُ: كشتو كاڵەكە گوڵی كرد.
استلم الحاج الحجر الأسود: حاجیەكە بەردە رەشەی ماچ كرد، دەستی لێدا بە دەست ئاماژەی بۆ كرد.
تسالَمَا: ڕێك كەوتن صوڵحیان كرد.
تَسالَمَ الخیلُ ونحوها: ئەسپەكە بە هێواشی لە گەڵیدا ڕۆیشت.
تَسَلَّمَ الشَّيْئَ: شتەكەی وەرگرت.
تَسَلَّمَ منه: خۆی لێ بێ بەری كرد خۆی نەكرد بە خاوەنی.
تَسَلَّمَ الكافر: كافرەكە موسوڵمان بوو ◦ خۆی بە موسوڵمان دانا ◦ خۆی شوبهان بە موسوڵمان.
اسْتَسْلَمَ: ملكەچ بوو.
اسْتَسْلَمَ سَنَنَ الطریق: ملی ڕێگای گرتە بەرو پێیدا ڕۆیی هەڵەی نەكرد.
الاسلام: پەیڕەوی كردنی ئەو پەیامو پرۆگرامەی حەزرەتی موحەممەد (د.خ) هێناویەتیو پابەند بوون پێیەوە ◦ ئایینی خودا پەسەند كە حەزرەتی موحەممەد هێناویەتیو قورئان بەرنامەیەتی.
الأُسَیْلِم: ڕەگێكە لە نێوان پەنجەی برا توتەو پەنا براتوتە.

السَّلاَم: ناوێكە لە ناوە جوانەكانی خودا ◦ سەلامەتو بێ عەیبو خەوش ◦ شێوەی سەلام كردنە لەلای موسوڵمانان ◦ صوڵحو ئاشتەوایی ◦ نەشیدی نیشتمانی ◦ جۆرێكیشە لە درەخت ◦ (دار السلام) بەهەشت ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ﴾ ◦ هەروا ناوە بۆ شاری بەغدا.
السُّلامَى: بای باشور پێچەوانەی بای شەماڵ.
السُّلاَمَى: ئێسقانی پەنجە لە دەستو قاچدا.
السُّلاَمیات: ئەو ڕەگو دەمارانەن كە لە دەستو قاچدا دەردەكەون.
السُّلامان: درەختێكی دەشتاییە.
السُّلَّمُ: پەیژەو هەڵكێشو داكێش؛ (مەصعەد) ◦ لە بواری مۆسیقادا كۆمەڵە ئاوازێكن سنوریان دیاری كراوە پلە لە ژور پلە.
السِّلْمُ: ئیسلام ؛ ئاشتەواییو صوڵح ◦ پێچەوانەی شەڕ ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا﴾ ◦ ئاشتی خواز.
السَّلَمُ: گەردن كەچیو ژێر باری ◦ خۆ بەدەستەوە دان ◦ دیل بوون لە

غـەیری شـەڕدا ٥ فرۆشـتن‌و کڕینـی کالاّ بە شێوەی سەلەم ٥ درەختێـکە گەلاّکـەی دەبـاغی پـێ دەکـرێ ٥ تاکەکـەی (سَـلَمَةٌ) ٥ (أبـو سَـلَمان) دەعبایەکە وەکوو ڤالۆنچە دەچێ.

اَلسَّلِمَةُ: بەرد ٥ ئافرەتی دەست‌و پەنجە نەرم‌و نیان ٥ (ك: سِلام وسَلِمٌ).

اَلـــسَّلِيمُ: ئـــادەمیزادی گەســـتراو ٥ برینـدارێ گەییـشتو بـە حالّـەتی گیانەلاّو ٥ (ك: سَلْمَي وسُلَماء).

اَلْمُـسْلِمُ: موسـوڵمان: هـەر کەسێـك پـەیامی حـەزرەتی موحەمـەد بەراست قبوڵ بکاو پەیڕەوی بکا.

إِسْلَهَبَّ الفَرَسُ وغيره: ئەسپەکە بەردەوام بوو لە ڕۆیشتنی خۆیدا.

اَلـسُّلْهابُ: ئـافرەتی ئـازاو پێـشکەوتن خواز ٥ (ك: سلاهيب).

اَلسُّلْهابَةُ: بەمانا (اَلسُّلهابُ) دێ.

اَلـسُّلْهَبُ: درێـژ ج ئـادەمیزاد بـێ ج ئەسپ بێ ٥ (ك: سَلاهِبَ وسَلاهِبَة).

إِسْلَهَمَّ: سیس بوو، وشك بـوو بـەهۆی نەخۆشـییەوە ٥ یـان کزبـوو شـێوا بەبێ نەخۆشی ٥ ڕەنگی گۆڕا، بۆنی گۆڕا.

اسْلَهَمَّ المـريضُ: نەخۆشـەکە شـوێنکەی نەخۆشـییەکەی بـە جەسـتەیەوە دیارە.

اَلسُّلْهَمُ: قەد باریك ٥ وشتری کزو لاواز

بوو بەهۆی نەخۆشی.

سَلاَّهُ وعنه سَلْواً وسُلُوّاً وسلواناً: بڕوی نا تەسەلای هات.

سَلِيَهُ سُلِياً: بوغزاندی ناخۆشی ویست ٥ دەگوترێ: (ما سليت أن أقُولَ كـذا) لە بیرم نەچوو ئەوە بڵێم بەڵکوو بە ئەنقەست نەمگوت.

أَسْلَى القَوْمُ: خەڵکەکە لە درنـدە دڵنیا بوون‌و ترسی ئەوەیان نەما.

أسْلَى فلاناً عن كـذا: وای لـە فلاّنکەس کرد تەسەلای بێ‌و بڕوی ئەو شتە بنێ.

أسْلَى فلاناً من هَمِّهِ: غەم‌و خەفەتی لە دڵی فلاّن دەرهاویشت.

سـلاّه عنـه ومنـه: تەسـەلای ئـەوی لـەو شتە هێنا.

إِنْسَلَى عنه الهَمُّ وغيره: خـەم‌و خەفـەتی لێ ڕۆیی ٥ خەمی بەبادا.

تَـسَلَّى فـلانٌ: فلاّنکـەس بـڕوی نـا، تەسەلای هات.

تَسلَّى عنه الهَمُّ وغيره: خەم‌و خەفەت لە دڵ‌و دەروونی دا نەما.

اَلـسَّلْوَى: هـەر شتێـك تەسـەللای تـۆ بێنێ ٥ ناوە بۆ باڵندەی سومانی کە باڵندەیــەکی پـچوکە لــە پێــری (الدُّجاجيات) جەستەی تێکسمڕاوو خـڕو خۆڵـە ٥ زسـتانان ڕەودەکا بـۆ

ولاتی یەمەن‌و سودان، لە ئەوروپاو
ولاتانی دەوروبەری دەریای
ناوەڕاست دەژی تاکەکەی (سَلْواة).

السُّلْوان: ئاوێکە پێیان وابووە عاشق
بیخواتەوە سۆزی عیشقەکەی لە
دڵدا دادەمرکێ‌و تەسەلای دێ ٥
دەرمانێکە خەمبار بیخواتەوە
خەمەکەی دەڕەوێ‌و تەسەلای دێ ٥
دەگوترێ: (سَقَيْتَنِي سُلْواناً) کەیف
خۆشت کردم ٥ خەمت لە دڵمدا
لابرد.

السُّلْوانة: میرویەکە پێیان وابووە
ئەگەر بارانی لێ ببارێ‌و عاشق
باراناوەکەی بخواتەوە تەسەلای دێ‌و
عەشقەکەی دادەمرکێ.

السُّلْوَةُ: هەر شتێك تەسەلا بداتەوەو
بیرۆشی بشکێنێ ٥ دەگوترێ:
(سقيتني سُلْوَةً) بیرۆشیت پێ هێنام،
تەسەلات دامەوە ٥ هەروا ناوە بۆ
ژیان خۆشی.

الْمَسْلَى: بەمانا (السُّلُوُّ) دێ ٥ (ك:
مَسال).

الْمَسْلاةُ: بەمانا (الْمَسْلَى) دێ.

السَّلُّورُ: جۆرە ماسییەکە لە دەریاو
روباردا هەیە، وادەبێ سێ مەتر
درێژ دەبێ.

سلى النَّاقَةَ ونحوها: پزدانی حوشترەکەی
دەرهێنا.

سَلِيت الحامِلُ سَلىً: سك پڕەکە پزدانی
پچڕا ٥ پزدان: پەردەیەکی تەنکە
بێچو لەناو سکی دایکیدا لەو
پەردەدایە ئەگەر ئەو پەردە لەناو
سکی دایکەکەدا بپچڕێ دایکەکەو
بێچووەکە هەردوکیان دەمرن.

إسْتَلَتِ الحامِلُ: سك پڕەکە پزدانی
فڕێدا.

إسْتلت الشاةُ: مەڕەکە قەڵەو بوو.

السَّلَى: پزدان ٥ بە پیاوی خوێڕی
دەگوترێ (هو آكل السَّلَى) پزدان
خۆر.

سَمْأَلَ الخَلُّ: شەرابەکە زرینگاوەتەوەو
بڵقە وردەی کەوتوونە سەر.

إسْمَأَلَّ الظِلُّ: سێبەرەکە پوکایەوە.

إسْمَأَلَّ الحيوانُ: حەیوانەکە لاواز بوو
قەدی باریك بوو.

إسْمَأَلَّ الثوبُ: قوماشەکە رزی.

السُّمْأَلُ: سێبەر.

السَمَوْأَلُ: سێبەر ٥ بڵقە وردەی سەر
کوپە شەراب.

سَمَتَ سَمْتاً: رەوێتی جوان بوو ٥ بە
گومانەوە بەسەر رێگادا رۆیی.

سمت للقوم: رێ‌و شوێنی بۆ خەڵکەکە
دانا، بەرنامەی بۆ دارشتن تا
پەیڕەوی بکەن.

سَمَتَ الشَّيْءَ: قەصدی شتەکەی کرد ٥ دەگوترێ: (سَمَتَ سمت فلان) چووە دەوروبەری فلانو رێو شوێنی ئەوی گرتە بەر.

سامَتَهُ: روو بەڕوی بووە، بەرامبەری وەستا.

سَمَّتَ فلان: فلانکەس رێگای راستی گرتە بەر.

سَمَّتَ الله: لە کاتی تەنگانەدا هاواری لە خودا کرد.

سَمَّت على الشيء: ناوی خودای لەسەر شتەکە هێنا.

السَّمْتُ: رێگای ئاشکرا، مەزهەبو رێباز ٥ ئارامیو شکۆمەندی ٥ شێوەو ئاکار ٥ خاڵێکە لە ئاسمان لە ئاستی سەری بێنەر.

اَلْمُتَسامِتَةُ النقط المتسامتة: چەند خاڵێك لەسەر یەك دێڕ ریز بکرێن (زاراوەیەکی هەندەسییە).

اَلْمُسَمَّتُ من النعل: بەری نەعل ئاوەڕاستەکەی.

سَمُجَ سَمَاجَةً وسُمُوجَةً: ناشیرین بوو (هو سَمِيج وسَمْج وسَمِجٌ).

سَمَّجَهُ: ناشیرینی کرد.

إسْتَسْمَجَهُ: هەوڵیدا ناشیرینی بکا، داوای کرد ناشیرین بێ.

اَلسَّمْجُ: شیری تام گۆڕاوی بۆگەن.

اَلسَّمِيجُ: بەمانا (السَّمْجُ) دێ ٥ (ك: سُمَجاء) (وهي سميجة) (ك: سِماج).

سَمَّجَ اللَّبَنَ: شیرەکەی تێکەڵ بە ئاوکرد ٥ ئاوی کردە شیرەکە.

سَمَحَ سمحاً سماحة: لێبوردەو نەرم تەبیعەت بوو.

سَمَحَ العودُ: شورکەکە بێ گرێ بوو.

سَمَحَ فلان: فلانکەس لە هەرزانیو گرانی دا بەخشندە بوو هەموو کاتێ لە ماڵی خۆی دەبەخشی ٥ دەگوترێ: (سَمَحَ له بحاجة) کارەکەی بۆ ئاسان کرد.

سَمُحَ سماحة وسموحةً: لە پێری ئادەمیزادانی لێبوردەو بەخشندە بوو (هو سَمْحٌ وسَمِيحٌ).

أَسْمَحَ: بەمانا (سَمَحَ) دێ ٥ دەگوترێ: (أسْمَحَت نفسه) نەفسی زەلیل بوو ملکەچ بوو هاتە ژێربار.

سَامَحَهُ بكذا وفيه: رازی بوو داواکەی بێنێتە دی ٥ لێی خۆش بوو ٥ لە دوعاو پاڕانەوەدا دەگوترێ: (سامحك الله).

سَمَّحَ: بەمانا (سَمَحَ) دێ ٥ شەو بە هێواشی لەسەرخۆ ڕۆیشت.

سَمَّحَ الشَّيْءَ: شتەکەی ئاسان کرد نەرمی کرد.

سَمَّحَ الرُّمْحَ وغيره: رمبەکەی نەرم کرد، مشتو ماڵی کرد.

سَمَّحَ فلاناً: ئاسانكارى لەگەڵ فلانكەس كرد.

تَسَامَحَ في كذا: ئاسانكارى لەگەڵدا كرد لەو شتەدا.

تَسَمَّحَ فيه: بەمانا (تسامَحَ) دێ ٥ يان بە زۆرە ملێ لێبوردەيىو سەماحەتى بەسەر خۆيدا هێنا.

اَلسَّمَاحُ: ئاسانكارىو لێبوردەيى ٥ (بيع السماح) فرۆشتنى شت بە كەمتر لە نرخى خۆى ٥ (رقصة السماح) جۆرێكە لە سوڕدانى بە كۆمەڵ كە سوڕ دەرەكان بەشێوەى بازنەيى سوڕدانەكەيان ئەنجام دەدەن.

اَلسَّمَاحَةُ: بەخشندەيىو شكۆدارى، ئاسانكارى.

اَلسَّمْحُ: دەگوترێ: (فلان سمح جواد سخي) فلانكەس لێبوردەو سەخىو بەخشندەيە ٥ هەروا دەگوترێ: (عود سَمْحٌ) شورِكێكە بێ گرێو گۆڵ.

اَلسَّمْحَةَ: مێينەى (السَّمح) ٥ دەگوترێ: (شريعة سَمْحَة) شەريعەتو ياسايەكى ئاسانكارو گونجاوە ٥ (ك: سِمَاح).

المِسْمَاحُ: كەسێك زۆر لێبوردەو چاو پۆشيكەر بێ ٥ (ك: مساميح).

اَلْمَسْمَحُ: هەرشتێك ئاسانكارىو نەرمو نيانى تێدا بێ.

اَلْمِسْمَحُ: كەسێك زۆر ئاسانكارىو نەرمى تێدا بێ.

اَلسُّمْحَاحُ: پێستێكە يان توێكڵێكە تەنكەو بە سەرى ئێسقانى سەرەوەيە ٥ ئەو پەردە تەنكەيە كە منداڵ لە سكى دايكيدا تێيدايە ٥ شتێكى تەنكەڵەيەو وەكوو توێكڵ ٥ پارچە هەورێكى تەنكە ٥ برينێك قولايى بگاتە پێستە تەنكى سەر ئێسقان ٥ شوێنى بڕاوى خەتەنە كردن ٥ (ك: سماحيق).

اَلسُّحُوقُ: درێژى بارێك ٥ درەختى خورماى بەرز ٥ (ك: سماحيق).

سَمَدَ سُمُوداً: بەرز بووە ٥ سەرى بەرز كردەوە سنگى دەرپەڕاند.

سَمَدَ عنه: لێى غافڵ بوو.

سَمَّدَهُ: غافڵى كرد.

سَمَّدَ الأرْضَ: زبڵى كيمياوى كردە ناو زەوييەكەوەو چاكى كرد بۆ كشتو كاڵ.

إِسْمَدَّ: هاوسا بە هاوسانێكى زۆر ٥ دەشگوترێ: (إسْمَدَّ من الغضب والغيظ) بەهۆى رق هەڵسانو سور بوونەوە خۆى فش كردەوە، سور بۆوە.

اَلسَّمادُ: زبڵو هەر شتێك زەوييەكە بەهێز بكاو بيتو بەرەكەتى زياد بكاو كشتو كاڵەكەى زياد بكا ٥ (ك: أسمدة).

اَلسَّمْدُ: بەردەوامو هەمیشەیی.

اَلسَّمِيذُ: لوغەتێکە لە وشەی (السَّمِيذ) بەمانا ئاردی بێژراوی بۆ سۆ دێ.

اسْمَدَرَ بصره: چاوی رەشکەو پێشکەی کرد.

اسْمدرَ الطريقُ: رێگاکە درێژو راست بوو.

اسْمدرَ الكلامُ: قسەکە راست دەرچوو.

السمادير: ئەو رەشکەو پێشکانەن کە دێنە پێش چاوو وا دەزانی مێشو مێشولەن ٥ تاکەکەی (سُمدور).

الـسُّمَيْدَعُ: پیاوی بەرێزو پیاوانەو سەخی سروشت ٥ سەرۆك ٥ ئازا ٥ چوستو چالاك بۆ دابینکردنی پێویستیاتی خۆی ٥ (ك: سمادع وسمادعة).

السَّمِيذُ: لۆغەتێکە لە (السَّمِيدُ).

سَمَرَ سَمْراً وسموراً: شەو چەرەی کرد، شەو لەگەڵ هاو نشینەکانیدا بە وتو وێژ کاتی بەرێ کرد ٥ لە پەندا هاتووە (لا أفعله ما سَمر السميرُ أو ابن سمير أو ابنا سمير) واتە قەت ئەو کارە ناکەم.

سَمَرَت الماشِيةُ: ئاژەڵەکە لەوەڕا ٥ (سَمَرَت الماشيةُ النباتَ) ئاژەڵەکە روەکەکەی خوارد.

سَمَرَ الإبلَ: حوشترەکەی بەرەڵا کرد خۆی لێ بێ خاوەن کرد.

سَمَرَ اللّبنَ: ماستەکەی کرد بە ماستاو.

سَمَرَ الخَشَبَ: دارەکەی بە بسمار لێك قایم کرد، بە یەکی داکوتان.

سَمِرَ سُمْرةً: گەنم رەنگ بوو، رەنگی ئەسمەر بوو ٥ (هو أسمرُ وهي سَمراءُ) (ك: سُمْرٌ).

سَمُرَ سُمْرةً: بەمانا (سَمِرَ) دێ.

سَامَرَهُ: بەشەو قسەی لەگەڵ کرد بە قسە کردن بۆ یەکتر شەویان بەسەر برد.

سَمَّرَ الإبلَ واللبنَ والخشَبَ: بەمانا (سَمَرَ) دێ.

تسامَرا: بە یەکەوە شەو قسەیان بۆ یەکتر کرد.

إسْمَارَّ: وردە وردە رەنگی گەنم رەنگ بوو.

إسْمَرَّ: بەمانا (سَمِرَ) دێ.

الأسْمَرُ: گەنم رەنگ ٥ دەشگوترێ: (عام أسْمَرُ) سالی بێ بارانیو گرانی ٥ رمبو شمشێر ٥ شیری ئاسك ٥ (ك: سُمْرٌ).

الأسْمران: ئاوو گەنم ٥ (نانو ئاو).

الـسَّامِرُ: ئەوانەی قسە بۆ یەکتر دەکەنو شەو بەرێ دەکەن ٥ یانەی شەو چەرەو شەو بەسەر بردن.

الـسَّامِرِيّ: ئەوانەی پاڵ (الـسامِرة)

دەدرێن کە گەل‌و هۆزێکن لەگەڵ جولەکەدا لە هەندێ بیرو باوەڕدا یەك دەگرنەوەو لە هەندێ بیرو بۆچووندا لێك جیا دەبنەوە ٥ یەکێکە لە پیاوانی نەتەوەی ئیسرائیل لە سەردەمی حەزرەتی موسادا پەیکەری گۆلکەڵەیەکی دروست کردو داوای لە نەتەوەکەی کرد کە گوێرەکەکە بپەرستن‌و واز لە بەندایەتیکردن بۆ خودا بهێنن.

اَلسَّمارُ: ماستاو ٥ روەکێکە لە پێری (الأسلية)یە لە زلکاوو شوێنی تەڕو شێداردا دەڕوێ، حەصیرو سەلەو زەمبیلەی لێ دروست دەکرێ.

السَّمَارَةُ: شەو بە رێکردن بە قسەو چیرۆك گێڕانەوە.

السَّمَرُ: قسەو باسی شەو (شەو چەرە) چیرۆك‌و روداو گێڕانەوە، یانەی قسەکردنی شەوانە ٥ تریفەی مانگە شەو ٥ رۆژگارو زەمانە ٥ دەگوترێ: (لا أُكَلِمَـهُ السَّمَرَ والقَمَـرَ) واتە: هەرگیزاو هەرگیز قسەی لەگەڵ ناکەم.

السَّمُرُ: جۆرە درەختێکە لە درەختی (الطَلْح) ٥ تاکەکەی (سَمُرَة).

السُّمْرَةُ: ئەسمەر رەنگێکە لەنێوان سپی‌و رەشدا.

اَلسَّمَرَةُ: چیرۆك گێڕانەوە بە شەو.

السَّمُّورُ: ئاژەڵێکی گواندارو شیردەرە لە پێری (السَّمورية)یە گۆشت خۆرە، لە پێستەکەی فەروەی بەنرخ دروست دەکرێ ٥ لە باکوری ئاسیا دەژی.

اَلسِّمِّيرُ: کەسێك شارەزا بێ لە چیرۆك گێڕانەوەی شەوانەدا ٥ دەگوترێ: (فلان سَمِيرُ ملوك) فلانکەس چیرۆك خوانی پاشایە.

السَّمِيرُ: حیکایەت خوانی فەرمانڕەوا (ك: سُمَراء) ٥ زەمانەو رۆژگار ٥ دەگوترێ: (لا أفعله سمير الليالي) قەت ئەوە ناکەم.

السُّمَيرِيَّةُ: جۆرە کەشتییەکە.

اَلمِسْمارُ: بزمار ٥ شتێکە لە ئاسن دروست دەکرێ سەرێکی تیژەو سەرێکی پانە دارو شتی وای پێ لێك قایم دەکرێ ٥ دەگوترێ: (فلان مِسمار الابل) فلانکەس زۆر باش حوشتر بەخێو دەکاو خاوەندارییان ئەنجام دەداو لێزانە لە پەروەردە کردنیاندا.

اَلمُسْمُورُ: داڵ گۆشت، کزو لاواز، ئێسقان رەق‌و دەمار گشتە.

سَمْرَجَ: بە سێ جار پارەی خەراجی ساڵانەی وەرگرت ٥ (ك: سَمارِجَ).

اَلسَّمَرْجَةُ: بەمانا (السَّمَرَجُ) دێ.

اَلسَّمَرْمَرُ: باڵندەیەکە دەشوبهێتە باڵندەی شێلاقە ٥ ڕەنگی ڕەشە کوللە لەبەر دەنگەکەی هەڵدێن.

اَلسَّمَرْمَرَةُ: غولی چۆڵەوانی ٥ خێوی بیابان.

سَمْسَرَ فلانٌ: فلانکەس بوو بە دەلاڵو ناوەند لە نێوان کڕیارو فرۆشیاردا هەردوکی گەیاندنە یەکترو مامەڵەکەی پێکردن بۆئەوەی بەشێکی لە پارە بدەنێ.

اَلسِّمْسَارُ: دەلاڵو ناوەند لە نێوان کڕیارو فرۆشیاردا بۆ ئاسانکردنی ئەنجامدانی مامەڵەکە ٥ (سِمْسَار الأرض) زاناو شارەزا لە بواری زەوی ناسیدا ٥ (ك: سَمَاسِرة).

اَلسَّمْسَرَةُ: پیشەی دەلاڵی ٥ پارەی دەلاڵی کردن.

اَلسَّمْسَقُ: ڕوەکێکی بۆن خۆشە، عەتری لێ بەرهەم دەهێندرێ ٥ لە پێری (الشّفوية)یە، پێشی دەگوترێ: مردقوش (مرنجوش).

سَمْسَمَ: بە هێواشیو لەسەرە خۆ ڕۆیشت.

سَمْسَمَ الثعلبُ: ڕێویەکە بازی دا.

سَمْسَمَ الله وجه فلان: پەروەردگار شتی وەکوو کونجیو شتی وای لەسەر دەمو چاوی فلان پەیداکردن.

اَلسُّمَاسِمُ: چوستو چالاك لەهەر شتێك بێ ٥ ڕێوی ٥ (ك: سَمَاسِم).

اَلسَّمْسَام: چوستو چالاك لەهەر شتێك بێ.

اَلسَّمْسَمُ: ڕێوی ٥ ژەهر.

اَلسُّمْسُمُ: مێروە سوورە ٥ باڵندەیەکە دەشوبهێتە هەڵۆ ٥ تاکەکەی (سُمْسُمَةٌ)ە، دەگوترێ: (لا كلفتني بيض السماسم) داوای شتێکم لێ مەکە کە ڕێگا چارەی نییە.

اَلسِّمْسِمُ: مێروە سوورە ٥ ڕوەکێکی ساڵانەیەو ڕۆنی لێ دەردەهێندرێ پێی دەگوترێ: ڕۆنی کونجی ٥ (ك: سماسم) تاکەکەی (سِمْسِمَةٌ).

اَلسُّمْسُمَانُ: چوستو چالاك لەهەر شتێکدا بێ.

سَمَطَ اللَّبَنُ سَمْطاً وسموطاً: ماستەکە یان شیرەکە شیرینایيەکەی ڕۆییوەو تامی نەگۆڕاوە.

سَمَطَ على اليمين: سوێندی خوارد.

سَمَطَ فلاناً يميناً على حقه: لەسەر مافی خۆی فلانکەسی سوێندندا.

سَمَطَ الذبيحةَ سمطاً: کوشتییەکەی لەناو ئاوی گەرمدا نوغرۆ کرد ٥ یان خستیە ناو مادەی کیمیاوی پەرمەنگەناتەوە بۆئەوەی موو پەڕو

پوڵی پێوه ئەمێنێ پێش ئەوەی بکوڵێندرێ‌و بکرێ به شیوو پێخۆر، یان پێش دەباغ کردنی.

سَمَطَ السكينَ: کێردەکەی تیژ کرد.

سَــمَطَ الــشَيْءَ: شتەکەی بـه تەنافـدا هەڵواسی.

سَـمَّطَ الـشَيْءَ: شـتەکەی بـه بـەن سـاموتەکەی زینـی ئەسپەکەوە هەڵواسی.

سَمَّطَ القصيدةَ: چامه شیعرییەکەی به شێوازی (مُسَمَّط) هۆنیەوە (بڕوانه مانای ئەو وشەیە).

سَمَّطَ الشَيْءَ: پابەند بوو به شتەکەوە.

تَسَمَّطَ به: پەیوەست بوو پێیەوە.

تَسَمَّطَ اللحمَ وغيره: گۆشتی هەڵگرتبوو ؛ له کۆڵیدا بوو ٥ دەگوترێ: (رأيته مُتَسَمِّطاً لحماً) ئەو پیاوەم بینی گۆشتی له کۆڵدا بوو، گۆشتی هەڵ گرتبوو.

الـسامِطُ: نـاوی کوڵاتـوو کـه کوڵـك‌و پەڕو پۆڵی کوشتی دادەماڵێ.

الـسِّماطُ: ریـزو صـەف ٥ دەگـوترێ: (مشي بين سِمَاطين من الجنـود) بەناو دوو ریزی سەربازدا تێپەڕی ٥ یان دەگوترێ: (هـم علـى سماط واحـد) ئەوان لەسەر یەك ریزو یەك یاساو رێسان ٥ سفره کـه رادەخـرێ بـۆ خواردەمەنی لەسەر دانـان ٥ ئـەملاو ئەولای رێگا دەگوترێ: (مـشي علـى سمـاطي الطريـق أو النهـر) یـان دەگوترێ: (وقف عند سِماط الوادي) لـه ناوەڕاسـتی دۆڵەکـەدا وەسـتاوە ٥ (ك: سُمُطٌ واسمِطة).

السِّمْطُ: پیاوی هەژارو بار سووك.

الـسِّمْطُ: بـەنی تەسـبیح‌و ملوانکـە بەمـەرجێ میروەکـانی پـێ هۆنرابنـەوە ٥ بـەرمور ٥ ملوانکـەی درێژ که لـه مـل بێتـه خـوار ٥ بەن ساموتەکە ؛ کـه بریتییـه لـه تیلمـه چەرمێـك بـەدوا زینـەوە شـۆڕ دەبێتـەوە راوکـەر کوشـتی پێـدا هەڵدەواسێ ٥ یـان شـتی تـری پێـدا هەڵدەواسـێ ٥ پیـاوی زیـرەك‌و چوست‌و چالاك ٥ کاراماو دڵسۆز بـۆ کـاری خـۆی ٥ نێـچیرەوان لـەم رووەوە که خۆی له کۆختەکەدا مـات دەکاو دەمێنێتەوە وەکوو مانەوەی ملوانکە له ملدا ٥ (ك: سموط).

السُّمْطُ: پۆشاکێـکە لـه خـوری دروست کراو ٥ (ك: أسماط).

السِّمْطاء من القصائد: چامه شیعری (مُسَمَّط)ە.

السَّمِيطُ: کوشتی ناوە روتکراو ٥ بەنی

تەسبیح‌و ملوانکە کە مرووەکانی پێ هۆنرابنەوە ٥ خشتی ریز کراوو یەك لەسەر یەك دانراو.

السُّمُطُ: خشتی ریز کراوو یەك لەسەر یەك دانراو.

اَلْمَسْمَطُ: ئەو شوێنەی کوشتی تێدا پاك دەکرێ‌و ئاوە روت دەکرێ ٥ سەرو پێو ورگ‌و ریخۆڵەی کوشتییەکەی تێدا پاك دەکرێ.

اَلْمُسَمَّطُ من القصائد: چامە شیعرێکە چەند دێرێکی سەرەوای چون یەکی هەیە ئەمجار دێرێکی تر دێ سەرەوای جودای هەیە بەم جۆرە تا چامەکە کۆتایی دێ.

اَلْمُسَمَّطُ من الأشياء: ئەو شتەی رەت ناکرێتەوە دەگوترێ: (حُکْمُكَ مُسَمَّطاً) بڕیاری تۆ پەسەندەو رەت کردنەوەی نییە کەس دژی ناوەستێ.

سَمِعَ لفلان أو اليه أو الى حديثه سَمْعاً: گوێی بۆ فلانکەس، گرت گوێی لە قسەی فلانکەس گرت .

سَمِعَ له: بە قسەی کرد، فەرمان بەرداری بوو.

سمع الله لمن حَمِدَهُ: پەروەردگار حەمدو سوپاسی سوپاسکاری قبوڵ کرد.

سَمِعَ الصوتَ: گوێی لە دەنگەکە بوو گوێچکەی بیستی.

سَمِعَ الدعاءَ: بە پیر بانگەوازییەوە هات‌و قبوڵی بانگەکەی کرد.

سَمِعَ الكلامَ: لە قسەکە حاڵی بوو.

أَسْمَعَ الدَّلْوَ أو الزنبيلَ: قوڵفەی بۆ دۆڵچەکە یان بۆ زەمبیلەکە کرد ٥ بۆئەوەی بە ئاسانی هەڵبگیرێ ٥ (أسمعَ الزنبيلَ) دوو دەسکی بۆ زەمبیلەکە دروست کرد بۆئەوەی گڵی ناو بەری پێ هەڵکێشێ بۆ سەرەوە.

أَسْمَعَ فلاناً: جنێوی بە فلانکەس دا.

أَسْمَعَ فلاناً الكلامَ: وای کرد فلانکەس قسەکەی گوێ لێبێ ٥ یان قسەکەی پێ راگەیاند.

سَمَّعَهُ الكلامَ: وای لێکرد گوێی لە قسەکە بێ.

سَمَّعَهُ بفلان: ناوی فلانکەسی زڕاند پڕو پاگەندەی دژ کرد. عەیب‌و عاری فلانی بڵاو کردەوە ٥ دەگوترێ: (سَمَّعَ به في الناس أو في المجالس) ٥ لەناو خەڵکدا لەناو یانەو کۆڕو کۆمەڵدا ناوی زڕاند.

إِسْتَمَعَهُ وله واليه: گوێی گرت بۆ قسەکەی.

تَسَامَعَ النَّاسُ بالكلام: خەڵکەکە قسەکەیان لە یەکتر بیست‌و بۆ یەکتریان گێڕایەوە.

تَسَامَعَ النـاسُ بفـلان: عـەیبو عـاری لەناو خەڵكدا بڵاو بووە.
تَسَمَّعَهُ ولە واليە: گوێی بۆ گرت.
تسمّعه الطبيبُ: پزیشك پشكنینی بۆ نەخۆشەكە كرد.
ألسَّامِعَةُ: مێینـەی (السّامِعَ) ە ناویشە بۆ گوێچكە. دەگوترێ: (أذن سـامعة) گوێـــچكەیەكی زۆر بیـــسەرە ە دەگـوترێ: (همـا سـامعتان) ە (ك: سوامِع).
ألسَّمَاعُ: یـاد كردنـی خـوداو زیكـری بیستراوو پەسەند ە گۆرانی ە بـەلای زانایـانی زمانــەوە بریتییــە لــە پێچەوانەی (قیاس) واتە بیستراو لە عەرەب بەڵام قیاسی بۆ سەر ناكرێ.
سَمَاعِ: بەمانا (إسْمَعْ) دێ.
السَّماعِيُّ: شتێـك نیسبەت بدرێ بۆ لای سەماع ە پێچەوانەی (القیاسی)یـە ە واتە: ئەوەی یاسایەكی نیە تا قیاسی بكەی بەڵكوو هەر پشت بـە بیـستن دەبەسترێ تێیدا.
ألسَّمْعُ: هێزێـكە لـە گوێچكەدا دەنگـی پـێ دەبیـسترێ ە خـودی گوێـچكە ە بیـستراو ە زیكـرو یـادی خـودا (ك: أسماع) دەگوترێ: (سمعاً وطاعة) واتە: ببیـسە بـە بیـستن ملكەچو فـەرمان بەردار بە ە (سَمْعٌ وطاعة) ئیشی مـن گوێ رادێری‌و فەرمان بەردارییە.
سَمْعَكَ إليَّ: لە من ببیسە.
سَمْعَ أذني: بە گوێی خۆم گوێم لێ بوو.
ألسِّمْعُ: زیكری بیـستراو ە گیانلەبەرێـكە لــە پێـرِی (الكلبیـــة)یــە لــە سـەگ گـەورەترە قاچـی درێـژو سـەری پانـە گوێـچكەی سـوكە بـۆ گـوێ سـوكی بەناوبانگـە ە دەگـوترێ: (أسْـمَعُ مـن سِمْعِ) (وأسْمَعُ من السِّمْعِ الأزلِّ).
ألسُّمْعَةُ: هـەر شتێـك ببیـسترێ لـە چاكەو لە خراپە ە دەگوترێ: (فَعَلَ ذلـك ریـاءً وسُـمْعَةً) ئـەوەی كـرد بۆئەوەی خەڵك ببینن‌و ببیـسن ە هــەروا دەگــوترێ: (أذن سُـــمْعَة) گوێچكەی زۆر سوك‌و سركە.
السُّمْعَةُ: دەنــگو بــاس‌و شــۆرەت ە دەگوترێ: (فَعَل ذلـك ریـاء وسُـمْعَةً) ئــەوەی كــرد بۆئــەوەی خەڵـــك ببینێ‌و ببیسێ.
ألسَّمْعِيِّاتُ: لـە بـواری عەقیـدەدا بـەو شتانە دەگوترێ كە بە نیگاو سروش دەزانـدرێ وەكوو بەهەشت‌و دۆزەخ‌و حاڵ‌و وەزعی قیامەت.
السَّمَّاعَةُ: مێینەی (السَّمّاع)ە دەگوترێ: (أذن سَمّاعـة) ە هـەروا نـاوە بـۆ ئـەو ئـــامێرەی پزیـــشك ئەنـــدازەی

فشاری خوێن‌و چۆنیەتی لێدانی دڵی پێ دیاری دەکا ٥ پارچەیەکە لەناو تەلەفۆنـدا قسەی پێ دەنێردرێ‌و پێی دەبیسترێ.

اَلسَّمِيعُ: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ٥ بیسەر ٥ گوێگر.

اَلْمَسْمَعُ: دەگوترێ: (هو مني بمرئي ومَسْمَع) ئەو لێم نزیکەو دەیبینم‌و گوێی لە وتەکانمە.

اَلْمِسْمَعُ: گوێچکە ٥ قوڵفەی ناوەڕاستی دۆڵچە.

اَلْمِسْمَعَةُ: گوێچکە ٥ (ك: مسامع).

اَلْمُسْمِعَةُ: مێینەی (اَلْمُسْمِع) ٥ ئافرەتی گۆرانی بێژ.

اَلسَّمَعْمَعُ: چوست‌و چالاك‌و قالب سوك ٥ بەلای ناخۆش‌و پیس ٥ پیاوی پچکۆلەو سەر سەرما زەڵە ٥ سەری پچوك‌و سوکەڵە ٥ قاچی درێژو باریك ٥ ئافرەتی تێکۆشەرو کۆڵنەدەر.

اَلسَّمَعْمَعَةُ: مێینەی (اَلسَّمعمع) ٥ ئافرەتی ناشیرین‌و گورك ئاسا ٥ ئافرەتی دێوە زمەو بەد ڕەوشت ٥ هەر دەڵێی غول‌و گورگە.

سَمَقَ النباتُ أو الشَّجَرُ وغيره سَمْقاً: ڕوەکەکە، درەختەکە درێژ بوو، بەرز بۆوە.

اَلسُّمَاقُ: پاڵفتەو پوخت.

اَلسَّمِقُ: پیاوی درێژ.

اَلسُّمَّاقُ: درەختی ترش ؛ ترشە سماق ٥ گەڵاکەی بۆ دەباغ کردن بەکاردێ ٥ لە شوێنی بەرزو کێوو کەژ دەڕوێ.

اَلسَّمِيقُ (اَلسميقان): کەڵەوە (دوو داری خوار کراون لە نیری سەر ملی گای جووت قایم دەکرێن بەملاو بەولای ملی گا جوتەکەدا دێنە خوارو لە ژێر گەردنی گا جوتەکەدا بە بەنکەڵەوە سەری دوو دارەکە پێکەوە دەبەسترێن‌و دەبنە تۆقی ملی بەمەش نیرەکە لە ملی گا جوتەکە شەتەك دەدرێ) ٥ (ك: أسمقة).

سَمَكَ سموكاً: بەرز بۆوە.

سَمَكَ الشَّيْءَ سَمْكاً: شتەکەی بەرز کردەوە.

إستمك البَيْتُ: خانووەکە قەبارەی درێژ بوو، بەرز بوو.

إنْسَمَك البيتُ: بەمانا (إستمك) دێ.

اَلسِّمَاكُ: هەر شتێك بەرز بکرێتەوە دیوار بێ یان هەڵاش ٥ یان شتی پێ بەرز بکرێتەوە.

اَلسِّمَاكان: دوو ئەستێرەی ورشە دارن ٥ یەکیان لە باکورە پێی دەگوترێ:

(السِّماك الرامح) ئەوی تریان لە باشورە پێی دەگوترێ: (السِّماك الأعزل).

السَّمْكُ: سەقف، هەڵاش ٥ قەدو باڵا هی هەرشتێک بێ ٥ لە بواری وەرزشدا بریتییە لە بوعدی سێیەم جگە لە پانیو درێژی کە دەبێتە قوڵی یان بەرزی قەبارەکە ٥ (ك: سموك).

السُّمْكُ: (سُمْك الشيئ) ئەستوری شتەکە.

السَّمَك: ماسی ؛ گیانلەبەرێکی ئاوییەو زۆر جۆری هەیە هەر جۆرە ناوێکی تایبەتی هەیە ٥ (ك: سِماك، سموك، أسماك).

السَّمَكَةُ: تاکی (ألسَّمَك) ٥ لە پەنددا هاتووە دەڵێ: (شوي في الحريق سَمَكَتَهُ) لە ئاگر کەوتنەوەدا ماسی خۆی برژاند ٥ واتە: لە جیاتی ئەوەی هەوڵ بدا ئاگرەکە بکوژێنێتەوە ئەو خەریکی ماسی برژاندنی خۆی بوو ٥ بە کەسێک دەگوترێ هەلپەرست بێو بەرژەوەندی گشتی مەبەست نەبێ.

السَّمِيكُ: شتی ئەستوری قەبارە دار لەروی قوڵیو بەرزییەوە.

السُّمَيْكاءُ: مۆرانە، خمخۆرکە ٥ جۆرە ماسییەکە وردیلە درێژییەکەی دە سانتیمەتر دەبێ، رەنگی زیوی مەیلەو سەوزە ٥ لە دەریای سورداو لەسەر کەناری خۆرهەڵاتی ئەفریقاو لە دەریا لوشی ئارامو بەحرەین دەژی ٥ وشك دەکرێتەوەو دەخورێ.

المِسْماكُ: کۆڵەکەیەکە لەژێر خێمەو رەشماڵدا سەقفی خێمەکەی پێ بەرز دەکرێتەوە ٥ (ك: مساميك).

المَسْمُوكُ: درێژ، ئەسپی تێکسمڕاو.

السَّمَكِيّ: کەسێك شتو مەکی ناو ماڵ دروست بکا وەکوو گۆزەو دیزەو قومقومە ٥ پلیتی ئاسن کە بە مادەی قصدیر روکەش کرابێ.

سَمَلَ الثوبُ ونحوه سُمولاً وسُمولَةَ: قوماشەکە رزی.

سَمَلَ بينهم سَمْلاً: صوڵحی نێوانی کردن.

سَمَلَ في المعيشة: هەوڵی چاککردنی ژیانی خۆی دا.

سَمَلَ العينَ: چاوەکەی هەڵ کۆڵی.

سَمَلَ الحوضَ ونحوه: حەوزەکەی لە قوڕو لیتەو قەوزو شتی وا پاك کردەوە.

سَمُلَ الثوبُ: قوماشەکە رزی.

أسْمَلَ بينهم: صوڵحی نێوانی کردن ٥ هەروا بەمانا (سَمُلَ) دێ.

سَمَّلَ الحوضُ: حەوزەکە ئاوی کەمی لێ هاتەدەر.

سَمَّلَ الحوضَ ونحوه: حەوزەکەی پاك کردەوە قوڕو لیتەو قەوزەی لێ دەرهێنا.

سَمَّلَ فلاناً بالقول: فلانکەسی بە قسە بۆ دڵنەرم کرد، هێدی کردەوە.

اسْتَمَلَ العينَ: چاوەکەی هەڵکۆڵی.

تَسَمَّلَ فلان: ئاوی بنکی پەرداخەکەی خواردەوە بەرماوی بنکی قاپەکەی خواردەوە.

سَمَّلَ النَّبِيذَ: پێ گیری کرد لە خواردنەوەی بیرەو شەرابدا ٥ زۆری لێ خواردەوە.

السَّمَالُ: کرمی ناو ئاوی راوەستاوی بۆگەن کردوو.

السَّمَلُ: (ثوب سَمَلٌ) قوماشێکی رزیوو کۆنە ٥ باقی ماندەی ئاو لە بنکی حەوزدا ٥ (ك: اسمالٌ) ٥ دەشگوترێ: (ثوب اسمالٌ) قوماشی کۆنو رزیو.

السَّمِلُ: (ثوبٌ سَمِلٌ) قوماشی رزیو.

السُّمْلانُ من الشراب: باقی ماندەی شەراب.

السُّمْلَةُ: ئاوی کەم لە بنکی پەرداخو سوراحیدا ٥ برسیایەتی کە ئادەمیزاد وا لێبکا فرمێسکی لە چاو بێنە خوار.

السَّمَلَةُ: (ثوب سَمَلَةٌ) بەمانا (سَمَلٌ) دێ ٥ ئاوی کەم لە بنکی پەرداخو سوراحیو دیزەدا بمێنێتەوە ٥ باقی ماندەی ئاو لە بنکی حەوزدا ٥ یان قوڕو لیتەی بنکی حەوز ٥ (ك: سَمَلٌ واسمالٌ).

سَمْلَجَ الشيئ في حلقه: شتەکەی بە ئاسانی قوتدا.

السَّمالِجُ: شیری شیرین ٥ (ماستی شیرین).

السُّمْلاجُ: جێژنێکی مەسیحییەکانە.

السَّمَلَّجُ: ماستو شیری چەورو تام خۆش.

السَّمَاهِجُ من اللبن والطعام: ئەوەیە بێ تام بێ ٥ تامی خۆش نەبێ ٥ ماستێك خرابێتە ناو مەشکەوەو خرابێتە ناو چاڵەوە بۆنەوەی ترش بێ، ببێ بە تۆراخ.

السَّمْلَقُ: چۆڵو سارایەك درەختو روەکی لێ نەڕوابێ ٥ ئافرەتی نەزۆك ٥ پیرێژنی بەساڵا چوو پۆڵکاو ٥ (ك: سمالق).

السَّمَلَّقُ من الكذب: درۆی تەواوو بێ پێچو پەنا.

سَمْلَكَ اللُّقمَةَ ونحوها: پاروەکەی باداو لولی کردو هەڵی پێچا.

سَمَّت الريحُ سُمُوماً: بایەکە سوتاندی، سوتێنەر بوو.

سَمَّت اليوم: رۆژەکە بای سەمومی هەبوو.

سَمَّ الشيئ: شتەکە تایبەت بوو.

سَمَّت النِعْمَةُ: نازو نیعمەتەکە تایبەت بوو.

سَمَّت الهامَّةُ فلاناً: جرو جانەوەرەکە فلانکەسی گەستو ژەهری خستە ناو جەستەیەوە، ژەهراوی کرد.

سَمَّ السُمُومُ النباتَ: بای سەموم روەکی سوتاند هەڵی پروزاند یان گەرما بردوی کرد.

سَمَّ الإبْرةَ: کونی لە دەرزییەکە کرد، کونی بۆ دروست کرد.

سَمَّ الثُقْبَ: چووە ناو کونەکەوە.

سَمَّ الشَيْئَ: شتەکەی چاك کرد، رێکی خست.

سَمَّ الأمْرَ: شتەکەی ئەندازە گرتو قولێیەکەی پێوا.

سَمَّ بینهم: چاك سازی نێوانی کردن.

سَمَّ القارورةَ: دەمی سوراحییەکەی بەست، دەمی دیزەکەی بەست.

سَمَّ فلاناً: فلانکەسی تایبەت کرد.

سَمَّ النِعمةَ: نیعمەتەکەی تایبەت کرد.

سَمَّ فلانٌ سَمَّ فلانٍ: فلانکەس مەبەستی ئەوی کردە مەبەستی خۆی.

سُمَّ اليومُ: رۆژەکە بای سەمومی هەبوو، یان بای سەمومی تێدا هەڵ بوو.

أسَمَّ اليومُ: بەمانا (سُمَّ) دێ.

سَمَّمَهُ: تایبەتی کرد ٥ ژەهراوی کرد.

سَمَّمَ السِلاحَ: ژەهری کردە ناو سیلاحەکەوە.

سَمَّمَ الوضينَ: قولفەی بۆ قەیاسەکە کرد.

سَمَّمَ الشيئَ: شتەکەی بە مرواری رازاندەوە.

تَسَمَّمَ: بۆ موطاوەعەی (سَمَّمَهُ) دێ ٥ دەگوترێ:

تَسَمَّمَ الطعام، تَسَمَّمَ الحيوان، تَسَمَّمَ الجرحُ: واتە: ژەهراوی بوو، ژەهری پێدا بڵاو بۆوە.

الأسَمُّ: لوت کە لەلای سەرویەوە کونەکەی تەنگەبەر بێ.

السَّامُّ: هەر جرو جانەوەرێك ژەهری هەبێ وەکوو مارو دوپشكو سەر مازەڵە ٥ (ك: سَوام).

سام أبرص: جۆرە سەر مازەڵەیەکە.

السَّامَّة: مێینەی (السام) ٥ دەعبای ژەهراوی ٥ مردن ٥ ئادەمیزادی تایبەتیو زیرەكو لێکۆڵەرەوە لە نهێنی کاروبار ٥ (ك: سَوام).

السُّمَامُ: جۆرە باڵندەیەکە وەکوو باڵندەی (السُماني) وایە ٥ شتی سوکەڵەو ناسكو عەنتێکە، شتی خێراو دەستەو پەخە.

السُّمَامَةُ: لە هەموو شتێکدا کەسایەتیو جەوهەرو مادەکەیەتی ٥ روخساری شتو دیمەنی دیاری ٥

دەگوترێ: (فلان بهي السُّمامة) فلانکەس روخسار جوانو خاوەن دیمەنی شکۆمەندە ٥ ئالا ٥ خالێکی کەوانەییە لە ملی ئەسپدا بەهای زیاتر بۆ ئەسپەکە بەیدەست دەکا.

السَّمُّ: هەر مادەیەکی ژەهراوی بێ ٥ شتێکە وەکوو دەنکە مرواری لە دەریا دەردەهێندرێو دەهۆندرێتەوە بۆ جوانی خۆڕازاندنەوەی ئافرەتو شتی تر ٥ یەکێکە لەو دوو رەگەی لە مەلاشوو لووتی ئەسپدایە (ك: سُمومٌ) ٥ دەگوترێ:

أصاب سَمَّ حاجته: مەبەستی خۆی پێکا.

السُّمُّ: هەر مادەیەك ژەهر بێ (سَمّ الفأرة) دەرمانە مشك ٥ مشك کوژە ٥ هەر کونێك تەنگ بێ وەکوو کونی دەرزیو کونە لوتو کونە گوێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ ٥ (ك: سُموم وسِمام) ٥ (سُموم الأنسان) دەمو کونە لوتو کونە گوێ.

السُّمَّةُ: هەر شتێك وەکوو دەنکە مرواری بێو لە دەریا دەربهێندرێو بهۆندرێتەوە بۆ جوانیو رازاندنەوە ٥ حەصیر؛ کە رادەخرێ لە ژێر دار خورما بۆئەوەی لەکاتی رنینی خورماکانیدا دەنکە خورما هەڵوەریوەکانی بکەونە سەر ٥ خزمایەتی تایبەتی ٥ کرۆکی دار خورما کە بە کەڵکی خواردن بێ (ك: سُمَمٌ وسِمَامٌ).

السَّمُومُ: بای گەرمی سەموم بە زۆری لە وڵاتی میصر لە مانگی مایو بە رۆژ هەڵدەبێ ٥ گەرمای بەتین کە کاردەکاتە وردە کونی پێستی جەستە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ، فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ﴾ ٥ (ك: سَمائم).

الْمِسَمُّ: ئەوەی دەسەڵاتی بەسەردا بشکێ دەیخوا.

الْمَسَامُّ: وردە کونی پێستی جەستە.

الْمَسَمَّةُ: تایبەتی ٥ (أهل المَسَمَّة) خزمو کەسو کاری تایبەتی.

سَمَنَ لفلان سَمْناً: پێخۆری رۆنی بۆ دانا، رۆنی بۆ کردە پێخۆر.

سَمَنَ الطعامَ: بە رۆن خواردەمەنی دروست کرد.

سَمَنَ فلاناً: رۆنی دەرخواردی فلان دا.

سَمِنَ سِمْناً وسَمانةً: قەڵەو بوو، گۆشتو بەزی زۆر بوو ٥ (فهو سامن وسمين وهي سمينة).

سَمُنَ سِمَناً وسَمَانَةً: بەمانا (سَمِنَ) دێ.

أسْمَنَ: بە سروشت قەڵەو بوو.

أَسْمَنَ فلانٌ: قەڵەوی زۆر بوو، زیاد لە پێویست گۆشتن بوو ٥ ئاژەڵەکانی قەڵەو بوون ٥ بوو بە خاوەنی شتی قەڵەو.

أَسْمَنَ الحيوانَ: حەیوانەکەی قەڵەو کرد.

أَسْمَنَ الطعامَ: خۆراکەکەی چەور کرد.

أَسْمَنَ فلاناً: فلانکەسی قەڵەو کرد.

سَمَّنَهُ: قەڵەوی کرد ٥ لە پەنددا هاتووە (سَمِّنْ كلبَك يأكلْك) سەگەکەت قەڵەو بکەی دەتخوا ٥ بە کەسێك دەگوترێ تۆ چاکەی لەگەڵ بکەی ئەو خراپەت بەرامبەر بکا.

سَمَّنَ الطعامَ ونحوه: خۆراکەکەی چەور کرد.

سَمَّنَ فلاناً: چەوری دا بە فلانکەس ٥ چەوری دەرخوارد دا.

سَمَّنَ لفلان: زۆری بەخشیش دا بە فلانکەس.

تَسَمَّنَ: بەمانا (سَمِنَ) دێ.

تَسَمَّنَ فلانٌ: زۆر شکۆمەندی پاڵ خۆی دان و لافی زۆر شتی لێدا کەتێیدا نین ؛ (فشەکەرو خۆ هەڵکێشە) ٥ زۆر هۆکاری قەڵەو بوونی بۆ خۆی دەستەبەر کرد لە خواردن و خواردنەوە.

اسْتَسْمَنَ فلان: فلانکەس داوای چەوری کرد.

اسْتَسْمَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی بە قەڵەوو چەور حسێب کرد ٥ لە پەنددا هاتووە (اسْتَسْمَنْتَ ذاورم) ئەو جەستە هاوساوەت بە قەڵەو حسێب کرد ٥ بە کەسێك دەگوترێ: بە رواڵەت و روکەش هەڵ خەڵەتێ.

الأَسْمَنُ: دەگوترێ: (فلان أسمنُ حَظّاً) فلانکەس بەشی باشتری هەیە، شانس و بەختی چاکتری هەیە.

السَّامِنُ: کەسێك رۆنی بێ، چەوری لا هەبێ.

السُّمانى: جۆرە باڵندەیەکە پێی دەگوترێ (شێلاقە).

السَّمَّان: رۆن فرۆش ٥ بۆیەیەکە زەخرەفەی پێ دەکرێ.

السَّمْنُ: رۆنی قاڵبوو.

السُّمْنَةُ: دەرمانێکە بۆ قەڵەوی بەکاردێ ٥ گژو گیایەکە گەڵاو لاسکی هەیە، لاسکەکانی باریکن، گوڵێکی سپی هەیە، دەنکە تۆمی هەیە، ئافرەت دەیخوا بۆئەوەی قەڵەو بێ.

السُّمَنِيَّةُ: پێرێکن لە هیندوستان دەهری مەزهەبن و بڕوایان بە کۆپێکردن(تناسخ)هەیە، بڕوایان بە هەواڵی رابردو نیەو دەڵێن رێگای

زانیاری تەنیا هەستەو بەس ٥ جگە لە هەست هیچ شتێکی تر نیە زانیاری لێ دەستەبەر ببێ.

اَلسَّمِينُ: پێچەوانەی خراپە ٥ دەگوترێ: (كلام سمين) قسەیەکی رێکو پێکو پڕ مانایە ٥ (أرض سمينة) خاکێکی بە پیتو بەرەکەتە ٥ خاکێکی بێ بەردەڵانو پاکە، شێدارو گونجاوە بۆ کشتو کاڵ.

اَلْمَسْمَنَةُ: هەر شتێك چاوەڕوانی چەوری لێ بکرێ دەگوترێ: (طعامٌ مَسْمنة للجسم) خۆراکیکە گومانی چەوری لێ دەکرێو وێدەچێ بە خواردنی قەڵەو ببێ.

اَلسَّمَنْدُ: ئەسپ.

اَلسَّمَنْدَلُ: گیانلەبەرێکی قەبارە پچوکە لەناو ئاوو وشکانیدا دەژی ٥ باڵندەیەکە لە وڵاتی هیندوستان هەیە، دەڵێن: ئاگر نایسوتێنێ.

سَمَهَ سَمْهاً وسُموهاً: سەرسام بوو، حەیران بوو ٥ دەگوترێ: (بقي القومُ سُمَّهاً) خەڵکەکە بە واق وڕماوی مانەوە.

سَمَهَ الفرسُ في شوطِهِ سُموهاً: ئەسپەکە غاریداو هەستی بە ماندو بوون نەکرد.

سَمَّهَ اللهُ عقلَهُ: خودا عەقڵی فلانی برد.

سَمَّهَ الرجلُ إبلَهُ: پیاوەکە حوشترەکانی ئیهمال کردن.

اَلسُّمَّهُ: بەتاڵو پوچ ٥ درۆ ٥ هەوڵدانی بێ مەبەست ٥ دەگوترێ: (ذهب فلان في السُّمَّهِ) فلانکەس ملی لە شتی بێ هودە ناو بێ مەبەست دێو دەچێ ٥ با، هەوا.

اَلسُّمَّهى: ئەو دیمەنەیە کە ئادەمیزاد لەکاتی روانینیدا بۆ قورسی خۆر دەمەو نیوەڕۆ دێتە بەرچاوی ٥ خۆ بادانو لارو لەنجە کردن لە روی فیزەوە.

اَلسُّمَّهَةُ: پڕزو پاڵی دار خورما دەتەندرێو لێك دەدرێ وەکوو شێوەی سفرەی نان لەسەر خواردن.

اَلسُّمَّيْهى: بەمانا (اَلسُّمَّهى) دێ ٥ دەگوترێ: (مشي السُّمَّيْهى) رۆیشتنی بە فیزو لوت بەرزییەوە.

سَمْهَجَ في السيرِ وغيرِهِ: پەلەی کرد لە رۆیشتندا.

سَمْهَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی رەوانە کرد.

سَمْهَجَ كلامَهُ: درۆی لە قسەکانیدا کرد.

سَمْهَجَ الحَبْلَ: حەبلەکەی توند بادا.

سَمْهَجَ اليمينَ: سوێندەکەی جەخت کردەوە.

اَلسُّماهِجُ من اللبن: شیرو ماستێك شیرین نەبێو تامی نەگۆڕابێ.

اَلسِّمْهاج: درۆ.

أَلسَّمْهَجُ: شیری شیرین‌و چەور ٥ ئاسان ٥ دەگوترێ: (مـاء سَـمْهَجٌ) ئاوێـکی گـواراو خۆشـڕەوە ٥ (أرض سَـمْهَجٌ) زەوییـەکی تـەخت‌و نەرمەڵانـە ٥ (درْعٌ سَمْهَجٌ) زرێیەکە خۆش لەبەر دەکرێ بە جەستە خۆشە.

السَّمْهَجَةُ: سوێندی جەخت لەسەر کراوە.

سَـمْهَرَ الـزَّرْعُ: کشت‌و کاڵەکـە بـە پیـت نەبوو، زیادی نەکرد.

إسْـمَهَرَّ الـشَّيْئُ والأمـرُ: شـتەکە ڕەق‌و پتـەو بـوو ٥ کارەکـە سـەخت بـوو، توند بوو ٥ مام ناوەندی بوو.

اسْمَهَرَّ في القتال: لـە شـەڕدا جەربـەزەو ورە بەرز بوو.

اسْـمَهَرَّ الظـلامُ: تـاریکی کەوتـە سـەر تاریکی.

السَّمْهَرِيُّ: ڕمبێـك ئاسنەکەی زۆر پتەو بـێ ٥ دەڵـێن: ئـەم جـۆرە ڕمبـە دەدرێنە پاڵ پیاوێـك نـاوی (سَمْهَرَ) بـووە ئـەو دروسـتی کـردون ٥ خێزانەکەشـی نـاوی (رُدَینـة) بـوو ڕمبـی ڕودەینـی نیسبەتیان بـۆ ئـەو دەدرێ ٥ هـەروا وشـەی (الـسَّمهريّ) ناوە بۆ زێی گشت‌و پتەو.

سَمَا سُمـوّاً وسَمـاءً: بـەرز بـووە، سەرکەوت، درێژ بوو ٥ دەگوترێ: (سَمَتْ هِمَّتُهُ إلى معالي الأمور) هەمیشە ئەو چاوی لـە کـاری مەردانـەو شـکۆدارییە ٥ هـەوڵی عیـزەت‌و شـەرەف مەنـدی دەدا ٥ (سَمَا في الحسب والنسب) لـە بنەماڵەو وەجاخ زادەییدا زۆر بەرزو شکۆدارە.

سَمَا بـصره الى الـشيئ: چـاوی لـە شـتەکە بڕی‌و تەماحی لێکرد.

سَـمَا الهـلالُ: مـانگی نـوێ بـەرز بـووە ٥ بەرزی دەرکەوت.

سمـا الـشوقُ لفـلان: عیـشق‌و سـۆز بـۆ فلانکەس هاتەوە.

سمـا القـومُ ونحـوهم علـى المأة ونحوهـا: قەومەکە ژمارەیان لە سەد تێپەڕی.

سماله شخص: لە دورەوە کابرایەك خۆی بۆ دیاری کردو چاوی لێ بوو.

سمابِهِ: بەرزی کردەوە.

سمالهم: ڕاپەڕی بۆئەوەی شەڕیان لـەدژ بکا.

سمـا الفحـلُ سمـاوةً: ئەسپەکە خـۆی هاویـشتە سـەر شـوێنی ئـاو خواردنەوەکـەو ئـاوی بنکـی دوێڵاوەکەی خواردەوە.

سمـا فلانـاً محمـداً: نـاوی فلانکەسـی نـا (موحەممەد) ٥ وشەی موحەممـەدی کردە ناوی کەسایەتی بۆ فلان.

سما الصائِدُ الـوحش: ڕاوکەرەکە تارمـایی دەعباکـەی بـەدی کـردو هەوڵیـدا فرسەتی لێ بێنێ.

أسْمَى الشَّيئَ: شتەکەی بـەرز کـردەوە.

أسمَى فلاناً من بلد الى بلد: فلانکەسی دەست نیشان کرد لەم شارە ناردی بۆ شارێکی تر.

أسمَى الشَّيْءَ كذا بكذا: شتەکەی کرد بە ناو بۆ ئەوە.

ساماه: کێ برکێی لەگەڵدا کرد.

سَمَّاهُ كذا: ناوی نا فلان.

إسْتَمى فلان: فلانکەس چووە دەرەوە بۆ راوکردن ٥ گۆرەوی هەڵکێشان‌و لەکاتی گەرمادا خەریکی راوە ئاسك بوو.

إسْتَمَى الصائدُ الوَحْشَ: راوکەرەکە دەعباکەی دیاری کردو هەوڵی نێچیر کردنی دا.

استمى فلاناً: داوای ناوی فلانکەسی کرد.

استمى فلاناً: داوای گۆرەوی راوکردنی لە فلانکەس کرد بۆ کاتێکی دیاری کراو بیداتێ‌و بچێ راوی پێ بکا ٥ وای لێکرد بچێ ئاسك راو بکا بە گۆرەوی تایبەتی راوکردن ٥ بە ئەنقەست چوو بۆ دیدەنی ٥ خێرو چاکەی لێ چاوەڕوان کرد.

الإسم: ناوی شت: ئەو وشەیەی دەبێتە نیشانەی شت‌و پێناسەی ٥ بەلای نەحوییەکانەوە بریتییە لە وشەیەك دەلالەت دەکا لە مانایەك لە خودی خۆیداو مانای زەمەن تێیدا بەرچاو نەگیراوە.

الاسم الأعظم: ناوێکە کۆکەرەوەی مانای هەموو صیفاتی خودایە.

اسم الجلالة: ناوی پەروەردگار ٥ (ك: أسامي).

السَّامي: بەرزو شکۆدار ٥ دەگوترێ: (مقام سام) ٥ پلەو پایەی بەرزو شکۆدار.

السُّما: ناوو شۆرەت.

السماء: ئاسمان: ئەوەی دەق بەرامبەر زەوییە ٥ لە هەموو شتێکدا لای ژووروی ٥ هەرشتێك لەسەر تۆوە بێ‌و سێبەرت لێبکا ٥ (ك: سماوات) ٥ هەورو باران ٥ لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ گژوگیا چونکە بەهۆی بارانی ئاسمانەوە دێتە بەرهەم.

السَّمَاوَةُ: هەلاشی خانوو ٥ لە هەموو شتێکدا شەخصی شتەکەیە یان روخسارەکەیەتی ٥ (سماوة الهلال) دیمەنی مانگ کە کەمێك لە ئاسۆ دەربکەوێ ٥ (ك: سماء وسماو).

السُّمُوُّ: بەرزی‌و شکۆمەندی ٥ (صاحب السمو) نازناوی پاشاو میرو فەرمانڕەوایە.

السَّمِيُّ: بەخۆ نازو خۆ هەڵكێش ٥ وێنەو بەرامبەر.

اَلْمِسْمَاةُ: گۆرەوی کە لە خوریو شتی وا دروست دەکرێ ٥ راوکەر لەبەری دەکا بۆئەوەی گەرما کاری تێ نەکا ٥ (ك: مَسام).

اَلْمُسَمَّى: ناونراو، دیاری کراو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ ٥ دەشگوترێ: (فلان من مسمي قومه) فلانكەس لە پیاوە باشەکانی گەلەکەیەتی.

السَّنابُ: شەرِی قورس.

السِّنابُ: کەسێك پشتو سکی درێژ بێ.

السِّنابَةُ: بەمانا (السِّنابُ) دێ.

السَّنْبُ: زەمانەو رۆژگار.

السَّنْبُ من الخیل: ئەسپی زۆر خۆشرۆو رەسەن ٥ (ك: سُنُوبٌ).

السَّنْبَةُ: بەشێك لە رۆژگار دەگوترێ: (مضى من الدهر سِنْبَةٌ).

السُّنُوبُ: درۆزنو غەیبەت کەر ٥ رق هەڵساو، رق ئەستور.

السُّنْبُوقُ: بەلەمی پچوك ٥ (ك: سنابیق).

السُّنْبُكُ: قەراخی سمی وڵاخ ٥ لە هەموو شتێکدا سەرەتاکەی ٥ دەگوترێ: (أصابنا سُنْبُك السماء) سەرەتای بارانمان لێ باری ٥ یان دەگوترێ: (كان ذلك علی سنبك فلان) ئەو شتە لە سەرەتای فەرمان رەوایی فلاندا بوو ٥ هەروا ناوە بۆ قەراخی ئەو شوێنەی شمشێر کە زەرکەفت کراوە ٥ لای ژووروی کلاو خودەی ئاسن ٥ زەوی پتەو بێ خێرو بێر ٥ خەراجو باج ٥ (ك: سنابك).

السُّنْبُوكُ: بەمانا (السُّنبوقُ) دێ (ك: سنابیك).

سَنْبَلَ الزرعُ: کشتو کاڵەکە گوڵی کرد.

سَنْبَلَ ثوبَهُ: کراسەکەی بەردایەوەو لکێکی بە دووی خۆیدا راکێشا.

السُّنْبُلُ: گوڵی رووەك ٥ ئەو بەشەی تۆوەکەی تێدایە ٥ روەکی ناردین کە روەکێکە لە رەگەکانی هەندێ جۆر عەتر دەردەهێندرێ ٥ عەتری ئەم روەکە زۆر بەناوبانگە ٥ (ك: سنابل).

السُّنْبُلَةُ: بەمانا (السُّنبُلُ) دێ ٥ هەروا ناوە بۆ بورجێك لە دوانزە بورجەکانی ئاسمان.

السُّنْبُولُ: بەمانا (السُّنبُلُ) دێ ٥ تاکەکەی (سنبولة).

أَسْنَتَ القومُ: خەڵکەکە توشی ساڵێکی بێ بارانیو قاتو قری بوو.

سَنَّت القِدرَ ونحوها: کەمونی کردە ناو مەنجەڵەکەوە.

تَسَنَّتَ كريمةَ آلِ فلان: لە ساڵێكی گرانیو بێ بارانیدا كچە خانمی فلان بنەماڵەی مارە كرد ٥ یان پیاوێكی خوێڕی دەوڵەمەند كچێكی خانمو خاتونی هەژاری مارە كرد لە ساڵی بێ بارانیو قاتو قڕیدا.

السُّنُوتُ: كەمون ؛ رومكێكی كشتو كاڵی ساڵانەیە دەنكو تۆوەكەی لە تەوابیلاتەو زۆر جۆری هەیە بڕوانە مادەی (كمون).

سَنَجَهَ سَنْجاً: بە رەنگی جیا لە رەنگی خۆی بۆیەی كرد.

سَنَّجَ الثَّوْبَ: قوماشەكەی خێت خێت كرد.

السِّنَاجُ: شوێنەواری دوكەڵی چراو فتیلەیە بە دیوارو شتی وەهاوە ٥ لە پەندا هاتووە (لابدّ للسِّراج من السِّناج) چراو فتیلە بێ دوكەڵ نابێ، چرات داگیرساند دیوارت رەش دەبێ ٥ لە بواری كیمیادا بریتییە لە وردە كاربۆن كە لەناكامی هەبوونی كەمو كوڕی لە سوتانی سوتەمەنییەكە پەیدا دەبێ ٥ (ك: سُنُجٌ وأسْنِجة).

السِّنْجَةُ: پارسەنگ وەكوو كیلۆو حوققەو ریطلو شتی وا ٥ (ك: سِنَجٌ).

السُّنْجَةُ من الألوان: رەنگی بەڵەكو خاڵخاڵ ٥ (ك: سُنَجٌ).

السُّنْجَابُ: سمورە: گیانلەبەرێكە لە جرج گەورەترە كلكی درێژە توكی پڕە چوستو چالاكە، رەنگی زەردی خاكییە.

السَّنْجقُ: هەرێمێك قەڵەم رەوی پارێزگار یان قائمقام بێ، بۆیە جار جار ئەم وشەیە پاڵ شاری كۆیە دەدرێو دەگوترێ كۆی سنجەق.

سَنَحَ سنوحاً: هاتە دڵیەوە، بە دڵیدا هات، وای بۆ دەركەوت ٥ دەگوترێ: (سَنَحَ لي رأي في كذا) لە فلان شتدا بۆچونێكم بۆ پەیدا بوو.

سَنَحَ الطائرُ أو الظَّبْيُ وغيرهما: باڵندەكە یان ئاسكەكە لەلای چەپتەوە بكەوێتە لای راستت ٥ عەرەب بە بینینی دیاردەی ئاوا گەشبین بوون ٥ (هو سانح وهي سانحة).

سَنَحَ الشَّيْءُ: شتەكە ئاسانو بەدەست بوو.

سَنَحَ الخاطِرُ بكذا: دڵی سەخی بوو، لێبوردەیی نواند.

سَنَحَ فلان بكذا: فلانكەس بە شێوە تیلنیشانو تەعریض ئاماژەی بۆ شتەكە كردو راستەوخۆ دانی پێدا نەنا.

سَنَحَ به أو عليه: خستيه حاڵەتى لەڕودامانـەوە، يان شەڕو نەگبەتى توش كرد.

سَنَحَ الشَّيْءَ سَنحاً: بـه دەست پێشوازى لێكرد.

سَنَحَ فلاناً عن كـذا: فلانكەسى لـەو كاره لادا ◦ گێڕايەوە.

سانَحَ سِناحاً ومُسانَحةً: بەمانا (سَنَحَ) دێ.

تَسَنَّحَ مِن الريح: خـۆى لـه بايەكـه شاردەوه ◦ خۆى له بايەكه پەنادا.

تَسَنَّحَ فلاناً عن كذا: فلانكەسى هەڵپشكنى له بارەى ئەو شتەوە.

إستَسْنَحَهُ: بەمانا (تَسَنَّحَهُ) دێ.

السُّنيحُ: خێرو بەرەكەت ◦ ناوەڕاستى ڕێگە.

السَّنيحُ: گەوهەرو مروارى ◦ خشڵ (ك: سُنُحٌ).

سَنَخَ سُنوخاً: جێگير بوو، بەرز بووه.

سَنِخَ الدهن أو الطعام: ڕۆنەكـە يـان خۆراكەكه بۆگەنى كرد.

سَنِخَ أسنانُهُ: ددانـى خـوران و هـەڵوەرين هەتا بنكى ددانەكان دەركەوت ◦ (هو سَنِخٌ وهي سَنِخَةٌ).

سَنِخَ من الطعام: خواردەمەنييەكەى زۆر كرد.

السَّناخَةُ: باى بۆگەن.

السِّنْخُ: بنەماو ئەصڵى شت جا هەر شتێـك بـێ ◦ شـوێنى ڕوان و دامەزرانى ددان لـەناو شـەويلەو پوكدا ◦ ئـەو ئاسـنه پـچكۆلەى بـه سەرى تيرەكەدا دەكرێ ◦ گڕو گفى تاو نەخۆشى.

السَّنِخُ: دەگوترێ: (بلد سَنِخٌ) وڵاتێـكى لەرزو تا داره ◦ شوێنێكه لەرزو تـاى زۆره. (وهي سَنِخَةٌ).

سَنَدَ اليه سنوداً: پاڵى پێوەدا، پشتى پێ بەست، خۆى بەسەردا دا.

سَنَدَ ذنب الناقة: كلكى حوشترەكه لـەملاو لەولاى خۆيدا ڕاستو چەپى كرد.

سَنَدَ في الجبل: بە كێوەكەدا سەركەوت.

سَنَدَ للخمسين ونحوها: له پەنجا تێپەڕى.

سَنَدَ الشَّيْءَ سنداً: كۆڵەكەى بۆ شتەكه دانا، كۆڵەكەى ژێر شتەكەدا.

أسْنَدَ اليه: بەمانا (سَنَدَ) دێ.

أسْنَدَ في العدو: لـه ڕاكـردن و بازدانـدا تينى تێ كردو گوڕى دايه خۆى.

أسْنَدَ الشَّيْءَ: بەمانا (سَنَدَهُ) دێ.

أسْنَدَ الحديث الى قائله: قسەكەى بـەرز كردەوە بۆ سەر بێژەرەكەى.

أسْنَدَ اليه أمْرَهُ: كارو بارى خۆى خستـه ئەستۆى ئـەوو كـردى بـه بريكارى خۆى.

سَنَّدَ: سەنەدى لەبەركرد.

سَنَّدَ الشَّيْءَ: بەمانا (سَنَدَهُ) دێ.

استند اليه: بەمانا (سَنَدَ) دێ.

تساندَ اليه: بەمانا (استند اليه) دێ.

تَسَانَدَ القوم أو الجيش: خەڵكەكە یان سوپاكە وەجبە وەجبە هاتنە دەرو هەر وەجبەو ئاڵای خۆی بەرز كردەوە ٥ دەشگوترێ: (خرجوا متساندين).

الاسنادُ: بەلای زانایانی زمانی عەرەبییەوە بریتییە لە لێكدانی دوو وشە بە شێوەیەك كە مانای تەواو بگەیەنێ.

السِّنادُ: لە رووی قافیەو سەرواوە جوداوازی نێوان حەرەكەو پیتی مەدی پێش رەوییە، ئەم جودا وازییە بە عەیبێكی گەورەی شیعر دادەنرێ.

السُّنْدُ: جۆرێكە لە قوماش یان جۆرە بوردەیەكی یەمەنییە.

السِّنْدُ: وڵاتێكە كەوتۆتە بەشی باكوری خۆرئاوای هیندوستان ٥ حەوزی روباری (السِّند) كەوتۆتە ناوەڕاستی، ئێستا زوربەی ئەو وڵاتە كەوتۆتە پاكستانی خۆرئاوەوە ٥ هەروا وشەی (السِّند) ناوە بۆ پێرێك ئادەمیزاد كە لەو وڵاتەدا نیشتەجێن ٥ (ك: سُنودُ وأسناد).

السَّنَدُ: جۆرێكە لە قوماش یان جۆرێكە لە بوردەی یەمەنی ٥ كێوی بەرامبەرو بەرز ٥ هەر شتێك پشتی پێ ببەسترێ یان بكرێتە بەڵگە، بۆیە بە چەكی قەرز دەگوترێ: (سَنَدٌ) ٥ لە بواری ئابوریدا بریتییە لە وەرەقەیەكی رەسمی قەرزێكی دیاری كراوی تێدا تۆمار كراوە.

السَّنَد الإذني: نوسراوێكە پابەند بۆنێكی تێدا تۆمار كراوە كە ئەندازەیەك پارە بدا بە كەسێكی دیاریكراو یان بە هەڵگری ئەو نوسراوە لە كاتێكی دیاریكراودا.

لە عیلمی حەدیثدا بریتییە لە زنجیرەی پیاوی حەدیث گێڕەوە.

السَّندان: دەزگای ئاسنگەر ئەو ئاسنە پتەوەی داندراوەو ئاسنگەر بە چەكوچەكەی ئاسنی تر دەكوتێ لەسەری ٥ دەگوترێ: (هو بين المطرقة والسندان) فلان شت لە نێوان چەكوچو سنداندایە.

السِّنْدانُ: پیاوی بەهێزو گەورە، گورگی گەورەو بەهێز.

السِّنديانُ: درەختێكە لە درەختی (الأحراج) دار بەڕو.

السَّنيدُ: زۆڵو باوك نادیار ٥ (هي سنيدة).

اَلْمُسْنَدُ من الحديث: ئەو حەدیثەیە

زنجیرەکەی بگاتەوە سەر پێغەمبەر (د.خ) ٥ ئادەمیزادی حەرام زادە ٥ جۆرە نووسینێکی حیمیەرییەکانە کە لە کۆندا لە یەمەن بەکاریان هێناوەو لەگەڵ شێوە نووسینی ئێمە جوداوازە ٥ هەروا بە شیعرێك دەگوترێ: (سِنَاد)ی تێدا بێ.

اَلْمُسْنَدُ: هەر شتێك پاڵی پێوە بدرێ ٥ (ك: مساند).

سَنْدَرَ في الأمر: پەلەی لە کارەکەدا کردو ملی لێنا.

السَّنْدَرُ: چاو نەترس‌و ئازاو بە جەرگ کە سڵ لە هیچ نەکاتەوە.

السَّنْدَرَةُ: پێوەرێکی گەورەیە وەکوو تەغارو عەربە ٥ درەختێکە سەرە تیرو شتی وای لێ دروست دەکرێ ٥ شوێنێکە لەسەر سەربانی خانوو کاڵای ناو ماڵی تێدا هەڵدەگیرێ بە تایبەتی ئەو ئامێرو شتانەی کە رۆژانە پێویست نین‌و ناو بەناو پێویستمان پێ دەبێ.

السَّنْدَرِيُّ: کەسێك بۆ کاروباری خۆی بە پەلە بێ‌و گرنگی تەواو بە کاری خۆی بدا ٥ ئازاو بە جەرگ ٥ توند ڕەوو بەهێز ٥ درێژ ٥ چاو گەورە ٥ باش‌و ڕەسەن.

السُّنْدَرُوسُ: کەتیرەو صمغێکە لە درەخت دەردەهێنرێ‌و دەرمانی برین‌و شتی وای پێ دەکرێ.

السُّنْدُسُ: جۆرێکە لە ئاوریشمی تەنك.

سَنْدَل: گۆرەوی هەڵکێشان بۆ ڕاوکردنی حەیوانی کێووی‌و دڕندە.

السُّندالُ: بەمانا (السَّندان) دێ.

السَّنْدَلُ: گۆرەوی (ك: سنادل).

سَنْوَ سَنَراً: تەمەنگە تیزە بوو، ڕەوشتی ناشیرین بوو (هو سَنِرٌ).

السِّنَّوْرُ: پشیلە؛ خۆشترین خواردن لای ئەم گیانلەبەرە مشکە ٥ پشیلەی کێوی‌و پشیلەی ماڵی هەیە ٥ گردە مل ٥ بنکی کلك ٥ (ك: سنانیر).

السَّنَوَّرُ: کۆمەڵێ چەك‌و تەقەمەنی ٥ پۆشاکێکە لە چەرم دروست دەکرێ وەکوو زرێ لە شەڕدا لەبەر دەکرێ.

سَنْسَنَتِ الریحُ: با هەڵیکرد زۆر ساردە.

السِّنْسِنُ: تینوایەتی ٥ قەراخی فەقەرەی پشت ٥ لایەکی پەراسو ئەو لایەی بە سنگەوە نووساوە ٥ (ك: سناسِن) ٥ دەگوترێ: (جاءت الریحُ سناسِنَ) بایەکە لەسەر یەك شێوە هەڵبوو.

السِّنْسِنَةُ: قەراخی فەقەرەی پشت ٥ لایەکی پەراسوو ئەولایەی بە

سنگەوە نووساوە ٥ (ك: سَناسِن).

سَنَطَ سناطَةً: کۆسە بوو ٥ ریشی مووی لێ نەهاتووە ٥ یان لا روومەتی مووی پێوە نیە ٥ (فهو سِناط وسنوط).

سَنِطَ سَنَطاً: بەمانا (سَنُطَ) دێ.

السَّنْطُ: درەختێکە لە پێری (القرنیە)یە گەلاکەی دەباغی پێ دەکرێ ٥ لە شوێنی گەرمەلاندا دەڕوێ.

السِّنْطُ: جوومزگەی دەست، مەچەکی دەست ٥ (ك: سُنُوط).

السُّنْطور: سەمتور؛ ئامێرێکی مۆسیقایە دەشوبهێتە قانون ژێیەکانی لە مس دروست کراوە.

السِّنْطِیر: بەمانا (السُّنْطور) دێ.

سَنُعَ سَناعَةً وسُنوعاً: هەڵکشا، بەرز بۆوە ٥ جوان و شیرین بوو ٥ جومزگەکانی نەرم و ئەندام شلك بوو ٥ (هو سنیع وهي سنیعة).

أسْنَعَ: بەمانا (سَنُعَ) دێ.

أسْنَعَ فلانٌ: فلانکەس کوڕو کچی بالاّ بەرزو روخسار جوانی بوون ٥ فلانکەس جومزگەی نازاریان هەبوو.

أسْنَعَ مَهْرَ المرأة: مارەیی ئافرەتەکەی زۆر کرد.

الأسْنَعُ: درێژو بالاّ بەرز (امرأة سنعاء) ئافرەتی بالاّ بەرز دەگوترێ: (هو أسنع منه أفضل وأطول) (ك: سُنْعٌ).

السِّنْعُ: مەچەك و جومزگە ٥ (ك: أسناع وسِنَعَة).

السَّنیع: زۆر ٥ دەگوترێ: (مهر سنیع) مارەییەکی زۆرە.

السَّنیعة: مێینەی (السَّنیع) ٥ ئافرەتی نەرم و شل و دەست و مەچەك شلك و ئێسقان نەرم ٥ رێگای ناو کێو ٥ (ك: سنائع).

السُّنْبُعَةُ: (ابن عرس) چەقەڵ ٥ دەعبایەکە وەکوو مشك مێملی مریشك و جوچکە ٥ ئەو گۆشتە پچکۆلەیە لە ناوەڕاستی دیوی ناوەوەی لێوی سەرەوەیە ٥ (ك: سَناعب).

سَنَفَ البعیرُ: حوشترەکە پێش کەوت.

سَنَفَ البَعیرَ: بەرسك و پاڵووشتی وای بۆ حوشترەکە دروست کردو شەتەکیدا بۆئەوەی بارو کورتانی پێوە بوەستێ.

أسْنَفَ البعیرَ: بەمانا (سَنَفَ) دێ.

أسنَفَت البِکرةُ: حوشترەکە چەند مانگ بەسەر ئاوس بوونیدا تێپەڕی و گوانەکانی هاوسان.

أسْنَفَ البرقُ والسحابُ: بروسکەو هەورەکە لە نزیکەوە بینران.

أسنفت الريحُ: بايەكە بە تەوژم هەڵبوو تەپو تۆزی بەرپا كرد.

أسـنفت الناقـةُ: حوشـترەكە كزو لاواز بوو.

أسـنفت الأرض: زەوییەكـە بـێ گیـاو گـژبوو پێداویـستی ژیـانی تێـدا نەبوو.

أسـنف الأمـرَ: كارەكـەی قـایم كـردو گرنگی پێدا.

السِّنافُ: حەبلێكە یان سیرمەیەكە بە دەوری جەسـتەی حوشـتردا دەهێندرێ كورتانو باری سەر پشتی پێ قایم دەكرێ.

السِّنْف: بەچنەو زەمبیلەی میوە بە هـەموو قەبارەیەكـەوە؛ خرببـێ لـە درێژەوە بێ، هەر شتێك میوەی تێ بكـرێ پێـی دەگـوترێ: (الـسِّنف). هەروا ناوە بۆ لقو پۆپو پـرژی بـێ گـەلا ٥ گـەنمو جـۆی كورتـە بـالا ٥ كۆمەڵەو پێڕ (ك: سُنُوفُ وسِنَفَة).

الـسَّنيفُ: قـەراخی بـەرەو مـافور (ك: سُنُفٌ).

الْمِسْنَافُ: پێشكەوتوو لـە رۆیـشتندا ٥ قـەد باریـكو كـزو لاواز ٥ (ك: مسانف).

سَنِقَ من الطعام أو الشراب: لە خواردنەكە تێری خواردو ئێنتەلای كرد.

سَنِقَ فلانٌ: فلانكەس ناز پەروەردەو ژیان نـەرمو نـۆڵ بـوو (هـو سَـنِقٌ وهـي سَنِقَةٌ).

اسـنقه الطعـام أو الـشرابُ: خـواردنو خواردنەوە تەبیاتی تێـكداو تووشـی ئێنتەلا بوو.

أَسْنَقَهُ النعيمُ فلاناً: نـازو نیعمـەتی زۆر فلانكەسی توشـی تـەرەفو گومڕایی كردو لە رێگەی راست لایدا.

الـسُّنَيْقُ: خـانووی گەچـكاری كـراو ٥ ئەستێرەیەكی سپییە (ك: سنانیق).

السِّنكِسارُ: كتێبێـكە ژینامـەی پیـاو چـاكانی مەسـیحیو رەبـەنو دێـر نـشینی تێـدا تۆمـار كـراوە لـە كەنیـشتەكاندا بەسـەر كـۆڕو كۆمەڵانی خۆیاندا دەخوێندرێتەوە.

سَنِمَ البعيرُ سَنَماً: حوشـترەكە دۆگی گەورە بوو.

سَنِمَ الشَّيْءُ: شتەكە لە زەوی بـەرز بـۆوە ٥ (هو سَنِمٌ وهي سَنِمَةٌ).

أسْنَمَ: بەمانا (سَنِمَ) دێ.

أسْنَمتِ النّارُ: ئاگرەكە بڵێسەی گەورە بوو.

أسْنَمَ الطعـامُ الـبعيرَ: خۆراكەكـە دۆگـی حوشترەكەی گەورە كرد.

سَنَّمَ الكلأُ البعيرَ: لەوەڕو ئالفەكە دوگی حوشترەكەی گەورە كرد.

سَنَّمَ فلان الشَّيْئَ: فلانكەس شتەكەی لە روی زەوی بەرز كردوە ٥ وەكوو دوگی حوشتر لای سەروی تەسك‌و لای خواروی پان ٥ دەگوترێ: (سَنَّمَ القبر) گڵی گۆڕەكەی بەرز كردوە سەرانسەرەكەی تەسك كردوەو تەختی نەكرد.

سَنَّمَ الوِعاءَ: تەنەكەو بەرمیلەكەی پڕكردوو هەڵیدایەوە تا وای لێهات وەكوو دوگی حوشتر بەرز بۆوە.

استَنَمَ البعيرَ: سواری دوگی حوشترەكە بوو.

استَنَمَ الشَّيْئَ: سواری شتەكە بوو، چووە تۆپەڵاكی.

تَسَنَّمَهُ: بەمانا (إستَنَمَهُ) دێ.

تَسَنَّمَ عليه من فوق الغرف: لە ژوور ژورەكانەوە هاتە خوار.

تَسَنَّمَ السَّحابُ الأرضَ: هەورەكە زەوی ئاودا.

تَسَنَّمَ فلاناً: لەنكاو فلانكەسی گرت.

تَسَنَّمَ الشَّيْبُ فلاناً: دیاردەی پیری لە فلانكەسدا زۆر بوو.

التَّسْنيمُ: جۆگەیەكە لە بەهەشتدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِزاجُهُ مِن تَسنِيمٍ، عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾.

السَّنَامُ: قەبارەیەك بەزوو پیوە بە شێوەی خوارەوە بوو لەسەر پشتی حوشتر كۆ بۆتەوە ٥ هەروا لە هەموو شتێكدا لای سەرویەتی ٥ لە زەویدا بە ناوەڕاستی دەگوترێ ٥ لە گەل‌و نەتەوەدا بە پیاوی وەجاخ زادەو شەریف دەگوترێ ٥ دەڵێن: (سَنام الرَّجُل) بەرزی‌و شەوكەتی پیاو ٥ (ك: أسْنِمَةٌ).

السِّينَمَا: سینەما ٥ وێنەو جم‌و جوڵكەر لەسەر شاشە بە بەرچاوی بینەراندا ٥ ئەو خانووەی وێنەكانی تێدا رادەنوێنرێن.

السِّينَمَا توغراف: ئامێرێكە وێنە جم‌و جوڵكەرەكان لەسەر شاشە پێچەوانە دەكاتەوە.

السُّنْمَة من النبات: ئەوەی دەكەوێتە لای سەروی روەكەكە وەكوو گوڵە گەنم‌و گوڵە جۆو شتی وا ٥ چرۆو گوڵی روەك ٥ تۆپەڵاكی درەخت، سەرە تەرزەو كۆتایی لق‌و پۆپ ٥ هەر درەختێك بەردار نەبێ‌و ئەملاو ئەولای وشك بێ.

السَّنِيمُ: دەگوترێ: (رجل سنيم) پیاوێكی رێزدارو شكۆمەندە.

المُسَنَّمُ: دەگوترێ: (مجدٌ مُسَنَّمٌ) رێزو شكۆمەندییەكی گەورەیە ٥ شتێك لەسەر شێوەی دوگی حوشتر بێ.

السِّنِمارُ: مانگ ٥ پیاوێك شەو نەخەوێ ٥ دزو جەردە.

سِنِمّار: ناوی وەستایەکی رۆمییە باڵە خانەیەکی بۆ نوعمانی لەخمی دروست کرد، ئەو وەستایە باڵە خانەکەی جوان دروست کرد کە تەواوی دەکا لە جیاتی ئەوەی نوعمان پاداشی بداتەوە، فەرمانی دا لەسەر باڵە خانەکەوە بیخەنە خوارو لەناوی بەرن بۆئەوەی باڵە خانەی لەو جۆرە بۆ کەسی تر دروست نەکا ٥ بۆیە دەرحەقی گوتراوە (جوزی جزاء السِّنِمار) ئێستا ئەم پەندە بە کەسێك دەگوترێ: کە چاکە بکاو بە خراپە پاداشی بدرێتەوە.

سَنَّ السکین ونحوه سَنّاً: کێردەکەی تیژ کرد.

سَنَّ الحَجَرَ ونحوه: بەردەکەی سووە، لوس‌و پوسی کرد ٥ دەگوترێ: (هذا مما یَسُنُّكَ علی الطعام) ئەمە هەڵت دەنێ بۆ خواردنی خواردەمەنییەکە.

سَنَّ الأمیرُ رعیته: فەرمانڕەوا بە رێك‌و پێکی کارو باری گەلەکەی بەڕێوە برد.

سَنَّ الأسنانَ: ددانی هاژنینەوە، سیواکی کردن، دەرمانی کرد.

سَنَّ فلاناً: گازی لە فلانکەس گرت، بە فلانکەس رۆگەزی ٥ ددانی فلانی شکاندن ٥ بە ددان برینداری کرد.

سَنَّ الرمْحَ: ددانی بۆ رمبەکە دروست کردن‌و لێی بەستن.

سَنَّ الشَّيْءَ: وێنەی شتەکەی کرد ٥ لوس‌و پوسی کرد.

سَنَّ الطینَ: گڵەکەی سور کردەوەو کردی بە سواڵەت.

سَنَّ العُقدةَ: گرێیەکەی کردەوە.

سَنَّ الطریقَ: رێگاکەی تەخت‌و خۆش کرد.

سَنَّ الأمر: کارەکەی ئاشکرا کرد.

سَنَّ الله سُنَّةً: پەروەردگار رێگای راستی رون کردۆتەوە.

سَنَّ المشَرِّعُ القانون: یاسا دانەرەکە یاسای دانا ٥ هەروا هەر کارێکی داهێنراوو تازە قەڵا بکەی‌و دوایی کەسانی دیکە پەیڕەوی بکەن ئەوە بە وشەی (سُنَّة) تەعبیری لێ دەدرێ.

سَنَّ الماءَ أو الترابَ علی وجه الأرض: بە هێواشی ئاو یان گڵی رۆکردە سەر زەوی ٥ دەگوترێ: (سَنَّت العینُ الدمعَ) چاوەکە بە هێواشی فرمێسکی باراندن.

سُنَّ الوجهُ: دەم‌و چاوی بە شێوەی درێژو مەخروطی دەرکەوت ٥ دەڵێی گۆشتی لێ داتاشراوە.

سُنَّ الماءُ: ئاوەکە گۆڕا بۆگەن بوو.

سُنّت الأرض: زەوییەکە گیاو گژی هەمووی خوراو هیچی پێوە نەما.
أَسَنَّ: ددانی روان ٥ تەمەنی گەورە بوو، تەمەنی درێژ بوو.
أَسَنَّ اللهُ سِنَّهُ: خودا ددانی رواندن.
أَسَنَّ الرُّمْحَ: ددانی بۆ رمبەکە دروست کردن.
سَنَّنَ السكين ونحوه: کێردەکەی تیژ کرد.
سَنَّنَ كلامَهُ: قسەکانی پاڵفتە کردن‌و جوانی رازاندنەوە.
سَنَّنَ الرُّمْحَ: ددانی لەسەری رمبەکە بەست.
سَنَّنَ الرُّمْحَ إليه: رمبەکەی ئاراستە کرد ٥ رمبی تێگرت.
سَنَّنَ الشَّيْءَ: ددانی بۆ شتەکە دروست کردن وەکوو مشار.
سَنَّنَ الرَّجلَ: تەمەنی بۆ پیاوەکە مەزندە کرد.
إسْتَنَّ: سیواکی کرد.
إستَنَّت العينُ: چاوەکە فرمێسکی هەڵ رشتن.
إستَنَّ دم الطعنة: خوێنی برینەکە فیچقەی کرد.
إسْتَنَّ الفرسُ: ئەسپەکە لەسەر رەوتی خۆی رۆیشت بەرەو پێش.
اسْتَنَّ السرابُ: تراویلکەکە لە پێش چاو کەوتە شەپۆلدان‌و ژاکان وەکوو ئەوە جاری ببێ‌و بڕوا.
اسْتَنَّ بسُنَّتِهِ: بە رێبازی ئەو کاری کرد، پەیرەوی بیرو بۆچوونی ئەوی کرد دەگوترێ: (سَنّ فلان طريقاً من الخير لقومه، فاستَنُّوا به وسلكوه).
تَسَنَّنَ في عَدْوِهِ: بەرەو پێش رۆیی.
تَسَنَّنَ: پەیرەوی حەدیثی پێغەمبەری کرد.
اسْتَسَنَّ: تەمەنی زۆر بوو، بە ساڵا چوو.
اسْتَسَنَّ الطريقةَ: رێبازەکەی گرتە بەرو پێیدا رۆیی.
السِّنانُ: نوکی رمب ٥ هەر شتێك کێردو شتی وای لەسەر ببەسترێ ٥ (ك: أسِنّه).
السِّنُّ: ددان.
السِّنُّ من الشيء: هەر بەشێك لە شت‌و سەرەکەی تیژ بێ وەکوو ددانی شانە‌و مشار‌و داس‌و کلیل‌و قەڵەم ٥ تەمەن ٥ دەگوترێ: (صدّقني سِنُّ بكره) تەمەنی گەنجی ئەو بڕوای بە من هێنا ٥ دەنکی سەرە سیرو پیاز ٥ هاوتەمەن ٥ دەگوترێ: (فلان سِنّ فلان) فلان هاوتەمەنی فلانکەسە ٥ (ك: أسنان).
السُّنَنُ: رێبازو شێوەو شێواز ٥

دەگوترێ: (بنوابیوتهم علی سنن واحد) خانوەکانیان لەسەر یەك شێوەو شێواز بنیات ناون.

السَّنَنُ من الطریق: شێوەی رێگاو ئاراستەی رێگا ٥ دەگوترێ: (تَنحَّ عن سَنَنِ الخیل) ٥ لە رێڕەوی ئەسپەکە لایدا.

ألسَّنَّةُ: یەکجار تیژ کردن ٥ ورچ ٥ فەهد ٥ (ك: سِنان).

السُّنَّةُ: رێباز ٥ ژینامەی پاكو خاوێن یان پیسو پۆخەڵ ٥ یاساو دابو نەریتی پەروەردگار، حوکمو بڕیاری خودا دەربارەی مەخلوقاتی ٥ سوننەتو رێبازی پێغەمبەر (فەرمودەو کردارو رازی بوونی لەسەر شت) ٥ هەر شتێك پاڵ پێغەمبەر بدرێ لە گوفتارو کردارو بێدەنگ بوون لە شت ٥ لە فیقهی ئیسلامیشدا بە کردەوەی چاك دەگوترێ لە بواری طاعەتدا بەو ئەرکانە دەگوترێ (سُنَّة): کە نە فەرضن نە واجبن ٥ سروشتو رەوشت ٥ روخسار ٥ وێنە ٥ دەگوترێ: (هو أشبه شیءٍ به سُنَّةً) لەروی وێنەو روخسارەوە لە هەموو شتێك زیاتر لەو دەچێ.

أهل السنة: ئەو جەماعەتو لایەنەن کە پێیان وایە ئەبوبەکرو عومەر دوو خەلیفەو جێنشینی یەك لەدوای یەکی پێغەمبەر بوونو جێنشینییەکەیان شەرعی بووە ٥ شیعە دژی ئەم رایەن.

ألسِّنَّةُ: پاچی دوو سەر (پاچە ئینگلیزی) ٥ یان ئەو ئاسنەی زەوی پێ دەکێڵدرێتەوە وەکوو گاسنو پێمەڕە.

السُّنِّیَّةُ: نیسبەت بۆلای (سُنَّة) ٥ سونە مەزهەب ٥ دەگوترێ: (هو سني وهي سُنية).

السُّنُونُ: ئەو دەرمانو مەڵحەمەی ددانی پێ پاك دەکرێتەوە.

ألسَّنِینُ: ئەوەی هەڵدەوەرێ لە بڕینی مشارو لێك خشاندنی بەرد لە شتی تر ٥ زەوییەك گیاو گژی خورابێو بوبێتە سوتە مەرو ٥ هاوشانو دەستە براو دەستە خوشك.

السَّنینة: مێینەی (السَّنِینُ) ٥ لمبی بەرزەوە بوو، کۆمەڵ بوو لەسەر زەوی ٥ (ك: سنائن) ٥ دەگوترێ: (جاءت الریحُ سَنائِنَ) بایەکە لەسەر یەك شێوە هەڵیکرد.

ألْمَسَانُ من الإبل: حوشتری گەورە تاکەکەی (مُسِنّ).

المِسَنُّ: هەسان، کارتیخ ؛ هەر شتێك

چەقۆی پێ تیژ بکرێ یان لەسەری تیژ بکرێ ٥ (ك: مَسَانٌ).

سَنِهَ الطعام أو الشرابُ سَنَهاً: خواردنەکە گۆڕا، بۆگەنی کرد.

سَنِهَتِ النَّخْلَةُ: دار خورماکە ساڵی زۆری بەسەردا تێپەڕین ٥ (فهو سَنِهٌ وهي سَنِهةٌ وهي سَنْهاءُ) (ك: سُنَّةٌ).

سانَهَتِ النَّخْلَةُ وغيرها مُسَانَهةً وسِناهاً: بەمانا (سَنِهت) دێ ٥ یان ساڵێك بەری گرتو ساڵێك بێ بەر بوو.

سَانَهَ فلاناً: بە ساڵ مامەڵەی لەگەڵ کرد، دەگوترێ: (استأجَرَهُ مُسَانَهَةً) بە ساڵ بە کرێی گرت.

تَسَنَّهَ: بەمانا (سَنِهَ) دێ.

تَسَنَّهَ عند فلان: ساڵێك یا زیاتر لای فلانکەس مایەوە.

السَّنَا هِيئَةٌ في الاقتصاد: مەبلەغێك پارەیە بە شێوەی وەجبە وەجبەی یەك لەدوا یەك دەفع دەکرێ بە چەند مەرجێکی دیاری کراو بە زۆری ماوەی وەجبەکان ساڵانە دەبێ یان شێوەیەك کە لە سەری رێك دەکەون.

السَّنَةُ: ساڵ ؛ ئەندازەی بڕینی خۆر بۆ دوانزە بورجی ئاسمان، بەمە دەگوترێ: ساڵی خۆریی (السنة الشمسية) یان تەواو کردنی دوانزە دەورەی مانگ بەمەش دەگوترێ: ساڵی مانگی (السنة القمرية) ٥ هەروا بەمانا گرانیو ساڵی بێ بارانی دێ ٥ زەوی سوتە مەرۆ ٥ (ك: سِنون سنوان).

سِنوا الخصب: لە بواری پزیشکیدا بە ساڵانی نێوان باڵغ بوونو مەنیوس بوون دەگوترێ.

السَّنهاءُ: دەگوترێ: (نخلة سنهاء) دار خورمایەکە ساڵێ بەر دەگرێو ساڵێك ناگرێ ٥ (أرض سنهاء) زەوییەکی بێ بەرو بومەو ساڵی بێ بارانیو قاتو قڕی بەسەرا هاتووە.

سنا البرقُ وغيرُهُ سَناءً: هەورە بروسکە لێیداو دونیای روناك کردووە ٥ روناکایی داو ورشەی بەرز بۆوە.

سَنَتِ النار: ئاگرەکە بڵێسەی بەرز بووە.

سنا الى معالى الأمور: خۆی بۆ کاری بەرزو شکۆ مەندانە ئامادە کرد.

سنا فلان سَنْواً وسُنُوَّةً: ئاودێری کرد، ئاویدا دەگوترێ:

سنا على الدَّابَةِ: لەسەر وڵاخەکە ئاوی دابەش کرد.

سنا القومُ لأنفسهم: ئاویان بۆ خۆیان دەرهێنا، ئاویان دا بەیەکتر.

سنت السَّانِيةُ الأرضَ: بە ناعوروو ئاو هەڵکێش زەوییەکەی ئاودا.

سنا الدَّلْوَ ونحوها: دۆڵچەکەی لە بیرەکە دەرهێنا.

سنا البَابَ: دەرگاکەی کردەوە.

سنا الشَّيْءَ: شتەکەی ئاسان کرد.

سَنِيَ سَنْياً وسُنِيّاً: بەمانا (سَنَا) دێ.

سَنِيَ سناً وسَناءً: بەرز بۆوە ٥ بوو بە خاوەن ڕێزو شکۆمەندی ٥ (فهو سَنِي وهي سَنِيَةٌ).

سَنِيَ الدّابةُ: لەسەر پشتی وڵاخەکە ئاو درا بە خەڵك.

أسْنَى البرقُ ونحوه: ڕوناکی بروسکەکە ڕوناکایی بڵاو کردەوە، پرتەوی بروسکەکە چووە ناوماڵیەوە.

أسنى القومُ: خەڵکەکە ساڵێك یان زیاتر لە شوێنێك مانەوە ٥ ساڵیان بەسەردا تێپەڕی.

أسنى الشَّيْءَ: شتەکەی وا لێکرد ڕێزو نرخی هەبێ، ڕوناکایی بدا.

أسنَى النارَ ونحوها: بڵێسەی ئاگرەکەی بەرز کردەوە ڕوناکایی دا.

أسنى لە الجائزةَ: پاداشەکەی بۆ بەرز کردەوە.

أسنى جوارە: هاوسێیەتی بە ڕێك و پێکی بەیرەو کرد.

سانى البابَ وغيره مساناةً وسِناءً: دەرگاکەی کردەوە.

سانى فلاناً: بە نەرمی لەگەڵ فلاندا جوڵایەوە هەڵس و کەوتی جوانی لەگەڵدا کرد ٥ (سانَهَهُ) بەمانا (ساناه) دێ.

إستنى: داوای ئاوی کرد، ئاوی دابەش کرد.

إستنى النار ونحوها: سەیری بڵێسەو شۆقی ئاگرەکەی کرد.

تَسَنَّى الشَّيْءُ: شتەکە گۆڕاو بۆگەنی کرد.

تَسَنَّت العُقدَةُ: گرێیەکە کرایەوە ٥ شل بۆوە.

تَسَنَّى عند فلان: لەلای فلانکەس ساڵێك یان زیاتر مایەوە.

تَسَنَّى الشَّيْءَ: چووە سەری و بەرز بووە.

تَسَنَّى فلاناً: فلانکەسی ڕازی کردو نەرم و نیان بوو لەگەڵیدا.

السَّانيه: ئامێری ئاو هەڵێنجان وەکوو ناعور وایە دۆڵچەکانی لە پێستی گا دروست دەکرێ، لەناو بیرەکەوە بە وڵاخ ڕادەکێشرێ کە هاتە دەرو ئاوەکە ڕۆکرا ئەمجار وڵاخەکان پاشەو پاش دەکشێنەوە دۆڵچەکان دەکەونەوە ناو بیرەکەوە ٥ هەروا ناوە بۆ حوشتر کە ئاو لەسەر پشتی دابەش دەکرێ، وشتر دەرواو ئاوی لێ

دابەش دەكرێو راوەستان نیە بۆیە لە پەندا هاتووە دەڵێ (سیر السُّواني سفر لا ینقطع) رۆیشتنی حوشتری ئاو لەسەر پشت سەفەرێكە برانەوەی نیە (ك: سوانٍ).

السَّنَا: تریفەی مانگە شەو ٥ روناكایی زۆر ورشە دار ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿یَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ یَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ﴾ ٥ هەروا ئاوە بۆ روناكی هەورە بروسكە ٥ هەروا ئاوە بۆ روەكی سینامەكی ٥ ئەو روناكییەی وێنەگر بە كامێراكەی بەكاری دەهێنێ بۆ وێنە گرتن.

السَّنَاءُ: بەرزیو شكۆمەندی.

السَّنْواء: قاتو قڕی، دەگوترێ: (سنة سَنواء) ساڵی ناخۆشو گرانی (أرض سنواء) زەوی بێ روەكو بێ بەروبووم.

الْمُسَنَّاةُ: بەر بەستێكە بنیات دەنرێ بۆ گلدانەوەی ئاوی لافاو وشكە شیوو، قفڵی تێدا بەكاردەهێنرێ بۆئەوەی بە گوێرەی پێویست ئاوی لێ خەرج بكرێ.

الْمَسْنَوِیَّةُ من الآبار: بیری زۆر قوڵ ؛ كە بەهۆی حوشترو ولاغو ئاعورەوە نەبێ ئاوی لێ دەرنەهێنرێ.

السِّنْیُورِیَّةُ: نەخۆشییەكە بەهۆی كرمی شریتییەوە پەیدا دەبێ ٥ ئەگەر توشی دەماغی مەڕو بزن بوو لۆژە لۆژو لەرزەی لێ پەیدا دەبێ ٥ یان ئەگەر توشی نوخاعی شەوكی بوو نەخۆشی قەفزەی تێدا پەیدا دەبێ ٥ وا دەبێ ئەو نەخۆشییە توشی ئادەمیزادیش دەبێ.

سَهَبَهُ سَهْباً: وەری گرت، گرتی.

أَسْهَبَ: چووە چۆڵەوانی رۆیی بۆ ساراو دەشتو دەر.

أَسْهَبَ المكانُ: شوێنەكە ورو هەڵۆڵ بوو نە ئاوی تێدەوەستێ نە ئاو دەگرێتەوە.

أَسْهَبَ فلانٌ: فلانكەس بیرەكەی هەڵكەندو گەیشتە لمو چەو ئاوی دەست نەكەوت ٥ بە تەماعو چاو چنۆك بوو، زۆر چووە شتەكەوەو پەلو پۆی تێدا هاویشتو هەوڵی بەرفراوان كردنیدا ٥ زۆری بەخشی ٥ قسەكەی زۆر درێژ كردەوە ٥ دەگوترێ: (في كلامه إسهاب) و (أسهَبَ كلامَهُ).

أَسْهَبَ الفرسُ: ئەسپەكە بازی بەرفراوانی هاویشتنو پێش كەوت.

أَسْهَبَ الرضیعُ: شیرە خۆرەكە زۆری شیر خوارد تێر خواردنی نەبوو.

أَسْهَبَ الماشِیَةَ: ئاژەڵەكانی بەرەڵای

لەوەرگاکە کردن و وازی لێ هێنان بۆ خۆیان بلەوەڕێن.

أسْهبَ فلان: فلانکەس لەتاو ئازاری دووپشك پێوەدان و گەستنی مار دەبزرکێنێ ٥ ڕەنگی ڕوخساری لە برسا یان لە ترسا یان بەهۆی نەخۆشی گۆڕا.

إسْتَهَبَ فلان: فلانکەس زۆری بەخشی.

ألتسهيبُ: نەمانی عەقڵ و ئاوەز.

ألسَّهْبُ: دەشت و چۆڵەوانی ٥ زەوی دوورو دەشتایی ٥ دەگوترێ: (قطعوا سَهْباً من الأرض) ٥ دەشتاییەکی زۆری بڕی تا گەیشتە لای ٥ ئەسپی بە ڕاپەڕو چوست ٥ ئەسپێك زۆر عەرەق نەکا، زوو عەرەق نەکا ٥ ئەسپی هەنگاو درێژ باز هاوێژو بەهێزو توندو تۆڵ ٥ بەشێك لە شەو ٥ دەگوترێ: (مضى سَهْبٌ من الليل) بەشێك لە شەو ڕابورد (ك: سُهُوب).

السُّهْبُ من الارض: بەمانا (ألسَّهْبُ) دێ ٥ (ك: سُهُوب).

سُهوبُ الفَلاَةَ: قەراخ و بیجاخی چۆڵەوانی کە ڕێگای لێوە دەرنەچێ.

ألسُّهْبَةُ: بیری قوڵ ٥ (ك: سِهاب).

ألمُسْهَبُ: دەگوترێ: (رجل مُسْهَبٌ) پیاوێکی درێژە ٥ (طويل مُسْهَبٌ) درێژێکی زیاد لە ئەندازە درێژە.

ألمُسْهَبَةُ: مێینەی (ألمُسْهَبَ) ٥ بیری زۆر قوڵ.

سَهَجت الريحُ سُهُوجاً: ڕەشەباکە توند بوو، بەهێز بوو ٥ بە بەردەوامی هەڵبوو.

سَهَجَ الشَّيْئُ سَهْجاً: شتەکەی وردو هاڕ کرد.

سهجت الريحُ الأرضَ: ڕەشەباکە گڵی سەر ڕوی زەوی ڕامالی و زەوییەکەی پاك کردەوە.

سَهَجَ السائِرُ ليلتَهُ: ڕێبوارو شەو ڕەوەکە بە بەردەوامی ڕۆیی.

الأسَاهيجُ: چەند جۆرە ڕۆیشتنێکە.

السّاهِجُ: بای بەهێز ٥ (ك: سُهَّجٌ وسواهج).

السُّهُوجُ: بەمانا (السَّاهج) دێ ٥ (ك: سياهج).

السَّيْهَجُ من الرياح: بەمانا (السَّاهِج) دێ ٥ (ك: سياهج).

ألمَسْهَجُ: ڕێڕەوی با (ك: مساهج).

ألمِسْهَجُ: باوەشێن ؛ هەر شتێك با پەیدا بکا ٥ ئەو کەسەی لە هەموو دیزەیەك ئەسکوێیەو خۆ لە هەموو شتێك هەڵدەقورتێنێ.

سَهْجَر: بازی ترسنۆکانەی هاویشت.

سَهِدَ سَهَداً وسُهْداً وسُهاداً: شەو بە خەبەر بوو ٥ دەشگوترێ: (في عينه سُهْدٌ وسُهادٌ).

اسْهَدَت الحامل: ئافرەتە سك پڕەکە بە یەك ژان منداڵەکەی بوو.

أسْهَدَ فلاناً: خەوی لە فلانکەس زڕاند، نەیهێشت شەو بخەوێ.

سَهَّدَهُ: شەو بە خەبەری کرد، خەوی لێ زڕاند ٥ دەگوترێ: (رجلٌ مُسَهَّدٌ) پیاوێکی وریاو بە ئاگایە.

الأسْهَدُ: دەگوترێ: (هو أسْهَدُ منه رأياً) ئەو زۆر لە فلان بە ورە ترو بەرچاو رونترو بە ئاگاترە.

السَّهْدُ: جوانو رێكو پێك ٥ دەگوترێ: (هذا شيء سَهْدٌ مهدٌ) ئەمە شتێکی جوانو رێکە.

السُّهُدُ: شەو بە خەبەریی ٥ بێدارو بێ خەو ٥ دەگوترێ: (رجل سُهُدٌ وامرأة سُهُدٌ).

السُّهْدَةُ: یەك جار خەو زڕانو بێداری ٥ دەگوترێ: (فلان ذو سُهْدة في أمره) فلانکەس بۆ بەرژەوەندی خۆی وریایە ٥ (ما رأيت من فلان سَهْدَةً) لێهاتویی و زیرەکیەکم لە فلانکەسدا نەبینی، حەزی لە خێرو پیاوەتی نیە ٥ کاروبارێك پشتی پێ ببەسترێو جێگای هیواو ئومێد بێ.

السَّهْوَدُ مِن الغِلْمانِ: کوڕی تازە پێگەیشتوو ٥ درێژی بەهێز.

سَهِرَ سَهَراً: شەو تا بەیانی بە ئاگا بوو، خەوی لێ زڕاو بێدار مایەوە.

سَهِرَ البَرقُ: لە شەودا هەورە بروسکە روناکی دا (فهو ساهر وسُهران وَسَهّار وسَهِرة).

أسْهَرَهُ: شەو بێداری کرد، خەوی لێ زڕاند.

الأسْهران: دوو رەگن لە چاوو لە گوێچکەدا.

السَّاهر: دەگوترێ: (ليلٌ ساهر) شەوێك کە نوستنی تێدا نەکرێ، خەڵکەکە تێیدا خەوی بزڕێ.

السَّاهِرَةُ: مێینەی (الساهر) دەگوترێ: (ليلة ساهرة) (أرض ساهِرَة) زەوییەکە روەکی زوو پێ دەگا دەڵێی روەکەکانی قەت لە گەشە ناکەونو هەر خەریکی نەشو نمان ٥ (قطعوا ساهِرَةً) زەوییەکی دەشتاییو پانو پۆڕیان بڕی، زەوییەکی وەها رێبوارانی شەو تێیدا ناخەونو شەو بێدارن ٥ هەروا وشەی (الساهرة) ناوە بۆ سارایەکی سپی بێ روەك بۆیە بەو دەشتو سارایەی کە رۆژی قیامەت ئادەمیزادی لەسەر حەشر

دەكرێن دەگوترێ: (الساهرة) قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ﴾ ٥ هەروەها بە چۆڵەوانیەك دەگوترێ ئادەمیزاد پێی نەخستبێتە سەر ٥ كارێز ٥ خولانەوەی مانگ.

اَلسّاهُورُ: خولانەوەی مانگ ؛ خولگەی مانگ ٥ نۆ رۆژی كۆتایی مانگ ٥ رویەری زەوی ٥ سەرچاوەی ئاوو شوێنی سەرەكی هەڵقوڵانەكەی.

اَلسُّهارُ: شەو بێداری بەهۆی نەخۆشی یان خەمو خەفەتەوە.

اَلسُّهَرَةُ: كەسێك زۆر بەشەو بە خەبەر بێ هەمیشە خەوی لێ زڕابێ ٥ دەگوترێ: (هو سُهَرَةٌ وهي سُهَرَةٌ).

اَلسَّهّارُ: بەمانا (السُّهَرَةُ) دێ ٥ دەگوترێ: (رجل سَهّار العين) پیاوێكە شەو بە خەبەرەو خەو لە چاوی ناكەوێ.

اَلسَّهّارِيُّ: چرایەكە خەفەو كەم نووره ٥ گلۆپی سفر، خەڵك دوای نووستن هەڵی دەكەن.

اَلْمِسْهارُ: كەسێك بۆ شەو بەخەبەری ئازابێ بتوانێ شەو تا بەیانی نەنوێ.

سَهَفَ الذِّئبُ سَهْفاً وسُهافاً وسهيفاً: ورچەكە بۆڵاندی.

سَهَفَ القتيلُ أو الذبيحُ: كوژراوەكە یان سەر براوەكە لە خوێناوی خۆیدا لنگە فرتەی كرد گەوزی.

سَهِفَ سَهَفاً وسُهافاً: زۆری تینوو بوو (فهو سَهِف وهي سَهِفَةٌ).

إسْتَهَفَهَ: سوكایەتی پێكرد، بەبێ نرخ سەیری كرد.

السَاهِفُ: فەوتاو تێدا چوو ٥ كەسێك خوێنی بەربووبێ‌و بێ هۆش‌و گۆش كەوتبێ ٥ یان بە تینوایەتی گیانی دەرچوو بێ ٥ یان روخساری گۆڕا بێ.

اَلسُّهافُ: دەردێكە توشی هەر كەسێك ببێ تێراو نابێ هەمیشە تینوویەتی.

اَلسَّهْفُ: توێكڵ‌و پێستی ماسی.

اَلْمِسْهافُ: زۆر تینو ٥ دەگوترێ: (ناقة مِسْهاف) حوشترێكی گەرو وشك‌و زۆر تینووە ٥ (ك: مساهيف).

اَلْمَسْهَفَةُ: هەر خواردنێك ئاو خواز بێ ٥ رێڕەوی رێگا ٥ (ك: مساهِف).

اَلْمَسْهوفُ: دەگوترێ: (رجل مَسْهوفٌ) پیاوێكە هەمیشە تینوویەتی‌و قەت تێر ناخواتەوە ٥ (وهي مسهوفة) ٥ (ك: مَساهيف).

سَهَكَتِ الريحُ سُهُوكاً: بایەكە هەڵبوو بوو بە گێژەڵوكە.

سَهَكَتِ الدّابَّةُ: وڵاخەكە بە خێرایی رۆیشت.

سهك الشَّيْءَ سَهْكاً: شتەكەی كەرت‌و

پــەرت كــرد بــەڵام نەيگەيانـــدە ئەنـدازەی هاڕین وەكوو ئارد وردی نەكرد.

سَهَكَ الريحُ الأرض: ڕەشەباكە گڵو خۆڵی سەر زەوی ڕاماڵی.

سَهَكَ الريحُ التراب: ڕەشەباكە گڵو خۆڵی بە حەوادا برد.

سَهِكَ سَهَكاً: بۆگەنی ناخۆش بوو.

سَــهِكَ فــلان: فلانكـەس عـەرەقی كـرد بۆنێـكی ناخۆشـی لێ هـات ٥ (فهــو سَــهِك) دەشـكوترێ: (لحـم ســهِكٌ وسمك سَهِكٌ) (وهـي سَـهِكة) هـەروا دەگـوترێ: (يـدي من الـسمك ومـن صدأ الحديد سَـهِكة) دەسـتم بـەهۆی ماسی یان ژەنگی ئاسنەوە بۆگەنی لێ دێ.

الأساهيك: (أساهيك الدّابّـةَ) جۆرەكـانی ڕۆیـشتنی ولاخو خـۆ بادانیـەتی بـە ڕاستو چەپدا.

السّاهِكُ: چـاو ئێـشە ٥ خـورانی چـاو ٥ دەگـوترێ: (بعينــه ســاهك) چـڵقـ لـە چاویدایە، چاوی ئازاری هەیە.

السّاهِكةُ من الرياح: ڕەشـەبای بـەهێزو خێـرا ڕۆ كـە خـشتو خـۆڵی سـەر زەوی ڕابماڵێ ٥ (ك: سواهك).

السُّهاكَةُ: شتێـك كاتی پێ بەسەر ببرێ خـۆی پـێ بخافڵێنــدرێ دەگـوترێ: (سُـــهاكة مـــن خـــبر) چـیرۆكو ئەفسانەیەك ٥ حیكایەتە درۆزنە.

السَّهكَةُ: بۆنی ناخۆش.

السُّهْكَةُ: بەمانا (السَّهكَةُ) دێ.

السُّهُوكُ: بای بۆگەن ٥ هەڵۆ.

سَهُلَ سُهُولَةً: نەرمو ئاسان بوو، زبری كەم بوو (فهو سهل وهي سهلة).

أسْهَلَ: دابەزییـە دەشـتایی ٥ یـان هاتـە نـاو دەشـتاییەوە ٥ لەگـەڵ خەڵـكدا لەسەرەخۆو نەرمو نیان بوو.

أسْهَلَ الشَّيْءَ: شتەكەی ئاسان كرد.

أسْهَلَ الأمْرَ: كارەكەی بـە ئاسانی هاتـە دەست، لای ئاسان بوو.

أسْهَلَ الـدّواءُ الـبَطْنَ: دەرمانەكە سكی چواند، ڕەوانی كرد.

أُسْهِلَ البَطْنُ: سكی چوو، خۆراكی نـاو گەدەی نەرم بـوو، گـوو فیرەی تـوش بوو.

سَاهَلَهُ: نەرمو نیانی لەگەڵدا نواند.

سَهَّلَهُ: بەمانا (أسْهَلَهُ) دێ.

تــساهَلَ الــشَّيْءُ: شــتەكە ئاسـان بــوو، زەحمەت نەبوو.

تساهَلَ فلانٌ: فلانكەس لێبوردە بوو.

تــساهَلَ النـــاسُ بعـــضهم مـــع بعـــض: خەڵـكەكە لـەناو خۆیانـدا لێبوردەو هاریكـار بـوونو ئاسـان كارییـان بـۆ یەكتر كرد.

تَسَهَّلَ: بەمانا (سَهُلَ) دێ.

اسْتَسْهَلَ فلانٌ: فلانكەس دەرمانی رەوانی خوارد، شتێكی خوارد سكی رەوان بكا، سكی پێ بچێ.

اسْتَسْهَلَ الشَّيْءَ: شتەكەی بە سەهڵو ئاسان لە قەڵەم دا ٥ یان شتەكەی بە ئاسان دەس كەوت، بە ئاسانی بۆی گونجا.

الإِسْهَالُ: سكچون، رەوان بوون ٥ هاتنە دەرەوەی ناو گەدە بە شێوەی نا سروشتی.

التَّسْهِيلُ: لەلای زانایانی تەجویدو زانیاری صەرف بریتییە لە سوككردنی پیتی (همزة)و كردنی بە ئەلف.

السَّهْلُ: هەر شتێك مەیلی بەلای نەرمیدا بێو زبری پێوە نەبێ ٥ زەوی دەشتایی نەرمەلان (ك: سُهولٌ) دەشكوترێ: (هو سَهْلُ الوجه) دەموچاو كزو بێ گۆشتە ٥ (سَهلُ الخدين) كوڵم كراوەو نەرم گۆشتە ٥ (سَهْلُ الخلق) رەوشت خاكیو ئاسان خوازە ٥ (أهلاً وسهلاً) تووشی دۆستو ئەهلو ئاسیاو بوویو هاتیتە شوێنێكی سەهڵو دڵكەرەوە.

السَّهْلُ: كڵێكە وەكوو لب وایە ناو كێش دەكا، ناو دەدزێ ٥ (ك: سُهولٌ وأسهالٌ).

السُّهْلِيُّ: دەشتەكی، دەشتایی ٥ هەر شتێك نیسبەت بدرێ بۆ لای دەشت ٥ دەگوترێ: (نبات سُهْلي) رووەكێكە لە دەشتایی دەڕوێ ٥ (بعير سَهْلي) حوشترێكە دەشتەكیو لە دەشت دەلەوەڕێ.

السَّهُولُ: دەرمانی رەوانكەر، دەرمانی وەها گەدە نەرم بكاو سك بچوێنێ.

السُّهولةُ في الكلام: ئەوەیە كەلامەكە خالی بێ لە زۆر لەخۆ كردنو گرێو گۆڵو زێدە رۆیی لە وشە كاریدا.

سُهَيْلٌ: ئەستێرەی سیوەیل، ئەستێرەی گەلاوێژ ٥ دەڵێن: بەدەركەوتنی لە شەودا میوە پێ دەگاو گەرما نامێنێ ٥ یەكێكە لە ئەستێرەكانی یەمانی ٥ لە پەندی پێشینیاندا هاتووە دەڵێ: (اذا طلع سهيل رفع كيل ووضع كيل) واتە: كە گەلاوێژ هەڵات هەوا دەگۆڕێ.

المُسْهِلُ: دەرمانی وا سك بچوێنێ.

سَهَمَ سُهُوماً وسُهاماً: رەنگی گۆڕا لەبەر شتێكی تازە پەیدا بوو لەبەر خەمو كزیو لاوازیی ٥ كزو لەڕ بوو.

سَهَمَ فلاناً سَهْماً: لە كێ بڕكێ بەسەریدا

زالْ بوو ٥ دەگوترێ: (ساهَمَهُ فَسَهَمَهُ) کـێ بڕکێـی لەگەڵـدا کـردو پێـشی کەوت.

سَـهِمَ: بـەمانا (سَـهَمَ) دێ ٥ یـان گـرەی گەرمای هاوینو بای گەرم لێی داو روخساری گۆڕی ٥ لە شەڕدا بە زۆر تاوانی پێ ئەنجام درا.

سَهُمَ سُهُوماً: بەمانا (سَهَمَ) دێ.

أسْـهَمَ بیـنهم: تـیرو پـشکی خـستە نێوانیانەوە.

أسْـهَمَ لـە: بەشـی دایـە، ئەندازەیـەکی بەخشش بـۆ دیـاری کـرد، بـۆی زیـاد کرد.

أسْهَمَ في الشيئ: لە شتەکەدا کـردی بـە هاوبەش.

أسْهَمَ الشَّيئَ: شتەکەی بەش بەش کرد.

ساهَمَهُ مساهمةً وسِهَاماً: هاوبەشی کـرد لە کێ بڕکێداو بە سەریدا زاڵ بوو ٥ لـە دیـاری وەرگرتنـدا پێـشی کـەوت لـەوی تێپەڕانـد ٥ لـە تـیرو پـشکدا تێـشکا ٥ لەگـەڵ ئـەودا بـوو بـە هاوبـەش لـە بـەش وەرگرتنـدا ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿فَـسَاهَمَ فَكَـانَ مِنْ الْمُدْحَضِينَ﴾.

سَـهَّمَ الثَّـوْبَ: لـە قوماشـەکەدا وێنـەی تیرو کەوانی دروست کـردن ؛ (فهـو مُسَهَّمٌ).

تساهم الـرجلان: ئـەو دوو پیـاوە زۆران بـازی، شمـشێر بـازی، گـوریس کێشەکێیان کرد.

تَسَاهَمَ الشَّيْئَ: شتەکەیان بەش کرد.

السُّهَامُ: کزیو لـەڕیو گۆڕان ٥ گـەرمی بای رەشەبا.

السُّهَامُ: لەڕیو روخـسار گۆڕان، رەنـگ هەڵقرچان.

الـسَّهْمُ: ئـەو قوداحـەی قومـاری پـێ دەکرێ ٥ بەشو بارو بەختو شانص ٥ ئـەوەی قومارکـەر دەیباتـەوە ٥ لـە بـواری ئابوریـدا چـەکە پارەیەکـە نمونـەی بەشێـك لـە سـەرمایەی کۆمپانیایەکە زیادو کـەمی بەسـەردا دێ ٥ بەڵگە نامەیەکی چاپکراوە بە شێوازێـکی تایبـەتی ٥ لـە زانیـاری پێوانـەو روپێـوی دا بەشێـکە لـە بیستو چوار بەشی قیراط ٥ چیلکە دارێـکە دەتاشـرێو رێـك دەخـرێو دەخرێتە ناو کەوانەوەو دەهاویـژرێ ٥ دارێـکە لـە نێـوان دوو دیـواردا رادەنکێـودرێ ٥ تـیری کـەوان ٥ ئەستێرەیەکە ٥ (ك: أسهم وسِهامٌ).

الـسُّهْمَةُ: بـەشو بـار ٥ خزمایـەتی (ك: سُهَمٌ).

السَّهِيمُ: هاوبەش لەگەڵ کەسانی دیکە ٥ هەر لەم روەومیە کە (بدیع الزمـان الهمداني) دەڵـێ: (أقترضـى أن تکـون

سـهيم حمـزة في الـشهادة) ئايـا رازى دهبێ بە شێـكت لـه پاداشـی شـههيد بوونی حهمزه بهر بكهوێ.

سَهَا عنه وفيه سَـهْواً وسُـهُواً: لێـی بـێ ئاگـا بوو ٥ دهشـكوترێ: (سَهَا فيه) ههڵـهی تێدا كرد ٥ به نهزانی وازی لێ هێنا.

سَهَا عنـه: بـه مهبهسـتهوه وازی لێ هێنـا ٥ دهگوترێ: (سها في الـصلاة) شتێـكی له نوێژدا لهبیر چوو.

(سها عن الصلاة) شتێـكی لـه نوێـژ تـهرك كرد، ئهنجامی نهدا.

سَهِيَ سَهْواً: بهمانا (سَهَا) دێ.

سَهُوَ سَـهَاوةً: نـهرمو نيانو ئـارامگر بـوو، يان بۆوهو تهخت بوو.

أَسْـهَى فـلان: فلانكـهس بـهر بـێلای دروست كرد بۆ خانوهكهی.

أَسْهَى فلاناً: وای كـرد فلانكـهس سـههو بكا.

ساهاه: بێ ئاگای كرد ٥ گاڵتهی پێ كرد ٥ بهرێـكو پێـكی هـهڵسو كـهوتی لهگـهڵ كـرد ٥ وازی لـه توێژینـهوهو ورد بونـــهوه هێنـــاو ئاســـانكاری لهگهڵدا كرد.

سَهَّاهُ: وای لێكرد سههو بكا ٥ بێ ئاگای كرد، غافڵ گيری كرد.

السُّها: ئهستێرهيهكی خهفۆكه روناكی كهمـه لهبـهر دوريـی لـهپێری (بنـات النعش)وه.

السَّهْوُ: بێ ئاگايیو غافڵی.

السَّهْوَة: خانوێـكه لهقـهراخ ئـاو بنيـات دهنـرێ بۆئـهوهی مهلـهوانو راوچـی پشوی تێدا بدهن ٥ سياچی خـانوو ٥ گهنجينهی نـاو مـاڵ ٥ چوار دار يـان سـێ دار لاوو نيـو دهخرێنـه سـهر يـهكو كالايـان دهخرێتـه سـهر (ك: سِهاءٌ).

سَاءَ سَوْءاً وسَـوءاً: شتێـكی شـهرم ئـاوهری بهسـهردا هـاتو توشـی عهيبـداری بوو.

ساء به ظناً: گومانی خراپی لێكرد ٥ لێـی به گومان بـوو (فهو سَيِّئ وهي سيِّئة) (وهو أسوأ وهي سَوْآءُ).

سـاءَ فلانـاً سُـوءاً وسَـوْءاً: شتێـكی وای لهگهڵدا كرد پێی ناخۆش بوو.

ساء: وشهيهكه وهكوو (بئس) بـهكاردێ بۆ زهم كردن ٥ دهگـوترێ: (ساء مايفعل) ئهوهی دهيكا كارێـكی خراپه.

أساءَ فلانٌ: فلانكهس كاری خراپی كرد.

أساءَ الشَّيْءَ: كارهكهی باش ئهنجام نهدا ٥ شتێـكی ناشـيرينی پاڵدا ؛ شتێـكی زيان ئاميزی پاڵدا.

أَسَاءَ فلاناً وله واليه وعليه وبه: بـهمانا (ساءه) دێ.

سَوَّأَهُ: شتى ناشيرينى پالّدا.

سَوَّأَ عليه قوله أو فعله: رەخنەى لەسەر ئەوە لێ گرت.

سَوِّ ولا تُسَوِّئ: چاك سازى بكەو گەندەڵ كارى مەكە.

إسْتاءَ: بۆ موطاوەعەى (ساءَهُ) دێ ◦ نارەحەت بوو دڵى ناخۆش بوو ◦ دۆش داماو ويژدانى روشا.

السَّوْءُ: وشەيەكە لە شتى ناشيريندا بەكار دێ ◦ دەگوترێ: (رجل سَوْءٍ وعمل سَوْءٍ ورجل السَوْءِ والرجل السَوْء) هەروا بەمانا ئاگر دێ ◦ (ك: أسْواءٌ).

السُّوءُ: هەر شتێك خەمو پەژارە بخاتە ناو دڵەوە ◦ هەر شتێك ناشيرين بێو بە خراپ لە قەڵەم بدرێ ◦ ناوێكە كۆكەرەوەى بەڵاو كارەساتو چورتم دەگەيەنێ ◦ دەبێتە دركەو كينايە بۆ نەخۆشى بەڵەكى ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاء مِنْ غَيْرِ سُوءٍ﴾.

السُّوأى: مێينەى (الأسْوأ) ◦ تاوان ◦ ئاگر ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاؤُوا السُّوأَى﴾.

السُّوآءُ: رەوشتى ناشيرين ◦ روخسارى ناشيرين.

السَّوْآةُ: رەوشتى ناشيرين ◦ كارى فاحيشەو خراپ، شەرمگا (عەورەت).

السَّيِّئُ: هەر شتێك ناشيرينو عەيب بێ.

السَّيُّءُ: بەمانا (السَّيِّئُ) دێ.

السَّيِّئَةُ: گوناهى پچوك ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ ◦ عەيبو كەمو كورى گرانىو چورتمو ناخۆشى ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ﴾ ◦ هەڵە.

الْمَسَاءَةُ: پێچەوانەى (الْمَسَرَّة) واتە: كەيف ناخۆشى.

الْمَسَاوِي: عەيبو كەمو كورپەكان، هەر ئاوا بە (كۆ) بەكار دەهێندرێ، دەڵێن تاكى نيە.

السُّويَةُ: سەفەرى دوور.

السُّوبِيَّةُ: شەرابێكە لە برنج دروست دەكرێ كەمێك دەگورێندرێو سەرخۆش كەرە ◦ بە زۆرى لە ميصردا باوەو دەخورێتەوە.

سَاجَ سَوْجاً وسواجاً وسَوَجاناً: هاتو رۆيى ◦ بە هێواشى رۆيى.

ساجَ الحائك النَّسِيج بالمِسْوَجَة: جوڵا مەكوكەى هێناو بردو رێسراوى تێوەرداو بە شەپيتە كەى قوماشەكەى رێك خست.

سَوَّج على البستان وغيره: شوراى بۆ باخەكە كرد.

السّاجُ: درەختى ساج جۆرە درەختێكە زۆر گەورە دەبیٚ‌و لق‌و پۆپى بلاو دەبنەوە ٥ گەڵایەكى گەورەى هەیە.

السَّاجَةُ: تاكى (السّاجَ) ٥ جۆرە بەتانى‌و لێفەیەكە ئادەمیزاد خۆى پیٚ دادەپۆشیٚ.

السُّوجُ: جۆرە چارە سەرییەك بە قوڕى كولاو جوڵا رایەڵى قوماشەكەى پیٚ سفت دەكا.

السِّیَاجُ: پەرژین بە شتى چقڵدارو دڕكاوى یان بە دیوار ٥ (ك: أسْوِجة وسُوج).

المِسْوَجَةُ: ئامێرێكە جوڵا قوماشەكەى پیٚ سفت‌و لوس دەكا ٥ ناو پرژێن ٥ (ك: مَسَاوِج).

السّاحَةُ: گۆڕەپان ٥ دەشتایى‌و پانتایى نێوان خانوى هۆبەو گەڕەك ٥ دەگوتریٚ: (هو برئ الساحة) ئەو بیٚ تاوانە.

ساخت قوائمُهُ: قاچى لە زەوى چەقین (ساخت الأرضُ بهم) زەوى قوتى دان.

أساخَهُ: واى لێكرد لە قوڕ بچەقیٚ.

تَسَوَّخ في الطين: كەوتە ناو قوڕەوە.

السُّواخ: قوڕى زۆر كە قاچى تێدا بچەقیٚ ٥ دەگوتریٚ: (مُطِرْنا حتى صارت الأرض سُواحاً) ئەوەندە باران بارى زەوى زۆل بوو قاچى پێدا ڕۆدەچن.

سَادَ سِیادةً وسودداً وَسُؤْدَداً: بەرێزو شكۆمەند بوو ناوى پیاوەتى‌و سەخاوەتى بلاو بۆوە ٥ ڕەش بوو، ڕەش هەڵگەڕا ٥ ناوى سازگارى خواردەوە.

سادَ قَوْمَهُ أو غیرهم: بوو بە گەورەى قەومەكەى.

سادَ غیرَهُ: پێش كەوت‌و بەسەر ناحەزانیدا بالا دەست بوو.

سادَ فلاناً: لە گەورەیى‌و بالا دەستیدا بەسەر فلانەدا زاڵ بوو.

سَوِدَ سَوَداً: ڕەنگى وەكوو خەڵوز ڕەش بوو (فهو أسود، وهي سَوْدَاءُ) (ك: سود).

أسَادَ: منداڵى ڕەش پێستى بوو ٥ كوڕێكى بوو بە گەورەو فەرمانڕەواو كاربەدەست.

أسْوَدَ: بەمانا (أسَادَ) هاتووە.

سَاوَدَهُ مساودة وسِواداً: كیٚ بركێى لەگەڵدا كرد لە پیاوەتى‌و شكۆمەندیدا، لە وەجاخ زادەیى‌و ڕەسەنیدا ٥ لە تاریكایى شەودا توشى بوو ٥ ڕقە بەرایەتى كرد.

ساودت الماشِیةُ النباتَ: ئاژەڵەكە

دەمی بۆ روەکەکە برد بۆئەوەی
بیخوا وەلێ هیچی دەست نەکەوت
چونکە گزوگیاکە کەمو کورت بوو
لە زەوی جیانەبوبوەوە.
سَوَّدَ: ئازا بوو.
سَوَّدَ الشَّيْءَ: شتەکەی رەش کرد.
سَوَّدَ الكتابَ: کتێبەکەی رەش نووس
کرد، یەکەم جار نووسییەوە.
سَوَّدَ فلاناً: فلانکەسی کردە گەورەو
سەروەر ە دەگوترێ:
سَــوَّدَه علــيهم: کردییــە گــەورەو
فەرمانڕەوا بە سەریانەوە.
إسْتادَ القومُ: قەومەکە گەورەی خۆیان
کوشــت ە وتاریــان بــۆ خوێنــدەوە
ئارەزاییان بەرامبەر دەربڕی.
اســتاد القــومُ بــني فــلان: خەڵــکەکە
گەورەو ریش سپی فلان بنەماڵەیان
کوشــت، یــان دیلیــان کــرد ە یــان
وتاریان ئاراستە کرد.
اســتاد القــوم وفــيهم: ئافرەتێــکی
خانــەدانی نەتەوەکــەی خواســت
مارەی کرد، گواستیەوە.
تَسَوَّدَ: ژنی هێنا.
إسْوَادَّ: وردە وردە بوو بە رەش پێست.
إسْوَدَّ: بەمانا (إسْوَادَّ) دێ ە دەگوترێ:
(إسْــوَدَّ وجهــه) دەمو چاوی رەش
هەڵگەڕاو خەمبار بوو.

الأسْوَدُ: رەش پێچەوانەی سپی ە لەلای
عــەرەب شــتی زۆر ســەوز بــە رەش
نــاوزەد دەکــرێ ە دەشــگوترێ: (هــو
أسود الكبد) واتــە دوژمــنو ناحــەز ە
(هــم ســود الكبــاد) ئەوانــە دوژمــنن
(ألْغَنَمُ سود البطون) مــەڕەکان کــزن ە
هــەروا وشــەی (الأســـود) نــاوە بــۆ
چۆلەکە ە مــاری گــەورە کــە رەشــی
تێــدا بــێ ە مــاری قوڵــە هوێبــابو
پیسو ژەهراوی ە دەشگوترێ:
أســود ســالِخٌ: مارێــکی رەشو توێــژ
فڕێــدەر ە چــونکە هــەموو ساڵێــك
توێژێك فڕێ دەدا ە (ك: أساود).
الأســودان: بــەردەڵانو شــەو ە مــارو
دوپشك ە خورماو ئاو ە ئاوو ماست.
الأسْوَدَةُ: ماری گەورە کە پەڵەی رەشی
تێدابن.
الســوَادُ: رەش، رەشــایی ە پێــچەوانەی
رەنگی ســپییە ە کەسایەتیو خــود ە
دەگوترێ: (لا يُفارِق سَوادي ســوادَهُ)
مــن هــەرگیز خــۆم لــە ئــەو
جیاناکەمەوە ە هەروا دەگوترێ: (لا
يُزايِلُ سوادي بياضَكَ) کەسایەتی من
لە کەسایەتی تۆ جیا نابێتــەوە ە لە
حەدیشدا هاتووە: (اذا رأى أحدُكم
سواداً بليل فلا يكن أجْبَنَ الــسَّوادين
فانه يخافك كما تخافه).

سواد القلب: ناخی دڵ.
سواد العين: گلێنەی چاو.
سواد البطن: جەرگ ٥ هەروا ناوە بۆ کۆمەڵێك دارخورماو درەختی ترو روەکی زۆر سەوز ٥ چونکە سەوزایی نزیکە لە رەنگی رەش ٥ پۆشاکی رەسمی ٥ دەگوترێ: (جاء الوزير وعليه سوادهُ) وەزیر هاتو بەرگی رەسمی خۆی لەبەردا بوو ٥ هەروا وشەی (ألسَّواد) ناوە بۆ گوندی سەر بەشار ٥ دەگوترێ: (خرجوا الى سواد المدينة) چونەدەر بۆ دێهاتی دەوروبەری شار.
سواد العراق: رەشە خاکی عێراق.
سواد العسكر: خێمەو چەكو پێداویستی سەربازی.
سواد الأمير: دارو دەستەی پاشاو پاساوڵەکانی ٥ زۆرینەی خەڵك ٥ ماڵو سامانی زۆر ٥ ئاژەڵو کشتو کاڵی زۆر ٥ دەگوترێ: (لفلان سواد من الماشية والمزارع).
السُّوَادُ: کەیف خۆشکردن ٥ نەخۆشییەکە توشی جەرگ دەبێ لە ئاکامی زۆر خواردنی خورما ٥ وا دەبێ ئەم نەخۆشییە دەیکوژێ ٥ دەردێکە توشی مەڕ دەبێ گۆشتی رەش دەبێو دەیکوژێ ٥ رەنگ زەردییەکە ٥ سەوزییەکە توشی نینۆك دەبێ ٥ نەخۆشییەکە توشی گەنمو جۆ دەبێ، دەنکەکەی رەش دەبێ.
السَّوادُ: بەمانا کەیف خۆشی دێ.
السُّودُ: پلێتێکی مەعدەنی رێكو پێکە ٥ شوێنێك بەردی زۆر بێ بەتایبەتی بەردی رەشو زبر.
السَّوْداءُ: مێینەی (الأسود) ٥ یەکێك لەو چوار مادەیەی جەستەی لێ پێك دێ: کە بە بڕوای پێشینان جەستە لەو چوار شتە پەیدا دەبێ ؛ ئەوانەش (الصفراء، الدَّم، البلغم، السَّوْداءُ) ٥ رەشماری گەورە ٥ رەشکە؛ کە بە (حبة البركة) ناسراوە ٥ دەشگوترێ: (کلمتە ماردّ علی سوداء ولا بیضاء) قسەم لەگەڵ دا کرد نە بە چاك نە بە خراپ وەڵامی نەدامەوە.
ألسّودان: کۆی (الأسود) چینێکی ئادەمیزادن رەش پێست، هەندێکیان قژ هەڵپڕوزاو هەندێکیان لچ ئەستورو هەندێکیان لوت پانەوە بوون.
السُّودَدُ والسُّودَدُ: گەورەیی شکۆمەندی، رێزو پیاوەتیو مەردایەتی.

السُّوَيْداءُ: پچوککراوەی (السَّوْداء) ە هەروا ناوە بۆ ناخی دڵ.

السَّيِّدُ: خاوەن ە پاشاو گەورە ە خاوەنی کۆیلە ە ریش سپیو سەرکردەی کۆمەڵێک ئادەمیزاد ە هەرکەسێک بە گوێ کردنی فەرزو پێویست بێ ە نازناوێکی رێزو خۆشەویستییە بۆ وەچەو نەوەی فاطیمەی کچی پێغەمبەر بەکار دەهێندرێ ە هەروا وشەی (السّید) لە هەندێ وڵات بۆ هەموو کەسو بۆ رێزداری هەموو شتێک بەکاردێ ە دەگوترێ: (القرآن سید الکلام) ە قورئان رێزدارترین کەلامە.

المَسْوَدَةُ: دەگوترێ: (ماء مَسْوَدَة) ئاوێکە دڵ فێنک کەرەوەیە (ك: مساود).

المُسَوَّدُ: جۆرە خواردنێکە لەناو عەرەبدا باوە.

المُسَوَّدَةُ: رەش نووسی لاپەرەیەک یا زیاتر یەکەمجار دەنووسرێو دوایی پاکنووس دەکرێ.

السَّوْذَقُ: باز یان هەڵۆ ە (ك: سوادِق).

سَوْذَلَ فلانٌ: فلانکەس سمێڵی درێژ بوون.

السَّوْذَلُ: سمێڵ.

السَّوْذانِقُ: بەمانا (السَّوْذَقُ) دێ.

السَّوْذَق: بەمانا (السَّوْذَق) دێ ە ئەڵقەی زنجیر ە دڵ ە (ك: سَواذِق).

السُّوذَقُ: بەمانا (السَّوْذَق) دێ.

السَّوْذِقِيُّ: هەڵۆی باز ئاسا ە (اسم منسوب) واتە: چوستو چالاکو فێڵ زانو وریا.

سار سوراً وسورةً: رقی هەڵسا، تورە بوو پەلاماریدا.

سار الشجاع في الحرب: جەنگاوەرە ئازاکە لە شەڕدا هەڵمەتی برد.

سار الشّرابُ في رأسِه: عەرەقەکە لە کەللەی داو سەرخۆشی کرد، گێژی کرد.

سار الحائطَ: چووە سەر دیوارەکە ە (سُر سُرْ) فەرمانێکە لە (ساریسور) وەرگێڕاوە ئاراستەی ئادەمیزاد دەکرێ بە مەبەستی هەڵنانی بۆ کاری بەرزو پیاوەتی.

ساوره مُساوَرَةً وسواراً: پەلاماری دا ە لە شەڕو زۆرانبازیدا سەری گرت ە دەشگوترێ: (ساورته الهموم والهواجِسَ والأفکار ونحوها) خەمو پەژارە، دڵە خوتەو بیرو بۆچونی جیا جیا لە ناخیدا سەریان هەڵداو زۆرانبازییان لەگەڵدا کردو هێنایانو بردیان چەمبەرەیان لەگەڵدا بەست

سَوَّرَهُ: شورای بۆ کرد، پەرژینی بۆ کرد

سَوَّر المرأةَ: بازنەی کردە دەستی ئافرەتەکەوە.

سَوَّر الحائط: چووە سەر دیوارەکە.

سَوَّر فلاناً: فلانکەسی کردە گەورەو کار بەدەست ٥ کردی بە تفەنگچیو راست هاوێژ.

تَسَاوَرَ للشَّيْءِ: خودی شتەکەی بۆ بەرز کردەوە.

تساور الرجلان أو غيرهما: ئەو دوو پیاوە پەلاماری یەکیان داو دەستەو یەخەی یەکتر بوون.

تَسَوَّرَت المرأةُ: ئافرەتەکە بازنەی لە دەست کردن.

تَسَوَّر الحائط: چووە سەر دیوارەکە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ﴾.

تَسَوَّرَ عليه: هێرشی بۆ برد.

الإسْوار: لۆغەتێکە لە (السِّوار) بەمانا ئەو بازنەو خشلّەیە ئافرەت لە دەستی دەکا ٥ (ك: أسْوِرَة) ٥ سەرکردەیەکی فارس بووە ٥ تفەنگچیو نیشان هەنگێو دامەزراوو خۆگر لەسەر پشتی ئەسپ.

الأساوِرَة: نەتەوەیەکی ناعەرەبن لە دێر زەمانەوە لە بەصرەدا نیشتەجێ بوون.

السِّوارُ: بازنەو خڕ خاڵ.

السُّوارُ: بەمانا (السِّوارُ) دێ ٥ (ك: أسْوِرَة).

سُوارُ الخمر ونحوها: کەفو هەڵچوونی شەرابو کاریگەری توندو کەسکونی ٥ دەگوترێ: (أخذه سُوار الفرح ونحوه) ئەشو نمای دڵ خۆشیو تەڕ دەماخی لە کەللەی دا.

السُّورُ: هەر شتێك دەورەی شتێکی تر بداو ببێتە سیاج بۆی ٥ (ك: أسوار وسيران) ٥ وشتری رەسەن ٥ خواردنی ئامادەکراو بۆ میوانی بەرێز ٥ لە حەدیثدا هاتووە: دەڵێ: پێغەمبەر (د.خ) بە هاوەڵانی خۆی فەرموو: (قوموا فقد صنع جابرٌ سوراً) ٥ هەستن بابرۆین جابیر خواردنی بۆ ئامادەکردوین.

السَّوْرَة: راپەڕینو پەلامار دان، دیاردەو نیشانەی پیاوەتیو مەردایەتی ٥ بەرز بوونەوەی رێزو شەرەف ٥ کوشندەی سەرما ٥ کەسکونیو کاریگەری شەراب ٥ رق هەڵسانی زۆرو لە سنور دەرچوو ٥ هەڵمەتو تۆڵە ستاندنەوەی پاشا لە تاوانبارانو کەمتەرخەمان ٥ دەگوترێ: (فلان ذو سَوْرة في الحرب) فلانکەس لە شەڕدا لێزانو بیروبۆچوونی پەسەندی هەیە.

السُّورَةُ من البناء: ئەو باڵەخانەیە

بەرزو جوان بێ ٥ چینێکە لە چینەکانی دیوار ٥ قاتێکە لە قاتەکانی باڵەخانە ٥ تاکی سورەتە لە سورەتەکانی قورئانی پیرۆز ٥ پلەو پایەی بەرزو شکۆمەند ٥ فەضڵو گەورەیی ٥ شەرەفو نەجیب زادەیی ٥ نیشانە ٥ (ك: سُوَرٌ وسُوَرٌ).

السُّوَّار: ئەو کەسەی زۆر تورە دەبێو رقی هەڵدەستێ ٥ زۆر هەڵمەت دەباو تۆڵە ستێنە ٥ کەسێك شەراب لە کەللەی بداو تەردەماخی بکا یان لە پەلو پۆی بخا ٥ هێرش بەرو تانەو تەشەر هاوێژ ٥ سەگی درندەو ئازا بۆ ئادەمیزادی بێگانە ٥ قسەی کاریگەرو سەلمێندراوو بۆڕدەر.

المِسْوَرُ: سەرینو پشتی لە پێستو چەرم دروستکراو ٥ سەرین ٥ (ك: مَساوِر).

المِسْوَرَةُ: بەمانا (المِسْوَرُ) دێ ٥ (ك: مَسَاوِر).

المُسَوَّرُ: مەچەك ٥ شوێنی بازنەو دەستەوانە ٥ پیاوێك بە زۆر کرابێتە پاشاو فەرمانڕەوا.

ساسَ الحَبُّ والخَشَبُ سَوْساً: دانەوێڵە کە سن لێی دا ٥ دارەکە مۆرانە کرمۆڵی کرد.

ساسَ الشاةُ: مەڕەکە ئەسپێ لە خوریەکەی دا ٥ ئەسپێی ناو خورییەکەی زۆر بوو.

ساسَ الناسَ سِياسَةً: بوو بە گەورەی خەڵکەکەو فەرمانڕەوایی کرد.

ساسَ الدّوابَ: وڵاخەکەی رام کردو ژێرباری کرد.

ساسَ الأمورَ: کارەکانی رێکخستنو چاکسازی تێدا کردن ٥ (فهو سائس (ك: ساسة وسُوّاسٌ).

سَوِسَ الحَبُّ وغيرهُ: بەمانا (سَاسَ) دێ ٥ دەگوترێ:

سَوِسَ الحيوانُ: مەڕو بزنەکە ئەسپێ لێی دانو گەنە لێی دان ٥ (فهو أسوس وهي سوساء) (ك: سُوسٌ).

أساسَ الحَبُّ وغيره: بەمانا (سَاسَ) دێ ٥ دەگوترێ:

أَساسَ القومُ فلاناً: خەڵکەکە فلانکەسیان کردە گەورەو فەرمانڕەوای خۆیان ٥ دەشگوترێ: (أساسوا فلاناً أمورهم) کاروباری خۆیانیان دا بە ئەو ٥ هەروەها دەگوترێ: (سَوَّسُوه أمورهم).

سَوَّس فلان لفلان أمراً: فلانکەس کارەکەی بۆ فلانکەس ئاسان کردو رێی بۆ خۆش کرد.

إسْتاسَ الحَبُّ وغيرُهُ: بەمانا (ساس) دێ.

تَسَوَّسَ: بۆ موطاوەعەی (سَوَّسَهُ) دێ.

السَّائِسُ: ئەو کەسەی وڵاخ رامو ژێربار بکا، کارامایە لەژێر بارکردنی وڵاخدا ٥ (ك: سَاسَة وسُوَّاس).

السَّاسُ: خمخۆرکە، سن کە لە دانەوێڵەو خوری‌و شتی وا دەداو دایدەوەشێنێ ٥ هەرشتێك دابخوری‌و کرمۆڵ ببێ.

السُّوسُ: بەڵغی سەر ددان، ددان کرمۆڵ کەر.

السَّاسَة: کۆی وشەی (السَّائس)ە ٥ دانەوێڵەو خۆراکی سن لێ دراوو ئەسپێ لێ دراوو کرم لێ دراو.

السُّوَّاسُ: درەختێکە لە جۆری درەختی (عیضا) دەشوبهێتە درەختی مەرخ چقڵی نیە گەڵای نیە، بەرز دەبێتەوە باشترین چیلکەی شقارتەی لێ دروست دەکرێ.

اَلسُّوَاسُ: دەردێکە توشی ملی ئەسپ دەبێ قورگی وشك دەکاتەوە تا دەتۆپێ.

اَلسَّوَسُ: دەردێکە توشی قاچی وڵاخ دەبێ ٥ دەردێکە توشی سمتی وڵاخ دەبێ‌و قاچی لاواز دەکا.

اَلسُّوسُ: بەمانا (السَّاسُ) دێ ٥ (سُوسُ کل شيئ) خمخۆرکەی شتەکەیە، کە لەناو شتەکەدا پەیدا دەبێ‌و وردە وردە شتەکە دەخوا وەکوو (سن)ی ناو دانەوێڵە، کرمی ناو خۆراك ٥ کرمۆڵ بوونی ددان ٥ هەروا ناوە بۆ روەکێکی عوشبی، تەمەن درێژە دەشتەکییە رەگەکانی درێژو قوڵن، رەگەکانی ورد دەکرێن‌و دەکوترێن دەرمانی لێ دروست دەکرێ ٥ هەروا شەرابێکی لێ دروست دەکرێ پێی دەگوترێ عیرقی سوس ٥ هەروا دەکرێتە کینایە بۆ سروشت‌و رەوشتی شت ٥ دەگوترێ: (الکرم من سوسه) سەخی‌و نانبدەیی لە سروشت‌و رەوشتی ئەوە ٥ ئەصڵ‌و بنەما.

السیاسة: رامیاری ٥ (سِیاسة سوق الحرة) دەربڕین‌و تەعبیرێکە هەڵس‌و کەوتی بانقە سەرەکییەکان دیاری دەکا دەربارەی کڕین‌و فرۆشتنی پارە جیا جیاکان ٥ بە مەبەستی زۆرتر گۆڕینەوەی کاڵاو دراو.

السَّوْسَنُ: جۆرە روەکێکە لە پێری روەکەکانی (الأیرِس) قەدو باڵای شەصت سانتیمەترێك بەرز دەبێتەوە ٥ گوڵێك یان چەند گوڵێك هەریەکەیان لە غونچەیەکەوە پەیدا دەبێ‌و

دەپشكوێ، هەیە سپی، هەیە شینە هەیـــە زەردە هەیـــە ســـوورە ٥ رووەكێكی تەمەن درێژە لە ولاتانی ئەورووپاو ولاتانی سەر دەریای سپی ناوەڕاست دەڕوێ، هەندێ جۆری بە رەگی بۆن خۆش بەناوبانگە، چونكە رووەكێكی عەتر ئامێزە.

ساطت نفسُهُ سَوَطاناً: دڵی تێكەڵ هات.

سَاط الشَّيْءَ سَوْطاً: شتەكەی تێكەڵاو كرد بە ئەسكوێو شتی وا تێكی هەڵدا بۆئەوەی باش تێكەڵ بەیەكتربن ٥ دەگـوترێ: (ســاط القــدر ونحوهــا) خـواردنی نـاو مەنجەڵەكـەی تێـك هەڵدا هەروا دەگوترێ:

سِيطَ حُبُّك بِدمي: خۆشەویستیت تێـكەڵ بە خوێنم بووە.

ساط الأمر ونحوه: كارەكەی ئەمدیواو دیو كردو لێی ورد بۆوە ٥ (سـاط الحـربَ ونحوهـا) لە شەڕەكەوە گلاو چووە ناویەوە.

ساط الدَّابَّةَ: بە قەمچی ولاغەكەی ئاژوت لێی خوڕی.

سَاوَطَ فلانـاً: بـە قەمـچی لـە فلانكەس راسا ٥ یـان بـە قەمـچی بـەرەنگاری فلانكەس بۆوەو لە شەڕە قەمچی دا بەســەریدا زاڵ بـــوو ٥ دەگـــوترێ: (ساوَطَني فَسُطْتُهُ).

سَــوَّط الكُــرّاثُ: گیـا كـوراث گڵـوكی ناوەڕاستی دەركرد.

سَوَّط الشَّيْءَ: شتەكەی تێـك هەڵدا.

سَوَّطَ أمـره أو رأيـه: لـە كاروبارەكانیـدا یـان لـە راو بۆچـونەكانیدا تێـكەڵو پێكەڵی كرد.

سَوَّطَ الحربَ: كەوتە شەڕ دەستی بەشەڕ كرد.

استوط الأمـرُ: كارەكـە شـێواو چەواشـە بوو، دەشگـوترێ: (إسْتَوَطَ عليه أمـره) ئیشەكەی لێ چەواشە بوو دەستی تێ خراو لەسەری قورس بوو.

الـسَّوْط: قەمـچی لـە چـەرمو شـتی وا دروسـت كرابـێ ٥ لاسـكی رووەكـی كـوراث كـە هێـشتا گوڵەكـەی لـە غونـچەدایە ٥ بـەش‌و بـار ٥ ئـازارو نارەحـەتی ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ﴾: خـودا عـەزابی بـە ئێـشی بەســەرا رشتن ٥ پالاوگەی ئاو ٥ زێدەی گۆلاو كە وەكوو قەمچی درێژ دەبێتـەوە ٥ رێـگای بارێـكی نێـوان دوو بـاركۆن (ك: أسواط وسياط).

سَــوْط باطِــل: ئـەو دیمەنەیـە كـە لـە كونێـكەوە تیشكی هـەتاو دەچێتە نـاو ژوورێـكەوەو خێتێـك دروسـت

دهکا ٥ دهشکوتری: (هما یتعاطیان سوطاً واحداً) ئهو دووانه یهك کاردهکهن.

اَلسَّوَّاطُ: خاوهن قهمچی، یاساوڵ، پۆلیسی قهمچی بهدهست که لهخهڵك دهدا.

السُّوَیْطاءُ: شۆرباوێکه ئاوو بهرهکێشتهکهی زۆر بێ ٥ پیازو نۆکی زۆر تێدا بێ.

السُّوِیطَةُ: تێکهڵاو تێك ههڵدراو تێکهڵکراو ٥ دهگوترێ: (أموالهم سویطة بینهم) ماڵهکهیان تێکهڵاوه.

المِسْوَاطُ: دارێکه یان شتێکی تر وهکوو ئهسکوێ ئهوهی لهناو مهنجهڵهکهدایه پێی تێك ههڵدهدرێ ٥ ئهسپێکه به قهمچی نهبێ بازنادا، ناکهوێته غار ٥ (ك: مساویط).

اَلمِسْوَطُ: بهمانا (المِسْواط) دێ ٥ (ك: مَساوِط).

اَلمِسْیَاط: ئاو که له بنکی حهوزدا بمێنێتهوه (ك: مساییط).

سَاعَ الشَّیْئُ سَوْعاً: شتهکه فهوتا، لهکیس چوو، دهگوترێ: (ضائع سائع): فهوتاوو لهناو چووه.

ساعَت الإبلُ أو الماشِیةُ: حوشترهکه یان مهڕو بزنهکان چوونه لهوهڕگاوه، یان بهبێ شوان لهپاوان دهلهوهڕێن.

أَسَاعَ: لهساتێکهوه بۆ ساتێکی دواخست ٥ یان سهعاتێك دواکهوت.

أَسَاعَ الشَّیْئَ: شتهکهی پاشگوێ خست، فهوتاندی.

أَسَاعَ الماشِیَةَ: ئاژهڵهکانی بهرهڵلا کردن تا بۆخۆیان بلهوهڕێن.

سَاوعَهُ مُسَاوَعَةً وسِواعاً: بۆسهعاتێك بهکرێی گرت ٥ یان بهسهعات بهکرێی گرت.

السَّاعُ: ناڕهحهتیو ناخۆشی.

السَّاعَةُ: بهشێك لهبهشهکانی کات چ کهم بێ یان زۆر ٥ بهشێك لهبیستو چوار بهشی شهوو رۆژ ٥ ئامێرێکه کاتی پێ دیاریی دهکرێ ٥ واته سهعات ٥ سهعاتی خۆریی بههۆی وزهی خۆر ئیش دهکاو کاتهکانی شهوو رۆژی پێ دیاریی دهکرێ ٥ رۆژی قیامهت ٥ یان ئهوکاته قیامهتی تێدا رادهبێ ٥ (ك: ساع وسَواعٌ).

ساعة الغَفْلَة: سهعاتی نێوان مهغریبو عیشایه.

ساعة سَوْعاءُ: ساتهوهختێکی ناخۆشو نالهباره.

ساعة الصفر: لهزاراوهی هێزی چهکدارو سوپادا ئهوکاته نهێنییهیه که دهست دهکرێ بهکاری سهربازی تێیدا.

السُّواعُ من الليل: سەعات.

سُواعٌ: بتێکی ناوداره لەناو قەومی نوح دا پەرستشی بۆ کراوه دوایی بووەته پەرستراوی هۆزی هوزەیل یان خێڵی هەمدان ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا﴾.

السَّوْعُ مِنَ الليل: بەمانا (السُّواعُ)دێ.

المِسياعُ: فەوتێنەر، فەلاچۆکەر، دەگوترێ: (هو مِسْياع مِضياع) ٥ هەروا ناوه بۆ حوشترێك کە بەبێ شوان دەچێته لەوەڕگا ٥ (ك: مسابيع).

سَاغَ الشَّيْئَ سَوْغاً وسَواغاً: شتەکە خۆش‌و گوارا بوو بەجەستەی کەوت ٥ (ساغ الشرابُ والطعامُ في الحلق): بەئاسانی ئاوو شلەمەنییەکە یان خواردنەکە لە گەروی ڕۆیشتە خوار.

ساغ الشرابَ أو الطعامَ: بەئاسانی ئاوو خواردنەکەی قوت دا.

أسَاغَ فلان بفلان: فلانکەس بەفلانکەس کارەکەی بۆ تەواو کراو جێ بەجێ بوو.

أسَاغَ الشَّيْئَ: شتەکەی والێ کرد قوت بچێ‌و بەئاسانی لەگەروی بڕواتە خوار، دەگوترێ: (أسِغْ لي غُصَّتي): مۆڵەتم بدەو پەلەم لێ مەکە.

أسْوَغَ أخاه: لەگەڵ براکەی لەدایك بوو، دوو لانەبوو، یان لەدوای براکەی لەدایك بوو.

سَوَّغَ الشَّيْئَ: شتەکەی گونجاند، وای لێ کرد بەئاسانی قوت بچێ.

سَوَّغَ الأمْرَ ونحوه: ئیشەکەی بەڕەوا زانی‌و وای لێ کرد کەسانی دیکە سودی لێ ببینن.

سَوَّغَ فلاناً ما أصاب: ڕێگای دا فلان سود لە بەشی خۆی وەربگرێ، بەشی خۆی بەرێ‌و کەس ڕێی لێ نەگرێ ٥ شتەکەی بەپاڵفتەکراوی جێ هێشت ٥ (سَوَّغَ لە کذا): فلان شتی پێ دا.

إسْتَسَاغَهُ: بەمانا (سَاغَهُ) دێ ٥ بەگونجاوی دانا ٥ وای کرد خواردن‌و خواردنەوەکە بەخۆشی قوت بچێ ٥ قسەکەی خۆی بردە سەرو وای کرد کەسانی بەرامبەر بیرو بۆچونەکانی پەسەند بکەن، دەگوترێ: (لا أستسيغ الطعامَ أو الكلامَ): ئەو خواردنە یان ئەو قسە پەسەند ناکەم.

الأسْوَغُ: گواراو خۆش قوت چوو، دەگوترێ: (شراب أسْوَغُ): شەرابێکی گوارایە.

التَّسْويغ: (تسويغات السلاطين): ڕێگە پێدانی پاشایە بەوە کەسێك بتوانێ

له لایەنێکی دیاریکراو مافی خۆی وەربگرێ.

السِّواغُ: هەرشتێك ببێتە هۆکاری قوتدانی خۆراك، دەگوترێ: (الماءُ سِواغُ الغُصَصِ): ئاو هۆکاری قوتدانی پاروە خۆراکە.

ألسَّوْغُ: (هذا سَوْغ هذا): ئەوە بەئەندازەی ئەوە ە یان لەسەر شێوەی ئەوە ە دەشگوترێ: (فلان سَوْغ أخيه): فلان دوا بەدوای براکەی لەدایك بووە منداڵی تریان نەکەوتۆتە نێوانەوە ە هەروا دەگوترێ: (هو أخوه سَوْغُهُ): فلان دوا بەدوای براکەی لەدایك بووە منداڵی تریان نەکەوتۆتە نێوانەوە ە هەروا دەگوترێ: (هي أخته سَوْغُهُ): ئەوە خوشکیەتی‌و دوا بەدوای ئەو لەدایك بووە.

السَّوْغَةُ: بەمانا (السَّوْغُ)دێ.

ألْمُسَوِّغاتُ: (مُسَوِّغات التعيين): ئەو بەڵگەنامەو بڕوانامەو پشتگیری کردنانەن کەپێویستە ئەوکەسەی دەیەوێ لەفەرمانگەیەك دابمەزرێ پێشکەشیان بکا بۆ تەعین بوون.

سافت الماشيةُ سوفاً وسَوافاً: ئاژەڵەکان بەنەخۆشی (سوواف) لەناو چوون.

سافَ عليه: خۆی گرت، بەصەبر بوو لەسەری.

سافَ الشَّيْئَ: بۆنی شتەکەی کرد.

سَافَ السَّائِفَةَ: لەلبەلانەکە نزیك کەوتەوە.

أسافَ: نەخۆشی (سوواف) کەوتە ناو ئاژەڵەکانیەوە.

أسَافَ الوالدان: باوك‌و دایکەکە منداڵیان مرد، بەمنداڵە مردووەکە دەگوترێ (مُساف)، بەباوکەکە دەگوترێ (مُسيف).

أسافَ فلاناً وغيره: فلانکەسی لەناوبردو فەوتاندی.

أساف فلان ريحاً: بۆنی فلانکەسی کرد.

سَاوَفَ فلاناً: فلانکەسی رۆیاند ە بۆنی کرد بۆئەوەی بزانێ کامیان بۆنی کەسکون ترە ە فلانکەسی خافلاند.

سَوَّفَ فلاناً: فلانکەسی دواخست ە خافلاندی.

سَوَّفَ الأمر: گوتی لەوە دوا ئەو کارە دەکەم ە کارەکەی دواخست، دەشگوترێ: (سَوَّفَ به).

سَوَّفَ فلاناً أمره: کارەکەی دایە فلانکەس‌و وتی بەویستی خۆت چۆنی دەکەی‌و چی دەکەی بیکە.

استافَهُ: بۆنی کرد.

إستافَ المَسَافَةَ: ماوەکەی بڕی لەمەسافەکەی تێپەڕی.

السَّائفة: لمبەلان ە زەوییەك لەنێوان لمبەلان و زەوی ڕەق و پتەودا بێ ە (ك: سوائف).

السَّافُ: چینی دیوار لەخشت بێ یان لەبەردو شتی تر ە ئەو خشتو خۆڵ و پرزو پاڵەی ڕەشەبا دەیهێنێ و دەیبا.

السَّوافُ: دەردێکە توشی حوشتر دەبێ دەیفەوتێنێ.

السَّوْف: صەبرو چاوەڕوانی کردن، دەگوترێ: (فلان یقتات السَّوف): فلانکەس بەهەوا دەژی.

سوف: حەرفێکە بۆ ڕۆژگاری داهاتوو بەکاردەهێنرێ ە فیعلی موضاریع تایبەت دەکا بەداهاتووەوە.

السَّیفَةُ: دوور بوون، دوورکەوتنەوە، دەگوترێ: (کم سیفة هذه الأرض؟) یان دەگوترێ: (وبیننا سیفة عشرین یوماً): نێوانمان دووریی بیست ڕۆژە ڕێگایە.

المساف: دووری ە لوت.

المسافة: دووریی ە بەزۆری بۆ ڕوبەرو ئەندازە بەکار دەهێنرێ، دەگوترێ: (مَسَافَةُ یوم أو مَسَافَةُ شهر): واتە دوریی ئەو ولاتە ڕۆژە ڕێیەکە یان مانگە ڕێیەکە.

ساق المریضُ سوقاً وسِیاقاً: نەخۆشەکە کەوتە گیانەلاوەوە، دەگوترێ: (رأیت فلاناً یسوق): فلانکەسم بینی خەریکی گیان دەرچون بوو ە هەروا دەگوترێ: (ساق المریضُ بنفسه وَنَفَسه فهو سائق).

ساق فلاناً: قاچی فلانکەسی هەنگاوت، لەقاچی دا ە لەدواوە تێیەوە ژەنی و دەنە دەنەی دا بۆئەوەی بڕوا ە دەشگوترێ: (ساق الله الیه خیراً): خودا خێری بۆنارد، خێری بەسەردا ڕشت.

ساقت الریحُ الترابَ والسَّحابَ: ڕەشەبایەکە تەپو تۆزو گڵ و خۆڵی حەوا دا، هەورەکانی ڕامالی.

ساق الحدیث: قسەکەی درێژە پێداو بەزنجیرە گێڕایەوە.

ساق الیه الحدیث: روی ئاخاوتنەکەی کردە ئەو.

ساق المهر الی المرأة: مارەییەکەی نارد بۆ ئافرەتەکە.

سَوِقَ سَوَقاً: قاچی ئەستورو گەورە بوو ە (هو أسْوَقُ وهي سَوْقاء).

أساقَهُ: بەمانا (سَاقَهُ)دێ.

ساق فلاناً الماشِیةَ: وای کرد فلان کەس ئاژەڵەکە لێ خورێ ە ئاژەڵەکانی کردە موڵکی فلان.

سَاوَقَهُ: لەرۆیشتن دا پێشبڕکێی لەگەڵ

دا كردو پێشی كەوت ٥ كێ بڕكێی لەگەڵ دا كرد تابزاندرێ كاميان تيز ڕەوترە.

ساق مَعَهُ: شتەكەی لەگەڵدا لێخوڕی ٥ شوێنی كەوت.

سَوَّقَ النبتُ أو الشجَرُ: ڕووەكەكە يان درەختەكە قەدی پەيدا كرد.

سَوَّقَ الحيوانَ وغَيْرَهُ: بەمانا (ساقَهُ) دێ.

سَوَّقَ فلاناً أمره: كاروباری خۆی دايە دەست فلانكەس.

ساقَ البِضاعةَ: هەوڵی دا بازاڕ بۆ كاڵاكانی بكاتەوە.

استاقَهُ: بەمانا (ساقه)دێ.

إنْسَاقَ: بۆ موطاوەعەی (ساقه)دێ ٥ شوێن غەيری خۆی كەوت ٥ ملكەچ بوو، ژێربار بوو.

انساق الجَبَلُ: كێوەكە درێژ بووە.

تساوقت الماشيةُ: ئاژەڵەكان دوايەكتر كەوتن، بەشوێن يەكتردا هاتن ٥ لەڕۆيشتن دا پاڵەپەستۆيان كرد.

تَسَاوق الشيئان: ئەو دوو شتە پێكەوە ڕۆيشتن، شان بەشانی يەكتر ڕێيان كرد.

تَسَاوق القومُ: خەڵكەكە لەبازاڕدا زەمو زەمكارييان كرد.

تَسَوَّقَ: لەبازاڕدا كڕينو فرۆشتنی كرد.

تَسَوَّقَ القومُ: خەڵكەكە بازاڕيان دروست كرد.

السائق: لێخوڕی ترومبێل يان تريێنو شتی لەو جۆرە.

السّاق: نێوان ئەژنۆو قاچ ٥ قەدی درەختو ڕووەك ٥ (ك: سوق وسيقان وأسوق) ٥ هەروا بەمانا نەفسو گيان دێ ٥ ئيمامی عەلی دەربارەی خەواريجەكان دەڵێ: (لابد لي من قتالهم ولو تلفت ساقي): ناچارم شەڕيان لەگەڵ دا بكەم تەنانەت ئەگەر گيانشم تێدا بچێ ٥ لەپەندی پێشينان دا هاتووە (كشف عن ساقه): قاچی لێ هەڵماڵی، ئەم پەندە بەكەسێك دەگوترێ كەزۆر بەجيدی دەست بەكارێك بكا شانی بەردا ٥ هەروا دەگوترێ: (قَرَعَ للأمر سَاقَهُ): قاچی هەڵكرد بۆ كردنی كارەكە.

قامت الحرب على ساق: شەڕەكە گەرم بوو تاوی ساند.

قام فلان على ساق: فلانكەس زۆر لێبڕاوانە شانی بەركارەكە داو خۆی پێوە خەريك كرد ٥ هەروا دەگوترێ: (بنى القوم بيوتهم على ساق واحدة): خەڵكەكە خانووەكانيان لەسەر يەك ڕێزو شێوە دروست كرد ٥ (ولدت المرأة ثلاثة

ذكور على ساق واحدة): ئافرەتەکە یەك بەدوای یەکدا سێ کوڕی بوون‌و مێینەیان نەکەوتە نێوانەوە.

ساق حُرّ: نێرینەی باڵندەی قەمارێیە.

السَّاقَةُ: پاشینەی سوپا.

السُّوقُ: بازاڕ؛ ئەو شوێنەی کڕین‌و فرۆشتنی تێدا دەکرێ.

سوق القتال: شوێنی لێکدان‌و شەڕکردنی دوو لایەنی بەگژ یەکدا چووە ٥ گۆڕەپانی جەنگ ٥ (ك: أسواق).

السوق الحُرَّةُ: بازاڕی ئازاد.

السُّوقُ السَّوْداء: بازاڕی ڕەش ٥ بازاڕێکە مامەڵە چییەکان تێیدا پابەندی نرخی دیاریکراو نابن.

السُّوقَةُ: ڕەشەخەڵك‌و بۆرە پیاو ٥ خەڵکی هەرەمەکی ٥ بۆتاك‌و بۆکۆ بەکاردەهێندرێ، دەگوترێ: (هو سُوقة وهم سوقة) ٥ (ك: سُوَق).

السُّوقي: بازاڕیی، دەگوترێ: (هذا الشيء سوقي): ئەم کالاّیە بازاڕییە واتە باش دروست نەکراوە.

السَّوَّاقُ: سایەق ٥ قاچ درێژ ٥ حەڵوا فرۆش ٥ حەڵواچی.

السُّواقُ: قاچ درێژ ٥ ڕوەکێك یەك ساقی هەبێ ٥ پرژی دار خورما ئەوکاتەی دەردەکەوێ‌و بەئەندازەی بستێك درێژ دەبێ.

السَّوِيقُ: قاوت؛ حەڵوا، خواردنێکە بەئاردی گەنم یان ئاردی جۆ دروست دەکرێ.

السُّوَيقَةُ: لاسکی ڕوەك‌و قەدی درەخت ٥ یان بازاڕی بچوك.

السِّيَاق: مارەیی ٥ (سِيَاق الكلام): شێوەی قسەو باس‌و ئوسلوب‌و شێوازی کەلام ٥ گیانەڵاو کاتی گیان کێشان، دەگوترێ: (هو في السِّيَاق): ئەو لەگیان کێشاندایە.

السَّيِّق من السحاب: ئەو هەورەی با ڕایدەماڵێ جا ئاوی پێوە بێ یان بێ باران بێ.

السَّيِّقَةُ: ئاژەڵی لێخوڕاو ٥ ئاژەڵی فڕێندراو لەلایەن دوژمنەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (المرأ سيّقة القدر): ئادەمیزاد ڕاپێچکراوی دەستی قەدەرە بۆ کوێی دەوێ وادەیباو ناتوانێ لێی لادا ٥ کۆختەو دێوجامەو شتی وا کەڕاوچی لەدوایەوە خۆی حەشار بدا ٥ (ك: سيائق).

المِسْوَقُ: حوشترێك ڕاوکەر خۆی لەپەنادا نەدیو بکا بۆ ئەوەی نێچیرەکەی نەیبینێ ٥ (ك: مَسَاوِق).

المِسْوَقَةُ: گۆچانی شوان کە ئاژەڵەکانی پێ دەناژوێ ٥ (ك: مَسَاوِق).

ساك سَوْكاً وسواكاً: بەهێواشی ڕۆیشت.
ساك الشيئَ: شتەكەی شێلا دەستی پێدا هێنا.
ساك فَمَهُ وأسنانَهُ بالسواك: دەمو ددانی بەسیواك پاك كردنەوە، سیواكی بەدەمو دانی دا هێناو برد.
سَوَّكَه: سیواكی كرد.
اِسْتاكَ: دەمو ددانی بەسیواك پاك كردنەوە.
تَساوَكَ: بە ڕۆیشتنێكی نەرم ڕۆیشت.
تساوكت الماشيَةُ: ئاژەڵەكە ئەوەندە لاواز بووە كە دەڕوا لۆژە لۆژیەتی.
تَسَوَّكَ: بەمانا (استاك)دێ ە هەروا بەمانا (تساوك)دێ.
السِّواك: چیلكە دارێكە لەدرەختی ئیراك یان درەختی لەو جۆرە سەرێكی پرژ پرژ دەكرێو سیواكی پێ دەكرێ.
اَلْمِسْوَاكُ: بەمانا (السواك)دێ ە (ك: مساويك).
سال فلان سُوالاً: بڕوانە (سأل).
سَوِلَ سَوَلاً وَسَوْلَةً: نەرم بوو، دەگوترێ: (سَوِلَ البطنُ): گەدەی داچۆڕا ە (هو أسول وهي سولاء) ە (ك: سول).
سَوَّلَ لـه الـشرَّ: شەڕو هەرای لەلا خۆشەویست كردو هەڵی نا بۆ شەڕو هەرا، دەگوترێ: (سَوَّلَت لـه نفسه كذا): نەفس‌و هەوا هەڵی نا بۆ ئەو كارە ە هەروا دەگوترێ: (سَوَّلَ لـه الـشيطان كـذا): شەیتان چووە كەللەیەوەو ئەوكارەی پێ كرد ە (وهذا من تسويلات الشيطان): ئەو لەخشتە بردنەكانی شەیتانە.
تَسَوَّلَ: بەمانا (سَوِلَ)دێ ە پرسیاری كرد داوای كرد.
السُّوَال: بڕوانە مادەی (سأل).
اَلسُّولُ: بڕوانە مادەی (سأل).
السُّولار: شلەمەنییەكە كڵبەستێنە زوو گڕ دەگرێ لە پیترۆڵ دەردەهێندرێ، كەئافەی لەسوتەمەنی دیزڵ كەمترە.
اَلسُّوْلَعُ: بڕوانە مادەی (سَلَعَ).
سام سَوْماً وسواماً: بەرەو پێش ڕۆیشت بەویستی خۆی ە بەمەبەستی وەدەست هێنانی شتێك ڕۆیشت.
سـامت الماشيةُ: ئاژەڵەكان بۆ خۆیان لەوەڕانو پێویستیان بەئالف نەبوو ە بەردەوام بوون لەسەر لەوەڕان.
سام الطير على الشيئ: باڵندە بەدەوری شتەكەدا سوڕایەوە.
سامت الإبلُ والريحُ وغيرها: حوشترەكە یان بایەكە بەردەوام بوون بەخێرایی یان بەهێواشی گوزەری كرد.

سام الشيئَ: بەشتەكەوە لكاو لێی نەبووەوە.
سام الإبلَ في المرعى: حوشترەكەی بەرەڵلای پاوانەكە كردو وازی لێ هێنا.
سامَ الإنسانَ ذُلاً أو خسْفاً: زەلیلیو نارەحەتی بەسەر ئادەمیزادەكە دا ڕشت.
سامَ فلاناً الأمْرَ: كارەكەی خستە ئەستۆیو داوای لێ كرد ئەنجامی بدا.
سامَ البائعُ السِّلعةَ سَوْماً وسُواماً: فرۆشیارەكە كاڵای ڕانواند بۆ فرۆشتنو نرخەكەشی دیاریی كرد ٥ لەحەدیث دا هاتووە (لايسوم أحدكم على سوم أخيه) بایەكێ لەئێوە زەمو زەمكاری بەسەر براكەی دا نەكا ٥ دەگوترێ (سمتُ فلاناً سِلْعَتِي): بەفلانكەسم گوت كاڵاكەم بەوەندە لێ دەكری؟ ٥ هەروا دەگوترێ: (سُمْتُك بعيرك سيمة حَسَنة): نرخی حوشترەكەتم باش بەرزكردەوە.
سامَ الماشيةَ على الحوض: وڵاخەكەی بردە سەر حەوزەكە.
أسام الماشيةَ: وڵاخەكەی لەلەوەڕگا لەوەڕاند.
أسام اليه ببصره: چاوی پیسی تێ بڕیو بەچاو هەنگاوتی.
ساوَمَهُ مساومة وسِواماً: مامەڵەی لەگەڵ دا كرد بۆ كڕینو فرۆشتن.
ساوم البائعُ بالسِّلعة: فرۆشیارەكە نرخی كاڵاكەی بەرز كردەوە.
سَوَّمَ الماشِيةَ: ئاژەڵەكەی لەلەوەڕگا لەوەڕاند.
سَوَّمَ الخيلَ: وڵاخەكانی بەسوارەكانەوە ڕەوانەكردن ٥ ناردنی.
سَوَّمَ فلاناً: وازی لەفلانكەس هێنا چی دەكا بیكا.
سَوَّمَ فلاناً في ماله: فلانكەسی لەماڵو سامانی خۆی دا دەسەڵاتدار كردو هەموو صەلاحییەتێكی دایە.
سَوَّمَ على القوم: پەلاماری نەتەوەكەی داو هێرشی لەناكاوی كردە سەریانو بارودۆخی شێواندن.
سَوَّمَ الشيئَ: شتەكەی نیشانەدار كرد.
استامت الماشِيةُ: بەمانا (سامت)دێ.
استام البائع بالسلعة وعليها: فرۆشیارەكە نرخی كاڵاكەی بەرزكردەوە.
استام المشتري من البائع بسلعته: كڕیار نرخی كاڵاكەی بەفرۆشیار ڕانواند داوای لێ كرد پێی بڵێ چەندە؟
استام فلاناً السِّلعة وعليها: داوای لەفلانكەس كرد نیشانەی كاڵاكەی بۆ ڕون بكاتەوە.

تساوما السّلعة وفيها: فرۆشیارو کڕیار دان‌و سانیان کرد دەربارەی کڕین‌و فرۆشتنی کاڵاکە ٥ فرۆشیار نرخێکی درکاندو کڕیاریش نرخێکی تری ڕانواند.

تَسَوَّم فلان: فلانکەس نیشانەیەکی بۆ خۆی دانا تا پێی بناسرێ.

السّائمة: هەر ئاژەڵێك بەدەمی خۆی بلەوەڕێ‌و پێویستی بەئالف‌و ئالیك نەبێ ٥ (ك: سوائم).

السّام: مردن ٥ زێڕ ٥ توێژو ڕێڕەوی ئاڵتون‌و زیو لەبەردو لەکانەکان دا ٥ قالبە زێڕو زیو ٥ دار خەیزەران.

السّامي: هەرشتێك پاڵ بدرێ بۆلای (سام) کە یەکێکە لەکوڕەکانی حەزرەتی نوح (د.خ)، دەگوترێ: (جِنسٌ سامي): ڕەگەزی سامی نەژاد ٥ (لغة سامية): زمانێکی سامی.

السُّوْمَةُ: نیشانەو عەلامەت ٥ نرخ‌و بەها، دەگوترێ: (إنه لغالي السمة): ئەوە گران بەهایە.

السِّيمَةُ: بەمانا (السُّومة) دێ.

السِّما: نیشانەو عەلامەت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم﴾.

السِّماءُ: بەمانا (السِّما)دێ.

السِّيمياءُ: بەمانا (السِّيما)دێ.

سَوِيَ الرجلُ سِوىً: پیاوەکە کاروباری باش بوو، پیاوەکە ئیشی لەبار بوو.

أسْوى: ڕاوەستاوو بەردەوام‌و کار دروست بوو.

أسْوى فلان: فلانکەس ئیشی باش‌و ڕێك‌و پێك بەردەوام بوو ٥ لەنەخۆشی ڕزگاری بوو ٥ لەبیری چوو ٥ خراپەی کرد ٥ لەحیساب دا هەڵەی کردو ڕاستی کردەوە ٥ ڕیسوا بوو ٥ دایهێنا ٥ پەیدای کرد ٥ بەڵەك بوو، توشی نەخۆشی پێست بوو.

أسْوى الشيئَ: شتەکەی ڕێك خست‌و تەختی کرد ٥ پاشگوێی خست.

أسوى الشيئ بالشيئ: شتەکەی وەکوو فلان شت لێ کردو ڕێك خستیە سەر شێوەی ئەو وەکوو ئەوی لێ کرد.

ساواه: هاوشانی ئەوی لێ کرد، خستیە ئاستی ئەو، دەگوترێ: (ساوى فلان قِرْنَهُ وبه في العلم وغيره): فلانکەس لەبواری زانست‌و شتی تردا چووە ئاستی هاوشانەکەی‌و پێی گەیشتەوە.

ساوى هذا بذاك: ئەوەی بەرز کردەوە تا گەیاندییە ئاستی ئەو.

ساوى بينهما: ئەو دوانەی والێکرد لەیەك ئاست دابن‌و وەکوو یەك وابن.

سيارة سباق

شاحنة

شاحنة

محرك

تصميم سيارة

اوتوبوس

محرك: تصميم عمودي

شمعة الاشتعال

محرك

سيارة

سَوّى الشيءَ: شتەکەی ڕاست کردەوە ڕێکی خست ٥ ڕێك و پێکی کرد.

سَوّى بينهما: بەمانا (ساوى بينهما) دێ.

سَوّى الطعام: خواردنەکەی پێ گەیاند، دەگوترێ: (سُوِيَتْ عليه الأرضُ وبه) لەوخاکەدا بەهیلاك چوو فەوتا.

استوى: ڕاست بوو، مایەوە لەسەر ئەو حاڵە.

استوى الشيئان: ئەو دوو شتە هاوشان و چون یەك بوون.

استوى فلان: فلانکەس گەنجیەتی کامڵ بوو.

استوى الطعامُ: خواردنەکە پێگەیی.

استوت الأرضُ: زەوییەکە بوو بەسوتەمەڕۆ قات و قڕی تێدا پەیدا بوو.

استوى به الأرضُ: لەوخاکەدا فەوتا.

استوى على كذا: چووە سەری، کۆنترۆڵی کرد ٥ جێ گیر بوو مایەوە ٥ بوو بەخاوەنی و دەستی بەسەردا ڕۆیی.

استوى على سرير الملك: دەسەڵاتی گرتە دەست.

استوى اليه: چو بۆلای و کردیە ئامانجی خۆی.

تَسَوّى: بۆ موطاوەعەی (سَوّاه)دێ.

تَسَوّى به الأرض: لەوخاکە دا تێدا چوو فەوتا.

الإستواءُ (خط الإستواء): هێڵی کاکێشان ٥ بڕوانە مادەی (خطط).

السُّوىَ: عەدل ٥ مەبەست و ئامانج ٥ (وسُوى الشيء): ناوەڕاستی شت ٥ لەجیاتی شت ٥ غەیری شت.

السُّواءُ: بەمانا (السُّوى) دێ ٥ هاوشان و هاوڕێیەتی ٥ تەخت و دەشتایی، دەگوترێ: (مكان سواء): شوێنێکی تەخت ٥ (وثوب سواء): کراسێکی ڕێك و پێك و درێژ و پانی گونجاوو لەبار ٥ (رجل سواء البطن): پیاوێکە ورگی لەگەڵ سنگی دا ڕێکەو ورگی دەرنەپەڕیوە ٥ (رجل سواء القدم): پیاوێکە بەرپێی تەختەو پاژنە پێ و سنگە پێی لەگەڵ بەری پێی دا ڕاست و ڕێکە.

سَواء الجبل: تۆپەڵاکی کێو، دوندی کێو ٥ (سواء النهار): نیوەڕۆ، زوربەی شەو ٥ (ليلة السُّواء): شەوی چواردەی مانگی قەمەری ٥ کەمانگ تێیدا خشت و کامڵ دەبێ ٥ (ك: أسواء) ٥ دەشگوترێ: (مررت برجل سواء والعدم): بەلای پیاوێك دا ڕۆیشتم بون و نەبوونی چون یەك بوو.

السُّواء من الأرض: زەوییەکە گڵەکەی

وەكوو لمب وابێ ◊ يان زەوى دەشتى نەرمەڵان.

السَّوِيُّ: دەشتايىو رێك ◊ مام ناوەنديى ◊ ئاسايىو عادەتى ◊ مام ناوەند.

السَّوِيَّةُ: راستو مام ناوەند ◊ عەدلو ويژدان ◊ پارچە بەرگێكە دوگى حوشتر لەخۆ دەگرێ وەكوو ملەوانكەو شتى بازنەيى دەوران دەورى سەنامەكە دەدا ◊ جلە حوشتر ◊ (ك: سوايا).

السِّيُّ: هاوشانو بەرامبەر بۆ نێرو مێ يەك شێوە بەكاردێ ◊ دەگوترێ: (هو سِيُّكَ وهي سِيُّكَ وهما سِيّان) ◊ هەروا بۆ شوێنى دەشتايىو ساراو چۆڵەوانيش بەكاردێ.

سِيَّما: بەتايبەتى، دەگوترێ: (أتقن فلان العلوم العربية سِيَّما النحو): فلانكەس زانستە عەرەبييەكان فێربووە بەتايبەتى نەحو.

المستوى: (السطح المستوي): ئەو روبەرەيە لەهەرشوێنێك دو خاڵ دابنێى هێڵى ناوەراستيان يان هێڵى پێوەلكاويان راست بێو خواريى تێدانەبێ.

سَيَّأَتِ الناقةُ: حوشترەكە شيرى داچۆڕاند شيرى لەگوان دا چۆڕا.

سَيَّأَ فلان الناقة ونحوها: فلانكەس شيرى حوشترەكەى دۆشى ئەو شيرەى خەريكبوو لەگوانى دابچۆڕێ.

إنسَيَأَ اللبنُ مِن الضرع: شيرەكە بێ دۆشين لەگوانى ئاژەڵەكە چۆڕايە خوار.

تَسَيَّأَت الناقةُ ونحوها: بەمانا (سَيَّأَت)دێ.

تَسَيَّأَت الأمور: كارەكان تێكەڵو پێكەڵ بوون.

تَسَيَّأَ فلان بِسَيْئٍ قليل: فلانكەس شتێكى كەمى شير پێدام.

تَسَيَّأَ فلان بحقي: فلانكەس دواى ئينكارى كردن دانى بەمافى من دانا.

السَّيْئُ: شيرى ئاژەڵ كەبەبێ دۆشين لەگوانى دابچۆڕێ.

السَّيَّاءُ: كفن فرۆش.

سابَ سَيْباً وسَيَبَاناً: رۆيى بۆ كوێى ويست ملى ناو نەگەڕايەوە.

ساب فلان في كلامه: فلانكەس درێژەى بەقسەكردن داو دەمدرێژيى كرد.

سَيَّبَهُ: وازى لێ هێناو بەرەڵلاى كرد بۆ كوێ دەچێ بچێ.

انْسابَ: بەمانا (ساب)دێ ◊ (انساب نحو كذا): بۆلاى ئەو گەڕايەوە.

الإسَابَةُ: لەبوارى كيميادا بريتييە لەو عەمەلييەتەى كە مادەى رەق دەكاتە شلەمەنى يان غاز.

السَّائِبَةُ: ئيهمال كراو بەرەڵاكراو ٥ لەسەردەمی پێش ئیسلامدا حوشتریان نەزری بتەكانیان دەكرد ئیتر ئەو حوشترە باری لێ نەدەنراو لەكوێ بیویستایە دەلەوەڕاو كەس لەهیچ شتێك نەیدەگێڕایەوە ٥ یان حوشترێك وەچەی پێبگاو زاوزێی لێ كەوتبێتەوە ئیتر ئەو جۆرە حوشترە بەرەڵا دەكراو باری لێ نەدەنراو كەس سواری نەدەبوو ٥ هەروا ناوە بۆ كۆیلەیەك ئازاد بكرێو وەلای بۆ ئازادكەرەكە نەبێ ٥ (ك: سَوائب وسُيَّب).

السَّيَّابُ: خورمای بەرسیلەو سەوز.

السَّيابَةُ: تاكی (ألسَّيابُ) ٥ شەراب.

السَّيْبُ: هەرشتێك وازی لێ بهێندرێو بەرەڵا بكرێ ٥ عەطاو ٥ بەخشش ٥ چاكە ٥ زیادەو سوننەت ٥ موی توكی كلكی ئەسپ ٥ یالّی ئەسپ ٥ ماڵو سامانی ژێر گڵ دراوی كۆن ٥ كانو كانزا ٥ سەوڵی كەشتییەوان ئەو دارەی بەلەمو كەشتی پێ لێ دەخورێ ٥ (ك: سُيوب).

السِّيبُ: دەراوی ئاو ٥ سێو، بۆیە دەڵێن: (سیبریه): بەمانا بۆنی سێوە ٥ (ك: سيوب).

السُّيَّابُ: بەمانا (السَّيَّابُ)دێ.

السُّيُوبَةُ: لەبواری كیمیادا سیفەتی جیسمی سائبە.

سَيَّجَ كذا وعليه: بەمانا (سَوَّجَ)دێ، دەگوترێ: (سَيَّجَ حائطه بالشوك أو الأسلاك الشائكة): دیوارەكەی تەل بەندكرد یان چقڵ ڕێژی كرد بۆئەوەی كەس نەتوانێ بیگاتێ یان خۆی لێوە هەڵبداتە خوار.

السَّاجُ: بڕوانە مادەی (سَوَجَ).

السِّياجُ: بڕوانە مادەی (سَوَجَ).

السِّيجارُ: جگەرەیەك گەڵاتوتنەكە ورد نەكرابێو لول درابێ.

السِّيجارةُ: جگەرەیەك توتنەكەی ورد كرابێو لەپارچە كاغەزێكی تەنك پێچرابێ، ئامادەكرابێ بۆ كێشان.

ساح الماءُ سَيْحاً وسيحاناً: ئاوەكە جاری بوو، ڕەوان بوو.

ساح فلان في الأرض سيحاً وسيحاناً: فلانكەس بەناو زەوی دا گەڕاو گەشتو گوزاری كرد ٥ بەناو زەوی بەمەبەستی خوداپەرستیو بیركردنەوەو دەرویشی بەناو وڵات دا گەڕا ٥ (سَاحَ فلان): لەمزگەوت دا مایەوەو لێی دەرنەچوو ٥ هەمیشە بەڕۆژوو بوو.

سَاحَ الظِلُّ: سێبەرەكە لەخۆرئاواوە بەرەو خۆرهەڵات گەڕایەوە.

أَساحَ الفَرَسُ وغوه بذنبه: ئەسپەکە کلکی خۆی شۆڕ کردەوە.
أَساحَ نهراً وغوه: جۆمەکەی ڕۆیاند ئاوی روبارەکەی ڕەوان کرد.
سَيَّحَ اکثر کلامه: زوربەی قسەکانی رازاندنەوە ٥ هێلکێشی‌و بۆ کردو پلانی بۆ دانا.
انْساحَ: بەرفراوان بوو، دەگوترێ: (انْساحَ البطن): گەدەی کشا، گەورە بوو لەبەر گەورەیی داچۆڕایە خوار.
انْساحَ الماءُ: ئاوەکە هەڵقولا ٥ (انْساحَ الثوبُ): قوماشەکە دادڕا، شەقار شەقار بوو.
انْساحَ الصُبْحُ: ئاسۆ روناك بوو روناکایی بەرەبەیان تاریکی دڕی.
السَّائِحُ: گەڕیدەو دەروێش ڕەوشت ٥ گەڕیدە بەناو زەوی دا بۆ بەدەستهێنانی زانیاری‌و لێکۆڵینەوە یان بۆ گەشت‌و گوزار ٥ ڕۆژووەوانی وەگری مزگەوت بوو و ئیعتیکافکەر.
السَّيْحُ: ئاوی ڕەوان بوو بەسەر روی زەوی دا، ئاوی جۆگا ٥ قوماشی خەت خەت ٥ (ك: أسياح).
السَّيَّاحُ: گەڕیدە؛ کەسێك ئیشی هەر گەڕان بێ‌و هەمیشە لەگەشت‌و گوزاردا بێ.
المِسْياحُ: ئەوکەسەی بەمەبەستی فیتنە جۆیی‌و شەڕنانەوە بەناو وڵاتان دا بگەڕێ ٥ (ك: مساييح).
ألمسيح: بڕوانە مادەی (مَسَحَ).
الْمُسَيَّحُ: کوڵلەی ڕەنگاو ڕەنگ‌و خەتخەت ٥ گەرەکێوی.
ساخت قوائمُهُ سَيْخاً وسَيَخاناً: قاچی بەزەوی دا ڕۆچون.
ساخت الأرض بهم: زەوی قوتی دان.
أَسَاخَ الشيءَ: شتەکەی والێ‌کرد بەزەوی دا ڕۆبچێ.
السِّيخُ: تایەفەو پێڕێکی ئاینین لەهیندوستان ٥ شیشی گۆشت برژاندن.
السِّيدُ: گورگ ٥ (ك: سِيدان وهي سِيدة).
السِّيدانة: بەمانا (ألسِّيدَةُ) دێ ٥ ئافرەتی ئازا ٥ (ك: سِيدان).
السِّيداقُ: درەختێکی قەد ئەستورە، توێکڵەکەی تیژو بیبەر ئاسایە، خۆڵی دارەسوتاوەکەی رێسراوی کەتانی پێ سپی دەکرێتەوە ٥ تاکەکەی (سَيْداقة).
سارَ سيراً: رۆیی.
سارَ الكلامُ أو المثل: قسەکە یان پەندەکە بەناو خەڵك دا بڵاو بۆوە ٥ لەپەندێك هاتووە (أسائِرَ اليومَ وقد زال الظهر): بەکەسێك دەگوترێ: کەلەدابینکردنی پێویستییەکەی ناهومێد بوو بێ.
سارَ الشيءَ وبه: شتەکەی رۆیاند.

سارَ الدابَّةَ: سواری وڵاخەكە بوو.
سارَ السنةَ أو السيرةَ: شوێن سوننەت كەوت یان پەیڕەوی ژینامەی پێغەمبەری كردو بەوشێوە هەڵس و كەوتی كرد.
أسارَهُ: وای لێ كرد بڕوا ٥ (أسارَ الدابَّةَ): وڵاغەكەی بەرەڵڵا كردە ناو لەوەڕگاو پاوان.
سايَرَهُ: لەگەڵیا ڕۆیی و هاوڕێیەتی كرد ٥ (فلان لا تُسايَرُ خَيْلاه): فلاَنكەس لەگەڵ ئەسپەكانی دا ڕۆیشتن ناكرێ واتە درۆزنەو بەكەڵكی هاوڕێیەتی نایە.
سَيَّرَهُ: بەمانا (أسَارَهُ)دێ.
سَيَّرَ فلاناً من بلد أو موطن: فلاَنكەسی لەوشارو وڵاتەدا كردە دەر.
سَيَّرَ المَثَلَ أو الكلامَ: پەندەكە یان وتەو ئاخاوتنەكەی بەناو خەڵك دا بڵاو كردەوە.
سَيَّرَ فلان سيرةً: فلاَنكەس سەر گورشتەی ڕابواردوانی گێڕایەوە.
سَيَّرَ الثوبَ وغيره: قوماشەكەی تیتۆڵ تیتۆڵ كرد.
سَيَّرَت المرأةُ خِضابَهَا: ئافرەتەكە خەتخەت خەنەی لەخۆی دا.
إستار بسيرته أو بسُنَّتِهِ: ڕێگاو پرۆگرامی ئەوی ڕەچاو كرد.
تسايَرَ: بەمانا (سار)دێ ٥ دەگوترێ: (تساير عن وجهه الغضب): ڕقو ڕەنگ ترشی لەدەمو چاوی ڕۆیی نەما، ڕوی ئاسایی بۆوە.
تساير الرجلان: ئەو دوو پیاوە پێكەوە ڕۆیشتن.
تَسَيَّرَ جلده: پێستی شەقار شەقار بوو ٥ (تَسَيَّرَ بسيرته): بەمانا (إستَارَ)دێ.
السَّائِرُ من الشيئ: باقی ماندەی شت ٥ پەندی بڵاوە بوو باو لەناو خەڵك دا ٥ (ك: سوائر).
السَّيْرُ من الجلد: سیرمە چەرم تیلمە چەرم ٥ (ك: سيور وأسيار).
السِّيراءُ: جۆرە بوردەیەكە خەتی زەردی تێدان ٥ قوماشێكی خەتخەت و تیتۆڵ تیتۆڵە خەتی ئاوریشمی تێدان ٥ زێڕی خاڵص ٥ پێستی نووساو بەدەنكی بەروبومەوە.
السِّيرَةُ: ژینامە ٥ ڕێبازو پرۆگرام ٥ (ك: سِيَرٌ).
السُّيَرَةُ: كەسێك زۆر بڕوا.
السَّيَّار: ڕۆیندەو خۆشڕۆ زۆر ڕۆ ٥ یەكێك لەئەستێرە گەڕۆكەكان.
السَّيَّارة: كاروان وقافلە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجَاءتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُواْ وَارِدَهُمْ﴾ ٥ ئوتومبێل، ترومبێل كە بەبەنزین و گاز ئیش دەكاو خێرا دەڕوا لەسەر چوار پێچكەو زیاترو كەمتر.

اَلْمُسَيَّرُ: قوماشێکە تاڵتاڵی ئاوریشمی تێدایە وەکو تیلمەو هێڵ.

سَيِسَ الحَبُّ سَيَساً: دانەوێڵەکە مۆرانە لێی دا.

السِّيسَاءُ: ریزە فەقەرەی پشت یان پێکەوە بەستەی فەقەرەکان ٥ دەشکوترێ: (حمله علی سیساء الحقّ): هەڵی گرت بۆ سەر سنووری حەق‌و راستی ٥ (ك: سَيَاسِيّ).

السِّيسَاءَة: زەوی نەرمەڵان‌و گڵەوردە.

المِسْياط: بروانە مادەی (سَوَطَ).

سَيْطَرَ عليه: بەسەری دا زاڵ بوو.

ساعَ سَيْعاً وسُيُوعاً: فەوتا ٥ تێدا چوو.

ساعَ الماءُ أوِ الشَّرابُ: ئاوەکە یان تراویلکەکە لەسەر روبەری زەوی بریسکەو شەپۆلی دان.

أَسَاعَهُ: وای لێ کرد بفەوتێ ٥ یان بدرەوشێتەوە.

سَيَّعَ الحائط: دیوارەکەی بەقورە سپی کاپێداکراوو شێلراو سواخ دا ٥ گڵ گەچی کرد ٥ سپیکاریی کرد.

سَيَّعَ الزِّقَّ والسَّفينةَ: کۆلێنەکە یان کەشتییەکەی قیر کرد، قیری تێ هەڵسوو.

سَيَّعَ الجِلْدَ ونحوه: پێستەکە یان شتێکی تری لەو جۆرەی بەبەزو پیو چەور کرد ٥ هەنوی.

اِنْساعَ الماءُ أو الشَّرابُ: بەمانا (سَاعَ)دێ.

انساعَ الجَمَدُ: سەهۆڵەکە توایەوەو رەوان بوو.

تَسَيَّعَ: بەمانا (ساع)دێ.

تَسَيَّعَ البقلُ: گژوگیاکە کەروێشکەی کرد، راژا، مۆنجی دایەوە.

اَلأَسْيَعُ: ئاوی شەپۆلاوی‌و تراویلکەی درەوشاوە.

السِّيَاعُ: درەختی لبان یان درەختی بان ٥ قوری بەکا شێلدراو بۆ سواخکردنی خانوو ٥ قیرو زفت ٥ پیو کە مەشکەو شتی وای پێ چەور دەکرێ.

السِّياع: قوری بەکا شێلدراو کەدیواری پێ سواغ دەکرێ ٥ قیرو زفت ٥ پیوو شتی لەو جۆرە ٥ ماڵەی لەدار دروستکراو بۆ سواخکردن.

السَّيْعُ: ئاوی رەوان بوو بەسەر زەوی دا.

السَّيَعَاءُ: بەشێك لەشەو.

السِّيْعَاءُ: بەمانا (السَّيَعَاءُ)دێ.

المِسْياعُ: بروانە (سَوَعَ).

اَلمِسْيَعَةُ: دارێکە لوس یان شتێکی تری لووس ماڵە ناسا یان وەکوو کەمچە قورەکەی پێ لووس‌و رێك دەکرێ ٥ (ك: مسايع).

ساغَ سَيْغاً: پاك‌و خاوێن بوو ٥ بەلەزەت بوو.

ساغَ الطعام والشراب في الحَلْق: بەخۆشی

خواردنەکە یان ئاوو شلەمەنیەکە لەقورِگ رِۆ چووە خوار.

ساغ الشيءُ: شتەکە رِەوا بوو لەبار بوو گونجا ٥ (هو سائغ وسَيِّغ).

ســـاغ الـــشرابَ والطعـــامَ: شـلەمەنیو خواردەمەنییەکەی قوت دا بەئاسانی لـەقورِگی ئـەو دیـوی کـردنو تـامو لەزەتی پیـِگەیی ٥ (أساغَهُ): وای لـێ کـرد رِەوابـێ بگونجـێ هـیچ نـەرێو لەمپەرِێکی لەبەردەم دا نەبێ.

السَّيِّغُ: دەگوترێ: (هذا سَيِّغُ هذا): ئەوە بەئەنـدازەی ئەوەیە لەسەر شێوەی ئەوە.

ســافَت يَـدُهُ سَـيْفاً: دەسـتی قەڵـشتن ٥ دەورو بـەری نینۆکـەکانی چڵـکن بوون.

سافَ فلاناً وغيره: بەشمشێر لەفلانکەسی دا.

سَـيِفَتِ النخلَـةُ: درەختـی خورماکـە توێکڵی بنکی لقەکانی مابوون.

أساف فلانٌ: فلانکەس شمشێری لەشان کرد ٥ شمشێری کرِی.

أســـاف الوالـــدان: دایـكو باوکەکـە منداڵەکەیان مرد.

أساف فلان: فلانکەس هەژار کەوت.

سَـايَفَهُ: شمشێر بـازی لەگەڵ دا کـرد ٥ بەشمشێر گاڵتەی لەگەڵ کرد.

سَـيَّفَهُ: لەشـتەکەدا وێنـەی شمـشێری دروست کرد.

إسْـــتَافُوا: شمـشێر بازییـان کـــرد ٥ بەشمـشێر لێـکیان دا ٥ تاویـان دایـە شمشێر.

تَسَايَفُوا: بەمانا (إستافوا)دێ.

تَسَيَّفَهُ: بەمانا (سافَهُ)دێ.

السَّائف: خاوەن شمشێر.

الـسَّائِفَةُ: زەوییـەك بكەوێتـە نێـوان رەقانیو لمبەڵان ٥ (ك: سوائف).

الـسَّيْف: شمـشێر؛ جـۆرە چەکێـکی ناسراوو دیارە ٥ بەمانا زمان لوسیو قسەزانی دێ ٥ دەگـوترێ: (بين فكي فـلان سـيف صـارم): لـەنێوان دوو شـەویلەی فلانکـەس دا شمـشێری برِندە هەیـە مەبەسـت زمانلووسیو قـسە زانییـە ٥ ماسـییەکە لەسـەر شـێوەی شمـشێر ٥ (ك: ســـيوف وأسياف) ٥ (سيف الغراب): جۆرە گوڵێـکە لـەپێری (ألـسّوسنيات) گەڵاکانی باریکەڵەن وەکوو شمـشێر وان.

الـسَّيْفُ مـن الـسمك: ئـەو ماسییەیە کەلەسەر شێوەی شمـشێرە ٥ کـەناری دەریا ٥ کەناری شیوو روبار ٥ (سِيفُ القـــارة): ئـــەو بەشـــە دەشـتاییەی کیشوەرێکە کـە دەکەوێتـە قـەراخی

دەریا ٥ (ك: أسياف) ٥ ئەو تویكڵەی لکاوە بەبنکی لقە دار خورماوە.

أَلسَّيْفَانُ: پیاوی درێژی قەد باریك وەکوو شمشێر ٥ (وهي سيفانة).

السَّيِّفَةُ: بڕوانە مادەی (سَوَفَ).

السَّيَّاف: خاوەن شمشێر ٥ شیرگەر، شمشێر دروستکەر ٥ کەسێك پاشاو فەرمانڕەوا ئەرکی لەملدانی تاوانبارانی دەخاتە ئەستۆ ٥ (ك: سيَّافة).

السَّيَّافة: لەبواری سەربازی دا ئەو شەڕکەرو جەنگاوەرانەن کە بەشمشێر شەڕدەکەن.

اَلْمَسَائِفُ: ساڵانی قاتو قڕیو گرانی.

اَلْمُسَايَفَةُ: لێکدان بەشمشێر ٥ ڕاهێنان لەسەر بەکارهێنانی شمشێر.

اَلْمُسِيفُ: شمشێر لەشان.

اَلْمُسَيَّفُ مِنَ الثِياب ونحوها: ئەو قوماشەی وێنەی شمشێری لەسەر دروست کرابێ ٥ ئەگەر بۆ دراو بەکارهات ئەو پارەو دراوێکە قەراخەکانی نەخشو زبری پێوەنەبێ لووسو پوس بێ.

أَلسِّيفون: ئەو صندوقو خەزانە ئاومیە کە پیسایی ناو ئاودەست ڕادەماڵێ.

سالَ سَيْلاً وسيلاناً ومسيلاً: ڕەوان بوو، جاری بوو ٥ سەر ڕێژی کرد ٥ دەگوترێ: (سالَت الأرضُ بما فيها): زەوی سەر ڕێژی کرد بەوەی تێیدا بوو.

سالت عليه الخيلُ وغيرها: لەهەموو لایەکەوە ئەسپ سوار پەیدا بوونو سەریان هەڵدا.

سال بهم السيلُ: لافاو ڕایدان ٥ (وجاش بنا البَحرُ): دەریا خستنیە ناو گێژاوی خۆیەوە واتە ئەوان کەوتنە کێشەو ناخۆشییەوە ئێمە کەوتینە گێژاوو چورتمی ناخۆشترەوە.

سالت الغُرَّةُ: سپیایی‌و پەڵەسپی ناوچەوانی ئەسپەکە پانو درێژ بۆوە تەنانەت تاسەر لوتی هات.

أَسَالَهُ: شلەمەنییەکەی ڕۆیاند، تواندیەوە ٥ دەگوترێ: (أسالَ المَعْدَنَ): کانزاکەی تواندەوە.

أسالَ حدَّ النصل: سەری تیرەکەی درێژو باریك کرد.

أسالَ الغازَ: غازەکەی والێ کرد نەزۆر شل بێ نە توند بێ.

سَيَّلَهُ: بەمانا (أسالَهُ)دێ.

تسايَلَ: بەمانا (سالَ)دێ.

تسايَلَ الكتائبُ وغيرها: دەستەو تاقمو گروپەکان لەهەموو ڕویەکەوە ڕاجمین.

السائِلُ: لەبواری کیمیا گەری دا

حاڵەتێــکە لەحاڵەتــەکانی مــادە نــەزۆر شـلو غـاز ئاسایە، نـەڕەقو تونـدە ٥ (ك: سـوائل) ٥ دەگـوترێ: (الزيـت نـوع مـن الـسوائل): زەیـت جۆرێکە لەشلەمەنی.

السائِلَة: مێینەی (السَّائِلَ) ٥ دەگوترێ: (رأيـتُ سـائِلَةً مـن النـاس): کۆمەڵـە خەڵکێکم بینی لەهەموو لایەکەوە هەڵڕژان ٥ (ك: سوائل).

الـسَّيَّالُ: درەختێـکە چقلاوی قـەبارە مام ناوەندییە لـەپێری (القرنيـة)یـە توێکلێـکی سـوری هەیـە بـۆ دەبـاغکردن بـەکار دێ لقـەکانی لـوسو بـێ گـرێن، لـە میـصری سـەرەوەو وڵاتـی حەبەشـەو وڵاتـی عـەرەب دەڕوێ ٥ درەختـی (سـەمر) ئەگەر بەرز بێ ٥ (شـجر الخلاف): بەزاراوەی یەمەنی.

السَّيْلُ: لافاو ئـاوی زۆری ڕەوان ٥ ئـاوی باران ئەگەر کۆببێتـەوەو بـەگورجی بەسەر زەوی دا بڕوا ٥ (ك: سيول).

الـسَّيَّلان: هـەوکردنی ڕێـڕەوی میـز، کەناوە عیلمییەکەی (الجنوكُكيُّ)یە ٥ یەکێــکە لــە نەخۆشــییەکانی کۆئەندامی زاوو زێ.

السَّيْلان: دەسکی شمشێرو کێرد ئـەوەی دەستی تێوەردێ.

المسيلُ: ڕێڕەوی ئاوو فرمێسكو شتی وا ٥ (ك: مسايل ومُسُل ومسلان).

الـسيماقور: ئالایەکە لەسـەر ڕێـڕەوی شـەمەندەفەرو شـتی وا هەڵـدەدرێ، بــەلای ســەرەوەی پارچــەیەکی پێومیـە وەکـوو باسـکی ئـادەمیزاد هەڵبەزو دابـەز دەکا، ئەگەر سەری شۆڕ بۆوە ئاماژەیە بۆ ئەوە کەڕێگا چۆڵەو لەمپەر نییە.

الــسِّيمِيَاءُ: سـیحرو جـادو بـازیی ٥ پەیـداکردنی شـتی خـەیاڵیو پـوچو بێ بناغەیـە کـە لـەواقیع دا بـوونی نییە.

أَلسِّيَةُ من القوس: ئەملاو ئەولای کەوان کە کەوانەیی دەبنەوە.

شــين: پیتــی سیانزەهەمە لـە زنجیرەی پیتـەکانی هیجـا، لەناوەڕاسـتی زمـانو مەلاشـو دەردێ، یەکێکیشە لـەپیتی (الشجرية).

الـشُّؤبُوبُ: تـاوە بـاران، ڕێزنـە بـاران ٥ توندو بەهێزی لەهەموو شتێکدا ٥ (شـُؤبُوبُ الـشمس): ئەوپـەڕی گـەرمایی خـۆر. (شـُؤبوب الفَـرَس): بازهاویشتنی بـەگوڕی ئەسپ ٥ (ك: شآبيب).

شَـئِزَ المكـانُ شَـأزاً: شـوێنە کـە بـەرزبوو، ڕەقەڵانو توند بوو.

شَئِزَ فلانٌ: فلانکەس ڕاڕاو گرنگ خواز بوو ٥ (هو شَئِزٌ).

أشأزَهُ: گرنگی پێداو خستیە قەلـەقو دڵەڕاوکێوە.

إشتأزَ: بێزرا، ڕۆیی، پێی ناخۆش بوو.

شأشـأت النخلَـة وشأشـأةً وشِئشـاءً: دارخورماکە قبوڵی متوربـە کردنی نەکرد.

شَأشَـأَ فـلان بـالحُمُر والغـنم: فلانکـەس گوێدرێـژو مـەڕو بزنـەکانی ڕادانو لـێی خوڕین بەوتەی (شَأشَأ).

تَشَأشَأَ القومُ: خەڵکەکە بلاو بونەوە.

تَشَأشَأَ أمرُهُمْ: کارەکەیان ئاسان بوو.

شُئِفَت رِجْلُهُ: قاچی کوانە ڕەقەی لێهات ٥ (هو مَشْؤُوفٌ).

شَئِفَتْ رِجْلُهُ: بەمانا (شُئِفَتْ)دێ.

شَئِفَت الأصابِعُ: دەوروبەری نینۆکەکانی چڵکنو شەقار شەقار بوو.

شَئِفَ جِسْمُهُ: جەستەی کوانە ڕەقەی لێهات ٥ (فَهُوَ شَئِفٌ).

شَئِفَ فلاناً ولـه ومنـه شَـأفاً وشَـآفةً: ڕقـی لەفلان بوو ڕەشبینی لەلا پەیدا بوو.

إسْتشأفت القرحة: برینەکەی پیس بوو، قوڵ بوو.

شَـأفُ الجُـرْحِ: پـیس بـوونی بـرینو داوەشانی بەجۆرێـك چاکبوونەوەی چاوەڕوان ناکرێ.

الـشَّأْمَةُ: کوانـە ڕەقەیەکـە شوێنەکەی زبــرەو بــەداخکردن چارەســەری دەکــرێ ٥ ڕقو کینـەو ڕەشـبینی، دەگوترێ: (إسْتَأْصَلَ اللهُ شَأْفَتَهُ): خودا لەڕەگو ڕیشەوە دەری هێنا.

شَـأَمَهُمْ شَـأماً: نەگبـەتی بـۆ هێنـان ٥ دەگوترێ: (شأم عليهم).

شُئِمَ عليهم: بوو بەنەگبەتی بۆیان ٥ (هـو مشؤوم عليهم) ٥ (ك: مشائم).

أشأمَ: چوو بۆ شام.

شاءَمَ بِهِ: بەلای چەپی دا بردی.

تَشَاءَمَ: ڕەشبینی نواند.

تَشَاءَمَ بِهِ: بەلای چەپی دا بردی.

تَشأَمَ: نیسبەتی دا بۆلای نەگبەتی ٥ بردی بۆلای چەپی.

تَشأَمَ بِهِ: بەمانا (تشاءَمَ) دێ.

الأَشأَمُ: نەگبەت ٥ نەگبەتی هێن ٥ (ك: أشائم)، دەگوترێ: (أشأم كل إنسان بين لَحْيَيْهِ): نەگبەتی هەموو ئادەمیزادێك بەهۆی زوبانیەوەیەتی.

الشأمُ: هەرێمی باکوری خۆرئاوای نیوە دورگەی عەرەب.

الشُؤمُ: شەڕو نەگبەتی.

الشُؤمی: مێینەی (الأشأم) ٥ پێچەوانەی مانای (اليُمنى)یە، دەگوترێ: (اليَدُ الشُؤمى).

الشَأمَةُ: لای چەپ، دەگوترێ: (نظر يَمْنَةً وشامَةً).

المَشْأمَةُ: نەگبەتی ٥ لای چەپ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ﴾.

المُتَشائِمُ: ڕەشبین ٥ کەسێك گومانی خراپ بەژیان بەرێ.

شَأنَ شأناً: ئیشی بۆ پەیدا بوو ٥ (شَأَنَ شأنَ فلان): شوێن ڕێبازی فلان کەوت، بەرێچکەی ئەودا ڕۆیشت.

إشتَأنَ شَأنَهُ: شوێن ڕێبازی ئەو کەوت.

الشَأنُ: حاڵو وەزعو چۆنیەتی ٥ پلەو پایە، دەگوترێ: (رجل من ذوي الشأن): پیاوێکی خاوەن ڕێزو پلەو پایەیە ٥ بەلاو چورتمو تەنگانەو هەڵەو گیربوون ٥ بەلاو کارەسات ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾ ٥ هەروا بەمانا پێداویستییەك هاتووە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ﴾ ٥ (ك: شئون).

شؤون العين: ڕێڕەوی فرمێسکی چاو.

شؤون الطلبة: کاروباری قوتابیان.

شؤون العاملين: کاروباری کرێکار.

شأوت القوم شأواً: پێش خەڵکەکە کەوتم.

شاءَ الشيئُ فلاناً: شتەکە فلانی توشی سەر سوڕمان کردو شۆکی لەلا پەیدا کرد ٥ خەمباری کرد.

شَاءَاهُ: پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد.

تشاءى مابينهم: نێوانیان دور بوو.

تَشَاءى القومُ: خەڵکەکە پەرتەواز بوون.

الشَأوُ: هەلو کەرەتو جار ٥ ماوەو مەبەست، دەگوترێ: (إنه لبعيد الشأو) ئەو ئامانجو هیوای دورو درێژی هەیە.

شباط: مانگی پێنجەمی ساڵی سورەییانیو مانگی دووی زاینییە.

شبَّ الغلامُ شباباً: کەوتە قۆناغی گەنجییەوە.

شَبَّتِ النار شبوباً: ئاگرەکە هەڵگیرسا ٥ کڵپەی کرد.

شَبَّ الفَرَسُ شِباباً وشَبوباً: ئەسپەکە نیشاتی پەیداکردو تەڕدەماخ بوو هەڵسایە سەر پاشوی دەستی بەرزدەکردەوە، سمکۆڵی دەکرد.

شَبَّ النار شبّاً: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

شبَّ الخِمارُ والشَّعْرُ لونَ المرأة: چارەکەو چارشێو روخساری ئافرەتەکەو رەنگی قژی جوان کرد.

شُبَّ له كذا: رێگای پێ درا، بۆی گونجا.

أشَبَّ الغلامُ: بەمانا (شَبَّ)دێ.

أشَبَّ فلانٌ: فلانکەس منداڵەکانی گەورەبونو گەیشتنە تەمەنی گەنجی.

أشَبَّ الحيوانُ: ئاژەڵەکە بەتەواوی کامڵ بوو گەیشتە ئەو پەڕی هەراشبونی.

أشَبَّ اللهُ الصَّبِيَّ: پەروەردگار منداڵەکەی گەیاندە تەمەنی گەنجی.

أشَبَّ الفَرَسَ: ئەسپەکەی تاودا.

شَبَّبَ الشاعِرُ: شاعیرەکە یادی رۆژانی دڵداریو رابواردنی خۆی کردەوە.

شَبَّبَ بفلانة: شیعری دڵداری بەسەر فلانە ئافرەت دا هەڵگوتو وەصفی جوانی ئەوی کرد.

اِسْتَشَبَّ على ساقيه: خۆی ئامادەکرد بۆ هەڵسانو تینی دایە قاچەکانی ٥ گەنجەکانی هەڵبژارد بۆ برە کارێکی تایبەتی.

الشّابُ: گەنج، کەسێك بگاتە تەمەنی بالغ بوونو تەڕو تازەیی گەنجی پێوە دیار بێ ٥ نەبوو بێتە پیاو ٥ (ك: شبان).

الشَّبَابُ: گەنجیەتیو تازە پێگەیشتویی.

شباب الشَّيْئ: سەرەتای شت، دەگوترێ: (لقيته في شباب النهار): لەسەرەتای رۆژا توشی فلان بووم ٥ مێباز، دەگوترێ: (محمد علي مدهوش أرق الناس شباباً): حەمە عەلی مەدهۆشی لەهەموو کەس مێباز تر بوو ٥ هەرشتێك بڵێسەی پێ هەڵبکرێ.

الشَّبَبُ: ئاژەڵی گەنج، جوانو جوانەگا ٥ کاوڕ، کورو.

الشَّبُّ: گەنج ٥ کبریتی ئەلەمنیۆمو پۆتاسیۆم.

الشَّبَّةُ: کچی تازەپێگەیشتوو ٥ (ك: شبائب).

شَبَّةُ النار: بڵێسەدانی ئاگرو هەڵگیرسانی.

الشُبُوب: ئەوەی ئاگری پێ هەڵگیرسێندرێ ٥ ئەوەی شت جوان و ڕازاوە بکا، دەگوترێ: (هذا شبوب لكذا) ٥ ئاژەڵی گەنج ٥ جوانو، جوانەگا، کاوڕ، گیسك و کورو.

الشَبيبة: گەنجیەتی ٥ گەنج و لاو.

المشبوب (رجل مَشبوب): پیاوێکی دڵ وریاو ڕەوشت بەرزو ئازایە ٥ ڕوخسار جوان و ڕەنگ درەوشاوەو تەڕ دەماخە ٥ (ك: مشابيب).

مشبوب الأظافر: نینۆك تیژە.

الشَبَثُ: ڕوەکێکە لەپێری خێوەتییەو بەمەبەستی بۆنخۆشکردنی چێشت و خۆراك سود لەگەڵاکەی و لە تۆوەکەی وەردەگیرێ، بەکوردی پێی دەوترێ شویت.

شَبِث الشَيْئَ وبالشَيْئِ: بەشتەکەوە نووساو وەگری بوو پێوەی پابەند بوو.

شابَثَ الشَيْئَ: دەستەو یەخەی شتەکە بوو تێك هاڵان.

تَشَبَّثَ بالشَيْئِ: بەمانای (شَبِثَ) دێ.

تَشَبَّثَ برأيه: پابەندی ڕای خۆی بوو.

الشَبَثُ: جۆرە مەگەزێکە بەئەندازەی جاڵجاڵۆکە گەورەیە، ڕەشە خەڵك پێی دەڵێن (أبو شَبث) ٥ (ك: أشباث وشبثان).

الشَبِثُ: (رَجُلٌ شَبِثٌ): پیاوێکە پابەندی ڕاوبۆچونی خۆیەتی.

الشُبَثَةُ: ئەوکەسەی هەمیشە لەگەڵ هاوشانی خۆی دایەو لێی جیانابێتەوە.

شَبَحَ الشَيْئُ: تارمایی شتەکە دەرکەوت.

شَبَحَ الجِلْدَ ونحوه: لەنێوان سینگ و گوڵمیخ دا ڕایکێشا بۆ ئەوەی لێی بدا، دەگوترێ: (شَبَحَ الشَخصَ): کەسەکەی ڕاکێشا بۆ ئەوەی جەڵدەی لێ بدا ٥ یان وەکوو لەسێدارە دراو درێژی کردەوە.

شَبَحَ العودَ: دارەکەی ڕێکخست و پانی کرد ٥ دەستی هەڵبڕی و درێژی کردن بۆ پاڕانەوەو دوعاکردن.

شَبُحَ الرجلُ شباحةً: پیاوەکە باسکی ئەستور بون و نێوشانی پان بوون ٥ (فهو مشبوح الذراعين).

شَبَّحَ فلان: فلانکەس ئەوەندە پیر بوو چاوی کز بون بەجۆرێك یەك تارمایی بەدوو تارمایی ببینێ ٥ بۆ موبالەغەی (شَبَحَ)دێ زۆری ئیلحاح کرد لەداوا کردن دا.

شَبَّحَ الشَيْئَ: شتەکەی لێك کێشایەوەو هەوڵی دا زیاتر پانی بکا ٥ توێکڵەکەی لێ کردەوە.

الشَبَحُ: تارماییی کەلە دورەوە دەبیندرێ و نازانی چییە.

شَبَحَ الشَّيْئ: سێبەرو خەیاڵی شت، دەگوترێ: (شبح الحرب) و(شبح الموت) ◦ (ك: أشباح وشبوح)، دەگوترێ: (هم أشباح بلا أرواح).

شَبَرَ الثوبَ: قوماشەکەی بەبست پێوا.

شَبَرَ شَبْراً: تەڕ دەماخ بوو.

شَبَّرَ الثوبَ وغيره: قوماشەکە یان شتی تری بەبست پێوا.

تشابر الفريقان: دوو تاقمەکە لەشەڕدا لێك نزیك بونەوە.

الشِّبْرُ: بست؛ نێوانی سەری پەنجە گەورەو سەری پەنجە بچوکە.

الْمَشابِرُ: شوێنی بەکارهێنانی ئاو ◦ ئاوی نزمی ژێر زەوی کەئاوی تری دێتە سەر ◦ تاکەکەی (مَشْبَرُ وَمَشْبَرة).

الشُّبُورُ: کەرەنا، زورنا ◦ شتی دەنگ گەورە کەر.

الشُّبُورةُ: تەمو مژی بەیانی.

شَبْرَقَهُ شَبْرقَةً وشِبْراقاً: بڕیو پارچە پارچەی کرد، دەگوترێ: (شَبْرَقَ الثّوبَ، وَشَبْرَقَ اللحمَ وشَبْرَقَ البازي الصيدَ).

شُبارِق: (ثوبٌ شُبارِق): قوماشێکی دادڕ دادڕی ونجڕ ونجڕکراوە.

لحم شُبارِق: گۆشتێکی جۆراو جۆر کولاوەو کراوە بەچەند جۆر چێشت.

الشَّبارِيقُ: (ثوب شَباريق): قوماشی دڕاو ونجڕ ونجڕکراو.

الشِّبْرِقَةُ: پارچە قوماش ◦ گزوگیای تەنكو بچکە بچکە.

الشُّبُوطُ: جۆرە ماسییەکە لەڕوباری دیجلەدا بەزۆری هەیە، ناوقەد ئەستورو کلك باریكو جەستە نەرمە ◦ (ك: شبابيط).

شَبِعَ شِبَعاً: گەدەی پڕ بوو لەخواردەمەنی، تێر بوو، دەگوترێ: (شَبِعَ طعاماً وَشَبِعَ من الطعام).

شَبِعَ الجِسْمُ: جەستەی پڕ بووە، قەڵەو بوو تێکسمرا.

شَبِعَ مِن الأمر: لەکارەکە وەڕزبوو لێی بێزرا ◦ (فهو شبعان) ◦ (ك: شِباع وشَباعى) ◦ (وهي شَبْعى وشبعانة) ◦ (ك: شباع)، دەگوترێ: (هي شبعى الوِشاح): تێکسمراوو ورگ زلە.

أشْبَعَهُ: تێری کرد ◦ خواردنی دایە تا تێری خوارد.

أشْبَعَ الثوبَ: قوماشەکەی ڕەنگ کرد.

أشْبَعَ السائِلَ: شلەمەنییەکە چی تێدابوو توانرایەوە ◦ ئەوەی کرا بتوێتەوە توانرایەوە.

أشْبَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەتێرو تەسەلی تەواو کرد، دەگوترێ: (أشْبَعَ

البحثَ): باسەکەی بەتێرو تەسەلی خستەڕو.

تَشَبَّعَ: خۆی بەتێرو تەسەل نیشان دا، دەگوترێ: (تَشَبَّعَ الماءُ بالملح): ئاوەکە تێر خوێ بوو.

الشُّبَاعَةُ: وردە نانو ئێسقانی کراوەو بەرماوەی خۆراك لەسەر سفرەو خوان دوای تێرلێخواردن.

الشِّبَعُ من الطعام وغيره: ئەو خۆراکەی دەبێتە هۆی تێربون.

الشُّبْعَةُ من الطعام: ژەمە نان ٥ (ك: شُبَعٌ).

الشَّبِيعُ: تێرکراو.

شَبِقَ الذكرُ من الحيوان شَبَقاً: نێرەکە زەوقی لەمێیەکە بەهێز بوو.

شَبَكَ الشَّيْئَ شَبْكاً: شتەکە هەندێکی چووە ناو هەندێکی ترەوە.

شبكَ الشَّيْئَ: شتەکە هەندێکی چەقییە هەندێکی، چونە ناو یەکترەوە، دەگوترێ: (شَبَكَ أصابعهُ): پەنجەکانی تێك نان.

شَبَّكَ: زێدەڕۆیی مانای (شَبَكَ) دەگەیەنێ ٥ شتەکان زۆر چونە ناو یەکەوەو چەمبەرەیان بەست.

تَشَابَكَ الشَّيْئ: بەمانا (شَبَكَ)دێ، دەگوترێ: (تَشَابَكَتِ الأمور): کارەکان چونە ناو یەکەوەو ئالۆزان.

اشْتَبَكَ: بەمانا (تشابك)دێ، دەگوترێ: (تَشَابَكَتْ الأمور): کارەکان تێکەڵاو بوون.

اشْتَبَكَ الجيشان: دوو سوپاکە تێکچرژان پێك وەربوون.

تَشَبَّكَ: بەمانا (اِشْتَبَكَ)دێ.

الشَّابِكَ: (طريق شابِكٌ): ڕێگایەکی چەواشەو ئالۆزە ٥ (أمر شَابِكٌ): کارێکی تێکەڵو پێکەڵە.

الشَّبَّاكُ: ئەو کەسەی بەتۆڕو داو نێچیر دەگرێ.

الشُّبَّاكُ: پەنجەرە لەئاسنو دارو شتی وا ٥ تاینچەو ڕەشکە ٥ سیرمەو شتی وا کەوەکوو تاینچە بچەندرێو شتی تێدا باربکرێ ٥ (ك: شبابيك).

الشُّبُكُ: ددانی شانە ٥ کۆی (شَبَكَةٌ).

الشُّبُكُ: سەبیل؛ شتێکە توتنی تێدەکرێو ئاگری پێوە دەنرێ بۆ کێشان.

الشَّبَكَة: تۆڕی ڕاوچی ٥ بەزۆری لەبەنو بەنی نایلۆن دەچندرێ وەکوو تاینچەو ڕەشکە ٥ هەرشتێك بەیەکەوە پەیوەست بن، دەگوترێ: (شَبَكَة الكهرباء وشبكة المواصلات) ٥ (ك: شَبَكَ وشِبَاك).

الشَّبْكَةُ: دیاری زاوا بۆ بوك ٥ دیاری بۆ دەزگیران بۆ ئەوەی بزانرێ کە ئەو

كوڕو كچه دەبنه هاوسەری یەكتری.

اَلشُّبَكِيَّةُ: هەر چنراوێك كونكون بێ وەكوو تاینچەو ڕەشكەو تۆڕی ماسی گرتن‌و ڕاوكردنی نێچیر.

اَلْمُشَبَّكُ: جۆرە حەلواو شیرینییەكە لەسەر شێوەی بۆری تێك خراوو لێك بەستراو دروست دەكرێ.

المِشبَكُ: ئامێری چنینی شەبەكەو تۆڕو تاینچەو شتی وا ٥ جۆرە خشڵێكە لە زێڕ یان لە ئەڵماس لەسەر سینگ‌و مەمك هەڵدەواسرێ یان لەسەر قایم دەكرێ ٥ (ك: مَشابِك).

شَبَلَ الغلامُ شبولاً: منداڵەكە گەورە بوو، لەنازو نیعمەت دا پەروەردە بوو ٥ (فهو شابل).

أشبَلَت اللّبُوَةُ: دێڵە شێرەكە بێچوی بوو.

أشبَلَت المرأةُ على أولادها: ئافرەتەكە بەسەر منداڵەكانیەوە دانیشت‌و دوای مردنی مێردەكەی شوی نەكردەوە خۆی كرد بە شێرەژن ٥ (فهي مُشبِلٌ).

الشِّبْلُ: بێچوە شێر ٥ (ك: أشبال).

شَبِمَ شَبَماً: سارد بوو ٥ هەستی بەساردی‌و برسیەتی كرد ٥ (فهو شَبِمٌ)، دەگوترێ: (ماء شَبِمٌ): ئاوێكی ساردە ٥ (غداة شَبِمٌ): بەیانیەكی ساردە ٥ (قلب شَبِمٌ): دڵێكی ساردو كەم هەستە.

الشِّبَامُ: مەمك مژە؛ دارێكە یان نایلۆنێكە دەخرێتە دەمی منداڵەوە بۆ ئەوەی بخافڵێ‌و بیری شیرخواردنی نەمێنێ ٥ هەروا ناوە بۆ دەمبێن‌و ئەو دارەی دەخرێتە دەمی بێچوە ئاژەڵەوە تانەتوانێ شیری دایكی بخوا.

اَلشِّبَامَان: دو پەت‌و حەبلن لەملاو لەو لای دەسماڵ‌و كۆڵوانەو ڕوبەو شتی وا پێكەوە گرێ دەدرێن.

شَبَنَ الغلام شَبْناً: منداڵەكە گەورە بوو پێگەیی‌و خۆی دارشت.

شَبَنَ الشَّيْءُ: شتەكە نزیك بۆوە ٥ (فهو شابن).

الشَّبِينُ: لەلای مەسیحییەكان بەو كەسە دەگوترێ كە هاوڕێیەتی بوك یان زاوا دەكا لەڕۆژانی گواستنەوەی بوك دا، بەكوردی خۆمان (بەربوك‌و برازاوا)یان پێ دەڵێن ٥ هەروا ناوە بۆ ئەوكەسەی بەفەرمانی قەشەی مەسیحی منداڵەكە دەخاتە ناوی مەعمودییەوە كە داب‌و نەریتێكی مەسیحیانە دەبێ قەشە ئایەتی تەنصیر بەسەر ئاوەكەدا بخوێنێ‌و منداڵەكەی پێ بشۆرێ ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (شبینة) ٥ (ك: شَبائِن وأشابِنة).

أشْبَهَ الشَّيْئُ الشَّيْئَ: شتەكە لەشتەكە چوو.

شابَهَهُ: لەو چوو.

شَبَّهَ عليه الأمر: شتەكەی لێ تێكچوو نەیزانی كامەیەو لەوی چەواشە بوو.

شَبَّهَ الشَّيْئَ بالشَّيْئِ: شتەكەی بەشتێكی تر شوبهاند ٥ لەشوێنی ئەو شتە شتێكی تری هاوشێوەی دانا چونكە لێك دەچوون.

شُبِّهَ عليه ولـه: لێی تێكچوو نەیزانی كامە كامەیە.

إشْتَبَهَ في المسألة: گومانی لەراستی مەسەلەكەدا بۆ پەیدابوو.

تشابه الشَّيْئان: ئەو دوشتە لێك چون بەجۆرێك چەند سەرنجیان بدەیتێ نازانی كامەیان كامەیەو لێك ناكرێنەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا﴾.

تَشَبَّهَ بغيره: چاوی لەو كرد لاسایی كەسێكی تری كردەوە.

ألتشبيه: شوبهاندن و لێك چواندنی دوشت یا زیاتر بەیەكتر چونكە لەچەند دیاردەو رەوشتێك دا جۆرە هاوبەشییەكیان هەیە وەكوو شوبهاندنی پیاوی ئازا بەشێر یان شوبهاندنی ئافرەتی جوان بە گوڵ یان بەمانگ و ئەستێرە ...هتد.

تشبيه المسجونين: وەرگرتنی پەنجە مۆری گیراوەكان و نووسینی شێوەو روخساریان لەسەر كارتێكی تایبەتی بۆ دیاریكردنی كەسایەتییان.

ألشِّبْهُ: هاوشێوە ٥ (ك: أشباه).

ألشَّبَهُ: مسی زەرد ٥ (ك: أشباه).

ألشُّبْهَةُ: لێتێك چون و لێشێوان ٥ لەشەرع دا بەشتێك دەگوترێ نەزاندرێ ئاخۆ حەڵاڵە یان حەرامە، حەقە یان بەتاڵە.

ألشَّبِيهُ: هاو وێنەو هاوشێوە.

ألمُشابه: تەمو مژاوی و مانا بەزەحمەت زانراو، شتی وا كەم كەس لێی تێ بگەن ٥ دەقەكەی قورئان كە دەفەرموێ: ﴿مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ﴾ وشەی (متشابه) لەوشوێنەدا زۆر مانا هەڵدەگرێ.

ألمُشَابِهُ: بەمانا (الأشباه)ی ئەو كۆی (شَبَه) بەمانای هاو وێنە دێ.

ألمُشَبِّهة: پێرێكی ئایینین خودا دەشوبهێنن بەشتی دروستكراو.

شَبا الشَّيْئُ شَبْواً: شتەكە بەرزبۆوە ٥ (شبا الفرسُ): ئەسپەكە بۆوە بەجوانو.

شَبا وَجْهُهُ: دەموچاوی گەشاندەوەو دوای گرژی و مۆنی روخساری رون بۆوە.

شَبا النارَ: ئاگری کردەوە.
أشْبى الـشَجَرُ: درەختەکـە درێـژ بـوو تێکهاڵا، تێکچرژا.
أشْبى علـى فـلان: بـەزەیی بـەفلان دا هاتەوەو یارمەتی دا.
أشـــبى فـــلان: فلانکـەس منداڵێـکی زیرەك و ئاقڵی بوو.
أشْبى فلانـاً: رِێـزی فلانکەسی گـرت و قەدرزانی بەرامبەر نواند.
أشـــبى الأولادَ آبـــاهم: منداڵــەکان چوونەوە سەر باوکیان لەو دەچن.
الشَّبا: قەوز ٥ تەرزە.
شَباه الشَّيْئِ: تیژایی قـەراخی شتەکە ٥ (شباة السیف): تیژایی دەمی شمشێر ٥ (شَبَاة العقرب): چزوی دوپشك.
شَـبْوَةُ: نـاوە بـۆ دوپـشك (اسـم غـیر منصرف).
جارية شَبْوَةٌ: کەنیزەکێکی گورج و گۆڵە.
شـتت الأشـیاءُ شـتاتاً: شـتەکان لێـك بڵاوبون.
شتت الدیار بفلان: وڵات فلانـی لـەخۆی دورخستەوە لەوڵات دورکەوتەوە.
شَتَّ بقلبه الوَجْدُ: عەشق و دڵداری سۆزی فلانـــی هەڵـساندو بـیرو بۆچـونی شێواند.
شَتَّ الأشیاءُ: شتەکانی بـڵاوە پـێ کـرد، دەگـوترێ: (أشَـتَّ بـي قـومي):
نەتەوەکـــەم ســـەریان لێتێـــك دام نازانم چۆن هەڵس و کەوت دەکەم.
شَتَتَ الأشیاءَ: شتەکانی بڵاوکردنەوە.
تَـشَتَّتُوا: بـڵاو بونـەوەو هەریەکـەیان بەلایەکدا رۆیی.
الشَّتاتُ: جیاجیا ٥ (أمْرٌ شَـتَاتٌ): کـاری جیـا جیـا، دەگـوترێ: (جـاء القَـومُ شتاتَ شَتَاتَ): خەڵکەکە بەجیا جیا هاتن.
الشَتُّ: (أمـرٌ شَـتٌّ): کارێـکی پـەرت و بـڵاوە ٥ (ك: أشـــتات)، دەگـوترێ: (اذهبوا أشتاتاً): بەجیا جیا رۆیشتن.
شَتَّانَ: دەگوترێ: (شَتَّانَ مابینهما): نێوان ئـەو شـتە زۆر جیاوازییـان گـەورەو بەرفراوانە.
الـشُتُوتُ مـــن النـــاس: کۆمەڵـگایەك دانیـشتوانەکەی هەریەکـەیان سـەر بەتیرەو هۆزێك بن و لەتیرەو خێڵی جیا جیا پێکهاتبن.
الشَّتیتُ: لێـك بڵاوە بوو ٥ (ثغر شتیت): ددانی نێوان کەل و یـەك یـەك، واتـە ددان شاش و رێك.
أشیاءٌ شَتَّى: چەند شتێك لەجۆری جیا جیـــا ٥ قورئـــان دەفـــەرموێ: ﴿إِنَّ سَعْيَـــكُمْ لَـــشَتَّى﴾ هـەوڵ و کۆشـشی ئێوە جۆراو جۆرو جیاجیان.
شَتَرَهُ شَتْراً: بڕیەوە، دڕاندی، دەگوترێ:

(شَتَرَ ثوبَهُ): قوماشەکەی دڕی ٥ (شتر فلاناً): فلانکەسی بریندار کرد.

شَتَرَ الدّاءُ عَيْنَهُ: نەخۆشییەکە پێڵوی چاوی هەڵگێڕایەوە.

شَتِرَ شَتَراً: دوو لەت بوو، دەگوترێ: (شَتِرَ فلان): فلانکەس لێوی خواروی قەڵشی ٥ (هو أشتر وهي شتراء).

شَتَّرَ بفلان: ڕەخنەی لەفلانکەس گرت‌و جوێنی پێدا.

الشَّتِيُّ: عەیبدارو ڕەوشت ناشیرین.

الشُّتْرَةُ: بۆشایی نێوان پەنجەکان.

شَتَلَ الزَرْعَ شَتْلاً: تۆوەکەی لەشوێنێك چاند بۆئەوەی بڕوێن‌و دوایی شەتڵەکان هەڵکێشێ‌و لەشوێنێکی تر بیان نێژێ.

الشَّتْلَةُ: ڕوەکی تازە ڕسکاوو سەوز بوو لەوشوێنەی لێی ڕواوە بگوێزرێتەوە بۆ شوێنێکی تر.

اَلْمَشْتَلُ: شەتڵگا ٥ شوێنی شەتڵ ٥ زەوییەك تۆوی لێ بچێندرێ دوای تێپەڕبوونی مانگێك یا زیاترو کەمتر شەتڵەکە هەڵبکێشرێ‌و لەشوێنێکی تر بچەقێندرێتەوە.

شَتَمَهُ شتماً: جوێنی پێدا.

شَتُمَ شَتامَةً: ڕوخسار ناشیرین‌و نەکڵەوەت بوو ٥ (فهو شتيم).

شاتَمَهُ: جوێنی پێدا.

الشَّتَامُ والشُّتَامَةُ: دەموچاو ناشیرین‌و بەدڕەوشت.

الشَّتِيمَةُ: جوێن.

شَتَنَ الثوبَ شَتْناً: قوماشەکەی چنی ٥ (فهو شاتِن وشتون).

شَتَّانَ: بڕوانە (شَتَت).

شَتَا بالمكان شَتْواً: بە زستان لەوشوێنە مایەوە.

شَتَا الشِّتَاءُ: زستان سارد بوو.

شتا اليومُ: سەرماکەی توند کرد.

شتا السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

أشتى فلانٌ: فلانکەس کەوتە زستانەوە.

أشتى القومُ: خەڵکەکە تووشی برسیەتی‌و قات‌و قڕی بوون.

شاتاه مشاتاةً وشتاءً: مامەڵەی لەگەڵ دا کرد لەماوەی زستان دا.

شاهره مشاهرة: لەماوەی مانگێك دا مامەڵەی لەگەڵ دا کرد.

شَتَّى بالمكان: بەمانا (شتا)دێ.

شَتَّى الشَّيْءُ فلاناً: شتەکە بەشی زستانی فلانکەسی کرد.

اَلشِّتاءُ: زستان ٥ زموستان وەرزێکە لەوەرزەکانی ساڵ، لەسەرەتای بیست‌و دووی مانگی دوانزە دەست پێدەکات‌و لەبیست‌و یەکی مانگی ئازاردا کۆتایی پێ دێ ٥ گرانی‌و قات‌و قڕی.

أَلشَّتْوَةُ: زستان.

الشَّتْوِيُّ: بارانی زستان.

الشَّتِيُّ: بەمانا (الشَّتوِيّ)دێ.

أَلْمَشْتَى: شوێنێك زستانی تێدا بەسەر بەری ٥ وەرزی زستان.

أَلْمَشْتَاةُ: بەمانا (أَلْمَشْتَى)دێ ٥ زستان.

شَثِنَتْ كَفُّهُ شَثَناً: دەستی زبر بون ڕەق‌و ئەستور بون.

الشَّثْنُ: ئەستورو زبرو ڕەق، دەگوترێ: (رجل شَثْنُ الأصابع): پیاوێکە دەست‌و پەنجە زبرە.

شَجَبَ فلانٌ شجوباً: فلانکەس بەهیلاك چوو، فەوتا ٥ غەمبار بوو.

شَجَبَ الغرابُ شجيباً: قەلەڕەشەکە قڕاندی‌و ناوانی خەڵکەکەی تێکدا.

شَجَبَ فلاناً شجباً: فلانکەسی بەهیلاك برد.

شَجَبَ الصَّيْدَ: تیرێکی بەنێچیرەکەوەناو خپی کرد، جوڵەی لێ بڕی.

شَجَبَ فلاناً: فلانکەسی خەفەتبار کرد.

شَجِبَ الشَّيْئُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی هەڵەو گیر کرد.

شَجَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی کێش کرد، دەگوترێ: (شَجَبَ اللِجامَ): ڕیشمەکەی توند کرد ٥ گرتیەوە.

شَجَبَ القارورة بالشِجاب: بە تۆپەوانە دەمی گۆزەکەی گرت.

شَجَبَ الرأيَ وللموقفَ: نارەزایی خۆی بەرامبەر راو هەڵوێستەکە دەربڕی.

شَجِبَ شَجْباً: فەوتا، تێدا چوو ٥ خەفەتبار بوو.

أَشْجَبَهُ: غەمباری کرد.

تشاجبت الامور: کارەکان لێك ئاڵۆزان‌و چەواشە بوون.

أَلشَّاجِبُ: زۆر بلێ‌و چەقە چەناو ٥ قەلەڕەشی نەگبەت کە دەقرێنێ‌و شوم بڵاو دەکاتەوە.

الشِّجابُ: عەلاگەی جل هەڵواسین ٥ سەدادە.

أَلشَّجَبُ: پێداویستی‌و غەم‌و خەفەت ٥ (ك: شجوب).

الشَّجَبُ: نارەحەتی‌و ئازارو لەش داهێزان کەبەهۆی نەخۆشییەوە توشی ئادەمیزاد دەبێ، دەگوترێ: (امرأة شجوب): ئافرەتێکە توشی خەم‌و ناخۆشی بووە بەهۆی ئەوەی دڵی بەکورێکەوە یە ٥ (ك: شُجُبٌ).

أَلْمِشْجَبُ: عەلاگەو سینگ‌و شتی وا کەجلی پێدا بکرێ ٥ (ك: مَشاجب).

شَجَّهُ شجّاً: سەری شکاند، برینی لەدەم‌و چاوی کرد، دەگوترێ: (شَجَّ رأسَهُ، شَجَّهُ في رأسه أو وجهه).

شَجَّت السفينة البحرَ: کەشتییەکە ئاوەکەی دڕدا، شەقی کرد.

شَجَّ الشرابَ بالماء: شەرابەکەی تێکەڵی ئاو کرد ◦ هەروا دەگوترێ: (فلان يَشُجُّ بيد ويأسو بأخرى): فلان بەدەستێکی بریندار دەکا بەوەکەی تری دەرمانی دەکا، ئەمە پەندەو بەکەسێک دەگوترێ خراپەو چاکە بکا.

شَجَّ شَجَجاً: شوێنەواری برین بەروخسارییەوە ماوە ◦ (فهو أشجُّ وهي شَجَّاءُ). (ك: شُجُّ).

شاجَّهُ شِجاجاً: یەکتریان بریندار کرد.

الشَّجَجُ: شوێنەواری برین لەناو چاوان دا ◦ یان لەشوێنی تردا.

الشَّجَّةُ: برین لەسەر یان لەدەم‌و چاو یان لەناو چاوان ◦ (ك: شِجَاجٌ).

الشَّجِيجُ: بریندار کراو، سەرشکاو، روخسار بریندار کراو.

شَجَرَ الأمرُ بينهم شُجُوراً: کارەکە لەنێوانیان دا ئاڵۆز بوو، کێشەیان تێکەوت، بوو بە مقۆ مقۆیان.

شَجَّرَ الشَجَرَ والنبات: لقە شۆڕ بۆوەی درەخت‌و روەکەکەی بەرز کردەوە.

شَجَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەستەوە ◦ شتەکەی خستە سەر عەلاگەکەو پێیدا هەڵواسی.

شَجَرَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە لادا، نەیهێشت بیکا.

أشجرت الأرضُ: زەوییەکە درەختی زۆر بوو.

شاجَرَهُ: کێشەی لەگەڵدا کرد.

شَجَّرَ النباتُ: روەکەکە بوو بەدرەخت.

شَجَّرَ الأرْضَ: درەختی لەزەوییەکەدا رواند.

شَجَّرَ النسب: بنەچەو پەل‌و پۆی خێزان‌و هۆزەکەی رونکردەوەو لەشێوەی درەخت دا وێنەی کرد.

اشْتَجَرَ الشَّيْئُ: شتەکە هەندێکی چووە ناو هەندێکیەوەو تێکچرژان، دەگوترێ: (إشتَجَرَت الأصابعُ): پەنجەکان چونە ناویەکەوە.

اشتَجَرَت الرِماحُ: شمشێرەکان تێک رژان.

اشتجر القومُ: خەڵکەکە کێشەیان تێکەوت.

اشتَجَر فلان: فلانکەس دەستی خستە بن چەناگەی‌و قورسایی خستە سەر ئەنیشکی.

تشاجر الشَّيْئُ: شتەکە هەندێکی چووە ناو هەندێکیەوە، دەگوترێ: (تشاجرت الرِماحُ): رمبەکان تێکرژان.

تشاجر القومُ: خەڵکەکە کەوتنە کێشەو نیزاعەوە.

الشِّجَارُ: کەژاوەی بچوك؛ دارێکە لەپاش دەرگاوە وەکوو کێلون‌و

پاشكۆڵ دەرگاكەی پێ قایم دەكرێ ٥ دارێـكە دەخرێتـە دەمـی بێچوە ئاژەڵەوە بۆ ئەوەی شیری پێ نەخورێ.

الـشَّجْرُ: كاری سەر بەگێچەڵو كێشە نـامێز ٥ بۆشـایی نـاو دەم نێـوان مەلاشوو پانـایی زمـان ٥ چـەناگە ٥ (ك: شُجُور وأشجار).

الـشَّجَرُ: درەخت؛ ڕوەكێـكە یـەك قـەدی ڕەقـی هـەبێ، جاری واش دەبـێ بـە ڕوەكێـك دەگـوترێ كـە ڕاسـت نەبێتـەوەو بەڵـكوو بەسـەر زەوی دا پـان بێتـەوە وەكـوو ڕوەكـی كاڵـەكو ترۆزیو كولەكە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّن يَقْطِينٍ﴾ ئەوەتا ڕوەكـی كولەكـە بـە درەخـت نـاوی بـردووە، وەلـێ زانایـانی ڕوەك ناسـی وشەی (شـجر) بـەدرەختی بەتـەمـەنی یـەك قـەدو قـەد ڕەقو ڕوت دەڵـێن ٥ تاكەكەی (شجرة) ٥ دەشگوترێ: (هـو مـن شـجرة طیبـة): ئـەو لەبنەماڵـەو خێزانێـكی ڕەسەنو وەجاخزادەیە.

شَجَرَةُ النسب: ڕونكردنەوەو وێنەكردنی بنەماڵەو لقو پۆپی خێـزانو هـۆزو تایەفـە لەسـەر شـێوەی لـقو پـرژی درەخت كەلـەباپیرە گـەورەوە دەست پێـدەكاو وەچـەو نـەوە دیـاری دەكرێن.

الشَّجْراءُ: درەختی تێكچڕژاوی پڕو چڕ ٥ زەوی درەختاوی چڕو پڕ.

الـشَّجْرِيُّ: پیتـی شـەجەری كـە (ش.ض.ج.ي)ە.

الشَّجِيرُ: دەگوترێ: (واد شـجیر) شیوی پـڕدارو درەخـت ٥ (أرض شَـجِیر): زەوی پڕ درەخت.

الشَّواجِرُ: بەربەستو لەمپەڕ، دەگوترێ: (قـد شـجرتني عنـه الـشواجر): بەربەسـتو لەمپـەڕ منیـان لەوشـتە گێڕایـەوە ٥ (ڕمـاح شـواجِر): ڕمـی تێك ڕژاوو تێكەوە بوو.

اَلْمُشْجِرُ: هەرشتێـك وێنـەی درەختـی تێدا بێ چ كاغەز بێ یان قوماش بێ یان هەرشتێـكی تر بێ.

اَلْمَـشْجَرُ: شـوێنی ڕوانـدنی درەخـت، شوێنێـك درەختـی لـێ ڕوابـێ ٥ هەرپانتاییـەك درەخـت داپۆشـیبێ كەم یا زۆر ٥ (ك: مَشَاجِر).

اَلْمَشْجَرَةُ: بەمانا (اَلْمَشْجَرُ) دێ.

الْمِشْجَرُ: عەلاگەی جل پێدا هەڵواسین.

شَـجُعَ شَـجَاعَةً: ئـازاو وره بـەرزو چـاو نـەترس بـوو ٥ (فهـو شـجیع) ٥ (ك: شُجَعاءُ وَشِجَاع) ٥ (وهي شَجِيعةٌ) ٥ (ك: شَجَائِعُ).

شَـاجَعَهُ: پێـشبڕكێی لەگـەڵ دا كـرد لەئازایەتی دا.

تَشَجَّعَ: وره بەرز بوو ٥ وای خۆنیشان دا ئازایەو خۆی ئازا کرد.
الأشْجَعُ: تاکی (الأشَاجِعُ)ە ٥ ناوه بۆ دەمارەکانی پشتی دەست.
الشُجَاعُ: ئازاو چاونەترس ٥ (ك: شُجْعَان وشِجْعَةٌ) ٥ ماری گەورە ٥ (ك: شِجْعَان).
الشَجِيعُ: (رجل شجيع) پیاوێکی ئازاو بەجەرگ ٥ (وهي شجيعة) ٥ (ك: شَجائع وشجاع).
شَجَنَت الحَمَامَةُ شُجوناً: کۆترەکە خوێندی ٥ ئاڵاندی.
شَجَنَ الأمرَ فلاناً شَجْناً: کارەکە فلانکەسی هەڵەو گیرکرد، خەفەتباری کرد.
شَجِنَ شَجْناً: غەمبار بوو ٥ (فهو شجن).
أشْجَنَ الكرمُ: دار مێوەکە تولەکانی تێك هاڵان.
أشجَنَ الأمرُ فلاناً: کارەکە فلانکەسی غەمبار کرد.
تَشَجَّنَ: خەفەتبار بوو، یادی رابردوی کردەوەو کوڵی گریانی هەڵسا.
تَشَجَّنَ الشجرُ: درەختەکە تێك چرژا چرو پڕ بوو.
الشَّاجِنُ: شیوو دۆڵی پڕ دارو درەخت ٥ رێگای ناو شیو ٥ (ك: شواجِن).
الشُجَنُ: لق و پۆپی تێك چرژاو لێك هاڵاو ٥ لایەن و کون و کەلەبەر لەهەر شتێك بێ، دەگوترێ: (الحديث ذو شجون): قسەو باسی جۆرو شێوازو نهێنی و ئاشکرای هەیە ٥ هەروا بەمانا غەم و خەفەت دێ ٥ پێداویستی کات گرو هەڵەو گیر کەر ٥ (ك: أشجان وشجون).
الشُجْنَةُ: لق و پۆپی تێکهاڵاوو تێکچرژاو ٥ درەختی چرو پڕ ٥ کون و کەلەبەری هەموو شتێك.
شَجَاهُ الأمرُ شَجْواً: خەمباری کرد.
شجا الحديثُ ونحوه فلاناً: شیعرەکە یا چیرۆکەکە فلانی خستە هەڵپەڕین و سەما.
شَجَاه تَذَكُرُ الإلف: یادی هاوەڵ و دۆستەو خۆشەویست خستیە سەر شەوق و یادەوەری و کوڵی گریانی هەڵساند.
شَجِيَ شجاً: پاروی لەقورگ گیرا ٥ کوڵی گریان لەقورگی گیرا ٥ دەگوترێ: (شجي بالهم): خەم و خەفەت دایگرت و هیچ رێگا چارەیەکی نەدۆزیەوە دەرەتانی نەبوو ٥ (شَجِيَ بقِرْنِهِ): هاوشانەکەی بەسەری دا زاڵ بوو ٥ هەروا وشەی (شَجِيَ): بەمانا گرنگی دان بەشت و غەمبار بوونە ٥ بیری رابردوی کردەوەو دڵی گەرم بوو، گریا ٥ (فهو شَج وهي شَجِية).
أشجاه: بەمانا (شجاه)دێ ٥ بەسەری دا

زاڵ بوو، ژێر باری کرد.

أشجاه بكذا: بەوشتە قورگی گیرا.

الشَّجَا: شتێک لەقورگ بگیرێ وەکوو ئێسکو شتی وا.

الشَّجْوُ: غەمو خەفەت ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (بكى فلان شَجْوَهُ): فلانکەس گریا غەمو خەفەتی خۆی بەبادا.

الشَّجِيُّ: کەسێک غەمو نارەحەتی کوڵی گریانی هەڵسێنێ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (ويل للشجيّ من الخلي): هاوار بۆ عاشق لەدەست دۆستەکەی.

شَحَبَ جِسْمُهُ شُحُوباً: جەستەی گۆڕاو کزو لاواز بوو.

شَحَبَ اللون: ڕەنگی گۆڕا ٥ (فهو شاحِب).

شَحَتَ: پرسیاری کردو زۆر کڕوزایەوە ئیلحاحی کرد.

الشَّحَّاتُ: سواڵکەری درێژە دادڕو ئیلحاح کەر.

شَحَجَ البغلُ والحمار شَحِيجاً: هێسترەکە یان کەرەکە لوشکە لوشکی کرد، حنکە حنکی کرد، دەگوترێ: (شَحَجَ الغرابُ): قەلە ڕەشەکە قڕاندی ٥ (فهو شاحِجٌ وشحاج).

تَشَحَّجَ صوته: دەنگی گڕ بوو، گڕیی تێدا دەرکەوت.

الشاحِجُ: هێسترو گوێدرێژ.

شَحَّ الماءُ ونحوه: ئاوەکە یان شتی تر کەم بوو بەناخۆشی دەست دەکەوت.

شَحَّ الزِّنَادُ: شقارتە یان بەردو ئەستێیەکە ئاگری نەکردەوە.

شَحَّ فلان بالشيئ: فلانکەس دەست قوچاوو بەخیل بوو.

شَحَّ عليه: سوور بوو لەسەری ٥ (فهو شحيح وشَحَاحٌ).

شاحَّ فلاناً: کێشەی لەگەڵ فلانکەس نایەوەو بەڵگەو بیانووی لێ دۆزیەوە، زانایان دەفەرمون: (لامُشَاحَةَ في الإصطلاح): کێشەو نیزاع لە زاراوە دا نییە.

تَشَاحَوا في الأمر وعليه: پێشبڕکێیان بۆ ئیشەکە کرد.

تَشَاحَّ الخَصْمان: دوو کێبڕکێکەرەکان هەریەکەیان لەلای خۆیەوە سور بوو لەسەر سەرکەوتنی خۆیو ژێر خستنی بەرامبەرەکەی.

الشُّحُّ: ڕژدیو چروکی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأُحْضِرَتِ الأَنفُسُ الشُّحَّ﴾.

الشَّحَّةُ: (نفس شَحَّةٌ): دەروونێکی زۆر ڕژدو چروك.

الشَّحِيحُ: بەخیلو چروك ٥ (ك: شِحاح وأشِحَّة) ٥ قورئان دەفەرموێ:

﴿سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ﴾ ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (شحيحة) ٥ (ك: شَحَائِح) ٥ (إبل شَحَائح): حوشتری کەم شیر.

شَحَذَ السَّيْفَ ونحوه شَحْذاً: نوکی شمشێرەکەی تیژ کرد، دەگوترێ: (السيف شحيذ ومشحوذ)، هەروا دەگوترێ: (شَحَذَ ذِهْنَهُ): زەینی خۆی مشتو ماڵ کرد ٥ (شَحَذَ النَّاسَ): بەپارانەوەی زۆرو بەئیلحاحەوە داوای لەخەڵك کرد ٥ دەق بەمانای (شَحَثَ) دێ.

أَشْحَذَ السَّيْفَ ونحوه: بەمانا (شَحَذَ)دێ.

الشَّحَّاذُ: سواڵکەری نوزە درێژو ویرە ویرکەر.

المِشْحَذُ: هەسانو کارتیخو شتی وا کە تیغی پێ تیژ بکرێ ٥ (ك: مَشاحِذ).

المَشْحَذَةُ: دەگوترێ: (هذا الكلام مَشْحَذَةٌ للفهم) ئەم قسەیە رێخۆشکەرەو داخوازە بۆ تێگەیشتن.

الشَّحْرُ: ئاوە وەی شیوو دۆڵ ٥ رێڕەوی ئاو.

الشُّحْرُورُ: باڵندەیەکە دەخوێنێو دەنگخۆشە لە پێری (الشحروريات)٥ نێرەکەی رەشە، مێینەکەی لای سەری سەوزەیەو گەنم ڕەنگە سنگی مەیلەو سورە ٥ دەگیرێو دەخرێتە قەفەسەوە بۆ خوێندن.

شَحَطَ المكانُ شُحُوطاً: شوێنەکە دوور بوو.

شَحَطَ في المساومة: زیدە رۆیی کرد لەمامەڵەو چەلەحانێ داو لەسنووری تێپەڕاند.

شَحَطَت الناقةُ: حوشترەکە نەخۆشییەکی لەسنگ دا دروست بوو کوشندەو قەلاچۆکەرە.

شَحَطَت الآلَةُ: ئامێرەکە سوتەمەنییەکەی کەمی کرد خەریکە لەکاربکەوێ.

شَحَطَ القتيل في الدّم: کوژراوەکە لەخوێنی خۆیدا گەوزی.

شَحَطَ فلاناً شَحْطاً: لەراکردن دا پێش فلانکەس کەوت.

شَحَطَ الكَرْمَةَ وغيرها: تولە مێوە تەڕەکانی خستنە سەر کەپرو داری راهێڵدراو.

شَحَطَ الإناءَ: قاپەکەی پڕ کرد.

شَحَطَ الشرابَ: شەرابەکەی تێکەڵ بەئاو کرد بۆ ئەوەی هەندێ کەسکونی نەمێنێو رون بێتەوەو خواردنەوەی ئاسان بێ.

شَحَطَ اللَّبَنَ: زۆری ئاو لەشیرەکە کرد.

أشحَطَهُ: دوری خستەوە.

شَحَّطَهُ في دمه وبدمه: وای لێ کرد لەخوێناوی خۆیدا بگەوزێ.

الشَّحْطُ: ئەو دارە راهێڵدراوەیە کە

تولەمێوی دەخرێنە سەر بۆ ئەوەی شۆڕنەبنەوە.

الشُّحْطَةُ: شوێنەواری چرنوك‌و ڕنینی پێست.

الشَّوْحَطُ: جۆرە درەختێكە لەكێوەكانی (السَّرَاةُ) هەیە، تیری كەوانی لێ دروست دەكرێ، گەڵاكەی تەنك‌و درێژەو بەرەكەی وەكوو عەنبەی درێژ وایەو دەخورێ.

شَحَمَ الطعامَ والخُبْزَ شَحْماً: پیوی كردە ناو خواردنەكەوە.

شَحَمَ القومُ: بەزو پیوی دەرخواردی قەومەكە دا.

شَحِمَ شَحَماً: قەڵەو بوو، خۆی دارشت.

شَحِمَ العِنَبُ: ترێیەكە ناوی كەم‌و توێكڵی ئەستور بوو.

شَحِمَت الرُمّانَةُ: هەنارەكە پەردەی نێوان دەنكەكانی ئەستور بوو.

شَحِمَ الی الشحم: حەزی لەپیو بوو.

أشْحَمَ: بەزو پیوی زۆر بوو.

أشْحَمَ القومَ: بەمانا (شَحَمَهُمْ) دێ.

شَحَّمَ: موبالەغەی (شَحَمَ)ە.

شَحَّمَ الآلَةَ: ئامێرەكەی بەبەزو پیو چەور كر، نەرمی كرد.

الشَّحْمُ: بەزو پیو لەجەستەی ئادەمیزادو ئاژەڵ دا، مادەیەكی سپی چەورە لەگەل گۆشت دایەو بەجیاش لەجەستەدا كۆدەبێتەوە وەكوو دووگی مەڕو حوشتر، لەشتی تریش دا بەهۆی تەكنۆلۆژیاوە دەردەهێندرێ.

الشَّحْمَةُ: پارچە بەز ٥ (شَحْمة العين): گلێنەی چاو ئەو شوێنەی ڕەشایی‌و سپیایی چاو بەیەك دەگەن‌و كۆدەبنەوە ٥ (شَحْمَة الأذن): نەرمایی گوێچكە؛ ئەوشوێنەی كون دەكرێ‌و گوارەی پێدا هەڵدەواسرێ ٥ (شَحْمَة الرمانة): ئەو پەردەی نێوان دەنكە هەنارەكانە.

الشَّحِيمُ: گیاندارێك بەزو پیوی زۆربێ، دەگوترێ: (رجل شحيم لحيم): پیاوێكی قەڵەوو گۆشتنە.

شَحَنَ السفينة ونحوها شحناً: كەشتییەكە یا بارهەڵگرەكەی باركرد، پڕی كرد لەكاڵا، دەگوترێ: (شَحَنَ البلدَ بالخيل): وڵاتەكەی پڕكرد لەئەسپ.

شَحَنَ فلاناً: فلانكەسی دوورخستەوە، دەری كرد.

شَحِنَ عليه شَحْناً: ڕقی لێ هەڵسا.

أشْحَنَ: دەگوترێ: (أشْحَنَ له بسهم): خۆی بۆ ئامادە كرد تیری پێوە بنێ.

شاحَنَهُ: ڕقی لێ هەڵسا ٥ دژایەتی كرد.

تشاحَنوا: یەكتریان دزاو ناكۆكی كەوتە نێوانیانەوەو بوون بە دوژمنی یەكتر.

الشّاحِنُ: پڕ، دەگوترێ: (مركب شاحِنٌ):

بارهەڵگرێکی پڕ لەکاڵایە.

الـشّحْنَاءُ: حیقدو دوژمنایەتیو ڕقو کینە.

الـشّحْنَةُ: ئـەو کاڵایـەی کەشـتی لـێ پڕدەکـرێ ٥ ئـەو خـۆراكو پێداویستییەی ژیانـە کـە کۆدەکرێتـەوە بـۆ ئـەوەی بەشـی یاساوڵو پـۆلیسو کاربەدەسـت کـە پاشا دیاریـیان دەکا لێـی بـدرێ، بـۆ ئەوەی ئەمنو ئاسایشی وڵاتێك یان شارێـك بپـارێزن ٥ ڕەوە ئەسـپ ٥ (ك: شِـحَن) ٥ (الـشحنة الكهربيـة): ئەو بڕە کارەبایەیە کە قەبارەیەك هەڵی دەگرێ.

شحا فلان شَحْواً: فلانکەس هەنگاوی پانی هاویشتو پەلەی کرد، دەگوترێ: (شحا في الفتنة): لەفیتنەییو دووو زمانی دا ڕۆچوو.

شَحَی فَمَهُ شَحْیاً: دەمی داچەقاند.

تَـشَحّی في الـشّيْئِ: فراوانخـوازی لەشتەکەدا کرد.

تَـشَحّی في الـسّوْمِ: زێـدە ڕۆیـی کـرد لەبانگـەوازی کـردن بـۆ فرۆشـتنو هەڕاجکردن یان گرانکردنی کاڵا.

تَشَحّی علـی فـلان: زمانی لەفلانکەس بەرەڵا بوو چی خودا پێـی ناخۆشـە پێی کرد.

الشَّحْوَةُ: بازو هەنگاو، دەگوترێ: (فرس رغيب الـشحوة): ئەسپێـکی هـەنگاو درێژە بـازی درێـژ دەهاوێ ٥ (فـلان بعيد الشحوة في مقاصده): فلانکەس دووربـینو پلانـی سـتراتیجی درێژخایـەنی هەیـە بـۆ ژیـانو مەبەستی دوورو درێژی هـەن ٥ (إنـاء الشحوة): قاپێکە ناوەکەی فراوانە.

شَخَبَ اللّبَنُ شَـخْباً: شیرەکە لـەگوان هاتـە دەرو خوشەی هات، دەگـوترێ: (شَـخَبَ مـن الجُـرْحِ): خوێنەکـە لـە برینەکـە فیـچقەی کـرد، دەشـگوترێ: (شَـخَبَتْ أوداج القتيـل دمـاً): ڕەگـی لاملـی کوژراوەکـە فیـچقەی خوێنیـان کـرد، بەفیچقە خوێنیان لـی هاتە دەر.

إنشَخَبَ اللبَنُ: خوێنەکە بەفیچقە هاتـە دەر، دەگوتـرێ: (إنشَخَبَ العِرقُ دماً): ڕەگەکە خـوێنی بەفیـچقە لـێ هاتـە دەر.

الأشخوب: خوشـە خوشـی شیر لـەکاتی دۆشین دا.

الـشُّخْبُ والـشَّخْب: خوشـەی شـیر، فیچقەکردنی شیر لـەکاتی دۆشین دا ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (شخبٌ في الإناء وشخبٌ في الأرض): خوشێـك بۆنـاو قاپەکـەو خوشێـك بۆسـەر زەوی، واتـە جارێـك دەیهەنگێوێو جارێك نا.

الـشُخْبَةُ: بـەمانا (الـشُخب)دێ ٥ (ك: شِخاب).
شَخُتَ شُخوتَةً: جەستەی لاوازو باریك بوو بەشێوەیەكی سروشتی ٥ (فهـو شَـخْتٌ وشِخيت) ٥ (ك: شِخات).
الشَّخْت: هەر گیانلەبەرێك بەسروشت كـزو كۆلـەواربێ، دەگـوترێ: (فـلان شـــخت): فلانكـــەس لاوازو قـــەد باریكە ٥ (هـو شـخت العطـاء): ئـەو دەست قوچاوو كەمبەخششە ٥ (ك: شِخات).
شَخَّ في نومه: لەخەودا پرخە پرخـی هات ٥ (شَخَّ ببوله): گیزە گیزی میز كردنـی هات.
شَخَرَ شَخراً وشخیراً: دەنگەكـە لـەقورگی دا هـاتو چـو بـێ ئـەوەی ببێتـە قـسە، دەگـوترێ: (شَـخَرَ الفـرسُ): ئەسـپەكە حیلاندی.
شَخَرَ الحمار: گوێدرێژەكە زەڕی.
شَـــخَسَ الأمـــرُ شَخْـساً: كارەكـە شـێوا، چەواشەیی تێكەوت ٥ راستیو دروستی خۆی لەدەست دا ٥ (هو شخیص).
تشاخَسَتْ أسنانه: ددانـی رێـكو پێـكو ریز بەستوو نەبون.
شَخْـشَخَ القَـشُّ: كـۆزەرو كاوكۆتەكـە دەنگی خەشخەشەیان لـێ هات.
شَخَصَ الشَّيْئُ شُخوصاً: شتەكە بەرز بـۆوە ٥ لەدوورەوە دەركەوت.
شَخَصَ السهمُ: تیرەكە مەبەستی نەپێـكاو نەیهەنگاوت.
شَـــخَصَ مـــن بلـده وعنـه: لـەولاتی خـۆی رۆیشتە دەرەوە.
شَخَصَ الى بلده: گەڕایەوە بۆ ولاتی خۆی.
شَخَصَ أمامه: لەبەردەمی دا خودی خـۆی ئامادە بوو.
شَخَصَ فلان بصره وبِبَصَرِه: فلانكەس چاوی بەملۆق وەستاو نەیتروكاندن.
شَخُصَ فلان شخاصةً: قەبارەی فلان گەورە بـوو جەسـتەی زەبـەلاح بـوو، (فهـو شخیص وهي شخیصة).
أشْخَصَ فلان: فلانكەس كاتی رۆیـشتنی هات.
أشْـخَصَ الرامـي: تـیری تیرهاوێژەكـە هەڵـەی كـردو نەیپێـكا، دەگـوترێ: (أشخص سهمه وبسهمه).
أشْـخَصَ فلانـاً مـن بلـده: فلانكەسـی لەولاتی خۆی دەركرد.
أشخص فلاناً اليه: فلانكەسی نارد.
شَـخَّصَ الـشَّيْئَ: شتەكەی دیـاری كـردو لەشتی تر جیای كردەوە.
شَخَّصَ الداءَ: دەردەكەی دۆزییەوە.
شَخَّصَ المشكلة: كارەكە ئاشكرا بوو، رون بۆوە.
الـشّاخِص: شـتی بەرچـاوو بینـراو ٥

بەنیشانەو عەلاماتی رێگاو بانو شتی لەو جۆرە دەگوترێ.

الشَّخصُ: هەرقەبارەیەك بەپێوە بێو ببیندرێ، بەزۆری بۆ ئادەمیزاد بەکاردەهێندرێ ٥ لەزاراوەی فەلسەفەدا وشەی (شخص) بریتییە لە زاتو بونەوەرێك کەهۆشی هەبێو کیانی سەربەخۆی بزانێ ویستو ئیرادەی سەربەخۆیی هەبێ.

الشَّخصِيّ: کاری تایبەتی کەسێك، شتی پەیوەندیدار بەکەسێکی تایبەتییەوە.

الشَّخصِيَّة: چەند رەوشتو دیاردەیەکن کەسەکە لەکەسانی تر جیا دەکەنەوە، دەگوترێ: (فلان ذو شخصية قوية): فلانکەس چەند رەوشتو ئاکارێکی جیاکەرەوەی تێدانو ویستو ئیرادەو کیانو بونێکی سەربەخۆی هەیە ٥ (الأحوال الشخصية): باری کەسیەتی؛ هەوییەکی تایبەتییە ٥ هەروا چەند مەسەلەو قانونو یاساو رێسایەکن لەبواری خێزان دا وەکوو میرات گرتنو مارەکردنو لێك جیابوونەوەو پێکەوەژیانی ژنو مێردو منداڵو ئەو جۆرە شتانە.

شَخِمَ الطعامُ شَخَماً: خۆراکەکە خراپ بوو، گۆڕاو بۆگەنی کرد، دەگوترێ: (شَخِمَ فَمُ فلان): دەمی فلانکەس بۆگەنی کرد ٥ (فهو شَخِمٌ).

أشْخَمَ: بەمانا (شَخِمَ)دێ.

الأشْخَمُ: دەگوترێ: (فلان أشخم الرأس): فلانکەس سەری بۆز بوو، سپیایەتی مووەکانی بەسەر رەشەکانی دا زاڵ بوون ٥ (شعر أشخم): مووی سپی بوو ٥ مووی ماشو برنج ٥ (عام أشخم): ساڵێکی بێ بارانی، وشکە ساڵیو بێ دانەوێڵەو لەوەڕ ٥ (روض أشخم): باخێکە بێ روەكو درەخت.

شَدَخت الغُرّةُ شَدْخاً: شتەکەی بریندار کرد، دەگوترێ: (شَدَخَ الرأسَ والحنظَلَ): سەری شکاند ٥ کاڵەکە تاڵەکەی بریندار کرد.

شَدَخَ دمَ فلان: خوێنی فلانکەسی بەفیڕۆ دا، تۆڵەی نەساندەوە.

شَدَّخَهُ: بۆ زێدە رۆیی لەمانای (شَدَخَ)دا بەکاردێ.

إنشدَخ: بریندار بوو قرینجا.

تَشَدَّخَ: شکا.

الشُّدْخَة: برینێك، قرینجاوییەك ٥ روەکێکی نەرمو تەڕو گەشە.

المِشْدَخ والمِشْدَخَةُ: ئامێری قرینجاندنو بریندار کردن.

شَدَّ الشَّيْءُ شِدَّةً: شتەکە بەهێز بوو، پتەو بوو ٥ قورس بوو.

شَدَّ فلانٌ شَدّاً: فلانکەس بازی دا.

شَدَّ النهارُ: ڕۆژەکە زوربەی بەسەر چوو، بەرز بۆوە.

شَدَّ عليه في الحرب: لەشەڕدا بەتوندی هێرشی بۆ برد.

شَدَّ على قلبه شدّاً: دڵی مۆر کرد ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُواْ حَتَّى يَرَوُاْ الْعَذَابَ الأَلِيمَ﴾.

شَدَّ فلاناً: فلانکەسی پێوەند کرد، دەشگوترێ: (شد على عضده) یان (شدّ على يده) دەستی گوشی‌و پشتگیری لێ کرد، یارمەتی دا.

شَدَّ رِحالَهُ: خۆی بۆ سەفەر کردن ساز دا.

شَدَّ مِئْزَرَهُ: کۆششی کرد لەکارەکەدا، بە لێبڕاوانە پڕی دایە.

شَدَّ الحَبْلَ ونحوه: حەبل‌و پەتەکەی ڕاکێشاو توندی کرد.

أَشَدَّ الفتى: کوڕەکە گەیشتە تەمەنی گەنجی‌و هەڕەتی لاوەتی‌و لەعەقڵ‌و تەمەن دا پێگەیی‌و خۆی دارشت.

شادَّهُ مُشادَّةً وشِداداً: بەسەری دا زاڵ بوو.

شادَّ في الأمر: زێدە ڕەوی لەکارەکەدا کردو ئاسانکاریی ڕەچاو نەکرد ٥ لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە (لَنْ يُشَادَّ الدينَ الا غلبه): هەرکەسێ زێدەڕەوی لەئایین دا کردبێ یا زێدەڕەوی لەئایین دا بکا تێدەشکێ‌و سەرەنجام بۆی ئەنجام نادرێ.

شَدَّدَ: بەمانا (شادَّ) دێ ٥ (شَدَّدَ الشَّيْءَ): شتەکەی پتەو کرد، هێزو توانای دایە.

شَدَّدَ الحرفَ: پیتەکەی بەشێوەی دوبارە کراوەو تێکخراویی دەربڕی.

إشْتَدَّ: بەهێز بوو، زیاد بوو، دەگوترێ: (إشتدَّ مرضُهُ): نەخۆشییەکەی توند بوو.

إشْتَدَّ عليه الأمرَ: کارەکەی لێ قورس کرد.

إشْتَدَّ في عَدوِهِ: پەلەی کرد لەبازدان دا.

إشْتَدَّ النهارُ: ڕۆژەکە زۆری ڕۆیی‌و خۆرەکەی بەرز بۆوە.

إشْتَدَّ السِّعرُ: نرخەکەی بەرز بۆوە ٥ کاڵاکان گران بوون.

إشْتَدَّ اللبنُ ونحوه: شیرەکە مەیی‌و ڕەق بوو خەریکە دەبێتە پەنیر.

تَشادّاً: بەسەریەك دا زاڵبون.

تَشَدَّدَ في الأمر: زێدە ڕەوی لەئیشەکەدا کردو ئاسانکاریی نەکرد ٥ ڕژد بوو.

الأَشُدُّ: تەواو بوون ٥ (بَلَغَ أشُدَّهُ): گەیشتە هەڕەتی هێزو توانا ٥

قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَقرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ﴾.

الشِّدادُ: ئەوەی شتی پێ قایم دەکرێ.

الشَّدُّ: راکێشان و کێشکردن، دەگوترێ: (لايقوی علی شدٍّ ولا إرخاء): دەسەوسانەو هیچی پێ ناکرێ ٥ (أتانا شَدَّ النهار): لەجەنگەی نیوەڕۆدا هاتە لامان ٥ (أتانا شَدَّ الضُّحَی): لەجەنگەی کێشتەنگاودا هاتە لامان.

الشَّدَّة: هێرش و پەلاماری شەڕ ٥ چوکڵەیەکە دەخرێتە سەر پیت بۆ ئەوەی پیتەکە بەدوبارەیی و تێکخراویی دەربڕدرێ.

الشِّدَّة: تەنگژەو کاری گورچکبڕو بەڵاو کارەسات کەپیاو بەزەحمەت خۆی بۆ ڕادەگرێ.

شِدَّة العيش: تەنگو چەڵەمەی ژیان.

الشَّدِيدُ: بەهێزو توانا ٥ کاری قورس و ئەستەم.

شديد القُوی: دەسەڵاتداری بەتوانا ٥ خاوەن توانای ڕەها ٥ عەترێك بۆنەکەی کەسکون بێ ٥ پیاوی چاوتیژو ئازا بۆشەو بەخەبەریی.

المِشَدُّ: کەمبەرە؛ خشڵێکە ئافرەت لەقەدی خۆی دەبەستێ بۆ ئەوەی قەدی باریك بێ.

شَدَفَهُ شَدْفاً: پارچە پارچەی کرد، وردو هاڕی کرد.

شَدِفَ شَدَفاً: تەڕ دەماخ بوو ٥ لەڕوی خۆ بەمزلزانی و بەخۆ نازینەوە روی وەرگێڕا ٥ (فهو أشدف وهي شَدْفَاء).

تَشادَفَ: لارو لەنجەی کرد، خۆی بادا.

الأشْدَفُ: کەسێك بەدەستی چەپ کارەکانی ئەنجام بدا.

الشَّادوف: دوشی ئاوپرژاندن؛ ئامێرێکە ئاودێری زەوی پێ دەکرێ.

الشُّدْفَةُ: پارچە لەهەرشتێك بێ ٥ (ك: شُدَف).

شَدِقَ شَدَقاً: شەویلەی پان بوون ٥ (فهو أشدق وهي شدقاء) ٥ (ك: شُدْق).

تَشَدَّقَ: بەمەبەستی شت جوین شەویلەی خۆی جوڵاندن ٥ شەویلەی خۆی بادا بۆئەوەی قسەی ڕەوان بکا.

الأشْدَقُ: (خطيب أشْدَقُ): وتاربێژێکی دەنگ گەورەی قسەزانە ٥ (وهي شَدْقاء): بۆ ئافرەت بەکاردێ، دەگوترێ: (شفة شدقاء): دەمی گەورەو شەویلە پانە.

الشِّدْقُ: لا ڕومەت لەخوار کوڵمەوە، لاشەویلە ٥ (ك: أشداق وشدوق).

الشُّدْقم: ئادەمیزادی شەویلە پان.

شَدَنَ الظَّبْيُ شُدوناً: بێچوە ئاسکەکە بۆ خۆی لەوەڕاو پێگەیی پێویستی

بەشیری دایکی نەبوو ە (فهو شادِن).

أشْدَنت الظبيةُ ونحوها: بەمانا (شَدَنَ ولَدُها) دێ ە (فهي مُشْدِنٌ) ە (ك: مشادِن).

الشّادِنُ: بێچوە ئاسك ە (ك: شوادن).

شَدَهَ فلاناً شَدْهاً: فلانكەسی سەرسام كرد، دەگوترێ: (شُدِهَ): بەكارەكە سەرسام كرا توشی سەراسیمە بوو.

أشْدَهَهُ: سەرسامی كرد.

إنْشَدَهَ: سەرسام بوو.

الشُّداهُ: سەرسامیو واق ورمانو سەراسیمە بوون.

المَشَادِهُ: ئەو شتانەی ئادەمیزاد هەڵەوگێر دەكەن ە تاكەكەی (مَشْدَهة).

شدا شَدْوا: گۆرانی گوت ە بولبولەكە خوێندی.

شدا بالشّعر: شیعرەكەی بەشێوەی گۆرانی خوێندەوە.

شدا شَدْو فلان: خۆی لەفلانكەس چواند، خۆی بەو شوبهاند.

الشّادي: گۆرانی بێژ ە قوتابیو هەوڵدەر بۆ وەدەستهێنانی ئەدەبو زانیاری ە (ك: شداة).

الشَّدا: بەشێك لەهێزو توانا، دەگوترێ: (لم يَبْقَ من قوته إلاّ شَداً): كەمێكی هێزو توانا ماوە ە ئەندازەی شت، سنوورو قەبارەی شت.

الشَّدْوُ: بەشی كەم لەزۆر ە دەگوترێ: (أخذ شدواً من المال): بەشێكی كەمی لەماڵە زۆرەكە وەرگرت.

شَذَبَ اللِحاءَ شَذباً: توێكڵەكەی قەڵاشتو لێی داماڵی.

شَذَبَ العودَ: لقو پۆپی لە دارەكە كردەوە تا وای لێ هات قەدەكەی روت بوو، دەگوترێ: (شَذَبَ عن فلان): داكۆكی لەفلان كردو شەرو نەگبەتی لێ دوور خستەوە.

شَذَّبَ اللحاءَ والشجرَ والعودَ: بەمانا (شَذَبَهُ) دێ، واتە توێكڵەكەی سپی كرد، دارەكەی روت كرد، لقەكەی هەڵپاچی.

شَذَّبَ الشيئَ: شتەكەی بڵاوە پێ كردو ونجرِ ونجرِی كرد.

شَذَّبَ المالَ: ماڵو سامانەكەی پەرتو بڵاو كردەوە.

شَذَّبَ فلاناً عن الشيئ: فلانكەسی لەشتەكە دوور خستەوە.

تَشَذَّبَ القومُ: خەڵكەكە بڵاوەیان كرد.

الشّاذِبُ: دووركەوتەی وڵاتو زێدو نیشتمان ە دەركراوی ناهومێد لەرزگار بوون.

الشَّذَبُ: ئەوەی دەبڕدرێو فرێ دەدرێ لەشت ە پاشماوەی شت ە پاشەرۆك،

دەگوترێ: (في الأرض شَذَبٌ من الكلأ) ٥ (ك: أشذاب).

الشَّذِبُ: (رجل شَذِبُ العُروق): پیاوێکە دەمارەکانی جەستەی دیارن.

المِشْذَبُ: داس؛ ئامێری گیا درون ٥ (ك: مشاذب).

شَذَّ شُذُوذاً: تاك بووە لەکۆمەڵو تەرمبوو، هەڵس‌و کەوتی پێچەوانەی کۆمەڵ بوو، دەگوترێ: (شَذَّ عن الجماعة): لەرێڕەوی کۆمەڵ دەرچوو تاق بۆوە.

شَذَّ الكلامُ: قسەکە لە قیاس‌و یاسای ئاخاوتن دەرچوو.

أشَذَّ فلان: فلانکەس قسەو رایەکی شازو وێنەچوی هێنایە پێشەوە.

أشَذَّ الشيئَ: شتەکەی دوور خستەوە ٥ (أشَذَّ القول): قسەیەکی کەس نەگوتوی هێنایە پێشەوە.

الشَّاذُّ: تاق بووە، دەرچوو لەکۆمەڵ ٥ پێچەوانەی قاعیدە ٥ دەرچوو لەیاساو رێسای کۆمەڵگە ٥ (ك: شواذّ).

شَذَّرَ العقد ونحوه: میروو شتی خستە نێوان ریزی خشڵەکەوە یان دەنکە زێڕو زیوی خستە نێوان میرووە هۆنراوەکانەوە، دەگوترێ: (شذر الأديب كلامه بالشعر): نووسەرەکە شیعری خستە نێو پەخشانە فەنییەکەیەوە.

تشذَّر القومُ: خەڵکەکە بڵاو بوونەوە ٥ راو بیرو بۆچونیان جیاواز بوو هەریەکە لەهەوایەك لێ دەدا.

تَشَذَّرَ فلان: فلانکەس خۆی ئامادەکرد بۆ جەنگ.

تشَذَّر الرجلُ: پیاوەکە هەڕەشەی کرد.

الشَّذْرُ: پارچە زێڕ کە لەکانەکەی دەردەهێنرێ ٥ میروویەکە دەخرێتە نێوان میروی جیاواز ٥ لوئلوئی بچوك ٥ تاکەکەی (شذرةٌ) ٥ (ك: شذورٌ).

شَذَرَ مَذَرَ: دەگوترێ: (تفرقوا شذر مذر): بڵاوبونەوەو بوونە پارچە پارچەو گروپ گروپ‌و کێشەو نیزاعیان تێکەوت.

شذا المِسْكُ شذواً: میسکەکە بۆنەکەی کەسکونەو بڵاو بۆوە.

شذا فلانٌ: فلان بەمیسك خۆی بۆنخۆش کرد.

أشْذاهُ عنه: لێی دوور خستەوە.

الشَّذْرُ: میسك یان بۆنی میسك یان رەنگی میسك.

الشَّذا: کەسکونی بۆنی خۆش یان ناخۆش ٥ پارچە پارچەی داری عود کە بۆ بۆنخۆشی بەکار دێ.

الشَّذاةُ: باقی ماندەی هێزو توانا.

اشرأبَّ اليه وله إشرئباباً: ملی بۆ درێژ کرد ٥ چووه بەرزایی بۆئەوەی بڕوانێ.

شرِبَ الماءَ ونحوه شُرْباً: ئاوەکەی قوت دا ٥ (فهو شارب) ٥ (ك: شاربون وشَرَبَة).

شرِبَ السُنْبُلُ الدقيقَ: گوڵە گەنم و جۆیەکە پێگەیشتووە دەنکەکانی ڕەق بوون و کاتی دروێنەی هاتووە.

أشْرَبَ الرَّجُلُ: پیاوەکە حوشترەکانی یان کشت و کاڵەکەی وەختی ئاودانیان هات یان تێراو بوون.

أشرب فلاناً: ئاوی دا بەفلانکەس، دەگوترێ: (أشربني ما لم أشرب): کردەوەیەکی پاڵداوم کەنەم کردووە.

أشربَ اللَّوْنَ: ڕەنگەکەی تێرو تۆخ کرد.

أشْرَبَ اللونَ غيره: شتی تری تێکەڵاوی ڕەنگەکە کرد، دەگوترێ: (أشرَبَ البياضَ حمرةً): ڕەنگی سوری تێکەڵی ڕەنگە سپییەکە کرد ٥ (وأشرَبَ قلبُهُ حب الإيمان): خۆشەویستی ئیمان و خودا پەرستی تێکەڵ بەناخی دڵی بووە ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿وَأُشْرِبُواْ فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ﴾.

شارَبَهُ مشارَبَةً وشراباً: لەگەڵی دا خواردیەوە.

شَرَّبَ قصب الزرعِ: ئاو لەلاسکی گژو گیاکە زیا.

شَرَّبَ فلاناً: وایکرد فلانکەس بخواتەوە.

تَشَرَّبَ الماءَ ونحوَهُ: ئاوەکەی وردە وردە هەڵمژی، دەگوترێ: (تَشَرَّبَ الثوبُ العرقَ أو الصِّبْغَ): قوماشەکە عەرقەکەی هەڵمژی یان ڕەنگەکەی هەڵمژی.

استشرَبَ اللَّوْنُ: ڕەنگەکە تۆخ بوو.

اِشْرأبَّ اليه: بڕوانە (اشرأبّ).

الشارِبُ: بخۆرەوە ٥ (ك: شُرَّابٌ) ٥ سمێڵ؛ ئەو موانەی لەسەر لێوی سەرو دەڕوێن ٥ (الشاربان): جوت سمێڵ ٥ (ك: شوارب).

الشارِبَةُ: مێینەی (الشّارِب) ٥ (ك: شوارب)، کۆمەڵێک خەڵک لەسەر کەناری ڕوبارێک نیشتە جێ ببن و ئاوی تایبەتیان لەچەمەکەوە هێنابێ.

الشَّرَابُ: هەرشتێک بخورێتەوە ٥ (ك: أشربة).

الشَّرْبُ: کۆمەڵە خەڵکێک بخۆنەوەو دانیشتبن و بۆ خواردنەوە کۆمەڵەیان کردبێ.

الشِرْبُ: ئاوی خواردنەوە ٥ بەشە ئاوی تایبەتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ﴾ ٥ دوێلاو؛ شوێنی ئاو خواردنەوە ٥ (ك: أشراب).

الـشَّرْبَةُ: یـەکجار ئاوخواردنـەوە، قومـە ئاوێك.

الـشُّرَبَةُ: سـورایی سـەر دەمو چـاو ٥ ئەنـدازەی ئـەو ئـاوەی ئادەمیزادێـك پێـی تێـراو دەبـێ ٥ پـەلۆی رون کـە هەڵ لوشرێ ٥ (ك: شُرَّبٌ).

الـشَّرَبَةُ: زۆر خواردنـەوە ٥ تینوایـەتی، دەگـوترێ: (لم تَـزَلْ بـه شَـرَبَةٌ هـذا الیوم): بەردەوام ئەمڕۆ تینوی بوو ٥ (یوم ذو شَرَبَة): ڕۆژەکەی گەرم بـوو ئاوی زۆر تێدا خورایەوە ٥ (طعام ذو شَـــرَبَة): خواردنێـــکی ئاوکێـــشە بخۆرەکـــەی پێویـــستی بـــە ئـــاو خواردنـەوەی زۆر هەیـە ٥ حـەوزی بچکۆلە کەبەدەوری بنکی درەخـتو روەك دا دروسـت دەکـرێ بـۆ ئـەوەی ئاوی تێ بکرێو ماوەیەك گلی بنکی درەختەکە بەتەڕی بمێنێتەوە.

الشُّرَبَةُ: ئەوەی زۆر ئاو دەخواتەوە.

ألـشِّرِیبُ: ئـەو کەسـەی زۆری حـەز لەخواردنەوەیە.

الـشروبُ: زۆر خـۆرەوە ٥ ئاوێـك گـوارا نەبێ ٥ کەمێـك تاڵو تفت بێ.

الشَّرِیبَ: بەمانا (الشَّروب) دێ ٥ ئەوەی ئاوی لەگەڵ دەخواتەوە یـان لەگـەڵی دا دەچێتە سـەر دوێـڵاوو کـانی ئـاو خواردنەوە.

المَشْرَبُ: ئەو شوێنەی لێی دەخورێتەوە، شـــوێنی ئاوخواردنـــەوە ٥ قورئـــان دەفـەرموێ: ﴿قَـدْ عَلِـمَ كُـلُّ أُنَـاسٍ مَّشْرَبَهُمْ﴾ ٥ یان ئاوە بۆ خودی ئـەو شتەی دەخورێتەوە.

مَشْرَبُ الرجل: هەواو هـەوەسو مـەیلی پیـاو، دەگـوترێ: (هـم قـوم إختلفـت مـشاربهم): ئەوانـە قەومێـکن بـیرو بۆچـــونو حـــەزو ئـــارەزووی جیاجیایان هەیە.

المَـــشْرَبَةُ: شـــوێنی خواردنـــەوە ٥ زەوی نەرمەڵانو هەمیشە سەوزو ڕوەکاوی ٥ (طعام مشربة): خۆراکێکە ئاوکێشە زۆری ئاو لەسەر دەخورێتەوە ٥ (ك: مشارب).

المِشْرَبَةُ: جامی ئـاو خواردنـەوە، پیاڵـەی ئاو خواردنەوە ٥ (ك: مشارب).

شَرِثَتْ یَدُهُ أو رِجْلُهُ شَرَثاً: پێـستی قاچـی یـان دەسـتی ئەسـتور بـوو بـەهۆی سـەرماوە قەڵـشینو شـەقار شـەقار بوون.

شَرِثَ النعلُ: نەعلەکە دڕا.

إنْشَرَثَتْ یَدُهُ: دەستی قەڵشین.

الشَّرِثُ: تیژایی دەمی شمشێر ٥ تیـژایی چەقۆو شتی وا.

شَرَجَ الـشیئَ شَـرْجاً: پارچـەو کەرتـەکانی شتـەکەی خستنە پاڵ یەك.

شَرَجَ اللَّبِنَ ونحوه: خشتەکانی ریز کردن.
شَـرَجَ العيبَـةَ: هەنـدێ قوڵفـەو ئەڵقـەی عەیبەکـەی لێـك بەسـتن ٥ (العَيبَـة): تاینچەو رەشکەو تیرەو فەرتاڵەو شتی وا کـە بـەروبومی دوورواوەو چنراوی تێدا دەگوێزرێتەوە بۆ سەرخەرمان.
شَرَجَ الشراب بالماء: شەرابەکەی تێکەڵاوی ئاو کرد.
شَـرِجَ الجِسْمَ شَرجاً: جەسـتەکە قەڵـەوو گۆشتن بوو.
أشـرَجَ العِيبَـةَ: بـەمانا (شَـرَجَ)دێ، دەشگوترێ: (أشرَجَ صَدرَهُ على كذا): سنگی خۆی بەوەوە جوت کرد.
شَرَّجَ: بۆ موبالەغەو زیادەڕۆیی لەمانای (شَرَجَ)دا دێ.
شَـرَجَ الثـوبَ: بەتەقـەڵی درشـت قوماشەکەی درو.
إنشَرَجَ: شتەکە بوو بەدووو بەش.
تَـشَرَّجَ اللَّحْـمُ بالـشحم: گۆشـتو بـەز تێکەڵاو بوون.
الشَّرْجُ: رێڕەوی ئاو لەتەپۆڵـکەو شتی وا دا کەدێتـە خـوار بـۆ پێدەشـتو بنارەکان ٥ کۆمەڵو تاقم، دەگوترێ: (أصبحوا في هذا الأمر شرجين): لـەم کارەدا بـوون بـە دوو تـاقمو پێـر ٥ (ك: شِراج).
الـشَرَّجُ: ئەڵقـەو قوڵفـەی عەربـەو رەشـکەو خێمـەو شـتی وا ٥ دەوران دەوری کـونی پاشـەوە ٥ (شَـرَجُ الـوادي): دەراوی شـیو ٥ (ك: أشراج).
الـشَّريجُ: سـەری چـیلکە دار دوای شکاندنەوەی.
الـشريجان: دوو ڕەنگـی جیـا لەهـەر شتێـك.
الـشَّريجة: زەمبیلەیـەکی گـەورە لـەپرژی دارخورمـا دەچـندرێ کاڵـەكو میوەی تێـدا دەگوازرێتـەوە ٥ کولانـەو قەفەسێکە لەپرژی دارخورما دروست دەکرێ بۆ کۆتر ٥ (ك: شرائج).
شَـرْجَعَ الخَشَبَةَ المربعـةَ: ئـەملاو ئـەولای دارە چوار گۆشەیەکەی تاشی.
الـشَّرْجَعُ: درێـژ ٥ دارە مـەیت ٥ (المُشَرْجَعُ): درێژ کراو.
شَرَحَ اللحمَ: گۆشتەکەی کوتکوت کـرد بـە شێوەیەك کوتەکانی درێژو تەنك بن.
شَـرحَ الـشيءَ: شـتەکەی رونکـردەوە شـی کردنەوەو لێکۆڵینەوەی تێدا ئەنجام دا، دەگوترێ: (شـرح صـدره بـالأمر): دڵـی خـۆش کـرد بەکارەکـە ٥ ئیـشەکەی لا خۆشەویست کرد.
شَرَّحَ اللحمَ: بەمانا (شَرَحه)دێ.
شَرَّحَ الجُثَّةَ: لاشەکەی پشکنی، هەندێکی لەهەندێـکی جیـاکردەوە بـۆ

پشکنینی زانیاری.

انْشَرَحَ: بۆ موطاوعەی (شَرَحَهُ) هاتووە، دەگوترێ: (إنْشَرَحَ صدرُهُ لكذا): دڵی پێی خۆش بوو، هاتە سەر ئەو رایەو بەراستی زانی.

التَّشْرِيحُ: (علم التَشريح): زانیارییەکە دەربارەی پێکهاتەی جەستەی عوضوی بەشێوەی هەڵدرینو پشکنین بۆ مەبەستێکی تایبەتی.

الشريحة: پارچە گۆشتی تەنك یان پارچەی تەنکی شتی تر ٥ (ك: شرائح).

الْمَشْرَحَةُ: ئەو مێزو تەختەیەیە جەستەی لەسەر دەپشکندرێ هەروا ناوە بۆ ژورێکی گەورە ئامادە دەکرێ بۆ هەڵدرینو پشکنینی جەستەی مردوەکان تێیدا.

شَرَخَ الصَّبِيُّ شروخاً: منداڵەکە گەیشتە سەرەتای گەنجی.

شَرَخَ ناب البعير شَرْخاً: ددانی حوشترەکە دەرکەوتن گۆشتەکەیان دڕی و سەریان دەرهێنا ٥ (ك: شَرْخ وشُرُّخ).

الشَّرْخُ: ئەصڵو بنەما ٥ رەگو دەمار ٥ (شَرْخ الشباب): سەرەتای گەنجیو تەڕو تازەییو گەشەداریی گەنجی ٥ درزو کەلێنێکە لەئێسقانو دیوارو شتی وا دا پەیدا ببێو نەگاتە ئاستی لێك جیابوونەوەو پچڕان.

شَرَدَ البعيرُ وغيره: حوشترەکە تەرەبوو، یاخی بوو.

شَرَدَ عن الطريق: لەرێگە لای دا ٥ (فهو شارد وشرود).

شُرِدَ فلانٌ: فلانکەس شاربەدەر کرا، بەشێوەی ترۆکراوی شوێنی خۆی جێ هێشت.

أشْرَدَهُ: شاربەدەری کرد بەزۆر وەدەری ناو وای لێ کرد بێ‌لانەو ماڵو حاڵ بێ.

شَرَّدَهُ: ترۆی کردو وەدەری ناو بێ شوێنو جێگا مایەوە..

شَرَّدَ القومَ: خەڵکەکەی پەرتو بڵاو کردو تەفرو تونای کردن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ﴾.

تَشَرَّدُوا: بڵاو بونەوە، دەگوترێ: (تَشَرَّدُوا في الأرض): بەناو زەوی دا بڵاو بونەوە.

الشَّارِدُ: دەگوترێ: (رجل شارد العين): پیاوێکە چاوی بڕیوەتە شتێك کەهی ئەو نییە، بۆ ئەو نابێ، بۆ ئافرەت دەگوترێ: (إمرأة شاردة) ٥ (قصيدة شاردة): چامە شیعرێکە دەستاو دەستی پێ کرا بەناو خەڵك دا بڵاو بۆوە ٥ (ك: شوارد).

شوارد اللغة: وشەو ڕستەی ناوازەو کەم بیستراوی زمان.

الشُّرُود: (شرود الذهن): لەزانستی

دەرونزانی دا بەوە دەگوترێ کابرا ئاگاداری شت نەبێو بێ ئاگابێ لەبارو دۆخی دەوروبەرو روداوی تازە پەیدا بوو.

الشَّرِيدُ: دەرکراوی بێ شوێنو جێگاو لانە.

المُتَشَرِّدُ: تەمبەڵو بێکارو ئیشو هیچ لەبارا نەبوو.

الشِّرْذِمَةُ: بەشو تاقمو گرۆە، دەگوترێ: (شِرذمة من الناس): کۆمەڵێکی کەم لەئادەمیزاد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ﴾ ٥ (ك: شراذم) ٥ دەگوترێ: (ثوب شراذم وثياب شراذم): کراسێکی دادڕاوو کۆنە ٥ پۆشاکی شڕو وڕکراو.

شَرَّ فلان شراً: فلانکەس حەزی لەشەڕو ئاژاوە بوو ٥ باری بەشەڕو هەراوە گرتووە.

شَرَّ فلاناً شَرّاً: ڕەخنەی لەفلانکەس گرتو عەیبو عاری پاڵ دا.

شَرَّ الثوبَ أو اللحم ونحوهما: قوماشەکە یان گۆشتەکەی بلاو کردەوە بۆ ئەوەی وشك بێتەوە.

أَشَرَّ الشيئَ: بەمانا (شَرَّهُ) دێ، دەگوترێ: (أشَرَّ الثوبَ واللحم ونحوهما): قوماشەکە یان گۆشتەکەی بلاو کردەوە.

أشَرَّ فلاناً: کێشەی لەگەڵ فلانکەس بەرپاکرد.

الإشارَةُ: ئەو شتەی گۆشتی لەسەر بلاو دەکرێتەوە بۆ ئەوەی وشك بێتەوە یان پەنیرو شتی لەو جۆرەی لەسەر هەڵدەخرێ ٥ هەروا ناوە بۆ پارچە گۆشتی وشکەوە کراو ٥ (ك: أشارير).

الشَّرارُ: پریشك کەلەقەبارەی ئاگر تێبەربوو پەیدادەبن ٥ روناکایی پەیدا بوو لەخاڵی بوونی کارەباوە.

الشَّرَرُ: پریشك دەق بەمانا (الشَّرَار) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ﴾.

الشَّرُّ: خراپەو نەگبەتی زیانو زێنەخرۆ ٥ (ك: شرور)، دەگوترێ: (رجل شرٌّ): پیاوێکی خراپەکارە ٥ (ك: أشرار وشِرار) ٥ دەگوترێ: (هو شر الناس وهي شر الناس).

الشِرَّةُ: توندو تیزی، دەگوترێ: (أعوذ بالله من شِرة الغضب): پەنادەگرم لەسەرڕێزکردنی ڕقو قین ٥ چوستو چالاك، دەگوترێ: (للشباب شِرَّةٌ): گەنجیەتی چوستو چالاکی هەیە.

الشِّرِّيرُ: پیاو خراپو شەڕ خواز.

شَرَزَ الشَّيْئَ شرزاً: شتەکەی پارچە پارچە کرد ٥ بڕییەوە.

أشْرَزَهُ الله: خودا خستیه ناو چورتمو ناخۆشییەوه بەهیچ شێوەیەك رزگار بوونی نییە.

شارَزَهُ: دژایەتی کردو بەرهەڵستکاری کرد.

شَرَّزَهُ: ئەشکنجەی دا ٥ جوێنی پێ دا ٥ (شرّزَ الشيءَ): شتەکەی شەتەك داو ئەملاو ئەولای بەست.

الشُّرْزُ: شەڕو نەگبەتی ٥ توندو گرژی ٥ هێزو توانا، دەگوترێ: (عَذَّبَهُ الله عذاباً شرزاً): خودا سزای بەئێشی دا.

المشارِزُ: ڕەوشت ناشیرین ٥ شەڕکەری جەربەزەو بێ بەزەیی.

شَرَسَ الجِلدَ: پێستەکەی شێلا، دەستی پێدا هێنا.

شَرَسَ صاحِبَهُ: بەقسە هاوەڵەکەی تەنگەتاو کرد.

شَرَسَ الدابَّةَ: وڵاخەکەی رام کرد.

شَرِسَ شَرَساً وشراسَةً: ڕەوشتی ناشیرین بوو توندو تیژیی نواند دژایەتییەکەی توندو بەهێز بوو، دەگوترێ: (شَرِسَ خلقه وشرِست نفسُه) ٥ (فهو شرِسٌ وأشرس وهي شرسة وشَرْساء).

شَرُسَ شَراسَةً: بەمانا (شَرِسَ)دێ.

شارَسَهُ: دژایەتی کرد.

تَشارَسَ القومُ: خەڵکەکە دژایەتییان کرد پێچەوانەی ئەو جوڵانەوە.

الإشراس: سریش؛ مادەیەکە وەکوو کەتیرە بۆ شت بەیەکەوە نوساندن بەکاردێ.

الشِّراسُ: بەمانا (الإشراسُ) دێ.

الشّريسُ: بەدڕەوشت ٥ توند ڕەو لەدژایەتیکردن دا.

الشُّرْسُوفُ: سەری پەراسو بەلای گەدەوە ٥ (ك: شَراسيف).

شَرْشَرَ الماءُ ونحوه: ئاوەکە دڵۆپ دڵۆپ هاتە خوار ٥ تکەی کرد.

شَرْشَرَ السكينَ ونحوه: کێردەکەی تیژ کرد ٥ دەمی کێردەکەی وەکوو مشار دابڕ دابڕ کرد.

شَرْشَرَ الشيءَ: شتەکەی گەستو دوایی فڕێی دا ٥ شتەکەی جوێو دوایی تفی دایەوە.

الشَّراشِرُ: قەراخی باڵ؛ سەرە باڵ ٥ جەستەو قەبارەو قورسایی، دەگوترێ: (ألقى عليه شراشِرَهُ): خەمو خەفەتی خۆی بەسەردا دان، یان لە خۆشەویستیو بەخەمەوە بوونی خۆی بەسەر دا دا ٥ تاکەکەی (شَرْشَرَة).

الشُّرْشُرُ: (شِواء شَرْشَرٌ): شەوایەیەکە چەوری گۆشتەکەی تك تك دێتە خوار.

الشَّرْشَرَةُ: داسی بچوك، داسی دروێنەی بچوك.

الشِّرْشِرَة: پارچەی شت ٥ (ك: شَرَاشِر).

الشِّرْشُور: باڵندەیەكی بچوكە وەكوو چۆلەكە وەهایە.

شَرَطَ الجلدَ ونحوه شَرْطاً: پێستەكەی هەڵدڕی كونێكی بچوكی تێكرد.

شَرَطَ له أمراً: بۆی بەرعودەی كارێك بوو.

شَرَطَ عليه أمراً: كارێكی خستە ئەستۆی.

شَرِطَ فلاناً: فلانكەس كەوتە ناو كارێكی ئەستەمو گەورەوە.

أشْرَطَهُ: نیشانەی بۆدانا، دەگوترێ: (أشْرَطَ نفسه بكذا): نەفسی خۆی بۆ ئەوشتە ئامادە كرد.

أشْرَطَ الرسولَ الى فلان: بەپەلە پیاوی نارد بۆلای فلانكەس.

أشْرَطَ فلاناً لعمل كذا: فلانكەسی ڕاسپارد بۆئەوەی بەسەر فلان كاردا رابگا.

شارَطَه على كذا: مەرجی لەسەر دانا.

اشْتَرَطَ عليه كذا: بەمانا (شَرَطَ)دێ.

اشْتَرَطَ القومُ كذا: خەڵكەكە فلان شتیان كردە نیشانە بۆ خۆیان.

تشارطا على كذا: ئەو دووكەسە هەریەكەیان مەرجی خۆی لەسەر ئەوی تریان دانا.

تَشَرَّطَ في عمله: لەكارەكەی دا دەست ڕەنگینیو وردەكاری نواند.

الشَّرْط: مەرج؛ دوو كەس یا زیاتر لەمامەڵەو شتی وادا مەرج بۆیەكتری دادەنێن بۆئەوەی پێیەوە پابەند بن ٥ لەفیقهو قانون دا شەرت ئەوەیە شتەكە بێ ئەو تەواو نەبێ لەپێكهاتەی شتەكەش نەبێ ٥ بەلای نەحوییەكانەوە پەیدابوونی شتێكە بەهۆی شتێكی ترەوە، پەیوەست بوونی شتێكە بەشتێكی ترەوە بەهۆی ئامرازێكەوە ٥ (ك: شروط) ٥ ئامرازی شەرت وەكوو (إنْ، مَنْ، مهما، ...هتد).

الشَّرَطُ: نیشانە ٥ (ك: أشراط) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا﴾ بێگومان نیشانەكانی قیامەت پەیدا بوون.

الشَّرَطان: دوو ئەستێرەن پێیان دەگوترێ (قرنا الحمل) لەسەرەتای بەهاردا دەردەكەون.

الشُّرْطَة: پۆلیس ٥ تاكەكەی (شُرْطِي وشُرَطِي)یە ٥ (صاحِبُ الشرطة): سەرۆكی پۆلیس.

الشَّرِيط: حەبلی بادراو ٥ پلیتەی چرا ٥ تیلمە چەرمو تیلمە نایلۆن كە درێژو تەسك بێ ٥ جانتاو تورەكەیەكی بچوكە ئافرەت عەترو پێداویستی مكیاجی خۆی تێدا هەڵدەگرێ.

الشريطة: بەمانا (الشَرْط)دێ.

المِشْرَطَ: چەقۆو گوێزانی پزیشك بۆ بەكارهێنانی لە نەشتەرگەریدا.

المِشْرَطَة: بەمانا (المِشْرَط)دێ ٥ (ك: مشارط).

شَرَعَ الواردُ شرْعاً: دەمی خستە ناو ناوەكەوەو خواردیەوە.

شَرَعَ المَنزِلُ: خانوەكە لەرێگاكەوە نزیك بوو.

شَرَعَ فلان يفعل كذا: فلانكەس دەستی بەفلان كار كرد.

شَرَعَ الشيئَ: شتەكەی بەرز كردەوە، دەری خست.

شَرَعَ الدينَ: ئاینەكەی دانا روكن و مەرجەكانی رونكردنەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿شَرَعَ لَكم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا﴾.

شَرَعَ الأمرَ: كارەكەی بەباش دانا و پەسەندی كرد.

شرع الطريق: رێگاكەی خۆش كردو تەختی كرد.

شَرَعَ المنزلَ: خانوەكەی لەسەر رێگای دەرچوو كراوە بنیات نا .

شَرَعَ البابَ: دەرگاكەی خستە سەر رێگای دەرچوو كراوە.

أشرَعَ الشَّيئَ: شتەكەی دەرخست، بەرزی كردەوە.

أشرَعَ نحوه الرمحَ: رمبەكەی بۆ راداشت، روی رمبی تێكرد.

أشرَعَ الطريقَ: رێگاكەی درێژكردەوەو تەخت و خۆشی كرد.

أشرَعَ النافذة الى الطريق: پەنجەرەی سەر رێگای كردەوە.

أشرَعَ الدابةَ: وڵاخەكەی بردە سەرئاو.

شَرَّعَ: بۆ موبالەغەو زێدەڕۆیی مانای (شَرَعَ)دێ.

شَرَّعَ البيتَ: خانوەكەی بەرزكردەوە.

شَرَّعَ السفينةَ: شیراعی بۆ كەشتییەكە دروست كرد.

اشترعَ الشريعةَ: قانون و یاسا و شەریعەتی دانا.

الشُّراعَة: سەر لاشیپانە، تاكێكە دەكەوێتە سەر دەرگا، بۆ هەوادان و روناكی.

الشَّرْعُ: رێگاو بان ٥ رێبازو یاسایەك خودا داینابێ بۆ ئادەمیزاد هەروا دەگوترێ: (النـاسُ في هذا شرع واحد): ئادەمیزاد لەم بوارەدا یەكسانن.

الشَّرَعُ: یەكسانی، دەگوترێ: (نحن في هذا شَرَعٌ).

الشِّرْعُ: هاوشان، دەگوترێ: (هما شِرعان) ٥ هەروا ناوە بۆ وەتەری عود.

الشَّرَعَةُ: کەپرو سابات ٥ (ك: أشراع).

الشِّرْعَةُ: ڕێبازو پەیڕەوو پرۆگرام ٥ مەزهەبو ڕێبازی ڕاست ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾.

الشّريعة: ئەو بەرنامەیەی خودا بۆ بەندەکانی داینـاوە لەبواری بیرو باوەڕو یاساو ڕێساوە ٥ ڕێبازو پرۆگرام ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا﴾: دەراوی ئاو کەبەبێ جامولکەو پەرداخ دەتواندرێ دەمی پێوەنێیو ئاوی لێ بخۆیەوە ٥ بەربڵاو هەیوان.

المَشْرَعَةُ: پلوسکی ئاو ٥ دەراوی ئاو ٥ (ك: مَشارِع).

المشروعُ: ئەوەی شەرع بەڕەوای بزانێ ٥ کارێك بخرێتە بەرنامەوە بۆ ئەنجامدان ٥ (ك: مشروعات).

شَرَفَت الدابَّةُ شروفاً: وڵاخەکە بەسەر شتەکەی دا ڕوانی.

شَرَفَ الحائطَ: گوێسەبانەی بۆ دیوارەکە کرد.

شَرُفَ الرجلُ: پیاوەکە شەریفو مەردبوو پلەو پایەی بەرز بۆوە، دەگوترێ: (هو شريف) ٥ (ك: شُرَفاء وأشراف) (وهن شرائف).

أشْرَفَ الشيءَ: شتەکە بەرز بۆوە، گران بوو.

أشْرَفَ عليه: لەبەرزاییەوە تێی ڕوانی ٥ چاودێری کردو بەسەری دا ڕاگەیی ٥ لێی نزیك بۆوە، دەگوترێ: (أشْرَفَ علی المـوت): هەروەها بەمانای بەزەیی پێداهاتنەوە دێ.

أشْرَفَ الشيءَ لە: شتەکەی بۆ جێگیر کرد، ئەوشتەی بۆ گونجاند.

أشْرَفَ المِرْقـاةَ: چووە سەر پەیژەو بەرزەكو مەصعەد.

شارَفَهُ: لەبنەچەو باوكو باپیرەوە خۆی هەڵنایەوەو شانازی بەسەردا کرد.

شـارَفَ الشيءَ: لەبەرزاییەوە پێیدا ڕوانیو سەیری کرد.

شارَفَهُ: لێی نزیك بۆوە.

شَرَّفَ البنـاءَ: گوێسەبانەو دیکۆری بۆ خانووەکە دروست کرد.

شَرَّفَ فلانـاً: ڕێزی لەفلان گرتو بەگەورەی دانا ٥ وەسپی دا.

تَشَرَّفَ الرَّجُلُ: پیاوەکە شەرەفیاب بوو پلەو پایەی بەرز بۆوە.

تَشَرَّفَ للشَّيْءِ: چاوەڕوانی شتەکەی کرد، بەهیوای بوو.

تَشَرَّفَ للفتنـةَ: توشی فیتنەو ئاشوب بوو.

تَشَرَّفَ الشيءَ: دەستی خستە سەر

برۆكانی بۆ ئەوەی تیشكی خۆر ئازاری چاوی نەداو بەئاسانی شتەكە لەبەرزیو دووری ببینێ.

تَشَرَّف المرقاةَ وعليها: چووە سەر پەیژەو بەرزەكەكە.

اِسْتشرف: راست بۆوەو خۆی بەرز كردەوە.

اِسْتَشْرَفَ الشيءَ: چاوی هەڵبڕی بۆئەوەی لەبەرزییەوە بیبینێ.

أشراف الوجه: دوگوێچكەو لوت.

الشّارِف من الدّواب: وڵاخی پیر ٥ (ك: شَوارِف وشُرُّف).

الشّارِف من الأشياء: شتی كۆنو عەنتیكە.

الشّارُوفُ: گەسكە ٥ (ك: شواريف).

الشُّرافَةُ: دیكۆرو زەوائیدی وەها كە شتەكەی پێ برازێنرێتەوە.

الشَّرَفَ: شوێنی بەرز كەلێیەوە بڕوانیتە ئەملاو ئەولا، دەگوترێ: (هو على شرف من كذا) ٥ بەسەری دا دەڕوانێو لێیەوە نزیكە ٥ بەرزیو شكۆمەندیو پەسنی.

الشُّرْفَةُ: ژووری شت ٥ لای سەروی شت ٥ ئەگەر بۆ بیناو باڵەخانە بەكاربێ بەو دیكۆرو زەخرەفەیە دەگوترێ كەلەسەروی بیناكەوە دروست دەكرێ بەمەبەستی رازاندنەوە ٥ یان هەورە بانە.

المَشارِفُ: (مشارف الأرض): بەرزاییەكانی زەوی ٥ تاكەكەی (مَشْرَف) ٥ (مشارِف العراق): ئەو گوندە عەرەبانەی سەر سنوری رەشەخاكی عێراقن.

المَشْرَفِيّ: شمشێرێكە لەوڵاتی مشارف دروست دەكرێ یان لەوێوە دەهێندرێ.

شَرَقَت الشمسُ شَرْقاً: خۆر دەركەوت، خۆر هەڵات.

شَرِقَ المكانُ: شوێنەكە خۆر لێی دا، خۆری تێكەوت.

شَرِقَ الشيءُ: شتەكە تێكەڵ بوو.

شَرِقَ لونه: رەنگی سور بوو.

شَرِقَ البلحُ: خورما بەرسیلەكە سور هەڵگەڕا.

شَرِقَ وجهه: خەجاڵەت بوو، رەنگی سور هەڵگەڕا.

شَرِقَ الدمُ بجسده: خوێنەكە دەركەوتو رەوان بوو.

شَرِقَ فلان بالماء: فلانكەس بەئاو قورگی گیرا، دەگوترێ: (شَرِقَ بريقه وَشَرِقَ الموضعُ بأهله): دەمی پڕبوو لە تف ٥ شوێنەكە پڕبوو لەخەڵكو تەنگەبەر بوو.

شَرِقت الآلة: ئامێرەكە (مەكینەكە) بەسوتەمەنییەكەی خنكا.

شَرَقَت الأرضُ: زەوییەكە بەهۆی ئاودێرنەكردنی بوو بەسوتەمەڕۆ.

أشْرَقَت الشمسُ: خۆر لەئاسۆوە دەركەوتو گزنگی خۆی بەزەوی دا بڵاو كردەوە، دەشگوترێ (أشرقت الأرضُ): زەوی بەتیشكی خۆر روناك بۆوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا﴾.

أشْرَقَ وجْهَهُ: ڕوخساری درەوشایەوە جوانی لێ دەتكا.

أشْرَقَ البلحُ: بەرسیلە خورماكە سور هەڵگەڕا.

أشْرَقَ القومُ: خەڵكەكە كەوتنە كاتی خۆر هەڵاتنەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ﴾.

أشْرَقَ فلاناً: قورگی فلانكەسی گیراند.

أشْرَقَ الثوب بالصبغ: زێدەڕەوی كرد لەبۆیەكردنی قوماشەكەدا.

شَرَّقَ: لای خۆرهەڵاتی گرت.

شَرَّقَت وجهُهُ: دەمو چاوی گەشایەوە جوانی لێ تكا.

أشْرَقَتْ الأرضُ: زەوییەكە بێ بەروبووم بوو، ئاوی لێ بڕاو بوو بەسوتەمەڕۆ.

أشرق اللحمُ: گۆشتەكەی توێ توێ كرد لەبەر خۆر هەڵی خست تا وشك بێتەوە.

إنشرق اللحمَ: گۆشتەكەی توێ توێ كرد لەبەر خۆرهەڵی خست تا وشك بێتەوە.

انشَرَقَت القوس: قەوسەكە دوو لەت بوو.

تَشَرَّقَ: خۆی بەرهەتاو دا، لەچێشتەنگاودا لەبەر بەرۆچك دانیشت بۆ ئەوەی گەرمی بێتەوە.

الإشراق: پەیدابوونی نورو روناكیە لەجیهانی هەست پێ نەكراوەوە بۆ ناو زەین، كە دەبێتە هۆی پەیدابوونی زانستو زانیاری.

التشريق: (أيام التشريق): سێ رۆژەی دوای جەژنی قوربان رۆژی (١٢-١٣-١٤)ی مانگی ذیلحجە ٥ هەروا بە نوێژی جەژنی قوربانیش دەگوترێ ٥ لەحەدیثدا هاتووە (لا ذبح الا بعد التشريق).

الشارِقُ: خۆر ٥ لای خۆرهەڵات ٥ (ك: شَرَق)، دەشگوترێ: (أحمر شارق): سورێكی زۆر سورە.

الشَّراقي: لەزاراوەی خەڵكی میصردا ئەو زەوییەیە ئاوی روباری نیل نەیگرێتەوە ٥ كە ئاو دراو بەرو بوومی باشی بوو پێی دەگوترێ: (ريّ الشراقي).

الشَّرْقُ: خۆر ٥ لای خۆر هەڵات ٥

(شجرة شرقية): ئەو درەختەیە لەخۆرهەڵاتەوە خۆر لێی بدا تا نیوەڕۆ.

الشَّرَقُ: خۆر ٥ (لحم شَرَقٌ): گۆشتی بێ چەوری.

الشَّرِيقُ: خۆر هەڵات ٥ (ك: شُرُقٌ).

المشارقة: دانیشتوانی خۆرهەڵات ٥ تاکەکەی (مشرقي)یە.

المَشْرِقُ: لای خۆرهەڵات ٥ وڵاتە ئیسلامییەکانی خۆرهەڵاتی نیوە دورگەی عەرەبی ٥ (ك: مشارق).

المَشْرِقان: خۆرهەڵاتو خۆرئاوا (بەشێوەی تەغلیب) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ﴾.

المِشْرِقان: تیشکێکە لەدرزی دەرگاو پەنجەرەوە دەچێتە ژور ٥ یان ناوە بۆ خودی درزەکە ٥ (ك: مشاريق).

شرِكت النعلُ شركاً: شیراکی نەعلەکە پچڕا.

شَرَكَ فلاناً في الأمر شِركاً وشرِكةً وشِركةً: فلانکەس بوو بەهاوبەش لەکارەکەداو بۆ هەریەکێ لەهاوبەشەکان بەشێکی دیایکراو هەیە.

أشْرَكَهُ في أمره: خستیە ناو کارەکەیەوە ٥ کردی بەهاوبەش، دەگوترێ: (أشرك بالله): هاوەڵی بۆ خودا دانا، شتی تری کرد بەهاوبەشی خودا لەخودایەتیو دەسەڵات دا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾.

أشركَ النعلَ: شیراکی بۆ نەعلەکە دروست کرد.

شاركه: هاوبەشی کرد، بوو بە هاوبەشی، دەگوترێ: (فلان يشارك في علم كذا): فلانکەس لەفلان زانست دا هاوبەشی هەیە شتێکی لێ دەزانێ.

شَرَّكَ بينهم: کردنی بەهاوبەش.

شَرَّكَ النَّعْلَ: شراکی بۆ نەعلەکە دروست کرد.

اشترك الأمرُ: کارەکە تێکەڵو پێکەڵ بوو.

اشترك فلان في كذا: فلانکەس لەفلان پرۆژەدا هاوبەشی کرد شتێکی پارە خستە ناو پرۆژەکەوە بۆ ئەوەی سودی لێ وەرگرێ، دەگوترێ: (اشترك في الصحيفة أو في السكة الحديدية).

اشترك الرجلان: ئەو دوو پیاوە بوون بەهاوبەشی یەکتر.

تشاركا: هاوبەشی یەکتریان کرد.

الإشتراكية: ڕێبازێکی سیاسیو ئابوریە بەپێڕەوو پرۆگرامی ئەومیە دەوڵەت ئامێرو کەرەسەی وەبەرهێنان

کۆنترۆڵ بکاو سەروکاریان بکاو بەشێوەی عەدالەت بەرو بوومەکەیان بەسەر دانیشتوانەکان دا دابەش بکا یەکسانی بخاتە ناو کۆمەڵگاوە ٥ (لەڕاستی ئەوە هەر قسەیەو چەواشەکردنی جەماوەرەو لەواقیع دا شتێکی ترە) (كلمة حق يراد بها الباطل).

الشِّرَاك: شیراکی نەعل کەدەکەوێتە پشتەپێ ٥ (ك: شُرُك وأشْرُك).

الشِّرْكُ: بەش‌و بار ٥ (ك: أشراك) ٥ بڕوای فرەخوایی.

الشَّرَك: داوی نێچیرەوان ٥ (ك: أشراك وشُرُك).

الشَّرِكَةُ: گرێبەستێکە لەنێوان دووکەس یان زیاتر بۆ ئەنجامدانی پرۆژەی هاوبەش.

المُشْتَرَك: (رجل مشترك): پیاوێکی خەمۆکە، قسە لەگەڵ خۆی دەکا ٥ (لفظ مشترك): وشەیەکە زیاد لەمانایەکی هەیە ٥ (مال مشترك): ماڵێکی هاوبەشە زیاد لە خاوەنێکی هەیە.

شَرَمَ الشيئَ شَرْماً: لەلاوە شتەکەی دادڕی، دەگوترێ: (شرم أنفه وشرم أذنه): لەلای سەروی لێی بڕی کەمێکی لێ کردەوە ٥ (فهو مشروم وشريم).

شَرَمَ له من ماله: لەماڵ‌و سامانی خۆی شتێکی کەمی دایە.

شَرِمَ شَرَماً: درزی برد، قەڵشا، دەگوترێ: (تَشَرَّمَ الجلدُ): پێستەکە قەڵشت ٥ (تَشَرَّمَ نواحي الكتاب): قەراخی کتێبەکە شەقار شەقار بوو.

الشَّرْم: هەر درزو دەلاقەیەك لەدیوار یان لەکێو دابێ‌و داخراوبێ ئەم دیواو دیونەبێ.

الشَّرْم في البحر: بەمانا خلیجی دەریا (قوناو)دێ.

شرنَقَةٌ: بڕیەوە.

الشَّرَانِقُ: کاژ؛ توێژی مار کەساڵانە فڕێی دەدا.

الشَّرْنَقَةُ: قۆزاخە؛ پەردەیەکی چنراو لەهەودای باریك بڕێ جرو جانەوەر بەدەوری خۆی دا دەیچنێ بۆ پارێزگاری کردنی بۆ نموونە کرمی ئاوریشم.

شَرِهَ الى الطعام وغيره: حەزی لەخواردن کرد زۆر بۆی چڵێس بوو (فهو شره وشَرْهانُ وهي شرهة وشرهى).

شَرَاهُ شِرىً: فرۆشتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ﴾ ٥ ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ﴾ ٥ بەنرخ‌و بەهای خۆی شتەکەی هەڵگرت.

شَرَى الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی نەخۆشی خرۆیلکە کرد.

شَرِيَ في الأمر: توند ڕەوی لەکارەکەدا کردو زۆری لێ کۆڵیەوە ٥ بەتوندی تێ نووساو خێرا هەنگاوی نا، دەگوترێ: (شَرِيَ الرجلُ في غضبه وشَرِي الفرسُ في سيره).

شَرِيَ البرقُ: بروسکەکە روناکیو تیشکەکەی درێژەی کێشا.

شَرِيَت العينُ بالدمع: چاو بەریز فرمێسکی رشتن.

شَرِيَ الجلدُ: پێستی خرۆیلکەی دەردا ٥ (فهو شَرٍ).

أشْرَتِ الشَّجَرَةُ: درەختەکە پەلکە گەڵاکانی لەزەوی خشان بەناوی دا بڵاو بوونەوە.

أشرى القومُ: خەڵکەکە خۆیان شوبهاند بەکۆمەڵی شورات.

أشرى بين القوم: شەڕو ئاشوبی خستە ناو خەڵکەکەوە.

أشرى الشيءَ: شتەکەی خوار کردەوە.

أشرى فلاناً بكذا: بەفلان شت فلانکەسی هەڵنا بۆ کردنی شتێك.

شاراه مشاراة وشراءً: پێی فرۆشت مامەڵەی لەگەڵ کرد ٥ زۆر توند ڕەوی کرد لەکێشەو نیزاعەکەی دا.

اشتراه: بەبەهاو نرخی خۆی شتەکەی وەرگرت ٥ لێی کڕی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾.

تَشَرَّى القومُ: خەڵکەکە بڵاوەیان لێ کرد ٥ چوونە نێو پێڕو تاقمی شوڕاتەکانەوە.

اسْتَشْرَى: خرۆیلکە یان مێکوتەی جەستەی زۆر بوون.

اِسْتَشرى الشَّرُّ أو الداءُ: شەڕو ئاژاوەکە یان دەردەکە پەرەی ستاند لەوزە دەرچوو.

الشاري: کڕیار ٥ فرۆشیار ٥ کەسێك لەبەرخاتری خودا خۆی جانفیدا بکا، خۆبکاتە قوربانی ٥ (ك: شراة).

الشَّرى: بڵقی سورن وەکوو فلسو پەنجاییو شتی وا لەسەر جەستە پەیدا دەبن خرویان تێدایەو ئازاریشیان هەیە ٥ کێوو کەژ ٥ شوێنێك شێری زۆربێ، دەگوترێ: (هم أُسْدُ الشرى): ئەوان ئازاو بەجەرگو مەردن ٥ ناوچە ٥ (ك: أشراءُ).

شَرْوَى الشيءِ: وەکوو ئەوشتە ٥ هاوتاو هاوشێوەی شت، دەگوترێ: (هو لايملك شروى نقير) ٥ ئەوپیاوە دارای توێکڵە خورمایەك نیە، هەژارو لاکەوتەیە.

الشَّرْيُ: کاڵەکە مارانە ٥ ئەمامە خورما کە بەهۆی دەنکەکەیەوە بڕوێ ٥ تاکەکەی (شَرْيَةُ).

الشِّرْيان: ئەو ڕەگەیە خوێن لەدڵەوە دابەش دەکا بۆ جەستە ٥ (ك: شرايين).

الشَّرِية من النساء: ئافرەتێکە هەرکچی ببن.

المُشتَري: گەورەترین هەسارەی گەڕۆکە ٥ لەچیرۆك و ئەفسانەکان دا بەگەورەی خوداکانیان داناوە.

شَزَبَ الحيوانُ شُزوباً: حەیوانەکە کزو لاواز بوو.

شَزَبَ المكانُ: شوێنەکە ڕەقەن و کرێن بوو ٥ (فهو شازب) ٥ (ك: شُزَّبٌ) ٥ (وهي شازبة) ٥ (ك: شوازِب).

شزَّبَ الحيوانَ: حەیوانەکەی کزو لاواز کرد ٥ ژێر باری کرد.

الشَّزيبُ: پەلەدار پێش ئەوەی ڕاستەو پاستە کرابێ ٥ (ك: شُزُوب).

شَزَرَ الحَبْل شَزراً: حەبلەکەی بادا.

شَزَرَ فلاناً واليه: بەتیلەی چاو سەیری کرد، بەزۆری لەکاتی ڕق هەڵسان و توڕەبون دا رووەدەدا.

شَزَرَ بالسِّنان: زەبری لێ دا لەراست و چەپ، بەسەرە ڕمب هەلا هەلای کرد.

تَشازَروا: بەتیلەی چاو سەیری یەکتریان کرد، خێسەیان لەیەکتر کرد.

إسْتَشزَرَ الحبلُ: حەبلەکە گشت بوو زۆری باخوارد ٥ امرؤ القيس دەڵێ: (غدائرها مستشزرات الى العلا).

استَشزَرَ الحَبلَ: حەبلەکەی زۆر بادا ٥ گشتی کرد.

الشَّزْرُ: سەرکردنی دڕدۆمی و نەویستی، تەماشاکردن و خێسە لێ کردن، بەچاوی تەماشاکردن.

شَزِنَ شَزَناً: نیشاتی پەیداکرد، بەردەوام بوو لەسەر ئیش و کار ٥ ماندو بوو لەئیش کردن.

تَشَزَّنت الأرض: دەمارە ڕەق و بەردەزڕوێی زەوییەکە درێژ بووە.

تشزَّنَ الشيئُ: شتەکە پتەو بوو.

تشزَّن الأمر عليه: کارەکەی لێ قورس بوو، بۆی ئەنجام نادرێ.

تَشَزَّن للأمر: خۆی بۆکارەکە ئامادە کرد.

تَشَزَّن قِرنَه: هاوشانەکەی خۆی بۆڕدا، بەسەری دا زاڵ بوو.

تَشَزَّنَ الشاةَ: مەڕەکەی خستە سەر زەوی بۆئەوەی سەری ببڕێ.

الشَزَنُ: پارچە زەوی ڕەق، دەماری پتەو توند ڕەوشت، تورەو تڕۆ، سەر ڕەق.

الشَّزَن من الشيئ: تەنیشت و ئەملاو ئەولای شت، دەورو بەری شت ٥

دوریی ٥ (ك: شُزُنٌ وشُزُون).
الشُزُنُ: ناوچه ٥ لای شت ٥ نزیك شت.
شَسَعَ الشيئُ شُسُوعاً: شتەكه دوور كەوتەوه، دوور بوو، دەگوترێ: (شَسَعَ فلان عن بلده ووطنه): فلاَنكەس لەخاكو وڵاتی دوور كەوتەوه.
شَسَعَ بفلان: فلاَنكەسی دوورخستەوه ٥ (فهو شاسع) ٥ (ك: شُسَعٌ) ٥ (وهي شاسعة) ٥ (ك: شَوَاسع).
شَسَعَ النعلَ: تیلمه چەرمی بۆ نەعلەكه دانا بۆ ئەوەی قامكی قاچی تێ بكا لەرۆیشتن دا نەعلەكه بەقاچییەوه هەڵبسێ.
شَسِعت النعلُ: نەعلەكه تیلمه چەرمەكەی پچڕا، ئەو تیلمه چەرمەی قامكی قاچی تێ دەكا پچڕا.
أشْسَعَ النعلَ: تیلمه چەرمی بۆنەعلەكه دروست كرد.
أشْسَعَ الشيئَ: شتەكەی دوور خستەوه.
شَسَّعَ النعلَ: تیلمه چەرمی بۆ نەعلەكه دروست كرد واته دەق بەمانا (شَسَعَ النعلَ)دێ.
الشِّسْعُ: تیلمه چەرمێكه بەدیوی سەرەوەی نەعلەوه چەسپ دەكرێو شوێنی پەنجەی قاچی لێ دروست دەكرێ بۆئەوەی پەنجه گەورەی قاچی تێ بكرێو لەرۆیشتن دا نەعلەكه بەقاچەوه هەڵبسێ ٥ (ك: أشساع وشسوع).
الشِّسْعُ: قەراخی شوێن، ئەمبەرو بەری شوێن، دەگوترێ: (نزلوا بِشِسْعِ الوادي): لەلایەكی شیوەكه دابەزین ٥ (نزلوا بِشِسْعِ الصحراء): لەم سەرەو سەری سارایەكه هەڵیان داو نیشته جێ بوون.
الشِّسْعُ من الأرض: شوێنی تەنگەبەری زەوی.
شِسْعُ المال: باقی ماندەی ماڵ، بەرماوه، دەگوترێ: (له شِسْعُ مال): پیاوێكی ماڵ خۆشەویستەو باش سەرو كاریی دەكا.
الشُسْفُ: نانی وشك، كولێرەی رەق هەڵاتوو.
الشِّيفُ: خورمای نەگەیشتوی شەقار بوو ٥ گۆشتێك تەڕایی پێوه نەمێنێو خەریك بێ وشك بێتەوه.
الشُّشْمُ: شتێكه دەهاڕدرێو زۆر ورد دەكرێ بۆ دەرمانی چاو بەكار دەهێندرێ یان بۆ بەهێزكردنی بینایی چاو وەكوو كل لەچاو رادەدرێ.
شَصَبَ العيشُ: ژیانو گوزەران ناخۆش بوو، كەمو كوڕی تێكەوت ٥ (فهو شاصِبٌ).

شَصِبَ المكانُ شَصَباً: شوێنەکە بێ بەروبووم بوو.

شَصِبَ الأمرُ: کارەکە قورس بوو ئاستەنگی هاتە پێش ◦ (فهو شَصِبٌ).

الشُّصْبُ: کەمو کوڕیو گرانیو ژیانی کوللە مەرگی ◦ (ك: أشصاب).

الشَّصِيبةُ: بەمانا (الشُّصْبُ)دێ ◦ (ك: شَصائب).

شَصَرَ الثورُ: کەڵەگا کێوییەکە بەشاخەکانی شەڕە قۆچی کرد.

شَصَرَ فلاناً بالرمح: بەڕمب لەفلانکەسی دا.

شَصَرَت الشوكةُ فلاناً: چقڵەکە لەفلانکەس ڕاچوو.

شَصَرَ الثوبَ: قوماشەکەی بەتەقەڵی گەورە گەورە دروو ◦ تەقەڵەکانی لێک دوور بون.

الشّاصِرُ من الظباء: ئاسکێک بێ بگاو هێزو توانای بازدانو ڕاکردن پەیدا بکا، یان بگاتە ئەو ئاستەی شەڕە قۆچ بکا.

الشّاصِرةُ: مێینەی (الشاصر) ◦ داوێکە دڕندەی پێ کەمەند دەکرێ ◦ (ك: شواصِر).

الشِّصارُ: تەختەدارێکە دەکرێتە لوتی حوشترەوە بۆئەوەی جڵەو خۆش بێ.

الشَّصَرُ من الظباء: بەمانا (الشاصر) دێ.

شَصَّ فلان شَصّاً: فلانکەس بەتوندی دەستی بەسەر شتەکەدا گرت ◦ ددانی خۆی لێ جیڕکردونو بەری نادا.

شَصَّت الناقةُ ونحوها: حوشترەکە شیری وشکی کرد یان شیری کەم بوو.

شَصَّت السنةُ: ساڵەکە بێ بارانیو گرانیو قاتو قڕی بوو.

شَصَّت المعيشةُ: ژیانو گوزەران ناخۆش بوو ◦ (فهي شَصُوص).

شَصَّ فلاناً عن الشيئ: فلانکەسی لە شتەکە دورخستەوە لێی مەنع کرد.

أشَصَّهُ عن الشيئ: بەمانا (شَصَّهُ)دێ.

الشِّصُّ: ئاسنێکی سەر قولاپە ماسی پێ دەگیرێ.

الشَّصُوصُ من النوق: حوشتری کەم شیرە ◦ (الشصوص من السنين): ساڵی بێ بارانیو قاتو قڕییە ◦ (ك: شَصائص وشِصاص).

شصا السَّحابُ شُصُوّاً: هەورەکە بەرز بۆوە.

شصت القرية: کوندەکە پڕبوو لەناو هەنگڵەکانی بەرز بوونەوە.

شصا بَصَرُهُ: چاوی بەملۆق وەستا.

شصت عينُه: چاوی تیل ڕوان بوو، خێل بوو، روی لەشوێنێکەو چاوی لەشوێنێکی تر.

شصا الميتُ شُصُوّاً وشُصِيّاً: مردوەکە هاوسا ٥ دەستو قاچی بەرز بوونەوە ٥ (هو شاصٍ وهي شاصية) ٥ (ك: شواص).

أشصى بَصَرَهُ: چاوی بەرز کردەوە.

الشَّصُوُ: جورتمو ناخۆشی ٥ سیواك.

شَطَأَ الزَّرعُ شطئاً وشطوءاً: کشتوکاڵەکە چروزەی کرد درەختەکە چرۆی کرد.

شطئتِ الأمُ بالولد: دایکەکە منداڵی بوو.

شَطَأَ الزَّرْعُ: بەمانا (شَطَأَ)دێ، دەشگوترێ: (أشطأت الشجرةُ بغصونها): درەختەکە چرۆی کرد ٥ (أشطأ الوادي): دۆڵەکە لافاوی لێ هەڵسا.

شاطَأْتُهُ: من لەمبەر روبارو ئەو بەوبەر روبارەوە رۆیشتین.

شاطِئ النهر والوادي: قەراخ چۆم کەناری شیو ٥ (ك: شواطئ وشطآن).

الشَطْءُ: ئەمامی درەخت ٥ چرۆی درەخت ٥ گەڵای درەخت لەسەرەتای دەرکەوتنی دا ٥ (ك: شطوء وأشطاء).

شَطْءُ النهر والوادي: کەناری روبارو شیوو دۆڵ.

شَطَبَ عنه شَطْباً: لێی لا دا.

شطب الأديمَ: چەرمەکەی هەڵدڕی.

شَطَبَ الكاتِب الكلمةَ: نووسەرەکە وشەکەی کوژاندەوە.

شطَبَ القاضي الدعوى: قازی داواکەی چەرت کردو لەلیستی داواکان دەری هێنا لەبەر هۆکارێکی یاسایی.

شَطَّبَ: زێدەڕۆیی لەمانای (شَطَبَ)دەگەیەنێ، دەشگوترێ: (شَطَّبَ العملَ): کارەکەی کۆتایی پێ هێنا.

شَطَّبَ اللحمَ: گۆشتەکەی توێ توێ کرد، قەڵاشتییەوە.

شَطَّبَ السيفُ جسمه: شمشێرەکە شوێنکەی لەجەستەدا جێ هێشت.

إنْشَطَبَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو.

الشَّاطِب: (طريق شاطب): ڕێگای خوارو پێچاو پێچ ٥ (مكان شاطب): شوێنی دوور ٥ (رمية شاطبة): هاویشتنێك ئامانج نەپێکێ، لەدەورو بەری نیشانەکە بدا.

الشُّطْبُ: (شُطْبُ السيف): ئەو خەتو هێڵانەن کەوەکوو جەوهەر لەشمشێرەکەدا دەبینرێن ٥ تاکەکەی (شُطْبَة).

الشَّطْبُ: درێژی ڕەوشت جوان ٥ لەزاراوەی ژمێریاریو دەفتەر داران دا بریتییە لە دیاریکردنو تۆمارکردنی مەسروفات لەدەفتەری تایبەتی داو داگرتنی لە بودجەی پەسەندکراو دا.

الشُّطْبَةُ من الشَّيْئ: پارچەیەکە لەشت بەدرێژایی ببڕدرێ وەکوو تلیشە دار،

تیتۆڵە قوماش ٥ هێڵێکە بەسەر نوسراوە هەڵەکەدا دەهێندرێ، وادەبێ دو هێڵی ڕاستو چەپ بەکاردەهێندرێن.

الشَّطِيبَةُ: ئەو پارچە تیلمە چەرمەیە بەدرێژی دەبڕدرێ ٥ یان هەرشتێکی لەوجۆرە ٥ (ك: شطائب).

شَطَحَ في السير أو في القول: زۆر دوور کەوتەوە، زۆری گوت.

الشَّطْحَةُ: قسەو کردەوەی ناقۆلا، دەگوترێ: (لفلان الصوفي أحوال وشطحات).

شَطَرَ الرجلُ على قومه شطوراً وشطارة: پیاوەکە بەشەڕو ناخۆشی قەومەکەی خۆی ناڕەحەت کرد.

شَطَرَ عن القوم: لەخەڵکەکە جیابووە بەڕق هەڵستاوی.

شَطَرَ الشيئَ شطراً: شتەکەی لەت کرد، دابەشی کرد، کردی بەدوو بەش.

شَطَرَ الحلوبة: گوانێکی ئاژەڵە شیردەرەکەی دۆشیو گوانەکەی تری نەدۆشی.

شَاطَرَهُ الشيئَ: شتەکەی کرد بەنیوە.

شَطَّرَ الشِّعْرَ: بۆ هەر نیوە دێڕە شیعرێک نیو دێڕ شیعری خۆی خستە سەر چامە شیعرەکە.

الشَّاطِرُ: بەدخوو دڵ پیسو خراپەکار ٥ بەلای صوفییەکانەوە کەسێک دەست پێشخەربێو بۆلای خودا پەلەبکا ٥ زیرەكو لێهاتوو دەست ڕەنگین ٥ (ك: شُطَّار).

الشَّطْرُ: نیوەی شت، بەبەشێکیشی دەگوترێ ٥ (ك: أشطُر، وشطور) ٥ دەگوترێ: (حلب الدهر أشطُرَهُ): ڕۆژگاری سەرەو ناو کرد تاڵیو شیرینی چەشت، خۆشیو ناخۆشی تێدا دین ٥ ناحیەو لای شت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾.

شَطْرُ البيت من الشعر: نیوە دێڕی شیعرەکە.

الشَّطُورُ: دەگوترێ: (ثوب شطور): قوماشەکە لایەکی پانیەکەی لەلاکەی تری زیاترە.

الشَّطِيرُ: دوور، دەگوترێ: (منزل شطير وبلد شطير): مەنزڵگایەکی دوور ولاتێکی دوور ٥ غەریبو عەنتیکە.

شطيرا الشيئ: نیوەی شت ٥ (ك: شُطُرٌ).

الشَّطِيرة: نانێکە دوو توێ دەکرێو پێخۆری تێدەکرێ وەکوو شلکێنە، کەلانە، کوببەشامی ٥ (ك: شَطَائر).

المشطور من الخبز: بەمانا (الشطيرة)دێ ٥ پاسایەکی شیعرییە نیوەی شیعرەکە لەجۆری (السريع) یان (الرجز)بێ

لەهەموو شیعرەکەدا ڕەچاوی یەك سەرەوا دەکرێ.

الشَطْرنج: یارییەکە لەسەر پارچە تەختەیەك (کە شەصتو چوار چوارگۆشەی تێدایە) ئەنجام دەدرێ، لاسایی دوو دەوڵەتی بەشەڕهاتوو لەگەڵ یەکتردا دەکرێتەوە، سی‌و دوو پارچەی تێدا بەکاردەهێندرێ کە نموونەی دوو مەلیكو دوو وەزیرو ئەسپ سوارو قەڵاو فیل‌و سەربازەکانن، لەبنەڕەت دا یارییەکە هیندییە.

شَطَّ شُطُوطاً وشَطَطاً: دوور کەوتەوە، دەگوترێ: (شطت الدار): ماڵەکەی دوور بوو ٥ (شَطَّ في الأمر): زۆر لەکارەکە ورد بووەوە گەلێکی ئەمدیو ئەو دیوکرد زیاد لە پێویست لێی کۆڵیەوە، دەگوترێ: (شَطَّ في المساومة): لەمامەڵەو دان‌و سان دا زۆری هێناو برد ٥ (شَطَّ عليه في حكمه): لەبڕیارەکەی دا ستەمی لێ کرد.

أشَطَّ: دوور کەوتەوە، دەگوترێ: (أشطَّ في الصحراء): لەسارادا زۆر دوور کەوتەوە ٥ (أشَطَّ في الطلب): زۆری لەداواکە کۆڵیەوە یان زۆری داوا کرد ٥ (أشَطَّ في حكمه): ستەمی لەبڕیارەکە دا کرد.

شاطَّهُ: لەستەم‌و زیان پێ گەیاندن دا بەسەری دا باڵا دەست بوو.

شَطَّطَ: زێدە ڕۆیی کرد لەدوور کەوتنەوەدا.

إشْتَطَّ: دوور کەوتەوە ٥ (إشْتَطَّ في حكمه): لەبڕیارەکەی دا ستەمی کرد.

الشِطاطُ: دووریی ٥ درێژی‌و هەندام ڕێك‌و پێکی.

الشَطُّ: کەناری ڕووبار ٥ (ك: شُطُوط وشُطّان).

شَطَفَ عن الشيء: وازی لەشتەکە هێنا لێی دوورکەوتەوە.

شَطَفَ الثوبَ: قوماشەکەی شت.

الشُطُوف: دەگوترێ (نية شطوف): نیازێکی دوورە.

الشُطْفَةُ: پارچە ٥ (ك: شُطَفٌ).

المَشْطُوفُ: لەبواری ماتماتیك دا بریتییە لەوەی قەبارەیەك دووکەرت بکرێ بەئەندازەیەك بنکەکەی بەرامبەر یەکێك لەقاعیدەکانی نەبێ واتە فەیزەن بێ.

شَطَنَت الدارُ شُطوناً: خانووەکە دوورکەوتەوە، دەگوترێ: (شَطَن عنه): لێی دوورکەوتەوە ٥ (شَطَنَ صاحِبَهُ شطناً): بەپێچەوانەی مەبەستی هاوەڵەکەیەوە جوڵایەوە.

شَطَنَ الدّابَةَ: ولاخەکەی بەپەتێ درێژ بەستەوە، یان ولاخەکەی بەحەبلی درێژ شەتەك دا.

شَيْطَنَ: وەکوو شەیتانی لێ هات، یان کرداری شەیتانی کرد.

تَشَيْطَنَ: بەمانا (شَيْطَنَ)دێ.

أشْطَنَهُ: دووری خستەوە.

الشَّطَنُ: حەبلی درێژ کە لەبیر ئاوی پێ هەڵدەهێنجندرێ، یان ولاخی پێ شەتەك دەدرێ ٥ (ك: أشطان).

الشّطون (بئر شطون): بیری قوڵ ٥ (سِفر شطون): سەفەرێکی دورو نیازو مەبەست دوورە ٥ (رمح شطون): رمبی درێژو خوار ٥ (حرب شطون): شەڕی ترسناكو خوێناویو ناخۆش.

الشیطان: گیانی شەڕو نەگبەتو گومڕاکەر ٥ هەرکەسێك بێ فەرمانی خودا بکاو فەساد بلاوبکاتەوە ٥ ماری ژەهراوی پیسو زێنەخرۆ ٥ بۆ ناشیرین کردنی شت دەگوترێ: (كأنه وجه شيطان): روخساری دەڵێی روخساری شەیتانە، یان دەگوترێ: (رأسه رأس شيطان): سەری دەڵێی سەرە شەیتانە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (ركبه شيطانهُ): شەیتان سواری شانی بوو ٥ شەیتان چووە کەللەیەوە ٥ (نزع عنه شيطانه): شەیتانەکەی لەکەللەی دابەزی یان لەکەللەی شەیتان هاتە خوار ڕێبازی ئاشتیو بارقوڵیو هێمنی رەچاو کرد.

شيطان الفلاة: تینوایەتی.

شیطان الشاعر: جندۆکەی شاعیر ٥ لەسەردەمی نەزانی دا بڕوایان وابوو هەموو شاعیرێك جندۆکەی هەیەو فێری شیعری دەکا ٥ (الراجز) دەڵێ: (فأن شيطاني أمير الجن).

شَظُفَ الشَجَرُ: درەختەکە بەهۆی کەم ئاودانیەوە وشك بوو.

شَظُفَ العيشُ: ژیانی ناخۆشو پڕکەمو کوڕی بوو.

شَظُفَ الخلق: ڕەوشتی ناشیرین بوو ٥ (فهو شظيف).

الشُّظْفُ: نانە سوتاو ٥ پارچە دارێکی بچوك وەکوو سنگ.

الشَّظَفُ: چورتمو ناخۆشی ٥ (ك: شظاف) ٥ پەڵ هەڵدانی گۆشت لەبنکی نینۆكو ئەملاو ئەولای.

شَظِيَ العودَ ونحوهُ شَظىً: عودەکە قڵیشاو دوو کەرت بوو.

شَظِيَ القومُ: خەڵکەکە بلاوەیان لێ کرد.

شَظِيَ الفرسُ: ئێسقانی خوار ئەژنۆی

ئەسپەکە نەخۆش کەوت ٥ (فهو شظٍ وهي شظية).
أشظاهُ: پرپشکی ئەو شتەی رێ کەوت ٥ پارچەی ئەوی لێ درا.
شظّي الشيءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.
شَظِيَّ القومَ: خەڵکەکەی پەرتەوازە کرد.
تَشظّى العودُ: عودەکە کەرت کەرت بوو، دەگوترێ: (تشظّى الصَّدَفُ عن اللؤلؤ): توێکڵی مرواریيەکە قەڵشی‌و دەنکە مرواريیەکە دەرکەوت.
تَشظّي القومَ: خەڵکەکە بڵاوەيان لێ کرد.
الشَّظَى: ئێسقانێکە بەئەژنۆی ئەسپەوە لکاوە ٥ دەست‌و پێوەندی هۆزو خێڵ لەبنەچەو نەژادا لەوان نین‌و بەغەوارە حسێب دەکرێن.
الشَّظِية: ئێسقانی بچوك کەبەدەوری ئێسقانی ئاوزەنگی قاچەوەيە ٥ پارچەو پرپشك کەلەقەبارەی رەقەوە بپەڕن ٥ بەزۆری بۆپارچەی تەقەمەنی‌و گوللەتۆپ‌و شتی وا بەکاردەهێندرێ ٥ (ك: شظايا).
شَعَبَ الشيءَ شَعْباً: شتەکە لێك بۆوەو پارچە پارچە بوو ٥ تەقييەوە.
شَعَبَ اليه: ئارزوی کردو حەزی لێ بوو.
شَعَبَ عنه: دوور کەوتەوە.
شَعَبَ الشيءَ: شتەکەی پارچە پارچەکرد ٥ وادەبێ بۆمانای پێچەوانەی لێك بوونەوەو تەقینەوە بەکاردەهێندرێ، دەگوترێ: (شَعَبَ الصَّدْعَ): شتە تەقیوو درزبردوەکەی پێکەوە نووساندەوە.
شَعِبَ الرجلُ: پیاوەکە ناوشانی پان بوو.
شَعِبَ الظَبْيُ: ئاسکەکە نێوان شاخەکانی پان بوون ٥ (فهو أشعب وهي شعباء) ٥ (ك: شُعْبٌ).
أشْعَبَ الشيءَ: قەڵشاوی شتەکەی چاك کردەوە.
شَعَّبَ الزرعُ: کشت‌و کاڵەکە پەڵەپەڵە بوو دێراو دێراو بوو.
شَعَّبَ الأمْرَ: کارەکەی بەشبەش کرد.
شَعَّبَ الإناءَ ونحوه: درزی زەرف‌و مەنجەڵ‌و قاپەکەی چاك کردەوە.
إنْشَعَبَ: بڵاوو پەرتەوازە بوو، دەگوترێ: (إنْشَعَبَتْ أغصان الشجرة): پەل‌و لقی درەختەکە بڵاو بوونەوە.
إنشَعَبَ النهرُ: روبارەکە بەشبەش بوو ٥ (إنشعَبَ الطريق): رێگاکە دابەش بوو، رێ رێ بوو، بوو بە دوو رێیان‌و سێ رێیان.
إنْشَعَبَ عنه: دورکەوتەوە لێی، دەگوترێ: (إنْشَعَبَ القولُ بصاحبه):

قسەکە سەرنجی کابرای خاوەنی لەمانایەکەوە بۆ مانایەکی تر برد.

تَشَعَّبَ: پارچە پارچە بوو، بوو بە چەند بەش.

تَشَعَّبَ الزَرْعُ ونحوه: کشتو کاڵەکە پەڵەپەڵە بوو.

أشْعَبُ: پیاوێکی ئازادکراوی حەزرەتی عوسمان بوو لەمەدینە، زۆر چاو چنۆكو بەتەماع بوو بۆ تە نمونەی تەماعکاریو لەپەندا دەگوترێ: (أطْمَعُ من أشعب): فلان لە ئەشعەب بەتەماع ترە، یان دەگوترێ: (طمع أشْعَبِيٌّ).

الشَعْبُ: نەتەوە، کۆمەڵی زۆر کەلەنەژادا بچنەوە سەرباوکێكو لەهۆزو خێڵ بەرفراوانترە، یان کۆمەڵێك ئادەمیزادی زۆرنو پەیڕەوی یەك یاساو ڕێسای تایبەتی دەکەن ٥ یان کۆمەڵێك ئادەمیزادی زۆر بەیەك زمان ئاخاوتن بکەن ٥ (ك: شعوب).

الشِعْبُ: شیوو دۆڵ، نزمایی نێوان دوو کێو ٥ (ك: شِعاب) ٥ ڕێگا ٥ ڕێڕەوی ئاو لەژێر زەوی.

شَعْبَانُ: مانگی هەشتی ساڵی قەمەریی.

الشُعْبَةُ: کۆمەڵەشت ٥ قورئان دەفەرموێ: {انطَلِقُوا إلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ} ٥ پارچە کە قاپو قۆریو شتی شکاوی لەوجۆرەی پێ چاك دەکرێ ٥ لقی درەخت ٥ (ك: شُعَبٌ، شِعابٌ).

الشُعَبُ: پەنجەکانی دەستو قاچ ، یان پەلو نوکی ئامێری وەکوو سێلكو شەنەو شەو فڵچەو شتی وا، دەگوترێ: (شُعَبُ السَّفود): شتێکە وەکوو مقاش دووسێ نووکی بەسەرەوەیە، لەکاتی گۆشت سورکردنەوەدا گۆشتەکەی پێ تێك هەڵدەدرێو ونجر ونجر دەکرێ ٥ (شُعَبَ الدهر): بارو دۆخەکانی ڕۆژگارو گۆڕانکارییەکانی ٥ (شُعَب الصدر): بۆرییەکانی هەناسە لەناو سییەکان دا ٥ (النزلة الشُّعَبِيَّةُ): هەوکردنی پەردەی ڕێڕەوەکانی هەناسە.

شَعُوبُ: ناوێکە لەناوەکانی مردن، دەگوترێ: (شَعَبَتْهُ الشَّعوب): مردن تەفرو تونای کرد.

الشُعُوبِية: نەزعەو بیرو باوەڕێکی دەمارگیری نەتەوە پەرستییە لەسەردەمی عەباسییەکان دا پەرەی سەند دژی ڕێزلێنانو پاساو دانەوەی ڕەگەزی عەرەبە بەسەر نەتەوەکانی تردا ٥ هەروا ناوە بۆ هەڵگرانی ئەو بیرو باوەڕە ٥ تاکەکەی (شعوبي)یە.

الشُعَيْبَةُ: لەبواری پزیشکی دا

ڕێڕەوێکی هەواییە لەناو سییەکان دا ٥ هەروا ناوی شوێنێکە لەباشوری عێراق نزیك بەصرە، لەسەرەتای هاتنی ئینگلیزەکان بۆ داگیرکردنی عێراق ١٩١٥م شەڕێکی بەناو بانگی تێدا کراوە شێخ مەحموودی حەفید بەلەشکرێکی پێکهاتوو لەجەنگاوەرانی کورد هاوبەشی ئەو شەڕەی کردوە.

المِشْعَبُ: ئامێرێکی کونکردنە بەکاردەهێندرێ بۆ چاککردنەوەی قاپو قاچاخ ٥ (ك: مشاغب).

شَعْبَذَ شَعْبَذَةً: کاراما بوو لەفرتو فێڵو چاو پەستەکی دا توانایەکی تایبەتی هەبوو بۆ شاردنەوەی راستییەکانو دەرخستنی شتە بەتاڵو پوچەکان لەقاوغی راستییەکان دا بەپەشت بەستن بەچاو بەستەکی ٥ (فهو مُشَعْبِذٌ).

شَعِثَ الشَّعْرُ شَعَثاً: قژی ژاکاو ئاڵۆزاو گرێ گرێ بوو، دەگوترێ: (شَعِثَ فلان و شَعِثَ رأسُهُ وبدنه): فلانکەس چڵکنو پڵکن بوو ٥ (فهو أشْعَثُ وهي شعثاء) ٥ (ك: شُعُثٌ).

شَعِثَ الأمْرُ: کارەکە بڵاو بۆوە، پارچە پارچە بوو.

شَعَّثَ من الشيءِ: شتێکی کەمی لەشتەکە هەڵگرت.

شَعَّثَ من فلان: بەچاوی سوكو بێ نرخ سەیری فلانی کرد.

شَعَّثَ الشّاعِرُ: شاعیرەکە لەشیعرەکانی دا شێوەی (تەشعیث)ی عەروزی بەکارهێنا واتە لەجیاتی تەفعیلە (فاعلاتن) لەبەحری (المجتث)دا، تەفعیلەی (مفعولن)ی بەکارهێنا.

تَشَعَّثَ: لێك بڵاو بوو، دەگوترێ: (تَشَعَّثَ رأس الوتد): سەری سنگەکە پرژ پرژ بوو، قەڵشیو پارچە پارچە بوو.

تَشَعَّثَ رأس المسواك: سەری دارسیواکەکە پرژ پرژ بوو.

تَشَعَّثَ الشَّعْرُ: قژەکە ئاڵۆزکان، چڵکن بوو.

تَشَعَّثَ القومُ: خەڵکەکە بڵاو بوونەوەو پارچە پارچە بوون.

الأشْعَثُ: سنگ ٥ سیواك.

الشَّعَثُ: کاروباری بڵاوو هەمەچەشنو جۆراو جۆر، دەگوترێ: (لَمَّ اللهُ شَعَثَهُ): خودا ئیشو کارەکانی بۆ کۆکردنەوەو بەکاڵا بوونەوە.

التَّشْعیثُ: لەبواری عوروزدا نەوەیە تەفعیلەی (فاعلاتن) لەسەرەوای بەحری خەفیفی موجتەث دا ببێتە (مفعولن).

شَعْوَذَ شَعْوَذَةً: بەمانا (شَعْبَذَ)دێ ٥ (فهو مُشَعْوِذ).

المُشَعْوَذ: ئەوكەسەی چاو بەستەکی لێ کرابێ.

شَعَرَ فلان: فلانکەس شیعری گوت.

شَعَرَ له: شیعری بۆ گوت.

شَعَرَ بە شعوراً: هەستی پێکردو پێی زانی.

شَعَرَ فلاناً: لەشیعردا زاڵ بوو بەسەری دا، بۆری دا.

شَعَرَ الشيئ شَعْراً: کوڵك‌و موی کردە ناوکەفی شتەکە، دەگوترێ: (شَعَرَ الخُفُّ): موی کردە ناواخن‌و ناوکەفی خوففەکە.

شَعِرَ شَعَراً: موی زۆرو درێژ بوون ٥ (فهو أشعر وهي شعراء) ٥ (ك: شُعْرٌ).

شَعَرَ فلان شِعْراً: فلانکەس مەلەکەی شیعری لەلایەیدا بوو، شیعری جوان‌و نایابی گوتن.

أشعَرَ الغلام والجارية: کورو کچەکە لەکاتی پێگەیشتن‌و بالق بوون دا موویان لەسەر جەستە پەیدا بوو.

أشعَرَ القومُ: خەڵکەکە دروشمێکیان بۆ خۆیان دانا.

أشعَرَ الشيئُ الشيئَ: شتەکە بەشتەکەوە نووسا، یان تێکەڵاوی بوو.

أشعَرَ الأمر: شتەکەی بڵاو کردەوە.

أشعَرَ فلاناً: پۆشاك‌و شیعاری تایبەتی لەبەر فلانکەس کرد.

أشعَرَ فلاناً الأمرَ وبالأمر: کارەکەی بەفلان زاناند ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾.

شاعَرَهُ: شەڕە شیعریان کرد، لەشیعر گوتن دا پێشبڕکێیان کرد، بەشیعر بەرهەڵستی شیعری ئەوی تری دایەوە.

شَعَّرَ الشيئ: بەکوڵك‌و مو ناواخنی کرد.

تَشَاعَرَ: لافی شاعیرێتی لێ دا، خۆی بەشاعیر دانا.

اسْتَشْعَرَ القوم: لەشەڕا خەڵکەکە بەدروشمی خۆیان بانگی یەکتریان کرد ٥ بەنهێنی تایبەتی خۆیان یەکتریان ئاگادارکرد.

اسْتَشْعَرَ الثوبَ: قوماشەکەی وەکوو دروشم لەبەر کرد.

اسْتَشْعَرَ الخوف: هەستی بەترس کرد، دەگوترێ: (اسْتَشْعَرَ خشية الله).

الأشْعَرُ: گۆشتی ژێر نینۆك ٥ (ك: شُعْرٌ وشاعر) ٥ (هو أشْعَرُ الرقبة): ئازاو بەجەرگە (کینایە لەشێر، دەشوبهێندرێ بەشێر باملی توکیشی پێوەنەبێ).

أوزان الشعر العربي

البيت شطران (مصراعان) : الصدر والعجز

والشطر اجزاء يقطع اليها الشعر حسب بحور الشعر الآتية نظمها صفي الدين الحلّي :

البحر	البيت	التفعيلات
البحر الطويل :	طويلٌ لهُ دونَ البحورِ فضائلُ	فَعُولُنْ مَفَاعِيلُنْ فَعُولُنْ مَفَاعِلُ
البحر المديد :	لِمَديد الشِعْر عندي صفاتُ	فَاعِلَاتُنْ فَاعِلُنْ فَاعِلَاتُ
البحر البسيط :	انَّ البسيطَ لديهِ يُبْسَطُ الأَمَلُ	مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَعِلُ
البحر الوافر :	بحورُ الشِعْرِ وَافِرُها جميلُ	مُفَاعَلَتُنْ مُفَاعَلَتُنْ فَعُولُ
البحر الكامل :	كَمَلَ الجَمالُ مِنَ البُحورِ الكامِلُ	مُتَفَاعِلُنْ مُتَفَاعِلُنْ مُتَفَاعِلُ
بحر الهزج :	على الأهزاجِ تَسْهِيلُ	مَفَاعِيلُنْ مَفَاعِيلُ
بحر الرجز :	في أبحرِ الأَرجازِ بَحْرٌ يَسهلُ	مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُ
بحر الرمل :	رَمَلُ الأَبحرِ تَرْويهِ الثِقاتُ	فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُ
بحر السريع :	بحرٌ سريعٌ ما لهُ ساحِلُ	مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلُ
البحر المنسرح :	مُنْسَرِحٌ فيهِ يُضْرَبُ المَثَلُ	مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولاتُ مُفْتَعِلُ
البحر الخفيف :	يا خفيفًا خَفَّتْ بهِ الحركاتُ	فَاعِلَاتُنْ مُسْتَفْعِ لُنْ فَاعِلَاتُ
بحر المضارع :	تُعَدُّ المضارِعاتُ	مَفَاعِيلُ فَاعِ لَاتُ
بحر المقتضب :	اقتضِبْ كما سألوا	فَاعِلَاتُ مُفْتَعِلُ
بحر المجتث :	ان جُثَّتِ الحركاتُ	مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلَاتُ
البحر المتقارب :	عن المُتقاربِ قالَ الخليلُ	فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُ
البحر المتدارك :	حركاتُ المُحْدَثِ تَنْتَقِلُ	فَعِلُنْ فَعِلُنْ فَعِلُنْ فَعِلُ
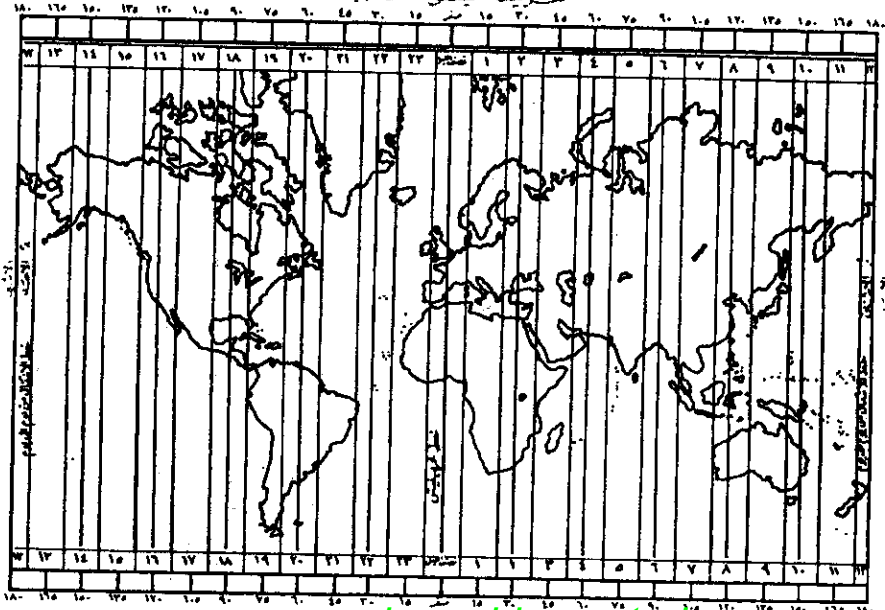
خريطة التوقيت الساعية

١٨٠ ١٦٥ ١٥٠ ١٣٥ ١٢٠ ١٠٥ ٩٠ ٧٥ ٦٠ ٤٥ ٣٠ ١٥ صفر ١٥ ٣٠ ٤٥ ٦٠ ٧٥ ٩٠ ١٠٥ ١٢٠ ١٣٥ ١٥٠ ١٦٥ ١٨٠

١٢ ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ ١٧ ١٨ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٢ ٢٣ منتصف ١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩ ١٠ ١١ ١٢

١٢ ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ ١٧ ١٨ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٢ ٢٣ منتصف ١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩ ١٠ ١١ ١٢

١٨٠ ١٦٥ ١٥٠ ١٣٥ ١٢٠ ١٠٥ ٩٠ ٧٥ ٦٠ ٤٥ ٣٠ ١٥ صفر ١٥ ٣٠ ٤٥ ٦٠ ٧٥ ٩٠ ١٠٥ ١٢٠ ١٣٥ ١٥٠ ١٦٥ ١٨٠

الأشعرية: تاقمێکن لەعولەمای کەلام شوێن ڕێبازی ئەبولحەسەنی ئەشعەری کەوتوون لەزۆر شت دا بیرو باوەڕیان پێچەوانەی موعتەزیلەکانە.

الشَّاعِرُ: شاعیر، هەستیار ، شیعروێژ ، (ك: شعراء) ، (شعر شاعر): شیعری چاكو پەسەند.

الشَّعَار: درەختی تێکهالاّو، درەختی چڕو پڕ ، شوێنی پڕ دارو درەخت.

الشِّعَارُ: ژێرکراس؛ ئەو پارچە کراسو دەرپێیەی دەکەونە سەر گۆشت ، ئارمو دروشمی تایبەتی کۆمەڵێك، پارتێك، دەوڵەتێك ، وشەو رستەو نهێنییەکە کۆمەڵێك لەسەفەردا یان لەشەڕدا بۆ یەکتر ناسینەوەی خۆیان بەکاری دەهێنن ، (ك: أشعِرة).

الشَّعْرُ: گەندە مو؛ موی زیادە کەلەسەر جەستەی ئادەمیزادو گیانلەبەری تردا دەردەکەون ، گەندە گیا ، (ك: شعور وأشعار).

الشِّعْرُ: کەلامێکی کێشراوو هاوکێشەو خاوەن سەرەواو سۆزو خەیالّی لەخۆگرتووەو بەمەبەستەوە بگوترێ ، لەزارەوەی مەنتیقیەکان دا قسەو ئاخاوتنێکە پێکهاتووە لەشتی خەیالّیو مەبەست لێی حەز لێ کردنە یان قێز لێ کردنە وەکوو دەڵێ: (الخمر ياقوتة سيالة): مەی دوڕو یاقوتێکی شلە ، (العسَلُ قيئ النحل): هەنگوین ڕشوی هەنگە.

الشِّعْرُ المنثور: پەخشانە شیعر؛ کەلامێکی بەلیغو سەجع ئامێزە بەشێوەی شیعر خەیالّو سۆزی تێدایەو بێ کێشی عوروزییە.

الشِّعْرَى: ئەستێرەیەکی روناکی زۆر گەورەیە لەکاتی گەرمەی هاوین دا دەردەکەوێ ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى﴾.

الشَّعْراءُ: فەروە ، زەوی یان باخی درەختاوی کەدرەختی زۆر بێ ، (داهية شَعراءُ): بەلاّی قورسو سامناك.

الشَّعْراني: توکنی، توك درێژ.

الشَّعْرَةُ: تالّە موو ، لەبواری چاو ئێشەدا بریتییە لەهەڵگەڕانەوەی برژانگ بۆلای گلێنە.

الشُّعْرور: شاعیرۆکە؛ کەسێك هەستی شیعری بەهێز نەبێ.

الشَّعْرِية: شەعرییە؛ جۆرە خواردنێکە لەهەویری گەنم دروست دەکرێ وشك دەکرێتەوە دەکوڵێندرێ.

الشُّعُورُ: هەست، دەرك پێکردن بەبێ

بەڵگە ە لەکاتی زەمو رەخنەدا دەگوترێ: (فلان لا یشعر) ە لەمزاراوەی زانایانی دەروونناسی دا بەو زانینە دەگوترێ کەلەنەفسی بەرامبەردا هەستی پێ دەکرێ یان لە بارو دۆخ و دەورو بەردا پێی دەزاندرێ، یان ئەو دەرك کردنەو شتە ویژدانیانەیە کەعەقڵ کۆیان دەکاتەوە بۆیە دەگوترێ: (انّ للشعور ثلاثة مظاهر هي الا دراك والوجدان والنزوع).

الشَّعِيرُ: جۆ؛ زەوادو بژێوە لەخوار گەنمەوەیە بۆ بەهێزی ە لەپەنددا هاتووە دەڵێ: (فلان کالشعیر یؤکل ویذم): فلانکەس وەکوو جۆ وایە دەشخورێ‌و زەمیشی دەکرێ.

الشَّعِيرة: ئەوشتەی شەرع‌و ئایین بەپەسەندی بزانن‌و فەرمانی بەئەنجامدانیان کردبێ ە (ك: شعائر) ە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ ە قوربانی‌و هەدی بۆ ماڵی خودا ە نیشانەو دروشم.

المشاعر: (مشاعر الحج): ئەنجامدانی کاروباری حەج.

المَشْعَرُ: درەختی تێك چرژاوو پرگەڵاو لق‌و پۆپ ە هەست ە شوێنی ئەنجامدانی حەج.

المشعر الحرام: موزدەلیفە ە (ك: مشاعر).

شَعْشَعَ الضوءُ: روناکییەکە کەمێك بڵاو بۆوە.

شَعْشَعَ الشراب ونحوه: ئاوی تێکەڵاوی شەرابەکە کرد.

شَعْشَعَ الزُّبَدَ: رۆن‌و چەوری زۆری کردە ناو تێکوشاویەکە.

تَشَعْشَعَ الضوء: روناکییەکە بڵاو بۆوە.

تَشَعْشَعَ الشهرُ: زوربەی زۆری مانگ تێپەڕی.

الشَّعْشاعُ: بڵاوە بوو، دەگوترێ: (ظل شعشاع): سێبەرێکە لەهەندێ کون‌و کەلەبەریەوە روناکی‌و تیشکی خۆر دێتە ناوەوە ە قسە خۆش‌و نیکتە بازو دەمو لەفظ شیرین.

الشَّعْشَعُ: بەمانا (الشعشع)دێ.

شَعَّ الشيءُ شَعاً: شتەکە بڵاو بۆوە.

شَعَّ فلان: فلانکەس پەلەی کرد.

شَعَّ الماءُ شَعّاً: ئاوەکەی هەڵرشت.

اشَعَّتِ الشمسُ: خۆر تیشکی خۆی بڵاو کردەوە.

أشَعَّتِ النار: ئاگرەکە روناکایی‌و گەرمایی خۆی نارد.

أشَعَّ السنبلُ: گوڵە دانەوێڵەکە پڕبوو، دەنکەکانی کامڵ بوون.

أشَعَّ الماءَ: ئاوەکەی پچڕ پچڕ نارد چۆڕ چۆڕ ئاوی بۆنارد.

الإشـعاعُ: بـڵاو بوونـەوەی روونـاکیو تیشکە لەفەزادا بـە شێوەی شـەپۆل شەپۆل.

الأشـــعة الـــصّينية: تیـــشکێکی موغنوکارەبییـــە لەلێـــك کـــەوتنی ئەلکترۆناتی تیژڕۆ پەیدا دەبن.

الأشـعة الكونيـة: تیـشکێکە لەبۆشـایی دەرەوە دەگاتـە زەوی زۆر کارایـە بـۆ چـونە نـاوەوەی شـتو کـونکردنی شت.

الــشَعَاعُ: شـتی بـڵاوە بـوی پـرژاو، دەگــوترێ: (دم شَـــعَاعٌ): خـــوێنی پـرژاو، (قلـب شـعاع): دڵـی ڕاڕاو پەرتـەوازە ٥ (ذهبـوا شَـعَاعاً): بـە پەرتــەوازەیی رۆیــشتن، دەگــوترێ: (تطایرت العـصا شَـعَاعاً): گۆچانەکە شکاو بـوو بەچـەند پارچـەیەکەوە ٥ (شَعَاع الـسنبل): پـرژی گوڵەگـەنم ٥ تەپو تـۆزو کـاوکۆتی گوڵەگـەنم کـە وشك بۆوە.

الشُعَاعُ: هێڵی روناکی کە لەدرزو کونو کەلەبــەرەوە دێنــە ژورەوە، وەکــوو تیـتـۆڵو داوە دەزو دێنــە بەرچــاو ٥ (ك: أشِعة وشعوع).

الــشُعُ: بـەمانا (الـشُعَاع)دێ ٥ خـانوی جاڵجاڵۆکە ٥ (ك: شِعاع).

المُشِعَّةُ: (النظـائر المُـشِعَّة): ئـەو شـێوەو نمونانـــــەن کەتایبەتمەنـــــدی تیشکدانەوەیان هەبێ.

شَعَفَ الشیئَ شَعْفاً: زۆر شتەکە کەوت.

شَعَفَ الحُبُّ فلاناً: دڵـداری دڵـی فلانکەسـی داخ کردوە.

شَعِف به وبحبه شَعَفاً: خۆشی ویست، وەگری بوو، پێیەوە هەڵـەو گیر بـوو ٥ (شَـعِفَ بـالأمر): ترسـا لەکارەکـەو توشـی شـۆك بوو.

الشُعَاف: شێتی.

الــشَعَفَةُ: لای سـەروی هەرشتێـك بـێ، دەگـوترێ: (شَعَفَةُ الجبل): دوندی کێو تۆپەلاکی کەژ ٥ (شَعَفَةُ الرأس): تۆقە سەر ٥ پەڵە قژی سەر، کۆپلـە مـووی سەر ٥ خۆشەویـستی لەسـنور زیاد ٥ (ك: شَعَفٌ وشِعاف وشُعُوفٌ).

الشُعْفَةُ: نمەباران؛ ئاوە بارانی کـەم کـە بەئاسـتـەم روی زەوی تـەڕبکا ٥ (ك: شِعاف).

المَشْعُوف: دڵ سوتاوی عیشقو ئـەوین ٥ دڵ برینـــداری خۆشەویـــستی ٥ دڵ ترساو ٥ شێت.

شَعَلَت النارُ شَعْلاً: ئاگرەکە هەڵـگیرساو کڵپەی کرد.

شَعَلَ النَـارَ: ئاگرەکـەی داگیرسـاند، کڵپـەی کرد.

شَعِلَ شَـعَلاً: سپیایەتی تێـکەڵی قـژەکانی

بوو، قژەکانی ماش‌و برنج بوون ٥ (فهو أشعل وهي شعلاء).

أشعَلَ النار: ئاگرەکەی داگیرساند، دەشکوترێ: (اشعَلَ النار): رقی فلانکەسی هەڵساند.

أشعَلَ الفتنة: فیتنەو ئاشوبەکەی بەرفراوان کرد.

أشعَلَت الطعنةُ الدَّمَ: زەبرو برینەکە خوێنی پرژاند.

شَعَّلَ النارَ: بۆ زێدە رەوی لەمانای (شَعَلَ)دا بەکاردێ.

اِشتَعَلَت النار: ئاگرەکە هەڵگیرساو بڵێسەی کرد.

اشتَعَلَ فلان غَضَباً: فلانکەس رقی هەڵساو گڕی گرت.

اشْتَعَلَ الرَّأسُ: پیری بەناو قژی سەریدا بڵاو بۆوە ٥ قژی سەری ماش‌و برنج بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاشْتَعَلَ الرَّأسُ شَيْبًا﴾.

الأشْعَلُ من الخيل: ئەسپێك کە تووکی سپی تێکەڵاوی تووکی بێ ٥ ئادەمیزاد کە رەنگی سور لەچاوی دا بێ، یا سپێنی چاوی سور بێ.

الشُّعْلَةُ: بڵێسە ئاگر، ئاگری گڕدار، بڵێسەی ئاگردان‌و تەنور ٥ بڵێسەی چاوی تەباخ‌و سەماوەرو شتی لەو جۆرە کەبەنەوت یان بەغاز ئیش دەکەن کە غازەکەیان دەکرێتەوە ئاگر بە شوێنی هاتنە دەرەوەی غازەکە دەنرێ‌و گڕدەگرێ ٥ یان پەڕۆیەك لەسەری دارێکەوە دەپێچرێ‌و لەنەوت‌و زەیت هەڵدەکێشرێ‌و ئاگری پێوە دەنرێ بۆ روناکی.

الشَّعِيلُ: هەڵگیرساو، بۆ مێینە (الشّعيلة) بەکاردێ ٥ (ك: شُعَلُ وشعائل).

المِشْعالُ: ئامێری شت داگیرساندن وەکوو چەرخ‌و شقارتەو شتی لەو جۆرە ٥ (ك: مشاعل).

المِشْعَلُ: بەمانا (المشاعل) دێ ٥ (ك: مشاعل).

المَشْعَلُ: بەمانا (المشعال)دێ ٥ (ك: مشاعل).

المَشْعَلُ: چراو فانۆس‌و شتی لەو جۆرە ٥ (ك: مشاعِل).

المُشْعِلُ: شتی پرژاوو بڵاوە بوو بەچوار دەوری خۆی دا، دەگوترێ: (جراد مُشْعِلٌ وكتيبة مُشْعِلَةٌ).

شَعِنَ شَعْرُهُ شَعْناً: قژی ژاکاو بزو تێکهاڵاو بوو.

أشْعَنَ فلان: فلانکەس کاکۆڵی دوژمنەکەی گرت‌و بۆلای خۆی رایکێشا ٥ قژی ناوچەوانی گرت‌و کێشی کرد.

شرفات
سيارة شحن
شراع
شطرنج
١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦
شعاع
شريطة
مشذب
شص
شبكة
شاربا الرجل
مشد
شختورة
الشظية
شبه المنحرف
شبه المنحرف المتساوي الساقين
شحطة
شحاطة
شعاع الدائرة
شجرة المطاط
شجرة الخبز
شحمة الأذن
شبت
شباك
شب الليل
شربين
شجرة الزئبق
شحرور
شرشور
شبل

اِشْـعَنَّ شَـعْرُهُ ونحـوه: قـژی زۆر ژاکـاو بژبون.

الـشَّعَانين: جەژنێـکی مەسـیحیانەیە دەکەوێتـە رۆژی یەکشەممەی پێش جەژنی فیصح، ئاهەنگو جەژنێـکە بەبۆنەی یادەوەری چونی حـەزرەتی عیسایە بۆ بەیتولمەقدیس.

الشُعْنونُ: (رجل شُعْنون): پیاوێـکی قـژ بزو ژاکاوە ٥ گێـل‌و ئەحمـەق ٥ (ك: شعانین).

شَعَا شَعْواً: بلاو بۆوە، پەرتەوازە بوو.

شَعَا الشَّعْرُ ونحوه: قژەکە بژبوو زۆر ژاکا.

شَعِيَ شَعاً: بەمانا (شَعَا)دێ ٥ (فهـو أشـعی وهي شعواء).

أشعی القومُ الغارَةَ: خەڵکەکە هێرشیان بردو دەستیان بەشەڕ کرد ٥ شەڕیان هەڵگیرساند.

الشَّاعِي: بەشی ئاشکراو دیار ٥ دوور.

الشُعَی: کۆپلە قژی بلاوە بوو.

الشَّعْواءُ: بەربلاو، پەرتـەوازە ٥ شاش‌و پـاش، دەگـوترێ: (شـجرة شـعواء): درەختـی لـق‌و پـۆپ بـلاو ٥ (غـارە شـعواء): هەڵمـەتی بـەر بـلاوو سەرانسەری.

شَعْوَذ: بروانە مادەی (شَعَذَ).

شَغَبَ القومَ (علـيهم وفـيهم وبهم): شـەڕی لەناو قەومەکەدا هەڵگیرساند ٥ فیتنەو ئاشـوبی لـەناویان دا بـەرپاکرد، دەگـوترێ: (شَـغَبَ فـلان): فلانکـەس فیتنەیی نایەوە.

شَغَبَ عن الطريق: لەرێـگە لای دا.

شـاغَبَهُ: زۆری فیتنـە جۆیی لەگـەڵ دا کرد.

تَـشَاغَبَ فـلان: فلانکـەس شـەغەبو فیتنـەیی دروسـت کـرد ٥ خـۆی بەدەستەوەنەدا، دەگـوترێ: (طلبـت منه كذا فتشاغب وامتنع).

تـشاغب الـرجلان: هەریـەك لـەو دوو پیاوە ئاشوبی بۆ ئەوی تر نایەوە.

الـشَّغْبُ: ئـاگری فیتنـە خۆشـکردن‌و دەنەدەنـەی خەڵـك بـۆ شـەڕو بەگـژ یەکدا چون ٥ ئاشوب نانەوەو فیتنـە بـەرپاکردن ٥ هێـرش کردنـە سـەر یەکترو کێشە بەرپاکردن.

الشَّغِبُ: شەڕانگێزو فیتنە جۆ ٥ ئـاژاوە گێڕ ٥ شەڕانی.

المَشْغَبُ: بەمانا (الشَّغِبُ) دێ.

شَغَرَ المكان ونحوه شُغُوراً: شـوێنەکە خـاڵی بوو، چۆڵ بوو، دەگوترێ: (شَغَرَ المنصب أو الكرسي أو الوظيفة).

شَغَرَ البلدُ: وڵات لەپارێزگارو کاربەدەست خاڵی بـوو، کـەس نیـەکاروباری بـەرێوە بـەرێ ئـەمن‌و ئاسایـشی بپـارێزێ بەرفراوان بوو.

شَغَرَ السّعْرُ: نرخ دابەزی.

شَغَرَ الكلبُ: سەگەکە قاچێکی هەڵبڕی بۆ ئەوەی میز بکا.

شَغَرَ فلاناً عن البلد ونحوه شَغْراً وشغاراً: فلانکەسی لەوڵات دەرکردو تڕۆی کرد شاربەدەری کرد.

أشْغَرَ المَنْهَلُ: سەرچاوەی ئاوەکە لەڕێگا دوور بوو.

شاغَرَهُ مُشاغرة: ژن بەژنی لەگەڵدا کرد خزمێکی خۆی لەفلان مارەکرد بەمەرجێك ئەویش خزمێکی خۆی لی مارەبکا، واتە بەشێوەی (نکاح الشغار) ژنیان مارەکرد بەبێ مارەیی کەلە ڕاستی دا ئەمە لەناینی ئیسلام دا حەرامە.

اشْتَغَرَ: بەمانا (أشغر)دێ ٥ زۆرو تێکەڵو پێکەڵ بوو.

اشتغر الدّوابُ: جڕو جانەوەرو ئاژەڵ زۆر بونو پەرەیان سەند.

اشْتَغَرَ الأمر بفلان: کاروباری فلان یان کێشەو نیزاعەکەی لەوزە دەرچوو بەرفراوان بوو.

اشْتَغَرَ عليه الأمر: کارەکەی تێکەڵو پێکەڵ بوو.

اشْتَغَرَ الحسابُ عليه: حیسابو مامەڵەکەی بەرفراوانو تێکەڵو پێکەڵ بوو سەرو دەری لێ ناکا.

اشْتَغَرَ على فلان: دەست درێژی کردە سەر فلانو قسەی ناشیرینی پێ گوت، شانازیی بەسەردا کرد.

شاغَرَ: هەریەك لەو دووکەسە خۆشکی خۆی یان خزمی خۆی لەوێ ترمارە کرد بەبێ مارەیی (ژن بەژنیان کرد).

تَشَغَّرَ فلان في القبيح ونحوه: فلانکەس لەشتی ناشیرینو کاری نابەجێ دا ڕۆچوو، سنور شکێنی کرد.

الشّاغِرُ: خاڵیو بۆش، دەگوترێ: (مكان شاغر أو منصب شاغر أو كرسي شاغر): شوێنی چۆڵ، پلەو پایەی چۆڵ، کورسی چۆڵ.

الشّاغِران: شوێنی برینی ناوك ٥ کۆتایی ڕەگی ناوك.

الشَّغَارُ: بەتاڵو بۆش ٥ بیرێك ئاوی زۆری تێدابێ ٥ ڕەگێکە لەلاتەنیشتی حوشتر.

الشِّغَارُ (نکاح الشغار): ئەوەیە پیاوێك ئافرەتێکی خزمی خۆی لەپیاوێك مارە بکا بەبێ مارەیی بەمەرجێك پیاوەکەی تریش ئافرەتێکی خزمی خۆی لەمەو مارە بکا بەهەمان شێوە.

الشَّغْرُ: دەگوترێ: (تفرقوا شَغَرَ بَغَرَ): بەهەمو لایەك دا بڵاو بوونەوەو

کون‌و قوژبنی ولاتیان پڕکردنه‌وه.

الشُّغَارَةُ: په‌رده نه‌ستێ به‌ناسن لێ ی ده‌دریٚ‌و پریشکی ئاگری لێ به‌رز ده‌بنه‌وه‌و ئاگری پێ ده‌کرێته‌وه.

شَغْشَغَ اللجامَ في فم الدابة: لغاوی له‌ده‌می ولاخه‌که‌دا جولاندو توندی کرد بۆ ئه‌وه‌ی ولاخه‌که سه‌رنه‌رم بێ، جڵه‌و کێش بێ.

شَغْشَغَ السنانَ في المطعون: سه‌ره رمبه‌که‌ی له‌برینه‌که‌دا لقاند بۆ ئه‌وه‌ی برینه‌که کاریگه‌ر تر بێ.

شَغَفَهُ شَغْفاً: دڵی داگیر کرد، دڵی برد، وای لێ کرد عاشقی بێ.

شَغِفَ به وبحبه: حه‌زی لێ کرد به‌سۆزو خۆشه‌ویستی ئه‌و هه‌ڵه‌و گیر بوو، که‌وته داوی دڵداری ئه‌وه‌وه ٥ (فهو شَغِفٌ وهي شَغِفَة).

شُغِفَ به وبحبه شَغْفاً: به‌مانا (شَغِفَ)دێ ٥ (فهو مشغوف).

تَشَغَّفَهُ: به‌مانا (شَغَفَهُ)دێ.

تَشَغَّفَ الخبر فلاناً: هه‌واڵه‌که فلانکه‌سی خسته دڵه‌ڕاوکێوه‌و پێیه‌وه هه‌ڵه‌و گیر بوو.

الشُّغَاف: په‌رده‌ی دڵ، یان ناخی دڵ.

شَغَلَ الدارَ: له‌خانوه‌که دا جێگیر بوو، مایه‌وه.

شَغَلَ فلاناً عن الشيء: فلانکه‌سی له‌شته‌که لادا، مه‌شغولی کرد.

شُغِلَ عنه بكذا: به‌هۆی فلان شته‌وه لێ ی بێ ئاگا بوو.

شَغَّلَهُ: بۆ زێده‌ڕه‌وی له‌مانای (شَغَلَهُ)دا به‌کاردێ، وای لێ کرد مه‌شغوڵ بێ‌و ئاگای له‌شتی تر نه‌بێ.

اشْتَغَلَ الدواءُ في جسمه: ده‌رمانه‌که به‌جه‌سته‌ی دا بلاو بوو کاریگه‌ر بوو تێیدا.

إنْشَغَلَ: بۆ موطاوعه‌ی (شَغَلَهُ)دێ.

تَشَاغَلَ بِهِ: پێوه‌ی مه‌شغوڵ بوو.

الأشْغُولَةُ: هه‌رشتێك ئاده‌میزاد مه‌شغول بکاو له‌شتی تر بێ ئاگای بکا ٥ (ك: أشاغيل).

الشَّغَّالُ: ئه‌و که‌سه‌ی ئیشی زۆر بێ ٥ ئه‌وکه‌سه‌ی هه‌مه کاره بێ‌و هه‌رچی داوای لێ بکرێ جگه له‌کاری پیشه‌سازیی ئه‌نجامی ده‌دا.

الشُّغُلُ: پێچه‌وانه‌ی به‌تاڵییه ٥ شتی په‌یدا بوو که ئاده‌میزاد مه‌شغوڵ بکا، ده‌گوترێ: (هو في شُغل شاغل): بۆ زێده ڕۆیی له‌مه‌شغوڵ بون دا به‌مانا خودی کاره‌که‌ش دێ، ده‌گوترێ: (شُغل شاق): کارێکی قورس‌و گرانه، (شُغل جيد): کارێکی باشه‌ی ٥ (ك: أشغال).

المشغول: ده‌گوترێ: (فلان فارغ

مشغول): فلانكەس بەكارێكى بێ
سودەوە خەريكە ٥ (دار مشغولة):
خانوێكە خێزانى تێدايە،
ئادەميزادى تێدا نيشتەجێيە ٥
(منصب مشغول): مەنصەبەكە
پڕكراوەتەوە، كەسێك هەيە لەو
پلەو پايەدا كاردەكا.

شَغِيَتْ سِنُّهُ شَغىً: ددانێكى لەددانەكانى
ترى درێژ ترە، گەورەترە ٥ يان
لەڕيزى ددانەكانى تر دەرچووە.

شَغِيَ مِنسَرُ الطائر: دەندوكى باڵندەكە
كەوانەيى بوو، خوار بۆتەوە ٥ (فهو
أشغَى وهي شَغواء).

شَغِيَت الأسنانُ: ددانەكانى لەكورتى‌و
درێزى دا جوداوازييان هەبوو ٥
(فهي شاغية).

أشغَى الرجلُ: پياوەكە ڕاڕاو حولحولييە
هەردەمەو ڕايەكى هەيە.

أشغَى القوم بكذا: خەڵكەكە بيرو
بۆچونيان جوداواز بوو هەريەكەو
ڕايەكى خۆى هەبوو.

أشغى ببوله: چۆڕ چۆڕو دڵۆپ دڵۆپ
ميزى كرد.

شَفَرَهُ شُفراً: قەراخى هەنگاوت،
لەكەنارى دا.

شَفَرَ الشيءَ: قەراخى شتەكەى هەنگاوت.

شَفَّرَتِ الشمسُ: خۆر لەئاوا بوون نزيك
بۆوە.

شَفَّرَ المالُ: ماڵ‌و سامانەكە كەم بۆوە،
لەناوچوو فەوتا.

شَفَّرَ على الأمر: لەكارەكە نزيك بۆوە
لێ چووە پێشەوە.

الشُّفْرَة: قەراخى هەرشتێك ٥ (شُفرُ
الجُفنِ): قەراخى پێڵوى چاو ئەوەى
كە برژانگى لێ دەڕوێن ٥ (ك:
أشفار).

الشَّفْرَة: دەمە شمشێرو دەمە چەقۆ،
دەمە كێرد ئەوەى پان كراوەتەوەو
تيژكراوە لەمادەى ئاسن ٥ موسو
تەراش‌و گوێزان هەرشتێك موى
پێ بتاشرێ ٥ ڕەمزو نهێنييەكە
هەندێ كۆمەڵ‌و تاقم لەناوخۆيان دا
بەكارى دەهێنن بۆ لێك حاڵى بون‌و
لێك تێگەيشتن بە شێوەى نهێنى ٥
(ك: شِفَارٌ وشَفَرٌ).

الشَّفَّارُ: وەستاى شفرە، شفرە
دروستكەر.

الشَّفِيرُ: لێوارو قەراخ ٥ (شَفِيرُ جهنم):
لێوارى دۆزەخ.

المِشْفَرُ: ليچى حوشتر ٥ ليچى خواروى
ئەستورو پتەوە.

شَفْشَفَ فلان: پياوەكە غيرە گرتى‌و
توڕە بوو لەسەر هەڵس‌و كەوتى
بێگانە بەرامبەر مەحرەمەكانى.

شَفْشَفَ الحَرُّ الشيئَ: گەرماکە شتەکەی وشك کردەوە.

شَفْشَفَ الصَّقيعُ النباتَ: سەرماو سۆڵەکە گیاوو گژەکەی هەڵپرووکاند.

شَفْشَفَ الهمُّ فلاناً: خەمو خەفەت فلانکەسی کزو کۆڵەوار کرد.

شَفْشَفَ الماءَ ونحوه: کەم کەم ئاوی رشاند.

شَفْشَفَ الدواءَ على الجرح: دەرمانەکەی بەبرینەکەدا پرژاند پێیدا بڵاو کردەوە.

الشَّفْشاف من الثياب: قوماشی تەنك چنراوو شاشو پاش چنراو ◦ بای شەماڵو فێنك کەرەوە ◦ نەرمەبای فێنك ◦ سروە بای فێنك.

المُشَفْشَفُ: کەسێك بەهۆی رق هەڵسانو تورە بوونەوە بلەرزێ، غیرە بیگرێو تورە ببێ.

المُشَفْشِفُ: فشەکەرو بەد رەوشت.

شَفَعَ الشيءَ شَفْعاً: شتەکەی کرد بە جوت، دوهێندەی خۆی لێ کرد.

شَفَعَ البَصَرُ الأشباحَ: بیناییەکە شتەکەی بەدو دوو بینی، وەکوو چۆن خێل شتی تاك بە جوت دەبینێ.

شَفَعَتِ الحامِلُ: ژنە دوگیانەکە منداڵەکانی کردن بە جوت، بەدوو، واتە دووەم منداڵی بوو.

شَفَعَ لفلان: تکاو پارانەوەی بۆ فلانکەس کرد بۆنەوەی لەتاوانی خۆش ببن یان لێی کەم بکەنەوە.

شَفَعَ الى فلان: هانای بۆ فلانکەس بردو تکاکاری نارد بۆلای.

شَفَعَ في الأمر: شەفاعەتو تکای لەکارەکەدا کرد.

شَفَّعَ: مانای (شَفَعَ) بەزێدە وە دەگەیەنێ.

شَفَّعَ فلاناً في كذا: تکای فلانکەسی لەوشتەدا وەرگرت ◦ تکاکەی وەرگیرا، دەگوترێ: (هو مُشَفِّعٌ): تکاو شەفاعەت وەردەگرێو قبوڵیەتی ◦ (هو مُشَفَّعٌ): تکاو شەفاعەتی وەرگیراوە.

تَشَفَّعَ له: بەمانا (شَفَعَ)دێ.

تَشَفَّعَ لفلان الى فلان: تکای لەفلان کرد بۆ فلان.

تَشَفَّعَ: چووە سەر رێبازی ئیمامی شافیعی، بوو بەشافیعی مەزهەب.

اسْتَشْفَعَ: داوای کۆمەکیو یارمەتی کرد، دەگوترێ: (استَشْفَعَ فلاناً وبه واستَشْفَعَ الى فلان).

الشَّافِعُ: خاوەن تکاو شەفاعەت ◦ (ناقة شافع): حوشترێك بێچوی لەگەڵ بێ ◦ (شاة شافع): مەڕ بەرخۆلەی لەگەڵ بێ.

الشَّفائع: شتی دوولایەنو دوو سەرە.

شفائع النبت: روەکێك بەدوو جۆر بڕوێ.

الشَّفاعَة: تکاکردنو پاڕانەوە بۆ لێخۆشبون لە تاوانبار.

الشَّفْعُ: ئەوەی شت دەکا بەجوتو دوو دوو ٥ پێچەوانەی تاکە ٥ (ك: أشفاع وشفاع).

الشَّفْعُ: بەمانا (الشَّفْعُ)دێ.

الشُّفْعَةُ: دوڕکات نوێژی چەشتەنگاو.

الشُّفْعَةُ: مافی جیران بۆ هەڵگرتنەوەی زەویو خانوی هاوسێی خۆیو نەهێشتنی کڕیاری تر کە ئەو مڵکە بکڕێ بەومەرجو یاسایەی شەریعەتی ئیسلام دیاریی کردون، هەروا وشەی (الشُّفْعَة) ناوە بۆ خودی موڵکە هەڵگیراوەکە بەو شێوەیە ٥ هەروا بەمانا (الشُّفْعَةُ)دێ ٥ چاوەزار، دەگوترێ: (أصابته شُفْعَةٌ): چاوی پیس کاری لێ کردوە.

الشُّفوعُ: کەسێکە بتوانێ دوهێندەی هاوەڵەکەی کار بکا.

الشَّفيعُ: خاوەن تکاو شەفاعەت ٥ ئەوکەسەی زەویو خانو بەشێوەی شوفعە هەڵبگرێتەوە ٥ ژمارەی جوت وەکوو (٢،٤،٦،٨....هتد) ٥ (ك: شُفَعَاءُ).

شَفَّ الثَّوبَ ونحوه: قوماشەکە ئەوەندە تەنكو شاشە ئەو دیوی دەبیندرێ.

شَفَّ الشيءُ: شتەکە هێندە تەنکە یان ئەوەندە رونو شەفافە ئەودیوی نەشاردەوە، دەگوترێ: (شَفَّ الإناءُ): مەنجەڵەکە سوراحییەکە شتی ئەودیوی تێدا دەبیندرێ ٥ (شَفَّ السائل): شلەمەنییەکە ئەوەندە رونە ئەودیوی خۆی نەشاردۆتەوە.

شَفَّ: بەهۆی نەخۆشیو غەمو خەفەتەوە کزو لاواز بوو ٥ لەبەر سوکیو بێ کێشی وەفرە ناگرێ.

شَفَّت الريحُ: کزە با هەڵیکرد هەوای ساردو کزەبا هەڵبوو.

شَفَّ الشيءَ شَفّاً: شتەکەی لاوازکرد، خەوی لێ زڕاند، دەگوترێ: (شَفَّهُ الحب أو الهَمُّ): دڵداریی یان خەمو پەژارە خەوی لێ زڕاند.

شَفَّ الهواءُ الماءَ وغيره: هەواکە کەمێکی لەئاوەکە برد.

شَفَّ الشاربُ الماءَ أو الشرابَ: بخۆرەوەکە چۆڕی لەئاوو شەرابەکە بڕی هەمووی هەڵقوڕاندو هیچی نەهێشتەوە.

شَفَّ الرسمَ: وێنەکەی بەشتی رونو شەفاف دروست کرد.

أشَفَّ عليه: بەسەری دا بالاّ دەست بوو.

أشَفَّ الشيءَ: شتەکەی رونو شەفاف دروست کرد.

أشَفَّ بعض أولاده على بعض: زێده ڕێزو خۆشەویستی دا بەهەندێ لەمناڵەکانیو بەهەندێکیانی نەدا.

شَفَّ عليه: بەسەری دا باڵا دەست بوو ◦ تەنكو باریکی کرد.

اشتَفَّ ما في الإناء: ئەوی لەپەرداخو قاپەکە دا بوو هەموی خواردەوە.

اشْتَفَّ الأمورَ: لێکۆڵینەوەی لەکارەکان دا کرد.

إستَشفَّ الشيءَ: شتەکەی بینی بەهۆی چاویلکەو دوربینو شتی وەهاوە.

استَشَفَّ الثَّوبَ: قوماشەکەی هەڵپشکنی بۆ ئەوەی بزانێ ئاخۆ عەیبی تێدانییە.

إستَشَفَّ الكتابَ والأمرَ: لەکتێبەکە ورد بۆوە یان لەکارەکەی ڕوانی بۆئەوەی بزانێ چی تێدایە.

إستَشَفَّ الشرابَ: شەرابەکەی هەموو هەڵقوراند چۆڕی لێ بڕی.

الشُّفَافَةُ: بەرماوەی شەراب.

الشِّفُّ: پەردەی تەنك کەئەودیوی تێڕا دیاربێ، دەگوترێ: (ثَوبٌ شِفٌّ): قوماشێکە ئەو دیوی تێڕا دیارە ◦ (ك: شُفُوفٌ).

الشَّفُّ: زێدە بەش ◦ خۆزگەو پیرۆزبایی، دەگوترێ: (شِفٌّ لك یافلان): خۆزگەم بەخۆت فلانکەس، ئەو شتە[illegible] پیرۆزبێ ◦ (ك: شُفُوف).

الشُّفُفُ: تەنکیو لاوازیی ◦ سوکیو بێ کێشی ◦ کەم گوزەرانیو دەست کورتی ◦ شتی کەمو بێ بەهاو ئاسان.

الشَّفَّافُ: ئەوەی ئەو دیوی خۆی نەشارێتەوە لەبەر ڕونیو تەنکی.

الشَّفِيفُ: بەمانا (الشَّفَّاف)دێ ◦ گەستنی سەرما، ئازاری سەرما ◦ (ك:شِفاف).

شَفِقَ منه وعليه شَفَقاً: ترسا لێی ◦ لێی وریا بوو ◦ بەزەیی پێداهاتو سۆزی بۆ نواند ◦ (فهو شفيق وهي شفيقة).

أشْفَقَ منه: لێی ترسا، حەزەری لێ کرد ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ﴾.

أشْفَقَ عليه: بەزەیی پێداهاتەوە خەمی بوو توشی شتێك بێ.

الشَّفَقُ: سۆزو بەزەیی ◦ سوراییەکە دوای خۆر ئاوابون لەکەناری ئاسمان دیارەو دەمێنێتەوە تاکاتی نوێژی خەوتنان ◦ لای شت ◦ شتی خراپ لە هەرشتێك بێ.

الشَّفَقَةُ: ڕەحمو سۆزو بەزەیی ◦ ترسو خۆف لەپەیدا بوونی بەلاو کارەسات.

الشَّفِيقُ: خاوەن سۆزو بەزەیی ◦ (ك: شُفَقاء).

شَفَنَ [illegible]اً: بەتیلەی چاوو رق

لێبوونەوە سەیری کرد، یان بە سەرسوڕمان لێی سەیری کرد، یان بەگاڵتە پێکردنو کەم نرخییەوە تەماشای کرد ٥ (فهو شافن وشفون).

شَفَهَهُ شَفْهاً: لێوی هەنگاوت ٥ زۆر بە گیرە گیرەوە داوای لێ کردو شتی لێ وەرگرت تاهیچی پێوە نەهێشت.

شَفَهَ المالَ ونحوه: ماڵەکەی لەکیس دا تەفرو تونای کرد.

شُفِهَ الشیئُ: شتەکە داواکاریی زۆربون ٥ (فهو مَشفوه)، دەگوترێ: (شُفِهَ الطعامُ) و(شُفِهَ المالُ) و(شُفِهَ الرجل).

شَافَهَهُ مشافَهَةً وشفاهاً: راستەو خۆو رو بەڕو قسەی لەگەڵ کرد.

شافَهَ البلدَ أو الأمرَ: لەوڵاتو شارەکە نزیك بۆوە یان لەکارەکەی نزیك بۆوە.

الشَّافِهُ: تینو ئاوی دەست نەکەوێ.

الشُّفَاهِيُّ: لێو ئەستور یان هەردو لیچی ئەستورو خەپلە بن.

الشَّفَةُ: (شَفَةُ الشیئ): کەناری شت، قەراخی شت، قەراخی لای سەروی شتەکە، دەگوترێ: (شفة الدلو وشفة الجبل).

شفة الإنسان: لێوی ئادەمیزاد؛ ئەو پارچە گۆشتەی ددان دادەپۆشێ مەبەست هەردو لێوە لێوی خوارو لێوی سەرو ٥ (بنت الشَّفَة) [illegible]

ینبس بنت شَفَةٍ: قسەیەکی نەکرد ورتەی لەدەم نەهاتەدەر.

شَفَت الشمسُ شَفْواً: خۆر نزیك بەئاوا بون بوو.

شفا الله العلیلَ: خودا شیفای نەخۆشەکەی دا، لەنەخۆشییەکەی چاك بۆوە.

أشفى فلان: فلانکەس کەوتە کۆتایی شەوەوە.

أشفى علی الشیئ: لەشتەکە نزیك بۆوە، دەگوترێ: (أشفت الشمس علی الغروب): خۆر لەئاوابون نزیك بۆوە.

أشفى الرجل علی الموت: فلانکەس لەمردن نزیك بۆوە.

أشفى المریضَ: داوای شیفای بۆ نەخۆشەکە کرد ٥ یان دەرمانی کاریگەریی بۆ دەست نیشان کرد.

أشفى المریض الدَّوَاءَ: دەرمانی چاککەرەوەی دا بەنەخۆشەکە.

شافاه: راستەو خۆو روبەڕو قسەی لەگەڵ کرد.

اِشتَفى بکذا: بەفلان دەرمان چاری سەری نەخۆشیەکەی کرد.

اِشتَفى من عدوِه: گەیشتە حاڵەتێك تۆڵەی لەدوژمنەکەی ستێندراو بیرۆشی هات.

تَشَفّى: بەمانا (إستشفى)دێ.

اسْتَشفَى المريضُ من علته: نەخۆشەکە هەوڵی چاکبونەوەی دا.

اسْتَشفَى بە: بەو دەرمانە تیماری دەردەکەی کرد.

الأشْفَى: ئەو کەسەی زار قزبێو لێوی بۆ لێك نەنرێن، بۆ مێینە دەگوترێ: (شَفواء).

الشَّفَا من كل شيئ: لەهەموو شتێك دا بەکەنارەکەی دەگوترێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكُنتُمْ عَلَىَ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا﴾ ٥ هەروا بەمانا کەمو بێ نمود دێ، دەگوترێ: (ما بقي منه إلا شفاً): شتێکی کەم نەبێ لەو شتە نەماوەتەوە.

الشِّفَاءُ: چاکبوونەوە لەنەخۆشی ٥ دەرمانی دەردو نەخۆشی ٥ قورئان دەربارەی هەنگوین دەفەرموێ: ﴿يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾ ٥ هەروا بەمانا دەرمانی دەروون دێ، (قورئان دەفەرموێ: (وشفاء لما في الصدور).

المستشفى: شوێنی دەرمانکردنو چارسەرکردنی نەخۆش ٥ خەستەخانە کەپزیشكو پەرستیارو دەرمانو شوێنی حەوانەوەی تێدایە.

الشَّفوي: هەرشتێك بەدەم ئەنجام بدرێ ٥ تاقیکردنەوەی شەفەوی، بڕیاری شەفەوی.

الشفوية: روەکی شەفەویە ئەوەی گوڵەکەی بەرزبێتەوەو ببێتە دووفاقو یەکیان لەوی تریان بەرز تربێ ٥ (الحروف الشفوية): ئەو پیتانەی بەلێو دەردەبڕدرێن وەکوو (ف، م، ب، و).

شَقَا نابُه شُقوءاً: کەڵبەی دەرکەوت.

شَقَأَ شَعْرَهُ بالمِشط شقئاً: قژی بەشانە بڵاو کردن.

شَقَأَ فلاناً بالعصا: گۆچانی ئاڕاستەی تۆقە سەری فلان کرد.

الشُّقَأُ: پشت ناو چاوان لەپێشە سەر ٥ (ك: مَشاقئ).

المِشقأ: شانە ٥ (ك: مَشاقئ).

شَقَحَ الشيئَ شَقْحاً: شتەکەی دوور خستەوە ٥ شکاندی.

شَقَحَ الجوزَ ونحوها: کاکڵەی گوێزەکە یان بادامەکەی دەرهێنا.

شَقِحَ شَقَحاً وشُقْحَةً: سورو چاوشین بوو.

شَقُحَ شقاحة: ناشیرین بوو.

أشْقَحَ البسرُ: خورما بەرسیلەکە سورایی تێکەوت ٥ ئاڵو بۆڵی لێ پەیدا بوو، دەگوترێ: (أشْقَحَ النخلُ): خورماکە ئاڵو بۆڵی تێکەوت.

شَاقَحَهُ: جوێنی پێ دا.

تـــشاقَحَا: ئـــەو دووكەســـە جوێنيـــان بەيەكتردا.

الأَشْقَحُ: سورى چاوشين ٥ سورفل ٥ بۆ مێينە (شقحاء).

الـشَّقْحَةُ: هێـشوە خورمـاى ئـاڵو بـۆڵ تێكەوتوو ٥ (ك: شِقاح).

الشَّقْدَةُ: گیاو گژو ئاڵفێكە ئاژەڵ بیخوا شـیری زۆر دەبـێ پێـشی دەگـوترێ: (القِشدة) ٥ (ك: شِقَدٌ).

الشُّقْدُفُ: شتێـكە لەكەژاوە گەورەترە، كـاتی خـۆی عەرەبـەكان بـەكاريان دەهێنا بۆ سەفەری حەجو عـەمرە ٥ (ك: شقادِف).

شَقَذَ شَقْذاً: دەركراو، دووركەوتەوە.

شَقِذَ شَقَذاً: بەمانا (شَقَذَ)دێ.

شَـقِذَ فـلان: فلانكـەس خـەوى لـێ زڕاو نـەیتوانی بخـەوێ، یـان بەسـەر خـەودا زاڵ بـوو وەنـەوزی نـەهاتێ، یـان چـاو پیـسەو بەچـاو خەڵـك دەهـەنگێوێ ٥ (فهو شَقِذٌ).

أشْقَذَهُ: دەری كردو رۆیی.

شاقَذَهُ: دژایەتی كرد.

الـــشُّقَذُ: گـورگ ٥ هـــەڵۆ ٥ حیربـاء ٥ چاوپیس كـە بەچاوەزار كـار لەشـت دەكا زیان دەگەیەنێ.

الشَّقَذُ: عەیبو لەككە، دەگـوترێ: (مابه شَـــقَذٌ ولانَقَـــذٌ): هـیـچ عـەیبو خەلەلێكى تێدانییە.

الشَّقَذان: بەمانا (الشقذ)دێ.

الـشَّقْذانَة: ئـافرەتی رۆح سوكو خـوێن شـیرین، یـان ئـافرەتی دەمدرێـژی جنێو فرۆش.

الشَّقِيذُ: ئەوكەسەی خەوناچێتە چاوی.

شَقِرَ شَقَراً وشُقْرَةً: سورو سپی بـوو، رەنگـە سپییەكەی سـوربی تێـكەڕاوە ٥ (فهـو شقِرٌ وهـي شـقرة) ٥ (وهـو أشـقر وهـي شقراء) ٥ (ك: شقرٌ).

إشقرَّ: سوریو سپییەكەی زۆر بوو.

الأَشْقَرُ من الدماء: خوێنپارە.

الـــشُّقَارى: گـوڵی شـــەقائق النعمـــان؛ ڕوەكێـــكە گوڵەكـەی ســورو پەڵـە پەڵەیـە بـەخاڵی رەش، زۆر جـۆری هەیـــە هەندێـــكی دەروێنـــدرێ هەندێـــكی خۆڕســـكە لـــەكۆتایی زستانو بەهاردا دەڕوێ.

الـــشُّقُرُ: كـارى گـرنگ ٥ نهێنـی ٥ (ك: شـــقور)، دەگـوترێ: (بَثَّـهُ شُـقُورَهُ): خەمو خەفەتی بۆ هەڵڕشتن.

الشُّقُرُ: كەڵەشێر.

الـــشِّقْرِي: جـۆرە خورمايـەكی باشـە، لەیەمەن پێی دەڵێن: (المُشَقَّرُ).

الـشُّقْران: نەخۆشییەكە توشی كشتو كاڵ دەبێ.

الـــشُّقْرَةُ: ســـوراییەكی رونو صـــافەو

تۆزێـك مەیلەو سپییە بەزۆری بۆ پێستی ئادەمیزاد بەکاردەهێندرێ.

الشُقّارُ: بەمانا (الشُقّاری): دێ ٥ جۆرە ماسییەکی سوری کلك درێژە.

الشُقّارَی: بەمانا (الشُقارَی)دێ.

الـشُقُورُ: غـەمو دڵتەنگییـەك خـەو بزرێنێ.

الشُقَیْرُ: جۆرە حەربایەکە، سیسرەیە ٥ جۆرە کوللەیەکە.

المَشْقَرُ من الرمل: چەوو لمی تـەمبارە بەستوی رەق و پتەو وەکوو شاخە زرِوی کەبەناو زەوی دا درێژ بۆتەوە ٥ (ك: مَشَاقِرُ).

المُـشَقَّرُ: سوراحی ٥ پیاڵـەی گـەورە ٥ کونـدەی ئـاو ٥ قەڵایـەکی کـۆن و مێژوییە لەوڵاتی بەحرەین.

الشُقْرَاقُ والشُقِرّاقُ: باڵندەیەکی بچوکی وەکـوو پەپوسـوڵەیمانکەیە رەنگـی خاڵخاڵە بەسەوزو سورو سپی، پێشی دەگـوترێ: (الأخیـل) عـەرەب کردوویانـە بـە نیشانەی رەشبینی و نەگبەتی.

شَقْشَقَ الجملُ: حوشترەکە دەنگی خۆی لەقورگی دا خواردەوە ٥ چۆلەکەکە جریواندی.

الشِقْـشِقَةُ: شتێـکە وەکـوو سـی وایـە حوشـتر لـەکاتی چەموشـی و دەنـگ خواردنەوەی لەدەمی دەری دەهێنێ ٥ (ك: شـقائق)، هـەروا دەگـوترێ: (هـدرت شِقْـشِقَةُ فـلان): رقـی فـلان هەڵسا، یـان بەباشـی راو بۆچـونی خـۆی دەربـری، هـەروەها دەگوترێ: (شِقْشِقَةُ هدرت ثم قرّت): ئاشوب و فیتنەییـەك بـوو بـەرپابوو پاشـان دامرکایەوە، هەروا دەگوترێ: (فـلان شِقْـشِقَةُ قومـە): فلانکـەس گـەورەو قسە رۆیشتوی گەلەکەیەتی.

شَـقَّصَ الذبیحـة وغیرهـا: گۆشـتی کوشـتییەکەی کـەرت و پـەرت کـرد، بەیەکـسانی بەسـەر هاوبەشـەکان دا دابەشی کرد.

الـشَّقْصُ: پارچـەی شـت ٥ بـەش و بـار ٥ (ك: أشقاص وشِقاص).

الـشَّقِیصُ: بـەمانا (الـشَّقْصُ)دێ ٥ شـتی کەم ٥ هاوبەش.

المِشْقَصُ من النصال: سەرە رمبی درێژو پـان، دەگـوترێ: (سـهم ذو نـصل عریض) ٥ (ك: مشاقص).

المُشَقِّصُ: قەصاب ٥ گۆشت فرۆش.

الـشُّقَفُ: سـواڵەت یـان لەتـە سـواڵەت ٥ تاکەکەی (شَقَفَةٌ).

الـشُّقّاف: سـواڵەت دروسـتکەر، یـان سواڵەت فرۆش.

شَقَّ الأمرُ شَقّاً: کارەکە گران و زەحمەت بـوو.

شَقَّ على فلان: ئەركی گرانی خستە سەر شانی فلانكەس.

شَقَّ النبتُ: رووەكەكە رواو دەركەوت، سەری لەزەوی دەرهێنا.

شَقَّ النابُ: كەڵبەكە (ددانەكە) دەركەوت.

شَقَّ البرقُ: هەورە بروسكەكە بەدرێژی بیندرا لەناو هەوردا بەڵام بڵاو نەبۆوە.

شَقَّ الشيءَ: شتەكەی شەق و پەق كرد.

شَقَّ نَهْراً: جۆگای راكێشا، جۆگاكەی هەڵكەند.

شَقَّ الأرضَ: زەوییەكەی كێڵا، دەشكوترێ: (شَقَّ عصا الطاعة): سەرپێچی كردو یاخی بوو ٥ (وَشَقَّ عصا الجماعة): یەكیەتی كۆمەڵی تێك داو ئاژاوەی خستە ناویانەوە، تەبایی لێ كردن بەدژایەتی.

شَقَّ الفرسُ ونحوه شَقَقاً: ئەسپەكە لەرۆیشتن دا ئەملاو ئەولای رێگای گرت و بەراستە رێگادا نەرۆیی ٥ (فهو أشَقُّ وهي شَقّاءُ).

شاقَّهُ: دژایەتی كردو بەپێچەوانەی ئەو جوڵایەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَن يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾.

شَقَّقَهُ: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (شَقَّهُ)دێ.

شَقَّقَ الكلامَ: قسەكەی درێژە پێداو رونی كردەوە لەقسە قسەی دەرهێناو قسەكەی وردكردەوە، دەگوترێ: (اشتق الفرسُ ونحوه في عدوه وفلان في الكلام أو الخصومة ونحوها): ئەسپەكە لەرۆیشتنی مەبەست لای دا، یان فلانكەس لەمەبەستی سەرەكی باسەكە چووە دەرو شتی لاوەكی هێنایە ناو باسەكەوە یان كێشە سەرەكییەكەی واز لێ هێناو شتی تری هێنایە پێشەوە.

اِشتَقَّ الطريقَ في الفلاة: بەرێگای چۆڵ و سارادا رۆیی.

اِشتَقَّ طريقه في الأمر: بەتواناو لێ هاتوییەوە چووە كارەكەوە.

اِشتَقَّ الكلمة من غيرها: وشەكەی لەوشەیەكی تر دەرهێنا، وەكوو بڵێی وشەی (یضرب، ضارب، مضروب)ی لەوشەی (ضَرَبَ)دەرهێنا.

اِنْشَقَّ: شەقی برد، درزی گەورەی تێكەوت.

اِنْشَقَّ الفجرُ: كازیوەی بەیانی دەركەوت.

اِنْشَقَّ البرق: بروسكەكە دەركەوت.

اِنْشَقَّ الرأي: رایەكە كێشەی تێكەوت بۆ بەچەند رایەكی جیاجیا، دەگوترێ: (اِنْشَقَّت عصا الجماعة): كۆمەڵەكە پەرتەوازە بوون ٥ پێرو تاقمەكە

بلاوەیان لێ کرد.

تَشَاقًّا: لێك جیابوونەوەو دژایەتی کەوتە ناویانەوە.

تشَقَّقَ: شەق بوو، درزی گەورەی تێ بوو کەلەبەری دەرکەوت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا﴾.

تشَقَّق الفرسُ: ئەسپەکە کزو لاواز بوو.

اسْتَشَقَّ الحامل بِحَمْلِهِ: کۆڵبارەکە کۆڵەکەی خستە سەر لایەکی بۆئەوەی لەدەرگاکە یان لەشوێنی تەنگەبەر ئەودیو بکەوێ.

الإسْتِشقاق: لەزانیاری عەرەبی دا بریتییە لەدەرهێنان و دروستکردنی وشەیەك لەوشەیەکی تر بەگوێرەی یاسای زانیاری سەرف.

الشَّاقّ: قورس، گران و ناخۆش ٥ (ك: شواقّ).

الشّقائق: یان (شقائق النعمان): بەچەند جۆرە گوڵێك دەگوترێ وەکوو گوڵالە سورەو گوڵە نیسان و شلێرو کەڵواوك.

الشُّقَاق: قەڵشانی پێستی دەست و قاچ و دەم و لێو بەهۆی نەخۆشی یان ساردو سەرماوە.

الشَّقُّ: نارەحەتی و مەینەتی ٥ درزو کەلەبەرو قەڵشت و کون ٥ (ك: شُقُوق).

الشَّقُّ الخیشومي: کونی لوت بەلای سەردا.

الشَّقُّ القیصري في الولادة: هەڵدڕینی سکە بۆ دەرهێنانی زارۆك لەمنداڵدانی دایکی.

الشِّقُّ: (شِقّ الشيء): لای شت ٥ بەشێکی شت ٥ کەرتێکی نیوەی ٥ چورتم و نارەحەتی ئەرکی قورس و گران ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُواْ بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنفُسِ﴾.

الشَّقَّاق: دەگوترێ: (رجل شقّاق): پیاوێکی خۆبەزلزان و لەخۆبایی و هیچ لەبارانەبووە.

الشُّقَّة: نیوەی شت کە بکرێ بەدوو کەرتەوە ٥ پارچەی لێکراوە یان هەڵدڕاو شەقبوو ٥ هەرپارچە قوماشێك بەدرێژی دڕابێ، یان عەصاو داری تر کە درزی بردبێ ٥ دووریی ٥ سەفەری درێژ ٥ یان مەسافەیەك کە بەناخۆشی ڕۆیشتنی پێدابکرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَكِن بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ﴾ ٥ (ك: شُقَاق).

الشَّقِيقُ: برای باوك و دایکی ٥ هاو وێنەو هاوشان، هاوسەر ٥

لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە: (النساء شقائق الرجال) ◦ (ك: أشِقاء).

الشَّقِيقة: خوشكی باوكو دایكی ◦ بارانی زۆر ◦ ئازارێكە نیوەی سەردەگرێ یان نیوەی دەمو چاو دەهێشێ ◦ (ك: شقائق).

المَشَقَّةُ: نارەحەتیو مەینەتی ◦ (ك: مشاق).

شَقَلَهُ شَقْلاً: كێشای.

الشاقول: شاوڵ ◦ دارێكە بەلای سەروویەوە شتێكی پێوەیە وەكوو بزمار ◦ كشتیارەكان زەوی پێ مەزندە دەكەن یان سنووری زەوییەكانیانی پێ دیاری دەكەن.

شَقَاهُ شَقْواً: خستیە نێو نەگبەتییەوە، توشی نەهامەتی كرد.

شَقِيَ شَقاً وشَقاوة: بەدبەختو نەگبەت بوو، وەزع حاڵی ناخۆش بوو ژیانی تاڵ بوو.

شَقِيَ في كذا: ماندوو بوو، ئەركی گرانی كەوتە سەرشان ◦ توشی ناخۆشیو كارەسات بوو ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُواْ فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ﴾.

أشقاه: خستیە ناو نەگبەتیو چورتەوە، توشی كێشەو كارەساتی كرد.

شاقى الشيءَ مشاقاةً وشِقَاءً: لەشتەكە نارەحەتی چەشتو ناخۆشی بینی.

شاقاه في الحرب: لەشەڕدا بەسەریدا زاڵ بوو.

الشَّقاء: تەنگو چەڵەمەو ناخۆشی ◦ تەنگانەو دەردەسەری ◦ گومڕایی بەدبەختی.

الشَّقاوة: بەمانا (الشَّقَاءُ) دێ.

الشِّقْوَةُ: بەمانا (الشَّقَاءُ)دێ ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا﴾.

الشَّقِيُّ: نەگبەتو بەدبەخت ◦ لە قورئان دا هاتووە: ﴿فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ﴾ ◦ گومڕاو ڕێگا لێ گوم بوو ◦ لاسارو هیدایەت وەرنەگر ◦ (ك: أشقياء) بۆ مێینە (شَقِيَّة) بەكاردێ.

شكي ظُفْرُهُ شكاً: نینۆكی قەڵشتن ◦ دەگوترێ: (شكي فلان): فلانكەس نینۆكی قەڵشان ◦ قامكی شەقار شەقاربوو.

اشكَلَت الشَّجَرَةُ: درەختەكە چرۆی كرد، لقو پۆپەكانی یەكەمجار دەركەوت.

الشُّكاءُ: قەڵشینی دەورو بەری نینۆك ◦ قەڵشانی پێست.

الشُّكْبَانُ: تاینچە، رەشكە، شریفی كون كون، شتێكە كونكونە كشتیارەكان كاو كۆتی تێدەكەنو دەیگوێزنەوە.

شَكَدَهُ شَكداً: بەخشینی باشی دایەو چاوەڕوانی سوپاسیشی لێ نەکرد ٥ لەکاتی بەرێکەوتنی بۆسەفەر هەندێ خۆراکی پێدا.

الشُّكْدُ: بەخشینی بێ پاساوو سوپاس ٥ خەرمانانەو مشتاخانە ئەو شتەی کەلەکاتی چنینو درونەوەدا بەشێك دەدرێ بەهەژارو بێ نەوایان بەناوی خەرمانلۆغەو مشتخانە ٥ ئەو خواردنو تێشوەی بۆ رێبوار ئامادە دەکرێ لەکاتی سەفەرکردنی دا.

شَكَرَتِ الدَّابَّةُ شكراً وشكوراً وشكراناً: وڵاخەکە ئاڵفو ئالیکی کەم بەشی کرد ٥ وڵاخەکە چووە ناو پاوانەوەو لەوەڕاو قەڵەو بوو.

شَكَرَ فلاناً وله شكراً وشكراناً: باسی ئازو نیعمەتی فلانی کردو سوپاسگوزاری بوو، باسی پیاوەتییەکانی فلانی کردو پێیدا هەڵگوت، دەگوترێ: (شَكَرَ اللهَ): سوپاسی خودای کرد ٥ (شَكَرَ لله): سوپاسگوزاری خودا بوو نیعمەتەکانی خودای هێنانە بەرچاوی خۆی سوپاسگوزار بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُواْ لِلّهِ﴾.

شَكَرَ عَمَلَهُ: لەسەر کارەکەی پاداشی دایەوە.

شَكِرَتِ الشَّجَرَةُ شَكراً: درەختەکە پڕۆو پاڵی دەرکرد.

شَكِرَ الضَّرْعُ: گوانەکە پڕبوو لەشیر، دەشگوترێ: (شَكِرَت الناقة): حوشترەکە شیری زۆر بوو.

شَكِرَت السَّحَابَةُ: هەورەکە پڕبوو لەباران.

شَكِرَ فلان: فلانکەس دوای ڕژدیو چرۆکی دڵفراوان سەخی سروشت بوو، یان عەتاو بەخششی زۆر بوو ٥ (فهو شَكِرٌ وشكران وهي شَكِرَة وشَكْرَى) ٥ (ك: شَكارى).

أشكَرَ الضَّرْعُ والشجرُ: بەمانا (شَكِرَ)دێ.

إشتَكَرَ الجنينُ: منداڵەکە گەندەموی لێ ڕوان.

إشتَكَرَ السَّماءُ: ئاسمان بارانی زۆری باراند، بارانی بەخوڕەمی باراند.

إشتَكَرَ الرياحُ: بایەکە بارانی هێنا، بای پێش باران بوو.

إشتَكَرَ الحرُّ أو البردُ: گەرما یان سەرما پەرەی سەند.

إشتَكَرَ الرجُلُ في عدوه: پیاوەکە هەنگاوی خێرای هەڵێنان.

تَشَكَّرَ له: سوپاسی کرد، سوپاسگوزاری بوو.

الشَّكَائِرُ: پێشە سەر، ناوچەوان.

الشِّكَارَةُ: کیسێکە لەکاغەز یان لەشتی

تر دروست دەكرێ ٥ چیمەنتۆی تێ دەكرێ.

الـشُّكْرُ: سوپاسگوزاری‌و پێ زانینی نیعمەت ٥ سوپاسكردن لەسەر نیعمەت.

الـشَّكُورُ: بۆ زیدە مانای وشەی (الشاكر) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ﴾ ٥ وشەی (الشكور) یەكێكە لەناوە جوانەكانی خودا بەمانا پاداش دەرەوەو نیعمەت بەخش دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ﴾ ٥ هەروا بەكەسێك دەگوترێ دیاردەی نیعمەتی پێوە دیاربێ، دەگوترێ: (إمرأة شكور): ئافرەتێكە ئازو نیعمەتی پێوە دیارە، ناز پەروەردەیی لێ دەبیندرێ ٥ (ك: شُكُرٌ).

الشَّكِيُّ: گەندەمو، گەندە پەڕو پۆڵ ٥ پرژو پاڵی دەوروبەری لقە دارخورما ٥ لقە داری تەرو تازە ٥ چروزەی درەخت كەسەر دەردێنێ ٥ ئەو دەوەن‌و پرژو پاڵەی لەدەورو بەری بنكی درەخت دەڕوێ.

المِشْكَارُ: ئاژەڵی بەشیرو شیر زۆر ٥ (ك: مشاكِر).

المِشْكَرَةُ مِنَ العُشْبِ وغيره: ئەو گیاو گژەی كە ئاژەڵ دەیخواو پێی قەڵەو دەبێ‌و شیری پێ زۆر دەبێ ٥ (ك: مشاكر).

شَكَرَهُ شكْراً: بەسەرە نەقیزەو گۆچان تێوەی ژەنی ٥ بەزمان لێی دواو باسی كرد، قسەی ناشیرینی ئاراستە كرد.

شَكِسَ شَكَساً وشكاسة: ڕەوشتی ناشیرین بوو، مامەڵەی قورس‌و گران بوو.

شَاكَسَهُ: ڕقی هەڵسان، توڕەی كرد، تەنگی پێ هەڵچنی.

تَشَاكَسَا: دژایەتی كەوتە نێوانیانەوەو بەرامبەر بەیەك گرژبوون ٥ هەریەكەو دەیەوێ مزی خۆی لێ بگرێ.

الشَّاكوسُ: چەكوچ چەكوچی بچوك ٥ (ك: شواكس).

شَكْشَكَ السِّلاحَ: شمشێرو كێردەكەی تیژ كرد خەنجەرەكەی مشت‌و ماڵ كرد.

شَكَعَ الدابّةَ بزمامها شَكْعاً: بەهەوسارەكەی سەری ولاخەكەی بەرز كردەوە.

شَكِعَ فلان شَكَعاً: فلانكەس ئاڵاندی‌و هاواری ئازاری كرد.

أَشْكَعَهُ: نارەحەت‌و خەفەتباری كرد.

شَكَّ الشيءُ شَكّاً: هەندێكی لەشتەكەی

بەهەندێــکی تریــەوە نوســاندو چەسپاندی.

شَكَّتِ القرابةُ: خزمایەتییەکەی راگرت و نەی پچراند.

شَكَّ الدّابَّةُ: دەستی ولاخەکەی هەڵبەست بۆئەوەی هەنگڵەشەلە بکا.

شَكَّ عليــه الأمْــرُ: کارەکەی لــێ چەواشە بــوو، لێــی تێکــچوو نــەیزانی کامــە کامەیە.

شَكَّ في الأمر: لەکارەکە کەوتە گومانەوە.

شَــكَّ في الــسلاح: بەتــەواوی چــەکی لەخۆبەست.

شَكَّ الخرز ونحوه: میرووەکانی هۆنینەوە.

شَــكَّ الجِلْــدَ بــالمِخْرَز: بەدرێوشــەو دەرزی پێستەکەی دورییەوە.

شَــكَّ القــومُ بيــوتهم ونحوهــا: خەڵــکەکە خانوەکانیــان بــەریزو لەپەنا یــەکترەوە دروســت کــردو بەیــەك شــێوەو دیکــۆر رازاندیانەوە.

شَكَّ الشيئَ: شتەکەی کون کرد، دەگوترێ: (شَــكَّ الدابــة بالمهمــاز): بەنــەقیزە لەولاخەکەیــەوە ژەنــی یــان بەقەمــچی لــێ دا بۆ ئەوەی خێرا بڕوا.

شَــكَّ فلانــاً ونحــوه بــالرمح: بەســەرە رمب لەفلانکەسی دا.

شَكَّكَهُ: خستیە گومانەوە.

إشــتَكَّ الــشيئَ: هەندێــکی شــتەکەی بەیەکەوە نوساندو چەسپاندی.

تَشَكَّكَ: بۆ موطاوەعەی (شَكَّكَهُ)دێ.

تَــشَكَّكَ في كــذا أو في الأمْــر: کەوتــە گومانەوە لــێ.

التشكيك: ئەوەیە دەلالەت بکا لەسەر لەفظـێکی عـام و هاوبەش لـەنێوان فـەردەکانی دا بـەلام بەیەکسانی نـا وەکوو وشـەی (أبـيض) کـە دەلالـەت دەکـا لەســەر زۆر شــت کەســپی بــن بەلام بەیەکسانی نا.

الشّاكَّة: هەوکردنی لۆزەتێنە.

الــشِكّاك: دەگــوترێ: (ضــربوا بيــوتهم شِــكاكاً): خەڵــکەکە خانوەکــانی خۆیــان لــەریزی یــەکترو بەیــەك شێوەو شێواز بنیات نان.

الــشّكُّ: گومــان ◦ حاڵەتێــکی دروونییــە زەیــن لەگــەڵیا دێ و دەچــێ نازانــێ وایــە یــان وانیــەو ناتوانــێ بڕیارەکــە یەکالا بکاتەوە ◦ پارچەیەکی بچوکە لەئێسقان دا ◦ (ك: شُكوك).

الشّكّاك: کەسێــك زۆر گومانــاوی بــێ ◦ شکی لەهەموو شتێك بێ.

الشّكّاكون: پێڕێــکن لەفەیلەسوفەکان، راڕان لەوەدا ئاخۆ حەقائقی شتەکان هەن یان نین، لەفەلسەفەی ئیسلامی دا بــە (ألــلا أدريــة) بــەناوبانگن و بەشێــکن لەســوفەســطائییــەکان.

الشُكُوك: (أمر شـكوك): كارێـكی لێڵو تەمو مژاوی‌و گوماناوییە.

الـشُكيكةُ: كۆمەڵە شتێـكن بەیەكـەوە دەلكێنـدرێن ٥ (ك: شَكَائِك وشُكك).

المِـشَكُّ: ئـامێری شـت پێـكەوەلكاندن ٥ سـیرمەیەكە یـا تەلێـكە زرێـی پـێ دەچنـدرێ ٥ (ك: مشاك).

شَكَلَ الأمرُ شكولاً: كارەكە چەواشە بـوو، سەروبەری نەما.

شَكَلَ المريضُ: نەخۆشـەكە خەریكە چاك بێتەوە.

شَكَلَ الثمرُ: میوەكە خەریكە پێ بگا ئاڵو بۆڵی تێـكەوت.

شَـــكَلَ الدابَّـــةَ: وڵاخەكـەی بـەزنجیر بەسـتەوە، دەشـگوترێ: (شَـكَّلَها بـه): بەزنجیر قاچەكانی پێوەند كردن.

شَـكَلَ الكِتَـابَ: سـەرو بـۆرو ژێـری بـۆ كتێبەكە دانان.

شَكِلَ اللَّونُ شـكَلاً: ڕەنگەكە ڕەنگی تـری تێكەڵاو بوو.

شَكِلَتِ العينُ: سپینی چاوەكە سورایی تێكەڵ بوو.

وشَـكِلَتِ الخيـلُ: ڕەشـایی ئەسـپەكە سـورایی تێـكەڵ بـوو ٥ (فهـو شَـكِلٌ وأشكلُ وهي شَكِلَةٌ وشَكلاءَ).

أشْـكَلَ الأمْـرُ: كارەكـە چەواشـە بـوو ٥ (أشكل اللونُ): بەمانا (شَكِلَ)دێ.

أشْكَلَ فلان: فڵانكەس لەگەڵ هاوەڵو هـاو وێنـەكانی خـۆی دا كـۆ بـۆوە، كۆبونەوەی پێ كردن.

أشْكَلَ النَّخْلُ: بەرسیلە خورماكە ڕەنگی گۆڕاوە خەریكە پێ بگا.

أشْكَلَ الكتـابَ: سـەرو ژێـرو بـۆری بـۆ كتێبەكە كرد.

أشـــكَلَتِ المـــرأةُ شَـعْرَها: ئافرەتەكـە لەهـــەموو لایەكـــەوە قـــژەكانی هەڵدانەوە بۆ تۆقە سەری.

شـاكَلَهُ: وەكـوو ئـەو چوو، هـاو وێنـەی بوو.

شَـــكَّلَ الدابـــةَ: وڵاخەكـەی بـەزنجیر بەسـتەوە، بەپێوەنـد قاچـەكانی بەستن.

شَـكَّلَ الـشيئَ: وێنـەی شـتەكەی كـرد، پەیكەری بۆشتەكە كرد.

شَكَّلَ الزَّهْرَ: دەسكە گوڵی جۆراو جۆری بەستن ٥ لەچەند جۆرە گوڵ چەپكە گوڵی بەست.

شَـكَّلَتِ المـــرأةُ شــعرها: ئافرەتەكـە لەهـــەموو لایەكـــەوە قـــژەكانی هەڵدانەوە بۆ تەپڵەسەری.

تَـشَاكَلاَ: ئـەو دووە لێـك چـون هـاو وێنەی یەكتر بوون.

تَشَكَّلَ: بۆ موطاوعەی (شَكَّلَهُ) دێ.

تَشَكَّلَ الشيئُ: شتەكە وێنەی وەرگرت

بوو بەواقیعو خۆی نواند.

اسْتَشْكَلَ الأمرُ: کارەکە چەواشە بوو ٥ رەخنەی لێ گیراو بوو بەهۆی دڵە راوکێ ٥ ئیشکالو لەمپەری خستە ناو کارەکەوە.

اسْتَشْكَلَ فِي تنفيذ الحكم: چەند بەڵگەو ئیشکالو پاساوێکی خستە ڕوو داخوازی ئەوەن بڕیاری دادگا رابگیرێو لێکۆڵینەوەی تر لەدۆسیەکە دا بکرێو گری کوێرکەکان بکرێنەوە.

الإشكالُ: بریتیە لەکارێك، لەبەڵگەو نیشانەیەك چەواشەکاریی دەخەنە ڕوو ناهێڵن روداوەکە رون بکرێتەوەو بڕیارەکە جێ بەجێ بکرێ.

الأشْكَلُ: دوو ڕەنگ، دوڕەنگی تێکەڵاو ٥ وەکوو ئەوە ناو خوێنی تێکەڵ بێ ڕەنگی ناوەکە بگۆڕێ.

الأشْكَلُ من النـاس: کەسێك لەچاویدا ڕەگێك هەبێ بچێتەوە سەر شێوەی چاوی باوکی، یان چاوی چەند ڕەنگێکی تێدا ببیندرێ، دەگوترێ: (هو أشكلُ بأبيه): ئەو زۆر لەباوکی دەچێ.

الشَّاكِلَةُ: سروشتو تەبیات ٥ شێوەو شێواز ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو بەشەی دەکەوێتە نێوان زوڵفو گوێچکەوە ٥ کەلەکە ٥ ناوەڕاستو کرۆکی شت، دەگوترێ: (أصـاب شـاكلةَ الصَّوابِ) ٥ (ك: شواكِلُ).

الشِّكالُ: زنجیرو پێوەند ٥ هەروا ناوە بۆ ئەسپێك قاچی ڕاستیو دەستی چەپی لەخوار ئەژنۆیەوە پەڵەیەکی تێدابێ قاچو دەستەکەی تری پەڵەکەیان ڕەنگێکی تربێ.

الشُّكْلُ: کاری چەواشەو پڕ گرێو گۆڵ ٥ وێنەو شێوەی شت، دیاردەو ڕواڵەتی شت، دەگوترێ: (مسائل شكلية) چەند مەسەلەیەکن تێیان دا گرنگی بەوێنەو شکڵ دەدرێ نەك بەکرۆكو ناوەرۆك ٥ شێوەو سیما ٥ گونجاو لەبار، دەگوترێ: (هذا من شكلي): ئەمە بۆ من گونجاوە، لەمن دێ ٥ لەبواری ئەندازیاریی دا شێوە قەبارەیەکە یان ڕوبەرێکە بەیەك سنوور دیاریی کراوە وەکوو تۆپ یان بەچەند سنورێکی جیا جیا وەکوو سێ گۆشەو چوارگۆشە ٥ لەبواری زانستی مەنطیقیەکان دا جۆرە دەلیلێکە گۆڕانکاری تێدا ڕودەدا بەگوێرەی نیسبەتدانی حەددی ناوەڕاست بۆلای حەددی (أصغر)و

(أكبر) ‎ه‎ (ك: أشكال وشكول) ‎ه‎ (الدَّفْعُ الشَّكلي): لەقانوونی (المرافعات)دا بریتییە لەوەی داوا لەسەر تۆمارکارکراو رەخنەی خۆی ئاراستەی شێوازی بەرێوە چوونی کێشەکە بکا نەک خودی مەوضوعەکە، وەکوو ئەوە بڵێ لای ئێمە داواکە بەتاڵەو بێ بناغەیە.

الشَّكْلُ: وێنەو شێوەی شت.

الشُّكْلَةُ: یەک تەشکیلە، دانانی حەرەکەیەک لەسەر وشە.

الشُّكْلَةُ: تێکەڵبوونی رەنگەکانە ‎ه‎ لەچاودا بریتییە لەتێکەڵبوونی رەنگی سورو سپی ‎ه‎ شێوەو لێک چوون، دەگوترێ: (فیه شُكْلَةٌ من أبیه): چووەتەوە سەر باوکی، لەباوکی دەکا.

المُشَاكَلَةُ: هاو وێنە، هاوشێوە ‎ه‎ لەزانستی بەدیع دا بریتییە لەوەی شتەکە بەوشەی تر بدرکێنی بەهۆی هاونشینییەوە وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿نَسُواْ اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ﴾ یان ﴿وَمَكَرُواْ وَمَكَرَ اللَّهُ﴾.

المُشْكِلُ: چەواشە، لێڵو تەمو مژاوی ‎ه‎ بەلای زانایانی ئوصولی فیقهەوە، ئەوەیە لەماناکەی تێ ئەگەی مەگەر لەلایەکی ترەوە بەڵگەی بۆ بێنی ‎ه‎ (خنثی المُشْكِل): بریتییە لەوەی مرۆڤێک هەردو لایەنی نێرایەتیو مێینەیی وەکوو یەک وابن، هیچ لایەنێکی بەتەواوی رون نەبوبێتەوە.

شَكَمَ الفَرَسَ ونحوه شَكْماً: لغاوی کردە دەمی ئەسپەکەوە، دەشگوترێ: (شَكَمَ المعتدي): بەهێزو تواناوە دەست درێژو هێرش کاری پاشەو پاش شکانەوە.

شَكَمَ المُتَسَلِّطَ: داگیرکەرو دەسەڵاتدارەکەی دەمکوت کرد، بۆری دا.

شَكَمَ فلاناً: پاداشی فلانکەسی دایەوە.

شَكِمَ شَكَماً: برسی بوو (فهو شَكِمٌ).

أشْكَمَهُ: بەمانا (شَكِمَهُ)دێ.

الشُّكْمُ: بەخشش بەشێوەی پاداشو موکافەئە.

الشَّكِيمَةُ: ئاسنێکە پانەو پان دەکرێتە دەمی ولاخەوە ‎ه‎ هێزو توانای دڵو ورە بەرزی ‎ه‎ سەرکەوتن بەسەر زوڵمو ستەم دا ‎ه‎ دەگوترێ: (فلان شدید الشکیمه): فلانکەس ورەبەرزو دڵ دامەزراوە ‎ه‎ (ك: شكائم وشكيم وشُكُم).

شَاكَهَهُ مُشاكهة وشكاهاً: لەوچوو شێوەی چووە سەر شێوەی ئەو.

تشاكها: شێوەیان لەیەک چوو.

شَكَا شَكْواً وشكويّ وشكاةً: ئازاری نەخۆشی هەبوو.

شَـكَا الـشُكْوَةَ: دەمــی مەشــكۆڵەكەی كــردەوەو ئــەوەی تێیــدا بــوو دەری خست.

شَـكَا هَمَّـهُ: خـەمو ناڕەحـەتی خـۆی هەڵڕشـت، باسـی كـردن ٥ قورئـان دەفەرمویٚ: ﴿إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ﴾.

شَـكَا فلانـاً: هـەواڵی خراپەكاریـەكانی فلانكەسـی دا، هـەواڵی ئـەوەی دا كەفلانكەس خراپەی دەرباره كردوه.

أشـكى مـن فـلان: مـافی خـۆی لەفلانكەس وەرگرت.

أشكى فلاناً: فلانكەسی هەڵنا بۆئەوەی شـكات بكـا، باسـی مەینـەتیو ناڕەحـەتی خـۆی بكـا ٥ رازی كـردو هۆكـاری شـكاتكردنەكەی لابـرد، دەگوتریٚ: (أشـكاه علـى مايـشكوه): يارمەتی دا.

أشكى شكْوة: مەشكولەی دۆی دروست كرد.

شاكاه: بەمانا (شكاه)دیٚ.

شَكِيَ فـلان أو الراعـي: فلانكـەس یـان شوان مەشكۆڵەی دۆی بـۆ هەژانـدنی ماست دروست كرد.

شكِيَ فلاناً: هۆكاری شكاتو ئازارەكـانی فلانكەسی لابرد.

إشـتكى: بـەمانا (شـكا)دیٚ ٥ نـەخۆش كـەوت ٥ مەشـكۆڵەی دووی دروسـت كرد.

اشتكى اليـه: پـەنای بـۆ بـرد بۆئـەوەی هۆكاری شەكواكەی لابەریٚ ٥ قورئـان دەفەرمویٚ: ﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُـكَ فِـي زَوْجِهَـا وَتَـشْتَكِي إِلَـى اللَّهِ﴾.

تـشاكى القـومُ: خەڵـكەكە هەندێـكیان شكاتیان لای هەندێكیان كرد.

تَشَكّى: بەمانا (اشتكى)دیٚ.

الشّاكي: شكايەتكەر ٥ (شاكی السلاح): چەك لەخۆ بەستوو ئامادە بۆشەڕ.

الـشَّكاةُ: شـكاتو ئـازار ٥ نەخۆشـی ٥ عەیبو لەككە.

الشَّكوى: ئاخو ئۆفكردن لەبەر ئازارو ناڕەحەتیو شتی وا ٥ ئەوەی دەبێتە هـۆی ئـازارو ناڕەحـەتی ٥ (ك: شكاوى).

الـــشُكْوَة: زەرفێـــكی بـــچوك بەكاردەهێنـدریٚ بـۆ ئاوتێـكردن یـان بـۆ ماسـتو دۆتێـكردن لەپێـست دروسـت دەكـریٚ، وادەبـیٚ بـۆ سـارد كردنـــی دۆو ئاوەكـــە بـــەكاردیٚ بـەكوردی خۆمـان ئـەوەی ئـاوی تـیٚ دەكـریٚ پێـی دەگـوتریٚ كونـدە یـان جەوەنـدە ئـەوەی بـۆ ماسـتو دۆ بەكاردیٚ مەشكوولەیە ٥ (ك: شِـكاءً وشُكيَ وشُكِيٌّ).

الشَّكِيَة: ئەوەی ئاخو ئۆفی لێ دەکرێ ٥ پاشماوەی شت ٥ بەرماوە ٥ (ك: شكايا).

المِشْكاة: تاقەیەکە لەدیوار چرای تێدا دادەنرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆئەو شتەی چراکەی لەسەر هەڵدەگیرێ ٥ یان خودی چراو دیوارکۆو لۆکزەکەی تێدا دادەنرێ.

الشَّلْجَمُ: شێلم.

شَلَّحَهُ: روتی کردەوە.

شَلَّحَ العينُ: چاو نەقوچا ٥ نەیتوانی پێلوی چاوی بەتەواوی بقوچێنێ.

شَلْشَلَ الماءَ ونحوه: لێکدان لێکدان ئاوی پێداکرد، دەشگوترێ: (شَلْشَلَ السيفُ الدمَ): شمشێرەکە زۆری خوێن رژاند.

تَشَلْشَلَ الماءُ ونحوه: ئاوەکە بەپرژاوی هاتە خوارەوە.

تَشَلْشَلَ السيفُ بالدم: شمشێرەکە خوێنی رژاند.

تَشَلْشَلَ فلان في عمله: فلانکەس لەکارەکەی دا چوستو چالاك بوو.

الشُّلاَشِلُ: روەکی ناسك.

الشَّلْشَلُ: چوستو چالاك لەکاری خۆی دا ٥ دڵپاکو بێ غەش، دەگوترێ: (ماء شلشل ودم شلشل): دڵۆپ دڵۆپ ناوەکە یان خوێنەکە دەتکێ.

شَلَقَهُ شَلْقاً: بەقەمچی لێی دا.

شَلَقَ الأذنَ أو الأنف: لەدرێژەوە گوێچکەی یان لوتی هەڵدڕی ٥ گوێی هەڵدڕی، لوتی هەڵدڕی.

شَلَّ الدابّة شلاً: وڵاخەکەی لێ خوڕی، دەری کرد، دەگوترێ: (شَلَّت العينُ الدمعَ): چاوەکە فرمێسکی رشت.

شَلَّ الصباحُ الظلامَ: گزنگی بەیانی بەسەر تاریکی دا زاڵ بوو تاریکی رادا.

شَلَّ الثوبَ: قوماشەکەی بەتەقەڵی گەورەو دەزوی باریك دروو.

شَلَّ العضو شَلَلاً: ئەندامێکی جەستە توشی شەلەل بوو، یان وشك بوو لەکارکەوت یان سست بوو ٥ بۆ دوعا کردن بۆ کەسێك دەگوترێ: (لا شَلَّت يمينك) بۆ دوعاکردن لێی دەگوترێ: (شَلَّت يمينه) ٥ (فهو أشلّ وهي شلاّء).

شَلَّ الثوبُ: قوماشەکە رەشایی تێوە چووە بەئاو پاك نابێتەوە.

أشَلَّ فلان: فلانکەس شەلەلی توش بوو.

أشَلَّ الله فلاناً أو يده: خودا فلانکەسی توشی شەلەل کرد یان دەستی توشی شەلەل کرد.

إنْشَلَّ المطرُ: باران باری بەخوڕەم.

الشَّلاَلة: دورمانی تەقەڵ گەورەو دەزو باریك.

الـشَّلَلُ: وەستانی جم‌و جوڵ لەئەندامێکی جەستەدا یان لەهەموو جەستەدا.

الـشَّلاَّلُ: هەڵڕژانی ئاوی روبار لەرێرەوی خۆی دا لەبەرزاییەوە سەرەو خوار هەڵبڕژێ وەکوو شەلالی گەلی عەلی بەگ، شەلالی بێخاڵ.

شَلاَّل العين: نەخۆشییەکە توشی چاو دەبێ هێزی بینین کەم دەکا.

الشَّلُول: چوستو چالاك لەکاری خۆی دا ◦ ئەگەر بۆ حوشترو مەڕ بەکارهات مەبەست ئەوەیە تەمەنیان چووبێتە ساڵی دووەم.

الـشَّلِيلُ: دەراوی ئاو لەدۆڵو شیودا ◦ پارچە پۆشاکێکە لەژێر زرێوە لەبەر دەکرێ ◦ نوخاعی شەوکی (دەزوی پشت) ◦ (ك: أشِلَّة).

المِشَلُّ: ئەوشتەی مێشو شتی وای پێ دەردەکرێ ◦ ئەوەی زۆر شت دەهاوێژێ ◦ ملپێچ ◦ (ك: مِشَالّ).

المُشَلَّلُ: ئەوکەرە کێویەی زۆر گرنگی بەدێلەکەرەکەی دەداو لێی دوورناکەوێتەوە.

الشَّالَمُ: گیامرۆر کەبەزۆری لەناو گەنم دا دەروێو دەنکێکی رەش یان زەردی هەیەو هەرگەنمێك ئەو دانەوێڵەی تێکەڵ بێ نرخی کەم دەکاتەوە.

الشَّوْلَمُ: بەمانا (الشالِم)دێ.

الشَّيْلَمُ) بەمانا (الشَّالَم)دێ.

أشْلَى الحيوان: بانگی ئاژەڵەکەی کرد بۆ خواردن یان بۆ دۆشین.

أشْلَى الكَلْبَ على الصيد: سەگەکەی تاودا بۆ گرتنی نێچیر.

إشْتَلاَهُ: بانگی کرد بۆ ئەوەی لەتەنگاوو ناخوشی رزگاری بکا.

إسْتَشْلَى: رقی هەڵساو تورە بوو.

إسْتَشْلَى الكلبَ: سەگەکەی هەڵنا بۆ گرتنی نێچیر.

إشْتَلَى فلاناً: بانگی فلانکەسی کرد بۆئەوەی لەهیلاکەتو ناخۆشی رزگاری بکا.

الشِّلاَ: شلا الشيئ: قەبارەی شتەکە ◦ باقی ماندەی شت ◦ پێست ◦ ئەندامێکی جەستە ◦ (ك: أشلاء).

الشِّلْوُ: ئەندامی جەستە ◦ پارچەیەك لەگۆشت ◦ باقی ماندە لەهەر شتێك بێ ◦ (ك: أشلاَء).

أشْلاَءُ الإنسان وغيره: ئێسقو پروسکی جەستەی ئادەمیزاد یان هی گیانلەبەری تر دوای رزینو لێك بلاو بوون.

الـشَّلِيَّةُ: باقی ماندەی ماڵو شتی وا، دەگوترێ: (لم يبقَ من ماله الا شَلِيَّةٌ) ◦

هەروا ناوە بۆ کوتە گۆشتو شتی وا
٥ (ك: شلايا).
المُشلّى: داڵگۆشت، کزو لاواز.
إشمأزّ: بڕوانە مادەی (شَمَزَ).
شَمِتَ به، أو بعدوّه: کەیف خۆش بوو بەوە
کە دوژمنەکەی تووشی بەڵاو کارەسات
بووە ٥ کورد کەلەخودا دەپاڕێتەوە
یەکێ لەداخوازییەکانی ئەوەیە دەڵێ:
(خودایە دوژمنم پێ خۆش نەکەی) ٥
(فهو شامِت) ٥ (ك: شُمّات) ٥ (هي
شامتةٌ) ٥ (ك: شوامِت).
أشْمَتَهُ الله بعدو: خودا وایکرد
بەدوژمنەکەی خۆش بوو ٥ قورئان
دەفەرموێ: ﴿فَلاَ تُشْمِتْ بِيَ
الأَعْدَاءَ﴾.
شَمَّتَهُ بعدوه: بەمانا (أشمته)دێ.
شَمَّتَ العاطِسَ وعليه: دوعای خێری بۆ
پژمیوەکە کرد ٥ کە کابرا پژمی
پێی گوت (يرحمك الله).
تَشَمَّتَ: بەنائومێدی گەڕایەوە، هیچ
دەسکەوتی جەنگی دەست نەکەوت.
الشَّامِتَةُ: قاچی ئاژەڵ ٥ کەسێك دوعای
شەڕ لەیەکێك بکا دەڵێ: (لاترك الله
له شامتة): خودا تاکە ئاژەڵێکی بۆ
نەهێڵێتەوە ٥ (ك: شوامت)،
دەشگوترێ: (بات فلان بليلة
الشوامت، وبات طوع الشوامت):
حاڵو وەزعی ئەوەندە پەرێشان بوو
دوژمن پێی خۆش بوو، دوژمن
بەزەیی پێدا هاتەوە.
الشِّمات: کەسانێکن ناحەزانیان پێیان
خۆش ببن لەبەر نائومێدی یان
وەزعو حاڵی خراپیان ٥ (ئەم وشەیە
تاکی نییە).
الشُّمَاتی: بەمانا (الشِّمات)دێ.
الشَّمَاتَةُ: کەیفخۆش بوون بەوەی
دوژمن توشی بەڵابووە ٥ پێخۆش
بوون بەدوژمن.
شَمَجَتِ الدَّابةُ شَمَجاً: وڵاخەکە بەپەلە
ڕۆیی، پەلەی کرد ٥ (فهي شَمجي)،
دەشگوترێ: (شَمَجَ في الأمر): پەلەی
لەکارەکەدا کرد.
شَمَجَ الشيئَ: شتەکەی تێکەڵ بەشتی تر
کرد.
شَمَجَ الثوبَ: قوماشەکەی بەتەقەڵی
گەورەو بەدەزوی باریك دووری.
شَمَجَ الشَّعِيَ أو الرُزَّ: خەپلەی گەورەی
لەئاردە جۆیەکە یان لە برنجەکە
دروست کرد.
الشِّمَاجُ: خەپلەو نانی گەورە
کەلەبرنجو ئاردی جۆو شتی وا
دروست بکرێ ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو
هێشوە ترێیەی بۆڵە ساخەکانی
دەخورێنو لاسكو ترێ رزیوەکەی

فرێ دەدرێ، ئەوەی فرێ دەدرێ پێی دەگوترێ (الشماج)، دەگوترێ: (ماذقت شَماجاً) هیچ شتێکم نەخواردوە.

شَمَخَ الجَبَلُ ونحوه شُمُوخاً: کێوەکە بەرز بوو.

شَمَخَ أنفَهُ: لوتی بەرز نواند، خۆی بەزل زانی، فیزی نواند.

الشامِخُ: بەرزو شکۆمەند ٥ (نسب شامِخ): رشتەو بنەچەی دێرین‌و پەسەند، وەجاخزادە ٥ (ك: شوامخ وشُمَّخ): بۆ کۆی مێینە (شامخات) دەگوترێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ﴾.

الشَّمِخُ: دوور، دەگوترێ: (سَفَرٌ شَمَخٌ ومغزة شَمَخٌ).

الشُّمُوخ: بەمانا (الشَّمَخ)دێ.

الشُّمْخُتُرُ: خوێڕی‌و دڵ پیس‌و بەدڕەوشت ٥ نەگبەت.

شَمْخَرَ: خۆی بەزل زانی، لوتبەرزی نواند.

إشمَخَرَّ: زۆر بەرز بوو، بەرزییەکە زۆر بوو.

الشُّمْخِرِيرَةُ: خۆ بەزلزانی‌و لوتبەرزیی.

الشُّمْخُرُ: پیاوی کەتەو زل ٥ یان زاناو پیاو ماقوڵ ٥ لوتبەرز ٥ هەوڵدەر بۆ بەدەستهێنانی دوا رۆژێکی بەختەوەر ٥ دوور بین‌و خاوەن هیواو ئاواتی بەرز.

شَمَذَ الحيوانُ شَمْذاً وشُمُوذاً: ئاژەڵەکە کلکی بەرز کردەوە، دەشگوترێ: (شَمَذَ بذنبه).

شَمَّذَ الرَّجلُ ثَوبَهُ: پیاوەکە خۆی هەڵکرد دەرپێیەکەی تا ئەژنۆی هەڵکرد.

الشَّامِذُ: دوپشك، بۆیە ئەو ناوەی هەیە چونکە چزوی کلکی بەرز دەکاتەوە ٥ (ك: شُمَّذ وشوامِذ).

الشَّمَذَةُ: درەختێکە ئامادە دەکرێ بۆئەوەی درەختی تری پێ هەڵگەرێ، تێوەی ئاڵی ٥ (ك: شَمَذ وشِمَاذ).

شَمَرَ شَمْراً: بەوریایی‌و هەست‌و خوستەوە رۆیشت ٥ بەخۆ بادان‌و فیزەوە رۆیشت.

شَمَرَ الشيءَ: شتەکەی وێکناو لۆلۆی کرد.

أشْمَرَ الدَّابَّةَ: وڵاخەکەی بەگورجی لێ خوڕی.

شَمَّرَ: بەمانا (شَمَرَ)دێ.

شَمَّرَ في الأمر: چوست‌و چالاك کارەکەی ئەنجام دا.

شَمَّرَ للأمر: خۆی بۆ کارەکە ئامادەکرد، دەشگوترێ: (شَمَّرَ عن ساعد الجد): قۆڵی هەڵماڵی بۆ ئەنجامدانی کارەکە بەباشی، یان دەگوترێ: (شَمَّرَ عن ساقه): چاکی ئیشکردنی مەردانەی لێ هەڵکرد.

شَمَّرَت الحربُ: شەڕەکە گەرم بوو، توند بوو، پەرەی سەند.

شَمَّرَ الشيءَ: شتەکەی وێکنا، لۆلۆی کرد.

شَمَّرَ ثَوبَهُ: چاکی کراسەکەی هەڵدایەوە، یان قۆڵی لێ هەڵماڵین.

شَمَّرَ الدَّابَة: وڵاخەکەی بەخێرایی تاودا.

اِنْشَمَرَ: بۆ موطاوەعەی (شَمَرَهُ)دێ.

تَشَمَّرَ: بۆ موطاوەعەی (شَمَرَهُ)دێ.

تَشَمَّرَ الشيءُ: شتەکە وێك هاتەوە ٥ هەڵقرچا، دەگوترێ: (تَشَمَّرَت اللِثَّةُ): پوکی هەڵقرچا، داخورا.

الشَّامِرُ: (ناقة أو شاة شامِر): حوشترێك یان مەرێك کە گوانەکانی چرچ بوبنەوەو هەڵکشابنەوە بۆلای ورگی.

الشّمَارُ: رومکێکە لەپێری خەیمییەکانە، جۆرێکی هەیە شیرینە دەروێندرێ، لاسك و گەڵاکەی بەکاڵی دەخورێ ٥ جۆرێکی تری بەکوڵاوی دەخورێ.

الشَّمَرُ: بەمانا (الشمار)دێ.

الشِمْرُ: کەسێکە گرنگی بەکاری خۆی بداو هەوڵی ئەنجامدانی بدا ٥ سەخی تەبیعەت و دەست و دڵ فراوان.

الشِمِرُّ: ئیشی گەورە کە پێویست بێ پیاو قۆڵی بۆ هەڵکاو چاکی بۆ بەلادا بکا.

الشِمِّرِيُّ: ئەوکەسەی زۆر بەتەنگ ئیش و کاری خۆیەوە بێ.

الشِمِّيرُ: بۆ زێدە ڕەوی لەچاك بەلادا کردن و قۆڵ لێ هەڵماڵین و گرنگی دان بەکار.

شَمْرَجَ الثوبَ ونحوه شَمْرَجةً وشِمراجاً: قوماشەکەی بەتەقەڵی گەورە گەورە دروو.

شَمْرَجَ النَسَّاجُ الثوبَ: جۆلاکە یان تەنکەرەکە شاش و پاش قوماشەکەی چنی.

شَمْرَجَ الكلامَ: قسەکانی تێکەڵ کردن.

الشُمْرُجُ: قوماشی تەنك چنراو ٥ (ك: شَمارِج، وشَمارِيج).

الشُمْرُوجُ: بەمانا (الشُمْرُجُ)دێ.

شَمْرَخَ العِذْقَ: گەڵاو پرژی لە لقەدرەختەکە کردەوە هەڵی پەرداوت یان بەتەور داس و شتی وا لق و پۆپی درەختەکەی هەڵپەرداوت.

شَمْرَخَ النخلةَ: دەنکە خورما نەگەیوەکانی لەهێشوە خورماکە چنی.

الشِمْراخُ: هێشوی خورما کە بەرسیلە بێ یان خورماکەی پێوەبێ نەچنرابێ ٥ هەروا هێشوی ترێ کە بۆڵە ترێکانی پێوەبن و نەچنرابن ٥

لقەدارێـــكی باریـــكو زەعیـــف كەلەسـەر لقـی ئەسـتور سـەری هەڵدابێ ٥ بـەكوردی خۆمـان پێـی دەگوترێ چروزە یان تەرزە.

الشُمْروخُ: بەمانا (الشِمراخُ)دێ.

الـشَمَرْدَلُ: منـداڵی چوسـتو چـالاك، دەشـگوترێ: (جَمَـلٌ شَـمَرْدلُ): حوشترێكی بەتوانایە بۆ رۆیشتن.

شَمَزَ شَمْزاً: وێـك هاتەوەو كۆبـۆوە ٥ قیـزو بێزی كرد لەوشتەی ناخۆشی دەویست.

تَـشَمَّزَ: وێـك هاتـەوە، تێـچو، كۆبـۆوە، گرژ بوو، دەگـوترێ (تَـشَمَّزَ وجهُـهُ): روخساری گرژبوو وێـك هاتەوە.

إشمَأَزَّ بالأمر: بەكارەكە تەنگە تاو بـوو، نارەحەت بوو ٥ قیزی لـێ كـردەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾.

الشُمَأزِيزُ: بەمانا (الإِشمِئزازُ)دێ.

شَـمَسَ اليـومُ شُموساً: ئـەمرۆ خورەكـەی دەركـەوت یـان خورەتاوەكـەی بـەهێز بوو.

شَمَسَ فلان: فلانكەس یاخی بوو.

شَـمَسَ لفـلان: ویـستی زیـان بەفلانكـەس بگەیەنێ ئەزیەتی بدا ٥ (فهو شامِس) ٥ (ك: شُمُسٌ وهن شوامس).

أشمَسَ اليوم ونحوه: بەمانا (شَمَسَ)دێ.

شامَسَهُ مشامَسَةً وشِماساً: رقە بەرایەتی كرد، دژی وەستا.

شَمَّسَ: خۆری پەرست.

شَمَّسَ الشیءَ: شتەكەی رانواند بـۆ خـۆر، بەر خۆری دا بۆئەوەی وشك ببێتەوە.

تشامَـسَا: دژایـەتی یـەكتریان كـرد دژی یەكتر وەستان.

تَشَمَّسَ: بۆ موطاوەعـەی (شَمَّسَهُ)دێ ٥ بەر خۆر كەوت هەتاو لێی دا، گەرما بردو بوو، كەم بوو.

الـشامِس: دەگـوترێ: (یـوم شـامس) رۆژێـــكی خۆرەتـــاوە، خـــۆر بەدەرەوەیەو ئاسمان سافە.

الشِمَاسُ: مەنع كردن، بەرگری كردن.

الشَمْسُ: خـۆر؛ ئەستێرەیەكی گـەورەو سـەرەكییە لەكۆمەڵـەی خـۆری دا بـەدەوری دا زەوی دەسـورێتەوە، هـەروا بـاقی هەسـارەكانی تـری كۆمەڵـەی رۆژی بـەدەوری خـۆردا دەسورێنەوە.

الشمـسیة: هەرشتێـك نیـسبەت بـدرێ بۆلای خۆر وەكوو (الحروف الشمسية المجموعـة الشمـسية) ٥ چـەتر، بـۆ خۆپاراستن لەگـەرما یـان لـەباران ٥ (الـلاّم الشمـسية) (أل ـ)ی تـەعریف بـچێتە سـەر پیتـەكانی وەكـوو (ت،ث،د،ذ،ر،ز،س،ش،ص،ض،ل،ن) كـە چووە سـەر پیتـەكانی تـر پێـی دەگوترێ (اللام القمرية).

الشَمَّاس: زۆر چەموشوو تۆڕەو تەوسن ٥ ناوە بۆ کەسێك خزمەتی کەنیسە بکاو (پلەو پایەکە لەخوار پلەی کەشیشەوەیە) ٥ (ك: شِمَسَة).

الشَمُوسُ: چەمووش‌و سرك‌و توڕەو تەوسن بەجۆرێك کەس نەتوانێ لەگەڵی هەڵبکا، دەگوترێ: (رجل شموس وامرأة شموس) ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە شەرابێك ٥ (ك: شُمُسٌ).

شَمَصَ الدَّابَّة وغيرها شَمْصاً وشُمُوصاً: بەتوندی ولاخەکەی تاوداو لێی خوڕی تاوای لێ کرد ماندوو شەکەتی کرد، دەگوترێ: (شَمَصَ الرجلَ): پیاوەکەی داخوڕپاندو توڕەی کرد.

الشُمُوصُ: بەمانا (الشموسُ)دێ ٥ (ك: شُمُصٌ).

المَشْمُوصُ: کەسێکە ئەوەندەیان تیوەژەنی بێ‌و لێیان دابێ ماندوو شەکەت بووبێ‌و چاوی لێ بەملۆق وەستابن.

شَمَطَ الشَّجَرُ ونحوه شَمْطاً: درەختەکە گەڵای کرد، گەڵاکەی بڵاو بۆوە.

شَمَطَ الشيئَ: شتەکەی تێکەڵ بەشتی تر کرد.

شَمَطَ مالَهُ: ماڵە حەڵاڵەکەی تێکەڵ بەماڵە حەرامەکە کرد.

شَمَطَ الكلامَ: قسەی تێکەڵ‌و پێکەڵی کردن، لەزۆر بوارەوە دواو چووە ناو زۆر باس‌و خواسەوە.

شَمَطَ الإناءَ ونحوه: قاپەکەی پڕکرد، (فهو مشموط وشميط).

شَمِطَ الشيئُ شَمَطاً: شتەکە تێکەڵ بەشتی تر بوو.

شَمِطَ شَعْرُهُ: قژەکانی ڕەش‌و سپی تێکەڵاو بوون، قژی ماش‌و برنج بوون.

شَمِطَ الشَّجَرُ: درەختەکە گەڵاکەی وەراند ٥ (فهو أشْمَطُ وهي شمطاء).

أشْمَطَ الشيئَ: بەمانا (شَمِطَ)دێ ٥ دەگوترێ: (أشْمِطْ عَمَلَكَ بصدقة): کردەوەت تێکەڵ بەبەخشین‌و صەدەقە بکە.

إشْمَاطَّ: بەمانا (شَمِطَ)دێ.

إشْمَاطَ: بەمانا (إشْمَاطَّ)دێ.

الأشْمَطُ: کەسێکە قژی ڕەشی تێکەڵ بەقژی سپی بوو بێ، واتە: سەری ماش‌و برنج بووبێ بۆ ئافرەت دەگوترێ (شَمْطاء) ٥ (ك: شُمْطٌ).

الشَّمْطُ: ئەو بۆن‌و بەرامەو دەرمان‌و بەهاراتەیە تێکەڵ بەخواردن دەکرێ بۆنەوەی زیاتر تامی خۆش بکا.

الشَّمَطُ: تێکەڵاو بوونی موی سپی بەموی ڕەش ٥ (ك: أشْمَاط وشِماط).

الشَّمَطَاتُ: چەند مویەکی سپی لەناو موی ڕەش دا.

الشُمْطَانُ: هێشوه خورما کەناڵو بۆڵی تێبکەوێ، لایەکی بگاو لاکەی تری هەر بەرسیله بێ ٥ تاکەکەی (شَمْطانة).

الشَّمِيطُ: تێکەڵاو.

الشَّمَاطِيط: پەرتو بلاّو، دەگوترێ: (تفرق القوم شَمَاطيط): خەڵکەکە پەرتو بلاّو بوونەوه ٥ (ثوبٌ شَمَاطيط): قوماشی رزیوو دڕاو.

شَمَعَ شَمْعاً وشُمُوعاً: گاڵتەو گەپی کرد، کەیف خۆش بوو.

أشْمَعَ السِّراجُ ونحوه: چراکه داگیرسا، روناکی بەرز بۆوه.

شَمَّعَهُ: یاریی پێ کرد، هەڵی پەڕاند.

شَمَّعَ له: ئامێری وای بۆ ڕەخساند یاری پێ بکاو کەیف خۆش بێ.

شَمَّعَ به: قەشمەری پێ کردو پێی پێکەنی.

شَمَّعَ الثوبَ: قوماشەکەی مێودا بۆئەوەی سفتولوس بێ.

شَمَّعَ الحِرزَ: مێوی لەسەر دەرگای قاسەکه یان صندوقەکه داناو مۆری کرد.

الشِمَاعُ والشِمَاعَةُ: گاڵتەو گەپ.

الشَمْعُ: مێو؛ مادەیەکی نەرمەو تێکەڵ لەچەوریو شتی تره ٥ هەروا ناوه بۆ ئەو مادەیەی هەنگ شانەهەنگوینی پێ ڕادەبەستێو هەنگوینی تێ دەکا کەپێی دەگوترێ کەڕەشان ٥ هەروا ناوه بۆ مۆم کە بۆ روناکی وەکوو چرا بەکار دەهێندرێ ٥ (ك: شُموع).

الشَمْعَةُ: تاکی (الشَمَع)یەکە یەکەی پێوانەی هێزی چرای کارەبایی پێ دەکرێ، دەگوترێ: (هو ذو عشر شمعات أو مائة شمعة).

الشَمَّاع: مۆم دروستکەر یان مۆم فرۆش.

الشَمَّاعَةُ: شوێنی هەڵگرتنو پێداکردنی پۆشاك ٥ عەلاگەی پۆشاك پێدا هەڵواسین.

الشُمُوعُ: سوحبەتچیو قسه خۆش ٥ (ك: شُمْعٌ).

المَشْمَعَة: گاڵتەو سوحبەتو کەیف خۆشی ٥ کارگەی مۆم دروستکردن ٥ (ك: مَشَامِع).

المُشَمَّعُ: هەر قوماشو شاڵێك مێو درێ، بەمێو سفتو لوس بکرێ.

الشَمْعِدان: مۆم دان؛ پەیکەرێکی بەرزه مۆمی لەسەر چەسپ دەکرێ لەکاتی داگیرسان دا بۆئەوەی مۆمەکه نەکەوێو روناکییەکەشی باش بلاّو بێتەوه.

إشْمَعَلَّ الرَّجُلُ: پیاوەکه بوو بەپیاوی ناو

پیاوان و پلەو پایەی بەرز بۆوە، کەیفخۆش بوو.

إشْمَعَلَّتِ الدابةُ: وڵاخەکە چوست و چالاك بوو خۆش باربوو جڵەو سووك بوو.

إشْمَعَلَّت الغارةُ: هێرشەکە بەربڵاوو گشتگیر بوو.

اشْمَعَلَّ اللبنُ: ماستەکە زۆر ترش بوو (المُشْمَعِلُّ)بەرز بۆوەو خاوەن شەرەف و رێز بوو.

شَمِقَ فلان شَمَقاً وشَماقةً: فلانکەس ئەوەندە کەیفخۆش و تەڕ دەماخ بوو دەتگوت شێتە سەنتەری نەمابوو.

الأَشْمَقُ: کەفی دەم کەلەگەڵ خوێن دا تێکەڵ بێ.

الشُّمْقُ من الثياب: قوماشی دڕاوو کونکون.

الشُّمَقْمَقُ: بالا بەرزو درێژ.

شَمَلَت الريحُ شَمْلاً وشُمُولاً: بایەکە گۆڕابوو بەبای شەماڵ.

شَمَلَ بفلان: فلانکەسی بەرەو باکور برد.

شَمَلَ الأمرُ القومَ: کارەکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

شَمَلَ فلاناً: فلانکەسی بەجاجم داپۆشی، بەپارچە قوماشی لەخوری دروستکراو داپۆشی، دەگوترێ: (شَمَلَ التمرَ وشَمَلَ الضرعَ).

شَمِلَ الأمرُ القومَ: کارەکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

شَمِلَ الدابةَ اللقاحُ: وڵاخەکە کەڵی گرت ە تەلقیحەکەی وەرگرت.

أشملت الريحُ: لەباکورەوە بایەکە هەڵیکرد.

أشملت الريحُ القومَ: خەڵکەکە بای شەماڵ لێی دان بۆیان هەڵبوو فێنکی کردنەوە.

أشْمَلَ فلان: فلانکەس بووبەخاوەن جاجم و شەملە.

أشْمَلَ فلاناً: پارچە شەملەی لەبەر فلانکەس کرد.

أشْمَلَ التمرَ والضرعَ ونحوه: بەهۆی شەملە پێدادانەوە خورماکە یان گوانەکەی پاراست.

إشْتَمَلَ بثوبه: قوماشە خورییەکەی لەخۆوە پێچا هەموو جەستەی خۆی پێ داپۆشی.

إشْتَمَلَ بسيفه: شمشێرەکەی لەخۆ بەست.

إشْتَمَلَ على كذا: داگرندە بو بۆ ئەو شتە هەمووی داپۆشی.

إشْتَمَلَ على فلان: خۆی پارێزگاری فلانکەسی کرد.

تَشَمَّلَ بالشَّمْلَةِ: شەملەی لەخۆوە پێچا.

الشِّمَالُ: چەپ، باکور، پێچەوانەی

باشوور ٥ بای شەماڵ ئەو هەوایەی
لەباکورەوە دێ ٥ هەروا بەمانا شومو
نەگبەتی دێ ٥ (طیر الشِمال):
باڵندەی شوم ٥ بومی شوم ٥
ئەخلاق‌و ڕەوشت ٥ (ك: شمَئل) ٥
هەروا ناوە بۆ تورەکەیەك دەکرێتە
گوانی ئاژەڵەوە بۆئەوەی زۆر
شۆڕنەبێتەوەو لەزەوی نەخشێ، یان
تورەکەیەك دەکرێتە هێشوە
خورماو هێشو ترێوە بۆئەوەی زۆر
بڵاو نەبێتەوە.

الشَمْلُ: (شَمْلُ القوم): کۆمەڵی خەڵك،
دەگوترێ: (جمع الله شملهم): خودا
ئادەمیزادە دابڕاوو پەرِاگەندەو
تەرەکانی ئەو گەل‌و نەتەوە
کۆبکاتەوە، یەکیەتییان بخاتە ناوەو
یەکریزو یەك هەڵوێست بن.

الشِمْلُ: لقەدار خورما.

الشَمِلُ: کەسێك بە جاجم (شەملە)
خۆی داپۆشیبێ.

الشَمْلَةُ: پارچە پۆشاکێکە راست‌و چەپ
لەشان دەکرێ بۆ خۆرِازاندنەوە، یان
قوماشێکە لەخوری‌و موو مەرەز
دروست دەکرێ وەکوو جاجم
بەخۆدا دەدرێ یان خۆی تێوە
دەپێچرێ وەکوو عەباو فەرووەی
عەرەبی ٥ (ك: شِمالٌ) ٥ لەئیمامی
عەلییەوە حەدیسێك ریوایەتکراوە
دەفەرموێ: (إن أبا هذا كان يَنسِجُ
الشِمَالَ بيمينه).

الشَمْلَةُ: چوست‌و چالاك.

الشَمُولُ: بای شەماڵ ٥ شەراب.

الِشمالُ: ئەو پارچە پۆشاکەی پێی
دەگوترێ شەملە (جاجم) کە مرۆڤ
خۆی پێ دادەپۆشێ ٥ (ك: شماميل).

المِشْمَلُ: بەمانا (الشَمْلَةُ)دێ ٥ هەروا
ناوە بۆ شمشێری کورت
کەخاوەنەکەی بتوانێ لەناو پۆشاکی
خۆی بیشارێتەوە، کەسانی دی
هەست نەکەن کەشمشێری
هەڵگرتووە ٥ (ك: مَشامِل).

المِشْمَلَةُ: شەملەیەکە (جاجمێکە)
دولکی هەیە بۆ نووستن بەخۆ دا
دەدرێ.

المَشْمُولُ: کەسێك بای شەماڵ لێی بدا،
دەگوترێ: (غدير مشمولٌ): گۆمە
ئاوو چاڵاییەکە بای شەماڵ
دەیگرێتەوە، یان کەسێکە بای
شەماڵ دەم‌و چاوی گەش‌و جوان
کردون فێنکی کردۆتەوە.

نار مشمولة: ئاگرێکە بای شەماڵ هەڵی
گیرساندوە.

شَمْلَلَ: پەلەی کرد.

شَمْلَلَ الشَجَرُ: درەختەکە میوەکەی
خۆی هەڵوەراند.

الشَمْلالُ: چوست‌و چالاك.

الشَّمْلُولُ: دەمارە بەردە زرویَو ڕەقەڵان کەبەناو زەوی دا درێژ بوبێتەوە ٥ لقە داری پڕژاوی پەل هاویشتوو بڵاو ٥ (ك: شمالیل) ٥ (قوم شمالیل): گەلی پەرتەوازە، نەتەوەی لێك دابڕاو ٥ (ثوب شمالیل): قوماشی دڕاوو هەڵدڕاو.

الشِّمْلِيلُ: چوستو چالاك.

شَمَّهُ: بۆنی کرد، دەشگوترێ: (شَمَّ الخَبَرَ): چتێکی لەهەواڵەکە زانی ٥ (شَمَّ الأمرَ): لە هەواڵەکەی کۆڵیەوە، سەرەوناوی کرد.

شَمَّ الأنفُ: بۆری لوتی کەمێك بەرز بوو.

شَمَّ الرجلُ: پیاوەکە لوتبەرزو بەفیز بوو ٥ (فهو أشمُّ وهي شمّاءُ).

شَمَّ الشيءَ شماً وشميماً: بۆنی شتەکەی کرد.

أشَمَّ الرجلُ: پیاوەکە بەلوتبەرزییەوە ڕۆیی‌و هیچ سەری خۆی دانە نەواند بزانێ چی لەبەر دەمایە.

أشَمَّ عنه: لێی لادا، دوورکەوتەوە.

أشمَّ فلاناً الطيبَ: بۆنەکەی بۆ فلانکەس ڕانواند تا بۆنی پێوەبکا.

أشَمَّ الخاتِنُ: خەتەنەکەرەکە کەمێکی لەپێستی دەورو بەری گۆپکەی هینەکە هێشتەوە.

شَمَّمَهُ الطيبَ أو الدّواءَ: وای لێ کرد بۆن بەعەترەکەوە یان دەرمانەکەوە بکا.

إشْتَمَّهُ: بەمانا (شَمَّهُ)دێ.

تَشَمَّمَهُ: لەسەرە خۆ بۆنی پێوە کرد.

تَشَمَّمَ الأمرَ: لەکارەکەی کۆڵیەوەو هەوڵی دا بزانێ چۆنە.

الإشْمام: لەلای زوربەی نەحوییەکان‌و قورئانخوێنەکان بریتییە لەوەی دەنگێکی زمانەوانی بەتارمایی دەنگێکی تر ڕەنگ بکرێ وەکوو زاراوەی زۆر لەهۆزی قەیس‌و بەنی ئەسەد کەوشەی وەکوو (قیل، بیع) بەلاری دەخوێننەوە ٥ هەروا بەلای زانایانی تەجویدەوە بریتییە لەوەی بەدولێو بەسکون ئاماژە بکرێ بۆ بزوێنە بۆرێك کە لەکۆتایی وشە لەسەر ڕاوەستاوەکە کرتاوە بەبێ ئەوەی دەنگی بۆرەکە ببیسترێ.

الشَّمُّ: بۆنکردن.

الشَّمَمُ: بەرزایی، بەرز ٥ بەرز بوونەوەی بۆری لوت.

الشَّمّامُ: کەسێك هەستی بۆنکردنی زۆر بێ، بەبۆن بێ ٥ شەمامە جۆرە کاڵەکێکە هێلکەییەو بچوکە توێکڵەکەی خەتخەتەو بۆنەکەی زۆر بەهێزە.

الشِّمّامات: هەرشتێك بۆنی هەبێ‌و بۆنی پێوەبکرێ.

الشَّميمُ: ئەوەی بۆنی پێوەبکرێ ٥ بەرزو بەرز بۆوە.

شَنَأَهُ شَنْئاً وَشَنَئاناً: رقی لێ بوو، بۆغزاندی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُوا﴾ ٥ (فهو شانِئ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾.

تشانؤوا: یەکتریان بۆغزاند.

الشَّنَاءَةُ: رق لێ بۆنی زۆر.

الشَّنوءَةُ: قیز لێ بون و بێزلێ کردنەوە ٥ خۆپاراستن لەعەیب و عارو قێز لێ کردنەوە لێیان.

المَشْنَأ: روخسار ناشیرین، نەکلەوەت.

المِشْنَأ: بوغزاوی و دڵ پیس و رقاویی ٥ گۆشەگیر لەخەڵك.

المَشْنُوءُ: رمزاگران و ناخۆشەویست، هەرچەند لەواقیع دا جوان بێ.

شَنِبَ شَنَباً وشُنْبَةً: دەمو ددان و پوکی جوان بوو، ددانی سپی و رێك و وردبوو.

شَنِبَ اليومُ: رۆژەکەی ساردو سەرما بوو ٥ (هو أشنب وهي شَنْباء).

الشَّنَبُ: پوکی جوان ددانی سپی و بریقەدار.

الشَّنْبَاءُ من الرمان: ئەو هەنارەی دەنکەکانی تۆویان نەبێ ٥ (ك: شَنَبٌ).

شَنْتَرَ ثَوبَهُ ونحوهُ: قوماشەکەی دری و ونجر ونجری کرد.

شَنَجَ شَنَجاً: وێك هاتەوە تێ چوو ٥ (فهو شَنِجٌ).

شَنَّجَ الشيءَ: وێکی هێنایەوە، تێکی چواند، گرژی کردەوە، دەگوترێ: (شَنَّجَ وَجْهَهُ): دەمو چاوی خۆی وێك هێنایەوە گرژی کرد.

شَنَّجَ الخياطُ القَبَاءَ: خەیاتەکە بالتۆکەی تەسك کردەوە هەڵی قرچاند.

تَشَنَّجَ: گرژ بوو، دەگوترێ: (تَشَنَّجَ عضلاته): ماسولکەکانی گرژ بوون.

الأَشْنَجُ: گرژو مۆن و تورە ٥ (ك: شَنِجٌ).

التَّشَنُّجُ: گرژبوونی ماسولکەو وێك هاتنەوەیان.

المُشَنَّجُ: گرژکراو هەڵقرچێندراو.

السَّراويلُ المُشَنَّجَةُ: دەرپێی پانی دەرەلینگ تەسك.

شَنَّرَهُ وعليه: بیستی ٥ ئابروی برد وای لێ کرد گوێی لێ بێ.

الشَّنَارُ: کاری بەناو بانگ بەخراپی و ناشیرین.

شَنْشَنَ القرطاسُ أو الثوبُ الجديدُ: کاغەزەکە یان قوماشەکە خزی و خشەی هات.

الشِّنْشِنَةُ: داب و نەریتی باو، رەوشتی لێك چوو باو ٥ (ك: شناشِنُ).

شَنَطَ اللحمَ: گۆشتەکەی برژاند، وەلێ زۆری نەبرژاند.

شَنَعَ الخِرقَةَ ونحوها شَنْقاً: پەرۆکەی دراندو شی کردەوە.
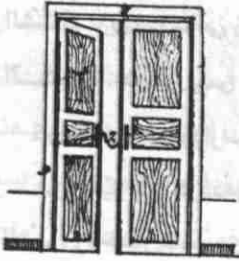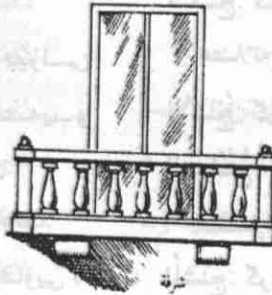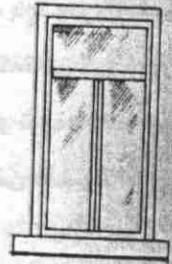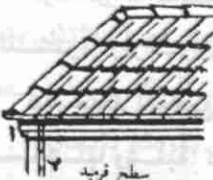
هَندَسَة الابْنيَة
واجهة الدار
باب
أ عتبة ب مصراع ج قفل د ساكف ه قائمة
شرفة
نافذة
سطح قرميد
أ إفريز او طَنَف ب ميزاب
ديوان
أ تخت او مقعد ب سجّادة ج مسند
أ حنية ب طاقة
منظرة وعريش
مشرفة
مئذنة
درابزون وتعاريج درابزين
برج
ا شرفات ب مرام
الجرس
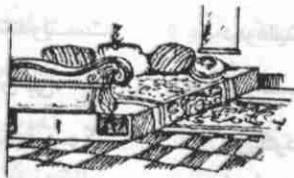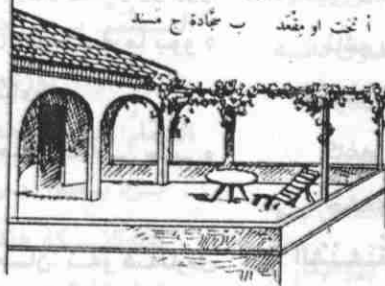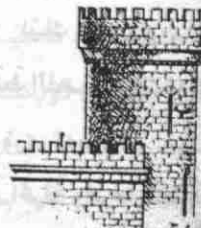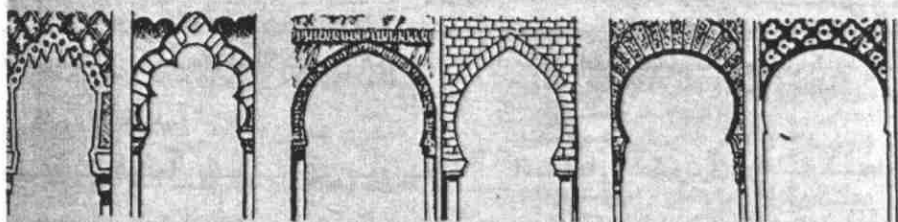
قوس او عقد
عقد مُنكسر
قوس او عقد نِصف دائري
ج
ب
ا
طاق :
أ قاعدة العمود
ب عمود ج تاج العـ
د حنيّة او قوس
أ درج ب رواق مُعمَّد ج رِتاج د قُرنة او كوّة ه مِشكاة
جسر: أ قنطرة ب رِجل او دِعامة
دِعامة
زافِرة
حنيّة
عقد
مِحراب
قبة
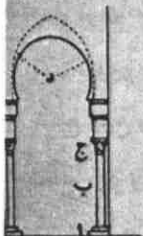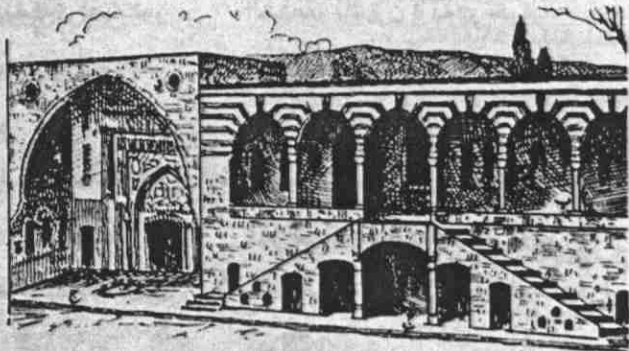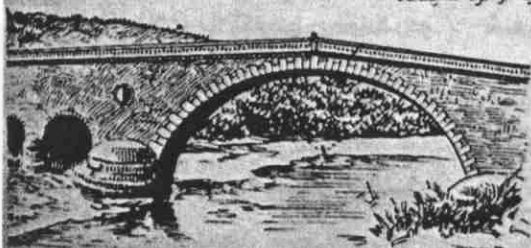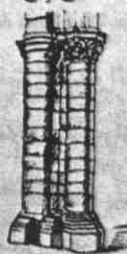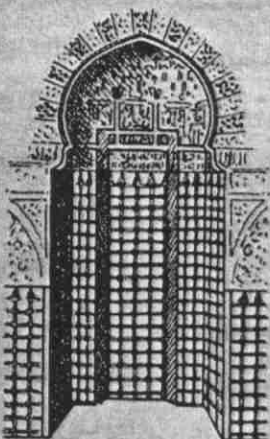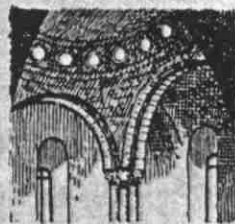
شَنَعَ فلاناً: ڕەخنەی لەفلانکەس گرتو ئابڕوی تکاند.

شَنِعَ بە شَنَعاً: پێی ناڕازیی بوو بە ناشیرینی لەقەڵەم دا.

شَنُعَ شَناعةً: ناشیرینییەکەی لەسنور تێپەڕبوو زۆر نەکلەوەت بوو ◊ (فهو شَنيعٌ شَنِعٌ وأشنع).

شَنَّعَ: بۆ زێدە ڕەوی لەمانای (شَنَعَ)دا هاتووە.

شَنَّعَ الشيئَ: شتەکەی بەناشیرین لەقەڵەم دا، ناشیرینی کرد.

شَنَّعَ على فلان: فلانکەسی ڕیسوا کردو سومعەی ناشیرین کردو کەسایەتی لەکەدار کرد.

تَشَنَّعَ: ناشیرینیو بەد ڕەوشتی بەسەردا زاڵ بوو.

تَشَنَّعَ القومُ: خەڵکەکە ئیشەکەیان ناشیرین بوو بەهۆی دوبەرەکی ڕاراییو پەرتەوازەییان.

تَشَنَّعَ الثوبُ: قوماشەکە (کراسەکە) شڕو وڕ بوو، ونجڕ ونجڕ بوو.

تَشَنَّعَ الغارةَ: هێرشەکەی بەر بڵاو کرد.

اِسْتَشْنَعَ الأمر: کارەکەی بەناشیرین دانا، بەخراپی لەقەڵەم دا.

اِستَشنَعَ فلاناً: فلانکەسی خستە بەدخوییو کاری ناشیرینەوە، دەگوترێ: (إستَشنَعَهُ جهلُهُ): نەزانییەکەی ناشیرینی کرد یان (إستَشنَعَ به جهله).

الشَّنعاءُ: دەگوترێ: (فعلة شنعاء): کارێکی زۆر ناشیرینە ◊ (ك: شُنعٌ).

الشُّنعَةُ: ناشیرن ◊ بەدو خراپ.

الشَّنيعُ: ناشیرینو خراپو قێزەون ◊ (ك: شنائعٌ).

شَنَفَ اليه شَنْفاً وشُنُوفاً: بەچاوی سوكو قێز لێ کردنەوە سەیری کرد.

شَنَفَ عَنهُ: بەلوتبەرزییەوە روی لێ وەرگێڕا.

شَنِفَ له شَنَفاً: هەستی پێ کرد پێی زانی.

شَنِفَت الشفة العليا: لێوی سەرەوەی هەڵگەڕاوەتەوە ◊ (زارقز)ە، دەشگوترێ: (شَنِفَ الرجلُ): پیاوەکە لیچی سەرەوەی هەڵگەڕاوەیە ◊ (فهو أشنَفُ وهي شنفاء).

شَنِفَ فلاناً وله: فلانکەسی ناخۆش ویستو ڕقی لێی بۆوە.

شَنَّفَ المرأة: گوارەی بۆ ئافرەتەکە کرد، دەشگوترێ: (شَنَّفَ الآذان بكلامه): بەقسە خۆشەکانی گوێچکەی زاخاو دا.

شَنَّفَ كلامَهُ: قسەکانی ڕازاندنەوە.

تَشَنَّفَتْ المرأةُ: ئافرەتەکە بەگوارە خۆی ڕازاندەوە ◊ گوارەی لەگوێچکە کرد.

الشَّنْفُ: گوارە ◊ وادەبێ ئەم وشەیە بۆ

خشلێك دەگوترێ كە بەپشت گوێچكەوە هەڵاوەسرێ وەكوو لاگیرە ٥ وشەی (القرط)یش بەخشلێك دەگوترێ بەخوار گوێچكەوە هەڵبواسرێ ٥ (ك: شنُوف واشناف).

شَنَقَهُ شنقاً: هەڵیواسی.

شَنَقَ الرجلَ: پیاوەكەی لەقەنارە دا، بەشێوەی هەڵواسین كوشتی، بەم جۆرە پەتی لەملی كردو هەڵیواسی، لەسێدارەی دا.

شَنَقَ البعيرَ ونحوه: بەلغاوو هەوسار سەری حوشترەكەی شەتەك دا بۆ ئەوەی ژێر باری بكاو جڵەوی خۆش بێ.

شَنِقَ الأمرَ شَنَقاً: خۆشی ویستو هۆگری بوو.

أشنَقَ الشيءَ: شتەكەی هەڵواسی، لەقەنارەی دا.

أشنَقَ اليدَ الى العنق: دەست قوچاوو چروك بوو.

أشنَقَ البَعيرَ ونحوه: سەری حوشترەكەی بەلغاوی هەوسارو ریشمە شەتەك دا تا ژێر باری بكاو جڵەوی خۆش بێ.

أشنَقَ القِربة: كوندە ئاوەكەی بەحەبلی درێژ شەتەك دا.

أشنَقَ ماشيته الى ماشية غيره: ئاژەڵەكانی خۆی تێكەڵ بە ئاژەڵی كەسانی تر كرد بۆئەوەی زەكاتەكەیان كەم بكاتەوە، وەكوو ئەوە دوكەس هەریەكەیان چل سەر مەڕی هەبێ ئەگەر بەجیابن دەبێ هەریەكەیان مەڕێك بدا بەزەكات واتە بەهەردوكیان دوو مەڕبدەن، ئەگەر تێكەڵاویان بكەنو ئاژەڵەكان دەبن بەهەشتا سەرو بەهەر دوكیان یەك مەڕ زەكات دەدەن.

شَانَقَهُ مشانقةً وشناقاً:ماڵەكەی تێكەڵ بەماڵی ئەوی تر كرد بۆ فێڵ كردن لەزەكات دان دا ٥ بۆیە پێغەمبەر (د.خ) نەی لەم كارە كردووەو فەرموویەتی (لاشِناق) ماڵی زەكات تێكەڵ بەیەكتر مەكەن بەمەبەستی كەمكردنەوەی زەكات دان.

شَنَّقَ العجينَ أو اللحمَ: هەویرەكەی هەنكوت هەنكوت كرد گۆشتەكەی كوتكوت كرد.

تشانَقَ الرجلان: ئەو دوو پیاوە ماڵەكەیان تێكەڵ بەماڵی یەكتر كرد بۆ فێڵ كردن لەزەكات دان.

الشِّنَاق: درێژ ٥ پەتی درێژ.

الشِّنَاق: حەبل یان پەتو سیرمە كە شتی پێ دەبەسترێو هەڵدەواسرێ پێی وەكوو قایشی تفەنگو شمشێرو شتی وا ٥ ژێی كەوان ٥ (ك: شُنُق وأشنقة).

شكيمة اللجام
شوكة
شمعة
شاشية
شنطة
شمعدان
مشواة
شلال
مشكاة
مشمع
شنف
شلّة
مشعل
الشفتان
شاقول
شوكة الدرّاج
شقائق النعمان
شوك
شعير
شوكران
شمام
شمرة
شونيز
شقار
شيحة
شاي
شاهترج
شمروخ
شمندر
شعراء
شاهين
شاة

الشَّنَقُ: لابار، لاتا ◦ بەهای خوێن برین کەمتر لەبەهای خوێن ◦ (ك: أشناق).

الشُّنُقاءُ: بۆ مێینە بەکاردێ، ئافرەتێك ماڵەکەی تێکەڵ بە ماڵی یەکی تر بکا بەمەبەستی کەمکردنەوەی زەکات ◦ باڵندەیەك بەدەندوك خواردن بدا بەبێچووەکانی ◦ (ك: شُنُقٌ).

المِشْنَاقُ: ئەوکەسەی حەزی لەهەموو شتێکە، هەوڵدانی هەمە جۆری هەیە.

المِشْنَقَةُ: قەنارەو سێدارە ئەو ئامێرەی تاوانبار کراوی پێ لەقەنارە دەدرێ، دەخنکێندرێ ◦ (ك: مَشانِق).

شَنَّ شَنّاً: وشك بوو، رزی ◦ دەگوترێ: (شَنَّت القِربةُ): کوندە ئاوەکە رزی، وشك بوو ◦ (شَنَّ الجملُ من العطش): حوشترەکە لەتینوان وشك بۆوە.

شَنَّ الماءُ شَنيناً وتِشناناً: ئاوەکە دڵۆپ دڵۆپ چۆڕایەوە.

شَنَّ السائِلَ شَنّاً: شلەمەنییەکەی رژاند، پرژاندی، دەگوترێ: (شَنَّ الماءَ على الشَّرَابِ): ئاوی رژاندە ناو شەرابەکەوە.

شَنَّتِ العينُ الدمعَ: چاو فرمێسکی رژاند.

شَنَّ الغارَةَ على عدوه: لەهەموو لایەکەوە هێرشی کردە سەر دوژمن.

أشَنَّ: بەمانا (شَنَّ)دێ.

شَنَّنَ السِّقاءَ أو الماءَ: بەمانا (شَنَّ)دێ.

إنْشَنَّ الذِئبُ في الغنم: گورگ کەوتە ناو مەڕو بزنەوەو کەلاکی لێ خستن.

تَشَنَّنَ الماءُ: ئاوەکە خێرا خێراو دڵۆپ دڵۆپ چۆڕایە خوار.

تَشَنَّ الجلدُ: پێستەکە وشك و چرچ بوو، گرژ بوو هەڵقرچا.

تَشَنَّنَتْ بشرةُ الرجلِ: پێستی پیاوەکە بەهۆی پیرییەوە چرچ و لۆچی زۆری تێکەوت.

إستَشَنَّت القِربةُ: بەمانا (شَنَّت)دێ، دەگوترێ: (إستَشَنَّ الرجلُ أو الجَمَلُ): پیاوەکە یان مەڕەکە کزو لاواز بوو.

الشَّانَّةُ: دەراوی ئاو کە بڕوا بەرەو شیوو دۆڵ ◦ (ك: شَوَّان).

الشُّنَانُ: هەورێك کە بارانی لێ ببارێ بەتاوو خوڕەم ◦ ئاوی سارد، دەگوترێ: (ماءٌ شنان): ئاوی بڵاوو هەڵڕژاو بەپرژو قەڵبەزەو کەفو کوڵەوە.

الشُّنَانَةُ: ئاوی هەڵڕژاو چۆڕ چۆڕ لەکوندە، ئاوی تکە تك کەر لەکوندە یان لەدرەختەوە ◦ هەر شیرو ماستێك ئاوی تێبکرێ.

الـشَّنُّ: كونـده ئـاوى بـچوك‌و كۆن كـه بەروالّەت كونـده تـا كۆن بـێ باشـتر ئاوى تێدا سارد دەبێ ◦ (ك: شِنَانٌ).

شَنٌّ وطبقة: ناوى پياوو ئافرەتێكه كه بۆ زيرەكى بەناو بانگ بوون ◦ لەپەنـدى پێشينان دا هاتووه دەڵێ: (وافق شنٌّ طَبَقَة): شەن‌و تەبەقە رێك كەوتن.

الـشَّنَّةُ: بـەمانا (الـشَّنُّ)دێ ◦ پيرێـژن ، دەگوترێ: (قوس شَنَّةٌ): كەوانى كۆن ◦ (جَبْهَةٌ شَنَّة): ناوچەوانى گرژو مۆن ◦ ناوچەوانى چرچ‌و لۆچاوى‌و گرژ ◦ (ك: شِنَان).

الـشُّنُونُ: گيانلەبـەرى مـام ناوەنـديى نەكز نەقەڵەو.

الـشَّنِينُ: ماسـتى سـاغ ئـاوى سـاردى تێبكرێ ببێته ماستاوى ساغ‌و سارد.

المِـشَنَّةُ: نانـدان، تەشـتەنان، سـەبەتەى نان، بەزۆرى لەپرژو پەڵى دارخورمـا دروست دەكرێ، لـه شـۆرك‌و خەڵفـه نـەمامى دارچوالەو درەختـى كفـرو بـى دروسـت دەكـرێ، وايـش دەبـێ لەلاسـكى گـەنم‌و شـتى وا دروسـت دەكرێ.

شَـهَبَهُ الحَـرُّ أو البَـردُ شَـهْباً: گـەرما يـان سـەرما ڕەنگـى پێـست‌و روخـسارى گۆڕى.

شَهَبَت السَّنَةُ القوم: ساڵى ڤات‌و قـڕى‌و نەهاتى توشى خەڵكەكه هات ماڵ‌و سامانى بەهيلاك بردن.

شَهِبَ شَهَباً وَشَهْبَةً: سپيەتى تێكەڵ بەموى رەش بوو بۆ زى كرد، رەنگـى سروشـتى گۆڕى، قـژى مـاش‌و بـرنج بـوو ◦ (فهـو أشهب وهي شهباء).

أشـهَبَتِ الـسَّنَةُ القـومَ: سـاڵى نـەهات‌و ڤـات‌و قـڕى توشـى ئـەو نەتەوەيـه بوو، ماڵ‌و سامانى بەهيلاك بردن.

إشْتَهَبَ: بەمانا (شَهِبَ)دێ.

إشْتَهَبَ الـرأسُ: قـژى سـەرى سپى بـوو پيرى لـێى ديارىى دا.

إشْهَابَّ: بەمانا (إشْتَهَبَ)دێ، واتـه وردە وردە سەرى سپى بوو.

إشْهَابَّ الزَّرْعُ: كشت‌و كاڵەكه زەرد بـوو پەڵە پەڵەى سەوزى تێدا ماوە.

إشـهَابَّت الـشفاه والمَـشَافِرُ: لـچ‌و لێـوى قەبارەى سپييان لەسەر ديارىى دا.

إشْهَبَّ: بەمانا (إشْهَابَّ)دێ.

الأشْـهَبُ: دەگـوترێ: (عـام أشـهب): ساڵێكى گرانى‌و ڤات‌و قڕييه ◦ (يوم أشـهب): ڕۆژێـكى سـاردو سـەرماو رەشەبايە.

الشُّهَابُ: ماست يـان شير ئەوەنـده يـان ئاو تێكەڵ كرابێ سپياييەتيەكەيان كەم بووبێتەوە.

الشِّهَابُ: دەستە چيله ئاگرى بڵێسەدار

کەتاریکی شەو کون بکا ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ ئەستێرەی پرشنگدار، قەبارەیەکی ئاسمانییە لەفەزادا دێ ودەچێ، کەهاتە خوار بۆ ناوکەش و هەوای زەوی گڕ دەگرێ و دەبێتە خۆڵەمێش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ﴾ ٥ هەروا کەسێك لەشەڕدا شارەزا بێ یان لەکارو بارو زانیاریی دا لێهاتوو بێ پێی دەگوترێ (هو شهاب حرب أو شهاب علم) ٥ (ك: شُهُبٌ وشهبان وأشهب).

الشُّهُبُ: ئەستێرەی پرشنگدارو درەوشاوە.

الشِّهابةُ: بەمانا (الشِّهاب)دێ.

الشَّهْبُ: کێوی سەر داپۆشراو بەبەفر ٥ (ك: شُهُوبٌ).

الشَّهْبَاءُ: دەگوترێ: (كتيبة شهباء): کەتیبە سەربازێکی پرچەك و تەقەمەنییە ٥ (غُرَّةٌ شَهْبَاءُ): پەڵە مویەکی سپی بەنەسپ و شتی واوە کە هەندێ لەمووەکان رەنگی تربن ٥ (سنة شهباءَ): ساڵی گرانی و قات و قڕی ٥ (أرض شهباء): زەوییەك بەبەفر داپۆشیبێ ٥ هەروا وشەی (شهباء): نازناوی شاری

(حەڵەب)یشە چونکە بەردی سپی لێیە.

الشُّهْبَةُ: سپی تێکەڵ بەرەش، (پەڵە موی سپی بچوك لەگەڵ موی رەش دا).

شَهِدَ على كذا شهادةً: هەواڵی راستەقینەی دایە.

شَهِدَ لفلان على فلان بكذا: فلانکەس ئەو شایەتیەی لای بوو دەربارەی فلان شت لەسەر کابرا دای، ئەنجامی دا.

شَهِدَ بالله: سوێندی بەخودا خوارد ٥ دانی بەوەدا نا کەدەیزانی.

شَهِدَ المجلسَ: ئامادەی مەجلیس و ئەنجومەنەکە بوو چووە ناویەوە ٥ هەر لەم مانایەدایە کە قورئان دەفەرموێ: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾.

شَهِدَ الحادثَ: رووداوەکەی بینی.

شَهِدَ الشيءَ: شتەکە بینی، دەشگوترێ: (شهد على شهادة غيره وشهد بما سمع): شایەتی لەسەر شایەتی دا، شایەتی دا بەوەی بیستوویەتی.

أشهَدَهُ على كذا: وای لێ کرد شایەتی لەسەر ئەوە بدا.

أشهد الشيءَ: شتەکەی ئامادە کرد.

شاهَدَهُ: چاوی پێ کەوت بینی.

تشهَّدَ: شایەتومانی هێنا، وتی (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول

الله) ◦ داوای شایەتومانی لێ کرد.

إسْتَشْهَدَ: نزیك بوو شەهید ببێ لەپێناو ئایینی خودادا.

إسْتَشْهَدَ الرجلُ فلاناً: پیاوەکە داوای کرد فلان شایەتی بۆبدا ◦ بەڵگەی لەسەر هێنایەوە.

إسْتَشْهَدَ فلان: فلانکەس لەرێگەی خودادا شەهید بوو.

ألإشهادُ: لەبواری (جنایەتو تاوان دا) ئەوەیە بەخاوەن خانوو بگوترێ دیواری خانوەکەت خوارەو راستی بکەرەوە، ترسی روخانی هەیە چاکی بکە.

التَّشهّدُ: لەنوێژدا بریتییە لەتەحیات خوێندن.

الشَّاهِدُ: شایەت ◦ بەڵگەو نیشانە ◦ مادەیەکە لەگەڵ هاتنە دەرەوەی منداڵ لەسکی دایکی دێتە دەرەوە وەکوو چڵم وایە ◦ (ك: شهود وأشهاد وشُهَّدٌ) ◦ بۆ غەیرە عاقڵ (شَواهِد) دەگوترێ ◦ (صلاة الشاهد): نوێژی شێوانو نوێژی بەیانی.

الشَّهادَةُ: ئەوەیە کابرا شایەتی بدا لەسەر ئەوەی ئاگای لێیەو دیویەتی، یان دان بنێ بەوەی کە دەیزانێ ◦ هەموو ئەوشتانەی بەهەست دەزاندرێن.

الشهادة البيِّنة: لەبواری (داد دا) قسەو گوفتاری شایەتەکانە لەبەردەم دادوەردا ◦ (عَالَم الشَّهادة): جیهانی بونەوەرە، شتە ئاشکراو هەست پێکراوەکان ◦ دەق بەرامبەری (عالم الغيب): دێ جیهانی ئەودیو ماددەو جیهانی نەبینراو ◦ قورئانی پیرۆز ئامـاژەی بۆ هەردوو جیهانەکە کردووەو دەفەرموێ: ﴿وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾.

الشُّهْدُ: هەنگوین بەمەرجێ لەگەڵ کەرە شانەکەی دا بێ‌و لێك جیا نەکرابنەوە ◦ شانە هەنگوینێك پێی دەگوترێ: (شُهْدَة) ◦ (ك: شِهَادٌ).

الشَّهيدُ: کەسێك لەرێگای ئایینی خودادا خۆی بەخت بکا ◦ کەسێکە شایەتی بدا ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلاَ شَهِيدٌ﴾ ◦ (ك: شهداء وأشهاد).

المُشَاهَدَةُ: هەست کردن بەیەکێ لەپێنج هەستەکان.

المُشَاهدات: ئەو شتانەی بەهەستەکان دەزاندرێن.

المَشْهَدُ: ئامادە بوون ◦ ئەوەی بەچاو دەبیندرێ ◦ کۆمەڵگای ئادەمیزاد ◦ (ك: مَشاهِدَ) ◦ (ومشاهِدُ مكة) ◦ ئەو شوێنانەی مەککەو دەورو بەری کە

خەڵك لەكاتەكانی حەج و عەمرەدا وە موناسەباتی تردا تێیدا كۆبونەوە ٥ هەروا ناوە بۆ ئارامگا.

المشهود (یوم مشهود): رۆژی بەناو بانگ كەڕوداوی گەورە یان تێیدا روبدا.

الشَّهْدانِجُ: تۆوی درەختی (قِنب) كە درەختێكە توێكڵەكەی بادەدرێ و دەكرێ بەگوش ٥ (قِنب)ی هیندیش هەیە حەشیشەی لێ دەردەهێندرێ.

الشَّهْدانَقُ: بەمانا (الشهدانج)دێ.

شَهَرَهُ شَهْراً وشُهْرَةً: بڵاوی كردەوە، رایگەیاند.

شَهَرَ السَّیف: شمشێری لەكالان دەركێشاو بەرزی كردەوە.

شَهَرَ العقدَ: گرێبەستەكەی مۆركردو لەفەرمانگەی زەوی و زار تۆماری كردو كردی بە تاپۆ.

أشْهَرَ الشيءَ: شتەكە مانگێكی بەسەردا تێپەڕی.

أشهر في المكان أو بە: مانگێك لەو شوێنە مایەوە.

أشهرت الحامِلُ: ئافرەتە سكپڕەكە چووە مانگی منداڵبوونیەوە، چووە نۆ مانگ و نۆ رۆژی خۆیەوە.

أشْهَرَ الشيءَ: شتەكەی بڵاو كردەوە.

شاهَرَهُ مشاهرةً وشهاراً: بەمانگانە مامەڵەی لەگەڵ كرد.

شَهَّرَهُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (شَهَرَهُ)دێ.

شَهَّرَهُ بە: ناوی زڕاند ٥ هەڵس و كەوتی خراپی پاڵ دا.

اشْتَهَرَ الأمرُ: كارەكە بڵاو بۆوە، ناوبانگی دەركرد.

إشْتَهَرَ الشيءَ: شتەكەی بڵاو كردەوە، رایگەیاند.

تَشاهَرَ بكذا: ویستی بەهەوڵدان و لاف و گەزاف ناوبانگ بۆ خۆی دەركا.

الشَّهْرُ: مانگ، بەشێك لەدوانزە بەشی ساڵ ٥ چ ساڵێ مانگی یا ساڵی خۆری بێ ٥ ئەگەر مانگەكە بەهۆی تەواو كردنی خولی مانگەوە بوو ئەوە مانگی قەمەریی پێ دەگوترێ، یان بەهۆی دیاریكردنی بەشێك لەدوانزە بەشی ساڵ ئەوە مانگی خۆریی پێ دەگوترێ ٥ (ك: شُهُور وأشْهُر).

أشْهُر الحرم: ئەو مانگانەن لەكاتی پێش هاتنی ئیسلام دا عەرەبەكان شەڕیان تێدا حەرام كردبوو، ئەو مانگانە چوارن سێیان بەشوێن یەكەوە دێن (ذو القعدةِ، ذو الحجة، المحرم) یەكێكیشیان مانگی رەجەبە ٥ هەروا وشەی (الشَّهْر): ناوە بۆ یاساو نیزامێكی فەرمی بەمەبەستی

بەدیکۆمێنت کردنی گرێبەستەکان‌و بڵاو کردنەوەیان‌و ڕاگەیاندنیان ٥ (مصلحة الشهر): فەرمانگەیەکی دەوڵەتییە گرێبەستەکان تۆماردەکاو دەیانکاتە دیکۆمێنت.

الشُّهْرَةُ: دەرکەوتنی شت‌و بڵاو کردنەوەیان.

الشَّهْرِيَّةُ: مانگانە، هەرشتێك نسبەت بدرێ بۆلای مانگ ٥ موچە کە بەمانگ سنوردار بکرێ.

الشَّهِيرُ: بەناوبانگ‌و مەشهور ٥ گۆپکەی هێنی نێر.

المشهورات: زاراوەو بیرو باوەڕێکن هەموو ئادەمیزاد یان زوربەیان کۆکن لەسەر باشی‌و بەباش زانینیان وەکوو دەگوترێ: (العدل جميل والكذب قبيح).

الشَّهْرَمان: جۆرە مراوییەکە قاچ کورت‌و جەستە بەڵەکەو لەلەقلەق بچوکترە.

شَهَقَ البناءُ والجَبَلُ ونحوهما مشوقاً: باڵەخانە یان کێوەکە زۆر بەرز بوون ٥ (فهو شاهِق) ٥ (ك: شَواهِق).

شَهِقَ شَهيقاً: هەناسەی لە قوڕگی دا هات‌و چو بیسترا لەناخی دا گریاو کورکە کورکی کرد ٥ هەوای هەڵمژی‌و سییەکانی پڕکردن لە هەوا (تۆکسجین).

الشَّاهِقُ: دەگوترێ: (فلان ذو شاهق): فڵانکەس رق ئەستورو دەمار گرژە ٥ (فحل ذو شاهق): ئەسپەکە حیلکانندنی بەهێزە.

الشهيق: دەنگی ئەسازو گەورە، زەڕەی گوێدرێژ ٥ گرمەو ناڵەی ئاگر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ﴾ ٥ هەروا ئاوە بۆ هەڵکێشانی هەناسە بۆ ناو سییەکان.

شَهِلَ اللونان شَهَلاً: دوو رەنگەکە تێکەڵ بەیەکتر بوون ٥ فڵانکەس لەچاوی دا سورایی هەیە، دەگوترێ: (شَهِلت عينه): گلێنەی چاوی سورایی تێدایە ٥ (فهو أشهل وهي شهلاء) ٥ (ك: شُهْلٌ).

شَاهَلَهُ مُشاهَلَةً: جوێنی پێ دا، رەخنەی لێ گرت.

تَشَهَّلَ ماءُ وجهه: لەبەر زەعیفی‌و بێ هێزی ئاوی روخساری نەما، تەڕو تازەیی دەم‌و چاوی ڕۆیی، دەشگوترێ: (تَشَهَّلَ الرجلُ): پیاوەکە روخساری چرچ بوو، گەشەداریی لەدەست دا.

الشُّهْلُ: ئەوەیە گلێنەی چاو سورایی تێدابێ.

الشُّهْلَةُ: بەمانا (الشُّهَل)ە.

الـشَّهْلَةُ: پیرێـژن ◊ ئـافرەتی قـەیرەی عاقڵو رەزان.

شَهَمَهُ شَهْماً وشُهُوماً: چوستو چالاکی کرد ◊ دەری کرد، لێی تورە بوو.

شَـهُمَ شَـهَامَةً: خـاوەنی مەردایـەتیو پیاوەتی بوو.

الـشَّهَامة: نـەفس بـەرزیو سـور بـون لەسەر ئەنجامدانی کاری گەورە کە ببنـە جێـگای رێزلێنـانی خەڵـكو باسکردنیان.

الـــشَّهْمُ: زیــرەك ◊ پیـاوی گـەورەو رادروسـت ◊ عـاقڵو لێـزان لـەکارو باردا ◊ پشوو درێـژ بـۆ ئەنجامـدانی ئـەرکی سـەر شانی ◊ (فـرس شَـهْمٌ): ئەسپی بەهێزو تیژ ڕەو ◊ (ك: شِهام وشُهوم).

الشَّيْهَمُ: گیانلەبەرێـکی ددان تیژە، شت دەقرتێنـێ، چقڵێـکی درێـژی هەیـە لەپێری (قَنافِذ)بەکورتی جۆرێـکە لـە ژیـشك پێـشی دەگـوترێ: دوڵـدوڵ ◊ (ك: شیاهم).

الشاهِنشاه: پاشای پاشایان، یـان پاشـای گەورە.

الـشَّاهِين: دالاش؛ جۆرێــکە لەباڵنــدە گۆشت خۆرەکان وەکوو هـەڵۆ وایـە ◊ عـەمودو راسـتەی تـەرازوو ◊ (ك: شواهين وشياهين).

شَهَاهُ شَهْوَةً: خۆشی ویـست، حـەزی لـێ کرد.

شَهُوَ الطعامُ وغيره شهاوةً: خۆراکەکە تام خۆشو بەلەزەت بوو.

أَشْهَاهُ: وای لەخواردەمەنییەکە کرد تام خۆش بێ ◊ ئـەوەی حـەزی لـێ بـوو دەرخواردی دا.

شَهَّاهُ: هەڵێنا بـۆ ئـەوەی ئـارەزوی بکـاو بەلەزەتی بزانـێ، تـامی خـۆش کـرد، دەگوترێ: (هذا شيئ يُشَهِّي الطعـامَ): ئەمە شتێکە خۆراك خۆش دەکا.

اشتهى الـشيئَ: زۆری ئـارەزوی شـتەکە کرد ◊ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَلَـكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ﴾.

تَشَهَّى الشيئَ: حەزی لەشتەکە کرد.

تَشَهَّى عليه: جار دواجـار داوای ئـەوەی کردەوە.

الشَّاهِية: شەهوەتو ئارەزو.

الشَّهْوان: کەسێـك زۆری حـەز لەوشـتە بێ ◊ بۆ مێینە دەگوترێ: (شهوى) ◊ (ك: شهاوى).

الـــشَّهْوَانِي: کەسێــــك زۆری حـــەز لـەرابواردنو خـواردنی خـۆش بـێ نەفسی خۆی پێ زەوت نەکرێ.

الشَّهْوَةُ: حەزو ئارەزوی زۆرو سەرکەش ◊ هێزێکی دەرونییـە، ئـارەزوی ئـەو شتانە دەکا کە حەز لێکراون ◊ ئـەو

شته ماددیانەی حەزیان لێ دەكرێ ٥ (ك: شـهوات وأشـهية وشُـهيٍّ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ﴾.

الـشَّهِيُّ: حەزلێـكراو ئـەوەی نـەفس ئارەزوی بكا، شتی بەتامو لەزەت.

الشَّهِيَّة: مێینـەی (الـشَّهِي)یـە ٥ هـەروا بـەمانا حـەزكردن لـەخواردنو شتی وایە.

الُـمشَهِّيَات: ئـەو شـتانەی دەبنـە هـۆی كردنـەوەی شەهیەو تامو لـەزەت دان بەخواردن وەكوو ترشیاتو زەلاتـەو سەوزەوات.

شاب فلان في بيع أو شراء شَوْباً: فلانكـەس لەمامەڵەدا فێڵی كرد ٥ (شَابَ في قوله): درۆی كـرد، دەشـگوترێ: (هـو يـشوب ويروب): ئەو لەقسەو كردەوەی دا شـت تێـكەڵو پێـكەڵ دەكـا، وادەبـێ دەی پێكێو وادەبێ هەڵەدەكا.

شـابَ عـن صـديقة: بـەرگری لـە دۆسـتو برادەرەكـەی كـرد جارێـك بەجـدیو جارێـك بە تەمبەڵی.

شـابَ الـشيئَ بالـشيئ: شـتەكەی تێـكەڵ بەشتەكەی تر كرد.

شابَ الشيئُ غيره: شتەكە تێكەڵاوی شـتی تـر بـوو ٥ (شـائب): تێكەڵـكەر ٥ (مَشوب): تێكەڵاو كراو.

شَـوَّبَ عَنْـهُ: بـۆ زێـدە ڕەوی لـەمانای (شاب عنه)دی.

الـشَّائِبَة: شـتی غـەریبو جـوداواز لەشـتەكەی تـر كـە تێـكەڵی ببـێ، دەگوترێ: (ما فيه شائبة): ئـەوە هیـچ شـكو گومـانی تێـدا نییـە ٥ چڵـكو پیـسایی‌و شـتی قێزلێـكراو ٥ (ك: شوائب)، دەگـوترێ: (فلان بريئ مـن الشَّوائب): فلانكەس هیچ عـەیبو لەكەی تێدانییە.

الشَّوْبُ: ئـەوەی تێـكەڵ غـەیری خـۆی ببـێ ٥ وەكـوو هـەنگوین تێـكەڵ ئاوببێ، دۆشاو تێكەڵی ماستو شیر ببـێ ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿ثُـمَّ إِنَّ لَهُـمْ عَلَيْهَـا لَـشَوْبًا مِّـنْ حَمِـيمٍ﴾، دەشگوترێ: (سقاه الذَّوبَ بالشوب).

الشَّوْبَةُ: فرتو فێڵ، دەگـوترێ: (في فلان شوبة): فلانكەس فێڵو فەجەرێـكی تێدایە.

الشَّيَابُ: ناوە بۆ شتی تێكەڵكراو.

الشَّوْحَطُ: بڕوانە (شَحَطَ).

شَوَّذت الشمس: خۆر بەرەو ئاوابون ڕۆیی.

شَـوَّذَ الـسحابُ الـشمسَ: هـەوری تـەنك دەوری خۆری داوە.

شارَ الرجل شوراً: پیاوەكە دیمەنی جوان بوو.

شارَ الشيءَ: ستەکەی رانواند بۆ ئەوەی شتە جوانەکانی، لایەنی جوانی دەربخا.

شـارَ الدابـةَ: وڵاخەکـەی لەبەرچـاوی کڕیارەکـە راپسکاندو هێنـای‌و بـردی بۆئـەوەی چوسـتـ‌و چـالاکییەکەی دەربکـەوێ ە لەحـەدیس دا هـاتووە هاوەڵێـکی پێغەمبـەر (د.خ) کـە نـاوی طەلحە بوو لەبەردەمی پێغەمبـەر دا خۆی رانوانـدو هـات‌و چـو بـۆ ئـەوەی دەری بخا کە بەتواناو چوست‌و چالاکە.

شـارَ العسلَ: هەنگوینەکـەی لەکوڵـەس‌و شانەکە دەرهێنا.

أشارَ اليه وبيده أو نحوها: بەدەستی یـان بەئەنـدامی تـری ئامـاژەی کـرد بـۆ مانایـەك لـەماناکان وەکـوو هاتنـە دەرەوەو چـوونە ژورەوە لەگەڵـــدا رۆیشتن‌و ئەوشتانە.

أشار اليه بكذا: ئامۆژگاری کرد فلانکار ئـەنجام بـداو سـودەکانی بـۆ رون کردنەوە.

أشـار فلانـاً علـى العسل: یارمـەتی فلانکەسی دا هەنگوین ببڕێ.

شاوره مشاورةً وشواراً: داوای رای ئـەوی کـــرد بـــۆ ئیـــشەکە ە قورئـــان دەفەرموێ: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ﴾.

شَوَّرَ اليه بيده ونحوها: بەمانا (أشار)دێ.

شَوَّرَ بالنار: بەئاگر بەرزی کردەوە.

شَـوَّرَ فلانـاً ویـە: فلانکەسـی شـەرمەزار کرد، یان کاری حەیابەرەی پێ کرد.

شَـوَّرَ الثـوبَ ونحـوە: قوماشـەکەی بەزەعفەران رەنگ کرد.

إستـــشار العـــسل: هەنگوینەکـــەی لەکوڵەسەکە دەرهێنا.

استشار الفحلُ الناقةَ: حوشترە نێرەکە بـۆنی بەحوشـترە مێیەکـەوە کـرد بۆئەوەی بزانێ ئاخۆ کەڵی گرتـووە یان نا.

اشتور القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان راو بۆچونی یەکتریان وەرگرت.

تشاوروا: بەمانا (إشتوروا)دێ.

استشار فلانٌ: فلانکەس تـاج‌و نەجمـەی بەسـتن، پۆشـاکی تایبـەتی فـەرمی پۆشی، پۆشاکی جوانی لەبەرکرد.

استشار أمره: کارەکەی دەرکـەوت‌و رون بۆوە.

استشار فلاناً في كذا أو في الأمر: پرس‌و رای لـێ وەرگرت دەربارەی فلانکار.

الإستـشارة: ئامـاژە ە شـت دیـاریکردن بەدەســت راداشــتن بــۆی ە یــان ئامـاژەکردن بەسـەر، بەچـاو، بـەلێو بەشێوەیەك مەبەستەکە دەربڕێ.

الـشَّارُ: روخـساری جـوان، دەگـوترێ: (رجل صارٌ شارٌ): پیاوێـکە روخـسار جوان‌و خاوەن ناوو شۆرەتی جوان.

الشارة: جوانی، زۆر جوانو سەرنج راکێش ٥ شێوە ٥ پۆشاکی جوان ٥ ڕۆنو چەوری.
الشِوار: بەمانا (الشارة)دێ ٥ خشڵو شتی خۆڕازاندنەوە.
الشُوار: شتو مەکی ناو ماڵ، یان شتی نایابی ناو ماڵ ٥ جیازی بوك، شتو مەکی ناوماڵ کە بوك لەگەڵ خۆی دەیبا بۆ ماڵی مێردی.
الشَوْرُ: هەنگوینی بڕدراوو جیاکراوە.
الشُوری: ڕاوێژ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾.
الشُورَةُ: ناوو ناوبانگ ٥ دیمەنو ڕوخسار ٥ شانە هەنگ یان شوێنی هەنگوین.
الشَيَّارُ: بەمانا (الشارة)دێ.
الشَيِّرُ: شتی زۆر جوانو ڕازاوە ٥ (ك: شُوَراءُ) ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (شِيار).
الْمَشَارُ: شانەی هەنگ کە هەنگوینی تێدابێو بتواندرێ لێی دەربهێندرێ ٥ (ك: مَشاور).
المِشوارُ: چیلکەیەکە هەنگوینی پێ کۆدەکرێتەوە ٥ ژێی ئامێری هەلاج ٥ شوێنێك کەکاڵای تێدا ڕابنوێنرێ ٥ (نمایشگا)، ئەو مەسافەو گۆڕەپانەی ئاژەڵی تێدا ڕادەنوێنرێ بۆ فرۆشتن ٥ هەروا ئاوە بۆ ئەو قۆناغەی ئادەمیزاد دەیبڕێ لەڕێگا.
المِشْوَرُ: بەمانا (المِشوار)دێ.
الْمَشُورَةُ: ئەو ئامۆژگاریو ڕادەربڕینەیە کە ڕاوێژ پێکراو ئاڕاستەی ڕاوێژکەری دەکا.
الْمَشْوَرَةُ: بەمانا (الْمَشُورة)دێ.
الْمُشِيرَةُ: پەنجەی شایەتومان.
شَاسَ فلان شوساً: فلان لەبەر خۆبەزلزانی یان ڕق لێ بوون بەقولینچکی چاوی بۆی ڕوانی، چاوێکی یان هەر دوو چاوی بچوك کردنەوەو پێڵوی چاوەکانی هێنانەوە یەكو بەو شێوە سەیری کرد.
شاسَ خُلُقُهُ: ڕەوشتی ناشیرین بوو.
شَوِسَ شَوَساً: ئازاو چاو نەترس بوو، درێژ بوو ٥ خۆی بەزلزانیو فیزی کرد ٥ (فهو أشوس وهي شوساء) ٥ (ك: شوس وأشاوِس).
شاوس الماءُ: ئاوەکە لەبەر کەمی یان لەبەر دووریی بینینی زەحمەت بوو.
تشاوسَ اليه: بەمانا (شاسَ)دێ ٥ خۆی وانیشان دا ڕێگای هەڵەکردووە.
شَوَّشَهُ: شتەکانی تێکەڵ کردنو شێواندنی، خراپی ڕیزکردن، دەگوترێ: (شَوَّشَ بینهم): بشێوی

خسته ناویانەوە ٥ یەکیەتیو تەبایی لێ تێك دان ئاژاوەو ئاشوبی لەناودا بەرپاکردن.

التشويش: تێکەڵو پێکەڵ کردن ٥ دەڵێن: ئەم وشەیە وشەیەکی رەسەنی عەرەبی نییەو تازە داتاشراوە، وشە رەسەنەکە (التهويش)ەو لەمادەی (هَوش)ەیە.

تَشَوَّشَ عليه الأمر: ئیشەکەی لێ تێکەڵو پێکەڵ بوو.

الشَّاشُ: قوماشێکە لە لۆکە دروست دەکرێ تەنكو شاشە بۆ برین پێچانو شتی وا بەکاردەهێندرێ ٥ هەروا دەشکرێ بەمێزەرو لەسەر دەبەسترێ.

المُشَوَّش: شتی ناڕێكو پێك ٥ لەزاراوەی بەلاغیان دا (لف ونشر مُشَوَّش) بریتییە لە هێنانی وشەی کورت ئەمجار شی کردنەوەو درێژە پێدانیان بەشێوەی نا تەرتیبو پێچەوانەی تەرتیبی وشە کورتەکان.

شَاصَ شوصاً وشوصاناً: جوڵایەوەو پەلەکوتەی کرد، دەگوترێ: (شاص الجنين في بطن أمه): زارۆکە کە لەسکی دایکی دا جوڵایەوە.

شاصَ به العرق والمرض: نەخۆشیو شتی وا تلاو تلی پێ کرد حەجمینی لێ بری.

شاصَ فلان بفلان: فلانکەس دوزمانی بەفلان کرد.

شاصَ الشيءَ شَوْصاً: جولاندیو لەشوێنی خۆی لایبرد.

شاصَ أسنانَهُ بالسواك: ددانی بەفرشەو سیواك پاك کردنەوە.

شَوِصَتِ العينُ شَوْصاً: چاوی گەورە بوو پێڵوەکانی دایان پۆشین، یان پێڵوی چاوەکانی پتەپتیان بوو.

تَشَوَّصَ: جوڵایەوەو پەلە قاژەی بوو.

الأشْوَصُ: کەسێکە هەمیشە پێڵوی چاوەکانی پتە پتیانە، یان پێڵوی چاوی یەکناکەونەوەو چاوەکانی داناپۆشن ٥ (ك: شوص).

الشُّوصُ: شیلانو دەست رێ خستن ٥ ئازاری ددان هێشان سك هێشان.

الشَّوْصاءُ: مێینەی (الأشوص) ٥ چاوێك بەشێوەی ئاسایی خۆی نەڕوانێ، بەڵکوو شێوە خێل بێ، یان لەقولینچکەوە بڕوانێ یان لەلای پێڵوی سەرەوە بڕوانێ.

الشَّوْصَةُ: سك هێشان بەهۆی باکردنەوە، یان برکو کوڵینج کردن.

الشُّوصَةُ: بەمانا (الشَّوْصَةُ)دێ.

الشَّيَاصُ: ڕەوشتی ناشیرینو خراپ.

شاطَ الفرسُ وغيرهُ شَوْطاً: ئەسپەکە بازی دا بۆ شوێنی مەبەست.

شَوَّطَ المُسافرُ: ڕێبوارەکە سەفەرەکەی درێژەی کێشا.

شَوَّطَ الفرسَ: دورەیەکی غار بەئەسپەکە کرد.

تَشَوَّطَ الفرسَ: ئەسپەکەی هەلینگ دا تاماندوی کرد.

الشَّوْطُ: ڕاکردن بەرەو مەبەست ٥ غاردان بەئەسپ بۆ گەیشتن بەمەبەست ٥ هەروەها ناوە بۆ بەشێکی هەموو کارو چتێ ٥ (ك: أشواط) ٥ مەسافەو شوێنێك لەنێوان دوو عەمود یان دوو نیشانە کە درێژی مەسافەکە بەئەندازەی گەیشتنی دەنگ بێ ٥ (ك: شِیَاط).

شاظ به المرضُ شوظاً: نەخۆشییەکە حەجمینی لێ بڕی.

شاظَ الغضَبُ: ڕقو کینەکە پەرەی سەند.

الشُّواظُ: بڵێسە ئاگری بێ دوکەڵ ٥ گڕەی گەرما ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ﴾.

شاعَ شوعاً: قژ ژاکاوو جەستە هەڵوەشاوو چڵکن بوو.

شَوِعَ الشَّعرُ شَوَعاً: توك و قژی بڵاوو ژاکاو بوون وەکوو چقڵ ڕاست بوونەوە، دەشگوترێ: (شَوِعَ رأسُهُ).

الشَّوعُ: درەختی بان یان بەرەکەی ٥ جاری وا دەبێ بەری درەختەکە ناوی درەختەکەی لێ دەنێن ٥ (ك: شیاع).

شافَ شَوْفاً: بەسەری دا ڕاگەیی و سەیری کرد.

شافَ الشيءَ: شتەکەی مشت و ماڵ کردو ڕازاندیەوە.

أشافَ عليه: بەسەری دا ڕاگەیی و بۆی ڕوانی.

شَوَّفَهُ: بەمانا (شافَهُ)دێ.

شَوَّفَ الجاريةَ: جاریەکەی ڕازاندەوە (چەتیوەکەی قۆزکرد).

شَيَّفَ الدواءَ: دەرمانەکەی کردە دەرمانی چاو ئێشە.

اشتاف اليه: بۆی ڕوانی و سەیری کرد.

اشتاف الفرسُ وغيره: ئەسپەکە ملی بەرز کردەوەو بۆ پێش خۆی ڕوانی.

اشتاف الشيءَ: چاوی خۆی خستە سەری و سەرنجی دایە.

تَشَوَّفَ الشيءُ: لەبەرزاییەوە دەرکەوت ٥ خۆی ڕازاندەوە.

تَشَوَّفَ له واليه: بۆی ڕوانی و لێی گەڕاو چاوەڕوانی کرد.

تَشَوَّفَ أمراً: هەوڵی ئەنجامدانی کارەکەی دا حەزی لێ بوو ئەنجامی بدا.

الـشُّوفُ: ماڵماڵ؛ ئامێرێکە زەوی کێڵدراوی پێ تەخت دەکرێ، تەختە دارێکی پانە، پیاوێک دەچێتە سەری و دورەشە ولاخ یان دو هێسترو بارگیر رایدەکێشن.

الشُّوفان: رووەکێکی ئالفییە، دەکرێتە ئالف بۆ ئاژەڵ.

الشيّافُ: دەرمانی چاوو شوێنی تر.

المُشَوَّفَةُ من النساء: ئەو ئافرەتەی خۆی بۆ بێگانە رادەنوێنێ و مەبەستی بێ خەڵک بیبینن.

شاقَ اليه شوقاً: حەزی لێ بوو، ئارەزوی لای ئەوی کرد.

شاقَ الشيءُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی وروژاند.

شاقَ الشيءَ الى آخر: شتەکەی بۆلای شتێکی تر کێش کرد، دەگوترێ: (شاق المِشْجَبَ ونحوه الى الحائط): عەلاگە پۆشاکەکەی بە دیوارەکەوە چەسپاند ٥ (شاق الطنب الى الوتد): لکی رەشماڵەکەی بەسینگەکەوە شەتەك داو بەستییەوە.

أشاقَ الشيءُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی توشی زەحمەت کرد.

أشاق فلان الشيءَ: فلانکەس شتەکەی بەلاوە زەحمەت بوو.

شَوَّقَ اليه: لای خۆشەویستکرد وایکرد شتەکە حەزی لێ بکرێ.

اشتاق اليه: یان (إشتاقه)حەزی لێ کرد.

تَشَوَّقَ الى الشيءِ: زۆری ئارەزۆ کرد حەزی لێ بوو ٥ خۆی وانیشان دا حەزی لەشتەکەیە.

الشائِقُ: بەمانا (المشتاق) دێ ٥ ئارەزۆمەند، ئەوشتەی وا لەئادەمیزاد بکا بەجوانی و رەنگینیەکەی شەیدای ببێ.

الشَّوْقُ: حەزو ئارەزو، مەیل کردنی نەفسە یان وەگری بونیەتی بەشتەکەوە ٥ (ك: أشواق).

الشَّيِّقُ: بەمانا (المشتاق)دێ.

شاكتهُ الشوكَةُ شوكاً: چقڵ لێی دا، چقڵی تێڕا چوو.

شاكَ فلان فلاناً: فلانکەس چقڵی لەفلانکەس رۆکرد، بەچقڵ لێی دا ٥ ئەزیەتی دا، دەگوترێ: (لا تشوكك مني شوكة): لەمنەوە هیچ زیانێکت پێ ناگا.

شاكَ الشجرُ وغيره شَوكاً: درەختەکە چقڵی دەرکرد یان چقڵی زۆر بون.

شاكَ الرجلُ: پیاوەکە شکۆمەندی و پیاوەتی دەرکەوت.

شاكَ ثدي الفتاة: مەمکی کچەکە سەریان هەڵدا، کچەکە بناغەی مەمکی دانا.

شاكَ فلان الشَّوكَ: فلانکەس کەوتە ناو چقڵ و چاڵەوە.

شِيكَ الجَسَدُ: جەستەکە چقلی تێدا ڕۆچوو، یان نوخاعی شەوکی توشی نەخۆشی بوو.

أشَاكَ الشجرُ: درەختەکە چقلی دەرکرد.

أشاك فلاناً: چقلی لەفلان دا.

شَوَّكَ الزرعُ: کشتو کاڵەکە سەری دەرهێنا.

شَوَّكَ الفرخُ: بێچوە باڵندەکە پەڕو پۆلی لێ ڕوا ○ پەڕەکانی سەریان دەرهێنا.

شَوَّكَ الرأسُ: سەری توکی لێ هات، یان دوای تاشین موومەکانی سەری هاتنەوە.

شَوَّكَ شارِب الغلام أو عذاره: سمێڵی گەنجەکە زبر بوو، یان لاجانگی زبر بوون.

شَوَّكَ فلاناً بالشوك ونحوه: چقلی لەفلانکەس ڕۆکرد، بەچقڵ لەفلانکەسی دا.

شَوَّكَ الحائِطَ: چقلی بەدەوری دیوارەکەدا ڕایەڵ کرد یان بەسەر دیوارەکەدا چقلی ڕایەڵ کرد.

الشَّائِكُ: چقلاوی ○ کارێک کێشەو ناخۆشی لەسەر بێ، دەگوترێ: (أمر شائك أو موضوع شائك): قورسو گرانو زیان بەخشە، دەشگوترێ: (رجل شائك السّلاح): پیاوێکە پڕچەکو سیلاحە، یان تەلی دڕکاوی بەدەوری ماڵو جێگەوەیەتی.

الشَّوك: چقڵ کەلەدرەختو ڕوەك دێتە دەر ڕەقو سەرتیژە ○ (ك: أشواك) ○ دەگوترێ: (جاء بالشوك والشجر): ژمارەی زۆری هێنا.

الشَّوْكاءُ: (حُلّة شوكاء وبردة شوكاء): کەواو عەباو پاڵتۆیەکی زبرە هەموو بەتازەیی دێتە بەرچاو.

شَوْكة العقرب: چزوی دوپشك ○ هەروا وشەی (الشّوكة)بەمانا چەكو هێزو تواناو زەبرو زەنگ دێ ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ﴾ ○ هەروا ناوە بۆ ئەو ئامێرەی جۆلاو تەونکار ڕایەڵو پۆی چنراوو تەنراوەکەی پێ سفتو لوس دەکا ○ هەروا ناوە بۆ چەتاڵی میوەو گۆشت خواردن شتێکە وەکوو کەوچك سەرەکەی وەکوو شانە پەل پەلە ○ سوراییەکە لەسەردەمو چاوو جەستە پەیدا دەبێ.

الشَّوْكي: هەرشتێك نیسبەت بدرێ بۆلای چقڵ ○ (الحبل الشوكي او النخاع الشوكي): بەشێك لەکۆئەندامی دەماری کەلەناو بۆری فەقەراتو بڕبڕەی پشت دایە ○ (التين الشوكي): ڕوەکێکی چقلاوییە لەپێڕی (الشوكية)یە.

شالَ الشيئُ شولاً وشوَلاناً: شتەکە بەرز بۆوە.

شال الميزانُ: تایەکی تەرازووەکە سەری کرد، بەرز بۆوە، دەشگوترێ: (شال میزان فلان): لەخۆ هەڵنانەوەو شایی بەخۆبون دا فلان بالادەست بوو ٥ (شالت نعامة فلان): فلانکەس خێرا تورە بوو پاشان رقەکەی نیشتەوە ٥ (شالت نعامة القوم): یەکیەتیو تەبایی قەومەکە نەماو فەوتا.

شال الرجلُ يديه: پیاوەکە دەستی هەڵبڕی.

شالت الناقة بذنبها: حوشترەکە کلکی هەڵبڕی.

شاوَلَ الشيئَ: شتەکەی بەرز کردەوە.

شاول فلان قرنه: فلانکەس هاوشانەکەی خۆی تورەکرد، وای کرد دەماری بەرز ببنەوە رقی هەڵسێ.

شوَّلَ الشائِلُ: شلەمەنییەکە کەم بوو، دەگوترێ: (شوَّلَ لبن الناقة): شیری حوشترەکە کەم بوو.

شوَّلَت الدوابُّ: ئاژەڵەکان لەبرسان سکیان بەپشتیانەوە نووسا.

شوَّلَ في المزادة: لەکوندەکەدا شتێکی کەمی ئاو هێشتەوە.

إنشالَ: بەرز بۆوە، بۆ موطاوعەی (شاله)دێ.

تشاولَ القوم عند القتال: خەڵکەکە بەرامبەر بەیەك چەکیان هەڵگرت ٥ هەرتاقمەو بەرامبەر بەیەك وەستان.

الشائِلُ: هەرشتێك بەرز بکرێتەوە ٥ حوشتری بەکەڵ کە کلکی بەرز دەکاتەوە بۆ حوشتری نێر ٥ (ك: شُوَّل وشوَّال).

الشائِلة: مێینەی (الشائِل)، دەگوترێ: (فرس شائلة) ٥ هەروا بەحوشترێك دەگوترێ: دوای بێچو بون گوانی هەڵکشێنەوەو شیری کەم بێ ٥ (ك: شوائل).

الشالُ: جۆرە پۆشاکێکە وەکوو دەسماڵی ئافرەت لەسەر شانەوە سنگو بەرۆکی پێ دادەپۆشرێ، یان دەکرێ بەمێزەرو گودرەو لەچکە ٥ (ك: شيلان) ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە ماسییەکی روباری نیل.

الشَّوْلُ: باقی ماندەی شیر لەبنکی گوانی ئاژەڵ دا ٥ باقی ماندەی ئاو لەبنکی جامو پەرداخ دا ٥ ئاوی کەم ٥ (ك: أشوال).

الشَّوِلُ: گورجو گۆڵو چوست چالاك لەئیشو کاری خۆی دا.

الشَّوْلَةُ: ئەو ئەندازە کلكو چزوەی کە دوپشك بەرزی دەکاتەوە ٥ فاریزەو کۆما کە لەنێوان رستەو وشەکان

دەنوسرێ بۆ رون کردنەوەی مەبەست ، هەروا مەنزڵو قۆناغێکە لەمەنزڵەکانی مانگ ، دوو ئەستێرەی بەرامبەر بەیەکن لە بورجی عەقرەب دا پێیان دەگوترێ: (حُمَةُ العقرب) چونکە بورجەکە هەمووی لەشێوەی دوپشك دایە.

الشَّوّالُ: کەسێك بەرماوەی زۆر بێ ، هەروا ناوە بۆ یەکێك لەمانگەکانی عەرەبی کەبەدوا مانگی رەمەزان دا دێو پێی دەگوترێ شەشەڵان ، (ك: شواویل وشواوِل).

الشَّوّالَةُ: ئافرەتی فیتنەو دوو زمان ، باڵندەیەکە کەلەفڕین دا راست دەبێ کلکی دەجوڵێنێ ، هەروا وشەی (شَوّالة) عەلەمی جینسە بۆ دوپشك.

المِشْوَالُ: ئامێری بەرزکردنەوە ، (ك: مشاویل).

المِشوَلُ: ئامێری بەرزکردنەوە ، داسی بچوك ، (ك: مشاول).

المِشْوَلَةُ: بەمانا (المِشْوَلُ)دێ ، (ك: مشاول).

الشَّوْلَمُ: بڕوانە مادەی (شَلَمَ).

الشُّوْمُ: دارێکی رەقە بەکاردەهێندرێ بۆ دەسك لێ دروست کردنی ئامێرو شتی وا.

شَوَّنَ الغَلَّةَ: دانەوێڵەکەی تاقەت کرد، خەزنی کرد.

الشُّوْنَةُ: کۆڵێنەو کەندو عەمباری دانەوێڵە ، (ك: شُوَن) ، هەروا ناوە بۆ جۆرە کەشتیەکی شەڕ لەکۆن دا بەکارهێنراوە.

الشُّوّان: ئەوکەسەی لێ پرسراوی کەندو عەمباری دانەوێڵەیە.

الشونیز: رەشکە؛ دانەوێڵەیەکە بۆ زۆر نەخۆشی دەرمانەو پێی دەگوترێ (حبة البركة).

شاهَ الشيءُ: شتەکە ناشیرین بوو.

شاهَ نفسُهُ الى كذا: نەفسی ئارەزوی ئەوەی کرد.

شاهت عینه: بەتیژی ووردیی بۆی ڕوانی.

شاهَ الإنسانَ: ئادەمیزادەکەی بەچاو هەنگاوت.

شَوِهَ الشيءُ شَوَهاً: شتەکە شێوا، ژاکا ، بەنرخ بوو بەرز بووە ، چاوی پیس کاری لێ کرد، یان توشی چاو ئێشەی توند بوو ، (فهو أشوه وهي شوهاء).

شَوَّهَهُ: ناشیرینی کرد.

تشوه لە والیە: چاوی تێ بڕی، زۆری سەیر کرد ، خۆی لێ نەناس کرد.

تَشَوَّهَ فلان شاةً: فلانکەس مەڕێکی نێچیر کرد.

الأشْوَهُ: ناشیرینو نەکلەوت ، خۆ

بەزلزانو لارو لەنجەکەر ٥ چاو پیسو هەنگێو بەچاو، بۆ مێینە دەگوترێ: (شوهاء) هەروا ناوە بۆ تاقانە لەمەڕو بزنو ئاسكو ڕەشە ولاخو کەرە کێوی ٥ (ك: شاء وشِیاه).

الشّاهُ: پاشاو مەلیك ٥ هەروا ئەو شاومەلیکەی لەیاری شەترنج دا بەکاری دەهێنن.

شابَلّوط: شابەڕو جۆرە درەختێکە لەپێری داربەڕوو میصرییەکان پێی دەڵێن (أبو فَرْوَة).

شاهنشاه: پاشای پاشایان، یان شای گەورە.

الشَّوْهَاءُ: ناشیرینو نەکڵەوەت ٥ ڕمزاگران.

الشُوهَةُ: ناشیرین.

المَشَاهَةُ: زەوییەك مەڕو بزنی زۆر بێ.

شَوَى اللحمَ وغیره شَیّاً: گۆشتەکەی برژاند بەئاگر.

شَوَى الماءَ: ئاوەکەی گەرم کرد.

شَوَى الشيءَ: لەشوێنی کاریگەری شتەکەی دا.

أشوى القمحَ: گوڵەگەنمەکەی هەڵبرژاند، وای لێ کرد بەکەڵکی برژاندن بێ.

أشوى السَّعْفُ: لقە دار خورماکە زەرد بوو بەرەو وشك بوون دەچێ.

أشْوَى فلان: فلانکەس شتی سوتاوو خراپی بۆ خۆی پەزمەندە کرد.

أشوى من الشيءَ: لەشتەکە هەندێکی هێشتەوە.

أشْوَى فلاناً: برژاوی دەرخواردی فلان دا.

أشْوَى الصَّيدَ وغيره: نێچیرەکەی نەهەنگاوت بۆی ڕاونەکرا.

شَوَّى فلاناً: شتی برژاوی دەرخواردی فلانکەس دا.

اشتَوَى: بۆ موطاوعەی (شَوّاهُ)دێ.

اشْتوى اللحمَ: گۆشتەکەی بەبرژاوی هەڵگرت.

إشْتَوَى: بۆ موطاوعەی (شواه)دێ.

الشَّوَى: قەراخو تەنیشتی جەستە، دەگوترێ: (فرس عبل الشَّوى): ئەسپێکی دەستو پەل قەوییە ٥ سەرگەورەیە ٥ پێستی بەدەرەوەیە ٥ تاکەکەی (شَواةٌ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَلَّا إِنَّهَا لَظَى، نَزَّاعَةً لِّلشَّوَى﴾ ٥ باقی ماندەی شتو بەرماوە ٥ کاری ئاسانو بێ نمودو کەمبایەخ ٥ گوتویانە (کل شيئ شوى ماسلم دينك وعرضك): هەموو شتێك ئاسانو کەم نمودە بەمەرجێ ئایینو ناموست پارێزراو بێ.

الشِّواءُ: برژاو.
الشِّواةُ: تاکی وشەی (الشَّوَى)یە.
الـشُّوايَةُ: بەشێکی کەم لەزۆر، پارچەیەك لەشت ٥ پارچە گۆشتێك لەلاکە مەڕێك ٥ کوتە گۆشتێك لەحەیوانێکی سەر بڕوا.
الـشِّوَايَة: پیشەی برژاندن، وەستای کەبابو شتی وا.
الشَّوَّاءُ: گۆشت برژێنو شت برژێن.
الشَّوِيُّ: برژاو.
الشَّوَّايَةُ: نامێری برژاندن، تاوەو شتی لەو جۆرە کە گۆشتو شتی وای تێدا ببرژێنرێ.
الـشُّوِيَّةُ: پارچەی برژاو کوتە گۆشتی برژاو ٥ باقی ماندەی شت، بەرماوەی شت.
الشُّوَيَّةُ: بەشی کەم لەزۆر.
المَشوى: شوێنی برژاندن ٥ (ك: مشاو).
شاءَهُ شيئاً: ویستی، ئیرادەی کرد.
شاءَه الى كذا: ناچاری کرد بۆ ئەو شتە.
شيَّأَهُ على الأمر: بەمانا (شاءَهُ)دێ.
تَـشَيَّأَ فـلان: فلانکەس رقەکەی نیشتەوە.
الـشَّيْءُ: شت، هەبوو، هەرشتێك کەمەندکێشی خەیاڵ ببێو بتوانی هەواڵی لێ بدەی.
المَشِيئة: ویستو ئیرادە.

المُـشَيَّأ: ناچار کراو بۆ کار، بێگار پێکراو.
المُشَوَّهُ: جەستە نارێكو پێك بەزکماکی ٥ جەستە شێواو بە خۆرسك.
شابَ فلان شيباً وشَيْبَةً: فلانکەس سەرو ریشی سپی بوو، دەگوترێ: (شَابَ الشَّعْرُ وشَابَ الرأسُ) ٥ (فهو شائب وأشيب) ٥ بەزۆری بۆ پیاو دەگوترێ: (أشـيَبُ) بۆ ژن (شَـمْطاء)دەگوترێ، هەروا دەگوترێ: (شابت رؤوس الآكام وغيرهـا): سەری کێوەکان بەفر دایپۆشین.
(کوێستانان خاڵخاڵ بەفری ناچێتۆ قیبلەم تۆراوە ناشتی نابێتۆ).
أشـابَ الرَّجـلُ: پیاوەکە کوڕەکەی پیر بوو.
أشـابَ الكِبَـرُ أو الحزنُ او الخوفُ فلاناً: پیری، غەمو خەفەت، ترسو بیم فلانکەسی پۆڵکاندو موی سپی بوو.
شَـيَّبَهُ: بەمانا (أشـابَهُ)دێ ٥ هەر لەم مانایەدایە کە (عبدالملك)ی کوڕی مەروان وتویەتی (شَـيَّبَني اعـتلاء المنابر): چوونە سەر مینبەرو وتار خوێندنەوە پیری کردم.
الأشْيَبُ: پیرو کەنەفت، دەگوترێ: (جبل أشـيب): کێوی سەر بەبەفر ٥ (يوم أشـيب): رۆژێکی هەورو هەلاواوی

ساردو سەرما ٥ بۆ مێینه دەگوترێ:

(شيباء) ٥ (ك: شِيَبٌ).

الليلة الشَّيْبَاءُ: شەوی کۆتایی مانگ.

الشَّيْبُ: موی سپی، سپیایەتی موو.

المَشِيبُ: تەمەنی پیری.

الـشِّيتُ: جۆرێـکه لەقوماشـی تـەنك و شـاش و گوڵـگوڵاوی دروسـتکراو لـه لۆکه، بەکوردی خۆمـان پێی دەڵێن (چیت).

شاحَ في الأمر شيحاً: دڵسۆزیی لەکارەکەی دا نواند.

شاحَ على حاجته: بـۆ ئیشی خـۆی لێبڕاو، سووربوو لەسەر ئەنجامدانی.

أشاحَ المكانُ: زەوییەکه روەکی (شَيح)ی رواند.

أشـاحَ وجْهَـهُ أو بوجهـه: روی خـۆی لـێ وەرگێڕاو نارازیبوونی خۆی دەرخست و بەهیچ و پوچی لەقەڵەم دا.

الشائحُ: پیاوی ئازاو چاونەترس، وریـاو ئاگادار.

الـــشّيحُ: روەکێـــکی هەمـــەجۆری دەشـــتەکییه و بۆنێـــکی خۆشـــی کەســـکونی هەیـــه، ئـــاژەڵ حـــەزی لـێیەتی و دەیخوا ٥ (ك: شيحان).

شـاخ الإنـسانُ شـيخاً وشـيوخة وشـيخوخة: ئادەمیزاده که پیربوو کەوته ساڵەوه.

شـاخ النّبـاتُ: روەکەکه ئـاوەوەی وشك و گەندەڵ بوو.

شَيَّخ: بەمانا (شاخ)دێ.

شـيَّخ فلانـاً: بەوشـەی شـێخ بـانگی فلانکەسی کرد.

شَيَّخ عليـه: رەخنـەی لـێ گـرت، نـاوی زڕاندو ئابڕوی برد.

تَشَيَّخ: خـۆی بـەپیرو پەککەوتـه نیـشان دا.

الـشُّيَّاخ: ئەوکەسـەی زوو پیریـی لـێ دیـاریی دەدا، پێگەیـشتن و کـامڵ بوونی ئاسایی نەبێ.

الشَّيَّاخة: پلەو پایەی شێخ و ریش سپی عەشـیرەت، سـنووری فەلـەمڕەوی و دەست رۆیشتنی سەرەك هۆز.

الشَّيْخُ: پیرەمێرد، بـەزۆریی لەتەمـەنی پەنجا ساڵییەوه پیریی دەست پێدەکا ٥ پلـەو پایەیەکـه دەدرێ بەکەسێـك لـەناو هـۆزو دەفـەردا رۆڵێـکی کاریگەریی هەبێ و خاوەنی رەوشت و ئاکاری پەسند بێ و خزمـەتی گـەل و هـۆزی بکـا، خەڵـکەکەش پابەنـدی فەرمان و ئامۆژگارییەکانی بن.

شـيخ البلـد: کوێخـای گونـد، ریـش سـپی شارو دەڤەر.

شادَ البناءَ شيداً: باڵەخانەکەی گەچکاریی کرد، بۆیـەی کـرد، لـەبغی کـرد، بـەرزی کـردەوه، هـەڵی چـنی ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ﴾.

أَشادَ البناءَ: باڵەخانەکەی بەرزکردەوە.
أَشادَ بالشيئِ: بەدەنگی بەرز وەسپی شتەکەی داو پێی دا هەڵگوتو لێ رازیبوونی خۆی دەربڕی ٥ ئاماژەی بۆکرد.
أَشادَ عليه: ناوی زڕاند، بەخراپ باسی کرد.
شَيَّدَهُ: بەمانا (شَادَهُ)دێ، بیناکەی قایمو قوڵ دروست کرد.
الشِّيدُ: هەرشتێك دیواری خانووی پێ لەیغو گەچکاریی‌و بۆیەبکرێ.
الشَّيْرَجُ: زەیتی کونجی.
شَيَّزَ البُردَ أو الثوب ونحوه: قوماشەکەی بەهێڵی سور خاڵخاڵ کرد.
الشِّيزُ: دارێکی رەشی پتەوە، شانەو کاسەو قاپو قاچاغی لێ دروست دەکرێ، وادەبێ خودی شانەو کاسەو شتەکانی تری کەلەو دارە دروست دەکرێن پێیان دەگوترێ (شیز).
أشاشت النخلة: دارخورماکە بەرەکەی هەڵ نەپێچاو دەنکی ناوەوەی خورماکانیان رەق نەبوو بوونە خورما وشکەڵ‌و بەکەڵکی خواردن نەهاتن.
الشِّيشُ: دار خورمایەکە دەنکەکانی هەڵ نەپێچێ، یان بەرەکەی گزو لاوازبێ کەوشك ببێتەوە ببنە خورما وشکەڵ ٥ جۆرێکە لەیاری ریازە شمشێری کول‌و نەبڕی تێدابەکار دەهێنرێ بۆ پەراوەپێکردن‌و فێربوونی شەڕە شمشێر ٥ ناوە بۆ خودی ئەو شمشێرەی کول‌و نەبڕەو یارییەکەی پێ دەکرێ ٥ هەروەها ناوە بۆ شوشەی پەنجەرە، خودی پەنجەرەکە بەشێوەیەکی فەننی لەجیاتی پەردە کونکونی چوار گۆشەیان پاقلاوەیی تێدابێ کەسێبەر لەژورەکە بکاو نەهێڵێ هەتاو لەناوەوە بداو هەواش بەرێتە ژوور.
الشِّيشَاءُ: خورمایەك کاڵ‌و کرچ‌و بیزۆك بێ.
الشِّيشَةُ: نێرگەلە کە بە کاربێ بۆ کێشانی توتن ٥ یان ناوە بۆ خودی شوشەی نێرگەلەکە.
أشاصت النخلةُ: دارخورماکە خورمای بیزۆکی بەرهەم هێنا، بەهۆی تەلقیح نەکردنەوە یان بەهۆی خراپ بەخێو کردن.
شَايَصَ مُشايَصَةً وشِياصاً: شەڕەنگێزو بەد ڕەوشت بوو.
شَايَصَ فلاناً: قیزی لەفلان کرد تڕۆی کرد.
شَيَّصَت النخلةُ: دارخورما بەری بیزۆك‌و وشکەڵی بەرهەم هێنا.

شَيِّصَ فلانٌ الناسَ: فلانكەس ئەزیەتی خەڵکی دا.

الشِّيصُ: خورمای بیژۆكو وشكەڵ بەهۆی باش تەلقیح نەكردنو خراپ بەخێوكردنەوە.

الشِّيصَاءُ: دەق بەمانا (الشِّيشاء)دێ.

شاط شَيْطاً وشياطةً: خەریك بوو بسوتێ، هەندێكی یان هەمووی نزیك بوو گڕبگرێ، دەگوترێ: (شاط الطعام): خۆراكەكە هەندێكی سوتا.

شاطَتِ القِدرُ ونحوها: مەنجەڵەكە هەندێ لەوخواردنەی تێدا لێ نرا بوو بەبنكیەوە نووسا، گەمڕەی كرد.

شاطَ فلان: فلانكەس فەوتا، تێدا چوو، خوێنی بەفیڕۆ ڕۆیی، دەگوترێ: (شاط دم القتيل): خوێنی كوژراوەكە بەفیڕۆ چوو.

أشاطَ الشيءَ: شتەكەی والێ كرد بسوتێ، خواردنەكەی والێ كرد بسوتێ.

أشاطَ فلاناً: فلانكەسی بەهیلاك برد.

أشاطَ دَمَ الذبيحة: خوێنی كوشتییەكەی ڕژاند.

أشاطَ الحاكمُ دَمَ القتيل: دادوەر خوێنی كوژراوەكەی بەفیڕۆ دا.

أشاطَ اللحمَ على القوم: گۆشتەكەی پارچە پارچە كردو بەسەر خەڵكەكەدا دابەشی كرد.

شَيَّطَ الشيءَ: شتەكەی والێ كرد هەندێكی یان هەمووی بسوتێ.

شَيَّطَ الجلدَ: پێستەكەی هەڵپڕوزاند چی تووكو گەندەموی پێوە بوو هەمووی هەڵكڕوزاند.

شَيَّطَ اللحمُ: گۆشتەكەی بەئاگر راداشتو چاك نەیبرژاند.

اشتاط عليه: زۆر رقی هەڵسا.

تشيَّطَ: سوتا، هەڵپڕوزا.

تشيَّط دم الرجل: خوێنی پیاوەكە لەڕقا دەكوڵا، دەشگوترێ: (تَشَيَّط به دمُهُ): خوێنی گەرم بوو، رقی هەڵسا.

استشاطَ: بەمانا (إشتاط)دێ.

استشاطَ الحمامُ: كۆترەكە بەچوستو چالاكی هەڵفڕی.

استشاطَ في الحرب: لەشەڕدا گورجو گۆڵ بوو جانفیدایی نواند.

استشاطَ في الضَّحِك: زۆر پێكەنیو خەریك بوو هەناسەی لێ ببڕێ.

الشِّياط: بۆسۆ، بۆنی سوتاوی پەڕۆو لۆكەو شتی وا.

تَشَيْطَنَ: بڕوانە مادەی (شطن).

الشيطان: بڕوانە مادەی (شَطن).

تَشَيْظَمَ عليه بالكلام: خێرا قسەی لەگەڵ كردو توند بوو.

الشَّيْظَمُ: شێر ◦ درێژ ◦ روگوشاد ◦ (ك:

شياظم وشياظمة).

شاعَ الشيءُ شيوعاً وشيعاناً ومشاعاً: شتەكە بڵاو بووەوە دەركەوت.

شاع بالشيء: شتەكەى بڵاو كردەوە.

شاع الدارُ: خانوەكە هاوبەش بوو جيا نەكرابۆوە ٥ دەگوترێ: (اشترى دارە على الشيوع): خانوى تێكەڵو ئيفراز نەكراوى كڕى.

شاعَ الإناءَ: قاپەكەى پڕكرد ٥ لەدوعا كردن دا دەگوترێ: (شاعَكَ الخَيرُ) خێرو خۆشى داتپۆشێ.

أشاعَ الشيءَ وبه: شتەكەى بڵاو كردەوە دەرى خست.

أشاع الدار ونحوها: خانوەكەى والێ كرد تێكەڵ بێو بەشەكانى لێك جيانەكرێتەوە ئيفراز نەكرابێ.

أشاع بالقوم: بانگى خەڵكەكەى كردو هاوارى لێ كردن، لێيان تورە بوو.

أشاع الله القوم بالسلام: پەروەردگار ئەمنو ئاسايشى بەسەر ئەو قەومەدا رژاند گشتگيرى كرد بۆيان.

شايَعَهُ مشايعة وشياعاً: شوێنى كەوت، پشتگيرى كردو هاوڕاو هاوبيرى بوو.

شيَّعَ: بەمانا (شاعَ)دێ.

شَيَّعَ فلان: فلانكەس بوو بە شوێنكەوتەى خەڵكى تر ٥ بوو بە شيعە مەزهەب.

شَيَّعَ الزامِرُ: زوڕنا ژەنەكە فوى بەزوڕناكەدا كردو لێى دا.

شَيَّعَتْ فلاناً نفسه: فلانكەس نەفسى تەمى خواردو بوو.

شَيَّعَ النارَ في الحطب: ئاگرى خستە ناو دارەكانەوەو بڵاوى كردەوەو خۆشى كرد.

شَيَّعَ الغضبَ فلاناً: رق هەڵسانو تورەيى فلانكەسى كەمبايەخو بێ نمود كرد.

شَيَّعَ فلاناً: لەگەڵ فلانكەس چووە دەرو بەڕێى كرد، خودا حافيزى لێ كرد ٥ ويستى بيگەيەنێتەوە شوێنى خۆى، دەشگوترێ: (شَيَّعَ الجنازة): تەرمى مردوەكەى بەڕێ كرد، لەگەڵى رۆيشت بۆ سەر گۆڕستانو بەخاكى سپارد.

اشتاعا في كذا: لەوشتەدا هاوبەش بوون.

تَشَايَعَ الأمرُ: كارەكە بڵاو بۆوە.

تشايَعَ القومُ: هەندێ لەخەڵكەكە پشتگيرى هەندێكيانيان كرد، يان بوونە چەند گروپو تاقمێك.

تَشَيَّعَ في الشيء: لەحەزو ئارەزوەكانى خۆى دا سەرى تێداچوو.

تَشَيَّعَ الغضبُ فلاناً: رق هەڵسانو

تورەیی فلانکەسی سوكو سەلیم کرد، لەپێش چاوی خەڵك ڕێزی دابەزی.

الإشاعة: بڵاو بوونەوەی هەواڵی بێ بنەما.

الشائع: بڵاوە بوو.

الشائعة: هەواڵی بڵاوە بوونی بێ بنەما ٥ (ك: شوائع).

الشَّاعُ: بەمانا (الشائع)دێ.

الشِّيَاعُ: بانگدان، بانگ لێ کردن ٥ ئامێری دەنگ گەورە کردن.

الشَّيْعُ: هاوشێوەو هاوشانو نزیك لەشێوەی ئەو، دەگوترێ: (آتيك غداً أو شيعه) یان دەگوترێ: (ثمنه شيع عشرين درهماً): نرخەکەی نزیکی بیست دیرهەمە.

الشَّيِّعُ: کەسێك ژنانی بێو زۆر تێکەڵی پێڕی ئافرەتان بێ، دەگوترێ: (هو شيع نساء).

الشَّيْعَةُ: جۆرە درەختێکە لەبالای ئادەمیزاد کورت ترەو پەلەکانی گرێو گۆڵیان زۆرەو گوڵەکەی لەگوڵی یاسەمین بچوکترە، ڕەنگی گوڵەکەی سورێکی تۆخەو بۆنی زۆر خۆشە پۆشاکی پێ پاك دەکرێتەوە ٥ هەنگوینی ئەم جۆرە گوڵە زۆر بەتامەو هەنگ هەلاڵەی لێ وەردەگری.

الشِّيعَةُ: فیرقەو کۆمەڵ، پێڕو تاقم ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا﴾ شوێنکەوتەو یارمەتیدەر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (هم من شيعة فلان) ٥ شیعە جەماوەرێکی زۆری موسوڵمانانن‌و ڕێزو خۆشەویستییان بۆ عەلی کوڕی ئەبو طالبو وەچەو نەوەکانی هەیەو پێیان وایە هەر کەسێك لەنەژادی عەلی بێ ئەو شیاوە بۆ خەلیفایەتی موسوڵمانان ٥ (ك: شيع وأشيع).

الشِّيعي: تاکی (الشيعة)یە ٥ بەیەکێك دەگوترێ لەپێڕی ئیمامی عەلی بێ.

الشَّيِّعُ: هاوبەش لەشتی موشاع دا ٥ (ك: شُيَعَاء).

الشيوعية: مەزهەبو بیرو بۆچوونێکە داوادەکەن خاوەنداریێتی مڵكو سامان هەموانی بێ مڵکدارییەتی تایبەتی نەمێنێو هەموو کەس بەئەندازەی توانای خۆی ئیش بکاو بەگوێرەی پێویستی شت وەربگرێ.

الشيوعي: کەسێك نیسبەت بدرێ بۆ شوسیالیسی.

المَشَاعُ: هەمە جۆرو هەموانیو بەرەڵا بۆ هەموو کەس.

المَشَاعُ: بڵاوە بوو، ملکی هاوبەشو جیانەکراوە.

المِشْياعُ: بۆ زیادە ڕەوی لەماناى بڵاو کردنەوەو دەرخستنی شت دا هاتووە.

المِشْيَعَةُ: تورەکە، سندوقێکی بچوك یان جانتایەکی بچوکە ئافرەت هەندێ پێداویستی خۆی تێدا هەڵدەگرێ ٥ (ك: مشايع).

المُشَيَّعُ: کەسێك زۆر لایەنگرو شوێنکەوتووی هەبن ٥ ئازاو بەجەرگو دلێرو دڵ قایم.

الشِّيقُ: کەلەبەری نێوان دوو بەرد ٥ ڕێگای تەنگەبەر.

الشيك: چەکێکی فەرمی پارەوەگرتنە کابرای خاوەن پارە کەلەبانك دایناوە فەرمان دەکا بەبانکەکە بڕێك لەپارەکەی بدەن بەفڵان.

شَالَهُ وبه شيلاً ومشالاً: بەرزی کردەوە.

الشَّيَّالُ: ئەسپێکە باوکی ڕەسەن بێو دایکی نارەسەن.

الشِّيالة: پیشەی شت بەرزکردنەوەو لابردن ٥ کرێی بەرز کردنەوەو لابردن.

الشَّيَّالُ: حەماڵ ٥ کۆڵ هەڵگر.

الشَّيَّالَةُ: ئامێری شت بەرزکردنەوە ٥ کرێن.

المِشْيَالُ: کەسێك جەستەی نارێكو پێك بێ ٥ ناقوڵابێ.

الشِّلْمُ: بڕوانە (شَلَمَ).

شام فلان شيماً: فڵانکەس خاڵ لەسەر پێستی دەرکەوت.

شامَ السحاب والبرق: تەماشای هەورو بروسکەکەی کرد ئاخۆ لە کوێ باران دەبارێنێ.

شام مخايل الشيئ: بەوردی ڕوانی بۆ شوێنی گوماناوی شتەکە.

شامَ الشيئَ: شتەکەی ئامادەکردو مەزندەی کرد.

شَيِمَ شَيْماً: خاڵ لەسەر جەستەی دەرکەوت ٥ خاڵ بەجەستەیەوە بوو ٥ زۆری خاڵ پێوە بوو، موحەممەدی مامڵێ دەڵێ:

دەبارێ هەی دەبارێ دەبارێو کرێوەی دەکا
لەسەر سینگی کەژاڵێ خاڵو بانگی خاڵ دەکا

(فهو أشيم وهي شيماء).

شَيَّمَ يديه في رأس فلان أو ثوبه: بەهەردوو دەستی سەری فڵانی گرت یان یەخەی گرت شەڕی لەگەڵ کرد.

تَشَيَّمَ الشيئَ غيره: شتەکە بەناو غەیری خۆی دا بڵاو بۆوە، دەگوترێ: (تَشَيَّمَ الحريق القصب): ئاگر بەناو پەرێزو

پوشو پەڵاشەکەدا بلاو بۆوە ◊ (تَشَيَّمَ الـــشَّيْبُ الرجـــلَ): پـــیری بـــەناو جەستەی فلان دا بلاو بۆوە.

تَشَيَّمَ فلان أباه: فلانکەس سەری لەبابی خۆی دا لەئەخلاق‌و ڕەوشت دا.

الشَّامَةُ: خاڵ؛ نیشانەیەکە لەجەستەدا ڕەنگـی جودایـە لـەڕەنگی پێـستی، هـەتا خاڵەکـە ڕەش تربـێ جـوانترە، دەگوترێ: (کـأنهم شـامة في النـاس): ئەوانە ئاشکراو دیارن لەناوکەسانی تـردا ◊ (شـامة القمـر): ئەوتـەڵخی‌و ڕەشـییەیە لـەڕوی دا دەبینـدرێ ◊ (ك: شام).

الشَّيِّمُ: زەوییەك لەبەر ڕەقی‌و تونـدی هەڵکەندنی زەحمەت بێ.

المَشِيمَةُ: ئـەو پـەردە دەرەکییەیـە کـە زارۆك لەمنداڵدانی دایکی دا تێیدایە لەگـەڵ لـەدایکبوونی دێتـە دەرەوە ◊ (ك: مشايم).

شَانَهُ شَيْناً: ناشیرینی کرد، ڕەخنەی لـێ گرت.

الشَّيْنُ: عەیبو ناشـیرینی، پێـچەوانەی جوانییە.

المشاين: عەیبو ناشیرینی جۆراو جۆر.

الشَّايِي: چا؛ ڕوەکێکە بەزۆری لەوڵاتی ســیلان‌و وڵاتـــانی تـــری ئاســـیا دەروێندرێ گەڵاکەی وشك دەکرێ‌و دەکوڵێنـــدرێ‌و شـــەکری تێـــکەڵ دەکرێ‌و دەخورێتەوە.

بەیارمەتی خوا بەرگی دووەم تەواو بوو
بەرگی سێهەم بە پیتی (ص) دەست پێدەکات